Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

MAZLÛM
YÛSUF U ZÜLEYHÂ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Munise KOÇ

Doktora Tezi

Ankara, 2018

MAZLÛM
YÛSUF U ZÜLEYHÂ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Munise KOÇ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Munise KOÇ tarafından hazırlanan "Mazlûm, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Tenkitli Metin)" başlıklı bu çalışma, 12.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ (Başkan)

[İmza]

Prof. Dr. Osman HORATA (Danışman)

[İmza]

Prof. Dr. Özge ÖZTEKİN

[İmza]

Doç. Dr. Ayşe YILDIZ

[İmza]

Doç. Dr. Orhan KURTOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☑ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumu ….. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

12/06/2018

Munise KOÇ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, başılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

√ o**Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o**Tezimin/Raporumun ……………..tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o**Tezimin/Raporumun……………..tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

o **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

12/06/2018

Munise KOÇ

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Osman HORATA danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Munise KOÇ

ÖZET

KOÇ, Munise. “*Mazlûm, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme- Tenkitli Metin*)”, Doktora Tezi, Ankara, 2018.

18. yüzyıl şairlerinden Mazlûm’un *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi üzerine hazırlanmış bu tez çalışması giriş ve dört ana bölümden oluşmaktadır.

Girişte Yûsuf kıssasının tarihî ve dinî kaynakları üzerinde durulmuş; dinî kaynaklardan *Kur’an* ve *Tevrat*’taki kıssanın özeti verilmiştir. Daha sonra Doğu ve Batı edebiyatlarında Yûsuf u Züleyhâ hikâyesini yazan şairler ve eserleri hakkında bilgi verilmiş; hikâyenin modern Türk edebiyatı, kültürü ve sanatı üzerindeki etkileri açıklanmıştır.

1. Bölümde kaynaklarda kendisi hakkında bilgi bulunmayan Mazlûm’un eserinden yola çıkılarak hayatı hakkında bilgi verilmiş; bilinen tek eseri *Yûsuf u Züleyhâ* ve nüshaları tanıtılmıştır.

2. Bölümde söz konusu mesnevi dışyapı, içyapı özellikleri ile içerdiği motif ve masal unsurları yönünden incelenmiştir. Dışyapıda mesnevinin nazım şekilleri, vezin, kafiye ve redif, dil ve üslûp, edebî sanatlar ile atasözleri ve deyimleri ele alınmıştır. İçyapıda mesnevinin özeti verilmiş; kişiler, anlatı öğeleri, anlatma yöntemleri incelenmiş; din, tabiat, sosyal hayat, insan gibi öğeler tespit edilmiş; daha sonra da hikâyede yer alan motifler ve masal unsurları verilmiştir.

3. Bölümde Mollâ Câmî’nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi ile Mazlûm’un *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevileri bölüm başlıkları ile mukaddime, hikâye ve hatime bölümleri yönünden karşılaştırılmıştır.

4. Bölümde *Yûsuf u Züleyhâ’*nın iki nüshaya dayanılarak oluşturulmuş tenkitli metni verilmiş; devamında ise metin oluşturulurken izlenen yol anlatılmış; metnin imlâ özellikleri tespit edilmiştir.

Bu çalışmayla 18. yüzyılda Azerbaycan Türkçesi ile yazılmış *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi ve müellifi Mazlûm mahlaslı şair Türk edebiyatına tanıtılmış ve kazandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Klâsik Türk Edebiyatı, Azerî Sahası, 18. Yüzyıl Mesnevileri, Yûsuf u Züleyhâ, Mazlûm

ABSTRACT

KOÇ, Munise. "*Mazlûm, Yûsuf u Züleyhâ (Analysis- Edition Critique)"*, PhD Thesis, Ankara, 2018.

This study deals with 18th-century poet Mazlûm's masnavi *Yûsuf u Züleyhâ.* It consists of an introduction section and four main chapters.

The introduction focuses on Yûsuf's story and related religious references including a brief overview of what the *Qur'an* and *Torah* tell about Yûsuf. It presents information on poets writing the story of *Yûsuf u Züleyhâ* in eastern and western literature and their works. It also discusses the effect of the story on the modern Turkish literature, culture, and art.

The first chapter attempts to provide information on the life of Mazlûm, about whom no information is available, on the basis of the author's works. It introduces his only known work *Yûsuf u Züleyhâ* and its copies.

The second chapter involves an analysis of the masnavi including its structural and contextual properties, motifs, and fairy tale elements. The structural analysis deals with verse forms, rhymes, rhythms, language, style, figures of speech, proverbs, and idioms. The contextual analysis includes a summary of the masnavi and addresses characters, narrative items, methods of narration, religion, nature, social life, and human. It also presents motifs and fairy tale elements in the story.

The third chapter compares Persian poet Mollâ Câmî's (also known as Djāmī) *Yûsuf u Züleyhâ* masnavi and Mazlûm's *Yûsuf u Züleyhâ* masnavi in terms of chapter titles, introduction, story, and epilogue.

Finally, the fourth chapter involves an edition critique and analytical review of *Yûsuf u Züleyhâ* based on the two copies. It also explains the way by which the edition critique is formed and detects the spelling features of the text.

All in all, this study introduced the *Yûsuf u Züleyhâ* masnavi written in Azerbaijani Turkish in the 18th century and its author using the pen name Mazlûm to Turkish literature.

Keywords

Classical Turkish Literature, Azerbaijan Area, 18th-century Masnavis, *Yûsuf u Züleyhâ*, Mazlûm

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
bkz.	: Bakınız
Böl.	: Bölümü
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editör
G	: Âstân-ı Kuds-Gevherşâd Câmii Kütüphanesi Nüshası
H.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslaâm Ansiklopedisi
Ktp.	: Kütüphane
M.	: Milâdî
MEB	: Millî Eğitim Basımevi
m.h.	: Müstensih Hatası
MÖ	: Milattan Önce
No.	: Numara
öl.	: Ölümü
R	: Kitâbhâne-i Merkezî-i Âstân-ı Kuds-ı Rızevî Nüshası
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyaânet Vakfı
TÜBAR	: Türklük Bilimi Araştırmaları
TY	: Türkçe Yazmalar
Üniv.	: Üniversitesi
v.b.	: ve benzeri
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
yy.	: Yüzyıl
Yz.	: Yazma

TABLOLAR DİZİNİ

ÖNSÖZ

Yûsuf u Züleyhâların yazılış hikâyelerinin arkasında hep bir yalnızlık, üzüntü ve kimsesizlik vardır. Bu kıssayı kaleme alan şairler genelde kıssanın hüznüne yakın hayatlara sahip insanlardır. Hikâyenin hüzünlü tarafını görüp yazanlar gibi onun mutluluk veren tarafını görüp yazanlar da vardır. Hikâyenin her devre ve insana hitap etmesinin sebeplerinden birisi de bu yönüdür. Kıssa, iyi zamanlarda okunduğunda ders verici, kötü zamanlarda okunduğunda ise ümit ve mutluluk vericidir.

Hikâye Doğu edebiyatlarından Arap, Fars, Afgan, Urdu ve Türk; Batı edebiyatlarından Yunan, İspanyol, Fransız ve Alman edebiyatında ilgi görmüş ve kaleme alınmıştır. Bu kadar eski bir hikâyenin birçok millet tarafından sevilip günümüze kadar sürdürülmesinin ana sebebi şüphesiz ki kaynağının kutsal kitaplar olması ve insanın *kıskançlık, hasret-gurbet, aşk, evlat sevgisi* ve *affetmek* gibi en temel hasletlerini barındırıyor olmasıdır.

Levend, "Divan Edebiyatında Hikâye" adlı yazısında 33; Ayşe Yıldız, *Çâkerî Yûsuf u Züleyhâ* adlı çalışmasında 45; Ahmet Doğan, *Bağdatlı Zihnî Yûsuf u Züleyhâ* adlı çalışmasında 46 Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin olduğunu belirtir. M. Nuri Çınarcı'nın 2016 yılında hazırladığı *Şemsî Yûsuf u Züleyhâ* adlı kitap ve tarafımızdan hazırlanan *Mazlûm, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Tenkitli Metin)* doktora tez çalışması ile birlikte bu sayı 48 olarak belirlenmiştir.

Mazlûm'un *Yûsuf u Züleyhâ*'sından ilk defa Şadi Aydın *İran Kütüphaneleri Türkçe Yazmalar Kataloğu* adlı çalışmasında bahsetmiştir. Yazma, İran'ın Meşhed şehrinde bulunan Âstân-ı Kuds Kütüphanesinin Gevherşad Câmi'i kısmında 651 numarada kayıtlıdır. Eserin ikinci nüshasına Mahnaz Roohi Maleky doktora tez çalışması hazırlamak üzere yazma eser ararken rastlamıştır. Yazma, yine aynı kütüphanenin Kitâbhâne-i Merkezî-i Âstân-ı Kuds-ı Rızevî kısmında 19273 numarada kayıtlıdır. Son bahsedilen nüsha ilk nüshaya göre baştan ve sondan eksik ve daha yeni tarihlidir.

Söz konusu tez çalışması bu iki nüshanın tenkitli metni, incelemesi ve Mazlûm'un hayatından oluşmaktadır.

Tez çalışması uzun ve zorlu bir süreçti. Bu süreçte birçok kıymetli hocamdan ve arkadaşımdan destek görüp; yardım aldım. Başta tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Osman Horata'ya sınırsız sabrı, titizliği, hoşgörüsü, yönlendiriciliği ve çalışmaya yaptığı muazzam katkılarından dolayı can u gönülden teşekkür ederim. Sayın Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz'a yaz tatilinin önemli bir kısmını bana ayırdığı ve metnimde okumakta sıkıntı çektiğim yerleri okuduğu için; Doç. Dr. Ayşe

Yıldız'a bulamadığım kaynakları temin ettiği için; jüri üyelerimden Prof. Dr. Özge Öztekin'e ve Doç. Dr. Orhan Kurtoğlu'na öneri ve katkılarından dolayı teşekkür ederim. Mesnevinin şairi Mazlûm'un hayatı hakkında görüş, öneri ve kaynak teminleri için Prof. Dr. Vüsale Musalı'ya ve eşi Doç. Dr. Namık Musalı'ya teşekkür ederim. Tezin ilk nüshasının İran'dan getirilmesi için elinden geleni yapan Dr. Shahed Parvizikhosroshahi ve babası Emekli Öğr. Üyesi Mohammed Parvizikhosroshahi'ye; ikinci nüshasını getirten Mahnaz Roohi Maleky'e en içten duygularımla teşekkür ederim. Tezin Arapça kısımlarının okunmasında yardımlarını gördüğüm Dr. Muhammed İnce'ye ve Öğr. Gör. Osman Aktaş'a teşekkür ederim. İş arkadaşlarımdan Arş. Gör. Necmiye Özbek Arslan'a, Arş. Gör. Pınar Sel'e, Dr. Öğr. Üyesi Hayrunisa Topçu'ya ve Dr. Fazile Eren Kaya'ya beni destekledikleri ve hep yanımda oldukları için teşekkür ederim. Beni sevmekten hiç vazgeçmeyen Annem, babam ve kardeşlerim Semra, Mehmet, Handan, Dilber ve Aliş Koç'a minnet duygularımı ve şükranlarımı sunarım. Son olarak doktora eğitimim için sağladığı maddi destekten ötürü TÜBİTAK'a (2211-A) ve araştırmacılara rahat bir çalışma ortamı sağlayan Millî Kütüphane Başkanlığı'na teşekkür ederim.

GİRİŞ

YÛSUF U ZÜLEYHÂ HİKÂYESİNİN KAYNAKLARI

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında manzum ve mensur olarak birçok örneği verilmiş olan Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi Orta Çağdan itibaren Batı'da da şairlere ve yazarlara ilham kaynağı olmuştur. Üç semâvî dinin kutsal kitaplarında yer alması ve *Kur'an*'da kıssaların/hikâyelerin en güzeli olarak nitelendirilmesi; insanî hasletler ile her devirde geçerli olan aşk, kıskançlık ve tutku gibi duyguları barındırması açısından bu kıssa birçok edebiyatta ve sanat dalında kendisine yer bulmuştur. Hikâye, tarihî ve dinî olmak üzere iki kaynaktan beslenir.

Tarihî Kaynaklar[1]

Tevrat ve *Kur'an'da İncil* ve *Zebur*'a göre daha ayrıntılı olarak anlatılmış Yûsuf kıssasının başkahramanı Yûsuf'un tarihî gerçekliğine dair bir takım görüş ve deliller vardır. Daniel-Rops, Yusuf'u baş vezirliğe getiren firavunun bir yüzyıldan fazla Mısır'a hükmeden ve İbranilerle işbirliğine giren Sâmî kökenli Hiksoslardan olduğu tahmin etmektedir. Yusuf'un Mısır azizi olması ile baba ve kardeşlerini Mısır'a getirme hikâyesinin MÖ 17 veya 16. yüzyılda gerçekleşmiş olmasının mümkün olduğunu kaydeder. Bu yüzyıllarda Hiksoslar'ın Mısır'da saltanat sürdüğünü (MÖ 1700-1580) belirtir. Mısır'da bulunan bir sütunda, Yusuf'un tedbiri sayesinde halkın canının kurtulduğu yedi yıllık kıtlığa işaret edilmektedir (aktaran Settârî, 2014, s. 21-22).

Yûsuf'un hayatı ile hikâyesi arasında tarihî bir alaka olup olmadığı konusu birçok araştırmacı tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Tell el-Amarna-Briefen'in mektuplarından, Mısır'da Filistinli bir anbar baş memuru tespit edilmiştir ve Hiksos devrinde kıtlık yıllarının birbirini takip ettiği belirtilmiştir (aktaran Dolu, 1953a, s. 3).

Mısır'daki yedi kıtlık yılını gösteren bir metin bulunmuştur. Eski Mısır metinlerinde *Sefalet yılları, Nil'in alçak olduğu bir yıl* şeklinde açlıktan sık sık bahsedilir. Bu metin, Nil'in alçak olduğu yedi yıldan ve kıtlıktan bahseder. Metin yaklaşık olarak MÖ II. yüzyılın sonlarından kalmadır. Metinde, Mısır firavunu ile bir din mümessili arasında imzalanan bir antlaşmaya göre

---

[1] Çalışmada esas olarak şu kaynaklar kullanılmıştır: Dolu (1953a); Settârî (2014).

bolluk yılları arkasından, takip edilecek yedi kıtlık yılından söz edilmiştir (aktaran Dolu, 1953a, s. 8).

Kur'an'dan sonraki İslâmî hikâyelerde ve Midrasch edebiyatında[2], hikâyeye, Yusuf'tan daha az emniyetle adı karışan şahıs Züleyhâ'dır. Züleyhâ kelimesi, ne *Ahd-ı Atik*'te ve ne de *Kur'an*'da zikredilmiştir. Bu adın ne zaman ve nereden meydana geldiği malum değildir. H. III. yüzyılda yazılmış olan *Târîh-i Taberî*'de[3], diğer İslâm tarih ve tefsirlerinde bu isme rastlanılır (Dolu, 1953a, s. 8-9).

Le Bon, *Ahd-ı Atik*'teki hikâyeden önce, MÖ 15. yüzyılda yazılmış olan bir Mısır hikâyesinin bu hikâyenin en eski hâli olabileceğini belirtir. "İki Kardeş Masalı" adlı bu Mısır hikâyesinin, Yûsuf ile Potifar'ın karısı arasında geçen baştan çıkarma ve iftira motifinin, basit bir hâli olmasının mümkün olduğunu kaydeder (aktaran Dolu, 1953a, s. 12). Hikâyeye göre bir köylünün iki oğlu vardır. Köylünün ölümünden sonra büyük oğlu evlenir. Karısı, kocasının küçük kardeşini baştan çıkarmak ister fakat başaramaz. Kadın, kocasına çocuk hakkında iftirada bulunur. Çocuk, ağabeyinin kızmasından korkarak evden kaçar (Şipal, 2010, s. 35-47).

Settârî (2014), iki kardeş öyküsü ile Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi arasında, evli bir kadının oğlu yerindeki bir gence âşık olması gibi temel unsur dışında ortak bir yön olmadığını belirtir. Üvey annenin kocasının oğluna; kadının kaynına âşık olması gibi muhtelif şekillerde rivayet edilen bu unsurun (*Şâhnâme*'de Siyavuş ile Sûdâbe hikâyesi ve halk hikâyelerinden Âşık Bülbül kıssası bu gruptandır) birçok milletin hamasî, destanî edebiyatında, mitolojisinde ve kıssalarında bulunabildiğini kaydeder (s. 44).

Dinî Kaynaklar

Kur'an'ın 12. suresi "Yûsuf Sûresi" dir. 111 ayetlik bu sûrenin başından sonuna kadar Yûsuf Peygamber'den bahsedilmektedir (Yazır, 2014, s. 279-292). Yine *Tevrat*'ta "Yaratılış Kitabı"*nın* 37-50.bölümleri arası (Kutsal Kitap, 2016, s. 38-55), *Zebur*'da "Mezmurlar Bölümü"nün 105. mezmurunda (Kutsal Kitap 2016: 636- 637) ve *İncil*'de ise "Elçilerin İşleri" bölümünün 7. babının 8-19.ayetlerinde (Kutsal Kitap 2016: 1166) Yûsuf Peygamber'in kıssası anlatılmaktadır. Yûsuf'un kıssasını *İncil*'den ve *Zebur*'dan daha ayrıntılı olarak anlatan ve mesnevilere kaynaklık eden kutsal kitaplar *Kur'an* ve *Tevrat*'tır. Bundan dolayı bu bölümde sadece bu kitaplar üzerinde durulacaktır. Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin bu kutsal kitaplardaki metinlerle ne

---

[2] Tevrat tefsirlerinde

[3] Ayrıntılı bilgi için bk.: Ebû Ca'fer Muhammed B. Cerîr et-Taberî (1980). Tarih-i Taberi tercümesi. C. 1. s. 222-238. Konya: Can Kitabevi Yay.

derece benzer olduğunu belirleyebilmek adına *Kur'an'*daki "Yûsuf Sûresi" ve *Tevrat*'ta Yûsuf Peygamber'in hikâyesinin anlatıldığı bölüm özetlenerek verilecektir.

Kur'an'daki Yûsuf Kıssası

Yûsuf Sûresi, Mekke döneminde inmiştir. 111 ayettir. Bu sûrede Yûsuf Peygamberin hayatta karşılaştığı sıkıntılar ve bunlara sabrederek nasıl başarıya ulaştığı anlatılmakta ve inananlar için faydalı öğütler, önemli mesajlar verilmektedir. *Kur'an*'da baştan sona kadar bir tek konuyu anlatan tek sûre budur. Sûrenin adı *Yûsuf Sûresi*'dir ve 12. sırada yer alır. *Kur'an*'daki kıssanın özeti şu şekildedir[4]:

Yûsuf, rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görür. Babası (Yakup), oğlunun rüyasının peygamber olacağına delalet ettiğini ve ona rüya tabir etme yeteneğinin verileceğini anlar. Oğlunu, rüyasını kardeşlerine anlatmaması için uyarır. Yûsuf'un kardeşleri, babalarının Yûsuf'u ve Bünyamin'i daha çok sevdiğini düşünerek kıskançlığa düşerler. Onlardan bir kişi Yûsuf'u öldürmeyi, daha sonra da tövbe edip salih kimselerden olmayı teklif eder. Kardeşlerden bir başkası ise Yûsuf'un öldürülmemesini, bir kuyuya bırakılmasını böylelikle gelip geçen kervanlardan birinin onu bulup alacağını söyler. Kardeşleri, babalarından (Yakup'tan) Yûsuf'u kendileriyle gezmeye götürmek için izin ister fakat Yakup kırda Yûsuf'u kurdun yiyeceğinden korktuğu için izin verme konusunda gönülsüzdür. Bu gönülsüzlük üzerine Yakup'un oğulları, ona Yûsuf'u koruyacaklarına dair yemin ederler. Kardeşleri, Yûsuf'u kuyuya bırakıp akşamleyin ağlayarak babalarına gelirler. Oyun oynadıkları zaman eşyalarının yanında bıraktıkları Yûsuf'u kurdun yediğini söylerler ve babalarını inandırmak için üzerine kan bulaştırdıkları gömleği Yakup'a gösterirler. Yakup, oğullarının bu yalanına inanmaz ve kendisine düşenin sabretmek olduğunu belirterek Allah'ın yardımını diler.

Bir kervan gelir ve sucuları kuyudan su çekecekken kovanın içerisinde Yûsuf'u yukarı çeker. Yûsuf'u bir ticaret malı olarak saklarlar. Onu, değer vermedikleri için birkaç dirheme satarlar. Onu satın alan Mısırlı kişi (aziz), karısına Yûsuf'a iyi bakmasını, onun evlat edinebileceklerini söyler. Yûsuf, böylelikle Mısır'a yerleşir ve kendisine Allah tarafından rüya tabiri öğretilir.

Yûsuf'un evinde bulunduğu kadın, ona âşık olup evin kapılarını kilitler ve onunla birlikte olmak ister. Yûsuf, kadının kocasının kendisinin efendisi olduğunu, kendisine iyi baktığını böyle bir kötülük yaparsa iflah olamayacağını söyler. İkisi de kapıya doğru koşar ve kadın Yûsuf'un gömleğini arkadan yırtar. Kapının yanında kadının kocasına rastlarlar ve kadın ona Yûsuf'un kendisine kötülük ettiğini bundan dolayı da zindana atılması gerektiğini söyler. Bunun üzerine

---

[4] Bu bölüm "*Kur'an-ı Kerim meâli.* (2011) " adlı çalışmadan özetlenmiştir.

Yûsuf, kadının kendisinden murat almak istediğini söyler. Kadının ailesinden biri: "Eğer gömlek önden yırtılmışsa kadının söylediği, arkadan yırtılmışsa da Yûsuf'un söylediği doğrudur." der. Kadının kocası (aziz) gömleğin arkadan yırtıldığını görünce Yûsuf'un suçsuz olduğunu anlar ve ona bu olaydan kimseye bahsetmemesini söyler. Karısına da günahının bağışlanması için tövbe etmesini söyler. Şehirdeki birtakım kadınlar, azizin karısını, hizmetçisine âşık olduğu ve ondan murat almak istediği için ayıplarlar. Azizin karısı, bu dedikoduları duyunca bir ziyafet düzenler ve her birisine oturup yaslanacakları yerler hazırlayarak ellerine bıçak verir. Azizin karısı, Yûsuf'u kadınların karşısına çıkarır. Kadınlar onu görünce ellerini keser ve Yûsuf'un insan değil ancak bir melek olabileceğini söylerler. Bunun üzerine azizin karısı kendisini kınadıkları kimsenin Yûsuf olduğunu, ondan murat almak istediğini ama onun iffetinden dolayı buna yanaşmadığını, eğer istediğini vermezse onu zindana attıracağını söyler. Yûsuf, Allah'a kendisi için zindanın daha hayırlı olduğunu söyleyerek dua eder. Allah, Yûsuf'un duasını kabul eder. Aziz, Yûsuf'un suçsuzluğunu bildiği hâlde bir süreliğine onu zindana atmayı uygun bulur. Zindana, Yûsuf'la beraber iki delikanlı daha girer. Biri rüyasında şaraplık üzüm sıktığını, diğeri ise başının üzerinde kuşların yediği bir ekmek taşıdığını gördüğünü söyler. İki delikanlı Yûsuf'tan onu iyi bir kimse olarak gördükleri için rüyalarını tabir etmesini isterler. Yûsuf, iki delikanlının rüyasını birinin efendisine şarap sunacağı, diğerinin ise asılacağı ve kuşların başının etinden yiyeceği şeklinde tabir eder. Yûsuf, kurtulacağını düşündüğü kişiden efendisinin yanında kendisinden bahsetmesini ister fakat Şeytan ona bunu unutturur ve Yûsuf birkaç yıl daha zindanda kalır.

Bir gün kral rüyasında yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini ve yedi yeşil başakla yedi kuru başak görür. Kralın düşünü kâhinler, karmakarışık düşler şeklinde niteleyerek yorumlayamazlar. Zindandan kurtulmuş kişi, nice zaman sonra Yûsuf'u hatırlar ve rüyayı yorumlatmak üzere zindana gider. Yûsuf rüyayı yedi yılın bolluk içerisinde geçeceği, ardından gelen yedi yılın ise kıtlık içerisinde geçeceği şeklinde yorumlar. Bolluk içerisinde olunan yıllarda ekinleri, yiyecekleri miktar dışında başaklarda bırakmalarını tavsiye eder ve yedi kıtlık yılından sonra yağışların ve bereketin bol olacağı bir yılın geleceğini söyler. Kral, Yûsuf'un tabirini beğenir ve elçisini onu getirmesi için yollar. Yûsuf, elçiye kralın ellerini kesen kadınlara dertlerinin ne olduğunu sormasını ister. Kral, kadınlara Yûsuf'tan murat almak istedikleri zaman dertlerinin ne olduğunu sorar. Kadınlar, Yûsuf'un bir suçunun olmadığını söyler. Azizin karısı ise Yûsuf'tan murat almak isteyenin kendisi olduğunu ve onun bir günahının olmadığını söyleyerek suçunu itiraf eder. Bunun üzerine kral, Yûsuf'u yanına çağırtır ve onu yüksek makam sahibi eder. Yûsuf, kraldan ülkenin hazinelerine bakma görevini ister. Böylece Yûsuf, Mısır topraklarında güç ve mevki kazanır. Kardeşleri Yûsuf'un huzuruna gelince Yûsuf onları tanır ama onlar Yûsuf'u tanımaz. Yûsuf, kardeşlerinin yükünü hazırlatır ve onlara babaları bir olan kardeşlerini

getirmelerini yoksa bir daha kendilerine zahire vermeyeceğini söyler. Kardeşleri, babalarından onu isteyeceklerini söyler. Yûsuf, adamlarına kardeşlerinin ödedikleri bedelleri onların yüklerinin içine geri dönmeleri için gizlice koydurtur. Kardeşleri, babalarına eğer Bünyamin'i kendileriyle beraber götürmelerine izin vermezse onlara zahire verilmeyeceğini söyler. Onu koruyacaklarına dair söz verirler ama Yakup onlara güvenmez. Yükler açıldığında içinde ödedikleri parayı bulurlar. Kardeşleri, babalarına bu parayla daha fazla zahire alacaklarını, getirdiklerinin az olduğunu, Bünyamin'i koruyacaklarını söyleyerek ikna etmeye çalışırlar. Yakup, Bünyamin'i sağ salim getireceklerine dair onlara yemin ettirir ve gitmelerine izin verir. Onlara, hepsinin şehre aynı kapıdan değil ayrı ayrı kapılardan girmelerini tembihler. Yûsuf'un huzuruna geldiklerinde, Yûsuf Bünyamin'e gizlice kimliğini açıklar ve onu bağrına basar. Kardeşlerinin yüklerini hazırlattığı sırada su kabını kardeşi Bünyamin'in yüküne koydurtur. Yola çıkacakları zaman ise bir çığırtkanla onların kervanını hırsızlıkla suçlar. Kardeşleri, bu suçlamayı reddeder. Bunun üzerine suçlamada bulunanlar kardeşlere, eğer yalancı iseler bunun cezasının adetlerine göre ne olduğunu sorar. Onlar da, su kabı kimin yükünde bulunursa adetlerine göre o kişinin malını çaldığı kişiye köle olacağını söyler. Yûsuf, yükleri kontrol eder ve su kabını kardeşinin yükünden çıkarır. Kardeşleri, su kabının Bünyamin'in yükünden çıktığını görünce daha önce onun kardeşinin de hırsızlık yaptığını söyler. Yûsuf, bunu duyar ama kendisini tutar. Yûsuf'a, Bünyamin'in çok yaşlı bir babasının olduğunu, onun yerine kendilerinden birini alıkoymasını söylerler ama Yûsuf bunun adil olmayacağını söyleyerek öneriyi kabul etmez. Kardeşleri, Yûsuf'tan ümidi kesince kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekilir. En büyükleri, kardeşlerine babalarına dönmelerini söyler ve Allah hakkında hükmedinceye kadar Mısır'dan ayrılmayacağını, babalarına oğullarının (Bünyamin'in) hırsızlık ettiğini söylemelerini ister. Kardeşleri, babalarının yanına dönüp ona olan biteni anlatır. Yakup, denilenlere inanmaz, kendisine düşenin sabır ve tevekkül olduğunu söyleyerek onlardan yüz çevirir. Yûsuf'a ağlamaktan Yakup'un iki gözüne ak düşer. Oğulları, Yakup'a hâlâ Yûsuf'u anıp durduğu için eriyip biteceğini söyler. Yakup, kendisinin Allah tarafından onların bilmediği şeyleri bildiğini, onların gidip Yûsuf ile kardeşini araştırmaları gerektiğini söyler. Kardeşleri, Mısır'a gelip Yûsuf'tan zahire ve sadaka ister. Yûsuf, onlara " Henüz cahil kimseler iken Yûsuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?" diye sorduğunda kardeşleri "Yoksa sen Yûsuf musun?" diye sorarlar. Yûsuf, bunun üzerine kendisini onlara tanıtır. Kardeşleri, pişman olduklarını söyler Yûsuf da Allah'ın onları bağışlamasını kendisinin onları kınamadığını söyler. Yûsuf, kardeşlerine gömleğini vererek babalarına götürüp yüzüne sürmelerini böylelikle gözlerinin açılacağını ve bütün aileyi Mısır'a getirmelerini söyler. Kervan, Mısır'dan ayrılınca Yakup, Yûsuf'un kokusunu aldığını söyler. Müjdeci gelip gömleği Yakup'un yüzüne koyar ve gözleri açılır. Oğulları, babalarından suçlarını itiraf ederek af dilerler.

Yakup da Allah'a affedilmeleri için dua edeceğini söyler. Mısır'a gidip Yûsuf'un huzuruna çıktıklarında Yûsuf, anne ve babasını bağrına basarak onları tahtın üzerine çıkarır. Hepsi, Yûsuf'a saygı ile eğilirler. Yûsuf, babasına rüyasının gerçekleştiğini söyler.

Tevrat'taki Yûsuf Kıssası

Kutsal Kitap'ın Eski Antlaşma (*Tevrat* ve *Zebur*) kısmında Yaratılış başlığı altında 37-50. bölümler arasında bulunan Yûsuf kıssası *Kur'an*'da anlatılan kıssadan daha ayrıntılıdır. *Kur'an*'da 111 ayet olan kıssa *Tevrat*'ta 448 ayettir. *Kur'an*'da Yûsuf'un kardeşlerinin kendisine eğilmesiyle biten kıssa *Tevrat*'ta Yûsuf'un ölümüyle sonlanır. İki kıssa arasındaki farklara "*Tevrat ve Kur'an Anlatımı Arasındaki Farklar" başlığında değinildiği için ayrıca burada bahsedilmeyecektir*. *Tevrat*'taki kıssanın özeti şu şekildedir[5]:

Yûsuf, babasının karıları Bilha ve Zilpa'dan olan üvey kardeşleriyle birlikte sürü güder. Kardeşlerinin yaptıkları kötülükleri babasına ulaştırır. İsrail (Yakup), Yûsuf'u yaşlılık zamanında doğduğu için diğer oğullarından çok sever. Yakup, Yûsuf'a uzun, renkli bir giysi yaptırır. Babaları, Yûsuf'u kendilerinden çok sevince kardeşleri ondan nefret etmeye başlar.

Yûsuf rüyasında, tarlada demet bağladıklarını, aniden kendi demetinin kalkıp dikildiğini, kardeşlerinin demetlerininse kendi demetinin çevresine toplanıp önünde eğildiğini gördüğünü söyler. Kardeşleri bu rüyayı duyunca Yûsuf'a olan nefretleri daha da artar. Yûsuf bir rüya daha görür. Rüyasında, güneş, ay ve on bir yıldız önünde eğilir. Bu rüyayı babasına ve kardeşlerine anlatınca babası rüyanın karısı, kendisi ve diğer çocuklarının Yûsuf'a eğileceği şeklinde yorumlar ve Yûsuf'u azarlar. Kardeşleri Yûsuf'u kıskanmaya devam ederler.

Kardeşleri, babalarının sürüsünü gütmek için Şekem'e gider. Yakup, Yûsuf'u kardeşlerine ve sürüye bakıp kendisine haber getirmesi için Hevron Vadisi'nden Şekem'e yollar. Yûsuf, Şekem'e vardığında kardeşlerini bulamaz. Onları aradığı sırada etraftaki bir adamdan onların Dotan'a gittiğini öğrenir. Yûsuf artlarından gider ve Dotan'da kardeşlerini bulur. Kardeşleri, uzaktan Yûsuf'un geldiğini görünce onu öldürmek için plan yaparlar. Yûsuf'u öldürüp bir kuyuya atmayı ve vahşi bir hayvan tarafından yenildi yalanını söylemeyi planlarlar. Ruben bu planı duyunca Yûsuf'un öldürülüp kanının dökülmesindense bir kuyuya atılmasında ısrarcı olur. Amacı, Yûsuf'u oradan kurtarıp babasına götürmektir. Yûsuf yanlarına varınca, üzerinden renkli uzun giysiyi çekip çıkarırlar ve onu susuz, boş kuyuya atarlar. Yemek yemek için oturduklarında, Gilat yönünden Mısır'a giden bir İsmailî kervanını görürler. Yahuda, kardeşlerine Yûsuf'u öldürmekle bir şey kazanmayacaklarını ve onun kendi kanlarından olduğunu söyler. Onu, İsmailîlere satmayı

[5] Bu bölüm "*Kutsal kitap (Tevrat, Zebur, İncil).* (2016)" adlı çalışmadan özetlenerek alınmıştır.

önerir. Midyanlı tüccarlar oradan geçerken, ağabeyleri Yûsuf'u kuyudan çıkarıp 20 gümüşe İsmailîlere satarlar. Kuyuya geri dönen Ruben, Yûsuf'u orada göremeyince üzüntüden giysilerini parçalar. Yûsuf'un diğer kardeşleri, bir teke keserek onun uzun renkli giysisini tekenin kanına bulayıp babalarına götürürler. Yakup giysiyi tanır ve Yûsuf'u vahşi bir hayvan parçalayıp yemiş olmalı diyerek üzüntüden giysilerini parçalar, oğlu için uzun süre yas tutar. Bu arada Midyanlılar Yûsuf'u Mısır'da firavunun muhafız birliği komutanı Potifar'a satarlar.

Yûsuf, Potifar'ın evinde onun hizmetindeyken Potifar ondan çok hoşnut kalır. Evinin ve sahip olduğu her şeyin idaresini ona verir. Yûsuf, güzel yapılı ve yakışıklı olduğu için Potifar'ın karısı onunla birlikte olmak ister ama Yûsuf onu reddeder. Potifar'ın karısı bir gün evde kimsenin olmayışını fırsat bilerek Yûsuf'un giysisini tutar ve ondan kendisiyle yatmasını ister. Fakat Yûsuf bu teklifi kabul etmez ve giysisini onun elinde bırakarak evden dışarı kaçar. Kadın, Yûsuf'un giysiyi bırakıp kaçtığını görünce tedirgin olur, hizmetçilerini çağırır ve Yûsuf'a kendisiyle yatmak istediği şeklinde iftira atar. Yûsuf'un giysisini Potifar gelinceye kadar yanında tutar ve o gelince aynı şeyleri ona da anlatır. Potifar, bunları duyunca öfkelenip Yûsuf'u kralın tutsaklarının olduğu zindana atar. Yûsuf zindandayken zindancıbaşı onu çok sever ve bütün her şeyin sorumluluğunu ona verir.

Mısır kralının sakisi ve fırıncısı efendilerini gücendirdikleri için Yûsuf'un olduğu hapse atılırlar. Zindancıbaşı, Yûsuf'u onların hizmetine atar. Bir gece ikisi de rüya görür. Yûsuf, sabahleyin yanlarına gidip de onları tedirgin görünce sebebini sorar. Onlar da rüya gördüklerini ama yorumlayacak kimsenin olmadığını söyler. Yûsuf, kendisine anlatmalarını söyler. Saki, düşünde üç çubuğu olan bir asmanın tomurcukların açılır açılmaz salkım salkım üzüm verdiğini, firavunun kâsesinin elinde olduğunu, üzümleri bu kâseyi sıkıp firavuna verdiğini gördüğünü söyler. Yûsuf rüyayı, sakinin üç gün içerisinde zindandan çıkarak firavuna yeniden sakilik yapacağı şeklinde yorumlar ve sakiden firavuna kendisinden bahsetmesini ister. Fırıncıbaşı, rüyasında başının üzerinde üç sepet beyaz ekmek olduğunu, en üstteki sepette firavun için pişirilmiş pastalar olduğunu ve kuşların başının üstündeki sepetten pastaları yediklerini gördüğünü anlatır. Yûsuf, rüyayı fırıncıbaşının üç gün içerisinde firavun tarafından astırılacağı ve kuşların onun etini yiyeceği şeklinde tabir eder. İki rüya da Yûsuf'un tabir ettiği şekilde gerçekleşir. Saki yeniden sakilik yapar ama fırıncıbaşı astırılır. Fakat saki, firavuna Yûsuf'tan bahsetmeyi unutur.

İki yıl sonra firavun bir düş görür. Düşte, firavun Nil'in kenarında durur. Irmaktan yedi semiz inek çıkarak sazlar arasında otlanır. Sonra yedi cılız inek çıkar ve yedi semiz ineği yer. Firavun bu rüyanın ardından uyanır ve tekrar uykuya dalıp bir düş görür. Düşte, bir sapta yedi dolgun başağın bittiğini, sonra yedi cılız başağın daha bittiğini görür. Cılız başaklar yedi dolgun başağı yutarlar. Firavun uyanır ve bu düşlerden kaygı duyar. Mısırlı büyücüleri ve bilgeleri düşlerini yorumlatmak için çağırtır ama hiçbirisi bu düşleri yorumlayamaz. Bu sırada saki Yûsuf'u hatırlar

ve ondan firavuna, rüya yorumlayabildiği şeklinde bahseder. Firavun, Yûsuf'u zindandan çıkartır ve rüyasını yorumlatır. Yûsuf, iki düşünde aynı anlamı taşıdığını, Mısır'da yedi yıl bolluk yedi yıl da kıtlık olacağını, bu konuda iki kez düş görmenin anlamının Tanrı'nın kesin kararını verdiğini ve en kısa zamanda uygulayacağı anlamına geldiğini söyler. Firavuna, bolluk yılları boyunca ürünün beşte birinin toplanmasını, kıtlık yıllarında ise bunların kullanılmasını tavsiye eder.

Firavun, bu tavsiyeleri beğenir ve Yûsuf'u bütün Mısır'a yönetici olarak atar. Yûsuf'un adını Safnat-Paneah koyar ve onu On Kenti kâhini Potifera'nın kızı Asenat ile evlendirir. Yûsuf, firavunun hizmetine girdiğinde 39 yaşındadır ve bütün Mısır'ı dolaşır. Yedi bolluk yılı boyunca depoları doldurur. Asenat, kıtlık yılları başlamadan Manaşşe ve Efrayim adında iki oğlan doğurur. Yûsuf'un dediği gibi yedi kıtlık yılı başlar ve onun aldığı tedbirler sayesinde ülke halkı açlık çekmez. Kıtlık dünyayı sardığı için, bütün ülkelerden insanlar buğday satın almak için Yûsuf'a gelirler.

Yakup, Bünyamin hariç diğer on oğlunu buğday almaları için Mısır'a yollar. Yûsuf kardeşlerini görünce onları tanır ama kardeşleri Yûsuf'u tanımaz. Yûsuf, onları casuslukla suçlar. Kardeşleri de kendilerinin 12 kardeş olduklarını, Kenan'da yaşayan aynı babanın çocukları olduklarını, en küçüklerinin babalarının yanında kaldığını bir kardeşlerinin de kaybolduğunu söylerler. Fakat Yûsuf onların küçük kardeşleri gelmeyene kadar ikna olmayacağını söyler. İçlerinden Şimon'u rehin tutar diğerlerini de küçük kardeşlerini getirmek ve ailelerine buğday götürmek üzere serbest bırakır. Kardeşlerinin torbalarının buğday ile doldurulup, paralarının da torbalara geri koydurulmasını ve yol için onlara azık verilmesini emreder. Kardeşleri bir konak yerinde paraların torbalara geri konulduğunu fark ederler ve Kenan'a gidince durumu babalarına anlatırlar. Benyamin'i götürmezlerse casuslukla suçlanacaklarını söylerler. Yakup, Benyamin'in başına bir felaket geleceği endişesiyle onu Mısır'a göndermek istemez ama kıtlığın şiddetlenmesinden dolayı buna razı olur. Yakup'un oğulları ile Benyamin, daha öncekinden iki kat fazla para ve hediyelerle birlikte Mısır'a giderler. Yûsuf, Benyamin'i görünce onun için bir ziyafet hazırlatır ve kardeşleriyle birlikte evinde öğle yemeği yer.

Yûsuf, kâhyasına her bir kardeşinin torbasını buğdayla doldurup, paralarının da torbanın ağzına koymasını, en küçüğünün torbasına da kendi gümüş kâsesini koymasını emreder. Yûsuf'un kardeşleri sabah erkenden yola çıkarlar daha kentten uzaklaşmadan Yûsuf kâhyasına onların peşine düşmesini emreder. Kâhya, onları efendisinin kâsesini çalmakla suçlar. Kardeşler bunu inkâr eder ama kâse Benyamin'in torbasından çıkar. Yahuda ve kardeşleri bu olay üzerine giysilerini yırtarlar ve Yûsuf'un karşısına çıkınca hepimiz sana köleyiz derler. Fakat Yûsuf sadece kâsesini çalanı köle olarak tutacağını onlarınsa babalarının yanına dönebileceklerini söyler. Yahuda, babasına Benyamin'i koruyacağına dair söz verdiğini söyleyerek Yûsuf'tan kendisini

Benyamin'in yerine köle olarak tutmasını ister. Yûsuf, bunun üzerine dayanamayarak kardeşlerine kendisini tanıtır. Kardeşleri bu durumdan büyük şaşkınlık duyar. Yûsuf, kardeşlerini babalarını durumundan haberdar etmeleri ve Mısır'ın Goşen bölgesinde yaşamak üzere davet ettiğini bildirmeleri için Kenan'a yollar. Kardeşler bu durumu babalarına anlatınca Yakup duyduklarına inanmaz. Ancak, Yûsuf'un kendisi için gönderdiği arabaları görünce denilenlere inanır ve ölmeden önce Yûsuf'u görmek için Mısır'a gitmek ister. Yûsuf, babasını karşılamak üzere Goşen'e gider. Yûsuf, babasını görür görmez boynuna sarılır. Yûsuf babasıyla kardeşlerini Mısır'a yerleştirir. Yakup, Mısır'da 17 yıl yaşar ve 147 yaşında vefat eder. Ölmeden önce Yûsuf'tan kendisini Mısır'a gömmemesini, atalarının yanına defnetmesini ister. Yûsuf, babasının cesedini mumyalatıp firavundan izin alarak babasını gömmek üzere Kenan'a doğru yola çıkar. Yakup'u, Mamre yakınlarındaki Makpela Tarlası'ndaki mağaraya gömerler. Yûsuf, babasını gömdükten sonra kardeşleriyle Mısır'a döner. Yûsuf 110 yaşında ölür. Onu mumyalayıp Mısır'da bir tabuta koyarlar.

Tevrat ve Kur'an Anlatımı Arasındaki Farklar [6]

Celal Settârî (2014)**,** *Tevrat* rivayetini kuru, yumuşaklıktan, incelikten nasibini almamış olarak nitelendirir (s.18) ve *Tevrat* rivayetine göre Yûsuf hikâyesinin en ilginç özelliğinin *kıskançlık* olduğunu vurgular (s.22). Settârî (2014), Yûsuf'un başına gelen felaket ve sıkıntıların asıl sebebinin *Tevrat*'ta Yakup'un, Yûsuf'u diğer çocuklarından çok sevmesinden kaynaklı bir kıskançlık olduğunu kaydeder (s.23). Hayyampur (1945) ise, konu itibariyle her iki kitabın da hemen hemen birbirinin aynısı olduğunu belirtir. Fakat *Kur'an*'da konunun kısaltıldığını, birçok ayrıntının ortadan kaldırıldığını ve *Kur'an*'ın karakteristik vasfı olan veciz söyleme uygun olduğunu kaydeder (s.4). Konu itibariyle aynı olan hikâyenin *Tevrat* ve *Kur'an*'daki farklılıkları şu şekilde sıralanabilir:

1. *Tevrat*'ta kıssa, Yûsuf'un 17 yaşındayken kardeşleriyle birlikte sürü otlatmaya gitmesiyle başlarken; *Kur'an*'da bu kıssa Yûsuf'un rüyası ile başlar.
2. *Tevrat*'ta Yûsuf kardeşlerinin kötü sözlerini babasına aktarmaktadır. *Kur'an*'da böyle bir durum söz konusu değildir.
3. *Tevrat*'ta Yûsuf tarlada demetlerin kendisine eğilmesi ve ay, güneş ile yıldızların kendisine secde etmesi olmak üzere iki rüya görür *Kur'an*'da ise sadece son bahsedilen rüyayı görür.

---

[6] Bu bölüm "Harman (2013); Hayyampur, A.T. (1945)" adlı çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

4. *Kur'an*'a göre Yakup, Yûsuf'a rüyasını kardeşlerine anlatmamasını emreder. *Tevrat*'ta ise böyle bir şey yoktur. Aksine Yûsuf bu rüyayı kardeşlerine anlatınca onlardan "Üzerimize kral mı olacaksın?"; babasına anlatınca da " Ben, annen ve kardeşlerin karşında yere kadar eğilmek için mi senin yanına geleceğiz?" azarını işitir.
5. *Tevrat*'ta göre Yakup, Yûsuf'u oğullarından ve sürülerinden haber getirmesi için kıra gönderir. *Kur'an*'da ise Yûsuf, kardeşlerinin babalarına ısrar edip izin alması üzerine kıra gider.
6. *Kur'an*'a göre Yakup, Yûsuf'u kıra gönderirken onu kurdun yemesinden korkar. *Tevrat*'ta böyle bir durum söz konusu değildir. *Kur'an*'da Yakup, Yûsuf'u kurdun yediğine inanmaz. *Tevrat*'ta ise Yakup, Yûsuf'un kanlı gömleğini görür görmez onun yırtıcı bir hayvan tarafından yenmiş olabileceğini söyleyerek bu iddiayı kendisi ortaya atmış olur.
7. *Kur'an*'da Yûsuf'un öldürülmesi veya bir yere atılması konusunda kardeşleri bu kötü işi yaptıktan sonra tövbe edip iyi kullar olacaklarını vaat ederler, *Tevrat*'ta ise böyle bir ifade yer almaz.
8. *Tevrat*'a göre Yûsuf'u öldürmeyip bir kuyuya atmayı teklif eden Ruben'dir. *Kur'an*'da ise belli bir isim verilmez, kardeşlerden birinin böyle bir teklifte bulunduğu anlatılır.
9. *Tevrat*'ta Yûsuf'u kuyudan kardeşleri çıkarıp Mısır'a giden bir kervana satar ve onun gömleğini kana bulayıp babalarına gösterirler. *Kur'an*'da ise Yûsuf'un kardeşleri önce gömleği Yakup'a gösterirler ve Yûsuf kervandan biri tarafından kuyudan çıkarıldıktan sonra kardeşleri tarafından kervana az bir bedele satılır.
10. *Tevrat*'a göre Yûsuf'u Mısır'da satın alan kişi Potifar'dır. *Kur'an*'da ise bu kişi "aziz" olarak nitelendirilmektedir.
11. *Tevrat*'a göre Potifar'ın karısı Yûsuf'un peşinden koşarken gömleğini arkadan tutar ve evin hizmetçilerini çağırarak ona iftirada bulunur. *Kur'an*'a göre de Yûsuf kaçarken azizin karısı gömleğini arkadan yırtar, ancak kapıda kocası ile karşılaşırlar.
12. *Tevrat*'a göre Potifar'ın karısı Yûsuf'u itham ettiği zaman, Potifar kızarak Yûsuf'u zindana attırır. *Kur'an*'a göre ise Yûsuf bu itham karşısında kadının ondan talepte bulunduğunu söyleyerek kendisini müdafaa eder. O sırada kadının ailesinden birisi gömlek önden yırtıldıysa Yûsuf haksızdır; arkadan yırtıldıysa kadın haksızdır diye şahadette bulunur. Aziz, gömleğin arkadan yırtıldığını görünce Yûsuf'un haklı olduğunu anlar. Bu kısımda Yûsuf efendisi tarafından değil efendisinin karısının ısrarı sonucu zindana atılır.
13. *Kur'an*'da azizin karısı kendisini kınayan kadınlara haksız ithamlarını göstermek için onları bir araya toplar ve ellerine bıçak verir. Kadınlar Yûsuf'un güzelliği karşısında ellerini keser ve azizin karısına hak verirler. Bu kısım *Tevrat*'ta yoktur.

14. *Kur'an*'da Yûsuf'la birlikte iki gencin zindana girdiği belirtilirken, *Tevrat*'ta onların daha sonra zindana konduğu ifade edilir. Yûsuf'un bu iki gence dinî nasihatte bulunması hususuna *Tevrat*'ta temas edilmez.
15. *Tevrat*'a göre firavunun rüyasını tabir etmesi için sakiler reisi Yûsuf'u firavuna hatırlatır; firavun da Yûsuf'u huzuruna istetip rüyasını tabir ettirir. Daha sonra onu zindandan çıkartıp Mısır'a hâkim kılar. *Kur'an*'a göre rüyanın tabirini Yûsuf'a soran sakinin kendisidir. Firavun tabiri duyunca Yûsuf'u huzuruna ister, fakat Yûsuf firavunun elçisinden ellerini kesmiş olan kadınların hikâyesinin araştırılmasını ister. Firavun bu olayı araştırır ve kadınlar da Yûsuf'un suçsuz olduğuna şahitlik ederler. Azizin karısı da suçunu itiraf eder. Bunun üzerine firavun Yûsuf'u huzuruna ister ve yüksek bir mevki verir.
16. *Kur'an*'a göre Yûsuf yedi sene bolluk ve yedi sene kıtlıktan sonra bir sene daha bolluk olacağını belirtir. Fakat *Tevrat*'ta bu son seneden hiç bahsedilmez.
17. *Tevrat*'a göre Mısır diyarını ve hazinelerini firavun kendi isteği ile Yûsuf'a teslim eder; *Kur'an*'a göre ise bunu Yûsuf firavundan ister.
18. *Kur'an*'a göre Yakup, oğullarını Mısır'a gönderirken onlara bir kapıdan değil ayrı ayrı kapılardan girmelerini tembihler. *Tevrat*'ta ise böyle bir durum yoktur.
19. *Tevrat*'a göre Yakup'un oğulları Mısır'a ikinci gidişlerinde; Yûsuf kardeşini gümüş kâseyi çalmış diye Mısır'da alıkoymak istediğinde, Yûsuf kardeşlerinin yalvarmalarına dayanamayarak kendisini kardeşlerine tanıtır. Yûsuf, kardeşlerinin üçüncü seferinde babalarını kendileriyle getirmelerini ister. *Kur'an*'a göre Yûsuf, ikinci seferde kendisini yalnızca öz kardeşine tanıttırır.
20. *Kur'an*'da, kâse Yûsuf'un öz kardeşinin yükünde çıkınca diğer kardeşleri " Demek ki bu hırsızlık yaptı. Bunun kardeşi de önceden hırsızlık yapmıştı." derler. Fakat Yûsuf bilmezlikten gelir ve hakikati söylemez. *Tevrat*'ta bu olay örgüsü yoktur.
21. *Kur'an*'a göre Yûsuf gömleğini kardeşlerine vererek " Bu gömleği götürün babamın yüzüne örtün" der. Gömlek Yakup'un yüzüne örtülünce gözleri açılır ve görür. *Tevrat*'ta bu kısım yoktur.
22. *Kur'an*'a göre Yûsuf'un kardeşleri Mısır'dan Kenan'a döndükleri zaman Yakup, Yûsuf'un kokusunu aldığını söyler ve ona kavuşacağını umar. *Tevrat*'ta ise çocukları Yakup'a, Yûsuf'un sağ ve bütün Mısır diyarına hâkim olduğunu söylese de Yakup bu denilenlere inanmaz. Fakat Yûsuf'un gönderdiği arabaları görünce ruhu yeniden hayat bulur.
23. *Tevrat'a* göre Yûsuf'un annesi Rahel, Bünyamin'i doğurduktan sonra ölmüş ve Efrat yolunda defnedilmiştir. *Kur'an*'da ise böyle bir durum söz konusu değildir.

24. *Kur'an*'a göre Yûsuf'un anne ve babası Mısır'a vardıktan sonra Yûsuf onları tahta çıkarır ve onlar da oğulları ile hep birlikte Yûsuf'a secde ederler. Böylelikle Yûsuf'un rüyası gerçekleşir. *Tevrat*'ta ise böyle bir hadise yoktur.

DOĞU VE BATI EDEBİYATLARINDA YÛSUF U ZÜLEYHÂ HİKÂYESİ

Doğu Edebiyatlarında Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi

Arap Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi[7]

Arap edebiyatında kaleme alınmış Yûsuf u Züleyhâ konulu eserler daha çok mensur olarak kaleme alınmış kısas-ı enbiya ve tefsirlerdir. Karahan (1985), mensur olarak işlenen bu eserlerin içine bazen küçük manzumelerin serpiştirildiğini belirtmiştir (s. 14). Muş (2000), hikâyenin peygamberler tarihi ve sîret kitaplarında da yer aldığını kaydederek nazım olarak daha çok Fars ve Türk edebiyatlarında mesnevi nazım şekliyle kaleme alındığını belirtir (s. 41). Muş (2000), bu konu üzerine hazırladığı tezinde Türkiye kütüphanelerinde bulunan Yûsuf u Züleyhâ konulu 54 çeşit eserin 53 tanesinin Yûsuf sûresi tefsiri, tefsir denemesi ya da daha önceki bir tefsire yapılmış haşiye olduğunu belirtir. Araştırmacı, Türkiye kütüphanelerinde edebiyat sahasına giren Arapça yazılmış tek eserin *Şeyh İsmail Ebu Hadra Et-Telebentî'*ye ait olduğunu belirtir (s. 42).

Gazalî - Bahrü'l-mahabba

Hikâyenin Arap edebiyatındaki ilk örneği Gazalî (öl.1111) tarafından *Bahrü'l-mahabba* adıyla yazılmıştır. British Museum'da bir nüshası bulunan eser, 1894'te Bombay'da, 1900'de Delhi'de basılmıştır (aktaran Muş, 2000, s. 43).

Ebû Hafs Siracü'd-dîn b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Avsî el-Malîkî el-Müzekkir - Ez-Zehrü'l-Kimam fi Kıssati Yûsuf

1284 yılında yazılmış olan bu eser 1560 yılında (Muş, 2000, s. 43) Celâl-zâde Mustafa Çelebi tarafından *Cevâhirü'l-ahbâr fî Hasâilü'l-ahyâr* adıyla Türkçeye çevrilmiş ve II. Selim'e takdim edilmiştir (Furat, 2001, s. 443).

[7] Bu bölüm hazırlanırken " Gökcan Türkdoğan (2008); Karahan (1985); Muş (2000); Yıldız (2013)" adlı çalışmalardan yararlanılmıştır.

Mollâ Muînî-i Cüveynî - Ahsenü'l-Kasas

15.asra kadar Arap edebiyatında yazılmış son Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerindendir (aktaran Muş, 2000, s. 43).

Tâcü'd-dîn Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed Yezîd et-Tûsî - Câmî'u Letâifu'l-Besâtîn

Eser Muhammed b. Muhammed Altıparmak tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu eserin İstanbul kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır (aktaran Karahan, 1985, s. 15).

Şeyh İsmail Ebû Hadra et-Telebentî - El-Bedrü't-temmâm fî Kıssati Seyyidina Yûsuf Aleyhisselâm

Türkiye kütüphanelerinde edebiyat sahasına giren Arapça ve manzum olarak yazılmış tek Yûsuf u Züleyhâ konulu eserdir (Muş, 2000, s. 42).

Şemseddîn Abdurrahman b. Mervan - Kıssatu Yûsuf

198 sayfa olan eser nesih hatla yazılmış olup Nevşehirli Damat İbrâhîm Paşa Kütüphanesi Nu: 87'de bulunmaktadır (Muş, 2000, s. 44).

Fars Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi [8]

Doğu edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinin edebî eser olarak kaleme alınmış ilk örneğine Fars edebiyatında rastlanılır. Fars edebiyatında bu konudaki hikâyeler manzum, mensur ve manzum-mensur karışık olmak üzere üç şekilde yazılmıştır. Hayyampur (1945) elde olan ve olmayan olmak üzere toplamda 22 Farsça mesnevinin olduğunu (s. 20-83), Dolu (1953a) manzum şekilde kaleme alınmış müellifi tespit edilmiş hikâyelerin sayısının 29 olduğunu (s. 95), Nîkûbaht ve Yeşil (2012) Farsça yazılmış mesnevi sayısının toplamda 57 olduğunu elde olan mesnevi sayısının ise 33 civarında olduğunu belirtirler (s. 256).

Manzum Yûsuf u Züleyhâlar

Ebu'l-mü'eyyed-i Belhî - Yûsuf u Züleyhâ

Firdevsî'ye isnat edilen yazma nüshalardan birinin 75 beyitlik mukaddimesinde Samanîler devrinde yaşamış Belhî'ye ait bir Yûsuf kıssasının varlığından söz edilir. Eserin elde nüshası yoktur (Hayyampur, 1945, s. 71-72).

---

[8] Bu bölüm hazırlanırken "Dolu (1953a); Hayyampur (1945); Yıldız (2013)" adlı çalışmalardan faydalanılmıştır.

Bahtiyâr-ı Ahvâzî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Firdevsî'ye isnat edilen yazma nüshalardan birinin 75 beyitlik mukaddimesinde Belhî'den sonra (10.yüzyılda) yaşamış Bahtiyâr-ı Ahvâzî'nin Yûsuf u Züleyhâ yazdığı bilgisi vardır (Hayyampur, 1945, s. 71). Hayyampur (1945), şairin eserinden elde hiçbir numune olmadığını belirtir (s. 74).

Firdevsî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Fars edebiyatına ait elde nüshası bulunan ilk Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi Firdevsî'nin eseridir. Ancak bu eserin gerçekten Firdevsî'ye ait olup olmadığı tartışmalıdır (Yıldız, 2013, s. 26). *Keşfü'z-zünûn* mesnevinin, Abbasî halifesinin emri üzerine yazıldığını bildirse de eserin girişinde bu hikâyenin Ebû Ali Hasan b. Muhammed b.İsmail İskafî el-Muvaffak'ın isteği üzerine manzum olarak yazıldığı beyan edilmiştir (Dolu, 1953a, s. 101-102). *Şehnâme* ile *Yûsuf u Züleyhâ* arasında üslup farklarının bulunması kimi araştırmacıları mesnevinin Firdevsî'ye ait olmadığı yönünde bir itiraza sevk etmiştir (Yıldız, 2013, s. 27). Ethé, eserin Firdevsî'den başkasına ait olamayacağını; Mahmûd Han Şarânî, eserin Firdevsî'ye ait olamayacak kadar devir ve üslup farkı içerdiğini; Abd'ül-azim Karîb eserin 1091-92 yılında yaşayan bir şair tarafından yazıldığını; M. Minovî, eserin Firdevsî'nin ölümünden 60-70 yıl sonra kaleme alındığını belirtir. Tahircan, M. Minovî'nin tezini reddeder. Köprülü, Ritter ve Hayyampur da bu eserin Firdevsî'ye ait olmayacağı görüşündedirler (Dolu, 1953a, s. 106-108). Eserin ilk edisyon kritiğini 1888 ve 1908 yıllarında Ethé yapar. Mesnevi, 1889 yılında Arberry tarafından Almancaya çevrilir. Eserin 1871, 1873 ve 1930'da Hindistan'da, 1881'de Tahran'da tıpkıbasımları yapılmıştır (Dolu, 1953a, s.109).

Şihâbüddin A'mâk-ı Buhârî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Hayyampur (1945), H. 5-6. asır (12.yy.) şairlerinden olan Buharalı A'mâk'ın manzum bir Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu ama bu eserin elde olmadığını belirtir (s. 75).

Rükneddin Mes'ûd b. Muhammed İmam-zâde - *Yûsuf u Züleyhâ*

Heratlı olan şairin manzum olarak kaleme aldığı Yûsuf kıssası tamamlanmamıştır. Dolu'nun (1953a) 1203-1227 yılları arasında yazılmış olabileceğini söylediği eser elde yoktur (s.113).

Âzerî-i Tûsî - *Yûsuf u Züleyhâ*

15. yüzyıl şairlerinden Azerî-i Tusî'nin mesnevisinin varlığından Abdülvahhâb Azzam haber vermiştir. Fakat Hayyampur (1945) ve Dolu (1953a) yaptıkları araştırmalar sonucu şairin böyle bir eserinin olduğuna dair bir bilgiye ulaşamadıklarını belirtmiştir (s. 76; s. 114).

Nûre'd-dîn Abdu'r-rahman İbn-i Nizamü'd-dîn Ahmed İbn-i Şemsü'd-dîn Muhammed el-Deştî el-Câmî - Beşinci Taht: Yûsuf ve Züleyhâ

1414 yılında Herat ile Havaf arasındaki Harcird kasabasında doğan Câmî 15.asırda İran'ın en büyük şair ve âlimlerinden biridir (Hayyampur, 1945, s. 59).Asıl lakabı İmâdü'd-dîn, meşhur olan lakabı ise Nûre'd-dîn'dir (Dolu, 1953a, s. 115). Algar (2016), şairin babası tarafından onun için asıl seçilen lakabın İmâdü'd-dîn (dinin direği) olduğunu belirtse de onun hayatı boyunca daha ziyade Nûre'd-dîn (dinin nuru) olarak bilindiğini kaydeder. Bu değişikliğin bizzat şair tarafından güçlü tasavvufî bağlarından dolayı yapıldığını, şair için dinin nuru olmanın dinin direği olmaktan daha uygun göründüğünü düşünür (s.32). Hayyampur (1945), şairin Câmî mahlasını Harcird'in bağlı bulunduğu Câm şehrinden aldığını belirtmiştir (s. 59). Algar (2016) ise şairin Câmî mahlasını almasını şairin de şiirlerinde izah ettiği üç sebebe bağlar. Birincisi Câm yakınlarında bir köyde doğmasından; ikincisi Câm yakınlarında medfun olan Şeyh Ahmed Nâmekî Câmî'ye duyduğu hürmetten; üçüncüsü ise "câmî"nin Farsçada cins isim olarak "bir kadeh" anlamına gelmesinden dolayı olduğunu kaydeder (s. 33). Dolu'nun (1953a) aktardıklarına göre şairin babasının adı Nizamü'd-dîn Ahmed, Deştli olan büyük babasının adı ise Şemsü'd-dîn Muhammed'dir. Şair, Herat'ta 1492 yılında 81 yaşında iken vefat etmiştir. Câmî, tahsilini Herat ve Horasan'da yapmıştır. Herat ve İran'da gelişen tasavvufî, edebî ve dinî ekollere devam etmiş bilhassa Arap dili ve edebiyatına önem vermiş ve bu dilde şiirler yazmıştır. Ataları gibi âlim ve fazıl olarak yetişmiştir (s. 115). Hayyampur (1945), Câmî'nin mutasavvıf bir duruşunun olmasına rağmen cemiyet hayatında rint meşrep olduğunu belirtir. Câmî, musikî-şinastır ve muammacılığı çok sever. Hüseyin Baykara, şehzâdeler ve Alî Şîr Nevâî onu nimetlere gark etse de Câmî mütevazı bir şekilde yaşamıştır. Câmî ve Nevâî Timurlar zamanında, Herat'ta oluşan Şarkî İran ile Türkistan kültürünü temsil etmişlerdir (s. 59). Dolu (1953a), Câmî'nin mensup olduğu hükümdarlardan başka Osmanlı ve Akkoyunlu hükümdarları ile de münasebette olduğunu belirtir. Rivayete göre Fatih (1451-1481) şairi İstanbul'a davet eder fakat o tarihte Câmî'nin Diyarbakır'a geçmiş olduğu söylenir. Bir diğer rivayete göre ise Fatih'in daveti üzerine Câmî, Konya'ya kadar gelir fakat padişahın o sırada ölmesi üzerine geri döner (s. 116-117). Câmî'nin edebî, tasavvufî, didaktik ve dinî mevzularda yazılmış mensur ve manzum eserleri pek çoktur (Dolu, 1953a, s. 117).

Eserleri:[9]

[9] Bu liste hazırlanırken "Demir (2006); Hayyampur (1945); Okumuş (1993)" adlı kaynaklar kullanılmıştır.

Manzum Eserleri

Dîvân: Fâtihatü'ş-şebâb (İlk Gençlik) adlı ilk divanı 1479'da tertip edilmiş, ertesi yıl *Vâsıtatü'l-'ıkd* (Gerdanlığın Orta İncisi) adlı orta yaş şiirlerini içeren ikinci divanı tertip edilmiş, *Hâtimetü'l-hayât* (Hayatın Sonu) adlı yaşlılık zamanında yazdığı divanı ise1491'de düzenlenmiştir (Okumuş, 1993, s. 97).

Heft Evreng: Büyükayı burcundaki yedi yıldıza Farsçada verilen isimdir. İran edebiyatında Nizâmî ile başlayan hamse geleneğine uyarak beş mesnevi (*Tuhfetü'l-ahrar, Sübhatü'l-ebrâr, Yûsuf u Züleyhâ, Leylî vü Mecnûn, Hıred-nâme-i İskenderî*) nazmetmiş; daha sonra yazdığı *Silsiletü'z-zeheb* ve *Salamân u Absâl*'ı da ekleyerek bu isim altında toplamıştır. Hamsede bulunan eserler Nizâmî ve Emir Hüsrev-i Dehlevî'nin mesnevîlerine karşılık olarak yazılmıştır (Demir, 2006, s. 27).

Silsiletü'z-zeheb: 7200 beyit olan bu mesnevî felsefî, dinî bir mesnevîdir. Üç ciltten oluşur. Hüseyin Baykara'ya ithaf edilen birinci bölümde tasavvufî, ahlâkî konular işlenir; ikinci bölümde ilâhî aşk konusu sûfîlerin menkıbeleri ve sözleriyle desteklenerek işlenir; üçüncü bölüm ise 500 beyitten oluşan kısa bir mesnevîdir ve II. Bayezid'e ithaf edilmiştir (Demir, 2006, s. 27).

Salamân u Absâl: Esası *Tevrat*'a dayanan hikâyede ruhun şehvet ve hazla mücadelesi işlenir. Salaman, hikmet, zekâyı; Absâl ise nefis ve şehvetin sebep olduğu karışıklıkları göstermektedir. 1130 beyit olan ve fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılan eser, 1489'da tamamlanmış; Akkoyunlu Sultan Yakup'a ithaf edilmiştir. Lamiî ve Abdulvehhab Tarzi tarafından Türkçeye, A. Bricteaux Fransızcaya, F. Falconer tarafından da İngilizceye tercüme edilmiştir (Demir, 2006, s. 27).

Tuhfetü'l-ahrar: 1481 yılında yazılan bu mesnevî Nizâmî'nin *Mîzânü'l-esrâr*'ı ve Emir Hüsrev-i Dehlevî'nin *Matlau'l-envâr*'ının üslubunda yazılmıştır. Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün vezniyle 1710 beyitten oluşan eser, dinî, ahlâkî ve edebî konuları içeren 20 bölümden oluşur. Câmî eserini şeyhi Ubeydullah Ahrar'a ithaf etmiştir. Mesnevîyi, Türkçeye Bursalı Pîr Muhammed Rahmî Çelebi çevirmiş; Şem'i Şem'ullâh ise Farsça bir şerh yazmıştır (Demir, 2006, s. 28).

Sübhatü'l-ebrâr: Konu itibariyle *Tuhfetü'l-ahrar*'a benzemektedir. 2700 beyitten oluşan eser fâ'iâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle yazılmış ve Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Dinî, tasavvufî

ve ahlâkî konuları işleyen 40 bölümden oluşur. İlki Kalküta'da (1818) olmak üzere birkaç defa basılmıştır (Demir, 2006, s. 28).

Yûsuf u Züleyhâ: Câmî'nin Heft Evreng'i içinde beşinci, Hamse'si içinde üçüncü mesneviyi teşkil eden Yûsuf u Züleyhâ manzumesi, eserleri arasında en romantik duyguları ve tasavvufî fikirleri ihtiva eden lirik şiirine örnektir. Bu eseri 1435 yılında te'lif edilmiştir (Dolu, 1953a, s. 118). Hayyampur (1945), eserin "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün" vezniyle yazıldığını; Câmî'ye kadar yazılmış olan Farsça ve Türkçe Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinin hiçbirisinin bu vezinde yazılmadığı hâlde, Câmî'den sonrakilerin çoğunun bu vezinde kaleme alındığını ve böylece şairin eserinin sonradan gelen Yûsuf u Züleyhâlar için konuda olduğu gibi, şekil ve vezinde de örnek olduğunu belirtmiştir (s.60). Câmî, Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini 70 yaşlarında iken yazmıştır. Dolu (1953a), bu durum için ihtiyarlığın verdiği tasvir ve vakaların anlatılışındaki bazı uzatmalar eserde görülse de ihtiyar bir ruhun izlerinin eserin hiçbir yerinde görülmediği yorumunu yapar (s. 118).
Dolu (1953a), Câmî'nin eserinin Doğu'da ve Batı'da birçok dile tercüme ya da şerh edildiğini belirtir. Eserin Osmanlı şairlerinden Hamdullah Hamdî, Kâmî Muhammed el-Karamanî, Şeyh Ömer Halvetî Magnisavî, Kayserili İzzet Paşa, Köprülü-zâde Es'ad Paşa üzerinde etkisi olduğunu belirtir (s.120). Eser Batı dillerinden Almancaya V. Edlem von Rosenzweig tarafından serbest nazımla (1824); İngilizceye Ralph I. H. Griffith tarafından manzum bir şekilde (1881), A. Rogers tarafından manzum olarak; İtalyancaya F. Cimmino tarafından; Fransızcaya A. Bricteux (1927) tarafından tercüme edilmiştir (Dolu, 1953a, s. 121-122). Türkçeye ise Ali Nihat Tarlan tarafından tercüme edilmiştir. Tarlan, Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sını 14 Mayıs 1973 yılında tamamlar. Günay Kut, bu tarihi Tarlan'ın tercümenin sonuna düştüğü nottan belirler. Tarlan'ın vefatıyla tercüme basılmadan kalır. Bunun üzerine Günay Kut tercümenin basılması için Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3898 numaralı nüsha, Damat İbrahim Paşa 983 numaralı nüsha ve Câmî, Heft Evreng (Hazırlayan Murtaza Müderris-i Gîlânî, 2.Basım, Tahran 1351 Şemsî [1972], s.578-748) adlı eser ile karşılaştırarak *Nureddin Abdurrahman İbni Ahmed-i Câmî Beşinci Taht: Yûsuf ve Züleyhâ* adlı eseri oluşturup basar (Tarlan, 2003, Önsöz). Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının yurt dışı ve içinde olmak üzere birçok kütüphanede nüshası vardır.[10]

Leylî vü Mecnûn: Nizâmî ve Emir Hüsrev Dehlevî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'larına nazire olarak kaleme alınan bu mesnevî "mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün" veznindedir. A. L. Chezy tarafından

---

[10] Ayrıntılı bilgi için bkz: Dolu, H. (1953a). s. 122-135.

Fransızca'ya (Paris 1805), Hartmann tarafından Almancaya (Leibzig 1807) tercüme edilmiştir (Demir, 2006, s. 28).

Hıred-nâme-i İskenderî: İsmi İskender'in akıl kitabı anlamına gelen mesnevî, Aristo, Eflatun, Sokrat gibi filozofların İskender'e öğütlerini, İskender ile bu filozoflar arasındaki konuşma ve mektuplaşmaları anlatır. Nizâmî'nin *İskendernâme*'sine nazire olarak yazılan mesnevînin vezni fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl'dür. Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Lâmiî Çelebi tarafından Türkçeye çevrilen eser Taşkent ve Leknev'de basılmıştır (Demir, 2006, s. 28).

Mensur Eserleri

Nefehatü'l-üns: Câmî'nin, erkek ve kadın büyük sûfîlerin hâl tercümeleriyle tasavvufî terimlerin açıklamalarını ihtiva eden en önemli eseridir. Birçok yazma nüshası buluna eser, Lâmiî Çelebi tarafından çeşitli ilavelerle Türkçeye tercüme edilmiştir (Okumuş, 1993, s. 97).

Bahâristân: Sa'dî'nin *Gülistân*'ına naziredir. Câmî bu eserini oğlu Ziyâü'd-dîn Yûsuf için yazmış ve Hüseyin Baykara'ya ithaf etmiştir. Sekiz bölümden oluşur. Birinci bölüm tasavvufa, ikinci ahlâka, üçüncüsü siyasete, dördüncüsü cömertliğe, beşincisi aşka, altıncısı latîfeye, yedincisi şiire ve sekizinci bölüm hayvan hikâyelerine ayrılmıştır. Almanca, Fransızca, İngilizce ve Türkçeye çevrilmiştir (Demir, 2006, s. 28-29).

Şevâhidü'n-nübüvve: Peygamberliğin delilleri ve Hz. Peygamberin risaletinden, Ehl-i beyt, sahabe ve tâbiînden başlayarak din büyüklerinin hayat ve faziletlerinden bahseden eseri Câmî, Alî Şîr Nevâî'nin arzusu üzerine 1480 yılında te'lif etmiştir. Eser, *Nefehatü'l-üns*'ü tamamlar niteliktedir. Lâmiî Çelebi *Terceme-i Şevâhidü'n-nübüvve* adıyla Türkçeye çevirmiştir (Okumuş, 1993, s. 98).

Levâ'ih: Rubâilerle süslü olan bu eser, mistik nazariyelerden bahseder. Ayrıca *Şerh-i Rubâiyyât* ve *Levâmî* adlı eserleri de aynı tür ve konudadır. Bu üç eseri İstanbullu İsmail Müfid Efendi *Mecmû'â-i Molla Câmî* adıyla neşretmiştir. Aynı kişi *Levâ'ih*'i Türkçeye de tercüme etmiştir (Demir, 2006, s. 29).

Havârî - Yûsuf u Züleyhâ

Terbiyyet, Semerkantlı şairin Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu söylese de Hayyampur (1945) böyle bir esere araştırdığı hiçbir kaynakta rastlayamadığını belirtir (s. 137).

Hâce Mes'ûd el-Kummî - *Yûsuf u Züleyhâ*

15. yy. şairlerinden Mes'ûd Kummî'nin bitiremediği ve günümüzde elde olmayan bir Yûsuf u Züleyhâ'sı vardır. Eserin varlığından *Kâmûsu'l-alâm, Keşfü'z-zünûn* ve *Tuhfe-i Sâmî* gibi kaynaklar haber verir (Hayyampur, 1945, s. 76).

Muhammed Kâsım Hân Mevcî-i Bedahşânî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Hayyampur (1945), 16. yüzyılda yaşamış şairin 6000 beyitlik bir Yûsuf u Züleyhâ'sını olduğunu kaydeder. Araştırmacı, eserin dilinin Farsça ya da Türkçe olduğuna dair kesin bir bilgi olmasa da eserin dilinin Farsça olma ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu belirtir (s. 79).

Ahdî-i Sâvecî - *Âdem ve Perî*

16. yy. şairlerinden olan Ahdî-i Sâvecî'nin Farsça bir Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu Ethé haber verir. Elde mesneviye dair hiçbir örnek yoktur (Dolu, 1953a, s. 138; Hayyampur, 1945, s. 79).

Mîr Ma'sûm Safevî Nâmî - *Hüsn ü Nâz*

Ekber Şah zamanında (16. yy.) yaşamış olan şairin Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmiştir (Hayyampur, 1945, s. 79; Dolu, 1953a, s. 139). Eserin nüshası mevcut değildir.

Takiyüddîn Avhadî - *Ya'kûb ve Yûsuf*

1565 yılında İsfahan'da doğan şairin (Dolu, 1953a, s. 139) *Kâmûsu'l-alâm*'ın bildirdiğine göre Ya'kûb ve Yûsuf adında bir Yûsuf u Züleyhâ'sı vardır. Eserin günümüzde nüshası mevcut değildir (Hayyampur, 1945, s. 80).

Mahmûd Big Sâlim-i Tebrizî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Sadıkî ve Terbiyyet, 17.yüzyılda yaşamış şairin Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirtse de eserin nüshası mevcut değildir (Dolu, 1953a, s. 139-140).

Mahmûd Füsûnî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Tebrizli olan Mahmûd Füsûnî 17. yüzyıl şairlerindendir. Ethé, Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu söylese de kayıtlarda bu esere rastlanamamıştır (Hayyampur, 1945, s. 79).

Nâzim-i Haravî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Heratlı şairin 1648'de başlayıp 1661'de bitirdiği yaklaşık 5000 beyit tutarında bir Yûsuf u Zelîhâ'sı vardır. Eserin yurt dışında ve İstanbul'da birkaç yazma nüshası vardır (Dolu, 1953a, s. 141-142).

Mîrzâ Muhammed b. Muhammed Şerîf el-Hasan-ı Kazvinî - *Yûsuf u Zelîhâ*

*Kâmûsu'l-alâm'*da şairden Kazvinli olarak bahsedilse de Hayyampur (1945) bu bilginin yanlış olduğunu ve şairin Şirazlı olduğunu belirtir (s.80). 17. yüzyıl şairlerinden olan Mîrzâ Muhammed Mukîm/Mukîmî'nin bir Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi vardır (Dolu, 1953a, s. 144). Hayyampur (1945), *Ateşkede*'den naklederek eserden bir beyit örnek verir (s.144). Bunun dışında eserin varlığına dair bilgi yoktur.

Mollâ Şâh Muhammed b. Muhammed - *Yûsuf u Zelîhâ*

Bedahşanlı, 17. yüzyılda yaşamış büyük bir Hint mutasavvıfıdır. Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi vardır. (Dolu, 1953a, s. 144-145). Hayyampur (1945), eserin varlığının bazı kataloglardan anlaşıldığını kaydeder ve eserin başlangıç beytini örnek olarak verir (s. 81). Eserin günümüzde nüshası mevcut değildir.

Muhammed İbrâhîm Halîlullâh (İbrâhîm Halîfe) - *Ahsenü'l-kasas*

1676'da Dehlî'de doğan ve 1747'de ölen Halîfe İbrâhîm'in *Ahsenü'l-kasas* adıyla bir Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi yazdığı H. Ethé'den öğrenilmektedir (Dolu, 1953a, s. 145). Hayyampur (1945), bu eserin elde olmadığını belirtmiştir (s. 81).

Salâhî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Dolu'nun (1953a) belirttiğine göre, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi F. K. 1045'te kayıtlı bir nüshaya göre Salâhî'nin 1753'te kaleme aldığı Farsça bir Yûsuf u Zelîhâ'sı vardır. Bu eser Farsça divanıyla aynı cilt içerisindedir (s. 146).

Lutf Alî Big Âzer - *Yûsuf u Zelîhâ*

Ateşkede tezkiresi müellifi, Yûsuf u Zelîhâ mesnevisini 1762-63 yılında te'lif etmiştir (Dolu, 1953a, s. 147). Şairden *Âzer Bekdilî* diye bahseden Hayyampur (1945), Yûsuf u Zelîhâ'dan 1000 kadar seçilmiş beytin *Ateşkede*'nin sonunda verildiğini belirtir (s. 82).

Mîrzâ Muhammed Sadik Musevî Nâmî-i İsfahânî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Nâmî mahlasını kullanan şair aslen Musevî olup 1789 yılında ölmüştür. Kaynaklarda Yûsuf u Zelîhâ mesnevisinin olduğu (Dolu, 1953a, s. 147-148) söylense de eserin nüshası mevcut değildir (Yıldız, 2013, s. 29).

Mîrzâ Abdullâh b.Habîbullâh Şihâb-ı Turşizî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Horasan'ın Turşiz şehrinde doğan şairin manzum bir Yûsuf u Zelîhâ'sı vardır. 1800'de vefat eden şairin ölüm tarihi *Ateşkede*'de 1802 olarak gösterilir (Dolu, 1953a, s. 148). Eserin günümüzde nüshası mevcut değildir.

Şevket - *Yûsuf u Zelîhâ*

Feth Alî Kaçar (1797-1834) zamanında yaşamış ve valilik yapmış Şevket'in 1817 yılında kaleme aldığı bir Yûsuf u Zelîhâ'sı vardır (Dolu, 1953a, s. 148-149). Eserin günümüzde nüshası mevcut değildir.

Haşmet - *Yûsuf u Zelîhâ*

Dolu (1953a), Feth Alî Kaçar (1797-1834) zamanında yaşamış Haşmet'in 1820 yılında yazmış olduğu bir Yûsuf u Zelîhâ'sının olduğunu; bir nüshasının Bankipare'da bulunduğunu kaydeder (s. 149). Eserin günümüzde nüshası mevcut değildir.

Şu'le-i İsfahânî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Terbiyyet, 1844'te ölen Şu'le-i İsfahânî'nin Yûsuf u Zelîha yazdığını söylese de Dolu (1953a) böyle bir esere kaynakların hiçbirinde rastlayamadığını belirtmiştir (s. 149).

Nâzım Gulpayagânî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Terbiyyet, şairin Farsça manzum bir Yûsuf u Zelîhâ yazdığını belirtse de Dolu (1953a), kaynaklarda böyle bir esere rastlayamadığını kaydeder (s. 150).

Cevherî-i Tebrizî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Şairin Farsça bir Yûsuf u Zelîhâ yazdığını Terbiyyet haber verir ama Dolu (1953a) , kaynaklarda böyle bir esere rastlayamadığını belirtir (s. 150).

Seyyid Sefîr Ahmed Balgiramîoğlı - *Yûsuf u Zelîhâ*

Şairin 1861 yılında Firdevsî'nin eserinden müntehap olarak yazdığı bir Yûsuf u Zelîhâ'sı vardır (Dolu, 1953a, s. 150). Eserin günümüzde nüshası mevcut değildir.

Habîbî - *Yûsuf u Zelîhâ*

Manzum bir Yûsuf u Zelîhâ'sı olan şairin eseri 1921'de Delhi'de taşbaskı olarak yayımlanmıştır (Dolu, 1953a, s. 150).

Ha'îm Süleymân - Yûsuf u Zelîhâ

Modern İran edebiyatında Yûsuf u Zelîhâ adında piyes şeklinde Ha'îm Süleymân tarafından yazılmış matbu bir eser vardır. Dolu (1953a), bu eserin manzum ya da mensur olduğunu tasrih edemediğini belirtmiştir (s. 150). Yıldız (2013), eserin nüshasının mevcut olmadığını kaydetmiştir (s. 30).

Müellifi Bilinmeyen Manzum Yûsuf u Zelîhâ

19. yüzyılda Maveraünnehir'de istinsah edilmiş eserin müellifi belli değildir (Dolu, 1953a, s. 150).

Müellifi Bilinmeyen Manzum Yûsuf u Zelîhâ

İstanbul Bayezid Devlet Kütüphanesi 5372'de kayıtlı, H. 1133 / M. 1720-21 istinsah tarihli müellifi bilinmeyen manzum bir eserdir (Yıldız, 2013, s. 30).

Mensur Yûsuf u Züleyhâlar

Şeyhü'l-islâm Hâce Ebû İsmâîl Abdullâh b. Ebû Mansûr Muhammed el-Ensârî-i Herâtî - Enisü'l-müridîn ve Şemsü'l-mecâlis

1006 yılında doğan 1088 yılında vefat eden Heratlı şairin Farsça mensur, *Enisü'l-müridîn ve Şemsü'l-mecâlis* adıyla kaleme aldığı bir Yûsuf u Züleyhâ'sı vardır. 14 meclisten oluşan eserin yegâne nüshası India Office Nu:1458'de kayıtlıdır (Dolu, 1953a, s. 151).

Ebû Nasr Ahmed b. Ahmed b. Nasr el-Buhârî - Enisü'l-müridîn ve Ravzatü'l-muhibbîn

1082'de 40 meclis şeklinde kaleme alınan *Enisü'l-müridîn ve Ravzatü'l-muhibbîn* Yûsuf suresinin tefsiridir. Eserin yazma nüshası Bankipare VI 75 nu: 482 ve XIV 1 nu: 1111'de kayıtlıdır (Dolu, 1953a, s. 152).

Mahmûd b. Muhammed b. İbrâhîm - Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf

13. yüzyılda mensur yazılmış bu eser Süleymaniye Genel Kütüphane, Çelebi Abdullah Nu:19'da kayıtlıdır (Dolu, 1953a, s. 153).

Mu'inü'd-dîn Muhammed Emin b. Şerefü'd-dîn Hâcı Muhammed el-Ferahî - Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf

1501 yılında ölen Heratlı şairin mensur *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf* adında bir Yûsuf u Zelîhâ'sı vardır. Eserin bir nüshası Bodleiane Elliott Nu: 409'da kayıtlıdır. Tahran ve Hindistan'da basma nüshaları vardır (Dolu, 1953a, s. 153-154).

İsamü'd-dîn İbrâhîm - Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf

Hindistan'da Ekber Şah zamanında (1556-1605) yaşamış büyük bir âlimdir. Müzekkir-i Ahbâb'da *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf* adlı bir eser yazdığı kayıtlıdır (Dolu, 1953a, s. 154). Yıldız (2013), bu eserin nüshasının olmadığını belirtmiştir (s. 31).

Mevlevî Seyyid Safder Alî b. Seyyid Haydar Alî el-Rızâvî el-Dihlevî - Ahsanü'l-hada'ik

Yûsuf suresi tefsiri olan eser, Bankipore XIV 35 Nu: 1168'de kayıtlıdır. Eser 1837 tarihlidir (Dolu, 1953a, s. 154).

Abdü'l-azîm Hüseyin-i İsfahânî - Ahsenü'l-kısas

1824 tarihli mensur bir Yusuf hikâyesi olan eserin nüshası mevcut değildir (Dolu, 1953a, s. 155; Yıldız, 2013, s. 31).

Muhammed Hâdî Na'inî - Kitâb-ı Yûsufiyye

Eser, Hüseyin'in şehit olmasını tasvir eden bir hikâye ile birlikte mensur Yûsuf kıssasını da içermektedir. 1870'te İran'da basılmıştır (Dolu, 1953a, s. 155).

Abdü'l-gafûr el-Hittalânî - Ahsenü'l-kısas

Varlığı *Keşfü'z-zünûn*'dan öğrenilen ve mevcut olmayan eserin devri tespit edilememiştir (Dolu, 1953a, s. 155).

Ya'kûb b. Osmân - Tefsîr-i Ya'kûb

Şair ve eseri hakkında fazla bilginin olmadığını belirten Dolu (1953a) , eserin bir *Kur'an* tefsiri olduğunu belirtir (s. 155).

Müellifi Tespit Edilemeyen Mensur Yûsuf u Züleyhâlar

Kıssa-i Yûsuf

Nüshanın sahiplerinden birinin yazdığı Türkçe kayda göre nüsha 1492 tarihlidir. Eser 57 fasıllık mensur bir Kıssa-i Yûsuf'tur (Dolu, 1953a, s. 155-156).

Yûsuf ve Zelîhâ

Mecâlisü'l-uşşâk'ta tasavvufî aşkı tasvir ve tebcil eden bir Yûsuf ve Zelîhâ hikâyesine rastlanır. Bu nüsha, Luknov'da tarihsiz taş baskı ile basılmıştır (Dolu, 1953a, s. 156).

Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf

Bankipore'den öğrenilene göre müellifi tespit edilemeyen mensur bir Yûsuf u Zelîhâ hikâyesi vardır (Dolu, 1953a, s. 156).*Kıssa-i Yûsuf*

Storey'in *Persian Litteratur* adlı eserinde tespit ettiği *Kıssa-i Yûsuf* adlı altı ayrı eser daha vardır (Dolu, 1953a, s. 156).

Risâle-i İz Kala Yûsufu Li-abihi

Yûsuf'un rüyası hakkında yazılmış bir risaledir (Dolu, 1953a, s. 156).

Kelimât-ı Yûsufî

Yûsuf suresi hakkında yazılmış bir eserdir (Dolu, 1953a, s. 156).

Manzum-Mensur Yazılmış Yûsuf u Züleyhâlar

Cemâlî - Keşfü'l-ervâh

Manzum-mensur karışık olarak 1461 yılında kaleme alınan bu eser Pîr Cemâlî diye tanınan bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Eserin Bibliothéque Nationale'de müellifi meçhul diye gösterilen ve Blochet tarafından 15. yüzyılın ilk üçte birinde yazılmış diye tarihlendirilebilen bir nüshası vardır. Eserin, İstanbul Üniversitesi, F. Y. 516 ve 1092 numaralarda iki adet nüshası daha vardır (Dolu, 1953a, s. 157-158).

Halide Dolu (1953a), Bacher'e dayanarak, Şâhin adlı Fars kökenli Yahudi inancındaki bir şairin İbrânî harfleri ile Farsça bir Yûsuf u Züleyhâ yazdığını belirtir (aktaran Dolu, s. 95).

Afgan Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi

Türk ve Fars Edebiyatında çokça örneği olan hikâyenin Afgan edebiyatında sadece bir örneği vardır.

Hoşhal Han Hattak'ın Oğlu Abdü'l-kadir - Yûsuf u Züleyhâ

Eser 1652 doğumlu Abdü'l-kadir adlı bir şair tarafından kaleme alınır. Şair eserini, Câmî'nin Farsça Yûsuf u Züleyhâ'sını Afgan nazmı ile tercüme ederek meydana getirir. Bu eser dil bakımından Afgan edebiyatının en iyi örneği olarak kabul edilir. Mesnevinin İngiltere ve Fransa kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır (Dolu, 1953a, s. 159-160).

Urdu Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi

Urdu edebiyatında Türk, Fars ve Arap edebiyatları kadar çok; Afgan edebiyatı kadar az olmasa da bu hikâyeye üç örnek verilmiştir.

Tapisch (Mîr Muhammed İsmail) - Yûsuf ve Zelîhâ

Aslen Buharalı bir Moğol ve orduya mensup zabitlerden olan şairin ne sebepten olduğu bilinmese de Kalküta'da hapsedildiği belirtilir. Tapisch, hapis sırasında rekhta şivesi ile bir Yûsuf u Zelîhâ kaleme alır. Tapisch'in mesnevisi, Seyyid Feth Ali'nin oğlu Mîr Gulam Hüseyn Şâ'ik'in *Külliyyat-ı Şâ'ik* adlı eserinin içerisinde yer almaktadır (Dolu, 1953a, s. 161).

Mevlevî Sa'îd Ahmed - Nusha-i Sahiha-i Zuleyha Mutercem

Şair, Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sını satır arası tercüme yöntemiyle Urdu diline çevirmiştir. Eser, Câmî'nin mesnevisine ait haşiyelerle birlikte 1906 yılında Lucknow'da basılmıştır (Dolu, 1953a, s. 162).

Muhammed Ya'kûb - Yûsuf u Züleyhâ

Eser, Câmî'nin aynı adlı mesnevisinin manzum tercümesidir ve 1911 yılında Lucknow'da basılmıştır (Dolu, 1953a, s. 162).

Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi [11]

Mesnevi kelimesi edebiyat terimi olarak ilk defa İran edebiyatında kullanılmış olsa da bu nazım şeklinin ilk örnekleri Arap edebiyatında görülmektedir. Kendi arasında kafiyeli beyitlerden oluşan bu nazım şekli Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiş ve 11-19. yüzyıllar arasında bu türde sayısız örnek verilmiştir (Ünver, 2011, s. 430). Türk edebiyatında ilk mesnevi 11. yüzyılda kaleme alınmış *Kutadgu Bilig* adlı eser olsa da klasik tertip özelliklerini barındırması yönünden Türk edebiyatında bu eserden önce de mesnevi türünde bir eserin bulunabileceğini ihtimali vardır. Anadolu sahasında ise ilk mesnevi 13. yüzyıl sonlarında yazılır (Çelebioğlu, 1999, s. 22). Türk edebiyatında gerek telif gerekse tercüme pek çok konuda mesnevi nazım şekliyle eser kaleme alınmıştır. Ünver (2011) mesnevileri konularına göre 4 gruba ayırır. 1. grupta okuyucuyu eğitme amacı güden dinî, tasavvufî, aklakî ve ansiklopedik mesneviler; 2. grupta okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkabelerden veya tarihten alan mesneviler; 3.

---

[11] Bu bölümün hazırlanmasında "Dolu (1953a); Gökcan Türkdoğan (2008); Şentürk, Kartal (2009); Yıldız (2013)" adlı çalışmalardan yararlanılmıştır.

grupta edebî zevke hitap eden ana çizgisi ilâhî ya da mecâzî aşk ve macera olan mesneviler; 4. grupta şairlerin gördükleri ve yaşadıkları olayları anlatan mesneviler vardır (s. 438-443). Ünver'in bu gruplandırmasına göre çalışmanın konusunu oluşturan Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi 3. grupta yer alan bir aşk mesnevisidir.

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi Türk edebiyatında sıkça ele alınıp işlenmiş ve ilk örneği de 13. yüzyılda verilmiştir. Settârî (2014), bu hikâyenin bu kadar sevilmesinin sebeplerini *Kur'an*'da en güzel kıssa diye nitelendirilmesi, bir rivayete göre sahabelerin ve Hz. Ayşe'nin iç açıcı bir sure istemeleri üzerine indirilmesinden kaynaklı olabileceğini belirtir (s.14). Birçok araştırmacının hem fikir olduğu nokta ise kıssanın insanî ve evrensel değerler içermesinden dolayı sevilmesidir. Tolstoy (2007), yüce sanat yapıtlarının yüceliklerini bu yapıtları herkesin anlayabilmesine bağlar. Yûsuf hikâyesinin Çinceye de çevrilse Çinlileri etkileyebileceğini belirtir. Bu hikâyenin üstün ve iyi sanata örnek olduğunu, insana yüce duygular yaşattığını; eğitimli ya da eğitimsiz herkesin onu kolayca anlayabildiğini; kaynağı dinî olan bu hikâyenin özünün insanın Tanrı'yla olan ilişkisine dayandığı ve herkesin de Tanrı'yla ilişkisi aynı olduğu için anlaşılıp sevildiğini kaydeder (s. 111). Tolstoy (2007), Yûsuf öyküsündeki kıskançlık, azizin karısının Yûsuf'u ayartmaya çalışması, Yûsuf'un kardeşlerini her şeye rağmen bağışlaması gibi duyguların bir Rus köylüsü, Çinli, Afrikalı, genç, yaşlı, çocuk, eğitimli, eğitimsiz herkes tarafından anlaşılabilecek duygular olduğunu söyler. Öykünün büyük bir tutumlulukla ayrıntılardan arındırılarak yazıldığı için her ülke ve ortamda herkes tarafından anlaşılıp ondan etkilenileceğini kaydeder (s. 185).

İlk dönem Yûsuf u Züleyhâ hikâyeleri *Kur'an* kaynaklı olduğu için Ertaylan'ın (1960) da belirttiği gibi Kıssa-i Yûsuf veya Kıssa-i Yûsuf u Züleyhâ şeklindedir. Bu dönemde yazılan Kıssa-i Yûsuflar halkın dinî duygularını kuvvetlendirmek için yazılmıştır (s. 19).

İlk dönem Yûsuf u Züleyhâ hikâyeleri Türk hikâyecilik geleneğinin ve şiir yazım şekli olan dörtlüklerin izlerini taşır. Çelebioğlu (1999), şekil itibariyle dörtlük, kıta ve kaside tarzında yazılmış olmakla birlikte eda bakımından mesnevilere benzeyen manzum eserlerin de olduğunu belirterek bunlara Haliloğlu Ali'nin *Yusuf ile Züleyha*'sını örnek verir (s. 24).

Çelebioğlu (1999),

> 14. yüzyılda aruza hâkimiyetin sağlanamadığını belirtir ve mesnevileri halk tipi ile edebî ve ilmî mahiyetteki mesneviler olmak üzere ikiye ayırır. Halk tipi mesnevilerin beyit sayısı azdır; tek vezinde yazılan, kafiye ve redif bakımından daha kusurlu, tertip hususiyetleri daha basit olan, halk için yazıldığından sade, sanattan uzak dinî, ahlakî, hamasîdirler. Edebî ve ilmî mahiyetteki mesnevilerin beyit sayısı çoktur; tek vezinli olanların yanında on vezinli olanlar da vardır; kafiye ve vezin ihmalleri daha azdır; tertip hususiyetleri daha klasiktir; bu eserler dinlenmekten çok okumak içindir dolayısıyla sanatlı söyleyişler daha fazladır (s. 46-47).

14. yüzyılda tercüme mesneviler de daha çok olay örgüsü yönünden tercüme edilmiş, bunlar dil, ifade ve üslup hususiyetleri, çeşitli ilaveler, mevzulardaki tasarruflar ile tercümeden çok nakil

mahiyetinde ve aynı zamanda bir hayli telifi beyitleri de ihtiva eden eserlerdir (Çelebioğlu, 1999, s. 47).

13 ve 14. yüzyılda yazılan Yûsuf u Züleyhâlar Çelebioğlu'nun da işaret ettiği halk tipi mesneviler sınıflandırmasına uymaktadır. Bu hikâye bir *Kur'an* kıssası olduğu için halk meclislerinde okunmak için yazılmıştır. Şairlerin, şiirlerindeki ifadelerden bu istek anlaşılmaktadır. Ertaylan'ın (1960) da işaret ettiği gibi 13 ve 14. yüzyılda yazılmış Yûsuf u Züleyhâlar Câmî'nin mesnevisinden önce yazıldığı için dil, üslup ve sebeb-i telif yönünden Câmî etkisini taşıyan sonraki dönem mesnevilerinden daha farklıdır (s. 46). Denilebilir ki 13 ve 14. yüzyılda yazılmış Yûsuf u Züleyhâ konulu eserler daha millî ve telifî özellikler taşımaktadır.

15. yüzyılda dönemin sosyal ve siyasal yönden istikrara kavuşması edebî hayatı da etkilemiştir. Edebî hayatta da mesnevilerin dil ile üslup özelliklerinin oturmasına ve işleniş yönünden klasik tarzın yer etmesine sebep olmuştur. Bu dönemden itibaren yazılan Yûsuf u Züleyhâlar üzerinde Câmî'nin etkisi başlamaktadır. 15. yüzyılda yazılan bu konudaki eserler içerisinde Hamdî'nin mesnevisi dönüm noktası sayılmakta ve Türk edebiyatında bu konuda yazılmış en iyi mesnevi kabul edilmektedir.

16. yüzyıl Türk kültürü ve medeniyetinin, buna paralel olarak da Türk sanatı ve edebiyatının hızla gelişerek mükemmeli yakaladığı bir dönemdir. Bu dönemde genel olarak Klasik Türk edebiyatı özel olarak da mesnevi hem şekil hem muhteva hem işleniş yönünden mükemmele doğru yol alır. Bunda Türkçenin, tam anlamıyla şiir dili hüviyeti kazanması, güçlü şairlerin elinde estetik değeri yüksek eserlerin verilmesinde kullanılması ve aruza uygulanmasında sıkıntı kalmaması etkilidir (Kartal, 2014, s. 380). Bu dönemde İran edebiyatının en önemli eserleri tercüme edilmiştir. Bilhassa aşk hikâyelerinin sayısında telif ve tercüme eserler olarak, bir artış gözlemlenmektedir. Mesnevilerin halk meclislerinde okunması geleneği artık kaybolduğu için *Divan şiiri*nin süslü ve incelikli dili mesnevi edebiyatında da kendisini göstermektedir. İncelikli ve sanatkârane bir tarz dönemin tüm mesnevileri üzerinde etkilidir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 57). Gökcan Türkdoğan (2008), bu dönemde yazılan Yusuf u Züleyha mesnevilerinin dil ve üslup özellikleri açısından önceki dönemlerden belirgin bir farkı olduğunu; Molla Câmî'nin etkisinin sürdüğünü; tahkiyede olay zincirinin halkalarının genelde aynı olduğunu; temel motiflerin de korunduğunu belirtmiştir (s.57).

17. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasî, iktisadî ve içtimaî alanda kötüye gittiği bir devirdir. Bu kötüye gidiş edebiyatta yeni arayışlara yönelme isteğini doğurmuş ve klasik mesnevi konuları bu dönemde fazla rağbet görmemiştir (Kartal, 2014, s. 447). Bu dönemde Sebk-i Hindî üslubu, Nailî, Fehim-i Kadim, Şeyhülislam Yahya Efendi gibi şairlerin de etkisiyle dönemin şiir estetiğini belirlemiştir. Divan şiirinde etkin olan üslup, mesnevi edebiyatında da kendini gösterir. Bu yüzyıl mesnevileri, derin anlamlar, geniş hayaller, ince ve özenli dil ve üslup anlayışını yansıtır (Gökcan

Türkdoğan, 2008, s. 66). Bu yüzyılda Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri 16. yüzyıla göre sayı ve nitelik bakımından gerileme gösterir. Bu döneme gelinceye kadar bu konuda yazılan manzumeler belli bir gelişim çizgisi izlemiştir. Önce, *Kur'an* kıssasından bir ders çıkarma amacı güdülmüş; 15 -16. yüzyıllarda ise kıssa, entrik yapısı zengin, çift kahramanlı bir aşk hikâyesi olarak beğenilmiş ve gerek tahkiye, gerek dil ve üslup açısından zirve eserler verilmiştir. 17. yüzyıla gelindiğinde, artık, bu konu çok işlenmiş, çok söylenmiş bir başka şair tarafından aşılması güç bir noktaya çekilmiştir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 66-67).

18. yüzyılın[12] başından itibaren, sosyal ve kültürel hayatta kendini göstermeye başlayan zihniyet çözülüşünün edebiyata yansıması daha uzun bir sürece yayılmıştır. Dönemin edebiyat hayatı, mahallî/folklorik üslubun ön plana çıkmasının dışında önceki asrın bir devamı olarak gelişimini devam ettirmiştir. Şeyh Galip'ten sonra, klasik edebiyat yeni bir hamle yapacak güçten mahrum kalmış ve çözülüşün kendisini daha fazla hissettirdiği bir süreç başlamıştır (Horata, 2009, s. 14). Bu yüzyıl mesnevi yazma geleneği açısından önceki dönemlere göre oldukça zayıf bir dönemdir. Özellikle çift kahramanlı aşk ve macera konulu mesneviler itibardan düşmüş, yerine orijinal ve topluma mesaj da veren realist aşk hikâyeleri yazılmıştır (Kartal, 2014, s. 474). Horata (2009), bu dönemde kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ gibi aşk hikâyelerinin zayıf şairler tarafından kaleme alındığı için türünün zayıf örnekleri olduğunu belirtmiştir (s. 239). 18. yüzyıl Türk edebiyatı 16 ve 17. yüzyıldaki klasik tarzın ağırlıklı bir üslup özelliği olmaktan çıktığı; mahallî, bediî (sebk-i Hindî) ve hikemî üslupların yanında tâli bir çizgi şeklinde varlığını devam ettirdiği dönemdir (Yıldız, 2012, s. 307).

Kaynaklarda 18. yüzyılda yazılmış mensur Yûsuf u Züleyhâ'nın varlığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

19. yüzyılda önceki asırda görülmeye başlanan gerileme ve zayıflama, bu asırda iyice kendisini hissettirmeye başlamış, bediî hüviyete sahip, sanat değeri olan eserler hiç verilmemiştir (Kartal 2014:508). *Hüsn ü Aşk*'ın etkisine rağmen mesnevi türü bu asırda rağbetten düşmüş, hacimli mesneviler yazılmamıştır. Aşk ve macera konulu mesneviler de şairlerin ilgisini çekmez olmuştur (Horata, 2009, s. 265).

Bu yüzyılda Ahmet Cevdet Paşa tarafından *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ* adıyla mensur bir eser yazılır. Eserin içerisinde Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi yer alır.

---

[12] Mesnevinin şairi Mazlûm İran coğrafyasında yaşadığı ve dili de Azerbaycan Türkçesi olduğu için bu yüzyılda her iki ülkenin siyasî ve edebî durumu hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse: 18. yüzyılda Safevî egemenliği yıkılmış, idare Kaçarların eline geçmiş, Kuzey Azerbaycan'daki hanlıklar ise bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Azerbaycan'ın siyasî hayatının çok karışık devirlerinden olan bu yüzyılda edebiyat hareketi durgun geçmiş, hemen bütün şairler Fuzulî tarzını devam etirmişlerdir (?, 1950, s.427).

Türk edebiyatındaki manzum ve mensur Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerinin yanı sıra halk hikâyesi tarzında da Yûsuf kıssası vardır. Elde bulunan 10 eserin ikisi taşbaskı sekizi ise matbudur.

Manzum Eserler

13. Yüzyıl

Kul Ali (Kul Gali) - Kıssa-i Yûsuf

Türk edebiyatında ilk "Yusuf u Züleyha" hikâyesi olduğu kabul edilen eser, "Ali", "Harezmli Ali", "Kul Ali", "Kul Gali" adlarıyla tanınan şair tarafından 13. yüzyılın ilk yarısında, H. 630 / M. 1232 yıllarında kaleme alınan "Kıssa-i Yusuf" tur (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 41).

Dolu'ya (1953) göre bu eser "…devir itibariyle eskiliği, ihtiva ettiği karışık gramer ve vokabüler hususiyetleri ve ayrıca şeklinin ve mevzuunun enteresanlığı bakımlarından, eski edebiyat tarihimizde çok mühim bir yer işgal etmekte olup kıymetini hâlâ muhafaza etmektedir" (s. 163).

Eser üzerine ilk çalışmayı Houstma yapmıştır. Daha sonra C. Brockelmann eserin dili üzerine bir inceleme yaparak " Ali's Qissa-i Jûsuf der alteste Vorlaufer der Osmanischen Literatur" adı altında 1916 yılında yayımlamıştır (Uygur, 2003, s. 19).[13]

Türk Edebiyatında kaleme alınan Yusuf u Züleyha hikâyeleri içinde Hamdi'nin mesnevisine kadar yazılanlar (Ali, Haliloğlu, Ş. Hamza, S. Fakih) Câmi'nin mesnevisinden önceki döneme aittir ve Türkçe mesnevilerde çok belirgin olan Câmi çizgisinin dışındadır. Ali, Türk edebiyatında ilk defa olarak kaleme aldığı bu hikâyeyi doğrudan *Kur'an* ve tefsir'e dayanarak işlemiştir. Pek çok yerde *Kur'an* ayetlerinin meali alıntılanmıştır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 42).

Nüshaları[14]

Yazma Nüshalar

Berlin Nüshası: Almanya Berlin Kütüphanesi 138 numarada kayıtlıdır.

Dresden Nüshası: Almanya Dresden Kraliyet Kütüphanesi 419 numarada kayıtlıdır.

Milli Kütüphane: Milli Kütüphane, Yz. A 7522/2 numarada kayıtlıdır.

Kazan Nüshası: Kazan'da 13 defa basılmıştır. Aslının nerede olduğu bilinmemektedir.

---

[13] Kul Ali (Kul Gali)'nin Kıssa-i Yûsuf'u üzerine yapılmış çalışmalara "Cin (2011), s. 63-64-65" adlı eserden ayrıntılı olarak bakılabilir.

[14] Liste oluşturulurken "Cin (2004b); Gökcan Türkdoğan (2008); Uygur (2003)" adlı çalışmalardan yararlanılmıştır.

Azerbaycan Nüshaları: Azerbaycan Nizami Müzesi B-3422 numarada kayıtlıdır.
Leningrad I. Nüshası
Leningrad II. Nüshası
Matbu Nüshalar

Manisa Nüshası: Manisa İli Genel Kitaplık Müdürlüğü 1401 numarada kayıtlıdır.
İstanbul I. Nüshası: İstanbul Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Katanof Kitaplığı 552 numarada kayıtlıdır.
İstanbul II. Nüshası: İstanbul Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Katanof Kitaplığı 171 numarada kayıtlıdır.

Kırımlı Mahmud - *Yûsuf u Züleyhâ*

Kronolojik olarak, Ali'nin *Kıssa-i Yusuf*'undan sonra Deşt (Kırım) dilinde yazılan Kırımlı Mahmut'un *Yusuf u Züleyhâ*'sı gelmektedir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 43). Ertaylan (1960), Kırımlı Mahmut'a ait nüshanın bulunamadığını; eserin günümüzde mevcut nüshalarının Haliloğlu Ali adlı bir şair tarafından "Türki" dile çevrilen varyantları olduğunu belirtmiştir (s. 16-17).

Haliloğlu Ali - *Yûsuf u Züleyhâ*

Ertaylan, eserin Haliloğlu Ali adlı bir şair tarafından Kırım dilinden (Deşt dili) Türkçeye çevrildiğini; eseri Kırım dilinde yazanın "Kırımlı Mahmud" adında biri olduğunu; kıssayı bitiremeden öldüğünü belirtir (Ertaylan, 1949, s. 219). Dolu (1953), eser üzerine ilk çalışan kişinin Falev olduğunu kaydeder (s.176). Haliloğlu'nun tercüme ettiği eser, 7'li hece vezniyle ve dörtlükler hâlinde yazılmıştır. Prof. Hisamov, Haliloğlu'nun, vezin ve nazım şekli itibarıyla, Kaşgarlı Mahmud'un "Divan"ında, Ahmet Yesevi ve Süleyman Bakırgani'nin eserlerinde görülen şekil özelliklerini yansıttığını ifade etmektedir (aktaran Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 44). Ertaylan (1960) eserin, Altınordu saltanatı dönemine ait olduğunu ve bu dönemde "en güzel kıssa" diye nitelendirilen *Kur'an* kıssasının İslam dinini yaymak amacıyla kaleme alındığını ve aynı amacı taşıyan Haliloğlu'nun da eseri Moğol hâkimiyeti altında yaşayan Oğuzların anlaması için Cenup Türkçesine 13. asırda tercüme ettiğini ifade eder (s. 18-19). Haliloğlu Ali'nin yaptığı tercümenin tarihi ve sahası kesin olarak belli değildir. Falev, yazılış tarihini 14. asır ve sahasını da Azerbaycan ya da İran; Ahmet Caferoğlu şivece Cenup Türkçesinin Azerî şivesine meyleden Dede Korkut karakterinde bir eser; Brockelmann, eserin şivesine bakarak Osmanlı edebiyatının ilk örneklerinden; Fuad Köprülü ise, bu eserin dilinin Cenup Türkçesi olduğunu belirtmektedir (Deniz, 1998, s. 14). Mustafa Argunşah (2013) ise eserin dilinin 14-15. yüzyıl Anadolu Türkçesi olduğunu kaydeder (s. 31).

Nüshaları[15]

Râsim Deniz Nüshası: Râsim Deniz Özel Ktp'de 79 numarada kayıtlıdır.
Raif Yelkenci Nüshası: Raif Yelkenci'nin hususi kütüphanesindeki bu nüshayı ilk defa İ. Hikmet Ertaylan tanıtıp faksimile hâlinde neşrini yapmıştır.
Âgâh Sırrı Levend Nüshası: Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi 57 numarada kayıtlı bulunan bu nüsha Raif Yelkenci Nüshasının aynısıdır.
Bibliotheque Nationale: Ancien Fond 319 numarada kayıtlıdır.
İzmir Hisar Kütüphanesi Nüshası: Halide Dolu (1953a), 349 numaralı bu nüshanın kendisi tarafından bulunduğunu belirtir (s. 180). Rasim Deniz (1998) adı geçen kütüphanenin yanması sonucu bu nüshaya ulaşamadığını; bazı kitaplar kurtarılmış olsa da yazışma ve aramalarının sonucu böyle bir kitabın mevcut olmadığını söyler (s. 80). Şahin Köktürk(2007) ise Rasim Deniz'in yangında yok olduğunu belirttiği nüshaya ulaştığını; bu nüshanın muhtemelen İzmir Millî Kütüphanesi'ne devredilmiş ve oradan da İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ne geçtiğini kaydeder (s. 555).

14. Yüzyıl[16]

Şeyyâd Hamza - Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselâm Ahsenü'l Kasasü'l-Mübârek
Şeyyâd Hamza, ilim âlemine Fuad Köprülü tarafından "Selçuklular Devrinde Anadolu Şairleri Anadolu I, Şeyyâd Hamza" adıyla yayımlanan makale ile tanıtılmıştır (Şentürk, Kartal, 2009, s. 145). Destân-ı Yûsuf, Anadolu sahasında manzum olarak yazılan ilk Yusuf ile Züleyha mesnevisidir. Şeyyâd Hamza'nın bu eseri, yazıldığı dönemin yani 13. yüzyılın son çeyreği ile 14. yüzyılın ilk yarısının din ve fikir hayatını yansıtması ve mesnevi tarzının Anadolu'daki ilk örneklerinden olması bakımından edebî yönden oldukça önemlidir (Eminoğlu, 2008, s. 15). Şeyyâd Hamza'nın hem aruzla hem de hece vezniyle yazdığı manzumeleri vardır. Manzumelerinde, dörtlük, mesnevi, gazel, kaside olmak üzere değişik nazım şekillerini kullanmıştır. Ancak, onun elde bulunan en ünlü eseri "Dâsitân-ı Yusuf Aleyhisselam Ahsen'ül-Kasas'ül- Mübarek" adını taşıyan mesnevisidir. Eser, 1946 da Dehri Dilçin tarafından başında bir incelemeyle basılmıştır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 45). Dilçin[17], TDK Kütüphanesindeki tek nüshadan yararlanarak yaptığı çalışmada, Şeyyâd Hamza ve eseri hakkındaki kısa bilgiden sonra

---

[15] Liste oluşturulurken "Argunşah (2013); Deniz (1998); Dolu, H. (1953a) ; Köktürk (2007)" adlı çalışmalardan yararlanılmıştır.
[16] Müstakil bir mesnevi olmamakla birlikte 14. yüzyılda Âşık Paşa'nın yazmış olduğu Garibnâme'de Yûsuf u Zelîhâ kıssasını özet bir şekilde anlatan 26 beyitlik bir kısım vardır. Garibnâme'nin 8. babının 6. dâsitanında yer alan bu hikâye 6377-6402 beyitler (Yavuz, 2000, s. 329-330) arasında bulunmaktadır.
[17] Ayrıntılı bilgi için " Dilçin (1946)" adlı esere bakılabilir.

Yusuf hikâyesinin *Tevrat*'taki ve *Kur'an*'daki şekillerini vermiş; Şeyyâd Hamza'nın Destân'ı Yûsuf'uyla Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u ve Sule Fakih'in Yusuf u Zelîhâ'sının benzerliklerini kısaca belirtmiştir (Eminoğlu, 2008, s. 50). Aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış olan mesnevi 1529 beyittir. Vezin uygulanışı yönünden zayıf olan eserin en önemli vasfı kendi türünde ilk örnek olmasıdır. Yusuf u Züleyha kıssası ilk defa olarak bu eserde mesnevi nazım şekli ve aruz vezniyle yazılmıştır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 45-46). Şair, dinî bir hüviyet taşıyan eserini, meclislerde rahatlıkla okunabilmesi için sanat gösterme kaygısından uzak bir şekilde kaleme almış, her türlü edebî sanattan, benzetmelerden ve edebî tasvirlerden mümkün olduğu kadar arındırmış ve sade bir dil kullanmıştır (Şentürk, Kartal, 2009, s. 146).

Eserin tek nüshası, Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde Yz. A. 301/2'de Dâsıtân-ı Yûsuf u Züleyhâ adıyla kayıtlıdır (Eminoğlu, 2008, s. 38).

Süle Fakih- Yûsuf ve Zelihâ

Şair ve eseri hakkında ilk tetkik ve izahı Halide Dolu[18] yapmıştır. Dolu'dan önce de İsmail Hikmet Ertaylan (1960), şairin henüz basılmamış dört yazmasından (s. 211); Levend (1960) şair ile eserin adından ve eserin yazılış tarihinden (s. 26); Hayyampur (1945) ise şairin ve eserin adını vererek 14. asırda yazılmış bu eserin tek nüshasından bahsetmiştir (s. 93).

Eser üzerine doktora tez çalışması yapan Köktekin (1994), şairin adının Türk edebiyatında tam olarak kesinlik kazanmadığını belirttikten sonra İ. Hikmet Ertaylan'ın Süli Fakih, Vasfi M. Kocatürk'ün Süli Fakih, Haluk İpekten'in Sula (Suli) Fakih, Faruk K. Timurtaş'ın Suli Fakih, Alessio Bombacı'nın Sula Fakih, Agâh S. Levend'in Süle Fakih, Halide C. Dolu'nun Sula Fakih şeklinde şairin adını ifade ettiklerini söylemiş; kendisinin ise karşılaştırdığı üç nüshada da şairin adının Süle şeklinde geçtiğini belirtmiştir (s. 174).

13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başlarında yazılan ve geçiş dönemi eserlerinden biri olan Yusuf ve Zeliha'nın dili oldukça sadedir (Köktekin, 1994, s. 2). Süle Fakih'in mesnevisi kaynağını *Kur'an* ve *Tevrat*'tan almıştır. Ayrıca hadis rivayetleri ve İbn-i Abbas tefsiri şairin kendi saydığı kaynaklardandır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 46). Köktekin'in (1994) üç nüshayı esas alarak oluşturduğu metin 5005 beyittir (s. 505).

Eserin halk edebiyatı açısından önemli yanı, atasözleri ve deyimler gibi önemli dil malzemesini sunmasıdır. Mesnevide, ayrıca çok sayıda arkaik kelimenin varlığı da dilin eski Anadolu Türkçesine yakınlığını göstermektedir. Mesnevi aruzun remel kalıplarından *fâilâtün fâilâtün fâilün* vezniyle yazılmıştır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 47).

---

[18] Halide Dolu, age, s.189.

Nüshalar[19]

Raif Yelkenci Nüshası[20]

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Böl. Nu: 970

Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi M. Con Böl. Nu: 590

Millî Kütüphane F. Bilge Böl. Nu: 155

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Nu: A 140, A 477

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Tarlan Böl. Nu: 46/1

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesi Nu: 813

Konya Büyük Şehir Belediyesi İzzet Koyunoğlu Şehir ve Müze Kütüphanesi Nu:11403, 11366/1, 10045,11846

Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Böl. Nu: 1965

Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Özege Kitaplığı, Agâh Sırrı Yazmaları Böl. Nu: 318

Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Özege Kitaplığı, Satın almalar Böl. Nu: 318

Erzurumlu Mustafa Darîr - Kıssa-i Yûsuf

Müellifin adı, eserlerinin çeşitli nüshalarında " Mustafâ b. Yûsuf b. Ömeru'd- Darîr el-Erzenerrûmî, Darîr-i hakir Mustafa b. Yûsuf b. Ömeru'l-Mevlevî el-Erzenerrûmî, Darîr-i hakîr Mustafâ b. Yûsuf el-Mevlevî, Şeyh Darîr ebi Muhammed Mustafâ b. Yûsuf el-Erzenerrûmî" olarak geçmektedir. Buna göre asıl adı Mustafa, mahlası ise Darîr'dir (Karahan, 1985, s. 24). Karahan (1985), Darîr'in 1377'de kendisini geliştirip sultanlar meclisinde yer almak için Mısır'a gittiğini belirtir (s. 27). Daha ziyade "nâsir" olarak şöhret bulan Darir'in asıl başarısı, en büyük eseri olan beş ciltlik *Sîretü'n-Nebî* adlı siyer kitabıdır. Siyerinde yer alan şiirleri bir hayli liriktir. Hz. Peygamberin mevlidini anlattığı manzum bölüm, Türk edebiyatında mevlid türüne ait ilk örnektir. *Yüz Hadîs Tercümesi* ve *Fütûhu'ş-Şam Tercümesi* adlı eserlerinin yanı sıra, *Kıssa-i Yusuf ile Zelîha* adlı mesnevîsi de tanınmış eserlerindendir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 48). Karahan (1985), Darîr'in sade bir dilinin olduğunu ve Memlûk Türkçesinin Oğuzcaya dayalı bir yazı dili hâline gelmesinde Darîr'in eserlerinin rolünün büyük olduğunu kaydeder (s. 32-33). Konusunu *Kur'an-ı Kerîm'den* alan ve Yûsuf Peygamber'in hayatını anlatan eser, aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla 1366-67 tarihinde kaleme alınmıştır. Sekiz meclis şeklinde tertip edilen eser, 2126 beyitten oluşmaktadır. İçerisinde Yûsuf ve Züleyhâ'nın ağzından 21 gazele de yer verilmiştir (Şentürk, Kartal, 2009, s. 180).

Eserin tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 311 numarada kayıtlıdır (Karahan, 1985, s. 47)

[19] Liste oluşturulurken "Gökcan Türkdoğan (2008); Köktekin (1994)" adlı çalışmalardan yararlanılmıştır.
[20] Köktekin, söz konusu kütüphanede eserin üç nüshasının olduğunu belirtmektedir.

Garîb - Yûsuf u Züleyhâ

Şair, şiirlerin sonunda genellikle Garîb ve daha az bir şekilde de Karîb mahlasını kullandığı için Halide Dolu (1952): "Müellif adını şimdilik büyük bir ihtiyatla Garîb olarak kabul etmek zorundayız." demiştir (s. 435). Garîb'in kim olduğu, ne zaman ve nerede yaşadığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Tespit edilen tek eseri olan Yûsuf u Züleyhâ'sında da bu hususlara dair emarelerle karşılaşmak söz konusu olmamıştır. Buna karşın eserinin dil, söz varlığı ve diğer birtakım hususiyetlerinden hareketle Garîb'in 14. yüzyılda yaşamış olduğunu tahmin edilmektedir (Karakaya, 2012, s. 137). Eser üzerine, Burcu Karakaya (2012) 9 nüshayı karşılaştırarak bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (s. 93). Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı dört ayrı aruz kalıbıyla telif edilmiştir. Bu kalıplar, eserin 2746 beytinin yazıldığı remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı ve sair yerlerde toplam 176 beytin kalıbı olan, hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* ve *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıplarıyla yine remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıdır (Karakaya, 2012, s. 90). Karakaya (2012), her bir nüshaya göre farklılık arz eden beyit sayısının hazırladığı tenkitli metin sonucu 2926 olduğunu belirtmiştir (s. 59-60). Eser üzerine yapılmış bir diğer çalışma ise Kudret Safa Gümüş'ün yüksek lisans tezidir.[21] Gümüş (2014), on nüshayı karşılaştırarak oluşturduğu tenkitli metnin 4402 beyitten oluştuğunu belirtmiştir (s. 541). Garîb'in mesnevisinin herhangi bir bölümünde eserin adının söylenmediğini belirten Karakaya (2012), esere Yûsuf u Züleyhâ adını verdiğini kaydetmiştir (s. 59). Eserin telif tarihinin müellifi tarafından mesnevinin herhangi bir yerinde ifade edilmediğini belirten Karakaya (2012), elinde mevcut olan nüshaların istinsah tarihlerinin 18-19. yüzyıllar olması, birtakım özellikleri itibarıyla Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olduğu anlaşılan bu eserin telif tarihinin açıklığa kavuşturulmasına katkı sağlamadığını belirtmiştir (s. 61). Karakaya (2012), bununla beraber eserin beyit sayısının az olması, büyük çoğunluğunun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılması, kafiye ve vezin bakımından ihmallerin bulunması, tertip hususiyetlerinin daha basit bir şekilde uygulanması, söz varlığı ve dil özellikleri yönünden 14. yüzyıla ait olduğunu düşünmektedir (s. 62-63-64-65). Türk edebiyatında 15. yüzyılda kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri arasında Nahifî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sından da bahsedilir (Yıldız, 2013, s. 38). Eser üzerine yüksek lisans çalışması yapan Mehtap Kaşkaya (2004), TDK tarafından Bosna Hersek'ten getirilen nüshanın fotokopisi üzerinden yaptığı çalışma sonucunda eserin Nahîfî adlı bir şaire ait baştan, sondan eksik ve dil özelliklerinden dolayı 15. yüzyıla ait bir eser bir Yûsuf u Zelîhâ olduğunu belirtmiştir (s.3). Sibel Üst (2007), TDK Kütüphanesindeki mikrofilme dayanarak yaptığı "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi "çalışmasında eserin dil özelliklerinden yola çıkarak 15. yüzyılda yazıldığını tahmin etmiştir (s. 823). Karakaya (2012) ise bu iki çalışmayı ele alarak:

[21] Ayrıntılı bilgi için "Gümüş (2014)" adlı çalışmaya bakılabilir.

> Yine eserin farklı bir nüshası (TDK) üzerine yapılan iki ayrı çalışmada da mesnevinin müellifinin adı Nahîfî olarak belirtilmiştir. Bu çalışmalarda, eserin müellifinin adının tespitine mesnet gösterilen beyit de yine şöyledir:
>
> Añalar burada bu ben żaʿīfi
> Diyeler kim İlāhī şol **naḫīfi**
> Ḳamu şuçlarını ʿafv eyle anuñ
> Daḫı niyyetin āsān eyle anuñ (s. 48-49-50)

diyerek bu çalışmalarda kullanılan nüsha ile elindeki nüshaları karşılaştırıp söz konusu mesnevinin 14. yüzyıl şairi Garîb'e ait olduğunu, mesnevideki *naḫīfi* kelimesinin mahlas zannedilmesinden meydana gelen bir karışıklık olduğunu belirtmiştir.

Nüshalar:[22]
Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv No.06 Hk 5027/1
Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv No. 06 Hk 2073/1
Bolu İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv No. 14 Hk 79/1
Mehmet Fatih Köksal Şahsî Kütüphanesi,131 M. 34
Mehmet Fatih Köksal Şahsî Kütüphanesi, 193/1 Mec. 52
Manisa İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv No. 45 Hk 8378
Ankara Milli Kütüphane, Milli Ktp. Arşiv No. 06 Mil Yz A 9318/2
Ankara Milli Kütüphane, Milli Ktp. Arşiv No. 06 Mil Yz A 8930
Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv No. 174/2
Fahri Bilge Şahsî Kütüphanesi
Türk Dil Kurumu Kütüphanesi
Özkul Çobanoğlu Nüshası
Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Nüshası Üniversite A 87

Ahmed - Yûsuf u Züleyhâ
Eseri ilim âlemine ilk olarak Halide Dolu tanıtmıştır. Eserin gramer özelliklerinden dolayı 13 ile 14. yüzyıl Anadolu edebiyatı mahsullerinden olduğunu düşünen Dolu (1953a), eseri yazanın ise Ahmed adlı bir şair olduğunu belirtmiştir (s. 206-207). Dolu'dan (1953a) öğrenilene göre eserin tek yazma nüshası Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi 2327/39 numarada kayıtlıdır. Eserin sonundaki temmet kaydından anlaşılana göre eser birkaç ciltten oluşmaktadır. Günümüze ulaşan cilt ise eserin ikinci cildidir. Eldeki nüsha 191 sayfa, 17 satır, başlıklar kırmızı mürekkeple Farsça yazılmış, tarihsizdir (s. 205-206).

---
[22] Bu kısım "Karakaya (2012a); Gümüş (2014)" adlı çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

15.Yüzyıl

Tebrizli Ahmedî - Yûsuf u Zelîhâ

Şairden ilk defa Agâh Sırrı Levend, Ahmedî (ö. H. 815 / M. 1412) şeklinde bahseder. Levend (2015), bu kayda verdiği dipnotta da Latîfî'nin tezkiresinden Likâyî maddesine bakılmasını ister (s. 129). Latîfî, Likâyî (16.yy.) adlı şairi anlatırken Ahmedî'nin Yûsuf u Zelîhâ adlı bir mesnevisinin olduğunu söyler. Latifî'ye göre Likâyî, Ahmedî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına nazire yazmıştır (Canım, 2000, s. 490). Azamat (1988), Levend'in şairi 15. yüzyıl şairlerinden olan Germiyanlı Ahmedî olarak göstermesinin sebebini Latîfî'nin tezkiresinde başka bir Ahmedî'nin olmayışına bağlar (s. 347). Şairi Tebrizli Ahmedî olarak niteleyen Gönül Ayan (2007b), onun 15.yy. Akkoyunlu dönemi şairi olduğunu belirtmiştir (s. 100). Eser üzerine yüksek lisans tez çalışması hazırlayan Salih Kayık (2007) şairin doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilginin olmadığını ama eserdeki beyitlerden Ahmedî'nin Yûsuf u Zelîhâ'yı Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Han (saltanat yılları: 1478-1490) devrinde yazdığının anlaşıldığını belirtmiştir (s. XXVI-XXVII). Kayık (2007), eserde geçen bir beyte göre mesnevinin Tebriz'de, 57 günde 4035 beyit olarak yazıldığını; ancak eldeki nüshanın 102 yaprak ve 2986 beyitten ibaret olduğunu kaydeder (s. XXX). Ayan (1988), denilen beyit sayısı ile eldeki beyit sayısının uyuşmamasının iki sebebinin olabileceğini söyler. İlk sebep bazı varakların kopup düşmüş olabileceğidir. İkinci sebep ise istinsah edilen nüshanın eksik olabileceği veya şairin eserini tamamlamamış olabileceğidir. Yine de başka nüshalar bulunana kadar bu konuda bir şey söylemenin mümkün olamayacağını belirtir (s. 357).

Eser aruz vezninin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Ancak bazı beyitlerde vezin eksik veya fazla hecelerden dolayı aksamaktadır (Çeri, 2010, s. 27).

Nüsha

Eserin bilinen tek nüshası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Nu: 51'de Ahmedî adına kayıtlıdır (Kayık, 2007, s. XXX).

Şeyhoğlu Mustafa - Kıssa-i Yûsuf

Agâh Sırrı Levend (1967), Tutmacı'nın *Gül ü Hüsrev* mesnevisinde Şeyhoğlu Mustafa'nın *Yûsuf u Züleyhâ* yazdığı bilgisini kaydetse de eserin günümüze ulaşmış bir nüshası yoktur (s. 98). Söz konusu beyitler:

> Daḫı bir Şeyḫoğlu Muṣṭafādur
> Ki sözi ḳamu sözden murtażādur

Düzüp durur güzīn mānend-i Cemşīd
Cihānda tāze ter çün cām-ı Ḫurşīd

Düzüpdür ḳıṣṣa-i Yūsuf daḫı ḫūb
Laṭīf ü nāzük ü zībā vü maḥbūb[23]

Kırımlı Abdü'l-Mecîd- Mûnisü'l-uşşâk

Keşfü'z-zünûn'dan şair hakkında bilgi aktaran M. Fuad Köprülü (2001) onun Abdul mahlası ile yazdığı gazelinden sanat değeri yüksek bir şair olduğunu belirtir. Şairin Kırımlı olduğunu, *Mûnisü'l-uşşâk* ismi ile bir Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisi yazdığını; mesnevinin bugüne kadar yazılmış bu konudaki Türkçe eserlerin en güzeli olduğunu aktarır (s. 283). Yine Köprülü'den (2001) öğrenilene göre şair H. 814 / M. 1411-1412'den sonra da hayattadır (s. 283). Bu da şairi 15. yy. içerisinde değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Ahmed/Ahmedî - Yûsuf u Züleyhâ[24]

Şair, ilim âlemine Halide Dolu tarafından "Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar" adlı yazıyla tanıtılır. Şairin, Belh şehri muhasara altındayken Farsça bir Kıssa-i Yûsuf'tan Çağatay Türkçesine tercüme ettiği bir eserinin olduğunu belirtir. Dolu (1952) bu yazıda eserin "Topkapı Sarayı, Revan Köşkü Kütüphanesi Nu: 832"de kayıtlı nüshasına dayanarak şairin mahlasının Hâmidî, eserin yazılış tarihinin 1469 olduğunu, Sultan Hüseyin Baykara'nın tahta çıkışından beş yıl sonra onun adına yazıldığını belirtir (s. 431-432-433).
Halide Dolu (1953b), bir yıl sonra yapmış olduğu "Sultan Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Manzum Bir Yusuf Hikâyesi" adlı çalışmasında Çağatayca yazılmış bir Yûsuf u Zeliha'dan bahsedeceğini söyleyerek bu eserin üç ayrı nüshasının bulunduğunu ve ayrı ayrı şahıslara izafe edildiğini belirtir (s. 51).

Dolu'nun bahsettiği ve isimlendirdiği nüshalar:
Topkapı Sarayı, Revan Köşkü Kütüphanesi Nu: 832'de Kayıtlı Nüsha (Revan Nüshası):
Dolu (1953b), eserin Dâstân-ı Hazret-i Yûsuf aleyhi's-selâm ve Zelîhâ adıyla kaydedildiğini, 1516 yılında Herat'ta istinsah edildiğini belirtir (s. 51).
Dolu (1952), eserin aşağıdaki beyitlerinden ötürü onun Hâmidî mahlaslı şaire ait olduğunu söyler:

[23] Beyitler "Solmaz (2007), s. 2." adlı çalışmadan alınmıştır.
[24] Bu şairin biyografisi "Yıldız (2013), s. 39-40." adlı çalışmadan yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Ḳıṣṣa-i Yūsuf'nı tamām eyle naẓm
Bu iş ara ḳıl barı ʿazmingni cezm

Sindin ötüp Ḥāmidī bil rūzigār
Ḳalġay ucun safhasıdın yādigār (s. 433)

E. Blochet'nin Bibliotheque Nationale Kataloğunda Kayıtlı Nüsha (Catalogue des manuscrits turcs, II, Paris 1933, 246, Suppl., Nu: 1365) (Bibl. Nat. Nüshası):
Dolu (1953b), eserin Doğu Türkçesi ile yazıldığını, 1563 yılında istinsah edilmiş bir Yûsuf u Zelihâ mesnevisi olduğunu belirtir (s. 51-52). Dolu (1953b), Blochet'in bu nüshanın " Câmi'-i Kur'an idi kân-i yakîn / İrdi 'Alî şîr-i Hakk u şâh-ı dîn" beytinde geçen "Alî şîr-i Hakk" (Allah'ın aslanı Ali) ifadesindeki 'Alî şîr kelime grubunu mahlas zannederek Ali Şîr Nevâî'ye ait olduğunu söylediğini belirtmiştir (s. 53-54). Zeynep Korkmaz (1968), Dolu'nun yazdıklarını onaylayarak bu yanlışı sürdürenler arasında Hasan Âlî Yücel ve F. Karatay'ın[25] da olduğunu belirtir (s. 9).

Özbek Şairi Fitret'in Tanıttığı Nüsha (Fitret Nüshası):
Dolu (1953b), Özbek şairi Fitret'in tanıtarak örnekler verdiği eseri Dur Big'e izafe ettiğini belirtir (s. 52). Dolu (1952; 1953b), Fitret'in ve Köprülü'nün[26] Dur Big'e ait olduğunu söylediği nüshanın daha önce tetkik ettiği Hâmidî adlı şaire ait olabileceğini ihtiyat kaydıyla söyler (s. 434; s. 52).
Fitret'in eserin Dur Big'e ait olduğunu mesnet ettiği beyit:

İrdi çū müsemmem bu ezm
Eyledi bu ḳiṣṣani Dur Big nezm (Dolu, 1953b, s. 54)

Dolu (1953b) ise aynı beytin Revan ve Bibl. Nat nüshalarındaki şekillerini vererek bu eserin Dur Big'e ait olmadığını söyler.

Revan Nüshası:
İrdi çū ḳudretġa musammem bu ʿazm
Eyledi bu ḳıṣṣanı türkīge naẓm

---

[25] Söz konusu çalışmalar: Yücel (1932), s. 130-131; Karatay (?), s. 107.
[26] Ayrıntılı bilgi için "Köprülü (2001)." adlı çalışmaya bakınız.

Bibl. Nat nüshası:

İrdi çū hatırġa musammem bu ʿazm
Eyledi bu ḳıṣṣanı der silk-i naẓm (s. 55)

Dolu (1953b), son mısradaki " der silk-i" kelime grubunun Fitret nüshasında " Dur Big" şeklinde gösterildiğini belirtir. Bu yanlışlığın ya müstensih tarafından ya da bizzat Fitret tarafından yapılmış olabileceğini kaydeder. Dolu'yu bu düşüncelere sevk edense "Dur Big" adında bir şaire kaynaklarda rastlanamamasıdır (s. 55).

Korkmaz (1968) ise bulduğu yeni bir nüsha ile bu eserin Ahmed/Ahmedî mahlaslı bir şaire ait olduğunu bir beyit ve temmet kaydı ile destekleyerek söyler (s. 11).

Zeynep Korkmaz (1968), "Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevîsinin Tanınmayan Bir Yazması ve Eserin Yazarı" adlı yazısında 4. bir nüshadan bahseder. Daha önce Halide Dolu'nun Hamidî'ye, Köprülü ve Fitret'in Dur Big'e, E. Blochet'in ise Ali Şîr Nevâî'ye ait olduğunu söyledikleri eserin Ahmed / Ahmedî adlı bir şaire ait olduğunu belirtir (s. 9-10-11).

4. V. Pertsch'in Berlin Yazmaları Kataloğu 385 (Sprenger 1650) (Berlin Nüshası)

Korkmaz (1968), bu nüshada müstensihin adının ve eserin yazılış tarihinin olmadığını belirtir. Cilt ve kâğıt özelliklerine bakılarak bu nüshanın 15. yy. sonlarına veya 16. yy. başlarına ait bir kopya olabileceğini söyler (s. 9).

E. Blochet'nin, Bibl. Nat. Nüshasını Ali Şîr Nevâî'ye izafe etmesi gibi Berlin Nüshası da Ali Şîr Nevâî'ye izafe edilmiştir. Korkmaz (1968), nüshanın ilk sahibi Sprenger'in yaptığı bu yanlışlığın E. Blochet'den geldiğini kaydetmiştir (s.9). Nüshanın diğer sahibi V. Pertsch, yazmanın hiçbir yerinde Ali Şîr Nevâî'ye ait olduğuna dair bir işaret bulamaz. Dolayısıyla Hüseyin Baykara'nın sarayında yer almış ve Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesini yazmış olması muhtemel kimseler arayarak Hâce Mes'ud Kummî gibi kişiler üzerinde durması onun da yazmayı dikkatli incelmediğini gösterir (Korkmaz, 1968, s. 9-10).

Korkmaz'ın eserin Ahmed / Ahmedî mahlaslı şaire ait olduğunu söylediği beyit ve temmet kaydı:

Beyit:

Ḳalġay uçun ṣafhasıda yādigār
Sindin ötüp *Aḥmed* bil rūzigār

Temmet Kaydı:

Temmet bi'l-ḫayri ve'l-ẓafer Yūsuf Züleyhā-i Türkî min teṣānīf-i ḥażret-i mevlānā *Aḥmed*-i Cām-ı Jendebīl ḳaddese sırrahū'l-ʿazīz.

Eser üzerine Şeyma Türk tarafından bir yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Türk (2014), Özbek araştırmacıların ve Fuad Köprülü'nün Şâhrûh devri şairlerinden Dur Beg'e, Janos Eckmann'ın Hâmidî, E. Blochet'in Ali Şir Nevai, Halide Dolu'nun Hâmidî, Zeynep Korkmaz'ın Ahmed / Ahmedî'ye ait olduğunu söyledikleri eserin Hâmidî-i Belhi'ye ait olduğunu ileri sürerek Halide Dolu ve Eckmann'a katılır (s. 6-7).

Hamdullah Hamdî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Emir Hüseyin Enisî'nin ifadesine göre H. 853 / M. 1449-1450 yılında Göynük'te doğmuştur (Onur, 1991, s. 13). 15. yüzyılın ikinci yarısında yazdığı mesnevileriyle tanınan Mehmet Hamdullah Hamdî, Fatih Sultan Mehmet'in hocalarından meşhur mutasavvıf Akşemseddin'in oğludur (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 51). Onur (1991), Enisî'nin *Menakıb* adlı eserinde Hamdullah Hamdî'nin, babasının ölümü esnasında 12 yaşında olduğunu belirtmesine rağmen Akşemseddin'in ölüm tarihi olan 1459'a göre Hamdî'nin o sıralarda 10 yaşında olması gerektiğini söyler (s. 13-14). Onur (1991), kabri Göynük'te babası Akşemseddin'in mezarı yanında bulunan Hamdî'nin ölüm yılı hakkında Latifî, Riyâzî ve Mecdî'nin H. 914 / M. 1508 yılını vermelerine karşın Enisî'nin *Menakıb* adlı eserindeki H. 909 / M. 1503 yılının ölüm tarihi olarak kabul edilmesi gerektiğini söyler (s. 16). Ertaylan (1948), 14. asır sonları ile 15. asır başlarında yazılmış pek çok Yûsuf ve Züleyhâ'nın olduğunu söyler. İlk örneklerin *Tevrat*'tan, *Kur'an*'dan faydalanarak, dini bir heyecan ve telkin amacıyla yazıldığını; Câmî'nin eserinden sonra birçoğunun ondan faydalandığını; ilk örneklerle Câmî'den sonraki örnekler arasında konuyu işleyiş ve sanat bakımından kıyas kabul edemez derecede farkların bulunduğunu belirtir (s. 212). Yine Ertaylan'a (1948) göre ilk örnekler üsluba, selikaya, hatta nazım kaidelerine pek önem vermedikleri hâlde, sonrakilerin vücuda getirdiği eserler edebiyat mefhumu bakımından mükemmel örneklerdir. Özellikle Akşemseddin'in oğlu Hamdullah Hamdî'nin *Yusuf ve Züleyha*'sının türünün şaheseri olduğunu belirtir (s. 213). Levend (1968), Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin sebeb-i telif bölümünü inceler. Bu incelemeye göre, Hamdî'nin babası çocukları içerisinde en çok Hamdî'yi sevmektedir. Babasının ölümünden sonra kardeşleri Hamdî'ye eziyet ederler. Kardeşlerinden cefa gören Hamdî, yaşadıklarıyla Yûsuf'un başından geçenler arasında benzerlik görerek bu eseri yazdığını belirtiyor (s. 174). Onur (1991), Hamdî'nin mesnevisinin Câmî'nin eserinin bir tercümesi olduğu görüşünün yeterli bir tavsif olmadığını düşünür. Çünkü hareket noktası ve iskeleti aynı olan hikâyeyi birçok şair kendine göre yorumlamıştır. Öyle ki Yusuf'un başından geçenleri anlatan *Tevrat* ve *Kur'an*'daki ayetlerin şekilleri değişik olmakla birlikte ana temada değişiklik yoktur. Hamdî de kıssayı ele alarak ona şekil verip yorumlamıştır (s. 17). Hamdî, kendisinden sonra yazılan Yusuf u Züleyhalar üzerinde de etkili olmuş, şairler sebeb-i telif bölümünde (Gubari) veya mesnevi içinde (Şerifî) Hamdi

mesnevisini anmışlardır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 52). Ertaylan (1948), Kemal Paşazâde'nin Hamdi'nin mesnevisini gördükten sonra "bunu evvelce görseydim kendiminkini yazmazdım" dediğini nakleder (s. 213). Onur (1991), Hamdî'nin mesnevisini H. 897 / M. 1491-1492 yılında tamamladığını; şairin Firdevsî ve Câmî'den ilham aldığını söylemesine rağmen kendisinden evvel yazılan Yûsuf u Züleyhâları da gördüğünü ve eserin 6241 beyit olduğunu belirtir (s. 22). Hamdî,'nin mesneviyi bir önsöz ile II. Bayezid'e sunduğunu, umduğu yakınlık ve bağışı bulamayınca eserinden önsözü çıkararak zamanındaki anlayışsızlıktan, değer bilmezlikten yakınma yollu bazı parçalar eklediğini, Zâtî'den naklen Latifî ve Mecdî kaydetmiştir (Onur, 1991, s. 22-23). Eser içinde söylenen gazeller, hikâyenin akışında kahramanların aşk, hasret, ümitsizlik gibi coşkun duygularını dile getirir. Mesnevi boyunca yer yer karşılaşılan bu gazeller toplam 15 tanedir. Gazellerin dokuzu Züleyha'ya üç tanesi Yakub'a, biri Mısır halkına, diğer ikisi de Mâlik ile Bazıga'ya aittir. Mesnevi içinde yer alan bu gazeller Hamdi divanında mevcut değildir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 53).

Yusuf ile Züleyha mesnevisinin yazma nüshalarının yurt dışındaki sayısı 22, yurt içinde çeşitli kütüphanelerdeki sayısı ise 86'dır (Onur, 1991, s. 24).

Hatâyî - Yûsuf u Züleyhâ[27]

Hatâyî'yi edebiyat dünyasına Agâh Sırrı Levend (1967), M. Ali Terbiyet'in *Danişmendan-ı Azerbeycan*[28] adlı eserine gönderme yaparak tanıtır (s. 99). Terbiyet, Hatâyî mahlasını kullanan Şah İsmail'i tanıttığı maddenin sonunda, Hatâyî ve Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsi hakkında kısaca bilgi verir. Aynı mahlası kullanıyor olmalarından dolayı aynı madde içinde anılmış olmalıdırlar. Zira Yûsuf u Züleyhâ şairi Hatâyî, Şah İsmail değildir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 54).

A. Hayyampur, Hatâyî hakkında Terbiyet'in verdiği bilgileri tekrar etmiş ve Terbiyet'in kütüphanesinde bir yazma nüshasının olduğunu bildirerek, mesnevîyi nüshası mevcut olmayan Yûsuf u Züleyhâlar arasında saymıştır. Demek ki, Terbiyet'te bulunan nüshanın akıbeti, en azından Hayyampur'un çalışması esnasında belli değildir (Demir, 2006, s. 22).

Hamit Araslı ise, Azerî Türkçesinde Ali'nin "rubai-koşma" tarzında yazdığı *Kıssa-i Yûsuf*'undan bahsettikten sonra, Hatâyî'nin eserinin Fars dilinde yazılan Yûsuf u Züleyhâlar seviyesine ulaşabilecek nitelikte ilk mesnevî olduğunu ileri sürer. Mesnevîden birkaç beyti de örnek olarak aktararak, eserin sade bir Türkçeyle yazıldığına dikkat çeker (Demir, 2006, s. 22).Ahmet Caferoğlu (1988), Hatâyî'nin Sultan Yakub'a (1478-1492) ithaf ettiği Yûsuf u Züleyhâ'nın 15-16. yüzyılda yazılmış lirik nazmın ilki olduğunu belirtir (s. 167). Eser üzerine doktora tez çalışması yapan Demir (2006) tüm bu bilgilerden hareketle şair ve eseri hakkında şu sonuca ulaşır:

[27] Bu kısım hazırlanırken "Demir (2006)" adlı çalışmadan yararlanılmıştır.
[28] Ayrıntılı bilgi için bkz: Terbiyet (1314), s. 137"

> Öyle anlaşılıyor ki, verilen bilgilerin tamamının kaynağı Terbiyet'in eseridir. Üzerinde çalıştığımız nüshalarda, mesnevînin Sultan Yakup'a ithaf edildiğine dair bir bilgi mevcut değil. Devrin kaynaklarında da Hatâyî ismi geçmemektedir. Ahmet Caferoğlu'nun, Hatâyî'yi saraya mensup şairlerden sayması da herhalde Terbiyet'in bildirdiği, eserin Sultan Yakup'a ithaf edildiği bilgisine dayanmaktadır. Yakup'un şair ve sanatçıları himaye eden bir hükümdar olduğu bilinmektedir. Ancak bir şairin hükümdar adına eser yazmış olması, o şairin saraya mensup sayılması için yeterli bir veri olmasa gerek. Devrin kaynaklarında saraya mensup olan bir şairin adının hiç geçmemesi de pek ihtimal dâhilinde görülmemektedir. Dolayısıyla şairin saraya mensup olduğunu söylemek için daha kesin bilgiler gerekmektedir. Buna göre, Terbiyet'in verdiği bilgiyi doğru kabul edersek, şimdilik yalnızca mesnevînin Sultan Yakup'un hükümdarlık yılları olan 1478-1490 yıllarındayazılmışolduğunusöyleyebiliriz (s. 22-23).

Eserin Yazma Nüshaları[29]

Bakü Elyazmalar Enstitüsü b-3231 / 4856 B1

Bakü Elyazmalar Enstitüsü Ktb. B-1928 / 3553 B2

Bakü Elyazmalar Enstitüsü b-4441 / 6066 B3

Bakü Elyazmalar Enstitüsü b-5709 / 7334 B4

Bakü Elyazmalar Enstitüsü b-5460 B5

Bakü Elyazmalar Enstitüsü M-185 M

Çâkerî - Yûsuf u Züleyhâ[30]

Kaynaklarda Çâkerî"nin doğum ve ölüm tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemektedir (Nalbat, 2012, s. 1). II. Bâyezid dönemi şairlerinden olan Çâkerî'nin asıl adının Yûsuf Sinan olduğu tahmin edilmektedir. Divanda ve mesnevide kendisinden Çâkerî Yûsuf olarak bahsetmektedir (Yıldız, 2013, s. 48). Eser üzerine en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Yıldız (2013), şairin *Sehî Tezkiresi*[31] ve *Osmanlı Müellifleri'*nde[32] Çâkerî Sinân Beg olarak kayıtlıyken, *Kâfile-i Şu'arâ*[33]'da Çâker, *Künhü'l-ahbar*[34] ve *Tuhfe-i Na'ilî*'de[35] Çâkerî olarak yer aldığını belirtir (s. 48). Yıldız (2013), şairin kullandığı mahlastan ve *Künhü'l-ahbâr'*da geçen *ebnâ-yı Abdullâh* kaydından dolayı onun kul sınıfından olduğunu düşünmektedir (s. 48-49). Latîfî de bu ifadeleri destekler nitelikte şairin kul sınıfından olduğu için Çâkerî mahlasını aldığını söyler (İsen, 1999, s. 149). Sehî, şairin İstanbul subaşısı olduğunu sonradan sancağa çıktığını belirtir (İsen 1998, s. 87). Aynur (1999), şehzadelerin hizmetinde bulunanlara "bey" unvanının verilmesinden dolayı, Çâkerî'nin II. Bâyezîd'in özel hizmetinde olduğu görüşündedir (s. 1-2). Aynur'un bu görüşünü Yıldız (2013): "Gerçekten de Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının sebeb-i telif bölümünde

---

[29] Bu kısım hazırlanırken "Demir (2006), s. 23-25" adlı çalışmadan yararlanılmıştır.
[30] Bu kısım hazırlanırken "Nalbat (2012); Yıldız, A. (2013)" adlı çalışmalardan yararlanılmıştır.
[31] Ayrıntılı bilgi için bkz: İsen (1998), s.87"
[32] Ayrıntılı bilgi için bkz: Bursalı Mehmed Tahir (1333b). s. 134"
[33] Ayrıntılı bilgi için bkz: Kutlar Oğuz, Çakır, Koncu (2017)"
[34] Ayrıntılı bilgi için bkz: İsen (2017)"
[35] Ayrıntılı bilgi için bkz: Kocaaslan (2009)"

Sultan Alemşah'la birlikte at bindiği sırada, önce evliyalardan sonra peygamberlerden bahsedildiğini ve sözün Yusuf Peygamber'e geldiği sırada Sultan Alemşah'ın kendisinden bu mesneviyi yazmasını istediği şeklinde bir bilgi vardır." (s. 50) cümlesiyle desteklemektedir. Tezkirelerde II. Bâyezîd'le arasında geçtiği rivayet edilen anekdotun yer alması da onun Sultan Bâyezîd'in himaye ettiği şairlerden biri olduğunu doğrulamaktadır (Yıldız, 2013, s. 51). Latîfî'den özetlenerek alınan söz konusu anekdota göre; Çâkerî'nin sakalı gençliğinde geçirdiği bir rahatsızlıktan dolayı erken ağarır. Çâkerî bu duruma üzülüp sakalını boyatır. Bunu gören Sultan Bâyezîd nuru niçin karaya boyayıp rengini değiştirdiğini; aksakalının yüzüne kara çalıp suçlular gibi teşhir ettiğini sorunca Çâkerî kendi yaşını bildiğini ama sakalının yalan söylediğini bu yüzden onun yüzüne karalar çalıp onu küçük düşürdüğünü söyleyince bu nükte padişahın hoşuna gider ve ona ihsanlarda bulunur (İsen, 1999, s. 149). Kaynaklarda Çâkerî"nin ölümüyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak ölüm tarihinin H. 900 / M. 1495'ten- Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin yazılışından- sonra olduğu düşünülmektedir (Aynur, 1999, s. 1). Çâkerî'nin varlığından emin olunan eserleri ise şunlardır: *Dîvân, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn* ve Zahîr-i Faryâbî'ye nazire olarak yazdığı söylenen Farsça şiirleri. Bu eserler içinde *Leylâ vü Mecnûn* ile Farsça şiirler kaynaklarda belirtilmesine rağmen şu an için tespit edilebilmiş değildir (Yıldız, 2013, s. 54). Yıldız (2013), mesnevideki medhiye başlığından hareketle Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ'yı II. Bâyezîd'in oğlu Alemşah adına yazdığını söyler (s. 51). Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı üzerine yüksek lisans tez çalışması yapan Muhammet Nalbat (2012) mesnevinin 4208 beyit olduğunu (s. 5), eser üzerine bir kitap çalışması bulunan Ayşe Yıldız (2012) ise eserin 4203+ (2) beyit olduğunu (s. 56) belirtir. Her iki çalışma da Milli Kütüphanede 2611 numarada kayıtlı olan tek nüsha üzerinden yapılmıştır.

Bihiştî Ahmed Sinân Çelebi - Yûsuf u Züleyhâ

Sehî ve Latîfî şairin babası konusunda hem fikir olup ikisi de Karıştıran[36] Süleyman Bey'in oğlu olduğunu naklederler. Fakat Sehî isminin Ahmed olduğunu, Latîfî ise Sinan Çelebi lakabıyla tanındığını söyler. Sehî Sultan Bâyezîd'in hizmetinde olan şairin küçük bir meseleden dolayı padişaha gücenip Acem şahı Sultan Baykara'nın yanına kaçtığını; Latîfî ise şairin kötü bir iş yaptığını ve bundan dolayı çok korkup İran'a kaçtığını kaydeder. Sehî şairin, Molla Câmî'nin sohbetlerinde bulunduğunu; Latîfî ise şairin Câmî'yle beraber Nevâyî'ye de hizmet ettiğini belirtir. Şair, Sultan Bâyezîd tarafından affedilmek için Sehî'ye göre Nevâyî ve Câmî aracılığıyla, Latîfî'ye göre de Sultan Hüseyin Baykara aracılığıyla bir mektup götürüp affedilmiştir (İsen, 1998, s. 172; İsen, 1999, s. 130-131). Bursalı Mehmed Tahir (1333), Bihiştî'nin İran'dan dönüşünden sonra Keban Beyliği hizmetine nail olduğunu belirtir (s. 96).

[36] Bursalı Mehmed Tahir " Karışdıran"ın Çorlu'nun bir köyü olduğunu belirtir (1333, s. 97).

Sehî, Sultan Bâyezîd'in kullarından olan Bihiştî'nin ilimleriyle sırasıyla gördüğünü; Nizâmî'nin hamsesini tamamen Türkçeye çevirdiğini; her konuda mahir ve marifetli olduğunu belirtir (İsen, 1998, s. 173). Latîfî ise, şairin Türkçe hamsesi, şiir ve nesir olarak birkaç parça risalesinin olduğunu belirttikten sonra hamsedeki mesnevileri *Vâmık u Azrâ, Yûsuf u Züleyhâ, Hüsn ü Nigâr, Süheyl ü Nevbahâr* ve *Leylâ ile Mecnûn* şeklinde sıralar. Bihiştî, hamsesinin sonunda beşinci kitapta övünerek şöyle demiştir: "Dedim hele ben cevâb-ı hamse / Demedi bu dilde dahi kimse" (İsen, 1999, s. 131). Bursalı Mehmed Tahir (1333), Osmanlı şairleri arasında Acem şairlerini örnek alarak ilk defa hamse yazan kişinin Bihîştî olduğunu belirtir (s. 96). Şentürk, Kartal (2009), Bihiştî'nin eserlerinin bugüne kadar ele geçmediğini belirtir (s. 261).

Bekâyî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Tanyıldız (2014), tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda 15. yy. Anadolu sahasında yaşamış Bekâyî mahlaslı bir şaire rastlanılmadığını kaydetmiştir. Şentürk (2002) *16. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler* adlı çalışmasında Bekâyî'nin *Târîh*, *Yûsuf u Züleyhâ* ve *Vîs ü Râmîn* adlı eserlerinden söz eder. *Yûsuf u Züleyhâ* ve *Vîs ü Râmîn*'in yanına kayıp kaydını ekler (s. 11). Tanyıldız (2014), Şentürk'ün herhangi bir kütüphane kaydı vermeden Bekâyî'nin Manzûm Târîh'inin Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde bulunduğunu söylediğini fakat yaptığı taramalar sonucunda bu eserin 18. yy. şairi Darendeli Bekâyî'ye ait olduğunu tespit etmiştir.[37] Tanyıldız (2014), sıraladığı bu veriler ışığında 15. yüzyılda Anadolu'da yetiştiği düşünülen Bekâyî'ye dair (kayıp) notu düşülen üç eserinin ismi dışında herhangi bir bilgiye ulaşılamadığını belirtir.

Abdülvahhâb - *Yûsuf u Züleyhâ*

Karatay (1961), şairin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserinin bir nüshasının Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı'nda H. 813'te kayıtlı olduğunu belirtikten sonra mesnevinin eski Osmanlı lehçesi ile yazılmış bir halk destanı olduğunu bildirir. Her faslın başının *Kur'an*'dan alınmış ayetlerle başladığını belirterek eser hakkındaki bilgileri sonlandırır (s. 100).

16. Yüzyıl

Kemâl Paşazâde - *Yûsuf u Züleyhâ*

Asıl adı Ahmed, lâkabı Şemseddin olan ve Kemal Paşa'nın torunu olduğu için Kemal Paşazâde ya da İbn Kemal diye anılan; Osmanlı İmparatorluğunun ve Kanunî Sultan Süleyman devrinin en ünlü şeyhülislâmlarından biri olduğu için "müfti's-sakaleyn" unvanını alan Kemal Paşazâde

[37] Ayrıntılı bilgi için bkz: Paçacıoğlu (1993).

(1468-1534), Türk tarihinde ayrı bir yeri olan çok seçkin bir devlet ve bilim adamıdır (Kavcar, 1969, s. 227). Çeşitli devlet memuriyetlerinde görev aldıktan sonra şeyhülislâmlığa kadar yükselmiş olan Kemal Paşazade çok iyi Arapça ve Farsça bilen, âlim ve sanatkârdır. Arapça, Farsça, Türkçe çok sayıda eser yazmıştır. Tarihî, edebî ve dinî konularda eser vermiş olan Kemal Paşazâde'nin *Dîvân*'ı, *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi, *Nigâristân'ı* ve *Tevârih-i Âl-i Osman'*ı vardır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 58). Levend (1969), Kemal Paşa-zâde'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Türkçe kaleme alınmış Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri arasında önem bakımından Hamdullah Hamdî'nin eserinden sonra yer aldığını belirtir (s. 251). Kavcar (1969), orijinalite, lirizm, nazım tekniği bakımından Hamdî'nin eserinin Kemal Paşa-zâde'ninkinden daha başarılı olduğunu belirtir. Bu sonucu Hamdî'nin eserinin çok fazla ilgi görmesinden, yazma sayısının Kemal Paşa-zâde'ninkine göre fazla olmasından çıkardığını belirtir (s. 241). Kemal Paşa-zâdenin, Yûsuf u Züleyhâ'sı üzerine doktora tez çalışması ve bir de kitabı olan Mustafa Demirel (1983; 1980) eserin 7777 beyitten meydana geldiğini ifade eder ama eser hazırladığı tez çalışmasında 7729 beyittir (s. 11; 15). Kavcar, eserin Câmî'nin mesnevisinin etkisinde yazıldığını ve büyük ölçüde çeviri havasını veren 7777 beyitlik bir mesnevi olduğunu belirtir. Kavcar (1969), bölüm başlıklarının Câmî'deki gibi Farsça olduğunu belirttikten sonra eserin başında şaire ait olan uzun bir bölümün olduğunu kaydeder. Metin içerisinde Türkçe için çok değerli orijinal kelime ve deyimlerin olduğunu vurgular (s. 240).

Eser, bir münâcâtla başlar; ardından sırasıyla, Allah'ın sıfatlarını, varlığın delillerini açıklayan üç tevhid, münâcât, na't, dört halife methi, nasihatnâme, iki kaside, sebeb-i telif, aşkın hâlleri ve Hz. Yusuf'un güzelliğinin dile getirildiği giriş mahiyetindeki bölüm yer alır; daha sonra hikâyeye geçilir. Hikâye daha ziyade Züleyha merkezlidir. Mesnevi boyunca araya konulan 23 tane gazelin tamamına yakını Züleyha dilinden söylenmiştir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 58). Eserin vezni *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*'dür.

Nüshalar[38]

Süleymâniye Kütüphanesi Lala İsmail Efendi Nu:621.

Fâtih Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Nu: 1171.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu: 3697.

Erzurum Atatürk Üniversitesi Agâh Sırrı Levend Kitaplığı Nüshası.

Londra British Museum Kütüphanesi, OR.12204.

Londra British Museum Kütüphanesi, ADD.7915.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu: 1811.

---

[38] Liste oluşturulurken: "Demirel (1983); Kavcar (1969)" adlı kaynaklardan yararlanılmıştır.

Yahyâ Bey - Yûsuf ve Zelîhâ

Sehî, şairden Arnavut asıllı, İstanbullu, güzel ve gösterişli gazelleri olan bir sipahi olarak bahseder (İsen, 1998, s. 248). Latîfî ise bu bilgilere Türkçe hamsesinin hatta yedilisinin olduğunu ekleyerek özellikle *Şâh u Gedâ* ve *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevilerinin meşhur olduğunu belirtir (İsen, 1999, s. 467). Bursalı M. Tahir[39], Yahya Bey'in, Muallim Naci'nin tespitiyle "Taşlıcalı" olduğunun öğrenildiğini söylemektedir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 59). Divan sahibi olan Yahyâ Bey'in hamsesinin diğer üç mesnevisi *Gencîne-i Râz, Kitâb-ı Usûl ve Gülşen-i Envâr*'dır.

Bu eserlerden *Gencîne-i Râz*, Taşlıcalı Yahya'nın ilk mesnevisidir. *Kitâb-ı Usûl* ve *Gülşen-i Envâr* ile birlikte din, ahlâk, tasavvuf ve aşk konularında yazılmış küçük hikâyelerden oluşmaktadır. Yahya'nın mesnevilerinden *Şâh u Gedâ*, konusu İstanbul'da geçen te'lif bir hikâyedir. Kendisi de eserinin çeviri olmadığını belirtir. *Şâh u Gedâ*'da İstanbul'un bazı yerlerinin, Ayasofya, Sultan Ahmed Camii gibi tarihi eserlerin tasvirlerinin bulunması mesnevinin önemini artırmaktadır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 59).

Şentürk, Kartal (2009), Yahyâ Bey'in Yûsuf u Züleyhâ'sının çağının konusunda en meşhur mesnevisi olduğunu; 5179 beyitten oluştuğunu, Mısır'da *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla ileri yaşlarda şairin son eseri olarak yazıldığını belirtir (s. 368). Mesnevinin tahkiye, dil ve üslup yönünden bu kadar başarılı olmasının bir sebebi, belki de onun sanatının en olgun çağında ve hikâyenin cereyan ettiği coğrafyada yazılmış olmasından kaynaklanmaktadır (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 59).

Eserin başında yer alan münacatı, Allah'ın kuvvet ve kudretini ifade eden bir manzume takip eder. Sonra naat, miraciyye, Kanunî Sultan Süleyman Han vasfındaki şiir ve sebeb-i telif bölümü gelir. Aşkın faziletiyle alakalı manzumeyi müteakiben Yûsuf ile Züleyhâ arasındaki aşk anlatılmaya başlanmıştır. Eser Mehmed Çavuşoğlu tarafından yayımlanmıştır (Şentürk vd. 2009, s. 368).

Eserin Nüshaları [40]

Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Efendi Manzum Eserler, 986 / 1

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY, 5682

British Museum Or. 1147

British Museum Or. 7222 (Gibb'in yazmaları arasında)

Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Efendi, 1730

Süleymaniye Kütüphanesi Hafız Mehmet Murad Efendi, 84

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi, 3441

---

[39] Ayrıntılı bilgi için bkz: Bursalı Mehmed Tahir (1338).

[40] Liste oluşturulurken " Çavuşoğlu (1979)"adlı çalışmadan yararlanılmıştır.

Akşehirli Abdurrahmân Gubârî - Yûsuf u Züleyhâ

XVI. yüzyılın önemli şair, hattat ve Nakşibendî şeyhlerindendir. Asıl adı Abdurrahman, babasının adı Abdullah'tır. Ne zaman doğduğu bilinmiyor. Doğum yeri konusunda ise farklı görüşler vardır. Gubârî, Latîfî'ye[41] göre Lârendeli, Âşık Çelebi'ye ve Gelibolulu Ali'ye[42] göre Hamidîlili, Şemseddin Sami'ye[43] göre Aksaraylıdır. Fakat kendisinin *Kâbenâme* isimli eserindeki şu beyitlerde Akşehirli olduğu görülür (Ünlü, 2005, s. 16):

Mekke şehrin dilde çün berk eyledüm[44]
Akşehri ol zaman terk eyledüm

Mevlidimdür gerçi ol şehr-i şerif
Lakin olmaz Mekke şehrine harif

İlk tahsilini Akşehir'de babasından aldıktan sonra İstanbul'a gelen Gubârî, dönemin meşhur müderrislerinden Kınalı-zâde Ali Çelebi ve Müslim Çelebi'ye intisap ederek onlardan dersler alır. Aynı zamanda meşhur hattat Şeyh Hamdullah-zâde Mustafa Dede'den "aklâm-ı sitte" adı verilen yazı türlerini meşk eder. Gubâr yazı türünde gösterdiği başarıyla büyük bir şöhret kazanır ve bunun üzerine şiirlerinde ve yazılarında Gubârî mahlasını tercih eder (Kaplan, 2014). Gubârî'nin Ka'be-nâme adlı eseri üzerine yüksek lisans tez çalışması hazırlayan Karadağ (1999), şairin doğum tarihinin kesin olarak bilinmediğini belirtir (s. :1). Parmaksızoğlu (1950), Gubârî'nin İstanbul'da tarikat erkânını öğrendikten sonra Akşehir'de Nakşibendî tarikatının temsilcisi olarak bulunduğunu; daha sonra şeyhi Abdüllatif Efendi'nin tavsiyesi ile ve hac görevini yerine getirmek üzere 1537'de yayan Mekke'ye gittiğini ve bir müddet orada mücavir olarak kaldığı sırada *Ka'be-nâme* adlı eserini yazdığını belirtir (s. 348).

Kaplan (2014), Gubârî'nin 1546'ya kadar Mekke'de kaldığını, aynı yıl Kütahya'ya gidip Kanunî'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd'in hizmetine girdiğini, kısa sürede kabiliyeti sayesinde Kanunî'nin gözüne girerek onun emriyle 1551'de *Şâh-nâme* adlı eserini yazmaya başladığını belirtir. Kutlu (1979), şairin Şehzâde Bâyezîd ile Şehzâde Selim arasında gerçekleşen çatışmalarda Bâyezîd yenilip İran'a kaçtığında tutuklanarak Yenihisar'a hapsedildiğini; daha sonra serbest bırakılıp Mahmil kadılığına getirilerek Mekke'ye gönderildiğini, orada eserlerini tamamlamaya çalıştığını ve sonra da vefat ettiğini belirtir (s. 375).

---

[41] Ayrıntılı bilgi için bkz: İsen1999), s. 188"
[42] Ayrıntılı bilgi için bkz: İsen, M. (2017), s. 176"
[43] Ayrıntılı bilgi için bkz: Şemseddin Sâmî (1314).
[44] Ünlü, bu beyitleri "Gubârî, Ka'be-nâme, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nu:4952" nüshadan almıştır.

Aktaş (2006), Gubârî'ye ait olduğu tespit edilen altı eserinden beşinin dinî muhteva ve hüviyette olduğunu; bu durumun da şairin çoğunlukla dergâh, tarikat ve Hicaz toprağında geçen hayatıyla alakalı olduğunu belirtir. Şairin eserleri: *Şâh-nâme* (Süleyman-nâme), K*a'be-nâme, Menâsikü'l-Hacc, Mesâhât-nâme, Şebistân-ı Hayâl ve Yûsuf u Züleyhâ* (s. 4-7).

Bursalı Mehmed Tâhir, Gubârî'nin *Tercüme-i Târîh-i Cennâbî* adlı bir eseri olduğunu kaydeder ki 1588'de tamamlanıp III. Murad'a ithaf edilen bu eserin ona ait olması mümkün değildir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde[45] bulunan ve Gubârî'ye nisbet edilen *Na't-ı Şerîf,* Mîr Kâsım adındaki başka bir Gubârî'ye aittir. Aynı kütüphanede kayıtlı *Gazavât-ı Midilli*[46] adlı eser de 1501 tarihini taşıdığına göre yine başka bir Gubâri tarafından kaleme alınmıştır (Alparslan, 1996, s. 169).

Yûsuf u Züleyhâ üzerine yüksek lisans tez çalışması hazırlayan Aktaş (2006), eserin Molla Câmî ve Hamdî'nin aynı isimdeki mesnevilerine nazire olarak yazılan bir aşk mesnevisi olduğunu belirtir. Yine aynı araştırmacı, Gubârî'nin bu iki mesneviyi meşhur ve değerli bulduğunu ama sık sık konuyla alakasız bahislere girdikleri; tertip bakımından düzensiz oldukları için kendi eserini öz, akıcı, düzenli yazmak istediğini ifade eder (s. 6).

Aktaş (2006), mesnevi içerisinde yer alan tarih beytine dayanarak eserin H. 980 / M. 1572-1573 yılında Mekke'de yazılmış olduğunu ve Sultan II. Selim'e sunulduğunu belirtir. Araştırmacı, bu bilgilere şairin eserini üç aylar zarfında yazdığını da ekler (s. 6).

Hasan Aktaş'ın (2006) üç nüsha üzerinden yaptığı edisyon-kritikli çalışmaya göre mesnevinin beyit sayısı 2106'dır (s. V).

Eserin Nüshaları[47]:

Millî Kütüphane A 8527

Manisa Muradiye Kütüphanesi 1215/6

Millî Kütüphane A 690

Medine Arif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 207/811

Şerîfî - Yûsuf u Züleyhâ

Şerîfî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* adlı eseri üzerine bir kitap çalışması bulunan Zuhal Kültüral (2001) şairin hayatı, eserin nerede yazıldığı ve kime sunulduğu hakkında bilgi sahibi olunmadığını fakat mesnevide geçen bir beyitten eserin 1578'de yazıldığını ifade eder (s. V). Şairin eksik bir *Hilye*'sinden yola çıkarak onu araştırmaya başlayan Sadık Yazar şairin *Divan*'ına da ulaşır ve bu

---

45 Ayrıntılı bilgi için bkz: Esad Efendi Nu:3486/1.
46 Ayrıntılı bilgi için bkz: Yazma Bağışlar Nu:1285/1.
47 Bu liste "Aktaş (2006), s. 54-56; Ünlü (2005), s. 18" adlı çalışmalar esas alınarak oluşturulmuştur.

iki eser üzerine 2006'da yüksek lisans tezi[48] hazırlar. Yazar (2009) yüksek lisans tezinde şaire aidiyetinden şüpheli olduğu *Fetihnâme-i Kıbrıs* adlı eseri de diğer iki eserle karşılaştırarak Şerîfî'ye ait olduğunu bildiren bir makale[49] ile ilim âlemine tanıtır (s. 1093). Yazar (2009), Zuhal Kültüral'ın *Şerîfî Yûsuf u Zelîhâ* adlı çalışmasını inceledikten sonra bu eserin de Şerîfî Mehmed tarafından yazıldığını tespit etmiştir (2009:1094).

Yazar (2007), Şerîfî'nin Hz. Peygamber'in soyundan geldiği için bu mahlası aldığını; şairin mahlası ve adı konusundaki en net bilgiyi oğlu Şerîf Mehmed'in yazdığı *Menâkıb-ı Şeyh Burhaneddin*[50]'de: "Validüm Seyyid Mehmed Efendi merhûmun ekber evladı idi Ehl-i 'ilm ü sahib-i ma 'rifet safî-kalb ü Hatem-sîret sahî kimesne olup Şerîfî tahallus iderdi." şeklinde bulunduğunu belirtir (s. 178).

Yazar (2009), Nev'î-zâde Atâyî'nin[51] verdiği Şerîfî Mehmed'in 1542 tarihinde Abdülcebbâr el-Acemî'nin kızıyla evlendiği bilgisinden yola çıkarak şairin 20 yaşına yakın evlendiğini varsayarak onun 1520 civarında doğmuş olması gerektiğini belirtir (s. 1094). Onun ölüm tarihi de net olarak bilinmemekle beraber, 1586 tarihinde kaleme alınan *Kınalızâde Tezkiresi*'nde kendisinden merhum olarak bahsedilmesi ve Yûsuf u Zelîhâ mesnevisini de 1578 tarihinde yazmasından hareketle ölüm tarihinin en azından 1578 ile 1586 tarihleri arasında olduğu söylenebilir (Yazar, 2009, s. 1094-1095). Şerîfî'nin eserleri Sadık Yazar (2009) tarafından şu şekilde tespit edilmiştir: *Hilye-i Şerîfe, Fetihnâme-i Kıbrıs, Divan, Yûsuf u Zelîhâ, Şevâhidüş'-şühedâ* (s. 1095-1097).

Zuhal Kültüral (2001), Yûsuf u Zelîhâ'nın Londra British Library Or. 6240'da kayıtlı olan tek nüshasının, 38 varaktan ve 1172 beyitten meydana geldiğini belirtir. Her varakta 17 beyit ihtiva eden eser *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Konusu itibariyle daha önceki Yûsuf u Zelîha hikâyeleriyle hemen hemen aynı olduğu ancak hikâyenin kuruluşu açısından diğerlerinden farklılıklar gösterdiği araştırmacı tarafından kaydedilmiştir (s. V).

Ziyâî Yûsuf (Yûsuf Cân) - Yûsuf u Züleyhâ

Yakın zamana kadar kaynaklarda "nüshası mevcut değildir" ibaresiyle verilen Ziyâî Yûsuf (Yûsuf Cân)'un Yûsuf u Züleyhâ'sı, Melike Gökcan (2015) tarafından Almanya Millî Kütüphanesi Ms. Or. Oct. 3691 numarada bulunup çalışılarak ilim âlemine kazandırılmıştır (s. 141).

Gökcan (2015), eserde kendisini "Yûsuf Cân" diye tanıtan şairin kimliğine dair bilgiye sahip olunmadığını; tezkirelerde ve kataloglarda bu isimde bir şair olmadığını; ilk anda müstensih ismi

[48] Ayrıntılı bilgi için bkz: Yazar (2006).
[49] Ayrıntılı bilgi için bkz: Yazar, S. (2007), s. 175-192.
[50] Ayrıntılı bilgi için bkz: Şerîf Mehmed Efendi, *Menâkıb-ı şeyh Burhaneddin*, Süleymaniye / Hacı Mahmud 4552
[51] Ayrıntılı bilgi için bkz: Nev'îzâde Atâyî. (1989).

gibi görünen ibarenin mesnevinin giriş bölümünde şairin dilinden üç kere zikredilince şairin adı olarak doğrulandığını belirtir (s. 27).

Hemişe zahm gerek cürme dermân[52]
Anun derdinden umar "Yûsuf-ı Cân"

Umar lutfunla anda "Yûsuf Cân"
Ki zahm urmaya ana gürg-i isyân

Koma zindân-ı gamda "Cân-ı Yûsuf"
Sühan Mısr'ına şâh it anı Yûsuf

Gökcan (2015), mesnevinin giriş bölümündeki Kanunî methiyesinden yola çıkarak eserin 16. yüzyılda yazıldığını belirtir. Eserini herhangi bir devlet adamına değil de padişaha sunan Yûsuf Cân'ın kim olduğu sorusunu soran araştırmacı Latîfî'nin, Yûsuf u Züleyhâ yazan şairler arasında Ziyâî Yûsuf Çelebi adlı bir şairden bahsettiğini belirtir (s. 27). Daha önce de Agâh Sırrı Levend (1967), 16. yüzyılda Yûsuf u Züleyhâ yazan şairler arasında Ziyâî Yusuf Çelebi'yi göstermiş ve bakılması için Latîfî tezkiresine yönlendirmiştir (s. 99). Latîfî Tezkiresi'ne göre şair:

> Vilâyet-i Hamîdden ve ehl-i 'ilm tâyifesindendür. Bu devirde fevt oldu. Rengin elfâz u edâ ve hayâlât-ı dakîka ile Süleymân Hân nâmına hikâyet-i Yûsuf u Züleyhâsı ve kabûle kâbil ebyâtla muhayyel ü musanna' nazm-ı dilgüşâsı vardur. İsmi Yûsuf ve kendi dervîş-sîret ve bî-tekellüf kimesneydi. Fenn-i şi'ri çendân isti'mâl ve kesret-i iştigâl gösterüp kendüye hâl idinmemişlerdür. Ammâ tarz-ı mesnevînün suhan-gûy u nükte-güzârı ve nazm-ı pâkün nazım-ı kâmilü'l-ıyârıdur. Evâyilde Ziyâyî dirdi ba'dehu Selâmî tahalluş itdiler. Fetâhî gibi biriki mahlasda şi'r didiler. Kıssa-i Yûsufı Hamdîden geçicek bundan eşbeh ü evceh dimiş yokdur. Nezâyirde nazm-ı garîb ve elfâz-ı dil-firîbdür. وشا ورهم فىالأمر mûcibince fevâyid-i müşâvere hakkında bu birkaç beyit ol kitâbındandur[53].

Çün ire 'âkile bir kâr-ı müşkil
Ki düşvâr ola andan kâr-ı 'âkil

İde 'aklına bir 'aklı dahi yâr
K'ola âsân ana ol kâr-ı düşvâr

Çü rûşen olmaya bir şem' ile ev
Uyar bir şem' dahi ki arta pertev

---

[52] Beyitler "Gökcan (2015), s. 27" adlı çalışmadan alınmıştır.
[53] Bütün işlerde onlarla müşavere et (Âl-i İmran - 159).

Veli hayr umma tedbir-i ʻıvecden
Ki keclük artar ancak iki kecden (Canım, 2000, s. 371).

Gökcan (2015), tezkirede Ziyâî Yûsuf'un mesnevisinden (kitabından) alıntılanarak verilen üç beytin adını Yûsuf Cân olarak tespit ettiği şairin mesnevisinde aynen geçtiğini belirtir. Araştırmacı, şairden bahseden kaynakların Latîfî'nin tezkiresindeki bilgilere dayandığını kaydeder (s. 27-28).

Latîfî Tezkiresi'nde geçen "İsmi Yûsuf ve kendi dervîş-sîret ve bî-tekellüf kimesneydi" cümlesinde şairin derviş-meşrep olduğu ifade edilmektedir. Eserden yapılan çıkarımlar, Yûsuf Cân'ın " rindâne" söylemiyle, dinî tasavvufî kültürün uzağında olmamakla beraber, her hangi bir "tarik"e de mensup olmadığı yönündedir (Gökcan, 2015, s. 29).

Latîfî'nin şairin mahlas olarak *Ziyâî, Selâmî* ve *Fetâhî* isimlerini kullandığını belirtmesi ve bilinen tek eseri olan Yûsuf u Züleyhâ'da kullandığı *Yûsuf Cân* mahlasından bahsetmemesi Gökcan (2015) tarafından şaşırtıcı bir durum olarak nitelendirilmiştir. Araştırmacı inceleyip yayımladığı mesnevide şairin birkaç beyitte kendisine *Selâmî* diye seslendiğini de kaydeder (s. 30).

Gökcan (2015), Yûsuf ile Züleyhâ'nın şairin yaşlılık zamanına denk geldiğini; Yûsuf Cân'ın mesnevisinde herhangi bir şairi anma ihtiyacı hissetmediğini ve mesnevisinin Molla Câmî'nin eserine çok benzediğini belirtir (s. 32-33-34).

Tek nüshası elde olan Yûsuf Cân'ın *Yûsuf u Züleyha* mesnevisi Almanya Millî Kütüphanesi'nde Ms. Or. Oct. 3691 numarada kayıtlıdır. Eser 192 yapraktır. Her sayfa iki sütun ve 13 satırdır. Mesnevi "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" vezniyle yazılmış olup 4792+2 beyittir.

Nimetullâh - Yûsuf u Züleyhâ

Levend, çift kahramanlı aşk hikâyelerinden Yûsuf u Züleyhâlardan bahsederken Nimetullâh adlı bir şairin de Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirtir. Bu bilgiye kaynak olarak da *Keşfü'z-zünun* C. II s. 2055'i gösterir.

Söz konusu mesnevinin metni mevcut değildir. Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*[54], Nimetullâh maddesinde de, şairin bu adda bir mesnevisi olduğundan bahsedilmemiştir (Gökcan Türkdoğan, 2008, s. 64).

Celîlî - Yûsuf u Züleyhâ

Agâh S. Levend (1967) 16. yüzyılda yazılmış Yûsuf u Züleyhâları sıralarken Bursalı Celîlî'yi de kaydedip eserinin külliyat içerisinde bir fotokopisinin kendisinde olduğunu belirtir (s. 99).

---

[54] Ayrıntılı bilgi için bkz: Bursalı Mehmed Tahir (1333a).

Şairin asıl adının Abdü'l-Celîl olduğunu; H. 893 / M. 1487'de Bursa'da doğduğunu kaydeden Ayan (1983) onun Hâmidî-i Acem veya Hâmidî-i Isfahânî olarak tanınan Mevlânâ Hâmidî'nin küçük oğlu olduğunu belirtir (s. 15). Kazan (2007), şairin şiirlerinde Celîlî mahlasını kullandığını kaydeder (s. 467). Beyânî, şairin *Gül-i Sad-berg* ve *Yûsuf u Züleyhâ* adlı eserlerinin olduğunu belirtir (Sungurhan, 2017, s. 48). Ayan (1983), Celîlî'nin Paris Millî Kütüphanesi'nde bulunan hamsesini inceler ve hamsesi içerisinde *Husrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Gül-i Sad-Berg-i Bî-hâr, Hecr-nâme, Mehek-nâme* adlı mesnevilerin olduğunu belirtir. Araştırmacı, Beyânî'nin varlığından bahsettiği Yûsuf u Züleyhâ'nın kaynaklarda olmadığını ve bu kaydın bir istinsah hatasından kaynaklandığını kaydeder (s. 17-26).
Celîlî'nin, Firdevsî'nin *Şehnâmes'i*ni manzum olarak tercüme ettiği rivayetini aktaran Bursalı Mehmed Tahir (1333) de Yûsuf u Züleyhâ'dan bahsetmez (s. 125).

Likâî - Yûsuf u Züleyhâ

Levend (1967), 16. yüzyılda Yûsuf u Züleyhâ yazan şairlerin listesini verirken Likâî'den de bahseder ve bakılması için Latîfî'nin tezkiresine yönlendirmede bulunur (s. 99). Latîfî'ye göre Likâî İstanbulludur; Sultan Selim devrinde ölmüştür; şiir yazan bir sahaftır ama şiirleri bu işin ustalarınca beğenilmez. Latîfî, Likâî'nin Ahmedî adlı şairin Yûsuf u Züleyhâ'sına nazire yazdığını; eseri sunduğu Sultan Bâyezîd'in mesneviyi beğenmeyip ateşe attırdığını söyler (İsen, 1999, s. 288-289). Şentürk, Kartal (2009), Likâî'nin çeşitli kaynaklarda Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunun belirtilmesine rağmen eserin bugün için kayıp olduğunu belirtirler (s. 368).

Halîfe - Yûsuf u Züleyhâ

Levend (1967), şairin H. 980 / M. 1572'de öldüğünü belirtip ona ait bir Yûsuf u Züleyhâ'nın olduğunu *Keşfüz'z-zünûn*'u kaynak göstererek kaydeder (s. 99). Kâtip Çelebi (2017), eserin 7000 beyit olduğunu ve H. 970 / M. 1562-1563 yılında tamamlandığını belirtir (s. 1649). Şentürk, Kartal (2009), Halîfe'nin çeşitli kaynaklarda Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunun belirtilmesine rağmen eserin bugün için kayıp olduğunu belirtirler (s. 368).

Karamanlı Kâmî Mehmed - Yûsuf u Züleyhâ

Sehî bu şaire, kendisine göre genç olan ve onlarda kabiliyet gördüğü yeni yetişen şairleri anlattığı 8. tabakada yer vermiştir. Buna göre Kâmî, Karamanlıdır. İlim ehlindendir; faziletli ve şiir konusunda üstattır (İsen, 1998, s. 223). Sehî'den sonra Latîfî, verilen bilgilere ilave olarak şairin Câmî'den tercüme olan Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirtir (İsen 1999: 252). Kâmî'den Kınalızâde Hasan Çelebi de bahseder. Şairin Yûsuf u Züleyhâ'yı nazmettiğini ama bu eserin elde olmadığını belirtir (Sungurhan, 2009, s. 214). Beyânî de Kınâlızâde'nin dediklerini tekrarlayarak

bu eserin Anka misali elde olmadığını belirtir (Sungurhan, 2017, s. 165). Şairin asıl adının Muhammed olduğu Kâtip Çelebi'nin (2017) verdiği *Kâmî Muhammed El-Karamanî* künyesinden anlaşılıyor. Bu bilgilerin devamında şairin H. 952 / M. 1545-1546 yılında öldüğü kaydedilir. Kâmî'nin bir Yûsuf u Züleyhâ yazdığı ve bu eserden 29 beytin *Zübdetü'l-Eş'âr*'da olduğu bilgisi verilir (s. 1649). Levend (1967); Beyânî, Riyâzî, Kafzâde tezkireleri ile *Keşfü'z-zünûn*'a göndermede bulunarak Karamanlı Kâmî Mehmet'in Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirtir (s. 99). Şentürk, Kartal (2009), Kâmî Mehmed'in çeşitli kaynaklarda Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunun belirtilmesine rağmen eserin bugün için kayıp olduğunu belirtirler (s. 368).

Şikârî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Kâtip Çelebi (2017), Şikârî adlı bir şairin Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu kaydeder (s. 1649). Mehmed Süreyya (1996), Şikârî'nin asıl adının Ahmed olduğunu; Şemsî Paşa'nın torunu ve münzevi bir şekilde yaşayan bir derviş olduğunu belirtir. Şairin ölüm tarihi olarak da H. 992 / M. 1584-1585 yılını verir (s. 1601). Levend (1967), Şikârî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirttikten sonra bakılması için *Keşfü'z-zünûn*'a yönlendirir (s. 99). Şentürk ve Kartal (2009), Şikârî'nin çeşitli kaynaklarda Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunun belirtilmesine rağmen eserin bugün için kayıp olduğunu belirtirler (s. 368).

Manastırlı Kadı Sinân - *Yûsuf u Züleyhâ*

Beyânî'nin tezkiresinde Manastır kasabasından olduğu, Muallim-zâdeden mülâzım olduğu ve Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin olduğu kaydedilmiştir (Sungurhan, 2017, s. 97). Kâtip Çelebi (2017), Kadı Sinân'ın Yûsuf u Züleyhâ'nın olduğunu belirtir (s. 1649). Levend (1967) de Beyânî ve Kâtip Çelebi'ye atıfta bulunarak şairin bir Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirtir (s. 99). Şentürk, Kartal (2009), Manastırlı Kadı Sinân'ın çeşitli kaynaklarda Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunun belirtilmesine rağmen eserin bugün için kayıp olduğunu belirtirler (s. 368).

Şemsî - *Yûsuf u Züleyhâ*[55]

Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinden ve şairlerinden bahseden kaynaklarda varlığına dair bir bilgi bulunmayan Şemsî'den ve Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisinden ilk defa Sadık Yazar (2011), doktora tez çalışmasında bahseder. Yazar, biri Türkiye'de Ankara Millî Kütüphanesi 06 Hk. 2646

[55] Kimi çalışmalarda (Gökcan Türkdoğan (2008), s. 65; Karakaya (2012a*)*,s. 42; Gökcan (2015), s. 23.) 16.yüzyılda kaleme alınmış Yûsuf u Züleyhâ mesnevileri arasında Manastırlı Celâl'in *Hüsn-i Yûsuf* adlı eseri belirtilir. Fakat söz konusu eser sevgilinin güzellik unsurlarını anlatan, içerisinde Aksoyak'a (2007) göre 29, Erdoğan'a (2013) göre ise 30 gazel bulunan bir mesnevidir. Mesnevinin beyit sayısı da Aksoyak'a göre 412, Erdoğan'a göre ise 411'dir (s. 12; s. 568).

numarada biri de İran'da olmak üzere eserin iki nüshasının olduğunu belirtir. Araştırmacının belirttiğine göre eldeki iki nüsha da eksiklikler içermekte ve 8 meclisten oluşmaktadır (s. 292).
Bu mesneviyi, İran'daki nüshaya dayanarak Mehmet Nuri Çınarcı bir kitap çalışması olarak hazırlamıştır. Çınarcı (2016), kitabın müellifi olan Şemsî hakkında Osmanlı ve Azerbaycan sahasında yazılan tezkirelerin hiçbirinde bir bilgiye ulaşılmadığını kaydeder (s. 13). Çınarcı (2016), çalışmasında II. Murad döneminden (1421-1451) 19. yüzyılın sonuna kadar yaşamış 15 Şemsî mahlaslı şairin biyografisini verir. Sıralamış olduğu Şemsî mahlaslı şairlerden hiçbirinin Yûsuf u Züleyhâ yazmadığını belirtir (s. 13-21). Eser 1525 yılında *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır (Çınarcı, 2016, s. 5-28). Mesnevi, Tebriz Millî Kütüphanesi'nde Nu: 2671'de kayıtlıdır. 107 varaktan oluşan mesnevi muhtelif satırlarla yazılmıştır (Çınarcı, 2016, s. 99). Çınarcı, eserin tek nüsha olduğunu ve 2429 beyitten meydana geldiğini belirtmiştir.

17. Yüzyıl

Bursalı Hevâî - Yûsuf u Züleyhâ

Bursalı Mehmed Tahir'in (1338) aktardıklarına göre asıl adı Mustafa'dır. Bursalıdır. Gülistan ve Bostan şerhleri vardır. Bunun dışında *Mürettep Dîvân*'ı, *Vâmık u Azrâ* ve *Yûsuf u Züleyhâ*'sı vardır. H. 1017 / M. 1608'de vefat etmiştir. Kabri Bursa'dadır (s. 488). Levend (1967) de Bursalı Mehmed Tahir'e atıfta bulunarak Yûsuf u Züleyhâ yazanlar arasında şairin adını anmıştır (s. 99). Yıldız (2013), şairin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin nüshasının mevcut olmadığını bildirir (s. 41).

Bağdatlı Zihnî Abdü'l-celîl - Yûsuf u Züleyhâ

Ahdî (Solmaz, 2018, s. 159), Kınalızâde (Sungurhan, 2017, s. 377), Beyânî[56] (Sungurhan, 2017, s. 74), ve Riyâzî'ye (Açıkgöz, 2017, s. 157) göre asıl adı Abdü'd-delîl memleketi ise Bağdat'tır. Kâtip Çelebi (2017) ise Yûsuf u Züleyhâ yazan şairler arasında Bağdatlı olan Abdü'd-delîl'den bahseder ve parantez içinde "Abdü'l-celîl" ismini verir (s. 1649). Günay Kut (2005) eserin British Museum Or. 7229'da kayıtlı nüshasından hareketle şairin adını Abdü'l-celîl olarak tashih etmiştir (s. 63). Şairin, Yûsuf u Züleyhâ adlı eserinin varlığından ilk defa Riyâzî bahseder. Levend (1967) ise Riyâzî ve Kâtip Çelebi'ye atıfta bulunarak şairin bir Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirtir (s. 99).
Şairin Yûsuf u Züleyhâ'sı üzerine Ahmet Doğan bir kitap çalışması hazırlamıştır. Doğan (2014), Günay Kut'un tanıttığı "British Museum Or. 7229" numaralı nüsha ile Jan Scmidt'in "Catalogue o Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands" çalışmasında tanıttığı "Groningen UB Hs. 489" numarada bulunan nüshayı

[56] Beyânî, şairin adından bahsetmeyip sadece memleketinin adını veriyor.

karşılaştırıp tenkitli metin hazırlamıştır (s. 127). Bu çalışmaya göre Zihnî, eserini H. 1008 / M. 1599-1600 yılında kaleme almıştır. Eseri yazdığı sırada 50 yaşlarında olan Zihnî'nin H. 1023 / M. 1614-1615 yılında 65 yaş civarında vefat ettiği kaydediliyor (Doğan, 2014, s. 41-42). Doğan (2014), bu mesnevinin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazıldığını; hazırlamış olduğu tenkitli metin sonucunda beyit sayısının 4778 olduğunu; eserin Kırım Hanı Gazi Giray'a sunulduğunu ve eserin Mola Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının bir tercümesi olduğunu belirtir (s. 51-56).

Rif'âtî Abdu'l-hay - *Yûsuf u Züleyhâ*

Rızâ Tezkiresi (Zavotçu, 2017, s. 130) ve Osmanlı Müellifleri'nde (Bursalı Mehmed Tahir, 1333, s. 185) Yûsuf u Züleyhâ ile Leylâ vü Mecnûn mesnevilerinin olduğu kaydedilir. Levend (1967) de söz konusu iki kaynağa atıfta bulunarak şairin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin bulunduğunu belirtir (s. 99). Bursalı Mehmed Tahir (1333), Rif'âtî'nin H. 1080 / M. 1669'da İstanbul'da vefat ettiğini kaydeder (s. 185). Yıldız (2013), Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin elde olmadığını belirtir (s. 41).

Hulvî Mahmûd - *Yûsuf u Züleyhâ*

Hayyampur (1945), Halvetiye ariflerinden olan ve H. 1064 / M. 1653-54 yılında vefat eden şairin Türkçe bir Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirtir. Fakat bu Yûsuf u Züleyhâ'nın elde olmadığını da kaydeder (s. 140).

Şeyh Ömer Halvetî - *Yûsuf u Züleyhâ*

Kâtip Çelebi (2017); Şeyh Ömer el-Halvetî el-Manisayî'nin, Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sını Sultan II. Osman için H. 1030 / M.1620-21 yılında tercüme ettiğini kaydeder (s. 1649). Eserin nüshası mevcut değildir (aktaran Doğan, 2014, s. 34).

18.Yüzyıl

Nûr Muhammed Andelîb - *Yûsuf-Züleyhâ*

Açа'nın (2013) aktardıklarına göre, Andalîb'in hayatı hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olunmayışının sebebi şair hakkındaki bilgilerin yazılı olmaktan çok sözlü olmasındandır. Şair halk arasında çok sevilen birisi olduğu için hayatı hakkında oluşan efsaneler de çeşitlidir. Yaşadığı yer hakkındaki rivayetlere göre şair ilk olarak Daşhovuz'un Yılanlı bölgesinin Garamazı köyünde yaşamış, amansız bir hastalığa kapılması sonucu Ürgenç ve Hive bölgesine yerleşmiştir (s. 58-60). Ayan (2007a), Andelîb'in doğum tarihinin 1665 veya 1710 olarak tartışmalı olduğunu

belirtir. Şairin 17 ve 18. yy. Türkmen yazılı edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olduğunu; hem klasik Türkmen edebiyatının hem de Orta Asya Türklerinin klasik edebiyatlarının gelişmesinde büyük etkisi olan Arapça ve Farsça bilen Türkmen şairi olduğunu kaydeder (s. 33). Aça (2013), şairin *Andelîb* mahlasını almasının sebebini Gül isimli bir kıza âşık olması olarak belirtir (s. 62). Nur Muhammet Andelip'in manzum-mensur olarak kaleme aldığı Yusuf-Züleyha en meşhur destanlarındandır (Ayan, 2007a, s. 34). Aça (2013), eserin birçok nüshasının olduğunu ama bunlardan en dikkat çekici olanın Magtımgulı Türkmen Dil ve Edebiyat Enstitüsü 1228 numarada bulunan nüshanın olduğunu belirtir. Bu nüshanın başında şair tarafından yazıldığı tahmin edilen H. 1122 / M. 1710 tarihinde eserin bitirildiği kaydı oluşu nüshayı önemli kılmaktadır (s. 74). Ayan (2007a), Yusuf-Züleyha'nın 27 beyitlik uzun bir mesnevi ile başladığını; çok hatalı bir şekilde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alındığını; eserin şair 55 yaşındayken yazıldığını belirtir (s. 34). Andelîb'in Yûsuf-Züleyhâ'sından başka *Leyli-Mecnun, Babarövşen ve Zeynelarap* isimli eserleri vardır (Aça, 2013, s. 71-75). Gökçimen (2011), şairin Türkmen edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ kıssasını en güzel işleyen şair olduğu; klasik bir şair olmasına rağmen yazdığı iki aşk hikâyesinde eserlerini halk hikâyesi formuna yaklaştırdığı tespitini yapar (s. 47). Yûsuf u Züleyhâ'nın tenkitli metni Geldi Nazarov tarafından yayımlanmıştır.[57]

Bilâl - Kıssa-i Yûsuf

Bilâl'in Kıssa-i Yûsuf'u üzerine bir kitap çalışması bulunan Zehra Göre'nin (2009) aktardıklarına göre şairin hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır. Doğum ve ölüm tarihi tespit edilemeyen şairin, mesnevisinde belirttiğine göre Trabzon ilinin Of ilçesine bağlı Bacan köyünden olduğu öğrenilmektedir. Yine eserde belirtilen H. 1177 / M. 1763 yazım tarihinden yola çıkılarak şairin 18. yüzyılda yaşadığı öğrenilmektedir (s. 95-96). Şairin isminin bazı kaynaklarda *Bilâl Efendi* olarak geçmesi; *Efendi* unvanının tahsil görmüş saygıdeğer ve itibar sahibi kimseler için kullanılmasından hareketle Zehra Göre (2009) şairin tahsil görmüş, döneminde saygıdeğer insanlardan olduğunu kaydetmiştir(s. 97).

Şairin eserlerini Zehra Göre (2009), *Kıssa-i Yûsuf, Kaside, Dinî Risale* (s. 97-98); Muhammet Kuzubaş (2010), *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ, Kıssa-i Erve, Nasihatnâme* (s. 30-32) olarak belirtmiştir. Mesnevi, Zehra Göre'nin üç nüshaya dayanarak hazırladığı metne göre 1660 beyit; Muhammet Kuzubaş'ın iki nüshaya dayanarak hazırladığı metne göre ise 1636 beyittir.

[57] Ayrıntılı bilgi için bkz: Nazarov (1973).

Eserin Nüshaları:[58]

Millî Kütüphane Türkçe Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 8421 (1614 beyit)

Millî Kütüphane Türkçe Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz B 1052 (1654 beyit)

Tunus Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 12004

Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Mtf. 7175 / 1 (1617 beyit, Matbu)

Zehra Göre (2009) 1, 2, 4 (s. 227); Muhammet Kuzubaş (2010) 1, 2. (s. 58); Selami Turan, Kamile Çetin (2010a) ise diğer iki araştırmacı tarafından temin edilemeyen 3. (s. 202) nüsha üzerine çalışmıştır.

Hevâî Abdurrahmân - Yûsuf u Züleyhâ

Bursalı Mehmed Tahir'in (1338) aktardıklarına göre asıl adı Abdu'r-rahmân'dır; âlim şairlerden olup İstanbulludur. H. 1122 / M. 1710-1711'de hac yolunda vefat etmiştir. *Mürettep Dîvân, Vâmık u Azra* ve *Yûsuf u Züleyhâ*'sının olduğu bilgisi verilmektedir (s. 489). Levend (1967) de Bursalı Mehmed Tahir'e atıfta bulunarak Hevâî'nin bir Yûsuf u Züleyhâ'sının olduğunu belirtir (s. 99). Yıldız (2013), Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin elde olmadığını belirtir (s. 42).

Köprülü-zâde Esad Paşa - Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ

Eser üzerine yüksek lisans tez çalışması hazırlayan Aktaş'ın (2003) aktardıklarına göre Esad Paşa; Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın oğludur ve Sultan IV. Mehmed zamanında yaşamıştır. Eğriboz ve Hanya valisi olarak görev yapan Esad Paşa'nın vezirliği alınmış yerine Resmo sancağı verilmiştir. Esad Paşa Resmo'da vefat etmiştir. Şiirlerinde Hâşim, Es'ad ve Hicrî mahlasını kullanan şairin gençliğinde iyi bir eğitim aldığı belirtilmiştir (s. LXVI-LXVIII).

Aktaş (2003), şairin *Divân'ı* ve *Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevisinin olduğunu belirtir (s. LXVIII). Eser, 919 beyit olup *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır (Aktaş, 2003, s. 101-102). Eserin yarım kalmış tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Lâleli Bölümü 1697'de kayıtlıdır (Aktaş, 2003, s. VI).

Ahmed Mürşidî - Yûsuf u Züleyhâ

Şairin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi üzerine yüksek lisans tez çalışması hazırlayan Ramadan Doğan (2005), Ahmed Mürşidî'nin 1688'de Diyarbakır'da doğduğunu; Osman Ağa adında birinin oğlu

[58] Bu kısım "Göre (2009), s. 223-226; Kuzubaş, M. (2010), s. 58-59; Turan, Çetin (2010a), s. 202." adlı çalışmalardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

olduğunu; 1733 yılında hacca gittiğini; iki defa evlendiğini; hayatının sonuna doğru Ali Pınarı köyüne taşındığını ve 1761 yılında orada vefat ettiğini belirtir (s. 7-8). Şair, şiirlerinde Ahmed, Ahmedî ve Mürşidî mahlaslarını kullanmıştır (Kadıoğlu, 2017, s. 8).

Ahmed Mürşidî'nin *Ahmediyye (Pendnâme), Mevlid-i Nebî* ve *Yûsuf u Züleyhâ*'sı vardır (Doğan, 2005, s. 12-15).

Ramadan Doğan 1, 2, 3 ve 4. nüshalar ile yaptığı edisyon kritik sonucu metni 2660 beyit olarak; Ali ihsan Yapıcı 2, 5, 6, 7 ve 8. nüshalar ile yaptığı edisyon kritik sonucu metni 2801 beyit; İdris Kadıoğlu 8 ve 9. nüshalar ile yaptığı edisyon kritik sonucu metni 2590 beyit olarak tespit etmiştir.

Eserin Nüshaları:[59]

Taksim Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmalar Bölümü K 144 (2650 beyit)

Ankara Üniversitesi DTCF, M. Özak Kitaplığı I. 764 (2448 beyit)

Irak Evkâf Kütüphanesi 9849, Süleymaniye Kütüphanesi MFA 2505

Afyon Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesi 17169

Abdülkadir Gürer Özel Kütüphanesi Nüshası (2234 beyit)

Elazığ Palu Nüshası (2611 beyit)

Ankara Millî Kütüphane 60 Zile 402 Numaralı Nüsha (2543 beyit)

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 1892 Numaralı Nüsha (2479 beyit)

Yazar Esma Ocak Nüshası

Agâh Sırrı Levend Nüshası

Molla Hasan - Yûsuf u Züleyhâ[60]

Levend (1967), Molla Hasan adlı bir şairin H. 1175 / M. 1761'de Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi yazdığını belirtir. Bu bilgilere kaynak olarak da eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nu: 264'te kayıtlı nüshasını verir (s. 99). Levend'in 18.yüzyılda Molla Hasan tarafından yazıldığını belirttiği eseri Hayyampur (1945) 14.yüzyılda Yûsuf adlı bir şair tarafından yazıldığını belirtir. Hayyampur, nüshanın sonunda müstensih tarafından "Mollâ Hasan te'lif kıldı" ibaresi yazılı ise de 11. varaktaki " Atam anam hem üstâdumdur anlar / Bu Yûsuf sagı komış o cânlar" beytinden hareketle eserin müellifinin Yûsuf olduğunu düşünür (s. 103). Hayyampur (1945), eserin 2500 beyit olduğunu ve içerisinde gazeller ile dörtlüklerin bulunduğunu belirtir (s. 103).

[59] Bu liste oluşturulurken "Doğan, R. (2005), s. 96-97; Kadıoğlu (2017), s. 13; Levend (1967), s. 99; Yapıcı (2006), s. 4-5" adlı çalışmalardan yararlanılmıştır.

[60] Bu kısım "Yıldız (2013), s. 42" adlı eserden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kerküklü Muhammed Nevrûzî - Yûsuf ile Züleyhâ

Nevrûzî'nin Yusuf ile Züleyha'sı üzerine kitap çalışması bulunan Çoban Hıdır Uluhan (2007) şairin hayatı hakkındaki bilgilerin çok az olduğunu belirtir. Araştırmacı, şair hakkında bilgi veren ilk kişinin *Kerkük Şairleri* adlı eserinde Ata Terzibaşı'nın[61] olduğunu kaydeder. Uluhan, Nevrûzî'nin Kerkük'ün Piryadi mahallesinde oturan Nevrûz Ağa adında birinin oğlu olduğunu ; dönemine göre iyi bir eğitim aldığının eserlerinden anlaşıldığını belirtir (s. 5-7).

Uluhan'ın tenkitli metin sonucu hazırlamış olduğu iki cilt hâlindeki Yûsuf ile Züleyhâ mesnevisi 7924 beyittir. Mesnevinin ilk yarısı *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla ikinci yarısı ise *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Eserin Nüshaları[62]

Molla Yasin Nüshası (7670 beyit)

Dayı Ma'ruf Nüshası (6626 beyit)

Bağdat El Yazmaları Evi Nüshası, Nu:36028 (8057 beyit)

Seyyit Mehmet Bayramoğlu Nüshası (8315 beyit)

Ata Terzibaşı Kütüphanesi'nde Bulunan Nüsha

Mazlûm - Yûsuf u Züleyhâ

Türkiye'de yapılan çalışmalarda Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisinin varlığından ilk defa bahseden Dr. Şadi Aydın'dır. Aydın (2008), mesnevinin kime ait olduğunu, hangi yılda ve kim tarafından istinsah edildiğini, eserin hangi kütüphanede bulunduğunu belirttikten sonra eserin satır sayısını, varak sayısını ve fiziksel özelliklerini belirtir (s. 121). Aydın'dan sonra Yazar (2011) doktora tez çalışmasında Aydın'ın verdiği bilgileri tekrarlar (s. 301).

Tezin konusunu oluşturan şair ve eseri hakkında ilerleyen bölümlerde detaylı bilgi verilecektir.

Müellifi Bilinmeyen Kıssa-i Yûsuf

Müellifi bilinmeyen ama müstensihi Muhammed bin Hüseyin adlı birisi olan eser, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 9605 numarada kayıtlıdır. Eser üzerine yüksek lisans tez çalışması hazırlayan Didem Akyıldız (2012) son sayfanın alt köşesinde H. 1198 / M. 1784 tarihinden yola çıkarak eserin 18. yüzyılda yazıldığını belirtir. Eser *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış 3485 beyitlik bir mesnevidir (s. 8-9).

---

[61] Ayrıntılı bilgi için bkz: Terzibaşı (1988), s. 61.

[62] Bu kısım "Uluhan (2007), s. 21-24" adlı çalışmadan faydalanılarak hazırlanmıştır.

19.Yüzyıl

Mehmed İzzet Paşa-Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ

Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sını tercüme etmiş olan Mehmed İzzet Paşa'nın, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum, No. 1172'de kayıtlı olan eseri, sonundaki "mâ-ba'di cüz'-i sânîdedür" ifadesinden anlaşıldığı üzere iki cilt hâlinde yapılan tercümenin birinci cildidir ve içinde yer yer tercüme edilmemiş beyitler bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarında eserin ikinci cildine ait bir kayıt yoktur (Şanlı, 2010, s. 1335). Agâh Sırrı Levend (1967), şairin 1911'de öldüğünü belirterek eserinin bir formasının basıldığını kaydeder (s. 99).

Ref'et - Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ

Ref'et, Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının manzum tercümesini yapmıştır. Eser 1873 yılında İstanbul'da, Şeyhzâde Fehmî Efendi Matbaası'nda Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ adıyla basılmıştır (Demir, 2006, s. 28).

Müellifi Bilinmeyen Yûsuf u Züleyhâ

Hayyampur (1945), İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 2033 numarada bulunan baştan ve sondan eksik olan, yarısı mesnevi nazım şekliyle diğer yarısı kaside nazım şekliyle yazılmış yaklaşık 1000 beyitlik nazımı meçhul Yûsuf u Züleyhâ'yı da Türk edebiyatındaki bu konudaki eserler arasında anar (s. 107).

Doğan (2014), Topkapı Sarayı Müzesi 1092 numarada kayıtlı bulunan eseri (s. 35) Türk edebiyatında yazılmış Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerine ekler.

Gönül Ayan'ın (2005), özel kitaplığındaki bir nüshadan hareketle Diyarbakırlı Tâ'ib'e ait olduğunu söylediği; 1871'de istinsah edilmiş 2488 beyitlik bir Yûsuf u Züleyhâ daha vardır (s. 76). Ayan'ın (2005) belirtiğine göre Diyarbakırlı Tâ'ib 1789 yılında doğmuş; 1857 yılında vefat etmiştir (s. 74-75). Bu tarihlerden yola çıkılarak eserin 19. yüzyıl Yûsuf u Züleyhâlarından sayılması mümkündür. Fakat söz konusu nüshayı bir kitap çalışması şeklinde hazırlayan Şerife Akpınar (2016), Türk edebiyatında bu mahlası kullanan 20 şairin eserlerinin arasında Yûsuf u Züleyhâ kıssasına rastlanmadığını belirtmiştir. Akpınar, Diyarbakırlı Tâ'ib hakkında ayrıntılı olarak bilgi veren Ali Emîrî'nin de şairin *Kıssa-i Yûsuf* 'undan bahsetmemesine dayanarak ve eserin dil özelliklerinden hareket ederek bu eserin müellifinin Diyarbakırlı Tâ'ib olmadığını belirtmiştir (s. 63-66). Eserin müellifi Tâ'ib'in kimliğindeki belirsizlik ve eserin dil özelliklerinin karışık olmasından dolayı Akpınar (2016) eserin yazıldığı yüzyılın kesin olarak belirlenemediğini

ama şairin 14.yy. şairi Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sından yüzlerce beyit iktibas etmesinden dolayı onun 14.yüzyıldan sonra yaşamış olduğunun düşünülebileceğini belirtir (s. 66).

Mensur Eserler

14.Yüzyıl

Rabguzî-Kısâsu'l-enbiyâ

Rabgûzî'nin H. 710 / M. 1311'de yazdığı mensur *Kısâsu'l-enbiyâ* içindeki hikâyelerden biri de Kıssa-i Yûsuf'tur. Eser Nâsıru'd-dîn Tok Buğa'nın emriyle yazılmıştır. Harezm Türkçesi özellikleri gösteren eserde yer yer Kutadgu Bilig tesiri hissedilir. Metin içine dörtlükler hâlinde aruz vezniyle yazılmış manzum parçalar serpiştirilmiştir (Karahan, 1985, s. 22).

Eser, ilk olarak Rus araştırmacı N. I. İlminsky tarafından 1859 yılında, Petersburg ve Kazan nüshaları ile bazı kişilerin elinde bulunan nüshaların karşılaştırmasıyla yayımlanmıştır. Alman Grönbech ise 1948 yılında eserin Londra nüshasını tekrar tıpkıbasım olarak neşretmiştir. Eser son olarak Aysu Ata[63] tarafından yayımlanmıştır (Şentürk, Kartal, 2009, s. 132).

Hamzavî - Kıssa-i Yûsuf

Ahmedî'nin kardeşi Hamzavî'nin mensur olarak yazdığı İskendernâme adlı eseri vardır (Şentürk, Kartal, 2009, s. 184). Dolu (1952), bu eserin Raif Yelkenci Hususî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü'nde olduğunu belirtir. *Kıssa-i Yûsuf*'un ise eserin 226-316. sayfaları arasında olduğunu kaydeder (s. 423).

Aydınoğlu Mehmed Beg Nüshası

Aydınoğlu Mehmed Beg'in isteği üzerine *'Arâ'is* adlı Arapça bir kitaptan tercüme olan *Kıssa-i Yûsuf* (TDK Kütüphanesi) başlıklı kısımlarda hikâye bütün olarak işlenmiştir (Dolu, 1952, s. 423). Eser, Anadolu sahasındaki kısas-ı enbiyâ tercümelerinin en eskisidir. *Kısas-ı Enbiyâ*'nın tespit edilebilen bir nüshası TDK El Yazması Eserler Kitaplığı veri tabanında A 145'te, bir başka nüshası da Bursa Ulucami Kitaplığı'nda 2474 numarada kayıtlıdır (Karakaya, 2012, s. 40-41).

[63] Ayrıntılı bilgi için bkz: Ata (1997).

15.Yüzyıl

Şirvanlı Mahmud- Târîh-i İbn-i Kesir Tercümesi

Şirvanlı Mahmud, Sultan II. Murad devrinde (1421-51) devrinde yaşamıştır. İbn-i Kesir'in *El-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı Arapça yazılmış, genel tarih özelliği taşıyan eserini Türkçeye tercüme etmiştir (Yelten, 1988, s. 157-159).

16.Yüzyıl

Celâl-zâde Mustafa Çelebi - Cevâhirü'l-Ahbâr fî Hasâ'ili'l-Ahyâr

Kanunî devri âlimlerinden Celâl-zâde Mustafa Çelebi (öl. 1567), Arap müelliflerinden Ebû Hafs 'Umar b. İbrâhîm el-Ensarî'nin Yûsuf kıssasını anlattığı *Zehrü'l-Kimâm* adlı eserini *Cevâhirü'l-Ahbâr fî Hasâ'ili'l-Ahyâr* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir (Furat, 2001, s. 443).

Mehmed bin İbrâhîm - Ahsen'ül-kasas-i Şerîfe

1585 yılında Mehmed b. İbrâhîm, Sultan III. Murad'ın silahtar ağası Halil Ağa için *Ahsen'ül-kasas-i Şerîfe* adında mensur bir Yûsuf u Züleyhâ telif eder. Eserin bir nüshası Manisa Muradiye Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Nu: 1400'de, diğer nüshası ise Süleymaniye Genel Kitaplık, Yahya Efendi Kısmı Türkçe Basm. Nu: 4409'da bulunmaktadır (Dolu, 1952, s. 422).

17.Yüzyıl

Muhammed bin Muhammed Altıparmak - Terceme-i Sittîn li-Câmi'ü'l-Besâtîn

1621 senesinde Sultan Mustafa'nın ikinci defa tahta çıkması münasebetiyle Muhammed bin Muhammed Altıparmak, Tâcü'd-dîn Ahmed Ebû-bekr Ahmed b. Zeyd-i Tûsî'nin *Sittîn el-Cevâmî el-Besâtîn* eserini *Terceme-i Sittîn li-Câmi'ü'l-Besâtîn* adıyla tercüme etmiştir (Dolu, 1952, s. 422-423; Çiftoğlu, 2006, s. 16). Yusuf suresinin birçok ayetinin yanı sıra, *Kur'an*'daki diğer surelerden ayetler de ele alınmış, bu ayetlerde belirtilen olaylar, Hz. Muhammed'in yakınlarından ve İslâm büyüklerinden hikâye, rivayet ve nakiller de getirilerek geniş bir şekilde açıklanmıştır. Eser, altmış meclis ve bir hatimeden oluşur (Çiftoğlu, 2006, s. 3).

Eserin Nüshaları[64]

Damad İbrahim Paşa (Süleymaniye Kütüphanesi) Nu: 767

Hacı Mahmud (Süleymaniye Kütüphanesi) Nu: 1924

---

[64] Liste "Çiftoğlu (2006). s. 5-8" adlı kaynaktan yararlanılmıştır.

Hasan Hüsnü (Süleymaniye Kütüphanesi) Nu: 97

Hasan Hüsnü (Süleymaniye Kütüphanesi) Nu: 97 M

Hacı Mahmud (Süleymaniye Kütüphanesi) Nu: 1627

Hafid Efendi (Süleymaniye Kütüphanesi) Nu: 234

Yazma Bağışlar (Süleymaniye Kütüphanesi) Nu: 639

Yazma Bağışlar (Süleymaniye Kütüphanesi) Nu: 3355

Asım Bey (Köprülü Kütüphanesi) Nu: 357

Hafız Ahmed Paşa (Köprülü Kütüphanesi) Nu: 286

19.Yüzyıl

Ahmet Cevdet Paşa - Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ

Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerinin bir kısmı Kısas-ı Enbiyâ'lar içerisinde yer alır. Bunlardan biri de M. 1874-88'de Ahmet Cevdet Paşa'nın kaleme aldığı *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ* adlı eseridir. Eser Mahir İz tarafından sadeleştirilerek Kültür Bakanlığı'nca yayımlanmıştır (aktaran Karakaya, 2012, s. 44).

Türk edebiyatındaki manzum ve mensur Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerinin yanı sıra halk hikâyesi tarzında da Yûsuf kıssası vardır. Elde bulunan 10 eserin ikisi taşbaskı sekizi ise matbudur.[65]

Taşbaskı

Hikâye-i Zelîhâ ile Yûsuf Aleyhisselâm

Ankara Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bağış Kitapları Nu: 22653'te kayıtlı bulunan eser 48 sayfadır ve İstanbul'da Mahmut Bey Matbaası'ında basılmıştır (Daşdemir, 2012, s. 32).

Hazâ Kıssa-i Yûsuf Aleyhisselâm

Daşdemir'in (2013) aktardıklarına göre eser 79 sayfadır ve Özege'nin hazırladığı *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*'nun ikinci cildinde 10742 numarada kayıtlıdır (s. 32).

---

[65] Halk edebiyatındaki Yûsuf u Züleyhâ kıssalarının listesinin hazırlanmasında "Daşdemir (2012), s. 32-34" adlı kaynaktan yararlanılmıştır.

Matbu

Süleymân Tevfik Özzorluoğlu - *Yûsuf ile Züleyhâ*
Eser, İstanbul Akşam Matbaası'nda 1930'da basılmış ve içerisinde yedi resim bulunan bir kitaptır (Daşdemir, 2012, s. 32).

Muharrem Zeki Korgunal - *Yûsuf ile Züleyhâ*
Eser, İstanbul Kurtuluş Matbaası'nda 1931'de basılmış ve içerisinde çeşitli epizotlara ait dört resim bulunmaktadır (Daşdemir, 2012, s. 32).

Selâmî Münir Yurdatap - *Yûsuf ile Züleyhâ Hikâyesi*
Eserin başlangıç bölümünde hikâyenin mukaddes kitaplar ve enbiya tarihlerinden alındığı ifade edilmektedir. Kitap, İstanbul Bozkurt Basımevi'nde 1943'te basılmış ve içerisinde üç resim bulunmaktadır. Elips Kitap'ın 2011'de bastığı *Türk Halk Masalları*'nda yine bu metin yer almaktadır (Daşdemir, 2012, s. 33).

İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası tarafından *Kısas-ı Enbiya üst başlığı ve Âdem ile Havva-Şeytan ve Cennet-i Âlâ-Musa ile İsa-Mısır Saraylarında Yusuf ile Zileyha* alt başlıkları ile resimli bir kitap basılmıştır. Manzum-mensur karışık olarak kaleme alınan eserin iki farklı baskısı vardır. Yusuf ile Züleyha hikâyesi bu kitapların 125-164. ve 165-215. sayfaları arasında yer almaktadır (Daşdemir, 2012, s. 33).

Ziya Şakir Soko - *Yûsuf ile Züleyhâ*
Karşılıklı konuşmaların, *Kur'an* ve *Tevrat*'tan çeşitli ayet ve bölümlerin bulunduğu kitap Gün Matbaası tarafından 1944 yılında İstanbul'da basılmıştır (Daşdemir, 2012, s. 33).
Şevkî Berker - *Hazret-i Yûsuf*
Taberî Tarihi gibi çeşitli İslâmî kaynaklardan kaleme alınan eser Yeni Matbaa tarafından 1956 yılında Ankara'da basılmıştır (Daşdemir, 2012, s. 33).

Ergun Sav - *Halk Hikâyeleri*
İçerisinde 30 hikâye bulunan eser İş Bankası Kültür Yayınları tarafından 1974 yılında basılır. Yusuf ile Züleyha hikâyesi resimli olarak basılan kitabın 75-86. sayfaları arasında yer alır. Bu metin İş Bankası'nca fasikül olarak yayımlanan *Halk Hikâyeleri*'nde de *Karacaoğlan* hikâyesi ile birlikte yer alır. Fasikülde hikâye 11-15.sayfalar arasında İsmail Gülgeç'in çiziminden sekiz renkli resim ile birlikte yer almaktadır (Daşdemir, 2012, s. 33).

Muhammet Ertürk, Hasan Baştürk - Halk Hikâyeleri

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. Yayınları tarafından 2007 yılında İstanbul'da basılan, Behçet Mahir derlemesinden kaleme alınan eserin 136-152. sayfaları arasında bir Yusuf ile Züleyha hikâyesi yer almaktadır (Daşdemir, 2012, s. 33-34).

Batı Edebiyatlarında Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi

> Yûsuf kıssasının kaynağı kutsal kitaplar olduğu için ister Batı isterse de Doğu edebiyatlarında olsun bu konuda kaleme alınan eserler bu kitaplarla muhakkak ilişkilendirilmiştir. Büyük bir kısmı Mısır'da meydana gelen *Yahudi Helenistik edebiyat*ta da aynı durum söz konusudur. Fakat bu edebiyatta *Kitâb-ı Mukaddes* hikâyelerini o zamanın aydın Yunan zümrelerinde dolaşan eski Mısır hakkındaki muayyen fikirler ile bağdaştırma eğilimi vardır. Mesela Artapanus ve Abderalı Hekataios'un Mısır hakkındaki eserlerinde Yûsuf kültür ve tarihi temayüllere uygun olarak Mısır medeniyetinin kurucularından biri olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu eserlere göre Yûsuf, Mısır'a köle olarak gelmemiş; İsmailî hanedanı Yûsuf'u akrabaları olan Araplardan yardım istemek için Mısır'a getirmişlerdir (Dolu, 1953a, s. 56-57). Yine bu edebiyatın yazarlarından Chäremon'a göre Yahudilerin ve ulemaların önderi olarak tavsif edilir. Bir başka yazar olan Philo'ya göre Yûsuf devlet ve siyaset adamı olup, danişment tipini temsil eder. Bu edebiyatın numunelerinden olan *Assenath* adlı romana göre Yûsuf, cinsî arzulara uymama fazileti ve eski dinine bağlılığın ideali olarak gösterilir. Josphus'ta ve diğer Yahudi Helenistik kaynaklarda *Kitâb-ı Mukaddes* takip edilir ve hikâye sanatkârane ilavelerle süslenir (Dolu, 1953, s. 57-58).

İncil'de de Yûsuf kıssasının yer almasından dolayı Hristiyan edebiyatına da Yûsuf mevzusu girmiştir. Bu edebiyatta Yûsuf'un şahsiyeti ve hikâyesi birçok rivayet ve gelenekle süslenmiştir. Hristiyan edebiyatında 15. yüzyılda yazılmış *Josef und Assenat* adlı roman İbranî esas ve geleneklerin Hristiyanlığa göre işlenmesiyle yazılmıştır. Eserde Josef: İsa ve Assenat: Meryem'dir. Hristiyan edebiyatında müstakil eserlerden başka Yûsuf'un, Potifar'ın karısının gayr-ı meşru isteklerinden kurtulmak için elbisesini bırakıp kaçmasına ima yollu yazılmış eserler vardır. J. Janin ve Arséne Houssaye'nin eserlerindeki fasıllar bu tarzdaki eserlere örnektir. Bunlardan başka 1767'de Bitaubé, Joseph adında mensur bir eseri; Rahip Genest, 1710 yılında beş perdelik manzum bir dinî trajedi olan Joseph'i, Thomas Mann ise 1929 yılında Yûsuf'a dair bir roman yazar (Dolu, 1953, s. 65-66). Mann'ın, dört ciltlik " Yusuf ile Kardeşleri" adlı mitolojik romanı, *Tevrat*'taki hikâyenin bir şerhi ve tefsiri olmakla beraber Mısır, Babil ve Asur kökenli dini ve mitolojik kıssalardan, göçebe Sâmî kabilelerinin hikâyelerinden, hatta *Kur'an*'dan ve bedevilerin naklettiği ilginç kıssalardan da yararlanılarak yazılmıştır (Settârî, 2014, s. 26).

Latin, Yunan ve Süryani dillerine çevrilmiş *Tevrat* kökenli olan bir hikâye Mesihîler zamanında düzenlenmiştir. Hikâyeye göre Asenat (Züleyhâ), Yûsuf'u görür. Ona âşık olmasıyla beraber putlarını kırıp onun dinine geçer ve onunla evlenir (Dolu, 1953, s. 67).

Bu hikâyenin, İspanyol edebiyatında Poema de José ve Leyendas de José adında iki farklı versiyonu bulunmaktadır. Poema de José, Ticknor adlı bir şahıs tarafından *İspanyol Edebiyatı*

Tarihi adlı eserinde zikredilmiştir. Her iki eser de Grünbaum tarafından incelenmiştir. Ticknor tarafından zikredilen ve 14.yüzyıla ait olan *Poema de José* aynı kafiye ile yazılmış dörder mısralı parçalardan oluşan, İspanyol dilinde Arap harfleriyle yazılmış bir eserdir. Eserde, Yûsuf'un hikâyesi, *Kitâb-ı Mukaddes*'in anlattıklarından farklı olup *Kur'an* ve *Kur'an* tefsirlerine uymaktadır. Bu özelliklerinden dolayı eserin Faslılar tarafından yazıldığı düşünülmektedir (Dolu, 1953, s. 67-68).

Fransız edebiyatında çeşitli dönemlerde Yûsuf'un hikâyesini işleyen opera ve tiyatro eserleri yazılmıştır. Alexandre Duval'ın üç perdelik *Joseph*, Bitaubé'ın 1767'de yayımlanan *Joseph*, Abbé Genenest'in beş perdelik manzum *Joseph* ve Baour Lermian'ın *D'Omasts ou Joseph en Egypte* adlı eserleri buna örnektir (aktaran Öztürk, 1993, s. 12).

Alman edebiyatında da Yûsuf kıssasına rastlanmaktadır. Hintli Gâmî'nin eseri, Karl Friedrich Burkhard tarafından Alman Şark Cemiyeti Mecmuası'nda Latince tercümesiyle beraber neşredilmiştir (aktaran Öztürk, 1993, s. 13).

Modern Türk Kültür, Edebiyat ve Sanat Hayatında Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi

Çokça sevilen ve Türk edebiyatının her yüzyılında gerek klasik gerekse de halk edebiyatında örnekleri verilen Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinin yansımalarını Modern edebiyatta da görmek mümkündür.

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesini Batılılar genellikle *Tevrat*, Doğulular ise *Kur'an* ve *Kur'an* kaynaklı anlatılara dayanarak işlemişlerdir. Ancak buna rağmen kimi Müslüman edebiyatçılar *Tevrat*'tan da bazı motifleri alıp eserlerinde kullanmışlardır. Onuncu asırdan beri İslâm medeniyeti içinde etkin bir şekilde rol alan Türkler bu kıssayı *Kur'an*'a gönderme yaparak ve daha çok nazma dökerek üretmişlerdir (Çetin, 2014, s. 47-48). Klasik edebiyatta genellikle mesnevi zaman zaman da kaside ve gazel gibi nazım şekliyle kaleme alınan hikâye *Kur'an*'a bağlı kalınarak yazılmıştır. Bu mesneviler yıllar boyu İslâm toplumlarının roman ve hikâye ihtiyacını karşılamıştır. Şairler, edebiyatçılar bu tür metinler kanalıyla insanlara kıssadan hisse vermeyi, yaşanmış olaylardan ders çıkarmayı, ahlâkî telkinlerde bulunmayı amaçlamışlardır (Çetin, 2014, s. 54).

Tanzimat'tan günümüze kadar pek çok Türk şairi Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesinin değişik özellik, motif, unsur, mazmun ve tiplerine göndermelerde bulunarak şiirlerini böyle bir kültürel arka plana yaslama ihtiyacını duymuşlardır. Kimi şairler bu hikâyeden yola çıkarak sahip oldukları sosyal ve siyasî düşüncelerini dile getirmişlerdir. Pek çok İslâmcı şair için Yûsuf'un hapisliği, kutsal bir dava için çekilen sıkıntıların ortak sembolü gibidir. Bu imge adeta mazmunlaşmıştır. İslâmcı düşünce ve edebiyatta hapishane imgesi yaygın olarak *medrese-i Yûsufiyye* olarak algılanmıştır.

Modern şiirde bu kıssanın yansımaları en zor şartlarda bile umudunu kaybetmeme, peygamber bile olunsa iftira ve kıskançlık sonucu özgürlüğün kaybedilebileceği, bütün bu olumsuzlukların üstesinden sabır ve tahammülle gelinebileceği şeklinde işlenmiştir. Şiirlerine Yûsuf u Züleyhâ hikâyesini bir veya birkaç yönüyle konu etmiş şairler şunlardır: Tevfik Fikret (3 şiir), Faruk Nafiz Çamlıbel (2 şiir), Arif Ay, Necip Fazıl Kısakürek, Edip Yüksel, Zemçi Çetinkaya (2 şiir), Bünyamin Doğruer, Nigâr Binti Osman, Arif Dülger, Arif Nihat Asya (2 şiir), Mehmet Yaşın, Cemal Süreya, Erdal Çakır, Mihriban Ersöz, Baki Süha Ediboğlu, Nazir Akalın, Taha Çağlaroğlu, Sıtkı Caney, Behçet Necatigil, Orhan Veli, Ahmet Talat Onay, Coşkun Ertepınar, Hicabi Kırlangıç, Cemal Kurnaz, A. Vahap Akbaş, Sezai Karakoç, Yaşar Bedri, Ziya Paşa (2 şiir), İsmail Karakurt, Bahaattin Karakoç, Tuğrul Tanyol, Mehmet Başaran, Alaaddin Soykan, Recâizâde Mahmut Ekrem, Yahya Kemal Beyatlı, Şükrü Karaca, Salih Zeki Aktay, Rahmi Kaya (Çetin, 2014, s. 55-93).

Modern Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ konusunu hikâye, roman ve tiyatroda tamamen işleyen veya bu konuya göndermede bulunan yazarlar da vardır: Reşat Nuri Güntekin - *Eski Hastalık* (roman), Nazım Hikmet - *Yusufla Menofis* (tiyatro), Rasim Özdenören – *Kuyu* (hikâye), Nazan Bekiroğlu - *Yusuf ile Züleyha - Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün* (roman), Elif Şafak - *Şehrin Aynaları* (roman), Mehmed Paksu - *Mahremiyet Okulu I - Yusuflar Züleyhalar*, Necmettin Turinay - *Bir Yusuf Bin Züleyha*, Muzaffer Günay - *Yusuf ve Züleyha*, Şenol Koray Sakınmaz - *Züleyha-Aşkın Yeryüzündeki Sureti*, Abdülhakim Koçin - *Yûsuf ve Züleyha,* Zeki Bulduk - *Züleyha*, Fatma Temir - *Esaretten Sultanlığa-Güzel Peygamber Hz. Yusuf (a.s)'ın Hayatı*, Sibel Eraslan - *Külden Kadın: Züleyha" (Kadın Oradaydı Vahiy Sürecinde Kadın Rolleri) (*Çetin, 2012, s. 93; Daşdemir, 2012, s. 38, 110).

Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinin yansımalarına edebiyat dışında sanatın başka alanlarında da rastlanır. Metin And (2015), *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası* adlı eserinde "Hz. Ya'kûb, Hz Yûsuf ve Mucizeleri" başlığı altında *Siyer-i Nebi, Ravzatü'ş-şühedâ, Fal-nâme, Hadikatü's-süedâ, Zübdetü't-tevârih* ve *Kısasü'l-Enbiyâ* adlı eserlerden altı minyatür ve bunların açıklamalarına yer verir (s. 154-163). And (2015), "Klasik Aşk Hikâyeleri-Yûsuf u Züleyhâ" başlığında Hamdullah Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ*'sının Chester Beatty Library (Dublin) 428'de bulunan nüshasına dayanarak yedi minyatüre ve hikâyelerine yer verir. Bu bölümde *Kısasü'l Enbiyâ*'dan da bir minyatür bulunmaktadır (s. 427-443).

Türk sinemasında 1970 yılında yönetmenliğini E. Koushan ve Türker İnanoğlu'nun yaptığı *Yusuf ile Züleyha / Hazret-i Yusuf;* 1973 yılında yönetmenliğini Nuri Akıncı'nın yaptığı *Hazret-i Yusuf* adlı filmler çekilmiştir (Daşdemir, 2012, s. 112).

Halide Edip Adıvar'ın hikâyenin *Tevrat*'taki aslını örnek alarak Suriye'de kaleme aldığı ve Vedi Sebra'nın bestelediği üç perdelik opera librettosu *Kenan Çobanları* Beyrut'ta 1916 yılında

sahnelenir. Baha Dürder, *Kenan Çobanları'*nın sahnelenmesini okul müsameresinden ileri geçemediğini belirtir. Dürder, eserin geniş ve esnek bir tanımla opera olarak kabul nitelendirildiğini fakat opera kurallarından "manzum olma" özelliğini taşımadığını belirtir (Adıvar, 1968, s. 9-10). Okan Demiriş'in besteleyip sahnelediği üç perdelik *Yusuf ile Züleyha* adlı operasının 24 Mart 1990'da İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nce dünya prömiyeri yapılır. Operanın librettosunu hazırlayan Nezihe Araz (2008), hikâyenin opera olarak dünyaya sunma şansının Okan Demiriş'e nasip olduğunu belirtir (s. 11).

1. BÖLÜM

MAZLÛM'UN HAYATI VE ESERİ

1.1. HAYATI

Çalışmanın konusu olan eser, *Mazlûm* mahlaslı şaire aittir. Bu şair hakkında Anadolu, Azerbaycan ve İran sahasında yazılan tezkirelerde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mesnevideki bilgilerden yola çıkarak şairin biyografisini oluşturmadan evvel aynı mahlaslı şairlerin bilgisinin verilmesi uygun olacaktır. Aynı mahlası kullanmış kişilere rastlansa da bu kişilerin eserin müellifi olmadığı şairin kendisi hakkında verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır.[66]

---

[66] Mazlûm mahlaslı şaire Anadolu sahasında yazılmış biyografik kaynaklarda ilk olarak Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* adlı eserinde "Derviş Mazlûm" şeklinde rastlanılır. Bu eser 1797 yılına kadar yaşamış Mevlevî şairleri ihtiva eden bir tezkiredir (İsen v.d, 2002, s. 125). Tezkirede Derviş Mazlûm'un, Konya'da yaşadığı, Mevlevi olduğu, Mevlana'nın türbesinde türbedar olduğu ve Mevlevihane'de neyzen başı olarak çalıştığı kaydedilir. Son olarak da H. 1072 / M. 1661-62 / 62 yılında vefat ettiği belirtilir (Genç, 2000, s. 478-479). Hâlbuki Yûsuf u Züleyhâ şairi olan Mazlûm Sebzevarlıdır. Anadolu topraklarında yaşamamış ve eserini 1771-72 yılında kaleme almıştır. Esrar Dede'nin bahsettiği Derviş Mazlûm ise 1661-62 yılında vefat etmiştir. Derviş Mazlûm bir Mevlevî dervişidir. Söz konusu Yûsuf u Züleyhâ'nın şairi olan Mazlûm ise Şii mezhebine mensuptur. Tüm bu bilgi uyuşmazlıklarından yola çıkılarak Derviş Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ şairi olan Mazlûm olmadığı söylenebilir.

İkinci olarak Fatîn'in *Hâtimetü'l-eş'âr* adlı tezkiresinde Mustafa Mazlûm Fehmî Beg isimli şaire rastlanılır. Fatîn'in aktardıklarına göre şair, Girit'te bulunan Kandiye'de doğmuştur. Sekiz yaşındayken annesiyle beraber 1819-20 senesinde tahsili için İstanbul'a gelmiştir (Çiftçi, 2017, s. 397). Bu da Mustafa Mazlûm Fehmî Beg'in yaklaşık olarak 1811 yılında doğduğunu gösterir. 1836-37 yılında Afyon müdürlüğüne, 1837-38'de Tophane müdüriyetine, 1839-40'ta Tersane Müsteşarlığına, 1840-41'de Meclis-i Vâlâ Azâlığı'na tayin olur (Çiftçi, 2017, s. 397).

Üçüncü olarak, Fatîn tezkiresindeki bilgileri *Son Asır Türk Şairleri* adlı tezkiresinde tekrarlayan İbnü'l- Emin Mahmud Kemal İnal ise bu bilgilere ilave olarak Mustafa Mazlûm Fehmî Beg'in 4 Haziran 1862'de vefat ettiğini kaydeder (Cunbur, 1999, s. 590). Yûsuf u Züleyhâ şairi Mazlûm'un mesneviyi kaleme aldığı 1771-72 senesinde dünyada bile olmayan, Girit'te doğan ve şiirlerinde "Fehmî" mahlasını kullanan Mustafa Mazlûm Fehmî Beg'in söz konusu eserin şairi olmadığı kesin bir surette söylenebilir.

Dördüncü olarak Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmanî* adlı tezkiresinde künyelerinde Mazlûm ismi olan üç şairden bahseder. Bunlardan ilki Mazlûm Ali Ağa'dır. 1704-05 yılında topçu başı olan ve 1712 yılında ikinci defa atanan (Kahraman, 1996, s. 934) Mazlûm Ali Ağa *Yûsuf u Züleyhâ* şairi olan Mazlûm olamaz. Bunun sebebi ise söz konusu *Yûsuf u Züleyhâ* şairi Mazlûm'un eserdeki bilgilerden yola çıkarak elde ettiğimiz bilgilere göre 1726 yılında doğmuş olmasıdır. Mazlûm Ali Ağa'nın topçu başı olarak göreve başladığı yıllarda *Yûsuf u Züleyhâ* şairi Mazlûm henüz doğmamıştır. Mehmed Süreyya'nın bahsettiği ikinci isim ise Mazlûm Melek-zâde isimli kişidir. Bu kişinin adının Ahmed Efendi olmasından (Kahraman, 1996, s. 934) ve *Yûsuf u Züleyhâ* şairi Mazlûm'un isimleri arasında (Kerim Mîr Ali/ Kerim Mihrali / Kerim Mîr Mihrali) bu ismin olmamasından dolayı bu kişinin de söz konusu şair olmadığını söylenebilir. Mehmed Süreyya üçüncü olarak Mazlûm Mustafa Paşa'dan (Kahraman, 1996, s. 934) bahsetmiştir. Bu kişi *Fatîn Tezkiresi* ile *Son Asır Türk Şairleri*'nde bahsedilen Mustafa Mazlûm Fehmî *Beg'*dir. Bu şairin Yûsuf u Züleyhâ şairi Mazlûm olamayacağının gerekçeleri yukarıda sıralanmıştır.

Beşinci olarak *Tuhfe-i Nâilî*'de *Esrar Dede Tezkiresi*'nden aktarılarak Derviş Mazlûm'dan bahsedilir (Yuvacı, 2014, s. 301). Bu şairin *Yûsuf u Züleyhâ* şairi Mazlûm olmadığı, Esrar Dede Tezkiresi'nde kendisinden bahsedilen Derviş Mazlûm kısmında gerekçeleriyle açıklanmıştır.

Azerbaycan sahası tezkirelerinde Mazlûm mahlaslı şairden bahseden ilk tezkire Muhammed Kazım Esrar Alişah Tebrizî'nin *Behçetü'ş-şuarâ'*sıdır. Vüsale Musalı, M. Terbiyyet'ten aktararak Esrar'ın tezkiresinde 19. yüzyıl şairlerinden ve eserlerinden bahsettiğini kaydeder (Musalı, 2012, s. 239). Azerbaycanlı 86 şairin biyografisinin ve şiirlerinden örneklerin verildiği tezkirede 80. sırada "Mazlûm" adlı bir şair vardır. Fakat Terbiyyet'ten aktaran Musalı'nın da kaydettiği gibi bu tezkire 19. Yüzyılda yaşamış şairlerin ele alındığı bir tezkiredir. 1726 yılında doğduğu tahmin edilen *Yûsuf u Züleyhâ* şairi Mazlûm'un *Behçetü'ş-şuarâ'*da 80. sırada kaydedilen şair olmadığı söylenebilir.

Mazlûm'un yaşadığı yüzyıl ve sonrasında yazılmış biyografik kaynakların hiçbirisinde kendisine dair bilgi bulunamamıştır. Şair hakkında bilgi olmayışının birçok sebebi olabilir. Mazlûm'un çok iyi bir şair olmayışı, mesneviden anlaşıldığı kadarıyla herhangi bir hâmîsinin olmayışı buna sebep olarak gösterilebilir. Diğer tahminler ise Mazlûm'un edebî muhitlerden uzak oluşu ve bundan dolayı tanınmayışı olabilir. Bu durumda Turan ve Çetin'in de belirttiği gibi biyografi kategorisindeki eserlerden hakkında bilgi sahibi olunamayan şairleri yazdıkları eserlerden yola çıkarak (Turan ve Çetin, 2010, s. 610) tanımlayıp hayat hikâyelerini oluşturacağız.

Şairin adı Kerîm Mîr Mihralî ya da Kerim Mîr Alî'dir. Şair iki beyitte isminin Kerim olduğunu belirtir. Üç beyitte kendisinden Mîr Ali, bir başka iki beyitte ise kendisinden Mihralî olarak bahseder. Şair ilk olarak mesnevinin mukaddime kısmında adının Kerîm, soyunun da Şerîf olduğunu belirtir.

Adım *Kerīm*'dür aṣlım Şerīf'dür
Egerçi maẓlūmam ṭabʿım ẓarīfdür (98)

Mazlûm, yukarıdaki beyti hatime bölümünde 3495. beyitte yeniden yazar. Dolayısıyla Mazlûm'un isimlerinden birinin Kerîm olduğu kesinleşir. Mîr Alî / Mihralî konusuna gelince; Mazlûm mesnevinin 133, 3494 ve 3506. beyitlerinde kendisinden Mîr Alî olarak bahseder. Mîr kelimesi *emîr* kelimesinin başındaki elif harfinin düşmesiyle oluşmuş "bey, reis, baş; kumandan, bey, ağa" anlamlarına gelen Farsça bir unvandır. Bu unvanı hükümdarlar, şairler ve ediplerin yanı sıra Hindistan'da bulunan seyitlerin de kullandığı kaydedilmiştir (Levy, 2001, s. 344). Mazlûm'un da 98 ve 3495. beyitte belirttiği gibi soyu peygamber soyuna dayanmaktadır ve kendisi Şerîf'tir. Dolayısıyla Seyitlerin "Mîr" unvanını kullanması gibi Mazlûm'un da bu unvanı kullandığı düşünülebilir. Böylelikle Mazlûm'un isminin Kerîm Mîr Alî olduğu söylenebilir. Fakat 3269 ve 3275. beyitlerde hiçbir şüpheye yer bırakılmayacak şekilde *Mihralî* ismi yazılmıştır. Bu durumda da karşımıza iki ihtimal çıkıyor ya müstensih hatasından kaynaklı bir durum ya da Mazlûm'un bazen Şiiliğinden dolayı Hz. Alî'ye olan sevgisini belirtmek için kullandığı sanatlı bir kullanım olabilir. Her hâlükârda Kerîm ve Alî isimleri kesindir. Bu bilgilerden yola çıkarak,

---

Mazlûm mahlaslı şairden bahseden bir diğer Azerbaycan sahasında yazılmış tezkire *Seyyid Azim Şirvânî'nin Tezkiresi'dir*. Tezkirede verilen bilgilere göre Mazlûm, Karadağ vilayetinin beş bin haneli Eher adlı yerleşim birimindendir. Dönemin veziriyle düştüğü anlaşmazlık yüzünden Eher'den kaçıp Kirmanşah'ta yaşamaya başlamıştır (Bayram, 2005, s. 198-199). *Yûsuf u Züleyhâ* şairi Mazlûm Sebzevarlıdır ve Karadağ, Eher ile Kirmanşah'la alakalı mesnevide hiçbir bilgi yoktur. Dolayısıyla *Seyyid Azim Şirvânî'nin Tezkiresi*'ndeki Mazlûm'un da *Yûsuf u Züleyhâ* şairi olan Mazlûm olmadığı söylenebilir.

Mazlûm mahlaslı şairden bahseden bir başka Azerbaycan sahası tezkiresi Muhammed Ali Terbiyyet'in yazdığı *Dânişmendân-ı Âzerbâycân*'dır. Buradaki bilgilere göre şairin adı İbrahim'dir, Kerbelalıdır ve 19.yüzyıl Azerbaycan şairlerindendir (Terbiyyet, 1935, s. 349). *Yûsuf u Züleyhâ* şairi Mazlûm Sebzevarlı, asıl adı Kerim Mîr Alî / Kerim Mîr Mihralî olan 18. yüzyıl Azerbaycan şairidir. Dolayısıyla Terbiyyet'in bahsettiği şair de söz konusu eserin şairi Mazlûm değildir.

her ihtimali göz önünde bulundurarak ve ihtiyat kaydıyla Mazlûm'un isminin Kerîm Mîr Mihralî olduğu söylenebilir:

Ki her kim oẖısun dil-şād bolsun
Bu Maẓlūm *Mīr ʿAlī*'ni yād ḳılsun (133)

Kelām-ı Sebzevār *Mīr ʿAlī*'dür
Onıŋ köŋli temām mihr-i ʿAlī'dür (3494)

Ki her kim oẖusun dil-şād ḳılsun
Bu Maẓlūm *Mīr ʿAlī*'ni yād ḳılsun (3506)

Bu nüsẖanı ḳılup ġurbetde manẓūm
Adı *Mihrʿalī*-i meşhūr [u] maʿlūm (3269)

Ki her kim oẖusun dil-şād olsun
Bu Maẓlūm *Mihrʿalī*'ni yād ḳılsun (3275)

Şairin mahlası Mazlûm'dur. Mahlasın ilk kullanıldığı yer ve beraberindeki kelimeler mahlasın seçilme hikâyesi hakkında fikir vermektedir. Mahlasın ilk kullanıldığı yer mesnevinin tevhit bölümünden bir beyit olan 22. beyittir ve mahlas *bende-i mehcûr* kelime grubuyla beraber kullanılmıştır. Mazlûm, her fırsatta dile getirdiği vatan hasretini ve gurbette oluşunu daha mahlasının ilk kullanımında bizlere hissettirmiştir. O hem bir kul / köle kadar yardıma muhtaç hem de memleketinden ayrılışın ve bir türlü oraya ulaşamayışından dolayı mehcûr ve Mazlûm'dur. Şair mahlasını mesnevi boyunca söylenmiş 82. gazelin son beytinde ve her olay örgüsü değişiminde kendisine "Gel ey Mazlûm" diye seslenerek birçok beyitte kullanır:

[Ḫu]ṣūṣen bende-i mehcūr Maẓlūm
Onı öz raḥmetiŋden [itme maḥrūm] (22)

Gazellerin son beytinde mahlasını kullandığına dair örnek beyitler:

Ġurbete düşdiŋ sen ey Maẓlūm oldıŋ bī-vaṭan
Dimediŋ hergiz ki bir yār u diyārım var meniŋ (1.gazel, 49. beyit)

Çeng ü ḳumrīleri danuḳla çekerler feryād

Diyecekdile ki Maẓlūm-ı ḫoş-elḥān hani (81. gazel, 3365. beyit)

Mazlûm, oğluna öğüt verdiği hatime bölümünde kendisinin 45, oğlunun ise 5 yaşında olduğunu belirtir. Mesneviyi H. 1185 / M. 1771-72 yılında kaleme aldığına göre Mazlûm'un 1726 yılında doğduğu söylenebilir:

Saŋa ḳırḫ biş il oldı [vü] maŋa penc
Saŋa ḳuvvet gelecekdür maŋa renc (3368)

Bu nüsḫanı ḳılup ġurbetde manẓūm
Adı Mihr ʿAlī-i meşhūr [u] maʿlūm (3269)

Min il ü yüz [ü] seksen biş giçende[n]
Muḥammed Muṣṭafā'nıñ hicretinden (3270)

Mazlûm'un doğum tarihi hakkında eldeki bilgilerden tahmin yürütülebiliyorsa da aynı durum ölüm tarihi için geçerli değildir. Şairin ölüm tarihi bilinmemektedir.
Şair, soyunda da şairlik olduğunu belirtir ve kendisinin de soyuna çektiğini söyler. Bu bilginin doğruluğunu kanıtlayacak bilgiler elde mevcut olmadığı için Mazlûm'un atalarının da şair olduğunu aksi ispatlanana kadar varsayılabilir:

Menim babalarımda vardı kāmī
Ki şāʿirlıḳda varmışlar temāmī (99)

İlāhī merḳad u meʾvā-yı pür-nūr
Kim enfāsından oldım bile meşhūr (100)

Hatime bölümünden tespit edilen bilgiye göre Mazlûm'un bir oğlu vardır. Fakat kız çocuklarından hiç bahsedilmemiştir. 224. beyitte çocuklarının tümünün ekmek istediğini, Şeytan'ın iman, Azrail'in ise can istediğini söyler. Buradan anlaşılana göre Mazlûm'un en az iki çocuğu vardır. Mazlûm'un 3368. beyitte oğluna seslendiği kanısına tercüme ettiği Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının hatime bölümünde oğluna seslenmesi ve ona öğüt vermesinden varılır:

Uşaġlar hamusı isteyüban nān
Dahi Şeyṭān īmān u Azrāʾil cān (224)

Saŋa ḳırḫ biş il oldı [vü] maŋa penc
Saŋa ḳuvvet gelecekdür maŋa renc (3368)

Şair, Şii mezhebindendir. Mesnevinin çeşitli yerlerinde Hz. Alî'den ve ona olan sevgisinden bahseder. Mesnevinin mukaddime bölümünde yer alan 12 imam övgüsünde Alî'yi "öncümüz" diye niteleyip bir mensubiyet bildirir. İlerleyen bölümlerde de Şiilerin korunması için ettiği dualar ve her defasında belirttiği aidiyet Mazlûm'un Şii olduğunu kanıtlar (Ayrıntılı bilgi için bkz: 2.2.5.7. Şiilik):

ʿ Alī'den son Ḥasan'dur pīşvāmız
Ḥasan'dan son Ḥüseyn'dür pīşvāmız (55)

Mazlûm'un Hz. Ali'ye sevgisi olduğu kadar Hz. Muhammed'e de vardır. Bu sevgiyi belirtirken bile Mazlûm, Allah'tan kendisini Sebzevar'a[67] ulaştırmasını ister. Mazlûm bu konuda çok kararlı ve isteklidir. Yaşadığı yerler ne kadar güzel olursa olsun ille de memleketine gitmek ister:

Ki bizler Muṣṭafā'nıñ ümmetimiz
ʿ Aliyyü'l- Murtażā'nıñ himmetimiz (558)

Olardan ötri bir imdād eyle
Cehennemden bizi āzād eyle (559)

Ḫuṣūṣan bende-i bī-çāre Maẓlūm
Onı öz raḥmetiŋden itme maḥrūm (560)

İver onı Ḫudāyā Sebzevār'a
Ki belkim yetse ol yār u diyāra (561)

Mazlûm, şiir ve gelenek çerçevesinde her ne kadar dindar bir portre çizse de isyankârdır. Allah'a şükretse de insanlığı dünyaya getirişinden ve bin türlü belaya müptela edişinden dolayı ona başkaldırır şekilde olmasa da sitem şeklinde kendisini/insanlığı dünyaya getirmemiş olmasını dilediğini belirtir. Bunun sebebi ise dünyanın bir mihnet evi olması ve Şeytan'ın sürekli insanlığı

---

[67] İran'ın Razavi Horasan Eyaleti'nde bulunan bir şehirdir. Eski adı Beyhak'tır. Eyalet merkezi olan Meşhed şehrinin doğusunda yer alır.

yoldan çıkarmak için hazır olmasıdır. Mazlûm, Şeytan'la baş etmek için nasıl ibadet edileceğini bilmediği için bu umutsuzluğa kapılır:

Ḫudāvendā ezelden vardıŋ sen
Bizimle hem-dem ü dil-dārdıŋ sen (215)

Yoḫ-idik biz ölümmizden ḫaberdār
Köçip dünyādan āḫir zār [u] nā-çār (216)

Getürdiŋ sen bizi miḥnet-serāya
Giriftār eylediŋ miŋ miŋ belāya (217)

ʿAdem yuḫusıdan bīdār ḳıldıŋ
İl ü ayaġlara çīdār ḳıldıŋ (218)

N'olaydı sen bizi yaratmasaydıŋ
Getürdiŋ dünyāya ġāret'meseydiŋ (219)

Ki bilmeñ biz nice itsek ʿibādet
Ki Şeyṭān itmesün īmān[ı] ġāret (220)

Mazlûm, aslen Sebzevarlıdır fakat gurbettedir. Gurbete düştüğü 49. beyitte anlaşılmaktadır:

Ġurbete düşdiŋ sen ey Maẓlūm oldıŋ bī-vaṭan
Dimediŋ hergiz ki bir yār u diyārım var meniŋ (49)

Mazlûm, mesnevi boyunca yedi yerde Sebzevar'dan bahseder. İlk bahsettiği yer 97. beyittir. 49. beyitte Mazlûm'un gurbette olduğu anlaşıldıktan sonra 97. beyitteki "garîb yerde" ibaresi anlam kazanarak bize Mazlûm'un gurbette olduğunu bir kere daha anlatmaktadır:

Menem Maẓlūm aṣlım Sebzevār'dur
Ġarīb yerde nigehdārım Ḫudā'dur (97)

Mazlûm'un Sebzevar'dan bahsettiği ilerleyen üç beyitte konu ayrılık, memleketine kavuşma dileğidir. Mazlûm bu üç beyitte de nerdeyse aynı kelimelerle Allah'tan kendisini Sebzevar'a

ulaştırmasını istiyor. Bu kadar tekrar ve ifadelerin vird-i zeban edilmesinden Mazlûm'un nasıl bir vatan hasretiyle yanıp tutuştuğu anlaşılabiliyor:

Yitürsün meni burdan Sebzevār'a
Ki yetsem belkim ol yār u diyāra (103)

İver onı Ḫudāyā Sebzevār'a
Ki belkim yetse ol yār u diyāra (561)

Yetür onı Ḫudāyā Sebzevār'a
Ki belkim yetse ol yār u diyāra (2120)

Geriye kalan son üç beyitte ise Mazlûm memleketinden kendisini Allah'ın ayırdığını ve yine onu kendisini vatanına kavuşturmasını ister. Sebzevarlı olan kendisinin gurbet illerinde bir değerinin olmadığını ve son beyitte ise kendisinin Sebzevar'ın sözü/kelamı olduğunu belirtir:

Bu Maẓlūm'ı sen ayırdıŋ diyārdan
Ġarīb yerlerġa saldıŋ Sebzevār'dan (3240)

Ḫuṣūṣan Maẓlūmī sen Sebzevārī
Ki ġarīb yerde yoḫdur iʿtibārī (3268)

Kelām-ı Sebzevār Mīr ʿAlī'dür
Onıŋ köŋli temām mihr-i ʿAlī'dür (3494)

Mazlûm, gurbettedir ve bu durumdan hiç de memnun değildir. Bir an önce Sebzevâr'a ulaşmak için Allah'a dualar eder. Mesneviyi yazmaya başladığı zaman Habûşân'dadır[68]:

Ḫabūşān ülkesinde men ġarībem
Diyār u yārdan men bī-naṣībem (101)

Ḫudā virsün ġarīblıḳda necātım
Bu ġam u ġuṣṣadan virsün berātım (102)

[68] İran'ın Kuzey Horasan Eyaleti'nin Faruc Şehristanı'nın bir bahşıdır.

Yitürsün meni burdan Sebzevār’a
Ki yetsem belkim ol yār u diyāra (103)

Mazlûm, gurbet yolculuğuna Çenârân’da[69] devam eder. Burada bir süre kaldığını ve güzel zamanlar geçirdiğini söyler. Çenârân’ın halkını dindar ve akıl sahibi kimseler olarak niteler:

Niçe il meskenim oldı Çenārān
Niçe gün sürdüm onda yaḫşı devrān (104)

Onıŋ ḫalḳı hamusı müʾmin-i pāk
Bile ṣāḥib-nemāz uʿaḳl u idrāk (105)

Şair, Çenârân’dan sonra Zûrım[70] adlı yerleşim birimini gördüğünü ve orayı sevdiği için gidip orada yaşadığını söyler. Mazlûm, Zûrım’ın havasını, güzellerini, yaşamını sevmiştir. Hatta bu sevgisini mesnevinin ikinci gazelini Zûrım’a ayırarak dile getirmiştir. Bu gazele göre Zûrım; ferah, yeşillikleri ve dağları iç açıcı, hiçbir yerde benzeri olmayan, güzel sesli bülbül ve kumrulara sahip, halkı cömert, ağaçlıkları, çeşmeleri mutluluk verici olan bir yerdir. Mazlûm, buranın halkını Allah’ın korumasını diledikten sonra, bütün dertlerine burada derman bulduğunu ve buranın tarifinin mümkün olamayacağını söyler (106-109, 111-116. beyitler arası):

Niçe il son gidip Zūrım’ı gördim
Maŋa yaḫşı gelüp onda oturdum (106)

Ḫoş ol Zūrım ḫoş ol āb [u] hevāsı
İrem seyrinden artuḳdur ṣafāsı (107)

Zūrım ne yaḫşıca yerdür feraḥ-fezā
Bāġları hem ḫoş-hevādur daġları hem dil-güşā (112)

Maẓlūm bir zār u ġarībdür nā-tüvān
Zūrım’da tapdı hamu derdleri devā (116)

[69] İran’ın Razavi Horasan Eyaleti’nde bulunan bir şehirdir.
[70] Günümüzde *Zevare* olarak anılan bu yerleşim yeri İran’ın İsfahan Eyaleti’nin Ardistan Şehristan’ında bulunan bir bahşın (kısmın/bölümün) adıdır.

Mazlûm, Zûrım'dan sonra İstahr'da[71] yaşar. Buranın havasının İsfahan'ın havasından daha iyi bulur. Buranın halkını da beğenir ve sever. Suyunu tatlı, taze ve Kevser gibi bulur. Güzelleri ise peri ve huri misali tatlı dilli ve güler yüzlüdür. Burada dürüst, işinin ehli ve şefkatli Türklerin olduğunu, hepsinin de dindar, tatlı dilli ve hoş sohbet kimseler olduğunu belirtir. Mazlûm, Allah'tan dünya döndükçe buranın halkının her beladan ve kötülükten korunmasını diler (117-124. beyitler arası)[72]:

Ṣora İsṭaḫr oldı mene imkān
Hevāsı yegrek ez-mülk-i Ṣıfāhān (117)

Suyıŋ şarşarı vardur āb-ı Kevs̱er
Şīrīndür tāze vü ḳand-ı mükerrer (119)

Ne yaḫşı vardılar Etrāk-ı ṣādıḳ
Ṭabīb ü mihrbān u yaḫşı ḥāẕıḳ (121)

Oları saḫlasun Ḥaḳ her belādan
Ḫuṣūṣan şerr-i ḫalḳ-ı bed-gümāndan (124)

Mazlûm, Habûşân'da başladığı mesneviyi Kûçân'a[73] bağlı İstahr'da bitirir. Mesneviyi H. 1185 / M. 1771-72 yılında tamamlar. Mesneviyi gurbette kaleme aldığını bir kere daha vurgular. Adının da Mihralî olduğunu söyler:

Ḫuṣūṣan Maẓlūmī sen Sebzevārī
Ki ġarīb yerde yoḫdur iʿtibārī (3268)

Bu nüsḫanı ḳılup ġurbetde manẓūm
Adı Mihr ʿAlī-i meşhūr [u] maʿlūm (3269)

---

[71] Bu yerleşim yeri günümüzde İran'ın güneyindeki Fars Eyaleti'nin sınırları içerisinde yer alan antik bir şehirdir.

[72] Mazlûm'un İstahr'ın havasını İsfahan'ın havasından daha iyi bulması akla "Acaba Mazlûm İsfahan'da da mı yaşadı?" sorusunu getirmektedir. Fakat mesnevide sadece 117. beyitte geçen İsfahan ile İstahr'ın havasının karşılaştırılmasından başka bir yerde bu şehrin adına rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla bu konu hakkında kesin bir yargıda bulunmak mümkün değildir.

[73] İran Razavi Horasan Eyaleti'nin 25 şehristanından biridir. Eyaletin merkezi Meşhed'e 120 km uzaklıktadır.

Min il ü yüz [ü] seksen biş giçende[n]
Muḥammed Muṣṭafā'nıñ hicretinden (3270)

Vaṭan İsteḫir idi mülk-i Ḳūçān
Hevāsı yegrek ez-mülk-i Ḫabūşān (3271)

Mazlûm'un, eserini kimseye sunmaması, din büyüklerinden başka kimseye övgüde bulunmaması ve sürekli gurbette oluşundan söz etmesi onun sürgünde olabileceği ihtimalini ihtiyat kaydıyla akla getirmektedir. Faruk Sümer'in *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü* adlı eserinde İstahr'dan üç kere bahsedilir. İlk bahsediş Yakup Bey'in 15. yüzyılın sonları 16. yüzyılın başlarında yeğenlerini ve annelerini İstahr kalesine hapsetmesi şeklindedir (Sümer, 1967, s. 14). Demek ki İstahr askerî bir bölge özelliği gösteren bir kale durumundadır. Bu da akla insanların buraya sürgüne gönderilebileceği fikrini getirmektedir. İkinci ve üçüncü bahsediş ise Yakup Han'ın 1591'de bu kaleye kapanması ve bunun üzerine Zülkadir ve Fars askerlerinin İstahr'i zapt etmeye yönelmesi şeklindedir (Sümer, 1967, s. 189-190). Mazlûm'un en son bulunduğu yerin İstahr olması ve sürekli gurbette oluşundan yakınması, İstahr'ı övse de sürekli Sebzevar'a gitmeyi dilemesi ihtiyat kaydıyla akla onun sürgünde oluşunu getirmektedir. Aşağıdaki beyitte vatanından koptuğunu, akbaba gibi virane olarak nitelendirdiği başka memleketlerde leş yiyici olarak yaşadığını söyler. Mazlûm, her ne kadar Habûşân, Zûrım, Çenârân ve İstahr'ı övse de her fırsatta Allah'tan kendisini memleketi olan Sebzevar'a ulaştırmasını ister:

Vaṭanıŋdan niçün bī-gāne oldıŋ
Çi kerkes teg leş-ḫ̌ār u vīrāne oldıŋ (198)

Mazlûm, bu beyitlerde her şairin zengin de olsa fakir de olsa geleneğin gereği olan *sızlanmayı* mı gerçekleştirmiş yoksa gerçekten ihtiyacı olan bir fakir mi? Bu soruların cevabı belki de Mazlûm'un bu mesneviyi kimseye sunmamasında ve kişiden değil Allah'tan ve din büyüklerinden istek ve merhamette bulunmasındadır. Mazlûm, bu verilere göre fakir, gurbette ve oturacak evi olmayacak kadar varlıksız olabilir:

Bu dünyāda meni bī-çāre ḳıldıŋ
Diyār u yārdan āvāre ḳıldıŋ (551)

Mene ne māl virdiŋ ne menāli
Ne bir maḥbūb var ola cemāli (552)

Daḫı ne ḫāne virdiŋ ne ʿimāret
Ki bī-minnet otursam birce sāʿat (553)

Ḫudāvendā meŋe vir bir penāhī
Kim onda eylesem ʿöẕr-i günāhī (554)

Maŋa vir īn-ḳadr sen māl-ı dünyā
Ki minnet çekmim men maḫlūḳdan aṣlā (555)

Mazlûm, her fırsatta garipliğinden şikâyet eder:

Daḫı ḳalmadı bir ṣabr u ḳarārım
Çıḫupdur öz ilimden iḫtiyārım (1671)

Ġam-ı hicrān maŋa çoḫ kār idüpdür
Ġarīblıḳ derdi hem bīmār idüpdür (1672)

Vaṭandan ötri çoḫ çoḫ bī-dimāġım
Maŋa raḥm eyle rūşen ḳıl çerāġım (1673)

Mazlûm, mahlası gibi zulme uğramış, gurbette kalmış ve fakir olabilir ama gözü tok ve inançlıdır. Her işini Allah'a havale eder:

Ki vardur çün ġanīmet bu iki gün
Bugündür yā ṣabāḥ olur dīger-gūn (1679)

Ki ne men var muna ne sen ne sāḳī
Ne bizden bir eṡer dünyāda bāḳī (1680)

Gel ey Maẓlūm işiŋi ḳoy Ḫudā'ya
Kim oldur reh-nümā her bī-nevāya (1681)

Çi ol hīç kimseni itmedi maġmūm
Seni hem eylemez elbette maḥrūm (1682)

Mazlûm, her fırsatta Allah'tan merhamet diler ve kendisini Sebzevar'a ulaştırmasını ister:

İlāhī her kimiŋ bir maṭlabı var
Yetür maṭlūbına zīnhār zīnhār (2118)

Ḫuṣūṣan ʿāşıḳ-ı dil-ḫaste Maẓlūm
Onı öz raḥmetiŋden itme maḥrūm (2119)

Yetür onı Ḫudāyā Sebzevār'a
Ki belkim yetse ol yār u diyāra (2120)

Mazlum'un eğitimi hakkında elde herhangi bir bilgi yoktur. Dedelerinin de şair olduğunu belirtmesi, Farsça beyitler yazması ve Câmî'nin Farsça yazılmış Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini Türkçeye tercüme edebilmesine dayanarak Mazlûm'un eğitimli bir insan olduğu söylenebilir.

1.2. ESERİ

1.2.1. Yûsuf u Züleyhâ

Mazlûm'un bilinen tek eseri *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevisidir. Yûsuf u Züleyhâ konulu mesneviler konularını *Tevrat*'tan ve *Kur'an*'dan alan, zamanla iki kaynakta da olmayan *Tevrat* ve *Kur'an* kaynaklı tefsirlerden de epizotlar içeren eserler hâline gelmiştir. Eser mukaddime ve hatime bölümlerinde kısmî telif özellikler göstermesine rağmen konunun işlendiği asıl bölümde Yûsuf'un kardeşlerinin ve babasının Mısır'a gelmesi bölümü haricinde Câmî'nin eserinin tercümesidir. Eserin, üslûp, yapı özellikleri ile Câmî'nin eseriyle karşılaştırılması 2 ve 3. bölümde verilecektir. Bu başlık altında ise eserin adı, beyit sayısı, sunulduğu kimse, nüshaları, müellifi ve müstensihi tarafından kaleme alındığı tarihi ile düzenleniş şekli üzerinde durulacaktır.

1.2.1.1. Eserin Adı

Mesnevinin Mukaddime Bölümü'nün sebeb-i telif kısmında gaipten bir ses Mazlûm'a *Yûsuf u Züleyhâ* yazmasını söyler:

Ki nā-geh ġaybdan geldi bir ilhām
Niçün ḳaldıŋ bile ḥayrān bed-kām (75)

Gel aytur ḳıṣṣa-ı Yūsuf Züleyḫā
Ṭūṭīler teg[in] olgin ol şeker-ḫā (76)

Mazlûm, Leylâ vü Mecnûn ile Hüsrev ü Şîrîn hikâyelerinin eskidiğini ve Allah'ın naklettiği bir hikâye olan Yûsuf u Züleyhâ'yı söylemek istediğini belirtir:

Sen ey Maẓlūm ḳıl bir naġme āġāz
Bile bir ʿandelībler teg çek āvāz (569)

Kim oldı nevbet-i Leylī vü Mecnūn
Bizi Şīrīn ü Ḫüsrev ḳıldı maḥzūn (574)

Gel ey Maẓlūm ayrı şāhdan aytur
Bular köhnedür ayrı māhdan aytur (578)

Beyān ḳıl ḳıṣṣa-ı Yūsuf Züleyḫā
Bile kim naḳl idüpdür Ḥaḳ teʿālā (579)

Bu yeŋi güllere ḳıldı temāşā
Düzetdi ḳıṣṣa-ı Yūsuf Züleyḫā (1934)

Mesnevinin Hatime Bölümü'nde Mazlûm mesnevinin adının *Yûsuf Züleyhâ* olduğunu belirtir:

Gel indi defteriŋ adını aytur
Bu dimekden murādlarına yetür (3483)

Murādım nüsḫadan ẕikr-i Ḫudā'dur
Yūsuf Züleyḫā bir özge hevādur (3484)

1.2.1.2. Eserin Beyit Sayısı

Mesnevinin tenkitli metni 3518 beyitten oluşmaktadır. Şair, mesnevinin herhangi bir yerinde beyit sayısından bahsetmemiştir. Mesnevinin beyit sayısına ek olarak müstensih tarafından eklenmiş bir temmet kaydı ve eserin müstensih tarafından hangi gün bitirildiğine dair Farsça iki beyit vardır.

1.2.1.3. Sunulduğu Kimse

Mesnevi, kimseye sunulmamıştır. Mazlûm'un mesnevisinde övdüğü yardım beklediği herhangi bir kişi ve kuruluş yoktur. Mazlûm, Hz. Alî, İmâm Rızâ, 12 İmâm, Hz. Muhammed ve Allah'tan başka kimseye övgüde bulunmamış ve yardım beklememiştir.

1.2.1.4. Telif Tarihi

Eser, müellifi Mazlûm tarafından H. 1185 / M. 1771-72 yılında gurbette, Kûçân'a bağlı İstahr adlı yerleşim biriminde kaleme alınmıştır.

Bu nüsḫanı ḳılup ġurbetde manẓūm
Adı Mihrʿalī-i meşhūr [u] maʿlūm (3269)

Min il ü yüz [ü] seksen biş giçende[n]
Muḥammed Muṣṭafā'nıñ hicretinden (3270)

Vaṭan İstaḫr idi mülk-i Ḳūçān
Hevāsı yegrek ez-mülk-i Ḫabūşān (3271)

1.2.1.5. İstinsah Tarihi

Temmet kaydı ve iki Farsça beyte göre mesnevinin istinsahı, Ramazan adlı bir müstensih tarafından H. 1261 / M. 1845 yılında Perşembe günü tamamlanmıştır. Eserin temmet kaydı şöyledir:

Temmeti'l-kitābu bi-ʿavni'l-meliki'l-vehhāb be-dest-i faḳīru'l-ḥaḳīru'l-kes̱īru't-taḳṣīr etrāb-ı aḳdām ẕerre-i leālī ʿabd-i nisyān Ramażān Veled-i Kerbelāyī Meşhed-i meşhūr Bādellu sākin-i ḳarye-i ʿAlī-ābad[74] (H. 1261)

Şod be-tevfīḳ-i Ḫudā-yı lā-niyām[75]
Īn kitāb der-yevm-i penc-şenbe temām

Ḫaṭ neveştem tā be-māned yādgār[76]
Men ne-mānem ḫaṭ bemāned yādgār

1.2.1.6. Nüshaları

Mazlûm'un *Yûsuf u Züleyhâ*'sının iki nüshası vardır. Bu iki nüsha da İran'ın Meşhed bölgesinde bulunan Âstân-ı Kuds Kütüphanesi'ndedir. Telif ve istinsah tarihi bizzat mesnevinin içinde bulunan eski ve tam nüsha "G Nüshası" olarak adlandırdığımız Âstân-ı Kuds-Gevherşâd Camii Kütüphanesi Nüshası'dır. Nüshanın özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Nüsha, Ramazan adlı bir müstensih tarafından H. 1261 / M.1845 tarihinde istinsah edilmiştir.
- Nüshanın hattı nestalik-i şikestedir.
- Satır sayısı 17'dir (bu sayı bazı sayfalarda değişmektedir).
- Nüsha 94 varaktan oluşmaktadır.
- İlk varağın 1b yüzü tamamen, 2. varağın ise a ve b yüzlerinin alt kısımları tahrip olmuştur.
- Bu elyazmasının ebatları (16x11) (21x15,5) cm olup yazma meşin cilt içerisindedir.
- Eser 651 numarada kayıtlıdır.

---

[74] Bağışı bol padişahın yardımıyla bu kitap; fakir, değersiz, taksiratı çok, ayakların tozu, incilerin zerresi, unutkan kul, Badellü soyundan Ali-abad köyünde oturan meşhur Meşhed'li Kerbelâyî'nin oğlu Ramazan'ın eliyle tamamlandı (H. 1261 / M.1845).

[75] "Her şeyi bilen Allah'ın yardımıyla bu mesnevi Perşembe günü tamamlandı."

[76] "Bu yazıyı yadigâr olsun diye yazdım. Ben kalmasam da yazdığım yadigâr kalsın."

- G nüshasının ilk 244 beyti R nüshasında, R nüshasının ise ilk 285 beyti G nüshasında yoktur.

Eserin "R Nüshası" olarak adlandırdığımız bir diğer nüshası yine Âstân-ı Kuds Kütüphanesi'nde Kitâbhâne-i Merkezî-i Âstân-ı Kuds-ı Rızevî kısmında bulunmaktadır. Nüshanın özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Nüshanın, tanıtım fişinde eserin müellifi Sebzevârî (Mazlûm) olarak belirtilmiştir.
- Eserin içerisinde telif ya da istinsah tarihine dair bir bilgi yoktur fakat tanıtım fişinde eserin istinsah tarihi H. 1269 / M. 1852-53 olarak kaydedilmiştir. Bu bilgilere göre R nüshası, G nüshasından yaklaşık 7-8 yıl sonra yazılmıştır.
- Nüshanın müstensihi belli değildir.
- Nüshanın hattı nestalik-i şikestedir.
- Nüshanın satır sayısı 13 ila 19 arasında değişkenlik göstermektedir.
- Bu nüsha G nüshasına göre baştan ve sondan eksiktir.
- Nüsha 75 varaktır.
- Eser 19273 numarada kayıtlıdır.
- Nüsha büyük oranda ıslanmış sayfalara sahiptir.
- Nüsha, G Nüshasının aksine numaralandırılmıştır. Fakat ilk on varağı yanlış numaralandırıldığı için konunun akışına ve reddadelerin takibine göre yeniden düzenlenmiştir. İlk on varakta konunun akışının sekteye uğramasından dolayı eksik varakların olduğu düşünülmektedir.

1.2.1.7. Eserin Düzenleniş Şekli

Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevilerin planları, genellikle birbirine benzer. Bu genel planda Mukaddime, Konunun İşlendiği Bölüm ve Hatime Bölümü olmak üzere üç bölüm vardır (Ünver, 2011, s. 432). Klasik mesnevi tertibine uyan Mazlûm'un *Yûsuf u Züleyhâ'*sında da bu üç bölüm şu şekilde tespit edilmiştir:

Mukaddime Bölümü: Mesnevi, yarısı eksik olsa da *besmele* ile başlar. 1-19. beyitler arasında Allah'ın zatından ve sıfatlarından bahseden *tevhit,* 20-22. beyitler arasında *münacat,* 23-43. beyitler arasında ise *miraç* yer alır. Mazlûm *na't* bölümüne geçeceğini 44. beyitte belirtir:

Gel ey Maẓlūm aytur vaṣf-ı Aḥmed
ʿAlī kim var dur[ur] dāmād-ı Aḥmed (44)

45-49. beyitler arasında gazel nazım şekliyle söylenmiş bir *na't* vardır. Burada dikkat çekici nokta Mazlûm'un Hz. Muhammed'i anlatacakken bile kendisindeki Hz. Ali sevgisini her fırsatta belirtmesidir. Mazlum, na'ta kendi dilinden bir gazel ile devam eder. Bu gazelde Allah'a inandığı ve Muhammed gibi bir dert ortağı olduğu için şükreder; günahının çok oluşundan korkar ama Ali gibi bir yardımcısının olduğunu da bilir. Peygamberin yüzünü görmek ister ve gurbete düşmesinden ve vatansız kalışından dert yanar. Mazlûm 50. beyitte Hz. Muhammed'e dost olanlara selam ederek 51. beyitte Hz. Alî'nin övgüsüne geçeceğini bildirir ve *12 imam övgüsü*nü 52-64. beyitler arasında yapar. *12 imam övgüsü* ve beyitlerin imamlara göre dağılımı: 50-55. beyit Hz. Alî, 56. beyit Hz. Hasan ve Hüseyin, 57. beyit Zeyne'l-abidin, 58. beyit Bâkır, 59. beyit İmam Cafer, 60. beyit Musa Kâzım, 61. beyit İmam Rızâ, 62. beyit Muhammed Taki ve Ali Nakî, 63-64. beyit Hasanu'l Asker, 12. imam Muhammed Mehdi'nin adı yazılmamıştır. 65. Beyitte 12. imamın lakaplarından olan *sâhib-zemân* ifadesi kullanılarak bu imama göndermede bulunulmuş ve "yüzünü görset" ifadesi ile Şii mezhebinde 12. imamın ölmediği ve bir gün gelip adaletsizlikleri düzelteceği inancına telmihte bulunulmuştur. Mazlûm, 65. beyitte ahının zalimden alınmasını dileyerek 66. beyitte *sebeb-i telif* bölümüne geçer. 66-80. beyitler arasında yer alan *sebeb-i telif* bölümünde mesnevinin *Yûsuf u Züleyhâ* olarak yazılmasının ve seçilmesinin sebepleri şu şekilde açıklanır:

Mazlum, bir gece evinde yapayalnız otururken kendisinden sonra yadigâr kalsın diye hangi hikâyeden söz edeceğini düşünür. Düşünür düşünmesine ama her hikâyenin söylenmiş olduğunu fark eder ve mutsuz olur. Ansızın gaipten bir ses işitir. Bu ses ona Yûsuf u Züleyhâ'yı yazmasını; kıssayı Câmî'nin daha önce yazmış olduğunu; Tatların[77] bu kıssayı çok yazdığını ama Türklerin yazmadığını; kıssayı Türkçe yazmasını söyler. Mazlum, gaipten bu denilenleri işitince çok hoşuna gider. Mazlûm, Türklerin kemal ehli ve güzel olduğunu belirterek 82-96. (92-93-94 hariç) beyitler arasında *takrîrât-ı tekvînât* bölümünü söyler. Bu bölümde, Hz. Âdem'den ilk önce türeyenlerin Acemlerin olduğunu; atlarının ve maiyetlerinin olduğunu, yerden göğe kadar her şeyi emirlerine alarak padişahlık yaptıklarını; Acemlerden sonra Arapların hükmettiğini ve büyük yapılar bıraktığını, Araplardan sonra Türklerin şah olup taht üzerinde oturduğunu, onlardan sultan, han ve şahların çok olduğunu, ordular içerisinde komutanlarının olduğunu ve savaşlarda aslan gibi olduklarını, Semerkant ve Keşmir Türklerinin kılıç kullanmakta mahir olduklarını, Hıtay Türklerinin de yay kullanmakta iyi olduklarını ve hanlarının askerlerinin cesur olduklarını belirtir. Acemlerden olma Kürtlerin Kâbe örtüsü gibi görkemli olduklarını belirttikten sonra 92-94. beyitler arasında Mecnûn'un Kâbe örtüsünü görünce içerisinde Leyla'nın olduğunu hayal etmesi

[77] Tatlar, Azerbaycan'ın kuzeydoğusu ve Dağıstan'ın güneyi arasında yaşayan bir İran halkıdır. Bu halkın kökeni hakkında, tarihî Hazar İmparatorluğu'nu oluşturan Kuman Kıpçak Türk bakiyesi olduğu konusunda da tezler vardır. Bir kısmı Dağ Yahudileri diye anılmaktadır.

üzerine hâlinin daha kötü olmasını anlatan üç beyit yazar ve daha sonra Kürtlerin peri gibi güzel olduklarını ve Türkler gibi savaşçı olduklarını belirtir. Mazlûm *takrîrât-ı tekvînât* bölümünden sonra kendisinden ve hayatından bahsettiği 97-124. beyitler arasında yer alan *hasb-i hâl* bölümüne geçer. Bu kısım Mazlûm'un hayatı kısmında detaylı bir şekilde ele alındığı için kısaca bahsetmekle yetinilecektir. Mazlûm, aslen Sebzevarlı olduğunu ama gurbette yaşadığını söyler. Adının Kerîm, soyunun ise Şerîf olduğunu belirterek tabiatının ince olduğunu söyler. Babalarında/soyunda şairlik olduğunu, kendisinin de onlara çektiğini; Habûşân adlı yerde gurbette olduğunu ve Sebzevar'a ulaşmak istediğini söyler. Mazlûm, Çenârân, Zûrım, Habûşân ve İstahr'da yaşar. Şair, tüm yaşadığı yerlere övgülerde bulunsa da Zûrım'ı çok sevmiş olacak ki bu yerleşim yeri için vezni saptanamayan bir gazel yazmıştır. 126-142. beyitte mesneviyi yazmasının sebebinin mecazî değil hakikî aşk olduğunu, kendisinden sonra bir yadigâr bırakmak istediğini, mesneviyi her okuyanın mutlu olmasını ve Mazlum Mîr Alî'yi yâd etmelerini ister. Mesneviyi okuyanlardan kendisine dua etmelerini ve hatalarını görmemelerini diler. 143-148. beyitler arasında *sözün yüceliği*nden bahsedilir. 149-174. beyitler arası *tekvin* bölümüdür. Kâinatın ve mahlûkların sırasıyla yaratılışı ve Allah'ın her şeye tecelli edişinden bahsedilir. Mazlûm 175-178. beyitler arasında kendisine fazla konuşmaması gerektiğini ve aşk ile âşıktan bahsetmesi gerektiğini *tembih*ler. 179-195. beyitler arasında *âşık çeşitleri*nden ve *aşk*tan bahseder. Bazısı mala mülke, bazısı ilme zühde, bazısı güzele ve hakikate âşıktır der. Aşksız kimsenin olmadığını fakat gerçek aşkı da kimsenin bilmediğini söyler. Kendisi Allah aşkını bildiği ve buna giriftar olduğu için şükreder. Allah aşkının lezzetli olduğunu, ona benzer bir şey olmadığını, akıllı kimselerin bu dünyadan aşkı bilmeden gittiğini, Mecnûn'un bu aşk şarabından içmese kimsenin onun adının anmayacağını, âlemde tavus gibi güzel yürüyüşlü birçok kuşun olduğunu, ama aşka en sadık olanın bülbül olduğunu söyler ve aşksız gamdan reha bulunamayacağını belirtir. Mazlûm 196-214. beyitler arasında bulunan *mev'ize* bölümünde çeşitli nasihatlerde bulunur. Önce kendisine bu mecaz kilisesinde (dünyada) çocuklar gibi elinde çubukla ne zamana kadar gürültü yapacağını sorar. Kendisinin şahların akdoğanı gibi olduğunu, yerinin ise feleklerin üzerinde olduğunu, vatanından neden ayrıldığını sorarak bu kaldığı yerlerde akbaba gibi leş yiyici olduğunu söyler. Varlığından leşleri temizlemesini ve o feleklerin evcine çıkmasını öğütler. Oralarda güzellerin olduğunu, doğudan batıya hayran bir şekilde gittiklerini, bu hâlin sebebini ise aşk olarak belirtir. Mazlûm, nasihatlerine üslûbunu biraz daha sertleştirerek neredeyse *tehdit* ve *tembih* boyutunda devam eder. İnsanın kendi değerini bilmesini, kendisini hayvanla bir tutmamasını, yoksa başına feleğin geçirileceğini ve onun etrafına bin defa dolatılacağını söyler. İnsanın feleklere bakması gerektiğini, feleklerin onun başına döndüğünü, eğer kendi değerini bilirse şah gibi olacağını ve Tanrı'nın onu gözetlediği için ay gibi olacağını söyler. Mazlûm, bu kadar çok öğüt verdikten sonra çok konuştuğunu anlamış olacak ki kendisine

“Dilini bağla, çok konuşma, bu sırları anlayan yok, eğer öyle birini bulursan canını ona kurban et” diyerek nasihat vermeyi bitirir. Mazlûm, ilk beyitlerinde isyanla karışık sitem cümleleri içeren bir *münacat* söyler. 215-244. beyitler arasında yer alan bu münacatta, Allah’ın ezelden beri var olduğunu, kendisinin ölümden haberinin olmadığını, bu dünyadan çaresizce gidildiğini, Allah’ın insanlığı bu dünyaya getirdiğini, bin türlü belaya giriftar ettiğini, yokluk uykusundan uyandırıp ayaklar altından çiğnettiğini, kendilerini/insanlığı yaratmamasını ve dünyaya getirtip yağmalatmamasını dilediğini söyler. Tüm bu isyanla karışık sitemli sözlerin sebebi aslında Şeytan’ın imanını yağmalamaması için nasıl ibadet edeceğini bilmemesinden kaynaklıdır. Dünya güzelliklerinin insanlığı mağrur ettiğini ve akıllarına ahiretin gelmediğini söyler. Dünyada zulmün çok olduğunu, çocuklarının ekmek istediğini, ölümden korktuğunu ve Allah’ın kendisine yardım etmesini ister. Mazlûm, ölüm ve sonrasında sorgu meleklerinin gelişi ve iyi ile kötü amele göre muamele edişlerini anlatır. Münacatın ve mesnevinin bu kısmı G nüshasında olup R nüshasında yoktur. R nüshası ise tenkitli metinde 245. beyitte başlar ve 530. beyite kadar G nüshasında yer almaz. R nüshası G nüshası ile 531. beyitte buluşur. 245. beyitten 530. beyite kadar yer alan hikâye R nüshasının 1a-10b varakları arasında yer almaktadır. R nüshası G nüshasının aksine numaralandırılmıştır. Fakat bu numaralandırma gerek konunun akışından gerekse de varakların b yüzünde bulunan reddadelerin a yüzündeki ilk kelimeyle uyuşmayışından dolayı ilk on varakta hatalıdır. R nüshasının ilk on varağında reddadelerin uyuşmayışı ve konunun eksik kalışından dolayı bazı varakların eksik olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla ilk on varak numaralandırılan sisteme göre değil konunun takibine göre okunmuştur. R nüshasının varak numaralarının değiştirilmiş hâli ile nüshadaki hâli ve reddadelerin takip edip etmediği tablo şeklinde aşağıda verilmiştir:

Tablo 1: R Nüshasının Sayfalarının Reddade ve Konu Bütünlüğü Açısından Yeniden Sıralanması

Düzeltilen Hâli	R’deki Hâli	Reddadelerin Takip Etmesi	Konu Bütünlüğü
1a	3a	Reddade yok (Sayfanın sol alt köşesi yırtık) ya da bu sayfa gerçekten de a yüzüdür ve doğal olarak reddadesi yoktur.	1b sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
1b	3b	Reddade kısmı yırtıktır.	2a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
2a	1a	Reddade yok ya da bu sayfa gerçekten de a yüzüdür ve doğal olarak reddadesi yoktur.	2b sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
2b	1b	Reddade kısmı yırtıktır.	3a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
3a	5a	Reddade yok ya da bu sayfa gerçekten de a yüzüdür ve doğal olarak reddadesi yoktur.	3b sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
3b	5b	Reddadesi var ve 4a sayfası ile uyuşuyor.	4a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
4a	6a	Önceki sayfadan bu sayfanın a yüzü olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla a yüzünde reddade aranmayacaktır.	4b sayfası ile konu bütünlüğü vardır.

Tablo 1: (devam) R Nüshasının Sayfalarının Reddade ve Konu Bütünlüğü Açısından Yeniden Sıralanması

Düzeltilen Hâli	R'deki Hâli	Reddadelerin Takip Etmesi	Konu Bütünlüğü
4b	6b	Reddadesi var ve 5a sayfası ile uyuşmaktadır.	5a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
5a	7a	Önceki sayfadan bu sayfanın a yüzü olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla a yüzünde reddade aranmayacaktır.	5b sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
5b	7b	Reddadesi var ve 6a sayfası ile uyuşmaktadır.	6a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
6a	8a	Önceki sayfadan bu sayfanın a yüzü olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla a yüzünde reddade aranmayacaktır.	6b sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
6b	8b	Reddadesi var ve 7a sayfası ile uyuşmaktadır.	7a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
7a	2a	Önceki sayfadan bu sayfanın a yüzü olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla a yüzünde reddade aranmayacaktır.	7b sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
7b	2b	Reddade kısmı yırtıktır.	8a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
8a	4a	Reddade yok ya da bu sayfa gerçekten de a yüzüdür ve doğal olarak reddadesi yoktur.	8b sayfası ile tam bir konu bütünlüğü içerisindedir.
8b	10a	Reddadesi yok. Bu sayfa R'de olduğu gibi gerçekten de a yüzü olabilir. Arada eksik varak olma ihtimalinden dolayı kesin hüküm verilememektedir.	9a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
9a	10b	Reddade kısmı yırtık.	9b sayfası ile tam bir konu bütünlüğü içerisinde değildir. Arada eksik varak olduğu düşünülmektedir.
9b	4b	Reddadesi var ama kısmen yırtık.	10a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
10a	9a	Bu sayfa b yüzü ile konu bütünlüğü içerisinde olduğu için gerçekten de a yüzüdür ve doğal olarak da reddadesi yoktur.	10b sayfası ile konu bütünlüğü vardır.
10b	9b	Reddade kısmı yırtık.	11a sayfası ile konu bütünlüğü vardır.

R nüshasında olup da G nüshasında olmayan ve bazı varaklarının konunun akışından eksik olduğu anlaşılan bu 10 varaklık kısımda Hızır ile Cebrail arasında geçen bir *hikâye* anlatılır. Hikâyenin konusu şu şekildedir:

Hızır, çöllerde tek başına gezen güzel bir çocukla karşılaşır. Çocuğa ne isteği varsa gerçekleştirebileceğini söyler. Çocuk da Hızır'a, onun hizmetine girmek ve öğrencisi olmak istediğini söyler. Bunun üzerine Hızır, çocuğa onun kendisiyle gezmeye gücünün yetmeyeceğini söyler. Daha önce Hz. Musa'nın da kendisiyle böyle bir maceraya giriştiğini ama buna gücünün yetmediğini; İskender'le ab-ı hayatı aramaya çıktıklarını ama onun suyu içemediğini anlatır. Çocuk, Hızır'ın dediklerine aldırış etmez, onunla gezmek ve onun öğrencisi olmak için ısrar eder. Hızır, çocuğa birazdan gözden kaybolacağını ve eğer onu bulursa kendisini öğrenciliğine kabul edeceğini söyler. Hızır, gözden kaybolur ve çocuğu koruması için Allah'a dua eder. Tam duasını bitirip de âmin diyeceği sırada çocuk ortaya çıkar ve âmin der. Bunun üzerine Hızır, çocuğa ikinci defa da gözden yiteceğini ve eğer kendisini yine bulursa onu yanına alacağını söyler. Hızır, gözden kaybolur. Yine dua eder. Âmin diyeceği zaman çocuk ortaya çıkıp âmin der. Bu, işlem

üçüncü defa da gerçekleşir. Hızır, kaybolur ve çocuk onu yine bulur. Çocuğun her seferinde kendisini bulması Hızır'ı çok şaşırtır ve Hızır çocuğa kim olduğunu sorar. Çocuk da Hızır'a: "Üç kere gözümden kayboldun ve seni buldum. Şimdi de ben kaybolayım da sen beni bul böylelikle öğrencinin kıymetini bil." diyerek gözden kaybolur. Hızır, büyüler de yapsa doğudan batıya, karadan denize de gitse çocuğu bulamaz. Sonunda çocuk kendiliğinden ortaya çıkar. Hızır, tekrar ona kim olduğunu sorar. Çocuk da peygamberlerin tümüne yoldaş olan ve onlara yardım eden Cebrail olduğunu söyler. 485. beyitte Hızır ile Cebrail'in hikâyesi biter. Bu kısımda eksik varakların olduğu düşünülmektedir. Çünkü Cebrail'in peygamberlerle olan hikâyeleri birden bire kesilir ve şair kendisinden ve Hz. Ali sevgisinden bahseder. Şair, Hızır'ın ab-ı hayatı bulduğu gibi kendisinin de isteği olan Ali'nin elinden su içmeye ulaşmayı dilediğini söyler. 496. beyitten 512. beyite kadar Ali'ye ve ailesi Zehra, Hasan ve Hüseyin'e övgülerde bulunur. Şair, 513. beyitten 519. beyite kadar Hz. Ali'den beş istekte bulunur. 520-530. beyitler arasında ise dünyanın hâllerinden şikâyet ve ona aldanılmaması gerektiği vardır. Mazlûm, 531-563. beyitler arasında bir *münacat* söyler. Aslında bu münacat R nüshasındaki hikâyeden önceki münacatın devamıdır. Burada Mazlûm, Allah'tan dünyası ve ahireti için çeşitli isteklerde bulunur ve en son olarak da kendisini memleketi Sebzevar'a ulaştırmasını ister. Mazlûm 564-577. beyitler arasında bir *sâkî-nâme* söyler. Bu sâkî-nâmede Mazlûm, sakiye kendisine bir kadeh doldurup getirmesini, meclistekilerin mutlu etmesini ister. Orada bulunan çalgıcılardan da âşıkane nevalar çekmesini ister. Sonra da kendisine seslenerek kendisinden bir şarkı söylemeye başlamasını; aşk sözünden kıssalar anlatmasını; Leyla ve Mecnun ile Hüsrev ü Şirin hikâyelerinin eskide kaldığını; ne Behram'dan ne de Ferhat'tan bir iz kalmadığını söyler. Mazlûm, 577-580. beyitler arasında hikâyenin işleneceği bölüme bir giriş yapar. Kendisine seslenerek yukarıda sayılan hikâyelerin eskidiğini ve Allah'ın naklettiği bir hikâye olan Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi söylemesi gerektiğini söyler.

Konunun İşlendiği Asıl bölüm: 581-3365. beyitler arasında yer alan bu bölüm hikâyenin anlatıldığı ana bölümdür. Bu bölümün iç ve dışyapı özellikleri ile motif ve masal öğeleri 2. bölümde ele alınacaktır. Burada ise, bu bölümde farklı nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerin sayıları, vezinleri ve kim tarafından söylendiği gibi bilgiler verilecektir. Farklı nazım şekilleriyle yazılmış bu şiirlerin içerikleri "Nazım Şekilleri" başlığı altında ele alınacaktır. Mesnevide toplamda 82 gazel, iki müstezat söylenmiştir. Bunlardan 79 gazel ile 2 müstezat bu bölümde söylenmiştir. Mesnevide en çok gazel söyleyenden en az gazel söyleyene doğru sıralama şu şekildedir: Züleyhâ (24), Yûsuf (20), Yakup (16), Yûsuf'un Kardeşleri (6), İbn-i Emin (2), Hz. Âdem (1), Yûsuf'un Halası (1), Mısırlı Zengin kız (1), Müslüman Olan 40-50 Cariye (1), Daye (1), Mısırlı Hatunlar (1), Cebrail (1), Kafile (1), Beşir'in Annesi (1), Büşrâ (1), Mazlûm (1) gazel

söylemiştir. Mesnevideki 56 gazel *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün,* 20 gazel *feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün,* 2 gazel *mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlü* 1 gazel de *mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün* kalıbıyla yazılmıştır.

Hatime Bölümü: Bu bölüm 3366. beyitte başlar 3518. beyitte biter. 3366-3482. beyitler arasında şairin oğluna öğütler, nasihatler verdiği *mev'ize* bölümü, 3483-3484. beyitler arasında *mesnevinin adı,* 3485-3492. beyitler arasında emeğinin zayi olmaması ve kendisinin anlaşılması için *dua bölümü*, 3493-3499 şairin *kendisi ve eseri yazış amacı hakkında bilgi*, 3501-3507 beyitler arasında mesneviyi okuyanlardan hatalarından dolayı *kendisini kınamamalarını isteme* ile *dua isteği*, 3508-3513 beyitler arasında yer alan gazelde şairin *eserine övgüsü,* 3514-3518. beyitler arasında Farsça yazılmış beş beyitlik bir kısım yer alır. Mesnevi, müstensih tarafından yazılmış temmet kaydı ve iki beyitlik Farsça beyit ile biter. Normalde *Hatime Bölümü*nde zikredilen eserin yazılış tarihi, nerede ve kim tarafından yazıldığı bilgisi *Konunun İşlendiği Asıl Bölüm*de 3268-3275. beyitler arasında zikredilmiştir. Bu bilgilerden hemen sonra konuya devam edilmiş; Yûsuf'un ve ardından da Züleyhâ'nın ölümü anlatılmıştır.

Mev'ize bölümünde Mazlûm kendisinin 45, oğlunun ise 5 yaşında olduğunu belirtir ve ona nasihatler vermeye başlar. Mazlûm oğluna, Allah'ı asla unutmamasını, ibadet etmesini, ilimle uğraşmasını, âlimler dışında kimseyle muhatap olmamasını, iki kadınla evlenmemesini, kadınların aklına uymamasını, cömert olmasını, nefsine uymamasını, korkak ve hain olmamasını, karısını evden çıkarmamasını, karısını kendisiyle gezdirmemesini, karısının sözünü dinlememesini, sinirli olmamasını, tahammüllü davranmasını, kanaatkâr olmasını, şarap içmemesini, zina yapmamasını, dedikodu yapmamasını, kimseden borç almamasını, haram yememesini, yalancı şahitlik etmemesini, anne ve babasına itaat etmesini, her zaman doğruyu söylemesini, zulüm etmemesini, mütevazı olmasını ve mecazî değil gerçek âşık olmasını öğütler.

2. BÖLÜM

YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVİSİ'NİN İNCELENMESİ

2.1. DIŞYAPI

2.1.1. Nazım Şekilleri

Türk edebiyatında yazılmış mesnevilerde, gazel, kaside kıta, müstezat, murabba, muhammes, terci-i bent ve terkib-i bent gibi nazım şekillerine yer verilir. *Yûsuf u Züleyhâ,* mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır bunun yanı sıra mukaddime bölümünde 2 gazel, konunun işlendiği asıl bölümde 79 gazel ile 2 müstezat, hatime bölümünde ise 1 gazel söylenmiştir. Bu gazeller, mesnevi içerisinde bir düzen sağlamak amacıyla 1. gazel, 2. gazel… şeklinde numaralandırılmıştır. Gazellerin kim tarafından, kim / ne için, hangi sebeple okunduğu ile beyit sayısı ve vezinleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2: Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ'sında Söylenmis Gazeller

Gazel Numarası	Kimin Ağzından Okunuyor?	Kimin/Ne İçin Okunuyor?	Gazelin Okunma/Söylenme Sebebi	Beyit	Vezin
1. Gazel	Mazlûm	Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'den şefaat dilemek için okur.	5	*fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilün*
2. Gazel	Mazlûm	Zûrım	Zûrım'ın güzelliklerini övmek için okur.	5	*?*
3. Gazel	Hz. Âdem	Yûsuf	Yûsuf'a dua etmek için okur.	5	*fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilün*
4. Gazel	Hz. Yakup	Yûsuf	Yûsuf doğduğu için Allah'a şükreder.	4	*fe῾ilātün fe῾ilātün fe῾ilātün fe῾ilün*
5. Gazel	Hz. Yakup	Kız kardeşi	Kız kardeşi, Yûsuf'u istediğinde beddua amaçlı okur.	5	*fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilün*
6. Gazel	Hz. Yakup	Kız kardeşi	Kız kardeşi, Yûsuf'u alıp götürdüğünde kız kardeşine beddua etmek için okur.	5	*fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilün*
7. Gazel	Hz. Yûsuf'un halası	Yûsuf	Yûsuf'u yanına almanın sevincinden okur.	5	*fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilün*
8. Gazel	Hz. Yakup	Yûsuf	Kız kardeşi öldüğü için sevincinden okur.	5	*fe῾ilātün fe῾ilātün fe῾ilātün fe῾ilün*
9. Gazel	Züleyhâ	Yûsuf / Rüyadaki yakışıklı genç	Rüyasında gördüğü yakışıklının derdinden okur.	5	*fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilün*
10. Gazel	Züleyhâ	Yûsuf / Rüyadaki yakışıklı genç	Rüyasında gördüğü yakışıklının derdinden okur.	5	*fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilün*
11. Gazel	Züleyhâ	Deliliğe övgü	Rüyasında gördüğü kişinin aşkından delirir ve deli olduğu için şükreder.	5	*fe῾ilātün fe῾ilātün fe῾ilātün fe῾ilün*
12. Gazel	Züleyhâ	Yûsuf / Rüyadaki yakışıklı genç	Yûsuf / Rüyadaki yakışıklı gencin adını ve mekânını öğrendiği için sevinçten okur.	4	*fe῾ilātün fe῾ilātün fe῾ilātün fe῾ilün*

Tablo 2: (devam) Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ'sında Söylenmis Gazeller

Gazel Numarası	Kimin Ağzından Okunuyor?	Kimin/Ne İçin Okunuyor?	Gazelin Okunma/Söylenme Sebebi	Beyit	Vezin
13. Gazel	Züleyhâ	Kara bahtına ve Müslümanlara seslenmek için okur.	Evlendiği kişinin rüyasında gördüğü kişi olmadığını anlayınca bu şiiri okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
14. Gazel	Hz. Yakup	Yûsuf	Yûsuf'u diğer oğullarıyla beraber gezmeye yollarken dua amaçlı okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
15. Gazel	Hz. Yûsuf	Saba rüzgârı	Sabanın babasına hâlini iletmesi için (kardeşlerinin zulmünden) okur.	4	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
16. Gazel	Hz. Yûsuf	Saba rüzgârı	Sabanın babasına hâlini iletmesi için (kardeşlerinin dayak, susuzluk gibi zulümlerini) okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
17. Gazel	Hz. Yûsuf	Hz. Yakup	Babasının kendisinin kuyudan çıkarmasını ister.	4	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
18. Gazel	Hz. Cebrail	Yûsuf	Yûsuf'a gelecekten müjdeler verir.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
19. Gazel	Hz. Yakup	Yûsuf	Yûsuf'un ölüm haberi karşısında okur.	7	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
20. Gazel	Hz. Yakup	Çocukları	Çocuklarına, Yûsuf'un kurdu yediğine inanmadığını söyler.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
21. Gazel	Hz. Yakup	Kendisi	Yûsuf'un yokluğu karşısında kendisine sabretmesi için öğüt verir.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
22. Gazel	Büşrâ	Mâlik	Kuyudan çıkardığı güzelliği övmek için okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
23. Gazel	Hz. Yûsuf	Felek	Başına gelenlerden şikâyet eder.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
24. Gazel	Kafile	Allah	Nigehban Yûsuf'u tokatlar, gökyüzü kararır, kafile korkar ve Allah'tan merhamet etmesini ister.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
25. Gazel	Hz. Yûsuf	Mezardaki annesi	Yûsuf, kendisine edilen zulümlerden şikâyet eder.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
26. Gazel	Züleyhâ	Gönül	Yûsuf'u, rüyasındaki sevgilisini bulma sevincinden dolayı okur.	4	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
27. Gazel	Züleyhâ	Allah	Yûsuf'a kavuşamama endişesinden dolayı okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
28. Gazel	Züleyhâ	Allah	Yûsuf'u satın alıp beraber yaşamanın sevincinden dolayı okur.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
29. Gazel	Züleyhâ	Allah	Yûsuf'u bulduğuna inanmaz ve şükreder.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
30. Gazel	Mısırlı Zengin Kız	Genel	Dünyanın geçiciliği Allah ve sevgisinin kalıcılığını anlatmak için okur.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
31. Gazel	Züleyhâ	Yûsuf	Züleyhâ, Yûsuf'a çobanlık yapmasına izin verdiği için pişmandır.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
32. Gazel	Müslüman Olan 40-50 Cariye	Allah	Yûsuf'un kendilerinin Müslüman olmasına sebep olduğu için Allah'a şükrederler.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
33. Gazel	Züleyhâ	Allah, Felek, Rakip Kızlar	Züleyhâ, kızların Yûsuf'u elinden aldığını düşündüğü için kızlara sitem eder.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
34. Gazel	Züleyhâ	Daye	Dayesinden Yûsuf'u getirmesini ister.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
35. Gazel	Daye	Züleyhâ	Yûsuf'u kendisine getireceğini söyler.	5	*mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün*
36. Gazel	Hz. Yûsuf	Daye	Züleyhâ'nın kendisinden istediklerini yapmayacağını; azize ihanet etmeyeceğini söyler.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
37. Gazel	Züleyha	Felek	Yûsuf'un kendisini daye aracılığıyla reddetmesi üzerine okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
38. Gazel	Züleyhâ	Yûsuf	Yûsuf'tan kendisine merhamet etmesini ister.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
39. Gazel	Züleyhâ	Yûsuf	Yûsuf'tan kendisine merhamet etmesini ister ve ondan vuslatını talep eder.	4	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
40. Gazel	Hz. Yûsuf	Züleyhâ	Züleyhâ 'ya sabretmesini vuslat için beklemesi gerektiğini söyler.	4	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
41. Gazel	Züleyhâ	Yûsuf	Yûsuf'tan vuslat ister.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
42. Gazel	Züleyhâ	Daye	Yûsuf'un kendisine bir an bile bakmayışından şikâyet eder. Bu derde çare bulunmasını ister.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*

Tablo 2: (devam) Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ'sında Söylenmis Gazeller

Gazel Numarası	Kimin Ağzından Okunuyor?	Kimin/Ne İçin Okunuyor?	Gazelin Okunma/Söylenme Sebebi	Beyit	Vezin
43. Gazel	Hz. Yûsuf	Züleyhâ	Züleyhâ 'ya sabretmesini ve kendisine kavuşacağını söyler.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
44. Gazel	Züleyhâ	Yûsuf'a	Yûsuf'un sabret demesine karşılık Züleyhâ "sabredemem" der.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
45. Gazel	Züleyhâ	Felek	Feleğe kendisine Yûsuf'u vermediği için sitem eder.	8	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
46. Gazel	Hz. Yûsuf	Allah	Allaha kendisini bebeğin şahitliğiyle iftiradan kurtardığı için şükreder.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
47. Gazel	Mısırlı Hatunlar	Züleyhâ	Yûsuf'un güzelliğine hayran kalıp Züleyhâ'yı haklı bulurlar.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
48. Gazel	Hz. Yûsuf	Mısırlı Hatunlar	Zindandan ve onlardan korkmadığını, Allah'tan korktuğunu söyler.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
49. Gazel	Hz. Yûsuf	Müslümanlar , Allah ve Yakup.	Zindana atılışına ve tek kalışına içerler.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
50. Gazel	Hz. Yûsuf	Develi Arap	Babası Yakup'a kendisinden haberler vermesi için Arap'a durumunu anlatır.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
51. Gazel	Hz. Yakup	Allah	Arap kendisine zindandaki adamdan haber verince şükredip ümitlenir.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
52. Gazel	Züleyhâ	Kendisi ve Talihsizliğine	Yûsuf'u kendi elleriyle zindana atışına bin pişman olur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
53. Gazel	Hz. Yûsuf	Cebrail	Cebrail'in: "Allah zindanda 7 yıl kalacağını söylüyor rıza göster." demesi üzerine Yûsuf: "Allahtan ne gelirse kabulümdür." der ve bu şiiri okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
54. Gazel	Züleyhâ	Allah	Aziz zehir içip ölünce Züleyhâ sevinçten bu şiiri okur.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
55. Gazel	Züleyhâ	Allah, Yûsuf	Yûsuf'a kavuştuğu için Allah'a şükreder; tekrar Yûsuf'tan ayrılacağını düşündüğü için korkar ve Yûsuf'a kendisini bırakmaması için yalvarır.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
56. Gazel	Züleyhâ	Genel	Yûsuf'a kavuşmanın şevkinden okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
57. Gazel	Hz. Yûsuf	Felek, Genel	Yusuf kardeşlerini görünce kederlenip bu şiiri okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
58. Gazel	Hz. Yûsuf	Müslümanlar	Kardeşlerinin gidişine üzülür ve vatan hasretinden dolayı bu şiiri okur.	4	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
59. Gazel	Hz. Yakup	Felek	Oğlu Şimûn'un Yûsuf tarafından alıkonması üzerine feleğe hesap sorar.	5	*mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*
60. Gazel	Hz. Yakup	Oğulları	Oğullarını, İbn-i Emin'le Mısır'a Şimûn'u almak için yollarken bu şiiri okur ve onları Allah'a emanet eder.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
61. Gazel	Hz. Yûsuf	Müslümanlar	Babasının kendisine yazdığı mektubu okuduktan sonra gurbette oluşuna ve garipliğine üzülüp bu şiiri okur.	8	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
62. Gazel	İbn-i Emin	Allah	Yûsuf'un kendisine kardeşlik teklifi üzerine sevinçten bu şiiri okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
63. Gazel	Yûsuf'un Kardeşleri	Genel	Resimli eve girince kendi yaptıkları kötülükleri resimlerden görürler ve bin pişman olurlar.	7	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
64. Gazel	İbn-i Emin	Allah	Yûsuf'a kavuştuğu için şükredip sevinir.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
65. Gazel	Yûsuf'un Kardeşleri	Aziz / Yûsuf	Azizin / Yûsuf'un kendilerini hor görmemesi için tehdit amaçlı okuyup, kendilerini överler.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
66. Gazel	Hz. Yûsuf	Yehuda	Yehuda'yı kendisine o kadar güvenmemesi için tehdit eder.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
67. Gazel	Yûsuf'un Kardeşleri	Müslümanlar	Aziz, kardeşlerini hırsızlıkla suçlayıp onları bırakmayınca, kardeşleri çaresizlikten bu şiiri okurlar.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
68. Gazel	Hz. Yakup	Felek	Oğlu İbn-i Emin'in hırsızlıktan dolayı aziz tarafından tutulduğunu öğrenince feleğe isyan eder.	6	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*

Tablo 2: (devam) Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ'sında Söylenmis Gazeller

Gazel Numarası	Kimin Ağzından Okunuyor?	Kimin/Ne İçin Okunuyor?	Gazelin Okunma/Söylenme Sebebi	Beyit	Vezin
69. Gazel	Hz. Yakup	Kendisi, Gönlü	Dünyayı boş verip ahireti umursamasını kendisine tembihler.	7	*mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*
70. Gazel	Yûsuf'un Kardeşleri	Yakup	Aziz / Yûsuf, kardeşlerini hırsız diye tutup bağlatınca, kardeşleri bu şiiri okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
71. Gazel	Yûsuf'un Kardeşleri	Genel	Yusuf, kendisini onlara tanıtıp bir de onları affedince sevinçten bu şiiri okurlar.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
72. Gazel	Hz. Yakup	Genel	Yûsuf'un kokusunu alır. Çevresindekilerin kendisinin delirdiğini iddia etmesi üzerine bu şiiri okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
73. Gazel	Beşîr'in Yaşlı Annesi	Allah	Oğlu Beşîr'e kavuştuğu için okur.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
74. Gazel	Hz. Yakup	Saba Rüzgârı	Oğlu Yûsuf'a haber göndermek ister ve ondan kendisine haber getirdiği için kendisine teşekkür eder.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
75. Gazel	Hz. Yûsuf	Genel	Yûsuf, kardeşlerini Kenan'a ailelerini ve babalarını getirmek için yolladığında kendisini yalnız hisseder ve bu şiiri okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
76. Gazel	Yûsuf'un Kardeşleri	Yakup	Kendilerini affetmesi için okurlar.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
77. Gazel	Hz. Yakup	Allah	Yûsuf'a kavuştuğu için şükreder.	5	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
78. Gazel	Hz. Yûsuf	Felek	Cebrail'in Yûsuf'a soyundan peygamber çıkmayacağını haber vermesi üzerine Yûsuf bu şiiri okur.	5	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
79. Gazel	Hz. Yûsuf	Allah	Yûsuf, ailesine kavuştuğu için şükreder.	7	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
80. Gazel	Züleyhâ	Felek	Yûsuf, öldüğü için Züleyhâ isyan eder.	7	*fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*
81. Gazel	Mazlûm	Yûsuf	Tüm peygamberlere yakılmış bir ağıttır.	7	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*
82. Gazel	Mazlûm	Allah	Mesnevi bitti diye Allah'a şükreder.	6	*feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*

Bu tabloya göre, mesnevide en çok gazel söyleyenden en az gazel söyleyene doğru sıralama şu şekildedir: Züleyhâ (24), Yûsuf (20), Yakup (16), Yûsuf'un Kardeşleri (6), Mazlûm (4), İbn-i Emin (2), Hz. Âdem (1), Yûsuf'un Halası (1), Mısırlı Zengin Kız (1), Müslüman Olan 40-50 Cariye (1), Daye (1), Mısırlı Hatunlar (1), Cebrail (1), Kafile (1), Beşir'in Annesi (1), Büşrâ (1) gazel söylemiştir. Mesnevide 2 tane de müstezat söylenmiştir. İlk müstezat Mazlûm'un ağzından gönle sesleniş olarak söylenmiş 10 bentlik, ikincisi ise yine Mazlûm'un ağzından gönle sesleniş olarak söylenmiş 9 bentlik bir şiirdir. Her iki müstezatın vezni de *mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün // mefʿūlü feʿūlün*'dür. Her iki şiirde de Mazlûm, gönle seslenerek yaşadığı kötü günlerin geçeceğini, sabırla her şeyin güzelleşeceğini, güzellerde vefa olmadığını söyler. İlk müstezatta dört bent boyunca zahit aşağılanır. Zahit, bencil, boş konuşan, gösteriş için ibadet yapan olarak nitelendirilir. Mazlûm, her iki müstezatın da son bendinde mahlasını söyleyerek kendisine seslenir ve şiiri bitirir.

Yukarıdaki tabloda gösterildiği üzere, 58 gazel *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün,* 21 gazel *feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün,* 2 gazel *mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlü* 1 gazel de *mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün* kalıbıyla yazılmıştır.

Divan şairleri tercüme yoluyla girdikleri mesnevi sahasında İranlı mesnevi üstatlarının bu alana getirdikleri yenilikleri ve oluşturulan geleneği bir şekilde devam ettirirken aynı zamanda kendilerini özgün kılacak yol ve yöntemler icat etmeye çalışırlar (Turan, 2017, s. 19). Mazlûm'un Câmî'den tercüme ederek kaleme aldığı bu mesnevinin telif bölümlerinin büyük çoğunluğunu gazeller ve mukaddime bölümü oluşturmaktadır. Mazlûm, kendisini orijinal kılmanın yolunu gazel söylemekte ve Câmî'nin mesnevisinde bulunmayan hikâye ve olay örgülerini anlatmakta bulmuştur.

Mazlûm'un bu kadar çok gazel söylemesinin sebeplerinden biri olarak akla ilk gelen Câmî'deki tasvir gücünü yakalayamadığı ve bu eksikliği gazel söylemekle kapatma isteği gelmektedir. Fakat Mazlûm istese tasvirlerin geçtiği beyitleri de olayların geçtiği beyitler gibi tercüme edebilirdi. Dolayısıyla, Mazlûm'un özgün bir şeyler yapmak ve edebî yeteneğini göstermek adına bu kadar çok gazel yazdığı söylenebilir.

Mesnevinin anlattıklarıyla gazelin anlattıkları birbirlerini açıklama, yorumlama, tamamlama, süsleme ve bir bakıma da dönüştürme gücüne sahiptir (Turan, 2107, s. 60). Mesnevide söylenmiş gazellerin genelinde açıklama, yorumlama, tamamlama ve süsleme durumu söz konusudur. Mesnevideki gazeller mesneviden farklı bir şey söylememekte, orada geçen olayı, duyguyu yorumlamakta, açıklamakta, tamamlamakta ve süslemektedir. Örnek olarak Hz. Âdem'in yaratıldıktan sonra Allah tarafından kendisine soyundan peygamberlerin evliyaların gösterildiği sahnede Hz. Yûsuf'a rastlaması ve Yûsuf'u alnından öperek ona gelecekte Mısır'a şah olacağını bildirdiği ve ona dua ettiği 3. gazel verilebilir. Bu gazel metinden çıkarılsa da ondan önceki mesnevi beyitlerinden Hz. Âdem'in, Hz. Yûsuf'la karşılaştığını, onu alnından öptüğünü, geleceğinden haber verip ona dua ettiğini anlaşılabiliyor. Dolayısıyla söylenen gazellerin mesnevideki işlevleri genel olarak *tamamlama*, söylenenleri biraz daha açarak *yorumlama* ve yine bu söylenenleri farklı bir nazım şeklinde söyleyerek *süsleme* olarak tanımlanabilir.

Mesnevideki anlatılan olay, kahramana özgü ve onunla ilişkili bir şekilde devam ederken şair araya bir gazel yerleştirmek suretiyle hikâyeden devralınan lirizmi yüksek bir noktaya taşır (Turan, 2017, s. 65). Mazlûm'un *Yûsuf u Züleyhâ*'sında da bu durum gazellerin büyük çoğunluğu için geçerlidir. Kahramanın ruh hâli mesnevide anlatılır; bu anlatma duygu durumunu ifade için yeterli gelmez ve şair kahramanın ağzından bir gazel söyler. Yûsuf'un ağzından söylenmiş olan 16. gazelde bu durum söz konusudur. Kardeşleri Yûsuf'u yalınayak dikenli yerlerde yürütür; ona zulmederler. Mazlûm, bu durumu mesnevide anlatır ama Yûsuf'un yaşadığı dramı daha iyi yaşatmak için onun ağzından bir şiir söyler. Bu şiir Saba rüzgârına söylenir ki her yere ulaşma yeteneği olan rüzgârın Yakup'a bu durumdan haber vermesi beklenir. Yûsuf, rüzgâra babasına kendi durumundan haber vermesini, bir damla suya hasret kaldığını, kendisini ondan (Yakup'tan) ayırdıklarını ve kimsesiz kaldığını haber vermesini ister. Şiir mesnevide söylenenleri tamamlayıcı

surettedir. Şiirin mesneviden çıkarılmasının anlam olarak bir eksiklik yaratacağı söylenemez fakat lirizm olarak eksiklik yaratacağı söylenebilir. Okur, şiiri okuyunca kahraman ve kendisi arasında bir bağ oluşmakta ve o susuz kalmış küçük Yûsuf'a acımaktadır.

Divan şairlerinin mesnevilerindeki gazelleri sırf mesnevilere mahsus olarak söylediklerini iddia etmek doğru değildir. Bu gazelleri sonradan divanlarına dâhil edip etmedikleri konusunda elimizde bir veri bulunmamakla birlikte Fuzuli gibi (*Leyla vü Mecnun*) mesnevi için gazel söylemiş şairler de vardır (Turan, 2017, s. 18). Mazlum'un mesnevi boyunca 82, *Konunun İşlendiği Asıl Bölüm*de ise 79 gazel söylemesi akla " Acaba Mazlûm'un bir divanı mı var?" sorusunu getirmektedir. Şairin her gazelin son beytinde mahlasını zikretmesi bu sorunun sorulmasını daha da elzem kılmaktadır. Fakat mesnevide söylenmiş her gazele bakıldığında kendisinden önceki mesnevi beyitlerinin bir açıklaması, yorumlaması ve tamamlayıcısı olduğu görülür. Bu verilerden yola çıkılarak mesnevideki gazellerin mesnevi için yazıldığı söylenebilir. Örnek olarak Cebrail'in kuyuya inerek Yûsuf'a geleceğinden, Mısır'a padişah olacağından haber vermesi ve ona kolundaki muskada saklı gömleği giydirmesinin ardından okuduğu 18. gazel verilebilir. Gazelde Yûsuf'a, her ne kadar şimdilik zindanda olsa da padişah olacağı, kardeşleri ona zulmetmiş olsa da mahşer gününde yüzlerinin kara çıkacağını söyleyerek sabretmesini söyler. Bu gazel mesnevinin bağlamı dışında herhangi bir yerde görülse de *Yûsuf, padişah, zindan, çah, cevr, kardaşlar, sabr, cebr* kelimelerinden dolayı Yûsuf'un hikâyesiyle ilişkili bir gazel olduğu anlaşılır.

Mesnevi içerisinde gazellerin söyleneceğini haber veren ifadeler *bu şi'ri ohıya /ohudı / ohıdı / ohuyup, bu şi'ri kıldı inşa / izhar / âgâz, bu şi'ri itdi tekrar* şeklindedir. Sadece 4 ve 24. gazellerin *Gazel Beyt* ve *Münacat-ı Kafile* şeklinde başlıkları vardır. Geriye kalan gazeller başlıksızdır.

Mesnevide bu kadar çok gazelin söylenmesi ve çoğunluğun Züleyha (24), Yusuf (20) ve Yakup (16) gibi en çok eziyeti, ayrılığı, aşkı ve hasreti çeken kişilerden oluşması gazellerin duyguların ifadesinde kullanıldığının kanıtıdır.

2.1.2. Vezin

Fars Edebiyatı'yla etkileşimin artması sonucu Farsça şiir dili olarak benimsenmeye başlamış ve İran aruzu kullanılmıştır. Türkçenin yapısı Arapça ve Farsçaya uymadığı için birtakım zorluklar ortaya çıkmış, bu yüzden etkileşimin ilk dönemlerinde aruzun, Türklerin eskiden beri kullandıkları hece ölçüsüne yakın olan kalıpları tercih edilmiştir (Dilçin, 2016, s. 5; İpekten, 1994, s. 142). Uzun sesli bulunmayan Türkçe kelimelerin aruz kalıplarına uydurulması oldukça zor olduğundan bunları aruza uydurabilmek ve ahengi sağlayabilmek için şairler; ulama (vasl), imâle ve zihaf gibi bazı yollara başvurmuşlardır.

Mesnevi nazım şekli, kendi arasında kafiyeli beyitlerden oluşur. Beyit sayısı kısıtlı değildir. Beyit sayısının çok olması daima kısa kalıpların kullanılmasına neden olmuştur (Ünver, 2011, s. 432). 18. yüzyılın son çeyreğinde yazılan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi, hezec bahrinin *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* kalıbıyla yazılmıştır. Hezec, kelime olarak Arapçada "güzel sesle bağırarak şarkı söyleme"; remel ise "koşma, hızla yürüme" anlamlarındadır (İpekten, 1994, s. 151, 199). Mesnevinin asıl kalıbı dışında hikâye içerisinde söylenen 82 gazel ve müstezatta farklı kalıplar da kullanılmıştır. Buna göre 58 gazel *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün,* 21 gazel *feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün,* 2 gazel *mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlü,* 1 gazel *mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün,* iki müstezat da *mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün // mefʿūlü feʿūlün* kalıbıyla yazılmıştır. Görüldüğü üzere mesnevinin asıl vezni dışında gazel ve müstezatlarda beş çeşit vezin kullanılmıştır. 3518 beyitlik bu mesnevide zihaf, imale ve ulama gibi aruz kurallarına aykırı durumlar bulunmaktadır:

Zihaf: Aruzda önemli kusurlardan sayılan zihaf Arapça ve Farsça sözcüklerdeki uzun bir heceyi ölçü gereği kısa okumaktır (Dilçin, 2016, s. 15). Zihaf, mesnevide imâle kadar sık yapılmamıştır:

Menim bu dünyāda yoḫdur mekānım
Bu devriŋ ḳayasında āşiyānım (281)

Eger gündüz yerin çarḫ-ı berīn it
ʿĪsā yanında çarḫ-ı çārümīn it (320)

Onı saḫla öziŋ sen ḫayr [u] şerden
Ābādānlıḳa yetür bu seferden (327)

Şeker ḳamuşına bilim çatayım
Şāyed kim bir hüner sizden dutayım (374)

Yine luṭfıŋ idiban ona şāmil
Yā Rabb olsun yine menzil mukabil (384)

Çıḫup ondan ṣadā-yı lā-kelāmī
Nidā-yı hazā yā Büşrā ġulāmī (1183)

Yoẖ-idi dünyāda onıŋ kim[i] bir ārām-ı cān
Gūyā [ki] dür-dāne tegdür kim olupdur pād-şāh (1189)

Çün raḳīb-i bī-mürüvvet çün apardı dil-beri
Maẓlūm-ı bī-çāre ondan ötri çekdi birce āh (1192)

Her kim öz ḥāline bir hedye iverdi yāre
Maẓlūmī dir cānımı yāre iverdim āẖir (3126)

Yūsuf Mıṣr'ıŋ içinde pād-şāhdur
Menim ilimde köñlegi güvāhdur (3132)

İmâle: Kapalı hece gereken bir yerde açık heceyi biraz uzun okumaya imâle denir ve aruzda bir kusur olarak görülür (Dilçin,2016, s. 13). Mesnevide Türkçe kelimelerin kullanımı fazla olduğu için imâleye sıkça başvurulmuştur. Birçok beyitte rastlanılan imâle sadece Türkçe kelimelerde değil az da olsa Farsça kelimelerde de yapılmıştır:

Hevādan düşdi ilimġa bile bir zībā nigār
Ḳuyaş teg yeri olur āsmānda ne kim ḳaʿr-ı çāh (1190)

İtirse birisi çün bir nigārı
Gerek aẖṭarsa onı rūzgārī (1193)

Hamusı ona efsūn itdiler sāz
Çi bülbül ḳoşdılar birbire āvāz (2210)

Eger dirseŋ maŋa ol meh ḥarāmdur
Bize baẖ yüzimiz māh-ı temāmdur (2219)

Menim köñlegimi oŋa yetürgil
Hem ondan bir ẖaber munda yetürgil (3083)

Mıṣır şehrinde oġlı pād-şāhdur
Menim ilimde köñlegi güvāhdür (3105)

İki̲si̲ gitdiler ḫoş-ḥāl [ü] ḫurrem
Ḫaberdār itdiler Yaʿḳūb der-dem (3127)

Mesnevide zihaf ve imalelerin yanı sıra ünlü düşmeleri, ünlü türemeleri ve ulamalara da sık sık rastlanmaktadır:

Ünlü Düşmesi: Bu olay en çok *ki* ve *ne* kelimelerinde yaşanır. Kendisinden sonra gelen ünlü ile başlayan kelimelere ünlüsü düşürülerek yazılır:

K’ey ata yüzi ḳarayız bizi dil-şād eyle
Yūsuf’ıŋ başına döndür bizi çi āzād eyle (3177)

N’olaydı sen bizi yaratmasaydıŋ
Getürdiŋ dünyāya ġāret’meseydiŋ (219)

N’ola ger ḳutaram ġurbet ilinden
Cānımġa degse vaṭanın yel[in]den (2600)

Bile isterdi k’ol māh-ı dil-efrūz
Gözin öñünde olsun gice gündüz (650)

Ünlü Türemesi: Şairlerin aruzu şiirlerine uygularken başvurduğu tasarruflardan biri de iki ünsüz ile biten kelimenin ünsüzleri arasında ünlü harf türetmektir. Mesnevide bu uygulama en çok *Mısr* ve *Hızr* kelimelerinde görülür:

Didi bil kim Mıṣı̲r’dan gelürem men
Seniŋ oġlıŋ ḥālini bilürem men (3131)

Ḫıżı̲r itdi o yerde ʿahd u peymān
Orada göz öŋünden oldı pinhān (308)

Ulama: Sonu ünsüzle biten bir sözcüğü, ondan sonra gelen sözcüğün ünlü harfine bağlamaktır. Ulama, vezinde yan yana iki açık hece gerektiği zaman yapılır (Dilçin, 2016, s. 12).

Yūsuf ḳardaşlarına virdi inʿām
Çoḫ itdi onlara iʿzāz [ü] ikrām (3159)

Virüp her birisine yüz tūmān zer
Bile laʿl [ü] dür ü yāḳūt [u] gevher (3160)

Açuldı ẕevḳinden ġonçe teg Ādem
Bu şiʿri oḫıya şevḳinden Ādem (610)

Yūsuf'ıŋ ġallesi çün azlıḳ itdi
Olara acılıḳ nā-sāzlıḳ itdi (2465)

Medli Kullanımlar: İki kapalı hece arasında bir açık hece bulunması gerektiğinde, sonu bir uzun ünlü ve bir ünsüzle biten birinci heceyi imaleden biraz daha uzun okumaktır. İmâle çoğu yerde vezin kusuru olmakla birlikte med bir ses sanatıdır. Med, son iki harfi ünsüz olan Arapça ve Farsça ve Türkçe sözcüklerde de yapılır. "var, yok, çok, az" gibi tek heceli Türkçe sözcüklerde de imale yapılmıştır (Dilçin, 2016, s. 14-15).Veznin tam çıkması için şair tarafından Türkçe kelimelerde de med yapılmıştır:

Hamumız varmiz āḫir Müselmān
Günāhsız ṭıflı öldürmegi āsān (1022)

Sözimiz çindür v'allāh u bi'llāh
Ki Yūsuf'ıŋı ḳurd yidi seḥergāh (1126)

Bugün bil ḥālim olupdur dīger-gūn
Olupdur daġdan dāġından efzūn (1368)

Yūsuf zindānda yeddi il çi durdı
Ki Mıṣr'ıŋ şāhı birce diş gördi (2400)

Kim āḫir seni ḥāżır virür āzār
Riyāyī dūstdan hem Taŋrı bīzār (3394)

Virüp her bire bir ḫarvār buġda
Didi virem yine bisyār buġda (2667)

Mesnevide aruz kusurlarının yanında bazı beyitlerde de vezin bozuktur. Mesnevide yüzü aşkın vezin bozukluğu bulunmaktadır. Bazen bir mısranın bazen de her iki mısranın birden vezni bozuktur. Bu durum aparatlarda belirtilmiştir:

Vaṭanıŋdan niçün bī-gāne oldıŋ
Çi kerkes teg leş-ḫˇār u vīrāne oldıŋ (198)

Çehre-güşā-yı ʿālem zer hem öziŋsen
Ṣūret-ārā-yı çār-cevher öziŋsen (13)

Kim bile bīmār olupdur ki hergiz tapmasa dermān
Bu bi[r] belā-yı ʿaşḳdur dermānı n'eylersen

2.1.3. Kafiye ve Redif

Kafiye, en az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğidir. İki sözcük arasındaki ses benzerliğinin kafiye sayılabilmesi için, bu sözcüklerin anlamca ve sesçe bir olmamaları gerekir (Dilçin, 2016, s. 59).
Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde mürdef ve müesses kafiyenin hâkim olduğu görülür. Dizelerde kafiyeden sonra tekrarlanan ek ve kelimelere redif denir. Hikâyenin içerisine serpiştirilen gazellerin yarısı rediflidir. Mesnevi kısmında da redifli beyitlere yer verilmiştir. Ayrıca, divan şiirindeki klâsik kafiye anlayışının dışına çıkılan ve yer yer kafiyesiz olan beyitlere de rastlanmaktadır. Mesnevi nazım şeklinin uzunluğu göz önüne alınırsa bu durumun her eserde rastlanabilecek kusurlar olduğu söylenebilir. Mesnevide kullanılan rediflerin büyük çoğunluğunu Türkçe kelimeler oluşturmaktadır. Kafiye kelimelerinin de birçoğu Türkçe olmasına rağmen Arapça-Arapça; Arapça-Farsça; Farsça-Farsça; Türkçe-Türkçe; Türkçe-Arapça ve Türkçe-Farsça kelimelerle kafiye yapıldığı görülmektedir. Bu kafiye örneklerini gösteren beyitler şunlardır[81]:

A-A Kelimelerle Oluşturulan Kafiyeler:

Yaradupsan temām-ı ḫalḳ-ı ʿālem
Fażlıŋdan dört ʿanāṣır oldı ādem (14)

[81] A: Arapça; F: Farsça; T: Türkçenin kısaltması olarak kullanılmıştır.

Yetüp itmāma çün ʿacz u mün<u>ācāt</u>
Ḥaḳ'ıŋ dergāhına ʿarż itdi ḥ<u>ācāt</u> (355)

Onı tabşurmışam saŋa em<u>ānet</u>
Sene tabşurmışa olmaz ḫıy<u>ānet</u> (359)

Bu meclis ehlini ḳılgil żiy<u>āfet</u>
Bile ḳıldı bu meclisde ẓar<u>āfet</u> (2804)

A-F / F-A Kelimelerle Oluşturulan Kafiyeler:

Göziŋ öniŋden ollam men yine <u>güm</u>
Üçümçi kez nice gündüzde enc<u>üm</u> (376)

Ṣabāḥ oldı çi açdı nergis-i t<u>er</u>
Onı görmedi çoḫ oldı mükedd<u>er</u> (832)

Hem ol dem titredi ol şāh-ı devr<u>ān</u>
Yıḫıldı yere vü tabşurdı ol c<u>ān</u> (3322)

Ġarīblıḳ çoḫ oŋa k<u>ār</u> itdi onda
Bu şiʿri bile tekr<u>ār</u> itdi onda (2795)

F-F Kelimelerle Oluşturulan Kafiyeler:

Nikāḥ ʿaḳidini baġladı ol ş<u>āh</u>
Ṭoyından raḳṣa düşdi mihr ile m<u>āh</u> (2538)

Yüzi ḫurşīd kimi var idi rū<u>şen</u>
Onıñ miḥnet-serāsı oldı gül<u>şen</u> (881)

Onıŋ derdine ḳılmaz hīç ç<u>āre</u>
Hemāndan ġayrı kim yetüşse y<u>âre</u> (914)

T-T Kelimelerle Oluşturulan Kafiyeler:

Cezā-yı yaḫşılıḳımızı virdi
Ki bāġbānsız bile gülleri dirdi (2135)

Didi İbn-i Emīn k'ey cān-ı ḳardaş
Bir Aʿrābī maŋa virdi bile daş (2757)

Maŋa virgil ki tā bir baḫim onı
İtürmeseŋ ḳoluma taḫim onı (2760)

Bu bir şeh hedyesidür almaḳ olmaz
Munı bir özge yerġa salmaḳ olmaz (2764)

ʿAzīze gitdiler indirdiler baş
Yanında aġladılar tökdiler yaş (2772)

Gelenler hamusı oġlanlarımdur
Cāsūs degüldiler doġanlarımdur (2782)

T-A Kelimelerle Oluşturulan Kafiyeler:

Ki biz bildik ki āhıŋda neme var
Yūsuf āhıŋda var eylersen iẓhār (2687)

Gel ey ata ḥālimden bir ḫaber al
Yūsuf'ıŋdan sorış bir ḥāl [ü] aḥvāl (1096)

T-F / F-T Kelimelerle Oluşturulan Kafiyeler:

Bile tāze nihāl var hay bāġdan
Bile yaḫşı cemāl var hay daġdan (598)

Gelende görmedik ondan nişānī
Be-ġayr-i köŋlegi bir pāre ḳanı (1130)

İlāhī her kimiŋ bir maṭlabı var
Viṣāle yetür ü ḳoyma bile ḫ˘ār (2555)

Yūsuf ondan itür itdi bu işi
Ki belkim gelsiler öz ḳavm [u] ḫ˘īşi (2618)

Mesnevi metninde yer alan, ek, kelime, ek+kelime şeklinde rediflere rastlanmaktadır. Mesnevideki 82 gazelin 42 tanesi redifli yazılmıştır: var meniŋ (1. gazel), -ıŋ seniŋ (3. gazel), -ımı sen n'eylediŋ (5. gazel), -ım menin (7. gazel), -ım meniñ (9. gazel), idi (10. gazel), oldım (12. gazel), -ıŋ ola (14. gazel), -a yetür (15. gazel), -ı n'eylerem (19. gazel), ola (21. gazel), itdiŋ meni (23. gazel), - ā el-emān (24. gazel), oldı (28. gazel), oldık (32. gazel), olim (39. gazel), -ıŋ menem (40. gazel), -ım vāy vāy (44. gazel), -dan hem ḳorḫmanam (48. gazel), maŋa (51. gazel), olim (52. gazel), -ımdur menim (53. gazel), ola (56. gazel), itsiler (57. gazel), eyledi (58. gazel), -ımdan ne istersen (59. gazel), -ım menin (62. gazel), -dür vāy (63. gazel), -ıŋ seniŋ (64. gazel), görmegiŋ (65. gazel), itmediŋ (68. gazel), -ı n'eylersen (69. gazel), ola (71. gazel), ġam yeme (72. gazel), -dım āḫir (73. gazel), olim (74. gazel), eyle (76. gazel), - ıma yetdim āḫir (77. gazel), itmediŋ (78. gazel), oldı (79. gazel), -ım menim (80. gazel), hani (81. gazel).
Beyitler: - dur Ḳur'ān'da (21), yā Muḥammed (26), oldı (30), - dur pīşvāmız (56), süḫandan (148), düşdi (160), gideller (202), - iŋi bilgin (206), sensen (209), -dıŋ sen (215), hergiz (238), oğlan (277), it (322), -san sen (356), ḥaḳı-çün (357), o ṭıflıŋ (360), oldı ziyade (1401), olsun (1412), -ı rūyıŋ (1462), -em men (1470), hemīşe (1482), ḳıldıŋ (1487), itsün (1491), itmiş indi (1502), -san sen (1529), onlar (2194), -mediler hīç (2201), bilgin (2208), - diler dīdār-ı Yūsuf (2216), -mışam men (2223), - madı hīç (2584), ārām (2597), oldı (2612), -ları biz (2621), bilgil (3011), ider men (3015), -ım yoḫ (3020), Yūsuf (3042), idersen (3110).

Ẓālimlerden Ḫudāy alsun ḳıṣāṣım
Olarıŋ cebrinden ḳılsun ḫalāṣım (1255)

Öziŋi ger bilürsen şāh sensen
Saŋa Tarı baḫıpdur māh sensen (209)

ᶜAdem yuḫusıdan bīdār ḳıldıŋ
İl ü ayağlara çīdār ḳıldıŋ (218)

Şükrü li'llāh yine geldi yanıma yārim meniñ
Tarı raḥm itdi maŋa kim geldi dil-dārım meniñ (679)

Muraḫḫāṣ ḳıl menim yanımda olsun
Mene ferzend şāha bende olsun (1412)

Bu ṭarz ile mezād oldı ziyāde
Ki yetdi vezninden oldı ziyāde (1401)

Sen ey muṭrib yine sāzıŋı sāz it
Bizim çün ṣoḥbet eyle ser-firāz it (1675)

Genellikle Türkçe ek ve kelimeler şeklinde rastlanan redif, mesnevide kimi zaman kafiye kullanılmaksızın ses uyumu işlevini yüklenmiştir:

Hayı naḳḳāş çekmiş naḳş-ı rūyıŋ
Ha yerde vardur[ur] bu āb-ı rūyıŋ (1462)

Bu ṭarz ile mezād oldı ziyāde
Ki yetdi vezninden oldı ziyāde (1401)

Çi kisdiler turunclarını onlar
O ellerini hem kisdiler onlar (2194)

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde büyük bir çoğunlukla müesses ve mürdef kafiye kullanılmıştır. Mücerred kafiyenin kullanımı ise daha azdır:

Müesses Kafiyeler:

Men ü sen ortada var miz bahāne
Hamu yerlerde vardur ol yegāne (174)

Seneŋ āyīne ol āyīne-ārā
Seneŋ pinhān oldur āşkārā (172)

Ki bilmeñ biz nice itsek ʿibādet
Ki Şeyṭān itmesün īmān[ı] ġāret (220)

Yüreginden ola berḳ-i fürūzān
Onı yandursa hem-çün şemʿ-i sūzān (809)

Mürdef Kafiyeler:

Budur dördümçi ḥācet olsam irşād
Ki sen ḫoşnūd olaŋ men olam şād (517)

Niçesi baʿdü müddet hūşa geldi
Yūsuf'ıŋ ʿaşḳı ammā cūşa geldi (2202)

Didi evvel göz ü düyüm cemāldür
Siyüm igitligim çārüm viṣāldür (2510)

Mücerret Kafiyeler:

Yine görindi yeddi gāv-ı lāġer
O çāḳ sıḳırları yidile yek-ser (2404)

Açıban aġzını çün ġonçe-i gül
Cevābın virdi Ḫıżr'ıŋ miṣl-i bülbül (262)

Mukayyet Kafiyeler:

Gehī zāhidleri ser-mest idersen
Belā-yı ʿaşḳ ile pā-best idersen (868)

Dahi görmeŋ feşār-ı ḳabr hergiz
Sene yetmez olardan cebr hergiz (238)

---

809 hem-çün: hem çün G
868 ʿaşḳ ile: ʿaşḳda R

Klasik kafiye anlayışına göre, redifin yalnızca mısra sonlarında bulunabileceği kabul edilmekte ve mısra başındaki tekrarlar, daha çok "tekrir" sanatı içerisinde ele alınmaktadır. Tekrir söz sanatlarındandır, redif ise bir kafiye çeşidi olup temel işlev bakımından kafiyeden farklı değildir. Mısra başı kafiyesinin varlığı kabul edildiğine göre, mısra başlarındaki düzenli tekrarların da redif kapsamına alınmasının yanlış olmayacağı düşünülmektedir (Aydemir, Çeltik, 2012, s. 11).

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde, ahengi sağlayan, mısra başı rediflerin kullanıldığı beyitlere rastlanmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi bu tekrarlar şiirin ahengini sağlamakta ve anlatıcının soluksuz bir şekilde anlattığı izlenimini yaratarak okuyucuyu metne bağlamaktadır. Okuyucu anlatının da gidişatına bağlı olarak bu kelimelerin etkisiyle bir diğer kişinin neye düşkün olduğunu merak etmektedir. Kısacası bu kelimeler hem ahenk hem de merak unsurunu sağlamlaştırmıştır:

Birisi ʿāşıḳ oldı mülk ü māla
Birisi ʿāşıḳ-ı güldür ü lāle (180)

Birisi ʿāşıḳ-ı zerʿ ü zirāʿat
Birisi ʿāşıḳ-ı kesb ü cemāʿat (181)

Birisi ʿāşıḳ-ı mollālıḳa ʿilm
Birisi ʿāşıḳ-ı zühhādlıḳa ḥilm (182)

"Ne…. ne" tekrarlı yapısıyla kurulan yukarıdaki beyitlerde anlatıcı, yaratıcıya karşı olan sitemini ve isyanını yineleye yineleye vurgulamıştır. Yaratıcının kendisine vermediği şeyleri "ne…ne" yapısıyla birbirine bağlayarak, mahrum olduğu şeylerin çokluğunu göz önüne sermiştir.

Mene ne māl virdiŋ ne menāli
Ne bir maḥbūb var ola cemāli (552)

Daḫı ne ḫāne virdiŋ ne ʿimāret
Ki bī-minnet otursam birce sāʿat (553)

Aşağıdaki tekrarlarla hikâye akıcı bir hâle getirilmiştir. "Gehî" ifadesinin art arda kullanılması hem zaman geçişlerini hızlandırmış hem de bu hızı kelimenin söylenişindeki yumuşaklıkla okuyucuya hissettirmiştir:

Gehī gevher içün deryāya girdi
Gehī güller İrem bāġında durdı (418)

Gehī gün kimi her eyvāna düşdi
Gehī sīmurġ olıban Ḳāf'a düşdi (426)

Gehī maʿşūḳ gāhī ʿāşıḳ olmış
Gehī ḳavvāde gāhī ṣādıḳ olmış (767)

Gehī aġlardı vü gāhī gülerdi
Gehī diriliban gāhī ölerdi (857)

Gehī raḳṣa düşürdi hem-çü Mecnūn
Gehī giryān olurdı hem-çü ceyḥūn (858)

Birçok kişinin aynı ortamda bulunduğu ve bu kişilerin her birinin konuştuğu sahnelerde konunun aynı olması durumunda kişiler tarafından aynı kelimeler kullanılmıştır. 40-50 kızın Yûsuf'u baştan çıkarmaya çalıştığı sahnede kızların hepsinin kendilerini övmesi ve özelliklerini sayması anlatıcı tarafından *biri didi ki, biri didi ki menem* ifadeleriyle okuyucuya art arta aktarılarak hem sahnenin kalabalıklığı, hem de kızların o anki arzulu hâlleri yansıtılmıştır. Tekrarlar hikâyeye o anki duyguların hararetini ve ortamın karmaşasını yansıtabilmiştir:

Biri didi ona kim yüzime baḫ
Biri didi ki şehlā gözime baḫ (1614)

Biri didi menem çün serv-i āzād
Biri didi menem hem-çü perī-zād (1617)

Biri didi ki yandım yandım ey cān
Biri didi olim başıŋa ḳurbān (1618)

Biri didi menem ḥūr-ı behiştī
Biri didi menem nāzik-siriştī (1619)

Biri didi lebim āb-ı ḥayātdur
Biri didi dilim ḳand u nebātdur (1621)

Biri didi ki ḫālim ʿanberīndür
Biri didi cemālim nāzenīndür (1622)

Biri didi menem ḳand-ı mükerrer
Biri didi menem müşg-i muʿaṭṭar (1623)

Biri didi dudağım şekkerīndür
Biri didi saçım müşgīn-çīndür (1625)

Biri didi menem durna yaraşlu
Biri didi menem mirār bağışlu (1626)

2.1.4. Dil ve Üslup

Edebiyat tarihlerinde ve tezkirelerde hakkında bilgi bulunmayan Mazlûm'un tanınmayışının sebebi edebî çevrelerden uzak olması, kendisini koruyacak bir hâmîsinin olmaması ve iyi bir şair olmayışıyla açıklanabilir. Mazlûm, Câmî'den tercüme ettiği *Yûsuf u Züleyhâ'*ya özellikle mukaddime bölümünde telif kısımlar eklese de Câmî'nin eserinin gölgesinden çıkmayı başaramamıştır. Mazlûm, Câmî'nin eserini tercüme ederken tasvirlerin yapıldığı kısımları çoğunlukla atlamıştır. Duyguların ifadesi içinse kahramanların ağzından gazel söylemeyi tercih etmiştir. Mesnevide toplamda 82 gazelin söylenmesi hâliyle mesneviye samimi bir üslup katmış ve konuşma dilinin özelliklerinin hikâyede sıkça görülmesine yol açmıştır. Mesnevideki gazeller, genellikle olayların yorumlanması, tamamlanması ve tekrarı işlevinde olduğu için mesneviye akıcılık kazandıracağı yerde bazen hikâyeyi aksatmıştır. Bunun yanı sıra Mazlûm'un eseri tercüme ederken bazı olayları atlaması eserin anlaşılmamasına sebep olmuştur. Câmî'nin mesnevisinde Züleyha'nın Yûsuf'un geçeceği yolda beklemesi bir bölüm boyunca anlatılmıştır. Mazlûm'da ise bu bölüm birkaç beyitle geçiştirilmiş; Züleyha'nın Yûsuf'tan adalet istemesi ve bu isteğin Yûsuf'a iletilmesi hayli karışık şekilde aktarılmıştır (2488-2500). Mazlûm'un tercümeyi yaparken bazı bölümleri atlaması üslubunun karışık ve kimi zaman da anlaşılmaz olmasına sebep olmuştur. Tasvirden çok olayların ya da konuşmaların geçtiği sahnelerin aktarılması mesnevide fiillerin çok olmasına dolayısıyla dinamik bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sayfalarca sürecek bir ruh hâlinin tek beyite indirgenmiş olması mesneviyi akıcı

bir hâle getirmiştir. Mazlûm'un üslubunun en dikkat çekici noktası Farsçadan tercüme ettiği bu eseri Azerbaycan Türkçesinin söyleyiş özelliklerine uydurabilmesidir. Şair bu adaptasyonu gerçekleştirirken konuşma dilinin özelliklerinden sıkça faydalanmıştır. Hatta böyle kullanımlar o kadar fazladır ki şiirdeki rediflerin büyük çoğunluğu Türkçedir. Şair, mesnevide "olim, idim, ideller, itmenem, azizlerne (azizler ile)" gibi günlük konuşma diline ait kelimeleri sıkça kullanmış ve bununla bir dönemin dil özelliklerini günümüze aktarmayı başarmıştır. Mesnevinin dili; ahtar, andak, apar-, bilmaġ (?), çat-, çin, çi, bile, daşgaru, düzet-, görset-, imdi, inki, ir-, kayır-, kaytar-, düş-, munca, birce, ikki, yeddi, nite, obir, sarı, hardan, hansı, ha yerden, tap-, taşıl-, üz-, üz, min, men, meyn, yün gibi kelimelerle Türkiye Türkçesinden ayrılmaktadır.
Mazlûm, mesnevinin mukaddime bölümünde tevhit, na't, münacat gibi şiirlerde süslü ve ağır bir üslup kullanmıştır. Tevhitte yer alan ayet iktibaslarından dolayı beyitlerin nerdeyse tamamı Arapça kelime ve tamlamalardan oluşmaktadır. Mazlûm, bu türde şiirlere mesnevisinde fazla yer vermediği için bu ağır üslupla fazlaca karşılaşılmaz. Aşağıda tevhit bölümünden örnek verilmiş iki beyitte "dür" bildirme ekinden ve "ŋ" şahıs ekinden başka Türkçe ifade yoktur:

Ṣıfātıŋ "ḳul huva'llāhu aḥad" dür
Kemāliŋ vaṣf-ı "Allāhü'ṣ-ṣamed" dür (11)

"Lem yelid" bā "ve-lem yūled" ṣıfātıŋ
"Ve-lem yekunlehu küfüven eḥad" dür (12)

Konunun işlendiği asıl bölümde olayların aktarımında sade ve tasvirî bir üslup kullanmıştır. Bu bölümde oluş ve hareket söz konusu olduğu için üslup da canlı bir özelliğe bürünmüştür. Mesnevide söylenen gazellerde tamlamaların sayısı çoğalsa da günlük konuşma dilinin hâkimiyeti eksik olmaz. Mesnevideki *olim* redifli 39. gazel buna güzel bir örnektir. Aşağıda konunun işlendiği asıl bölümde söylenmiş bir gazelden alınmış beyitte Türkçe kelimelerle örülü neredeyse vezinle söylenmemiş gibi külfetsiz bir üslup kullanılmıştır:

Bu seferden ḳorḫaram Allāh'a tabşurram seni
Bu belālardan seni saḫlab nigehdārıŋ ola (1048)

Mesnevinin hatime bölümü şairin daha çok nasihat verdiği ve okuyuculardan eserini hoş görmelerini istediği bir bölüm olduğu için üslup yalın ve tasvirîdir. Mazlûm, sayfalarca oğluna öğüt verdiği bölümlerde sıkça atasözü ve deyim kullanır. *Li-enne'l-ḳarże miḳrāżü'l-maḥabbe*[84]

[84] Borç muhabbetin makasıdır.

(3455) Arapça ifadesinden başka söz konusu bölümde kullandığı atasözü ve deyimler çoğunlukla Türkçe ya da Farsçadan Türkçeye çeviridir. Üslubun tasvirî olmasının sebebi Mazlûm'un oğluna nasihat vermek isterken birçok benzetme ve sıfattan yararlanmasıdır. Aşağıda örnek verilmiş beyitte Mazlûm, oğluna karısını evden çıkarmaması gerektiğini öğütler. Bu öğüdünü etkili kılmak için de tasvirden yararlanır. Buna göre bir kadının evden çıkması durumunda olacaklar bir ağacın dallarının bahçeden çıkmasına ve yabancılar tarafından yağmalanmasına benzetilmiştir:

Ki her şāḫa çıḫarsa bāğçeden baş
Mīvesinden ṭamaʿ iderler evbāş (3420)

Mukaddime bölümünde, tevhit, na't ve münacatlarda ağır bir üslup kullanılsa da bu bölümlerin kısa sürmüş olması mesnevinin yalınlığını etkilememiştir. Mesnevilerin hikâye bölümleri aksiyon filmlerine benzer; sürekli hareket vardır. Aksiyon filmi de olsa bazen karakterlerin durup dinlendiği ve içe döndüğü sahneler mevcuttur. Örneğin Züleyha'nın zincirlere vurulduğu sahnede Züleyha felekle konuşacak ve ona sitem edecek kadar içe döner. Tabiî bu sahneler Mazlûm'da Câmî'deki kadar uzatılmadığı için okuyucu bunalmamış olur. Mazlûm'un üslubunu akıcı kılan en önemli unsurlardan birisi de Mazlûm'un Câmî kadar tasvir yapmaması; bu kısımların neredeyse tamamını çevirmemiş olması ya da birkaç beyitle geçiştirmiş olmasıdır. Mazlûm'un konunun işlendiği asıl bölümde 79 gazel söylemesi müzikallerdeki oyuncuların repliklerini bir de şarkı şeklinde söylemesine benzetilebilir. Kişi önce repliğini / sözlerini / duygularını söyler sonra da bu yeterli gelmez bir de sözlerini gazel şeklinde belirtir. Müziğin sözleri daha etkili kılması gibi farklı nazım şekliyle söylenmiş aynı sözler çoğu zaman daha tesirli olmakla beraber yorucu da olmaktadır. Bu gazellerin tümüyle okuru yormamasının en büyük sebebi yarısından fazlasının Türkçe rediflerle söylenmesi, bolca deyim içermesi ve duygu yüklü olmasındandır.
Sonuç olarak mesnevinin dilinin büyük bir çoğunlukla Türkçe kelimelerden oluştuğu, üslubunun ise sade bir üslup olduğu söylenebilir.

2.1.4.1. Edebî Sanatlar

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde sanat yapma kaygısı ön planda değildir. Fakat gerek tasvirlerde gerekse de arada söylenen gazellerde edebî sanatlar bakımından metin zenginlik gösterir.

Hüsn-i talil: Bir olayın meydana gelmesini güzel bir nedene bağlama sanatıdır:

Çi Yūsuf çāh içinde dutdı mesken
Olup gündüz kimi ol çāh rūşen (1103)

Ḫayāl itdi ki var içinde Leylī
Onıŋ çün Kaʿbe'ye eyledi meyli (93)

İktibas: Şiire, anlamı pekiştirmek için ayet, hadis ya da bunlardan parçalar ekleme sanatıdır. Mesnevide özellikle mukaddime bölümünde söylenmiş tevhid, münacat gibi şiirlerde yapılmış bir sanattır:

Ṣıfātıŋ "ḳul huva'llāhu aḥad"dür
Kemāliŋ vaṣf-ı "Allāhü'ṣ-ṣamed"dür (11)

İrsal-i Mesel: Şiirde anlamı pekiştirmek için atasözü ya da atasözü değerinde söz kullanma sanatıdır. Mesnevide atasözleri deyimler kadar sık kullanılmamıştır:

Ki ḳadr-i zeri zergerler bilürler
Cevāhir ḳadri cevherler bilürler (1210)

İstifham: Anlamı ve söyleyişi güçlendirmek için yanıt bekleme amacı gütmeden soru sorma sanatıdır:

Ṭamaʿı var kim oğlı ola mı şāh
Oŋa itsile secde gün ile māh (1016)

Hani ol ʿārif-i dānā-yı ʿāşıḳ
Ki bu esrār ola yanında dānıḳ (213)

İştikak: Aynı kökten türemiş en az iki sözcüğü aynı beyitte kullanmakla meydana gelen sanattır:

Her ol kim ʿāşıḳ-ı bir meh-liḳādur
Ol maʿşūḳ küllī ʿāşıḳ-ı Ḫudā'dur (170)

İntak: İnsan dışındaki varlıkları konuşturma sanatıdır. Mesnevinin masal unsuru gösteren kısımlarında bu sanatın varlığına rastlanılır. Mesnevide, deve, kurt ve altın kadeh konuşturularak bu sanat meydana getirilmiştir:

Dile geldi ki ḳurd-ı bī-günāhım
Onı yememişem Ḥaḳ'dur güvāhım (1153)

Didi nāḳa maŋa hem bir duʿā ḳıl
Menim derd-i dilimni hem devā ḳıl (2323)

Kinaye: Bir sözü gerçek anlamının dışında, benzetme amacı olmaksızın kullanma sanatıdır. Mesnevideki deyimlerin kullanımı bu sanatı meydana getirmiştir:

Ata hamumızıŋ yüzi ḳaradur
Bizi bağışla kim vaḳt-i ʿaṭādur (3174)

Diliŋi bağla ey Maẓlūm-ı nā-dān
Ki bu ḳıṣṣada yoḫdur hīç pāyān (175)

Mecâz-ı Mürsel: Bir sözü benzetme amacı gütmeden gerçek anlamının dışında kullanma sanatıdır. Kelimelerin anlamları arasında parça-bütün, neden-sonuç, iç-dış gibi bağlantılar bulunur. Aşağıdaki beyitte camdan kastedilen aslında şaraptır. Şarap kadehin içerisinde bulunduğu için parça-bütün ilişkisinden yola çıkılarak şarap işaret edilmiştir:

Eger bu cāmdan içmezdi Mecnūn
Onıŋ adını dutımazdı gerdūn (191)

Mübalağa: Sözün etkisini güçlendirmek için bir şeyi olmayacak şekilde anlatma, onu olduğundan çok ya da az göstermeye mübalağa denir. Daye, Ehremen'in Züleyha'yı görürse Müslüman olacağını söyler. Bilindiği üzere Ehremen Mecusî inanç sisteminde kötülük tanrısıdır. Züleyha'nın güzelliği abartılarak Ehremen'i bile Müslüman edeceği hayal edilmiştir.

Ve ger kim Ehremen yüziŋi görsün
Müselmān ola yanıŋda otursun (1863)

Nidâ: Şiirde duyguların yoğunlaştığı yerlerde kullanılan bir sanattır. Şair kendisi dahil birçok kişiye seslenerek bu sanatı kullanmıştır:

Dil-berā raḥm eyle hem Maẓlūm'ıŋa ḳıl bir naẓar
Kim ḳalıpdur Maẓlūm-ı bī-çāre bīmārıŋ seniŋ (615)

N’ola yā Rab ki baẖtım ola bīdār
Yuẖuda dil-berim görsetse dīdār (819)

Almanı āsmāna atınca virür miŋ çarẖ-ı tāb
Maẓlūmā şād ol bugünden daŋ-ile kim yā naṣīb (1383)

Tarsi: Bir beytin iki dizesindeki sözcükleri sayı ve kafiye bakımından birbirine denk gelecek şekilde söyleme sanatıdır:

Bile nūr u cemāl hardan gitürdi
Bile ʿaḳl [u] kemāl hardan gitürdi (599)

Telmih: Mesnevide en sık kullanılan sanatlardan birisi de telmih sanatıdır. Gerek daha önce yaşanmış bilindik olay ve kişilere atıfta bulunarak gerekse de benzetmede bulunarak bu sanat icra edilmiştir. Aşağıdaki beyitte cihanın güçlü padişahları ve ölümleri hatırlatılarak dünyanın sultanlara bile kalmadığı vurgulanmıştır:

Hani İskender [ü] Cemşīd hani aḥmer cām
Kāviyān[ī] ʿalem ü mülk-i Süleymān hani (3363)

Tenasüp: Bir beyitte anlamca ilgili en az iki sözcüğü bir arada kullanma sanatıdır. Klasik şiirin en yaygın sanatlarından olan tanasüp incelenen mesnevide sıkça kullanılır:

Gel ey sāḳī mene vir cām-ı gül-gūn
Ki ġam ḳılmış menim ḥālim dīger-gūn (564)

Şīrīn aġzını ḳand[d]an çün ḳılup şād
Ki Pervīz yandı vü cān virdi Ferhād (166)

Teşbih: Genel olarak tasvirlerin yapıldığı bölümlerde teşbih sanatına ratlanır. Mazlûm, Zûrım’ın insanlarını tanıtırken onları ay yüzlü şeklinde tasvir eder. Teşbih sanatı yapılırken çün, çü, misl, teg gibi kelimelerden yararlanılmıştır:

Ḳamer teg yüzleri hamu münevver
Gül isinden dimāġ olmış muaṭṭar (109)

Şehenşāh idi mis̱l-i Şāh Kāvūs
Onıŋ var idi adı Şāh Ṭaymūs (703)

Bezetdiler Züleyḫā'nı çi şāhī
ʿEmārīde oturdılar çi māhī (943)

Teşbih-i Beliğ: Teşbihin öğelerinden, benzeyen ve kendisine benzetilenle yapılan teşbih türüdür:

Ki laʿl-i cān-fezāyından tapa kām
Ki serv-i ḳaddini hem dutsa ārām (1375)

Teşhis: İnsan dışındaki varlıklara insanî özellikler yükleme sanatıdır:

Yine on bir sitāre-i diraḫşān
Egildiler maŋa hamu zer-efşān (1003)

Tevriye: İki ya da daha fazla anlamı olan bir sözcüğün yakın anlamını söyleyip uzak anlamının kastetme sanatıdır. Aşağıdaki beyitte *mazlûm* kelimesiyle hem zulme uğramış kimseler hem de şairin mahlası olan Mazlûm kastedilmiştir. İkinci beyitte ise şîrîn kelimesi hem sıfat olarak hem de Hüsrev / Ferhad ü Şîrîn kıssalarındaki kadın karakterin ismi olarak kullanılmıştır:

Ḫudāy ẓālimden alsun dād-ı maẓlūm
Kim aḥvālim oŋadur hamu maʿlūm (1254)

Şīrīn aġzını ḳand[d]an çün ḳılup şād
Ki Pervīz yandı vü cān virdi Ferhād (166)

Tezat: İki düşünce ya da hayal arasında birbirine zıt olan nitelikleri bir beyitte söyleme sanatıdır:

Seniŋ ṭıfl u nedür ṣaḥrā-neverdi
Ki yoḫdur ṭāḳatiŋ bir germ ü serdi (299)

2.1.4.2. Atasözleri ve Deyimler

Deyimler

Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toğluluğuna ya da tümceye deyim denir (Aksoy, 2017a, s.52).

İncelenen mesnevinin konusu her ne kadar defalarca işlenmiş bir konu olsa da Mazlûm'un kullandığı deyim, atasözü ve günlük konuşma diliyle eser orijinallik sergiler. Eser, Câmî'nin mesnevisinden bazen deyimlerine kadar tercüme edilmiş olsa da Türkçeden birçok deyimi ve az da olsa atasözünü barındırır. Mesnevide sadece Azerbaycan Türkçesine has olan deyimlerin yanı sıra, Farsçadan tercüme olan ve Türkiye Türkçesinde de kullanılan ortak deyimler vardır. *Fikrine batmamak* deyimi Azerbaycan Türkçesine has bir deyimdir. *Gam yeme* deyimi Farsçadan çeviri bir deyimdir. *Dil dökmek, dil bağlamak* gibi deyimler ise Türkiye Türkçesiyle ortak kullanılan deyimlerdir. *Diregi çökil-, ḥoḳkadan mühr-i emānet götür-, baḫt keştīsi deryāya bat- , ten taḳdīre vir-, gümāne aḫtar-* gibi deyim olduğu düşünülen ifadeler de listeye alınmıştır. Ömer Asım Aksoy ve M. Ali Tanyeri'nin çalışmalarında bulunan deyimler Aksoy'un deyim numarası, Tanyeri'nin ise sayfa numarası verilerek belirtilmiştir.[85]Mesnevideki deyimler şu şekilde sıralanabilir:

adını dutma- (191) (Tanyeri, s.12)
āvāz çek- (2482)
ayaġına düş- (3072) (Tanyeri, s.34)
ayaġından öp- (3072)
ayaġlarıŋa ḫār bat- (211)
ayaḳ dīde üste ḳoy- (306)
ayaḳ götür- (336) (Tanyeri, s. 37)
baḫt keştīsi deryāya bat- (2142)
baş ḳoy- (2906) (Aksoy, 3742)
başa ḫār ile ḫāşāk tök- (1123)
başa yetmeyüban ivi yıḫıl- (960)
başa nūr saç- (239)
başı aşaġa (1949) (Tanyeri, s. 53)
başı çek- (1800) (Aksoy, 3643)
başına dön- (1416) (Tanyeri, s. 56)
başına dolan- (681)
başına ḫāk-i teʾessüf savur- (2086)
başına minnet it- (3456)
başıŋa sevgend (2145)
belālar ġayır- (3417)
biliŋden vur- (1058)
bir yan it- (1119) (Tanyeri, s. 61)
boyna vebal götir- (1753) (Aksoy, 8484)
cānı çıḫ- (2013) (Aksoy, 4208)
cānı çıḫmaġa gel- (1786) (Aksoy, 4208)
cānı ḳurbān id- (681) (Aksoy, 6956)
cānına odlar düş- (2514) (Aksoy, 6162)
cān vir- (233) (Tanyeri, bir yana it-, s. 73)
cigeriŋ ḳanını gözden tök- (2108) (Aksoy, 6498)

[85] Ayrıntılı bilgi için bkz: Aksoy, 2017b; Tanyeri, 1999.

çarḫ döv- (205)
çarḫı dolan- (2091)
çün bīd lerzān ol- (2254)
dāda gel- (2490)
dāġ üste dāġı ḳoy- (2697)
dar dut- (1989)
dar ol- (531)
dehān aç- (227)
deliler teg yügür- (1892)
dem vur- (803) (Aksoy, 4592)
derde dermān bil- (806)
derdiŋe devā ḳıl- (1964)
devrān sür- 1656) (Aksoy, 5796)
dil aç- (435) (Aksoy, 4677)
dil tök- (784) (Aksoy, 4668; Tanyeri, s. 85)
dile düş- (1965) (Aksoy, 4670; Tanyeri, s. 85)
dilini bağla- (803) (Aksoy, 4696)
diregi çökil- (960)
dünyānı birbire vur- (1263)
dünyānı ferāmūş it- (2869)
dünyānı ferāmūş ḳıl- (729)
dünyānı unutdır- (1057)
efsūnd[an] yüzi dolandur- (1737)
elini al- (521) (Tanyeri, s. 103)
es̱er itme- (2876)
feryād çek- (2073)
fesāne oḫu- (1926)
fetḥ-i rāh it- (322)
fi't-teʾḫīr-i āfet (2047)
fikrine batma- (73) (Aksoy, 3003)
ġalaṭ yolıŋda [ol-] (2056)
ġam çek- (1112) (Tanyeri, s. 110)
ġam u ġuṣṣaları daġ ol- (1710)
ġam yeme- (3094) (Tanyeri, s. 110)
ġażaba gel- (2435)
göz deg- (761) (Aksoy, 5575)
göz öñinden nihānī [ol] (337) (Aksoy, 5580)
göz öniŋden güm ol- (376) (Aksoy, 5580)
göz öŋünden pinhān ol- (308) (Aksoy, 5580)
göz umup uçmaḳ-ile (309) (Aksoy, 5563)
göze ayaġ bas- (1936)
göze minnet (1283)
göze oḫ vur- (2332)
gözi açıl- (3417) (Aksoy, 5640)
göz tik- (1949) (Aksoy, 5584)
gözi düş- (2451) (Aksoy, 5687)
gözine tikan bat- (3421)
gözleri rūşen eyle- (2606) (Aksoy, 5674)
ġuṣṣa ye- (974)
güli açılmamış yuḫuda ġonçe (2542) (Aksoy, 4984)
gümāne aḫtar- (665)
güzârı düş- (1177) (Aksoy, 8754)
ḫāk ber-ser (2165)
ḥalḳa der-gūş ol- (303)
ḫāṭırına āzār virme- (1683) (Aksoy, 5938)
hedefe oḫ at- (2064)
hem-terāzū ol- (393)
ḥoḳkadan mühr-i emānet götür- (1745)
ḫoş-ḥāl ol- (1110)
igri yol baş- (2011)
il çek- (Aksoy, 4977)
il dut- (637) (Aksoy, 5068)
il ü ayaġlara çīdār ḳıl- (218) (Aksoy, 3486)
ilinden dut- (59) (Aksoy, 5068)
ilinden ferāḳı tapma- (2348)
ilden git- (3342) (Aksoy, 4996)
iliŋden geleni taḳṣīr itme- (2939) (Aksoy, 5063)
iş içinden tur- (2076) (Aksoy, 6343)
işi derz eyle- (2356)
işi yet-2073)
iteginden dut- (1781) (Aksoy, 5213)

iyesiz bāġdan ġonçe dirme- (1925)
ḳadem çal- (336) (Aksoy, 3480)
ḳan tök- (2051) (Aksoy, 6012)
ḳarşu çıḫ- (951) (Tanyeri, 168)
ḳarşu git- (3190) (Tanyeri, s.169)
kebab [ol-] (1917) (Tanyeri, s.74)
kebāb it- (2091)
kebābı yandur- (698)
kesād-ḳumāş (1393)
ḳıymet id- (1206)
kişiniŋ mālını yandur- (3460)
köŋle düş-(177)
köŋli sīm-āb ol- (487)
kūçelerden ġubār ḳopar- (2927) (Aksoy, s.8299)
ḳulaġın dinç eyle- (2435)
ḳulaḳ as- (2011) (Aksoy, 6948)
kül ol- (2013) (Aksoy, 7012)
külfet danış- (2047)
mālıŋa cüz doġrı olma- (2896)
mehden tā be-māhī (1303) (Aksoy, 8666)
merḳad u meʾvā-yı pür-nūr [ol-] (100)
mesken dut- (1103)
meyni ayaġdan çıḫ- (235)
müttekānı verme- (1001)
nāle çek- (2880)
naẓar sal- (70)
ʿanḳā ile hem-āşyān [ol-] (787)
özinden git- (1093) (Tanyeri, s.172)
özine gel- (2861) (Tanyeri, s. 172)
öziŋi bil- (209) (Aksoy, 6710; Tanyeri, s. 173)
pā-bend (2145) (Aksoy, 3479)
pā-best id- (868)
pīç ü tāba düş- (1241)
rāyına gitme- (1813) (Aksoy, 6091)
rezmini bezm id- (79)
rişte-i ʿömri üzül- (673)
ṣadef mührini sındur- (2064)
selām at- (435) (Aksoy, 7790)
sitemiŋ itişi başına deg- (1800)
siyeh-rū (546) (Aksoy, 8878)
sözine git- (3421) (Aksoy, 7939)
sözini sal- (1922) (Aksoy, 7029)
süte hurma kat- (1985,1986,1987)
şeker ḳamuşına bilim çat- (374)
şekeri ṭūṭīye yedür- (829)
ten taḳdīre vir- (1110)
ṭāḳati ṭāḳāt ol- (1710)
üzü ḳara (556) (Aksoy, 8878)
yaḫa çāk it- (1123) (Tanyeri, s. 241)
yamanı gel- (1213)
yel gezdir- (1686)
yerden götür- (924)
yeri göge çek- (382)
yerini dut- (2906) (Aksoy, 8684)
yetīm mālına diş batır- (3460)
yoḫarı gitme- (211) (Aksoy, 6245)
yola gitür- (Aksoy, 8736)
yola düş- (2291) (Tanyeri, s. 253)
yola sal- (1227)
yoldan çıḫ- (1739) (Aksoy, 8743; Tanyeri, s. 253)
yolıŋda māl ü menāli ḳoy- (2508)
yolıŋda mülk ü mālı ḳoy- (1811)
yol vur- (776) (Dilçin, 2013, s. 261)
yüregi dutul- (2482) (Aksoy, 8819)
yüz dut- (397) (Aksoy, 8869)

Atasözleri

Ataların, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan toplum tarafından benimsenmiş özsözlere atasözü denir (Aksoy, 2017a, s. 37).
Mesnevide az sayıda atasözü kullanılmıştır. Bu atasözleri şiirin doğası gereği ve veznin de zorlamasıyla çoğu zaman söz öbekleri karışık bir şekilde verilmiştir:

Kaza, tedbir dinlemez.
Ḳażā çün geldi tedbīrden ne çāre
İder tīr-i ḳażā zencīr pare (1010)

Altının kıymetini (kadrini) sarraf bilir (Aksoy, 268).[86]
Ki ḳadr-i zeri zergerler bilürler
Cevāhir ḳadri cevherler bilürler (1210)

Ne ekersen onu biçersin (Aksoy, 2043).
Bugündür yā ṣabā mundan köçersen
Her ol nite ikersen hem biçersen (1507)

Sabrın sonu selamettir (Aksoy, 2194).
Ṣabır ḳıl ṣabr miftāḥü'l-ferecdür
Ṭılısma kim ṭılısmıŋdan ẖaricdür (1822)

Her gecenin bir sabahı vardır.
Belā bu yolda yoẖdur nā-ümīdī
Giceden son gelür ṣubḥ-ı sefīdī (1931)

Bir elin nesi var, iki elin sesi var (Aksoy, 626).
Neden kim *yekke elden çıẖmaz āvāz*
Çıẖar āvāz eger sen çalduriŋ sāz (2234)

[86] Ayrıntılı bilgi için bkz: Aksoy, 2017a.

Bilen görendir, bilmeyen kördür.
Ki var maʿlūm her zad adımızdur
Ki *dānā gözlüdür nādān çi kūrdur* (3376)

Çalma elin kapısını, çalarlar kapını (Aksoy, 764).
Kişiniñ ḳapusını dögme hergiz
Ki dögmesiler işigiŋi hergiz (3448)

Borç muhabbetin makasıdır.
Ne ḳarż algil ne virgil nīm ḥabbe[87]
"Li-enne'l-ḳarże miḳrāżü'l-maḥabbe" (3455)

Kimsenin evine izinsiz girme.
Nā-ḥaḳḳānlara fetvā virme hergiz
Kişi ivine bī-cā girme hergiz (3463)

2.2. İÇYAPI

2.2.1. Olay Örgüsü

Yûsuf u Züleyhâ, Yakup'un en sevdiği oğlu Yûsuf ile Şah Taymus'un kızı Züleyhâ'nın Yûsuf'a olan aşkını anlatan çift kahramanlı bir aşk mesnevisi olarak görünse de gerçekte Züleyhâ'nın Yûsuf'a olan aşkının ve Yakup'un oğlu Yûsuf'a olan sevgisinin anlatıldığı bir hikâyedir. Eser, diğer çift kahramanlı aşk mesnevilerinin aksine kadının aşkında ısrar ettiği ve bunun uğruna bütün ömrünü harcadığı bir mesnevidir. Yûsuf'un kuyudan tahta kadar olan serüveni sırasında Züleyhâ'nın ve Yakup'un ona olan aşırı sevgileri hikâyeyle sarmal bir biçimde ilerler.

Mesnevinin özeti şöyledir:

Hz. Âdem yaratıldıktan sonra ona bütün evlatları gösterilir. Bunlar içerisinde Yûsuf güzelliğiyle göze çarpar. Onu alnından öper, güzelliğinden haberdar eder ve Mısır'a şah olması için Allah'a dua eder. Âdem bin yıl yaşar. Ondan sonra Şis, İdris, Nuh, İbrahim, İshak ve Yakup gelir.

3455 "Li-enne'l-ḳarże miḳrāżü'l-maḥabbe": Borç muhabbetin makasıdır / Borç dostluğu bitirir.

Yakup'un on iki oğlu olur. Bunlardan en iyi ve güzeli Yûsuf adlı oğludur. Yûsuf 'un annesi o iki yaşındayken ölür. Annesi ölünce Yûsuf 'u hasta gören Yakup, bakması için onu kız kardeşine verir.

Halası, Yusuf'u oğlu gibi yetiştirir. Çocuğu Yakup'a geri vermemek için hırsızlık iftirasıyla yanında tutar. Bir müddet sonra hala ölür ve Yakup oğlunu yine yanına alır. Yakup'un Yûsuf 'u çok sevmesi diğer oğullarını rahatsız eder.

Mağrip'te Şâh Taymus adında çok güçlü bir padişah ve Züleyhâ adında dünyalar güzeli bir kızı vardır. Züleyhâ bir gece rüyasında çok güzel birisini görür ve ona âşık olur. Bu aşkı dayesine anlatır ama dayesi bir çare bulamaz. Züleyhâ ikinci defa da âşık olduğu kişiyi rüyasında görür. Sabah uyanıp da sevdiğini göremeyince delirir. Kendisini zincire vururlar. Züleyhâ, üçüncü defa sevdiğini rüyasında görür ve onun Mısır'da aziz olduğunu öğrenir. Uykudan aklı başına gelmiş bir şekilde uyanır.

Züleyha, dayesini şaha yollar. Eğer kendisinin akıllı kalmasını istiyorsa onu azize vermesini yoksa kendisini öldüreceğini söylemesini ister. Şah, istemeyerek de olsa kızının teklifini kabul eder. Şah, Mısır azizine kızıyla evlenmesi için haber yollar, aziz teklifi sevinçle kabul eder. Şah, düğünü başlatır. Züleyhâ maiyeti ve köleleriyle Mısır'a gider. Evleneceği adamı çadırdan açtığı delikten görünce rüyasındaki adam olmadığını anlar. Geri dönmek için ağlarken kalmasını ve böylelikle rüyasında gördüğü sevdiğine kavuşacağını söyleyen bir ses işitir. Züleyhâ, sevdiğine kavuşma ümidiyle Mısır'da kalır.

Yûsuf, bir gece rüyasında tahtın üzerinde oturmuşken ay, güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür. Bu rüyanın etkisiyle uykusunda güler. Babası, bu gülmenin sesine uyanır ve Yûsuf'u uykudan uyandırır. Ona, uykuda neden güldüğünü sorar. Yûsuf da, Mısır'da padişah olduğunu, ay, güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini gördüğünü söyler. Yakup, Yûsuf'u bu rüyasını hiç bir yerde anlatmaması için uyarır; rüyanın tabirinin çok iyi olduğunu; onun yetenekli bir şah olacağını, annesi, babası ve kardeşlerinin ona secde edeceğini söyler. Yusuf, rüyasını bir kardeşine anlatır. Kardeşi de gidip başkalarına anlatır. Diğer kardeşleri bu rüyayı duyunca kıskançlığa düşüp Yusuf'tan rahatsız olurlar. Onu öldürme planları yaparlar. Babalarının onu çok sevmesi bu isteklerini daha da kuvvetlendirir. Onlardan biri onu kıra götürüp; öldürmeyi sonra da mezara atmayı teklif eder. Bir diğeri buna Allah'ın şahit olacağını günahsız bir çocuğu öldürmenin bir Müslümana yakışmayacağını söyler. Bir diğeri ise onu kuyuya atmayı teklif eder. Oradan geçen bir kervanın onu çıkarıp başkasına köle olarak satacağını söyler. Bu plan beğenilir. Sabah vakti babalarından gezmeye gitmek ve yanlarında Yûsuf'u da götürmek için izin isterler. Yakup, Yûsuf'u bir kurdun ya da ejderhanın yemesinden korktuğu için izin vermek istemez. Oğulları, Yûsuf'u her türlü beladan koruyacaklarına dair teminat vererek Yakup'tan izin alırlar. Ağabeyleri, çocuğu babalarının gözünden kayboluncaya kadar kucağa alırlar. Gözden kaybolur

kaybolmaz da onu yere atarlar. Ağabeylerden Şimun, Yûsuf'un yüzüne morartacak sertlikte tokat atar ve onu kırbaçlar. Yehuda bu çocuğu öldürmelerine izin vermeyeceğini söyler. Onu bağlayıp kuyunun başına getirirler ve kuyuya beline bağladıkları iple indirirler. Şimun gelip ipi keser; çocuk kuyuya düşecekken Cebrail onu havada yakalar ve zeminine bırakır. Yûsuf'un kuyuda aklı başından gider ve deliye döner. O sırada Cebrail gelir ve ona kolundaki muskayı açmasını söyler. Muskayı açınca içinde Hz. İbrahim'e ateşi gül bahçesine çeviren gömleğin olduğunu görür. Cebrail gömleği çocuğa giydirir. Ona bu zalim kavmin bir gün onun yanına köle gibi geleceğini, kendisinin onları tanıyacağını onlarınsa Yusuf'u tanımayacağını söyler. Çocuk, Cebrail'den böyle bir müjde işitince başını yere koyup Allah'a secde eder. Kardeşleri Yûsuf'tan kurtuldukları zaman toplaşıp evde babalarına ne diyeceklerine dair yalanlar düşünürler.

Yakup'a delil göstermek için suçsuz bir kurdu tutarlar. Kenan'a yaklaşınca feryat figan edip yakalarını parçalarlar. Babaları bu hâllerini görünce neden ağladıklarını sorar. Çocukları da, gezmeye çıktıklarında Yûsuf'u bırakıp başka taraflara gittiklerini, döndüklerinde de kanlı gömleğinden başka bir şey bulamadıklarını, orada bu ağzı kanlı kurdu bulup şüpheli olarak tutup getirdiklerini söyler. Yakup bu haberden dolayı o kadar çok ağlar ki kör olur. Yakup, çocuklarına Yûsuf'u onların öldürdüğünden şüphelendiğini; kanlı gömleğe ve ağzı kanlı kurda inanmadığını; onların Yûsuf'u kuyuya attığından ya da köle olarak sattığından şüphelendiğini söyler

O günlerde Medyen'den Mısır'a doğru giden bir kervan Yûsuf'un üç gündür içinde bulunduğu kuyunun civarından geçer. Kervan, Büşrâ'ya, kuyudan su çıkarmasını söyler. Büşrâ, kuyuya kovayı su çekmek için saldığında Cebrail Yûsuf'a, kalkıp kovanın içine oturmasını söyler. Yûsuf kovaya oturur. Büşrâ, Yûsuf'u kuyudan çıkarır ve kimseler görmesin diye onu saklar. Büşrâ, Malik'e, kuyudan bir ay çıkardığını söyler.

Üç gün sonra Yûsuf'un kardeşleri gelir ve kuyudan ses çıkmadığını fark ederler. Kervanın içine gelirler ve onlara, Yûsuf'un kendi köleleri olduğunu, ellerinden kaçtığını; eğer bir alıcı olursa satacaklarını söylerler. Malik, onu alması ve Mısır'a doğru gitmesi gerektiğini düşünür. Kardeşler de birkaç dirheme Yûsuf'u ucuza satarlar. Yûsuf, kardeşlerinden helallik isteyeceğini söyler. Malik, kardeşleri geri döndürür. Yûsuf, ağabeylerine sarılır ve helallik ister. Babasına selamını söylemelerini, onu gönlünden çıkarmamasını söyler.

Ağabeyleri veda eder ve Malik'e, Yûsuf'un/kölenin hırsız olduğunu, kaçmaması için de iyice bağlaması gerektiğini söyleyip geri dönerler. Bunun üzerine Yûsuf'u devenin üzerine bağlar ve başına da kaçmaması için bir bekçi koyarlar. Kafile, Mısır'a doğru giderken kafilenin yolu mezarlıktan geçer. Yûsuf, annesinin mezarını görür ve kendisini mezarın üzerine atar ama kimse bundan haberdar olmaz. Bekçi, onu mezarın üstünde ağlarken bulunca yüzüne bir kaç tokat atar. Yûsuf tokadı yiyince ah eder ve gökyüzünü karanlık kaplar. Bekçi gelip onun ayağına onları

affetmesi için kapanır. Yûsuf da Allah'a onların affedilmesi için yalvarır; duası kabul olur ve etraf aydınlanır.

Kervan Mısır'a doğru yol alır. Mısır'a, Malik'in eşi benzeri olmayan bir köle getirdiği haberi yayılır. Şah bu haberi duyunca kölenin huzuruna getirilmesini ister. Mısır azizi bu emir üzerine yola koyulur ve kervana yetişir. Yûsuf'un güzelliği karşısında onun önünde secde etmeye kalkacak derecede hayran kalır. Yûsuf, azizin kendisine secde etmesini engeller. Aziz, Malik'e şahın köleyi istediğini söyler. Malik de, kendisine köleyi yıkayıp temizlemesi için mühlet verilmesini, köleyi şaha getireceğini söyler. Yûsuf, Nil'de yıkanır. Malik, ona göz alıcı kıyafetler giydirerek şahın huzuruna çıkar. Onu gören herkes güzelliğine hayran kalır.

Züleyhâ, kederden dolayı kırlara gezmeye gider. Gezmekten döndüğü bir günde, yolu şahın meydanından geçer. Halkın meydana yığıldığını görünce orada ne olduğunu sorar ve Kenanlı çok güzel bir kölenin satışının olduğunu öğrenir. Züleyha, köleye bakar bakmaz rüyasında gördüğü kişi olduğunu anlar ve aklı başından giderek devesinden düşer.

Yûsuf'u, sabah vakti pazara getirirler. Alıcılar birbiriyle yarışmasından dolayı mezat Yusuf'un ağırlığını aşar. Züleyhâ, bundan haberdar olur ve fiyatı arttırır. Bunun üzerine diğer alıcılar geri çekilir. Züleyhâ, azizden bu köleyi kendilerine oğul olsun diye almasını ister. Aziz, şahın izniyle Yûsuf'u oğul olarak alır ve eve götürür.

Mısır şehrinde malının çokluğu ve güzelliği ile meşhur bir kız Yûsuf'un güzelliğini işitir ve etkilenir. Yûsuf'a, ona bu güzelliği kimin verdiğini sorar. Yûsuf da, varlığının onun sanat denizinden sadece bir sızıntı olarak kaldığı bir yaratıcının sanat eseri olduğunu söyler. Kız Yûsuf'a kendisini gerçeklerden haberdar ettiği ve mecazî aşktan gerçek aşka yönelttiği için teşekkür eder; tüm malını mülkünü dağıtır ve bir ibadethane yaptırır. Bu ibadethanede ölene kadar ibadet eder.

Züleyhâ, gecesini gündüzünü Yûsuf'la geçirir. Her yeni günde ona yeni bir kıyafet giydirir ve onu izler. Yûsuf'la oturduğu bir gecede ona aşkından ne hâllere düştüğünü, sürekli yollarını gözlediğini ve kederden ne yapacağını bilmediğini anlatır. Yûsuf da Züleyhâ'ya kendisinin kuyuya atılma hadisesini anlatır. Züleyha, Yusuf'un anlattığı olay ile kendisinin kederden yerinde duramadığı günlerin gün ve ay olarak birbirini tuttuğunu fark eder.

Yûsuf, Züleyhâ'dan çobanlık vazifesini ister. Züleyhâ çobanlık için lazım gelenleri satın alır; onun için bir sürü hazırlamalarını buyurur. Yûsuf, çoban olur. Züleyhâ, onu koruması ve ondan kendisine haber vermesi için muhafızlar tutar. Yûsuf, isteğine göre çobanlık yapar.

Züleyhâ, Yûsuf'tan murat almak ister ama o buna yanaşmaz; Yûsuf'u elde etmek için bir hile düşünür. Bu hileye göre onu içinde köşklerin de bulunduğu bahçesine gönderecek ve onun yanına birçok güzel kızı verecektir. Yûsuf bu güzel kızlardan birine yanaşacak olursa eğer Züleyhâ saklandığı yerden çıkıp o kızın yerine geçecektir. Züleyhâ, Yusuf'u huzuruna çağırır ve ondan

bahçesinde bahçıvanlık yapmasını ister. Yûsuf'a, kırk elli kızı ona arkadaş ve hizmetçi yapacağını, hangisini isterse onunla olabileceğini söyler. Züleyhâ, bunları Yûsuf'a anlattıktan sonra gidip kızlara Yûsuf onları istediği an hemen kendisine haber vermelerini ister. Züleyhâ, Yûsuf'la kızları bahçeye gönderir. Kızlar, kendilerini Yûsuf'a beğendirmek için etrafında dönüp dolaşırlar, dans ederler. Kendileriyle birlikte olsun diye her bir kız bir meziyetinden bahseder. Yûsuf hiçbirinin yüzüne bakmaz ve onlardan Müslüman olmalarını ister. Kızlar da Yûsuf'un anlattıkları üzerine şehadet getirip Müslüman olurlar. Sabah olur ve Züleyhâ sevdiğine kavuşma ümidiyle bahçeye gelir. Kızları, Yûsuf'un etrafında ellerinde tespih tutmuş bir şekilde görür. Züleyhâ, Yûsuf'un kendi yüzüne bakmadığını görünce bir ah çekerek bahçeden çıkar.

Züleyhâ, Yûsuf'un kendisinden kaçmasından dolayı çok mutsuz ve hastadır. Dayesi, Züleyhâ'yı hasta görünce sebebini sorar. Züleyhâ da Yûsuf'un aşkından dolayı hasta düştüğünü söyleyerek dayesinden yardım ister. Daye, Yûsuf'a, Züleyhâ'nın dediklerini iletmeye gider. O da, kendisinin Züleyhâ'nın kölesi olduğunu, azize ihanet etmeyeceğini, sabretmesini vakti gelince helal yollardan kendisine kavuşacağını söyler. Dayesi, Züleyhâ'ya, Yûsuf'un kendisinden istenilenlere razı olmadığını söyler. Dayesinden bu sözleri işiten Züleyhâ ağlamaya başlar ve gazapla Yûsuf'un yanına gider. Yûsuf'a neden yüzüne bakmadığını, vuslatını istediğini eğer reddederse kendisini öldüreceğini ağlayarak söyler. Yûsuf, Züleyha'dan bu sözleri işitince ağlamaya başlar. Züleyhâ, niçin ağladığını sorar. Yûsuf da, bugüne kadar kendisini kim sevdiyse bundan dolayı başına çok iş açıldığını; Allah'ın sevgi konusunda kendisine ortak istemediğini dolayısıyla sadece onu yoldaş tutmak gerektiğini söyler.

Züleyhâ dayesinden kendisine merhamet edip Yûsuf'un kendisinin olması için bir şeyler yapmasını ister. Dayesi, aklına bir hile geldiğini ama bu hileyi tesis etmek için çok fazla altın ve mücevher harcaması gerektiğini söyler. Züleyhâ, dayesine bahsettiği binayı yaptırması için fazlasıyla altın ve mal verir. Binayı yaptırmaya başlayan daye bir sanatkâr getirir. Sanatkâra, resimli yedi ev hazırlamasını söyler. Hepsinin tavanı resimli, İrem bağı gibi gönül çekici olmalıdır. Ressam, Yûsuf'la Züleyhâ'nın birbirine sarılmış, âşık, kucak açmış, birbirini öperken ki birlikte uzanmış resimlerini bu evlere çizer.

Evler hazır olunca Züleyhâ, Yûsuf'a haber vermelerini emreder. Daye gidip onu çağırdıklarını söyler. Yûsuf, kapıdan içeri girer girmez Züleyhâ ayağa kalkar ve kapıyı sıkıca kilitler. Yûsuf'a, derdine derman olmasını söyler. Yûsuf'sa asla günah işlemeyeceğini söyler. Züleyhâ bu sözlere aldırmaz ve onu ikinci eve götürür. Kapıyı sıkıca kilitler ve Yûsuf'a kendisine sarılması, kendisiyle sohbet etmesi için yalvarır. Yûsuf, başkasının bahçesine izinsiz girmeyeceğini söyler. Züleyhâ, onu evden eve götürür. Belki muradına erişir diye Yûsuf'u yedinci eve götürür. Züleyhâ, onu tahtının yanına götürür. Kendisini tahtın üzerine atıp, hararetli sevgisini anlatır. Fakat Yusuf gözünü ayağına dikip, utançtan başını önüne eğer.

Yûsuf, evin döşemelerine baktığında Züleyhâ ile kendisinin birbirini kucaklamış hâlini; kapı ve duvarlarda da iki gül yanaklıyı sevişir hâlde görür. Züleyhâ'nın resmini her tarafta görmekten dolayı onun yüzüne bir bakış atar. Züleyhâ, bu bakıştan ümide kapılır ve ondan murat almak ister. Yûsuf, Züleyhâ'ya kendisini bu evde zorla tutmamasını; burda yalnız kalmalarının doğru olmadığını söyler. Züleyhâ, Yûsuf'a onları bu istekten engelleyecek olanın ne olduğunu sorar. Yûsuf, kendisine mani olan iki şeyin azizin kahrı ve Allah'ın gazabının olduğunu belirtir. Züleyhâ ise ona azizden korkmamasını ona pişmanlık kadehinden içireceğini ve böylelikle kıyamete kadar yerinden kalkamayacağını söyler. Yûsuf, bir başkasına zararının dokunamayacağını; ona ihanet etmeyeceğini belirtir. Züleyhâ, Yûsuf'a bu baş başa kaldıkları evde hazinesinin olduğunu ve günahının kefareti olarak hepsini feda edeceğini söyler. Yûsuf ise Tanrı'sına rüşvet teklif edilemeyeceğini anlatır. Züleyhâ, azizin gelip onun ölüsünü görünce kılıçla Yûsuf'un boynunu vuracağını söyleyip ayağa kalkar ve kendi boğazını kesmek için hançer çeker. Bunu gören Yûsuf derhâl Züleyhâ'nın elinden hançeri alır. Züleyhâ'ya sakin olmasını; yakında kendisine helal yollardan kavuşacağını söyler. Bunları duyan Züleyhâ yumuşar ve elinden hançeri atar. Yûsuf'un boynuna sarılır, yüzünü öpmeye başlar. Yûsuf, kendisini baştan çıkarmaya çalışan Züleyhâ'ya meyleder. Bu sırada Cebrail gelir ve sabretmesi gerektiğini söyler. Böylelikle Yûsuf, Züleyhâ'yla birlikte olmaz. Züleyhâ, arzu içerisinde kıvranırken Yûsuf ise türlü sebeplerle işi geciktirmek ister. Bu sırada Yûsuf'un gözü altın yaldızlı perdeye takılır. Züleyhâ'ya bu perdenin arkasında ne olduğunu sorar. O da perdenin arkasında bir put olduğunu söyler. Putu, bu kötü hareketleri görüp ondan incinmesin diye gizlediğini anlatır. Yûsuf bu sözleri işitince her şeyi gören Allah'tan utanır; yaptığı işten vazgeçer ve kaçmaya başlar. Kilitli kapıların her biri elinin bir hareketiyle tek tek açılır. Züleyhâ, Yûsuf'un kaçtığını görünce ardına düşer. Onu en sonuncu kapıda eteğinden tutar. Yûsuf'u geri döndürmek isterken arkadan gömleğini yırtar. Fakat o elinden kaçar ve kurtulur.

Yûsuf o yedi evden çıkarken azizin, yakın adamlarından oluşan bir toplulukla konuştuğunu görür. Aziz, onun korkmuş olduğunu görür ve ona neden korktuğunu sorar. Yûsuf ise cevabını verir ama ona sırrı ifşa etmez. Züleyhâ, Yûsuf'un azizle beraber gittiğini görünce onun sırrını ifşa ettiğini sanır. Bu korkudan dolayı ağlamaya başlar ve azize o sırrı anlatır.

Züleyhâ, azize kendisinin uyurken Yûsuf'un onu öptüğünü söyler. Bunun üzerine onu ihaneti için tutmaya çalışırken kaçtığını söyler. Bu kişiyi ya öldürmesini ya da zindana atmasını ister. Böylelikle emirlerinde çalışanların kınamasına maruz kalmayacaklarını söyler.

Aziz, köleyi tutmalarını buyurur. Yûsuf'u aşağılayarak azizin önüne getirirler. Aziz Yûsuf'a, kendisine neden ihanet ettiğini sorar. Yûsuf, Züleyhâ'nın kendisinden murat almak istediğini, ondan kaçmak isterken onu gömleğinden yakaladığını ve gömleğini yırttığını söyler. Yûsuf, Allah'a suçsuzluğunun ispatı için kendisine bir şahit vermesi için dua eder. Duası kabul olur ve orada elinde kırk günlük süt çocuğuyla birisi hazır olur. Bu bebek dile gelerek azize Yûsuf'u geri

döndürmesini söyler. Aziz, bebeğe bu işi ilk kimin başlattığını sorar. Bebek, gömlek önden yırtıldıysa Yûsuf'un, arkadan yırtıldıysa Züleyhâ'nın suçlu olacağını söyler. Aziz gömleğin arkadan yırtıldığını görünce Züleyhâ'nın suçlu, Yûsuf'un ise suçsuz olduğunu anlar ve Yûsuf'a bu sırrı saklaması gerektiğini söyler. Züleyhâ'ya da tövbe etmesi gerektiğini söyleyerek evden çıkar.

Mısırlı kadınlar bu olayı/sırrı duyarlar ve dedikodu yaparlar. Züleyhâ bu dedikoduları duyar ve bir ziyafet düzenleyerek onları davet eder. Tüm kadınlar davete gelir. Züleyhâ, Yûsuf'u giydirip kuşandırır. Yûsuf'un eline altından bir ibrik, bir kızın eline de altından bir leğen verir. Yûsuf'a ve kıza onları ne zaman çağırırsa çabucak gelmelerini ve kadınların eline su dökmelerini söyler. Züleyhâ, kadınların her birinin eline bir bıçak ve turunç verir. Kadınlara, turuncu Yûsuf gelene kadar ellerinde tutmalarını ve onu kesmemelerini tembihler. Züleyhâ, Yûsuf'u içeri çağırır. Kadınlar Yûsuf'u gördüklerinde akılları başlarından gider ve turunçları kesecekleri yerde ellerini keserler. Yûsuf, kadınların ellerine su döker. Kadınlardan bazıları baygınlık geçirir; bazısı can verir; bazısı ise aşktan deliye döner. Kadınlar, bu varlığın insan olamayacağını gökten inen bir melek olacağını söyler. Züleyhâ'dan kendilerini mazur görmesini isterler. Yûsuf'a, kendileriyle beraber olmasını yoksa onu zindana attıracaklarını söylerler. Yûsuf, günah işlemektense zindana düşmeyi yeğlediğini söyleyerek onları azarlar.

Kadınlar, Züleyhâ'yı sırrı ifşa oldu diye tahrik ederler. O da, kadınların kendisini rezil ettiğini düşünerek paniğe kapılır ve azize gider. Ona, Yusuf'u bu söylentileri durdurmak için zindana atmasını söyler. Aziz de bu öneriyi akıllıca bulur ve ona Yûsuf'u zindana göndermesi için izin verir. Züleyhâ, Yûsuf'a gider ve onunla olmasını yoksa onu zindana atacağını söyler. Yûsuf da, asla günah işlemeyeceğini; istediğini yapmasını söyler. Züleyhâ, ondan umudu kesince Yûsuf'u bağlayıp zindana götürmelerini emreder.

Yûsuf, zindandayken duvarda Kenan'a doğru bir delik açar. Bir gece Kenan'a doğru bakarken yoldan deveye binmiş birinin geçtiğini görür. Yûsuf, adama durması için seslenir ve nerden geldiğini sorar ama Arap, Yûsuf'un cevabını vermez; yoluna devam eder. Bunun üzerine Allah toprağa emreder ve devenin ayakları yere saplanır. Yûsuf, Arap'a, nereden geldiğini, hangi diyardan olduğunu sorar. Arap, Şam şehrinden bu tarafa geldiğini şimdi de evine doğru gittiğini söyler. Yûsuf, Kenan'a yolunun düşüp düşmediğini sorar. Arap, o yerde çokça kaldığını belirtir. Yûsuf, Yakup peygamberi görüp görmediğini sorar. Arap, oradan geçtiğinde gece olduğunu; yüzünü göremediğini; nasıl olduğunu bilmediğini ama uzaktan ağlayıp inlemesini işittiğini söyler. Gece vakti kimin böyle ağladığını sorunca oğlundan dolayı kederli olan Yakup peygamber olduğunu öğrendiğini anlatır. Yakup'un yitirdiği oğlu için ağlamaktan gözlerinin kör olduğunu söyler. Yûsuf Arap'tan, eğer Kenan'a doğru giderse, o zavallı köre haberini ulaştırmasını ister. Selamını ulaştırırsa ona kocaman bir inci vereceğini söyler. Arap Yûsuf'tan, adını söylemesini ve

bu haberden maksadının ne olduğunu söylemesini ister. Yûsuf, Allah'tan bunu söylemesi için izin olmadığını belirtir. Arap'tan Yakup'a, zindanda kimsesiz ve ağlayan bir hasta gördüğünü; ona çokça dualar gönderdiğini; ondan kendisine zindandan kurtulması için dua etmesini istediğini söylemesini ister. Arap, incisini alarak Kenan'a doğru yola koyulur. Arap, Kenan'a yetişir ve Yakup'a, Mısır şehrinde zindanda bir kimsesizi gördüğünü; ona çokça dua ve selam yolladığını söyler. Yakup, selam yollayanın adını ve bu haberden maksadını sorar. Arap, o kişinin adını söylemediğini belirtir. Yakup, bu kişinin Yûsuf olabileceğini düşünür. Kendisine sağ olduğunu bildirmek için haber göndermiştir diye mutlu olur. Arap, Yakup'tan kendisi ve zindandaki kimsesiz için dua etmesini ister. Yakup dua eder.

Yemen ülkesinde hükümdar olan bir padişah vardır. Bu padişah, Mısır şahına zehir verilmesini planlar. Mısır şehrine şaha zehirli kâse sunmaları için elçiyle altın kesesi yollar. Altınları gizlice alan kimse zehirle şahı öldürecektir. Elçi, şahın sakisine onu zehirlemesi teklifini sunar ama saki kabul etmez. Bunun üzerine aynı teklif şahın sofracı başına edilir. Sofracı başı, teklifi kabul eder. Saki, şaha bugün kendisine getirilecek yemek tepsisinden kesinlikle yemek yememesini söyler. Sofracı başı, sakinin kendisini ifşa ettiğini duyunca gidip şaha sakinin elinden kadeh içmemesini, bu kadehin zehirli olduğunu söyler. Şah ne yemek yer ne de şarap içer. Vezirine yemekle şarabı bu iş çözülene kadar saklamasını, saki ile sofracı başını zindana yollamasını söyler. Saki ve sofracı başı zindana atılır. Bu ikisi Yûsuf'la dostluk kurar.

Saki ve sofracı başı bir gece Yûsuf'a tabir etmesi için evvelki gece gördükleri rüyayı anlatırlar. Saki, rüyasında şaha götürmek için şarap hazırladığını anlatır. Yûsuf da sakiye, şaha yine saki olacağını söyler. Sofracı başı rüyasında, başında ekmek tepsisi gördüğünü; kuşların oradan ekmek götürdüğünü anlatır. Yûsuf, sofracı başının rüyasını, şahın onu darağacına asacağı; kuşların gelip etini yiyeceği şeklinde yorumlar. Yûsuf, sakiden, şahın yanına gittiğinde şaha kendisinden bahsetmesini ister.

Yûsuf'un, Allah'tan başkasından medet umması Allah'ın hoşuna gitmez. Cebrail, onun yanına gelir ve sakinin onun dediklerini şaha anlatmayı unutacağını, zindanda yedi yıl kalacağı haberini verir. Üç gün geçer ve şah, saki ile sofracı başının kendi huzuruna getirilmesini emreder. İkisini de sorguya çekerler ama ikisi de kendilerine isnat edilen suçu inkâr eder. Şah, vezirine şarap ile kebabı getirmesini söyler. Sakiye ve sofracı başına her kim hazırladığı içki ve yemekten yerse özgür kalacaktır denir. Saki şarabı bir defada içer ama sofracı başı kebabı yemez. Şah, sofracı başının darağacına çekilmesini buyurur. Sakiyi ise yeniden kendisine saki yapar.

Saki, padişaha saki olduktan sonra Yûsuf'u unutur. Yûsuf, zindanda yedi yıl geçirir. Mısır'ın şahı bir rüya görür ve rüya tabircilerini rüyasını yorumlamaları için huzuruna ister. Onlara: " Rüyamda, Nil'in kenarında durduğumu gördüm. Nil'den hepsi birbirinden iyi, semiz ve kuvvetli yedi inek çıktı. Yine yedi tane zayıf inek göründü ve bu inekler semiz inekleri tamamen yediler.

Yine yeşil ve taptaze yedi başak gördüm. Yedi tane kuru başak ortaya çıktı ve o yeşil başakları bir defada kuruttu." diye rüyasını anlatır. Şahın rüyasını kimse tabir edemez. Şah, rüyayı tabir edemeyenlerin hepsini darağacına çektirir. O sırada şahın yanında olan saki, zindanda şahın rüyasını dosdoğru tabir edecek suçsuz birisinin olduğunu söyler. Şah, bu kişinin hemen huzuruna getirilmesini ister. Saki zindana gider ve Yûsuf'a şahın rüyasını kendisininmiş gibi anlatır. Yûsuf bu rüyanın bir şahın görebileceği bir rüya olduğunu söyler. Saki de Yûsuf'a, rüyayı şahın gördüğünü ve Yûsuf'tan onu yorumlamasını istediğini söyler. Yûsuf, yedi yıl bolluk olacağı; tohumluğun çok geleceği ve bereket olacağı; yine yedi yıl kıtlığın meydana geleceği ve insanların ekmek diyerek can vereceği şeklinde rüyayı yorumlar.

Saki, gidip şaha rüyanın yorumunu anlatır. Şah da, rüyayı yorumlayanı getirmelerini; yorumu bir de onun ağzından duymak istediğini söyler. Saki, rüyayı yorumlayanın şahtan, Mısırlı kadınları huzuruna çıkarmasını ve onu neden zindana attırdıklarını sormasını istediğini söyler. Şah, kadınları getirtir; hepsi de suçunu kabul eder. Orada bulunan Züleyhâ da Yûsuf'un günahının olmadığını söyler. Aziz bunları işitince Züleyhâ'yı, kendisini utandırdığı için boşar. Aziz dertten ve kederden dolayı zehir içerek ölür.

Şah, Yûsuf'u aziz yapar. Yûsuf, şaha gider ve ona, eğer kendisine güveniyorsa ona kendi yetkilerini vermesini söyler. Şah da bunu kabul ederek Yûsuf'u tahtına oturtur ve her şeyi ona emanet eder. Yûsuf yedi yıl tarımla uğraşır; mahsuller bin şehri doyuracak kadar çoktur. Derken kıtlık yılları gelip çatar ve halkta yiyecek kalmaz. Yûsuf'ta zahire çoktur; insanlara zahire ve ekmek verir. Halk, Yûsuf'a ellerindekini satar bunlar yetmeyince de kendilerini satarlar. Yûsuf'un zahiresi azalmaya başlayınca halk arasında açlıktan kırılmalar başlar. Yûsuf, Allah'a dertlerine bir çare vermesi için yalvarır. Bu dua üzerine Cebrail gelir ve Yûsuf'a, halkın onun yüzünün güzelliğinden dolayı açlıklarını unutması için sabah akşam onlara yüzünü göstermesini söyler. Günler, aylar, yıllar bu şekilde geçer.

Züleyhâ, gözleri kör olmuş bir şekilde yollarda Yûsuf'u bekler. Yıllardır taptığı putundan bir fayda gelmediğini anlayınca putu kırar ve Allah'a yönelir. Allah'a kendisini Yûsuf'a kavuşturması için dua eder. Bir gün Züleyhâ, Yusuf'un maiyetinin önüne çıkar ve adalet ister. Yûsuf, bu ağlayıp inleyenin kim olduğunu sorar. Orada bulunanlar, onun kör, yaşlı ve yoksul bir kadın olduğunu söyler. Yûsuf, kadının hususi dairesine götürülmesini emreder ve döndüğünde istediği şey her neyse vereceğini söyler. Yûsuf, hususi dairesine geldiğinde Züleyhâ, Yûsuf'un huzuruna gelir. Yûsuf, ona kim olduğunu sorar. O da, kendisinin Züleyhâ olduğunu söyler. Züleyhâ, şahın Yûsuf olduğunu öğrenince kendinden geçer. Yûsuf ona, malının-mülkünün, güzelliğinin nereye gittiğini; gözlerinin neden kör olduğunu ve neden yaşlandığını sorar. O da, onun için ağlamaktan kör olduğunu; yanında her kim ondan bahsetse malını mülkünü ona verdiğini söyler.

Yûsuf, ona ne ihtiyacı varsa gidereceğini söyler. Züleyhâ da, yeniden görmeyi, güzelliğini, gençliğini ve ona kavuşmayı istediğini söyler. Yûsuf, Allah'tan bu istekleri ister. İstekleri kabul olur ve Züleyhâ yeniden görmeye başlar, gençleşir ve güzelleşir. Züleyhâ, Yusuf'tan gönlünün derdine de deva olmasını ister. Yûsuf, Allah'tan kendisine bir onay gelmediği sürece ona cevap vermez.

Yûsuf, Züleyhâ'ya Muhammed'in kendisinden kat be kat üstün olduğunu, onu görse dayanamayacağını söyler. Züleyhâ da bunu bildiğini Muhammed'in Yûsuf'tan yüz kat iyi olduğunu ve sevgisinin yüreğini kapladığını söyler. Züleyhâ, Muhammed'in adını andığı için Cebrail onu göklerde Yûsuf'la nikâhlar. Yûsuf'a yeryüzünde nikâh kıymasını söyler.

Yûsuf, düğün hazırlıklarına başlar ve nikâh kıyılır. Gece olur; Yûsuf, Züleyhâ'nın bakire olduğunu anlayınca; ona şimdiye kadar nasıl bakire kaldığını sorar. Züleyhâ Yûsuf'a, rüyasında kendisine bakire kalmasını onun tembihlediğini söyler.

Züleyhâ, Yûsuf'tan içinde Allah'a ibadet edeceği bir mescit yaptırmasını ister. Mescit hazırlanır. Züleyhâ, Allah'a duyduğu aşktan dolayı Yûsuf'u umursamaz hâle gelir. Züleyhâ, ondan uzaklaştıkça Yûsuf ona meftun olur. Züleyhâ ikisi erkek biri kız olmak üzere üç çocuk doğurur. Erkeklerin adları Mûnşâ ve Berâhîm kızın adı ise Rahîme'dir. Rahime, daha sonra Eyüp ile evlenir.

Yûsuf, yapı ustasına şehrin dışında bir misafirhane yapmasını emreder. Misafirhane yapılır ve oraya gelen geçen kervanlardan kim olduklarına dair bilgi alacak kişiler gönderilir. Yûsuf'un bunu yapmaktaki amacı ailesinden birilerine rastlamaktır. Bir gün Kenan'dan bir güruh gelir. Misafirhanedeki görevliler Yûsuf'a bu durumu bildirir bir mektup yazıp yollarlar. Yûsuf, o güruhun derhâl huzuruna getirilmesini emreder. Yûsuf, onları tanır ama onlar Yûsuf'u tanımaz. Onlara nerden geldiklerini ve neden böyle perişan bir hâlde olduklarını sorar. Yakup peygamberin babaları olduğunu, onların da onun on bir oğlu olduklarını söyledikten sonra babalarının kendilerini onun köleliği için yolladığını; ona merhamet etmesini istediğini söylerler. Yûsuf'a, Allah'ın sadakasından kendilerine vermesi için babalarının hediye gönderdiğini söylerler. Yûsuf, sadaka sözünü işitince çok üzülür.

Aziz, bir kardeşlerinin neden onlarla gelmediğini sorar. Onlar da, babalarının onu yanından bir an bile ayırmadığını; sebebininse bir oğlunu kurdun yemesi ve bu acının onu perişan etmesi olduğunu anlatırlar. Yûsuf, babalarının peygamber olmasına ve bir kurdun peygamber çocuğunu yemesinin mümkün olmamasına rağmen bu olayın nasıl gerçekleştiğini sorar. Kardeşler de, gezmeye çıktıklarını; geri döndüklerinde kardeşlerinden kanlı gömleğinden başka bir iz bulamadıklarını anlatırlar. Aziz, kurdun çocuğa saldırdığı hâlde onun gömleğinin neden parçalanmadığını sorar. Yalan söylediklerini; onları zindana attıracağını; onların casusa, hırsıza benzediğini ve sözlerine güvenilemeyeceğini söyler. Yusuf'un kardeşleri, casus olmadıklarına,

peygamber çocuğu olduklarına dair yemin ederler. Yûsuf'a, kendilerini babalarına bağışlamasını söylerler. Yusuf, onları, babalarının hatırına bağışladığını ama onlardan birini babalarından haber gelene kadar tutacağını söyler. Kardeşler de, Şim'un'u tutabileceğini; kendilerine izin vermesini söylerler. Yûsuf, onlara merhamet edip izin verir. Her birine bir eşek yükü buğday verir. Diğer kardeşi de buraya sağ salim getirirlerse daha fazla buğday vereceğini; eğer o kardeşi getirmezlerse huzuruna çıkmamalarını söyler. Kardeşler de, Allah izin verirse onu getireceklerini vaat ederler. Yûsuf getirdikleri hediyeyi onların yüklerinde geri dönmeleri için gizler. Yakup'un çocukları seferden döndüklerinde babalarını hasta ve ayıplanmış/kınanmış bulurlar. Babalarının hâlini değişik görünce, neden böyle mahzun olduğunu sorarlar. Yakup, Cebrail'in geldiğini, Allah'ın, kendisinden bir daha Yusuf'un adını anmamasını istediğini, eğer anarsa onu peygamberlikten çıkaracağını söyler. Yakup, Şimun'un neden yanlarında olmadığını sorar. Onlar da azizin, Yakup'tan çocuklarının casus olmadığına dair bir mektup getirene kadar Şimun'u yanında tutacağını söyler. Yakup, bu haberi alınca Şimun'un gidişinin kendisini Yusuf'tan çok üzdüğünü söyler.

Çocukları Mısır'a gitmenin onlara farz olduğunu; İbn-i Emin'i de onlarla yola koymasını çünkü şahın onun da gelmesini istediğini babalarına anlatırlar. Yakup, bu çocuğu, Yûsuf gibi vermeye asla gücünün olmadığını söyler. Çocukları, eğer onu göndermezse kendilerini de göndermemesini; o gitmeyene kadar şahın kendilerine bir tane bile buğday vermeyeceğini söylerler. Yakup, kendilerinden İbn-i Emin'i getireceklerine dair senet ister. Ancak bu şartla çocuğu onlara vereceğini söyler. Çocukları da, onu sağ salim getireceklerine dair yemin ederler. Yakup, bu yemini aldıktan sonra gitmelerine izin verir. Yakup, azize verilmesi için bir mektup yazar; çocuklarına Mısır'a ayrı ayrı girmelerini; kötü gözlerin onlara değmemesini tembihleyip onları Allah'a emanet eder. Yakup'un oğulları Mısır'a ulaşır ve her biri şehre ayrı ayrı girer.

İbn-i Emin yolu bilmediği için yolunu kaybedip ağlamaya başlar. Cebrail gelir ve Yûsuf'a, öz kardeşinden şehrin kapısında gözü yaşlı bir şekilde beklediğini söyler. Yabancı kılığında oraya gitmesini, ona yolu gösterip buraya getirmesini söyler. Yûsuf, köle kılığında deveye binip kardeşinin yanına gider ve İbranice, ona nerden geldiğini sorar. İbn-i Emin de Kenan'dan geldiğini söyleyerek ona İbraniceyi nerden bildiğini sorar. Yûsuf, kendisinin de onun gibi yabancı olduğunu söyler. İbn-i Emin'e, memleketinde gözleri kör olan kişinin kim olduğunu sorar. İbn-i Emin de, o kişinin zavallı babası olduğunu söyler. Yûsuf, babasının adını sorunca o da Yakup der. İbn-i Emin'e babasının neden kör olduğunu sorar. O da, babasının Yûsuf adında bir oğlunun olduğunu; onu yitirdiğinde çok kederlenip ağladığını bu yüzden kör ve yatalak olduğunu anlatır. Yûsuf ona, hediye niyetine büyük bir inci verir; yolu gösterir ve evinin yolunu tutar.

Kardeşler azizin huzuruna gelir; mektubu ve öbür kardeşlerini selametle yanına getirdiklerini; babalarının ondan kör olan kendisine merhamet edip Şimun'u serbest bırakmasını ve Allah'ın

malından ona vermesini istediğini söyleyerek mektubu şaha verirler. Şah mektubu alır ve okumaya başlar. Yakup mektupta şaha, kendisinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının çok olduğunu söyleyerek gelenlerin casus değil çocukları olduğunu belirtir. Kendilerine yardım etmesini istediğini söyler. İstediği oğlunu varlığından haberdar olsun diye yanına gönderdiğini ve onun kendisine kalan tek yadigâr olduğunu belirtir. Yitirdiği diğer oğlundan (Yûsuf'tan) dolayı tüm sevgisini ona (İbn-i Emin'e) verdiğini söyler. Öbür oğlunu (Şimun'u) çabucak yollamasını söyler. Yakup, mektubunu şaha duayla bitirir.

Yûsuf, büyük bir ziyafet düzenler. Bu ziyafette aynı anneden doğan kardeşleri ikişer ikişer aynı sofraya aynı tepsiden yiyecek şekilde oturtur. Yûsuf, öz kardeşi İbn-i Emin'in eşsiz ve mahzun bir şekilde durduğunu görür. Tahttan iner ve onunla aynı sofraya oturur. Yûsuf'un yüzünde bir örtü vardır. Rüzgârın esişiyle beraber örtü yüzünden açılır. Örtü her açıldığında İbn-i Emin onun yüzüne bakarak ah çeker. Yûsuf, ona neden yemek yemediğini sorar. İbn-i Emin de, onun yüzündeki benden kardeşinin yüzünde de olduğunu; onu kardeşine benzettiğini söyler. Yusuf da, eğer kabul ederse kardeşi olabileceğini söyler. İbn-i Emin, azizin bu teklifi karşısında çok duygulanır ama hiç kimsenin de kardeşinin yerini tutamayacağını söyler.

Yûsuf, içinde güzel resimlerin olduğu bir ev hazırlatır. Ressam, bu eve Yakup ile on bir oğlunun; Yûsuf'a kardeşlerinin yaptıklarının ve kuyunun resmini çizip üzerine de adlarını yazmıştır. Yûsuf, misafirlerin resimlerle süslenmiş evlere götürülüp gezdirilmesini; ressamın çizdiği resimlerin nasıl olduğuna bakmalarını ister. Kardeşler eve girince yaptıklarının tümünü resimler üzerinden görürler. Kardeşler, yabancı yerde rezil olduklarını kıyametin bile bu kadar erken gelmeyeceğini söylerler.

İbn-i Emin, Yûsuf'tan kendisini resimlerle süslü eve göndermesini ister. O evde bir resmin yitirdiği kardeşine çok benzediğini söyler. Yûsuf, oğluna İbn-i Emin'i resimli evlere götürmesini buyurur. İbn-i Emin, Yûsuf'un resmini görünce kederlenip kendinden geçer. Kendine geldiğinde, Yûsuf'un nerede olduğunu sorar. Yûsuf'un oğlu da, Yûsuf'un sofrada beraber yemek yediği kişi olduğunu söyler. İbn-i Emin, yeğenine, gidip babasına onu görmek istediğini iletmesini söyler. Çocuk gidip babasına haber verir. Yûsuf ve İbn-i Emin kucaklaşıp hasret giderirler.

Yûsuf, kardeşine, onu hırsızlık yaptığı bahanesiyle, yüküne kızıl kâsesini koyarak alıkoymak istediğini söyler. İbn-i Emin de bu teklifi kabul eder. Yûsuf sabahleyin kardeşlerini toplar ve onlara bolca erzak, buğday vererek onları yolcu eder. Kardeşlerinin kervanı yola çıkınca, Yûsuf kızıl kâsesinin kaybolduğunu, kâsesini alan kişinin başının vurulacağını tellal ile duyurur. Kâse, duyuruya rağmen Mısır'da bulunmaz. Yûsuf, kafilenin döndürülmesini ister. Kafile huzura getirilir. Yûsuf, kâsesinin kaybolduğunu ve onlardan birinin çaldığını söyler. Kardeşleri Yûsuf'a, onun malına göz dikecek ya da onu çalacak insanlar olmadıklarını söyler. Yûsuf: "Eğer kâse sizden çıkarsa; sizin yasalarınıza göre cezanız ne olur? diye sorar. Onlar da, hırsızlığın cezasının,

hırsızlık yapan kişinin, malını çaldığı kişiye köle olması şeklinde olduğunu söyler. Kâse İbn-i Emin’in yükünden çıkar. Bunun üzerine kardeşleri, İbn-i Emin için: “ Bunun kardeşi de hırsızlık yapmıştı.” der. Yûsuf bu yalanı işitince çok sinirlenir, onların tutulup zindana götürülmelerini emreder. Onlar, kendilerinin neden zindana götürüldüğünü sorar. Yûsuf’tan kendilerini babalarının hatırına bağışlamasını isterler. Yûsuf, onları hırsızlık yapan İbn-i Emin’i yanında tutma şartıyla salıvereceğini söyler. İbn-i Emin, Yûsuf’un emriyle bağlanıp zindana götürülür. Bunu gören kardeşleri onun serbest bırakılıp onlardan birinin onun yerine esir alınmasını isterler. Eğer babalarının bundan haberi olursa bu dertten öleceğini söylerler. Yûsuf, ondan başkasını almayacağını söyleyerek tekliflerini reddeder. Yehuda kardeşlerine, hâlini babalarını anlatmalarını, kardeşini almadan buradan gitmeyeceğini söyler.

Yehuda orada kalır kardeşler ise yola çıkar. Kenan’a ulaştıkları zaman, babalarına İbn-i Emin’in hırsız olduğunu söylerler. Yakup bunları işitir işitmez kendini kaybeder. Kendine geldiği zaman oğullarına onlara inanmadığını söyler. Yakup, biraz daha sakinleşince her şeyin en iyisini Allah’ın bileceğini söyleyerek ona tevekkül edeceğini belirtir. Oğullarını, mektubunu azize versin diye yeniden Mısır’a yollar. Yakup mektupta, peygamber çocuğunun hırsız olamayacağını belirtir ve oğullarının bırakılmasını ister. Yusuf mektubu okumayı bitirir ve çok sinirlenir. Yakup’un oğullarına buraya ne cesaretle geldiklerini sorar; hepsinin hırsız olduğunu ve onları öldüreceğini söyleyerek zindana atılmaları için emir verir. Yakup’un oğulları ağlayarak, eğer kendilerini öldürürse babalarının ahının onu tutacağını söyler.

Aziz, onları öldürmekten vazgeçtiğini ama kölesini azat etmeyeceğini; yanında altından bir kadeh olduğunu; bu kadehin her şeyi bilip haber verdiğini söyler. Aziz, oğluna kadehi getirmesini söyler. Kadeh getirilir; aziz, kadehe kendilerini bu kişiler hakkında bilgilendirmesini söyler. Vezir altın bir çubukla kadehe vurunca kadeh çınlar ve aziz kadehten bu kişiler hakkında bilgi vermesini ister. Kadeh bu kişilerin hain olduğunu; hepsini yakalatmasını; Yûsuf’u bunların kuyuya attığını; ona eziyet edip bir kervana sattıklarını; satıldığına dair senedi bunların yazdığını söyler. İbn-i Emin kadehe, Yûsuf’un sağ olup olmadığını sorar. Kadeh, Yûsuf’un sağ olduğunu ve onun yüzünü yeniden göreceğini söyler. İbn-i Emin kadehe, Yûsuf’un nerede olduğunu sorar. Kadehe vururlar ama ses çıkmaz. Kadeh, Yûsuf satıldığında ağabeylerine verilen senedin şu an bulundukları yerde olduğunu; senedin çıkarılmasını ve gösterilmesini söyler. Senet çıkarılır ve gösterilir. Kardeşler o senedin sahte olduğunu; yazısının okunamadığını söylerler. Aziz, okumayı iyi bildiğini ve senedin kendisine getirilmesini söyler. Aziz senedi okur ve kardeşlere bu senedin Yûsuf’u kuyu başında sattıkları senet olduğunu söyler. Kardeşler bunu inkâr edip senetten haberlerinin olmadığını söyler. Aziz, İbn-i Emin’den senetteki yazıya bakmasını ve o yazının kime ait olduğunu söylemesini ister. İbn-i Emin yazıya bakar ve kardeşlerinin yazısı olduğunu söyler. Kardeşleri, sattıkları Yûsuf’un bir köle çocuğu olduğunu; kardeşleri olan Yûsuf

olmadığını söylerler. Aziz İbn-i Emin'e, onların dediğinin doğru olup olmadığını sorar. İbn-i Emin de kendilerinde köle Yûsuf olmadığını onların yalan söylediğini; sattıkları Yûsuf'un öz kardeşi olduğunu söyler. Aziz, onları tutup ya zindana atacağını ya da öldüreceğini söyler. Kardeşler, azizden babalarının hatırına kendilerini bağışlamalarını isterler. Yûsuf, babasının adını duyunca tutsakları affettiğini ve onların geri getirilmesini söyler.

Kardeşler, azizin huzuruna getirilince güçlü bir rüzgâr azizin yüzünden örtüsünü açar. Kardeşler onun yüzünü görünce çığlık atarlar. Aziz, kendisinin Yûsuf olduğunu; korkmamaları gerektiğini söyleyerek tahtından iner ve her birini kucaklar. Kardeşleri, Yûsuf'un ayağına kapanıp kendilerini bağışlamasını isterler. Yûsuf, onları bağışladığını söyler.

Yûsuf, görevlilerden birine babasına gömleğini götürmesini; ondan da kendisine haber getirmesini ister. Görevli atlanıp Mısır'dan çıkar. Mısır'dan Yûsuf'un gömleği çıkar çıkmaz Yakup onun kokusunu alır. Yakup etrafındakilere Yûsuf'un kokusunu aldığını ve ona kavuşacağı ümidinin olduğunu söyler. Etrafındakiler onun çıldırmış olduğunu; kırk yıldan sonra Yûsuf'un bulunamayacağını söyler. Yakup, onların bunu bilemeyeceğini ancak kendisinin bileceğini söyleyerek onlardan kendisini kınamamalarını ister.

Yûsuf'un habercisi, Kenan'a Yakup'u haberdar etmek için ulaştığında subaşında beli bükülmüş bir ihtiyar kadın görür. Haberci, kadına Yakup'un evini ona müjdeli haberi vermek için sorduğunda kadın haberin ne olduğunu öğrenmeden ondan haber vermeyeceğini söyler. Haberci, Yakup'un oğlunun bulunduğunu; Mısır şehrinde padişah olduğunu; buna delil olarak da onun gömleğini getirdiğini söyler. Kadın bunu işitince Allah'a, kendisine söz verdiğini; ama onu kendisinden önce müjdelediğini söyler. Beşîr (haberci, görevli), kadına neden böyle feryat ettiğini sorar. Kadın, Yakup'un onun oğlunu sattığını bundan dolayı da kendisinin ona aynı durumu yaşaması için beddua ettiğini söyler. Kadın, bu bedduadan sonra bir sesin kendisine, oğluna kavuşmayana kadar Yakup'un da oğluna kavuşmayacağını söylediğini anlatır. Beşîr, kadına oğlunun adını sorar. Kadın, oğlunun adının Beşîr olduğunu şimdilerde büyük olduğunu söyler. Beşîr, kadına oğlunun kendisi olduğunu söyler. Kadın, onun yüzüne bakınca oğlu olduğunu anlar; oğlunu kucaklayıp Allah'a şükreder.

İkisi gidip Yakup'u haberdar eder. Yakup haberi alınca çok mutlu olur ve haberciye nerden geldiğini sorar. Haberci, Mısır'dan geldiğini; Yûsuf'un Mısır'da padişah olduğunu; buna delil olarak da onun gömleğini getirdiğini; Yûsuf'un Yakup'tan bu gömleği gözlerine sürmesini istediğini söyler. Yakup gömleği gözlerine sürer sürmez görmeye başlar. Beşîr, Yakup'tan ölümünün kolay olmasını diler. Yakup da Beşir'in ölümünün kolay olması için dua eder. Yaşlı kadın Yakup'tan kendisinin cennete gitmesi için dua etmesini ister. Yakup ona da dua eder.

Yûsuf, kardeşlerinden ailelerini ve evlerini Mısır'a getirmelerini ister. Kardeşler, Kenan'a ulaşır; babalarından kendilerini bağışlamasını isterler. Yakup, Yûsuf'u görünce onları affedeceğini

söyler ve göç etmek için toparlanmalarını emreder. Göç etmek üzere Mısır'a doğru yola koyuldukları zaman Beşîr, önden gidip Yûsuf'a ailesinin geldiğini haber verir. Yûsuf babasını karşılamak için askerleriyle beraber atlanır. Önden 500 atlı yollar; kendisi de 12 bin atlı ile babasının gelişini bekler. Yine, babasından özür dilemek için 40-50 bilgeyi de gönderir. Yakup, 500 atlıyı görür ve kim olduklarını sorar. Yûsuf'un adamları olduğu söylenir. Yakup'a müjdeyi verip ona secde ederek saygılarını gösterirler. Yakup, 40-50 adamın kendi önünde baş eğdiğini görünce bu topluluğun kim olduğunu sorar. Yakup'a, Yûsuf'un kendisinden özür dilemek için yolladığı bilgeler olduğu söylenir. Yakup: " O şah bana ne yaptı da özür diliyor?" diye sorar. Onlar da: "Yûsuf rüya gördüğünde ona kimseye anlatmamasını tembihlediğiniz hâlde kardeşlerine rüyayı anlattı. Bu yüzden sizden özür diliyor." der. Yakup, Allah izin verirse onu bağışladığını ve onun için tövbe edeceğini söyler. Yakup'a, Yûsuf'un, beyaz at üzerindeki kişi olduğu söylenir. Yakup, oğluna kavuştuğu için Allah'a şükreder ve oğluyla beraber atlanıp Mısır'a giderler. Cebrail yeryüzüne iner ve Yûsuf'a, babasından bir an olsun bile ayrılmayıp ibadet yapmayı unuttuğu için soyundan peygamber çıkmayacağını söyler. Yûsuf, bu haberi alınca kederden üstünü başını parçalar.

Mısır'a ulaştıklarında şenlik düzenlenmesi emredilir. Yûsuf, bir meclis düzenler; altından yapılma on iki taht getirtir; annesini, babasını ve kardeşlerini bu tahta oturtur. Ailesi, Yûsuf'a secde eder. Yûsuf, babasına rüyasının gerçekleştiğini söyler.

Yûsuf kırk yıl padişahlık yapar; bir gece rüyasında anne ve babasını görür. İkisi ona, yanlarına gelmesini söyler. Yûsuf ölüm vaktinin geldiğini anlar. Çocuklarının ve Züleyhâ'nın kendisinden sonra ne yapacağını düşünüp, üzülür. Yûsuf, bütün ailesini ve akrabalarını toplayıp onlara öleceğini söyler; bu haberi Züleyhâ'ya söylememelerini vasiyet eder. Ailesine, Allah'ı unutmamalarını; ona kulluk etmelerini; çocuklarını onlara emanet ettiğini; oğullarının onlara şahlık etmesini; kendi soyundan peygamber çıkmayacağını; peygamberliğin onların soyundan çıkacağını söyler. Tabutunu Nil'e gömmelerini vasiyet eder. Bu tabutu, Musa'nın gelip çıkaracağını; Kenan'a götürüp İshak'ın ailesinin mezarlığında Yakup'un yanında defnedeceğini; ailesinin vatanları Kenan'a döneceğini söyler. Yûsuf vasiyetini bitirince can verir. Yûsuf'un ölümüyle herkes ağıtlar yakar. Bu sesleri işiten Züleyhâ ağıtların sebebini merak eder ve kendisinden neyin saklandığını sorar. Birisi Züleyhâ'ya, Yûsuf'un öldüğünü söyler. Bu haberi alan Züleyhâ Yûsuf'un na'şının üzerine kendisini atar ve iki gözünü çıkarıp Yûsuf'un/tabutun üzerine sürer. Yûsuf'un na'şına kucaklar; yüzünü onun yüzüne koyar ve aniden can verir. Züleyhâ'yı, Yûsuf'un yanına gömerler. Mısır'da veba meydana gelir. Yûsuf'un mezarı Nil'in hangi tarafına defnedilse diğer tarafın halkı vebadan helak olmaya başlar. Bu durum üzerine Züleyhâ ile Yûsuf'un mezarlarını ayırırlar. Yûsuf'un na'şını bir tabuta sıkıca kapatarak Nil'e gömerler. Dolayısıyla, Züleyhâ sağlığında çektiği hicranı ölümünde de çeker.

2.2.2. Kahramanlar

Olağanüstü şahıs kadrosuna sahip fantastik konulu ve temsilî mesnevilerin dışında gerçek şahıs kadrosuna sahip mesneviler de vardır. Çetin (2015), mesnevilerde olayların masal kurgusuna yakın bir anlatıma sahip olduğunu, insan ve dış dünyanın masalsı bir atmosfer içinde sunulmaya çalışıldığını, olaylar arasında akla mantığa uygunluk anlayışının olmadığını, kişilerin olağanüstü özellik ile davranışlara sahip ve genellikle simgesel değerde olduklarını belirtir (s. 53). Bu tanımlama birçok mesnevi için geçerli olsa da Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini tamamen kapsadığı söylenemez. Hikâyenin birinci derecedeki kahramanları olan Yûsuf, Züleyhâ ve Yakup çektikleri acıları okura hissettirecek kadar gerçekçi kurgulanmıştır. Bir masal kahramanı gibi yüzeysel değillerdir. Gerçek bir kişi gibi derinliklidirler.

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde olaylar Yûsuf, Züleyhâ ve Yakup'un etrafında örülmüştür. Yûsuf, babasının kendisine olan aşırı sevgisi yüzünden kardeşleri tarafından kıskanılır ve kuyuya atılır. Kuyudan Mısır hükümdarlığına kadar geçen sürede bir de Züleyhâ'nın kendisine olan aşkı ile bu uğurda yaptıkları eklenir. Yûsuf bu süreci yaşarken, Yakup da oğlunu yitirmenin acısını yaşar ve mesnevide ruh hâli derinlemesine işlenir.

Mesnevinin I. derecedeki kahramanları Yûsuf, Züleyhâ ve Yakup'tur. Bu kahramanların etrafında onların sıkıntılarına ve sevinçlerine ortak veya engelleyici olanlar ise II. derecedeki kahramanlardır. Bunlar da yardımcı ve karşı güçler olarak ikiye ayrılmaktadır. Kahramanların yardımcıları Allah, Cebrail gibi ilahî birer varlık, daye gibi tecrübeli bir büyük ve Yûsuf'un zindan arkadaşı sâkî ile babasına ondan haber götüren Arap gibi sıradan insanlardır. Mesnevinin III. derecedeki kahramanları ise dekoratif olma özelliği göstermektedirler. Bu kahramanların olay örgüsüne bir etkileri yoktur.

2.2.2.1. Birinci Derecedeki Kahramanlar

Mesnevi boyunca bir şekilde olayların etraflarında cereyan ettiği kahramanlardır. Diğer kahramanlar bu kişilerin emellerine ulaşması için birer basamaktır. İlk aşamada mesnevinin adından dolayı birinci derecedeki kahramanların Yûsuf ve Züleyhâ olduğu düşünülse de mesnevinin üçüncü başrolü Yakup'a aittir.

Yûsuf

Yûsuf, Yakup'un en sevdiği oğludur. Yûsuf'un çocukluk çağında onu seven sadece Yakup değildir. Halası da Yûsuf'u çok sever ve yanında tutmak için kendisine hırsızlık iftirasını atarak

zamanın yasalarına göre onu kendisine köle yapar. Yûsuf'un sevilmekten dolayı çekeceği ilk çile böylelikle başlamış olur. Babasının kendisini diğer kardeşlerinden çok sevmesi, kardeşlerinin kendisini kuyuya atmasına sebep olur. Böylelikle kuyudan Mısır hükümdarlığına giden süreç başlamış olur. Yûsuf kuyu gibi bir zindandan çıkarılır çıkarılmasına ama bu sefer de Züleyhâ'nın aşk cenderesine sıkışır. Züleyhâ'nın kendisinden talep ettiği vuslatı efendisi olan azize ve inandığı Allah'a karşı bir ihanet olarak gördüğü için bunu kabul etmez. Dolayısıyla yedi yıl kalacağı ikinci zindan süreci başlar. Zindan, Yûsuf için bir okul mahiyetindedir. Orada kendisine rüya tabir etme yeteneği verilir. Bu yetenek sayesinde Mısır şahının rüyasını tabir eder ve kendisine ikbal yolları açılır. Şahın, Yûsuf'u aziz ilan etmesi ve kendi yetkilerini ona vermesi çektiği sıkıntıların mükâfatı gibidir.

Dünyadaki güzelliğin iki hissesi Yûsuf'ta bulunur. Âdem, yaratıldıktan sonra tüm evlatları kendisine gösterilir ve evlatları arasında güzelliğiyle Yûsuf onun dikkatini çeker. Allah'a bu çocuğun kim olduğunu sorar. Allah da, Yakup'un soyundan bir fidan olduğunu, güzellik ve olgunlukta eşsiz olduğunu belirtir.

Bu Yaʿḳūb'ıŋ bāġından bir nihāldür
Ḫalīlu'llāh daġından bir ġazāldur (603)

Ona men virmişem ḥüsn ü cemāli
Ki tapupdur bile fażl u kemāli (604)

Cemāliŋ ikki ḥiṣṣe virdim oŋa
Kim itsiler hamu ḫūblar temāşā (605)

Yûsuf'un bu güzelliği her görenin onu çok sevmesine sebep olmuştur. Fakat bu sevgi Yûsuf'a hiç de yaramamıştır. Babası kendisini sevdiği için kardeşleri tarafından kuyuya atılır; halası kendisini sevdiği için onu yanında tutmak için hırsızlıkla suçlar; Züleyha kendisini sevdiği için onu zindana attırır (1791-1803):

Didi aġlaram ondan ey perī-zād
Ki ʿaşḳ-ı kimseden hīç olmanam şād (1793)

Ezelden ʿamme ʿaşḳımdan vurup dem
Uḳurlıḳdan ḳılup bed-nām-ı ʿālem (1794)

Daḫı atam maŋa saldı muḥabbet
Ki ķardaşlar menden kesdi uḫuvvet (1795)

Belā-yı çāh-ı zindān gördüm ondan
Cefālar çoḫ firāvān çekdüm ondan (1797)

Yüregim ķan töker her dem yaşımġa
Kim ʿaşķıŋdan neme gelsün başımġa (1798)

Yûsuf'un başından geçen bu olaylar sırasında sergilediği tavırlar karakter özelliklerini oluşturmaktadır. Yûsuf, saygı ve sevgi dolu bir insandır. Kardeşleri kendisini kuyuya attıklarında ve kervana sattıklarında yine de onlardan helallik dileyecek yüce gönüllülüktedir. Yûsuf, merhametlidir; kervandaki bekçinin kendisini tokatlamasından sonra etrafı kaplayan dehşet verici karanlığı Allah'a ettiği duayla gündüze çevirtir; kardeşlerini Mısır'a geldiklerinde affetmeyi bilir. Yûsuf'un merhameti kendisini zindana attıran Züleyhâ'yı da kapsar. Züleyhâ, karşısına kör, yaşlı, çirkin ve yoksul bir kadın olarak çıkar ve ondan Allah'a güzelliğini, görme yetisini ve gençliğini ona geri vermesi için dua etmesini ister. Yûsuf, Züleyhâ'nın kendisine ettiği bütün eziyetlere rağmen ona dua eder.
Yûsuf iffetlidir; Züleyhâ'nın kendisini baştan çıkarmak için yolladığı cariyelerin oyunlarına gelmez. Onlara Allah'ı anlatarak Müslüman olmalarını sağlar. Yûsuf'un iffetinin en büyük sınayıcısı Züleyhâ'dır. Züleyhâ, Yûsuf'u her şekilde baştan çıkarmaya çalışır ama Yûsuf Allah korkusundan ve efendisi olan azize saygısından dolayı Züleyhâ'nın isteklerini gerçekleştirmez. Yûsuf'un iffetinin sınanması sadece Züleyhâ ve onun gönderdiği cariyelerle olmaz. Yûsuf'un güzelliğini duyan Mısırlı zengin kız da ona talip olur fakat Yûsuf ona da Allah'ı anlatarak yola getirmesini bilir. Yûsuf'un güzelliğinden dolayı başı kadınlarla hep beladadır. Yûsuf'un vuslatına talip olan bir başka kadın topluluğu Mısırlı kadınlardır. Kendilerinin isteklerini yerine getirmezse Yûsuf'u zindana atacaklarını söylerler. Buna rağmen Yûsuf iffetinden ödün vermez günah işlemektense zindanı tercih eder:

Züleyḫā ger sene yaḫşı görinmez
Biziŋ teg yaḫşı hīç dünyāya gelmez (2218)

Eger dirseŋ maŋa ol meh ḥarāmdur
Bize baḫ yüzimiz māh-ı temāmdur (2219)

Hamumız oluruk seniŋ ḥelāliŋ
Kim olmasa dahi cürm ü vebāliŋ (2220)

Ve ger yoḫ seni zindāna salarmiz
Seniŋ şīrīn cānıŋ tenden alarmız (2221)

Didi zindān maŋa yegdür günāhdan
Daḫı men ḳorḫmanam zindān u çāhdan (2222)

Ḫudā'ya özimi tabşurmışam men
İdiŋ her ne idersiz durmışam men (2223)

Yûsuf'un insanî yönleri elbette ki vardır ama ilahî güçler sayesinde bu yönler törpülenir ve Yûsuf'un kutsiyetine halel gelmez. Buna, kardeşleri tarafından kuyuya atıldığı zaman Allah tarafından kendisini sakinleştirmesi ve kuyuya atılırken havada yakalaması için Cebrail'in gönderilişi örnek olarak verilebilir:

Çi ol ḫurşīd düşdi çāha sarı
Besī itdi figān u āh u zarı (1091)

Onı Cibrīl dutdı āsmānda
Getürüp aste deg ḳoydı mekânda(1092)

O çāh içinde medhūş oldı Yūsuf
Özinden gitdi bī-hūş oldı Yūsuf (1093)

Yûsuf, Allah tarafından sadece kuyuya atılırken Cebrail vasıtasıyla korunmaz. Züleyhâ, kendisini yedi eve kilitleyip ona meyletmesini sağlarken tekrar Cebrail gönderilir ve Yûsuf bu çirkin olaydan korunur:

Ṭuyḳun teg Yūsuf ava ḳıldı pervāz
Ola san durnanı nice ala bāz (2061)

Gelüp Cibrīl didi ṣabr eyle cān ṣabr
Viṣāliŋ vaʿdesi ıraġdı ḳıl ṣabr (2062)

Velī Yūsuf hedefe atmadı oḫ
Ṣadef mührini hem sındurmadı oḫ (2063)

Babası, Yûsuf'a gördüğü rüyayı kardeşlerine anlatmamasını tembihler fakat o, çocuk olmasının da etkisiyle bunu kardeşlerine anlatır. Yûsuf bu hatasını, Mısır'a şah olduğu zaman ailesini yanına getirdiğinde, babasını karşılamak üzere 40-50 bilge yollayarak ve onlar aracılığıyla özür dileyerek telafi eder:

Ki ḳırḫ illi ḳoca indürdiler baş
Sorışdı kimdiler bu cemʿ-i evbāş (3196)

Didiler Yūsuf'ıŋ rāfiʿleridür
İveripdür size şāfiʿleridür (3197)

Didi maŋa neme itmişdi ol şāh
Ki maŋa iverüpdür maʿẕeret-ḫ˅āh (3198)

Didiler oŋa Yūsuf diş görende
Dimişdiŋ demesün özge yerinde (3199)

Yūsuf ḳardaşlara iẓhrār idüpdür
Günāhdan indi istiġfār idüpdür (3200)

Yûsuf akıllı bir yöneticidir. Yöneticiliğe giden yolda rüya tabir yeteneğinin yardımı olsa da düşündüğü ve uyguladığı tedbirler onun akıllı kararlarının bir neticesidir. Sadece şahın rüyasını yorumlasa ve öylece bıraksaydı Mısır ve civarında bulunan şehirlerin halkı açlıktan kırılabilirdi. Ama Yûsuf'un 7 bolluk yılında uyguladığı mahsulleri depolama yönteminden dolayı Mısır ve çevresindeki şehirler 7 kıtlık yılında kullanacağı yiyeceğe sahip olur:

Yūsuf yeddi il eyledi zirāʿat
Niçe miŋ şehri doldurdı feragat (2457)

Ki ḳaḥṭlıḳ ili ṣoŋra oldı peydā
Ki ḫalḳda ḳalmadı aẕuġa aṣlā (2458)

Yūsuf'da var idi ġalle firāvān
Ḫalāyıḳa virürdi ġalle vü nān (2459)

Yûsuf, hikâyenin başlarında Züleyhâ'nın kendisine haram olduğu zamanlarda onun aşkına karşılık vermez. Züleyhâ'nın kocasının ölmesinden, yoksul yaşlı bir kadına dönüşmesinden ve kendi duasıyla eski ihtişamlı hâline kavuşmasından sonra artık Allah'ın da müsaade etmesiyle Züleyha'yla evlenir. Hikâye boyunca Züleyha'dan kaçan Yûsuf hikâyenin sonunda onu bir an görmeden duramaz hâle gelir:

Velī Yūsuf ona çoḫ oldı meftūn
Olup ʿaşḳında nice Leylā Mecnūn (2578)

Züleyḫā'sız yoḫ-idi ṣabrı bir dem
Gelürdi yanına o şeh dem-ā-dem (2579)

Yûsuf, neticede bir peygamberdir ve anlatı içerisindeki rolü Züleyhâ kadar yoruma açık değildir. *Kur'an*'da ya da *Tevrat*'ta ne anlatıldıysa küçük ekleme ve süslemelerin dışında kendi karakteri ile yaptıklarına bir şey eklenmemiştir. *Kur'an*'da Züleyhâ'nın rolü suçunu itiraf ettikten sonra, *Tevrat*'ta ise Yûsuf zindana düştükten sonra biter. Yani Züleyha'ya bu bahsedilen sahnelerden sonra yazılan roller müfessirlerin ve ediplerin hayal gücünden kaynaklıdır. Yûsuf da bu durum söz konusu değildir. Yûsuf karakteri çizilirken ilahî sözlerin çok da dışına çıkılmamaya gayret edilir. Dolayısıyla Yûsuf karakterinin Züleyhâ kadar canlı olduğu söylenemez. O bir peygamber olmanın da gerekliliğinden dolayı her zaman sabırlıdır ve işini Allah'a havale eder.

Züleyhâ

Züleyhâ, çok varlıklı ve güçlü olan Mağrip padişahının kızıdır. Bir gece rüyasında çok güzel birisini görür ve âşık olur. İkinci rüyasında bu güzel yüzünden delirir ve zincirlere vurulur. Bu bölüm mesnevinin en dramatik ve sanatlı sahnelerinden biridir:

Ḳayırdılar oŋa zencīr-i zerrīn
Ayaġlarına vurdılar çi Pervīn (849)

Çi baġladılar onı çekdi feryād
Kim ey ẓālim felekden dād [u] bī-dād (850)

Ki ḳıldıŋ meni Mecnūn kimi pā-bend
Bile maḥbūs ḳıldıŋ çün ney ü ḳand (851)

Gerek dil-dārıma vursıla zencīr
Ki ḳaçmasun daḫı çün bād-ı şeb-gīr (852)

Üçüncü rüyasında âşık olduğu güzelin şehrini ve mesleğini öğrenir. Buna göre Züleyhâ'nın rüyasında âşık olduğu kişi Mısır azizidir. Züleyhâ, cüretkârdır. Babasını, kendisini Mısır azizine vermezse kendi canına kıymakla tehdit eder. Babası Mısır azizini kölesi mesabesinde görse de kızının dediğini kabul eder (901-909, 915-916):

Züleyḫā dāyesin gönderdi şāha
Ki git ʿarż eyle gel ol pād-şāha (901)

Ki ger ister olim men yaḫşı ʿāḳil
Meni virsün ʿazīze şāh-ı ʿādil (902)

Gidiban dāye ʿarż eyledi şāha
Ki ḳızıŋ çoḫ düşüpdür āh u vaha (904)

İşitdi çünki şeh bu mā-cerānı
Didi nice idim bile belānı (907)

ʿAzīz-i Mıṣr teg var miŋ ġulāmım
Ne lāyıḳ oŋa şu ṣāḥib-selāmım (908)

Didi nice ḳılum onı ḫaberdār
Ki gelsün ḳızımı alsun ṭalebkār (916)

Züleyhâ talihsizdir. Bu talihsizliği ve sonrasında yaşadığı çaresizliği Yusuf sanıp da evlendiği Mısır azizini gördüğü sahnelerde derinlemesine hissedilir. Güle oynaya gittiği Mısır yolunda çadırdan açtığı bir delikten azizi ilk defa görmesi ve dünyasının başına yıkılması mesnevide çok dramatik bir şekilde anlatılmıştır (958-964):

Yerinden turdı dāye bile güstāḫ
Gidüp çādıra vurdı birce sūrāḫ (958)

Züleyḫā ondan itdi çün nigāhī
Çeküp dāġlu yürekden birce āhī (959)

Ki vāveylā ki diregim çökildi
Başa yetmeyüban ivim yıḫıldı (960)

Degildür bu ki dişde görmişem men
Onıñ-çün bile odġa düşmişem men (961)

Hayat, Mısır azizi ile evlendiği için Züleyha'ya zindan olur. Mısır yolundan dönecekken gaipten bir sesin ona sabretmesini ve sevdiğine kavuşacağını söylemesi üzerine dönmekten vazgeçer. Gaipten sesin söyledikleri gerçekleşir ve Züleyha bir köle pazarında rüyasında görüp de âşık olduğu Yûsuf'u görür. Züleyha, tutkulu ve ısrarlı bir âşıktır. Rüyasında görüp de âşık olduğu adam için bir kez delirmiş, sırf onun uğruna gurbete düşmüş, bir gün ona kavuşma ümidiyle sevmediği adamla kalmayı seçmiştir. Pazarda, Yûsuf'u görür görmez devesinden düşmesi ise mesnevide aşkının şiddetinin hissedildiği sahnelerdendir:

Çi seyrāndan ḳayıṭtı bir gün ol-māh
Güẕārı düşdi tā meydāngeh-i şāh (1345)

Görüp kim yıḳılıdur ḫalḳ bisyār
Ḫaber aldı ki munda ne ḫaber var (1346)

Didiler beyʿ-i Kenʿānī ġulāmdur
Kim onıñ ḥüsni çün māh-ı temāmdur (1347)

Züleyḫā çün oŋa ḳıldı nigāhı
Yürekden çekdi ʿāşıḳāne āhı (1348)

Özinden gitdi vü bī-hūş oldı
Kecāveden düşüp medhūş oldı (1349)

Züleyhâ, aşkında ısrarcı bir âşıktır. Yûsuf'u türlü hilelerle baştan çıkarmaya çalışır ve bunu başaramaz. En sonunda kendisinin ve Yûsuf'un birbirine sarılmış, birbirini öpmüş olduğu resimlerle süslü yedi ev yaptırır ve burada Yûsuf'u elde etmeye çalışır. Yûsuf elinden kaçıp kurtulduğunda ona iftira atar ve onu zindana yollar. Züleyhâ'nın aşkı kendisine ve Yûsuf'a zarar veren bir aşktır (2127-2136):

Züleyẖā çün ʿazīzi gördi yoldaş
Didi ẓālim ki sırrım eyledi fāş (2127)

Bu ẖalvetde bu dem men yatmış-idim
Rāḥat bile yuẖuya girmiş-idim (2130)

Bu yuẖuda men özimden ẖabersiz
Aġır yuẖuya girmişdim s̱emersiz (2131)

Seniŋ ḳulıŋ ive girmiş uġurlıḳ
Yüzimden niçe gül dirdi uġurlıḳ (2132)

Didim dutsam onı ḳılsam ihānet
İlimden ḳaçdı āh ol bī-diyānet (2134)

Munı öldür veyā zindāna salgin
Ḫalāyıḳ taʿnesini menden algin (2136)

Züleyha, Yûsuf'u zindana attırır ama bundan büyük bir pişmanlık duyar. Kendisi etmiş kendisi bulmuştur (2329-2334):

Züleyẖā'nı çi yaẖdı nār-ı hicrān
Yūsuf'dan ötri çoẖ oldı peşīmān (2329)

Baẖardı zindāna tā kim ola şād
Diyerdi belkim olim ġamdan āzād (2331)

Men özim idübem kimden göreyüm
Cenānım ḥālini kimden sorayum (2334)

Yûsuf, yorumladığı şah rüyası sayesinde zindandan çıkacakken elini kesen Mısırlı kadınlara ve Züleyhâ'ya suçlarını itiraf ettirir. Züleyhâ'nın itirafından sonra aziz onu boşar ve kederden ölür. Züleyhâ, bu ölüme çok sevinir ve Yûsuf'un kendisine yâr olacağını sanır. Yûsuf ikbal basamaklarını çıktıkça Züleyhâ zindan gibi hayatının basamaklarını birer birer aşağıya doğru iner. Malını, mülkünü, güzelliğini, gençliğini ve gözlerini kaybetmiş bir ihtiyara döner. Züleyhâ'daki bu dönüşüm onun taptığı putlardan fayda gelmediğini anlamasını sağlar. Böylelikle Allah'a yönelir:

Büt ile eyledi miŋ maʿẕeret sāz
Görüp kim ondan çıḫmaz hīç āvāz (2486)

Onı sındurdı yüz döndi Ḫudāy'a
Kim ey şādlıḳ viren her bī-nevāya (2487)

Yûsuf'la karşılaştığı ve ondan adalet dilediği sahne mesnevinin güzel sahnelerindendir. Bu sahnede Yusuf'tan güzelliğini, gençliğini, görme yetisini ve kendisiyle evlenmesini ister. Yûsuf Allah'a dua ederek Züleyhâ'nın isteklerinin gerçekleşmesini sağlar ve Allah'ın izin vermesiyle de Züleyhâ ile evlenir (2500-2515, 2529-2538):

Yūsuf didi ha yerġa gitdi mālıŋ
Ha yerġa gitdi ol ḥüsn-i cemāliŋ (2504)

Nedendür gözleriŋ bī-nūr olupdur
Nedendür kim teniŋ rencūr olupdur (2505)

Didi ez-bes seniñ-çün aġladım zār
Gözüm kūr oldı özüm ḫˇār [u] nā-çār (2506)

Daḫı her kim yanımda didi senden
Zer ü gevher firāvān gördi menden (2507)

Yūsuf didi ki ne istersen ey māh
Ki ḥācetiŋ revā itsem men ey māh (2509)

Didi evvel göz ü düyüm cemāldür
Siyüm igitligim çārüm viṣāldür (2510)

Çi Yūsuf istedi Ḥaḳ'dan bu ḥācāt
Hemān-dem tapdı fayṣal ol mühimmat (2512)

Yūsuf esbāb-ı ṭoy ḳıldı müheyyā
ʿAceb şāhāne daʿvet ḳıldı ber-pā (2535)

Züleyhâ, Yûsuf'una kavuşur. Gömlek yırtan Züleyhâ durumundan gömleği yırtılan Züleyhâ hâline gelir. Züleyhâ, bir dönüşüm geçirir. O, aşkında ihtiraslı kadın tümüyle Allah'a yönelir. Bu konuda birçok görüşün aksine Züleyhâ'daki Allah'a yönelişi tasavvufî olarak yorumlamanın doğru olmadığı düşünülmektedir. Settârî (2014), bazı ravîlerin Züleyhâ'nın tüm ilgisini Allah'a yöneltmesinin tasavvufî işaretler barındırdığını söyler. Ama kendisi Züleyhâ'nın aşkında Leyla ile Mecnun'un aşkının aksine tasavvufî tefsire yol açabilecek bir ikilik görmediğini belirtir (s.132). Züleyhâ'nın bütün ilgisini Allah'a yöneltmesi ilk aşamada tasavvufî bir hava yaratsa da kendisinin Yûsuf'tan intikam aldığı düşünülebilir. Bu konudaki yorumların sebebi Züleyhâ'nın *Tevrat*'ta da *Kur'an*'da da mesnevilerdeki kadar derin işlenmemesi ve onun tefsirlerin yaratmış olduğu bir karakter olmasından ötürüdür. Züleyhâ, Yusuf gibi dinî kaynaklarda çerçevesi çizilmiş bir karakter değildir. Tefsirlerde ve edebî eserlerde yorumlana yorumlana büyümüş bir karakterdir. Dolayısıyla, kendisine giydirilen tasavvuf giysisinin Settârî'nin de (2014) belirttiği gibi müfessirlerin onun Yûsuf'un makamına ulaşması için ona giydirdikleri düşünülmektedir. Daha insanî ve gerçekçi bir boyuttan bakılacak olursa yıllarca bir erkeğin peşinden koşmuş ve bu uğurda her şeyini kaybetmiş bir kadınla karşı karşıya olunduğu fark edilir. Bu kadın en büyük gayesi olan Yûsuf'a kavuştuktan sonra elbette ki eski günlerin acısı aklına gelecektir ve Yûsuf'tan soğuyacaktır. Bu soğuma bir peygamber kıssasında intikam olarak adlandırılmadığı için tasavvuf perdesi altında sunulması ve yorumlanması normaldir. Züleyha'nın Yûsuf'tan yüz çevirmesi, Allah'a yönelmesi ve Yûsuf'un kendisine sitemleri:

Onıŋ mescidi çün oldı müheyyā
Züleyḫā gitdi eyledi temāşā (2573)

Gidüp mescide eylerdi ʿibādet
Bile medhūş iderdi ẕevḳ-i ṭāʿat (2576)

Ḫudāy ʿaşḳında bile oldı şeydā
Ki Yūsuf'ına hīç ḳılmazdı pervā (2577)

Velī Yūsuf ona çoḫ oldı meftūn
Olup ʿaşḳında nice Leylā Mecnūn (2578)

Züleyḫā'sız yoḫ-idi ṣabrı bir dem
Gelürdi yanına o şeh dem-ā-dem (2579)

Züleyhâ'nın o kadar çileden sonra Yûsuf'a kavuşması, onunla evlenmesi ve ondan üç çocuk sahibi olması kaderin zoruna gitmiş olacak ki aralarına bu sefer de ölüm girer ve onları ayırır. Yûsuf, kendi ölümünden haberdardır ve bunun Züleyhâ'dan saklanmasını ister. Bilir ki Züleyhâ bunu duyarsa delirir ya da kendisini öldürür. Yûsuf'un tahminleri doğru çıkar. Ölüm haberini alan Züleyha, elleriyle kendi gözlerini oyup Yûsuf'un tabutuna sürer ve Yûsuf'un na'şına sarılarak can verir:

Çi gördi naʿşını ol māh-ı tābān
Özi[ni] taşladı üstine çün cān (3329)

İki gözlerini çıḫardı der-dem
Onıñ üstine taşladı çi merhem (3331)

Didi yārsız gözi men n'eylerem vāy
Daḫı gözleri rūşen n'eylerem vāy (3332)

Ḳucaḳladı onıñ naʿşını ol māh
Yüzin ḳoydı yüzine öldi nā-gāh (3345)

Züleyhâ, öldükten sonra da huzur bulamaz. Yûsuf'un tabutu Nil'in hangi tarafına gömülürse diğer tarafı veba salgını basar. Dolayısıyla Yûsuf'un tabutunu Züleyhâ'nın mezarından çıkarıp Nil'e gömerler. Sözün özü Züleyha'ya öldükten sonra da rahat yoktur:

O hem bir ṭarafa düşdi vebāyī
Kim ondan tapmadı hīç kimse rāyī (3349)

Ayırdılar oları birbirinden
Çıẖardılar Yūsuf’ı öz yerinden (3350)

Onı ayrı yere itdile medfūn
Vebādan ḥālleri oldı dīger-gūn (3351)

Tābūta saldılar naʿşını muḥkem
Nīl’e taşladılar tābūtı der-dem (3353)

Züleyẖā dirilikde çekdi hicrān
Ölilikde de gördi nār-ı hicrān (3356)

Maʿu’l-ḳıṣṣa ki rāḥat ʿaşḳa yoẖdur
ʿĀşıḳlarıŋ ġam u ġuṣṣası çoẖdur (3357)

Yakup

Yakup, 12 oğlu olan ama birisini hepsinden çok seven bir peygamberdir. Yûsuf’a olan aşırı sevgisinin sebebi, ihtiyarlık zamanlarında doğması ve çok güzel olmasından dolayıdır:

Çü geldi dünyāya ol māh-ı tābān
Olup ẖoş-ḥāl ol dem Pīr-i Kenʿān (633)

Şükrü li’llāh ki Tarı maŋa virdi birce şāh
Kim ḳadi serv-i revāndur u yüzi hem-çü māh (635)

Ḳocalıḳ çaḳı ilimni dutuban yārim ola
Hamu yerlerde menimle ola çün gül hem-rāh (637)

Yakup’un Yûsuf’a olan sevgisi o kadar büyüktür ki kız kardeşi onu iftirayla kendisinden aldığı zaman kız kardeşine beddua etmekten çekinmez. Bedduası tutup da kız kardeşi ölünce bu ölüme sevinir:

Bī-mürüvvet ẓālimā dil-dārımı sen n’eylediŋ
Gelmedi raḥmiŋ maŋa ġam-ẖ˘ārımı sen n’eylediŋ (659)

Rişte-i ʿömriŋ üzülsün odlara düşsün teniŋ
Cānıña degsün belālar üstiŋe miŋ miŋ ʿaẕāb (673)

Nice aydan ṣon oldı zār u bīmār
Eceli geldi ḳarı öldi nā-çār (684)

Öliminden olup Yaʿḳūb ḫoş-ḥāl
Gitürdi Yūsuf'ı yanına fi'l-ḥāl (685)

Yakup, çocukları arasında bariz bir şekilde ayrımcılık yaparak onları Yûsuf'u kıskanmaya itmektedir. Yûsuf, kardeşleriyle kırlara gezmeye gidecekken ona tatlı süt içirmelerini kendilerininse su içmelerini söyler:

Bir ikki meşki su doldurdı Yaʿḳūb
Bir ikkisini süt ü ḳand-ı merġūb (1042)

Didi her çaḳ ki susız olsun oğlum
Gerek bu süt-i ḳanddan içsün oğlum (1043)

Öziŋiz su içiŋ o ḳand u şekker
Onıŋ ḫāṭırını ḳılmiŋ mükedder (1044)

Yakup, Yûsuf'un kurt tarafından yenildiğine inanmaz ve kırk yıllık *Yûsuf hasreti* zindanına düşer. Bu zindanda o kadar çok ağlar ki gözlerini yitirir ve kör olur:

Didi kim ne ḫaberdür ayturursız
Nedendür meni bile yandurırsız (1142)

Ne ḫaber idi günden yandı cānım
Bile ot virdi maġz-ı üstüḫˇānım (1143)

Aġulan (?) ötri bile aġladı zār
Kim onıñ gözleri kūr oldı nā-çār (1145)

Yakup, Yûsuf'a o kadar çok ağlar ki Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla uyarılır. Eğer Yûsuf için biraz daha ağlarsa kendisine peygamberliğinin elinden alınacağı bildirilir:

Didi Cibrīl geldi didi dir Ḥaḳ
Ki Yūsıf'ıŋ adını dutma muṭlaḳ (2683)

Ki ger mundan bu yan adın dutarsan
Yaḳīn bil kim resūllıḳdan çıẖarsan (2684)

Yakup, tam da Cebrail tarafından artık Yûsuf için ağlamaması için uyarıldıktan sonra Şimun'un, Mısır azizi tarafından alıkoyulduğunu eğer küçük oğlu İbn-i Emin kendisine yollanmazsa salıverilmeyeceğini öğrenir. Şimun'un gidişinin kendisini Yûsuf'un gidişinden daha çok etkilediğini söyler. Bunun sebebi artık acılara dayanamayacak kadar yaşlı olması olabilir:

İşitdi çünki Yaʿḳūb çekdi feryād
Kim ey ẓālim felekden dād [u] bī-dād (2696)

Ki dāġım üste ḳoydıŋ bile dāġı
Görebilmem tapim ġamdan ferağı (2697)

Ki vāveylā ha yerġa gitdi Şimʿūn
Yūsuf'dan beter itdi meni maḥzūn (2699)

Oğulları, Yakup'tan İbn-i Emin'i kendileriyle Mısır'a göndermesi için izin isterler. Bu sahne tanıdık gelir. Yûsuf'u da gezmeye diye götürüp, kervana satıp sonra da kurt yedi yalanını uyduran oğullara elbette ki Yakup güvenmeyecektir. Çünkü İbn-i Emin Yûsuf'un öz kardeşi, Yakup'un ise en küçük ve en sevdiği oğludur. Yakup, Yusuf'u yitirdikten sonra tüm sevgisini İbn-i Emin'e verir. Dolayısıyla oğullarına güvenmez ve onlardan İbn-i Emin'i sağ salim getireceklerine dair bir senet ister:

Didi Yaʿḳūb ki haçan ṭāḳatim var
Ki Yūsuf teg ḳoyim bu ṭıflı zīnhār (2712)

Didi ol dem oŋa ruẖṣat vireyüm
Ki sizden kāġaẕ u ḥüccet alayum (2716)

Didiler yaḫşıdur ger ḳoysa Allāh
Getürür biz onı v'allāh [u] bi'llāh (2717)

Meger kim gelse āsmāndan belāyī
Kim ondan tapmasa hīç kim rehāyī (2718)

Virüp ruḫṣat u tabşurdı Ḫudā'ya
Didi kim raḥm idiŋ bu bī-nevāya (2719)

Yakup, Şimun'u getirsinler diye İbn-i Emin'in diğer oğullarıyla Mısır'a gitmesine izin verir ama Mısır azizi bu sefer de İbn-i Emin'i hırsız olduğu gerekçesiyle tutuklatır. Yakup'un oğullarından Yehuda da kardeşlerini almayana kadar Mısır'dan ayrılmayacağını söyleyerek orada kalır. Dolayısıyla, Yakup Yûsuf'un da kaybıyla beraber 4 oğuldan olur. Yakup, oğullarının getirdiği habere inanmaz ama Allah'a tevekkül edip sabredeceğini de belirtir:

Çi Kenʿān'a yetişdiler seferden
Gidüp Yaʿḳūb'a virdiler ḫaberden (2974)

K'ey ata āḫir oğlıŋ uğrı çıḫdı
ʿAzīziŋ ṣāʿı ondan doğrı çıḫdı (2975)

Eger kim sen inanmazsan ḫaber al
Giden ġāfileden sor ḥāl [ü] aḥvāl (2978)

İşitdi çünki Yaʿḳūb oldı bī-hūş
Bile kim özini ḳıldı ferāmūş (2980)

Ḫudā yegrek bilür dānā Ḫudāy'dur
Kim öz bendelerine reh-nümādür (2989)

Men imdi eylerem ṣabr u taḥammül
Ḫudāy'ıŋ ẕāt-ı pākine tevekkül (2990)

Kim oğlanlarımı yetürse birde
Eger āsmānda ola ver ki yerde (2991)

Yusuf, kardeşlerinin Mısır'a üçüncü gelişlerinden sonra onlara gerçek kimliğini açıklar. Babalarına gözlerine sürmesi ve böylelikle gözlerinin açılması için gömleğini yollar. Yûsuf'un gömleği Mısır'dan çıkar çıkmaz Yakup onun kokusunu alır. Bu durumu çevresindekilere anlattığında ise kendisinin delirmiş olabileceğini söylerler. Settârî (2014), kardeşlerinin Yûsuf'u bir konak sonra kuyuya attıklarında Yakup'un bundan haberinin olmamasını, Mısır'dan gömlek çıkar çıkmaz da onun kokusunu alabilmesini onun artık aşk ile pişmesine ve olgunlaşmasına bağlar (s.133-134).

Mıṣır'dan çünki çıḫdı göñleg-i yār
İşitdi būyını ol Yaʿḳūb-ı zār (3087)

Mıṣır'dan būy-ı pīrāhen tapar yār
Niçün çāhından olmadı ḫaberdār (3088)

Didi kim men işitdüm būy-ı Yūsuf
Ümīdim var ki görsem rūy-ı Yūsuf (3089)

Didiler kim henūz dīvānesen sen
Temīz ü ʿaḳldan bīgānesen sen (3090)

Yūsuf hardan ki ḳırḫ ildan tapulsun
Meger ölile yeŋiden dirilsün (3091)

Didi men bilürem siz ne bilürsiz
Bile ṭaʿneleri niçün ḳılursız (3092)

Yakup, bir peygamberdir ama mesnevide konunun işlenişine göre onun da hataları vardır. Zamanında, Yakup yanında çalışanlardan birinin oğlunu satmıştır. Çocuğun annesi de Yakup'a ben oğluma kavuşmayana kadar sen de kavuşma diye beddua etmiştir. Bu olay *Kur'an*'da ya da *Tevrat*'ta yoktur. Şairlerin ya da müfessirlerin güzellemesidir. Kadının bedduası gerçekleşir ve Yakup oğlundan ayrı düşer. Mısır'dan Yûsuf'un gömleğini getiren haberci bu yaşlı kadının oğlu Beşîr'dir. Dolayısıyla yol üzerinde karşılaştığı kadının oğlu olduğunu öğrenir ve kadının dediği gibi önce o oğluna kavuşur sonra da Beşîr'in getirdiği gömleğin şahitliğiyle Yakup oğlunun sağ olduğunu öğrenir (3100-3107, 3110-3020):

Didi ḳarrı oŋa ne ḫaberiŋ var
Ki tā Yaʿḳūb'dan itsem seni aḫbār (3103)

Didi oldur kim oğlı tapulupdur
Onıñ yanına meni gönderüpdür (3104)

İşitdi çünki ḳarrı çekdi bir āh
Ki ḥālimden ḫaberdārsan sen Allāh (3106)

Maŋa sen bile vaʿde virmiş idiŋ
Ezelden bile müjde virmiş idiŋ (3107)

Beşīr didi nemedür dād idersen
Ne cebr olmış saŋa feryād idersen (3110)

Didi Yaʿḳūb bir oğlumı ṣatupdur
Bu cebr üregime oḫ teg batupdur (3111)

Ki meni nice yandurdı peyem-ber
Onı hem yandur ey dānā-yı Dāver (3113)

Nidā geldi maŋa k'ey pīr-i maġmūm
ʿAzīz oğlıŋdan itdim onı maḥrūm (3114)

Ki tā sen oğlıŋı görmeyeŋ ey pīr
O hem görmese oğlın bile taḳdīr (3115)

Didi kim oğlımıŋ adı Beşīr'dür
Menim oğlum daḫı imdi kebīrdür (3118)

Didi ḫoş-ḥāl ol kim men Beşīr'em
Yüzime yaḫşı baḫ kim men kebīrem (3119)

Yakup'un gözleri Yûsuf'un gömleğini yüzüne sürer sürmez açılır. Yakup ve ailesi Mısır'a doğru yola çıkarlar. Mısır'a yaklaştıklarında kendisini 40-50 bilge karşılar. Bunun sebebini sorunca

Yûsuf'un kendisinden özür dilemek için bu bilgeleri yolladığını öğrenir. Yakup, Yusuf'tan rüyasını kimseye anlatmamasını istemiştir ama o anlatmıştır. Dolayısıyla babasından özür dilemek için bilgeleri yollamıştır. Yakup ise onu bağışladığını söyler:

Didi maŋa neme itmişdi ol şāh
Ki maŋa iverüpdür maʿẕeret-ḫ̮ˇāh (3198)

Didiler oŋa Yūsuf diş görende
Dimişdiŋ demesün özge yerinde (3199)

Yūsuf ḳardaşlara iẓhrār idüpdür
Günāhdan indi istiġfār idüpdür (3200)

Didi bağışladım ger ḳoysa Allāh
Onıñ-çün eylerem estaġfiru'l-lāh (3201)

Mesnevide Yakup'un ölmüş olduğu Yûsuf'un rüyasından anlaşılmaktadır. Yusuf bir gece rüyasında annesinin ve babasının ondan yanlarına gelmesini istediklerini görür ve öleceğini anlar.

2.2.2.2. İkinci Derecedeki Kahramanlar[88]

Mesnevide birinci derecedeki kişilerin etrafında Çetin'in (2015) de belirttiği gibi tip ve karakter özellikleri belirgin olmayan, olayın ya da dekorun tamamlanmasında kendilerine ihtiyaç duyulan ve zaman zaman ortaya çıkan yardımcı unsurlar da vardır (s. 167). Bu kişilerin olaya müdahaleleri olaya yardımcı olmak ya da olaya karşı olmak şeklinde ikiye ayrılmaktadır:

2.2.2.2.1. Yardımcı Kahramanlar ve Varlıklar

I. derecedeki kahramanların emellerine ulaşmasında yol gösterici, yönlendirici, akıl verici, işleri kolaylaştırıcı gibi özelliklere sahip kahraman ve varlıklardır. Yûsuf u Züleyhâ, dinî kaynaklı bir hikâye olduğu için olay örgüsünde Allah ve Cebrail gibi ilâhî varlıklara da rastlanılır. Bu varlıklar Yûsuf'un kaderi üzerinde yönlendiricidirler. Hikâyede Allah, Cebrail vasıtasıyla isteklerini ve

[88] İkinci derecedeki kişiler mesnevide yer aldıkları sahne sırasına göre ele alınmıştır. Bu sıralamada alfabetik sıralama ya da önem sırası yoktur.

yardımlarını Yûsuf'a iletir. Allah 2.2.5. Din (2.2.5.1. Allah) başlığında, Cebrail ise 2.2.5. Din (2.2.5.3. Melekler) başlığında ele alınıp incelenecektir.

Şah Taymus

Mağrip ülkesinin padişahı, Züleyha'nın ise babasıdır. Merhametli ve yumuşak yürekli bir babadır. Kızı Züleyha rüyasında gördüğü kişinin aşkından delirdiği zaman kızını zincire vurdurmak zorunda kalır ama bu zincirler altındandır:

Ḳayırdılar oŋa zencīr-i zerrīn
Ayaġlarına vurdılar çi Pervīn (849)

Şah, kızı Züleyha akıllandığı zaman sevinçten sadakalar verir. Malını mülkünü fakirleri zengin edecek kadar dağıtır:

Atası çün işitdi oldı ḫoş-ḥāl
Taṣadduḳlar çıḫardı çoḫ zer ü māl (897)

Virürdi müstaḥiḳḳa ol ḳadar zer
Ki bī-çāreler oldılar tüvānger (898)

Şah Taymus, Züleyha'nın evlenmek istediği Mısır azizini kölesi mesabesinde görse de kızını kıramaz ve onun Mısır aziziyle evlenmesine razı olur. Hâlbuki şaha göre kızı şehzadelerle evlenmelidir ama kızının *kendimi öldürürüm* tehdidi bir baba olarak şahı çaresiz bırakır ve bu isteğe razı olur. Şah, kızı Züleyhâ'yı Mısır'a yolladıktan sonra bir daha mesnevide anılmaz:

ʿAzīz-i Mıṣr teg var miŋ ġulāmım
Ne lāyıḳ oŋa şu ṣāḥib-selāmım (908)

Menim ḳızıma var şeh-zāde lāyıḳ
ʿAzīz kimdür ki olsa oŋa lāyıḳ(909)

Şehenşāh ondan oldı çoḫ mükedder
Onıñ işinde ḳaldı zār [u] mużṭarr (915)

Dâye

Züleyha'nın dadısıdır. Kendisinin adı söylenmez. Dâye, görmüş geçirmiş, her hâlden anlayan, büyü yapabilen hilebaz birisidir. Züleyhâ, aşk derdine düştüğü zaman ona derdini sorar ve çare bulmaya çalışır:

Bulardan ġayrı bir dāyesi vardur
Ki ʿāşıḳlıḳdan ser-māyesi vardur (766)

Gehī maʿşūḳ gāhī ʿāşıḳ olmış
Gehī ḳavvāde gāhī ṣādıḳ olmış (767)

Yoḫ-idi mis̱l-i o dellāl [ü] mekkār
Bile çün gördi ol mekkār [ü] ʿayyār(769)

Gelüp bir gice oŋa sürdi efsūn
Ki nedendür bile ḥāliŋ dīger-gūn (770)

Dâye, babası ile Züleyha arasında bir köprüdür. Züleyha'nın isteklerini şaha o iletir. Züleyha, Mısır azizi ile evlenme isteğini babasına dayesi aracılığıyla iletir:

Züleyḫā dāyesin gönderdi şāha
Ki git ʿarż eyle gel ol pād-şāha (901)

Ki ger ister olim men yaḫşı ʿāḳil
Meni virsün ʿazīze şāh-ı ʿādil (902)

Her zaman Züleyha'nın yanında olan dâye, Mısır'a onunla beraber gider. Züleyha, evleneceği kişiyi görmekte sabırsızlanınca çadırda bir delik açar ve Züleyha'ya oradan baktırır. Dâye, akıllı ve pratik bir kadındır. Her duruma bi çözümü vardır:

Didi dāyesine k'ey mihrbān yār
ʿİlācī ḳıl ki görsem rūy-ı dil-dār (957)

Yerinden turdı dāye bile güstāḫ
Gidüp çādıra vurdı birce sūrāḫ (958)

Züleyha, bir gün pazarda dolaşırken rüyasında gördüğü güzelin mezadının olduğunu görür ve bu şaşkınlıkla devesinden düşer. Dâye, her zamanki iş bilirliğiyle devecilere durumu fark ettirmeden Züleyha'yı orada uzaklaştırır:

Çi dāye oldı ḥālinden ḫaberdār
Şütürbānlara hīç itmedi iẓhār (1350)

Didi çekiŋ diveleri ḳıṭāra
Ki besdür eylediŋ çoḫlar neẓāre (1351)

Züleyha, Yûsuf'u ikna etmesi için ona dâyeyi yollar. Dâye, ne kadar efsunlar okusa da diller dökse de Yûsuf ikna olmaz. Burada Yûsuf'un ikna olmayışından çok üzerinde durulması gereken nokta dâyenin Züleyha'ya gönülden bağlı olması ve onu kızı gibi sevmesidir:

Züleyḫā'nı çi dāye gördi lāġer
Didi n'oldı saŋa ey cān-ı mader (1702)

Çāder başına saldı zāl-i mekkār
Gidüp Yūsuf'ı eyledi ḫaberdār (1736)

Yūsuf'a söyledi yalan sözini
Bu efsūnd[an] dolandurdı yüzini (1737)

Dâye, kurnazdır. Züleyha, Yûsuf'un aşkından ve kendi yüzüne bakmamasından dolayı kederlendiğinde dâyesi ona kederlenmemesini ve bir planının olduğunu söyler. Bu plana göre Züleyha ile Yûsuf'un birbirine sarılmış, birbirini öpen resimlerinin olduğu yedi ev yaptıracaktır. Yûsuf bu saraylara girdiğinde, yerde, duvarda ve kapıda gördüğü resimlerin etkisiyle Züleyha'ya meyledecektir. Dâyenin planı gökten Cebrail inmese başarılı olacak bir plandır. Dâye, Yûsuf'a Züleyha'nın onu yedi eve çağırdığını haber verdikten sonra bir daha mesnevide anılmaz:

Didi dāye oŋa k'ey cān-ı māder
Yūsuf'dan ötri olma çoḫ mükedder (1886)

Ki bir ḥīle onıñ-çün eylerem sāz
Kim elbette seniñle ola hem-rāz (1887)

Ḳayırsam ondan ötri bir ʿimāret
Ki ʿaḳlını ide tārāc [u] ġāret (1890)

Hamu yerlerde naḳşıŋ çekse naḳḳāş
Onıñ naḳşı ile birbirle yoldaş (1891)

Çi Yūsuf birce dem onları görsün
Deliler teg sene ḳarşu yügürsün (1892)

Gaipten Ses

Züleyha, Mısır yolunda evleneceği kişinin rüyasında gördüğü kişi olmadığını fark eder ve geri dönmek ister. Fakat gaipten bir ses ona geri dönmemesini, sabretmesini, eğer azizle Mısır'a gitmezse sevdiği kişiye kavuşamayacağını ve azizin iktidarsız olduğunu söyler. Eğer bu ses onu Mısır'a yönlendirmese Züleyha Yûsuf'a kavuşamayacaktır:

Yetişdi ġaybdan oŋa nidāyī
Kim ey bī-çāre dermānde çerāy[ī] (973)

Munıŋla Mıṣr'a git ümmīdvār ol
Daḫı ġuṣṣa yeme sen ber-ḳarār ol (974)

Ki tā munıñla Mıṣr'a gitmeyesen
Hem ol maṭlūb-ı cāna yetmeyesen (975)

Daḫı ḳorḫma yetişmez saŋa āfet
Kilīdinden ḳalur ḳuflıŋ selāmet (976)

Ki munıñ kilīdidür nerm çün mūm
Kilīd-i mūm vardur işi maʿlūm (977)

Yakup, Beşîr'i sattığında yaşlı kadın onun da yüreğinin kendisi gibi yanması için beddua eder. Gaipten bir ses kadına oğluna kavuşmayana kadar Yakup'un da oğluna kavuşamayacağını söyler:

Nidā geldi maŋa k'ey pīr-i maġmūm
ʿAzīz oġlıŋdan itdim onı maḥrūm (3114)

Ki tā sen oġlıŋı görmeyeŋ ey pīr
O hem görmese oġlın bile taḳdīr (3115)

Yehûdâ

Yehûdâ, Yûsuf'un ağabeylerinden en merhametli olanıdır. Şimun ve diğerleri Yûsuf'u tokatlayıp kırbaçlarken Yehûdâ onların elinden çocuğu alır. Yûsuf'un öldürülmesine engel olur:

Yehūdā geldi vü aldı elinden
Oŋa didi Ḫudāy vursın biliŋden (1058)

Neme vurdıŋ bu ṭıfl-ı bī-günāhı
Ki getürdi saŋa bir dem penāhī (1059)

Menim raḥmim bu ṭıfla geldi indi
Daḫı ḳoymam ki öldürgeysiz indi (1060)

Yûsuf, su istediği zaman ona su vermek isteyen Yehûdâ'dır:

Didi Yūsuf ki ḳardaşlar susuḳ men
Cānım çıḫmaġda ölmeġa yavuḳ men (1064)

Yehūdā didi k'ey Şimʿūn gitür āb
Ki susızlıḳ ḳılup bu ṭıflı bī-tāb (1065)

Yehûdâ cesaretli ve gururludur. Yûsuf, kardeşlerini hapsettiği zaman ona meydan okur ve onu savaşmaya çağırır:

Yehūdā didi kim sen çoḫ ḳıvanma
Bu zūr u ḳuvvetiŋe çoḫ sevinme (2937)

Yehûdâ, fedakâr ve vefalıdır. Mısır azizi Şimun ve İbn-i Emin’i hapsettiğinde onları almadan Mısır’dan ayrılmayacağını söyler ve diğer kardeşlerini Kenan’a yollar. Bu sahneden sonra mesnevide Yehûdâ görünmez:

Yehūdā didi ḳardaşlar gidiŋ siz
Menim ʿarżamı atama idiŋ siz (2970)

Ki men gitmem ive munda durur men
Yā allam ḳardaşımı yā ölür men (2971)

Yā kim Tarı maŋa bir raḥmet itgey
Yā kim atam maŋa bir ruḫṣat itgey (2972)

Saba Rüzgârı

Saba rüzgârı, Züleyha’nın sözlerini Yûsuf’a iletir. Eğer bu rüzgâr Yûsuf’u Züleyha’dan haberdar etmeseydi belki de kavuşmaları gerçekleşmeyecek ya da daha uzun sürecekti:

Ḫudāy emr itdi k’ey bād-ı ṣabā tur
Züleyḫā ʿarżını Yusūf’a yetür (2492)

Apardı yil sözin yetürd[i] şāha
Didi kimdür düşüpdür āh u vaha (2493)

Kurt

Mesnevinin fantastik unsurlarından biri olan kurt, konuştuğu ve Yûsuf’u yemediğine dair kendini savunduğu için yardımcı kişiler içerisinde değerlendirilmiştir. Kurt, Yusuf’un kardeşleri tarafından yakalanır ve Yûsuf’u yedi diye Yakup’a götürülür. Yakup, ondan konuşmasını ister. Kurt da Yûsuf’u yemediğini, peygamber etinin kendilerine haram olduğunu, Şam’dan kaybolan kardeşini aramak için buralara geldiğini ve günahsız olduğunu söyler. Yakup, kurttan Yûsuf’a ne

yaptıklarını sorar ama kurt gammaz olmadığını söyleyerek buna cevap vermez. Yakup, kurda inanır ve kaybolan kardeşini bulması için ona dua edip gitmesine izin verir:

Dile geldi ki ḳurd-ı bī-günāhım
Onı yememişem Ḥaḳ'dur güvāhım (1153)

Peyem-beriŋ iti bize ḥarāmdur
Ḫudāy üstümize ṣāḥib-keremdür (1154)

Didi aytur neme itdiler onı
Meni doġrı yola ḳıl reh-nümūnī (1155)

Didi kim ḳurd degülem bende-ġammāz
Kişi sözini özgeye diyüm rāz (1156)

Diyār-ı Şām'dan imdi gelürem
İtirçin ḳardaşımı aḫtaruram (1159)

Çi gördiler meni bu ḳavm-i ġaddār
Meni dutdılar u baġladılar zār (1160)

Büşrâ

Medyen'den Mısır'a giden kervanın, kuyuya su çıkarması için yolladıkları kişinin adıdır. Bu isim semboliktir. Çünkü *büşrâ* müjde anlamına gelmektedir. Büşrâ, Yûsuf'u kuyudan çıkararak kervandakilerden Mâlik'e kuyudan bir ay çıkardığı müjdesini verir. Her ne kadar Yûsuf'un kuyudan çıkması kaderinde yazılı bir şeyse de Büşrâ bu kaderin gerçekleşmesinde yardımcı bir kişidir:

Didiler Büşrā'ya delvi apargil
Bu çāhdan bizim içün su çıḫargil (1178)

Çi Büşrā çekdi ol delvi yoḫarı
Görüp içinde vardur bir nigārı (1182)

Apardı onı vü yaşurdı yüzin
Kim oŋı görmeye bir kimse gözin (1185)

Müjde ey Mālik ki çāhdan men çıḫardım birce māh
Kim kadi serv-i ḫırāmāndur yüzidür hemçe māh (1188)

Mâlik

Mâlik ismi sahip anlamına gelir. Yûsuf'u kardeşlerinden satın alıp ona sahip olduğu için bu isim semboliktir. Yûsuf'un kardeşleri onu kendi köleleri diye tanıtıp satmak isterken Mâlik kendi kendisine onu alması gerektiğini söyler:

Onı Mālik didi men almaluyam
Ki mundan Mıṣr'a sarı gitmelüyem (1201)

Mâlik, birkaç akçeye Yûsuf'u kardeşlerinden satın alır:

Didi Mālik idiŋ bu ḳulı ḳıymet
Ki tā sizden alim vardur ġanīmet (1206)

Niçe dirheme ḳoydılar bināsın
Virüp aġçeni vü aldı akasın (1207)

Mâlik, merhametli birisidir. Yûsuf ağabeylerini son defa görmek istediğinde ağabeylerinin onu istemediğini bilmesine rağmen ona izin verir:

Didi Mālik götir il imdi menden
Ki bīzārdıla ol aḳala senden (1217)

Didi köŋlüm bile ister göreyim
Olardan birce ḥilliyyet sorayım (1218)

Mālik ḳayṭardı onları dü-bāre
Yūsuf yüzlerine ḳıldı neẓāre (1219)

Mâlik, Yûsuf'un önce Nil'de yıkanmasını sağlar sonra da ona şahane kıyafetler giydirerek satışa sunar. Mâlik, güzellikten anlayan ve kıymetini bilen bir insandır:

Yūsuf'a didi Mālik k'ey dil-ārām
Suya düş rūd-ı Nīl'e virgil ārām (1292)

Mālik şāhāne ḫilʿatlar gitürdi
Onıñ öŋine zer nuḳablar gitürdi (1301)

Didi Mālik oŋa k'ey şāh-ı Kāşan
Ḳuyaş teg ʿālemi gel eyle rûşen (1311)

Mısır Şâhı

Mısır şahının mesnevide adı geçmez sadece sıfatı olan şah kelimesi kullanılır. Mısır azizi, Mağrip'ten gelen teklifi Mısır şahı izin vermez diye geri çevirir. Dolayısıyla Züleyha Mısır'a gelmek zorunda kalır:

Velīkin şāh-ı Mıṣr'a var ḳarārım
Ki yoḫdur öz ilimde iḫtiyārım (927)

Eger birce sāʿat ayrılsam ondan
Ki gerek miŋ cefā görsem men ondan (928)

Mısır şahı ile Yemen padişahı arasında düşmanlık vardır. Hatta bu düşmanlık Yemen padişahının onu sofracı başı aracılığıyla zehirlemek istemesine kadar varır:

Rivāyetdür var imiş pād-şāhī
Yemen mülkinde bir ṣāḥib-külāhī (2347)

Var idi şāh-ı Mıṣr'a bile yaḳı
Ki tapmaz idi ilinden ferāḳı (2348)

Ḫayāl itdi bile o şāh-ı yağı
Ki şāh-ı Mıṣr'a virsün zehr [ü] ağı (2350)

Mısır şahı iyi niyetlidir. Aziz, ondan Yûsuf'u kendisine oğul edinmek için istediğinde teklifini kabul eder:

Muraẖẖāṣ ḳıl menim yanımda olsun
Mene ferzend şāha bende olsun (1412)

ʿAzīz çün şāha eyledi bile ʿarż
Didi git alginen vardur saŋa farz (1413)

Mısır şahının yedi yıl bolluk, yedi yıl da kıtlık olacağı manasına gelen rüyayı görmesi üzerine bu rüyayı yorumlayacak rüya tabircileri aranır. Rüyayı kimse tabir edemez. Bunun üzerine şah çok acımasızca davranır ve bütün rüya tabircilerini darağacına çektirir:

Muʿabbirleri hamu istedi şāh
Kim onı itsiler taʿbīrden āgāh (2401)

Şehenşeh ẖˇābını çün ḳıldı taḳrīr
O ẖˇābı itmedi hīç kimse taʿbīr (2407)

Muʿabbirleri hamu çekdi dāra
Bile hem öldiler āh-ile zāra (2409)

Yûsuf, zindandan çıkıp şahın huzuruna gelmek için Mısırlı kadınların neden ellerini kestikleri sorusunun sorulmasını şart koşar. Şah da kadınları huzuruna çağırtarak onlara bu soruyu sorar ve Yûsuf'un suçsuzluğunun ortaya çıkmasına yardımcı olur:

Çi şeh ẖātūnları eyledi iḥżār
Hamusı itdiler taḳṣīre iḳrār (2430)

Mısır şahı öngörülü ve akıllıdır. Yûsuf'un, rüyasını yorumlaması üzerine ona güvenir ve ülkenin idaresi ile kendi yetkilerini ona verir:

ʿAzīzlıḳ çün ona oldı muḳarrer
Gidip ʿarż eyledi şāha mükerrer (2453)

Ki ger vardur maŋa bir iʿtibārıŋ
Gel eyle meni ṣāḥib-iḫtiyārıŋ (2454)

Sen imdi şāh men hem-çi ġulāmam
Maŋa besdür daḫı virseŋ selāmım (2455)

Başında ḳoydı tāc-ı pād-şāhī
Oŋa tabşurdı mehden tā-be māhī (2456)

Mısırlı Güzel ve Zengin Kız

Mısırlı güzel ve zengin kız, Yûsuf'un methini duyar duymaz tüm malını mülkünü develere yükleyip onu görmeye gider. Yûsuf'un güzelliği karşısında hayran kalan kız ona bu güzelliği kimin verdiğini sorar. Yûsuf da bu güzelliği kendisine Allah'ın verdiğini söyler. Kıza, mecazî aşka değil ilahî aşka yönelmesi gerektiğini söyler. Kız da Yûsuf'un dedikleri ile bir uykudan uyanırmışçasına tüm malını dağıtır. Bir ibadethane yaptırıp ölene kadar burada ibadet eder. Mısırlı güzel ve zengin kızın dönüşümü tasavvufî bir dönüşüm olarak yorumlanabilir. Çünkü mecazî aşkı bir yaşam biçimi ya da var oluş amacı olarak kullanmamış bunu hakikî aşka ulaşmak için bir basamak olarak kullanmıştır:

Var idi yaḫşı ḳız ol şehrdendür
Cemāl ü māl ile var idi meşhūr (1450)

İşitdi çünki vaṣf-ı ḥüsn-i Yūsuf
Onıŋ-çün çekdi çoḫdan çoḫ teʾessüf (1453)

Yūsuf'ı gördi çün ḫurşīd-i tābān
Ḳad u bālāsı çün serv-i ḫırāmān (1456)

Seni kim yaradupdur bile maḳbūl
Hamu aʿżāların mevzūn [u] makbūl (1461)

Didi kim ṣanʿat-ı ol ṣāniʿ em men
Ki baḥrinden be-reşḥī ḳāniʿ em men (1470)

Çi gördiŋ ʿaksi aṣla yol apargil
Öziŋi bu ḍalāletden çıḫargil (1478)

Rūzī çün bir ʿibādet-ḫāne saldı
ʿİbādet-ḫānede merdāne ḳaldı (1492)

Var idi onda tā var idi cānın
Görüp cānın daḫı virdi revānın (1493)

Kırk Günlük Süt Çocuğu ve Annesi

Yûsuf, Züleyha tarafından iftiraya uğradığı zaman Allah'a kendisinin masumiyetine şahitlik edecek birilerini yollaması için dua eder. Allah, Yûsuf'un duasını kabul eder ve 40 günlük süt çocuğu ile annesi orada hazır olur. Bebek dile gelir ve azize, Yûsuf'u geri döndürmesini ve onu cezalandırmamasını söyler. Bunun üzerine aziz, bebeğe kimin suçlu olduğunu sorar. Bebek de kendisinin gammaz olmadığını, eğer işin aslını öğrenmek istiyorlarsa gidip gömleğe bakmalarını akıl verir. Gömlek önden yırtıldıysa Yûsuf'un, arkadan yırtıldıysa Züleyha'nın suçlu olacağını söyler. Gömlek arkadan yırtıldığı için Yûsuf'un suçsuzluğu ortaya çıkar. 40 günlük süt çocuğunun şahitliği Yûsuf'un suçsuzluğunun ortaya çıkması açısından yönlendirici ve yardımcı bir güçtür. Çocuk dile gelip şahitlik yapmasa Yûsuf iffetsiz iftirasıyla zindana gidecekti. Yûsuf, önünde sonunda zindana düştü ama bu onun kötülüğünden değil Züleyha ve Mısırlı kadınların şerrindendir:

Duʿāsı müstecāb oldı hem ol dem
Çaḳa ile ḫiṭāb oldı hem ol dem (2149)

O yerde ḥāżır oldı birce dil-dār
İlinde ḳırḫ günlik ṭıfl-ı şīr-ḫˇār (2150)

Dile geldi çaḳa didi ʿazīze
Ki ḳayṭar Yūsuf'ı ey bī-temīze (2151)

Çaḳa didi degülem bende-ġammāz
Ki bir kimseden özgeye diyem rāz (2154)

Gidiŋ göñlegine ḳılıŋ neẓāre
Ki ne ṭarz ile olmış pāre pare (2155)

İleriden eger kim yırtılupdur
Biliŋ kim taḳṣīri Yūsuf ḳılupdur (2156)

Ve ger kim giriden yırtılmış ola
Bu taḳṣīri Züleyḫā ḳılmış ola (2157)

ʿAzīz göñlegine ḳıldı neẓāre
Görüp kim giridendür pāre pāre (2158)

Arap, Arap'ın Devesi ve Toprak

Yûsuf, zindanın duvarında Kenan'a bakmak için bir delik açar. Bir gece o delikten yolda devesine binmiş bir adamın geçtiğini görür. Develi adama seslenir ama adam durmaz. Bunun üzerine Allah toprağa devenin ayağını kendisinde saplı tutmasını emreder. Böylelikle adam durur. Yûsuf, ona nerden geldiğini sorar. Adam da Şam şehrinden bu tarafa (Mısır'a) geldiğini şimdi de evine doğru gittiğini söyler. Yûsuf, yolunun Kenan'a düşüp düşmediğini ve Yakup peygamberi görüp görmediğini sorar. Arap da Kenan şehrinin menzili olduğunu, oraya birçok defa gittiğini söyler. Yakup peygamberi görmediğini ama inlemelerini, ağlamalarını uzaktan işittiğini anlatır. Neden ağladığını etraftakilerden sorduğunda kaybolan oğlu için ağladığını ve bu ağlamalardan dolayı kör olduğunu öğrendiğini söyler. Yûsuf, Arap'tan Yakup peygambere kendisinin zindandan kurtulması için dua etmesini söylemesini ister. Arap, Yûsuf'tan adını söylemesini ister ama o söylemez. Arap, Yûsuf'tan kendisine vaat ettiği incisini alır ve Kenan'a doğru yola düşer. Yakup'a, Mısır şehrinde zindanda bir garibi gördüğünü ve onun kendisinden dua istediğini söyler. Yakup, bu garibin adını sorar. Arap da onun adının söylemediğini belirtir. Bunun üzerine Yakup bu kişi Yûsuf olabilir mi diye ümitlenir. Zindandaki garibe kurtulması için dua eder. Arap kendisinden dua ister. Arap'a da dua eder. Arap'ın devesi kendisinden " Eğer ben orada olmasaydım bu haber sana gelmezdi. O yüzden bana da dua et." der. Yakup, deveye de dua eder:

Didi Yaʿḳūb peyġem-beri gördiŋ
Onıŋ aḥvālini hīç yerde sordıŋ (2274)

Zi-bes kim oğlı-çün aġlupdur ol pīr
Gözi kūr olmış u özi zemīn-gīr (2280)

Çi Kenʿān'a yetişdi ol Aʿrābī
Gidüp Yaʿḳūb'a iyledi ḫiṭābı (2298)

İverdi saŋa çoḫ duʿā selāmı
Ki unutmasa yāddan bu ġulāmı (2300)

Didi Yaʿḳūb onıŋ adını bildiŋ
Bu peyġāmdan murādlarını bildiŋ (2301)

Didi Yaʿḳūb āyā kim ola bu
Ġarīblıḳda güni olmış ḳaranḳu (2303)

Didi yā Rab ki oġlum ola Yūsuf
Tapulsun dahi çekmesem teʾessüf (2304)

Didi Aʿrābī ġarībe duʿā ḳıl
Ki ol maḥbūsı zindāndan rehā ḳıl(2320)

Didi Yā Rab vir oŋa bir necātı
Ġarīblıḳdan oŋa vir bir berātı (2321)

Sâkî

Mısır şahının sâkîsi, Yûsuf'un hayatının dönüm noktalarından birisinin başlamasına sebep olur. Sâkî, Yemen padişahın Mısır şahını zehirleme teklifini reddeder. Sofracı başı bu teklifi kabul eder. Sâkî, Mısır şahına hazırlanan yemekten yememesi gerektiğini söyleyince sofracı başı sâkîye iftira atar ve ikisi de zindana atılır. Zindanda sâkî ve sofracı başı Yûsuf'la arkadaş olurlar. İkisi de bir gece rüya görür ve bu rüyayı Yûsuf'a yorumlatırlar. Bu yoruma göre sâkî yeniden şaha sâkî olacaktır; sofracı başı ise asılacaktır. Yûsuf'un yorumu çıkar. Sâkî, zindandan çıkar ama Yûsuf'un kendisinden şaha bahsetmesi isteğini 7 yıl boyunca unutur. Şah, yedi yıl bolluk yedi yıl da kıtlık olacağı rüyasını görünce sâkînin aklına Yûsuf gelir ve ondan şaha bahseder ve zindandan çıkmasına sebep olur. Böylelikle Yûsuf'a önce azizlik sonra da şahlığın yolu açılmış olur:

Gidüp sāḳī vü şāha itdi iẓhār
Ki bugün ḫunçeden zād yeme zīnhār (2355)

Çi ḫan-sālārıŋ işi eyledi derz
Gidüp sāḳī ilinden eyledi ʿarż (2356)

Didi sāḳī ilinden içmegin cām
Helāhil zehr vardı şāh-ı eyyam (2357)

Didi sāḳīye kim sāḳī olasan
Şehenşāha yine sāḳī olasan (2367)

Sāḳīye didi ey yār-ı vefādār
Gerek ḥālimi şāha ḳılsaŋ iẓhār (2372)

Şu yerde var idi ol sāḳī ḥāżır
Gidip şāha bile ʿarż itdi ẓāhir (2410)

Ki var zindān içinde birce şāhī
Ki taʿbīriŋi ol bilür kemāhī (2411)

Sofracı Başı

Sofracı başı, sâkî gibi sadık ve dürüst değildir. Yemen şahının rüşvet teklifiyle beraber hemen bağlı olduğu şahı zehirlemeye çalışır. Sofracı başı zindanda sâkî gibi Yûsuf'la arkadaş olur. Sâkî gibi o da Yûsuf'a rüyasını yorumlatır. Rüyasının yorumuna göre şah tarafından asılacaktır. Nitekim öyle de olur; sofracı başı darağacına çektirilir:

Yaşuran her kim alsun bu ṭılānı
Helāhil zehr ile öldürse şāhı (2352)

Çi ḫan-sālāraʿarż eylediler zer
Cān u dilden ḳabūl itdi mükerrer (2354)

Didi sālār ki gördim ḫunçe-i nān
Ki başımdan aparurlardı mürġān (2368)

Didi kim şeh seni dāra çeker zār
Hevādan ḳuş gelür itiŋ yiyer ḫˇār (2369)

İbn-i Emin

Yakup'un, Yûsuf'la aynı anneden doğmuş en küçük oğludur. Yûsuf kaybolduktan sonra Yakup bütün sevgisini İbn-i Emin'e vermiştir. Mısır azizi, Yakup'un oğullarının casus olmadığına dair İbn-i Emin'i huzuruna istediği zaman Yakup'un canından can gider. İbn-i Emin'i diğer oğullarıyla senet karşılığı yollar:

Didi Yaʿḳūb ki haçan ṭāḳatim var
Ki Yūsuf teg ḳoyim bu ṭıflı zīnhār (2712)

Didi ol dem oŋa ruḫṣat vireyüm
Ki sizden kāġaẕ u ḥüccet alayum (2716)

Yakup, oğullarını Mısır'a yollarken onlara şehre her birinin ayrı ayrı kapılardan girmelerini söyler. İbn-i Emin de yolu bilmediği için kaybolur. Cebrail, bu durumu Yûsuf'a haber verir ve ona yabancı kılığında gidip kardeşini karşılamasını söyler. Yûsuf gidip kardeşini karşılar ve ona bir inci verir. Bu inciyi Yehûdâ ondan almaya çalışsa da inci tekrar İbn-i Emin'in kolunda belirir:

Yūsuf virdi oŋa bir dürr-i şāhvār
Ki menden yādgārdur ey nīkū-kār (2754)

Didi İbn-i Emīn k'ey cān-ı ḳardaş
Bir Aʿrābī maŋa virdi bile daş (2757)

O bir ḳardaşla hem aldıla onı
Yine öz ḳolına gördile onı (2762)

Didi İbn-i Emīn eylemeyiŋ zūr
Ki hīç kimiŋ ḳolında durmaz ol dür (2763)

Yûsuf, kardeşleri içerisinde ilk defa İbn-i Emin'e kendisinin Yûsuf olduğunu itiraf eder:

Görüp İbn-i Emīn çün şekl-i Yūsuf
Özinden gitdi vü çekdi teʾessüf (2860)

Yūsuf çün geldi gördi rūy-ı dil-dār
Didi cānım fedā-yı ḳardaş-ı zār (2866)

İkisi birbire açdılar āġūş
Ġam u hicrānı itdiler ferāmūş (2867)

Çi ḳardaş gördi ḳardaşıŋ cemālin
Olarıŋ ḥāli oldı özge ḥālin (2868)

Yûsuf, İbn-i Emin'e kendisini tanıttıktan sonra onun yüküne kâsesini koyarak onu hırsızlık suçlamasıyla yanında tutacağını söyler, İbn-i Emin de kabul eder:

Kim ister men ki ḳılsam bir bahāne
Seni saḫlasam ey dürr-i yegāne (2883)

Didi kim şāhsan fermān seniñdür
Başıŋa döndigim iḫvān seniñdür (2884)

Didi bu şarṭ ki seni dutsam uġrı
Ḳızıl ṣāʿım ḳoyim yükinde doġrı (2885)

Buyurdı duttılar İbn-i Emīn'i
Ḳolın baġladılar ol nazenini (2910)

Apardılar onı zindāna sarı
Hamu ḳardaşları itdile zārī (2911)

İbn-i Emin, Yûsuf'un kardeşleri içerisinde en dürüstüdür. Yûsuf, kardeşlerinin kendisini kervana satarken yaptıkları senedi İbn-i Emin'e gösterir ve buradaki yazının kime ait olduğunu sorar. İbn-i Emin de ağabeylerinin yazısı olduğunu onaylar. Yûsuf'un kardeşleri, kervana sattıkları kişinin köleleri olan Yûsuf olduğunu söyleyince İbn-i Emin buna karşı çıkar ve kendilerinde köle Yûsuf'un olmadığını söyler:

ʿAzīz İbn-i Emīn'e didi sen gör
Ki bu kāġaẕ kimiŋ ḫaṭṭıdur aytur (3053)

Çi gördi didi kim öz ḫaṭlarıdur
Ki yazıpdurlar öz ġalaṭlarıdur (3054)

Didi kim bizde Yūsuf ḳul yoḫ imiş
Bularıŋ mekr ü ḥīlesi çoḫ imiş (3058)

Beşîr (Haberci)

Yûsuf'un gömleğini Mısır'dan Kenan'a götüren habercidir. Kendisi Yakup'un sattığı kölelerdendir. Yakup'un, oğlunu satması üzerine çocuğun annesi Yakup'a "Kendi oğluma kavuşmayana kadar sen de kendi oğluna kavuşma." diye beddua eder ve bedduası gerçekleşir. Beşîr, Yûsuf'un gömleğini Kenan'a getirdiğinde bir subaşında yaşlı bir kadınla karşılaşır ve ona Yakup'un nerde olduğunu sorar, ona oğlunun sağ olduğu haberini getirdiğini söyler. Bunun üzerine yaşlı kadın Allah'a, Yakup'u kendisinden önce oğluna kavuşturduğu için feryat eder. Beşîr, kadına oğlunun adını sorar. Kadın da oğlunun yaşasa onun yaşlarında olacağını ve adının Beşîr olduğunu söyler. Beşîr kendisinin onun oğlu olduğunu belirtir. Böylelikle anne ve oğul birbirine kavuşur:

Görüp suyıŋ başında pīre-zāli
Bükülmiş serv-i ḳaddi çün hilālī (3101)

Beşīr didi nemedür dād idersen
Ne cebr olmış saŋa feryād idersen (3110)

Didi Yaʿḳūb bir oğlumı ṣatupdur
Bu cebr üregime oḫ teg batupdur (3111)

Nidā geldi maŋa k'ey pīr-i maġmūm
ʿAzīz oğlıŋdan itdim onı maḥrūm (3114)

Ki tā sen oğlıŋı görmeyeŋ ey pīr
O hem görmese oğlın bile taḳdīr (3115)

Didi kim oğlımıŋ adı Beşīr'dür
Menim oğlum daḫı imdi kebīrdür (3118)

Didi ḫoş-ḥāl ol kim men Beşīr'em
Yüzime yaḫşı baḫ kim men kebīrem (3119)

2.2.2.2.2. Karşı Güçler

Yakup'un kız kardeşi / Yûsuf'un Halası

Yûsuf'un halası, Yakup'un kardeşi olan bu kadının mesnevide adından bahsedilmez. Yûsuf'un annesi o iki yaşındayken ölünce Yakup onu bakması için kızkardeşine verir. Halası, Yûsuf'a oğlu gibi bakar. Yûsuf, yürümeye ve konuşmaya başlayınca ona olan sevgisi daha da artar. Yakup'un oğluna olan özlemi artar ve onu kızkardeşinden ister. Kızkardeşi istemeyerek de olsa çocuğu Yakup'a verir ama Yûsuf'un beline atalarından kalan kemeri gizlice bağlayarak onu babasına verir. Sonra da kemerim çalındı diye yaygara koparır. Yûsuf'un da üstünü aratır. Kemer çocuğun üzerinden çıkınca; zamanın yasalarına göre hırsız, malın sahibine ya para verir ya da ona köle olur. Böylelikle Yûsuf'u hile ile yanına alır. Fakat bu mutluluk çok sürmez. Hala, Yakup'un bedduasıyla ölür. Yûsuf yine Yakup'a kalır:

Atası oğlını çün gördi bīmār
Virüp bacısına itsün nigehdār (641)

ʿAmmesi köŋli oŋa oldı meftūn
Kim ʿaşḳından velī oldı çi Mecnūn (644)

Didi bacısına k'olma raḳībim
Yanıma gönder ol māh[ı] ḥabībim (651)

Atasından var idi bir kemer-bend
Kim İsḥāḳ'a ivermişdi Ḫudāvend (655)

Biline bağladı bilmağı pinhān
İverdi Yūsuf'ı ol laḥẓa çesbān (656)

Şol eyyāmda bile var-idi āyīn
Ki her kimse ki ola ṣāḥib-i dīn (667)

Eger uġurlıḳ itse yā vire pūl
Mālıŋ iyesine hem itsiler ḳul (668)

Nice aydan ṣon oldı zār u bīmār
Eceli geldi ḳarı öldi nā-çār (684)

Öliminden olup Yaʿḳūb ḫoş-ḥāl
Gitürdi Yūsuf'ı yanına fi'l-ḥāl (685)

Hala, Yûsuf'a olan sevgisinde her ne kadar yardımcı güç gibi görünse de onun beline kemeri gizlice bağlayıp onu hırsızlıkla suçlaması ve böylelikle onu Yakup'tan alması halayı karşıt güç konumuna düşürmektedir.

Yemen Padişahı

Mısır şahının düşmanıdır. Onu zehirlemek için şahın sâkîsine ve sofracı başına rüşvet teklif ettirir. Sofracı başı kabul eder ve şahı zehirlemeye çalışır. Sâkînin, sofracı başını ihbar etmesiyle şah zehirlenmekten kurtulur. Yemen padişahı Mısır şahına olan nefretinden dolayı karşıt güçtür ama sakinin ve sofracı başının zindana düşmesine sebep olduğu için bilmeden de olsa yardımcı güçtür. Eğer sâkî zindana düşüp de rüyasını Yûsuf'a yorumlatmasaydı Mısır şahının Yûsuf'tan haberi olmayacaktı:

Rivāyetdür var imiş pād-şāhī
Yemen mülkinde bir ṣāḥib-külāhī (2347)

Var idi şāh-ı Mıṣr'a bile yaḳı
Ki tapmaz idi ilinden ferāḳı (2348)

Onıñla muttaṣıl eylerdi mekkār
Ki ʿömrinden daḫı eylerdi bīzār (2349)

Ḫayāl itdi bile o şāh-ı yaġı
Ki şāh-ı Mıṣr'a virsün zehr [ü] aġı (2350)

İverdi şehr-i Mıṣr'a bedre-i zer
Ki şāha virsiler ol kāse-i zehr (2351)

Mısır Azizi

Mısır azizi, bu hikâyede her ne kadar karşıt güç gibi görünse de aslında tam bir kurbandır. Züleyha'nın rüyasında, Yûsuf kendisini Mısır azizi olarak tanıtır. Bu bilgi doğru bir bilgidir. Fakat Züleyha'nın yaşadığı zaman için değil çok sonrası -yani yaşlandığı zaman- için geçerli olan bir bilgidir. Züleyha da bu rüyanın hevesine kapılarak babasından kendisini Mısır azizine vermesini ister. Babası istemeyerek de olsa kızını azize verir. Bu durum doğal olarak azizi çok mutlu eder. Çünkü kendisi Mağrip şahının kızına ne rütbe ne de varlık olarak denk değildir:

Menim ḳızıma var şeh-zāde lāyıḳ
ʿAzīz kimdür ki olsa oŋa lāyıḳ (909)

Yetişdi şehr-i Mıṣr'a çünki ilçi
ʿAzīze didi k'ey ġāfil sevinci (919)

Kim iḳbāliŋ yuḫudan oldı bīdār
Şeh-i Maġrib saŋa olmış ḫarīdār (920)

Virüp ol nāmeni ʿazīze fi'l- ḥāl
Oḫudı ondan oldı şād [u] ḫoş-ḥāl (922)

Aziz, Mısır şahının kendisine izin vermeyeceğini bildiği için Züleyha'nın Mısır'a gelmesini ister ve düğün hazırlıklarına başlar. Züleyha'yı karşılamak üzere yola koyulur. Züleyha, rüyasında gördüğü kişinin evlendiği aziz olmadığını anlayınca geri dönmek ister ama gaipten bir ses ona geri dönmemesini, azizin iktidarsız olduğunu ve sonunda sevdiğine kavuşacağını söyler. Aziz bu evliik meselesinde karşıt güçmüş gibi algılanabilir. Fakat kendisinin hiçbir şeyden haberi yoktur. Züleyha bir rüyanın ardınca gelmiştir ve karşısında azizi bulmuştur:

Velīkin şāh-ı Mıṣr’a var ḳarārım
Ki yoḫdur öz ilimde iḫtiyārım (927)

İverdiler ʿazīze bir süvāre
Kim aya ḳarşu çıḫsa çün sitāre (951)

ʿAzīz-i Mıṣr çün oldı ḫaberdār
Yerinden turdı çün ḫurşīd-i seyyar (952)

Züleyḫā ondan itdi çün nigāhī
Çeküp dāġlu yürekden birce āhī (959)

Degildür bu ki dişde görmişem men
Onıñ-çün bile odġa düşmişem men (961)

Aziz, her ne kadar istemese de Züleyha’nın ısrarlarına dayanamaz ve Yûsuf’u şahtan isteyerek evlat edinir. Bu da onun Züleyha’ya olan zaafının göstergesidir:

Züleyḫā ʿarż itdi k’ey ʿazīzim
Seniŋ iviŋde bir kemter kenīzim (1404)

Sen indi bu ġulāmı al bu ḳıymet
Ki bize oġlan olsun var bu ḳıymet (1405)

ʿAzīz didi onıŋ ḳıymeti çoḫdur
Ḳıymetiŋ yarısı hem bizde yoḫdur (1406)

ʿAzīz itdi yine özge bahāne
Onı almaludur şāh-ı zemāne (1409)

Didi git şāha aytur k’ey cihāndār
Menim hīç oġulım yoḫdur nigehdār (1411)

ʿAzīz çün şāha eyledi bile ʿarż
Didi git alginen vardur saŋa farz (1413)

Züleyha, Yûsuf'u yedi eve kilitleyip ondan murat almak isterken Yûsuf elinden kaçıp kurtulur ve kapıda azizle karşılaşır. Aziz, Yûsuf'u kolundan tutar ve neden korktuğunu sorar. Yûsuf, Züleyha'yı ifşa etmemek için o sırada bir şey demez. Aziz, yumuşaklıkla Yûsuf'un elini tutar ama kahr ile onu eve götürür. Züleyha, ikisini yan yana görünce Yûsuf'un kendisini ifşa ettiğini sanır ve Yûsuf'un kendisine saldırdığı iftirasını atar. Bunun üzerine aziz, Yûsuf'un tutulup öldürülmesini ister fakat 40 günlük bebeğin şahitliğiyle Züleyha'nın suçlu olduğunu anlar ve Yûsuf'a ondan uzak durmasını söyler. Züleyha'ya da tövbe etmesini söyleyerek oradan uzaklaşır:

ʿAzīz gördi Yūsuf olmış hirāsān
Sorışdı kim nedensen bile tersān (2124)

Cevābın virdi Yūsuf ber-ṭırāzīn
Kim ifşā olmasun ʿazīze razın (2125)

ʿAzīz dutdı ilinden mihr ile
İve apardı onı ḳahr ile (2126)

Yaḳīn bildi Züleyḫā taḳṣīridür
Yūsuf bile ḫıyānetden berīdür (2159)

Yūsuf'a didi k'ey pākīze-dāmān
Gerek kim eyleseŋ sırrımnı pinhan (2160)

Züleyḫā'dan sen iʿrāż it ıraġ ol
Onıŋ yanından ey Yūsuf ḳıraġ ol (2162)

Züleyḫā sen de istiġfār eyle
Yaman işden dahi inkār eyle (2163)

Şunı didi [vü] çıḫdı ol iveden
Siyāset ḳıldı vü düşdi hevādan (2164)

Mısırlı kadınlar, Yûsuf'tan murat almak istediklerinde Yûsuf bu isteklerini gerçekleştirmez. Kadınlar, Züleyha'yı onu zindana atsın diye kışkırtırlar. Züleyha da azize Mısır'daki herkesin kendilerinin dedikodusunun yaptığını, Yûsuf'u zindana atarlarsa bu kınamaların duracağını

söyleyerek azizden Yûsuf'u zindana atma iznini alır. Aziz, mevki olarak güçlü bir konumda olsa da Züleyha'ya karşı güçsüz bir konumdadır:

Gidüp ʿazīze didi k'ey ʿazīzim
Mene fikr eyle ey ṣāḥib-temīzim (2241)

Ki bu ḳuldan olubam bile rüsvā
Ki baş götürebilmem ẖalḳa aṣlā (2242)

Bile ẖāyinleri zindāna gönder
Meni dil-şād ḳıl başıŋa dönder (2243)

Onıŋ bī-ḳurblıḳı olsun güvāhım
Yaḳīn bilsile kim yoẖdur günāhım (2244)

ʿAzīz didi bu yaẖşı meşveretdür
Hamusından bu yaẖşı maṣlaḥatdur (2245)

Muraẖẖaṣsaŋ onı zindāna gönder
Onı bī-ḳurb ḳıl her yana gönder (2246)

Yedi yıl sonra Yûsuf şahın rüyasını yorumladığında şah onu huzuruna ister ama Yûsuf, Mısırlı kadınlara *neden ellerini kestiklerinin* sorulmasını ister. Mısırlı kadınlar, Yûsuf'un suçsuz olduğunu itiraf ederler. Bu sırada Züleyha da Yûsuf'un suçsuz kendisinin ise suçlu olduğunu itiraf eder. Bunu duyan aziz, kendisini utandırdı diye Züleyha'yı boşar ve sonrasında da dayanamayıp zehir içerek intihar eder:

Züleyẖā didi illā ḥaṣḥasü'l- ḥāḳ
Ki Yūsuf'ıŋ günāhı yoẖdur muṭlaḳ (2432)

İşitdi çün ʿAzīz bu mā-cerānı
Didi nice idim bile belānı (2433)

Ki burda virdi maŋa bir ẖacālet
Ki bāḳī ḳala tā rūz-ı ḳıyāmet (2434)

Ġażaba geldi vü virdi ṭalāḳın
Bile dinç eyledi ondan ḳulaġın (2435)

ʿAzīz şol derdden āḫir oldı nā-çāḳ
Ġam u ġuṣṣadan içdi sirke-tiryāḳ (2436)

Bile gitdi cihān-ı bī-vefādan
Cānını virdi āḫir bu cefādan (2437)

Aziz, Züleyha için karşıt güç gibi görünse de aslında Yûsuf'u sevmiş ona evini emanet etmiştir. Yûsuf da bunu bilerek her seferinde Züleyha'nın isteklerini geri çevirmiştir. Azizin Yûsuf'a karşı bir karşıtlığı yoktur. Onu zindana atan da kendisi değil Züleyha'dır. Burada Züleyha'nın Yûsuf'la beraber olmasına engel olduğu için aziz karşıt güç başlığı altında değerlendirilmiştir.

Şimun

Şimun, Yakup'un oğullarından biridir. Yûsuf'a en kötü davranan ağabeylerindendir. Yûsuf'u gezmeye götürme bahanesiyle Yakup'tan aldıkları zaman babalarının gözünden kaybolur kaybolmaz Yûsuf'a tokat atıp da yüzünü morartan odur. Şimun küçük bir çocuğun yüzünü morartacak kadar kötü kalplidir:

Vurup yüzine Şimʿūn niçe sillī
Kim ay teg yüzini eyledi nīlī (1054)

Şimun zalimdir. Yûsuf, su istediği zaman Şimun suyu ona vermez yere döker:

Didi Yūsuf ki ḳardaşlar susuḳ men
Cānım çıḫmaġda ölmeġa yavuḳ men (1064)

Didi kim virmezem bir ḳatre ābı
Eger çün odġa yansun bir kebābī (1066)

Yere tökdürdi ol suları Şimʿūn
Ki Yūsuf'ıŋ gözi aḫdı çi ceyḥūn (1067)

Yûsuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılacağı zaman beline bir ip bağlanır ve kuyuya indirilir. Bu sırada Şimun gelir ve ipi keser. Eğer Cebrail Yûsuf'u havada yakalamasa küçük çocuk kuyunun zeminine çarpacaktır. Dolayısıyla Şimun gaddardır:

Biline baġladılar ipi muḥkem
Onı taşladılar ol çāha der-dem (1089)

Gelüp Şimʿūn kesdi rīsmānı
Yıḫıldı yere gökden āsmānı (1090)

Onı Cibrīl dutdı āsmānda
Getürüp aste deg ḳoydı mekānda (1092)

Şimun, önünde sonunda ettiğini bulur. Mısır azizine buğday istemeye gittiklerinde aziz onları casuslukla suçlar ve kardeşleri İbn-i Emin'i getirmelerini, o gelinceye kadar da onlardan birini tutsak olarak tutacağını söyler. Kardeşlerin tamamı Şimun'unun tutsak olarak kalmasını ister. Böylelikle Şim'un Yûsuf'a ettiklerini tecrübe etmiş olur:

Didiler yaḫşıdur Şimʿūn'ı saḫla
Bize ruḫṣat vir ü mundan bıraḫla (2665)

Oları yola saldı şāh-ı devrān
Yanında saḫladı Şimʿūn'ı giryān (2673)

Nigehbân / Bekçi

Yûsuf'un ağabeyleri onu kervandakilere sattıklarında onun hırsız olduğunu ve kaçmaması için onu bağlamalarını söylerler. Bu yüzden Yûsuf'u devenin üzerine bağlarlar başına da bir bekçi koyarlar. Kafile Mısır'a doğru giderken yolları Yûsuf'un annesinin yattığı mezarlıktan geçer. Yûsuf, mezarlığı görür görmez kendisini yere atar ve annesinin mezarının üzerine kapanır. Nigehbân, Yûsuf'un yerinde olmadığını görünce kaçtığını sanır ve her tarafta onu arar. Mezarın üzerinde çocuğu bulunca yüzüne birkaç tane tokat atar. Çocuğun yüreğinden öyle bir ah çıkar ki gökyüzü kapkaranlık olur. Nigehbân, mezar üzerine kapanmış çaresiz bir çocuğu tokatlayacak kadar merhametsizdir. Karşıt güç oluşu zalimliğindendir:

Müvekkel itdiler oŋa nigehdār
Ki ḳaçmasun ola ondan ḫaberdār (1226)

Yūsuf çün gördi anasıŋ mezārı
Köŋülde ḳalmadı ṣabr u ḳarārı (1237)

Özini taşladı ḳabr üstine zār
Bile kim olmadı hīç kim ḫaberdār (1238)

Nigehbān gördi kim Yūsuf düşüpdür
Didi elbette ger vardur ḳaçupdur (1239)

Onı aḫṭardı her yandan şitābān
Görüp bir ḳabriŋ üstindedi giryān (1240)

Üzine vurdı bir niçe ṭapança
Ki pīç ü tāba düşdi çün kemānçe (1241)

Mısır Hatunları

Tek tek isimleri verilmeyen, Mısır hatunları olarak nitelendirilen bu güruh bozguncu ve iftiracı bir güruhtur. Mesnevide ilk sahneye çıkışları Züleyha'nın hakkında dedikodu yaptıkları sahnedir. Züleyha'nın Yûsuf'un gömleğini arkadan yırtmasını duyan bu kadınlar onun hakkında "kölesine âşık, kölesinden yüz bulamıyor, Züleyha şuursuzdur" şeklinde dedikodular yaparlar. Bunu duyan Züleyha çıldırır ve bir ziyafet düzenler. Amacı kendisini kınadıkları Yûsuf'u onlara göstermek ve akıllarını başlarından almaktır. Ziyafette her kadının eline bir bıçak ve turunç verilir. Sonra da Yûsuf onlara gösterilir. Kadınlar Yûsuf'u gördüklerinde turunç yerine ellerini keserler ve Züleyha'ya hak verirler. Çoğu orada bayılır bazısı ise can verir. Geriye kalanlar da Yûsuf'tan murat almak isterler. Eğer kabul etmezse onu zindana attıracaklarını söylerler. Yûsuf da günah işlmektense zindana girmeyi tercih eder. Kısıcası bu kadınlar, iftiracı, dedikoducu ve ihtiraslarının düşkünüdürler:

Mıṣır ḫātūnları işitdiler rāz
Züleyḫā'ya ḳılup ġıybetler āġāz (2176)

Züleyẖā çün işitdi bile aẖbār
Onıŋ cānına çoẖlar eyledi kār (2179)

Gelüp ẖātūnları[n] virdi eline
Turuncı vü buçaḳı her birine (2190)

Çaġırdı Yūsuf'ı ol māh-ı tābān
İçeri girdi ol serv-i ẖırāmān (2192)

Çi gördiler onı oldıla bī-hūş
Kim özlerini itdiler ferāmūş (2193)

Çi kisdiler turunclarını onlar
O ellerini hem kisdiler onlar (2194)

Nicesiniñ şu demde çıẖdı cānın
Yūsuf'ıŋ yüzine virdi revānın (2199)

Nicesi ʿaşḳdan dīvāne oldı
Temīz ü ʿaḳldan bīgāne oldı (2200)

Ḫātūnlar gördiler dīdār-ı Yūsuf
Temennā itdiler dīdār-ı Yūsuf (2216)

Mısırlı hatunlar, mesnevide ikinci defa sahneye çıkarlar. Bu çıkışları Yûsuf'un masumiyetine şahitlik etmek içindir. Mısır şahı onları huzuruna çağırır ve *el kesme olayı*nı sorar. Onlar da Yûsuf'un suçsuz olduğunu itiraf eder. Yûsuf'un zindana girmesine sebep olan kadınlar gelişim göstererek Yûsuf'un aklanmasına sebep olur. Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde kişilerin karakterlerinin ya siyah ya da beyaz olmadığının kanıtlarından biri de Mısırlı kadınlardır. Çoğu mesnevinin aksine bu mesnevide iyiler hep iyi kötüler de hep kötü değildir. Yakup da kötülük yapmıştır, Mısırlı kadınlar da yaptıkları kötülüğe pişman olmuşlardır. Bu da mesnevinin gerçeklik yönünü vurgulayan güzel örneklerdendir:

Çi şeh ẖātūnları eyledi iḥżār
Hamusı itdiler taḳṣīre iḳrār (2430)

Ki bizdendür günāh ol bī-günāhdur
Onıñ arılıḳına Ḥaḳ güvāhdur (2431)

Beşir'in Annesi Yaşlı Kadın

Yûsuf'un habercisi olan Beşir'in annesidir. Bu kadın mesnevinin sonlarında karşımıza çıkar. Yûsuf'un köle olarak satılmasının ve yıllarca Yakup'tan ayrı kalmasının sebebinin bu kadının bedduası olduğunu öğreniriz. Elbette her şey ilahî takdirdendir ama dünyevî sebepler de gerekir. Yaşlı kadın ilahî takdirin dünyevî sebebidir. *Kur'an* ya da *Tevrat*'ta Yûsuf'un köle olarak satılmasının yaşlı kadının Yakup'a ettiği bedduaya bağlandığı bir kısım yoktur. Yaşlı kadının Yakup'a beddua edişinin sebebine gelecek olursak: Yakup, yaşlı kadının oğlunu köle olarak satar. Kadın buna çok üzülür ve Yakup'a onun da aynı acıyı yaşaması için beddua eder. Gaipten bir ses kadına, kendisi oğluna kavuşmayana kadar Yakup'un da oğluna kavuşmayacağını söyler. Nitekim öyle de olur. Yaşlı kadın önce oğlu Beşir'e kavuşur. Sonra da Yakup Yusuf'a kavuşur:

Görüp suyıŋ başında pīre-zāli
Bükülmiş serv-i ḳaddi çün hilālī (3101)

Didi ḳarrı oŋa ne ẖaberiŋ var
Ki tā Yaʿḳūb'dan itsem seni aẖbār (3103)

İşitdi çünki ḳarrı çekdi bir āh
Ki ḥālimden ẖaberdārsan sen Allāh (3106)

Maŋa sen bile vaʿde virmiş idiŋ
Ezelden bile müjde virmiş idiŋ (3107)

Ki ol menden ileri oldı āgāh
Bile aytumış-idiŋ bāreka'llāh (3109)

Didi Yaʿḳūb bir oğlumı ṣatupdur
Bu cebr üregime oẖ teg batupdur (3111)

Ki meni nice yandurdı peyem-ber
Onı hem yandur ey dānā-yı Dāver (3113)

Menim āh u fiġānım vardur ondan
Ki o tīzrek ḫaberdār oldı menden (3116)

2.2.2.3. Üçüncü Derecedeki Dekoratif Kahramanlar

Hikâyede herhangi bir işlevi olmayan, anlatılan olayın zihinde canlandırılmasına yarayan figüranlardır. Bu figüranlar sinema filmlerinde olduğu gibi ya bir iki cümle konuşturulur ya da sadece ortamdaki kalabalığı sağlamak için kullanılır. Mesnevide kimi zaman bu şahıslar ne konuşturulmuş ne de gösterilmişlerdir. Yûsuf'un annesi gibi kendisinden bir beyit ile bahsedilmiştir:

Mısır azizine Züleyha'nın babasının mektubunu götüren elçi (919-923, 932-934), Züleyha'nın düğün alayının gelişini azize haber veren süvari (951), Mısır padişahını zehirleyecek kişiyi bulmak için yollanan elçi (2353), Yusuf'u, elinde iki yumak iple satın almak isteyen yaşlı kadın (1391-1394), Âdem (581, 585, 591, 596, 607, 608), peygamber ve evliya safları (587-588), taç sahibi topluluk (599), Şis, İdris, Nuh, İbrahim, İshak (622- 627), Yakup'un Yehuda ve Şimun dışındaki oğulları (692, 1795), Yusuf'un annesi (639-640), Yakup'un kız kardeşinin üstü başı aranan hizmetçileri (665), Züleyha'nın Mağrip'teki hizmetçileri (760-765), Züleyha için gelen tabibler (847), Züleyha Mısır'a gelin gelirken babasının ona verdiği 1000 güzel köle (945-946), kurdun kaybolan kardeşi (1159), Medyen'den Mısır'a giden kervan yolcuları (1245- 1249), şahın emriyle Yusuf'un mezadına Yusuf yanlarında sönük kalsın diye gönderilen Mısır güzelleri (1288, 1289), Yusuf satılacakken şahın meydanında toplanan kalabalık (1346-1347), Züleyha'yı şahın meydanından eve getiren deveciler (1350-1353), Yusuf'un satılışını duyuran tellallar (1395-1397) Yusuf, çobanlık yaparken Züleyha tarafından onu koruması için tutulan muhafızlar (1565-1566) Yusuf'u baştan çıkarmaya çalışıp sonradan Müslüman olan 40-50 kız (1601-1644), Nakışlı 7 evi yapan usta (1902), Yusuf yedi evden kaçarken azizle konuşan adamlar (2123), Züleyha'nın düzenlediği ziyafette Yusuf'la beraber Mısırlı kadınların eline su döken ve altın leğeni tutan kız (2188-2189), rüya tabircileri (2401, 2403, 2407-2409), Yusuf'a zindandan şaha gelmesi için eşlik eden 1000 köle (2446), Yusuf zindandan çıktığında şahla beraber Yusuf'u karşılayan askerler (2450), Züleyha'nın ibadethanesini yapan yapı ustası (2570, Munşa, Berahim ve Rahime (2586-2588), Eyüp (2588), 12 bin atlı (3191), 500 atlı (3191), 40-50 bilge (3192), Mûsâ (3317), Mısır şahının veziri (2358, 2391), Mısır şahının / Yûsuf'un veziri (3036-3037).

2.2.3. Anlatı Öğeleri

2.2.3.1. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Anlatıcı, anlatıda geçen tüm olan biteni, kişileri, davranışlarını, düşünce, duygu ve hayallerini, çevreyi, mekânı, zamanı; kısaca anlatıda bulunan her şeyi okuyucuya aktaran, sunan kişidir. Anlatıcı, olayları aktarırken ya da kişileri sunarken öznel ya da nesnel davranabilir. Anlatıcı, ya anlatıda geçen hikâyenin kişilerinden biridir ya da bu hikâyede rol almayan, olayların dışında kalmış birisidir (Çetin, 2015, s. 105). Çetin (2015), yazar ile anlatıcının aynı kişi kabul edilemeyeceğini belirtir ve anlatıcının kurgusal dünyaya ait olduğunu, yazarın ise yaşadığımız gerçek dünyaya ait olduğunu vurgular. Anlatıcının görevini yaparken anlatıyı belli bir konumdan ve bakış açısından anlattığını kaydeder (s. 105).

Anlatıda bakış açısı olayların okura kimin gözüyle aktarıldığıyla alakalı bir husustur. Üç çeşit bakış açısı / anlatıcı vardır: Gözlemci anlatıcı, özne anlatıcı ve çoğul anlatıcı. Gözlemci anlatıcı da kendi içinde üçe ayrılır: Nesnel tutumlu gözlemci anlatıcı, öznel tutumlu gözlemci anlatıcı ve tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı (Çetin, 2015, s. 106-116).

Mesnevide ağırlıklı olarak kullanılan bakış açısı tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı yani hâkim anlatıcıdır. Bu anlatıcı kişi ve olayların öncesini, içinde bulunduğu hâli ve sonrasını sınırsız bir biçimde görüp aktarır. Anlatıcı, daha kervan Mısır'a uğramadan kervanın Yûsuf'u kuyudan çıkaracağını haber verir. Bu tanrısal konumun getirisidir:

Ḫoş ol günler ki gelsün kārvānī
Ki sālār ola onda kārdānī (1174)

Görip yolıŋ içinde birce çāhı
Çıḫarsılar o çāhdan birce māhı (1175)

Mesnevide, özne anlatıcı yani kahraman anlatıcının bakış açısından bir başka deyişle 1. tekil şahıs anlatımına da rastlanılır. Mısır şahının rüyasını anlatması kendi ağzından sunulur:

Olara didi dişde görmişem men
Kenār-ı rūd-ı Nīl'e durmışam men (2402)

Ki çıḫdı yeddi gāv-ı çāḳ u ferbih
Olarıŋ çāḳlıḳı birbirinden bih (2403)

Yine görindi yeddi gāv-ı lāġer
O çāḳ sıḳırları yidile yek-ser (2404)

Yine görindi yeddi ḫūşe-i sebz
Ṭarāvetlü nice kim rişte-i naġz (2405)

Ki yeddi ḫūşe-i ḫuşk oldı peydā
O gök ḫūşeleri ḳurrıtdı yek-cā (2406)

Mesnevide özne / kahraman anlatıcının bakış açısıyla birçok olay ve duygu ifade edilmiştir. Hikâyenin işlendiği asıl bölümde çeşitli sebeplerle söylenmiş 79 gazelin çoğu kahramanların ağzından söylenmiştir. Züleyha'nın Yûsuf'a kendisine lütfedip bakması için okuduğu mesnevideki 39. gazel buna örnektir:

K'ey Yūsuf bir raḥm ḳıl tā başıŋa ḳurbān olim
Yüzime it bir naẓar tā ḳaşıŋa ḳurbān olim (1817)

Çıḫmaġa gelmiş cānım ẓālim mürüvvet çaḳıdur
Bir mürüvvet ḳıl maŋa tā bende-i fermān olim (1818)

Hicrānıŋdan yandı cānım hani ol ṣabr u ḳarār
Zühre teg olgin muḳārin aya gel ḫandān olim (1819)

Niçe illerdür seniŋ çün çeker idim intiẓār
Ḳoyma Maẓlūmī kimi kūyında ser-gerdān olim (1820)

Mesnevide kullanılan bir diğer bakış açısı öznel tutumlu gözlemci anlatıcının konuştuğu bakış açısıdır. Anlatıcı, hikâye devam ederken araya girer ve fikirlerini belirtir. Züleyha'nın Yûsuf'u pazarda görüp satın alacağını bilen anlatıcı araya girer ve bu konu hakkındaki fikirlerini belirtir:

Ḫoş ol bāzār kim onda cān satarlar
Göriŋ kim ne ʿaceb erzān satarlar (1384)

Ḫoş ol ʿāşıḳ ki satın ala cānı
Lebinden içe āb-ı zindegānı (1385)

Ḫoş ol vaḳtī ki maʿşūḳ ile dil-dār
Ki ʿāşıḳ ola maʿşūḳa ḫarīḍār (1386)

Yolında ḳoysa māl ile menāli
Ki birce dem göre ḥüsn [ü] cemāli (1387)

Yüzinden tapsa nūr-ı zindegānlıḳ
ʿĀşıḳdan itmese hergiz cüdālıḳ (1388)

2.2.3.2. Zaman

Geleneksel anlatıda olayların ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiği, hangi zaman diliminde cereyan ettiği, gerçekçi zaman unsuruna bağlı kalıp kalmadığı çok belirgin ve net değildir (Çetin, 2015, s. 129). Diğer anlatı metinlerinde olduğu gibi mesnevide de zamanı, olayın meydana geliş zamanı, yazarı tarafından kurgulanıp kaleme alındığı zaman, okurun olaydan haberdar olduğu okuma zamanı ve öykü içinde kurgulanan olay zamanı olarak incelemek mümkündür (Aktaş, 1991, s. 117-119).

Yûsuf u Züleyhâ'da zamanı kesin bir şekilde ölçmek mümkün değildir. Hikâye, Hz. Âdem'in yaratılışı ile başlar ve Yûsuf'un ölümü ile biter. Hz. Âdem'in ne zaman yaratıldığına ve Yûsuf'un ne zaman öldüğüne dair elde bir bilgi olmadığı için bu zamanı belirlemek mümkün değildir. Mesnevide zaman akışı kronolojik olsa da bu akışı tasvir eden bölümler muğlaktır. *Niçe il, bir il, yeddi il, kırh il, niçe il sonra, bu tarz ile giçürdi medârı, kiçdi ay u gün ü rüzgârı, bir gice, üç gün, dördimci gün, sabah oldı, bu demde* gibi ifadelerle zaman akışı anlatılır. Bir yılın ya da üç günün hangi zamana ait olduğu bilinmez.

Âdem yaratılır, onun soyundan Yakup dünyaya gelir ve onun da Yûsuf adlı oğlu olur. Bunlar muğlak bir zamanda dile getirilir. Yûsuf'un annesi o iki yaşındayken ölür (639). Yûsuf'u halası yanına alır ve ona dile gelip yürüyene kadar bakar. Bu dile gelme ve yürüme yaşı belirtilmez (642). Yûsuf'un halası ölür ve bu ölüm zamanı *nice aydan sonra* ifadesiyle belirtilir (684). Yûsuf'un, halasının yanında ne kadar müddet kaldığı belli değildir. Züleyha'nın gördüğü üç rüya arasında birer yıl vardır (757, 812). Bu yıllar ne zamana aittir bilinmez ama bu süre içerisinde Züleyha'nın hasta düşüp akıl sağlığını yitirdiği bilinir. Zaman, yıpratıcı etkisini Züleyha'nın üzerinde kendisini gösterir. Kardeşleri Yûsuf'u kuyuya atarlar fakat Yûsuf'un kaç yaşında olduğuna dair bir işarete rastlanmaz. Yûsuf kuyuda üç gün kalır (1176). Sonra da bir kervan tarafından oradan çıkarılıp Mısır'a götürülür. Bu gidiş ne kadar sürer bilinmez. Şunu da belirtmek gerekir ki zaman ifadeleri her ne kadar muğlak olsa da zamanın kendisi işlevseldir. Yûsuf, bu üç

günlük zamanda çok üzülür, ağlar ve korkar. Yûsuf, Mısır'a geldiğinin dördüncü günü şahın karşısına çıkar. Daha sonra kendisi köle pazarında Züleyha tarafından satın alınır. Züleyha'nın onu kaç yaşında satın aldığını belirten bir zaman ifadesi yoktur. Züleyha, Yûsuf'tan kendisiyle beraber olmasını istediği zamanlar onun genç bir erkek olduğu tahmin edilebilir. Bu isteğin gerçekleşmemesi ile beraber Yûsuf yedi yıllık zindan yaşamına mahkûm olur (2400). Olaylar birbiri ardına gerçekleşse de olayların ne zaman başlayıp bittiği belirtilmez. Yûsuf, zindandan çıkar ve yedi boluk yılı ile yedi bolluk yılında yöneticilik yapar (2422-2423). Böylelikle zindan yıllarıyla beraber 21 yılın geçtiği anlaşılır. Yûsuf, Mısır'a şah olur. Ne kadar zaman geçtiği bilinmez ama Züleyha artık yaşlanmış, güzelliğini ve görme yetisini kaybetmiştir. Züleyha'nın yaşadığı bu süreç *Ki çohdandur Züleyha intizardur* cümlesiyle belirtilmiştir (984). Züleyha'nın Yûsuf'u beklediği yıl sayısı belli değildir. Belli olan bu yılların Züleyha'dan götürdükleridir. Yûsuf'un üç çocuğu olur (2586). Bu çocukların ne zaman doğdukları ifade edilmez. Yûsuf'un kardeşleri üç kez Mısır'a gelip gider. Bu seferlerin ne kadar aralıklarla yapıldığı ve sürdüğü belli değildir. Kardeşler üçüncü gelişlerinde Yakup'u ve ailelerini de getirirler. Yûsuf kırk yıl padişahlık yapar ve ölür (3290). Bu bilgiyle beraber mesnevide ifade edilen zamanlar bir araya getirilecek olursa:

Yûsuf'un zindana kaç yaşında atıldığı bilinmiyor: ? + Zindanda kaldığı süre: 7 yıl + Padişahlık yaptığı süre: 40 yıl = 47

Bu verilere göre elde 47 yıllık bir zaman dilimi vardır. Fakat hikâyenin Hz. Âdem'in yaratılışından itibaren başladığı göz önünde tutulursa ölçülemeyen zamanın ölçülebilen zamandan fazla olduğu fark edilir.

Mesnevinin kurgu zamanından başka bir de yazarı/ müellifi tarafından kaleme alındığı zaman vardır. Mesnevinin müellifi olan Mazlûm eseri gençlik zamanlarında kaleme aldığını belirtir (3515). Fakat bu yazım süreci ne kadar sürmüştür bilinmez. Eserin bitiriliş tarihi ise H. 1185 / M. 1771-72 olarak belirtilir (3270).

Mesnevinin kaleme alındığı zamandan başka bir zaman daha söz konusudur. Bu zaman mesnevinin istinsah edildiği zamandır. Mesnevi, Ramazan adlı bir şahıs tarafından H. 1261 / M. 1845 yılında kaleme alınır.

2.2.3.3. Mekân

Anlatılarda mekân, olay ya da olayların ve kişilerin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yerdir. Mekân, kişilerin kişiliklerinin, sosyal, ekonomik konumlarının sunuluşunda ve hissettirilmesinde, sosyal yaşantılarının sergilenmesinde işlevseldir. Geleneksel anlatı türlerinde romanda olduğu kadar mekâna önem verilmez (Çetin, 2015, s. 135).

Yûsuf u Züleyhâ'da mekânlar açık ve kapalı mekânlar olmak üzere iki şekilde sunulur. Bu mekânlar, olayların içinde geçtiği yerler ya da çeşitli sebeplerle sadece adı anılarak anlatılan yerlerdir. Mesnevideki mekânlar modern anlatılardaki gibi ayrıntılarına inilerek anlatılmasa da kişilerin ruh hâllerini, sosyal konumlarını ve olayların gidişatı hakkında bilgi verecek şekilde anlatılmıştır. Mesnevideki mekânlar açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayrılır:

2.2.3.3.1. Açık Mekânlar

"Geniş mekân", "dış mekân" da denilen mekânlar olayların geçtiği köy, kasaba, ülke, ova, deniz, dağ gibi açık alanlardır (Çetin, 2015, s. 136). Anlatıda bu mekânlar kahramanların hareket alanını genişletir. Dolayısıyla yolculuk ve eylem gerektiren olay örgülerinde sıkça kullanılır.

Kenan: Kenan ülkesi veya Kenan Diyarı, Şeria (Ürdün) Nehri'nin batısındaki Antik Filistin topraklarına İbrahimî dini metinlerinde verilen isimdir. Bu bölge günümüzdeki İsrail, Filistin ve Lübnan toprakları ile Ürdün, Mısır ve Suriye'nin kıyı kesimlerini kapsamaktadır.
Mesnevideki açık mekânlardan olan Kenan ülkesi sürekli kendisinden bahsedilen ama hiçbir zaman tasvir edilmeyen bir yerdir. Yakup ve ailesi bu ülkede yaşar ama bu ülkenin herhangi bir vasfı zikredilmez. Kenan, bazen bir sıfat ya da isim tamlamasının tamlayanı konumundadır: pir-i Kenan (633), Yûsuf-ı Kenan (1647). Çoğu zaman da hasreti çekilen ve her fırsatta oraya ulaşılmak istenen bir yerdir (2263). Kenan, mesnevide işlevsel bir mekândır. Ayrılığın, hasretin ve zulümle aileden koparılışın sembolüdür. Yûsuf, kardeşleri tarafından bir kervana satılarak ülkesi olan Kenan'dan koparılır ve oraya hasret kalır. Zindanda bile olsa duvara, ülkesinin olduğu taraftan delik açar. Amacı ülkesinden gelen rüzgârı hissetmektir:

Çi zindānda Yūsuf ḳalındı dustaḫ
Açup Kenʿān'a sarı birce sūrāḫ (2263)

O derīçeden eyledi nigāhı(2264)
Ki vaṭan yeli ona degse gāhī

Kenan, kıtlık yıllarında açlığın hüküm sürdüğü mekândır. Bu açlıktan dolayı kardeşleri Yûsuf'un ayağına gelecek ve ondan yardım isteyeceklerdir:

Ki bir gün geldi Kenʿān'dan gürūhī
Hamusı merdüm-i ṣāḥib-şükūhī (2619)

Sorışdılar ki siz hardan gelürsiz
Hay[ı] ildensiz ü hardan gelürsiz (2620)

Didiler Kenʿān'ıñ aḳalarıbiz
Yaʿḳūb peyġem-beriŋ çaḳalarıbiz (2621)

Kenan, Yûsuf'un ve ailesinin son durağıdır. Yûsuf, Mısır'da padişahlık yaptığı zamanlarda ailesini yanına alır ama ölümünden sonra tekrar Kenan'a döneceklerini onlara haber verir. Yûsuf, öldükten sonra tabutunun Mûsâ tarafından Kenan'a götürüleceğini de söyler. Kısacası bu mekân Yakup ve ailesi için kaçınılmaz bir yerdir:

Ki ondan ṣon gelür Mūsī-i ʿİmrān
Aparurdı tābūtım sūy-ı Kenʿān (3317)

Mezār-ı āl-i İsḥāḳ'da ider defn
Atam yanında bir bāġda ide defn (3318)

Sizi hem Mıṣr'a aparur öl[ü]ban
Vaṭanıŋız ola şol şehr-i Kenʿān (3319)

Mısır: Bu ülkeye günümüzde resmî adıyla Mısır Arap Cumhuriyeti ya da kısa ve yaygın adıyla sadece Mısır denilir. Kuzey Afrika'nın nüfusu en büyük ülkesi olan Mısır'ın başkenti Kahire'dir. Halkının çoğunluğu Müslüman Araplardan oluşur.
Mesnevide geniş ölçüde bahsedilen ülkelerden birisi de Mısır'dır. Bu ülke Yûsuf'un hem zindanı hem de tahtgâhıdır:

Mıṣr'ıŋ içinde olasan yedi iḳlīmlere şāh
Şol ġarīb yerde ola Tarı nigehdārıŋ seniŋ (613)

Mısır'ın Züleyha için ifade ettiği anlam alçalan ve yükselen bir grafik konumundadır. Züleyha, rüyasında gördüğü adamla evlendiğini sanarak Mısır'a gelir ama evlendiği kişinin o olmadığını anlayınca Mısır ona zindan olur:

Ḳızıŋ maʿşūḳıdur Mıṣr'ıŋ ʿazīzi
Bile ister oŋa itsün kenīzī (905)

Bu ṭarz ile iverdi Mıṣr’a sarı
Çi yaẖun ittiler ol reh-güẕārı (950)

Ḫalḳ arasında ḳayıtabilmenem men n’eyleyüm
Gidebilmem Mıṣr’ġa tā ḳaluram bī-aḳrabā (971)

Munıŋla Mıṣr’a git ümmīdvār ol
Daẖı ġuṣṣa yeme sen ber-ḳarār ol (974)

Yûsuf’la karşılaşınca bu zindan bir müddet kendisi için cennete döner ama ondan isteklerine karşılık bulamayınca yine zindana dönüşür. Züleyha’nın Mısır’ı mutluluk verici bir yer olarak görmesi Yûsuf’la evlenmesiyle mümkün olur. Fakat Yûsuf’un ölmesiyle beraber Züleyha son çilesini de tamamlar ve Mısır’ı kendine mezar edinir.

Mısır, Yakup için ümidin yeridir. Hem açlıktan ölmemek için yiyeceğin beklendiği yer hem de oğlunun gömleğinin geldiği yerdir.

Bu mekân Yakup’un oğulları için inişli çıkışlı bir eğri gösterir. Yakup’un oğulları yiyecek ümidiyle Mısır’a giderler. Bu beklentileri Yûsuf tarafından gerçekleştirilir. Fakat bu yer birden kendilerine casus, hırsız denilen ve utandıkları bir mekâna dönüşür. Yûsuf onlara kendisini kuyuya attıklarını söyleyerek onları utandırır ama sonunda onları affederek Mısır’ı onlar için mutlu oldukları bir yere dönüştürür.

Mağrip: Kuzeybatı Afrika bölgesidir. Tarihte Müslüman idaresi sırasında İber Yarımadası, Malta ve Sicilya’yı da içerirdi. Günümüzde Mağrip, dar manada Tunus, Cezayir, Fas ve Batı Sahra’yı içerir.

Mesnevide kendisinden ismen bahsedilen mekânlardan birisi de Mağrip’tir. Züleyha, Mağrip şahının kızıdır ve bu ülkeden Mısır’a gelin olarak gelir. Mağrip şahının, Mısır azizini kölesi mesabesinde görmesi Mağrip’in zengin bir ülke olduğunu göstermektedir:

Ki Maġrīb’de var idi pād-şāhī
Serīr üstinde bir ṣāḥib-kelāmī (702)

Şehenşāh idi mis̱l-i Şāh Kāvūs
Onıŋ var idi adı Şāh Ṭaymūs (703)

ʿAzīz-i Mıṣr teg var miŋ ġulāmım
Ne lāyıḳ oŋa şu ṣāḥib-selāmım (908)

Şâm: Dimeşk de denilen Şâm şehri Suriye'nin başkentidir. Şâm şehri mesnevide kendisinden bahsedilen mekân olarak geçmektedir. Anlatıda, kurt Şâm şehrinden Kenan'a doğru kaybolan kardeşini aramak için geldiğini söyler:

Diyār-ı Şām'dan imdi gelürem
İtirçin ḳardaşımı aḫtaruram (1159)

Şâm şehrinden ikinci ve son defa Yûsuf'un yoldan çevirdiği Arap dolayısıyla bahsedilir. Arap, Yûsuf'a Şâm şehrinden Mısır'a doğru geldiğini söyler:

Didi Şām şehrinden geldüm bu yana
Yine imdi giderem sūy-ı ḫāne (2271)

Medyen: Hz. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği kavmin ve bu kavmin yaşadığı yerin adıdır. Bu yer bügünkü Suriye'nin güneyi ile Ürdün ve Hicaz'ın kuzeyine denk gelen alandadır.
Anlatıda kendisinden ismen bahsedilen ve ayrıntılarına inilmeyen açık mekânlardan biri de Medyen'dir. Yûsuf'u kuyudan çıkaracak kervan Medyen'den Kenan'a doğru gelir ve oradan da Mısır'a geçer:

Ki Medyen'den giderdi Mıṣr'a sarı
O çāhıŋ üstine düşdi güzârı (1177)

Yemen: Resmî adı ile Yemen Cumhuriyeti Orta Doğu'da, Umman Denizi, Aden Körfezi ve Kızıldeniz kıyısında, Umman'ın batısında Suudî Arabistan'ın güneyinde yer alan bir ülkedir.
Yemen ülkesi anlatıda kendisinden ismen bahsedilen ama nefretin suikastin sembolü olan bir mekândır. Buranın padişahı Mısır şahına düşmanlık beslemekte ve onu öldürmek istemektedir:

Rivāyetdür var imiş pād-şāhī
Yemen mülkinde bir ṣāḥib-külāhī (2347)

Var idi şāh-ı Mıṣr'a bile yaḳı
Ki tapmaz idi ilinden ferāḳı (2348)

Onıñla muttaṣıl eylerdi mekkār
Ki ʿömrinden daḫı eylerdi bīzār (2349)

Seyran Yeri: Mesnevide, ülkelerden ve şehirlerden daha dar açık mekânlar da vardır. Yûsuf'un kardeşleri tarafından gezme bahanesiyle götürüldüğü seyran yeri bunun örneğidir. Bu yer Yûsuf için ilk önce eğlenilecek, hoşça vakit geçirilecek bir yerken kardeşleri tarafından kendisine edilen zulümlerle cehenneme döner:

Didiler ata bu vaḳt-i bahārdur
Çemenler lālezār u mürġzārdur (1028)

Dutulmış köŋlimiz vīrānelerden
Ḳaralmış bağrımız ġam-ḫānelerden(1029)

Ḳucaġa aldılar onı şitābān
Tā kim Yaʿḳūb gözinden oldı pinhān (1052)

Yere taşladılar ol nāzenīni
Ki bes hem vurdılar ol meh-cebīni (1053)

Mezarlık: Yûsuf, Kenan'dan Mısır'a doğru deve üzerinde bağlı bir şekilde götürülürken yolda annesinin mezarını görür ve kendisini yere atarak mezarın üzerine kapanır. Annesine, kendisine edilen eziyetleri anlatır. Yûsuf'un yerinde olmadığını gören bekçi onu tokatlar. Bu mekân Yûsuf'un dramını hissettirdiği için işlevseldir:

Yūsuf çün gördi anasıŋ mezārı
Köŋülde ḳalmadı ṣabr u ḳarārı (1237)

Özini taşladı ḳabr üstine zār
Bile kim olmadı hīç kim ḫaberdār (1238)

Nigehbān gördi kim Yūsuf düşüpdür
Didi elbette ger vardur ḳaçupdur (1239)

Üzine vurdı bir niçe ṭapança
Ki pīç ü tāba düşdi çün kemānçe (1241)

Nil Nehri: Dünyanın en uzun nehridir (6.650 km) ve havzası olan Afrika kıtasının onda birini kaplar.

Hikâyede, Mısır'ın bereket kaynağı olan Nil'den üç kere bahsedilir. Bu üç bahsediş de birbirinden bağımsızdır. İlk bahsediş, Mâlik'in Yûsuf'u yıkanıp temizlenmesi için Nil'e götürmesidir. Yûsuf, Mısır şahının huzuruna çıkarılacaktır. Dolayısıyla yolculuğun tozunu toprağını üzerinden gidermesi gerekmektedir. Yûsuf, suya girer ve sudan güneş gibi doğar. Nil, Yûsuf'un güzelliğini gözler önüne serdiği için işlevseldir:

Yūsuf'a didi Mālik k'ey dil-ārām
Suya düş rūd-ı Nīl'e virgil ārām (1292)

Üziŋden rūd-ı Nīl'e āb-ı rū vir
Ġubār-ı reh-güẕerden şüst [ü] şū vir (1293)

Yalanḳaç oldı vü örtindi fūṭa
Suyıŋ burcında ḫūr teg itdi ġavṭa (1294)

Çi ol ay su içinde dutdı menzil
Revāne oldı ol suna be-sāḥil (1295)

Suyıŋ içinde zülfin[i] dil-ārām
Biliŋ dönmeġina çoḫ dutdı ārām (1296)

Tökerdi başına su inci inci
Kim inciler oŋa olmaz sevinci (1297)

Çi su içinde düşdi māh-ı tābān
Revāne oldı sū her sū şitābān (1298)

Üzine çünki virdi şüst [ü] şūyı
Suyıŋ içine düşdi müşg-būyı (1299)

Ġusuldan çünki fāriġ oldı ol māh
Çıḫup sudan ḳuyaş teg vurdı ḫargāh (1300)

Nil'den ikinci bahsediş Mısır şahının rüyasıyla gerçekleşir. Bu rüyaya göre şah Nil'in kenarında durmaktadır. O sırada Nil'den yedi besili inek çıkar; ardından da yedi cılız inek çıkar ve yedi besili ineği yer. Yedi yıl bolluk yedi yıl da kıtlık olacağı anlamına gelen bu rüya sayesinde Mısır ve çevresindeki ülkeler açlıktan kırılmaktan kurtulur. Su, varlığıyla hayat veren yokluğuyla da can alan bir şeydir. Nil'den hem bolluğun sembolü yedi semiz ineğin çıkması hem de kıtlığın sembolü yedi cılız ineğin çıkması çok anlamlı ve gerçekçidir:

Olara didi dişde görmişem men
Kenār-ı rūd-ı Nīl'e durmışam men (2402)

Ki çıḫdı yeddi gāv-ı çāḳ u ferbih
Olarıŋ çāḳlıḳı birbirinden bih (2403)

Yine görindi yeddi gāv-ı lāġer
O çāḳ sıḳırları yidile yek-ser (2404)

Nil'den üçüncü ve son defa hikâyenin sonlarında bahsedilir. Yûsuf, öleceğini anlayacağı zaman tabutunun Nil'e gömülmesini ister. Çevresindekiler bunu idrak etmemiş olacak ki Yûsuf'un tabutunu toprağa gömerler:

Daḫı vaṣiyyetim oldur ey iḫvān
Ki tābūtımnı idiŋ Nīl'de pinhān (3316)

Mısır'ı veba salgını sarar. Yûsuf'un tabutunu Züleyha'nın yanından çıkararak başka yere gömerler. Tabut, Nil'in hangi tarafına gömülürse diğer taraf helak olur. Bu yüzden Yûsuf'un tabutunu Nil'e gömerler. Nil, arabulucu ve sağaltıcı bir mekân olarak işlevseldir:

O hem bir ṭarafa düşdi vebāyī
Kim ondan tapmadı hīç kimse rāyī (3349)

Ayırdılar oları birbirinden
Çıḫardılar Yūsuf'ı öz yerinden (3350)

Onı ayrı yere itdile medfūn
Vebādan ḥālleri oldı dīger-gūn (3351)

Yine çıḫardılar onı ḳabirden
Apardılar onı daḫı şehirden (3352)

Tābūta saldılar naʿşını muḥkem
Nīl’e taşladılar tābūtı der-dem (3353)

Meydanlar: Yûsuf’a güzel kıyafetler giydirilir ve şahın huzuruna çıkarılır. Ama bu huzur bir saray odası veya başka kapalı bir mekân değildir. Şah bir meydandadır ve Yûsuf da karşısındadır. Yûsuf’un etrafını da güzeller sarmıştır. Yûsuf, devesinden indiği zaman o gün gökyüzünde olan bulutun gölgesi yeryüzünden kalkar. Oradaki topluluk bulutun gittiğini sanır fakat bulut gitmemiştir. Yûsuf’un güneş gibi güzelliği etrafı aydınlatmıştır. Bu meydan Yûsuf’un güzelliğinin daha fazla kişiye görünmesi yönünden işlevi olan bir mekândır:

Hem ol meydānda durdı şāh-ı devrān
Temāşālar ḳılup oŋa firāvān (1308)

Onıñ devrine ṣaf durdıla ḫūblar
Bile ḳarşusına durdıla ḫūblar (1309)

Ḳażādan bir bulut var-idi ol gün
Gice teg ḳara vü tār-idi ol gün (1310)

Çi Yūsuf ḳıldı hevdecden ẓuhūrı
Yüzinden düşdi ehl-i Mıṣr’a nūrı (1312)

Gümān apardılar kim çıḫdı ḫurşīd
Ki ʿālem rūşen oldı hem-çü Nāhīd (1313)

Güne baḫdıla gördile bulut var
Yaḳīn bildile Yūsuf’dandur envār (1314)

Bazı mekânlar varlıklarından dolayı değil orada yaşananlardan ötürü anlamlı ve önemlidir. Şahın meydanı da böyle bir mekândır. Züleyha rüyasında üç kere gördüğü, uğruna başka bir adamla evlendiği, deliliği, gurbette kalışı onun için yaşadığı Yûsuf'una ilk defa şahın meydanında rastlar. Züleyha yine yüreğinin daraldığı bir günde gezmeye çıkar. Yolu bu sırada şahın meydanından geçer ve orada bir kalabalığın olduğunu görür. Bu kalabalığın sebebini sorunca Kenanlı çok güzel bir kölenin satışının olduğunu öğrenir. Züleyha, köleye bakar bakmaz ta yüreğinden bir ah çeker ve devesinden yere düşer:

Çi seyrāndan ḳayıṭtı bir gün ol-māh
Güẕārı düşdi tā meydāngeh-i şāh (1345)

Görüp kim yıḳılıdur ḫalḳ bisyār
Ḫaber aldı ki munda ne ḫaber var (1346)

Didiler beyʿ-i Kenʿānī ġulāmdur
Kim onıñ ḥüsni çün māh-ı temāmdur (1347)

Züleyḫā çün ona ḳıldı nigāhı
Yürekden çekdi ʿāşıḳāne āhı (1348)

Özinden gitdi vü bī-hūş oldı
Kecāveden düşüp medhūş oldı (1349)

Meydanlar geniş olması ve çok insan barındırması bakımından sosyal alanlardır. Buralarda eğlenceli aktivitelerin sergilenmesinin yanı sıra savaşmak, meydan okumak gibi güç gösterilerinin de sergilendiği olur. Yûsuf'un ağabeylerinden Yehuda ona meydan okur ve kardeşleriyle beraber Yûsuf'a saldırırlar. Fakat yenilirler:

Yehūdā didi öz ḳardaşlarına
Kim ey ḳoçaḳlarım ṭurıŋ ḳarīne (2926)

Gidiŋ her biriŋiz bir kūçe sarı
Kūçelerden ḳoparıŋ bir ġubārı (2927)

Çekiŋ onda ḳılıç men munda çeksem
Hamu leşkerini bir yerde ḳırsam (2930)

Eger nāle çekem hīç zinde ḳalmaz
Mıṣır'da bir boġaz ḫātūnda ḳalmaz (2931)

Var-idi bir büyük daş ol arada
Ki terpenmezdi hīç kim ol sırada (2935)

Ayaġın ucı ile vurdı Yūsuf
Göge taşladı vü gönderdi Yūsuf (2936)

Ġażaba geldi ondan çün Yehūdā
Kim isterdi çeke bir ün Yehūdā (2946)

Gidüp arḫasına el çekdi fi'l-ḥāl
Yüni çıḫmadı ḳaldı vālih ü lāl (2949)

Çi ḳardaşlar işitmediler āvāz
Yıḳıldılar oŋa itdiler iʿrāż (2952)

Ki neme sen bizi ḥayrān ḳılupsan
Yüniñ gelmedi ser-gerdān ḳoyupsan (2953)

Didi kim bilmedim ḳahrım ötürdi
Meger il maŋa birisi yetürdi (2954)

Bağ: Züleyha, ne yaparsa yapsın Yûsuf'u isteklerine râm edemez. Dolayısıyla bir hile düşünür. Bu hileye göre Yûsuf'u bağına yollayacak ve ona 40-50 güzel kızı yoldaş edecektir. Kendisi Yûsuf'a helal olmadığı için bu kızları ona helal kılacağını söyler. Bunlar Züleyha'nın görünüşte söyledikleridir. Züleyha'nın asıl amacı; Yûsuf olur da bu kızlardan birine meylederse saklandığı yerden çıkıp o kızın yerine geçerek Yûsuf'la beraber olmaktır. Yûsuf yine iffetinden ödün vermez ve Züleyha yine hüsrana uğrar. Bu bağ ayartılmanın, hilenin ve düzenin gerçekleştirilmek istendiği bir mekândır. 40-50 güzel kız her ne kadar Yûsuf'u baştan çıkarmaya çalışsa da Yûsuf onları dinlemediği gibi onlara Allah'ı anlatarak Müslüman olmalarına sebep olur. Bu bağda

olanlar, Âdem ile Havva'nın Cennet'te başına gelenlere benzer. Orada Şeytan onları yasak meyveyle günaha davet eder. Âdem ile Havva bu davete uyar ama Yûsuf uymaz:

Züleyẖā eyledi bir ḥīle-sāzī
Ki vire Yūsuf'a bir nevʿ e bāzī (1593)

Onı göndersün ol būstān-serāya
Ona yoldaş ide nice nigārı (1594)

O ḳızlara eger Yūsuf il atsa
Züleyẖā yaşuran yerinde yatsa (1595)

Saŋa ḳırẖ illi ḳız yoldaş iderem
Oları saŋa ḳarabaş iderem (1601)

Bu ḳızları saŋa itdim ḥelāliŋ
Ki olmasa daẖı cürm ü vebāliŋ (1603)

Yūsuf ḳızlar yüzine baẖmadı hīç
Yüreklerine bir dāġ ḳoymadı hīç (1630)

Bu maẖbūblar olup hamu Müselmān
Yaḳīn bildile vardur Ḥayy-ı Sübḥān (1643)

2.2.3.3.2. Kapalı Mekânlar

"Dar mekân", "iç mekân" da denilen kapalı mekânlar ev, oda, daire gibi yerlerdir (Çetin, 2015, s. 136). Mesnevide kapalı mekânlar duygusal patlamaların, dramın, entrikanın ve içe dönüşün yaşandığı yerlerdir.

Züleyha'nın Çadırı: Züleyha, Mısır'a gelin gitmek üzere maiyeti ve dayesiyle beraber yola çıkar. Mısır'a yaklaştıklarında çadırlar kurulur. Bu sırada Mısır azizi de onları karşılamak üzere yola çıkar ve çadır kurdukları yere gelir. Züleyha, sevdiği adamın bir an önce yüzünü görmek ister. Bu durumu dayesine belirtince o da çadırdan bir delik açar ve Züleyha buradan Mısır azizine bakar. Züleyha'nın yıkımı, dramı tam da bu anda başlar. Çünkü delikten gördüğü adam rüyasında

gördüğü adam değildir. Bu dar mekân Züleyha’nın duygu durumuna çok uygundur. Bu olay açık alanda tasvir edilmiş olsaydı çadırda tasvir edildiği kadar etki bırakmayabilirdi. Çadır, duyguların daha yoğun yaşanmasını, yoğunlaştırılmış hâle gelmesini sağlamıştır:

Züleyẖā ondan itdi çün nigāhī
Çeküp dāğlu yürekden birce āhī (959)

Ki vāveylā ki diregim çökildi
Başa yetmeyüban ivim yıẖıldı (960)

Degildür bu ki dişde görmişem men
Onıñ-çün bile odġa düşmişem men (961)

Kuyu: Mesnevide dönüm noktası yaratacak kadar önemli bir mekândır. Kuyu, Yûsuf’la o kadar bilinir olmuştur ki ismi söylendiğinde akla doğrudan Yûsuf ve çilesi gelir. Bu mekân kardeşler açısından bakıldığında kıskançlığın, nefretin sembolüdür. Onlar, babalarının Yûsuf’u kendilerinden çok sevmesine katlanamaz ve kardeşlerini kuyuya atarlar. Aslında niyetleri Yûsuf’u öldürmektir ama içlerinden biri günahsız bir çocuğu öldürmenin bir Müslümana yakışmayacağını söyleyerek onu kuyuya atmayı teklif eder. Kötülüğün azı ya da çoğu olur mu bilinmez ama nihayetinde küçük bir çocuk kardeşleri tarafından bir kuyuya atılmıştır. İstenmemek, zulme uğramak ve terkedilmek bir çocuk için yıkıcıdır. Yûsuf, kuyuda tek başına kalır ve ağlayıp sızlamaya başlar. Bu anda yine Cebrail gelir ve ona kolundaki muskayı açmasını söyler. Yûsuf’un kolundaki muskadan Hz. İbrahim’e ateşi gül bahçesine çeviren gömlek çıkar. Cebrail, bu gömleği Yûsuf’a giydirir ve ona ilerde kardeşlerinin onun yanına köle gibi geleceğini, onların Yûsuf’u tanımayacağını ama Yûsuf’un onları tanıyacağı müjdesini verir. Yûsuf, bu müjdelerden dolayı sakinleşir ve Allah’a secde eder. Her gecenin gündüze varması gibi Yûsuf’un da kuyuda kalışının bir çıkışı olur. Burda üç gün kaldıktan sonra yolda geçen bir kervan tarafından çıkarılır.

Kuyu, Yûsuf’un ilk zindanıdır fakat Mısır şahlığına giden yolda da ilk adımdır. Buraya kardeşleri tarafından atılmamış olsa, Mısır’a gidemeyecek, Züleyha’yla tanışamayacak, onun iftirasıyla zindana düşemeyecek, orada sakiyle tanışıp onun rüyasını yorumlamayacak ve dolayısıyla da Mısır şahının rüyasını tabir edip Mısır’a önce aziz sonra da şah olamayacaktır. Bu kıssanın *kaderin her şeyden üstün olduğu* gerçeği gibi çok güçlü bir mesajı vardır:

O çāh içinde medhūş oldı Yūsuf
Özinden gitdi bī-hūş oldı Yūsuf (1093)

Bu demde geldi Cibrīl-i emīn tīz
Ona didi ḳolıŋdan aç bu taʿvīẕ (1104)

Oŋa ol göñlegi giydürdi der-dem
Didi Tarı diyer ol şād [u] ḫurrem (1106)

Çi üç gün çāhda ḳaldı Yūsuf-ı zār
Olup bir kārvān yoldan pedīdār (1176)

Ki Medyen'den giderdi Mıṣr'a sarı
O çāhıŋ üstine düşdi güzârı (1177)

Çi Büşrā çekdi ol delvi yoḫarı
Görüp içinde vardur bir nigārī (1182)

Nakışlı Yedi Ev: Hilenin, şehvetin ve Züleyha'nın dizginlenemez arzularının sembolü olan kapalı bir mekândır. Bu evler Züleyha için arzu ettiği şeyi elde etmeye en yakın olduğu mekân olması açısından önemlidir. Züleyha, hiçbir mekânda Yûsuf'a bu kadar yakın olamamış ve yüzüne baktıramamıştır. Yûsuf için bu evler nefsiyle mücadele ettiği yerdir. Yûsuf, ne kadar kaçarsa kaçsın sonuçta bir insan olduğu için Züleyha'ya meyleder. Ama bir kere daha peygamber oluşunun da verdiği imtiyazla Cebrail tarafından bu günahtan kurtarılır:

Buyırdı dāye k'ey üstād-ı bennā
Münaḳḳaş yeddi iv eyle müheyya (1900)

Bile ḳayırdı ol üstād-ı bennā
Miṡāl-i Yūsuf [u] şekl-i Züleyḫā (1902)

Ki birbirle ola maʿşūḳ [u] ʿāşıḳ
Yatup bir yerde dil-dār-ı muvafık (1903)

Ḳapusına vurup bir ḳufl-ı muḥkem
Ḫiṭāb itdi ona k’ey yār-ı hem-dem (1916)

Her ivde ayturur dı özge rāzın
Onıŋ-çün çaldururdı özge sāzın (1927)

Çi altı ivde olmadı müyesser
Onıŋ işinde ḳaldı zār u mużṭarr (1928)

Onı yeddimçi ivġa iltdi ol-māh
Ki belkim ondan açulsun bu dergâh (1929)

Züleyḫā şekli görindi gözine
Naẓar saldı Züleyḫā’nıñ yüzine (1953)

Gelüp Cibrīl didi ṣabr eyle cān ṣabr
Viṣāliŋ vaʿdesi ıraġdı ḳıl ṣabr (2062)

Zindan: Yûsuf’un kuyudan sonra ikinci zindanı Züleyha tarafından atıldığı zindandır. Yûsuf, Züleyha’nın ve Mısırlı kadınların isteklerine boyun eğmez ve zindana yollanır. Burası Yûsuf’a rüya yorumlama yeteneğinin verildiği ve Mısır şahının rüyasını yorumlama fırsatını elde ettiği yerdir. Yûsuf için bu mekân Züleyha’nın saraylarından daha iyidir. Züleyha’nın yanındayken sürekli günaha davet edildiği için Yûsuf zindanda yaşamayı saraylarda yaşamaya tercih eder. Bu mekân Mısır azizliğine çıkan basamakların sonuncusudur. Yûsuf bu son basamakla önce aziz sonra da şah olur. Züleyha, Yûsuf’u zindana atar atmasına ama buna pişman da olur. Böylelikle o da içindeki zindana hapsolur:

Hamumız oluruk seniŋ ḥelāliŋ
Kim olmasa daḫı cürm ü vebāliŋ (2220)

Ve ger yoḫ seni zindāna salar miz
Seniŋ şīrīn cānıŋ tenden alar miz (2221)

Didi zindān maŋa yegdür günāhdan
Daḫı men ḳorḫmanam zindān u çāhdan (2222)

Buyurdı Yūsuf’ı bağladılar zār
Apardılar onı zindāna nā-çār (2255)

Züleyẖā’nı çi yaẖdı nār-ı hicrān
Yūsuf’dan ötri çoẖ oldı peşīmān (2329)

Hüzünler Evi: Kendisinden doğrudan değil de ikinci ağızdan bahsedilen mekânlardan birisi de hüzünler evi/ beytü’l-ahzân/ külbe-i ahzân’dır. Yakup bu evi içerisinde feryat figan edip ağlamak için yapmıştır. Bu evin varlığından Arap ile Yûsuf’un diyaloğu sayesinde haberdar olunur. Kapalı bir mekân olması ve içerisinde sürekli ağlanmasından dolayı iç karartıcı ve hüzün yüklü bir yerdir. Türk edebiyatında yalnızlığın, bekleyişin sembolüdür:

Ḳayırupdur özi-çün beytü’l-aẖzān
Hemīşe onda eyler bile efḳān (2280)

Mısırlı Güzel ve Zengin Kızın Yaptırdığı İbadethane: Yûsuf’un güzelliğini duyup onu görmeye gelen Mısırlı zengin ve güzel kız Yûsuf’un kendisine Allah’ı anlatmasıyla birlikte mecazî aşktan ilahî aşka yönelir. Malını mülkünü dağıtır adeta muhtaç hâle gelir. Bir ibadethane yaptırır ve ölene kadar burada ibadet eder. Bu ibadethane, insanların inançlarının ve seçimlerinin yaşadığı mekânlar üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Zengin ve güzel kız ilahî aşkı seçmemiş olsaydı debdebeli mekânlarda yaşamını sürdürüyor olacaktı:

Mālını itdiler ol demde tārāc
Ki bir nān-ı cevīne oldı muḥtāc (1491)

Rūzī çün bir ʿibādet-ẖāne saldı
ʿİbādet-ẖānede merdāne ḳaldı (1492)

Var idi onda tā var idi cānın
Görüp cānın daẖı virdi revānın (1493)

Yûsuf’un Özel Dairesi: Züleyha, bir gün Yûsuf’un geçeceği yola çıkar ve onun maiyetini durdurur. Yûsuf da bu yaşlı kadının özel dairesine getirilmesini ister ve kendisinden ne istiyorsa ona vereceğini söyler. Yûsuf’la Züleyha yıllar sonra ilk defa bu hususi dairede karşılaşır ve birbiriyle konuşur. Yûsuf, Züleyha’yı ilk defa yaşlı, çirkin ve kör hâliyle görür. Züleyha, bu

dairede Yûsuf'tan güzelliğini, gençliğini, görme yetisini ona vermesini ve onunla evlenmesini ister. Yûsuf, Allah'ın da izin vermesiyle bu istekleri gerçekleştirir. Bu daire ilk karşılaşma sahnesinin dramatikliği dışında yeniden başlangıcın ve kavuşmanın gerçekleştiği mutluluk verici kapalı bir mekândır:

Nedendür kim bile eyler taẓallüm
Gitüriŋ tā oŋa ḳılsam teraḥḥum (2494)

Didiler birce kūr u bī-nevādur
Żaʿīf ü ḳarrı ḫātūn-ı gedādur (2495)

Didi tapşurıŋ onı bir buraya
Kim aparsa bizim ḫalvet-serāya (2496)

Kim ordan ḳayıtanda men göreyim
Onıŋ maṭlūbını fayṣal vireyim (2497)

Yūsuf didi ki ne istersen ey māh
Ki ḥācetiŋ revā itsem men ey māh (2509)

Didi evvel göz ü düyüm cemāldür
Siyüm igitligim çārüm viṣāldür (2510)

Çi Yūsuf istedi Ḥaḳ'dan bu ḥācāt
Hemān-dem tapdı fayṣal ol mühimmat (2512)

Züleyha İçin Yaptırılan İbadethane: Züleyha, Yûsuf'a kavuşmanın da verdiği rahatlıkla artık tümüyle Allah'a yönelmiştir. Yûsuf'tan kendisi için bir ibadethane yaptırmasını ister. Yûsuf da bunu seve seve kabul eder ve ibadethaneyi yaptırır. Bu ibadethane Züleyha'yı Allah'a yaklaştırsa da onu Yûsuf'tan uzaklaştırır:

Sen hem meniŋ-çün bir mescid binā ḳıl
Faḳīrāne ʿıyādet-i ḫāne ḳıl (2565)

Yūsuf buyurdı k'ey üstād-ı bennā
Bu yaḫşı mescidi ḳılgin müheyyā (2571)

Ḫudāy ʿaşḳında bile oldı şeydā
Ki Yūsuf'ına hīç ḳılmazdı pervā (2577)

Velī Yūsuf ona çoḫ oldı meftūn
Olup ʿaşḳında nice Leylā Mecnūn (2578)

Yûsuf'un Yaptırdığı Misafirhane: Yûsuf adeta bir balıkçının oltasını denize atıp da balık beklemesi gibi şehrin dışına bir misafirhane yaptırır ve oraya gelenden geçenden kim olduklarını öğrenecek görevliler koyar. Amacı kardeşlerinin gelişinden haberdar olmaktır. Yûsuf, amacına ulaşır kardeşlerinin yolu bu misafirhaneden geçer ve görevliler bunu Yûsuf'a bildirir. Kardeşler böylelikle Mısır şahı olan Yûsuf'un huzuruna getirilir:

Buyurdı ḳayıra üstād-ı bennā
Żiyāfet-ḫāne-i zerden muṭallā (2613)

Şehirden daşġaru ḳoysun bināsın
Gec ü sārūc ile ḳoysun semāsın (2614)

Żiyāfet-ḫāne çün oldı müheyyā
İverdi onda niçe şaḫṣ-ı dānā (2615)

Ki her yerden ki gelsün kārvānī
Olardan sorsılar nām u nişānı (2616)

Ki bir gün geldi Kenʿān'dan gürūhī
Hamusı merdüm-i ṣāḥib-şükūhī (2619)

Bu mihmān-ḫāne manẓūrı bu idi
Olardan virsiler ona nevīdī (2624)

Yûsuf'un Yaptırdığı Nakışlı Ev: Yûsuf, resimli bir ev yaptırır. Bu eve Yakup ve 11 oğlunun resimleri ile Yûsuf'un kardeşlerinin Yûsuf'a ettiği eziyetlerin tasvir edildiği resimler çizilmiştir.

Yûsuf, kardeşlerinin bu evde gezdirilmesini ister. Kardeşler ettikleri kabahatleri resimlerde tasvir edilmiş bir şekilde görünce yerin dibine geçerler. Bu mekân kardeşlerin utanç duymasına sebep olur:

Yūsuf bir iv ḳayırmışdı münaḳḳaş
Hamu ṣūretleri zībā vü dil-keş (2830)

Çeküp naḳḳāş onda şekl-i Yaʿḳūb
Ol on bir oğlı ile hamu merġūb (2831)

Yūsuf'a her ne kim itmişler idi
Olarıŋ şeklini çekmişler idi (2832)

Çi ive girdiler oldıla nāẓır
Hamu işlerini gördile ḥāżır (2836)

Didiler kim ne rüsvā oldık āḫir
Ġarīb yerde ne tenhā oldık āḫir (2837)

Yine bu evdeki resimlerden İbn-i Emin bir resmi ağabeyi Yûsuf'a benzetir. Yûsuf'un da talimatıyla Yûsuf'un oğlu bu kişinin gerçekten Yûsuf olduğunu ve kendisinin babası olan Mısır şahı olduğunu belirtir. Böylelikle bu ev İbn-i Emin dışındaki kardeşler için utanç veren bir mekân İbn-i Emin için ise ağabeyinin yaşadığını öğrendiği mutluluk veren bir mekândır:

ʿAzīze eyledi İbn-i Emīn ʿarż
Ki bir ʿarżım saŋa vardur bile farz (2849)

Meni naḳḳāşī ive gönder ey şāh
Naḳışlara olim yaḫşıca āgāh (2850)

Ki bir ṣūret çoḫ oḫşar ḳardaşıma
Gūyā öz şeklidür öz yoldaşıma (2851)

Yūsuf oğlına buyurdı ki turgil
Münaḳḳaş ivlere munı yetürgil (2852)

Eger dise saŋa oḫşar bu ṣūret
Onı iẓhār eyle bā-żarūret (2854)

Ki bu ṣūret atamıŋ ṣūretidür
Ki yaḳşılıḳda hem çün Müşterī'dür (2855)

Dise hansı Yūsuf di ḳardaşıŋdur
Menim atam seniŋ öz ḳardaşıŋdur (2857)

Görüp İbn-i Emīn çün şekl-i Yūsuf
Özinden gitdi vü çekdi teʾessüf (2860)

Özine geldi didi hani Yūsuf
Ki köŋlimden çıḫa ermān-ı Yūsuf (2861)

Didi Yūsuf şu idi kim ki gördiŋ
Onıñla birce ḫunçede oturdıŋ (2862)

2.2.4. Anlatma Yöntemleri

2.2.4.1. Anlatma-Gösterme

Anlatıcı, anlatı türlerinin en eskisi sayılan destandan en moderni olan romana kadar anlatıda hep ön plandadır. Özellikle geleneksel anlatılarda anlatıcı hikâyeyi okuyucuya nakleden kişidir; hikâye ile okuyucu arasındadır. Anlatıcı, anlatacağını anlatır, söylenmesi gerekeni söyler; hatta hikâye ve dinleyiciye dönük bazı tasarruflarda da bulunabilir (Tekin, 2017, s. 206). Anlatıda olayların sunuluş biçimi *anlatma* ve *gösterme* şeklinde gerçekleşir.

Anlatma yönteminde anlatıcı ön plandadır. Anlatıdaki bütün olaylardan haberdar olup kişilerin düşüncelerine kadar bilmediği bir şey yoktur. Dolayısıyla, anlatıcı okuyucuya olayları genellikle anlatarak aktarır.

Gösterme yönteminde anlatıcı olabildiğince, ortalarda görünmemeye, kendini belli etmemeye ve arka planda kalmaya çalışır. Okuyucunun dikkati, anlatıcının üzerinde değil; metin üzerinde yoğunlaşır. Bu yöntem, daha çok bir tiyatro tekniğidir. Okuyucu, anlatı kişileriyle doğrudan doğruya yüzleşir. Olduğu gibi anlatı kişilerinin konuşmalarını dinler ve onların kişiliğini konuşmalarından çıkarmaya çalışır (Çetin, 2015, s.118-119).

Anlatma yönteminde anlatıcı her şeye hâkim olduğu için tanrısal konumlu bakış açısı ağırlıktadır. Gösterme yönteminde ise anlatıcı aradan çekildiği ve sözü de anlatıdaki kişilerden biri devraldığı için genellikle özne / kahraman anlatıcı bakış açısı hâkimdir. İncelenilen mesnevide anlatma yöntemi ağırlıkta olsa da mesnevi boyunca söylenmiş gazellerin büyük çoğunluğunda gösterme yöntemi kullanılmıştır.

Anlatma, yönteminde anlatıcı kişilerin geçmişinden, geleceğinden ve şimdisinden haberdardır. Tanrısal konumundan dolayı olayların bütün detaylarını bilir. Aşağıda örnek verilmiş beyitlerde, anlatıcı hikâyedeki kişilerden Züleyha'nın rüyasından bile haberdardır. Züleyha, hikâye içerisinde bu rüyayı daha kimseye anlatmadan anlatıcı bunu okura haber verir:

Züleyḫā bir gice yatmışdı çün māh
Ki girdi dişine bir yaḫşıca māh (725)

Yüzi nūrānī çün ḫurşīd-i tābān
Başında tāc-ı şāhī hem-çü şāhān (726)

Onıŋ yanında oturdı zemānī
Züleyḫā tapdı ondan ayrı cānı (727)

Onıŋ yüzine ḳıldı bir nigāhı
Yürekden çekdi ʿāşıḳāne āhı (728)

Onıŋ ʿaşḳında oldı bile bī-hūş
Ki ḳıldı dünyānı hamu ferāmūş (729)

Mesnevide, gösterme tekniği büyük çoğunlukta gazellerde kullanılmıştır. Anlatıcı burada sözü mesnevideki kişilere bırakmaktadır. Böylelikle ilk ağızdan bu kişilerin duygularının şiddeti öğrenilmiş olur. Yûsuf, kardeşlerini Kenan'a doğru yolcu ettikten sonra tek başına kalır ve kendisini yalnız hisseder. Yûsuf'un bu tek başına kalmışlığı ve vatan hasreti okuduğu gazelden anlaşılır. Burada anlatıcı özne anlatıcıdır ve bakış açısı da 1. tekil şahıstır:

Ey Müselmānlar ġarīblıḳ çoḫ maŋa kār eyledi
Bile kār itdi ki ʿömrimden bīzār eyledi (2676)

Vaṭanım yādıma düşdi çekdüm ondan ötri āh
Gör nice bu ġuṣṣalar cānımnı bīmār eyledi (2677)

Vaṭanım yeli meger kim digse bir gün cānıma
Kim tapim ṣıḥḥat ki dūstlar çoḫ meni ḫˇār eyledi (2678)

Tā ki ṣabrım var-idi ḳıldım taḥammül cevriŋe
Ṭāḳatim yoḫdur daḫı ḥirmān meni zār eyledi (2679)

2.2.4.2. Diyalog

Diyalog, iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleşen konuşma demektir. Anlatıda, kahramanlar karşılıklı konuşturularak metin zenginleştirilir. Diyaloğun basit ama temel işlevi, gizli olanı âşikâr kılmak, soyut olanı somutlaştırmaktır. Diyalog, kahramanların psiko/sosyal konumlarının açıklanmasına, anlatıma doğallık izleniminin verilmesine, metnin muhtemel ağırlığının hafifletilmesine yarar (Tekin, 2017, s. 276-279). Anlatımı zenginleştiren diyaloglar mesnevinin birçok yerinde kullanılmıştır:

Mālik nigehbāna didi ne gördiŋ
Ki dünyānı bile birbire vurdıŋ (1263)

Didi vurdum bu ṭıfl-ı bī-günāhı
Köŋülden çekdi bir sūzende āhı (1264)

2.2.4.3. Geriye Dönüş

Bir olay sıcağı sıcağına yazılsa bile geçmiş anlatılmış, yazılmış olur. Romanda yer alan her şeyin; insanın, çevrenin, zamanın, eşya ve düşüncenin bir mazisi vardır. Anlatıcı, bu sayılanlara ruh ve can vermek için fırsat buldukça geçmişe döner. Bu işlemi gerçekleştirirken geriye dönüş yönteminden yararlanır. Amaç ve işlevine göre bu yöntem *dar anlamda, yapıcı* ve *çözücü geriye dönüş* olmak üzere üçe ayrılır (Tekin, 2017, s. 253-254) .

Dar anlamda geriye dönüş yöntemi, olayları veya kişileri tanıtmak için yakın zamana; bir saat, bir gün, iki gün veya birkaç gün öncesine dönüştür (Tekin, 2017, s. 255) . Mesnevide, Yûsuf'un Züleyha'dan kaçarken kapı önünde efendisiyle karşılaşması ve ona başından geçenleri anlatması dar anlamda geriye dönüş yöntemine örnektir:

Didi Yūsuf ki ḥāşā şümme ḥāşā
Onıŋ yüzine itmedim temāşā (2141)

Züleyḫā istedi meni allatdı
Çi baḫtım keştīsi deryāya batdı (2142)

Özi istedi çün menden viṣālim
Men ondan ḳaçmaġa oldı ḫayālim (2143)

Çi ondan ḳaçdım ol dutdı dü-bāre
Çeküp göñlegi ḳıldı pāre pāre (2144)

Seniŋ başıŋa vü tācıŋa sevgend
Ki yoḫdur hīç günāhım orda pā-bend (2145)

2.2.4.4. İç Çözümleme

İç çözümleme yöntemi, en kısa tanımla, anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demektir. İç çözümleme yöntemi, anlatma yönteminin hâkim olduğu anlatılarda kullanılır. İç çözümleme yönteminde, anlatıcı okuyucu ile anlatının arasına girer ve kahramanın psikolojisini, zihninden geçenleri dışa aktarmaya çalışır (Tekin, 2017, s. 284) . Hâkim bakış açısının egemen olduğu mesnevilerde de anlatıcı kahramanın iç dünyasını bilir, duygularından ve düşüncelerinden okuyucuyu haberdar eder. İncelenen mesnevide, anlatıcı birçok yerde okuru kahramanların duygularından ve düşüncelerinden haberdar eder.
Yakup kızkardeşinin ölümünden memnuniyet duyar. Çünkü kızkardeşi Yûsuf'u ondan hile ile almıştır. Kızkardeşinin ölümüyle Yakup yeniden en sevdiği oğluna kavuşacaktır:

Öliminden olup Yaʿḳūb ḫoş-ḥāl
Gitürdi Yūsuf'ı yanına fi'l-ḥāl (685)

Anlatıcı, anlatıda o kadar her şeyden haberdardır ki Tanrı'nın bile duygularını bilir. Yûsuf'un sâkîden kendi durumunu Mısır şahına anlatmasını istemesi Tanrı'nın hoşuna gitmez. Yûsuf'un kendisinden başka bir varlıktan medet umması Tanrı tarafından 7 yıl zindanda kalmayla cezalandırılır:

Ḫudāy’a itmedi Yūsuf tevellā
Yamanı geldi ondan Ḥaḳ teʿālā (2375)

2.2.4.5. Montaj

Genel kültür bağlamında, bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahî nitelikli bir metnin, bir söz veya yazının, *kalıp hâlinde* eserin terkibine belirli bir amaçla katılması, kullanılmasıdır. Bu teknik, söylenene inandırıcılık kazandırma amacıyla kullanılan iktibas sanatını hatırlatmaktadır (Tekin, 2017, s. 264-265) .

Mesnevide çok fazla olmasa da ayet iktibaslarını, atasözü ve deyimleri görmek mümkündür. Ayet iktibasları büyük bir çoğunlukla mesnevinin mukaddime bölümünde söylenmiş na’t ve münacatlarda kullanılmıştır. Deyim ve atasözleri ise metnin muhtelif yerlerinde kullanılmakla beraber yoğun kullanımına mesnevinin hatime bölümünde rastlanmaktadır. Deyimler ve atasözleri ayrı bir başlık altında incelendiği için bu başlıkta sadece ayetlerden yapılan alıntılarda kullanılan montaj tekniği için örnekler verilmiştir:

“ḳul huva’llāhu aḥad” (11): İhlas / 1
“Lem yelid” (12): İhlas / 3
“ve-lem yūled” (12): İhlas / 3
“Rabbü’l-ʿālemīn” (17): Fatiha / 1
“lā-ṭaḳnaṭū min raḥmeti’llāh” (20): Zümer / 53
“Ve hüm lā-yesmeʿūn” (21): Enfal / 21

2.2.4.6. Özetleme

Özetleme yöntemi, gereksiz ayrıntıyı silen, dolayısıyla esere derli toplu bir görünüm kazandıran bir yoldur. Bu yöntemle olaylar ve kişiler, bariz yön ve çizgileriyle tanıtılır, anlatılır. Sonuçta sayfalar boyu sürecek tanıtma meselesi, birkaç satır veya paragrafla çözümlenmiş olacaktır (Tekin, 2017, s. 250) .

Mesnevide, özetleme yönteminin kullanımına çokça rastlanmaktadır. Özellikle zaman geçişlerinde anlatıcı bu yöntemi sıkça uygulamıştır. Yûsuf ile Züleyha evlenir. Hemen ardından çocuklarının olduğu anlatılır. Bu üç çocuğun ne aralıklarla doğduğu belirtilmez. Adeta gökten düşer gibi dünyaya gelirler:

Yūsuf'dan üç çaḳa getürdi ol māh
Biri ḳız ikkisi oġlan nice şāh (2586)

Biri Mūnşā idi biri Berāhīm
İkisi ṣāḥib-i tāc-ile dīn hem (2587)

2.2.5. Din

Her eserin içerisinde doğduğu çevrenin sosyo-kültürel ve inanç yapısından etkilenmesi gibi divan edebiyatında üretilen eserler de bu edebiyatın içerinde doğduğu İslam medeniyetinden etkilenmiştir. Divan şiirinde, dinî eserlerin yanı sıra lâ-dinî eser kategorisine giren beşerî aşk konulu eserlerde bile İslam kültürünün yansımalarını görmek mümkündür. Mesnevilerde dinî olsun ya da olmasın özellikle mukaddime bölümlerinde tevhit, na't, münacat gibi şiirlerin yanında, konunun işlendiği bölümde araya dinî-ahlâkî içerikler eklenerek esere didaktik ve fikrî bir mahiyet kazandırılmaya çalışılmıştır.
Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı'nda dinî, tasavvufî ve ahlâkî içerikler mukaddime ve hatime bölümünde yoğunlaşmakla beraber, konunun işlendiği asıl bölümde de bu konudaki telmihlere, iktibaslara ve nasihatlere rastlamak mümkündür.

2.2.5.1. Allah

Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi dinî kaynaklı bir hikâye olduğu için anlatı içerisinde Allah'ın yönlendirmelerine ve olaylara Cebrail vasıtasıyla müdahalelerine sıkça rastlanılır. Mesnevide, konunun işlendiği asıl bölümde Allah'la ilk karşılaşma Hz. Âdem'in yaratılış sahnesidir. Bu sahnede Âdem yaratılır ve ona bütün evlatları gösterilir. Bu evlatlar içerisinde güzelliğinden dolayı sadece Yûsuf gözüne çarpar. Âdem, Allah'a bu kişinin kim olduğunu sorar. Allah da güzelliğin iki hissesini kendisine verdiği, Mısır şehrinde taht sahibi edeceği bu kişinin Yakup'un oğlu olduğunu belirtir. Allah, daha Yûsuf dünyaya gelmeden onun kaderini çizmiş, ona güzellik ve taht sahibi olmayı bağışlamıştır:

Nidā geldi ki göziŋ nūrıdur bu
Server-i sīne-i mehcūrdur bu (601)

Seniñ evlādlarıŋdandur bile şāh
Ki senden son ʿamele gelür ol māh (602)

Bu Yaʿḳūb'ıŋ bāġından bir nihāldür
Ḫalīlu'llāh daġından bir ġazāldur (603)

Cemāliŋ ikki ḥiṣṣe virdim oŋa
Kim itsiler hamu ḫūblar temāşā (605)

Yûsuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılınca Allah ona yardım etmesi için Cebrail'i yollar. Cebrail, ona kolundaki muskada saklı olan gömleği giydirir ve bir gün kardeşlerinin bu yaptıklarına pişman olacağı müjdesini verir. Yûsuf, Cebrail'den bunları duyunca sakinleşir ve Allah'a şükreder:

Bu demde geldi Cibrīl-i emīn tīz
Ona didi ḳolıŋdan aç bu taʿvīẕ (1104)

Çi Cibrīl'den işitdi bile müjde
Başın ḳoydı Ḫudā'ya ḳıldı secde (1109)

Züleyha, Yûsuf'u yedi eve kendisinden murat almak için kilitlediğinde Yûsuf kendisine meyleder. Bu sırada Allah tarafından Cebrail gönderilir ve Yûsuf'un günah işlenmesi engellenir:

Gelüp Cibrīl didi ṣabr eyle cān ṣabr
Viṣāliŋ vaʿdesi ıraġdı ḳıl ṣabr (2062)

Allah, kendisinden başka bir varlığın sevilmesini istemez. Yûsuf bunun farkındadır ve Züleyha kendisinden gayr-ı meşru yollardan birliktelik istediği zaman kendisine şu sözleri sarf eder:

Ḫudā istemez özine refīḳi
Tarı'na refīḳ ol olḳıl ḥaḳīḳī (1803)

Allah, kendisinden başka bir şeyden medet umulmasından hoşlanmaz. Yûsuf'un zindandan çıkan sâkîden durumunu padişaha anlatmasını istemesi Allah'ın hoşuna gitmez. Saki, padişaha onun durumundan bahsetmeyi unutur böylelikle Yûsuf zindanda 7 yıl kalır ve çokça cefa çeker. Allah bu durumu Cebrail vasıtasıyla Yûsuf'a bildirir:

Ḫudāy’a itmedi Yūsuf tevellā
Yamanı geldi ondan Ḥaḳ teʿālā (2375)

Gelüp Cibrīl oŋa yetürdi peyġām
Ki yeddi il duriŋ zindānda encām (2376)

Ḫudāy’dan neme oldıŋ bile ġāfil
Bu işi itmez idi hīç ʿāḳil (2377)

Bile kim eylediŋ Tarı’nı nā-ḫoş
O sāḳī hem ide onı ferāmūş (2378)

Yûsuf’un kendisini beğenmesi, Allah’ın hoşuna gitmez ve onu üç abbasiye sattırır. Bu tavır, Allah’ın kişinin güzelliğini bile kendi sevgisinin önüne koymamasını istediğini gösterir. Allah, her şeyden çok sevilmek istediğini Yûsuf’a; onu köle gibi sattırarak ve güzelliğini her daim başına bela ederek gösterir:

Neden kim baḫdı bir gün gözgiye māh
Didi nice olunur men tegi şāh (1212)

Sözinden geldi Tarı’nıŋ yamanı
Ki üç ʿabbāsiye ṣatdırdı onı (1213)

Allah’ın, Yûsuf’u üç abbasiye sattırması ya da 7 yıl zindanda kalmasını sağlaması ilk bakışta Allah’ın karşı güç olduğu izlenimini yaratsa da resmin bütününe bakınca bütün bu yapılanların Yûsuf’un hükümdarlığına giden yolda birer basamak olduğu görülür.

Mesnevide Allah’ın yönlendiriciliğinden başka mukaddime bölümünde yer alan tevhit ve münacatta zâtî ve subûtî sıfatlarından da bahsedilmiştir. Allah’ın *zâtî* sıfatlarından mesnevide değinilenler şunlardır:

Vahdaniyet: Allah tektir. Benzeri yoktur:

Ṣıfātıŋ “ḳul huva’llāhu aḥad”dür
Kemāliŋ vaṣf-ı “Allāhü’ṣ-ṣamed”dür (11)

Muhâlefetü'n-li'l- havâdis: Allah sonradan yaratılmış hiçbir şeye benzemez:

"Lem yelid" bā "ve-lem yūled" ṣıfātıŋ
"Ve-lem yekun lehu küfüven eḥad" dür (12)

Vücûd: Allah vardır, varlığı veya yokluğu düşünülemez:

Vücūdıŋ öz ẕātıŋdan oldı peydā
Ki sensen … ferd ü tüvana (18)

Vücūdı var-idi bī-miṣl ü mānend
Bile va[r]-idi bir yekke Ḫudāvend (151)

Bekâ: Allah'ın varlığı ebedîdir ve sonu yoktur:

Ḫudāvendā ezelden vardıŋ sen
Bizimle hem-dem ü dil-dārdıŋ sen (215)

Allah'ın *subûtî* sıfatlarından mesnevide değinilenler şunlardır:

İrade: Allah diler ve dilediğini yapar. Murat eder ve gerçekleşir:

[On] sekkiz miŋ ʿālemi yaradupsan
Yer ü gök ḳudretiŋden bizedüpsen (19)

Evvelden istedi çün Ḥaḳ teʿālā
Ki ḫalḳ … ḳılsun tecellā (157)

İlim: Allah her şeyi bilir. Gizli, açık, gelecek ve geçmişle ilgili bilgisi sınırsızdır:

Yaradupsan temām-ı ḫalḳ-ı ʿālem
Fażlıŋdan dört ʿanāṣır oldı ādem (14)

Çi ḳullar Yūsuf'ı dutdı çeküp āh
Ki ḥālinden ḫaberdārsan sen Allāh (2147)

Tekvin: Allah yaratıcıdır, her şeyi yaratma gücüne sahiptir. Yoktan var edendir:

Yaḳīn bilsile vardur ẖalḳa Ḫāliḳ
Ki yaratupdur ol küll-i ẖalāyıḳ (1477)

Mesnevide Allah'ın *esmâ-i hüsnâ'*sından geçenler ise şunlardır: Rahman, Rahîm, Cebbâr, Bâkî, Kerîm, Kebîr, Hâlik, Gaffâr.

Ferdā-yı ḳıyāmet ki Ḫudāy raḥm ḳılanda
Fażl [u] kereminden
ʿĀṣīlerine gör ne ceremler kiçecekdür
Raḥmet ḳıla Ġaffār (1540)

Allah, mesnevi boyunca yönlendiren, izin veren, kendisinden yardım istenen ve sevgisinde ortaklık istemeyen bir varlık olarak ele alınmıştır.

Didiler yaẖşıdur ger ḳoysa Allāh
Gitürür miz onı elbette hem-rāh (1045)

Didi Cibrīl geldi didi dir Ḥaḳ
Ki Yūsıf'ıŋ adını dutma muṭlaḳ (2683)

Ki ger mundan bu yan adın dutarsan
Yaḳīn bil kim resūllıḳdan çıẖarsan (2684)

2.2.5.2. Ayetler

Mazlûm, tevhit, na't ve münacat gibi şiirlerde ya da mesnevinin diğer bölümlerinde anlatmak istediğini daha güçlü delillerle kuvvetlendirmek için ayetlerden iktibaslar yapmıştır. Mesnevide ayet iktibasları fazla değildir:

"ḳul huvallāhu aḥad": " De: O, Allah, tek birdir!" İhlās Suresi / 1 (11. beyit)

"Allāhü'ṣ-ṣamed": "Allah, O eksiksizdir/sameddir." İhlās Suresi / 2. (11. beyit)

“lem yelid”: “Doğurmadı.” İhlās Suresi 112 / 3. (12. beyit)

“ve-lem yūled”: “Doğurulmadı.” İhlās Suresi 112 / 3. (12. beyit)

“ve-lem yekunlehu küfüven eḥed”: “Ona bir denk de olmadı!” İhlās Suresi 112 / 4. (12. beyit)
“emr-i maʿrūf nehy-i münker”: Aslı “ Emr-i bi’l-maʿrūf ve nehy-i ani’l-münker” olan ibare “İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek” anlamına gelen bir *Kur’an* kökenli Arapça bir ifadedir. İfadenin anlamsal açıdan aynı ve benzer olarak geçtiği ayetler: Āl-i İmrān Suresi / 104, Tevbe Suresi / 71 ve 112. Ayet, Hūd Suresi / 116. Ayetlerdir. (16. beyit)

“Rabbü’l-ʿālemīn”: “O, Ālemlerin Rabbi” Fatiha Suresi / 1. (17. beyit)

“Raḥmānü’r-raḥīm”: “ O Rahman, Rahim” Fatiha Suresi /2. (17. beyit)

“lā-ṭaḳnaṭū min raḥmeti’llāh”: “Allah’ın rahmetinden ümidi kesmeyin.” Zümer Suresi / 53. (20. beyit)

“Ve hüm lā-yesmeʿūn” : “ İşitmedikleri hâlde, *işittik* diyenler gibi olmayın.” Enfâl Suresi / 21. (21. beyit)

“le-ʿamrük”: “Ömrüne yemin olsun.” Hicr Suresi / 72. (54. beyit)

“ve’l-leyli yaġşā”: “Yemin olsun bürürken o geceye,” Leyl Suresi /1. (245. beyit)

“ve’ş-şems”: “ Güneşe andolsun” Şems Suresi /1. (246. beyit)

“ve’l-fecrdür”: “ Yemin olsun ki fecre,” Fecr Suresi / 1. (247. beyit)

“Elem neşraḥ leke ṣadrek”: “Açmadık mı senin için göğsünü de (nefesine genişlik, kalbine rahatlık, nefsine kuvvet ve ferahlık vermedik mi)?” İnşirah Suresi / 1. (251. beyit)

“men cāʾe ve min aḳṣe’l-medīne”: “Şehrin öbür ucundan koşarak geldi”. Kasas ve Yasin suresi 20. ayet. (484. beyit)

"lā-teḫāfū": "Korkma!" (Yed-i beyzā olayı) Tāhā / 21, 67; Neml / 10; Kasas / 25, 31…) bu olay anlatılmaktadır.

2.2.5.3. Melekler

Mesnevide dört büyük melekten sadece Mikail'den bahsedilmemiştir. Azrail (224) ve İsrail'den (1748) de sadece bir kere bahsedilmiştir.

Cebrail, mesnevide Allah'ın ulağı ve elidir. Allah'ın sözlerini kişilere ulaştırır ve Allah'ın kendisinden yapmak istediklerini yapar. Yûsuf, kuyuya atıldığı zaman onu havada yakalar ve kuyunun zeminine bırakır. Ona kuyuda arkadaşlık eder, gelecekten müjdeler verir ve onu sakinleştirir. Yûsuf'a kolundaki muskayı çözdürür ve içindeki gömleği ona giydirir. Büşrâ, Yûsuf'un bulunduğu kuyudan su çekecekken Cebrail Yûsuf'a kovanın içine oturmasını söyler ve böylelikle kuyudan kurtulmasını sağlar (1092, 1104-1110,1179-1180).

Cebrail, Allah'ın uyarılarını Yusuf'a ulaştırır. Züleyha, onu baştan çıkarmaya çalışırken Cebrail gelir ve sabretmesini söyler. Yûsuf, sâkîden medet umup zindandan kurtulmayı amaçlarken Cebrail gelir ve Allah'ın kendisine kızgın olduğunu bu yüzden de 7 yıl zindanda kalacağı haberini verir:

Gelüp Cibrīl didi ṣabr eyle cān ṣabr
Viṣāliŋ vaʿdesi ıraġdı ḳıl ṣabr (2062)

Velī Yūsuf hedefe atmadı oḫ
Ṣadef mührini hem sındurmadı oḫ (2063)

Gelüp Cibrīl oŋa yetürdi peyġām
Ki yeddi il duriŋ zindānda encām (2376)

Ḫudāy'dan neme oldıŋ bile ġāfil
Bu işi itmez idi hīç ʿāḳil (2377)

Mısırlılar açlıktan kırılırken Cebrail, Yûsuf'a sabah ve akşam halka yüzünü göstermesini böylelikle onların açlıklarını unutacaklarını söyler:

Gelüp Cibrīl didi k'ey nīkū-nām
Yüziŋ görsetginen her ṣubḥ her şām (2472)

Yüziŋi görsiler olsıla bī-hūş
Hamu itsile aclıḳdan ferāmūş (2473)

Yûsuf’a ikazlarda bulunan Cebrail, Yakup’a da ikaz da bulunur. Eğer Yakup biraz daha Yûsuf için ağlayıp sızlarsa Allah’ın kendisinden peygamberliğini alacağı haberini ona verir:

Didi Cibrīl geldi didi dir Ḥaḳ
Ki Yūsıf’ıŋ adını dutma muṭlaḳ (2683)

Ki ger mundan bu yan adın dutarsan
Yaḳīn bil kim resūllıḳdan çıḫarsan (2684)

Yakup’un oğulları Mısır’a ayrı ayrı kapılardan girerler. İbn-i Emin yolu bilmediği için kaybolur. Cebrail bu durumu Yusuf’a bildirir ve onu yabancı kılığında İbn-i Emin’in yanına yollar:

Ki Cibrīl geldi vü didi ki ey şāh
Meger öz ḳardaşıŋdan yoḫsun āgāh (2734)

Ġarīb şeklinde git onı getürgil
Yolı görset oŋa munda yetürgil (2736)

Cebrail’in mesnevide göründüğü son sahne yine bir ikaz sahnesidir. Yusuf babası Yakup’la zaman geçirmekten ibadet etmeyi unutur. Bu anda Cebrail iner ve Yusuf’a bu yüzden soyundan peygamber çıkmayacağı haberini verir:

Bu demde Cebrāʾīl indi zemīne
Bile virdi peyām ol nāzenīne (3224)

Ki ey Yūsuf buyurdı Ḥaḳ teʿālā
Ki neden eylediŋ sen terk-i evlā (3225)

Ki ataŋdan ileri düşmediŋ sen
İlerüden neme görüşmediŋ sen (3226)

Bile kim eylediŋ sen terk-i evlā
Peyem-ber çıẖmasa ṣulbiŋden aṣlā (3227)

Üç büyük meleğin yanı sıra Cennet kapısında durduğuna inanılan Rıdvan adlı melekten de teşbih yoluyla bahsedilmiştir:

Seniñ gülzār ḥüsniñ nāzenīndür
Ki Rıḍvān-ı behiştī ẖūşe-çīndür (280)

2.2.5.4. Peygamberler

Mevnevide toplamda 16 peygamberden bahsedilmiştir. Yakup ve Yûsuf'tan hikâyenin 1.derecedeki kişileri oldukları, İshak ve İbrahim'den de Yakup'un ataları oldukları için bahsedilmiştir. Hikâyede kendisinden en çok bahsedilen ve dolaylı olarak da olsa olaylara etkisi olan bir diğer peygamber Hz. Muhammed'dir. Hz. Âdem'den de ilk yaratılış anı anlatılırken bahsedilir. Geriye kalan peygamberlerden de telmih yoluyla yaşadıkları hayatlara ya da hikâyelere atıf yapılarak bahsedilmiştir. Hz. Yûsuf ve Yakup'tan daha önce kişiler başlığında bahsedildiği için bu başlıkta ele alınmayacaklardır.

Hz. Muhammed / Mustafâ / Aḥmed-i Muḫtâr: Mesnevinin mukaddime bölümünde Hz. Muhammed'in miraca çıkışı ve orada Hz. Ali ile bir aslan şeklinde karşılaşması anlatılır. 23-43. beyitler arasında yer alan bu miraçta Hz. Muhammed göğe çıkar, yolda bir aslan görür ve ona yüzüğünü verir. Hz. Muhammed ve aslan bir ara yan yana gelirler ve bakışırlar. Hz. Muhammed yemek yiyeceği zaman tek başına yemek yemeyeceğini belirtir. Oradan bir el ortaya çıkar. O elin parmağında aslana verdiği yüzük vardır. Bu elin sahibinin sözleri de Hz. Ali'nin sözlerine benzemektedir. Hz. Muhammed bir elmayı ikiye bölüp yarısını bu kişiye verir. Henüz, Hz. Muhammed'in kapısının zinciri sallanmaktayken kendisi miraçtan dönmüş olur. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in miracını kutlar. Hz. Muhammed de ona bu hadiseyi nereden bildiğini sorar, Hz. Ali de ona elmanın yarısını uzatır. Mazlûm'un Şii mezhebine mensup olmasından dolayı Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin anlatımları denk gitmiştir. Hatta çoğu yerde Hz. Ali, Hz. Muhammed'den çok anlatılmıştır. Fakat bu Mazlûm'un Hz. Muhammed'i sevmediği anlamına gelmez. Çoğu beyitte Hz. Muhammed'i çeşitli sebeplerle anar, ona salat ve selam eder.

Mesnevinin mukaddime bölümünde Hz. Muhammed için gazel nazım şekliyle söylenmiş bir na't vardır. Mazlûm, kendisine seslenerek peygamberin vasıflarını anlat der. Sonra da Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in damadı olduğunu belirterek bir gazel söylemeye başlar. Bu gazelde Mazlûm,

Allah’a Muhammed gibi bir teselli edicisi ve günahına şefaatçisi olduğu için şükreder (45-49). Gazelden mesneviye geçtiği beyitte de Hz. Muhammed’i seven herekese selamlarını iletir (50). Hz. Muhammed’in hikâyenin akışında doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkisi vardır. Züleyha, Hz. Muhammed’in adını andığı ve onu çok sevdiği için Cebrail tarafından Yûsuf’a nikâhlanır:

Muḥammed nūrı çün kötlimde aẖdı
Onıŋ dūstlıḳı yüregimi yaẖdı (2528)

Bu demde Cebreʾil indi zemīne
Didi ayturginen ol nāzenīne (2529)

Ki çün Muḥammed’iŋ adını dutdıŋ
Muḥammed’den ötür virdim murādıŋ (2530)

Seniŋ çün ʿarşda men bağladım ʿuḳad
Onı senden ötür men eyledim ʿaḳd (2531)

Mesnevide, Hz. Muhammed’in Ahmed ve Mustafa isimleri ile Muhtâr sıfatından da bahsedilir:

Ki dūst-ı Aḥmed-i Muẖtārdur bu
Seniñle hem-dem ü dil-dārdur bu (2533)

Çi maḥşerde ki görseŋ Muṣṭafā’nı
Bize bağışlagin sen o revānı (3220)

Hz. Âdem: Âdem yaratılmışların ilki olduğu için mesnevinin mukaddime bölümünde *takrîrât-ı tekvin* kısmında kendisinden bahsedilmiştir. Buna göre Âdem’den ilk türeyenler Acemlerdir (82). Mesnevinin mukaddime bölümünde anlatılan bir hikâyede Âdem’in cennetten kovuluşuna atıfta bulunulmuştur (467). İnsanlığın, Âdem’den türediğine telmih yapılan bir başka beyit ise mukaddime bölümündeki münacattadır (490). Âdem’den kesintisiz olarak bahsedilen asıl kısım, hikâyenin işlendiği bölümün başlangıç beyitleridir. Buna göre Âdem yaratılır ve ona bütün evlatları gösterilir. Bu evlatlar içerisinde birisi güzelliğiyle Âdem’in dikkatini çeker. Bu güzel kişinin kim olduğunu sorduğunda, gaipten bir ses bu kişinin Yakup’un oğlu olduğunu ve Mısır’a şah olacağını söyler. Âdem, Yûsuf’u yanına çağırır. Onu bir baba gibi öper ve geleceğinden ona haber vererek ona dua eder:

Ḫudāy topraġa çün ḳıldı tecellā
Olup nūrānī Ādem oldı peydā (585)

İleri geldi vü öpdi yüzinden
Taʿaccübler ḳılup Ādem gözinden (608)

Perī ey oġlum ki Ḥaḳ olsun nigehdārıŋ seniñ
Hamu yerlerde ola Bār mededkārıŋ seniŋ (611)

Âdem, bin yıl yaşar ve sonra da ölür:

Çi Ādem ḳıldı miŋ il zindegānī
Ḳılıp ʿazm-i serāy-ı cāvidānī (621)

Şîs, İdrîs, Nûh, İbrâhîm, İshâk ve onun oğlu olan Yakup: Mesnevi'de Âdem'den Yakup'a kadar olan peygamber silsilesi birkaç beyitte verilir. Amaç Yakup'un atalarının kim olduklarını belirtmektir. Âdem vefat ettikten sonra sırasıyla Şîs, İdrîs, Nûh, İbrâhîm, İshâk ve onun oğlu olan Yakup peygamber olur:

Onıŋ yerinde Şīs̱ oldı peyem-ber
Peyem-berlıḳ oŋa oldı mukarrer (622)

Çi ol hem gitdi bu miḥnet-serādan
Vurup İdrīs dem bu mā-cerādan (623)

Çi onıŋ dersi oldı āsmānī
Yetişdi Nūḥ Nebī'niŋ pāsbānı (624)

Çi deryā-yı fenāya ġarḳ olup Nūḥ
Ḫalīlu'llāh bu bāba oldı meftūḥ (625)

Çi İbrāhīm gitdi sūy-ı āfāḳ
Cihānı ḳıldı rūşen rūy-ı İsḥāḳ (626)

Çi İsḥāḳ-ı Nebī hem oldı menkūb
Vurup Kūh-ı Hümā'dan naʿre Yaʿḳūb (627)

Hz. İbrâhîm ve Hz. İsmail: Mesnevinin mukaddime bölümünde anlatılan hikâyede Cebrail her peygamberle olan ilişkisini ve onlara yaptığı yardımları anlatır. Bu peygamberlerden biri de İbrâhîm'dir. İbrâhim'in Nemrut tarafından ateşe atılışı ve oğlu İsmail'i Allah'a kurban etmek üzere oluşu Cebrail tarafından anlatılır.

Çi İbrāhīm ol Nemrūd-ı merdūd
Yanar ota otardı oldı mesʿūd (472)

Ona hem-rāh oldı ḥaḳḳa fermān
Ki ot oldı onıñ içün gülistān (473)

Yine İbrāhīm'e Ḥaḳ itdi fermān
Ki oğlıŋ yolımızda eyle ḳurbān (474)

Uyarıp İsmāʿīl'i çün Minā'ya
Çekip ḫancer ḳızıl ḳana bulaya (475)

Boġazın kesmedi onıñ buçaḳı
Ḳaranḳuda men olmışdım çerāġı (476)

Onıŋ ḳurbānlıḳı bes oldı āsān
Ẕebīḥu'llāh didi Ḥaḳḳ-ı raḥmān (477)

Hz. Nûh: İnsanlığın ikinci atası olan Hz. Nûh'tan tufan dolayısıyla bahsedilir. Bu tufanda da Cebrail kendisine yardım etmiştir:

Yine Nūḥ-ı Nebī ol ʿizzetü'ş-şān
Ḫudāydan ḳavmine yetişdi ṭūfān (470)

Eger men olmasaydım ona hem-dem
Ṭūfāndan ḳalmaz idi ol müsellem (471)

Hz. İsâ: Kendisinden göğün dördüncü katında oluşu, mesh edip iyileştirme özelliğinin oluşu, ölülere can verişi ve Hz. Meryem'in oğlu oluşu yönlerinden bahsedilmiştir:

Eger gündüz yerin çarḫ-ı berīn it
ʿĪsā yanında çarḫ-ı çārümīn it (320)

Mesīḥu'llāh ʿĪsā ibn-i Meryem
Ki emvāta virirdi rūḥ-ile dem (485)

Hz. Hârûn: Mesnevinin hatime kısmında söylenmiş dünyanın geçiciliğine dair, peygamberlere ve büyük insanlara yakılmış ağıt niteliğindeki bir gazelde kendisinden bahsedilir:

Hani İbrāhīm [ü] İsmāʿīl [ü] İsḥāḳ Nebī
Ḳārūn u Hārūn ol Mūsī-i ʿİmrān hani (3361)

Hz. Hûd ve Hz. Sâlih: Mesnevinin hatime kısmında söylenmiş ağıt niteliğindeki gazelde kendilerinden bahsedilir:

Handadur Ādem ü İdrīs hani Nūḥ-ı necī
Ḥażret-i Ṣāliḥ ile Hūd [u] Süleymān hani (3360)

Hz. Eyyûb: Hikâyede, Yûsuf'un tek kızı olan Rahime ile olan evliliğinden dolayı kendisinden bir kereliğe mahsus bahsedilir:

Ol ḳızıŋ adı var-idür Raḥīme
Eyyūb'e naṣīb oldı ol kerīme (2588)

Hz. Mûsâ: Mesnevinin mukaddime bölümünde anlatılan hikâyede, Hızır kendisine öğrenci olmak isteyen çocuğu bu sevdadan vazgeçirmek için ona Mûsâ'yla olan yolculuğunu ve Mûsâ'nın başarısız oluşunu anlatır:

Bu sevdāya düşüp Mūsī-i ʿİmrān
Beyābānlar menümle ide seyrān (291)

Çi menden gördi ol üç emr-i müşkil
Varı ʿahd u vefāsı oldı bāṭıl (292)

Menümle itmedi ṣabr u ḳarārı
Üç işimden menüm oldı firārī (293)

Firāḳım çünki oldı farżla ʿayn
Oŋa itdim edā didim budur deyn (294)

Yine mukaddime bölümünde anlatılan hikâye içerisinde Cebrail peygamberlerden Mûsâ'ya da yardım ettiğini belirtir:

Yine Mūsā'ya oldım hem ḳarīne
Ki "men cāʾe ve min aḳṣa'l-medīne" (484)

Yûsuf, öleceği vakit akrabalarına vasiyette bulunur ve Nil'den tabutunun Hz. Mûsâ tarafından çıkarılıp Kenan'a götüreceğini haber verir:

Ki ondan ṣon gelür Mūsī-i ʿİmrān
Aparurdı tābūtım sūy-ı Kenʿān (3317)

2.2.5.5. Çeşitli Dinler ile İlgili Mefhumlar

Mesnevide Yakup'un ve Yûsuf'un peygamber oluşundan dolayı dinî mefhumlar çokça kullanılmıştır. Allah inancının yanı sıra hikâyede Züleyha başta olmak üzere puta tapan kişiler de vardır. Yûsuf, Allah'a inanmayanlara İslam'ı anlatarak onların Müslüman olmalarını sağlar. Dolayısıyla hikâye içerisinde hem İslâm dininin mefhumlarına hem de puta tapanların mefhumlarına rastlamak mümkündür.

2.2.5.5.1. Mescit

Secde edilen yer anlamına gelir. Mesnevide iki mescit özellikle zikredilir. Bu iki mescit de kadınlar tarafından kullanılır. Birinci mescit Mısırlı güzel ve zengin kız tarafından yaptırılır. Bu kız, Yûsuf'la tanışır ve Müslüman olur. Bir mescit yaptırır, ömrünün sonuna kadar burada ibadet

eder. Bu mescit tek mal varlığıdır. Kısacası bu kızın Allah'tan başka bir kimsesi ve ona dair olmayan hiçbir şeyi yoktur (1447- 1494).
Bir diğer mescit ise Züleyha'nın Yûsuf'a kavuştuktan sonra onun kendisi için yaptırmasını istediği mescittir. Züleyha, bu mescitte ibadetle o kadar çok meşgul olur ki Yûsuf'u unutur. Bu mescit Züleyha'nı Allah'a yaklaşmasının ve Yûsuf'tan uzaklaşmasının sebebidir (2565- 2579).

2.2.5.5.2. Secdeye Kapanma

Secde, itaat ve tevazu içinde eğilmek, boyun eğmek, yere kapanmak, yüzü yere sürmek anlamlarına gelir. Hikâyede *secde etme* kavramıyla ilk defa Yûsuf'un rüyası ile karşılaşılır. Bu rüyaya göre Yûsuf, Mısır şehrinde padişahtır. Güneş, ay ve 11 yıldızın kendisine secde ettiğini görür. Yakup, Güneş ve ayın kendisi ile karısı, 11 yıldızın ise oğulları olduğunu anlar ve oğluna bu rüyayı kimseye anlatmamasını söyler. Yûsuf, rüyayı bir kardeşine anlatır. Onlar da kıskançlıktan onu kuyuya atarlar. Bilirler ki secde büyüğe edilir ve bu büyüklüğü kaldıramazlar:

Mışır şehrinde men bir pād-şāham
Maŋa secde ideler gün ü ay hem (1002)

Yine on bir sitāre-i diraḫşān
Egildiler maŋa hamu zer-efşān (1003)

Ataŋ anaŋ u ḳardaşlar hamusı
Ḳılalar secde yoldaşlar varışı (1006)

Hikâyedeki bir başka secde olayı da Cebrail'in kuyuda Yûsuf'a Allah'tan müjdeler getirmesi üzerine gerçekleşir. Müjdeyi duyan Yûsuf Allah'a secde eder:

Çi Cibrīl'den işitdi bile müjde
Başın ḳoydı Ḫudā'ya ḳıldı secde (1109)

Mısır azizi, Yûsuf'u ilk gördüğü anda güzelliğine o kadar hayran kalır ki ona secde etmeye kalkışır. Yûsuf'sa sadece her şeyi yaratan Allah'a secde edilmesi gerektiğini söyleyerek azizin secde etmesini engeller:

Yūsuf'ı gördi çün ḫurşīd-i tābān
Oŋa çoḫ ḳıldı taʿẓīm-i firāvān (1277)

Egildi Yūsuf'a tā ḳılsa secde
Onıñ şāh olmaġına virse müjde (1278)

Yūsuf ḳoymadı başın ḳoysa ḫāke
Didi kim secde ḳıl ol ẕāt-ı pāke (1279)

Ki yaradupdur ol küll-i ḫalāyıḳ
Onıŋ maḫlūḳına secde ne lāyıḳ (1280)

Yûsuf, Züleyhâ'nın kendisini baştan çıkarsın diye yolladığı 40-50 kıza putlara secde ettikleri için kızar. Onların taş ve ölü olduğunu söyler:

Neden bu bütlere secde idersiz
Ḫudāylıḳa bile müjde virersiz (1634)

Bular daşdılar u yoḫdıla cānı
Hamu ölüdiler yoḫdur zebānı (1635)

Yûsuf, babası ve kardeşlerinin Mısır'a geldiği müjdesini aldığında şükretmek için secdeye kapanır:

Kim ataŋ geldi vü ḳardaşlarıŋla
Köç ü külfet bile yoldaşlarıŋla (3186)

Yūsuf çünkim işitdi bile müjde
Başın ḳoydı Ḫudā'ya ḳıldı secde (3187)

Ki miŋ şükr ol Ḫudāvend-i yegāne
Kim aḳvāmımı yetürdi bu yana (3188)

Yûsuf'un Yakup'u karşılaması için gönderdiği 500 atlı ona secde ederler:

İlerü biş yüz atlu yola saldı
Özi on ikki miŋle çöle ḳaldı (3191)

Hamusı Yaʿḳūb'a virdile müjde
Oŋa taʿẓīm ḳılup itdile secde (3195)

Sonunda Yûsuf'un rüyası gerçekleşir ve annesi, babası ve 11 kardeşi ona secde eder:

Çi taẖta çıẖdıla virdile müjde
Yūsuf'a itdiler hamusı secde (3250)

Yūsuf didi ki ata gördiŋ āẖir
Dişim taʿbīri nice oldı ẓāhir (3251)

Şol on bir yulduz on bir ḳardaşımdur
Ay u gün ata ana yoldaşımdur (3252)

Ki görmişdüm maŋa secde iderler
Bu şāh olmaġıma müjde virürler (3253)

2.2.5.5.3. Dua Etme

Dua, bir nevi kulun Allah ile gönülden konuşması ve ondan yardım istemesidir. Mesnevide kişiler kendi başlarına dua etmez genellikle Yakup ya da Yûsuf'tan kendilerine dua etmelerini isterler.

- Hızır, çölde gördüğü çocuğa üç dua eder (328, 365, 389).
- Âdem, Mısır'a şah olması ve Allah'ın onu koruması için Yûsuf'a dua eder (611-614).
- Yakup, kardeşine kavuşması için kurda dua eder (1165).
- Yûsuf ahı sonucu kararan havanın açılması için dua eder ve etraf aydınlanır (1268).
- Yûsuf, Züleyha'nın kendisine attığı iftiranın ortaya çıkması için dua eder ve 40 günlük bebek ortaya çıkıp konuşur (2148).
- Yûsuf, Arap aracılığıyla Yakup'tan kendisine zindandan kurtulması için dua etmesini ister (2290).

- Arap, Yakup'tan Allah'ın kendisini bağışlaması için ve Yakup'la Cennet'e gitmek için dua ister. Yakup, bu duayı eder (2316).
- Arap'ın devesi Yakup'tan, Cennetlik olmak için dua ister. Yakup, bu duayı eder (2333).
- Züleyha, Yûsuf'la karşılaşmak için dua eder ve duası kabul olur (2488, 2489).
- Yûsuf, Allah'a Züleyha'nın kendisinden istediği gençlik, güzellik, görme ve evlilik istekleri için dua eder (2512).
- Yakup, Mısır azizine (Yûsuf'a) yazdığı mektubu duayla bitirir (2790, 2791).
- Beşîr ve annesi Yakup'tan dua isterler. Yakup, bu duayı eder (3145, 3146).

2.2.5.5.4. Zünnâr

Papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık, ipten örme kuşağa zünnâr denir. Züleyha'nın Yûsuf'u baştan çıkarması için yolladığı 40-50 kız Yûsuf'un onlara İslâm'ı anlatması üzerine zünnarlarını kesip atarlar ve Müslüman olurlar:

Tarı'nıŋ nūrı çi köŋlimizi ḳıldı rūşen
Büt [ü] zünnārdan imdi çi peşīmān oldık (1646)

Büt-perestlıḳdan u zünnārdan oldık bīzār
ʿĀşıḳ-ı ḥażret-i sulṭān-ı Ḫorāsān oldık (1647)

Hamu büt sındurup zünnār üzilmiş
İle tesbīḥ almış ẕikr sürmiş (1652)

2.2.5.5.5. Put

Yûsuf'un Müslüman olmalarını sağladığı 40-50 kız putlarını kırıp atarlar (1646, 1647, 1648). Züleyha, Yûsuf'u ondan murat almak için yedinci eve getirdiğinde bu evde asılı duran bir perde Yûsuf'un dikkatini çeker. Bu perdenin neden orada olduğunu sorduğunda, Züleyha da yapacakları bu kötü işi tapındığı altından yapılma putu görmesin diye onu perdenin arkasına gizlediğini söyler. Bunu duyan Yûsuf adeta bir uykudan uyanır gibi Züleyha'ya onun bir taştan utandığını ama kendisinin neden her şeyi bilen Allah'tan utanmayacağını söyler ve evden kaçar.

Menim ḳıblemdür ümmīdgāhım oldur
Menim Tarı'mdur ʿöẕür-ḫʷāhım oldur (2069)

Bütī ten zerden ü gevherlü gözler
Onıŋ ḳarnını dolu müşg-i eẕfer (2070)

Yaşurdım perdeniŋ içinde yüzin
Ki baḫmasun bize bu işde gözin (2071)

Bu bedlıḳ resmini görmese menden
Bu dahi işde incimesün menden (2072)

Seniŋ utanmaḳıŋ gelür bulardan
Ki bilmezler żararnı nefʿ lerden (2074)

Niye men ḳorḫmanam şu Tarı'mızdan
Ki ḥāżırdur görür bu varımızdan (2076)

Bu sözi didi turdı iş içinden
Uyuḫudan uyandı iş içinden (2077

2.2.5.5.6. Şeytan

Hikâyede Şeytan'ın doğrudan bir rolü yoktur. Mesnevi boyunca on kere kendisinden bahsedilen Şeytan kaçınılması gereken bir varlık olarak ele alınmıştır. Züleyha, rüyalarını dayesine anlattığı zaman dayesi bu işlerin Şeytan'ın işi olabileceğini söyler. Züleyha ise Şeytan'ın bu kadar güzel bir varlığın şekline giremeyeceğini söyler:

Ki bilmeñ biz nice itsek ʿibādet
Ki Şeyṭān itmesün īmān[ı] ġāret (220)

Bize taʿlīm vir ol demde īmān
Penāh vir bizlere ez-şerr-i Şeyṭān (228)

Bu Şeyṭān’dur özini eyler iẓhār
Ki ḫalḳı eylesün mecnūn u bīmār (795)

Züleyḫā didi Şeyṭān’a ne yara
Ki görsetsün bile şekl-i dil-ārā (796)

Maʿāẕa’llāh firişte ola Şeytān
Melekdür hergiz olmaz bile insān (797)

2.2.5.6. Şiilik

Mazlûm, mesnevide Hz. Muhammed’in miraç hadisesini anlattığı beyitlerden itibaren Hz. Ali’ye olan sevgisini ve Şiiliğini yeri geldikçe belirtir.
Sözlükte “ tâbi olmak, desteklemek; şâyi olmak, çoğalmak” anlamlarındaki şiyâ’ kökünden türeyen şîa kelimesi “ taraftar, yardımcı, destekleyici; bir işi gerçekleştirmek için bir kimse etrafında toplanan grup” manasına gelir. Terim olarak Hz. Muhammed’in vefatından sonra devlet başkanlığının Hz. Ali’ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen grupları ifade eder (Öz, 2010, s. 111).

Yetişipdür ona vaḥy-ı risālet
Varı Şiʿa olan bulur hidayet (445)

Miraçlama tarzındaki şiirlerde nakledilen ilk cemin ve bu esnada vuku bulan olayların anlatısını Alevîlik ve Bektaşîliğin temel kaynaklarından olan *Buyruk*’ta bulunur. *Buyruk*’ta anlatıldığı şekliyle Hz. Muhammed, miraç yolculuğu esnasında bir aslanla karşılaşır. Aslanı teskin etmek için Hz. Peygamber, yüzüğünü çıkarıp aslanın ağzına atar ve Sidretü’l Münteha’ya ulaşır (Şahin, 2015, s. 106). Alevîlerin, Hz. Ali’nin miraçta Hz. Muhammed’in karşısına aslan şeklinde çıkması ve Hz. Muhammed’in ona yüzüğünü vermesi inancına eserde rastlanılır. Mazlûm, Şii olduğunu söylemesine rağmen Alevîlerde rastlanılan bu inanca eserinde yer vermiştir:

[Gele]nde gördi yolda şīr-i ġurrān
Ona virdi yüzigin … [ān] (24)

Yanında şīr birinci ḥāżır oldı
Muḥammed şīr bir nice nāẓır oldı (30)

Miraç'ta Hz. Muhammed'e; süt, bal ve elma verildiği rivayet edilir. Bal aşka, süt sevgiye elma ise dostluğa işaret eder[89]. Mesnevide Hz. Muhammed'in miraçta Hz. Ali ile beraber yemek yediği ve onunla bir elmayı paylaştığı inancı yer almaktadır:

Görip kim bir il onda oldı ẓāhir
Onıŋla zād yidi tā-be-āḫir (32)

Görip kim yüzigi vardur ilinde
ʿAlī kim söylemek vardur dilinde (33)

ʿAlī'niŋ sözine benze[r]di sözi
Beniyy-i Hāşimī görmezdi yüzi (34)

Yine gördi bir alma onda Aḥmed
İkki böldürdi alma … [Muḥammed] (35)

Hz. Muhammed'in miraçta karşılaştığı ve yüzüğünü verdiği aslan ile beraber yemek yediği ve elmayı paylaştığı elin Hz. Ali olduğu gerçeğinin ortaya çıkması:

… didi ona tebārek
Ki miʿrācıŋ ola yā Rab mübārek (38)

[Didi] sen yā ʿAlī hardan bilürsen
Burāḳ'ımdan sen artuḳ yügürüpsen (39)

… almanı eline virdi
Peyem-ber çün ki gördi bile dirdi (40)

…[nıŋ] atımdan çoḫ yügürdmiş
Ki menden ileri ʿarşa yetürmiş (41)

[Did]i Şīr-i Ḫudā sırru'l-ʿacāyib
Ki senden hīç sırrı yoḫdı ġ[āyib] (42)

[89] Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.frmtr.com/alevi-kulturu/4694137-kirklar-meclisi-ve-mirac-olayi-cem-ibadetinin-kaynagi.html (Erişim tarihi: 10.05.2018, saat: 21.10)

Mazlûm, Hz. Ali'ye olan sevgisini onun meziyetlerini ve sıfatlarını sayarak dile getirir. Ali Necef'in padişahıdır (Şiiler, Hz. Ali'nin kabrinin burada olduğuna inanır). Ali *murtaza*dır (seçilmiş, gözde).

İslam devlet başkanlarına *halife* ve *imam* denildiği gibi daha yaygın olarak *emirü'l- mü'minîn* de (müminlerin emiri) denilmektedir. İmamiyye Şiası *emirü'l –mü'minîn* unvanını genellikle yalnız Hz. Ali hakkında kullanır (Fayda, 1995, s. 156-157). Buna göre Ali müminlerin emiri ve yukarıda izah edilen miraç hadisesinden dolayı Allah'ın aslanı olarak anılmıştır. Ali'nin bu sıfatlardan başka Hayber'de yaptığı sancaktarlığa ve kalenin kapısını koparıp geçmesine telmihte bulunulmuştur:

Necef'iŋ pād-şāhı Murtażā'dur
Emīrü'l-mü᾿minīn Şīr-i Ḫudā'dur (51)

ʿAlī'dür ṣāḥib-i miḥrāb [u] minber
ʿAlī'dür vāriṡ-i ʿilm-i Peyem-ber (52)

ʿAlī'dür pād-şeh-i kişver-i cān
ʿAlī'dür dād-ḫˇāh-ı küll-i insān (53)

ʿAlī'dür ṣāḥib-i tāc-ı "le-ʿamrük"
ʿAlī'dür ṭālib-i "nefsün le-nefsük" (54)

ʿAlī'dür ḳātil-i ʿAmr ile ʿAnter
ʿAlī'dür ḳoparan ḳapu-yı Ḫayber (55)

Mazlûm, 12 imam övgüsünde bulunur. Bu imamlar sırasıyla Ali, Hasan, Hüseyin, Ali Zeyne'l-abidin, Muhammed el-Bakır, Cafer es-Sadık, Musa el-Kâzım, Ali er-Rıza, Muhammed et-Taki, Ali en-Naki, Hasan el-Askerî'dir[92]. Mazlûm 12. imam olan Muhammed el-Mehdi'nin ismini bu övgü içerisinde vermez. Fakat onun sıfatlarını içeren "Bu mülkiŋ iyesi ṣāḥib-zemāndur // Yüziŋi görset ey server emāndur" beytini söyler. Bu beyit içerisindeki *sâhib-zemân* ifadesi 12. imamın lakabıdır. *Yüzünü görset* ifadesi ise saklandığına inanılan ve bir gün geleceği düşünülen 12. imama telmihtir.

12. imamın, künyesi Ebu'l Kasım, lakabı Muntazar, Huccet, Sahibü'z-zaman ve Mehdi'dir. Şiilere göre babası Hasan el-Askeri'nin vefatından sonra gizlenmiştir ve halen sağdır. Kıyametten

[92] 12 imam hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Arslanoğlu (2000), s. 3-6.

önce ortaya çıkarak zulümle dolmuş dünyaya adaleti getirecektir (Arslanoğlu, 2000, s. 6). Mazlûm'un 12. imamın adını anmayışının sebebi onun ölmediğine ve yeryüzüne Mehdi olarak geleceğine inandığı şeklinde açıklanabilir:

ʿAlī'den son Ḥasan'dur pīşvāmız
Ḥasan'dan son Ḥüseyn'dür pīşvāmız (56)

Ḥüseyn'den soŋra Zeynü'l-ʿābidīn'dür
İmām-ı ṭayyibīn ü ṭāhirīndür (57)

Beşinci pīşvāmız vard[ı] Bāḳır
Ki ʿilm-i dīn andan oldı ẓāhir (58)

Bāḳır'dan sora var İmām Caʿfer
İlinden dutsa olsa rūz-ı maḥşer (59)

Ṣādıḳ'dan ṣora var Mūsī-i Kāẓım
Hamu şehler ona vardur mülāzım (60)

İmām-ı sekkizincimiz Rıżā'dur
Ġarīb bendelere o ġam-güsārdur (61)

Muḥammed Taḳī hem bize imāmdur
ʿAliyyü'n-naḳī ol ṣāḥib-keremdür (62)

Ḥasanü'l-ʿAskerī'dür şāh-ı ʿālem
Şīʿalarına raḥm itse maŋa hem (63)

Bu mülkiŋ iyesi ṣāḥib-zemāndur
Yüziŋi görset ey server emāndur (64)

Mazlûm, Hz. Ali övgüsünde bulunur ve ondan beş istekte bulunur. Buna göre Ali ikinci Zülkarneyndir; cömerttir; bütün ağaçlar kalem, bütün insan ve cinler yazıcı, bütün denizler mürekkep, yer ve gök kâğıda dönse de Ali'nin bin türlü sıfatını yazmaya ancak kâfi gelecektir. Mazlûm, Ali'den beş istekte bulunur. Bu istekler arasında kolay can verme, Ali'nin Mazlûm'dan

razı olması ve öldüğünde âl-i abâya ulaşabilme gibi istekler yer almaktadır (diğer istekler metinde kopuk olduğu için tespit edilememiştir).

ʿAlī'dür çünki Ẕü'l-ḳarneyn-i s̱ānī
Elinden içsem āb-ı zindegānī (496)

Olıp gūyende-i şāh-ı velāyet
Emīr-i ʿādil [ü] kān-ı saḫāvet (498)

Eger olsa ḳalem varı şecerler
Nüvīsende ola cinn [ü] beşerler (499)

Varı ola bu deryālar mürekkeb
Yer [ü] gök ola kāġaẕdan müretteb (500)

Şehiŋ miŋ vaṣfıdan[men hem] yazayın
Diyince danışınca ola şīrīn (501)

Bu dār-ı dünyāda biş ḥācetim var
Günāhımdan seniŋ cūdıŋda bisyār (513)

[Ki] ol sen ḥācetim öziŋ revā ḳıl
Bir …geh ḳapusında itme nāyil (514)

İkimci rūzımı yetür …dan
… çekmeyim senden …dan (515)

Üçümçi bu ki ḳabż olanda cānım
Viresen "lā-teḫāfū" müjdegānım (516)

Budur dördümçi ḥācet olsam irşād
Ki sen ḫoşnūd olaŋ men olam şād (517)

Bişimçi bu ki gidende beḳāya
Yetişe cānımız āl-i ʿabāya (518)

Mazlûm her fırsatta, Şii mezhebinde olanlara dua eder. Şii mezhebindeki Allah-Muhammed-Ali üçlemesi Mazlûm'un dizelerinde kendisini gösterir. Mazlûm 3222. beyitte Allah'a Şii mezhebinde olanları Muhammed'e bağışlaması için dua eder. Şii mezhebinde olanlar Ali'yi sevenler ve onu imam olarak görenler olduğuna göre bu beyit Şiiliğin teslis inancına güzel bir örnektir:

Ne yekke men Şīᶜalar varısını
Muḥammed'e bağışla varısını (3222)

2.2.6. Tabiat

Mesnevide dış dünya kendisinden bahsedilen bir unsur olarak ya da olay örgüsünün akışını sağlayan yardımcı olarak kullanılmıştır. Tabiat unsurlarından kozmik öğelerin, hayvanların ve bitkilerin mesnevide işlevsel olarak kullanıldığı görülür. Bunun dışında canlı tabiat tasvirlerine rastlanmaz. Tabiat ve içerisindekiler çoğunlukla benzetme öğesi olarak kullanılmıştır.
Yakup'un oğulları babalarından gezmeye gitmek için izin isterler. Amaçları Yûsuf'u öldürmek ya da bir kuyuya atmaktır. Babalarına vaktin bahar vakti olduğunu, yeşillikleri lâlelerin bastığını, içeride durmaktan içlerinin karardığını söyleyerek gezmeye gitmek için izin isterler. Bu tabiat tasvirleri kendisinden bahsedilen bizzat içerisinde olunmayan tabiat tasvirleridir. Kardeşleri ve Yûsuf buralarda koşmaz, eğlenmez. Yeşilliklerin ya da lâlelerin göstereceği etkiden söz edilir ama bu etkilerin yaşanması anlatılmaz:

Didiler ata bu vaḳt-i bahārdur
Çemenler lālezār u mürġzārdur (1028)

Dutulmış köŋlimiz vīrānelerden
Ḳaralmış bağrımız ġam-ḫānelerden (1029)

Muraḫḫaṣ ḳıl bizi seyrāna gönder
Temāşā itmege ṭayrāna gönder (1030)

Yüregimiz açılsun lālelerden
Dimāġımız ḫoş olsun nalelerden(1031)

Tabiatın ve etkilerinin hissedildiği nadir sahnelerden biri de Yûsuf'un kardeşleri tarafından yalın ayak yürütüldüğü sahnedir. Yalın ayak yürüyen küçük çocuğun ayaklarına dikenler batar. Çocuk öyle bir acı çeker ki kâfir bile görse hâline acır:

Piyāde itdiler ü gitdiler rāh
Ki çikdi yüreginden nāle vü āh (1075)

Ayaġlarına tikanler batardı
Şol aġzından bile nāle çekerdi (1076)

Ki ger kāfir onı görseydi ol dem
Onıñ ḥāline eylerdi teraḥḥum (1077)

Mesnevideki tabiatla iç içe olan sahnelerden birisi de Yûsuf'un Nil'de yıkandığı sahnedir. Yûsuf uzun yoldan gelmiştir. Mısır şahının huzuruna çıkarılacaktır. Mâlik, ona yıkanması için Nil'e girmesini söyler. Yûsuf, soyunur ve bir örtü örtünerek suya girer. Onun suya girişi ayın suya girip yol alması, sunanın suda yüzmesi gibidir. Başından aşağı dökülen her su damlası da birer inci gibidir. Yûsuf, suda yıkanır ama suyu kir değil adeta misk kaplar:

Üziŋden rūd-ı Nīl'e āb-ı rū vir
Ġubār-ı reh-güẕerden şüst [ü] şū vir (1293)

Yalanḳaç oldı vü örtindi fūṭa
Suyıŋ burcında ḥūr teg itdi ġavṭa (1294)

Çi ol ay su içinde dutdı menzil
Revāne oldı ol suna be-sāḥil (1295)

Çi su içinde düşdi māh-ı tābān
Revāne oldı sū her sū şitābān (1298)

Üzine çünki virdi şüst [ü] şūyı
Suyıŋ içine düşdi müşg-būyı (1299)

2.2.6.1. Kozmik Öğeler

Batlamyos sistemine göre dünya kâinatın merkezidir ve onu dokuz felek çevreler. Bunların, yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da bütün felekleri saran en yüksek felektir ki felek-i atlas adıyla anılır. Hükemâ felsefesine göre sekizinci feleğe Kürsî, dokuzuncu feleğe Arş denir (Pala 2009: 149). Mesnevide benzetme unsurlarının yanı sıra gezegenler ve burçlar işlevsel olarak da kullanılmıştır.
Atlas feleğinin dönüşü, doğudan batıya olup, diğer felekleri de döndürür. Diğer feleklerin iki türlü hareketi vardır. Biri Atlas feleğiyle birlikte doğudan batıya, diğeri de bunun aksi olarak batıdan doğuyadır. Atlas feleği dönerken diğerlerini de kendi istikametinde dönmeye zorlar. Kendi istikameti dışında dönüşe zorlanan sekiz felek, insanların talihleri ve mutlulukları üzerinde aksi durumlar ortaya koyar. İşte felekler üzerine şikâyet etmenin nedeni budur (Pala 2009: 149).
İnsanlar, yaratıcıya sitem edip kızamadıkları için yaratıcıya en yakın olduğunu düşündükleri feleklere yüklenirler. Bütün aksi durumları feleklerin kendi istekleri üzerine dönmeyişine bağlarlar. Her dönüşünde feleğin onlara kötü şeyler hazırlaması feleği kendisinden şikâyet edinilen, kendisine sitem edilen ve sürekli suçlanan bir kavram hâline getirmiştir. Felek, hikâye boyunca zalim, aldatan, kâfir, hileci, mutsuz eden olarak nitelendirilmiştir. Kişilerden biri zulme uğrayacak olsa doğrudan feleğe sitem ve beddua eder:

Kim ey ẓālim felek ḳıldıŋ meni ḫ˘ār
Ki bir adsız yāre ḳıldıŋ giriftār (814)

Meni allatdı felek yārimden itdi bī-naṣīb
Eyledi yoldaş maŋa bir dīv-i şekl-i ejdehā (969)

Ey felek n’ittim saŋa yārdan cüdā itdiŋ meni
Miŋ ġam u ġuṣṣalar ile mübtelā itdiŋ meni (1231)

Felek n’itdüm saŋa çarḫıŋ dolansun
Kebāb itdiŋ meni ṭarḥıŋ dolansun (2091)

Seyyâreler / Gezegenler: Astrolojiye göre burçlar kadar gezegenler de gökyüzündeki hareketleri ve kendilerine has özellikleriyle insanların ve hadiselerin kaderine etki etmektedir. Şairler bunları türlü vesilelerle kullanmak üzere kendilerine malzeme edinmişlerdir (Şentürk, 1994, s. 152).

Dünyaya en yakın olan Ay'dan, en uzak olan Zühâl'e kadar gezegenlerin; sonra da Atlas feleğinde yer alan burçların özellikleri ve mesnevideki kullanımları:

Ay ve Güneş: Güneş, gökyüzündeki en parlak cisim olması sebebiyle yıldızların hükümdarı sayılmıştır. Ay ise onun veziridir. Güneş dördüncü felekte ay ise birinci felektedir.

Yûsuf'un rüyasında Güneş, ay ve 11 yıldızın kendisine secde ettiğini görmesi Yakup tarafından onun padişah olacağı şeklinde yorumlanır. Buna göre Güneş kendisi (Yakup), Ay karısı, 11 yıldız ise diğer oğullarıdır:

Ki ay u gün ü on bir yulduz ile
Oŋa secde iderler gündüz ile (997)

Ki munıŋ taʿbīridür yaḫşı ẓāhir
Ki sen şāh olacaksan yaḫşı mahir (1005)

Ataŋ anaŋ u ḳardaşlar hamusı
Ḳılalar secde yoldaşlar varışı (1006)

Keyvân/ Zuhâl: Yedinci felektedir. Yeryüzüne en uzak seyyaredir. En uğursuz yıldız olarak bilinir. Bütün seyyarelerin üzerinde bulunduğu için *yıldızların en yaşlısı* olarak anılır. Bu yıldıza Hindû denmesi renginin siyaha yakın yeşil olması sebebiyledir. Bu yüzden mizacı soğuk ve kuru kabul edilmiştir (Şentürk, 1994, s. 169).

Mesnevide kendisinden Keyvân olarak bahsedilir. Hızır, küçük çocuğa dua ettiği zaman menzilinin Keyvân köşkü olmasını diler. Keyvân'ın 7. felekte oluşuna atfen çocuğun da çok iyi yerlere gelmesi ve yaşaması dilenir:

Melik ger olsa ol ṭıfl-ı süḫan-dān
İde gör menzilini ḳaṣr-ı Keyvān (319)

Mesnevide, Keyvân olumsuz özellikleriyle hiç anılmamıştır. 7. Felekte oluşundan dolayı sürekli dualarda iyiliği istenilen kişinin mekânının burası olması ya da başının bu feleğe değecek kadar yukarılarda olması dilenir:

Seniñ ʿömriŋ ziyāde devlet artuḳ
Başıñ yetişe tā Keyvān-ı ʿayyūḳ (3009)

Zühre / Nâhîd: Üçüncü felektedir. Güneş ve Ay'dan sonra gökyüzündeki en parlak cisimdir. Edebiyatta Zühre daima eğlence meclisleri söz konusu olduğu zaman elinde bir saz tutar şekilde tasvir edilmiştir (Şentürk, 1994, s. 155, 157).

Mesnevide Zühre / Nâhîd parlaklığına atfen kullanılır. Yûsuf, devesinden inip de yüzünü halka gösterdiği zaman insanlar, güneşin çıktığını sanır ve âlem Nâhîd'in parlaklığı gibi aydınlanır:

Gümān apardılar kim çıḫdı ḫurşīd
Ki ʿālem rūşen oldı hem-çü Nāhīd (1313)

Züleyha'nın düğün alayında Zühre çalgıcı olarak tasvir edilir:

O mecmaʿda çalurdı Zühre çengin
Düşürdi raḳṣa hamu bī-direngin (949)

Müşterî / Bercîs: Altıncı felekte yer alır. Feleğin kadısı olarak tasvir edilir. Zühre'den sonra en parlak yıldızdır. Büyük uğurlu kabul edilir (Şentürk, 1994, s. 164). Mesnevide Yûsuf'un güzelliği Müşterî yıldızına benzetilir:

Ki bu ṣūret atamıŋ ṣūretidür
Ki yaḳşılıḳda hem çün Müşterī'dür (2855)

Mesnevide 12 burçtan sadece ikisine atıfta bulunulmuştur.

Hamel / Koç Burcu: Gökyüzünde bir koç şeklinde görünen yıldız kümesinin adıdır. Güneş bu burca 21 Mart gecesi girer. Geceyle gündüzün eşit olduğu bu güne Nevrûz denir. Bu bakımdan Hamel burcu daha çok bahar tasvirlerinde söz konusu edilir:

Yûsuf, çoğu peygamberin yaptığı gibi çobanlık yapmak ister. Züleyha ona çobanlık için ne gerekirse alır. Yûsuf'un sürüye çoban oluşu Güneş'in Koç burcunda oluşuna benzetilmiştir:

Yūsuf ol āhūlara oldı çūpān
Ḥamel burcında teg ḫurşīd-i tābān (1563)

Delv / Kova Burcu: Kova burcuyla ilgili olarak geliştirilen hayallerde en çok onun gökyüzünde bir kova olarak tasavvur edildiği görülmektedir (Şentürk, 1994, s. 178). Medyen'den gelen kervan

kuyudan bir kova içerisinde Yûsuf'u çıkartır. Yûsuf'un bir kova içerisinde yukarı doğru çıkması ayın kova burcundan çıkıp aydınlık vermesine benzetilir:

Çıḫardı çāhdan bir yaḫşı şāhī
Ki burc-ı delvden nūr virse māhī (1184)

2.2.6.2. Çiçekler, Ağaçlar, Bitkiler ve Meyveler

Yûsuf u Züleyhâ'da çeşitli çiçek ve ağaçlar Klasik şiirdeki bilinen özellikleriyle kullanılmıştır. Bitkilerden hûşe ve meyvelerden turunç ise işlevsel olarak sadece bu konuda yazılan mesnevilerdeki gibi kullanılmıştır.

Mesnevide geçen çiçekler gül, nergis, lâle, gonçe, nilüfer, za'ferân; ağaçlar serv, şimşâd, ergûvân, Tûbâ; bitkiler hûşe, buğday, arpa; meyveler engûr ve turunçtur. Çiçeklerden en çok gül kullanılmıştır. Sevgilinin yanağına, dudağına ve yüzüne benzetme unsuru olmuştur. Çiçeklerden nergis göze benzetilme özelliği; za'ferân renginin sarılığı; lâle rengi ve içerisinin dağlanmış gibi gözükmesi özelliği ile kullanılmıştır:

Onıñ kākülini āyā kim örsün
Onıŋ gül yüzini āyā ki görsün (1376)

Biri didi ki nergis gözlerimdür
Bala bulanuban şekker sözim var (1627)

Neden rengiŋ olupdur zaʿferānī
Ha yerġa gitdi reng-i erġavānī (1704)

Gehī lāle ile hem-rāz oldı
Gehī daġlara hem-āvāz oldı (1339)

Yüzinden ḳuyaşa çün düşdi bir tāb
Ḳılup nīlūferi bīmār [u] bī-tāb (164)

Ağaçlardan servi, şimşâd ve Tûbâ boyun uzunluğunu ve düzgünlüğünü dile getirmek; ergûvân (1704) ise yüzün rengini belirtmek için kullanılmıştır:

Felek tā çarḫ-ile olmış mükerrem
Ḳadiŋ Ṭūbā diraḫtı olmasun ḫam (279)

Ḳadi şimşād çün serv-i ḫırāmān
Yüzi maḳbūldür çün māh-ı tābān (1397)

Bitkilerden hûşe, Mısır şahının rüyasına girer. Yedi kuru yedi de yeşil hûşe yedi kıtlık yedi de bolluk yılı anlamına geldiği için işlevseldir:

Yine görindi yeddi ḫūşe-i sebz
Ṭarāvetlü nice kim rişte-i naġz (2405)

Ki yeddi ḫūşe-i ḫuşk oldı peydā
O gök ḫūşeleri ḳurrıtdı yek-cā (2406)

Meyvelerden engûrdan sadece bir kere bahsedilmiştir. Mazlûm nasihat verdiği zaman âb-ı engûrun (şarap) günahların en başı olduğunu söyler:

Günāhlar serveridür āb-ı engūr
Ḳıyāmetde ider gözleriŋi kūr (3436)

Meyvelerden turunç ise tamamen anlamının dışında kullanılmıştır. Züleyha, Mısır kadınlarının onun hakkında dedikodu yapması üzerine bir ziyafet düzenler ve her kadının eline bir bıçak ile turunç verir. Kadınlar, Yûsuf'u gördüğü zaman turunç yerine ellerini keserler. Turunç, kadınların hayranlık ve kendinden geçmişlik seviyelerini gösteren önemli bir araçtır:

Gelüp ḫātūnları[n] virdi eline
Turuncı vü buçaḳı her birine (3190)

Çi kisdiler turunclarını onlar
O ellerini hem kisdiler onlar (2194)

2.2.6.3. Hayvanlar

Mesnevide bahsedilen hayvanlardan kurt ve deve konuşabildikleri ve olayların gidişatında etkili oldukları için yardımcı kişiler ve varlıklar başlığında ele alınıp incelenmiştir. Bu başlıkta ayrıca kurt ve deveden bahsedilmeyecektir.

İnek: Mısır'ın kutsal hayvanıdır. Yaratılışın kozmik sembolü Tanrıça Hathor, inek boynuzlarının arasında güneş diski tutarken tasvir edilir.[94]
Hikâyede konuşmasalar da gerçek yaşamda görülmeseler de inekler de büyük rol oynar. Mısır şahının rüyasına giren yedi semiz ve yedi cılız inek, 7 bolluk yılını ve 7 kıtlık yılını temsil eder. Bu rüya sayesinde Yûsuf tarafından gerekli tedbirler alınır ve insanlar kıtlıktan korunur.

Ejder- ejdehâ: Mesnevide benzetme unsuru olarak kullanılmış bir hayvandır. Hikâyede canlı bir temsili yoktur. Züleyha, Mısır azizini ilk defa gördüğünde onu ejderhaya benzetir. Feleğin kendisini kandırarak ejderha şeklindeki bir devi ona yoldaş ettiğini söyler. Demek ki Züleyha azizi çirkin buluyor ya da Yûsuf'a olan aşkı herkesi ona çirkin gösteriyor. Diğer taraftan edebiyatta ejderha tılsımlı hazinelerin bekçisi olarak düşünülür. Züleyhâ, Yûsuf'a kavuşana kadar aziz bir ejderha gibi onun bekçiliğini yapmıştır:

Men idim bir ġarīb-i bī-nevā᾽ī
Maŋa tuş geldi nā-geh ejdehā᾽ī (965)

Meni allatdı felek yārimden itdi bī-naṣīb
Eyledi yoldaş maŋa bir dīv-i şekl-i ejdehā (969)

Oğulları Yakup'tan gezmeye gitmek için izin istedikleri zaman ejderha gibi güçlü olduklarını ve Yûsuf'u her şeyden koruyabileceklerini söylerler. Böylelikle ejderha gücün sembolü olarak kullanılmış olur:

Ki bizler her biri bir ejdehā biz
Ḫayāl itme ki yār-ı bī-vefā biz (1037)

---

[94] Ayrıntılı bilgi için bk.: https://www.storyboardthat.com/tr/mythology/hathor (Erişim tarihi: 13.06.2018)

Huten âhûsu / Çîn ü Mâçîn âhûsu: Hikâyede benzetme unsuru olarak kullanılan hayvanlardan birisi de Huten âhûsudur. Bilindiği üzere âhûnun göbeğinde oluşan kan pıhtısından misk elde edilmektedir. Yûsuf, çobanlık yapmak ister. Züleyha, çobanlara onun için Huten âhûları gibi körpe ve misk kokulu kuzular ayırmalarını buyurur:

Ḫuten āhūları teg tāze vü ter
Hamusı müşg-bū mūy-ı muʿanber (1557)

Huten âhûlarının yanı sıra Çîn ve Mâçîn âhûlarından da bahsedilir. Bu âhûnun özelliği güzel nakışlı olmasıdır:

Çīn ü Māçīn āhūsı teg naḳışlu
Tezer irişlü vü mirār bağışlu (1560)

Kuzu: Yûsuf, çobanlık sevdasına düştüğü zaman Züleyha ona kuzulardan oluşan bir sürü hazırlanmasını buyurur:

Şübānlara Züleyḫā virdi fermān
Ki ayırsıla ḳuzılar firāvān (1556)

Bülbül: Hikâyede benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Canlı bir temsilinden bahsedilmemiştir. Güzel sesi, güle olan aşkı ve bu aşktan dolayı çektiği naleler sebebiyle kendisine atıflarda bulunulmuştur:

Sen ey muṭrib daḫı itme teġāfül
Ki gülden ötri çeker nāle bülbül (567)

ʿAceb ṣafālu her yanda ḳılup gül
Mūsīḳānıŋ nālesi ṣavt-ı bülbül (1611)

Pervâne: Divan şiirinde şem'e olan aşkından dolayı anılır. Buna göre pervane şem'e yaklaştıkça ateşinde yanıp kül olur. Hikâyede, pervane benzetme unsuru olarak kullanılmış, şem ve ateşle beraber kendisinden bahsedilmiştir:

Çi ḳardaşlar hamusı oldılar cemʿ
Oturdılar bile pervāne vü şemʿ (2756)

Bir naẓar ḳıldım u ḥayrān-ı cemāliŋ oldım
Yandı cānım bile kim otġa yanar pervāne (863)

Tuygun kuşu: Hikâyede benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Yûsuf, hızlı ve dikine uçabilmesi ile bilinen Tuygun kuşuna benzetilmiştir. Yûsuf'un Züleyha'nın evine gelmesi Tuygun kuşunun eve konmasına benzetilir:

Çi ol ṭuyḳun onıŋ ivinde ḳondı
Züleyḫā başına üç ḳaṭla döndi (1416)

Züleyha tarafından yedi eve kilitlenen Yûsuf sonunda Züleyha'ya meyleder ve ona doğru yönelir. Bu hareketi Tuygun kuşunun Turna kuşunu avlamaya çalışmasına benzetilmiştir:

Ṭuyḳun teg Yūsuf ava ḳıldı pervāz
Ola san durnanı nice ala bāz (2061)

At: Karşılama alaylarında sıkça kullanılan ve olayların içerisinde benzetme unsuru olarak değil de canlı olarak kullanılan hayvandır. At ve hilat kabul, davet ve onurlandırma araçlarıdır. Bir şah, bunları bir kimseye yolluyorsa onu taltif etmiş demektir. Mısır şahı, Yûsuf'a zindandan çıkacağı zaman at ve hilat yollar:

Yine bir yaḫşı at u ḫilʿat-ı ḫūb
İverdi şāh ona ber-vech-i merḳūb (2447)

Yûsuf, babasına gömleğini bir haberciyle yollar. Haberci gömleği alır almaz atlanıp Kenan'a doğru gider:

Gidüp atlandı o ḳul şād [u] ḫoş-ḥāl
Yola düşdi Mışır'dan çıḫdı fi'l-ḥāl (3086)

Yûsuf, kardeşlerini Kenan'a ailelerini ve Yakup'u getirmeleri için yolcu eder ve onlara kızıl eyerli atlar ile hilatlar verir. Babası Yakup'a da güzel kıyafetler ve 500 at yollar:

Ḳızıl eyerlü atlar virdi inʿām
Olara ḳıldı çoḫ ḫilʿat ser-encām (3161)

İverdi yüz ḳıṭār üştür kecāve
Beş üz at hem oŋa ḳıldı ʿilāve (3164)

Yûsuf, babasını ve ailesini karşılamak üzere Mısır’dan askerleriyle beraber çıkar. Önden 500 atlıyı babasını karşılamaları için yollar. Kendisi de 12 bin atlıyla babasını bekler. Yûsuf’un bindiği at ise beyazdır:

Özi atlandı vü leşker hamusı
Ki ḳarşu gitsiler yek-ser hamusı (3190)

İlerü biş yüz atlu yola saldı
Özi on ikki miŋle çöle ḳaldı (3191)

Didiler merkeb-i Yūsuf hemīndür
Şu aḳ atlu Yūsuf-ı nāzenīndür (3204)

2.2.7. Sosyal Hayat

Levend (1980), her edebiyatın kendi devrinin özelliklerini, zevklerini, sanat anlayışlarını, hurafelerini, inançlarını, hakikî ve bâtıl bütün bilgilerini taşıdığını; Divan edebiyatının da hayatla alâkası ne kadar az olursa olsun, toplum hayatının gidişatını takip ettiğini ve onun izlerini taşıdığını belirtir (s. 7).
Mesnevilere de bu gözle bakıldığında onlarda toplumun sosyo-kültürel özelliklerine dair bilgiler bulunabilecektir. İnsan gibi sosyal bir varlığın yaşamı edebî bir metne ne kadar stilize edilerek aktarılsa aktarılsın yine de insandan ve yaşamından izler taşır. Kaynağı kutsal kitaplar olan bu hikâyede gerek hikâyenin var olduğu dönemden gerekse anlatıcının hikâyeyi kaleme aldığı dönemden gelenek, inanç ve yaşam izlerine rastlanılır.

2.2.7.1. Devlet İdaresi

Mesnevide devlet idaresine yönelik çok ayrıntılı bir şekilde olmasa da dönemi ve yönetimini anlayacak kadar bilgi vardır. Örneğin, yönetimin monarşi olduğu bellidir. Ülke tek bir kişi tarafından yönetilir. Bu kişinin de vezir ve aziz unvanlı yardımcıları vardır.

2.2.7.1.1. Şâh / Şehenşâh / Pâdişâh

Mısır ülkesinde tahtın sahibi *şâh* unvanını taşıyan kişidir. Ülkenin yönetiminde birinci derecede söz hakkını taşımasına rağmen yetkilerini *aziz* unvanı taşıyan yardımcısıyla paylaşır. Bu bilgi hem bu konudaki eserlerde hem de asıl kaynağı olan *Kur'an*'da geçmektedir.

Mesnevide şâhın adından hiç bahsedilmez. Kendisinden *şâh, şehenşâh* ya da *Mısır şâhı* olarak bahsedilir. Mısır şâhı adildir. Yemen pâdişâhı kendisini zehirlemek üzere yediği yemeğe zehir koydurtur. Zehri koyduğu söylenen iki kişiyi anında darağacına çektirmez. Bu iki kişiyi bir sınava tabi tutar ve sonra asıl suikastçıyı öldürtür (2389-2397).

Şâh, kolay kolay inanmayan birisidir. Gördüğü rüyasının gerçek yorumunu duyana kadar pes etmez. Gerçi bu takıntısından dolayı birçok rüya tabircisini darağacına çektirir ve bu da onun zalim tarafının olduğunu gösterir. Belki de yönetilenler için zalimlik olarak görülen yönetenler için gerekliliktir:

> Muᶜabbirleri hamu çekdi dāra
> Bile hem öldiler āh-ile zāra (2409)

Şâh, ülkenin menfaatlerini kendi menfaatlerinden üstün tutar. Yûsuf'u önce kendisine aziz yapar ve onunla kendi yetkilerini paylaşır:

> Sen imdi şāh men hem-çi ġulāmam
> Maŋa besdür daḫı virseŋ selāmım (2455)

> Başında ḳoydı tāc-ı pād-şāhī
> Oŋa tabşurdı mehden tā-be māhī (2456)

Mesnevide *pâdişâh* unvanı Yemen ve Mağrip ülkesinin taht sahipleri için kullanılır. Yûsuf için de bu unvanın kullanıldığına rastlanılır Mağrip pâdişâhı zengin, kızına düşkün birisidir. Yemen pâdişâhı ise Mısır şahını sevmeyen onu öldürtmeye çalışan birisidir:

Ki Maġrīb'de var idi pād-şāhī
Serīr üstinde bir ṣāḥib-kelāmī (702)

Rivāyetdür var imiş pād-şāhī
Yemen mülkinde bir ṣāḥib-külāhī (2347)

K'ey Yūsuf ġam çekme kim āḫir olırsan pād-şāh
Her ne kim yeriŋ olupdur indi zindān ile çāh (1112)

2.2.7.1.2. Aziz

Hikâyede aziz ülkenin bütün idarî ve mâlî işlerini şâh adına üstlenen kişidir. Mısır ülkesinde aziz, şâhın baş danışmanı olarak ona denk bir otoriteyi paylaşır.

Yûsuf, aziz olunca kıtlığa karşı önlem alır. Bolluk yıllarında ambarları doldurup taşıracak kadar ekin ektirir. Kıtlık yıllarında ise elindeki buğdayları halka satarak devlet hazinesini doldurur. Halkın verecek parası kalmayınca kendilerini köle olarak Yûsuf'a satarlar. Böylelikle bütün Mısır halkı şâhın mülkiyetine geçmiş olur:

Yūsuf'da var idi ġalle firāvān
Ḫalāyıḳa virürdi ġalle vü nān (2459)

Ona satdıla mülk [ü] ḫānmānı
Zer ü mālı ki var idi nihānī (2460)

Olarda ḳalmadı çün māl [ü] emvāl
Ḳız u ḫātūnları satdıla fi'l-ḥāl (2461)

Kim onıŋla hem olmadı müyesser
Dağı özlerini satdıla yek-ser (2462)

2.2.7.1.3. Devlet Törenleri

Mesnevide belirgin bir tahta çıkma sahnesi olmasa da Mısır şâhının Yûsuf'un başına taç koyduğu sahne bir nevi tahta çıkma törenidir:

Sen imdi şāh men hem-çi ġulāmam
Maŋa besdür daḫı virseŋ selāmım (2455)

Başında ḳoydı tāc-ı pād-şāhī
Oŋa tabşurdı mehden tā-be māhī (2456)

Hikâyede şâhın ve devlet erkânın katıldığı birkaç karşılama töreni vardır. Bunlardan ilki Yûsuf Mısır'a getirildiği zaman şâh ve askerlerinin onu karşılamasıdır:

Şeh ü leşker hamu çıḫdıla ḳarşu
Ḳaşırdan daşra yol bir nice arşu (1307)

Hem ol meydānda durdı şāh-ı devrān
Temāşālar ḳılup oŋa firāvān (1308)

Yûsuf'un zindandan çıkışı yine bir karşılama töreniyle gerçekleşir. Mısır şâhı ve maiyeti onu karşılamaya gelirler:

Yine bir yaḫşı at u ḫilʿat-ı ḫūb
İverdi şāh ona ber-vech-i merḳūb (2447)

Şeh ü leşker hamusı çıḫdı ḳarşu
İlerü geldiler bir nice arşu (2450)

Yûsuf, Kenan'dan Mısır'a gelen Yakup ve ailesini 12.500 atlı ile birlikte karşılar. Bu atlıların dışında Yakup'tan Yûsuf adına özür dileyecek olan 40-50 bilge vardır. Bilgelerin devlet erkânı içerisinde yer alması devlet yönetiminde tecrübeli ve bilgili insanlara önem verildiğinin göstergesidir (3190- 3192).

2.2.7.1.4. Kölelik Sistemi

Mesnevide devlet düzeniyle alakalı bir başka uygulama kölelik sistemidir. Hikâyede adı geçen Mısır, Kenan ve Mağrip ülkelerinin üçünde de bu sistem mevcuttur. Yûsuf'un kardeşleri onu Kenan içerisinde evden de çok uzaklaşmadıkları bir kuyu başında Medyen'den Mısır'a giden bir kervana satarlar. Demek ki Kenan'da da kölelik sistemi mevcuttur. Bu bilgiyi doğrulayan bir başka hadise mesnevinin sonlarında öğrenilir. Yakup, yaşlı kadının Beşîr adlı oğlunu satmıştır.
Mağrip'teki padişahlıkta doğrudan köle alım ve satımından bahsedilmese de Züleyha'nın emrindeki hizmetçilerden *karabaş* ve *halayık* olarak bahsedilmesi bu ülkede de köleliğin olduğunu gösterir mahiyettedir.
Kölelik kurumu ve işleyişi hakkında en detaylı sahneler Mısır'da geçmektedir. Yûsuf, kervana satıldıktan sonra bu ülkeye getirilir. Şahın meydanı denilen yerde köle pazarı vardır. Yûsuf, bu pazarda satışa sunulur. Halk, oraya yığılmış ve mezat kızışmıştır:

Görüp kim yıḳılıdur ḫalḳ bisyār
Ḫaber aldı ki munda ne ḫaber var (1346)

Didiler beyʿ-i Kenʿānī ġulāmdur
Kim onıñ ḥüsni çün māh-ı temāmdur (1347)

Yūsuf'ı getürüp daŋla be-bāzār
Ḫalāyıḳ hamusı oldı ḫarīdār (1389)

Mısır halkı, kıtlık yıllarında Yûsuf'a satacak bir şeyleri kalmayınca önce karılarını, kızlarını sonra da kendilerini satarlar:

Olarda ḳalmadı çün māl [ü] emvāl
Ḳız u ḫātūnları satdıla fi'l-ḥāl (2461)

Kim onıŋla hem olmadı müyesser
Dağı özlerini satdıla yek-ser (2462)

2.2.7.2. Hukukun İşleyişi

İnsanların bir araya gelerek oluşturduğu toplumun düzeninin ilerlemesi için en ilkelinden en medenîsine kadar her toplumun kendine göre kuralları ve bu kuralların oluşturduğu bir hukuk sistemi vardır. Mesnevide bu kuralların dışına çıkmak anlamına gelen *hırsızlık, suikast*, *iftira ve zinâ* gibi davranışlar döneminin hukuk anlayışına göre cezalandırılmıştır.

Yûsuf'un halası onu yanında tutabilmek için çocuğun beline gizlice atalarından kalan kemeri bağlar ve onu hırsızlıkla suçlar. Kenan'daki kurallara göre hırsızlık yapan ya para cezasına ya da kölelik yapmaya mahkûm edilir. Yakup'un Yûsuf'u çok fazla sevmesine rağmen onu köle olarak vermesi akla iki ihtimali getirmektedir. Ya Yakup'un verecek parası yoktur ya da bu para cezaları karşılanamayacak kadar yüksektir:

Şol eyyāmda bile var-idi āyīn
Ki her kimse ki ola ṣāḥib-i dīn (667)

Eger uġurlıḳ itse yā vire pūl
Mālıŋ iyesine hem itsiler ḳul (668)

Yûsuf, kardeşi İbn-i Emin'i hırsızlıkla suçladığı zaman, İbn-i Emin'in ağabeylerine onların yaşadıkları yerde hırsızlığın cezasının ne olduğunu sorar. Onlar da hırsızlığın cezasının kölelik olduğunu söylerler. Böylelikle Yûsuf, İbn-i Emin'i yanında tutar:

Olara didi ger ṣāʿ çıḫsa sizden
Cezāŋız nemedür ger çıḫsa sizden (2897)

Didiler uġrınıñ ḳıṣāṣı oldur
Ki tā var ola ṣāḥib-māla ḳuldur (2898)

Hikâyedeki bir diğer suç s*uikast*tır. Yemen padişahı, Mısır şahını yediklerine zehir koydurtarak öldürtmeye çalışır. Şahın yediklerine zehir koyma teklifini sâkî reddeder, sofracı başı ise kabul eder. Bunun üzerine sâkî, şâha getirilen yemeği yememesini söyler. Sofracı başı bunu duyunca misilleme olarak, getirilen içkileri içmemesi gerektiğini söyler. Şâh, hangisine inanacağını bilemez ve ikisini de zindana yollar. Birkaç gün sonra şarap ile yemek sâkî ve sofracı başına sunulur. Sâkî şarabı içer ama sofracı başı yemeği yemez. Böylelikle suikastçının sofracı başı olduğu anlaşılır ve darağacına asılır.

Züleyha, Yûsuf'u kilitlediği yedi evden elinden kaçırınca ona iftira atar. Bu iftiraya göre Züleyha uyurken Yûsuf onunla beraber olmak istemiştir. Azize iyiliklerinin karşılığını böyle bir kötülükle veren Yûsuf'u öldürmesini ya da zindana attırmasını söyler. Dönemin yasalarına göre zinanın cezası buna göre öldürülmek ya da zindana atılmaktır. Aziz, Yûsuf'u öldürmeyi tercih etmiştir:

Cezā-yı yaḫşılıḳımızı virdi
Ki bāġbānsız bile gülleri dirdi (2135)

Munı öldür veyā zindāna salgin
Ḫalāyıḳ ṭaʿnesini menden algin (2136)

ʿAzīz buyurdı dutıŋ bu ġulāmı
Ki öldürem onı yoḫdur kelāmı (2137)

Mısırlı kadınların ve Züleyha'nın Yûsuf'a iftira attıkları ortaya çıkınca aziz, Züleyha'yı boşayarak onu kendisince cezalandırmış olur:

İşitdi çün ʿazīz bu mā-cerānı
Didi nice idim bile belānı (2434)

Ġażaba geldi vü virdi ṭalāḳın
Bile dinç eyledi ondan ḳulaġın (2435)

2.2.7.3. Mektuplaşma

Dönemin haberleşme araçlarından olan mektup kişiler arasındaki iletişimi sağlamakta kullanılmıştır. İlk ve en önemli mektup Mağrip şahı Taymus'tan Mısır azizine kızıyla evlenmesi için yollanır. Bu mektup Züleyha'nın da azizin de hayatını değiştirdiği için önemlidir. Mısır azizi bu mektubu alınca çok sevinir. Mektubu getirene de ihsanlarda bulunur. Sonra da Şah Taymus'a Mısır'dan ayrılamayacağını, Züleyha'yı yanına yollamaları gerektiğini bildirir bir mektup yazar. Hikâyedeki ikinci mektup, şehrin dışındaki misafirhanenin görevlileri tarafından Yusuf'a beklediği kervanın geldiğini bildirmek için yazılır.

Üçüncü mektubu, Yakup, Mısır azizine (Yûsuf'a) çocuklarının casus ve ikiyüzlü olmadığını bildirmek için yazar.

Dördüncü mektubu yine Yakup, azize çocuklarının hırsız olmadığını bildirmek için yazar. Yakup'un Mısır azizine yazdığı mektuplar ona selamla başlamaktadır. Azizin adını bilmediği için ondan özür diler. Ailesinin kalabalık olduğunu bu yüzden kendisine merhamet edip onlara sadaka vermesini ister. Oğullarının casus olmadığını, buna delil olarak gönderdiği oğlunu da çok sevdiğini bildirir. Bir oğlunu yitirdiği için bütün sevgisini bu oğluna verdiğini yazar. Mısır azizine oğullarını bir an önce kendisine yollamasını söyler ve ona dua ederek mektubunu bitirir. Yûsuf, mektubu bitirince ağlamaya başlar:

Meni maʿẕūr bil ey şāh-ı ʿālem
Maŋa raḥm it ki çoḫ ṣāḥib-ʿıyālem (2780)

Keremiŋden taṣadduḳ vir ki kūrem
Faḳīr ü ʿāciz ü lāġer-şuʿūrem (2781)

Gelenler hamusı oġlanlarımdur
Cāsūs degüldiler doġanlarımdur (2782)

Saŋa imdi duʿā-gūyem men ey şāh
"Selāmul'lāh ʿaleyküm bāreka'llāh" (2791)

Yūsuf çün eyledi itmām-ı nāme
Düşüp aġlamaġa miṣl-i ġamāme (2792)

Yakup, ikinci mektubunda duygu yoğunluğunu daha da arttırır. Çünkü üç oğlu azizin yanındadır ve onları azizden kendisine yollamasını ister. Eğer dediklerini yapmazsa ona beddua edeceğini söyleyerek, onu tehdit eder:

İşitdüm oġlımı saḫlupsan ey şāh
Onı uġrı dutupsan bareka'llāh (3012)

Menim oġlanlarımı ḳıl revāne
Ve ger yoḳsa be-ḥaḳḳ-ı ol yegāne (3015)

Kim iliŋden Ḫudā’ya dād ider men
Bu taḫt u baḫtıŋı ber-bād ider men (3016)

2.2.7.4. Eğlence Hayatı

2.2.7.4.1. Ziyafetler / Meclisler

Mesnevide Züleyha tarafından bir ziyafet verilir. Yûsuf tarafından ise iki meclis düzenlenir. Züleyha’nın verdiği ziyafet toplanma, eğlenme, güzel vakit geçirip yiyip içmekten ziyade Mısırlı kadınlara Yûsuf’u göstererek onları ettikleri dedikodulara pişman etmektir. Bu ziyafet bir tür had bildirme ve meydan okumadır. Züleyha, Mısırlı kadınları evine davet eder. Yûsuf’u son derece güzel bir şekilde giydirip kuşandırır. Eline altın bir ibrik, yanına da altın bir leğen tutan kızı koyar. Yûsuf’a ve kıza ne zaman onları çağırırsa hemen yanına gelmelerini buyurur. Mısırlı kadınların eline de bıçak ve turunç verir. O sırada Yûsuf’u içeri çağırır. Kadınlar, onu görür görmez turunç yerine ellerine keser. Birçoğu oracıkta can verir. Bir kısmı da aşktan deliye döner. Bu gördükleri varlığın insan değil melek olacağını iddia edecek kadar kendilerinden geçerler. Bu sırada Yûsuf yüreklerindeki ateşi daha da alevlendirir ve onların ellerine su döker. Böylelikle Züleyha, kadınlardan intikamını almış ve Yûsuf’a olan aşkında ne kadar haklı olduğunu göstermiş olur:

Gidüban Yūsuf’a giydürdi zīver
Müzeyyen nice ḫurşīd-i münevver (2186)

Gelüp ḫātūnları[n] virdi eline
Turuncı vü buçaḳı her birine (2190)

Çağırdı Yūsuf’ı ol māh-ı tābān
İçeri girdi ol serv-i ḫırāmān (2192)

Çi kisdiler turunclarını onlar
O ellerini hem kisdiler onlar (2194)

Yūsuf geldi olarıŋ elin yuydı
Üreklerine birce dāğı ḳoydı (2197)

Nicesininñ şu demde çıẖdı cānın
Yūsuf'ıŋ yüzine virdi revānın (2199)

Nicesi ʿaşḳdan dīvāne oldı
Temīz ü ʿaḳldan bīgāne oldı (2200)

Didiler ona kim bu ne kelekdür
Degil insān bu gökdeki melekdür (2205)

İkinci ziyafet / meclis Yûsuf tarafından kardeşleri için düzenlenir. Bir anneden olan herkesi ikişer ikişer bir sofraya oturtur. Böylelikle İbn-i Emin yalnız kalır. Yûsuf, İbn-i Emin'in yalnız ve üzgün olduğunu görünce sebebini sorar. O da Yûsuf adında bir kardeşinin olduğunu ve onu kurdun yediğini söyler. Yûsuf da üzülmemesini kendisine kardeş olabileceğini ve onunla aynı sofrada yemek yiyebileceğini belirtir. Yûsuf'un bu ziyafetteki amacı kardeşiyle beraber yemek yemektir:

Ki Yūsuf ḳıldı bir meclis müretteb
Çeküp ẖunçeleri mānend-i kevkeb (2805)

Her ikkisine birce ẖunçe ḳoydı
Çi bir anadan idi munca ḳoydı (2806)

Görip öz ḳardaşı ḥayrān ḳalıpdur
Refīḳi yoẖdu ser-gerdān ḳalıpdur (2807)

Didi Yūsuf men olim sene ḳardaş
Eger rāżī olaŋ bir ẖˇānda yoldaş (2811)

Üçüncü meclis Yûsuf tarafından düzenlenir. Yûsuf bu meclise altından yapılmış 12 taht getirtir. Annesi, babası ve kardeşlerini bu tahtlara oturtur. Ailesi tahta çıkmadan evvel Yûsuf'a secde ederler. Bu meclis Yûsuf'un rüyasının dünyadaki yansımasıdır. Böylelikle Yûsuf'un rüyası gerçekleşir:

Yūsuf bir meclis eyledi müzeyyen
Ṭarāvetlü mis̱āl-i bāġ-ı gülşen (3247)

On ikki taḫt onda ḳoydı ber-pā
Hamu zerden murașșaʿ çün S̱üreyyā (3248)

Ata anasını ḳardaşlar ile
Çıḫardı taḫta öz yoldaşlar ile (3249)

Çi taḫta çıḫdıla virdile müjde
Yūsuf'a itdiler hamusı secde (3250)

2.2.7.5. Sihir ve Efsûn

Sihir ve efsûn kelimeleri büyü anlamına gelir. Mesnevide büyü kavramı sadece kadınların işi olarak yansıtılmıştır. Hikâyede efsûn okuyan ya da cadının sihrine maruz kalmış bir erkeğe rastlanmaz. Kadınlar, efsûnları karşısındaki kişiyi etkisi altına almak ya da istediğini yaptırmak için kullanır. Züleyha'nın hizmetçileri onun perişan hâlinin sebebini ona büyü yapılmış olmasına bağlarlar:

Biri dirdi ki vardur ḫāl-i Hindū
Oŋa kār eylemişdi siḥr-i cādū (763)

Züleyha'nın hizmetçileri onun hâli hakkında çeşitli tahminler yürütürken dayesi işini tahmine bırakmaz. Bir gece Züleyha'ya büyü yapar ve onun konuşmasını sağlar:

Gelüp bir gice oŋa sürdi efsūn
Ki nedendür bile ḥāliŋ dīger-gūn (770)

Mesnevide büyü yapmaktan en iyi anlayan kişi Züleyha'nın dayesidir. Daye, Züleyha'nın aşk derdine düştüğünü anlayınca kendisine o kişiyi söylemesini ister. Yeryüzünde de olsa gökyüzünde de olsa onu okuyacağı dua ve büyülerle kendisine getirebileceğini söyler:

Eger cinn ola yā ḫayl-i perī-zād
ʿAzāyimler oḫuram tā gele şād (779)

Ki men efsūn-ʿazāyimler bilürem
Onı efsūn idüban getürürem (1725)

Yûsuf'u bahçede baştan çıkarmaya çalışan 40-50 kız ona büyüler yaparlar. Amaçları Yûsuf'un kendilerine meyletmesini sağlamaktır:

Yūsuf'a ḳızlar efsūn itdiler sāz
Ki şāyed onları itsün ser-efrāz (1612)

Daye, Züleyha'nın isteklerini yerine getirsin diye Yûsuf'a büyü yapıp onun yüzüne üfler. Fakat Yûsuf bu şekilde de istenilenleri yapmaz ve yoldan çıkmaz:

Yūsuf'a söyledi yalan sözini
Bu efsūnd[an] dolandurdı yüzini (1737)

Çi dāyeden işitdi bile efsūn
Didi kim olmışaŋ ey dāye mecnūn (1738)

Ki yoldan çıḫmazam hergiz füsūndan
Seniŋ ḥīleleriŋ vardur cünūndan (1739)

Mısırlı kadınlar, Yûsuf kendilerine ilgi göstersin diye ona büyü yaparlar:

Hamusı ona efsūn itdiler sāz
Çi bülbül ḳoşdılar birbire āvāz (2210)

Görüldüğü üzere mesnevide büyü kadınların tekelindedir. Kadınlar, istedikleri şeyi doğal yollardan elde edemeyeceklerini anladıkları zaman büyüye başvururlar. Büyülerin büyük çoğunlukla muhatabı Yûsuf'tur. O, bu büyülerden etkilenmez ve onları dikkate almaz.

2.2.7.6. Diğer Şahıslar

Eski çağların, adları ve maceraları efsanelere karışmış pek çok doğulu karakteri divan şiirinde yer almış; bazen telmih, bazen mazmun, bazen de değişik bir sanat aracılığıyla bu şahıslara atıflarda bulunulmuştur. Şiirlerde bu şahıslar hiçbir zaman bizatihi kendileri ana konu olarak kullanılmamışlardır. Bu kişiler genellikle bir teşbih ve kıyas unsuru olarak kullanılmıştır (Tökel, 2016, s. 365). Mesnevide birçok şahıs bu tanıma uygun olarak kullanılmıştır. Yalnızca Hızır bu

tanımın dışında kalmaktadır. Mesnevinin mukaddime bölümünde anlatılan bir hikâyede Hızır ile Cebrail ana kişiler durumundadır. Mesnevide geçen diğer şahıslar Acem kaynaklı, kutsal kitaplarda bahsedilen, mutasavvıf şahıslar ve ünlü aşk kahramanları olarak gruplandırılabilir.[95]

Acem Kaynaklı Şahıslar

Divan şiirinin mitolojik karakteri çoğunlukla İran mitolojisinden gelmektedir. Divan şairlerini derinden etkileyen *Şehnâme*, İran mitolojisini toplayan en önemli kaynaklardan biri olmuş ve bu eser vasıtasıyla Divan şiirinde de İran esatirî kahramanları bolca kullanılmıştır (Tökel, 2016, s.74). Mesnevide bu şahıslardan yedi tanesine rastlanmaktadır. Bu şahıslar olay örgüsünü etkilememekte sadece birer teşbih unsuru olarak ya da konuyu pekiştirmek için yapılmış bir telmih olarak kullanılmıştır.

Cesaret, adalet ve kahramanlıklarıyla meşhur padişah olan *Behrâm*'dan mesnevide:

Ölüpdür ikki Behrām-ı gül-endām
Olardan ḳalmadı ʿālemde ḫayr-nām (577)

şeklinde bahsedilmiştir. Behrâm'ın zamanının tümünü zevk ü sefa ile geçirdiği söylenir. Kendisinden hayırlı bir ad kalmaması belki de bu özelliğinden dolayıdır.

İran'ın mitolojik tarihinde Pişdadiyan sülalesinin dördüncü padişahı olan *Cemşîd*, saltanatına uygun bir taht yaptırarak bu taht üzerinde havadaki güneş gibi oturur. Birçok hastalığa çare bulan büyük bir padişahtır. Mesnevide, padişahlığının büyüklüğüne ve güneş gibi her yeri kapsadığına atıfta bulunulur:

Serīr üstinde idi hem-çü Cemşīd
Ḳılurdı pād-şāhī hem-çü Ḫurşīd (704)

Ehremen, Mecusilerin inanç sisteminde kötülük ve şer tanrısıdır. Mesnevide, daye Züleyha'nın yüzünün güzelliğinin etkisini vurgulamak için Ehremen'e göndermede bulunur. Buna göre Züleyha o kadar güzeldir ki bu güzelliği Ehremen görse kötülüğü terk edip Müslüman olur:

[95] Bu gruplandırma yapılırken "Tökel (2016)" adlı çalışmadan yararlanılmıştır.

Ve ger kim Ehremen yüziŋi görsün
Müselmān ola yanıŋda otursun (1863)

Divan şiirinde bahsi geçen *İskender*, Zülkarneyn'le Makedonyalı Büyük İskender'in karışımı bir şahsiyet olup, ikisinin maceraları ve hayatları birbirine karıştırılmıştır. Birbirinden ayırt edilmeleri ise imkânsız hâle gelmiştir (Tökel, 2016, s. 147, 148). Mesnevide Hızır ile İskender'in yolcuğuna telmihte bulunulur. Hızır, İskender'e yol göstericilik ettiğini belirtir:

Çü Ḥaḳ'la eylemişdim āşnālıḳ
Ḳılıp İskender'e men reh-nümālıḳ (296)

İskender'in lakaplarından biri olan *zü'l-karneyn (iki boynuzlu)* sıfatına Hz. Ali'nin övgüsünde rastlanılır. İskender'in ab-ı hayatı aramasına atıfta bulunularak Hz. Ali'nin elinden ab-ı hayat içilmek istenilir. Hz. Ali'nin cennette Kevser havuzundan su dağıtacağı inancı vardır. Bir nevi bu inanca atıfta bulunulur. Kevser'in suyu ölümsüzlük veren su olarak nitelendirilir:

ʿ Alī'dür çünki Ẕü'l-ḳarneyn-i s̱ānī
Elinden içsem āb-ı zindegānī (496)

Nûşirevân, İran'ın Sasanî sülalesinden adaletiyle ün salmış bir padişahtır. İsmi, *tatlı can, ölmez ruhlu* anlamlarına gelmektedir (Tökel, 2016, s.190). Mesnevide kendisinden dünyanın geçiciliğini anlatan, peygamberlere ve büyük padişahlara yazılmış ağıt niteliğinde bir gazelde bahsedilir. Vezin gereği ya da şairin veya müstensihin hatası sonucu bu isim *'Âdil-i Şîrvân* şeklinde yazılmıştır. Padişah'ın herhangi bir özelliğine atıfta bulunulmamıştır. Sadece onun gibi bir padişahın bile öldüğünü, zamanın her şeyi öğütüp geçen özelliğini vurgulamak için kullanılmıştır:

ʿ Īsā vü Aḥmed-i Mürsel hani ol Şīr-i Ḫudā
Pād-şāhlar [u] hani ʿ Ādil-i Şīrvān hani (3362)

Şâh Kâvûs, Şehnâme'de bahsi geçen on ikinci İran padişahıdır. Dik başlı ve dünyayı gezen bir padişahtır. Bu gezmeleri sırasında ele geçirip kendisine bağlamadığı yer kalmaz (Tökel, 2016, s. 173-174). Züleyha'nın babası Şâh Taymus, kendisine benzetilir. Benzetilme yönü net değildir. Muhtemelen Kâvûs'un padişahlığının yetki alanının genişliğine atıfta bulunulmuştur:

Şehenşāh idi mis̱l-i Şāh Kāvūs
Onıŋ var idi adı Şāh Ṭaymūs (703)

Kutsal Kitaplarda Bahsedilen Şahıslar

Ashâb-ı Kehf, mağara arkadaşları anlamına gelmektedir. *Kur'an*'da Kehf suresinde bu kişilerin hikâyesi özet bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre, insanları puta tapmaya zorlayan zalim krala birkaç genç karşı çıkar ve ondan kaçarak bir mağaraya sığınırlar. Bu mağarada 309 yıl uykuya dalan gençlerin yanında bir köpeklerinin olduğu da rivayetler arasındadır (Tökel, 2016, s. 261). Mesnevide, Ashâb-ı Kehf'in köpeğinden bahsedilir. Mazlûm, kendisini bu topluluğun köpeği olarak görür ve Hz. Ali'den kendisine yardım etmesini bekler:

Egerçi kelb dirler nā-ḫalefdür
Seniŋ kelbiŋ seg-i Aṣḥāb-ı Kehf'dür (503)

Deccâl, kıyamete yakın ortaya çıkacağına inanılan bir gözü kör olan ve Tanrılık iddiasında bulunacak yaratığın adıdır. Hz. İsâ'nın onu öldüreceği söylenir. Mesnevideki bir müstezatta onun öldürülüşüne atıfta bulunulur:

Maẓlūmī seniŋ yanuḳıŋ oldı ona bir baḫ
Bir ṭarfe göziŋle
Ger baḫmayasan ṣāḥib-i ḳırān gelecekdür
Ol ḳātil-i Deccāl

Hızır, rivâyetlere göre âb-ı hayâtı içerek ölümsüzlüğe erişen, peygamber veya veli olduğu hususlarında ihtilaf bulunan kutsal bir kişidir. Hızır inancı neredeyse bütün toplumlarda izine rastlanan, İslâm kültür dairesinde kendisine büyük önemler atfedilen, Hz. Musa'ya rehberlik ve önderlik yaptığına inanılan, önemli ve esrarengiz bir inançtır. Hâlâ yaşadığına ve darda kalanlara yardıma koştuğuna dair pek çok rivayetler vardır (Tökel, 2016, s. 285).
Mesnevide, Hızır'dan benzetme yoluyla bahsedilmesinin yanı sıra müstakil bir hikâye içerisinde şahıs olarak da bahsedilir. Bu hikâye mesnevinin mukaddime bölümünde anlatılmıştır. Buna göre Hızır çölde başıboş gezinen çok güzel bir çocuğa rastlar. Çocuğa ne muradının olduğunu sorar. Çocuk da ona öğrenci olmak istediğini söyler. Hızır çocuğun bu isteğini kabul etmez sonra da gözden kaybolacağını ve eğer onu bulursa kendisini öğrenciliğine kabul edeceğini söyler. Hızır, gözden kaybolur ve çocuğu koruması için Allah'a dua eder. Âmin diyeceği sırada çocuk belirir

ve duaya âmin der. Hızır bu işlemi üç kere gerçekleştirir. Üçünde de çocuk Hızır'ı bulur. Sonra çocuk Hızır'a kendisinin gözden kaybolacağını söyler. Amaç, Hızır'a öğrencisinin değerini bildirmektir. Çocuk gözden kaybolur ve Hızır onu hiçbir yerde bulamaz. Sonunda çocuk kendisi ortaya çıkar. Hızır ona kim olduğunu sorar. Çocuk da bütün peygamberlere yoldaşlık yapan Cebrail olduğunu belirtir.

Hızır'ın geçtiği yerleri yeşillendirmesi, darda kalanlara yardım etmesi, Hz. Musa ile olan macerası, âb-ı hayât-ı içip ölümsüz olması bilinen, şiirlerde ve hikâyelerde sıkça kullanılan özelliklerdir. Fakat Hızır'ın Cebrail ile macerası kendisinden daha önce bahsedilmiş bir olay değildir. [96] Mazlûm'un örnek aldığı Câmî'nin Yûsuf u Züleyhası'nda da böyle bir hikâyeye rastlanmaz. Buna göre hikâye teliftir. Mazlûm'un Hızır ile Cebrail'i bir araya getirip kıyaslaması ve sonunda Cebrail'in kimliğini açıklaması, Hızır'ın insanlara darda kaldığında yetişmesi, Cebrail'in ise her peygambere darda kaldığında Allah tarafından yollanması özelliklerinin benzerliğinden olduğu düşünülmektedir. Nitekim hikâye içerisinde Cebrail; Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrâhîm, Hz. İsmâil, Hz. Yûsuf, Hz. Süleymân, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve hatta Hızır'a bile yardım ettiğini söyler[97]:

Ḳasem virdi çi şāha Ḫıżr İlyās
Żamīrinden muṣaffā ola bu pās (440)

Didi men maḫzen-i ʿilmü'l-yaḳīnem
ʿAlī üstād Cibrīl-i emīnem (459)

Kârun, Kur'an'da Firavun ve Hâmân'la birlikte anılan, Mûsâ peygamber zamanında yaşamış, zenginliği ve cimriliği, Allah'a olan isyanıyla meşhur olmuş ve bunun akabinde de malı ve mülküyle beraber yere geçmiş İsrailoğullarından bir kişidir (Tökel, 2016, s. 300). Mesnevide kendisinden herhangi bir özelliğine değinilmeden bahsedilir. Onun gibi birisinin bile öldüğü şeklinde bir imayla şiirde adı kullanılmıştır:

Hani İbrāhīm [ü] İsmāʿīl [ü] İsḥāḳ Nebī
Ḳārūn u Hārūn ol Mūsī-i ʿİmrān hani (3361)

Nemrûd, İbrâhîm peygamber döneminin, tanrılık iddia eden ve Hz. İbrâhîm'i ateşe attıran Bâbil kralıdır (Tökel, 2016, s. 305). Mesnevide, Hz. İbrâhîm'i ateşe atması ve bu olaydan mutlu olması olayına telmihte bulunulmuştur:

---

[96] Hızır hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: "Tökel (2016), s. 285-300"
[97] Mukaddime bölümünde yer alan bu hikâyenin ayrıntılı hâli için 245-486. beyitler arasına bakınız.

Çi İbrāhīm ol Nemrūd-ı merdūd
Yanar ota otardı oldı mesʿūd (472)

Şeddād, peygamberlerden veya salih kişilerden işitmiş olduğu ahiret âlemindeki Cennet'in bir benzerini yapmak iddiasıyla, Bâğ-ı İrem adı verilen efsanevi bahçeleri yaptıran, ilahlık iddiası ve zulmüyle meşhur kişidir (Tökel, 2016, s. 311). Mesnevide, dünyanın gelip geçiciliğini vurgulayan müstezatın bir bendinde Şeddâd'dan kibri, zenginliği ve zulmü yönleri ile bahsedilir. Ne kadar güçlü ve zengin olunursa olunsun bunların da bir gün biteceği mesajı verilir:

Bāğlarıŋa ivleriŋe çoẖ itme tefāẖür
Her çend küb ola
Çün ẓālim-i Şeddād-ı İrem'ler kiçecekdür
Bā-dīde-i ẖūn-bār (1539)

Mutasavvıf Şahıslar

Şeyh-i San'an, Mekke'de 400 dervişi olan, kemâl sahibi bir şeyhtir. Rum diyarından Hristiyan bir kıza âşık olur. Bu kız için dinini değiştirip Hristiyan olur. Müritlerinin Allah'a yalvarması sonucu yeniden İslâm dinine döner. Kendisiyle alay eden Hristiyan kızı gördüğü rüya üzerine ona âşık olur ve İslâm dinini kabul ederek kısa süre sonra ölür (Tökel, 2016, s. 324-325). Mesnevide Şeyh-i San'an'ın Hristiyan kızına olan aşkından dolayı dinden çıkması ve halka rüsva olmasına telmihte bulunulmuştur:

Virüp tersāya ol çün nūr-āyīn
Kim ondan Şeyẖ-i Ṣanʿān oldı bī-dīn (168)

Gehī rüsvā idersen Şeyẖ-i Ṣanʿān
Gehī şeydā idersen Pīr-i Kenʿān (869)

Mansûr, *Ene'l Hak* dediği için darağacına asılmış bir mutasavvıftır. Mesnevide darağacına çekilmesine atıfta bulunulmuştur:

Gehī Manṣūr['ı] dāra çekdürürsen
Gehī Maẓlūm'ı nāra yandurursan (867)

2.2.7.7. Evlilik

Çift kahramanlı aşk mesnevilerinin hepsinde olmasa da bir kısmında kahramanlar birbirine kavuşur ve evlenirler. Bu evlilik kız isteme, çeyiz, gelin karşılama ve düğün törenlerinden oluşur. Mesnevide ikisi de Züleyha'nın başından geçen iki evlilik gerçekleşir. İlk evlilik Züleyha ile Mısır azizi arasında gerçekleşir. Kız isteme töreni bir nev'î mektupla gerçekleşir. Çünkü Mısır şahı, azizin yanından ayrılmasına izin vermez. Züleyha'nın çeyizi birçok eşek yükünden, bin taht-ı revanlı deveden, bin köleden, altın ve incilerden oluşmaktadır. Züleyha'yı karşılamak üzere aziz ve maiyeti Mısır'dan çıkarlar. Aziz, şehirden çıkmadan evvel Mısır'ı donatıp şenlik düzenlemelerini emreder. Züleyha ve maiyetindekiler çalgı çengi ve mugannilerle Mısır'a doğru gelirler:

Bezetdiler Züleyḫā'nı çi şāhī
ʿEmārīde oturdılar çi māhī (943)

Onıŋ divelerini itdiler bār
Onıŋ çehīzini ḫarvār ḫarvār (944)

Onıŋ-çün miŋ dive üştür kecāve
Onıŋ-çün miŋ ḳul u ḳurbān ʿilāve (945)

Kemānçe düşmiş idi pīç ü tāba
Çekerdi nāle sūrnā vü rebābe (948)

O mecmaʿda çalurdı Zühre çengin
Düşürdi raḳṣa hamu bī-direngin (949)

Buyurdı itdiler Mıṣr'ı çerāġān
Şehirden çıḫdılar hamu şitābān (953)

Hikâyede ikinci evlilik Züleyha ile Yûsuf arasında olur. Bu evlilikte kız isteme, çeyiz ve kız karşılama törenleri yoktur. Bütün Mısır halkının davetli olduğu bir düğün töreni gerçekleştirilir. Bu evliliğin ilk evlilikten farklarından biri semâvî bir evlilik olmasıdır. Göklerde Yûsuf ile Züleyhâ'nın nikâhı kıyılır. Ayrıca Züleyha'nın ilk evliliğinde gerçekleşmeyen gerdek gecesi bu evlilikte gerçekleşir. Bu evlilik ilk evliliğinin aksine Züleyha'yı çok mutlu eder:

Seniŋ çün ʿarşda men bağladım ʿuḳad
Onı senden ötür men eyledim ʿaḳd (2531)

Yūsuf esbāb-ı ṭoy ḳıldı müheyyā
ʿAceb şāhāne daʿvet ḳıldı ber-pā (2535)

Temām-ı ḫalḳ-ı Mıṣr'a ḳıldı daʿvet
Olara virdi çoḫ inʿām [u] ḫilʿat (2536)

Nikāḥ ʿaḳidini bağladı ol şāh
Ṭoyından raḳṣa düşdi mihr ile māh (2538)

2.2.8. İnsan

2.2.8.1. Aşk

Aşk; bir kimseye veya bir şeye karşı duyulan çok kuvvetli sevgi ve bağlılık, aşırı muhabbet; şiddetli istek, tutku; kadın ve erkek arasındaki çok kuvvetli duygu, sevgi bağı anlamalarına gelir. Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi çift kahramanlı bir aşk hikâyesi olduğu için aşk duygusu da diğer birkaç yoğun duygu (kıskançlık) gibi anlatıyı ayakta tutan sütunlardan biridir. Daha önce kişiler başlığı altında aşk mevzusu anlatıldığı için burada genel bir değerlendirme yapılacak ve eserde aşk üzerine ileri sürülmüş düşüncelere yer verilecektir.

Eserde, ortada bir aşk varsa bu aşkın duyulduğu kişi muhakkak Yûsuf'tur. Özneler değişse de aşk cümlesinin nesnesi sürekli odur. Züleyhâ, Mısırlı güzel ve zengin kız ile Mısır hatunları Yûsuf'a aşk beslerler. Bunlardan Züleyhâ ve Mısırlı hatunların aşkı beşerî bir aşk niteliği gösterse de Mısırlı güzel ve zengin kızın aşkı beşerî aşktan ilâhî aşka evrilir. Aşkın tanımlarından birisi de çok kuvvetli sevgi ve bağlılık olduğu için Yakup'un ve onun kız kardeşinin Yûsuf'a duyduğu sevgi aşk olarak nitelendirilebilir. Görüldüğü üzere bu duygu kim tarafından beslenirse beslensin hikâye içerisinde muhatabı mutlaka Yûsuf olmaktadır.

Mazlûm, eserin mukaddime kısmında gerçeğin sadece aşk olduğunu, suret aşkının helak eden bir hastalık olduğunu, kendisinin aşkın dediği doğrultuda hareket ettiğini ve bu eseri yazdığını belirtir. Eserin yazılma sebebi aşktır; yoksa Yûsuf da Züleyhâ da birer bahanedir:

Bu ṣūret maʿnīden ṣūret ġarażdur
Ki ṣūret ʿaşḳı bir mühlik marażdur (125)

Ḥaḳīḳat ger yüzin görsetmez-idi
Mecāz-ı ʿaşḳ ṣūret tabmaz-idi (128)

Menem ʿaşḳıŋ buyuruğına gitdüm
Özim çün birce bāzīçe düzeltdüm (131)

Mazlûm'a göre aşksız insan yoktur ama bu duyguyu anlayan da yoktur. Mazlûm'un kastettiği aşk ilâhî aşktır. Allah aşkını insan aşkından daha üstün tutar. Ona göre Allah aşkını bilmeyen kişi çölde kalmış bir hayvan gibidir:

Şu bil kim ʿaşḳsız bir kimse yoḫdur
Ammā aŋlamayan dünyāda çoḫdur (184)

Ḳalurdılar behāʾim teg çerāda
Ḫudāy ʿaşḳını bilmezler arada (186)

Mazlûm, aşk konusunda ifade ettiği düşüncelerinde ne kadar samimidir bilinmez ama bu düşüncelerin ortak bir noktası vardır: o da aşkın varlığı ebedî yaptığına inancıdır. Mazlûm'a göre Mecnûn Leyla'ya; bülbül güle; pervane muma âşık olmasaydı adları bilinmezdi. Eğer bu dünyada kalıcı olmak isteniyorsa aşka düşmeli ve bu aşk da ilâhî aşk olmalıdır:

ʿAceb lezzetlüdür ʿaşḳ-ı Ḫudāvend
Ki bu ʿālemde yoḫdur ona mānend (188)

Eger bu cāmdan içmezdi Mecnūn
Onıŋ adını dutımazdı gerdūn (191)

Ki disiler ki ʿaşḳa kimdi ṣādıḳ
Diyeller bülbül ü pervāne ʿāşıḳ (194)

Aşk, bir kişinin yüreğini mesken tuttuysa o kişiyi Mecnûn gibi dillere düşürür. Aşk gizlenebilecek bir duygu değildir:

Her ol yürekde kim meʾvā ider ʿaşḳ
Onı Mecnūn kimiŋ rüsvā ider ʿaşḳ (754)

Ne ḫoş didiler āsān gitmek olmaz
Ki ʿaşḳ [u] meşki pinhān itmek olmaz (755)

Mazlûm, mesnevinin birçok yerinde ilâhî aşkı yüceltir ve Allah'tan bu aşkı diler. Ona göre mecâzî aşkın yakıcılığı varsa da ilâhî aşk daha kutlu bir duygudur. Bundan dolayı kendisine gerçek aşkın nasip olmasını ister :

Mecāzī ʿaşḳda vardur bile sūz
Ḥaḳīḳī ʿaşḳ olur elbette fīrūz (1530)

Ḫudā rūzī ḳıla ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳī
Ki ondan ġayrı istemem refīḳi(1531)

Çi tapdıŋ Ḥaḳḳ'ıŋ ʿaşḳı saŋa besdür
Behişt [ü] ḥūr-ı ʿīn emr-i ʿabes̱dür (3478)

Allah tecelli edip de kâinatı yarattığı zaman aşk duygusunu, gökyüzüne ve feleklere sunar ve onlar da bu duyguya güç yetiremeyip kabul etmezler. Ama gökyüzünden de feleklerden de küçük ve aciz olan toprak zerresi insan bunu kabul eder:

Bu ʿaşḳı ittiler ārż āsmāna
Götürebilmedi geldi emāna (583)

Götürmedi çi ʿaşḳ[ı] çarḫ-ı eflāk
Götürdi boynına bu ẕerre-i ḫāk (584)

Aşk, sürekli talep edilen ve ulaşılmak istenen bir duygu olsa da bu duygunun insana rahat verdiği söylenemez. Âşık insanın derdi kederi her zaman çoktur:

Maʿu'l-ḳıṣṣa ki rāḥat ʿaşḳa yoḫdur
ʿĀşıḳlarıŋ ġam u ġuṣṣası çoḫdur (3357)

2.2.8.2. Âşık

Âşık, aşk duygusunu besleyen kişinin sıfatıdır. Mesnevideki âşık insanlar, kişiler başlığında ele alındığı için bu başlık altında kısaca bu kişilerden ve kime âşık olduklarından bahsedilecek ve Mazlûm'un âşık hakkındaki düşüncelerini içeren beyitlere yer verilecektir. Mesnevide Yûsuf'un sonradan Züleyhâ'ya âşık olması dışında, bütün âşıkların âşık olduğu kişi Yûsuf'tur. Züleyhâ, Mısırlı hatunlar, Mısırlı zengin ve güzel kız, Yakup ve Yakup'un kız kardeşi Yûsuf'a âşıktır. Bu âşıklardan en aşkına sadığı Züleyha ve Yakup'tur. İkisi de Yûsuf'u sevmekten vazgeçmez.
Mazlûm, âşıkların çeşitli olabileceğini, bazılarının mala mülke, bazılarının güle laleye, bazılarının çalışmaya, bazılarının ise mollalığa âşık olduğunu belirtir. Tabi kendisinin onayladığı âşık çeşidi Hakk'a âşık olandır:

Birisi ʿāşık oldı mülk ü māla
Birisi ʿāşıḳ-ı güldür ü lāle (180)

Birisi ʿāşıḳ ol ḥüsn-i ḥaḳīḳa
Ki yetse Ḥaḳ teʿālā teg refīḳa (183)

Mazlûm'a göre âşık maşukundan ne kadar eziyet görürse görsün sabretmeli ve ah çekmemelidir. Şair, âşık olunacak tek varlığın Allah olduğunu ve iki dünyada da insana sadece Allah'ın yâr olabileceğini belirtir. Bunun sebebini ise güzelliğinin asla değişmeyeceğine ve zatında eksikliğin bulunmayışına bağlar (1483):

ʿĀşıḳ oldur ger oŋa maʿşūḳı bir cebr eylese
Cebrine rāżī ola çekmese ondan ötri āh (1115)

Ḫudā'ya ʿāşıḳ ol kim var hemīşe
İki dünyāda oldur yār hemīşe (1482)

2.2.8.3. Ayrılık

Hikâyenin baskın unsurlarından birisi de ayrılıktır. Ayrılık kelimesi anılır anılmaz akla ilk olarak Yakup gelmektedir. Yakup, Yûsuf'tan biri kısa süreli olmak üzere üç defa ayrılmıştır. İlki kız kardeşinin Yûsuf'u alıkoyması, ikincisi Yûsuf'un kuyuya atılıp sonrasında ise kervana satılması, üçüncüsü ise kendisinin ecelinin gelip de ölmesi ile gerçekleşmiştir. Kız kardeşinin Yûsuf'u

alıkoyduğu süre bilinmese de Yakup'un ona beddua edecek ve ölümünü isteyecek kadar bu ayrılığa dayanamadığı ortadadır:

Gül-ruḫımdan meni ayırdıŋ Ḫudāy'dan ḳorḫmadıŋ
Daŋla maḥşerde Ḫudā'ya neme virürseŋ cevāb (672)

Rişte-i ʿömriŋ üzülsün odlara düşsün teniŋ
Cānıña degsün belālar üstiŋe miŋ miŋ ʿaẕāb (673)

Yakup'un Yûsuf'tan ikinci ayrı kalması 40 yıl sürer ve bu süre içerisinde oğlunun ayrılığına ağlaya ağlaya kör olur. Bu ayrılık yıpratıcı ve uzundur. Yakup'un üçüncü ayrılığı ise ecelinin gelmesi ile gerçekleşir. Bu ayrılık her insanın başına geldiği için yaşarken yaşanan ayrılıklar kadar dramatik değildir:

Ki ḳırḫ ildür ki bir oğlım itipdür
Onıŋ hecri gözimi kūr idüpdür (3019)

Züleyha, Yûsuf'la aynı yerde hatta aynı evde yaşamaktadır ama Yûsuf'un ona yüz vermemesi ona ayrılıkların en derinini yaşatmaktadır. Züleyha, yıllar boyu Yûsuf'un yollarını gözler ve ona kavuşmayı diler. Yakup gibi Züleyha da bu ayrılığın acısıyla kör olur. Sadece kör olmakla kalmaz, malından mülkünden ve güzelliğinden de olur:

Gice gündüz menimle vardu hem-rāh
Ne fāʾide yüzimġa baḫmaz aṣlā (1854)

Her ol ʿāşıḳ ki ʿaşḳından nefūrdur
Ve ger kim yavuḳ olsa hem ki dūrdur (1855)

Didi ez-bes seniñ-çün aġladım zār
Gözüm kūr oldı özüm ḫˇār [u] nā-çār (2506)

Hikâyenin sonlarında Beşîr'in annesinin, oğlundan yıllardır ayrı olduğu belirtilir. Yakup'un, oğlunu köle olarak satması üzerine kadın ona beddua eder ve Yakup'un oğlu da köle olarak satılır. Yakup, Yûsuf'tan 40 yıl ayrı kaldığına göre Beşîr'in annesi de 40 yıl oğlundan ayrı kalmıştır. Bu

ayrılıktan hikâyenin sonunda aniden bahsedildiği için kadının acısından sadece o anda haberdar olunur ve ayrılık süreci hakkında tam bir bilgi sahibi olunmaz:

Ki tā sen oğlıŋı görmeyeŋ ey pīr
O hem görmese oğlın bile taḳdīr (3115)

Yûsuf, sadece ailesinden değil vatanından da ayrı kalmıştır. Yakup oğlundan, Züleyha sevdiğinden, yaşlı kadın Beşîr'den ayrı kalmışken Yûsuf'un ayrı kaldığı kendisini kıskansalar da ağabeyleri, kendisini çok seven babası, öz kardeşi İbn-i Emin ve memleketi Kenan'dır:

Vaṭanım yādıma düşdi çekdüm ondan ötri āh
Gör nice bu ġuṣṣalar cānımnı bīmār eyledi (2677)

2.2.8.4. Güzellik

Güzellik; bir nesnenin, öznede haz ya da estetik beğeni duygusuna yol açan temel bir özelliği; görme ve işitme duyuları aracılığıyla beğenilen, hoşa giden, hayranlık uyandıran biçim ve ölçülerin meydana getirdiği uyumlu ve düzenli bütün; orantı, yetkinlik, basitlik, birlik ve ölçü yoluyla, duyuların ya da zihnin hoşuna giden, insanda estetik bir beğeni duygusu yaratan şeydir (Cevizci, 1999, s. 391).

Yûsuf, hikâyede güzelliğin kalesini tek başına yönetmektedir. Züleyhâ da güzeldir, gönül çelicidir ama Yûsuf kadar güzelliği vurgulanmış değildir. Yûsuf'un güzelliği sadece bu kurgusal metinde değil bu metnin örnek aldığı dinî kaynaklarda da doğrulanmaktadır.

Hz. Âdem yaratıldıktan sonra ona bütün evlatları gösterilir. Bu kadar insan içerisinde bir kişi güzelliğiyle Âdem'in dikkatini çeker. Âdem, onun kim olduğunu sorunca Allah onun, güzelliğin iki payını verdiği Yûsuf olduğunu söyler. Bu öyle bir güzelliktir ki güzeller bile bu güzelliği izleyecektir:

Çi Ādem onlara ḳıldı nigāhī
Görindi gözine bir yaḫşı māhī (591)

Ki hamu ḫalḳdan artuḳdur cemāli
Meh u ḫurşīdden artuḳdur kemāli (592)

Cemāliŋ ikki ḥiṣṣe virdim oŋa
Kim itsiler hamu ẖūblar temāşā (605)

Yûsuf'un güzelliğine Züleyhâ önce rüyasında âşık olur. Onu evine alıp da beraber yaşamaya başlayınca bu güzelliğe düşkünlüğü daha da artar. Züleyha'nın bu düşkünlüğünü duyan Mısırlı hatunlar onu kınar. Züleyha onlardan intikam almak için Yûsuf'u onların karşısına ellerinde bıçak varken çıkarır. Kadınlar, Yûsuf'un güzelliği karşısında beğenilerini ellerini keserek sergilerler. Yûsuf güzeldir ve insanların estetik beğenilerine hitap eder. Yûsuf'u görüp de onu beğenmeyen, sevgi beslemeyen yoktur. Yûsuf'a karşı gösterilen bu beğeni sadece kadınlara has bir durum değildir. Erkekler de Yûsuf'u beğenir. Mısır azizi, Yûsuf'u gördüğü zaman güzelliği karşısında ona secde etmeye kalkar. Bu insanın içerisindeki güzellik beğenisinin yarattığı coşkuyu ifade etmesi bakımından önemli bir sahnedir:

Yūsuf'ı gördi çün ẖurşīd-i tābān
Oŋa çoẖ ḳıldı taʿẓīm-i firāvān (1277)

Egildi Yūsuf'a tā ḳılsa secde
Onıñ şāh olmağına virse müjde (1278)

Hikâyede, Yûsuf sürekli olarak güzel olarak anlatılmış ve insanlar üzerindeki etkisi vurgulanmıştır. Fakat Yûsuf'un neden güzel olduğu Züleyha'da anlatıldığı gibi anlatılmamıştır. Züleyha güzeldir çünkü gözleri şehladır. Yüzü güneş gibi parlaktır. Boyu servi ağacı gibi endamlı ve uzundur. Yüzünde amber kokulu siyah beni vardır; kaşları hilâl gibi kavislidir. Bakışları baştan çıkartıcıdır; dudakları ölümsüzlük suyunun kaynağıdır ve tatlıdır. Saçları amber kokulu ve zincir gibi büklüm büklümdür; teni gül yaprağı gibi nazik ve tazedir; memeleri nar gibidir; baştan ayağa gümüş gibi bembeyazdır (706-720):

İki şehlā gözi var idi ẖummār
Bile ġamzeli vü ʿayyār [u] mekkār (710)

Lebinde var idi āb-ı ḥayātı
Bile şīrīn-idi ḳand u nebātı (711)

2.2.8.5. Kıskançlık

Kıskançlık mesnevinin yönlendirici ve büyük etki yaratan duygularından birisidir. Yûsuf'un kardeşlerinin babalarının Yûsuf'u daha çok sevmesini kıskanması Yûsuf'un hayatını değiştirir. Bu kıskançlık Yûsuf'u kuyuya attırır. Dolayısıyla hikâyenin olay örgüsü başlar ve Yûsuf kuyudan Mısır şahlığına giden süreci yaşar:

Ḥased apardılar ḳardaşlar ondan
Ki bīzār oldılar yoldaşlar ondan (1012)

2.2.8.6. Gurbet-Vatan Hasreti

Yûsuf u Züleyha hikâyesi bir eve benzetilecek olsa bu evin ana sütunlarından birisi de gurbet olurdu. Yûsuf u Züleyha mesnevisi yazan şairlerin bu hikâyeyle gerçek hayatta bir bağlılık ve yakınlık duydukları için yazdıkları bilinen bir gerçektir. İncelenen hikâyenin müellifi Mazlûm da her fırsatta gurbette oluşunu ve memleketi Sebzevar'a ulaşmak istediğini dile getirir.[100] Züleyha'nın ve Yûsuf'un memleketlerinden ayrı oluşları bu hikâyeye karşı Mazlûm'da yakınlık hissi uyandırmış olmalı ki hikâyeyi kaleme almıştır. Mesnevi kişilerinden Yûsuf ve Züleyha'nın gurbette oluşu, gerçek hayattaki kişilerden ise Mazlûm'un gurbette oluşu hikâye içerisinde yeri geldikçe anılmıştır. Bu üç kişiden gurbette oluşu en çok hissettirilen ise Yûsuf ile Mazlûm'dur. Tüm hikâyeyi bir tarafa bırakıp da bu gözle mesneviye bakıldığında Mazlûm'un adeta gurbette oluşunu dile getirmek için bu anlatıyı kullandığı görülebilir. Mazlûm'daki Sebzevar aşkı her fırsatta dile gelmekte ve oraya yeniden dönmek için duaya dökülmektedir.

Yûsuf'un gurbeti kardeşlerinin onu kuyuya atması ve kervana satılmasıyla başlar. Yûsuf, Mısır'a götürülür; zindanlarda da uyur; tahtlarda da oturur. Fakat bu onun gurbette olduğu gerçeğini değiştirmez. Yûsuf sürekli Kenan'ın ve ailesinin hasretini çekmektedir. Zindandayken Kenan'ın rüzgârını hissetmek için o yöne doğru duvarda delik açar. Yûsuf Mısır'a şah olmuştur olmasına ama içinde bir boşluk vardır. Belki de o güne kadar görmediği bu boşluğu kardeşleri Mısır'a geldiğinde ve tekrar Kenan'a gittiklerinde hisseder:

Hīç kāfir olmasun men teg ġarīb ü der-be-der
Kim menim teg āḫir olur ḥāli ġurbetde tebāh (2260)

---

[100] Ayrıntılı bilgi için bkz: 1. Bölüm: Mazlûm'un Hayatı ve Eseri

Hīç kāfir olmaya ġurbette bī-yār u refīḳ
Ger başı yastuḳa yetse hani ġam-ḫ˘ār-ı ġarīb (2797)

Mesnevide gurbeti yaşayan bir başka kişi Züleyha'dır. Züleyha Mağrip'ten sevdiği adamla evlenme ümidiyle Mısır'a gelir. Fakat evlendiği adamın Yûsuf olmadığını öğrenir ve Yûsuf'la kavuşacağı zamana kadar sürecek olan gurbeti başlar. Züleyha'nın gurbeti hem ailesinden hem de sevdiğinden mahrum kaldığı için katmerlenmiş bir gurbettir.

Ḫalḳ arasında ḳayıtabilmenem men n'eyleyüm
Gidebilmem Mıṣr'ġa tā ḳaluram bī-aḳrabā (971)

Ki çoḫdandur Züleyḫā intiẓārdur
Yūsuf'dan ötri çoḫ çoḫ bī-ḳarārdur (984)

Onıñ aḥvāli ġurbetde ḫarābdur
Bu Maẓlūm kimi yüregi kebābdur (985)

Her fırsatta gurbette oluşunu dile getiren Mazlûm aslen Sebzevarlıdır. Mesnevisini gurbette yazmaya başlamış ve bitirmiştir. Mazlûm; Habûşân, Zûrım, Çenârân ve İstahr adlı yerleşim yerlerinde yaşamıştır. Hatta bunlardan Zûrım'ı çok sevdiğini de dile getirmiştir. Fakat bu beğeni hiçbir zaman Mazlûm'un vatan hasretini unutturmamıştır. Her fırsatta Allah'a kendisini Sebzevar'a ulaştırması için dualarda bulunmuştur:

Yitürsün meni burdan Sebzevār'a
Ki yetsem belkim ol yār u diyāra (103)

Ġurbete düşdiŋ sen ey Maẓlūm oldıŋ bī-vaṭan
Dimediŋ hergiz ki bir yār u diyārım var meniŋ (49)

Dağı ġurbet maŋa kār itmiş idi
Ġam-ı hicrānda bīzār itmiş idi (991)

Bu nüsḫanı ḳılup ġurbetde manẓūm
Adı Mihrʿalī-i meşhūr [u] maʿlūm (3269)

2.2.8.7. Hediye Verme / İhsanda Bulunma

Mesnevideki hediye verme ve ihsanda bulunma ritüelleri Yakup'un Mısır azizine hediye göndermesi dışında hep varlıklı kimseler tarafından yapılmıştır. Bu hediye ve ihsanlar çoğunlukla; at, hilat, köle, inci, devlet rütbesi, mal-mülk, altın ve buğday şeklindedir. Mesnevideki hediye verme ve ihsanda bulunmalar şu şekilde sıralanabilir:

- Aziz, mektubu getiren elçiye altın vererek bolca ihsanda bulunur (923).
- Yusuf, Arap'a büyük bir inci verir (2291).
- Mısır şahı, sâkîye hilat ve mal- mülk verir (2397).
- Mısır şahı, Yûsuf'a zindandan çıktığında 1000 köle at ve kaftan yollar (2446- 2447).
- Mısır şahı, Yûsuf'u önce aziz sonra da şah yapar (2455- 2456).
- Yûsuf / aziz kardeşlerini Kenan'a yollarken eşek yüküyle buğday verir (2667).
- Yûsuf, düğününde bütün Mısır halkına bahşiş ve hediye verir (2536).
- Yakup, Mısır şahına peynir, yün, kurut ve kara gümüş yollar. Amacı sadaka istemektir (2645).
- Yûsuf, İbn-i Yamin'e büyük bir inci verir (2754).

2.2.8.8. Nasihat Verme

Asırlar boyunca yapılmasının yanlış olduğuna inanılan şeylerden insanları alıkoymak, sakındırmak için çeşitli yaptırımlar uygulanmış, ama önce bunların yapılmaması için insanlara bazı telkinlerde bulunulmuş ve nasihatler verilmiştir. Böylece nasihat, insanlığın toplumsal bir düzen içinde devam etmesini sağlayan kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görülmeye başlanmıştır (Canım, 2014, s. 180). Mazlûm da bir şair olarak bu zorunluluğu hissetmiştir ki doğru bulmadığı durumlarda araya girerek nasihatler vermiş ya da bütünüyle nasihatlerden oluşan kısımlar yazmıştır.

Mesnevi boyunca anlatıcı tarafından çeşitli durumlarda nasihatler verilmiştir. Anlatıcı bu nasihatleri bazen kendisine, bazen okuyucuya bazen de hikâyenin hatime bölümünde olduğu gibi beş yaşındaki oğluna vermiştir. Mesnevinin mukaddime bölümünde bulunan mevize kısmında Mazlûm kendisine çok fazla konuşmaması gerektiğini zira anlattığı şeyleri anlayanın olmayacağını ve takdire razı olması gerektiğini söyler:

> Diliŋ bağla dahi danışmagin çoẖ
> Ki bu esrār burda aŋlayan yoẖ (212)

Gel ey Maẓlūm ol taḳdīre rāżī
Ki yetsün müddeʿāya şāh u ḳāżī (562)

Mazlûm, hikâyenin asıl işlendiği bölümde konuyu duraksatarak kendisine nasihatlerde bulunur:

Gel ey Maẓlūm işiŋi ḳoy Ḫudā'ya
Kim oldur reh-nümā her bī-nevāya (1681)

Çi ol hīç kimseni itmedi maġmūm
Seni hem eylemez elbette maḥrūm (1682)

Hikâyenin işlendiği asıl bölümde daye, Züleyha'ya gördüğü rüyalara inanmaması gerektiği konusunda nasihatler verir:

Yine didi bu dişleriŋ yala[n]dur
Yalanı çin ṣanmaḳ ne gümāndur (798)

Yine didi ki varsın ʿaḳla kāmil
Yüregiŋden çıḫar bu fikr-i bāṭıl (800)

Hikâye boyunca çeşitli vesilelerle nasihatler verilmiştir ama mesnevide nasihatlerin kesintisiz bir şekilde verildiği yer hatime bölümünün mevize kısmıdır. Anlatıcı bu kısımdan nasihatler diye bahsetmiştir. Bu kısımda Mazlûm beş yaşındaki oğluna çeşitli konularda nasihatler verir. Bu nasihatler şu şekilde sıralanabilir:

- Elinde güç varken bunu ganimet bilerek Allah'a itaat ve ibadet et (3370, 3374).
- Ölümü unutup büyüklenme, Allah'ı asla unutma (3371-3373).
- Allah'ı tanımak için şer'i ilme yönel çünkü bilen görür bilmeyen ise kördür (3375-3376).
- Âlim olduğunda ilminle hareket etmeyi bil (3380).
- Kalemi elinden düşürme, yazı hatıra kalacak en güzel şeydir. Kalem seni nimete ve devlete ulaştırır. (3383-3384).
- Âlim ve tabip dışında kimseyle oturma. Tabip olmasa dermansız, âlim olmasa imansız kalırsın. Allah'tan korkmayanlarla sakın dost olma (3385-3389).
- Allah dostlarına yakın, riyakârlara ise uzak ol. Allah dostlarından asla ayrılma, riyakârlardansa kaç. Riyakârlar yılan gibidir onları Allah bile sevmez (3390-3394).

- Durabilirsen tek başına dur; elinden ihtiyarını verme. Asaletsiz kimselerle evlenip lanet tasmasını boynuna takma. Evleneceksen tavrından mutlu olacağın insan evladı birisini al. Asla iki kadın alma; seni bir anda mahvederler. Eksik akıllılarla yoldaş olma yoksa sana yolunu kaybettirirler (3395- 3400).
- Dostlarına ihsanlarda bulun ki sürekli yârin olarak kalsınlar. Cömert Cehennem'den; cimri ise Cennet'ten uzaktır (3404-3405).
- Her malı mülkü kıskanma yoksa dertten ayın halesi gibi zayıflarsın (3406).
- Allah'ın emrine razı ol. Allah'tan bir an bile gafil olma (3407-3408).
- Cesaretli ol. Cesaretli kimse nefsini öldürendir (3410-3412).
- Karının evden çıkmasına izin verme; onu kendinle başka yerlere götürme; gözü açılırsa başına belalar açar. Eğer erkeksen karını kapı gibi bağlamayı bilmelisin. Ağacın dalının bahçeden çıkması nasıl yağmalanmasına sebep oluyorsa karının da evden çıkması aynı duruma sebep olur. Karının dediklerine uyma. Evden çıkmakta ısrar ederse günahı onun boynunadır (3416-3422).
- Her şey için sinirlenme. Yoksa Allah senden razı olmaz. Hiddet ateş gibidir; insanı yakar. Tahammül etmek güzel bir şeydir. Tahammül ederek işlerini Allah'a bırak (3425-3427).
- Çalışmayı kendine âdet edin. Ekmeğini kazanırsan kimseye minnet eylemezsin (3428-3429).
- Kanaatkâr ol. Kanaatkârlık sınırsız bir hazinedir. Allah'a şükret (3430-3431).
- Belalara karşı Eyüp'ün sabrını göster ki Allah'ın nezdinde kıymetin olsun (3434).
- Şaraba, sarhoşluğa meyletme yoksa imanın gider. Şarap bütün günahların başıdır; kıyamette gözlerin kör olur. Kevser şarabını düşün, Kevser sâkîsi seni susuz bırakmayacaktır. Şarap içenin yeri Cehennem'dir. Ateş bile ondan rahatsız olur (3435-3439).
- Nâ-mahreme bakma yoksa mahşerde iki gözün kör olur. Allah korusun zinakâr olursan yerin Cehennem olur. Bu dünyada da kıyamette de aşağılanırsın. Dünyada ömrün az olur; diğer dünyada da gözüne gaz dökerler ve senin zinakâr olduğun senden akan irinden anlaşılır. Peygamberler seni aşağılar, melekler sana lanet eder, kullar ise seni ayıplar. Zina eden erkek şunu bilsin ki karısı da kötü işler yapmaktadır (3440- 3447).
- Kimse hakkında dedikodu yapma. Kimseyi töhmet altında bırakma ve kimseye iftira atma. Yoksa yerin Cehennem olur (3449-3451).
- Sonradan görme kişilerden borç alma. Birisine borç verdiğinde senet yap. En iyisi ne borç almak ne de borç vermemektir. Çünkü borç muhabbetin makasıdır (3452-3455).
- Birine bir şey verdiğinde onun başına kakma. Eğer bunu onun gözüne sokup durursan sevap yerine azapla karşılaşırsın (3456-3457).
- Haram mal yeme; malın sahibi razı olmayana kadar Allah seni bağışlamaz. Yetim malını sakın yeme (3458-3460).

- Yalancı şahitlik yapma yoksa kıyamette yüzün kara olur (3461-3462).
- Haksızlara fetva verme; birinin evine izinsiz girme (3463).
- Annene ve babana itaat et. Onlardan bir saat bile gafil olma; senden razı olmazlarsa eğer namazın bile kılınmaz; Cennet'i asla göremezsin (3466-3468).
- Yalancı olma; yalancı iki dünyada da zavallıdır. Her zaman doğruyu söyle. Allah doğru söyleyeni korur (3469-3470).
- Mazlum olana zulmetme yoksa Cehennem'e gidersin. Kibirlenme. Kibir Şeytan'ın işidir. Mütevazı ol ki Allah senden razı olsun. Kendini aşağı gör ki Allah seni yüceltsin (3471-3474).
- Mecâzî aşka meftun olma. Yoksa Mecnûn gibi delirirsin. Âşık olacaksan Allah'a âşık ol. İki dünyada da gerçek aşk Allah aşkıdır; gerçek sevilmesi gereken de Allah'tır. Allah gibi bir dostu bulduktan sonra Cennet de huri de önemsizdir (3475-3478).

Görüldüğü üzere Mazlûm, oğluna gerek dünya hayatını gerekse de ahiret hayatını kolaylaştırıcı nasihatlerde bulunmuştur. Oğluna dinî konularda nasihatler verdiği gibi dünyevî konularda da nasihatler vermiştir. Bu dünyevî konulardan birisi de kadınlar hakkındaki nasihatleridir. Mazlûm'un bu konudaki tavrı çok keskin ve serttir. Onun dışındaki nasihatler yaşanılan şu zamanda bile uygulanacak türden evrensel nasihatlerdir. Yalan söylememek, iftira atmamak, zulmetmemek gibi herkesçe kabul edilecek öğütlerdir.

2.2.8.9. Yas

Her başlangıcın bir bitişinin olması gibi hayatın da ölüm gibi bir sonu vardır. Züleyha, uzun zaman sonra kavuştuğu Yûsuf'unu kaybeder. Yûsuf, kendi ölümünden haberdardır fakat bunun Züleyha'dan gizlenmesini ister. Züleyha'nın bunu kaldıramayacağını bilir. Nitekim de öyle olur. Yûsuf'un ölümü Züleyha'dan gizlenir. Yûsuf'un ölmesiyle beraber ailesi ve hizmetçileri ağıt yakıp ağlamaya başlarlar. Züleyha bu sesleri işitince kıyametin koptuğunu sanır. Bunun sebebini sorunca birisi ona Yûsuf'un öldüğünü söyler. İşte asıl yas o zaman başlar. Züleyha, bunu duyar duymaz Yûsuf'a doğru koşar. Na'şına sarılır. Züleyha, iki gözünü oyup Yûsuf'un tabutuna sürer. Sevgilisi olmadan görmenin bir anlam ifade etmediğini söyler. Yûsuf'a sarılarak oracıkta can verir. Züleyha'nın ölmesiyle de beraber herkes ağlamaya başlar. Mesnevide, Züleyha'nın gözlerini oyup tabuta sürmesinden başka aşırı bir yas uygulaması yoktur. Ölümlerine ağlanılır ve ölüler defnedilir:

Vaṣiyyetim size oldur ki zīnhār
Züleyḫā'ya munı itmeŋ ḫaberdār (3310)

Züleyẖā çün işitdi bile āvāz
Didi āyā ḳıyāmet oldı āġāz (3325)

Ki bile nevḥa vü efḳān iderler
Neme menden bile pinhān iderler (3326)

Birisi didi Yūsuf öldi nā-gāh
Cānı çıẖdı bedenden olgin āgāh (3327)

İki gözlerini çıẖardı der-dem
Onıñ üstine taşladı çi merhem (3331)

Didi yārsız gözi men n'eylerem vāy
Daẖı gözleri rūşen n'eylerem vāy (3332)

Ḳucaḳladı onıñ naʿşını ol māh
Yüzin ḳoydı yüzine öldi nā-gāh (3345)

H̱alāyıḳ hamusı oldıla giryān
Bile kim aġladılar ebr-i bārān (3347)

2.2.8.10. Cinsellik[101]

Divan şairleri çoğu zaman, mazmunlardan yararlanarak cinselliğe temas etmişlerdir. Böylece hayal güçlerini sergileyerek zengin edebî anlatım örnekleri vermişlerdir (Usluer, 2007, s. 796). Tasvirler en müstehcen noktalara kadar ulaşırsa da bunların tümüyle benzetmeliklerin arkasına gizlendiği, estetik yönün ön plana çıkarıldığı ve böylece estetik bir anlayışla pornografik öğelerin erotik öğelere dönüştürüldüğü görülür (Kutlar, 2002, s. 102). Mazlûm'un Yûsuf u Züleyha mesnevisinde de cinselliğe örtülü bir şekilde mazmunlar aracılığıyla temas edilmiştir. Cinselliğe temas edilen sahnelerin tespiti mazmunların kullanımına göre değil konunun akışına göre yapılacaktır. Örneğin şem' mazmununun kullanımı bütün mesnevi boyunca geçtiği yerlerden kesilip ele alınmayacak konunun içerisinde sunulacaktır.

---

[101] Bu başlığın hazırlanmasında "Usluer (2007), s. 795-822" adlı çalışmadan yararlanılmıştır.

Cinsel mazmunların ilk kullanıldığı yer Züleyha'nın Yûsuf'u rüyasında ikinci defa gördüğü sahnedir. Yûsuf Züleyha'dan goncasını ve boncuğunu (kadın cinsellik organı) kimseye vermemesini, şekerini (dudaklarını) tûtiye (başkalarına) yedirmemesini, mührünü (bekâretini) kimseye kırdırmamasını / bozdurmamasını, gülünün yapraklarını (kadın cinsellik organı) zarardan korumasını ve yelin ona ulaşmasını engellemesini ister. Bu benzetmelere göre kadın cinsellik organı *gonca, boncuk* ve *gül yaprakların*a; kadının bekâreti *mühr*e; erkek cinsellik organı ise *yel*e / *rüzgâr*a benzetilmiştir:

Bile virdirmeyesen ġonçagın sen
Menim çün saḫlasaŋ şol muncagın sen (828)

Emānet mührini sindürmeyesen
Şekeri ṭūṭīye yedürmeyesen (829)

Güliniñ berglerin saḫla ḫalelden
Ki yel aparmasun saḫla ḫalelden (830)

Cinsel mazmunların kullanıldığı sahnelerden biri de Mısır azizinin iktidarsız olduğunun anlatıldığı sahnedir. Mısır azizinin rüyasında âşık olduğu adam olmadığını anlayan Züleyha Mağrip'e geri dönmek ister. Fakat gaipten bir ses Mısır azizinin iktidarsız olduğunu söyler. Bu ses azizin kilidinden (erkek cinsellik organı), Züleyha'nın kuflının (kadın cinsellik organı) salim kalacağını, azizin kilidinin mum gibi yumuşak olduğunu ve ondan bir zarar gelmeyeceğini söyler. Bu benzetmelere göre erkek cinsel organı *kilit* ve *mum*a, kadın cinsel organı ise *kufl*a benzetişmiştir:

Daḫı ḳorḫma yetişmez saŋa āfet
Kilīdinden ḳalur ḳuflıŋ selāmet (976)

Ki munıñ kilīdidür nerm çün mūm
Kilīd-i mūm vardur işi maʿlūm (977)

Züleyha, Yûsuf'u baştan çıkarsınlar diye ona 40-50 kızı yoldaş eder ve bağa yollar. Kızlar, Yûsuf'a kendilerini beğendirmek için türlü özelliklerinden bahsederler. Açıkça ifade edilen isteklerin yanı sıra örtülü bir şekilde istenen istekler de vardır. Kızlardan biri Yûsuf'a eğer kendisine yar olursa bağından (göğüs) kendisine iki tane nar (kadın memesi) vereceğini söyler:

Biri didi menimle ger olaŋ yār
Saŋa virrem bāğımdan ikkice nār (1620)

Kadın memesinin örtülü bir şekilde anlatıldığı ve turunca benzetildiği başka bir beyit:

Ḫudāy meni seniŋ çün yaradupdur
Turunç dillü köŋsimde bitürüpdür (1628)

Daye, Yûsuf'a Züleyha'nın kendisinden vuslat istediğini haber verir. Bunun üzerine Yûsuf hokkadan (kadın cinsellik organı), mühr-i emaneti (bekâreti) gidermeyeceğini / bozmayacağını söyler:

Götürsem ḥoḳḳadan mühr-i emānet
Onıñ ivinde ḳılsam men ḫıyānet (1745)

Züleyha, Yûsuf'u baştan çıkarıp istediği vuslata erişmek için onu yedinci eve götürür ve kendisiyle beraber olması için dil döker. Kendisinin susuz olduğunu Yûsuf'un ise ölümsüzlük suyu olduğunu söyler ve Yûsuf'tan sütüne hurma katmasını ister. Bu ifadelerden *ölümsüzlük suyu* sperm anlamına, *süte hurma katmak* ise cinsel birliktelik anlamına gelmektedir. *Âb-ı zindegânî* ifadesinin geçtiği beyit tek başına bağlamından kopuk bir şekilde okunduğunda akla cinsellik ifade eden bir çağrışım getirmese de kendisinden sonra gelen beyitte Züleyha'nın süte hurma katalım isteğinden dolayı cinsellik içeren bir mazmun olduğu anlaşılmaktadır:

Menem susız sen āb-ı zindegānī
Menem cānsız sen cān-ı cāvidānī (1984)

Gitür ey gül-i ter ḫurmā zi-men şīr
Ḳoyan tū ḫuncede gel itme taḳṣīr (1985)

Ki menden süt senden tāze ḫurmā
Ve ṣarfa yete rehlik ey şehenşāh (1986)

Züleyha, intihar tehdidiyle Yûsuf'a yaklaşır ve yüzünden *dür-dane* (öpücük) alır. Yûsuf, bu öpücüklerden sonra Züleyha'ya meyleder. Züleyha da Yûsuf'a kendisini *hedef* ve *sadef* (kadın cinsellik organı) eder. Böylelikle Yûsuf'un *ok*u (erkek cinsellik organı) ve *güher*i (sperm)

kendisine atılacak ve dökülecektir. Yûsuf, tuygun kuşunun ava uçması gibi Züleyha'ya doğru yönelir. Cebrail'in gelip uyarması üzerine Yûsuf *hedef*e, *ok* atmaz. Böylelikle *sadef*in *mühr*ü (kadın bekâreti) bozulmaz:

Ṣalāḥ ḳaṣdına il boynına saldı
Yüzinden bir niçe dür-dāne aldı (2059)

Hedef itdi onıŋ yanında cānın
Ṣadef itdi güherden ötri kāmın (2060)

Ṭuyḳun teg Yūsuf ava ḳıldı pervāz
Ola san durnanı nice ala bāz (2061)

Gelüp Cibrīl didi ṣabr eyle cān ṣabr
Viṣāliŋ vaʿdesi ıraġdı ḳıl ṣabr (2062)

Velī Yūsuf hedefe atmadı oẖ
Ṣadef mührini hem sındurmadı oẖ (2063)

Yûsuf, gerdek gecesi Züleyha'nın hâlen bâkire olduğunu anlar. *Gül*ünün (kadın cinsellik organının) hâlâ neden *gonca* (bekâretin korunmuşluğu) olduğunu, *gül*ünü (kadın cinsellik organını) neden *rüzgâr*a (erkek cinsellik organı) vermediğini sorar:

Güli açılmamış yuẖuda ġonçe
Yetişmemiş güle bir ḳılça rence (2542)

Nedendür ḳalmışaŋ ḳız ey perī-zād
Nedendür virmemişeŋ güli ber-bād (2544)

Yûsuf ve Züleyha'nın birlikte olması *seher yeli*nin *gonca*yı açmasına benzetilmiştir. Buna göre kadın cinsellik organı *bağ* ve *gonca*ya erkek cinsellik organı ise *seher yeli*ne benzetilmiştir:

Züleyẖā'nıñ bāġına çünki girdi
Seḥer bil-ġonçesini açdururdı (2580)

Yûsuf'un Züleyha'nın s*adef*ine (kadın cinsellik organı) ulaşıp oraya *dür-dâne* (sperm) bırakması sonucu üç çocukları olur:

Ṣadef dür-dāneye çün oldı vāṣıl
Üç dür-dāne ṣadefe oldı ḥāṣıl (2585)

2.3. HİKÂYENİN KURGUSUNDA ÖNEMLİ ROLÜ OLAN MOTİFLER

Motif, hikâye etmenin en küçük unsurudur (Alptekin, 1997, s. 297). Motif terimi, sanat eserlerinde belirli aralıklarla tekrarlanan, küçük farklılıklar göstermekle birlikte, ana hatlarıyla sabit olan küçük unsurlardır (Arda, 1970, s. 20-21). Yûsuf u Züleyha mesnevisinde de çeşitli motiflere rastlanmakta hatta bu hikâyeden çeşitli anlatılara geçmiş motifler bulunmaktadır. Bu motifler adeta bu hikâyenin alemi durumuna gelmiştir.

2.3.1. Rüya (F1063)[102]

Hikâyenin temel çarklarından birisi de rüya görmektir. Olaylar bu rüyalar sonucu şekillenir. Denilebilir ki hikâyenin en temel katmanı kahramanların rüya görmesi ve bu rüyaları etrafındakilere anlatması ya da bu rüyaların ardınca gitmesidir. Mesnevideki rüyalar kim tarafından görülürse görülsün bu rüyaların temel işlevi gelecekten haber vermesidir. Görülen her rüya ister sembolik olsun isterse de aşikâr muhakkak gerçekleşir. Bazı rüyaların gerçekleşmesi uzun zaman alır bazılarıysa da üç gün içerisinde gerçekleşir.

Mesnevide, Yûsuf iki, Züleyha üç, sâkî bir, sofracı başı bir, Mısır şahı ise bir rüya görür. Bu rüyaların tamamı işlevsel ve yönlendiricidir.

Yûsuf'un rüyasında güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini (1002-1003) görmesi ve bunun Yakup tarafından onun hükümdar olacağı şeklinde yorumlanması Yûsuf'un Mısır şahlığına giden basamakların eşiğine gelmesine sebep olur. Bu rüyanın kardeşler tarafından duyulması kıskançlıklarını daha bir arttırır ve Yûsuf'u kuyuya attırır. Hikâye içerisinde en son gerçekleşen rüyadır. Tabiri ve sonu güzel bir rüya olmasına rağmen uğrunda çekilen eziyetler muazzamdır. Rüya gerçekleşene kadar Yûsuf kuyuya atılmış, köle olarak satılmış, Züleyha'nın bütmez tükenmez taciz ve iftiralarına uğramış, sonunda da yedi yıllık zindan hayatını yaşamıştır. Rüyadaki güneş, ay ve on bir yıldız Yûsuf'un annesini, babasını ve kardeşlerini sembolik olarak

[102] Parantez içerisindeki motif numaraları Stith Thompson'un *Motif Index of Folk-Literature* adlı çalışmasından alınmıştır.

temsil etse de bu rüya gerçek hayatta gerçek kişiler tarafından gerçekleştirildiği için bu rüya realist bir rüyadır (F1063).

Züleyha, hikâyede üç defa rüya görür (725, 820, 880) . Daha ilk rüyada gördüğü yakışıklı erkeğe âşık olur (T11.3). Üçüncü rüyada da bu kişinin yaşadığı yeri ve bu kişinin makamını öğrenir. Bu rüya hem Züleyha'nın hem de Yûsuf'un hayatını değiştirir. Züleyha, bir rüya ardınca memleketini terkedip Mısır'a gider. Rüyasındaki kişi sanıp Mısır aziziyle evlenir. Yıllar, sonra rüyasında gördüğü yakışıklı erkekle karşılaşır ve onu kendisine köle olarak satın alır. Züleyha'nın rüyası aşamalı bir rüyadır. Rüyada verilen bilgiler doğrudur. Fakat bunların gerçekleşmesi için hayli zamanın geçmesi gerekecektir. Züleyha, bu rüyayı gördüğü zaman Yûsuf henüz çocuk olmalıdır ki onu oğul diye satın aldıkları zaman Züleyha Mısır aziziyle evli bir kadındır. Hikâyede bu aradaki yaş farkı Züleyha'nın yaşlı bir kadınken Yûsuf'un olgunluğunu yaşayan bir şah olmasından anlaşılmaktadır. Züleyha ve Yûsuf arasındaki bu yaş farkı Yûsuf'ûn Züleyha'ya dua etmesi ve onun tekrar gençliğine kavuşmasıyla kapanır. Bütün bu bilgilerle verilmek istenen Züleyha'nın rüyasının zamanının ileri zamanlı olmasıdır. Züleyha, rüyanın bugün için geçerli olduğunu düşünüp hemen Mısır'a gider ama rüya çok sonraları gerçekleşir. Bu rüya için geleceğe yollanan mektup yorumu yapılabilir.

Mesnevide iki rüya çok çabuk gerçekleşir. Bunlar sâkî ve sofracı başının rüyalarıdır (2366, 2368). Bu rüyaların işlevi de gelecekten haber vermedir. Sâkînin rüyası şaha şarap hazırlama şeklindedir ve o şekilde de gerçekleşir. Sofracı başının rüyası ise başındaki sepetten kuşların ekmek yemesi şeklindedir. Bu ekmek ve sepet semboliktir. Gerçek hayattaki karşılıkları sofracı başının asılması ve kuşların onun etini yemesidir. Yûsuf, bu rüyaları yorumlamadaki marifeti sayesinde geç bir şekilde de olsa Mısır şahı tarafından farkedilir ve önce aziz sonra da şah olur.

Hikâyede Yûsuf tabir edene kadar tabir edilemeyen bir rüya vardır. Bu rüya şahın rüyasıdır ve baştan sona semboliktir (2400-2406). Rüyadaki yedi semiz inek ile yedi yeşil başak bolluk yıllarını, yedi cılız inek ile yedi kuru başak ise kıtlık yıllarını temsil etmektedir. Mısır'ın rüya tabircileri bu sembolleri anlamaz ve rüyayı yorumlayamazlar. Rüya, sâkî tarafından kendi rüyasıymışçasına Yûsuf'a anlatılır ama o bunun bir sâkînin rüyası olamayacağını bir şah rüyası olacağını anlar. Yûsuf, rüyayı yorumlar ve bu rüya sayesinde zindandan çıkar. Üstelik zamanında kendisine atılan iftiralardan da kurtulmuş olur. Bu rüya sadece Yûsuf ve Mısır şahının değil bütün Mısır halkı ile çevre şehirlerde yaşayan insanların kaderini değiştiren yönlendirici bir rüyadır. Gerçekleşme zamanı 14 yıllık bir rüyadır. Rüya, Yûsuf'un önce aziz sonra şah olmasına, Mısır ve çevre şehirlerdeki halkın kıtlıktan kurtulmasına sebep olmuştur.

Mesnevinin son rüyası Yûsuf tarafından görülmüştür. Bu rüyaya göre Yûsuf'un ölmüş anne ve babası onu çok özlediklerini ve yanına gelmesini istediklerini söylerler (3292-3296). Rüyada

herhangi bir sembol yoktur. Son derece açık bir rüyadır. Yûsuf, rüyayı gördükten sonra öleceğini anlar ve vasiyetini eder. Rüyanın gerçekleşme zamanı kısadır ve gelecekten haber verir.

2.3.2. Yan Yana Gömülen Sevgililer (E419.6.)

Züleyha ve onunla alakalı birçok olayın hikâyenin ana kaynakları olan kutsal kitaplarda olmaması gibi yan yana gömülme olayı da yoktur. Bu da şairlerin eklediği olaylardan biridir ve halk hikâyelerinde sıkça kullanılan motiflerdendir. Halk hikâyelerinde ya da Leyla vü Mecnûn mesnevisinde kahramanlar kavuşamaz ve yan yana gömülürler. Fakat onları bir türlü birleştirmeyen kader, mezarda da rahat bırakmaz aralarında kara bir çalı biter. Yûsuf u Züleyha mesnevisinde bundan farklı olarak olay kişileri çok zor bir şekilde de olsa birbirine kavuşur. Sonuçta bir kavuşma gerçekleşmiştir. Fakat bu kavuşma ve mutluluk müellife ya da geleneğe fazla gelmiş olacak ki kurguya dramatiklik katma amacıyla yan yana gömülen sevgili motifi eklenmiştir. Züleyha, Yûsuf'un yanına gömülür fakat Mısır'ı bir veba salgını sarar. Bunun üzerine Yûsuf'un mezarı Nil'in diğer tarafına taşınır amaç vebanın yok olmasını sağlamaktır. Fakat mezar nereye taşınsa diğer taraf helak olur. Böylelikle iki taraf da salim kalsın diye Yûsuf'un na'şı Nil'e gömülür. Züleyha böylelikle ölümünde de Yûsuf'tan ayrılmış olur (3348-3354). Bu motif, hikâyenin kurgusunda her ne kadar dramatik bir öğe olsa da hikâyeye sonradan eklendiği aşikârdır. Sonuçta, Züleyha Yûsuf'una kavuşmuş, ondan üç çocuk sahibi olmuş, kendisiyle güzel günler geçirmiştir.

2.3.3. Formülistik Sayılar

Formülistik sayı olarak nitelendirilen ve kaynağına bakıldığında Orta Asya Şamanizmine kadar gittiği görülen *3, 7, 9, 40* gibi belli sayılar, Türk kültürünün gelişim çağları boyunca sosyal hayatı içerisinde önemli yer tutmuş, halkın yarattığı birçok anları türü içerisinde sürekli tekrarlanarak kutsiyet kazanmıştır (Türkan, 2008, s. 920).

Dinin edebiyat üzerindeki etkisi İslâmî inançların gerek halk, gerekse de divan edebiyatında kendisini hissettirmesinden anlaşılmaktadır (Yardımcı, 1999, s. 636). İncelenen hikâye bazıları birkaç defa bazıları da sürekli olarak kullanılan *2 (Z71.), 3 (Z.71.1.), 7 (Z.71.5.), 12 ve 40 (Z.71.12.)-50* gibi formülistik sayılar vardır. Bunlardan en sık ve işlevsel olanı 3 ve 7'dir. Önemli olaylar ve zamanlar hep bu sayıların etrafında şekillenir.

Hayatın her alanında ikiye bölmelerin, çiftlerin ve ikili yapıların ağırlıklı konumu gözlemlenebilir. Bununla birlikte bunun, bütünüyle olumsuz bir uyumsuzluğa işaret etmesi gerekmez. Tartışmanın, birisinin kendisinden çok başka birisine hitap etmesinin olanaklı olması

açısından *ben* ve *sen* arasındaki gerilim, hem ölümcül hem de verimlidir. İkinin geometrik ifadesi olan çizgi birleştirici gücünün yanısıra ayırıcı bir güce de sahiptir (Schimmel, 2011, s. 57).

Mesnevide de iki (Z71) sayısının ayırıcı ve birleştirici gücü kullanılmıştır. Yûsuf iki yaşındayken annesi ölmüştür (639). Burada iki sayısı ayırıcı niteliktedir. Yakup çocuklarını seyrana yollarken bir iki su tulumuna su bir iki tanesine de tatlı süt doldurur. Oğullarına sütü Yûsuf'a içirmelerini kendilerininse suyu içmelerini söyler (1042-1044). Yakup'un, Yûsuf'u diğer oğullarından üstün tuttuğu ve ayrımcılık yaptığı bu iki süt dolu tulumla bir kere daha pekişir.

Yûsuf, köle pazarında satışa çıkarıldığında yaşlı bir kadın elinde iki yumak iple Yûsuf'a talip olur (1391-1392). Buradaki iki sayısı umudun ve bir an bile olsa güzelliği görmenin verdiği hazzın simgesidir. Dolayısıyla iki sayısının buradaki işlevi birleştiricidir.

Yûsuf, Züleyha'nın isteklerini gerçekleştirmekten iki şeyin kendisini alıkoyduğunu söyler. Birincisi Allah korkusu ikincisi ise azize olan saygısıdır (2031). Bu iki durum Züleyha için ayırıcı, Yûsuf, Allah ve aziz için birleştirici bir durumdur.

Züleyha, Yûsuf'u yedinci evde kendisine meylettirdiğinde Cebrail gökten iner ve Yûsuf'u yapmak üzere olduğu şeyi yapmaması için uyarır. Burada Yûsuf, Züleyha'yı oyalamak için şalvarının bir düğümünü çözerken ikisini de bağlar (2064). Bu durum Yûsuf için birleştirici, Züleyha içinse ayırıcı bir durumdur.

Allah güzelliğin iki hissesini Yûsuf'a vermiştir (605). Bu durum Yûsuf için her ne kadar birleştirici bir özellik olarak görülse de sürekli kıskanılmasına ve başına belalar gelmesine sebep olmuştur.

Aracılık, bütünlük ve tanrısal güç anlamlarını bünyesinde barındıran üç rakamı İslâm dâhil birçok inançta kutsal kabul edilmektedir. Bu rakamın, başlangıç, orta ve son şeklinde aşamaları bulunur. *Allah'ın hakkı üçtür* sözü, *Kur'an*'ın veya ekmeğin üç kez öpülmesi yalan yere yeminde üç günlük oruç tutulması, üç sayısının kutsallığını açıkça göstermektedir (Küçük, 2013, s.98). Şiilikte, Allah-Muhammed-Ali üçlemesi vardır: Allahtan başka tanrı yoktur; Muhammed Allah'ın habercisidir; Ali Allah'ın yakınıdır. (Schimmel, 2011, s. 78).

Mesnevide üç (Z71.1.) sayısı şu şekillerde kullanılmıştır: Yûsuf üç gün kuyuda kalır (1176). Allah Yûsuf'un kendini beğenmişliğini cezalandırmak için onu üç abbasiye sattırır (1213). Sakî ve sofracı başı üç gün zindanda kalır (2389). Züleyha ile Yûsuf'un üç çocuğu olur (2585-2586).

Yedi rakamı, en yaygın motiflerden birisidir. Hem İslâm hem Yahudî hem de Hristiyan inançlarının kutsal kitaplarında sıkça zikredilen bu rakam, Tanrı ile dünyayı birleştiren bir rakam olarak kabul edilmektedir. Yedi rakamı ile ilgili sembolizmin temelinde, yedi gezegen inancı yer almaktadır (Küçük, 2013, s. 102). Züleyha, Yûsuf'u baştan çıkarmak için baştan çıkarıcı resimlerle bezeli yedi (Z71.5.) ev yaptırır (1900-1901). Yûsuf, zindanda yedi yıl kalır (2400). Mısır şahı rüyasında yedi semiz inek, yedi cılız inek, yedi yeşil başak ile yedi kuru başak görür

(2402-2406). Mısır şahının gördüğü bu rüya yedi yıl bolluk yedi yıl da kıtlık olacağı anlamına gelir (2421-2422).

İslâmî bağlamda on iki sayısının önemi, Yahudî-Hristiyan geleneğinde olduğundan daha az bellidir. Bu sayının etkin kullanımı Şii mezhebinde mevcuttur. Şiilerin 12 imamı vardır. Fakat 12. imamın çocukken gizemli bir şekilde ortadan kaybolduğu düşünülür. Bazı tarihçiler bu yüzden 12. imamın varlığından şüphelidir. Şii mezhebindekilere göre 12. imam saklanmıştır ve bu adaletsiz dünyaya adalet getirmek için yeniden ortaya çıkacaktır (Schimmel, 2011, s. 221, 223). Mesnevide Mazlûm'un 12. imamın adını zikretmemesi onun bir gün geleceğine dair inancından olabilir. Bu yüzden mesnevide sadece 11 imamın adı zikredilmiştir (56-63). Bunun dışında Yakup'un 12 oğlu vardır (628).

Türklerin önem verdiği, ona kudsiyet kazandırdıkları sayıların başında kırk gelmektedir. Hazırlama ve tamamlama sayısı oalrak değerlendirilen bu sayı, kahramanların etrafındaki gücü de temsil eder. İslâmî geleneklere göre Tanrı Âdem'in çamurunu 40 gün yoğurmuştur. Hz. Muhammed ilk vahyini 40 yaşında almış ve ona ilk inananların sayısı 40'tır. Dünyanın sonu yaklaştığında Mehdi, 40 yıl yeryüzünde kalacaktır (Küçük, 2013, s. 106). 40 sayısı ile ilgili inanç ve âdetler çoğaltılabilir fakat önemli olan bu sayısının Türk ve İslâm geleneğinde önemli bir yere sahip olmasıdır. Züleyha, Yûsuf'u baştan çıkarması için ona 40-50 kızı yoldaş eder (1601). Yûsuf, 40 günlük süt bebeğinin dile gelip şahitlik etmesiyle Züleyha'nın iftirasından kurtulur (2150). Yakup, 40 yıl Yûsuf'tan ayrı kalır (3019). Yûsuf, babasına kendisini affetmesi için 40-50 bilge yollar (3192). Yûsuf, Mısır'da 40 yıl padişahlık yapar (3290).

2.3.4. Aldatma Motifleri

Mesnevide aldatmalar hile, iftira (K2110.), tebdil-i kıyafet (K1812.) ve hain erkek kardeşler (K2211.) şeklinde kendisini gösterir. Yûsuf'un kardeşleri onu babalarından gezmeye götürme bahanesiyle alıp kuyuya atarlar ve Yûsuf'u kurt yedi derler. Böylelikle babalarına karşı hile düzenlemiş olurlar (1119). Züleyha, Yûsuf'u baştan çıkarmak için onu 40-50 kızla bağa yollar. Bu hileye göre Yûsuf onlardan birine meylederse Züleyha hemen o kızın yerine gizlice geçip Yûsuf'la birlikte olacaktır (1593-1595).Züleyha, dayesinin planladığı bir hileye göre yedi ev yaptırır ve evin her yerine baştan çıkarıcı resimler çizdirir. Bu hileyle Yûusuf'u elde etmeyi planlar (1887-1895).

Züleyha, kendisine uyurken sahip olmak istediği şeklinde Yûsuf'a iftira atar (2130- 2136). Yûsuf, Mısır şehrinin kapısında kaybolan kardeşi İbn-i Emin'in yanına köle kılığında gider (2736-2737). Birçok halk hikâyesinde karşılaşılan büyük kardeşlerin küçük kardeşe zulüm etmesi motifi Yûsuf

u Züleyha'da da vardır. Buna göre Yûsuf'un kardeşleri onu kıskanır ve türlü eziyetlerle kuyuya atarlar(1089).

2.3.5. Esirler ve Kaçaklar Motifi

Kuyuya Hapsetme Motifi (R41.3.4.) ile zindana hapsetme motiflerinden (R41.3.) daha önce kapalı mekânlar başlı altında bahsedildiği için burada sadece indeks numarası vermekle yetinilmiştir.

2.3.6. Gömlek

Yûsuf u Züleyha hikâyesiyle özdeşleşmiş ve buradan birçok anlatıya teşbih ve telmih yoluyla geçen gömlek motifi hikâyede üç işlevde kullanılmıştır. Birincisinde Yûsuf'un gömleği kardeşleri tarafından kana bulandırılıp Yakup kandırılmaya çalışılır (1130). Bu kanlı gömlek (Z101.) yüzünden Yakup ağlaya ağlaya kör olur (1145). İkincisinde Yûsuf'un gömleği Züleyha tarafından arkadan yırtılır ve kendisine iftira atılır (2085). Fakat gömleğin arkadan yırtılmış olması Yûsuf'un masumiyetinin sembolü olur (2155-2157). Üçüncüsünde gömlek bir şifa kaynağı olur. Yûsuf, gömleğini Yakup'a gözlerinin açılması için yüzüne sürmek üzere yollar. Yakup gömleği yüzüne sürer ve gözleri açılır (3085, 3134).

2.4. MASAL UNSURLARI

Masal, insandan hayvana, bitkiden nesneye kadar her şeyin kahraman olarak yer aldığı, daha çok olağanüstülüklerle örülü, belli kalıp ifadelerle süslenmiş anlatmalardır. Belirli kahramanlara (Keloğlan, köse, tilki, dev vb.) bağlı olanların yanında kim olduğu ve hangi ülkenin başında bulunduğu genellikle belirtilmeyen padişahlar, sultanlar, krallar da masalların vazgeçilmez kahramanlarıdır (Sakaoğlu, 1997, s. 346). Yûsuf u Züleyha mesnevisi kaynağını kutsal kitaplardan alan bir hikâye olmasına rağmen anlatıcıların elinde işlene işlene muhtevasına bazı masal unsurlarını da almıştır. Bu masal unsurlarından olağanüstülük göstererek konuşma yeteneği sergileyen *kurt* ve *deve*den daha önce II. derecedeki yardımcı kahramanlar başlığında bahsedildiği için yeniden bu başlıkta kendilerinden bahsedilmeyecektir.

Mesnevide olağanüstülük gösterdiği için masal unsuru olarak değerlendirilmesi gereken iki nesne vardır. Bunlardan birincisi Yûsuf'un köle kılığına girerek kardeşi İbn-i Emin'e verdiği *inci*dir. Bu

inciyi Yehûdâ ve diğer kardeşler İbn-i Emin'den alıp kendi kollarına takmak isterler. Fakat inci her defasında yine İbn-i Emin'in kolunda belirir:

Didi İbn-i Emīn k'ey cān-ı ḳardaş
Bir Aʿrābī maŋa virdi bile daş (2757)

Maŋa virgil ki tā bir baḫim onı
İtürmeseŋ ḳoluma taḫim onı (2760)

İlinden aldı vü bağladı ol dür
Yine baḫdı ḳolında yoḫtu ol dür (2761)

Obir ḳardaşla hem aldıla onı
Yine öz ḳolına gördile onı (2762)

Masal unsuru olarak değerlendirilmesi gereken ikinci olağanüstü nesne Yûsuf'un *altından kadehi*dir. Bu kadehe altın bir çubukla vurulduğu zaman geçmişten ve şimdiden haber vermektedir. Altından kadeh, Yûsuf'un ve kardeşlerinin hazır bulunduğu bir ortamda kardeşlerinin Yûsuf'u kuyuya attığını ve onu bir kervana sattıklarını söyler. İbn-i Emin'in kadehe Yûsuf'un sağ olup olmadığını sorması üzerine kadeh Yûsuf'un sağ olduğunu haber verir:

Menim yanımda zerden vardı bir cām
Ki söz söyler diyer her kimseni nām (3033)

Vezīr çün cāmġa vurdı mīl-i zerrīn
Ṣadāī çıḫdı ondan nevḥa-āyīn (3037)

Masal unsurlarından olan peri, cin, dev, cadı gibi varlıklar hikâyede kendisinden bahsedilen, benzetme unsuru olarak kullanılan varlıklardır. Züleyha'nın aşktan delirmesini etrafındaki hizmetçileri bir perinin, cinin, devin veya cadının ona büyü yapmış olmasına bağlar:

Biri dirdi oŋa virmiş perī rīv
Bile işleri eyler cinn ile dīv (762)

Biri dirdi ki vardur ḫāl-i Hindū
Oŋa kār eylemişdi siḥr-i cādū (763)

Yār ḥāżırdur hemīşe hani yāri isteyen
Gör ki ne yaḫmış onı ol nergis-i cādū-yı yār (2001)

Masal unsurlarından olan Anka kuşundan mesnevide iki defa bahsedilmiştir. Bu kuşun ismi var cismi yok bir varlık olması özelliğine atıfta bulunulmuştur. Züleyha, rüyasında gördüğü kişinin adını bilmez. Anka'nın bile bir adı varken âşık olduğu adamın bir adı yoktur. Diğer taraftan anka kuşu Mısır mitolojisinde Tanrı Ra'nın ruhudur. :

Nice bir mürġden virsem nişānı
Ki ʿanḳā iledür hem āşyānı (787)

Velī ʿanḳā adın dutarla merdüm
Menim mürġimden ol ad hem olup güm (788)

3. BÖLÜM

MOLLÂ CÂMÎ'NİN VE MAZLÛM'UN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Karşılaştırmada, Mazlûm'un mesnevisinin tezde hazırlanmış metniyle, Câmî'nin eserinin Ali Nihat Tarlan tarafından Türkçeye çevrilmiş Günay Kut tarafından ise yayına hazırlanmış basımı kullanılmıştır[103]. Her iki eser de mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış olup vezinleri *mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün*'dür. Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ'sı 3518 beyitken, Câmî'ninki 4012 beyittir. Aradaki 494 beyitlik fark Câmî'nin tasvir beyitlerinin Mazlûm'un eserinde olmamasından dolayıdır. M[104]'deki 82 gazel ile 2 müstezat C[105]'de yoktur.

3.1. TERCÜME METODU VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE TESPİTLER

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin serbest bir çevirisidir. Mazlûm bu konunun Türkler arasında yazılmadığını söylese de 18. yüzyıla kadar bu konuda kaleme alınmış birçok Türkçe eserin var olduğu bilinen bir gerçektir.

Bu ḳıṣṣa Türkleriŋ elinde yoḫdur
Egerçi Tātlarıŋ elinde çoḫdur (78)

Levend (2015), tercümenin bugünkü çeviriyi aşan geniş bir anlam taşıdığını ifade eder ve tercümeleri aşağıdaki şekilde dört gruba ayırır:

a. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler.

b. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun yapılan çeviriler.

c. Konusu aktarr olmamakla birlikte aslld. Genişletilerek yapılan çeviriler (s. 80).

Yazar (2011), Levend'in bu tasnifinde, ilk iki maddenin sadık tercümenin iki ayrı şekli; son iki maddenin ise serbest çeviri örnekleri olduğunu belirtir (s.232).

Levend (2015), konusu aktarılarak yapılan çeviriler üzerinde durmazken, dördüncü biçim çeviriyi şu şekilde açıklar:

[103] Tarlan (2003).
[104] M: Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı
[105] C: Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı

> Dördüncü biçim daha çok edebî eserlerde görülür. Şâir kaynak olarak aldığı eseri, olduğu gibi çevirmeyi asla düşünmez. Kendini asıl esere bağlı saymaz. Kimi parçaları aktarma yoluyla alır. Kimi yerleri olduğu gibi çevirir. Ama asıl önemli bulduğu yerleri genişleterek aktarır; kendi düşüncelerini, duygularını da bu parçalara ekler. O hale getirir ki, artık ona çeviri demek asla doğru olmaz. Yazar kimi kez eserine çeviri adını verir. Ama bu ilk yazara karşı gösterdiği saygıdandır. Örneğin, Gülşehrî'nin Attâr'dan çevirdiği Mantıku't-tayr, Kutb'un Nizâmî'den çevirdiği Hüsrev ü Şîrîn, Seyf-i Serâyî'nin Sa'di'den çevirdiği *Gülistan* tam bir çeviri değildir. Yazarlar eseri çevirirken kendilerinden birçok şeyler katmışlardır (s.81).

Paker (2009), Osmanlı döneminde yapılmış tercümelerin *çeviri* kavramıyla karşılanamayacağını ileri sürerek bu dönemde yapılmış metin aktarımları için *terceme* kavramının kullanılmasının daha doğru olduğunu belirtmiştir (s. 89-91).

Klâsik edebiyatta eserlerin değerlendirilmesinde, yazıldıkları dönemin tezkirecilerinin kullandıkları terminolojinin önemine değinen Toska[108], ne tam telif ne de tam tercüme olan böyle eserlerin isimlendirilmesinde tezkirecilerin ifadelerine başvurulabileceğini söyler. Latîfî'nin, Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inden bahsederken onu nazire olarak değerlendirmesini hatırlatarak gelenekte olduğu gibi bu tür eserlere nazire denilmesi teklifini sunar. Köksal[109] da bu teklifi kabul edip bu tür eserlere nazire denebileceğini belirtir (Yazar, 2011, s. 233-234).

Aynı konulu bir mesnevi farklı yüzyıllarda pek çok kez kaleme alınmış olabilir. Mesnevilerin çoğu Farsçadan sayıca daha az bir kısmı Arapçadan Türkçeye çeviridir. Tercüme edilen eser model metinle konu açısından benzerlik gösterse de, dil, atasözü, deyim ve günlük dil söyleyiş kalıplarının kullanımı açısından farklıdır (Yıldız, s. 945-946). Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi için de aynı durum söz konusudur. Mazlûm, Câmî'nin eserini model metin olarak kullanmış ama dinî kaynakların tercümesinde uygulanan bire bir tercüme etme yöntemini uygulamamıştır. Bazı yerleri tercüme etmemiş, bazı yerlere eklemelerde bulunmuş bazı yerlerde de eklediği 82 gazelde olduğu gibi telif bölümler yaratmıştır. Mazlûm'un eserinin konusu Câmî'nin eseriyle aynı olsa da hatta çoğu zaman aynı kafiyeli beyitler kullansa da döneminin dil ve söyleyiş özelliklerini yansıtması bakımından önemli bir eserdir. Mazlûm'un çevirisi için Levend'in bu konu hakkında yaptığı gruplandırmada dördüncü gruba girer.

3.2. BÖLÜM BAŞLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sında 75 konu başlığı yer almaktadır. Mazlûm'da başlıklara yer verilmemiştir. Mazlûm'un Yûsuf'u Züleyhâ'sında ise toplamda beş başlık vardır. Bu beş başlığın ikisi " Gazel Beyt, Münâcât-ı Kâfile" şeklinde olmak üzere iki gazele aittir. Geriye kalan üç başlık

---

[108] Ayrıntılı bilgi için bkz: Toska, Z. (2000). *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi*. C. XXIV. s. 291-306.

[109] Ayrıntılı bilgi için bkz: Köksal, M. F. (2006). *Sana benzer güzel olmaz divan şiirinde nazire*. Ankara: Akçağ Yay.

ise " Hikâyet-i Duhter-i Mısrî, Kıssa-ı Bâğ Reften-i Hazret-i Yûsuf, Kıssa" şeklinde olmak üzere mesneviye aittir. Bu beş başlık da G nüshasında yer almamaktadır. Sadece R nüshasında yer alan bu beş başlıktan ikisi ise der-kenârda yer almaktadır. G ve R nüshasında bu başlıkların olması gereken yerlerde herhangi bir boşluk ya da işaret bırakılmamıştır. G nüshasında gazellerden önce bir boşluk bırakılmış ve gazel bitiminde de bir çizgi çekilmiştir. R nüshasında ise gazellerden önce boşluk bırakılmamış ama gazelin öncesinde ve sonrasında çizgi çekilmiştir. R nüshasında gazellerin yazılmadığı durumlarda gazelin olması gereken yere çizgi çekilmiştir. Mazlûm'un, Câmî'nin başlıklandırma sistemini almamış olmasının ilk sebebi mesneviyi tercüme ederken çoğu tasvir bölümlerini atlaması ve bazı olay halkalarını almamış olmasındaki keyfiyetle aynı olduğu düşünülebilir. İkinci sebep olarak, Mazlûm'un eserini telif bir eser gibi gösterme çabasının sonucu başlıkları almadığı düşünülebilir.

3.3. MUKADDİME BÖLÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

- Her iki eser de besmele ile başlar.
- C'de 13 beyit olan tevhit M'de 19 beyittir. M'nin yazmış olduğu tevhit teliftir.
- C'deki 28 beyitlik tahmit kısmı M'de yoktur.
- C'de Allah'ın varlık nedenlerinin sıralandığı ve bu nedenler hakkında düşünmeye davet edilen bir bölüm yer alır. Bu bölüm başlık sıralamasında C'de 3. sıradadır ve tamamen M'de yoktur.
- C'deki 4. başlıkta yer alan *ihtiyaç sahiplerine yardımcı olması için Cenab-ı Hakka münacat,* 5. başlıkta *eseri nazmedenin kendi için münacatı* ve *Hz Muhammed'in peygamberliğinin anlatıldığı* 6. başlık M'de yoktur.
- M'de 20 beyitlik miraç kısmı C'de 7. başlığa denk gelmektedir. Fakat M'de Hz. Muhammed'in miracı anlatılırken Hz. Ali ile miraçta karşılaşması inancı vurgulanmış ve detaylandırılmışken C'de böyle bir durum söz konusu değildir.
- C'de 8. başlıkta yer alan *şefaat nurundan bir parça hisse almak için yalvarış* kısmı M'de yoktur.
- Câmî, Nakşıbendî tarikatına mensup olduğu için 9. başlıkta Ubeydullah Ahrar ve Hâcegân tarikatı için övgülerde bulunmuştur. Mazlûm Şii olduğu için bu başlık M'de yoktur.
- Mesnevi yazarları eserlerini dönemin büyüklerine sundukları için eserlerinde onları öven kısımlar yer alır. C'de 10. başlıkta dönemin hükümdarına yapılmış bir övgü yer almaktadır. M'de ise Mazlûm eserini kimseye sunmadığı için bir övgü söz konusu değildir.
- M'de 12 İmam övgüsü yer alırken C'de böyle bir durumla karşılaşılmaz.

- M'de *sebeb-i telif* kısmında Mazlûm gaipten bir sesin kendisine bu eseri yazmasını söylediğini belirtir. C'de ise Câmî geleceğe bir eser bırakmak için bu eseri yazdığını söyler. Aslında Mazlûm da kendisinden bir yadigâr kalması için eseri yazdığını söyler. Farklılaştıkları nokta Mazlûm'un bu işi gaipten sesin yönlendirmesi ile yapmasıdır.
- M'de 97-124. beyitler arasında yer alan *hasb-i hâl* kısmı C'de yoktur.
- M'de 245-530. beyitler arasında yer alan Hızır ve Cebrail arasında geçen olayları anlatan kısım C'de yoktur. Mesnevinin bu kısmı tamamen teliftir.
- M'de *mukaddime* bölümünde Mazlûm'un ağzından söylenmiş iki gazel vardır; C'de mesnevi boyunca farklı bir nazım şekline rastlanmaz.
- Câmî'nin mukaddime bölümü 416 beyit, Mazlûm'un ise 580 beyittir. Mazlûm'un *mukaddime* bölümünün Câmî'den uzun olmasının sebebi Hızır ile Cebrail arasında gerçekleşen hadiselerin anlatıdığı hikâyeden dolayıdır.
- Mazlûm'un sırasıyla yaşadığı yerleri, kendi hakkında verdiği bilgileri anlattığı *hasb-i hâl* bölümü Câmî'de yoktur.

Mazlûm'un *mukaddime* bölümü için telif sıfatı rahatlıkla kullanılabilir. Bunun en büyük sebeplerinden birincisi Mazlûm'un Şii, Câmî'nin Nakşıbendî olması; ikincisi Mazlûm'un eserini dönemin büyüğüne sunmamış, Câmî'nin ise sunmuş olmasıdır. Üçüncü sebep olarak ise Mazlûm'un Câmî'ye göre daha zorlu bir hayat sürmesi, gurbette olması ve bu yaşadıklarını eserine yansıtmasıdır.

M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

M'nin mukaddime bölümü telif özelliği gösterse de C ile anlamca birbirine yakın ya da aynı olan beyitler içerir:

Tablo 3: M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
149	306
151	307
152	308
153	322
154	321
155	317,318
156,157,158	323
161	326
162	327
163	328
164	329
165	330
166	331
167	332

Tablo 3: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
172	339
174	341
175	342
189	351
190	352
191	350
192	353
194	354
196	42
197	43
198	44
200	46
201	49
574	391, 392, 393

Şu ḫalvetde ki yoḫ-idi nişānī
ʿĀlemde ne zemīn ü āsmānī (M, 149)

Der ān ḫalvet ki hestī bī-nişān būd
Be-künc-i nīstī ʿālem nihān būd (C, 306)
(O halvette ki, varlıktan eser yoktu; âlem yokluk köşesinde gizli idi)

Ber-ā-berde yoḫ-idi bir müẓāhir
Özi öz nūr ile özine ẓāhir (M, 152)

Cemālī muṭlaḳ ez-ḳayd-ı müzāhir
Be-nūr-ı ḫ̆īş hem ber-ḫ̆īş ẓāhir (C, 308)
(Öyle bir güzellik ki, zuhur yerleri kaydından âzâde kendi nuru ile kendine görünüyor.)

Neden her yerde vardur birce nūrī
Gerek kim ḳılsa her dem bir ẓuhūrī (M,154)

Çü her cā hest ḥüsn īneş teḳāżāst
Nuḫust īn cünbüş ez-ḥüsn-i ezel ḫāst (C, 321)
(Her nerede bir güzellik varsa böyle zuhur ister; bu hareket, ezelî güzellikle başlamıştır.)

Çıḫarıp başını ḳıldı taḳaddüs
Tecellī eyledi āfāḳ [u] enfüs (M, 153)

Birūn zed ḫayme zi-iḳlīm taḳaddüs
Tecellī kerd ber-āfāḳ u enfüs (C, 322)
(Her türlü noksandan sıyrılmış olmak âleminden çıkıp dış ve iç her şeyde tecelli etti.)

Melāyikler hamu eflāk ile fülk
Diyeller naġme-i sübḥān-ı ẕü'l-mülk (M, 161)

Zi- ġavvāṣān-ı īn baḥr-ı felek fülk
Ber-āmed ġulġul-ı sübḥān-ı ẕü'l-mülk (C, 326)
(Gemisi felek olan bu denize dalanlardan, gürül gürül: "Mülk sahibi olan Allah'ı teşbih ederim." zikri yükseldi.)

Şol nūrdan ẕerrece güllerġa düşdi
Ki gülden şūr bülbüllerġa düşdi (M, 162)

Ez-ān lemʿa fürūġī ber-gül üftād
Zi-gül şūrī be-cān-ı bülbül üftād (C, 327)
(O parıltıdan bir ışık güle düştü; gül, bülbülün canında kıyametler kopardı.)

Yüzin ol şemʿ-i nūrı ḳıldı rūşen
Ki pervāzını yandırdı çi gülşen (M, 163)

Ruḫ-ı ḫod şemʿ ez-ān āteş ber-fürūḫt
Be-her kāşāne ṣad pervāne-rā sūḫt (C, 328)
(Mum, yanağını o ateşle aydınlattı; her mecliste yüzlerce pervaneyi yaktı.)

Yüzinden yüzini bezetdi Leylī
Ki Mecnūn gül yüzine ḳıldı meyli (M, 165)

Zi-rūyeş rūy-ı ḫ̌īş ārāst Leylī
Be-her mūyeş zi-Mecnūn ḫāst meylī (C, 330)

(Leylâ, yüzünü onun güzelliği ile süsledi; Mecnûn, saçının her teline ayrı ayrı âşık oldu.)

Şīrīn aġzını ḳand[d]an çün ḳılup şād
Ki Pervīz yandı vü cān virdi Ferhād (M, 166)

Leb-i Şīrīn be-şeker-rīz be-güşād
Dil ez-Pervīz bored ü cān zi-Ferhād (C, 331)
(Şirin, dudağından şeker saçmaya başlayarak Perviz'in gönlünü, Ferhad'ın canını aldı.)

Seneŋ āyīne ol āyīne-ārā
Seneŋ pinhān oldur āşkārā (M, 172)

Tūyī āyīne ū āyīne-ārā
Tūyī pūşīde ü ū āşkārā (C, 339)
(Sen aynasın, aynada görüne odur; örtülü olan sensin, o aşikâr meydandadır.)

Men ü sen ortada var miz bahāne
Hamu yerlerde vardur ol yegāne (M,174)

Men ü tū der-miyān kārī ne-dārīm
Be-cüz bīhūde pendārī ne-dārīm (C, 341)
(Arada sen ve ben diye bir şey yoktur. Bu sadece bizim kuruntumuzdur.)

Diliŋi baġla ey Maẓlūm-ı nā-dān
Ki bu ḳıṣṣada yoḫdur hīç pāyān (M, 175)

Ḫemūş k'īn ḳıṣṣa pāyānī ne-dāred
Zebānī ü zebān dānī ne-dāred (C, 342)
(Sus artık; bu hikâyenin sonu yoktur! Bunu ifade edecek ne dil vardır ne de dil bilen.)

3.4. HİKÂYE BÖLÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Mazlûm, hikâye bölümünde Câmî'nin eserine olayların kronolojisi yönünden sadık kalmakla birlikte tasvirlerde ve bazı olayların anlatılmasında farklılık göstermiştir. Mazlûm, Câmî'nin uzun uzun yaptığı tasvir bölümlerini atlayıp olayları aktarmıştır. Bazı yerlerde de Câmî'de olmayan olay halkaları eklemiştir. M'nin hikâye bölümünde 79 gazel, 2 müstezat söylenmiştir; C'de diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de gazel söylenmemiştir.

M'de Olup da C'de Olmayan Olay Halkaları

- M'de Züleyhâ, babasını kendisini Mısır azizine vermesi için tehdit eder. C'de ise böyle bir durum söz konusu değildir.
- M'de Züleyhâ'nın Mısır azizinin rüyasında gördüğü kişi olmadığını anlaması üzerine geri dönmek istemesi olayı C'de yoktur.
- M'de Yakup, Yûsuf'un rüyasını tabir eder. C'de ise Yakup'un tabiri yoktur.
- M'de kafile bekçisinin Yûsuf'a tokat atması ve bu yüzden gökyüzünün kararması olayı C'de yoktur.
- M'de Yûsuf kardeşleri tarafından kuyuya atıldığı zaman Cebrail tarafından havada yakalanır ve kuyunun zeminine bırakılır. C'de böyle bir durum söz konusu değildir.
- M'de Yûsuf'un kervanla Mısır'a gidecekken ağabeylerinden helallik istemesi durumu C'de yoktur.
- M'de Cebrail, Yûsuf'u Züleyhâ'ya meyletmemesi için gökten inerek uyarır. C'de böyle bir durum söz konusu değildir.
- M'de Yûsuf'un zindan duvarından bir delik açması ve bu delikten gördüğü Arap aracılığıyla babası Yakup'a haber yollaması C'de yoktur.
- M'de padişahın rüyasını yorumlayamayan rüya tabircileri darağacına çektirilirken, C'de böyle bir duruma rastlanmaz.
- M'de Yemen padişahının Mısır şahını zehirlemeye çalışması ve bunun için Mısır'dan suikastçı ayarlaması C'de yoktur.
- M'de Cebrail'in Yûsuf'a zindanda 7 yıl kalacağını haber vermesi C'de yoktur.
- M'de zindandaki sâkî ve sofracı başının hazırladıkları yiyecek ile içecekleri yiyip içmeleri üzerine yapılan test C'de yoktur.
- M'de 2263-2328. beyitler arasında yer alan *Arap ve devesi* hikâyesi C'de yoktur.
- M'de sâkînin Yûsuf'tan onu şaha hatırlatmadığı için özür dilemesi hadisesi C'de yoktur.

- M'de sâkî padişahın rüyasını kendi rüyasıymış gibi anlatır C'de ise rüya padişahın rüyası olarak anlatılır.
- M'de azizin ölmesine Züleyha sevinirken, C'de bu durumla alakalı bir yorum söz konusu değildir.
- M'de 2460-2474. beyitler arasında Yûsuf'un erzak karşılığı halkı satın alması ve halka verecek yiyeceği kalmayınca onlara açlıklarını unutmaları için günde birkaç defa güzelliğini göstermesi olayı C'de yoktur.
- M'de Züleyha'nın Hz. Muhammed'in adını anmasından dolayı Cebrail göklerde onu Yûsuf'la nikâhlar; bu durum C'de yoktur.
- M'de Züleyha kendisini ibadete verir ve bundan dolayı Yûsuf'a yüz vermez olur; bu duruma C'de rastlanmaz.
- M'de 2605-3280. beyitler arasında yer alan Yûsuf'un kardeşlerinin 3 kere Mısır'a gelmesi ve sonunda Yûsuf'un onlara kendini tanıtması olayı C'de yoktur.
- M'de Yûsuf'un ailesi kendisine secde eder; C'de bu durum söz konusu değildir.
- M'de Mazlûm, Câmî'nin Yûsuf'un ölümünü anlatmadığını, kendisinin bunu anlatacağını söylese de Câmî de Yûsuf'un ölümünü anlatmıştır:

> Çi ölmegini naḳl itmemişdi Cāmī
> Men'em naḳl eyledüm onı temāmī (3286)

- C'de hikâyenin anlatıldığı asıl kısım 3308 beyittir; M'de ise bu kısım 2785 beyit sürmüştür.

Mazlûm'un birçok olay halkasının Câmî'den farklı olmasına rağmen beyit sayısının az olmasının sebebi Câmî'nin tasvir yaptığı bölümleri mesnevisine almamasıdır. Sonuç olarak Mazlûm, Câmî'den ana olay örgülerini almış, tasvir kısımlarını ise birkaç beyitle geçiştirmiştir.

C'de Olup Da M'de Olmayan Olay Halkaları ve İsimler

- C'de 22. başlıkta civardaki padişahlar elçi gönderip Züleyha ile evlenmek ister ama bunların içinde Mısırlı padişah olmadığı için Züleyha evlilik isteklerini kabul etmez; M'de böyle bir durum söz konusu değildir.
- C'de *Züleyhâ'nın Mısır azizi ile Mısır'a gelmesi ve o diyar ahalisinin onu karşılamaya çıkıp içinde bulunduğu mahfili hediye yağmuruna tutmaları* adlı 27. başlık ile bu başlık altında anlatılan olaylar M'de yoktur.
- C'de *Züleyhâ'nın Yûsuf'tan ayrı bir ömür geçirmesi ve gece gündüz üzüntü içinde kıvranması* adlı 28. başlık ile bu başlık altında anlatılan olaylar M'de yoktur.

- C’de Yakup’un bahçesinde bir ağaç vardır. Bu ağaçta her çocuğun doğumuyla bir dal biter. Çocuk ergenliğe girince Yakup bu dalı ona asa olarak verir. Yûsuf’un babasından dua istemesi üzerine onun asası Sidre’den gelir. M’de böyle bir olay yoktur.
- C’de Yûsuf’u kuyudan çıkaracak kervan yolunu şaşırır. M’de ise böyle bir durum söz konusu değildir.
- C’de Yûsuf’un atıldığı kuyunun adı Nahşeb’tir. M’de ise kuyunun adı yoktur.
- C’de Yûsuf’u kuyudan Mâlik; M’de ise Büşrâ çıkarır.
- C’de *Züleyhâ’nın, Yûsuf’un ayrılığına dayanamayıp geceleri tayası ile beraber zindana gidip onun güzelliğini temaşa etmesi* adlı 59. başlık ve bu başlık altında anlatılan olaylar M’de yoktur.
- C’de *Züleyhâ’nın, gündüzleri sarayının damından zindana bakarak Yûsuf’un ayrılığından ağlayıp inlemesi* adlı 60. başlık ve bu başlık altında anlatılan olaylar M’de yoktur.
- C’de Yûsuf’un zindan mahkûmlarına ettiği ihsanlar uzun uzun anlatılırken M’de böyle bir bölüm kaleme alınmamıştır.
- C’de Züleyha, Yûsuf’un geçeceği yol üzerine bir ev yaptırır; böyle bir olay halkası M’de yoktur.
- C’de *Aziz-i Mısr’ın vefatından sonra Züleyhâ’nın acıklı hâli ve Yûsuf’un aşkı yüzünden çektiği mihnet* adlı 64. başlık ve bu başlık altında anlatılan olaylar M’de yoktur.
- M’de Züleyha, Yûsuf’un öleceğinden haberdar değildir; C’de ise haberdardır.
- C’de Züleyha’nın 40 yaşında olduğu ve Yûsuf’un duasıyla 18 yaşında bir genç kıza dönüştüğü belirtilmiştir; M’de ise Züleyha’nın yaşı belirtilmemiştir.

Olaylar ve Kişiler Arasındaki Farklılıklar

- C’de Züleyhâ üçüncü rüyasını gördükten sonra aklı başına gelir ve cariyelerine bu durumu babasına bildirmelerini ister. M’de ise daye gidip bu durumu şaha bildirir.
- M’de Züleyhâ dayeyi kendisini Mısır azizine vermesini söylemesi için şaha yollar. C’de ise şah kendiliğinden kızının aşkını anlar.
- M’de şah, dayeden kızı Züleyhâ’nın durumu hakkında akıl alır ve bir elçi ile Mısır’a mektup yollar. C’de ise bu tedbiri şah kendi başına akıl eder.
- M’de Yakup, Yûsuf’un uykusunda gülmesinden haberdar olup onu uyandırır. C’de ise Yûsuf onun gözü önünde uyurken güler.
- M’de Yûsuf, 3 Abbasiye; C’de ise az bir paraya satılır.
- C’de Leyla vücuduna neşteri vurunca Mecnûn’un elinden kan akar. M’de ise Leyla’nın vücuduna neşteri batıran fassaddır.

- C’de Âd neslinden Baziga adlı kızın Yûsuf’a görmeden âşık olması kısmında kızın adı ve soyu belirtilirken M’de bu kız sadece Mısırlı zengin ve güzel kız olarak belirtilmiştir.
- M’de daye Yûsuf’a Züleyha’nın kendisinden murat almak istediğini söyleyince Yûsuf, Züleyha’nın sabretmesini ve helal yollarla visalini göreceğini söyler; C’de ise Yûsuf direkt Züleyha’nın bu işten vazgeçmesini söyler.
- M’de Yûsuf, Züleyhâ’ya meyleder. Bunun üzerine Cebrail gökten inip Yûsuf’u bundan vazgeçirmek için uyarır. C’de ise Yûsuf günah işlemekten korktuğu için bundan vazgeçer.
- M’de Yûsuf’un masum olduğuna şahitlik eden bebek 40 günlükken C’de üç aylıktır.
- C’de sâkî ve sofracı başının rüyalarında ne gördükleri anlatılmazken M’de anlatılır.
- C’de Züleyhâ’nın, Yûsuf’u zindana attırmasından dolayı yaşadığı pişmanlık 150 beyitten fazla anlatılırken M’de bu kısım birkaç beyitle geçiştirilmiştir.
- M’de sâkî ve sofracı başının meslekleri belirtilmişken C’de bu kişilerin meslekleri belirtilmemiştir.
- M’de zindan mahkûmlarından sâkî ve sofracı başının suikasttan dolayı zindana atıldığı yazılmışken, C’de padişahın gözünden düştükleri için zindana atıldıkları yazılmıştır.
- M’de sâkî, Yûsuf’un padişaha kendisini anlatması isteğini 7 yıl boyunca hatırlamaz C’de ise bu durum birkaç sene olarak belirtilmiştir.
- M’de Mısır azizi Züleyha yüzünden zehir içerek intihar eder; C’de ise aziz, şahın Yûsuf’a ettiği iltifat ve ihsanlar sonucu buna daha fazla dayanamaz ve ölür.
- M’de Züleyha, Yûsuf’tan kendisi için bir ibadethane yaptırmasını ister; C’de ise Yûsuf Züleyha’daki Allah aşkını görünce kendisi ibadethaneyi yaptırır.
- M’de Yûsuf’un Berâhim, Mûnşâ ve Rahîme adlı üç çocuğunun olduğu; C’de ise çocukları ve torunları olduğu belirtilir.
- C’de Yûsuf, Cebrail’in kendisine verdiği elmayı yemesi sonucu ölür. M’de ise böyle bir durum söz konusu değildir; Yûsuf kendiliğinden ölür.

M ve C’de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

M’de olup C’de olmayan, C’de olup da M’de olmayan ve ikisinde de olup farklılıklar gösteren olay halkaları yukarıda belirtildi. Bu farklılıkların dışında her iki mesnevi de C’nin uzun tasvirleri dışında benzerlik gösterir:

Tablo 4: M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
580	417
581	418
586	419
587	420
588	421
589	422
590	423
591	424
592	426
593	427
594	430
596	435
597, 598	436
599	437
601, 602	438
603	439
605	444
606	440
609	447
610	448
616	449
617	450
618	451
619	452
620	453
621, 622	454
623	455
624	456
625	457
626	458
627	459
630	464
639, 640	471
641	473
642, 643	474, 475
645	477
647, 648, 649	478, 479, 480
652	482
653	484
654	485
655	486
656	488
657	489
664	490
665	491, 492
666	493
667	494
668	495
669	496
676, 684	497
685	498
692	499
693	502
694	507
695	508
698	511
699	512
701	513

Tablo 4: (devam) M ve C’de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm’un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî’nin Yûsuf u Züleyhâsı
702, 703	514
706	518
717	548
719	552
729	624, 625
730	648, 649
732	650
733	651
735	663
737	668
739	670
742	672
745	673
747	677, 679
755	688
758	690
759	694
760	698
761	700
762	701
763	702
764	703
765	705
766	707, 708
768	709
770	710
771	713
773	726
774	728
776	731
778	732
779	733
781	735
782	736
784	738
785	739
786	740
787	741
788	742
789	743
790	744
791	745
792	747
794	748, 750
795	751
796	753
797	754
798	755
800	756
801	757
802	758
803	761
804	762
805, 806, 807	763
808	764
809	765
810	766
812	768

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
814	770
815	772
816, 817	773
818	774
819	775
820	778, 779
821	781
822	784
823	791
824	793
826	794
827	795
829	796
825	797,798
832	801
833	803
834	804
835	805
845	811
848	812
852	823
857	836
865	838
866	839
873	842
877	850
876	855
879	859
880	860
884	864
885	865
886	866, 867
887	868
888	870
897	877
924	979
928	985
930	986
931	987, 996
932	999
933	1003
937	1006
945	1012
946	1013
950	1053
951	1058, 1059
957	1096
958	1100
959	1101
960	1102
961	1103
962	1110
963	1112
965	1108
973	1131
975	1133
976	1135
977	1136

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
978	1138
983, 984	1276
997	1312
998	1308
1000	1311
1004	1313
1007	1314
1009, 1010	1317
1011	1318
1012	1324
1015	1325, 1328
1016	1331
1017	1332
1018	1341
1023	1346
1021, 1022	1351
1023	1362
1024	1364, 1365
1025	1366
1028, 1029	1382
1030	1383
1032	1384, 1385
1033	1396
1034	1397, 1398
1039	1404
1052, 1053	1408, 1409, 1410, 1411
1057	1421
1076	1412
1088, 1089	1450, 1451, 1454
1103	1459
1104	1464
1105	1463
1106	1465, 1466
1107, 1108	1467, 1468, 1469, 1470
1109	1471
1110	1473
1174	1474
1175	1475
1176	1476
1177	1478
1179	1484
1180	1485
1181	1488
1185	1495
1186	1496
1197	1500
1198	1501
1199	1503
1200	1505, 1507, 1508
1201	1509
1208	1515
1210	1514
1271	1519
1272	1520
1273	1521
1274	1524
1278	1527
1279	1528

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
1280	1529
1281	1530
1283	1533
1284	1534
1285	1535
1287	1536
1288, 1289, 1290	1537, 1538, 1539, 1540
1291	1543
1292, 1293	1544, 1545
1294	1547, 1556
1296	1559
1300	1563
1302	1565
1303	1566
1304	1567
1305	1568
1306	1569
1309	1570
1310	1572
1311	1573
1312	1575
1313	1576
1314	1578, 1579
1316	1581
1318	1582
1338	1586
1345	1590,1591
1346	1592
1347	1593
1348	1594, 1595
1349	1596
1353, 1354	1598
1360	1599
1361	1601
1362	1602
1363	1603
1364	1604
1365	1606
1366	1607
1367	1608
1368	1610
1374	1612
1375	1613
1376	1614
1377	1615
1389	1623
1390	1624
1391	1625
1393, 1394	1626
1395	1627
1396	1628
1398	1631
1399	1634
1400	1635
1401	1636
1402	1637
1403	1638
1404, 1405	1639

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
1406	1640, 1641
1407, 1408	1644
1409	1645
1410	1646
1411	1648
1412	1649
1413	1651
1415	1653
1423	1655
1424	1656
1429	1659
1430	1658
1431	1660
1432	1661
1433	1662
1434	1663
1435	1664
1436	1665
1437	1666
1444	1674
1445	1675
1447	1676
1450	1680
1451	1689
1452	1691
1453	1692
1454	1696
1455	1698
1456	1702
1457	1704
1458	1705
1459	1707
1463, 1464	1710
1466	1717
1467	1712
1468	1716
1469	1718
1470	1719
1471	1720
1472	1721
1473	1722
1474, 1475	1723
1476	1724
1478	1725
1479	1726
1480	1727
1486	1730
1491	1746
1492	1744
1493	1755
1497	1760
1514	1771
1518	1824
1521	1829
1522	1833
1523	1838, 1839, 1840
1525	1841
1526	1842

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
1529	1816
1543	1848
1544	1849
1545	1850
1547	1854
1548	1855
1549	1856
1550	1857
1551	1858
1552	1859
1553	1860
1554	1861
1555	1862
1568	1863
1556-1561	1864-1869
1564	1871
1565, 1566	1874
1569	1877
1570	1876
1572	1896
1573	1893
1590	2055
1594	2092
1595	2103, 2104
1602	2094
1604	2095
1605	2097
1606	2101
1609	2106
1610	2107
1612	2115
1633	2133
1634	2142
1638	2140, 2141
1642	2147
1650	2151
1651	2152
1652	2153
1653	2154
1654	2155
1655	2156
1656	2157
1658	2161
1659	2162
1660	2163
1661	2164
1662	2165
1664	2167
1707	1958
1708	1959
1714	1980
1715	1981
1738	1982
1739	1983
1740	1984
1742, 1743	1990, 1991
1748	1995
1752, 1753	1999

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
1760	2001
1790, 1791	2011
1793	2014
1794	2015
1795	2016
1796	2017
1798	2018
1799	2019, 2020
1800	2021
1845	2168
1852	2174
1853	2175
1855	2176
1856	2177
1858	2178
1859	2179
1860	2180, 2181
1861	2182
1862	2183
1864	2185
1865	2186
1866	2187
1867	2188
1868	2189
1869	2191
1870	2192
1871	2193
1876	2194
1877	2195
1878	2198
1879	2196
1888	2203
1889	2204
1890	2205
1891	2206
1892	2207, 2208
1893	2209
1896	2210, 2211
1898	2212
1899	2213
1900	2225, 2228
1902	2239
1903	2240
1905	2241
1908	2248
1910	2253
1911	2256-2259
1912	2296
1914	2297
1915	2301
1916	2306, 2307
1922	2321
1923	2322
1926	2333
1927	2334
1928	2335
1929	2336
1931	2337

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
1932	2338
1933	2340
1935	2341
1936	2342
1939	2344
1941	2349
1942	2350
1943	2351
1944	2352
1945	2353
1946	2354
1948	2355
1949	2356
1950	2357
1951	2358
1952	2360
1953	2362
1954	2363
1955	2365
1977	2373
1979	2377
1982	2380
1984	2366
1985	2385
1987	2386
1988	2387
1989	2388
1990	2389
1991	2390
1993	2391
1994, 1995	2392, 2393
1996	2394
1997	2395
2004	2417
2005	2399
2007	2421
2008	2418
2009	2419
2029	2428
2030, 2031	2403
2032	2404
2033	2405
2407	2040
2035	2408
2036	2409
2037	2413
2038	2414
2041	2410
2042	2411
2043	2412
2044	2415
2045	2416
2047	2423
2048	2422
2049	2430
2050	2434
2052	2435
2054	2436

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
2055	2438
2056	2439
2057	2440
2058	2441, 2443
2059	2444
2060	2445
2063	2446
2064	2449
2065	2448
2066	2450
2067	2451
2068	2452
2070	2453
2071	2455
2072	2456
2073	2457
2074	2458
2076	2459
2077	2460
2079	2462
2080	2464
2081	2465
2083	2466
2088	2468
2089-2097	2470
2098	2471
2099	2472
2100	2473
2101	2474
2102	2475
2103	2476
2104	2477
2105	2478
2123	2481
2124	2482
2125	2483
2126	2484
2127	2485
2128	2486
2129	2487
2130, 2131	2491, 2492
2132	2493, 2494
2133, 2134	2496, 2497
2141	2517
2142	2527
2143, 2144	2529, 2531
2146-2148	2548, 2551
2149	2552
2150	2553, 2554
2151	2556
2152	2557
2153	2560
2154	2561
2155	2565
2156, 2157	2566-2569
2158, 2159	2570, 2571
2163	2579
2160	2581

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
2164	2584
2166	2585
2176	2594
2177	2596
2178	2599
2179	2610
2180	2611
2182	2626
2183	2632
2184	2633
2185	2636, 2638
2186	2654-2661
2187	2662
2188	2663
2190	2629
2193	2668, 2669
2194	2671
2199	2687
2200	2688, 2689
2202	2690
2203	2678
2204	2679
2205	2677
2214	2704
2218	2742
2219	2743
2221	2727
2222	2752
2239	2763
2241	2776
2242	2777
2243	2782
2244	2786
2245, 2246	2787, 2789, 2790
2247	2791
2248	2793
2249	2795, 2796
2250	2798
2254, 2255	2801-2807
2256	2840
2330	2847
2332	2862, 2864
2360	3057
2362	3058
2365	3059
2367, 2369	3060, 3063
2372-2374	3065-3069
2375	3073, 3074
2400-2408	3085-3092
2410	3094
2411	3095
2413	3098
2418	3100
2422, 2423	3101-3109
2424	3110, 3111
2425	3112
2427-2429	3118-3127
2430	3128-3130

Tablo 4: (devam) M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
2431	3136, 3137
2432	3138, 3141, 3142
2437	3200
2438	3201
2246, 2247	3157-3161
2448	3170
2449	3165-3167
2450	3172
2453-2456	3190-3193
2457, 2458	3180-3186
2486	3348
2487	3371
2488, 2489	3374
2494	3387-3390
2500	3412
2501	3418
2504	3421
2505, 2506	3423
2507, 2508	3424-3426
2509	3429
2510	3436, 3437, 3447
2511-2513	3438-3444
2517	3452
2530	3456
2531	3458
2532	3459
2535	3462
2536	3463
2537	3464
2544	3510
2546	3516
2547	3518
2580-2583	3549-3553
2586	3584
3290	3583
3292	3587
3293	3588
3297	3590
3323	3637
3325	3639
3327	3640
3328	3642
3331, 3332	3696-3698
3345	3701
3347	3703
3348	3709
3349	3712, 3713
3350-3354	3714-3717
3357	3720

Bilirem bir perī vurmış saŋa rāh

Kim ondan ötri çekersen bile āh (M, 776)

Yaḳīn dānem ki zed māhī terā rāh
Be-gū rūşen merā tā kīst ān māh (C, 731)
(İyi biliyorum ki, bir ay yüzlü senin karşına çıktı, yolunu kesti. Açıkça söyle; kimdir bu ay yüzlü?)

Züleyḫā didi Şeyṭān'a ne yara
Ki görsetsün bile şekl-i dil-ārā (M, 796)

Züleyḫā güft dīvī-rā çi yārā
Ki be-nümāyed çenān şekl-i dil-ārā (C, 753)
(Züleyha: "Şeytan'ın o kadar güzel bir sima göstermek haddine mi düşmüş?)

Çi dāye gördi vardur ʿaşḳ-ı muḥkem
Dilini baġladı hīç vurmadı dem (M, 803)

Çü dāye dīdeş ender ʿaşḳ-ı muhkem
Fürūbest ez-naṣīḥat-gū pīş dem (C, 761)
(Tayası ne kadar büyük bir aşka düştüğünü görünce, nasihat vermekten vazgeçti.)

Didi çün şeh meni yerden götirdi
Ki topraġdan bile yerden götirdi (M, 924)

Velī çün şeh merā berdāşt ez-ḫāk
Sazadger be-güẕerānem ser zi-eflāk (C, 979)
(Fakat padişah beni tutup topraktan kaldırınca, başım göklerin üstüne yükselse yeridir.)

Eger birce sāʿat ayrılsam ondan
Ki gerek miŋ cefā görsem men ondan (M, 928)

Ki ger yek sāʿat ez-vey dūr gerdem
Zi-tīġ-i saṭveteş rencūr gerdem (C, 985)
(Eğer bir saat yanından ayrılırsam, kahır kılıcı ile beni yaralar.)

ʿĀlemde ḳıblegāh-ı cānım oldur
Başına döndigim cānānım oldur (M, 1363)

Zi-ʿālem ḳıble-gāh-ı cān-ı men ūst
Fedāyeş cān-ı men cānān-ı men ūst (C, 1603)
(Âlemde benim canımın kıblesi odur! Ona canım feda olsun; benim cananım odur!)

Kimiŋ gözi olur rūşen üzinden
Kimiŋ bāġı olur gülşen gözinden (M, 1374)

Kodāmīn dīde gerded rūşen ez-vey
Kodāmīn ẖāne gerded gülşen ez-vey (C, 1612)
(O, hangi gözleri aydınlatacak; hangi ev onunla gül bahçesi hâline gelecek?)

Didi kim ṣanʿat-ı ol ṣāniʿem men
Ki baḥrinden be-reşḥī ḳāniʿem men (M, 1470)

Be-goftā ṣanʿat-ı ān ṣānʿiem men
Ki ez-baḥreş be-reşḥī ḳāniʿem men (C, 1719)
(Ben, o yaratanın sanat eseriyim ki, varlığımla onun sanat denizinden sadece bir sızıntı, bir damlayım.)

Tecellī ḳıldı vü yaratdı ẕerrāt
Hamusı rūşen oldı hemçi mirʾāt (M, 1474)

Zi-ẕerrāt-ı cihān āyīnehā sāẖt
Zi-rūy-ı ẖod be-her yek ʿaksī endāẖt (C, 1723)
(O, cihan zerrelerinden aynalar vücuda getirip kendi cemalini bu aynaların her birine aksettirdi.)

Eger maʿşūḳ ondan istese cān
Cānını itse der-dem oŋa ḳurbān (M, 1545)

Çü ḫ᷈āhed cān-revānī ber-leb āred
Be-būsed ḫāk-i ū ü cān sipāred (C, 1850)
(Sevgili, canını isterse, onu derhâl dudağına getirip o dudaklarla cananının ayağı toprağını öper ve canını verir.)

Çi ḥadden keçdi istiġnā-yı Yūsuf
Züleyḫā ḳaldı vü sevdā-yı Yūsuf (M, 1845)

Çü bā-ān küşte-i sevdā-yı Yūsuf
Zi-ḥad be-güẕeşt istiġnā-yı Yūsuf (C, 2168)
(Yûsuf'u ölürcesine seven Züleyha'ya onun gösterdiği istiğna, artık hadden aşırı bir dereceye varmıştı.)

Yūsuf esbāb-ı ṭoy ḳıldı müheyyā
ʿAceb şāhāne daʿvet ḳıldı ber-pā (M, 2535)

Esās endāḫt ceşn-i ḫüsrevāne
Nihād esbāb-ı ceşn ender miyāne (C, 3462)
(Şahane bir düğün için lazım gelen her şeyi hazırladı.)

Maʿu'l-ḳıṣṣa ki rāḥat ʿaşḳa yoḫdur
ʿĀşıḳlarıŋ ġam u ġuṣṣası çoḫdur (M, 3357)

Ki ʿaşḳ āncā ki bāşed germ-bāzār
Ne-dāred hīç bā-āsūdegī kār (C, 3720)
(Nerede aşk alevlenmişse, orada, huzur ve rahat olmaz!)

3.5. HATİME BÖLÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

- M'de hatime bölümü 153; C'de ise 286 beyit tutarındadır.
- C'de felekten şikâyet edilen 90 beyitlik kısım M'de yoktur.
- C'de eserin beyit sayısı belirtilmişken M'de belirtilmemiştir.
- M'de hatime bölümünde ağıt niteliğinde bir gazel söylenmiştir; C'de diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de gazel yoktur.

Tablo 5: M ve C'de Anlamca Yakın veya Aynı Olan Beyitler

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı	Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâsı
3366	3816
3367	3817
3368	3818
3370	3822
3375	3824
3376	3825
3380	3829
3382	3832
3381	3834
3455	3844
3456	3845
3395	3885
3472, 3473	3899
3474	3901

Saŋa ḳırḫ biş il oldı [vü] maŋa penc
Saŋa ḳuvvet gelecekdür maŋa renc (M, 3368)

Merā heftād şod sāl ü terā heft
Terā mī āyed iḳbāl ü merā reft (C, 3818)
(Ben 70 yaşındayım; sen ise 7 yaşındasın! İkbal sana geliyor; benden ise artık gitti!)

Ki var maʿlūm her zad adımızdur
Ki dānā gözlüdür nādān çi kūrdur (M, 3376)

Buved maʿlūm her āzād u bende
Ki nādān mürde ü dānāst zinde (C, 3825)
(Bunu herkes bilir; cahil ölü, âlim diridir!)

Çi iḫlāṣ eylediŋ hem olḳıl āgāh
Ki vardur miŋ ḫaṭar iḫlāṣa hem-rāh (M, 3381)

Çü iḫlāṣ āverī mī bāş āgāh
Ki bāşed ṣad ḫaṭar zi-iḫlāṣ der-rāh (C, 3834)
(İhlas ile işe başlarsan, dikkat et; bu yolda çok tehlike vardır!)

Ne ḳarż algil ne virgil nīm ḥabbe
"Li-enne'l-ḳarże miḳrāżü'l-maḥabbe" (M, 3455)

Medihşān ḳarż u mestān nīm ḥābbe
Fi-enne'l-ḳarże miḳrāżü'l-maḥabbe (C, 3844)
(Dostlarına borç verme; onlardan da bir habbe alma! Zira borç, sevginin maksıdır.)

Durabilseŋ otur bī-yār u bī-cüft
İliŋden virme iḫtiyārıŋı müft (M, 3395)

Çü ʿĪsā tā tevānī ḫuft bī-cüft
Medih naḳd-i tecerrüd-rā zi-kef müft (C, 3885)
(Elinden gelirse, İsa gibi bekâr yaşa; tecerrüt sermayesini ucuz elden çıkarma!)

Sonuç olarak Mazlûm, Câmî'den tasvir bölümlerinin büyük çoğunluğunu atlayarak, mukaddime ve hatime bölümlerinde ise telif eser özelliği göstererek serbest bir çeviri yapmıştır. Mazlûm'un Câmî'den en büyük farkı mesnevi boyunca söylemiş olduğu 82 gazel ile 2 müstezattır. Bunun dışında mukaddime bölümünde Hızır ile Cebrail arasında geçen olayların anlatıldığı hikâye tamamen teliftir. Mazlûm'un, Câmî'deki birçok tasvir bölümünü almamasına rağmen beyit sayısının Câmî'nin eserine yakın olmasının sebebi Mazlûm'daki gazeller ve telif bölümlerdir.

3455 "Li-enne'l-ḳarże miḳrāżü'l-maḥabbe": Borç muhabbetin makasıdır (Borç dostluğu bitirir.).

4. BÖLÜM

YÛSUF U ZÜLEYHÂ’NIN TENKİTLİ METNİ

4.1. TENKİTLİ METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL

1. Mesnevinin beyitleri beşer beşer numaralandırılmıştır.
2. Nüshaların sayfa numaraları, nüshaların kısaltmalarıyla birlikte metin üzerinde gösterilmiştir:

G 14b Velī şerm ü ḥayā saḫladı onı
Delīl-i ʿaḳl oldı reh-nümūnı

3. Arapça ve Farsça ibareler, iktibaslar, kelâm-ı kibarlar, ayet ve hadisler vs. transkribe edilerek tırnak işareti içinde yazılmış; Türkçeleri dipnotlarda verilmiştir. Metinde geçen Farsça beyitlerin de aynı şekilde okunuşları verilerek anlamları dipnotta gösterilmiştir

Ṣıfātıŋ “ḳul huva’llāhu aḥad”dur
Kemāliŋ vaṣf-ı “Allāhü’ṣ-ṣamed”dür

Ḫaṭ neveştem tā be-māned yādgār
Men ne-mānem ḫaṭ be-māned yādgār [112]

4. Anlam veya vezin gereği yapılması zorunlu olan eklemeler, metin tamirleri köşeli parantez [ ] içinde gösterilmiş; okunamayan kelimeler metinde… işaretiyle gösterilmiş; okunduğu hâlde anlamlandırılamayan kelimelerin yanına (?) işareti konulmuş; müstensih hataları ile vezin ve anlam gereği yapılmış müdahaleler aparatta gösterilip yanına parantez içerisinde kısaltmalarla belirtilmiştir:

[Çi] gördi Ḥaḳ ki vardur ṣāḥib-i tāc
Apardılar onı tā evc-i [miʿrāc] (23)

11 “ḳul huvallāhu aḥad”: “ De: O, Allah, tek birdir!” *Kur’ān-ı Kerīm*, İhlās Suresi 112/1. (Yazır, E. M. H. (2014). *Hak dini Kur’an dili meāli.* L. Cebeci, S. Kılıç (Sad.). Ankara: Akçağ Yay.) // “Allāhü’ṣ-ṣamed”: “Allah, O eksiksizdir/sameddir.” *Kur’ān-ı Kerīm*, İhlās Suresi 112/2.

[112] “Bu yazıyı yadigâr olsun diye yazdım. Ben kalmasam da yazdığım yadigâr kalsın.”

[Gele]nde gördi yolda şīr-i ġurrān
Ona virdi yüzigin … (24)

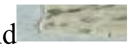
Çi cānı çıḫdı tenden ḥasret ile
Oŋa ağladılar miŋ ʿıṭret(?) ile (3346)

Sipāhlar içre varmış nice server
Vuruş gününde vardılar ġażanfer (87)

Libās-ı Kaʿbe'ni çün görd[i] Mecnūn
Onıŋ aḥvāl[i] çoḫ oldı diger-gūn (92)

Sizi tabşurdum Ḫudā'ya tā ola ġam-ḫ̌ārıŋız
Her yerde dermānde ḳalsıŋız ola dil-dārıŋız (2527)

5. i- fiili ve ile edat/bağlacının yazımında metinde birleşik ise (-) işaretiyle eklenmiş olduğu kelimeyle birlikte uyuma sokulmadan verilmiştir: *nār-ile (452), var-idi (629), var-imiş (88).*
6. R nüshasının başındaki 285 beyit G nüshasının konu bütünlüğünü bozmayacak şekilde içerisine yerleştirilmiştir.
7. Yazımı anlaşılamayan kelimelerin görüntüleri kelimenin yerine yapıştırılmıştır:

Müberrā ez-zen ü ferzend (2)

8. Atıf vavları ile rabıt vavları metinde çoğunlukla yazılmamıştır. Yazılmayan bu vavlar köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir:

Yüzinden ḳuyaşa çün düşdi bir tāb
Ḳılup nīlūferi bīmār [u] bī-tāb (164)

9. İzafet kesreleri bazı yerlerde u/ü ile gösterilmiştir. Bu durumda yanlış şekilleri aparatta gösterilmiş doğru şekilleri ise metne alınmıştır:

87 ġażanfer: ġaẓanfer (mh.)
92 diger: dīger G
2727 Sizi: Size G, R // ḳalsıŋız: ḳalsaŋız R/ ola: ona G, R / Tarı R / b'nin vezni bozuktur.

Teni gül yarpağı deg nāzik ü ter
Gül isinden dimāġ-ı cān muʿaṭṭar (715)

10. Elif-i maksûre ile yazılan kelimeler tamlama içerisinde *ī*'li,tek başına iken de *ā*'lı okunmuştur: *Mūsī-i ʿİmrān (290), Mūsā'ya (484), ʿĪsā (3362), teʿālā (579), Leylā (3348).* Fakat bu durum kafiye uyumu söz konusu olduğunda kelimenin uyum içerisinde olduğu kafiyeye göre okunmuştur:

Ḫayāl itdi ki var içinde Leylī
Onıŋ çün Kaʿbe'ye eyledi meyli (93)

11. Ekler metinde yazılan şekliyle Latin harflerine aktarılmış sadece zarf fiil eki olan –Up'un ünsüzü, metinde *b* ile yazıldığı hâlde *p* şeklinde okunmuştur: *ḳılup (159), olup (179), ḳalup (596), ḳalıp (600), çıḫarıp (694), virüp (641).*
12. Özel isimlerin baş harfleri büyük harfle gösterilmiş ve özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmıştır: *Tarı'ya (884), Mışr'a (919), Yūsuf'ıŋ (982), Allāh'a (1048).*
13. Yazımında ikilik görülen Türkçe kimi kelimelerin (daḫı/dahi), iki şekilde de kullanıldığını göstermek adına, bu kelimelerin metinde görüldüğü şekilde yazılması tercih edilmiştir:داهى yazılmışsa *dahi,* داخى yazılmışsa *daḫı* okunmuştur: *daḫı (377), dahi (85).*
14. Farsça tamlamalarda izafet kesresinin, atıf vavları ve rabıt vavlarının yazımında, kendinden önceki kelime ince ise ince, değilse kalın ünlülü şekil tercih edilmiştir: *zūr-ı şemşīr (88), Semerḳandī vü Keşmīr (88), müʾmin-i pāk (105), āb [u] hevāsı (107).*
15. "āsmān, āstān, yādgār, pād-şāh, " gibi kelimelerde, medli okumadan kaynaklanan ses türemeleri gösterilmemiştir: *āsmānı (768), āstāna (423), yādgārī (142), pād-şāhī (83).*
16. Vezin bozukluğu, kafiye problemi veya veznin tespit edilmemesi gibi özel durumlar dipnotta zikredilmiştir.
17. Kalıp, metnin başında italik ve küçük harflerle transkribe edilerek gösterilmiştir: *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* . Vezin değişiklikleri de, her değişiklikte ayrı ayrı olmak üzere belirtilmiştir.
18. Seslerin uzunlukları gösterilirken kelimenin aslı esas alınmıştır.
19. Vezin gereği bazı kelimelerde ünlü türetilmiştir: *Hızr-Hızır; şükr-şükür; Mısr-Mısır; naḳş-naḳış gibi.*
20. Şeddeli kelimelerin imlasında vezne ve metne uyulmuştur:

715 yarpağı: yarpaḳ R // dimāġ-ı cān: dimāġu cān (mh.)

Birisi ʿāşıḳ ol ḥüsn-i ḥaḳīka
Ki yetse Ḥaḳ teʿālā teg refīḳa (183)

Çıḫaran deryādan dürr-i meʿānī
Bile ayturdı Ḥaḳḳ-ı āsmānī (580)

21. Vezin gereği hece düşmesi olan kelimeler kesme işareti (’) ile gösterilmiştir: *k’ey (1404), k’ister (1544), n’ola (1575).*
22. G nüshası, R nüshasına göre daha eski istinsah tarihli, başı ve sonu tam, R nüshası ise baştan ve sondan eksik olmasına rağmen tenkitli metin hazırlanırken iki nüshanın birbirinden farklı olan kısımları aparatta gösterilmiştir. G nüshasının ilk 244 beyti R nüshasında yoktur. Metin ilk olarak bu 244 beyit ile başlamıştır. R nüshasındaki ilk 285 beyit ise G nüshasında yoktur. Bu 285 beyit metne G ve R nüshalarının birbiriyle uyuştuğu 531. beyitten önce metne yerleştirilmiş ve bu durum aparatta belirtilmiştir. R nüshası, G nüshası ile nüshanın 87a sayfasına kadar uyuşmaktadır. Bu kısımdan sonra R nüshası bitmekte ve metne G nüshası ile devam edilmektedir. Sadece R ya da G nüshasında olan beyitler metne alınıp bu durum aparatta belirtilmiştir. Herhangi bir nüsha esas alınmamış iki nüshadan da beyitler vezin, anlam uygunluğuna göre seçilmiştir. Böylelikle müellifin kaleminden çıkan metne en yakın metin ortaya konulmaya çalışılmıştır.
23. Nüsha farkları belirtilirken, kelimeler arasına (/), mısralar arasına ise (//) işareti konulmuştur:

Temām maḫlūḳ bizi yaḫşı bilürler
Eger rüsvā ideŋ bizden dönerler (545)

24. Nüsha farkları gösterilirken önce ana metne alınan doğru olarak kabul edilen şekil verilmiş, iki nokta işaretinden (:) sonra diğer nüshadaki (G ya da gerektiğinde R nüshası) şekil gösterilmiş, boşluktan sonra da asıl metne alınmayan şeklin bulunduğu nüshanın kısaltmasına yer verilmiştir (bk. aparat):

Ki adıŋı maŋa gel eyle iẓhār
Ki tā aṣlıŋdan olim men ḫaberdār (823)

25. “Dāyim, ḳāyim…” gibi kelimelerin yazımında metne uyulmuş; metinde ye ile yazılmışsa ye ile (Dāyim, ḳāyim), hemze ile yazılmışsa metinde de hemzeli yazım tercih edilmiştir:

---

545 Temām maḫlūḳ: Hamu merdüm R // ideŋ: ḳılaŋ R
823 Ki: Kim G

Dāyim tesbīḥ-i tehlīliŋ oḫullar
Seniŋ dergāhıŋa secde ideller (10)

26. Müstensihten kaynaklanan yazım yanlışları dipnotta gösterilmiştir:

Yanında şīr birinci ḥāżır oldı
Muḥammed şīr bir nice nāẓır oldı (30)

27. İzafet kesresi "y" ile gösterilen yerlerde doğrusu yazılıp yanlış şekli aparatta verilmiştir.

Ẓālimā dīnden çıḫārdıŋ eylediŋ kāfir meni
Maẓlūm-ı bī-çāreem ser-dārımı sen n'eylediŋ (663)

28. "zemān/zaman, temām/tamām, nemāz/namaz…" gibi iki farklı okunuşu olan kelimelerde "*zemān (521), temām (545), nemāz (3467*)…" şekilleri tercih edilmiştir.

29. *ḫamu* kelimesi metinde sadece 1802. beyittte خ harfi ile yazılmıştır. Geriye kalan kısımların hepsinde *güzel he* ه ile yazıldığı için *hamu* okunmuştur.

30.

> Bugün Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında kullanılan *göster*- fiili ve bazı Anadolu ağızları ile bazı çağdaş Türk lehçelerinde yaşayan *görset- ~ ġorset- / körset-* fiili iki ayrı fiildir. Sadece Batı/Oğuz Türkçesinde görülen *göster*- fiili, 13.yüzyıldan beri aralıksız ve her geçen gün ikincisine üstünlük sağlayan bir sıklıkla kullanılmaktadır. Yine 13. yüzyıldan beri Doğu, Batı ve Kuzey grubu Türk lehçelerinde görülen *körset- / görset-* fiili ise, Batı Türkçesinde gittikçe kullanımdan düşmüş, varlığını sadece bazı Anadolu ağızlarında koruyabilmiştir. Ancak bu fiil, Türkiye Türkçesinin tersine, bazı Kuzey ve Doğu grubu Türk lehçeleri (Tarançi, Kazak, Kırgız, Özbek, Uygur) ile Batı Türk lehçe veya ağızlarından olan Azerî ve Musul-Kerkük Türkçelerinde hâlâ eski varlık ve kullanımını sürdürmektedir (Günşen, 2006, s. 46).

Bu kullanıma Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde de rastlanmaktadır: *görset (64), görsettiŋ (3079).*

31. Metinde *hangi* soru zarfı yerine *hansı*; ne *zaman* soru zarfı yerine *haçan*; *nerde ve nerden* soru zarfı yerine *harda* ve *hardan; nerde* soru zarfı yerine *ha yerde* kullanılmıştır: *hansı (2857, 368), haçana (1946, 2028), harda (129), hardan (599), ha yerde (72, 885).*

32. Metinde ى ve اى ile yazılmış *kapalı e* seslerinin tamamı *i* ile gösterilmiştir: *gice (2994), didi (3023), bile (3038), il (1595).*

33. Metinde *ġalaṭ* kelimesi *ḳalaṭ (139, 3049), ġarīb* kelimesi *ḳarīb (1583, 1666), ġuṣṣa* kelimesi *ḳuṣṣa (3234, 3236)* şeklinde de yazılmıştır.

34. Metinde *-e doğru/-a doğru* yer-yön zarfı *-e sarı/-a sarı* zarfıyla karşılanmıştır: *Mıṣr'a sarı (1201), Kenʿān'a sarı (2063).*

---

30 ḥāżır: ḥāẓır G (mh.)
663 Maẓlūm-ı: Maẓlūmı R, G (mh.)

35. Metin tespitinde bir birlik sağlamak amacıyla Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarda İsmail Ünver tarafından yayımlanan " Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makalede getirilen esaslara uyulmuştur.
36. Metnin tespitinde, İslâm Ansiklopedisi'nde uygulanan aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

ء ʾ
ث s̱
ح ḥ
خ ḫ
ذ ẕ
ص ṣ
ض ż, ḍ
ط ṭ
ظ ẓ
ع ʿ
غ ġ
ق ḳ
ڭ ñ
نك ŋ

4.2. TENKİTLİ METNİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Metin Azerbaycan Türkçesi özellikleri göstermektedir. Türk dili 13. yüzyıla kadar tek bir kol, tek bir yazı dili hâlinde devam etmiştir. 10-11. yüzyıllardan başlayarak bazı sebeplerle büyük çoğunluğunu Oğuz Türklerinin oluşturduğu büyük bir topluluk Batı'ya doğru göç etmeye başlamıştır. Bunlar içinde, ileride Azerbaycan Türklerini oluşturacak olanlar da vardır. Göçler sonucunda, 13. yüzyılda ortaya çıkan yazı diline Batı Türkçesi denir. Batı Türkçesinin içinde zamanla iki daire meydana gelmiştir (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 173). Azerbaycan Türkçesi Batı Türkçesinin doğu sahası içinde yer alan ağızlar topluluğu ve bu saha içinde gelişen yazı dili koludur (Ergin, 1971, s. VII). Azerî ve Osmanlı sahaları arasındaki farkların ilk belirtileri Eski Anadolu Türkçesi devresinde başlamış, Osmanlıca içinde farklılaşma gitgide belirli hâle gelerek kesinlik kazanmış, nihayet bugünkü ayrılıklar meydana gelmiştir. Bu ayrılıklar, eskiye gittikçe, tabiî, her bakımdan, hem konuşma dili ve yazı dili bakımından, hem de miktar bakımından azalır (Ergin, 1971, s. VIII).

Metinde, Türkiye Türkçesinden farklı olan dil ve imlâ özellikleri şu şekilde sıralanabilir[121]:
Ünsüz Değişmeleri

- Türkiye Türkçesinde *g-* ile başlayan bazı kelimeler Azerbaycan Türkçesinde *k-* ile başlar, yani Eski Türkçe şekli devam eder: *keç- (295, 446) , köç (3184, 3186), köç- (1121, 1507), köŋül (196, 259)*[122] (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 180).
- Azerbaycan Türkçesinde kelime başındaki *ḳ-* sesleri *ġ-* olur. Kelime başında görülen bu ses değişikliği Arapça ve Farsçadan alınma kelimelerde de görülür (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 180): *ġız (2461 dipnot).*
- Birden fazla heceli kelimelerin sonundaki *-ḳ* sesleri Azerbaycan Türkçesinde *-ġ* olur: *yarpaġ (715), uzaġ (1150), ḳulaġ (1662, 2011), dudaġ (998, 1625), andaġ (2087), topraġ (835),* firāġ (547, 748) (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 181).
- d- > t- ve t- > d- değişikliği: *tök- (468, 2627), tik- (1949, 1950); daş (1990, 2935), durna (1626, 2061)* (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 181).
- Türkiye Türkçesinde sonunda *n* ünsüzü tek heceli kelimelerin başındaki *b*'ler Azerbaycan Türkçesinde *m*'dir: *men (1994, 1996), min (3231, 3270), min- (2737), meyniŋ (235, 242), muna (1680)* (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 181).
- Kelime içindeki *-ḳ-* sesleri Azerbaycan Türkçesinde çoğunlukla *-ḫ-* olmuştur: *ḳorḫ- (2225, 2226), aḫşam (2048 dipnot), oḫu- (10, 400), uyku > yuḫu (218, 887), arḫa (2949), baḫ- (209, 233), aḫ- (1067, 1616), çoḫ (29, 36)* (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 181).
- Türkiye Türkçesindeki bazı kelimelerin başındaki *p-* olan ünsüzler Azerbaycan Türkçesinde *b-* olarak korunmuştur: *barmaġ (717, 2934)* (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 182).

Ünsüzlerde Yer Değiştirme

- *yaprak > yarpaġ (715), tutsak > dustaḫ (2364, 2412), avrat > arvād (3398)* (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 182).

Ünsüzlerde İkizleşme

- *İkki (577, 605), sekkiz (19, 61), yeddi (1901, 1902)* (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 182).

---

[121] Bu bölümün hazırlanmasında "?. (1950). Azerî edebiyatı. *Türk ansiklopedisi.* C. IV. Ankara: Milli Eğitim Basımevi; Allahverdiyeva, Ş. (2011). Azerbaycan ağızlarında kullanılan arkaik zarf-fiiller. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 11. s. 70.80; Ergin, M. (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi; Kartallıoğlu, Y. , Yıldırım, H. (2012). Azerbaycan Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri.* A. B. Ercilasun (ed.). s. 171-230. Ankara: Akçağ Yay. ; Sarıkaya, M. (2009). Teklik ikinci kişi emir çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan ağızlarındaki değişik örnekleri üzerine. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*- XXV/ Bahar. s. 145-157. " adlı eserlerden yararlanılmıştır.

[122] Parantez içindeki numaralar örneklerin bulunduğu beyit numaralarıdır.

Ünsüz Düşmesi

- Azerbaycan Türkçesinde kelime başındaki y- > ø: *itir- (1433, 2279), ürek (754 dipnot), üz (833 dipnot, 3164 dipnot), il (104, 106), umup (309)* (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 182).

Ünsüzlerde Benzeşme

- Bu benzeşme konuşma dilinde görülse(Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 182). de çalışılan Yûsuf u Züleyhâ metninde örneklerine rastlanmıştır: *oḫullar (10), ideller (10), açallar (239), saçallar (239), satallar (1384), allatdı (2142).*

Hece Kaynaşması

- Azerbaycan Türkçesinin yerli ağızlarında hece kaynaşması göze çarpar. Yûsuf u Züleyhâ metninde de bu durum tespit edilmiştir (?, 1950, s. 433): *alıram* > *allam (2971), olayım* > *olim (2811, 1820), diyeyim* > *diyem (73).*

Kelime Yapımı

İsimden İsim Yapma Ekleri

- +raḳ/ +rek: Kuvvetlendirme, mukayese fonksiyonlarında kullanılan bir ektir(Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 186).: *artuḳraḳ (373), yaḫşıraḳ (629), tīzrek (1038, 2413), yigrek (2153).*

Hâl Ekleri

İlgi Hâli: Ünsüzle biten isim kök ve gövdelerden sonra +In / +Un; ünlü ile biten isimlerden sonra ise +nIn / +nUn biçimindedir (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 194): *Onıŋ gözleri (3134), Tarı'nıŋ yanında(3434), Seniŋ hecriŋ (3295).*

Yükleme Hâli: Azerbaycan Türkçesinde belirtme hâli eki ünsüzlerle biten isimlerden sonra *+I/+U*, ünlüyle biten isimlerden sonra *+nI/ +nU* biçimindedir (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 195) : *meni (3320), almanı (40), nüsḫanı (2236), nāḳanı (2326).*

Sıra Sayıları

Sıra sayıları şekillerinde, *-inci*'den başka halk ağzında *–imci*, *-iminci* ekleri de kullanılır (?, 1950, s. 433). Bu duruma Yûsuf u Züleyhâ metninde de rastlanmıştır: *bişimci (512), ikimci (515), yeddimçi (1929), dördimci (1291).*

Zamirler

- Azerbaycan Türkçesinde halk ağzında *onlar* yerine *olar,* bizim yerine bizin, mana yerine mene, sana yerine sene gibi kullanımlara rastlanır (?, 1950, s. 433). Bu duruma söz konusu metinde de rastlanmıştır: *oları (1601), biziŋ (1132), sene (1735), mene (393*).
- Azerbaycan Türkçesinde dönüşlülük zamiri olarak *öz* "kendi" kelimesi kullanılır (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 200): öz (214), öziŋ (327), özimi (904).

Şahıs Ekleri

- Fiil çekimlerinde 1 ve 2.tekil şahıs ekleri –am/em, -san/sen; 1 ve 2.çoğul şahıs ekleri ise -ız/-iz/-ıḳ/-ik ve –sız/-süz'dir (?, 1950, s. 433):

1.tekil şahıs: *ḳalmışam (400), isterem (614).*
2. tekil şahıs: *yaşurırsan (773), bilürsen (773).*
1. çoğul şahıs: *(1023), görik (2365), oluruk (2220)*
2. çoğuş şahıs: *düşersiz (1023), olursız (1062).*
3.şahıs ekinin r'si çoğu zaman düşer (?, 1950, s. 433): *oturdıla (3223 dipnot), atdıla (478*).

Zarf-fiil

- Azerbaycan Türkçesinde *-dığında/-diğinde; -ınca/-ince* anlamlarına gelen *-ende/-anda* zarf-fiil ekleri kullanılır (Kartallıoğlu, Yıldırım, 2012, s. 213): *idende (467), gidende (467), gelende (1130).*
- Azerbaycan Türkçesi ağızlarında –arak/-erek zarf fiili yerine –uban/-üben zarf fiil eki kullanılır (Allahverdiyeva, 2011, s, 70). Bu zarf-fiil Eski Anadolu Türkçesinde de görülmektedir. Metinde bu ekin örneklerine rastlanmaktadır: *doğuban (432), dutuban (2055).*

Zaman ve Tasarlama Kipleri

- Azerbaycan Türkçesinde şimdiki zaman eki *-yür/-yor*'dan olma *-ir (-ur/-ur/-ür)* ekidir (?, 1950, s. 433): bilirem (776). Bu ekin olumsuz hâli *-mir (-mır/-mur/-mür)* ekiyle yapılır (?, 1950, s. 433).

- Azerbaycan Türkçesinde *-er/-ar eki* gerçekte *geniş zaman* değerinde ise de, geleceği de içine aldığı için ve bir çeşit *belirsiz geleceklik* için kullanılır (?, 1950, s. 433): *eylerem (288), iderem (780, 781), giderem (2271).* Bu ekin olumsuzu *-mer/-mar* ekiyle yapılır. Fakat halk ağzında *r > n ve r > z* değişimiyle *-men/-man* şekline dönüşmüştür (?, 1950, s. 433): *yimenem (319, itmenem (344), virmezem (1066), itmezem (1741), bilmezem (1755).*
- Azerbaycan Tükçesi ağızlarında teklik 2.şahıs emir çekiminde *-ġınan/-ginen* ekleri kullanılmıştır (Sarıkaya, 2009, s. 145). Metinde bu ekin *-ginen* şekline rastlanmaktadır: *eyleginen (226), ayturginen (1755), bilginen (3374).*

Metinde Çağatay Türkçesi özellikleri de görülmektedir[123].

- 2.teklik emir kipi *-ġıl/-gil/-ḳıl/--kil, -ġın/-gin/-ḳın/-kin* ekleriyle (Eckmann, 2013, s. 123) kurulmuştur: *alġıl (1205), itgil (142), degil (964), olḳıl (1281), alḳıl (2360), salgin (65), taşlagin (199), bilgin (206).*
- Geniş zaman: Fiil tabanı+ - (a,u)r+ şahıs zamiri (Eckmann, 2013, s. 130): *ḳılur men (3214), yandurur men (1780 dipnot), aparur men (3150), aparur biz (1038), gelür biz (1038).*
- Metinde gelecek zaman kipi *-ġay/-gey* (Eckmann, 2013, s. 128) ekiyle sağlanmıştır. Metinde sadece *–gey* şekli tespit edilmiştir: *öldürgeysiz (1060), itgey (2972), getürgeysiz (2668).*
- Yönelme Hâli Eki: Metinde *-a/-e* yönelme hâli ekinin yanı sıra *-ġa/-ḳa* (Eckmann, 2013, s. 71) ekleri de kullanılmıştır: *odġa (956), Mışr'ġa (971), zārımḳa (1721).*
- Belirtme Hâli Eki: *-ı/-i* dışında Çağatay Türkçesi özelliği olan *–nı/-ni* (Eckmann, 2013, s. 74) de belirtme hâli eki olarak kullanılmıştır: *özimni (903), ilimni (637), cānımnı (1810), yoḫumnı (2096).*

Metinde Farsça dil özelliğine rastlanmaktadır:

Metinde 1. sahıs bildirme ekleri araya kaynaştırma ünsüzü almadan yazılmıştır: *bī-çāreem (663), dīvāneem (875), içindeem (1097), yerlerdeem (1366), deryāsındaam (140).*

[123] Bu bölümün hazırlanmasında "Eckmann (2013)" adlı eserden yararlanılmıştır.

4.3. YÛSUF U ZÜLEYHÂ - TENKİTLİ METİN

[YŪSUF U ZÜLEYḪĀ]

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

G 1b Nestaʿīn

[Bismil'llāhi']rraḥmani'rraḥīm

1 ……………………………[124]

Kim olsun ḥamdiŋe

……………………………

Müberrā ez-zen ü ferzend

.

.

10 G 2a Dāyim tesbīḥ-i tehlīliŋ oḫullar
Seniŋ dergāhıŋa secde ideller

Ṣıfātıŋ "ḳul huva'llāhu aḥad" dür
Kemāliŋ vaṣf-ı "Allāhü'ṣ-ṣamed" dür

"Lem yelid" bā "ve-lem yūled" ṣıfātıŋ
"Ve-lem yekunlehu küfüven eḥad" dür

---

[124] G nüshasının başlangıç sayfası olan 1b'de yaklaşık 9 beyitlik bir bölüm yırtıktır. Bu yırtık kısmın 9 beyite tekabül ettiği sol taraftaki 2a sayfasından tahmin edilmektedir.

11 "ḳul huvallāhu aḥad": " De: O, Allah, tek birdir!" *Kur'ān-ı Kerīm*, İhlās Suresi 112 / 1. (Yazır, E. M. H. (2014). *Hak dini Kur'an dili meāli.* L. Cebeci, S. Kılıç (Sad.). Ankara: Akçağ Yay.) *Kur'an* ayetlerinin anlamları bu eserden verilecektir. Bu dipnottan itibaren ayet meallerinin buradan alındığı ayrıca gösterilmeyecektir. // "Allāhü'ṣ-ṣamed": "Allah, O eksiksizdir/sameddir."; *Kur'an-ı Kerim*, İhlās Suresi 112 / 2.

12 "lem yelid": "Doğurmadı." *Kur'an-ı Kerīm*, İhlās Suresi 112 / 3. / "ve-lem yūled": "Doğurulmadı." *Kur'ān-ı Kerim*, İhlās Suresi 112 / 3. // "ve-lem yekunlehu küfüven eḥad": "Ona bir denk de olmadı!" *Kur'an-ı Kerim*, İhlās Suresi 112 / 4. Bu beytin vezni bozuktur.

Çehre-güşā-yı ʿālem zer hem öziŋsen
Ṣūret-ārā-yı çār-cevher öziŋsen

Yaradupsan temām-ı ḫalḳ-ı ʿālem
Fażlıŋdan dört ʿanāṣır oldı ādem

Ki sensen Ḫāliḳ-ı bī-mis̱l ü mānend
Seniŋ luṭfıŋdan ʿālem oldı peyvend

Buyurdıŋ "emr-i maʿrūf nehy-i münker"
Bize vir tevfīḳiŋ … …

Ki "Rabbü'l-ʿālemīn"dür ẕāt-ı pākiŋ
Ki "Raḥmānü'r-raḥīm" dür hem ṣıfātıŋ

Vücūdıŋ öz ẕātıŋdan oldı peydā
Ki sensen … ferd ü tüvānā

[On] sekkiz miŋ ʿālemi yaradupsan
Yer ü gök ḳudretiŋden bizedüpsen

Ki der "lā-ṭaḳnaṭū min raḥmeti'llāh"
Nevīd-i raḥmetiŋ miŋ şükrü li'llāh

"Ve hüm lā-yesmeʿūn" vardur Ḳur'ān'da
"Ve hüm estaġfiru'llāh"dur Ḳur'ān'da

---

13 a'nın vezni bozuktur.
14 b'nin vezni bozuktur.
16 "emr-i maʿrūf nehy-i münker": Aslı " Emr-i bi'l-maʿrūf ve nehy-i ani'l-münker" olan ibare "İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek" anlamına gelen bir *Kur'an* kökenli Arapça bir ifadedir. İfadenin anlamsal açıdan aynı ve benzer olarak geçtiği ayetler: Āl-i İmrān Suresi / 104, Tevbe Suresi / 71 ve 112 Ayet, Hūd Suresi / 116. ayetlerdir.
17 "Rabbü'l-ʿālemīn": "O, Ālemlerin Rabbi" *Kur'ān-ı Kerīm*, Fatiha Suresi 1 / 1. // "Raḥmānü'r-raḥīm": " O Rahman, Rahim" *Kur'ān-ı Kerīm*, Fatiha Suresi 1/2.
20 "lā-ṭaḳnaṭū min raḥmeti'llāh": "Allah'ın rahmetinden ümidi kesmeyin." *Kur'ān-ı Kerīm*, Zümer Suresi 39 / 53.
21 "Ve hüm lā-yesmeʿūn" : " İşitmedikleri hâlde, *işittik* diyenler gibi olmayın." *Kur'ān-ı Kerīm*, Enfâl Suresi 8 / 21.

[Ḫu]ṣūṣen bende-i mehcūr Maẓlūm
Onı öz raḥmetiŋden [itme maḥrūm]

[Çi] gördi Ḥaḳ ki vardur ṣāḥib-i tāc
Apardılar onı tā evc-i [miʿrāc]

[Gele]nde gördi yolda şīr-i ġurrān
Ona virdi yüzigin … [ān]

[Ki ʿar]ş üstinde gördi …[ānı]
İşitdi ol ġā[yibden] …[ānı]

G 2b “Selāmu’llāh ʿaleyküm yā Muḥammed”
Gelipsen ḫayr-maḳdem yā Muḥammed

Yine ġāybāne geldi bir nidāyī
Kim aytur yā Muḥammed merḥabāyī

Muḥammed didi “selāmün ʿaleynā”
“Ve ṣalla’llāh Muḥammed yā ʿaleynā”
Bu sözden çoḫ sövindi Ḥayy-ı Sübḥān
Her bābetden ona buyurdı fermān

Yanında şīr birinci ḥāżır oldı
Muḥammed şīr bir nice nāẓır oldı

Didi yā Rab ki yekke yimenem zād
Ki tā olmasa yoldaş olmanam şād

Görip kim bir il onda oldı ẓāhir
Onıŋla zād yidi tā-be-āḫir

---

26 “Selāmu’llāh ʿaleyküm yā Muḥammed”: Allah’ın selamı üzerinize olsun ey Muhammed (Arapça ifade).
28 “selāmün ʿaleynā”: “Selam bizim üzerimize olsun.” // “Ve ṣalla’llāh Muḥammed yā ʿaleynā”: Allah’ım Muhammed’e salat et.
30 ḥāżır: ḥāẓır G (mh.)

Görip kim yüzigi vardur ilinde
ʿAlī kim söylemek vardur dilinde

ʿAlī'niŋ sözine benze[r]di sözi
Beniyy-i Hāşimī görmezdi yüzi

Yine gördi bir alma onda Aḥmed
İkki böldürdi alma … [Muḥammed]

Çi Ḥaḳ itdi ona çoẖ luṭf [u] iḥsān
Ḳayıtdı ʿarşdan ol şeh şitābān

Henūz zencīr degerdi ḳapuya hem
Çi geldi ʿarşdan ol şād u ẖurrem

… didi ona tebārek
Ki miʿrācıŋ ola yā Rab mübārek

[Didi] sen yā ʿAlī hardan bilürsen
Burāḳ'ımdan sen artuḳ yügürüpsen

… almanı eline virdi
Peyem-ber çün ki gördi bile dirdi

…[nıŋ] atımdan çoẖ yügürdmiş
Ki menden ileri ʿarşa yetürmiş

[Did]i Şīr-i Ḫudā sırru'l-ʿacāyib
Ki senden hīç sırrı yoẖdı ġ[āyib]

G 3a Her ol kimse size olmasa ḳāyil
ʿİbādetleri hamu ola bāṭıl

40 Metinde, parantez içindeki okunamayan kısmın üzeri bantlıdır.

Gel ey Maẓlūm aytur vaṣf-ı Aḥmed
ʿAlī kim var dur[ur] dāmād-ı Aḥmed

[1. Gazel]

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Şükrü li'llāh Tarı'ya kim bir Ḫudāy'ım var meniŋ
Aḥmed-i Mürsel kimi bir ġam-güsārım var meni[ŋ]

Men nemeden ḳorḫaram her ne günāhım çoḫ ola
Sāḳī-i Kevs̱er kimi bir şeh-süvārım var meniŋ

Men Elest günden onıŋla ʿahd [u] peymān itmişem
Şol ḥaḳīḳī yār-ile birce ḳarārım var meniŋ

Yüziŋi görset maŋa yā ḥażret-i ṣāḥib-zemān
Gözlerim yolıŋda ḳalmış intiẓārım var meniŋ

Ġurbete düşdiŋ sen ey Maẓlūm oldıŋ bī-vaṭan
Dimediŋ hergiz ki bir yār u diyārım var meniŋ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Taḥiyyāt u selām u vaṣf-ı bī-ḥad
Ona her kim ki var dost-ı Muḥammed

Necef'iŋ pād-şāhı Murtażā'dur
Emīrü'l-müʾminīn Şīr-i Ḫudā'dur

ʿAlī'dür ṣāḥib-i miḥrāb [u] minber
ʿAlī'dür vāris̱-i ʿilm-i Peyem-ber

ʿAlī'dür pād-şeh-i kişver-i cān
ʿAlī'dür dād-ḫᵛāh-ı küll-i insān

ʿAlī’dür ṣāḥib-i tāc-ı “le-ʿamrük”
ʿAlī’dür ṭālib-i “nefsün le-nefsük”

ʿAlī’dür ḳātil-i ʿAmr ile ʿAnter
ʿAlī’dür ḳoparan ḳapu-yı Ḫayber

ʿAlī’den son Ḥasan’dur pīşvāmız
Ḥasan’dan son Ḥüseyn’dür pīşvāmız

Ḥüseyn’den soŋra Zeynü’l-ʿābidīn’dür
İmām-ı ṭayyibīn ü ṭāhirīndür

Beşinci pīşvāmız vard[ı] Bāḳır
Ki ʿilm-i dīn andan oldı ẓāhir

Bāḳır’dan sora var İmām Caʿfer
İlinden dutsa olsa rūz-ı maḥşer

G 3b Ṣādıḳ’dan ṣora var Mūsī-i Kāẓım
Hamu şehler ona vardur mülāzım

İmām-ı sekkizincimiz Rıżā’dur
Ġarīb bendelere o ġam-güsārdur

Muḥammed Taḳī hem bize imāmdur
ʿAliyyü’n-Naḳī ol ṣāḥib-keremdür

Ḥasanü’l-ʿAskerī’dür şāh-ı ʿālem
Şīʿalarına raḥm itse maŋa hem

Bu mülkiŋ iyesi ṣāḥib-zemāndur
Yüziŋi görset ey server emāndur

---

54 “le-ʿamrük”: “Ömrüne yemin olsun.” *Kur’ān-ı Kerīm*, Hicr Suresi 15 / 72. // “nefsün le-nefsük”: “nefsim nefsine feda olsun (Arapça ifade).”
56 pīşvāmız: pişvāmız G (mh.)

Bu maẓlūm dādını ẓālimden algin
Ḳuyaş teg yeryüzine nūr salgin

İvimde bir gice oturmış-idüm
Dizim üstinde başım ḳoymış-idüm

Meniŋle yoẖ-idi bir yār u yāver
Ġam u hicrāndan olmışdum mükedder

Öz iḳbālimden eylerdim şikāyet
Ki hansı gülden itsem bir ḥikāyet

Ḫayāl itdüm ki iksem birce bāġı
Ki menden ṣora ḳalsun bāġ bāḳī

Naẓar saldum ki ḳalmamış bile yol
Ki ikmişdiler ü virmişdiler gül

Ki yaẖşı gülleri dirmişdi bülbül
Dahi hem ḳalmamışdı lāle vü gül

Bu yeŋi bāġa çün ḳıldum tefekkür
Ki ha yerde ikim bāġım tedebbür

Ki fikrim batmadı hīç yerde bābı
Ki yeŋiden diyem ayrı kitābı

Oturdım bī-dimāġ u zār u ḥayrān
Meni yandurdı çoẖlar nār-ı hicrān

Ki nā-geh ġaybdan geldi bir ilhām
Niçün ḳaldıŋ bile ḥayrān bed-kām

Gel aytur ḳıṣṣa-ı Yūsuf Züleyḫā
Ṭūṭīler teg[in] olgin ol şeker-ḫā

Egerçi naẓmını itmişdi Cāmī
Lākin var-idi Tācī'ŋin(?) temāmı

G 4a Bu ḳıṣṣa Türkleriŋ elinde yoḫdur
Egerçi Tātlarıŋ elinde çoḫdur

Eger Türkī diline naẓm idersen
Olarıŋ rezmini hem-bezm idersen

İşitdüm ġaybdan çün bile āvāz
Meniŋ ṭabʿıma ḫoş geldi bile sāz

Ki var Türklerde çoḫ ṣāḥib-kemāller
Ḫuṣūṣan yaḫşıca ṣāḥib-cemāller

Ādem'den türegan evvel ʿAcem'dür
Hamusı ṣāḥib-i ḫayl u ḥaşemdür

Olar itdiler evvel pād-şāhī
Musaḫḫar itdiler māh-ile māhī

ʿAcem'den ṣon ʿArablar oldı vālī
Olardan ḳaldı ol bünyād-ı ʿālī

ʿArab'dan ṣon dahi Etrāk olup şāh
Oturdılar serīr üstinde çün māh

Olardan çoḫ turur sulṭān ḫanlar
Hamu yerlerde varmış nice şāhlar

76 şeker-ḫā: şeker-ḫāh G (mh.)

Sipāhlar içre varmış nice server
Vuruş güninde vardılar ġażanfer

Olarda var-imiş hem zūr-ı şemşīr
Ḫoşā Türk-i Semerḳandī vü Keşmīr

Ḫoş ol Türkler ile Türk-i Ḫıṭāylu
Ne yaḫşıca iderlerdi de yaylu

Dahi eger adıyla ḫan emirler
Sipāhlar hamusı yaḫşı dilīrler

ʿAcem'den türegan Kürdler sipāhlar
Libās-ı Kaʿbe teg ḥaşmet-penāhlar

Libās-ı Kaʿbe'ni çün görd[i] Mecnūn
Onıŋ aḥvāl[i] çoḫ oldı diger-gūn

Ḫayāl itdi ki var içinde Leylī
Onıŋ çün Kaʿbe'ye eyledi meyli

Ḳara çāderleri ne nāzenīndür
Yeriŋ yüzinde ḫāl-i ʿanberīndür

G 4b Olarda vardur[ur] çoḫ ḥūr u ġılmān
Perīveşlü hamusı māh-ı tābān

Ḳılıcda hamu vardılar ferahnāk
Ki pehlevān diler eger o Etrāk

Menem Maẓlūm aṣlım Sebzevār'dur
Ġarīb yerde nigehdārım Ḫudā'dur

---

87 ġażanfer: ġaẓanfer G (mh.)
92 diger: dīger G

Adım Kerīm’dür aṣlım Şerīf’dür
Egerçi maẓlūmam ṭabʿım ẓarīfdür

Menim babalarımda vardı kāmī
Ki şāʿirlıḳda varmışlar temāmī

İlāhī merḳad u meʾvā-yı pür-nūr
Kim enfāsından oldım bile meşhūr

Ḫabūşān ülkesinde men ġarībem
Diyār u yārdan men bī-naṣībem

Ḫudā virsün ġarīblıḳda necātım
Bu ġam u ġuṣṣadan virsün berātım

Yitürsün meni burdan Sebzevār’a
Ki yetsem belkim ol yār u diyāra

Niçe il meskenim oldı Çenārān
Niçe gün sürdüm onda yaḫşı devrān

Onıŋ ḫalḳı hamusı müʾmin-i pāk
Bile ṣāḥib-nemāz uʿaḳl u idrāk

Niçe il son gidip Zūrım’ı gördim
Maŋa yaḫşı gelüp onda oturdum

Ḫoş ol Zūrım ḫoş ol āb [u] hevāsı
İrem seyrinden artuḳdur ṣafāsı

Behişt-i ʿanberīndür yeryüzinde
Onıŋ maḥbūbları ne nāzenīnle

Ḳamer teg yüzleri hamu münevver
Gül isinden dimāġ olmış muʿaṭṭar

Ne yaḫşı ḫoş hevā vü ḫoş ṣafādur
Behişt teg ne ʿacāyib dil-güşādür

Ḫudā saḫlasun onı her belādan
Nigehdār ola her ḳaḥṭ u ġalādan

[2. Gazel]

Vezin: ?

G 5a Zūrım ne yaḫşıca yerdür feraḥ-fezā
Bāġları hem ḫoş-hevādur daġları hem dil-güşā

Hīç yerde yoḫdur onıŋ teg fezālu yer
Bülbülleri ḳumrıları hamusı ḫoş-ṣadā

Ḫalḳı temām saḫāvetlüdürler mihrbān
Nāṣıḥ olup refīḳ meni zār-ı bī-nevā

Taʿrīfe rāst gelmez onıŋ vasfını eylemek
Dal u diraḫt çeşmeleri hamu bā-ṣafā

Maẓlūm bir zār u ġarībdür nā-tüvān
Zūrım'da tapdı hamu derdleri devā

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Ṣora İsṭaḫr oldı mene imkân
Hevāsı yegrek ez-mülk-i Ṣıfāhān

Onıŋ ḫalḳı ne yaḫşı mihrbāndur
Gūyā ki merhem-i ārām-ı cāndur

Suyıŋ şarşarı vardur āb-ı Kevs̱er
Şīrīndür tāze vü ḳand-i mükerrer

---

112 112-116. beyitler arasında yer alan bu gazelin vezni saptanamamıştır.

Onıŋ ḥūr u perīsi hamu makbūl
Bile şīrīŋ-zebān ḫandān maʿḳūl

Ne yaḫşı vardılar Etrāk-ı ṣādıḳ
Ṭabīb ü mihrbān u yaḫşı ḥāẕıḳ

Hamu müʾmindiler dīndār [u] ṣāliḥ
Şīrīn dillü vü ḫoş-güftār [u] māliḥ

İlāhī tā ola yulduzla seyyār
Onıŋ ḫalḳı ola bu ṭarza ṭayyār

Oları saḫlasun Ḥaḳ her belādan
Ḫuṣūṣan şerr-i ḫalḳ-ı bed-gümāndan

Bu ṣūret maʿnīden ṣūret ġarażdur
Ki ṣūret ʿaşḳı bir mühlik marażdur

Ḥaḳīḳat ʿaşḳdur eyler teḳāżā
Deger yoḫ nerdedür Yūsuf Züleyḫā

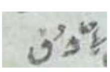
Ḥaḳīḳat buyrıḳıdur bir nişāne
Deger yoḫsa ki Yūsuf'dur bahāne

Ḥaḳīḳat ger yüzin görsetmez-idi
Mecāz-ı ʿaşḳ ṣūret tabmaz-idi

G 5b Züleyḫā harda Yūsuf harda ḳaldı
Olardan bir nişān arada ḳaldı

Ḫudā'nıŋ adı dutmakdur murādım
Ki ẕikr-i adla hamu yerde yādım

---

121 ḥāẕıḳ: G
129 Züleyḫā: Züleyḫāh G (mh.)

Menem ʿaşḳıŋ buyuruġına gitdüm
Özim çün birce bāzīçe düzeltdüm

Uşaḳlar tegin itdüm ḫāk balıḳ
Ki menden ṣora ḳalsun yādgārlıḳ

Ki her kim oḫısun dil-şād bolsun
Bu Maẓlūm Mīr ʿAlī'ni yād ḳılsun

Ki mende hem var-idi zindegānī
Diyeller Maẓlūm-ı bī-çāre hani

Duʿā-yı ḫayr ile itsiler yādım
ʿĀḳillerden budur evvel murādım

Ve ger yoḫsa degildim şiʿre lāyıḳ
Haçan nuṭḳım ola şiʿre muṭābıḳ

Muʿaḳḳil ehlden ümmīdim oldur
Ki ʿayb itmeseler şiʿre ger çöldür

Ki nükte-gīrlik ʿāḳilden nişāndur
Mene ʿayb itmiŋ ey dostlar emāndur

Eger bir ḳalaṭım yā sehvim ola
Gerek kim luṭf [u] iḥsānları ola

Ki bile ʿaşḳ deryāsındaam ġarḳ
Ki başımdan ayaġa eylemem farḳ

ʿĀḳiller hīç ʿayb itmiŋ sözimden
Ki Maẓlūm'em ḫaber yoḫdur özimden

---

132 ḫāk: ḫ˘āk G (mh.)
140 farḳ: farġ G (mh.)

Gel ey Maẓlūm itgil birce kārī
Ki senden ṣora ḳalsun yādgārī

Kim insān fānīdür bāḳī süḫandur
Güliŋ rengi gider bāḳī çemendür

Süḫan zinde ider nām-ı süḫanver
Egerçi kiçe eyyām-ı süḫanver

Her ol kim oḫısa onı ider yād
Duʿā-yı ḫayr ile onı ider şād

G 6a Ki seḥer sāhiri teg var nevā-sāz
Ḫuṣūṣan ger ola bir naġme-perdāz

Süḫan ki aġladan ki güldirendür
Yaḳīn bil kim kerāmāt-ı süḫandür

Çi bu aḫbār gördüm men süḫandan
Maʿāẕa'llāh götürsem el süḫandan

Şu ḫalvetde ki yoḫ-idi nişānī
ʿĀlemde ne zemīn ü āsmānī

Yoḫ-idi bu çemende lāle [vü] gül
Ne ḳumrınıŋ sesi ne ṣavt-ı bülbül

Vücūdı var-idi bī-miṡl ü mānend
Bile va[r]-idi bir yekke Ḫudāvend

Ber-ā-berde yoḫ-idi bir müẓāhir
Özi öz nūr ile özine ẓāhir

150 lāle [vü] gül: lāle-i gül G (mh.)

Çıḫarıp başını ḳıldı taḳaddüs
Tecellī eyledi āfāḳ [u] enfüs

Neden her yerde vardur birce nūrī
Gerek kim ḳılsa her dem bir ẓuhūrī

Naẓar ḳıl lāleye baş götürende
Nice …dan çıḫar daş yaranda

Çi ḥüsn her yerde var eyler teḳāżā
Kim itse Ḥaḳḳ'a özin āşkārā

Evvelden istedi çün Ḥaḳ teʿālā
Ki ḫalḳ … ḳılsun tecellā

Yarattı gözgüvār hamu çi merrāt
Tecellī eyledi merrāt …āt

Ḳılup gözgülere çün o ẓuhūrı
Hamu ẕerrāt ondan tapdı nūrı

Şu nūrdan zerrece eflāka düşdi
Bile kim āb [u] ḫāke şuʿle düşdi

Melāyikler hamu eflāk ile fülk
Diyeller naġme-i sübḥān-ı ẕü'l-mülk

Şol nūrdan ẕerrece güllerġa düşdi
Ki gülden şūr bülbüllerġa düşdi

G 6b Yüzin ol şemʿ-i nūrı ḳıldı rūşen
Ki pervāzını yandırdı çi gülşen

159 ẕerrāt: zerrāt G (mh.)
160 ẕerrece: zerrece G (mh.) // ḫāke: ḫ̌āke G (mh.)
162 a'nın vezni bozuktur. / ẕerrece: zerrece G (mh.)

Yüzinden ḳuyaşa çün düşdi bir tāb
Ḳılup nīlūferi bīmār [u] bī-tāb

Yüzinden yüzini bezetdi Leylī
Ki Mecnūn gül yüzine ḳıldı meyli

Şīrīn aġzını ḳand[d]an çün ḳılup şād
Ki Pervīz yandı vü cān virdi Ferhād

Meh-i Kenʿān'a çün virdi tecellā
Züleyḫā ondan oldı ḫalḳa rüsvā

Virüp tersāya ol çün nūr-āyīn
Kim ondan Şeyḫ-i Ṣanʿān oldı bī-dīn

Onıŋ ʿaşḳından eyler zindegānī
Hamu ecsām ile ervāḥ-ı fānī

Her ol kim ʿāşıḳ-ı bir meh-liḳādur
Ol maʿşūḳ küllī ʿāşıḳ-ı Ḫudā'dur

Ki ger Ḥaḳḳ ona ḳılmazdı tecellī
Ona hīç kimse hem ḳılmazdı meyli

Seneŋ āyīne ol āyīne-ārā
Seneŋ pinhān oldur āşkārā

Eger bilseŋ hem āyīne ḥayādur
Dime āyīne hem nūrdan cüdādur

Men ü sen ortada var miz bahāne
Hamu yerlerde vardur ol yegāne

---

170 b'nin vezni bozuktur.
173 ḥayādur: ḫayādur G (mh.)

Diliŋi baġla ey Maẓlūm-ı nā-dān
Ki bu ḳıṣṣada yoḫdur hīç pāyān

Şol yegdür ʿaşḳdan pür-ayturalı
Ola kim bu belādan ḳurtaralı

Çi köŋlüme düşüpdür defter-i ʿaşḳ
Gel aytur nice bir ḳıṣṣa-ı defter-iʿaşḳ

Özin[d]e çün ki gördi nūr-ı muṭlaḳ
Çaḳırdı ʿāleme beneñ Ene'l-ḥaḳ

ʿĀlemde her ne var diler ḫalāyıḳ
Olup her birisi bir zade ʿāşıḳ

G 7a Birisi ʿāşık oldı mülk ü māla
Birisi ʿāşıḳ-ı güldür ü lāle

Birisi ʿāşıḳ-ı zerʿ ü zirāʿat
Birisi ʿāşıḳ-ı kesb ü cemāʿat

Birisi ʿāşıḳ-ı mollālıḳa ʿilm
Birisi ʿāşıḳ-ı zühhādlıḳa ḥilm

Birisi ʿāşıḳ ol ḥüsn-i ḥaḳīḳa
Ki yetse Ḥaḳ teʿālā teg refīḳa

Şu bil kim ʿaşḳsız bir kimse yoḫdur
Ammā aŋlamayan dünyāda çoḫdur

Ki bilmezler nedür maʿşūḳ [u] ʿāşıḳ
Nedür ol maʿnīsi kāẕib [ü] ṣādıḳ

---

176 a'nın vezni bozuktur.

Ḳalurdılar behā᾿im teg çerāda
Ḫudāy ʿaşḳını bilmezler arada

Bi-ḥamdi'llāh ki tā oldım pedīdār
Ḫudā'nıŋ ʿaşḳına oldum giriftar

ʿAceb lezzetlüdür ʿaşḳ-ı Ḫudāvend
Ki bu ʿālemde yoḫdur ona mānend

Çoḫ ʿāḳiller ki gitdiler cihāndan
Ki hīç bilmediler ʿaşḳ var u handa[n]

Olardan ḳalmadı nām u nişānı
Ne var ḫalḳıŋ içinde dāstānı

Eger bu cāmdan içmezdi Mecnūn
Onıŋ adını dutımazdı gerdūn

ʿĀlemde var dur[ur] ḳuşlar firāvān
Hamusı bile ṭāvūs-ı ḫırāmān

Olarıŋ adını hīç kimse bilmez
Olarıŋ yüzine naẓar da salmaz

Ki disiler ki ʿaşḳa kimdi ṣādıḳ
Diyeller bülbül ü pervāne ʿāşıḳ

Eger kim eyleseŋ yüz dil-rübālıḳ
Ki ʿaşḳsız tapmasaŋ ġamdan rehālıḳ

Köŋül haçana bu deyr-i mecāze
Uşaġlar teg vurırsan mīl-i ġāze

G 7b Seneŋ ol ṭuyḳun-ı şāhenşeh-i pāk
Ki yeriŋ var-imiş şol evc-i eflāk

Vaṭanıŋdan niçün bī-gāne oldıŋ
Çi kerkes teg leş-ḫ˘ār u vīrāne oldıŋ

Bu lāşı taşlagin öziŋi ḳıl pāk
Kim evciŋ bile kim görinse eflāk

Ki görseŋ onda yaḫşı nāzenīn var
Hamu nūra batıpdur meh-cebīn var

Biri şarḳdan gider maġrībe sarı
Biri ġarbdan gider maşrıḳa sarı

Hamu ḥayrān [u] ser-gerdān gideller
Köŋül pür-ġuṣṣa vü ermān gideller

Biri bilmez neden seyrān ideller
Ne istip kim bile ḥayrān gideller

Meger ʿāşıḳdılar istediler yār
Kim āyā handadur bu Ḥayy-ı Cebbār

Kim insānıŋ başına çarḫ döverler
Onıŋ devrine miŋ ḳatla dolarlar

Sen ey insān öz ḳadriŋi bilgin
Meh [ü] ḫurşīd sensen bedriŋi bilgin

Behāʾimlen öziŋi eyleme cüft
İliŋden virme iḫtiyārıŋı müft

Ki sen manẓūrsan eflāka nāẓır
Seniŋ başıŋa olmış çarḫ dāʾir

---

198 leş-ḫ˘ār: leş-ḫor G (mh.) // b'nin vezni bozuktur.
208 dāʾir: zāʾir G (mh.)

Öziŋi ger bilürsen şāh sensen
Saŋa Tarı baḫıpdur māh sensen

Sene manẓūr-ı ḥaḳdur naẓratu’llāh
Yeri aŋla ḥadīs̱-i lemʿatu’llāh

Gel ey Maẓlūm çoḫ gitme yoḫarı
Ki batmasun ayaġlarıŋa ḫārı

Diliŋ baġla dahi danışmagin çoḫ
Ki bu esrār burda aŋlayan yoḫ

Hani ol ʿārif-i dānā-yı ʿāşıḳ
Ki bu esrār ola yanında dānıḳ

G 8a Bile bir yār eger sen tapsaŋ ey cān
Gerek cānıŋı ḳılsaŋ ona ḳurbān

Ḫudāvendā ezelden vardıŋ sen
Bizimle hem-dem ü dil-dārdıŋ sen

Yoḫ-idik biz ölümmizden ḫaberdār
Köçip dünyādan āḫir zār [u] nā-çār

Getürdiŋ sen bizi miḥnet-serāya
Giriftār eylediŋ miŋ miŋ belāya

ʿAdem yuḫusıdan bīdār ḳıldıŋ
İl ü ayaġlara çīdār ḳıldıŋ

N’olaydı sen bizi yaratmasaydıŋ
Getürdiŋ dünyāya ġāret’meseydiŋ

211 yoḫarı: yoḫˇārı G (mh.)

Ki bilmeñ biz nice itsek ʿibādet
Ki Şeyṭān itmesün īmān[ı] ġāret

Bizi maġrūr idüpdür ḥubb-ı dünyā
Ki gelmez yādımıza fikr-i ʿuḳbā

Dahi bir yerde renc-i ehl-i külfet
Virüpdür bizlere pā-bend-i ülfet

Dahi bir yerde vardur cevr-i ẓālim
Ki dağıtmış meniŋ fikr ü ẖayālim

Uşağlar hamusı isteyüban nān
Dahi Şeyṭān īmān u Azrāʾil cān

Eylegimizde bir ıraġ seferdür
Kim ol yolda bize ẖavf [u] ẖaṭardur

Ölimden olmışik çoẖlar hirāsān
Ḫudā bize sen eyleginen āsān

Ölim vaḳtinde açġılgin dehānım
Ki tevḥīdiŋ ola nuṭḳ-ı beyānım

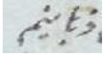
Bize taʿlīm vir ol demde īmān
Penāh vir bizlere ez-şerr-i Şeyṭān

Ki bu dünyāda var miz hamu nā-dān
Ki var bu yolda ḳayḳular firāvān

Evvelki zaḥmetindür şerbet-i merg
Zen ü ferzendleri hem eylemek terk

---

225 seferdür : şeferdür G (mh.) / a'nın vezni bozuktur.

227 zebānım: G "dehānım" ve "ẕebānım" şeklinde okunabilecek tarzda yazılmıştır.
230 a'nın vezni bozuktur.

G 8b Bile ḳoymak gerek māl ü menāli
Yola gitmek gerek illeri ẖālī

Göziŋden eşk-i ḥasret silgin āẖir
Miŋ ermān-ile ḳavm-i ẖˇīşe baẖir

Baẖa baẖa gerek kim viresen cān
Göziŋ yaşlu köŋülde çoẖdur ermān

Ḳaranḳu ḳabr evvel menziliŋdür
Suʾāl-i Münkireyn ince yoluŋdur

Feşār-ı ḳabr hem var bile düşvār
Ki meyniŋ ayaġıŋdan çıẖsa nā-çār

Eger aʿmāliŋ ola hamu merġūb
Nekīreyn gelsiler bā-ṣūret-i ẖūb

Mülāyimlıḳla senden sorsılar ḥāl
Cevābların vireŋ şādān [u] ẖoş-ḥāl

Dahi görmeŋ feşār-ı ḳabr hergiz
Sene yetmez olardan cebr hergiz

Behiştden ḳabriŋe bir yol açallar
Seniŋ başıŋa yüz miŋ nūr saçallar

Yatarsan ḳabrde yaẖşı ferāġat
Ṭavrıŋ ẖoş-ḥāl ferdā-yı ḳıyāmet

Maʿāẕa'llāh eger olsaŋ zinākār
Seni dūzaẖa sala Ḥayy-ı Cebbār

---

240 ṭavrıñ: tavrın G (mh.)

Vire ḳabriŋ sene bile feşārı
Ki meyniŋ ayaġından ola cārī

Çi sorsiler Nekīreyn senden aḥvāl
Diliŋ baġlansun u birden olaŋ lāl

Olara virebilmeseŋ cevābı
Başıŋa vursılar gürz-i ʿiḳābı

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
R 1a İki ḳaşı kemānı dil-güşādī
Olıp “ve’l-leyli mā yaġşā sevādı

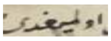
İki gözler var idi çün meh-i bedr[162]
Olıp “ve’ş-şems” gicesi ol Şeb-i Ḳadr

Güneh taşıldı çün şaḳḳu’l-ḳamerdür
ʿAyān “ve’l-fecrdür” vaḳt-i seḥerdür

Ki “ve’l-leyl” ile “ve’ş-şems” ol aradan
Gice gündüz olupdur dest-i Kird’den

Bünāgūşı ṣadefler teg müdevver
Ki “nūrun ve ʿalā nūrın münevver”

Nümāyān olmaġıydı çünki sīne
Ki ʿilm [ü] maʿrifetden bir ḫazīne

245 İki: İkki R // “ve’l-leyli yaġşā”: “Yemin olsun bürürken o geceye,” *Kur’ān-ı Kerīm*, Leyl Suresi 92/1. 245-530. beyitler arası - G
246 İki: İkki R // “ve’ş-şems”: “ Güneşe andolsun” *Kur’ān-ı Kerīm*, Şems Suresi 91/1.
247 “ve’l-fecrdür”: “ Yemin olsun ki fecre,” *Kur’ān-ı Kerīm*, Fecr Suresi 89 / 1.
248 bk. 245, 246
250 olmaġıydı: R

Ḫudāy'ıŋ ʿilm göginde mükerrem
"Elem neşraḥ leke ṣadrek" …

Yazılmış ʿarżalar iştāf iştāf
Ayak

Celāl-i ḳadri idi bu şerefden
Ki ḳızan başdan ayaġa …

Çi gördi o nihāli Ḫıżr-ı aḫḍar
Olıp ḥayrān didi "Allāh[u ekber]"

255 …şdı ki ey ṭıfl-ı şeydā[168]
… … nihāliŋ ...

… teg nice yalḳuzsan …
Gezersen āsmān ...

Yetürmeseydiŋ …
… … bu ṣaḥrālar

R 1b Meger sen Yūsuf-ı Kenʿān-nişānsıñ
İtürmişin gezersen ataŋ anaŋ

Digil köŋlünde ne vardur murādıŋ
Ki ḥāṣıl eyleyem men iʿtiḳādıŋ

---

251 "Elem neşraḥ leke ṣadrek": "Açmadık mı senin için göğsünü de (nefesine genişlik, kalbine rahatlık, nefsine kuvvet ve ferahlık vermedik mi)?" *Kur'ān-ı Kerīm*, İnşirah Suresi 94/1. (…) ile gösterilen kısım metinde kopmuştur.

253 (…) ile gösterilen kısım metinde kopmuştur.
255 (…) ile gösterilen kısımlar metinde kopmuştur. / şeydā: şeyde R
256 (…) ile gösterilen kısımlar metinde kopmuştur.
257 (…) ile gösterilen kısımlar metinde kopmuştur.
258 ataŋ anaŋ: R

Eger itürmişiŋ sen āşiyānıñ
Çü men yārem sene iste nişānıñ

Eger mürvārīd istersen ü gevher
Ki men Ḫıżr'am saŋa idem müyesser

Açıban aġzını çün ġonçe-i gül
Cevābın virdi Ḫıżr'ıŋ mis̱l-i bülbül

Didi kim ey resūl-i Ḫāliḳ-i pāk
Delīl-i reh-nümā-yı zīr-i eflāk

İşitmişdim çi men vaṣf-ı şerīfiŋ
Diyerdim göreyim rūy-ı laṭīfiŋ

Gice gündüz ḫayālimde müsellem
Ki idim ḫıdmetiñi bir nice dem

İdeyim ḫıdmetiñi men meh ü sāl
Ki senden buyruġ olsun menden iḳbāl

Ki oldım bu sebebden lā-mekānī
İdip men terk-i cümle ḫān-mānı

Nice müddet çekerdüm iştiyāḳıŋ
Tefaḥḥuṣ birle isterdüm surāġıŋ

Seni men ister … …ānda
Dūçār oldıŋ ʿaceb bu ḫānmānda

Bi-ḥamdi'llāh ey dil-fürūz
Ki ümmīd ile gicem oldı gündüz

---

270 a'nın vezni bozuktur.

Yetişip bī-gümān [buldım] mekānıŋ
Müşerref olıban tapdım nişānıñ

R 2a Ki senden isterem men ey peyem-ber
Yetürsen sen murādım cümle yek-ser

Ṭabībim ol devā ḳılsan yaraya
Meni şāgird edip yetsen araya

Çün olmışsen maŋa sen ṣubḥ-ı nev-rūz
Olayım ḫidmetiŋde gice gündüz

Eger baḫşiş ola ez-ḳādir-i ḥay
Ki çoḫdur müşkilim men ideyim ṭay

Çü gördi Ḫıżr ol şīrīn-beyānı
Leṭāfetde bu nuṭḳ [u] bu beyānı

Cevābın virdi ey yüzi gül oġlan
Seniñ güller içinde bülbül oġlan

Felekden tā ki encüm oldı ḫırmen
Seniñ teg ay [u] gün olmadı rūşen

Felek tā çarḫ-ile olmış mükerrem
Ḳadiŋ Ṭūbā diraḫtı olmasun ḫam

Seniñ gülzār-ı ḥüsniñ nāzenīndür
Ki Rıḍvān-ı behiştī ḫūşe-çīndür

Menim bu dünyāda yoḫdur mekānım
Bu devriŋ ḳayasında āşiyānım

---

271 [buldım]: R'de bu kısım siliktir.
273 devā: devāya R

Çü sensen ʿaḳl ivinde ḫᵛāce hem bay
Şimāl-i ṣubḥ teg yoḫdur maŋa cāy

Menem sīmurġ teg yoḫ āşiyānım
Ki adım söylesiz yoḫdur nişānım

… dünyāda men lā-mekānım
Varı bu ḫalḳ-ı ʿālemden nihānım

R 2b Gehī yel teg gezer gāhī şimālim
Bu nevʿ-ile gezer men cümle ʿālem

Cenūbdan ki eser men mis̱l-i ṣarṣar
Ki fermān eylemiş ol Ḥayy-ı ekber

Menem gezginci-i Ḥaḳ bu serāya
Gehī ʿaynü'l-ḥayātam men ḳaraya

Gehī ġavvāṣ ollam gāhī mellāḥ
Seyāḥat eylerem baḥr içre seyyāḥ

Çü sen bir ṭıflsan sen ḫūrd-sāle
Ḳıyām it sebzelerde mis̱l-i lāle

Seniñ yoḫ ṭāḳatiñ çöllerde gezmeñ
Ḫuṣūṣan menüm ile daġda dozmañ

Bu sevdāya düşüp Mūsī-i ʿİmrān
Beyābānlar menümle ide seyrān

Çi menden gördi ol üç emr-i müşkil
Varı ʿahd u vefāsı oldı bāṭıl

---

286 eser: es̱er R (mh.)
287 ḥayāt: ḥayᵛāt R (mh.)
288 seyāḥat: ṣeyāḥat R (mh.)

Menümle itmedi ṣabr u ḳarārı
Üç işimden menüm oldı firārī

Firāḳım çünki oldı farżla ʿayn
Oŋa itdim edā didim budur deyn

Temāmen müşkilini eyledi ḥal
Keçip deryāda itdim sūy-ı menzil

Çü Ḥaḳ'la eylemişdim āşnālıḳ
Ḳılıp İskender'e men reh-nümālıḳ

Yetürdim men onı āb-ı ḥayāta
Men içdim baḳ ol [irdi hem] memā[ta]

R 3a Ġaraż Ḥaḳ'dan bize ey ṭıfl-ı enver
Buyurmazdı ki açmasun Sikender

Seniŋ ṭıfl u nedür ṣaḥrā-neverdi
Ki yoẖdur ṭāḳatiŋ bir germ ü serdi

Menüm bu gezmegime ṭāḳatiŋ yoẖ
Mene yoldaş olasıŋ rāḥatıŋ yoẖ

Yine ilḥāḥ ḳıldı Ḫıżr'a oğlan
Bizi maḥrūm itme ey süẖan-dān

İkimçi virdi Ḫıżr oŋa cevābı
Ki ey yüziŋ seniñ Kevs̱er ḥabābı

Saŋa yüz Yūsuf olsun ḥalḳa der-gūş
Gel itme Yaʿḳūb'ı zār u nemed-pūş

299 ṣaḥrā: saḥrā R (mh.)
301 Bizi: Bizi tā R

Müzeyyen Ḥaḳ virip ḥüsn ü cemāliŋ
Bu ʿālem zīneti vaṣl u viṣāliŋ

Menim şāgirdlıḳıma ḫ˘āhişiŋ var
Bu gezmegde ne yaz u ne ḳışıŋ var

Ayaḳıŋ dīde üste ḳoy muʿayyen
Ki sırr-ı ḥālim olur fetḥ-i ʿaynın

Meger görsiŋ meni bu yerde ifşā
Refīḳlıḳ eyleriŋ sen … …

Ḫıżır itdi o yerde ʿahd u peymān
Orada göz öŋünden oldı pinhān

Göz umup uçmaḳ-ile berkvārī
Ḳılıp o şarḳdan ġarba güẕārī

İki şāh arasından budur evṣāf
Cihān oldı aralıḳ Ḳāf-tā-Ḳāf

R 3b Gidiban maġribe Ḫıżr ol ḳamervār
Ḳalıp maşrıḳda şāh-ı şems-dīdār

O demde ġāyib oldı Ḫıżr-ı aḫḍar
Gör indi muʿciz-i Sāḳī-i Kevs̱er

Bu dünyāda çoḫ idi yoḫ mekānı
Mekānın itdi bir yerde ki fānī

Muḳarrer öz ḳarārında saʿādet
Olup meşġūl-ı tesbīḥ ü ʿibādet

Götürip el ider Ḥaḳḳ'a münācāt
Ki ey müşkil-güşā-yı küll-i ḥācāt

İlāhā vāḳıf-ı her sırr [u] rāzıŋ
Kerīm ü ʿādil [ü] bende-nüvāzıŋ

Öziŋ öz raḥmetiŋde itme ḫālī
Selīm saḫla o ṭıfl-ı meh-cemāli

İlāhā yār olıban ol uşaḳa
Yetürip menzile ḳoyma firāḳa

Melik ger olsa ol ṭıfl-ı süḫan-dān
İde gör menzilini ḳaṣr-ı Keyvān

Eger gündüz yerin çarḫ-ı berīn it
ʿĪsā yanında çarḫ-ı çārümīn it

Eger Yūsuf ola ol ṭıfl-ı maḥbūb
Yetür Kenʿān'a sen nezdīk-i Yaʿḳūb

Öziŋ sen oŋa fetḥ-i rāh it
Aparıp Mıṣr ilinde pād-şāh it

Beyābānda ḳalıp o ṭıfl-ı nev-res
Ki ḳorḫum var ki zār[ī] ola bī-kes

R 4a Perī ger olsa o ṭıfl-ı nikū-ḫūy
Ki insān teg gözime görsedip rūy

Sene tabşurdım ol dānā uşaḳı
Ki dīvler āfetinden saḫla bāḳī

Eger olsun beşer bār-ı Ḫudāya
Onı itürmiş imiş ana baba

Onı saḫla öziŋ sen ḫayr [u] şerden
Ābādānlıḳa yetür bu seferden

Çü ḳıldı bu duʿānı Ḫıżr-ı reh-ber
Didi āmīn İlāhā şāh-ı server

İşidip āmīni Ḫıżır peyem-ber
Olıp ḥayrān didi “Allāhu ekber”

Naẓar saldı ʿaḳab sarı ki görsün
Ki kim viripdür āmīn onı bilsün

Çü şāh-ı baḥr ü ber gördi o ḥāli
Ki ʿĪsā güneş ile hem-ḥavālī

Suʾāl itdi ki ey ṭıfl-ı żarar-bīn
Seniŋ mihr-i sipihr-i ʿiṣmet-i dīn

Ne bildiŋ bu mekānda sen mekānım
Nice yetdiŋ menüm sevgümce cānım

Bu yer bu baḥrda bu deşt [ü] dağı
Nice buldıŋ gezip mendeŋ soraġı

Cevābın virdi ol ṭıfl-ı nikū-fer
Ki ey peyk-i resūl-ı Rabb-i dāver

Ki bu maʿmūre-i ḫāke gelipsen
Ayaḳıŋ götürip ḳadem çalıpsan

Menüm gözüm öñinden sen nihānī
Bu ṣaḥrāda nice dutdıŋ mekānī

R 4b Çü senden ayrı düşdim zār oldım
Besī bī-ṭāḳat u efgār oldım

329 “Allāhu ekber”: “Allah en büyüktür.”

Ḫaḳıŋ dergāhına itdim duʿālar
Ki ṣıdḳ u niyyet ile çoḫ s̱enālar

Seni burda yetüren Kirdgār'a
Meni yetürdi bu mülk ü diyāra

Süleymān teg ṣabā bādına hem-rāh
Seniŋ pā-būsıŋa yetürdi ey şāh

Ḳabūl itseŋ helā şāgirdliḳa sen
Bahāne itme fermān-ber olam men

Cevābın virdi o ṭıfl-ı ʿacāyib
İkimçi bār ollam indi ġāyib

Eger buldıŋ nişānım mis̱l-i evvel
Seni men itmenem hergiz muʿaṭṭal

Ger elbet sen gezersen bī-muḥābā
Menümle kūh [u] deşt [ü] çöl [ü] deryā

Çi didi bu kelāmı Ḫıżr āsān
Atasınıñ adı teg oldı pinhān

Çi gördi şāh oldı Ḫıżr pinhān
İlāh'ım sen didi her derde dermān

Yine maġribden ol maşrıḳa gitdi
Yüz ıllık yolı bir demde ṭay itdi

Dü-bāre gün-ile ay arasında
Ki bir özge ḥicābıŋ perdesinde

Gidip bir menzile ol nīk-sīret
Ki görmemiş onı ehl-i başīret

Ne menzildür ki yoḳ nām u nişānı
Ne oḫumış ne kimse bilmiş onı

R 5a Nice resmī ki idi Ḫıżr'a ʿādet
Yine hem oldı meşġūl-i ʿibādet

Yine ṭāʿatdan oldı çünki fāriġ
Didi ey ḳādir [ü] rezzāḳ [u] ṣādıḳ

Duʿāsı çünki olmışdı es̱erlü
Didi ey pīr olan yüz miŋ hünerlü

Yetüp itmāma çün ʿacz u münācāt
Ḥaḳ'ıŋ dergāhına ʿarż itdi ḥācāt

Ki ey dānā-yı her maḫlūḳsan sen
Delīl [ü] reh-ber-i ʿayyūḳsan sen

Varı cümle-i peyem-ber ḥaḳı-çün
ʿAzīzler varı mużṭarrlar ḥaḳı-çün

Naẓar eyle o ṭıflıŋ ḥāline sen
Dü-bāre baḫ onıŋ aḥvāline sen

Onı tabşurmışam saŋa emānet
Sene tabşurmışa olmaz ḫıyānet

Ki bilmem nicedür ḥāl[i] o ṭıflıŋ
Sen öziŋ ol nigehdārı o ṭıflıŋ

Seniŋ çün baḫşişiŋdür bī- ḥud[ū]d zer
Seneŋ rezzāḳ-ı ʿālem varı yek-ser

İkimçi bārīde idiŋ refīḳim
Olup maḥfūẓ [u] settār [u] şefīḳim

Ki ḳorḫum yalḳuzī o çölde maʿṣūm
Ḳalur çün bī-kes [ü] tenhā vü maḥrūm

Çü Ḥaḳḳ'a maʿlūm itdi varı ʿarżın
Dü-bāre şāh-ı dīn didi ki āmīn

Yine giri dönip Ḫıżr'ıŋ ḥavāsı
Ki görsün kim ola āmīn duʿāsı

R 5b Dü-bāre gördi o dürr-i semīni
Yeri högiŋ çerāġı ol emīni

Didi ey Yūsuf-ı Mıṣrī cemāliŋ
Yegāne gevheriŋ güldür viṣāliŋ

Bu ṣaḥrāda ki insān bī-gümāndur
Sene yol görseden ol hansı cāndur

Cevābın virdi ol ṭıfl-ı muḳaddes
Seniŋ teg görmedim dünyāda bir kes

İkimiz çün duʿā itdik biz ey cān
Ḳabūl itdi duʿāmız Ḥayy-ı Raḥmān

Duʿāmız der-zemān oldı icābet
İkimiz bu yere geldik bu saʿāt

Çü luṭfı ḥālimize oldı şāmil
Ay [u] gün olmışıḳ bir yere vāṣıl

Daḫı artuḳraḳ itme sen bahāne
Meni şāgird ḳıl rūz [u] şebāne

Şeker ḳamuşına bilim çatayım
Şāyed kim bir hüner sizden dutayım

Cevābın virdi Ḫıżr-ı bā-saʿādet
Ki ey Yūsuf tegi şīrīn feṣāḥat

Göziŋ öniŋden ollam men yine güm
Üçümçi kez nice gündüzde encüm

Eger bu kez daḫı ey şems-ruḫsār
Evvelki ikimi teg itdiŋ iẓhār

Saŋa yārlıḳ idem çün şīr [ü] şekker
Virem taʿlīm-i ʿilm-i ḫayr u hem şer

Uşaḳla Ḫıżr iderdi bu tekellüm
Cihānsız oldı Ḫıżr oldı velī güm

Çü göz öŋünden oldı Ḫıżr ġāyib
Olıp meşġūl-ı ṭāʿat ez-ʿacāyib

Ḳılıp ṭāʿat didi …de rāz
Ḥaḳ'a ṣıdḳ-ile zārī ḳıldı āġāz

R 6a Didi ey Kirdgār-ı bende-perver
Çekipsen yeri göge cümle mużṭar

Yine maşrıḳda ḳalmış gün teʿālī
Onı ḳılma ḥavādiṡ pāymāli

Yine luṭfıŋ idiban ona şāmil
Yā Rabb olsun yine menzil muḳābil

Öziniñ luṭfıŋı Ḫıżr'a ḫıred ḳıl
O kilkin menziline yine red ḳıl

Eger miʿrācda idi cāygāhı
Yetür miʿrāca onı yā İlāhī

Süleymān teg yiliŋ aṭını binsün
Yetürgin maṭlabını yine bilsün

Felekde ola ona āşiyāne
Doḳan gün teg onı yetür mekāna

O demde çün duʿāsı ḳıldı āyīn
Üçümçi kez gine işitdi āmīn

390 Naẓar ḳıldı yine H̱ıżr-ı cihān-bīn
Ki kimdür ol duʿāya dimiş āmīn

Üçümçi kez gine ol baḥr-i bī-mā
Görür durmış civān-ı māh-sīmā

Didi kim ey civan-ı ḳurret'ül-ʿayn
Seneŋ çün muʿcizāt-ı baḥr-i kevneyn

Yaḳīn oldı mene deryā vü yazu
Menümle olaraŋ sen hem-terāzū

Yaḳīn oldı maŋa bu remz-i pinhān
Saŋa hem-tā degül Mūṣī-i ʿİmrān

395 Seniŋ şāgirdliḳıŋda oldım irşād
Ne şāgirdseñ maŋa sen belki üstād

Yer üzinden bile taḥte'ṡ-ṡemerāt
Menümle var olsa her mühimmāt

R 6b Nesīm teg her yañaya dutayım yüz
Maŋa yoldaş olursan gice gündüz

---

396 b: var: vezin gereği medli okunmalıdır.

Bulasan sen meni çün şems-i ḍuḥā
Eger āsmānda ollam taḫt-ı ḳabrā (?)

Mene maʿlūm oldı cān-fezāsan
Ki sen peġem-bereŋ yā evliyāsan

Meger ʿilm oḫuyupsan ṣarfla naḥv
Seniŋ bu işleriŋe kalmışam maḥv

Cevābın virdi ol kān-ı kerāmet
İçen ʿayn-ı ḥayātdan āb-ı şerbet

Ki şāgird olayam men her işiŋe
Bu üç kez dolanıram men başıŋa

Seniŋ her defʿada buldım maḳāmıŋ
Ki işitsem seniŋ şīrīn kelāmıŋ

Çoḫ idip saʿy-ile şevk-i şerāfet
Ḳabūl-i āstan tapdım saʿādet

Çü luṭfıŋdur menüm ḥālime şāmil
Menüm hem maṭlabım sen eyle ḥāṣıl

Muraḫḫaṣ eyler olsaŋ ʿarż ḳılsam
Ki şāyed bir güherdür ḫākde bulsam

Cevābın virdi kim ey şāh-ı ṣādıḳ
Ki "kul yā eyyatuhe'ş-şems ve'l-meġārib"

Seniñ her maṭlabıŋ vardur beyān it
Köŋülden sırrıŋı bize ʿayān it

---

398 ḍuḥā: aḍḥā R (mh.)
407 Bu beyitte kafiye uyumsuzluğu vardır. // b'nin vezni bozuktur./ "kul yā eyyatuhe'ş-şems ve'l-meġārib": "De ki ey güneş ve batılar!"

Didi üç defʿa sen gözimden ey māh
Gidip pinhān oldıŋ bulmışam rāh

Velī men hem tefaḥḥuṣ eyledim bes
Ki buldım gül cemāliŋi meded-res

Eyā üstād-ı ʿālem ʿāliyü'ş-şān
Menüm hem maṭlabım sen ḳıl ki hemān

R 7a Ki men ġāyib olayım sen bulasan
Ki sen şāgirdniŋ ḳadrin bilesen

Ki üç kez olmışıŋ çeşmimden pinhān
Men-i ṭıflı ḳoyupsan zār u ḥayrān

Men indi ġāyib ollam ḳıl tecessüs
Bulıpsan ḥālimi itgil tefaḥḥuṣ

Çü o mīs̱āḳ u ʿahdi itdi inşā
Mis̱ālü'l-leyl oldı āḫiri

Çü oldı ġāyib ol dānā-yı esrār
Mis̱āl-i mihr ü māh [u] Müşterīvār

Kemer-bendini üç yerde ḳılıp bend
Ki görsün hardadur ṭıfl-ı hünermend

Gehī gevher içün deryāya girdi
Gehī güller İrem bāġında durdı

Gehī yüz dutdı maşrıḳdan be-maġrib
Ki görsün hardadur ol şems-i Yes̱rib

413 men-i: meni R (mh.)

Gehī maşrıḳdan ol maġribe geldi
O necm-i s̱ābiti her yerde gördi

Ki tabsun nerdedür genc-i Ḫudāvend
Olıp remmāl atdı ḳurʿa-i çend

Daḫı düşti gezip eṭrāf eṭrāf
Cihānı seyr itdi Ḳāf-tā-Ḳāf

Nesīm-i ṣubḥ teg her āstāne
Dutup bülbül kimi gülşende ḫāne

Gehī seyrānda mis̱l-i bād-ı ṣarṣar
Gezerdi kūh [u] deşti baḥr ile ber

[Ki] āsmān āsteni yeriŋ yüzini
Geziban bulmadı şāh-ı güzīni

R 7b Gehī gün kimi her eyvāna düşdi
Gehī sīmurġ olıban Ḳāf'a düşdi

Götürmezdi peşīmānlıḳda ḥāṣıl
Dirīġā ʿāḳil u şekl ü şemāyil

Ḫudāy'ıŋ ḥaḳḳı içün saŋa sevgend
Ki oldur dār-ı Ḫudāvend Ḫudāvend

Çıḫagör cān tegi ʿayn-ı ḥayātdan
Bize mihmān-nüvāz ol bu sübātdan

Bizim bir dürrimiz vardur itipdür
Meger ḫˇāce onı sene satıpdur

Ḳasemler çoḫ virüp ḳıldı semācet
Besī ʿacz eyleyip ʿarż itdi ḥācāt

Ki gün teg çıḫıban ez-ʿayn-ı eflāk
Doġuban çeşmeden ol gevher-i pāk

Çi gün āb-ı ḥayātdan ẓāhir oldı
Varı ẓulmāt o demden nūra döndi

Naẓar saldı çü Ḫıżr onıñ yüzine
Göründi ol gören oġlan gözine

Selām atıp oŋa ems̱āl-i bülbül
Soradan dil açıban didi ey gül

Yaradan ḥaḳḳı içün gizleme setr
Menüm-çün ẓāhir eyle cümle bir bir

Maŋa aḥvāl danış ez-berī sen
Meleksen yā firişte yā perīsen

Ki peyġam-berī sen yā evliyāsan
Meger sen ḥāmil-i ʿarş-ı Ḫudāsan

Kemāl-i fehmiŋe itdim naẓar da
Digil çin söz ki olmaz hīç beşerde

Ḳasem virdi çi şāha Ḫıżr İlyās
Żamīrinden muṣaffā ola bu pās

R 8a Peġem-berlere kül yoldaş-idim men
O demden ḫātime naḳḳāş-idim men

Gücin budur menüm aḥvālim ey Ḫıżr
Gülünçi men diyeyim ḥālim ey Ḫıżr

Veliyy-i vāḥid ollam men dürüstī
Vaṣiyy-i Aḥmed ollam men dürüstī

Muḥammed’dür serīr-i vaḥy-i miʿrāc
Temām-ı enbiyālar başına tāc

445 Yetişipdür ona vaḥy-ı risālet
Varı Şiʿa olan bulur hidāyet

Otuz il keçe onıñ mebʿas̱inden
Vaṣiyy-i cā-nişīn ollam oŋa men

Be-fermān-ı H̱udāy-ı ḥayy-ı maʿbūd
Ola Kaʿbe evinde maŋa mevlūd

Menim bünyādım olmış çarẖ-ı aẖḍar
Vekîl-i ẖāne-zād-ı Rabb-ı dāver

Doġar gün teg olıp hem maşrık-ı dīn
Menümdür “hel etā” “ṭāha” [vü] “yāsīn”

450 Yedu’llāh didiler hem daẖı Ḥayder
Ki mehdimde ḳılıp men ejderi der

Şefīʿ-i reh-ber-i maḥşer menem men
Ki maḥşer Sāḳī-i Kevs̱er menem men

Ḥaḳ’ıŋ ḥükmi ile rūz-ı ḳıyāmet
Menüm żabṭımdadur nār-ile Cennet

Berirem düşmene dūzaẖ ʿaẕābın
Meni[m] suyun içer Kevs̱er şarābın

Çi H̱ıżr işitdi o fażl [u] fażāyil
Onıñ muʿcizlerine oldı ḳāyil

449 “hel etā”: Gerçekte geldi (Yılmaz 2013:219) / “ṭāha”: Sūre başlarındaki harflerdendir (Yılmaz 2013: 629) / “yāsīn”: Hurūf-ı mukattaʿadandır (Yılmaz 2013: 718).
452 żabṭımdadur: ẓabṭımdadur R (mh.)

[Ḥa]ḳ'ıŋ dergāhına itdi münācāt
Ki ey ḥācet viren küll-i ḥācāt

R 8b Der-i dürcinden açdı onda bendi
Çekip rişteye dürr-i dil-pesendi

Didi Ḫıżr'a ki bilsen ey nikū-fer
Keçenden söyleyim yā ḥarf-i āḫir

Cevābın virdi Ḫıżır bā-saʿādet
Varısın sözleriŋ ile rivāyet

Didi men maḫzen-i ʿilmü'l-yaḳīnem
ʿAlī üstād Cibrīl-i emīnem

O günde kim olıp ḥükm-i ilāhī
Ki īcād eylesün mehden be-māhī

Evvel o kimseni kim ḫalḳ ḳıldı
Yaḳīn bil Cebreʾīl maḫlūḳ oldı

Ḫiṭāb itdi oŋa ol vech-i aḥsen
Ki sen kimsen ü daḫı hem kim[em] men

ʿAṭā-yı Ḫāliḳ olmışdı maŋa yār
Didi Cibrīl'e ol üstād-ı settār

Didi Cibrīl ki sensen hem menem men
Bu sözden ġayrı daḫı özge bilmen

Bu söz çün Cebreʾīl'den oldı aʿyān
Per ü bāli temāmet oldı sūzān

---

455 b'nin vezni bozuktur.

Beledger olmasaydım men bu yolda
Ḳıyāmet günine ḳalurdı çölde

Behiştden Ādem'i iḫrāc idende
Ḥaḳ'ıŋ emriyle Cennet'den gidende

Gözinden yaş tökip ḳalsaŋ revānī
Şefīʿ itdi seni āl-i ʿabānī

Ġaraż bu idi ondan ḫalḳ olalı
Ḳabūl oldı onıñ var tevbeleri

470 Yine Nūḥ-ı Nebī ol ʿizzetü'ş-şān
Ḫudāydan ḳavmine yetişdi ṭūfān

R 9a Eger men olmasaydım ona hem-dem
Ṭūfāndan ḳalmaz idi ol müsellem

Çi İbrāhīm ol Nemrūd-ı merdūd
Yanar ota otardı oldı mesʿūd

Ona hem-rāh oldı ḥaḳḳa fermān
Ki ot oldı onıñ içün gülistān

Yine İbrāhīm'e Ḥaḳ itdi fermān
Ki oġlıŋ yolımızda eyle ḳurbān

475 Uyarıp İsmāʿīl'i çün Minā'ya
Çekip ḫancer ḳızıl ḳana bulaya

Boġazın kesmedi onıñ buçaḳı
Ḳaranḳuda men olmışdım çerāġı

Onıŋ ḳurbānlıḳı bes oldı āsān
Ẕebīḥu'llāh didi Ḥaḳḳ-ı raḥmān

Yūsuf ḳardaşları atdıla çāha
Yetişdirdim men onı ʿizz ü cāha

Süleymān şāh oldı küll-i ʿālem
Men olmışdım oŋa ol demde hem-dem

Menüm boynumdan oldı heft kişver
Muṭīʿ-i cinn [ü] ins [ü] bād-ı ṣarṣar

Ḥaḳ'ıŋ emri ile oldı muḳaddes
Yetişdi yanına ol taẖt-ı Belḳīs

Seneŋ H̱ıżr-ı rehā kim ḳalsa yalḳuz
Men oldım şemʿ-i ẓulmātıñ şeb [u] rūz

Seŋe ger olmaz-idim H̱ıżr-ı reh-ber
Nice ẓulmāta barırdı Sikender

Yine Mūsā'ya oldım hem ḳarīne[484]
Ki "men cāʾe ve min aḳṣa'l-medīne"

Mesīḥu'llāh ʿĪsā ibn-i Meryem
Ki emvāta virirdi rūḥ-ile dem

Bu yer üzi olıp dar ol emīne
Apardım onı çarẖ-ı çārümīne

R 9b Menüm köŋlim olupdur mis̱l-i sīm-āb
Şehiŋ şevḳinden ḥālim oldı bī-tāb

Bu ẓulmetde ki buldı ol çerāğı
Şehā didi olıŋ bendeŋ dayaḳı

484 "men cāʾe ve min aḳṣe'l-medīne": "Şehrin öbür ucundan koşarak geldi". *Kur'an-ı Kerim,* Kasas ve Yasin suresi 20. ayet.

Didi ey Kirdgār-ı ʿālemü’l-ġayb
Yetür maḳṣūdıma bī-şekk [ü] bī-reyb

Çü Ādem toprağı itdi muḫammer
Onıŋ aṣlından oldıḳ biz ser-ā-ser

Öziŋ öz raḥmetiŋden Ḥayy-ı Ġufrān
Bize ẓulmetde virdiŋ āb-ı ḥayvān

Menem ḫalḳıŋ içinde bellü meşhūr
Ki ölmem itmeyim tā çalsalar ṣūr

Revā ḳılgil menüm bu ḥācetim Rab
Seniñ çün raḥmetiŋdür ʿayn-ı maṭlab

Ki köŋlim şuʿlesine sen cilā vir
ʿAlī’niŋ Şīʿasın āl-i ʿabā vir

Onıñ elinden içsem bir içim su
Evvelden āḫiredür maṭlabım bu

ʿAlī’dür çünki Ẕü’l-ḳarneyn-i s̱ānī
Elinden içsem āb-ı zindegānī

Helā mirzāy çün furṣat seniñdür
ʿAlī’ni sevmeyenler düşmeniñdür

Olıp gūyende-i şāh-ı velāyet
Emīr-i ʿādil [ü] kān-ı saḫāvet

Eger olsa ḳalem varı şecerler
Nüvīsende ola cinn [ü] beşerler

Varı ola bu deryālar mürekkeb
Yer [ü] gök ola kāġaẕdan müretteb

Şehiŋ miŋ vaṣfıdan[men hem] yazayın
Diyince danışınca ola şīrīn

R 10a Ki luṭfıŋdan şehā sen rūz-ı maḥşer
Su vir bu kelbiŋe ez-ḥavż-ı Kevs̱er

Egerçi kelb dirler nā-ḫalefdür
Seniŋ kelbiŋ seg-i Aṣḥāb-ı Kehf'dür

Seneŋ ṣāḥib maŋa sen vir necātı
Ki saḳ elime alsam men berātı

505 Egerçi bu faḳīre yoḫdur imkān
Velī olmış nişīmenim Ḫabūşān

Öziŋ luṭf [u] ʿaṭādan bir sebeb ḳıl
Kerem it āstānıña sen ṭaleb ḳıl

Ki ʿömrim başdadur köŋlimde dāġdur
Şehā ḥubbıŋ ki köŋlimde çerāġdur

Ki toprağım seniŋ toprağın olsun
Revā görme dāġ üste dāġıŋ olsun

Velī dervīşiŋim yüzim ḳaradur
Ki mālsız kişiler ṣāḥib-ʿazādur

510 Şehā köŋlim çerāġın itme ḫāmūş
Şarāb-ı Kevs̱er itsün Şiyaʿlar nūş

İlāhā ḥürmet-i biş dürr-i yektān
Nebī vü hem velī sıbṭeyn-i Zehrā'n

---

505 nişīmenim: nişīmendim R (mh.)

Bişimci nūr her dü-çeşm-i Ḥayder
Ḥasan Ḥüseyn gül-i bāġ-ı peyem-ber

Bu dār-ı dünyāda biş ḥācetim var
Günāhımdan seniŋ cūdıŋda bisyār

[Ki] ol sen ḥācetim öziŋ revā ḳıl
Bir …geh ḳapusında itme nāyil

İkimci rūzımı yetür …dan
… çekmeyim senden …dan

R 10b Üçümçi bu ki ḳabż olanda cānım
Viresen "lā-teḫāfū" müjdegānım

Budur dördümçi ḥācet olsam irşād
Ki sen ḫoşnūd olaŋ men olam şād

Bişimçi bu ki gidende beḳāya
Yetişe cānımız āl-i ʿabāya

Ḫuṣūṣan Şiyaʿlar yā Ḥayy-ı Bāḳī
Ki hergiz görmesün ferzend dāġı

Günāhımız eger dünyāda çoḫdur
Yaġanda ebr- i raḥmet ẕerre yoḫdur

Bu dünyā meŋzer bir yeŋi geline
Eliŋi bir zemān alur eline

Olanda arada resm-i cüdālıḳ
Yine ġayr ile ider āşnālıḳ

---

514 (…) ile gösterilen kısım metinde siliktir.
515 (…) ile gösterilen kısımlar metinde siliktir.
516 "lā-teḫāfū": "Korkma!" (Yed-i beyzā olayı) (*Kur'an-ı Kerim,* Tāhā 20/21, 67; Neml 27/10; Kasas 28/25, 31…) bu olay anlatılmaktadır.

Bu dünyā mālıdur bir zāl-i mekkār
Ki [bir] pīrānedir yüz ḥīlesi var

Yüziŋe yüz saŋa ḳurbān ider cān
Alıp şānesine bir köhne enbān

Īmānıŋdur daḳa çoḳında ḳāyim
Seniŋle sözini söler mülāyim

Bu dünyā maḥbūbına māyil olma
Īmānıñ virmegine ḳāyil olma

Ki zāl-i çarẖ bir çarẖını çalsa
Kimiŋ ḥaddi var öñince dayansa

Şerāket eylemiş Şeyṭān …es
Ki mirzāī helā sen luṭfıŋı k[es]

İlāhā ẖatm-ı ḳıṣṣa …
Ki sen Şeyṭān'ı bizden id…

R 11a Bile kim her yere dar ola ḥayvān
İşitsiler be-ġayr-ı cinn ü insān

Cehennem'den açılur çoẖ delükler
Ki gelsün mār [u] ʿaḳreb hem-çülükler

Çaẖırlar seni tā rūz-ı ḳıyāmet
Ḳıyāmetde dahi çikseŋ nedāmet

531 ola: eyle R // ü: -R
532 açılur: açarlar R // hem-çülükler: niçelükler G
533 - R

G 9a Ḥesāb-ı ḫayr u şerriŋi dutarlar
Cehennem'iŋ otına hem salarlar

Bu dünyāda gel eyle bir ḥesābı
Ki daŋla görmeseŋ onda ʿaẕābı

Ḫudāvendā bizi sen yaradupsan
Peyem-berler bizim çün gönderüpsen

Yaman u yaḫşıya taḳlīd ḳıldıŋ
Gehī ifrāṭ geh tefrīṭ ḳıldıŋ

Sen eylediŋ bize luṭf [u] ʿināyet
Ki doġrı yollara ḳıldıŋ hidāyet

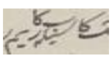
İverüpsen bize rūşen kitābı
Ḳılıpsan emr-i nehy ile Ḫiṭāb'ı

Virüpsen daḫı ʿömr-i zindegānī
Hamu yerde ḳılupsan mihrbānī

Menim esbābımı sen sāz idüpsen
Meni cānān ile hem-āz idüpsen

Seneñ kesb-ile kārım sāz idipsen
Meni cānān ilen hem-rāz idipsen

Bizi dünyāda rüsvā itmeyüpsen
Egerçi maʿṣiyet çoḫlar görüpsen

534 u: -G/ şerriŋi: şerriŋ R // salarlar: sürerler R
536 Ḫudāvendā : Ḫudāvend G // bizim çün: bize hem G
537 taḳlīd: taḳlīṭ R (mh.) // tefrīṭ: tefrit R (mh.) / 537-538. beyitler - G
539 Ḳılıpsan: Buyurdıŋ G
540 daḫı: dahi G /zindegānī: zindegānlıḳ G // mihrbānī: mihrbānlıḳ G
541 - R
542 - G / kesb-ile kārım: R

Ḳıyāmetde nice rüsvā idersen
H̱alāyıḳ yanına şeydā idersen

Temām maḫlūḳ bizi yaḫşı bilürler
Eger rüsvā ideŋ bizden dönerler

Bizim ümmīdimiz sizden budur bu
Ki ḫalḳıŋ yanında itme siyeh-rū

Hem evvel bizleri dil-şād idüpsen
Firāġ [u] ġuṣṣadan āzād idüpsen

Ḳıyāmetde dahi hem eyle dil-şād
Cehennem'iŋ odından eyle āzād

R 11b Ḫudāvendā bizi ḳurtar bu ġamdan[207]
Ki cānım çıḫmaḳa gelmiş sitemden

Ẓālimler ẓulmı meni yandurupdur[208]
H̱alāyıḳ taʿnesi hem andurupdur

Bu dünyāda meni bī-çāre ḳıldıŋ
Diyār u yārdan āvāre ḳıldıŋ

Mene ne māl virdiŋ ne menāli
Ne bir maḥbūb var ola cemāli

---

544 - G
545 Temām maḫlūḳ: Hamu merdüm R // ideŋ: ḳılaŋ R
546 ümmīdimiz sizden budur: kūhānımız senden R // Ki ḫalḳıŋ yanında itme: ... ...ḳıŋ yanına ḳılsaŋ R
547 Hem evvel bizleri: Çü evvelden bizi R
549 - G
550 andurupdur: öldürüpdür G
552 Mene: Meŋe R / menāli: cemāli R // bir maḥbūb var ola cemāli: yaḫşı ḫātūna ṣāḥib-kemāli R

Daḫı ne ḫāne virdiŋ ne ʿimāret
Ki bī-minnet otursam birce sāʿat

Ḫudāvendā meŋe vir bir penāhī
Kim onda eylesem ʿöẕr-i günāhī

555 Maŋa vir īn-ḳadr sen māl-ı dünyā
Ki minnet çekmim men maḫlūḳdan aṣlā

Ḫudāyā ger menüm üzüm ḳaradur
Seniŋ raḥmiŋ bize luṭf [u] ʿaṭādur

G 9b Günāhım bī-ḥesābdur ona baḫma
Meni Cehennem'iŋ odına yaḫma

Ki bizler Muṣṭafā'nıñ ümmetimiz
ʿAliyyü'l- Murtażā'nıñ himmetimiz

Olardan ötri bir imdād eyle
Cehennem'den bizi āzād eyle

560 Ḫuṣūṣan bende-i bī-çāre Maẓlūm
Onı öz raḥmetiŋden itme maḥrūm

İver onı Ḫudāyā Sebzevār'a
Ki belkim yetse ol yār u diyāra

---

553 - G
554 meŋe: mene G // ʿöẕr-i: ʿöẕr ü G
555 Maŋa: Mene G / īn-ḳadr: ol-ḳadr G // çekmim men: çikmesem G
556 menüm üzüm: menim yüzüm G // raḥmiŋ: resmiŋ R
557 bī-ḥesābdur ona: gerçi çoḫdur hīç R // odına: otına R
558 b: Īmān olmaz ʿAlīyy-i Murtażāsız G
560 Onı: Onıñ R
561 İver: Yetür G // belkim yetse: yetsün belkim G

Gel ey Maẓlūm ol taḳdīre rāżī
Ki yetsün müddeʿāya şāh u ḳāżī

Seŋe ne ḥad ki diseŋ īn u ān it
Rıżāsı her nice ister hemān it

Gel ey sāḳī mene vir cām-ı gül-gūn
Ki ġam ḳılmış menim ḥālim dīger-gūn

Tur indi sāḳiyā doldur piyāle
Ki ġamdan ḥālim olmış özge ḥāle

R 12a Ḫoş eyle meclis ehliniŋ dimāġın
Muʿaṭṭar eyle muṭribiŋ ayaġın

Sen ey muṭrib daḫı itme teġāfül
Ki gülden ötri çeker nāle bülbül

Köŋülden çek nevā-yı ʿāşıḳāne
Düzet sāzıŋı çoḫ itme bahāne

Sen ey Maẓlūm ḳıl bir naġme āġāz
Bile bir ʿandelībler teg çek āvāz

ʿĀşıḳlarıŋ içinde sal şer ü şūr
Ki raḳṣa düşüban eylesiler sūr

562 b: Daḫı çoḫ itme bu zebānda rāżī R
563 - G
564 ḥālim dīger-gūn: ḥālimi maḥzūn G
565 Tur indi sāḳiyā: Piyāle gezdür ü G
566 dimāġın: dimāġı R // Muʿaṭṭar: Münevver R / ayaġın: dimaġın R
567 Sen: Gel G / daḫı itme: dahi olma G // gülden ötri çeker: çeksün gülden ötri G
568 çek: çik G
569 bir: bu R // b: Sen hem öz sāzıñı gel eyle bir sāz R
570 düşüban: düşsiler R / sūr: şūr G, R (mh.)

Bu söz-i ʿaşḳdan ol ḳıṣṣa-ḫˇānī
Ki ḥayrān ḳalsılar ḫalḳ-ı cihānī

Gitürür raḳṣa hamusı çemende
Ki nāle çeksiler mürġ-i perende

Bile bülbülleri eyle nevā-sāz
Ki hamu çeksiler bir yerde āvāz

Kim oldı nevbet-i Leylā vü Mecnūn
Bizi Şīrīn ü Ḫüsrev ḳıldı maḥzūn

Daḫı Ferhād'dan ḳaldı nişāne
Sen hem dünyāda ḳoy birce nişāne

Üzüldi ġuṣṣa ile ʿöẕrdānlıḳ (?)
Ġarīb-i Iṣfahān oldı binālıḳ

Ölüpdür ikki Behrām-ı gül-endām
Olardan ḳalmadı ʿālemde ḫayr-nām

G 10a Gel ey Maẓlūm ayrı şāhdan aytur
Bular köhnedür ayrı māhdan aytur

Beyān ḳıl ḳıṣṣa-ı Yūsuf Züleyḫā
Bile kim naḳl idüpdür Ḥaḳ teʿālā

---

571 Bu söz-i: Bir inşā G / ol ḳıṣṣa-ḫˇānī: eyle ser-encām G // ḫalḳ-ı cihānī: ḫāṣṣ ile hem ʿām G
572 - G
573 çeksiler: çiksiler G / āvāz: āġāz G
574 Kim: Ki G // Bizi Şīrīn ü Ḫüsrev: Ki Şīrīn Ḫüsrev'i çün G
575 Daḫı: Dahi G // Sen hem dünyāda ḳoy birce: Bu dünyādan sen hem ḳoy bir G
576 - G
577 - G
578 ayrı: özge G // köhnedür: kiçüpdür G
579 naḳl idüpdür: buyurupdur G

Çıḫardan deryādan dürr-i meʿānī
Bile ayturdı vaḥyy-ı āsmānī

R 12b Çi tārīḫ-i cihānı ḳıldılar sāz
Bile dirdiler Ādem'den ḫaber-bāz

Ki çün ḳıldı arada Ḥaḳ teʿālā
Ki ḫalḳ-ı ʿāleme ḳılsun tecellā

Bu ʿaşḳı ittiler ārż āsmāna
Götürebilmedi geldi emāna

Götürmedi çi ʿaşḳ[ı] çarḫ-ı eflāk
Götürdi boynına bu ẕerre-i ḫāk [42]

Ḫudāy topraġa çün ḳıldı tecellā
Olup nūrānī Ādem oldı peydā

Çi yarattı onı Ḥayy-ı tüvānā
Öz evlādlarını görsetdi oŋa

Ṣufūf-ı enbiyānı gördi çün māh
Hamu nūrānī vü ḫāṣṣān-ı dergāh

Ṣufūf-ı evliyānı gördi ʿālī
Hamu medhūş [u] mest [ü] lāübālī

---

580 vaḥyy-ı: Ḥaḳḳ-ı G
581 ḳıldılar: yetdiler G // dirdiler: virdiler G
582 ḳılsun: itsün G
583 ittiler: itdiler G
584 ẕerre: zerre G, R (mh.)
585 topraġa çün ḳıldı: çün topraġa virdi G
586 Ḥayy-ı : Ḥakḳ-ı G
587 Hamu nūrānī vü ḫāṣṣān-ı: Münevver yüzlerinden hamu G
588 mest [ü] lāübālī: dergāh-ı celālī G

Gürūhī ayrı gördi ṣāḥib-i tāc
Hamusı şāh ḫalḳ onlarġa muḥtāc

Durıpdur ṣaf-be-ṣaf özge ḫalāyıḳ
Hamusı birbire maʿşūḳ [u] ʿāşıḳ

Çi Ādem onlara ḳıldı nigāhī
Görindi gözine bir yaḫşı māhī

Ki hamu ḫalḳdan artuḳdur cemāli
Meh u ḫurşīdden artuḳdur kemāli

Yanında yaḫşıların̡ gözleri kem
Bile kim ḫūr yanında nūr-ı encüm

Dalında ḫilʿat-ı nūr-ı ilāhī
Başında tāc ḳoymış pād-şāhī

G 10b Dü zülüfi muʿanber yüzi çün māh
Serīr üstinde oturmışdı çün şāh

Taʿaccüb eyledi Ādem yüzinden
Ḳalup ḥayrān u vālih şol gözinden

Didi yā Rab kimin̡ ferzendidür bu
Bile oğlan kimin̡ dil-bendidür bu

R 13a Bile tāze nihāl var hay bāġdan
Bile yaḫşı cemāl var hay daġdan

---

589 Gürūhī: Gürūh G // onlarġa: onlara
590 özge: cümle G
591 - R
592 cemāli: kemāli G // kemāli: cemāli G
593 yaḫşıların̡ gözleri: ḫūbların̡ nurları G
594 Dalında: Dalından R / nūr-ı: luṭf-ı // Başında: Başından R / ḳoymış: taḫt-ı R
595 Dü zülüfi muʿanber yüzi çün: Muʿanber zülf bile pence-i G // oturmışdı çün: oturmış bile G
596 Ḳalup: Ḳalıp G / u: - G
597 oğlan: aġlan R

Bile nūr u cemāl hardan gitürdi
Bile ʿaḳl [u] kemāl hardan gitürdi

600 Kimiŋ gözi olur rūşen yüzinden
Ḳalıp kimiŋ gözi ḥayrān sözinden

Nidā geldi ki göziŋ nūrıdur bu
Server-i sīne-i mehcūrdur bu

Seniñ evlādlarıŋdandur bile şāh
Ki senden son ʿamele gelür ol māh

Bu Yaʿḳūb'ıŋ bāġından bir nihāldür[259]
Ḫalīlu'llāh daġından bir ġazāldur

Ona men virmişem ḥüsn ü cemāli[260]
Ki tapupdur bile fażl u kemāli

605 Cemāliŋ ikki ḥiṣṣe virdim oŋa
Kim itsiler hamu ḫūblar temāşā

Gelince Keyvān'dan eyvān-ı cāhıŋ
Mıṣır şehrinden ola taḫtgāhıŋ

Didi Ādem oŋa k'ey cān-ı baba
İleri gel yüziŋ ḳılsam temāşā

İleri geldi vü öpdi yüzinden
Taʿaccübler ḳılup Ādem gözinden

---

599 u: - R / gitürdi: getürdi G // ʿaḳl [u]: fażl u G / hardan gitürdi: ona yetürdi G
600 Ḳalıp: Ḳalup R / gözi: yüzi R. Bu beyit G'de 599. beyittir.
602 Seniñ: Seniŋ G // son: çün G
603 Ḫalīlu'llāh dağından: Ḫalīl'iŋ gülşeninden G
604 Ona: Oŋah R/ ü: - R // u: - R
605 ikki ḥiṣṣe: iki s̱ülsin G // Kim itsiler: Ki itsünler G / temāşā: temāşāh G
606 - G / a'nın vezni bozuktur.
607 - G / oŋa: oŋah R (mh.) // temāşā: temāşāh R (mh.)
608 İleri geldi: İlerü istedi G // gözinden: yüzinden G

Onı mihrinden eyledi ḫaberdār
Onıŋ alından öpdi çün pedervār

Açuldı ẕevḳinden ġonçe teg Ādem
Bu şiʿri oḫıya şevḳinden Ādem

[3. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Perī ey oġlum ki Ḥaḳ olsun nigehdārıŋ seniñ
Hamu yerlerde ola Bār mededkārıŋ seniŋ

ʿİzz [ü] cāhıŋ artuḳ ola devlet [ü] ʿömriŋ ziyād
Dil-beriŋ yanıŋa gelsün ola ġam-ḫˇārıŋ seniŋ

G 11a Mıṣr'ıŋ içinde olasan yedi iḳlīmlere şāh
Şol ġarīb yerde ola Tarı nigehdārıŋ seniŋ

Tarı'dan isterem ey oġlum murādıŋı vire
Her yerde dermende ḳalsaŋ ola dil-dārıŋ seniŋ

Dil-berā raḥm eyle hem Maẓlūm'ıŋa ḳıl bir naẓar
Kim ḳalıpdur Maẓlūm-ı bī-çāre bīmārıŋ seniŋ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Bu ġam-ḫāne deh-i ṣūret-perestī
Döverler nevbet ile kūs-ı hestī

Ḥaḳīḳat her zemān eyler ẓuhūrı
Saçar ʿālemġa her dem birce nūrı

---

610 Açuldı ẕevḳinden ġonçe teg: Açıldı ġonçe deg ẕevḳinden G/ a'nın vezni bozuktur. // Bu şiʿri oḫıya: Duʿā ḳıldı oŋa R
611 611-615. beyitler - R / nigehdārıŋ: nigehderiŋ G (mh.)
614 b'nin vezni bozuktur.
616 Bu: Yüce G / ġam-ḫāne: ġam-ḫˇāne G, R (mh.) / deh-i: ده G

Eger ʿālem hemīşe ḳala manẓūr
Besī nūrlar ki ḳala hamu mestur

R 13b Eger gökdeñ nūr-ı ḫūr olmaya güm
Bulınmaz pertev-i ḫurşīd [ü] encüm

Eger ḳış yaḳmasa ḳar ile bārān
Açılmaz ġonce fasl-ı nev-bahārān

Çi Ādem ḳıldı miŋ il zindegānī
Ḳılıp ʿazm-i serāy-ı cāvidānī

Onıŋ yerinde Şīs̱ oldı peyem-ber
Peyem-berlıḳ oŋa oldı muḳarrer

Çi ol hem gitdi bu miḥnet-serādan
Vurup İdrīs dem bu mā-cerādan

Çi onıŋ dersi oldı āsmānī
Yetişdi Nūḥ Nebī'niŋ pāsbānı

Çi deryā-yı fenāya ġarḳ olup Nūḥ
Ḫalīlu'llāh bu bāba oldı meftūḥ

Çi İbrāhīm gitdi sūy-ı āfāḳ
Cihānı ḳıldı rūşen rūy-ı İsḥāḳ

Çi İsḥāḳ-ı Nebī hem oldı menkūb
Vurup Kūh-ı Hümā'dan naʿre Yaʿḳūb

---

618 hemīşe ḳala: ola hemīşe G // ki ḳala hamu: ḳalıp hamusı G
619 - G / pertev-i ḫurşīd: pertevi ḫurşīd R (mh.)
620 - G
621 zindegānī: zindegānlıḳ G // cāvidānī: cāvidānlıḳ G
622 Onıŋ yerinde: Onıñ yerinde R
624 Yetişdi Nūḥ Nebī'niŋ: Yetüşdi Nūḥ'a diseŋ R
626 rūy: nūr G
627 menkūb: mektūb G // Kūh-ı Hümā'dan naʿre: kūy çe[k]di gülbūng R

On iki oġlan ondan oldı peydā
Hamusı ṣāḥib-i ʿaḳl ü tüvānā

Olardan yaḫşıraḳ var-idi Yūsuf
Olardan ḫūb-ter ser-dār Yūsuf

Yūsuf çün anadan geldi cihāna
Yüzinden oldı nūrānī zemāne

Çıḫup būstān-ı Yaʿḳūb’dan nihāli
Ki ʿālemde yoḫ-idi bir mis̱āli

G 11b Çıḫarıp başını burcdan çi yulduz
Olup rūşen gice nice ki gündüz

Çü geldi dünyāya ol māh-ı tābān
Olup ḫoş-ḥāl ol dem Pīr-i Kenʿān

Ḫudā’ya şükrler ḳıldı firāvān
Bu şiʿri oḫudı ḫandān [u] şādān

[4. Gazel]

Ġazel Beyt*

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

R 14a Şükrü li’llāh ki Tarı maŋa virdi birce şāh
Kim ḳadi serv-i revāndur u yüzi hem-çü māh

---

628 iki: ikki G // ü: - R
629 Olardan ḫūb-ter: Olar yanında G / serdar: serdar-idi G
630 Yūsuf çün: Çi Yūsuf G
631 Çıḫup: Bitüp G
632 Çıḫarıp başını burcdan: Çıḫardı burcından baş R // b: Kim oldı ol gice rūşen çi yulduz R
633 Çü: Çi G // ol dem: ondan G
634 ḫandān [u] şādān: şādān ḫandān G
*Bu başlık - G
635 Kim: Ki G / serv-i revāndur: servi revāndur R / revāndur: ḫırāmāndur G / u: - G / yüzi: yüzidür G. R’de 635 ve 636. beytin ikinci mısraları birbirinin yerine yazılmıştır. Bu yanlış müstensih ya da kontrol eden tarafından iki beyit arasına ok işareti konularak düzeltilmiştir.

Tabşuraram onı Ḫudā'ya ki tā baḫsa nigāh
Saḫlasa onı belālardan ola püşt ü penāh

Ḳocalıḳ çaḳı ilimni dutuban yārim ola
Hamu yerlerde menimle ola çün gül hem-rāh

Maẓlūmī kelb-i deriŋdür onı itme maḥrūm
Oŋa hem birce naẓar ḳıl ki olup ḥāli tebāh

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Anası saḳ-idi tā iki yaşı
Onıŋ südinden eylerdi meʿāşı

Çi ayırdı südinden oldı bīmār
Anası öldi Yūsuf ḳaldı bī-yār

Atası oğlını çün gördi bīmār
Virüp bacısına itsün nigehdār

Bicerdi ʿammesi onı çi ferzend
Ki tā kim dile geldi çün ney-i ḳand

Onıŋ serv-i ḳadi reftāra geldi
Ṭūṭīler deg dili güftāra geldi

ʿAmesi köŋli oŋa oldı meftūn
Kim ʿaşḳından velī oldı çi Mecnūn

---

636 a: Men onı tabşururam Tarı'ya tā baḫa oŋa G // ü: - R
637 Ḳocalıḳ: Ḳoca R/ çaḳı: çaḳda G / ilimni: elimi / dutuban: duta R // b: Hamu yerde ola hem-ṣoḥbetim ol yüzi … G
638 kelb-i deriŋdür: gelip devriŋdür R / maḥrūm: maḥzūn R // ḥāli: ḥāl G
639 saḳ-idi: saḳ idi R / iki: ikki R // Onıŋ: Onıŋla R/ eylerdi: eyler R
640 südinden: vü südden // bī-yār: bīmār G
641 a: Çi Yaʿḳūb Yūsuf gördi olup zār G // bacısına itsün nigehdār: baçısına tā ola dil-dār G
642 Bicerdi ʿammesi onı çi: Virürdi terbiyet nice ki G // Ki tā: Bülbül: G / çün: ol G
643 Ṭūṭīler deg: Ṭūṭīleriŋ G
644 oŋa oldı: oldı ona G // velī oldı çi: bile bil oldı G

Yatırurdı onı yanında çün cān
Olardı başına miŋ ḳatla ḳurbān

Bile oldı ki ger görmezdi bir dem
Firāḳından çıḫardı cānı der-dem

Atası ṭamaʿı oldı hevā-ḫ˅āh
Ki yanında ola hemīşe ol māh

G 12a Ki bir dem görmeseydi aġlar idi
Ki her dem gül yüzini ister-idi

Onıŋ ʿaşḳından oldı bile miskīn
Ki geh geh görmegin virmezdi teskīn

Bile isterdi k'ol māh-ı dil-efrūz
Gözin öñünde olsun gice gündüz

Didi bacısına k'olma raḳībim
Yanıma gönder ol māh[ı] ḥabībim

R 14b Çi yoḫdur ṭāḳat-ı dīdār-ı Yūsuf
Ḫalāṣım vir[i]mez mehcūr-ı Yūsuf

Didi kim yaḫşıdur ẓāhirde ol pīr
Velī yanında ḳıldı birce tedbīr

---

645 Yatırurdı: Yaturdı G // Olardı: Olurdı R
646 ger görmezdi: görmez idi G // Firāḳından: Firāġından G
647 ṭamaʿı: hem ona G // hemīşe ol: dāyim bile G
648 - R
649 - G
650 k'ol māh-ı: ol şemʿ-i G // öñünde olsun: yanında ola G
651 Didi bacısına k'olma: Bacısına didi olma G // ḥabībim: ṭabībim G
652 Çi: Ki G / ṭāḳat: tāḳat (mh.) / dīdār-ı Yūsuf: dīdārı Yūsuf R (mh.) // vir[i]mez: vir[ime]z R
653 kim: ki G

Ki ḥīle ile Yaʿḳūb'dan ala bāz
Onıñla ʿaşḳ-bāzlıḳ ḳıla āġāz

Atasından var idi bir kemer-bend
Kim İsḥāḳ'a ivermişdi Ḫudāvend

Biline baġladı bilmaġı pinhān
İverdi Yūsuf'ı ol laḥẓa çesbān

Kemer-bendi yaşurdı zāl-i mekkār
Bile kim olmadı Yūsuf ḫaberdār

Atasına iverdi bili baġlu
Bu şiʿri oḫıdı ol sīne-dāġlu

[5. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Bī-mürüvvet ẓālimā dil-dārımı sen n'eylediŋ
Gelmedi raḥmiŋ maŋa ġam-ḫʷārımı sen n'eylediŋ

Cānımı cāndan ayırdıŋ Tarı'dan sen ḳorḫmadıŋ
Ol yüzü gül serv boylu yārimi sen n'eylediŋ

Bu ġarīb yerde onıñla ḫurrem u ḫoş-ḥāl-idüm
Ol perī-ruḫlu çeŋi (?) gül-nārımı sen n'eylediŋ

Odlara düşsün teniñ iviŋ yıḫılsun ẓālimā
Merhem-i cān gözleri ḫammārımı sen n'eylediŋ

---

654 Onıñla: Onıŋla / ḳıla: ide G
655 Atasından var idi: İlinde var-idi hem G
656 a: İvermeġa çi oldı onı ol yan R // b: Biline baġladı bilmaġı pinhān R
657 Kemer-bendi yaşurdı: Yaşuran baġladı ol G
658 baġlu: baḳlı R // dāġlu: dāġlı R
659 ġam-ḫʷārımı: ser-dārımı G
660 Cānımı cāndan: Cānı cānımdan R // serv boylu yārimi: köŋli eznārımı (?) R
661 onıñla: onıŋla G / idüm: idim G // ruḫlu: ruḫ G / çeŋi (?): çiŋe (?) G / gül-nārımı: nev-gül-nārımı G
662 teniñ: teniŋ G

Ẓālimā dīnden çıḫārdıŋ eylediŋ kāfir meni
Maẓlūm-ı bī-çāreem ser-dārımı sen n'eylediŋ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Çi Yūsuf gitdi ḳarrı eyledi dād
Ki bilmaġımı itmiş dād u bī-dād

G 12b Gümāne aḫtarurdı onda her yan
Ḫalāyıḳnı iderdi hamu ʿuryān

Yūsuf'a çün yetişdi onda nevbet
Bilinden açdı onda bī-mürüvvet

Şol eyyāmda bile var-idi āyīn
Ki her kimse ki ola ṣāḥib-i dīn

R 15a Eger uġurlıḳ itse yā vire pūl
Mālıŋ iyesine hem itsiler ḳul

Çi ol zāl eyledi bile bahāne
Onı aldı apardı sūy-ı ḫāne

Atası hicrānından oldı maḥzūn
Bu şiʿri oḫıdı ol pīr-i mecnūn

[6. Gazel]
fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Ey raḳīb-i bī-mürüvvet eylediŋ meni kebāb
Yā Rab olsun ḫāne-i ʿömri ola birden ḫarāb

---

663 Maẓlūm-ı: Maẓlūmı R, G (mh.)
664 bilmaġımı: dir bilmaġım G // u: - G
665 Gümāne aḫtarurdı: Gümānlar aḫtarardı G // Ḫalāyıḳnı: Ḫalāyıḳı G
666 çün: çünki G / onda: çi G
668 itse: ide G / vire: vere G // Mālıŋ iyesine hem itsiler: Mālın iyesi onı dutsalar R
671 eylediŋ meni: meni eylediŋ G // ʿömri: ʿömriŋ G, R/ birden: bir dem R

Gül-ruḫımdan meni ayırdıŋ Ḫudāy’dan ḳorḫmadıŋ
Daŋla maḥşerde Ḫudā’ya neme virürseŋ cevāb

Rişte-i ʿömriŋ üzülsün odlara düşsün teniŋ
Cānıña degsün belālar üstiŋe miŋ miŋ ʿaẕāb

Bile kim yaḫdıŋ meni Allāh da yandursun seni
Yüregimiŋ od[ı] çoḫdur … Allāh yandursuŋ ʿaẕāb

Niçe ildur kim ölümiñi Ḫudāy’dan isterem
Yā Rab ola Maẓlūm’ıŋ duʿāsı ola müstecāb

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Yūsuf ile ḳarı oturdı dil-şād
Cihānıŋ miḥnetinden oldı āzād

Çi geldi ivine ol yār-ı hem-dem
Onıŋ yarası tabdı hamu merhem

Ḫudā’ya ḳıldı miŋ şükrāne inşāʾ
Sevinmekden bu şiʿri ḳıldı inşāʾ

[7. Gazel]
fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Şükrü li’llāh yine geldi yanıma yārim meniñ
Tarı raḥm itdi maŋa kim geldi dil-dārım meniñ

G 13a Yoḫ-idi hergiz gümānım kim göre[m] dīdār-ı yār
Gör ne müft düşdi ilimġa yine dil-dārım meniñ

---

672 Daŋla: Danġla R / virürsen: vireseŋ R
673 miŋ miŋ: min min G
674 da: - G // Yüregimiŋ od[ı] çoḫdur … : Yüregim açuḳdur … R / ʿaẕāb: - G
675 ölümiñi: ölümiŋi G // Rab ola: Rab G / ola: ola bir dem G
676 ḳarı: ḳarrı G // oldı: hamu G
679 yine: - G / meniñ: menim G // meniñ: menim G
680 kim göre[m]: göreyim G // meniñ: menim G

Başına dönsem dolansam cānımı ḳurbān idem
Kim ki döndi yüzime bir baḫdı ser-dārım meniñ

Bes ki yārdan ötri çoḫlar eyledim āh [u] fiġān
ʿĀḳıbet dil-dār işitti nāle vü zārım meniñ

Kim ki vardur bu cihānda gördi āḫir vaṣl-ı yār
Maẓlūm-ı bī-çāre aytur gelmedi yārim meniñ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
R 15b Nice aydan ṣon oldı zār u bīmār
Eceli geldi ḳarı öldi nā-çār

Öliminden olup Yaʿḳūb ḫoş-ḥāl[130]
Gitürdi Yūsuf'ı yanına fi'l-ḥāl

Sevinmekden ki çekdi birce feryād
Bu şiʿri oḫudı ol ḫurrem u şād

[8. Gazel]
feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün
Müjde ey ʿāşıḳ-ı miskīn ki raḳīb oldı fenā
Yüregiŋ derdleri hamusı dāġı tapdı şifā

Kim ki ẓulm itse görür cezāsını āḫir-i kār
Cebrler itmiş idi kim bile yandurdı Ḫudā

İtdi bir āhını ol şūm raḳīb-i ẓālim
Kim onıŋ cānına degdi bile bir tīr-i belā

---

681 ki döndi: dolansa G / bir baḫdı: baḫsa G / meniñ: menim G
682 meniñ: menim G
683 āḫir: birden G // meniñ: menim G
684 aydan: ildan G / u: - G // ḳarı: ḳarrı G
685 Gitürdi: Getürdi G
686 ki: bu G // oḫudı: oḫıdı G / u: -R
687 derdleri hamusı dāġı: derd ü dāġı hamusı G
688 cezāsını āḫir-i kār: bile cezāsın āḫir G // itmiş idi: itmişdi G / Ḫudā: Ḫudāy G
689 āhını: āhlıḳ G

Yaʿḳūbā çoḫ da sevinme ki raḳīb oldı fenā
Kim seniñ başıŋa hem yaġduracakdur miŋ belā

Pīr-i Kenʿān nice ḳurtardı ferāġat oldı
Maẓlūmā ola seniñ derdleriñe yā Rab devā

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Yūsuf'ı özine çün tapdı bir yār
Hamu oġlanlarından oldı bīzār

Belā her yerde kim nūr sala ḫurşīd
Hamu yulduzlar onda ola nevmīd

Muḳaddes nūr-idi gelmişdi ondan
Çıḫarıp başını cilbāb-ı çūndan

Çi ol bī-çūn [u] çūndan dutdı ibrām
Onıŋ adını Yūsuf eyledi nām

G 13b Eger Yaʿḳūb oŋa olmışdı ḥayrān
Yeri var-idi yüzinden vire cān

Züleyḫāʾī ki var-idi çi şāhī
Niçe yandurdı onı bir nigāhı

Yüzinden görmemişdi birce tābı
Yuḫuda nice yandurdı kebābı

Iraġdan bile vardı ʿaşḳ-ı pür-zūr
Yavuḫlıḳda gerek dutıla maʿẕūr

---

690 başıŋa hem yaġduracakdur miŋ belā: başında vardur çoḫ belāları tebāh R
691 ḳurtardı: ḳurtaraydı G
694 ondan: onda R // Çıḫarıp: Çıḫarup R / çūndan: çūnda R
695 ibrām: ārām G
696 Eger: Ki ol G
697 yandurdı: yandururdı G
699 Iraġdan: Iraḳdan G / vardı: vardur G // Yavuḫlıḳda: Yavuḳlıḳda G

Gel ey Maẓlūm olḳıl ḳıṣṣa-perdāz
Züleyḫā'dan bile aytur süḫan-sāz

R 16a Bile ayturdı rāvī bu rivāyet
Züleyḫā'dan bile gel ḳıl ḥikāyet

Ki Maġrīb'de var idi pād-şāhī
Serīr üstinde bir ṣāḥib-kelāmī

Şehenşāh idi mis̱l-i Şāh Kāvūs
Onıŋ var idi adı Şāh Ṭaymūs

Serīr üstinde idi hem-çü Cemşīd
Ḳılurdı pād-şāhī hem-çü ḫurşīd

Hamu esbāb-ı şāhī oŋa ṭayyār
Zi-genc ü leşker ü esbāb bisyār

Var idi bir ḳızı adı Züleyḫā
Ki çoḫ maḳbūl idi ol gözi şehlā

Yüzi nūrānī çün ḫurşīd-i tābān
Boyı çün serv-i āzād-ı ḫırāmān

Yüzinde var idi bir ʿanberīn ḫāl
Bile kim ay yüzinde noḳṭa-i al

İki şehlā ḳaşı mis̱l-i iki yay
Ki āsumānda çıḫsa ikkice ay

700 süḫan-sāz: süḫan-bāz G
701 - G
702 var idi: var-idi G
703 var idi adı: adı var-idi G
704 idi hem-çü: ay hem çi G // pād-şāhī hem-çü: pād-şāhlıḳ hem çi G
705 oŋa: niçe G
706 Var idi: Var-idi G // çoḫ: çün G/ gözi şehlā: göz şehlā G
708 var idi: var-idi G
709 a: İkki ḳaşı ikki mis̱āl-i ikki yayı R // āsumānda çıḫsa: bir āsmāndan çıḫsun G

İki şehlā gözi var idi ḫummār
Bile ġamzeli vü ʿayyār [u] mekkār

Lebinde var idi āb-ı ḥayātı
Bile şīrīn-idi ḳand u nebātı

Dü zülfini muʿanber hem-çü zencīr
Kim alurdı köŋülleri çi naḫçīr

Ki ger görse onı ḫurşīd ile māh
Yerinden çıḫmaz-idi ol seḥergāh

G 14a Başında var-idi yetmiş iki saç
Kim eylerdi dīn ü ʿīmānı tārāc

Teni gül yarpaġı deg nāzik ü ter
Gül isinden dimāġ-ı cān muʿaṭṭar

Var idi bāġçesinde ikkice nār
Devā-yı derd-i bī-dermān-ı bīmār

Onıŋ ṣāʿidleri çün nuḳre-i ḫām
Hamu barmaġları çün maġz-ı bādām

Salıp illerine destine zerden
Oŋa taḫmışdı çoḫ laʿl [ü] güherden

R 16b Onıŋ penceleri çün pence-i māh
Vururdı şuʿlesi her yerde ḫargāh

---

710 var idi: var-idi G
711 var idi: var-idi G
712 hem-çü: hem çi G // köŋülleri çi: köŋülde nice G
713 - R
714 var-idi: var idi R // ʿīmānı: ʿīmān R
715 yarpaġı: yarpaḳ R // dimāġ-ı cān: dimāġı cān G (mh.), dimāġu cān R (mh.)
716 Var idi: Var-idi G
718 Salıp: Salup R // Oŋa: Oŋah R / çoḫ: çün R / ü: -G
719 yerde: yirde G

Ayaġdan başına çün sīm-i sāde
Daġı artuḳ diyebilmem ziyāde

Onı taʿrīf rāst gelmez beyāna
Ki dilim yanar odġa yana yana

Gel ey Maẓlūm ḳıl bir ḳıṣṣa inşāʾ
Ki nice Yūsuf'ı gördi Züleyḫā

Ḫoş ol yuḫı ki görseŋ onda dīdār
Ki görseŋ bir doyınca rūy-ı dil-dār

Uyuḫudan gerek turmasaŋ ey yār
Dişiŋe girse maʿşūḳıŋ pedīdār

Züleyḫā bir gice yatmışdı çün māh
Ki girdi dişine bir yaḫşıca māh

Yüzi nūrānī çün ḫurşīd-i tābān
Başında tāc-ı şāhī hem-çü şāhān

Onıŋ yanında oturdı zemānī
Züleyḫā tapdı ondan ayrı cānı

Onıŋ yüzine ḳıldı bir nigāhı
Yürekden çekdi ʿāşıḳāne āhı

Onıŋ ʿaşḳında oldı bile bī-hūş
Ki ḳıldı dünyānı hamu ferāmūş

---

720 - G
721 Onı: Onıŋ G // odġa: oda G
722 Züleyḫā: Züleyḫˇāh G
723 b: Dişiŋe girse maʿşūḳıŋ pedīdār G
724 b: Ki görseŋ bir doyınca rūy-ı dil-dār G
725 şāh: māh R
726 nūrānī: nūrān G // hem-çü: hem-çi G
729 bī-hūş: medhūş G // hamu: bile G

730 Ṣabāḥ oldı Züleyḫā oldı bīdār
Onı görmedi hīç yerde pedīdār

Velīler deg naẓar her yana saldı
Onı çün görmedi dīvāne ḳaldı

G 14b Ġamından bile oldı zār [u] ḥayrān
Kim isterdi ki çāk itsün girībān

Velī şerm ü ḥayā saḫladı onı
Delīl-i ʿaḳl oldı reh-nümūnı

Özini saḫladı tā gice geldi
Dağı bilmem ki gice nice geldi

735 Gicedür sāzkār-ı ʿaşḳ-sāzān
Gicedür rāzdār-ı ʿaşḳ-bāzān

Gice gitdi ilinden iḫtiyārın
Bile kim ḳalmadı ṣabr u ḳarārın

Ḫayāl-i yār ile eylerdi feryād
Kim ey ẓālim ilinden dād [u] bī-dād

Ha yerġa gitdiŋ ey ārām-ı cānım
Ki yaḫdıŋ hamu maġz-ı üstüḫˇānım

R 17a Yüregimi apardıŋ ey perī-zād
Adıŋı bilmenem tā kim idim yād

---

732 ḥayrān: bī-cān G
733 - R
734 Dağı: Daḫı G // geldi: oldı R
735 ʿaşḳ-sāzān: ʿaşḳ-bāzān R
736 iḫtiyārın: iḫtiyārı G // ḳarārın: ḳarārı G
737 ilinden: iliŋden G
738 Ha yerġa: Ha yerde R
739 Adıŋı: İviŋi

Nemedür adıŋ ey ġāretger-i cān
Ki miŋ cānım ola adıŋa ḳurbān

Yeriŋ bilmem ki dönsem devriŋe men
Durabilmem dağı bu cevriŋe men

Eger şāhıŋ ha yerde var maḳāmıŋ
Eger māhıŋ ha yerde var niẓāmıŋ

Ġamım çoḫ oldı gel ġam-ḫ̌ārlıḳ eyle
Apardıŋ köŋlimi dil-dārlıḳ eyle

Yüziŋden çünki virmezsen nişānım[379]
Şuca demde ġamıŋdan çıḫa cānım

Menim teg olmasun hīç kim giriftār[380]
Ki ne köŋlim ilimde var ne dil-dār

N'ola ger kim adıŋdan itseŋ aḫbār
Ki hicrānıŋ maŋa çoḫ eylemiş kār

Men-idim bir gül-i ne-şüküfte-i bāġ
Ki virdiŋ ilġa vü ḳıldıŋ bile dāġ

Firāġdan ağlar idi ol perī-zād
Bu şiʿr ile iderdi köŋlini şād

[9. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

---

740 Nemedür: Nedür R / ey: eyā R // cānım: cānıma R / adıŋa: adıŋ R
741 dağı: seniŋ G
743 köŋlimi: kevnimi G
744 virmezsen: virmisen R // ġamıŋdan: ġamıŋda R
745 Ki: - R
747 a'nın vezni bozuktur.
748 ağlar idi: ağlar-idi G // şiʿr ile: şiʿr-ile G

G 15a Ey Müselmānlar hani ḫurşīd-i raḫşānım meniñ
Harġa gitdi bilmenem nūr-ı zer-efşānım meniñ

Şol yuḫudan kāşk[i] men turmasa-idim ḥaşr-teg
Tā göreydim yüzini ol māh-ı tābānım meniñ

Yā Rab olsun kim yine bir ḳaṭla girsün dişime
Tā ḥālimġa raḥm ide serv-i ḫırāmānım meniñ

Derdimiz ḥadden aşupdur hani dermān eyleyan
Hani dil-dār tā ola derdimġa dermānım meniñ

Ey ġarībā ḳalmadı köŋliŋde ermānıŋ seniñ
Maẓlūmī aytur köŋülde ḳaldı dermānıñ meniñ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Her ol yürekde kim meʾvā ider ʿaşḳ
Onı Mecnūn kimiŋ rüsvā ider ʿaşḳ

Ne ḫoş didiler āsān gitmek olmaz
Ki ʿaşḳ [u] müşki pinhān itmek olmaz

R 17b Zi-bes kim ġuṣṣa vü ġam çekdi ol māh
Kim ondan olmasun bir kimse āgāh

Bir il oldu bile keçdi medārı
Bu yüzinin ḥasretle rūzgārı

---

749 meniñ: menim G // meniñ: menim G
750 Şol: -R / yuḫudan kāşk[i]: Yuḫuda kāşkim R / turmasa-idim ḥaşr-teg: turmasa idim tā ḥaşrden R // göreydim: görürdim R / meniñ: menim G
751 meniñ: menim G
752 meniñ: menim G
753 ġarībā ḳalmadı köŋliŋde: ẓālimā tapmadı köŋlümde R // dermānıñ meniñ: dermānım menim G
754 yürekde: ürekde G // kimiŋ: kimi G
755 gitmek: gitmez G
756 kim: ki G // bir: hīç G
757 oldu: oldı G / keçdi medārı: ʿaşḳını ol māh G // b: Kim ondan olmasun bir kimse āgāh G / b'nin vezni bozuktur.

Yaşururdı bile ʿaşḳını ol māh
Kim ondan olmasun bir kimse āgāh

Velī ẓāhir iderdi āh u vāhı
Virürdi reng gāhī hem güvāhı

Ḳarabaşları gördiler çi ḥāli
İderdi her biri birce ḫayāli

Biri dirdi ki ez-bes ḫoş-liḳādur
Degipdür göz oŋa kim meh-liḳādur

Biri dirdi oŋa virmiş perī rīv
Bile işleri eyler cinn ile dīv

Biri dirdi ki vardur ḫāl-i Hindū
Oŋa kār eylemişdi siḥr-i cādū

Biri dirdi ki vardur āfet-i ʿaşḳ
Ki ẓāhirdür yüziŋden ṣaffet-i ʿaşḳ

Bu ṭarz ile iderlerdi ḫayāli
Velī olmazdı ẓāhir hīç ḥāli

Bulardan ġayrı bir dāyesi vardur
Ki ʿāşıḳlıḳdan ser-māyesi vardur

---

758 - G
759 u: - R
760 ḥāli: yāli R
761 dirdi: dirde R // Degipdür: Digipdür R / meh-liḳādur: ḫoş-nümādur R
762 virmiş: varmış R
763 ki: çi G // eylemişdi siḥr-i: eylemiş siḥr ile G
764 yüziŋden: yüzinde G
765 olmazdı: bilmezdi R
766 ġayrı: ġayr G / dāyesi vardur: dāye var-idi G // ʿāşıḳlıḳdan ser-māyesi vardur: ʿaşḳ-ı ʿāşıḳa ser-māye-idi G / b'nin vezni bozuktur.

G 15b Gehī maʿşūḳ gāhī ʿāşıḳ olmış
Gehī ḳavvāde gāhī ṣādıḳ olmış

Ger isterdi zemīn ü āsmānı
İderdi cüft-i hem-dem bir zemānı

Yoḫ-idi miṡl-i o dellāl [ü] mekkār
Bile çün gördi ol mekkār [ü] ʿayyār

Gelüp bir gice oŋa sürdi efsūn
Ki nedendür bile ḥāliŋ dīger-gūn

Sen ey serv-i revān dermānde çūnī
Bile ġuṣṣada hem dermānde çūnī

Neden rengiŋ olupdur zaʿferānī
Ha yerġa gitdi rengiŋ erġavānī

Neme sırrıŋı menden yaşurırsan
Meger kim meni nā-maḥrem bilürsen

R 18a Maŋa aytur nedensen bile bīmār
Saŋa n'oldı kim olmışsan bile zār

Menem anıŋ kimi sırrıŋa maḥrem
Yaşurma tā ḳoyım dāġıŋa merhem

Bilirem bir perī vurmış saŋa rāh
Kim ondan ötri çekersen bile āh

---

768 ü: - R
769 Yoḫ-idi: Çoḫ idi R / dellāl [ü]: dellāle R
770 oŋa sürdi: gördi oŋa G
771 çūnī: bī-ḫūnsen G // ġuṣṣada hem dermānde çūnī: ḳuṣṣada vü ermānda çünsen G
772 rengiŋ: reng G
773 sırrıŋı: sırrıŋ R / yaşurırsan: yaşurursan R
774 Maŋa: Oŋa R // n'olmış: n'oldı G / zār : ḫār R
776 Bilirem: Bilerem G

Meni ol perīye ḳıl reh-nümūnī
Ki der-dem yanıŋa yitürem onı

Eger āsmāndaki ola firişte
Ve ger kim ḥūr ola yeri behişte

Eger cinn ola yā ẖayl-i perī-zād
ʿAzāyimler oẖuram tā gele şād

Yanıñda men onı iḥżār iderem
O gül-ruẖ yüzini iẓhār iderem

Onı tesẖīr iderem sūy-ı şīşe
Ki yanıŋda ola dil-ber hemīşe

Ve ger kim ola ẖayl-i ādemī-zād
Şu demde eylerem ẖāṭırıŋı şād

Nice olsun seni dil-şād ider men
Bu ġam u ġuṣṣadan āzād ider men

G 16a Züleyẖā gördi çün bu mihrbānī
Bile dil tökmegü efsāne-ẖˇānī

Dimekden ġayrı görmedi s̱evābı
Dāyesine bile virdi cevābı

Menim yārüm ana çün nā-pedīddür
Bu genciŋ ḳuflı nā-peydā kilīddür

---

777 perīye: sırrıŋa G // yitürem: yetürrem G
780 780-782. beyitler - R / iḥżār: iḥẓār G (mh.)
785 ġayrı: ġayr G
786 yārüm: yārim G / çün: cān G // ḳuflı: ḳufl G

Nice bir mürġden virsem nişānı
Ki ʿanḳā iledür hem āşyānı

Velī ʿanḳā adın dutarla merdüm
Menim mürġimden ol ad hem olup güm

Ne şīrīn ola ʿayş-ı telḫ-kāmı
Yārinden ger ola yanında nāmı

Iraḳlıḳda ola ger telḫ-kāmī
Şīrīn ola dilin ki dutsa nāmı

Dāyesine ḥālini ḳıldı iẓhār
Onı ʿaşḳından eyledi ḫaberdār

R 18b Onıñ derdine çün tapmadı dermān[417]
Oŋa ḳıldı naṣīḥatler firāvān

Didi bu ḫˇāblar ḫˇāb-ı ḫayāldür[418]
Adını çün ki bilmezsen muḥāldür

Her ol nesne ki adı yoḳdu meşhūr
Onıñ aḫtarmaġıdur emr-i maġrūr

Bu Şeyṭān'dur özini eyler iẓhār
Ki ḫalḳı eylesün mecnūn u bīmār

Züleyḫā didi Şeyṭān'a ne yara
Ki görsetsün bile şekl-i dil-ārā

---

787 nişānı: nişāne G // iledür hem āşyānı: eyleyüp hem-āşyāne G
788 adın: adı R / dutarla: dutarlar G
789 ʿayş: ʿaşḳ G // Yārinden: Yanında G / yanında: yāriniŋ adı G
790 Iraḳlıḳda: Iraġlıḳda G / ger: ki G / kāmī: kāmın G // ola dilin ki dutsa nāmı: o ki gāhī ger bilse nāmın G
792 Onıñ: Onıŋ G
793 ḫˇāblar ḫˇāb-ı: ḫāblar ḫāb u G // çün ki bilmezsen muḥāldür: çünki bilmez bī-muḥāldür R
794 yoḳdu: yoḳdı G // Onıñ aḫtarmaġıdur: Onıŋ aḫtarmaḳıdur G

Maʿāẕa'llāh firişte ola Şeytān
Melekdür hergiz olmaz bile insān

Yine didi bu dişleriŋ yala[n]dur
Yalanı çin ṣanmaḳ ne gümāndur

Didi hergiz ki ḥūr olmaz yalançı
Ḳuyaş teg yüzi nūr olmaz yalançı

Yine didi ki varsın ʿaḳla kāmil
Yüregiŋden çıḫar bu fikr-i bāṭıl

Didi olsaydı ilde iḫtiyārım
Yetişmezdi bu yere hīç kārım

İlimden çıḫmış indi iḫtiyārım
Ki ḳalmupdur dağı ṣabr u ḳarārım

G 16b Çi dāye gördi vardur ʿaşḳ-ı muḥkem
Dilini bağladı hīç vurmadı dem

İşitdi çünki şāh oldı mükedder
Oturdı bī-dimāġ u zār u mużṭarr

Onıñ çün eyledi fikr-i firāvān
Onıñ derdine hīç tabmadı dermān

798 yala[n]dur: yalandur G // Yalanı çin ṣanmaḳ: Yalançı ṣanmaḳ u bu G / b'de vezin gereği "çin" kelimesi medli okunmalıdır.
800 Yüregiŋden: Yüreginden R / bu: gel R
801 b: Ki ḳalmupdur dahi ṣabr u ḳarār G
803 ʿaşḳ-ı: ʿaşḳa G // hīç: hem G
804 çünki: çün ki G
805 Onıñ çün: Onıŋ-çün G / fikr-i firāvān: fikr ü firāvān R, G (mh.) // Onıñ: Onıŋ G / tabmadı: tapmadı G

Çi bilmedi onıŋ derdine dermān
Ḥavāle itdi [ol] işini Sübḥān

Didi bu derde bulmaz hīç dermān
Meger raḥm itse oŋa Ḥayy-ı Sübḥān

Ḫoş ol kim ola bir ʿaşḳa giriftār
Özinden olmasa hergiz ḫaberdār

Yüreginden ola berḳ-i fürūzān
Onı yandursa hem-çün şemʿ-i sūzān

Ola dīvāne-i ʿaşḳ-ı nigārī
Ḫalāyıḳ ṭaʿnesi itmese kārī

Bile gitse ilinden iḫtiyārı
Ki ḳalmasa daḫı ṣabr u ḳarārı

R 19a Bir il oldı Züleyḫā oldı bīmār
Ki maʿşūḳından olmadı ḫaberdār

İderdi bir gice dil-dārını yād
Felegiŋ cevrine eylerdi feryād

Kim ey ẓālim felek ḳıldıŋ meni ḫˇār
Ki bir adsız yāre ḳıldıŋ giriftār

Onıŋ iline virmişsiŋ ʿinānım
Dişime girmez ol nā-mihrbānım

---

806 Çi: Çü R / onıŋ: onıñ R // Ḥavāle: Havāle G (mh.) / Ḥavāle itdi [ol] işini: Meger raḥm ide oŋa Ḥayy-ı R
807 Bu beytin ilk mısrası -R; ikinci mısrası ise 806. beytin ikinci mısrasında yer almaktadır.
808 ol kim: ol-kim G / ʿaşḳa: ʿaşḳ G
809 hem-çün: hem çün G
812 oldı: ḳaldı R
813 cevrine: cevrinden G
814 bir: - R/ adsız: adısız R
815 virmişsiŋ: virmişsin G

Düşüp ondan meniŋ köŋlime tābī
Kim odġa yanmışam miŝl-i kebābī

Dişimġa girmez ol nā-mihrbān yār
Ki görsem yuḫıda bir yaḫşı dīdār

Uyaḳlıḳda ger olmaz meŋe hem-rāh
Dişimġa girmez ol hem gāh [u] bī-gāh

N'ola yā Rab ki baḫtım ola bīdār
Yuḫuda dil-berim görsetse dīdār

G 17a Gice çün yarı oldı yatdı ol māh
Ki girdi dişine birden hemān şāh

Yüzini çünki gördi ol perī-zād
Ḫiṭāb itdi oŋa k'ey serv-i āzād

Ḳasem oŋa ki seni yaratupdur
Bile nūrānī munda gönderüpdür

Ki adıŋı maŋa gel eyle iẓhār
Ki tā aṣlıŋdan olim men ḫaberdār

Didi şol söz ile köŋliŋ olur şād
Bile bil vardur aṣlım Ādemī-zād

Dimegin kim ġamıŋdan men ferāġam
Ki men hem senden ötri sīne-dāġam

---

816 meniŋ köŋlime: menim köŋle R
817 yuḫıda bir yaḫşı: yuḫuda men birce R
818 meŋe: maŋa G // ol hem: hem o R
820 Gice: Giçe G // hemān: hemūn R
822 yaratupdur: yaradupdur G
823 Ki: Kim G
824 şol söz ile: şu sözlerden R // vardur: varı R
825 men-hem senden: men hem sende R

Menem oldım seniŋ yüziŋe ʿāşıḳ
Gerek sen hem olaŋ ʿaşḳıŋda ṣādıḳ

Kim ibre dökmeseŋ bī-yār otursaŋ
Menim ʿahdımda sen nā-çār otursaŋ

Bile virdirmeyesen ġonçagın sen
Menim çün saḫlasaŋ şol muncagın sen

R 19b Emānet mührini sindürmeyesen
Şekeri ṭūṭīye yedürmeyesen

Güliniñ berglerin saḫla ḫalelden
Ki yel aparmasun saḫla ḫalelden

Şunı didi vü ġāyib oldı ol māh
Züleyḫā ondan ötri çekdi bir āh

Ṣabāḥ oldı çi açdı nergis-i ter
Onı görmedi çoḫ oldı mükedder

Onıŋ sevdāsı oldı yüz ber-ā-ber
Yaḫasın eyledi çāk ol ṣanem-ber

Başından köçdi ʿaḳlı oldı mecnūn
Onıŋ aḥvāli çoḫ oldı dīger-gūn

Vurup ġonçe kimi köñlegini çāk
Savurdı başına toprağ ile ḫāk

---

826 oldım seniŋ: varam seniñ R // olaŋ ʿaşḳıŋda: oliŋ ʿaşḳında R
827 ibre: ire R / otursaŋ: otursan R // otursaŋ: otursan R
828 virdirmeyesen ġonçagın: durdurmayasan ġonçagı R // munçagın: muncagı R
829 b: Şekkere ṭūṭni dindürmeyesen R
830: Güliniŋ berglerin: Gülniñ berglerini R // yel: yil R / ḫalelden: żarardan R
832 Ṣabāḥ: Ṣabā G / çi: vü G / nergis-i ter: nergis ü ter G
833 Onıŋ: Onı R / yüz: üz R // ṣanem-ber: ṣanevber R
834 Başından: Başında R / ʿaḳlı: ʿaḳl u R // Onıŋ: Onıñ R
835 ġonçe kimi köñlegini: köŋsine yaḫasın ḳılup G

Bile dīvāne oldı ol perī-zād
Ki hergiz gelmez idi ʿaḳlına yād

G 17b İvinden çoḫ çıḫardı levḥ-i ʿuryān
Deliler teg gizerdi bile her yan

Çi ol meh ʿaşḳından dīvāne oldı
Temeyyüz ʿaḳldan bī-gāne oldı

Düşerdi raḳṣa vü eylerdi feryād
Oḫurdı bile şiʿri ol perī-zād

[10. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Hani ol dil-ber ki gelmişdi maŋa dil-dār idi
Yanıma oturmış-idi derdime ġam-ḫˇār idi

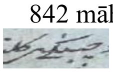
Gül-ruḫım yüzi bile nūrānī-idi hemçi māh
Lebleri laʿl-i Bedāḫşān gözleri ḫummār idi

Ol māhıŋ başında var-idi şehenşāh[ī] külāh
Reng-i rūyı ḳirmizī ü çeŋesi gül-nār idi

Gerçi ilimden çıḫupdur dil-berim ammā ḫoşem
Ey ḫoş ol günler ki dil-dārım menimle yār idi

Kim ki vardur bu cihānda nāz ider maʿşūḳına
Maẓlūmā aytur meniŋ hem bir nigārım var idi

---

836 gelmez idi ʿaḳlına: gelmez-idi özine G
837 çoḫ: çün G // Deliler teg: Delliler deg R
840 Yanıma oturmış-idi: Yanımdan oturmış idi R
841 - R
842 māhıŋ: menem R / şehenşāhī: şehenşāh G / külāh: külā R // rūyı: rūy R / ḳīrmīzī: ḳirmiz G / çeŋesi: G
843 ilimden: elimden R // ol günler: on günler R (mh.)
844 Kim ki: Kimiŋ R // Maẓlūmā: Maẓlūmī R / meniŋ: meniñ R

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Atası oldı çün ondan ḫaberdār
Oŋa ḳıldı devā-dermān bisyār

Oŋa hīç virmedi fāʾide dermān
Onıŋ köŋlinde ḳaldı dāġ-ı ermān

R 20a Ṭabībler tapmadı hīç oŋa çāre
Ki bir fikr itsiler ol dil-figāra

Binā ḳoydılar oŋa bend-i zencīr
Ki baġlasılar onı nice naḫçīr

Ḳayırdılar oŋa zencīr-i zerrīn
Ayaġlarına vurdılar çi Pervīn

Çi baġladılar onı çekdi feryād
Kim ey ẓālim felekden dād [u] bī-dād

Ki ḳıldıŋ meni Mecnūn kimi pā-bend
Bile maḥbūs ḳıldıŋ çün ney ü ḳand

Gerek dil-dārıma vursıla zencīr
Ki ḳaçmasun daḫı çün bād-ı şeb-gīr

G 18a Ki tā yüzini ḳılsam bir neẓāre
Menim derdime ḳılsun birce çāre

Çekerdi bile āh-ı ʿāşıḳāne
Ki şuʿlesi giderdi āsmāna

---

847 tapmadı hīç oŋa: oŋah tabmadılar R // itsiler: itseler R
848 oŋa: oŋah R // baġlasır nice: baġlasılar hem-çü R / naḫçīr: naḫcīr R
849 oŋa zencīr: onıŋ çün bend G
851 kimi: teg G // ḳıldıŋ: ḳıldı R
852 vursıla: vursılar G
853 yüzini ḳılsam: yüzine ḳılsun G // birce: birçe G

855 Zi-bes kim aġladı ol zār-ı medhūş
Yaḫıldı otlara vü oldı bī-hūş

Özine çünki geldi çekdi āvāz
İderdi her zemān bir naġme āġāz

Gehī aġlardı vü gāhī gülerdi
Gehī diriliban gāhī ölerdi

Gehī raḳṣa düşürdi hem-çü Mecnūn
Gehī giryān olurdı hem-çü ceyḥūn

Delilıḳdan iderdi naġmeler sāz
Oḫurdı bile şiʿr ol yār-ı ṭannāz

[11. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

860 Şükrü li'llāh kim oldum yine men dīvāne
Kim özimden daḫı men hem olayum dīvāne

Zāhidā meni deli bil ü öziŋi ʿāḳil
Ger söziŋ var[sa] gel imdi gidelim dīvāna

Ger deliyem virürem ṭaʿne kemāl ehline men
Kim oluyım daḫı dil-dārım ile hem-ḫ̌āne

Bir naẓar ḳıldım u ḥayrān-ı cemāliŋ oldım
Yandı cānım bile kim otġa yanar pervāne

857 diriliban dirilib R / ölerdi: ölerdi R
858 düşürdi hem-çü: düşerdi hemçi G // hem-çü: hem-çi G
859 Delilıḳdan: Dellilıḳdan R // ol: o G / ṭannāz: tannāz G
860 kim oldum yine men: ki men oldım yine G // daḫı men hem olayum dīvāne: oluyım daḫı men bī-gāne G
861 deli: delli R (mh.) / ü: - G / öziŋi: öziŋi ḳıl G // var[sa]: vardur R / imdi gidelim: indi gideyim R
862 - R

Maẓlūmem yoḫdu menim ġayr-ı Ḫudāy’dan ümmīd
Ola yā Rab ki menim işim ola bir yana

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Elā ey ʿaşḳ-ı pür-nīreng-i ʿāhāt (?)
Ki gāhī Kaʿbe’sen gāhī ḫarābāt

R 20b Gehī ʿāḳīlleri dīvāne ḳılsaŋ
Gehī mecnūnları ferzāne ḳılsaŋ

Gehī Manṣūr[’ı] dāra çekdürürsen
Gehī Maẓlūm’ı nāra yandurursan

Gehī zāhidleri ser-mest idersen
Belā-yı ʿaşḳ ile pā-best idersen

G 18b Gehī rüsvā idersen Şeyḫ-i Ṣanʿān
Gehī şeydā idersen Pīr-i Kenʿān

Gehī çün derdsen gāhī çi dermān
Gehī çün vaṣlsan gāhī çi hicrān

Gehī çün zehrsen gāhī çi şekker
Gehī ḫoş-ḥālsan gāhī mükedder

Hamu derdlere hem yaḫşı devāsan
Hamu bīmārlara yaḫşı şifāsan

Züleyḫā bir gice bī-ṣabr u ārām
Bile dirdi ki ey yār-ı dil-ārām

---

864 yoḫdu: yoḫdı G / Ḫudāy’dan: Ḫudāy’ımdan G
865 ʿaşḳ-ı pür nīreng-i: ʿaşḳsan ẕerrāt-ı G
866 Gehī: Gāhī R
867 çekdürürsen: çekdirürsen G // yandurursan: yandırursan G
868 ʿaşḳ ile: ʿaşḳda R

Gel indi ḥālimi gör nice zāram
Ki zencīriŋ içinde bī-ḳarāram

Seniñ hecriŋden olmışam ciger-ḫūn
Deli dīvāneem men hem-çü Mecnūn

Olubem ḫalḳ içinde bile rüsvā
Ki hīç kimse yüzimġa baḫmaz aṣlā

Çi adıŋı maŋa aytursan ey şāh
Meni yeriŋden etgil birce āgāh

Ki bilsem yeriŋi gelsem yanıña
Ayaġıŋdan öpim dönsem başıŋa

Bile eylerdi dil-berden şikāyet
Ḳılurdı ḥāl-i zārından ḥikāyet

Ki gitdi yuḫuya vaḳt-i seḥergāh
Görüp kim ḥāżır oldı yine ol māh

Yüzi ḫurşīd kimi var idi rūşen
Onıñ miḥnet-serāsı oldı gülşen

Yüzini çünki gördi ol perīveş
Onıŋ aḥvāli çoḫ oldı müşevveş

---

874 indi: imdi G
875 hem-çü: hemçi G
876 yüzimġa: yüzime R
877 adıŋı: adıŋ var R // itgil: etgil R
878 yanıña: yanıŋa G // dönsem: dönim G
879 ḥāl-i: ḫ˘ār R
880 yuḫuya: yuḫıya G
881 var idi: var-idi G // Onıñ: Onıŋ G
882 Onıŋ: Onı R

Oŋa didi kim ey ġāretger-i cān
Ki cānım başıŋa miŋ ḳaṭla ḳurbān

R 21a Ḳasem şol Tarı’ya kim vardı ḥāżır
Kim adıŋı maŋa gel eyle ẓāhir

885 Ki bilsem hardadur cāh [u] maḳāmıŋ
Ha yerde şāhsan var iḥtirāmıŋ

G 19a Didi munıñla ger işiŋ temāmdur
ʿAzīz-i Mıṣr’am u Mıṣr’ım maḳāmdur

Bile didi göziŋden oldı pinhān
Yuḫudan turdı ol meh zār [u] ḥayrān

Görüp özini kim hūş-yār olupdur
Delilıḳdan daḫı bīzār olupdur

Züleyḫā özini gördi çi hūş-yār
Sevinmekden bu şiʿri ḳıldı iẓhār

[12. Gazel]
feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün
890 Şükrü li’llāh ki men indi ḫaberdār oldım
Dil-berim adını bildüm daḫı hūş-yār oldım

Gerçi men yārdan ötür olmış-idim dīvāne
Şükr yüz şükr ki indi yine bīdār oldım

883 kim: ki R
884 vardı: vardur R
885 cāh [u]: cā vü G
886 munıñla: munıŋla G
887 göziŋden: gözinden G // Yuḫudan turdı: Yuḫıdan durdı G
888 Görüp: Görip G // Delilıḳdan: Dellilıḳdan R (mh.)
889 ḳıldı: itdi G
890 indi: imdi G // bildüm: bildim G
891 oldım: oldum G

Ehl-i ʿālemni çi gördim hamusı ehl-i riyā
Bu riyāʾī rüfeḳādan daḫı bīzār oldım

Tarı'nıñ nūrı çi köŋlüni ḳıldı rūşen
Vaṣl-ı dīdār-ı ḥaḳīkīni ḫarīdār oldım

Kim ki vardur bu cihānda taleb eyler vaṣl-ı yār
Maẓlūmī dir ġam u ʿaşḳıŋa ṭalebkār oldım

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Çi dāye gördi onı bile hūş-yār
Gidüp şāhenşehi ḳıldı ḫaberdār

Ki müjde vir ki ḳızıŋ ʿāḳil olmış
Gelüpdür özine vü kāmil olmış

Atası çün işitdi oldı ḫoş-ḥāl
Taṣadduḳlar çıḫardı çoḫ zer ü māl

Virürdi müstaḥiḳḳa ol ḳadar zer
Ki bī-çāreler oldılar tüvānger

Yerinden turdı gitdi şāh-ı ʿādil
Ḳızını gördi kim olmışdı ʿāḳil

Ḫudā'ya şükrler ḳıldı firāvān
Bile mesrūr oturdı şāh-ı devrān

R 21b Züleyḫā dāyesin gönderdi şāha
Ki git ʿarż eyle gel ol pād-şāha

---

892 ʿālemni: ʿālemīni G // oldım: oldum G
893 - G
894 vaṣl-ı yār: vaṣl R // Maẓlūmī dir: Maẓlūm diyer G / oldım: oldum G
895 onı bile: kim olupdı G // şāhenşāhı: oŋa şāha
901 dāyesin: dāyeni R

Ki ger ister olim men yaẖşı ʿāḳil
Meni virsün ʿazīze şāh-ı ʿādil

G 19b Ve ger yoẖsa özimi öldürürem
Yā ot virrem özimni yandururam

Gidiban dāye ʿarż eyledi şāha
Ki ḳızıŋ çoẖ düşüpdür āh u vāha

Ḳızıŋ maʿşūḳıdur Mıṣr'ıŋ ʿazīzi
Bile ister oŋa itsün kenīzī

Onıñ ḥālinden oldın indi āgāh
Onı virgil ʿazīz-i Mıṣr'a ey şāh

İşitdi çünki şeh bu mā-cerānı
Didi nice idim bile belānı

ʿAzīz-i Mıṣr teg var miŋ ġulāmım
Ne lāyıḳ oŋa şu ṣāḥib-selāmım

Menim ḳızıma var şeh-zāde lāyıḳ
ʿAzīz kimdür ki olsa oŋa lāyıḳ

Didi ger virmeseŋ sen oŋa ey Şāh
Özini öldürir v'allāh [u] bi'llāh

Züleyẖā'dur ʿazīz-i Mıṣr'a ʿāşıḳ
Ve ger yoẖsa ʿazīz oŋa ne lāyıḳ

---

902 olim men: men olim G
903 öldürürem: öldürir men G // özimni yandururam: özimi yandurır men G
904 Gidiban: Gidip R
905 itsün: itgil G
906 Onıñ: Onıŋ G / oldın: oldı G // ʿazīz-i: ʿazīze / Mıṣr'a: Mıṣr R
908 şu: bu G / selāmım: cemālim G
909 şeh: şā R // olsa oŋa: ona olsa G
910 virmeseŋ sen: virmeyesen G/ oŋa: oŋah R (mh.)
911 oŋa: oŋah R (mh.)

Degildür pād-şāh ḥāliŋden āgāh
Kim ʿaşḳından olupdur çün per-i kāh

Neden her kimi yandurur ġam-ı ʿaşḳ
Gerek yanına gönderse ġam-ı ʿaşḳ

Onıŋ derdine ḳılmaz hīç çāre
Hemāndan ġayrı kim yetüşse yâre

Şehenşāh ondan oldı çoẖ mükedder
Onıñ işinde ḳaldı zār [u] mużṭarr

Didi nice ḳılum onı ẖaberdār
Ki gelsün ḳızımı alsun ṭalebkār

Didi dāye ki yazdur bir ʿarīża
İvergin tā ki virsiler ʿazīze

Didi kim yaẖşıdur yazdurdı nāme
Apardılar onı ol nīk nāma

R 22a Yetişdi şehr-i Mıṣr'a çünki ilçi
ʿAzīze didi k'ey ġāfil sevinci

Kim iḳbāliŋ yuẖudan oldı bīdār
Şeh-i Maġrib saŋa olmış ẖarīdār

G 20a Onıŋ bir yaẖşı ḳızı var Züleyẖā
Bağışlıpdur saŋa ey merd-i dānā

---

912 ḥāliŋden: ḥālinden G // olupdur çün: olup nice G
913 yandurur ġam-ı ʿaşḳ: yandursa ġam u ʿaşḳ G // gönderse: göndersün G
914 Onıŋ: Onı R // Hemāndan: Hemūndan R
915 Onıñ: Onıŋ G
916 - G
918 nīk: miŋ R
919 çünki: ol dem G // didi k'ey ġāfil: kim ʿāḳil G
920 Şeh-i: Şehi G, R (mh.) / ẖarīdār: ṭalebkār G
921 Onıŋ: Onı R / Züleyẖā: Züleyẖāh G // Bağışlıpdur: Baẖışlupdur R

Virüp ol nāmeni ʿazīze fi'l- ḥāl
Oḫudı ondan oldı şād [u] ḫoş-ḥāl

Sevinci virdi oŋa ṣad tūmān zer
Bile laʿl ü dür ü yāḳūt [u] gevher

Didi çün şeh meni yerden götirdi
Ki topraġdan bile yerden götirdi

925 Bu bendeni bile ḳılmış ser-efrāz
Yeri vardur ki eflāka idim nāz

Sen ey ilçi apar şāha peyāmım
Ki men oŋa kemīne bir ġulāmım

Velīkin şāh-ı Mıṣr'a var ḳarārım
Ki yoḫdur öz ilimde iḫtiyārım

Eger birce sāʿat ayrılsam ondan
Ki gerek miŋ cefā görsem men ondan

İlimde ger olaydı iḫtiyārım
Giderdim şāha bā-ḫˇīş ü tebārım

930 Şāha aytur meni maʿẕūr bilsün
Menim taḳṣīrimi manẓūr bilsün

Fe-emmā iverürem çoḫ zer ü māl
Ki gitürsiler ol perīni ḫoş-ḥāl

---

923 Sevinci: Sevinçi G / oŋa ṣad: aŋa miŋ G
924 şeh: şāh R
925 idim: ḳılim R
926 oŋa: onı R
927 ilimde: elimde R
928 cefā: cefālar G / men: -G
929 İlimde: Elimde R // ü: - R
931 iverürem: iverür men G // gitürsiler: getürsiler G

Oŋa didi kim iḥtiyācı yoḫdur
Ki senden sikke vü esbābı çoḫdur

Şāhıŋ manẓūrıdur seniŋ ḳabūlıŋ
Ki gitse oŋa ilçi vü resūlıŋ

Ki tā virse saŋa ol nāzenīni
İverse ḳullıġa ol meh-cebīni

Şāhıŋ cevābını yazdurdı der-dem
İverdi ilçini ḫoş-ḥāl ü ḫurrem

R 22b Mışır’dan çün yetişdi ḳāṣid-i yār
Gidip şāhenşehi ḳıldı ḫaberdār

Gitürdi Mıṣr’dan yaḫşı peyāmlar
ʿAzīzden şāha yetürdi selāmlar

G 20b Olup ḫoş-ḥāl toynı ḳıldı āġāz
Nevā-yı çeng ile vü nāle-i sāz

Ki Mıṣır’dan gelüp cemʿ-i ʿazīzler
Hamusı kedḫudā ṣāḥib-temīzler

Gitürdiler oŋa esbāb bisyār
Ṭoyıŋ tedārükini hamu ṭayyār

Muġannīler ḳılup her sū nevā-sāz
Bile maʿşūḳ [u] ʿāşıḳ teg hem-āvāz

---

932 iḥtiyācı: iḥtiyāc R // esbābı: esbāb R
935 ü: - R
936 şāhenşehi: şāhenşehe G
937 Gitürdi: Getürdi G
938 toynı: ṭoyıñ R
939 gelüp cemʿ-i: gelipdür çoḫ G
940 Gitürdiler: Getürdiler
941 ḳılup: olup R // teg: deg R

Bile buyurdı ol şāh-ı zemāne
Kim itsiler Züleyẖā’nı revāne

Bezetdiler Züleyẖā’nı çi şāhī
ʿEmārīde oturdılar çi māhī

Onıŋ divelerini itdiler bār
Onıŋ çehīzini ẖarvār ẖarvār

945 Onıŋ-çün miŋ dive üştür kecāve
Onıŋ-çün miŋ ḳul u ḳurbān ʿilāve

Hamusı nāzenīn ü ʿanberīn-fām
Kenīzler rengi aḳ çün maġz-ı bādām

Zer ü zīverleri yoẖdur ḥesābı
Dür ü gevherleri yoẖdur kitābı

Kemānçe düşmiş idi pīç ü tāba
Çekerdi nāle sūrnā vü rebābe

O mecmaʿda çalurdı Zühre çengin
Düşürdi raḳṣa hamu bī-direngin

950 Bu ṭarz ile iverdi Mıṣr’a sarı
Çi yaẖun ittiler ol reh-güẕārı

İverdiler ʿazīze bir süvāre
Kim aya ḳarşu çıẖsa çün sitāre

---

943 Bezetdiler: Bezettiler G
944 divelerini itdiler: diveleriŋ ittiler R
945 Onıŋ-çün: On içün R // Onıŋ-çün: On içün R / u: - R / ʿilāve: ilāve G (mh.)
946 ü: - R // rengi aḳ: aġ reng ü G
948 düşmiş idi: düşmiş-idi G // sūrnā : ṣūrnā G, R (mh.)
949 çalurdı Zühre: çalardı Zühr R
950 ittiler: yetdiler G
951 çıẖsa: çıẖsun G

ʿAzīz-i Mıṣr çün oldı ḫaberdār
Yerinden turdı çün ḫurşīd-i seyyār

Buyurdı itdiler Mıṣr’ı çerāġān
Şehirden çıḫdılar hamu şitābān

R 23a Çi yaḫun yetdiler ol kec-külāhān
Çāderler vurdılar çün pād-şāhān

G 21a Hamu aṭdan düşüp oturdılar cemʿ
Bile pervāne teg kim görsiler şemʿ

Züleyḫā ḳıldı ondan ıżṭırābı
Bile kim odġa yandursa kebābı

Didi dāyesine k’ey mihrbān yār
ʿİlācī ḳıl ki görsem rūy-ı dil-dār

Yerinden turdı dāye bile güstāḫ
Gidüp çādere vurdı birce sūrāḫ

Züleyḫā ondan itdi çün nigāhī
Çeküp dāġlu yürekden birce āhī

Ki vāveylā ki diregim çökildi
Başa yetmeyüban ivim yıḫıldı

Degildür bu ki dişde görmişem men
Onıñ-çün bile odġa düşmişem men

---

952 çün oldı: olup ondan G
953 itdiler: ittiler R // Şehirden: Şehrinde R
954 yetdiler: ittiler R // vurdılar: vurdıla G
955 teg: deg R
956 ḳıldı ondan: onda ḳıldı G
957 rūy-ı: birce R
958 Gidüp: Gidip G / vurdı: virdi G
960 yetmeyüban: yetmedi R/ ivim: ivgim R
961 Onıñ-çün: Onıŋ çün G

Men idim bir susız ṣaḥrāda yalḳuz
Iraḳdan birce su görindi gündüz

Yügürdüm tā ki ondan içsem ābı
Ki şūre-zār imiş sūzān serābı

Men idim yekkeī bī-çāre bīmār
Yetişdüm yāra gördüm yār degil yār

Men idim bir ġarīb-i bī-nevāʾī
Maŋa tuş geldi nā-geh ejdehāʾī

Bile isterdi kim ḳayıtsun ol māh
Ki bī-hūş oldı vü yıḫıldı nā-gāh

Çi hūş-yār oldı ḳıldı nevḥa āġāz
Bu şiʿri oḫudı vü çekdi āvāz

[13. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey Müselmānlar göriŋ baḫtım nice oldı ḳara
Bir ḫayāl ile meni ḳıldı diyārımdan cüdā

Meni allatdı felek yārimden itdi bī-naṣīb
Eyledi yoldaş maŋa bir dīv-i şekl-i ejdehā

Bu degül ol mehveşim kim dişde gördim yüzini
Haradan geldi maŋa tuş oldı bu ẓālim belā

---

962 görindi: görmedi R (mh.)
963 serābı: şarābı G
964 yekkeī bī-çāre: yekke-i zār u bile G // yāra: yār G / yār degil: vardur bir R
965 idim: indi R / bī-nevāʾī: bī-nevāyī R // geldi: oldı R / ejdehāʾī: ejdehāyī R
967 nevḥa: nāle G // oḫudı vü çekdi āvāz: oḫıdı ḫˇātūn-ı ṭannāz G
968 göriŋ: görin R
969 allatdı: allattı R
970 bu: bir G

G 21b, R 23b Ḫalḳ arasında ḳayıtabilmenem men n’eyleyüm
Gidebilmem Mıṣr’ġa tā ḳaluram bī-aḳrabā

Bār İlāhā Maẓlūm-ı bī-çāreye bir raḥm ḳıl
Öz nigārından da ġayrı istemez bir āşnā

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Yetişdi ġaybdan oŋa nidāyī
Kim ey bī-çāre dermānde çerāy[ī]

Munıŋla Mıṣr’a git ümmīdvār ol
Daḫı ġuṣṣa yeme sen ber-ḳarār ol

Ki tā munıñla Mıṣr’a gitmeyesen
Hem ol maṭlūb-ı cāna yetmeyesen

Daḫı ḳorḫma yetişmez saŋa āfet
Kilīdinden ḳalur ḳuflıŋ selāmet

Ki munıñ kilīdidür nerm çün mūm
Kilīd-i mūm vardur işi maʿlūm

İşitdi çünki ġaybdan oldı ḫoş-ḥal
Didi Mıṣr’a giderem fāriġü’l-bāl

Ola bir gün ki gelsün onda yārim
Onıñla yaḫşı keçse rūzgārım

---

971 ḳayıtabilmenem men n’eyleyüm: ḳayṭabilmem indi n’eyleyim R
972 Maẓlūm-ı: Maẓlūmı R // da: - R
973 nidāyī: bir ilhām G // dermānde çerāy[ī]: ḳadın ḳılgin ārām G
974 Munıñla: Munıŋla G // sen ber-ḳarār: vü fāriġ sen G
975 - G
977 munıñ: munıŋ G // Kilīd-i mūm: Kilīdi mūmı G / işi: itdi G
978 çünki ġaybdan: ġaybdan çün G
979 yaḫşı keçse: kiçe yaḫşı G

Yaḳīn bilem kim onı görem āḫir
Her ol yerde ola taparam āḫir

Züleyḫā bu ümīde Mıṣr’a gitdi
Viṣāle yetmedi bil hecre gitdi

Gel ey Maẓlūm bir imdād eyle
Yūsuf’ıŋ geldügini yād eyle

Çıḫargin Yūsuf’ı zindān-ı çāhdan
Züleyḫā’nı çıḫargin āh u vāhdan

Ki çoḫdandur Züleyḫā intiẓārdur
Yūsuf’dan ötri çoḫ çoḫ bī-ḳarārdur

Onıñ aḥvāli ġurbetde ḫarābdur
Bu Maẓlūm kimi yüregi kebābdur

Gel ey sāḳī maŋa vir cām-ı gül-nār
Ki hicrāndan olupdur yüregim dar

Maŋa bir raḥm bir dermān itgil
Bu Maẓlūm ḥālini hem birce sorgil

Ki hecriŋden menim ḥālim ḫarābdur
Seniŋ derdiŋden yüregim kebābdur

R 24a, G22a N’ola yā Rab yetürseŋ maŋa bir cām
Kim işim hamusı tapsun ser-encām

---

980 bilem: billem G / görem: görrem G
981 Mıṣr’a: Mıṣr G
982 geldügini: geldigini G
983 Çıḫargin: Çıḫargil R // çıḫargin: çıḫargil R
985 Onıñ: Onıŋ G
987 bir dermān itgil: it dermāndeem bil G
988 menim: maŋa (mh.)

990 Ki ṭāḳatim daḫı tā ḳıt olupdur
Ġam u ġuṣṣalarım çün daġ olupdur

Daġı ġurbet maŋa kār itmiş idi
Ġam-ı hicrānda bīzār itmiş idi

Sen ey muṭrib daḫı çek birce āvāz
Nevā-yı çeng ile vü nāle-i sāz

Gel ey Maẓlūm tevekkül ḳıl Ḫudā'ya
Kim oldur reh-nümā her bī-nevāya

Kiçürme ġuṣṣa ile rūzgārı
Ola bir gün saŋa hem baḫsa Tarı

995 Didi bir ḫoş kelām u çaldılar sāz
Yūsuf'dan bile ḳıldı naġme āġāz

Ki bir gice bile diş gördi Yūsuf
Ki taḫtıŋ üstiŋe oturdı Yūsuf

Ki ay u gün ü on bir yulduz ile
Oŋa secde iderler gündüz ile

Yuḫuda birce şekker-ḫande ḳıldı
Dudaġlarını şīrīn-ḳande ḳıldı

Olup atası gülmekden ḫaberdār
Yuḫudan eyledi şol laḥẓa bīdār

---

990 ṭāḳatim: tāḳaṭim R (mh.) / tā ḳıt: ma ṭaḳ G // u: - R / ġuṣṣalarım: ḳuṣṣalarım G / daġ: daḳ G
991 - G
992 çek: çik G // vü nāle-i: bā nāle vü G
994 saŋa: sene G
995 Didi: - G / çaldılar: çalduran G
997 Ki: Kim G / ü : - G // iderler: ideller G
998 şīrīn-ḳande: şekker-ḳand G
999 laḥẓa: demde G

Didi neme yuḫudan güldiŋ ey cān
Ki cānım ola şol başıŋa ḳurbān

Didi kim görmişem bu mā-cerānı
Ki vermişem Mıṣır'da müttekānı

Mıṣır şehrinde men bir pād-şāham
Maŋa secde ideler gün ü ay hem

Yine on bir sitāre-i diraḫşān
Egildiler maŋa hamu zer-efşān

R 24a Atası oŋa tabşurdı ki zīnhār
Bu sözi eyleme hīç yerde iẓhār

Ki munıŋ taʿbīridür yaḫşı ẓāhir
Ki sen şāh olacaksan yaḫşı māhir

Ataŋ anaŋ u ḳardaşlar hamusı
Ḳılalar secde yoldaşlar varısı

R 24b, G 22b Gerek munı işitmesiler iḫvān
Ki saŋa itsiler cebr-i firāvān

Eger işitsiler ol ḳavm -i bī-bāk
Seni öldürsiler hamu ġażabnāk

Sifāriş itdi bile Pīr-i Kenʿān
İşitgin n'eyledi taḳdīr-i Yezdān

1000 şol: şu G
1001 vermişem: varmışam R
1002 şehrinde: şehrinden R // iderler: ideler: R / ay: mā R
1004 sözi: söz G
1005 Ki munıŋ: Munı R
1006 Ataŋ anaŋ u: Atanıñ ananıñ R // varısı: hamusı R
1008 işitsiler: işitsiler munı G // ġażabnāk: ḳażabnāk G
1009 sifāriş: şifāriş G / bile: ol dem G

Ḳażā çün geldi tedbīrden ne çāre
İder tīr-i ḳażā zencīr pāre

Yūsuf bir ḳardaşına itdi iẓhār
O gitdi özgelere virdi aḫbār

Ḥased apardılar ḳardaşlar ondan
Ki bīzār oldılar yoldaşlar ondan

Didiler onı gerek öldürelim
Veyā otıŋ içinde yanduralım

Buça ḳafalıdur olmaz yalanı
Diyiŋ nice idek bile belānı

Atamız var[dur] ondan bile şeydā
Ki bizim yüzimize baḫmaz aṣlā

Ṭamaʿı var kim oğlı ola mı şāh
Oŋa itsile secde gün ile māh

Ne yekke ay u gün bil-ḳavm ḳardaş
Egilsiler oŋa yār ile yoldaş

Geliŋ bir maṣlaḥat indi ḳılalım
Ola kim atadan onı alalım

Aparalım onı ṣaḥrāda yalḳuz
Bile öldürelim kim uçsa yulduz

1012 Ḥased: Cüdā R
1013 içinde: içine G
1014 olmaz yalanı: hergün belāyī R // nice: niçe R / belānı: belāyı R
1015 var[dur] ondan: ondan vardur G
1016 kim: ki G / mı: - R // itsile secde: secde itsiler R / ile: ilen R
1017 yār ile: bil-ḳavm G
1018 indi: imdi G / alalım: olalım R
1019 Aparalım: Aparalum G // öldürelim kim: kim öldürelik G

1020 Salup bir ḳabre onı oturalım
Ola kim bu belādan ḳurtaralım

Biri didi kim āḫir Ḥaḳ güvāhdur
Nice öldürelim kim bī-günāhdur

Hamumız var miz āḫir Müselmān
Günāhsız ṭıflı öldürmegi āsān

Biri didi onı taşlar miz çāha
Eger doġrı düşersiz igri rāha

G 23a Meger yoldan gele bir kārvānī
Çıḫarsılar onı çāhdan nihānī

1025 R 25a Aparsılar onı bir özge şehre
Ḳul itsiler onı bir özge mihre

Didiler bu ʿaceb bir maṣlaḥatdur
Hamusından bu yaḫşı meşveretdür

Bināyı ḳoydılar ol ḳavm-i güm-rāh
Atalarına gitdiler seḥergāh

Didiler ata bu vaḳt-i bahārdur
Çemenler lālezār u mürġzārdur

Dutulmış köŋlimiz vīrānelerden
Ḳaralmış baġrımız ġam-ḫānelerden

1022 varmiz: var kim R / a'nın vezninin tam çıkması için "var" kelimesi medli okunmalıdır. // ṭıflı: ṭıfl R
1023 taşlar miz: ṭaşlar biz R/ a'nın vezni bozuktur. // igri: egri R
1025 onı: bile R // mihre: ḳahra R
1028 Didiler ata bu: Ataya didiler R
1029 Dutulmış: Tutulmış R // ḫānelerden : ḫ̌ānelerden G, R (mh.)

Muraḫḫaṣ ḳıl bizi seyrāna gönder
Temāşā itmege ṭayrāna gönder

Yüregimiz açılsun lālelerden
Dimāġımız ḫoş olsun nālelerden

Yūsuf'ı hem bize yoldaş itgil
Bizi oŋa ḳul u ḳardaş itgil

Didi Yaʿḳūb kim onı ḳoymazam men
Özimden birce dem ayırmazam men

Ki ḳorḫaram ki ḳurt yā özge cānver[604]
Onı yesin olim ondan mükedder

Didiler ki ata meger öli miz
Dime kim ḳurt ilinden nā-tüvān miz

Nice ḳurt onı yer kim pehlevān biz[605]
Ki biz hamumız onıŋ ḳulları biz

Ki bizler her biri bir ejdehā biz
Ḫayāl itme ki yār-ı bī-vefā biz

Aparur biz onı tīzrek gelür biz
Selāmetlıḳ[l]a saŋa yetürür biz

Çoḫ ilḥāḥ ittiler tā oldı rāżī
Ki seyre çıḫsılar itsile bāzī

1030 temāşā: temāşāh G (mh.)
1032 u: - R / b'nin vezninin tam çıkması için "ḳardaş" kelimesinin "daş" hecesi medli okunmalıdır.
1033 ayırmazam: ayrumazam R
1034 ḳorḫaram:ḳorḫurum R // yesin olim: yesün ḳalim G
1035 öli miz: ölü biz G // b: Ki bizler hamumız onıŋ ḳulı biz G
1036 b: Dime kim ḳurt ilinden nā-tüvānmiz G
1038 Aparur biz: Aparır miz G/ gelür biz: gelür miz G // b: Selāmetlıḳla sene yetürir miz G
1039 ittiler: itdiler G/ rāżī: rāzī G // çıḫsılar itsile: çıḫsıla itsiler R

1040 Ṣabāh oldı Yūsuf'a virdi ruḫṣat
Didi oŋa ḳılıŋ mihr ü muḥabbet

G 23b Ki bu ṭıflım ṣaġīr ü bī-günāhdur
Size tabşuram onı Ḥaḳ güvāhdur

R 25b Bir ikki meşki su doldurdı Yaʿḳūb
Bir ikkisini süt ü ḳand-ı merġūb

Didi her çaḳ ki susız olsun oġlum
Gerek bu süt-i ḳanddan içsün oġlum

Öziŋiz su içiŋ o ḳand u şekker
Onıŋ ḫāṭırını ḳılmiŋ mükedder

1045 Didiler yaḫşıdur ger ḳoysa Allāh
Gitürür miz onı elbette hem-rāh

Çi Yaʿḳūb itdi Yūsuf'ı revāne
Bile şiʿri oḫudı bī-ḫodāne

[14. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Eylerem oġlum duʿāŋı tā Ḫudā yāriŋ ola
Her yere dermānde ḳalsaŋ Ḥaḳ mededkārıŋ ola

Bu seferden ḳorḫaram Allāh'a tabşurram seni
Bu belālardan seni saḫlab nigehdārıŋ ola

1040 ü: - R
1041 ü: - G // tabşuram: tabşurram G
1042 meşki: meşk G / doldurdı: doldırdı G // ḳand-ı: ḳand u R (mh.)
1043 çaḳ: çaġ G / olsun: ola G // süt-i: süt ü G / içsün: içe G
1044 u: - G // Onıŋ: Onıñ R / ḳılmiŋ: ḳılmasaŋ R
1045 Getürir miz: Gitürür biz R
1047 duʿāŋı: dāġıŋı R (mh.) // yere: yerde G
1048 seferden: seferde R / tabşurram: tabşurdım R // nigehdārıŋ: mededkārıŋ G

Bilmenem kim bu seferden neme gelsün başıŋa
Yeri kim ceddiŋ Ḫalīlu’llāh hevādārıŋ ola

Sen gidersen seyre vü men munda ḳaldım intiẓār
Bilmenem kim bu gice āyā ki ġam-ḫˇārıŋ ola

Maẓlūmā eyle tevekkül Tarı’ya ġam çekmegin
Kim kerīmdür ḳudreti vardur seniŋ yāriŋ ola

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Ḳucaġa aldılar onı şitābān
Tā kim Yaʿḳūb gözinden oldı pinhān

Yere taşladılar ol nāzenīni
Ki bes hem vurdılar ol meh-cebīni

G 24a Vurup yüzine Şimʿūn niçe sillī
Kim ay teg yüzini eyledi nīlī

Ona vurdıla çoḫlar tāziyāne
Ki cānında çekip otlar zebāne

Düşüp aġlamaġa ol ṭıfl-ı maẓlūm
Didi yā Rab ḥālim var saŋa maʿlūm

Ḳaçup o birniñ itegin[i] dutdı
Bile vurdı ki dünyānı unutdı

1050 munda: mānde R
1051 kerīmdür ḳudreti: görüpdür ḳadriŋ R / seniŋ yāriŋ ola: kim iḥżār eyle R
1055 cānında: Bu kelimenin G nüshasındaki karşılığı “cānından/başından” şeklinde iki türlü okunabilecek şekilde yazılmıştır.
1056 Düşip aġlamaġa: Düşüp aġlamaḳa R/ G nüshasında, bu beyitten sonra 1054. beyit tekrar yazılmıştır.
1057 Ḳaçup: Ḳaçıp G / dutdı: tutdı R

Yehūdā geldi vü aldı elinden
Oŋa didi Ḫudāy vursın biliŋden

Neme vurdıŋ bu ṭıfl-ı bī-günāhı
Ki getürdi saŋa bir dem penāhī

R 26a Menim raḥmim bu ṭıfla geldi indi
Daḫı ḳoymam ki öldürgeysiz indi

Didiler ger onı öldürmeyesiz
Gerek kim ivġa hem ivermeyesiz

Kim atasına dir rüsvā olursız
Bu itdiñize hem şeydā olursız

Didiler yaḫşıdur onı satarmiz
Yā çāha taşlar öz ondan ḳaçarmiz

Didi Yūsuf ki ḳardaşlar susuḳ men
Cānım çıḫmaġda ölmeġa yavuḳ men

Yehūdā didi k'ey Şimʿūn gitür āb
Ki susızlıḳ ḳılup bu ṭıflı bī-tāb

Didi kim virmezem bir ḳatre ābı
Eger çün odġa yansun bir kebābī

Yere tökdürdi ol suları Şimʿūn
Ki Yūsuf'ıŋ gözi aḫdı çi ceyḥūn

1058 vursın biliŋden: vursun beliŋden G
1059 Neme: Niye G
1060 Daḫı:Daġı R // öldürgeysiz: öldüresiz G
1061 ivermeyesiz: aparmayasız G
1062 olur sız: olur mız G // itdiñize: işiŋizde G
1064 susuḳ: susıġ G // çıḫmaġda: çıḫdı da R / yavuḳ: yaḳuḳ R
1065 gitür: getür G // ḳılup: ḳılıp G / ṭıflı: ṭıfl R
1066 odġa: otġa R

Didi k’ey bī-mürüvvet yandum āẖir
Meni tīz öldüriŋ kim ḳandum āẖir

Sen ey bād-ı ṣabā Kenʿān’a sarı
Ḫaberī eylegiŋ atamı bārī

Ki feryādıma yetsün belkim ol pīr
Menim dilimden eyle oŋa taḳrīr

[15. Gazel]
fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Ey ṣabā gel ʿarż-ı ḥālim Pīr-i Kenʿān’a yetür
Bir teraḥḥum ḳıl peyāmım beytü’l-aḥzāna yetür

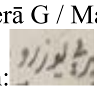
G 24b Ki bu ẓālimler elinden ḳalmışam ḥayrān [u] zār
Bār İlāh’a sen götürme cebri pāyāna yetür

Çehār eṭrāfım raḳībler dutmış yoẖdur bir penāh
Cismime batmış tikanler derdi dermāna yetür

Tarıyā eyle naẓar Maẓlūm’ı itme bī-naṣīb
Vir murādını onıŋ cānını cānāna yetür

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Piyāde itdiler ü gitdiler rāh
Ki çikdi yüreginden nāle vü āh

Ayaġlarına tikanler batardı
Şol aġzından bile nāle çekerdi

1068 yandum: yandım G // ḳandum: kandım G
1069 Ḫaberī eylegiŋ: Ḫaber eyleginen G
1070 dilimden: dilimde R / oŋa: oŋah R (mh.)
1072 elinde: ilinde G // götürme: götirme G
1074 Tarıyā: Ekberā G / Maẓlūm’ı itme bī-naṣīb: Maẓlūm’ıŋa ḳıl bir naẓar G // cānāna: dermāna G
1075 ü gitdiler rāh: cāh R // çikdi: çıẖdı R
1076 aġzından: aġzıḳdan G (mh.)

R 26b Ki ger kāfir onı görseydi ol dem
Onıñ ḥāline eylerdi teraḥḥum

Olar raḥm itmediler ol ṣaġīre
Kim itdiler bile cebr ol kebire

Ḫiṭāb itdi atasına ki baba
Gel indi Yūsuf'ıŋa ḳıl temāşā

Ki ẓālimler ilinde ḳalmışam ḫ̮ār
Meni öldürdiler bu ḳavm-i ġaddār

Menim ḥālimden ger olsaŋ ḫaberdār
Yetür öziŋi maŋa ilf zīnhār

Gel ey bād-ı ṣabā itgil güẕārī
Yetür peyġāmımı Kenʿān'a sarı

[16. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey ata gel ḥālimi gör kim nice olmış ḫarāb
Birce ḳaṭre sudan ötri yüregim olmış kebāb

Çün apardılar meni senden daḫı cebr itdiler
Ḳalmışam ḥayrān çi su içindeki birce ḥabāb

Her ṭarafġa baḫaram kim tanıyam bir yār u dūst
Kim menim aġzıma virsün birce ol bir ḳaṭre āb

1077 Onıñ: Onıŋ G
1078 raḥm itmediler: itmediler raḥm R / ṣaġīre: ṣaḳīre R // ol: ü R
1079 temāşā: temāşāh R, G (mh.)
1080 ilinde: elinden R / ḫ̮ār: ḫār G (mh.)
1082 itgil güẕārī: ez-rūy-ı yārī G // peyġāmımı: peyḳāmımı R
1083 Ey: K'ey G/ ḥālimi gör kim: imdi ḥālim gör G
1084 apardılar meni senden daḫı cebr: ayırddılar senden maŋa çoḫ cevr R // içindeki: işindeki R
1085 u: - G // ol bir: - R / āb: şarāb R

Ger buları̃ cevrini şerḥ eylesem men deftere
Ol ḳadar yazmaḳ gerek kim ola bir aġır kitāb

Maẓlūmā Allāh'a yalvar belki itgey saŋa raḥm
Yetüre maṭlūbıŋa ḳılsun duʿāŋı müstecāb

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Yūsuf'ı dutdılar baġladılar zār
Apardılar çāhıŋ üstüne nā-çār

G 25a Biline baġladılar ipi muḥkem
Onı taşladılar ol çāha der-dem

Gelüp Şimʿūn kesdi rīsmānı
Yıḫıldı yere gökden āsmānı

Çi ol ḫurşīd düşdi çāha sarı
Besī itdi figān u āh u zārı

Onı Cibrīl dutdı āsmānda
Getürüp aste deg ḳoydı mekānda

O çāh içinde medhūş oldı Yūsuf
Özinden gitdi bī-hūş oldı Yūsuf

R 27a Özine çünki geldi çekdi feryād
Ki ḳardaşlar ilinden dād u bī-dād

Meger atam degil menden ḫaberdār
Ki başımġa neme geldi pedīdār

1086 cevrini: cebr bī R // ḳadar yazmak: ġadar yazmaġ G / aġır: aḳır R
1087 Maẓlūmā: Maẓlūm G/ belki: belkim G
1090 kesdi: kesd R
1091 çāha: çāh R // u: - R / u: - R
1092 āsmānda: āsmāndan R // mekānda: mekāndan R
1093 medhūş: bī-hūş G
1094 çekdi: çikdi G // ilinden: elinden R / u: - G

Gel ey ata ḥālimden bir ḫaber al
Yūsuf'ıŋdan sorış bir ḥāl [ü] aḥvāl

Ki yekke ḳalmışam bī-yār u yāver
Çāhıŋ içindeem miṣl-i kebūter

Seniñ hecriŋden olmışam ġazel-ḫᵛān
Ki çāha taşladılar meni iḫvān

[17. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
K'ey ata gel bir naẓar ḳıl ḥālime olmış tebāh
Sensiz ey ata günim olmış giceler teg siyāh

Handasan ata gel imdi gör menim dīḍārımı
Ṭāḳatim yoḫdur ġamıŋdan daḫı çekim birce āh

Taşladılar meni bir çāha ki ḳabr tegdür siyāh
Çāhıŋ üstinde görünür her gice bir ḳaṭre māh

Bār İlāhā Maẓlūm'em ḥālimġa itgil bir naẓar
Kim menim yerim olupdur imdi zindān ile çāh

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Çi Yūsuf çāh içinde dutdı mesken
Olup gündüz kimi ol çāh rūşen

Bu demde geldi Cibrīl-i emīn tīz
Ona didi ḳolıŋdan aç bu taʿvīẕ

1098 Seniñ: Seniŋ G // meni: men R
1099 teg: deg R
1100 gel imdi gör menim: tā göreseŋ meni R // daḫı: dagı G
1101 ḳaṭre: laḥẓa G
1102 ḥālimġa itgil: ḥālimḳa ḳılgin G
1104 Ona: Oŋa G, Oŋah R (mh.)

Çi açdı gördi vardur bir pīrāhen
Kim İbrāhīm'e ḳılmış nārı gülşen

G 25b Oŋa ol köñlegi giydürdi der-dem
Didi Tarı diyer ol şād [u] ḫurrem

Ki bir gün ola kim bu ḳavm-i ġaddār
Seniŋ yanıŋa gelsiler gedāvār

Oları tanasan olar onlar seni yoḫ
Cefālarını diseŋ olara çoḫ

Çi Cibrīl'den işitdi bile müjde
Başın ḳoydı Ḫudā'ya ḳıldı secde

R 27b Olup ḫoş-ḥāl ten taḳdīre virdi
Oŋa Cibrīl yār oldı oturdı

Bile Cibrīl oŋa ḳıldı işāret
Bu şiʿri oḫıdı virdi beşāret

[18. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

K'ey Yūsuf ġam çekme kim āḫir olırsan pād-şāh
Her ne kim yeriŋ olupdur indi zindān ile çāh

Kim ki Tarı'nıŋ yolından doġrı gitse yār tapar
Her yerde düşse belāya Ḥaḳ olur oŋa penāh

Ger saŋa cevr itdiler ḳardaşlarıŋ ṣabr eylegin
Kim olur maḥşer güninde ẓālimiŋ yüzi siyāh

1105 pīrāhen: pirāhen R (mh.) // nārı: nār G
1106 köñlegi: kölegi G (mh.)
1108 tanasan olar: tanıyıŋ onlar G // Cefālarını diseŋ olara: Cefāların diyersen onlara G
1112 āḫir olırsan: sen olursan R
1113 yolından: yolında G/ yār: yol G // düşse: düşe G / olur oŋa: oŋa olur G / b'nin vezni bozuktur.
1114 cevr: cebr G / eylegin: eylegil G // maḥşer: mahşer G / ẓālimiŋ: ẓālim G/ siyāh: ḳarah R (mh.)

ʿĀşıḳ oldur ger oŋa maʿşūḳı bir cebr eylese
Cebrine rāżī ola çekmese ondan ötri āh

Bile kim Yūsuf'a virdi müjde-i dīdār-ı yār
Maẓlūm'a hem bir beşāret vir ki ḥālidür tebāh

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Çü Yūsuf'dan ḫalāṣ oldılar iḫvān
Yıḳılup itdiler fikr-i firāvān

Ki ne ḥīle ile gitsiler ivġa
Atasına neme disiler ivġa

Binā ḳoydılar bir ḳurt hem dutar biz
Bu ḥīleden işi bir yan ider biz

Gidüp dutdıla ḳurt-ı bī-günāhī
Ki Yaʿḳūb'a aparsılar güvāhī

Gice oldı yola düşdile ondan
Yūsuf'ı terk idip ḳaçdıla ondan

G 26a Çi Kenʿān'a yavuḳ geldiler onlar
Fiġān u nāle çekdiler onlar

Yaḫalarını ol dem itdiler çāk
Töküp başlarına ḫār ile ḫāşāk

1115 maʿşūḳı: maʿşūḳ G / bir: - R / eylese: eyleye G // çekmese: çikmese G
1116 ḥālidür: ḥāliŋdür R (mh.)
1117 Çü: Çi G // Yıḳılup: Yıġılup G / fikr-i: fikr ü G
1118 Atasına neme: Atalarına G / -: çi G
1119 a'nın vezni bozuktur. / hem: - G / biz: miz G // ider: ide G
1120 ḳurt-ı: ḳurdı R (mh.)
1121 düşdile: düşdiler R // idip ḳaçdıla: idüp köçdiler R
1122 geldiler: yetdiler G // fiġān: fiḳān G

Ataları didi kim ne ẖaber var
Kim aġlarsız bile yaḳış tegin zār

Didiler k’ey ata yüzi ḳara miz
Ḫayāl itme ki ṣāḥib-iftirā miz

Sözimiz çindür v’allāh u bi’llāh
Ki Yūsuf’ıŋı ḳurd yidi seḥergāh

İşitdi çünki Yaʿḳūb oldı bī-hūş
Yıẖıldı yerlere vü oldı medhūş

Özine geldi çünki sordı aḥvāl
Ki n’olmış size ey aḳvām-ı ġaddār

R 28a Didiler çünki biz seyrāna çıẖdik
Onı ḳoydik biz özge yana çıẖdik

Gelende görmedik ondan nişānī
Be-ġayr-i köŋlegi bir pāre ḳanı

Bu ḳurdı gördik onda aġz[ı] ḳanlu
Onı dutdık hemānda bu gümānlu

Sözimiz gerçi çindür sen inanmaŋ
Biziŋ sözimizi sen doġrı sanmaŋ

O oġlan ötri ḳıldı dād u bī-dād
Bu şiʿri oẖıdı vü çekdi feryād

1124 tegin: kimi G
1125 ḳara miz: ḳara biz R // iftirā miz: iftirā biz R
1126 a’nın vezninin tam çıkması için “çin” hecesi medli okunmalıdır. / u: - R // Yūsuf’ıŋı: Yūsuf’ıŋ G / yidi: yedi G
1128 geldi çünki: çünki geldi G // size: siz R
1129 çıẖdik: çıẖdıŋ R // ḳoydik: ḳoydıŋ R / çıẖdik: çıẖdıŋ R
1130 Be-ġayr-i: Be-ġayr-ez G/ köŋlegi: kölegü G (mh.) / pāre: ḳaṭre G
1132 inanmaŋ: inaniŋ: R // Biziŋ: Bizim R/ sanmaŋ: sanmiŋ R
1133 O oġlan: Aġlanlar R / u: - G // çekdi: çekd G

[19. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Sensiz ey ferzend daḫı men zindegānı n’eylerem
Men ki senden ayrı düşdim ḫānmānı n’eylerem

Derdime eyle devā sen ey ṭabīb-i bī-vefā
Derdimiŋ dermānı sensen men devānı n’eylerem

Cānıma otlar düşüpdür yandurupdur cismimi
Otġa düşüpdür tenim bu sūḫte cānı n’eylerem

Dūstlar maʿlūmdur kim yār ilen ḫoşdur cihān
Men ki ümmīdüm kesildi bu cihānı n’eylerem

G 26b Bu ne dirlikdür ki her dem od virürsen cānıma
Senden ayrulḳac daḫı bu cism [ü] cānı n’eylerem

Çoḫ zemāndur eylerem men rūz [u] şeb dāyim duʿā
Çün duʿāmız müstecāb olmaz duʿānı n’eylerem

Besdür ey Maẓlūm çoḫlar eyleme āh [u] fiġān
Çünki yoḫdur bir işitgan men duʿānı n’eylerem

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

İşitdi çünki Yaʿḳūb çekdi nāle
Gözinden yaş töküp andaḳ çi jāle

Didi kim ne ḫaberdür ayturursız
Nedendür meni bile yandurırsız

1135 sen: ḳıl R / vefā: vuḳūf G
1137 ilen: ile G // ümmīdüm: ümmīdim G
1138 od: ot R / virürsen: virirsiz G // senden ayrulḳaç: sen ayralġac G
1140 Besdür: Besdü R / ey: - G / eyleme: itdiŋ / fiġān: vāh G // işitgan: işitgey G
1141 andaḳ: onda G
1142 ayturursız: ayturırsız G // meni: men R / yandurursız: yandurırsız G

Ne ḫaber idi günden yandı cānım
Bile ot virdi maġz-ı üstüḫˇānım

Yüzine bile vurdı oldı yare
Yaḫalarını ḳıldı pāre pare

Aġulan (?) ötri bile aġladı zār
Kim onıñ gözleri kūr oldı nā-çār

Çoḫ itdi nevḥa ile dād [u] bī-dād
Bu şiʿri oḫudı vü çekdi feryād

[20. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

R 28b K’ey ẓālimler ne ḫaberdür kim meni yandurdıŋız
Bī-günāh Yūsuf’ımı āyā ki siz öldürdiŋiz

Bu nice bir ḳanlu köñlekdür getürüpsiz maŋa
Bu nice bir aġzı ḳanlu ḳurddur getürdiŋiz

Tarı’dan ḳorḫmadıŋız kim meni bile yaḫdıñız
Bu ne mekr ü ḥīlelerdür kim niye ḳayırdıŋız

Öldürüpsiz oġlumı yā çāha taşlabsız onı
Yā ki ḳul yerine bir uzaḳ yere satdurdıŋız

Yaʿḳūb’a cebr itdiler ümmīdi çoḫ vardur henūz
Maẓlūm-ı bī-çāreni yārdan niye ayırdıŋız

1143 günden: bugün G
1145 Aġulan(?): Oġlan G // onıñ: onıŋ G
1146 oḫudı: oḫıdı G
1147 yandurdıŋız: yandurdıñız R // Bī-günāh Yūsuf’ımı: Bī-günāhı Yūsuf’ı R / öldürdiŋiz: öldürdiñiz R
1148 bir: - G / köñlekdür: kölekdür G (mh.) // ḳurddur: ḳurt-imiş G / getürdiŋiz: getürdiñiz R
1149 ḳorḫmadıŋız: ḳorḫmadıñız R / bile yaḫdıñız: yandurdıŋız G // ḳayırdıŋız: ḳayırdıñız R
1150 oġlumı: oġlımı G // uzak: uzaġ R / satdurdıŋız: satdurdıñız R
1151 ümmīdi: ümmīd G / çoḫ: çoḳ G // Maẓlūm-ı: Maẓlūmı R / niye: neme R

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Didi Yaʿḳūb ḳurda itgil iẓhār
Neden oġlumı yipsen ey cefākār

Dile geldi ki ḳurd-ı bī-günāhım
Onı yememişem Ḥaḳ'dur güvāhım

G 27a Peyem-beriŋ iti bize ḥarāmdur
Ḫudāy üstümize ṣāḥib-keremdür

Didi aytur neme itdiler onı
Meni doġrı yola ḳıl reh-nümūnī

Didi kim ḳurd degülem bende-ġammāz
Kişi sözini özgeye diyüm rāz

İlimden hīç gelmez büht ü bühtān
Ki bāz ḫˇāst ide menden Ḥayy-ı Sübḥān

Men indi bu vilāyetde ġarībem
Diyār u yārdan hem bī-naṣībem

Diyār-ı Şām'dan imdi gelürem
İtirçin ḳardaşımı aḫtaruram

Çi gördiler meni bu ḳavm-i ġaddār
Meni dutdılar u baġladılar zār

1152 ḳurda: ḳurta G // Neden oġlımı yipsen: Ki sen oġlum yiyipsen R
1153 ḳurd-ı: ḳurdı R
1154 Peyem-beriŋ: Peyen-beriŋ G // üstümize: üstimize G / keremdür: kerāmdür R
1155 neme: ki nime R // Meni: Men R
1156 kim ḳurd: ḳurd kim R / degülem: degül men R // diyüm rāz: diyem bāz R
1157 ü: - G // ḫˇāst: ḫāst G (mh.)
1158 vilāyetde: vilāyete R
1159 gelürem: gelürdüm R // aḫtaruram: aḫtarurdum R
1160 Çi: Ki R // dutdılar: duttılar R

Tarı’nıŋ ḥaḳḳı kim men bī-günāhem
Ḫudāy-ı her dü-ʿālemdür güvāhım

Sen imdi ey peyen-ber bir duʿā ḳıl
Bu dāġlu yüreginden bir devā ḳıl

Ki Tarı yetüre öz ḳardaşımġa
Ki belkim yetüşem öz yoldaşımġa

Olasan hem göreŋ oġlıŋı āḫir
Her ol yerde kim ola ola ẓāhir

R 29a Duʿā ḳıldı onıñ-çün Pīr-i Kenʿān
Didi virsiŋ murādıŋ Ḥayy-ı Sübḥān

Sen ey ḳurd imdi git oldıŋ muraḫḫaṣ[707]
Ḳıluram ṣabr tā olsun müşaḫḫaṣ

İderem imdi men ṣabr-ı cemīli
Ki Ḥaḳ virsün maŋa ecr-i cemīli

Yüregiŋ odına virdi tesellī
Bu şiʿri oḫudı ḳıldı tecellī

[21. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Eylerem ṣabr u taḥammül ṭāḳatim tā var ola
Belki raḥm itgey Ḫudā yārim maŋa dil-dār ola

1162 peyen-ber: peyem-ber R // yüregiŋden: yüreginde R
1163 belkim: belki G / yetüşem: yetüre G
1164 hem: sen R / oġlıŋı: oġlıŋ R
1165 onıñ-çün: onıñ çün G // virsiŋ: virsün G
1166 imdi: indi G
1168 Yüregiŋ: Yüregin R // oḫudı: oḫıdı G
1169 u: - G // Ḫudā: Ḫudāy G/ maŋa dil-dār: nigehdārım G

G 27b Bu gice ayrılmışam cāndan u yoḫdur bir refīḳ
Tā ki derdlerime dermān itse ol ġam-ḫˇār ola

Kim ki oġlumdan meni ayırdı ḳıldı bī-naṣīb
Min belālar cānına degsün teni bīmār ola

Ger yine bir ḳaṭla görsem dil-berim yüzini men
Her cefālar kim ki görsem hamusı hemvār ola

Maẓlūmā seniñ daḫı hem ṭaḳ olupdur ṭāḳatiŋ
Yā Rab ola kim saŋa hem Tarı bir gün yār ola

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Ḫoş ol günler ki gelsün kārvānī[713]
Ki sālār ola onda kārdānī

Görip yolıŋ içinde birce çāhı[714]
Çıḫarsılar o çāhdan birce māhı

Çi üç gün çāhda ḳaldı Yūsuf-ı zār
Olup bir kārvān yoldan pedīdār

Ki Medyen’den giderdi Mıṣr’a sarı
O çāhıŋ üstine düşdi güẕārı

Didiler Büşrā’ya delvi apargil
Bu çāhdan bizim içün su çıḫargil

1170 u: - R / yoḫdur: hani G // ol ġam-ḫˇār: ġam-ḫˇārım G
1171 ayırdı: ayurdı G // Min: Miŋ R / degsün: değer R
1173 seniñ daḫı: seniŋ dāġıŋ G / ṭaḳ: daġ G
1174 kārdānī: kārvānī G
1175 Görip: Görüp R // çāhdan: çāha R
1176 çāhda: çāha R / Yūsuf-ı: Yūsufı R
1177 Ki Medyen’den: Medīne’den R
1178 Büşrā’ya: Beşer’e G // -: Ki G / içün: çün G

Çi delvi çāha saldı tā çeke āb
Didi Cibrīl oŋa k'ey dürr-i nā-yāb

Sen imdi delviŋ içinde oturgil
Ḳuyaş teg Mıṣr'a çıḫ devrān sürgil

Turup yerinden u oturdı delve
Çi bülbül kim otursa birce serve

Çi Büşrā çekdi ol delvi yoḫarı
Görüp içinde vardur bir nigārī

Çıḫup ondan ṣadā-yı lā-kelāmī
Nidā-yı haẕā yā Büşrā ġulāmī

R 29b Çıḫardı çāhdan bir yaḫşı şāhī
Ki burc-ı delvden nūr virse māhī

Apardı onı vü yaşurdı yüzin
Kim oŋı görmeye bir kimse gözin

Neden her kimse tabsun birce genci
Eger yaşurmasun görür bu renci

G 28a Çi Büşrā tabdı çāhdan birce māhı
Yüreginden köŋülden çekdi āhı

[22. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1180 Sen: Tur R
1181 u: hem G // otursa: oturup R
1182 ondan: andan R // haẕā: ... G / Büşrā: Büşrā-yı G
1183 Büşrā: Büşrā-yı G
1184 Çıḫardı: Çıḫarıp G // delvden: delviden R
1185 Apardı: Aparıp G / yaşurdı: yaşırdı G // oŋı: oŋa R (mh.) / gözin: yüzin G
1186 yaşurmasun: yaşurmasa G
1187 Yüreginden köŋülden: Yüziŋden köŋülünden R

Müjde ey Mālik ki çāhdan men çıḫardım birce māh
Kim kadi serv-i ḫırāmāndur yüzidür hemçe māh

Yoḫ-idi dünyāda onıŋ kim[i] bir ārām-ı cān
Gūyā [ki] dür-dāne tegdür kim olupdur pād-şāh

Hevādan düşdi ilimġa bile bir zībā nigār
Ḳuyaş teg yeri olur āsmānda ne kim ḳaʿr-ı çāh

Men gerek her dem Ḫudā'ya eylesem miŋ secdeler
Kim bu ḫurşīd-i diraḫşānım maŋa virdi penāh

Çün raḳīb-i bī-mürüvvet çün apardı dil-beri
Maẓlūm-ı bī-çāre ondan ötri çekdi birce āh

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
İtirse birisi çün bir nigārı
Gerek aḫṭarsa onı rūzgārī

Kim aḫṭaran kişi āḫir tapar yār
Her ol yerde ola kim göre dīdār

Bu yolda yoḫdı hergiz nā-ümīdī
Giceden son gelür ṣubḥ-ı sefīdī

Çi üç gün keçdi ḥāżır oldı iḫvān
Onı aḫtardılar her sū şitābān

Görüp kim çāhdan hīç çıḫmaz āvāz
Bile ḳaldıla ḥayrān cemʿ-i ġammāz

1188 1188-1192. beyitler - R
1193 aḫṭarsa: aḫtarsa G
1194 aḫṭaran: aḫtaran G
1195 yoḫdı: yoḫdurur R / ümīdī: ümīd R // -: ol R / sefīdī: sefīd R
1196 keçdi: kiçdi G / ḥāżır : ḥāẓır G (mh.)
1197 ḳaldıla: ḳaldılar G

Gelüban kārvānıŋ içine ḫˇār
Görüban oturupdur Yūsuf-ı zār

Didiler bu ḳulımızdur ḳaçupdur
Bu gencimiziŋ aġzını açupdur

1200 Bu ḳaçıpdur yüzinden hem ḳaçar biz
Eger bir alıcı bolsa satar biz

Onı Mālik didi men almaluyam
Ki mundan Mıṣr'a sarı gitmelüyem

Didiler Yūsuf'a kim eyle iḳrār
Ki bularıŋ ḳulıyam ey ḫarīdār

G 28b Ve ger yoḳsa ki boynıŋı vurır miz
Ölünce hem seni yaḫşı döger miz

Çi ʿİbrānī dil-ile aġladı zār
Ölümiŋ ḳorḫısından ḳıldı iẓhār

1205 Kim ey Mālik bularıŋ ḳulıyam men
Meni alġıl ki ḳulıŋ bolıyam men

Didi Mālik idiŋ bu ḳulı ḳıymet
Ki tā sizden alim vardur ġanīmet

Niçe dirheme ḳoydılar bināsın
Virüp aġçeni vü aldı aḳasın

1198 - R
1199 ḳaçupdur: ḳaçıpdur G
1200 ḳaçıpdur yüzinden: ḳaçandur üzinden R // bir alıcı bolsa: alıçı hem olsa G
1201 Mālik: tapḳan G // mundan: munda R
1203 boynıŋı vurır miz: boynıñı vurur biz R // miz: biz R
1204 dil-ile: dil ile R // ḳorḫısından: ḳorḫıcından R / iẓhār: iḳrār R
1205 alġıl: alḳıl R
1206 idiŋ: - G / ḳulı: ḳulı eyle G
1207 dirheme: dirhemi R / bināsın: bināsını R // vü:- R / aḳasın: aḳasını R

R 30a O ḳalb aġçelere ṣatdurdılar cān
Yūsuf teg pād-şāhı bile erzān

Züleyḫā gerek anda kim vire cān
Onıñ teg pād-şāha bile erzān

Ki ḳadr-i zeri zergerler bilürler
Cevāhir ḳadri cevherler bilürler

Onıŋ ḳadrini ne bilürler iḫvān
Ki virdiler bile maḥbūb erzān

Neden kim baḫdı bir gün gözgiye māh[745]
Didi nice olunur men tegi şāh

Sözinden geldi Tarı’nıŋ yamanı
Ki üç ʿabbāsiye ṣatdırdı onı

Yine Mıṣır’da çün kim oldı vāḳıf[747]
Onıŋ ḳıymeti çoḫ oldı mużāʿaf

Çi ḳardaşları gitdiler ıraġa
Yūsuf aḳasına didi ferāġa

Kim aḳalarımı ḳayṭar dü-bāre
Kim onlara idim bir dem neẓāre

Didi Mālik götir il imdi menden
Ki bīzārdıla ol aḳala senden

1208 O ḳalb: Olar G
1209 - G
1210 zeri: zer G // ḳadri: ḳadr R
1211 virdiler: vurdılar R
1212 gözgiye: gözgüye R // olunur: olurlar R/ tegi: tegin R
1213 Sözinden: Söziŋden G // Ki: Kim G / ṣatdırdı: ṣatdurdı G
1214 çün kim: çün-kim G
1216 ḳayṭar: ḳaytar G // onlara: oları R
1217 götir il imdi menden: götar el ilimden R // bīzārdıla: bīzārdılar R / aḳala: aḳalar R

Didi köŋlüm bile ister göreyim
Olardan birce ḥilliyyet sorayım

Mālik ḳayṭardı onları dü-bāre
Yūsuf yüzlerine ḳıldı neẓāre

Olarıŋ boynına el saldı ol māh
Ḥelāllıḳ istedi birbirden ol şāh

G 29a Didi k'ey aḳalar idiŋ ḥelālim
Ki men gitdüm size ḳaldı vebālim

Atama yetüriŋ menden selāmı
Çıḫarmasun yādından bu ġulāmı

Vedāʿ itdiler ü ḳayıtdılar tīz
Aḳasına didiler cemʿ-i ḫūn-rīz

Ki bu ḳul uġrıdur yaḫşıca saḫla
Ki ḳaçmasun onı yaḫşıca baġla

Bī-çāre Yūsuf'ı baġladılar zār
Diveniŋ üstine baġladılar ḫᵛār

Müvekkel itdiler oŋa nigehdār
Ki ḳaçmasun ola ondan ḫaberdār

R 30b Çi Yūsuf'ı yola saldılar iḫvān
Ġarīblıḳdan ötür çoḫ oldı giryān

1218 köŋlüm: köŋlim G
1219 onları: oları R
1220 Ḥelāllıḳ: Ḥilliyyet R
1221 Didi k'ey aḳalar: Didiler atalar R // ḳaldı: ḳaldur R
1222 çıḫarmasun yādından: Ki yādın R
1223 Vedāʿ: Vedāʿı G / ü: - G / ḳayıtdılar: ḳayıttılar R // didiler: didi bil- R
1224 Ki: - R / ḳul: ḳulı R // baġla: baḳla R
1225 ḫᵛār: zār G

Didi ẓālim felekden dād u bī-dād
Ki meni ġonçe kimi virdi ber-bād

Zi-bes kim aġladı ol māh-ı tābān
Özinden gitdi ol serv-i ḫırāmān

1230 Özine çünki geldi çekdi feryād
Bu şiʿri oḫudı eyledi bī-dād

[23. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey felek n’ittim saŋa yārdan cüdā itdiŋ meni
Miŋ ġam u ġuṣṣalar ile mübtelā itdiŋ meni

Saŋa yoḫ-idi gümānım kim bile maḥrūm idiŋ
Dil-berim hicrānına sen āşnā itdiŋ meni

Dil-berim vaṣlını isterdim lebi āb-ı ḥayāt
Susız öldürdiŋ şehīd-i Kerbelā itdiŋ meni

Men ezel günden onıñla birce iḳrār itmişem
Şol vefālu ḳavldan sen bī-vefā itdiŋ meni

1235 Kim ki vardur bu cihānda mālı vardur ḫānmān
Maẓlūmā aytur gedā-yı bī-nevā itdiŋ meni

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Çü ol ġāfile gitdi Mıṣr’a sarı
Düşüp ehl-i ḳubūra reh-güẕārı

1228 u: - G // kimi: deg kim R
1230 oḫudı: oḫıdı G / bī-dād: feryād G
1231 n’ittim: n’ittüm R // itdiŋ: ḳıldıŋ G
1232 - R
1233 lebi: kim R
1234 ḳavldan sen: ḳoymadım u R / itdiŋ: ḳıldıŋ R
1235 Maẓlūmā: Maẓlūm’ıŋ R/ gedā-yı: gedānıñ R
1236 Çü: Çi G

Yūsuf çün gördi anasıŋ mezārı
Köŋülde ḳalmadı ṣabr u ḳarārı

G 29b Özini taşladı ḳabr üstine zār
Bile kim olmadı hīç kim ḫaberdār

Nigehbān gördi kim Yūsuf düşüpdür
Didi elbette ger vardur ḳaçupdur

1240 Onı aḫṭardı her yandan şitābān
Görüp bir ḳabriŋ üstindedi giryān

Üzine vurdı bir niçe ṭapança
Ki pīç ü tāba düşdi çün kemānçe

Yūsuf'ıŋ üreginden çıḫdı āhı
Ki gögiñ yüzini dutdı siyāhı

Gice kimi ḳaranḳu oldı gündüz
Vurırdı raʿd u berḳ şuʿle çi yulduz

Ḳāfile düşdiler āh [u] fiġāna
Bile ḳorḫdıla geldile emāna

Münācāt-ı Ḳāfile*

[24. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1245 Ḳalmışuz ḥayrān [u] ser-gerdān Ḫudāyā el-emān
Bir teraḥḥum ḳıl bize ey Bār İlāhā el-emān

1237 çün: - G / anasıŋ mezārı: anasınıŋ mezārın G // Köŋülde: Köŋlinde R
1239 ger: ki G / ḳaçupdur: ḳaçıpdur G
1240 aḫṭardı: aḳtardı G / yandan: yana G // üstindedi: üstünde R
1241 Üzine: Yüzine R / ṭapança: tapança G // ü: - R
1242 üreginden: yüreğinde R // gögiñ: köŋlin R
1243 u: - R
1244 āh [u] fiġāna: hamu fiḳāna G // ḳorḫdıla geldile: ḳorḫudıla geldiler R
* Bu başlık - G
1245 R'de bu gazel 1250-1256. beyitlerden sonra yer almaktadır.

Yüzimiz vardur ḳara taḳṣīrimize baḫmagin
Cürmimizi sen bağışla ey Ḫudāyā el-emān

Bir necāt virgin bize vü doġrı yola reh-ber ol
Dünyānı gel rūşen eyle pād-şāhā el-emān

Ger teraḥḥum itmeseŋ hamu ölür biz ġuṣṣadan
Raʿd ü berḳ hem öldürür āḫir penāhā el-emān

Maẓlūm-ı bī-çāreye luṭfıŋ ile ḳıl bir naẓar
Ḳoyma hicrānıŋdan ola üzlü māhā el-emān

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

R 31a Yūsuf aġladı ol ḳabr üstine zār
Anasına ḫiṭāb eylerdi k’ey yār

Gel indi ḳabrden çıḫ oġlıŋı gör
Ki hecriŋden nice olmışdı rencūr

Onı satdılar ol aḳvām-ı bī-bāk
Vurırlar yüzine bu ḳavm-i nā-pāk

G 30a Esīr teg ḳolların baġladılar zār
Apardılar onı ẓālimle nā-çār

Ḫudāy ẓālimden alsun dād-ı maẓlūm
Kim aḥvālim oŋadur hamu maʿlūm

Ẓālimlerden Ḫudāy alsun ḳıṣāṣım
Olarıŋ cebrinden ḳılsun ḫalāṣım

1246 Cürmimizi: Cürmimi R / bağışla: baḳışla G / Ḫudāyā: Kirdgār R
1248 teraḥḥum: bize raḥm R
1249 Maẓlūm-ı: Maẓlūmı G (mh.) / ḳıl bir: bir ḳıl R // hicrānıŋdan: hicrānıñdan R / üzlü: yüzlü G
1253 Apardılar: Aparurlar R
1255 cebrinden: cebriden R

Ki yoḫdur ṭāḳatim tā rūz-ı maḥşer
Ḳıṣāṣımı ala dünyāda Dāver

Mezārına ḳılup Yūsuf taẓallüm
Anasına bile ḳıldı tekellüm

[25. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
K'ey ana çıḫ ḳabriŋden gör nice men oldım esīr
Ḳul yerine ḳollarım baġlu olubam dest-gīr

Yüzime vurdıla sīlī vü maŋa cebr itdiler
Bu ẓālimler itdiler maŋa bile cebr-i kebīr

1260 Tarı'dan ḳorḫmadılar kim meni bile vurdılar
Bī-günāham bilmezem bī-çāreem ṭıfl-ı ṣaḳīr

Bilmenem harġa gidim kim yoḳdı bir feryād-res
Hani bu dünyāda bir ṣāḥib-mürüvvetlü emīr

N'ola ger yā Rab meni āzād ḳılsaŋ ḳuṣṣadan
Maẓlūm-ı bī-çāreem derm[ā]nde vü zār u faḳīr

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Mālik nigehbāna didi ne gördiŋ
Ki dünyānı bile birbire vurdıŋ

Didi vurdum bu ṭıfl-ı bī-günāhı
Köŋülden çekdi bir sūzende āhı

1256 ṭāḳat: tāḳat G
1257 - R
1258 a'nın vezni bozuktur. 1258-1262. beyitler - R
1259 cebr-i kebir: cebr ü kebir G (mh.)
1262 āzād: āvzād G (mh.) // Maẓlūm-ı: Maẓlūmı G (mh.)
1264 vurdum: vurdım G

1265 Onıñ āhından ʿālem oldı tārīk
Bize oldı ḳaranġu rāh bārīk

Nigehbān geldi ayaġına düşdi
Etegine bile ḳāyim yapuşdı

Ayaġından öpüp ḳıldı taẓallüm
Bile kim eyledi oŋa teraḥḥum

R 31b Didi yā Rab baġışla kārvānı
Be-ḥaḳḳ-ı āye[t-i] sebʿü'l-mes̱ānī

G 30b Hem ol dem ʿālem oldı rūşenāyī
Olara virdi Yūsuf reh-nümāyī

1270 Ḫoş ol ḳavme ki ondan ola Yūsuf
Olara bile müjde vire Yūsuf

Yola düşdile ondan gitdiler tīz
Bile tā şehr-i Mıṣr'a yetdiler tīz

Yetişdiler çi Mıṣr'a düşdi āvāz
Ki Mālik gitürüpdür bir ḳul-enbāz

Ki yoḫdur hīç yerde bile şāhī
Gūyā gökden yenipdür birce māhī

Çi şāh-ı Mıṣr işidti bu kelāmı
Buyurdı kim getüriŋ şu ġulāmı

1265 Onıñ: Onıŋ G // ḳaranġu: ḳaranḳu G
1268 baġışla: baḳışla G
1269 nümāyī: nümāni R (mh.)
1270 ḳavme: ḳavmi G, R (mh.)
1271 düşdile: düşdiler G
1272 gitürüpdür: getüripdür G
1273 yenipdür: yetüpdür R
1274 şāh-ı: şāhı R (mh.) / işidti: işitdi R // şu: bu R

1275 Ki ḳılsam yüzine bir dem temāşā
Onı ḳullar aġası ḳılsam inşā

ʿAzīz-i Mıṣr olup ondan revāne
Yetişdi çünki ehl-i kārvāne

Yūsuf'ı gördi çün ḫurşīd-i tābān
Oŋa çoḫ ḳıldı taʿẓīm-i firāvān

Egildi Yūsuf'a tā ḳılsa secde
Onıñ şāh olmaġına virse müjde

Yūsuf ḳoymadı başın ḳoysa ḫāke
Didi kim secde ḳıl ol ẕāt-ı pāke

1280 Ki yaradupdur ol küll-i ḫalāyıḳ
Onıŋ maḫlūḳına secde ne lāyıḳ

ʿAzīz Mālik'e didi olḳıl āgāh
Ki senden ḳulı istüpdür şehenşāh

Gerek onı aparıŋ şāha fi'l-ḥāl
Bu işe eylemegin hīç ihmāl

Didi kim yaḫşıdur vir birce mühlet
Getürürem onı gözime minnet

Ki teninden yuyim gerd ü ġubārı
O ḳulı getüreyim şāha sarı

1275 temāşā: temāşāh G // aġası: akası R / inşā: inşāh G (mh.)
1276 çünki: çünk G
1278 Yūsuf'a tā: tā Yūsuf'a R // Onıñ: Oŋa R
1280 yaradupdur: yaratupdur R // Onıŋ: Onıñ R
1281 ḳulı: ḳul R / istüpdür: istipdür G
1282 eylemegin hīç: eylemeseŋ R
1283 vir: bir R // Getürürem: Gitürem R / onı: onı vü R / gözime: gözimle R
1284 teninden yuyim: tenden yuḳayim R // getüreyim: gitüm R

Virüp mühlet oŋa ḳayıtdı der-dem
Şehenşāha didi ol şād [u] ḫurrem

G 31a, R 32a Ki yoḫdur bu ḳulıŋ mis̱l ü mis̱āli
Onıñ teg yoḫdı bir ṣāḥib-kemāli

Onıñ taʿrīfini çoḫ itdi şāha
Kim ʿāşıḳ oldı ġāyibāne māha

Buyurdı şeh ki her kim ola maḳbūl
Gerek kim özini bezetse maʿḳūl

Ki Kenʿānī ġulāmı getürende
Ḫacālet çeksün onları görende

Bu maḳbūlleri çün görsile düzgün
Onıŋ bāzārı çoḫ olmasa ḳuzḳun

Çü dördimci gün ol serv-i ḫırāmān
Ḳuyaş teg yüzini ḳıldı nümāyān

Yūsuf'a didi Mālik k'ey dil-ārām
Suya düş rūd-ı Nīl'e virgil ārām

Üziŋden rūd-ı Nīl'e āb-ı rū vir
Ġubār-ı reh-güẕerden şüst [ü] şū vir

Yalanḳaç oldı vü örtindi fūṭa
Suyıŋ burcında ḫūr teg itdi ġavṭa

1285 ḳayıtdı: ḳayıṭı R
1286 ü: - R // yoḫdı: yoḫdur R
1287 ʿāşıḳ: ġāyib R / ġāyibāne: ʿāşıḳāne R
1288 şeh: şāh G
1289 getürende: gitüründe R // çeksün: çekse R
1290 maḳbūlleri: maʿḳūlleri R / düzgün: durgun R (mh.) // bāzārı: G
1291 Çü: Çi G
1294 örtindi: darattı R // burcında: içinde R/ itdi: vurdı R / ġavṭa: ḳavṭa G

Çi ol ay su içinde dutdı menzil
Revāne oldı ol suna be-sāḥil

Suyıŋ içinde zülfin[i] dil-ārām
Biliŋ dönmeġına çoẖ dutdı ārām

Tökerdi başına su inci inci
Kim inciler oŋa olmaz sevinci

Çi su içinde düşdi māh-ı tābān
Revāne oldı sū her sū şitābān

Üzine çünki virdi şüst [ü] şūyı
Suyıŋ içine düşdi müşg-būyı

Ġusuldan çünki fāriġ oldı ol māh
Çıẖup sudan ḳuyaş teg vurdı ẖargāh

Mālik şāhāne ẖilʿatlar gitürdi
Onıñ öŋine zer nuḳablar gitürdi

Çi giydi ẖilʿatı serv-i ẖırāmān
Bezetdi üzini çün māh-ı tābān

G 31b Başında ḳoydı tāc-ı pād-şāhī
Musaẖẖar itdi mehden tā be-māhī

R 32b Perīşān ḳıldı zülfini muʿanber
Hevā-yı Mıṣr eyledi muʿaṭṭar

1296 b: Pūlıŋ dönmeġa oldı yaẖşıca rām R
1297 inci: inçi: R // inciler: inceler R / sevinci: sevinçi R
1298 her sū: her yan R
1299 şūyı: şūy R // içine: içinde R / būyı: būy R
1301 gitürdi: getürdi G // Onıñ: Onıŋ G / gitürdi: getürdi G / b'nin vezni bozuktur.
1304 muʿanber: muʿammer / muʿamber G

1305 Oturdı hevdece çün mihr-i enver
Revāne oldı şāha ol nikū-fer

Yetişdi ḳaṣr-ı şāha çün kim ol māh
Oturdı bir serīr üstünde çün şāh

Şeh ü leşker hamu çıḫdıla ḳarşu
Ḳaṣırdan daşra yol bir nice arşu

Hem ol meydānda durdı şāh-ı devrān
Temāşālar ḳılup oŋa firāvān

Onıñ devrine ṣaf durdıla ḫūblar
Bile ḳarşusına durdıla ḫūblar

1310 Ḳażādan bir bulut var-idi ol gün
Gice teg ḳara vü tār-idi ol gün

Didi Mālik oŋa k'ey şāh-ı gülşen
Ḳuyaş teg ʿālemi gel eyle rūşen

Çi Yūsuf ḳıldı hevdecden ẓuhūrı
Yüzinden düşdi ehl-i Mıṣr'a nūrı

Gümān apardılar kim çıḫdı ḫurşīd
Ki ʿālem rūşen oldı hem-çü Nāhīd

Güne baḫdıla gördile bulut var
Yaḳīn bildile Yūsuf'dandur envār

1305 mihr-i: māh-ı G // nikū: nīkū G
1306 çün kim ol māh: çün-kim ol-māh G
1307 ü: - R // daşra: daşrı R
1308 Temāşālar: Temāşāhlar G
1309 Onıñ: Onıŋ G // durdıla: vardıla R
1310 var-idi ol gün: vardur ol-gün R // Gice teg: Giceden R / tār-idi ol gün: tār idi ol-gün R
1311 gülşen: kāşan (?) G
1313 hem-çü: hemç G
1314 envār: o nūr G

Ḳalup ḥayrān didiler ne kelekdür
Bile olmaz mı insān bu melekdür

Onı çün gördiler ol meh-cebīnler
Ḳalup şermende hamu nāzenīnler

Ki yüzinden münevver oldı ʿālem
Ha yerde var bile nūrānī ādem

Ṭulūʿ itse ufuḳdan gerçi yulduz
Görinmez envārında[n] nūr-ı yulduz

Belā her yerde kim ḫūr çıḫsa gündüz
Görinmez olur onda nūr-ı yulduz

Gel ey sāḳī maŋa virgil yine cām
Ki ḳalmupdur daḫı bir ṣabr u ārām

G 32a Ġam-ı hecriŋ maŋa çoḫ kār idüpdür
Ġarīblık hem daḫı bīmār idüpdür

Maŋa bir cürʿa vir ḳurtar bu ġamdan
Ki cānım çıḫmaġa gelmiş sitemden

R 33a Sen ey muṭrib yine sāzıŋı ḳıl sāz
Bu Maẓlūm ile ol bir dem hem-āvāz

Züleyḫā'ya yetür bir müjdegānī
Ki tapsun ondan ayrı zindegānī

1318 - R
1319 - G
1320 u: - R
1321 hem daḫı: daḫı hem R
1322 çıḫmaġa gelmiş: çıḫmaġadur bu R
1323 yine: - G / ḳıl: ḳılginen G // ol bir dem: bir dem ol G
1324 müjdegānī: müjdegānlıḳ G // tapsun ondan: tabsun onda G / zindegānī: zindegānlıḳ G

1325 Yūsuf'dan oŋa vir bile beşāret
Bu şiʿri sāza çal itgil beşāret

[1. Müstezat]

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün
mefʿūlü feʿūlün

Ey ḫaste köŋül müjde ki ġamlar kiçecekdür
Yārlıḳ ide iḳbāl
Endāze ile serv-i ḫırāmān gelecekdür
Ger itmeye ihmāl

Ġam çekme köŋül gerçi düşüpsen ġam-ı ʿaşḳa
Ṣābit ḳadem olġıl
Bir gün olacakdur saŋa cānān gelecekdür
Ger eyleseñ aʿmāl

Hīç derd degil kim ona tapılmasa dermān
Ger ṣabr ḳılursan
Bu derdiŋe dermān firāvān gelecekdür
Dil-ber ide irsāl

Bir ẕerre derdini ikki ʿāleme virmez
Git yolıŋa zāhid
Hardan ḫaberiŋ var şāh-ı şāhān gelecekdür
Miŋ cāhil-i iclāl

1330 Ey zāhid-i ḫod-bīn sene olup bu beşāret
Dil-ber ṭarafından
Ki ecriŋ[e] çün ḥūr ile ġılmān gelecekdür
İt köŋliŋi ḫoş-ḥāl

1325 oŋa vir bile: vir oŋa bir dem G
1326 1326-1335. beyitler arasında yer alan bu müstezat - R
1329 ẕerre: zerre G (mh.) / a'nın vezni bozuktur.

Zāhid ki nedendür bu seniŋ ḳīl ü ḳāliŋ
İkkisi degil bir
Diyille ki ʿāşıḳlara nīrān gelecekdür
Handadur iḳbāl

G 32b Git medreseye ḳoy bizi otlarġa yanalum
Ol cevrediş-ile
Men-hem bilürem kevkeb-i raḫşān gelecekdür
İtme bizi iżlāl

Ger perd[e]-i bīzārı götürseŋ bu aradan
Dil-dār görürsen
Göziŋle baḫarsan mehe tābān gelecekdür
Mecnūn ola abdāl

Yüziŋi göre müʾmin ile kāfir-i Hindū
Īmāna gelürler
Ḳoy küfriŋi kim dīn ile īmān gelecekdür
İtme bizi iżlāl

Maẓlūmī seniŋ yanuḳıŋ oldı ona bir baḫ
Bir ṭarfe göziŋle
Ger baḫmayasan ṣāḥib-i ḳırān gelecekdür
Ol ḳātil-i Deccāl

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Ḫoş ol vaḳtī ki gelsün ḳāṣid-i yār
İde ʿāşıḳı maʿşūḳdan ḫaberdār

O ḳāṣide gerek kim virse cānın
Oŋa tabşursa rūḥ ile revānın

1331 Diyille: Diyiller G / İkinci ziyadenin vezni bozuktur.
1336 vaḳtī: günler G / ḳāṣid-i: ḳāṣidi G (mh.) // ʿāşıḳı: ʿāşıḳ G / maʿşūḳdan: maʿşūḳıdan R
1337 Oŋa: Ona G

Züleyḫā'nı çi yandurmışdı hicrān
Çıḫup ṣaḥrālara eylerdi seyrān

Gehī lāle ile hem-rāz oldı
Gehī daġlara hem-āvāz oldı

Gehī bī-hūş olurdı gāh dānā
Gehī seyrān ider gāhī temāşā

Gehī ḫoş-ḥāl idi vü gāh ġamnāk
Gehī maḥzūn idi gāhī ṭarabnāk

Gehī aġlardı vü gāhī gülerdi
Dirilirdi gehī gāhī ölürdi

Yoḫ idi dil-berinden bir nişāne
Çekerdi āh-ı sūz-ı ʿāşıḳāne

Aparmazdı onı hergiz ḫayāli
Ki birden görse bu emr-i muḥāli

G 33a Çi seyrāndan ḳayıṭtı bir gün ol-māh
Güẕārı düşdi tā meydāngeh-i şāh

Görüp kim yıḳılıdur ḫalḳ bisyār
Ḫaber aldı ki munda ne ḫaber var

Didiler beyʿ-i Kenʿānī ġulāmdur
Kim onıñ ḥüsni çün māh-ı temāmdur

1338 eylerdi: iderdi G
1339 oldı: olardı G // oldı: olardı G
1340 gāh: gāhī G // ider gāhī temāşā: iderdi geh temāşāh G
1341 vü: ol G / gāh: gāhī G
1343 Yoḫ idi dil-berinden: Yavuḳ idi yārinden G
1344 onı: ona R // birden görse bu: gördi birden ol G /emr-i: emr ü R
1345 ḳayıṭtı: ḳayıtdı G / ol-māh: ol māh G
1346 kim yıḳılıdur: çoḫ yıḳıludur R // munda: mundan R
1347 onıñ: onıŋ G / çün māh-ı: ḫurşīd-i G

Züleyḫā çün ona ḳıldı nigāhı
Yürekden çekdi ʿāşıḳāne āhı

R 33b Özinden gitdi vü bī-hūş oldı
Kecāveden düşüp medhūş oldı

Çi dāye oldı ḥālinden ḫaberdār
Şütürbānlara hīç itmedi iẓhār

Didi çekiŋ diveleri ḳıṭāra
Ki besdür eylediŋ çoḫlar neẓāre

Gitdiler hamusı çün ʿıḳd-ı Pervīn
Yetişdi menziline dürr-i sīmīn

Şu yerden oldılar der-dem revāne
Yetişdi ivġa ol dürr-i yegāne

Özine geldi vü hūşyār oldı
Uyuḫudan bile bīdār oldı

Sevinmekden daḫı ol yār-ı ṭannāz
Bu şiʿri oḫıdı çekdirdi āvāz

[26. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Müjde ey köŋül ki tapıldı meniñ öz dil-dārım
Yā Rab ola ki naṣībim ola öz ġam-ḫˇārım

1348 ona: oŋa R/ nigāhı: neẓāre G // ʿāşıḳāne āhı: ḥasret düşdi zāra G
1349 düşüp: bile R
1351 çekiŋ diveleri: diveleri çekiŋ G
1352 - R / a’nın vezni bozuktur.
1353 - G
1354 vü: çün G // Uyuḫudan bile: Bī-ḫodlıḳ yuḫudan G
1355 1355-1359. beyitler - R. / ṭannāz: ten nāz G (mh.)

Niçe ildür ki onıŋ çün çekerem ġuṣṣa vü ġam
Ümīdim var ki naṣībim ola öz ser-dārım

Tarı’dan ister idim bir göreyem dīdārın
Bülbül-i zār tegi gördim daḫı öz ġam-ḫˇārım

Maẓlūmī dir ki menim Tarı’ya var ümīḍim
Ki yetürsün mene birden daḫı öz dil-dārım

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Didi ana neden medhūş oldıŋ
Saŋa n’oldı bile bī-hūş oldıŋ

Didi ey ana müşkildür ḫiṭābıŋ
Ki bilmem nice vireyüm cevābıŋ

G 33b Bu ḳul oldur ki dişde görmişem men
Onıñ-çün niçe ildür durmışam men

ʿĀlemde ḳıblegāh-ı cānım oldur
Başına döndigim cānānım oldur

Budur kim yuḫuda aldı ḳarārım
Niçe ildür onıñ-çün intiẓārım

Bu kişverde düşübem ondan ötri
Ġarīb yerde ḳalubem ondan ötri

Vaṭanımdan meni āvāre ḳılmış
Ġarīb yerlerdeem bī-çāre ḳılmış

1360 Didi ana: Dāye didi G / medhūş: bī-hūş G // Saŋa: Sene G / bī-hūş: medhūş G
1361 ey ana: dāye ki G // vireyüm: virim G
1363 ḳıblegāh-ı: ḳıblegāhım G
1364 Niçe ildür onıñ-çün: Onıŋ-çün niçe ildür G
1365 Bu kişverde düşübem: Ġarīblıḳda düşüp men G // Ġarīb yerde ḳalubem: Mıṣır’da ḳalmışam men G
1366 yerlerdeem bī-çāre: yerlerde hem bīmār G

Her ol cevr ü cefā kim görmişem men
Niçe ildür ki onı görmişem men

Bugün bil ḥālim olupdur dīger-gūn
Olupdur daġdan dāġından efzūn

Bugün ḥālim olupdur çoḫ perīşān
Bu ḥasretde olup men zār [u] giryān

1370 Ki bilmem nice olsun rūzgārım
Kime naṣīb ola yā Rab nigārım

Menim māhım kimiŋ eyvānda ḳonsa
Menim yārim kimiŋ Keyvān'da dönse

Mene naṣīb olur bu māh yā yoḫ
Maŋa ṭabīb olur bu şāh yā yoḫ

Ki şahanım kimiŋ ivinde ḳonsa
Ki bülbül hay gülistānda ḳonsa

Kimiŋ gözi olur rūşen üzinden
Kimiŋ bāġı olur gülşen gözinden

1375 Ki laʿl-i cān-fezāyından tapa kām
Ki serv-i ḳaddini hem dutsa ārām

1367 Her: Bir R / ü: - G // Niçe ildür ki onı görmişem: Ki ʿaşḳıŋ içre sinde yanmışam G
1368 - G / Veznin tam çıkması için "daġdan" kelimesinin "daġ" hecesi medli okunmalıdır.
1369 - R
1370 yā Rab: zībā G
1371 - G
1372 1372-1373. beyitler - R
1373 b'de veznin tam çıkması için "hay" kelimesi medli okunmalıdır.
1374 olur rūşen üzinden: yüzinde ola rūşen G // bāġı: yüzi R
1375 b: Ki: Kim G / ḳaddini: ḳaddine R / dutsa: tutsa R

Onıñ kākülini āyā kim örsün
Onıŋ gül yüzini āyā ki görsün

R 34a Kime virsün ḳanīmetden mālını gül
Kime naṣīb ola āyā bile gül

Züleyḫā fikre düşdi ḳaldı ḥayrān
Bu şiʿri oḫıdı nālān [u] giryān

[27. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Ḳalmışam ḥayrān [u] ser-gerdān bu yerde men ġarīb
Dil-berim vaṣlım gece āyā ola bir dem naṣīb

G 34a Niçe illerdür onıñ-çün çeker idim intiẓār
Bilmenem kimiŋ başına varsun āyā bu ṭabīb

Ḳorḫaram ger olur ölsem ḳuṣṣadan ḳurbette men
Başım üstinde tapulmaz cān yanar birce ṭabīb

Bār İlāhā luṭf [u] iḥsānıñdan eyle bir sebeb
Almasun dil-dārımı ol seg-ṣıfat şūm raḳīb

Almanı āsmāna atınca virür miŋ çarḫ-ı tāb
Maẓlūmā şād ol bugünden daŋ-ile kim yā naṣīb

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Ḫoş ol bāzār kim onda cān satarlar
Göriŋ kim ne ʿaceb erzān satarlar

1376 Onıñ: Onı R // Onıŋ: Onıñ R
1377 Kime: Kim G / ḳanīmetden: kıymetinden G / Bu mısranın vezni bozuktur. // naṣīb ola āyā: āyā naṣīb ola R
1378 1378-1383. beyitler - R
1381 tapulmaz: tapu almaz G (mh.)
1382 b'nin vezni bozuktur.
1384 onda: andan R / satarlar: satallar G // satarlar: satallar G

Ḫoş ol ʿāşıḳ ki satın ala cānı
Lebinden içe āb-ı zindegānı

Ḫoş ol vaḳtī ki maʿşūḳ ile dil-dār
Ki ʿāşıḳ ola maʿşūḳa ḫarīḍār

Yolında ḳoysa māl ile menāli
Ki birce dem göre ḥüsn [ü] cemāli

Yüzinden tapsa nūr-ı zindegānlıḳ
ʿĀşıḳdan itmese hergiz cüdālıḳ

Yūsuf'ı getürüp daŋla be-bāzār
Ḫalāyıḳ hamusı oldı ḫarīdār

Her ol kimse ki var idi gümānı
Heves eyler-[i]di yaʿnī nihānī

İşitdüm kim ġamından pīre-zālī
Bükülmiş idi ḳaddi çün hilālī

Bir ikki rīsmān igirmiş idi
Ḫarīḍārlar içinde durmış idi

Diyerdi gerçi men kesād-ḳumāşım
Bir ikki dükçe var vech-i maʿāşım

1385 satın: satun G / cānı: cānın G // zindegānı: zindegānın G
1386 vaḳtī: ʿāşıḳ G / maʿşūḳ ile: vaḳtī ola G // ola maʿşūḳa: maʿşūḳa ola G
1387 - G
1388 zindegānlıḳ: āşnāyī R // ʿĀşıḳdan itmese: ʿĀşıḳı itmesin R / cüdālıḳ: cüdāyī R
1389 Yūsuf'ı getürüp daŋla: Gitürdiler Yūsuf'ı çün R
1390 var idi: var-idi G
1391 zālī: ẕālī R // idi: niçe G
1392 rīsmān: dükçe o G
1393 Diyerdi gerçi men kesād: Eger kim ola bu ẓarīf G // vech-i: vechen R

Hemīn besdür olim men hem ḫarīdār
Bu bahāneden görim birce dīdār

Münādīler çekerdi cār-ı maʿḳūl
Ki kim alur ġulāmı bile maḳbūl

Yüzi nūrānīdür ḫurşīd-i enver
Özi ʿİbrānī'dür ol nīk-aḫter

Ḳadi şimşād çün serv-i ḫırāmān
Yüzi maḳbūldür çün māh-ı tābān

G 34b Birisi oldı evvelden ḫarīdār
Didi bir bedre zer virem bahā var

Biri geldi iżāfe eyledi zer
Yine itdi ber-ā-ber müşg ü ʿanber

R 34b Yine birisi geldi ḳıldı efzūn
Onıñ veznine laʿl ü dürr-i meknūn

Bu ṭarz ile mezād oldı ziyāde
Ki yetdi vezninden oldı ziyāde

Züleyḫā oldı çün ondan ḫaberdār
Mużāʿaf itdi ḳıymetini yek-bār

1394 Hemīn: Bu hem G // Bu bahāneden görim: Ki bu bahāne görsem R
1395 car-ı: cārı G
1396 nūrānīdür: nūrānī R / enver: tābān G // ol nīk-aḫter: māh-ı diraḫşān G
1397 çün: ol G // maḳbūldür: nūrānīdür G
1398 ḫarīdār: ḫaberdār G // virem: virrem G
1399 itdi: yeddi G / ü: - R / ʿanber: ezfer: ezfer R (mh.)
1400 veznine: dür R / ü dürr-i: zerrīne R
1401: ziyāde: mezāde R // vezninden: zerrīnden R / b'nin vezni bozuktur.
1402 çün: hem G // ḳıymetini: ḳıymetin G

Alıcılar hamusı çekdiler il
Didiler alabilmek oldı müşkil

Züleyḫā ʿarż itdi k’ey ʿazīzim
Seniŋ iviŋde bir kemter kenīzim

Sen indi bu ġulāmı al bu ḳıymet
Ki bize oğlan olsun var bu ḳıymet

ʿAzīz didi onıŋ ḳıymeti çoḫdur
Ḳıymetiŋ yarısı hem bizde yoḫdur

Züleyḫā didi vardur ol ḳadar zer
Onıŋ veznine olsun yüz ber-ā-ber

Tökerem ol-ḳadar gevher bahāsın
İderem gevher-i cānım fedāsın

ʿAzīz itdi yine özge bahāne
Onı almaludur şāh-ı zemāne

Kim onı ḳullar aḳası ide şāh
Hamu ḳullar sitāre ola ol māh

Didi git şāha aytur k’ey cihāndār
Menim hīç oğulım yoḫdur nigehdār

1403 Alıcılar: Alıçılar G // alabilmek: alabilmeŋ R
1404 itdi: ḳıldı R // Seniŋ iviŋde: Seniñ iviŋden R
1405 indi: imdi G / al bu: eyle G // bize oğlan olsun var bu ḳıymet: yoḫdur oğlımız vardur ġanīmet G
1406 onıŋ: oŋa R // Ḳıymetiŋ: Ḳıymetin R / bizde: bize R
1407 didi vardur ol-ḳadar zer: dir varımda var ol-ḳadar R // Onıŋ veznine: Kim özine hem R / yüz: ol R
1408 İderem: Kim olsun R / gevher-i: gevher ü G (mh.) , gevhere R (mh.)
1409 itdi: dutdi G
1410 - G
1411 git şāha aytur k’ey: ʿarż it ki ey şāh-ı G // oğulım: ḫalefim G

Muraḫḫāṣ ḳıl menim yanımda olsun
Mene ferzend şāha bende olsun

ʿAzīz çün şāha eyledi bile ʿarż
Didi git alginen vardur saŋa farż

Züleyḫā ol ḫaberden oldı vāḳıf
Ḳılup ḳıymetini birden mużāʿaf

Onı aldı apardı sūy-ı ḫāne
Olup ḫoş-ḥāl durdı şādyāne

G 35a Çi ol ṭuyḳun onıŋ ivinde ḳondı
Züleyḫā başına üç ḳaṭla döndi

Onıŋ ḥüsnine eylerdi temāşā
Sevinmekden bu şiʿri ḳıldı inşā

[28. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şükrü li'llāh ki dil-ber bize mihmān oldı
Ser-firāz itdi bizi cismimize cān oldı

Şol mübārek ḳademi rence ḳılup ḥūrveşim
Beytü'l-aḥzānımıza şemʿ-i şebistān oldı

Geldi ḫurşīd kimi nūr düşüp ivimize
Oldı rūşen hamusı mis̱l-i gülistān oldı

1412 yanımda: yanımdan R // Mene: Menim R
1413 çün şāha eyledi bile: şāha bile çün eyledi G // Didi git: Buyurdı G / saŋa: sene G
1414 ol: çün G
1415 a: Yūsuf'ı satun aldı ol-zemāne R
1416 b: Nice kim şemʿ pervāne dolandı R
1417 Onıŋ ḥüsnine: Onıñ üzine R / temāşā: temāşāh G, R (mh.) // inşā: inşāh G, R (mh.)
1418 1418-1422. beyitler - R

Gördiŋiz kim nice ḳondı bile bu merhem-i cān
Döneyim başına ol derdime dermān oldı

Maẓlūmā dil-beri gördiŋ raḳīb ile yoldaş
Ġuṣṣadan titredi vü sögüt kimiŋ lerzān oldı

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Didi yā Rab yuḫudur yā ḫayāldür
Ki yārim gelmegi munda muḥāldür

R 35a Bile yoḫ-idi hergiz bu gümānım
Ki gelsün yanıma ol mihrbānım

Haçan var idi ümmīdi mene zār
Ki bile müft görsem rūy-ı dil-dār

Yā Rab hardan ayım oldı pedīdār
Ki gördim ondan ötri birce dil-dār

Cānım olsun fedā-yı ol nikū-kār
Ki gitürdi bile naḳdi be-bāzār

Nice daş virdüm ü aldum bile cān
Göriŋ kim nice yaḫşı aldum erzān

Bu dünyāda meniŋ teg hani bī-ġam
Menem ḫoş-ḥāl hani birce ḫurrem

1422 a'nın vezni bozuktur.
1423 munda: mānde R (mh.)
1424 yoḫ-idi hergiz bu: yoḫ idi hergizden R
1425 - G
1426 ayım: bihim R // b: Şükrü li'llāh müyesser oldı dīdār G
1427 fedā-yı ol nikū-kār: fedā tapıldı dil-dār G // gitürdi: getürdi G / be-bāzār: sezāvār G
1428 Nice: Niçe G / ü: - G // Göriŋ kim: Bu şāhı G / yaḫşı aldum: aldım bile G
1429 dünyāda meniŋ: dünyānı menim R

Çi imdi olmışam cānımla hem-rāz
Yeri vardur ki ber-gerdūn konem nāz

Men idim bir susız teg aḫṭaran āb
Susızlıḳ çoḫ meni ḳılmışdı bī-tāb

Olup raḥmet başımġa yaġdı bārān
Yıḳıldı āb içdim āb-ı nīsān

G 35b Men idim bir itirmiş giceden yol
Refīḳim yoḫ yollar var idi çöl

Ki birden çıḫdı gökden birce māhı[921]
Yola gitürdi vü görsetdi rāhı

Men idüm ḫaste vü bīmār [u] rencūr[922]
Ölüm üstinde vü bī-yār [u] mehcūr

Ḫıżır geldi maŋa virdi şifāyı
Ölümden virdi der-sāʿat rehāyı

Bi-ḥamdi'llāh viṣāl oldı müyesser
Gül isinden dimāġ oldı muʿaṭṭar

Zi-bes kim oldı ol meh şād [u] ḫoş-ḥāl
Bu şiʿri oḫıdı ol demde fi'l-ḥāl

1430 Çi imdi: Yārimlen G / cānımla: men imdi G // ber-gerdūn konem: eflāka idim G
1431 āb: su G // Susızlıḳ çoḫ: Susız çün G / ḳılmışdı bī-tāb: itmişid bed-ḫū G
1432 Olup raḥmet başımġa: Nā-geh bilimden başımdan R // içdim: içdüm R
1433 a: İtirmişdüm yolı tapıldı yolım G // b: Yola getürdi şāh vü dutdı ḳolım G
1434 birce: bedr G // gitürdi vü: getürdi ol G
1435 idüm: idim G / bīmār [u] rencūr: rencūr bīmār G // b: Ölüniŋ üstine tapıldı ġam-ḫ̌ār G
1436 şifāyı: necātım G // b: Yazıldı devlete der-dem berātım G
1438 1438-1443. beyitler - R

[29. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Yuḫudur yā Rab ki gördim baña vardur bir ḫayāl
Kim menim yārim bu yere gelmegi vardur muḥāl

Yoḫ-idi hergiz ḫayālim göreyim dīdār-ı yār
Çün gözim yüzine düşdi ondan ötri döndi ḥāl

Niçe ildür men baḫardum pād-şāhıŋ yolına
İmdi çün yüzini gördim ḥālim oldı özge [ḥāl]

Dil-berā raḥm eylediŋ kim bizi ḳıldıŋ ser-firāz
Ger kim Allāh'ı seversen bir gice gel munda ḳal

Maẓlūmā tapılmadı hergiz sene bir dād-res
Diliŋi baġla daḫı çoḫ itme bile ḳīl ü ḳāl

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Gehī yüzinde ḳalurdı bile lāl
Gehī ġamdan olurdı fāriġü'l-bāl

Gehī hicrān güninde[n] yād iderdi
Gehī köŋlini ġamdan şād iderdi

Sevinmekden gehī çekerdi āvāz
Gehī bülbül kimi eylerdi pervāz

Ḥikāyet-i Duḫter-i Mıṣrī*

R 35b Ne yekke ʿaşḳ görmekden olur tīz
İşitmekden olur hem ʿaşḳ-engīz

1444 1444-1446. beyitler - G
*Bu başlık - G

İderdi lāl vaṣf-ı ḥüsn-i yāri
Kim ʿāşıḳ ola ondan dil-fiġārī

İrāde hīç yoḫdur ḥāżırāna
İder ʿāşıḳ kişini ġāyibāne

Var idi yaḫşı ḳız ol şehrdendür
Cemāl ü māl ile var idi meşhūr

Onıñ vaṣlı[nı] ister idi şehler
Oŋa müştāḳ idi çoḫ ḥūr [u] mehler

G 36a Zi-bes ki var-idi çoḫ izz ü cāhı
Her ol kimseye olmazdı nigāhı

İşitdi çünki vaṣf-ı ḥüsn-i Yūsuf
Onıŋ-çün çekdi çoḫdan çoḫ teʾessüf

Miŋ üştür yükledi dürr [ü] cevāhir
Zeri naḳdi ki hem var idi ḥāżır

Müretteb itdi vü oldı revāne
Yetişdi tā ki Mıṣr'a ol yegāne

Yūsuf'ı gördi çün ḫurşīd-i tābān
Ḳad u bālāsı çün serv-i ḫırāmān

1448 lāl: lāle G / yāri: pāki G // b: Diyer ol vaṣf-ı derd-i derdnāki G
1449 kişini: temāmı G
1450 Var idi: Var-idi G // ü: - R / var idi: var-idi G
1451 a: Onıŋ vaṣlını ister hamu şāhlar G // Oŋa: Ona G
1452 ki var-idi: kim var idi R / ü cāhı: cāhıŋ R // olmazdı nigāhı: düşmezdi nigāhıŋ R
1453 çoḫdan çoḫ: çoḫ çoḫdan G
1454 Miŋ üştür: Divelerine G / dürr : - G // var idi ḥāżır: var-idi ḥāẓır G
1455 tā ki: çünki R
1456 gördi çün: çün görüp G

Yüzine çünki baẖdı oldı bī-hūş
Bile kim dünyānı ḳıldı ferāmūş

Özine çünki geldi ol nikū-kār
Yūsuf’a didi k’ey dānā-yı esrar

Gel aytur kim sene virmiş bile cān
Ki doldurdı lebiŋden āb-ı ḥayvān

Teniŋde cānı kim ḳıldı pedīdār
ʿAdem yuẖusından eyledi bīdār

Seni kim yaradupdur bile maḳbūl
Hamu aʿżāların mevzūn [u] maḳbūl

Hayı naḳḳāş çekmiş naḳş-ı rūyıŋ
Ha yerde vardur[ur] bu āb-ı rūyıŋ

Ki ṭāḳ-ı ḳaşıŋa verdi bu pergār
Kim ay teg yüziŋi ḳıldı nümūdār

Ki zülfin gāh verirdi pīç [ü] tābı
Kim ḳıldı yüziŋi çün āftābī

Ki cādū gözleriŋi ḳıldı rūşen
Ki ẖurşīd-i ruẖıŋı ḳıldı gülşen

R 36a Kim aḳ yüziŋde ḳoydı ẖāl-i ʿanber
Kim açdı aġzıŋ[ı] çün ġonçe-i ter

1457 ḳıldı: ḳılmış G
1458 nikū-kār: perī-zād G // didi: did G / dānā-yı esrār: şeh dād bī-dād G
1459 Ki doldurdı lebiŋden: Tapulupdur bulaġ-ı G
1460 Teniŋde: Teniñde R // eyledi: kim ḳıldı R / b’nin vezni bozuktur.
1461 yaradupdur: yaratupdur R // Hamu: Bile R / maḳbūl: maʿḳūl R
1462 rūyıŋ: rūhıŋ G // yerde: yerden G
1463 Ki: Kim G / verdi: vurdı R // nümūdār: pedīdār G
1464 1464-1468. beyitler - G // b’nin vezni bozuktur.

Ki ḳadd-i serviŋe örgetti reftār
Ki laʿl-i dürciŋe örgetti güftār

Zenaḫıŋdan ki ḳazdı çāh-ı ġabġab
Ki ḳıldı āb-ı ḥayvāndan leb-ā-leb

İşitdi çünki ondan bile esrār
Cevābını bile eyledi iẓhār

Didi kim ṣanʿat-ı ol ṣāniʿem men
Ki baḥrinden be-reşḥī ḳāniʿem men

Kemālinden felek bir ḫunçesidür
Cemālinden melek bir ġonçesidür

Yüzinden ḳuyaşa düşmişdi tābī
Onıŋ baḥrinde gerdūndur ḥabābī

Tarı'nıŋ nūrıdur bī-mis̱l ü mānend
Şerīklikden müberrā bir Ḫudāvend

G 36b Tecellī ḳıldı vü yaratdı ẕerrāt
Hamusı rūşen oldı hemçi mirʾāt

Üz ʿaksinden olarġa virdi nūrī
Hamu ẕerreleri ḳıldı ẓuhūrī

Ki her kim onlara ḳılsun temāşā
Tarı'ya itmesiler ḫalḳ ḥāşā

1467 ḳadd-i: ḳaddi R (mh.)
1469 esrār: eşrār G // eyledi: virdi çi G
1470 ṣanʿat-ı ol ṣāniʿem: ṣanʿatü'ṣ-ṣāniʿem G // be-reşḥī: ḥabāb-ı G
1471 Kemālinden: Kemāliŋden R // Cemālinden: Cemāliŋden R
1472 Yüzinden: Nūrından G // Onıŋ baḥrinde: Onıñ baḥrinden R
1473 Tarı'nıŋ nūrıdur: Cemāli vardur R / ü: - R // Şerīklikden: Şerīklıḳdan G
1474 yaratdı: yarataydı R / ẕerrāt: zerrāt G, R (mh.) // mirʾāt: merrāt G
1475 ʿaksinden olarġa: ʿaksinde olurġa R // ẕerreleri: zerreleri G (mh.), zerrelere R (mh.)
1476 temāşā: temāşāh G, R (mh.) // Tarı'ya itmesiler ḫalḳ: Daḫı Tarı'nı itmesile R

Yaḳīn bilsile vardur ḫalḳa Ḫāliḳ
Ki yaratupdur ol küll-i ḫalāyıḳ

Çi gördiŋ ʿaksi aṣla yol apargil
Öziŋi bu ḍalāletden çıḫargil

Maʿāẕa'llāh ger olsaŋ aṣldan dūr
Çi ʿaks āḫir ola ḳāliŋde bī-nūr

Çi ʿaksi ol-ḳadar yoḫdur beḳālı
Güliŋ renginde bolmaz yoḫ vefālı

Hamumız fānī bir bākī Ḫudā'dur
Bu bendelerine ol reh-nümādur

Ḫudā'ya ʿāşıḳ ol kim var hemīşe
İki dünyāda oldur yār hemīşe

Taġayyür eylemez hergiz cemāli
Onıñ ẕātında tapulmaz zevāli

Mecāzī ʿaşḳ olur āḫirde fānī
Neden kim ḥüsn yoḫdur cāvidānī

R 36b Ölüm çaġında olur ḥüsn zāyil
Olur maʿşūḳ ʿāşıḳ ʿaşḳ bāṭıl

Çi ol dānā ḳız işitdi bile rāz
Oŋa didi kim ey şāh-ı ser-efrāz

1477 vardur ḫalḳa: ḫalḳa vardu G // yaratupdur: yaradupdur G
1478 1478-1480. beyitler -G / ʿaksi: ʿakse R (mh.) / beḳālı: bu ḳāli R (mh.)
1481 Hamumız fānī bir: Hamu fānīdür ol G // Bu: Öz G
1482 Ḫudā'ya: Tarı'ya G / ol kim var: old vardur G // İki: İkki G, R / oldur yār: ġufrāndur G
1483 Onıñ: Onıŋ G
1484 āḫirde: dünyāda G
1485 çaġında: çaḳında R // Olur maʿşūḳ ʿāşıḳ ʿaşḳ: ʿĀşıḳıŋ ʿaşḳ onda ola R
1486 dānā ḳız: dāneden G // Oŋa: Ona G / kim: ki G

Cezāka’llāh meni dil-şād ḳıldıŋ
Öz ʿaşḳıŋdan daḫı āzād ḳıldıŋ

Yuḫudan yaḫşı itdiŋ meni bīdār
Kim oldum çeşme-i nūrdan ḫaberdār

Menim ʿaşḳımı sen itdiŋ ḥaḳīḳī
Ki tapdum Ḥaḳ teʿālā teg refīḳi

Ḫudāy ol bendeye miŋ raḥmet itsün
Temām-ı emvālimi ġāret itsün

Mālını itdiler ol demde tārāc
Ki bir nān-ı cevīne oldı muḥtāc

Rūzī çün bir ʿibādet-ḫāne saldı
ʿİbādet-ḫānede merdāne ḳaldı

Var idi onda tā var idi cānın
Görüp cānın daḫı virdi revānın

G 37a Çi ol ḳız çıḫdı bu ḥüsn-i bedenden
İderdi yād evvelkin vaṭandan

Çi aġyārdan idüp köŋlini ḫālī
Sevinmekden oḫurdı bu maḳāli

1487 daḫı: dahi G
1488 Yuḫudan yaḫşı: Yuḫu ġafletden R
1489 Menim: Meniñ G
1490 Ḫudāy: Ḫudā R / bendeye miŋ: bende yeriŋ R // Temām-ı emvālimi: Ki māllarımı hamu R
1491 ol: şol R // nan-ı cevīne: ḳurṣ-ı ceve ol G
1493 Var idi: Var-idi G/ var idi cānın: var-idi cānı G // Görüp: Tatup G / daḫı: ol G
1494 a: Ki bu dünyāda yoḫdur hīç vefāyī G // evvelkin vaṭandan: evvelkī mekānı G
1495 idüp: görüp R

[30. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

ʿĀşıḳ ol Tarı'ya kim yoḫdur ona fevt [ü] zevāl
Var-imiş uş bile bir ḳāḍī-i cān müstaḳbel

Ḥüsn-i ṣūret hamu fānīdür vü maʿnī bāḳī
Ey zihī ṣūret-i bāḳī vü zihī ḥüsn-i cemāl

Tarı'nıñ ʿāşıḳıdur ikki cihānda o dil-ber
Hamu ḫūblar idiban ondan bile kesb-i kemāl

Ḥüsn-i ṣūret bu ḳadar yoḫdur ki onı bileŋ
Hamusı şehvet-i ḥayvān hamusı zer ü māl

Maẓlūmem eylemişem birce ḳanāʿat-pīşe
ʿAşḳdan ġayrı daḫı istemenem bir zer ü māl

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Getür sāḳī maŋa virgin şarābı
Ki yanmış yüregim mis̱l-i kebābī

Ġarīblıḳ çoḫ mene kār itmiş indi
Ġam-ı hicrān da bīmār itmiş indi

Maŋa virgin şarāb-ı erġavānī
Ki tapsam ondan āb-ı zindegānī

Sen ey muṭrib daḫı çek birce āvāz
Nevā-yı çeng ile vü nāle-i sāz

1496 ol: ol ol G (mh.) / 1496-1500. beyitler - R
1497 a'nın vezni bozuktur. // ḥüsn-i cemāl: ḥüsn ü cemāl G (mh.)
1498 kesb-i kemāl: kesb ü kemāl G (mh.) // b'nin vezni bozuktur.
1499 a'nın vezni bozuktur.
1501 maŋa: daḫı R // mis̱l-i kebābī: de tapsa tābī G
1502 çoḫ: çün G
1503 şarāb-ı erġavānī: şarābı erġavānī R // tapsam: tabsam R / āb-ı: ayrı R
1504 daḫı: yine G

Ki bu dünyāda yoẖdur bir vefāyī
ʿÖmürde hem daẖı yoẖdur beḳāyī

Ġanīmetdür bu biş gün zindegānī
Ki tapsaŋ bile cān-ı cāvidānī

Bugündür yā ṣabā mundan köçersen
Her ol nite ikersen hem biçersen

R 37a Ḫudā'ya ʿāşıḳ ol itgil ʿibādet
Ki feryādıŋa yetmez ġayr-ı ṭāʿat

Götürgin Maẓlūmā bir iʿtibārī
Bināī ḳoy ki ḳalsun yādgārī

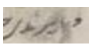
G 37b Çi yetdi bir yere maʿşūḳ [u] ʿāşıḳ
Açıldılar bile kim ṣubḥ-ı ṣādıḳ

Züleyẖā baẖdı Yūsuf'ıŋ yüzine
Ḳalup ḥayrān onıñ şehlā gözine

Cemāl-i Yūsuf'ı gördi müyesser
Dimāġı oldı isinden muʿaṭṭar

Otururdı onıñla ṣubḥ hem şām
Kiçürürdi taʿayyüş bile eyyām

Her ol ṣubḥī ki yeŋi gün çıẖardı
Yūsuf bir ẖilʿat-ı yeŋi giyerdi

1505 vefāyī: vefāsı G // beḳāyī: beḳāsı G
1506 Ġanīmetdür: Ġanīmet bil G / zindegānī: zindegānı G // bile cān-ı cāvidānī: birce yār-ı bā-vefānı G
1507 mundan: mandan R (mh.) / köçersen: köçer miz G // ikersen: ikirseŋ G/ biçersen: biçer miz G
1508 itgil: itgin G // yetmez: itmez R
1510 Açıldılar: Açuldılar R / kim: hem R
1511 baẖdı Yūsuf'ıŋ yüzine: çünki gördi rūy-ı Yūsuf R // b: çün işitdi būy-ı Yūsuf R
1512 Cemāl-i Yūsuf'ı gördi: Yūsuf'ıŋ dīdārı oldı G
1513 Otururdı: Oturdı hem R / hem: tā R // Kiçürürdi: Kiçerürdi G
1514 Her ol ṣubḥī ki yeŋi gün: Seḥer olanda gün yeŋi G // ẖilʿat-ı yeŋi: ẖilʿatı yeŋi G, R (mh.)

Olurdı serv teg her şū ḫırāmān
Züleyḫā ḳaddine olurdı ḥayrān

Ki bir gice onıñla ḳıldı iẓhār
Ki ʿaşḳıŋdan nice oldım giriftār

Gice gündüz gözim yolıŋda ey cān
ʿAceb yanmaḳda idüm zār [u] ḥayrān

Ki ha yerden ki bu derd ile sözim
Ha yerde ki bile ḳaranġu üzim

Ki hicrānıñ meni yaḫmışdı ey şāh
Şu yavuḳlıḳda hīç olmazdım āgāh

Ki bilmezdüm ha yerden çıḫsa yulduz
ʿAyān olsun saŋa şemʿ-i dil-efrūz

Yūsuf naḳl itdi ona ḳıṣṣa-ı çāh
Züleyḫā zaḥmetinden oldı āgāh

Ḥesāb-ı ay [u] güni itdi maʿlūm
Yaḳīn itdi var-imiş onda maġmūm

Ki maʿşūḳına çün yetişse āzār
ʿĀşıḳ ondan olur der-dem giriftār

Ki cān-ı ṭālib [ü] maṭlūb birdür
Yaḳīn bil cāẕib ü mecẕūb birdür

1515 her şū: bile G // b: Ḳılurdı çün meh ḫurşīd tābān G
1516 Ki ʿaşḳıŋdan: Kim ʿaşḳından R / oldım: oldum R
1517 a: Nice gün mundan ileri men-i zār R // idüm: im G / zār [u] ḥayrān: ey nikū-kār R
1518 - G
1519 1519-1520. beyitler - R
1521 çāh: şāh G // zaḥmetinden oldı: çünki oldı ondan R
1522 - G
1523 Ki: Çi G
1524 cān-ı ṭālib [ü] maṭlūb: ṭālib maṭlūbıŋ cānları G // ü: - G

İşitmişem ki bir gün ḳıldı Leylī
Ḳan almaḳdan ötür faṣṣāda meyli

Çi faṣṣād ḳolına batırdı nīşter
Mecnūn'ıñ ḳolından ḳan çıḫdı ḫod-ser

R 37b Men ü sen ikkimiz bir cān[ı]mız var
İtimiz ayrudur bir ḳanımız var

Meniŋ cismimde şīrīn cānım oldur
Ne cānım belki hem cānānım oldur

G 38a Anası didi kim maʿẕūrsan sen
Kim ʿaşḳından bile maġdūrsan sen

Mecāzī ʿaşḳda vardur bile sūz
Ḥaḳīḳī ʿaşḳ olur elbette fīrūz

Ḫudā rūzī ḳıla ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳī
Ki ondan ġayrı istemem refīḳi

Çün ey Maẓlūm ʿarżıŋ var firāvān
Besī çoḫ yandurupdur nār-ı hicrān

Refīḳiŋ içün imdi bir duʿā ḳıl
Bu şiʿri oḫuyup bir müstezā[d] ḳıl

1525 ötür: yetür R

1526 ḳolına batırdı nīşter: vurdı nīşter çıḫdı çün ḳan R // Mecnūn'ıñ: Mecnuñ R / ḳan çıḫdı ḥod-ser: oldı ḳan cereyān R / b'nin vezni bozuktur.

1527 ü sen ikkimiz: o ikimiz R / cānımız: cānmız G // İtimiz ayrudur: Tenimiz ikidür R / ḳanımız: ḳanmız R

1528 Meniŋ cismimde şīrīn: Menim tenimden imdi R // cānım: cān kim G / hem cānānım: cānānım hem G

1529 Anası: Dāye G / kim maʿẕūrsan: bile maġdursan G // Kim ʿaşḳından: Ki ʿaşḳında G / maġdūrsan: manẓūrsan G

1530 ʿaşḳda: ʿaşḳında R

1531 Ḫudā: Ḫudāy G // ondan: onda R / ġayrı: ġayr G

1532 Çün: Sen R // Besī çoḫ: Seni çün R / yandurupdur: tandurupdur R (mh.)

1533 1533-1542. beyitler - R

[2. Müstezat]

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün
mefʿūlü feʿūlün

Ey dāġlu köŋül müjde ki ġamlar kiçecekdür
Yārlıḳ ide ger yār
Yāriŋ saḳ olur derd-i İrem'ler (?) kiçecekdür
Ḳalmaŋ bile bīmār

Çün rūz-ı ezelden sene derdini virüpdür
Cānıñla ḳabūl it
Teslīm-i rıżā ol ki sitemler kiçecekdür
Dipdür bile dil-dār

Ki hecr seniñ dirhem-i ḳalbiŋi ḳaraltı
Eyyām-ı firāġda
Ġam çekme köŋül ḳalb diremler kiçecekdür
Getür nemeniñ var

Ḥūrā ṣanemā ḥüsniŋe maġrūr çoẖ olma
Kim yoẖdur vefāsı
Sen teg nice miŋ ḥūr ṣanemler kiçecekdür
Tā ḳalmaya deyyār

Hem-dem olubam şūm raḳīb-ile nigāra
Yārlıḳ bile olmaz
Āẖirde görürsen ne ḥaremler kiçecekdür
Hem-dem ola aġyār

Bāġlarıŋa ivleriŋe çoẖ itme tefāẖür
Her çend küb ola
Çün ẓālim-i Şeddād-ı İrem'ler kiçecekdür
Bā-dīde-i ẖūn-bār

1537 Birinci ziyadenin vezni bozuktur.

1540 G 38b Ferdā-yı ḳıyāmet ki Ḫudāy raḥm ḳılanda
Fażl [u] kereminden
ʿĀṣīlerine gör ne ceremler kiçecekdür
Raḥmet ḳıla Ġaffār

Hem ʿālim ü ẓālim ikisi ḫ̬ār ḳalurlar
Ferdā-yı ḳıyāmet
Ḳıl köprisinden niçe ẓālimler kiçecekdür
Bağışlasa Settār

Yā ḥażret-i ṣāḥib bu kemīne ḳulıŋa baḫ
Kim zār u ġarībdür
Maẓlūm'ıŋa raḥm eyle ki ġamlar kiçecekdür
Dūst eyleme zīnhār

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Ḫoş ol ʿāşıḳ ki bilsün bir nigārı
Kim ondan ötri itsün kār [ü] bārı

Her ol ṭarza ki çalsun sāz dil-dār
Döne her nice k'ister ḫāṭır-ı yār

1545 Eger maʿşūḳ ondan istese cān
Cānını itse der-dem oŋa ḳurbān

Onıŋ fermānına itsün iṭāʿat
Ġāfil olmaya ondan birce sāʿat

Peyem-ber ümmete çün vardu reh-ber
Şübānlıḳa olur lāyıḳ peyem-ber

1541 ikisi: ikkisi G // Üçüncü mısranın vezni bozuktur.
1543 ol: - G // itsün kār [ü] bārı: çeksün rūzgārı G
1544 ṭarza ki çalsun sāz: nevʿe buyursun ona G // Döne her: İde G / k'ister: ki ister G
1545 Cānını itse der-dem oŋa: Yāriŋ yolında ide cānın G
1546 Onıŋ: Onıñ R / itsün: ḳılsun R // olmaya: olmasa G
1547 vardu: vardur G

Yūsuf'da var-idi miŋ kāmrānī
İderdi hem temennā-yı şübānī

Züleyẖā ondan oldı çün ẖaberdār
Şübān esbābına oldı ẖarīdār

Buyurdı ḳayıra üstād-ı pür-fen
Yūsuf içün ḳayırsun bir felāẖan

İpini örsiler hem sīm [ü] zerden
Ṣapana taẖsılar laʿl ü güherden

Züleyẖā eyler-idi ārzūyī
Sıḳıştırsa özini mis̱l-i mūyī

Sebebsiz çünki itmezdi nigāhı
Diyirdi ilin öpsem gāh gāhī

G 39a Yine didi bu hem olmaz pesendim
Ki ḳıl teg yetse ondan bir gezendim

R 38a Muraṣṣaʿ itdiler zīb ile zīver
Onıñ esbābını laʿl ile gevher

Şübānlara Züleyẖā virdi fermān
Ki ayırsıla ḳuzılar firāvān

1548 kāmrānī: kāmrānlıḳ G // şübānī: şübānlıḳ G
1549 ondan oldı çün ẖaberdār: çün işitdi bile aẖbār G // Şübān esbābına: Onıñ esbābını R
1550 Yūsuf içün ḳayırsun bir: Yūsuf'dan ötri hem birce R
1551 örsiler hem sīm [ü]: ẖūr tegin örsile R // Ṣapana: Oŋah R / laʿl: çoḳ laʿl R / ü: - G
1552 eyler-idi: eyler idi R // Sıḳıştırsa özini mis̱l-i: Kim özini sıḳıştırsa çi R
1553 itmezdi: eylemezdi R // Diyirdi ilin öpsem: Diyerdi elin ölsem R
1554 didi bu: dirdi ki G
1555 Onıñ: Onıŋ G
1556 Ki ayırsıla: Kim ayırsılar R

Ḫuten āhūları teg tāze vü ter
Hamusı müşg-bū mūy-ı muʿanber

İpek teg yüŋleri bārīk rengīn
Ḳara toñlu muʿanber-ʿıṭr müşgīn

Çi ḳuyruḳları var idi girān-bār
Gidebilmezler-idi vaḳt-i reftār

Çīn ü Māçīn āhūsı teg naḳışlu
Tezer irişlü vü mirār bağışlu

Her ol yerde ki gönderdi çerā-zen
Diyerdiŋ mevc urur deryā-yı revġan

Ol mevcin üstine vururdı çün nīl
Ḳılup zencīr-bāzī yaḳ ilen seyl

Yūsuf ol āhūlara oldı çūpān
Ḥamel burcında teg ḫurşīd-i tābān

Davarlarıŋ içinde ol meh-i nev
Ḳuyaş teg onlara salmışdı pertev

Kişikçiler ona ḳıldı nigehdār
Kim ondan olsılar yaḫşı ḫaberdār

1557 Ḫuten: Ḫuṭen G, R (mh.) // bū mūy-ı muʿanber: būy yünli muʿamber / muʿammer G
1558 toñlu: toḳlu R / muʿanber: muʿamber G (mh.) / muʿanber-ʿıṭr müşgīn: bī-miṣl-i mūy rengīn R
1559 Çi var idi: Ki var-idi G // Gidebilmezler idi: Gidebilmezler-idi G
1560 - R
1561 1561-1562. beyitler - G
1562 a'nın vezni bozuktur.
1563 āhūlara oldı çūpān: güllere olmış şitāban R // burcında teg: burc içre ol G
1564 nev: nūr R // onlara: onları R / pertev: pür-nūr R
1565 ona: oŋa R / nigehdār: müheyyā G // b: Bile tabşurdı onlara Züleyḫāh G

Onı saḫlasılar her nā-pesend[den]
Kim oŋa degmese şerr-i gezend[den]

Bu ṭarz ile iderdi ol şübānī
Müvekkeller hamusı pāsbānī

Düşerdi iline ger laʿl-i ḫoş-reng
Atardı onı kim daşdur bile seng

Şübānlıḳ artururdı iʿtibārı
Velī çıḫmazdı ilden iḫtiyārı

Eger isterdi eylerdi şübānī
Ve ger yoḫsa iderdi kāmrānī

Var idi pād-şāh-ı kişver-i cān
Ki ḳurbān ola oŋa leşker-i cān

Züleyḫā oŋa eylerdi temaşāh
Ki yüzine baḫardı gāh [ü] bī-gāh

Züleyḫā vaṣlın iderdi temennā
Onı görmez-idi olurdı şeydā

R 38b, G 39b Ḫiṭāb iderdi oŋa k'ey şübānım
Saŋa ḳurbān ola tendeki cānım

1566 b: Ki bir şer yetmesün her ins ü cinden G
1567 ṭarz: nevʿ G / şübānī: şübānlıḳ G // pāsbānī: pāsbānlıḳ G
1568 ger laʿl-i ḫoş-reng: çün laʿl-i Yūsuf G // Atardı: Otardı R (mh.) / onı kim daşdur bile seng: daş yerine laʿl Yūsuf G
1570 Eger: Ve ger G / eylerdi şübānī: iderdi şübānlıḳ G // kāmrānī: kāmrānlıḳ G
1571 Var idi: Şübān-ı: G // b: Züleyḫā cānını iderdi ḳurbān G
1572 - G / yüzine: yüzimdem R
1573 - R / Züleyḫā: Züleyḫāh G
1574 Ḫiṭāb iderdi oŋa: Yūsuf'a söler-idi G / oŋa: oŋah R (mh.) // Saŋa: Sene G

N'ola it teg olurdım saŋa hem-rāh
Ki yüzime baḫardıŋ gāh [ü] bī-gāh

Giceler görmez-idi pād-şāhı
Feleklere çıḫardı āh [u] vāhı

Düşerdi raḳṣa ol meh bī-ḫodāne
Oḫurdı bile şiʿri ʿāşıḳāne

[31. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dil-berim seyrāna çıḫmış hani ol ṣabr u ḳarār
Yolına baḫa baḫa dursam vü çeksem intiẓār

Yā Rab olsun kim ufuḳdan çıḫsa māhım burcından[1041]
Tā görim yüzini kim çoḫ olmışam bī-iʿtibār

Çoḫ dutulmış köŋlim ey ẓālim yine ġam-ḫāneden[1042]
Bir sefer itmek gerek kim vardı faṣl-ı nev-bahār

Şāha şübānlıḳ ne lāyıḳ nice işdür eyledim
Taḫtıŋ üstünde gerek şāhım otursa ber-ḳarār

Dil-berā birce teraḥḥum ḳıl mürüvvet çaḳıdur
Kim raḳībleriŋ ilinde ḳalmışam çoḫ ḫ̌ār [ü] zār

1575 N'ola: N'olaydı G / teg olurdım: tegin olaydım G / saŋa: saŋah R (mh.) (-G) / hem-rāh: yoldaş G // Ki yüzime: Olaydım G / yüzime: yüzimde R (mh.) / baḫardıŋ gāh [ü] bī-gāh: ṣopanıŋ içinde bir daş

1576 - R / Feleklere: Feleklerden G (mh.)

1577 raḳṣa ol meh: ġuṣṣadan ol G // ʿāşıḳāne: ol yegāne G

1578 ol: bir G / Yolına baḫa baḫa dursam vü: Kim varum yolında baḫa baḫa R

1579 kim: ol G / burcından: burcdan G // Tā: Kim G / kim: gel G / bī-iʿtibār: men bī-ḳarār G / a'nın vezni bozuktur.

1580 Çoḫ dutulmış köŋlim ey ẓālim yine: Yūsuf'ı virdim elimden n'eyleyem G / ġam-ḫāneden: ġam-ḫ̌āneden G, R (mh.) // kim vardı faṣl-ı: vardu vaḳt-i R

1581 - R

1582 - G

Ey ḳarībā n'ola ger ḥālimġa ḳılsaŋ bir naẓar
Kim ḳalupdur Maẓlūm-ı bī-çāre çoḫ bī-iʿtibār

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Gel ey sāḳī vir āb-ı zindegānī
Ki tabsam bir ḥayāt-ı cāvidānī

İki dünyāda ʿāşıḳ zinde-dildür
Neden kim maḳṣūdı bir tāze güldür

Maŋa vir birce āb-ı ḥavż-ı Kevs̱er
Ki susız ḳalmışam men rūz-ı maḥşer

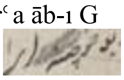
Sen ey muṭrib gel eyle sāzıŋı sāz
Köŋülden çek bile yaḫşıca āvāz

Ki yuḫuçıları sen eyle bīdār
Bu sırr-ı ʿaşḳdan eyle ḫaberdār

Sen ey Maẓlūm öziŋi bir ʿayān ḳıl
Onıŋ bāġbānlıḳını hem beyān ḳıl

Ḳıṣṣa-ı Bāġ Reften-i Ḥażret-i Yūsuf *
G 40a Çemen-ārāy-ı bu şīrīn ḥikāyet
Bile ḳıldı ḳadīmlerden rivāyet

Ki çün ḳaldı Züleyḫā zār u ḥayrān
Onı yandurmış-idi nār-ı hicrān

1583 ḳarībā: ġarīb R / ḥālimġa: ḥālimḳa G // ḳalupdur Maẓlūm-ı: ḳalıpdur Maẓlumī G
1584 Gel: Gil R // tabsam: tapsam R
1585 a: Kim ʿāşıḳ zindedür ikki serāda R // b: Fenā yoḫdur oŋa ikki arada R
1586 āb-ı ḥavż-ı: cürʿa āb-ı G
1588 yuḫuçıları sen: R (mh.) // eyle: itsün R
1589 öziŋi bir ʿayān: tur bir dem ayān R
* Bu başlık - G, R'de ise der-kenârda yer almaktadır.
1590 ḳıldı: didi G
1591 u: - G // yandurmış-idi: yandurdı çoḫlar R

Ḫayāl ü fikrler ḳıldı firāvān
Ki nice tapsa vaṣl-ı şāh-ı ḫūbān

R 39a Züleyḫā eyledi bir ḥīle-sāzī
Ki vire Yūsuf'a bir nevʿ e bāzī

Onı göndersün ol būstān-serāya
Ona yoldaş ide nice nigārı

O ḳızlara eger Yūsuf il atsa
Züleyḫā yaşuran yerinde yatsa

Züleyḫā istedi onı ḥużūra
Ḫiṭāb itdi oŋa k'ey yüzlü nūra

Ḫayāl itme saŋa nā-mihrbānım
Sene cānānım ey ārām-ı cānım

Menim bāġımda itgil bāġbānlıḳ
Ki sürgin devrānı it kāmrānlıḳ

Gülistānıma gir gör bāġ [u] gülşen
Ḳudūmıŋdan ola bāġım müzeyyen

Niçe gün bāġçede ol bāġbānım
Mīvelerden al ey ārām-ı cānım

Saŋa ḳırḫ illi ḳız yoldaş iderem
Oları saŋa ḳarabaş iderem

1592 ü: - R
1593 bir: her R // vire Yūsuf'a bir nevʿ e: Yūsuf'a virüp bu ṭarza R
1594 - R / Bu beyitte kafiye uyumsuzluğu vardır.
1595 O eger: Evvel ger R / il: el R
1596 Züleyḫā: Ḥużūra G / ḥużūra: Züleyḫā G // b: Gülşen bāġına var itgin temāşāh G
1597 saŋa: size G // b: Ki senden ötri çoḳ çoḳ nā-tüvānım R
1598 Menim: Gerek R / itgil bāġbānlıḳ: olsaŋ bāġbānī R // b: Mīvelerinden al ey yār-ı cānī R
1599 1599-1600. beyitler - R
1601 Saŋa: Size G // Oları saŋa: Olara seni G

Eger dirsen ki men size ḥarāmam
Bu maʿnīden daḫı men şād-kāmam

Bu ḳızları saŋa itdim ḥelāliŋ
Ki olmasa daḫı cürm ü vebāliŋ

Olardan her birini çekse meyliŋ
Gerek onı yatınca keçse leyliŋ

Gidüp ḳızlara hem tabşurdı ol-māh
Kim ey ḳızlar olıŋ ḥālimden āgāh

Eger Yūsuf size olsa ṭalebkār
Meni evvel idiŋ ondan ḫaberdār

G 40 b Ki yaşuran olim men ona vāṣıl
Murādım ola ondan yaḫşı ḥāṣıl

Sifāriş ḳıldı vü gönderdi yāri
Yūsuf'ı ḳızlar ile bāġa sarı

Oturdı taḫtıŋ üstinde çi şāhī
Yüzi şuʿle verirdi hem-çü māhī

Onıŋ devrinde ḳızlar durdılar ṣaf
Hamu raḳṣa düşüban vurdılar def

1602 size: saŋa R // maʿnīden daḫı men: men çoḫ R
1603 saŋa itdim: size ḳıldım G // Ki olmasa: Kim olmasun G / ü: -R / vebāliŋ: günāhıŋ G
1604 Olardan: Olarda R / birini: birine R // yatınca keçse leyliŋ: seḥere kiçe ṣubḥıŋ G
1605 olıŋ ḥālimden: ḥālimden olıŋ R
1606 olsa: olsun R // ondan: onda R
1607 yaşuran: yaşurġan R / ona: oŋa R // Murādım: Murādum R / ondan: onda R / ḥāṣıl: kāmil R
1609 çi şāhī: nice şāh G // b: Vurup ḳızlar onıŋ devrine ḫargāh G
1610 devrinde: devrine R / durdılar: çekdiler R // Hamu: Hamusı R / düşüban: düşdi R

ʿAceb ṣafālu her yanda ḳılup gül
Mūsīḳānıŋ nālesi ṣavt-ı bülbül

Yūsuf'a ḳızlar efsūn itdiler sāz
Ki şāyed onları itsün ser-efrāz

Olarlan birlik itse ola dil-dār
Hamusı olsılar ondan girān-bār

Biri didi ona kim yüzime baḫ
Biri didi ki şehlā gözime baḫ

R 39b Biri didi ki men ṣāḥib-cemālem
Olursan tāze ger görseŋ viṣālim

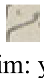
Biri didi ki cānım çıḫdı āḫir
Yüzime baḫ ki gözim aḫdı āḫir

Biri didi menem çün serv-i āzād
Biri didi menem hem-çü perī-zād

Biri didi ki yandım yandım ey cān
Biri didi olim başıŋa ḳurbān

Biri didi menem ḥūr-ı behiştī
Biri didi menem nāzik-sirişti

Biri didi menimle ger olaŋ yār
Saŋa virrem bāğımdan ikkice nār

1611 - R
1612 şāyed: belkim R / itsün: yetsün R
1613 Olarlan birlik: Olarla yerlik R // ondan: onda R
1614 - R
1615 Olursan: olur da R / ger: R
1616 Yüzime: Yüzim G / gözim: yaşım G
1617 hem-çü: ḥūr-ı G. Bu beytin yeri G'de değişiktir (1624. beyitten sonra).
1620 menimle: meniŋle G // Saŋa: Sene G / ikkice: yekkece G

Biri didi lebim āb-ı ḥayātdur
Biri didi dilim ḳand u nebātdur

Biri didi ki ḫālim ʿanberīndür
Biri didi cemālim nāzenīndür

Biri didi menem ḳand-ı mükerrer
Biri didi menem müşg-i muʿaṭṭar

Biri didi ki il boynıma salgin
Yüzimden bir niçe dür-dāne algin

G 41a Biri didi dudağım şekkerīndür
Biri didi saçım müşgīn-çīndür

Biri didi menem durna yaraşlu
Biri didi menem mirār bağışlu

Biri didi ki nergis gözlerimdür
Bala bulanuban şekker sözim var

Ḫudāy meni seniŋ çün yaradupdur
Turunç dillü köŋsimde bitürüpdür

Bu ṭarz ile iderler idi zārī
Onıñ ʿaşḳında çoḫ çoḫ bī-ḳarārī

Yūsuf ḳızlar yüzine baḫmadı hīç
Yüreklerine bir dāġ ḳoymadı hīç

1621 dilim: aġzım R
1623 - G
1624 1624-1628. beyitler - R
1628 b'nin vezni bozuktur.
1629 ṭarz ile iderler idi zārī: nevʿ-ile iderdiler zārlıḳ G // Onıñ: Yūsuf G / ḳarārī: ḳarārlıḳ G
1630 Yūsuf ḳızlar yüzine: Velī Yūsuf olara R // dāġ ḳoymadı: dem baḫmadı G

Olarıŋ cānına ḳoydı bile dāġ
Ki dāġlar üstine ḳoydı bile dāġ

Yūsuf isterdi olsılar Müselmān
Behişte gitsiler çün ḥūr [u] ġılmān

Olara didi k'ey zībā kenīzān
Hamusı kenīz varsız ṣāḥib-temīzān

Neden bu bütlere secde idersiz
Ḫudāylıḳa bile müjde virersiz

Bular daşdılar u yoḫdıla cānı
Hamu ölüdiler yoḫdur zebānı

Dili yoḫdur ki sözlesün siziŋe
Gözi yoḫdur ki gözlesün siziŋe

Yaḳīndür ölülerden çıḫmaz āvāz[1091]
Daş olupdur ber ile olma hem-rāz

Bulardan ġayrı özge Tarı'mız var
Bular maḫlūkdur özge yārimiz var

Ki yaratupdur ol küll-i ḫalāyıḳ
Onıŋ yanında baş ḳoymaḳdu layık

1631 Olarıŋ cānına: Oları cānını R // R'de ikinci mısra 1632. beytin ilk mısrasının yerindedir. Bu yanlışlık müstensih tarafından iki beytin arasına konulmuş ok işaretleriyle düzeltilmiştir.
1632 gitsiler: girsiler G / çün: ol G
1633 k'ey: ey G / kenīzān: kenīzler G // Hamusı: Hamuñız G / temīzān: temīzler G
1634 Neden: Neme R
1635 Bular: Bula G / daşdılar u: daşdandılar G // ölüdiler: ölidiler G
1636 Bu beyit G'de yokdur.
1637 Daş olmupdur ber ile olma: Birisi daşlara olmaz ki R
1638 Bulardan: Bularda R / ġayrı: ġayr G // yārimiz: Tarı'mız R
1639 yaratupdur: yaradupdur G // Onıŋ yanında: Ḫudā-yı pāke G / ḳoymaḳdu: ḳoymaḳdı G

R 40a Geliŋ oŋa idelim indi iḳrār
Müselmān olalım ola kim ol yār

Didiler yaḫşıdur ʿarż eyle İslām
Ḫudāy’dan bizi itgin birce iʿlām

Şehādet eyledi onlarġa ilḳāʾ
Nice buyurmış-idi Ḥaḳ teʿālā

G 41 b Bu maḥbūblar olup hamu Müselmān
Yaḳīn bildile vardur Ḥayy-ı Sübḥān

Müselmān oldılar çün ol kenīzler
Oḫudılar bu şiʿri ol ʿazīzler

[32. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şükrü li’llāh ki Tarı’ya s̱enā-ḫˇān oldık
Yüziŋi gördik [ü] cān-ile Müselmān oldık

Tarı’nıŋ nūrı çi köŋlimizi ḳıldı rūşen
Büt [ü] zünnārdan imdi çi peşīmān oldık

Bağladık Tarı’ya ümmīd ki raḥm itse bize
Bende-i çāker-i ol Yūsuf-ı Kenʿān oldık

Büt-perestlıḳdan u zünnārdan oldık bīzār
ʿĀşıḳ-ı ḥażret-i sulṭān-ı Ḫorāsān oldık

1640 oŋa idelim indi: indi idiŋ Tarı’ya G // olalım ola kim ol: olıŋ u bir birle olıŋ G
1641 Ḫudāy’dan bizi itgin: Ḫudāymızdan itgil R
1642 onlarġa ilḳāʾ: onlara inşāʾ G // Nice buyurmış-idi: Bile kim dimiş idi R
1643 Bu maḥbūblar olup hamu: Hamusı oldılar birden R // bildile: bildiler G
1644 çün ol: zībā G
1645 Tarı’ya: Tarı’na R / oldık: oldıŋ R // Yüziŋi gördik [ü]: Yüzine görmediŋ R / oldık: oldıŋ R
1646 Tarı’nıŋ: Yüziŋi R / köŋlimizi: köŋlimiz R // oldık: oldıŋ R
1647 Bağladık Tarı’ya ümmīd: Tarı’na bağladık ümmīdi R / raḥm: - R // oldık: oldıŋ R
1648 perestlıḳdan: perestlıḳ G // oldık: oldıŋ R

Gül yüziŋden köŋülimiz çi olup nūrānī
Maẓlūmī dir başıŋa bir nice ḳurbān oldık

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Ṣabāḥ oldı Züleyḫā geldi şādan
Kim ola tapsa vaṣl-ı şāh-ı ḫūbān

Görüp ḳızları gird-ā-gird-i Yūsuf
Olupdur hamusı şāgird-i Yūsuf

Hamu büt sındurup zünnār üzilmiş
İle tesbīḥ almış ẕikr sürmiş

Diyeller hamusı tevḥīd-i Tarı
Ḫudāy'ıŋ adı dillerinde cārī

Yūsuf'a didi ey şāh-ı nīḳū-kār
Ne işdür kim bular eylerler iẓhār

Bugün bir ayrı nūr vardur yüziŋde
Bir ayrıca kirişme var göziŋde

Bu gice sen sürüpsen yaḫşı devrān
Yüziŋ nūrı olupdur māh-ı tābān

Meger kim ṣoḥbet-i bu ġonce ḳızlar
Ki tā büşr eyleyüpdür ġonce ḳızlar

1649 köŋülimiz çi: ḳara köŋil G // dir: teg R / bir: gör R / oldık: oldıŋ R
1650 geldi şādan: şād ḫandān G
1652 Hamu büt: Ha bütler R / üzilmiş: urmış R
1653 Diyeller: Didiler R // Ḫudāy'ıŋ: Ḫudāy R
1654 Yūsuf'a: Züleyḫā G / şāh-ı nīḳū-kār: ḫurşīd-i ḫˇāver G // eylerler iẓhār: iẓhār idüpdür G
1655 ayrıca: ayrıça R
1656 sen sürüpsen yaḫşı: n'itmişeŋ ey şāh-ı R/ Yüziŋ nūrı olupdur: Ki yüzin nūrıdur çün R
1657 - G

R 40b Belā mīve mīveden ola rengīn
Ki yaħşı yaħşılardan ola sengīn

G 42a Bu mekr ü ḥīleden çoħ didi ol māh
Açılmadı çi ġonce ħāṭır-ı şāh

Ḥayādan yüzi oldı ḳirmizī reng
Bile kim lāleden eylerdi ol neng

Başını aşaġa salmışdı o şāh
Ki görinmeye gözine yüzi māh

Züleyħā gördi kim baħmaz yüzine
Tekebbürden ḳulaġ asmaz sözine

Bu ḥasretden yürekden çekdi āhı
Kim ondan yandı mehden tā-be-māhī

Ḳayıtdı bāġdan yüz miŋ ḥasret ile
Bu şiʿri oħudı miŋ ʿıṭret (?) ile

[33. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Yūsuf'ı gördim raḳīb ilen gider çekdim bir āh
Ey Kerīmā bendeniŋ aḥvāline sensen güvāh

Hīç kāfir olmasun men teg ḳarīb ü der-be-der
Ḥasret ile dil-beriŋ yüzine ḳıldım bir nigāh

1658 ola: ala: G
1659 mekr ü ḥīleden: sözlerden oŋa R / ol māh: oŋah R // çi ġonce ħāṭır-ı şāh: bu sözlerden şehenşāh G
1660 yüzi: üzi R // ol neng: o nīk R
1661 görinmeye gözine yüzi māh: görünmese gözden bile bed-ħˇāh G
1662 kim: ol G // Tekebbürden: Nā-ħoş sözden G
1663 āhı: bir āh G // b: Felek āhından yandı şems ile māh G
1664 1664-1669 beyitler - R

Ġonçe ḳızlar Yūsuf'ımı niçe menden aldılar
Şūm raḳīblerden ḳışāṣım al Ḫudā-yı dād-ḫ˘āh

Ger günāhım çoḫdur ammā ḫalḳa rüsvā itmegin
Maḥşeriŋ güninde itme bendeni yüzi ḳara

Maẓlūmī teg hīç birini ota yandurmadılar
Hicrānıŋ otına yandurdılar onı bī-günāh

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Gel ey sāḳī yine virgil mey-i nāb
Ki hecriŋ çoḫ ḳılup cānımı bī-tāb

Daḫı ḳalmadı bir ṣabr u ḳarārım
Çıḫupdur öz ilimden iḫtiyārım

Ġam-ı hicrān maŋa çoḫ kār idüpdür
Ġarīblıḳ derdi hem bīmār idüpdür

Vaṭandan ötri çoḫ çoḫ bī-dimāġım
Maŋa raḥm eyle rūşen ḳıl çerāġım

Maŋa bir cürʿa mey vir bile ser-ḫoş
Ki derd-i hecriŋ[i] ḳılsam ferāmūş

Sen ey muṭrib yine sāzıŋı sāz it
Bizim çün ṣoḥbet eyle ser-firāz it

Ki cismim hamu yanmış çün per-i kāh
Degilsen meger aḥvālimden āgāh

1668 b'nin kafiyesi gazelin kafiyesi ile uyumsuzdur.
1670 mey-i nāb: mey ü nāb R (mh.) / 1670-1682. beyitler - G
1674 derd-i hecriŋ: derdi hecriŋ R (mh.)
1676 per-i kāh: peri kāh R (mh.)

Ki nice ḳalmışam men zār [u] ḥayrān
Meni çoḫ yandurupdur nār-ı hicrān

Bir ikki nāle çek köŋlini şād it
Varup gel seyrine Maẓlūm[ı] yād it

Ki vardur çün ġanīmet bu iki gün
Bugündür yā ṣabāḥ olur dīger-gün

Ki ne men var muna ne sen ne sāḳī
Ne bizden bir es̱er dünyāda bāḳī

Gel ey Maẓlūm işiŋi ḳoy Ḫudā'ya
Kim oldur reh-nümā her bī-nevāya

R 41a Çi ol hīç kimseni itmedi maġmūm
Seni hem eylemez elbette maḥrūm

Ḫoş ol bī-dil ki maʿşūḳı ola yār
Onıŋ ḫāṭırına virmese āzār

Eger cān istese der-dem vire cān
Onıŋ başına cānın ide ḳurbān

Her ol kim istese vaṣl-ı nigārı
İlinde hīç ḳalmaz iḫtiyārı

Onı yel gezdirür her kūçe sarı
Ki tapsa kūy-ı dil-berden ġubārı

1677 yandurupdur: tandurupdur R (mh.)
1679 iki: ikki R
1683 ol: o G // ḫāṭırına: ḫ̌āṭırına G
1684 Onıŋ: Onıñ R / ide: ḳıla R
1685 İlinde: İlind G
1686 yel gezdirür: yil gizdürür R / kūçe: kimse R // tapsa kūy-ı: tapsun giri R

Ki görmipdür yüzini görmek ister
Onıŋla birce devrān sürmek ister

G 42 b Çi yüzini göre ister viṣālin
Ki her laḫẓa göre nūr-ı cemālin

Viṣāli ger ola birden müyesser
Olur hicrān-ı dil-berden mükedder

Bī-çāre ʿāşıḳ-ı miskīn [ü] maḥzūn
Gerek dīvāne olsun hem-çü Mecnūn

İlinde hergiz olmaz iḫtiyārı[1132]
Onıŋ cānında ḳalmaz bir ḳarārı

Züleyḫā idi maʿşūḳ-ı ḫayālī
Bile isterdi kim görsün cemāli

Şu görmek ġayrı yoḫ idi gümānı[1133]
Ḫayāl ile iderdi zindegānī

İşitdi issini çün būy-ı dil-dār
Ki birlik ide onıñla ola yār

Heves itdi kim oŋa ola vāṣıl
Murād-ı ḫāṭırını itse ḥāṣıl

Belā her kimse kim bir bāġa girse
Çi görse gül yüzini ister virse

1687 Ki: Çi R // Onıŋla: Onıñla R
1688 laḫẓa göre nūr-ı: dem görse ol ḥüsn ü G
1690 hem-çü: nice G
1691 ḳalmaz: olmaz G
1692 idi: ile R / maʿşūḳ-ı meşġūl-ı R
1693 ġayrı: ġayr G / yoḫ idi: yoḫ-idi G // ile iderdi: eylerdi bile G
1694 a: Çi gördi yüzini isterdi dīdār R // Ki birlik: Birilik R
1695 kim oŋa: onıŋla G // Murād-ı: Murād u G
1696 1696-1700. beyitler - G // b'nin vezni bozuktur.

Çi durdı gül gerek tutsa gül-ābın
Çi dutdı gerek ondan içse ābın

Maʿu’l-ḳıṣṣa kim insān gözi doymaz
İlinden geldügini hīç ḳoymaz

R 41b Meger gözini āḫir doyura ḫāk
Kim ondan doysa bu çeşmān-ı nemnāk

Züleyḫā vaṣl içün isterdi çāre
Ḳılurdı Yūsuf ondan çoḫ kenāre

Onıñ ʿaşḳından oldı ḫˇār [u] bīmār
Żaʿīf ü zār mis̱l-i kāh-ı dīvār

Züleyḫā’nı çi dāye gördi lāġer
Didi n’oldı saŋa ey cān-ı māder

Nedendür kim bile bīmār olupsan
Bile ḫˇār u żaʿīf ü zār olupsan

Neden rengiŋ olupdur zaʿferānī
Ha yerġa gitdi reng-i erġavānī

Didi ey ana cānım çıḫdı āḫir
ʿİlāc it derdime kim yandım āḫir

Bu ʿİbrānī ḳul öldürmiş meni zār
Onıñ ʿaşḳından oldım bile bīmār

1699 doyura: R
1701 Onıñ ʿaşḳından: Onıŋ ʿaşḳında G / ḫˇār: zār G // ü: - R / mis̱l-i kāh-ı dīvār: ḳaldı bile nā-çār G
1702 dāye gördi: gördi dāye G // n’oldı saŋa: n’olmış sene G
1703 - R
1704 - G
1705 ey ana cānım çıḫdı: k’ey cān nene men öldüm R
1706 Onıñ ʿaşḳından oldım: Onıŋ ʿaşḳındaam men G

Gel ey ana maŋa bir yārlıḳ eyle
Ġamım çoḫ oldı bir dil-dārlıḳ eyle

Gerek kim itmeseŋ bu işde taḳṣīr
Meniŋ dilimden eyle oŋa taḳrīr

Kim ey rūh-ı revān-ı yār-ı cānī
Ḥarāmım ola sensiz zindegānī

Ki ṭāḳatim daḫı ṭāḳāt olupdur
Ġam u ġuṣṣalarım çoḫ daġ olupdur

G 43 a Daḫı ḳalmadı bir ṣabr u ḳarārım
Çıḫupdur öz ilimden iḫtiyārım

Sen imdi şāh men hem-çün gedāyam
Seniñ-çün bir kenīz-i bī-nevāyam

N'ola ger bu kenīzi itseŋ āzād
Murādını vireŋ bir eyleseŋ şād

Ne az olur seniŋ şānıŋda ey şāh
Ki ḳırnaḳıŋa baḫsaŋ gāh [u] bī-gāh

Hevesi var kim ola saŋa ḳırnaḳ
Ki dīdārıŋa çoḫ çoḫ vardu müştāḳ

1707 maŋa: vü / yārlıḳ: dil-dārlıḳ G // dil-dārlıḳ: ġam-ḫˇārlıḳ G
1708 Meniŋ dilimden eyle oŋa: Menim dilimde oŋa eyle R
1709 revān-ı: revānı R (mh.) / cānī: cānım G // b: Aparıpsan menim rūḥ-ı revānım G
1710 ṭāḳāt: mā-ṭāḳ G // u: - R
1711 ḳalmadı bir: ḳalmupdur R
1712 hem-çün: nice G / Seniñ-çün: Ḳapuŋda G / kenīz-i: kenīzi R (mh.) , ḳarīb-i G
1713 N'ola ger: Ne olur G // vireŋ: viriñ G / eyleseŋ: eyliyiŋ G
1714 az olur seniŋ şānıŋda: olasun luṭfıŋdan R // gāh [u]: gāhı R
1715 kim ola saŋa: ki size ola G / saŋa: saŋah R (mh.) // çoḫ çoḫ vardu: var çoḫ çoḫ G

Rıżā ol tā ki senden ala kāmın
Ki lebiŋ sularından dola cāmın

Ki senden ġayrı yoḫdur ārzūyī
Ṭamaʿı var ki senden āb-ı rūy[ī]

Züleyḫā dāyesine aġladı zār
Bu şiʿri eyledi şol devre tekrār

[34. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

K'ey ana cān çıḫdı cānım bir teraḥḥum ḳıl maŋa
Git getürgin Yūsuf'ı tā derdime virsün şifā

Ḳalmışam ḥayrān [u] ser-gerdān yoḫdur birce dūst
Tā ki gelsün yüregim derdlerine virsün devā

Bilmenem men n'eyleyem harġa gidim feryād idim
Luṭf [u] raḥm u şefḳat itse ḥāl-i zārımḳa Ḫudā

Ḫalḳ ẓulm itmiş maŋa sen hem dahi ondan beter
Ẓālimā imdi seniŋ cebriŋ de olmış bir belā

Eyle her kim var ġarīb-i mübtelā-yı derd-i ʿaşḳ
Maẓlūm-ı bī-çāre hem ondan beter oldı mübtelā

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Didi ġam çekme sen olma hirāsān
Ki bu işler yanımda vardur āsān

1716 ala: ola R // Ki lebiŋ sularından: Lebleriŋ şekkerinden G / cāmın: cānın R
1717 senden: sizden G / ġayrı: ġayr G / yoḫdur: yoḫ G / ārzūyī: ümmīdgāhī G // b: Kim öz vaṣlıŋdan özge bir penāhī G
1718 1718-1723. beyitler - R
1723 b'nin vezni bozuktur.
1724 ġam çekme sen olma hirāsān: dāye ki ġam çekme firāvān R // yanımda: ilimden R

Ki men efsūn-ʿazāyimler bilürem
Onı efsūn idüban getürürem

Bu demde giderem kiltürem onı
Yanıñda birce dem yitürem onı

R 42a Eger yerde eger āsmānda ola
Eger kim munda yā her ḫanda ola

Ve ger kim gökdeki olsun firişte
Ve ger kim ḥūr ile yeri behişte

Eger cinn ola yā ḫalīl perī-zād
Veyā kim ola ḫayl-i ādemī-zād

Hemīn laḥẓa onı iḥżār ider men
Seni onıŋla der dem yār ider men

[35. Gazel]

mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Ey ʿāşıḳ-ı bī-çāre-i miskīn-şināsān
Dil-dārıŋ içün olmayasan çoḫla hirāsān

Tarı'ŋa tevekkül ḳıl u ümmīd oŋa bağla
Kim Tarı kerīmdür bile işler olur āsān

Hīç kimseni maḥzūn bile eylemez ol şāh
Ḳādir ki seni dil-beriŋ ile ide hemsān

Her kimse ki ʿaşḳ ola muʿayyende ḥaḳīḳī
Yanında ola hicr ü viṣāliŋ iki yeksān

1725 - R
1726 1726-1735 beyitler - G
1730 iḥżār: iḥẓār R (mh.)
1734 iki: ikki R

Maẓlūmī diliŋ baġla daḫı eyleme efġān
Kim var seniñ dal sene şāh-ı Ḫorāsān

Çāder başına saldı zāl-i mekkār
Gidüp Yūsuf'ı eyledi ḫaberdār

G 43b Yūsuf'a söyledi yalan sözini
Bu efsūnd[an] dolandurdı yüzini

Çi dāyeden işitdi bile efsūn
Didi kim olmışaŋ ey dāye mecnūn

Ki yoldan çıḫmazam hergiz füsūndan[1166]
Seniŋ ḥīleleriŋ vardur cünūndan

Züleyḫā'nıŋ satın alan ḳulıyam
Ona ḳulluḳ idüban ḳul bolıyam

Fe-emmā itmezem hergiz günāhı[1168]
Ki vardur Ḥaḳ teʿālā tek güvāhı

Mene oġlan diyüban ol ʿazīzim
Züleyḫā'nı idüpdür bir kenīzim

İvinde men nice idim ḫıyānet
Günehkār olsam u çeksem ḫacālet

1735 b'nin vezni bozuktur.
1736 Yūsuf'ı eyledi ḫaberdār: Yūsuf'a virdi bile aḫbār G
1737 - R
1738 - G
1739 çıḫmazam: çıḫmanam R // Seniŋ: Seniñ R
1740 Züleyḫā'nıŋ satın alan: Züleyḫā'nıñ ḫātūn alma R // Ona: Oŋa R / idüban: iderem R / bolıyam: yollim R
1741 itmezem: itmenem G
1742 Mene: Ki R / diyüban: maŋa dipdür R // idüpdür: ḳılupdur R
1743 idim: ḳılim R / b: Ki tabşurma maŋadur bu emānet R

Maʿāẕa'llāh eger olsam zinākār
Meni dūzaẖa salsun Ḥayy-ı Cebbār

Götürsem ḥoḳkadan mühr-i emānet
Onıñ ivinde ḳılsam men ẖıyānet

Götürem nice başını ḳıyāmet
Bozim olsun ḳara çeksem ẖacālet

R 42b Cehennem odlarına ṭāḳatim yoẖ
ʿAẕāblar çekmegine ḥāletim yoẖ

Yürekde ʿilm-i Cebrāʾīl varımdur
Köŋülde sırr-ı İsrāʾīl varımdur

Menim ilimde var Ḥaḳ'dan kitābım
Buyurmış emr-i nehy ile Ḫiṭāb'ım

Haçan bu ʿişmete ʿişyān ḳılim men
Muṭāʿımda bile noḳṣān ḳılim men

Ḫuṣūṣan men ki peyġem-berlıḳım var
İlimde Ḥaḳ kitābı dirlıḳım var

Ona aytur ki ṣabr itsün niçe gün
Ki bir gün ola bu devlet dīger-gūn

1744 - R
1745 1745-1746. beyitler - G
1747 odlarına ṭāḳatim yoẖ: odına ḥāletim yoẖdur R // çekmegine ḥāletim yoẖ: çekmege ṭāḳatim yoẖdur R
1748 varımdur: varım R // varımdur: varım R // İsrāʾīl: İsrāfīl G, R (mh.)
1749 ilimde: ilimden R / kitābım: kitābī R // nehy: R / Ḫiṭāb'ım: Ḫiṭāb'ı R
1750 Haçan: Bu cān R // Muṭāʿımda: Muṭāʿmda R
1751 peyġem-berlıḳım: peġem-berlıḳım R // kitābı: kitābdan R
1752 - R

Ḥelāllikde görecekdür viṣālim
Götirme boynıŋa imdi vebālim

Yūsuf ona bile virdi cevābın
Bu şiʿri oẖıdı ḳıldı ẖiṭābıŋ

[36. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Git oŋa ayturginen kim itmezem hergiz günāh
Çünki vardur üstimizde Ḥaḳ teʿālā teg güvāh

G 44 a Men peyem-ber-zādeem aṣlım irür maʿṣūm [u] pāk
Ger bu işi eyleyem maḥşere olim rū-siyāh

Men ġarīb [ü] bī-penāhem yoẖdı bir feryād-res
Ger meni öldürsiler hani maŋa bir dād-ẖ˅āh

ʿAzīziŋ ivinde men nice ẖıyānet eylisem
H̱āyiniŋ yeri Cehennem'dür veyā kim ḳaʿr-ı çāh

Ẓālimiŋ ivi yıẖılsun cebr ider ʿācizlere
Gör nice bī-çāre Maẓlūmīni yaẖdı bī-günāh

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Gelüp dāye bile yetürdi peyġām
Ki rāżī olmadı ol şāh-ı eyyām

Didi aytur ona kim itmesün cebr
Meni ister nice gün eylesün ṣabr

1753 Ḥelāllikde görecekdür: H̱alāyıḳla göreçekdür R // Götirme boynıŋa: Götürmesün bile R
1754 ona: oŋa R / cevābın: cevābı R // oẖıdı: oẖudı R / ẖiṭābın: ẖiṭābı R
1755 üstimizde: üstemizde R
1756 peyem-ber: peyemmer R // b: H̱alḳ arasında olur maḥşer güni yüzim ḳara G
1757 penāhem yoẖdı bir: günāhem yoẖdur R // meni: meniñ R
1758 eylisem: itsem G // b: Ger işitse meni otġa yanduru çün per-i kāh R
1759 bī-çāre Maẓlūmīni: bī-çāre-i Maẓlūm'ı R
1760 dāye bile yetürdi: yine yetürdi dāye G // ol şāh-ı: ol-şāh-ı G
1761 ona: oŋa R // nice: niçe G

Ki ṣabırdan açılur ġonçe-i ġam
Eger ṣabr itse ola maŋa hem-dem

Çi dāyeden işitdi bile aḫbār
Bu ġuṣṣadan bile çoḫ ağladı zār

Ki ey ẓālim felek n’ittim saŋa men
Ki her dem görürem yüz miŋ belā men

1765 Ne istersen ki her dem öldürürsen
Günāhım nemedür kim yandurursan

Maŋa raḥm eyle ey ẓālim ġarībem
Gülüm vaṣlında[n] itme bī-naṣībem

R 43a Bile ağlardı kim medhūş oldı
Özinden gitdi vü bī-hūş oldı

Özine çünki geldi ol perī-zād
Bu şiʿri oḫudı dād ile bünyād

[37. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey felek n’ittüm saŋa kim derde ḳıldıŋ mübtelā
Yağdurursan başıma her laḥẓime miŋ miŋ belā

1770 Saŋa yoḫ-udı gümānım bile hergiz ey felek
Kim meni maḥrūm iden itseŋ şehīd-i Kerbelā

Yār ḥāżırdur yanımġa hīç baḫmaz yüzime
N’eyleyem ẓālim ki dil-ber cebri vardur bir belā

1762 ġonçe-i: ġuṣṣa-ı G // Eger ṣabr itse ola maŋa: Ki ṣabr itsün bize olur mı G
1763 1763-1773. beyitler - G

Gerçi ḥāżırdur yanımdan var ġāyibden beter
Çünki yār görinmez oldı lā-żararāt-ı belā

Ey felek kimden göreyim sen mene cebr eylediŋ
Kim bu derd-i ʿaşḳına Maẓlūm'ı itdiŋ mübtelā

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Züleyḫā didi men özim giderem
Yā onı gitürürem yā ölürem

Yūsuf'ıŋ yanına gitdi ġażabnāk
Ona ayturdı k'ey dil-dār-ı bī-bāk

Niçün ḥālimġa itmezsen teraḥḥum
Yüzime birce baḫ itgin tebessüm

Gör ʿaşḳında ne yanmış cānım ey gül
Daḫı ḳalmupdur bir ṣabr u taḥammül

Var idi tā ki ṣabrım eyledim ṣabr
Dahi ḳalmupdı ṣabrım eyleme cebr

Başıŋa döndür ü āzādım eyle
Viṣāliŋe yetür dil-şādım eyle

Ve ger yoḫsa özimni öldürürem
Veyā özimni odġa yandururam

1772 a'da veznin tam çıkması için "var" kelimesi medli okunmalıdır.
1773 derd-i ʿaşḳına: derdi ʿaşḳına R (mh.)
1774 gitürürem: getürerem G
1775 gitdi: geldi G / ġażabnāk: ḳażabnāk G // Ona ayturdı: Oŋa yetürdi R
1776 Niçün ḥālimġa itmezsen: Nime ḥālimḳa ḳılmazsan R // Yüzime: Yüzimġa R / baḫ itgin: ḳılmasan R
1777 ʿaşḳında ne yanmış cānım: ʿaşḳıŋda nice yanmışam G // Daḫı: Dahi G / b'nin vezni bozuktur.
1778 Var idi: Var-idi G // Dahi ḳalmupdı: Daḫı ḳalmupdur R
1780 özimni öldürürem: özimi öldürür men G // özimni odġa yandururam: özimi ota yandurur men G

İteginden dutaram rūz-ı maḥşer
Ḳanımnı senden alsun Ḥayy-ı Ekber

Yanında eyledi çoẖ āh u nāle
Gözinden yaş tökerdi hem-çi jāle

Ona yalvardı çoẖdan çoẖlar ol māh
Ki belkim ḥāline raḥm itse ol şāh

G 44b Zi-bes kim eyledi çoẖ dād u bī-dād
Bu şiʿri oẖudı ol-serv-i āzād

[38. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1785 Ey cānānım bir teraḥḥum Tarı ḥaḳḳı ḳıl maŋa
Kim seniñ ʿaşḳıŋ odından yanmışam mis̱l-i ṣabā

R 43b Yalvararam men saŋa belki ki raḥm itseŋ maŋa
Çıẖmaġa gelmiş cānım gel derdime itgil devā

Ger maŋa raḥm itmeseŋ ḳalsun vebālim boynıña
Ne cevāb vireŋ eger senden ẖaber alsun Ḫudā

Pād-şāhım sen eger kim öldüren yā yanduraŋ
Ne olur yüzime baẖsaŋ tā olim senden rıżā

N'eyleyim ne çāre ḳılsam yandı cānım vāy vāy
Maẓlūm-ı bī-çāreem bir raḥm ḳıl ey pādşā

1781 İteginden: İtegiŋden G // Ḳanımnı: Ḳanımı G
1782 çoẖ: çoḳ R / u: - R
1783 Ona yalvardı: Oŋah yanurdı R
1784 u: - G // oẖudı ol-serv: oẖıdı ol serv G
1785 cānānım bir teraḥḥum Tarı ḥaḳḳı: Ey cinānım Tarı içün bir teraḥḥum R // b: Men seniŋ ʿaşḳına yandum odlara oldum hebā G
1786 Yalvararam: Yalvarurdum R / belki: belkim R // itgil: ḳılgil R
1787 maŋa: mene G / ḳalsun: ḳalur G // vireŋ: virreŋ G
1788 eger kim öldüren yā yanduraŋ: ger öldürürsen ü ger kim yanduriŋ R // Ne olur yüzime: N'ola ger yüzimġa R
1789 pādşā: padşāh G, R

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Züleyḫā'dan işitdi sözleri şāh
Düşüp aġlamaġa çekdirdi bir āh

Züleyḫā didi neme aġladıŋ sen
Nedendür bile cānım dāġladıŋ sen

O ney ki söyle od cānımġa çaḳdıŋ
Daḫı çoḫ aġlama cānımı yaḫdıŋ

Didi aġlaram ondan ey perī-zād
Ki ʿaşḳ-ı kimseden hīç olmadım şād

Ezelden ʿamme ʿaşḳımdan vurup dem
Uḳurlıḳdan ḳılup bed-nām-ı ʿālem

Daḫı atam maŋa saldı muḥabbet
Ki ḳardaşlar menden kesdi uḫuvvet

Meni ayırdılar cān teg bedenden
Ġarīb yerlere saldılar vaṭandan

Belā-yı çāh-ı zindān gördüm ondan
Cefālar çoḫ firāvān çekdüm ondan

Yüregim ḳan töker her dem yaşımġa
Kim ʿaşḳıŋdan neme gelsün başımġa

1790 çekdirdi: çekdürdi R
1791 bile cānım dāġladıŋ: kim cānımı dāġladı R
1792 - G
1793 Ki ʿaşḳ-ı kimseden: Seniŋ ʿaşḳıŋdan men G / ʿaşḳ-ı: ʿaşḳa R (mh.) / olmadım: olmanam R
1794 Ezelden ʿamme: Menim ʿammemi R // Uḳurlıḳdan ḳılup: Uġurlıḳda idip G
1795 Daḫı: Didim G / maŋa: mene G // Ki ḳardaşlar menden kesdi: Ḳardaşları maŋa kisdi R / b'nin vezni bozuktur.
1796 Ġarīb yerlere: Ġarīblıḳ yerġa R
1797 gördüm ondan: görmişem men G // çekdüm: gördüm G
1798 Yüregim ḳan: Yüregimden G / her dem yaşımġa: ḳanlar gözime G

Bu manṣıbda özimle istemem yār
"Fe-leyse ġayrahu fī'd-dāri deyyār"

Be-bāġ üstünde servi başı çekse
Sitemiŋ itişi başına degse

Ḳuyaş teg ʿālemi ḳılsa münevver
Ki sunın ẓulmeti eyler tekerrür

Çi ay doġsa ʿālemi rūşen itse
Ḫamunın girdi yüzin külḫen itse

Ḫudā istemez özine refīḳi
Tarı'na refīḳ ol olḳıl ḥaḳīḳī

R 44a Bugün men varum u ferdāda fānī
Menim cisminde olmaz cāvidānī

Onıñ ḥüsni hemīşe varı bāḳī
İki ʿālemde oldur yār u sāḳī

Züleyḫā didi k'ey bī-raḥm yārim
Daḫı ḳalmupdur bir ṣabr u ḳarārım

G 45a Seniŋ nūrıŋ maŋa ḳılmış tecellī
Ḫudāy ḥaḳḳı maŋa vir bir teselli

Gel ey cānım teraḥḥum ḳıl teraḥḥum
Yüzimġa birce baḫ itgil tebessüm

1799 özimle istemem: öz ile istemez R // "Fe-leyse ġayrahu fī'd-dāri deyyār": Onun dışında bir mülk sahibi yoktur (Arapça bir deyiş).
1800 1800-1805. beyitler - G
1804 varum u: varumu R (mh.)
1805 İki: İkki R
1806 Daḫı: Dahi G
1807 Seniŋ: Seniñ R / vir bir: virgil R

Niçe ildür seniŋ çün itmişem ṣabr
Daḫı ḳalmupdı ṣabrım eyleme cebr

Seneŋ ḫurşīd-i tābān men çi yulduz
Menim cānımnı sen yaḫdıŋ bu gündüz

Seniŋ yolıŋda ḳoydım mülk ü mālı
Ki senden belki görsem bir viṣāli

Seni aldım ki dermānım olasan
Ne ol kim āfet-i cānım olasan

Menim sözimġa ḳılmazsan iṭāʿat
Menim rāyıma gitmeñ birce sāʿat

Menim gül yüzime baḫmazsan ey-şāh
Bile yārlıḳ olur mı bāreka'llāh

Bu ṭarz ile iderdi āh u zārı
Velī Yūsuf'a hīç itmezdi kārī

Çi çoḫ yalvardı ona itmedi kār
Gözü yaşlu bu şiʿri itdi tekrār

[39. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
K'ey Yūsuf bir raḥm ḳıl tā başıŋa ḳurbān olim
Yüzime it bir naẓar tā ḳaşıŋa ḳurbān olim

1809 Niçe: Nice R / seniŋ çün: seniñ-çün R // Daḫı: Dahi G / ḳalmupdı: ḳalmupdur R / ṣabrım: ṣabrum R
1810 Seneŋ: Seneñ R // Menim cānımnı sen yaḫdıŋ: Meniŋ cānımı yaḫdıŋ sen G
1811 Seniŋ: Seniñ R / ü: - R
1812 aldım: aldum G / G'de 1812 ve 1813. beyitler birbirinin yerine yazılmıştır.
1813 Menim sözimġa: Meniŋ sözime G // Menim rāyıma gitmeñ: Meniŋ rāyımla gitmeŋ G
1814 - G
1815 Bu ṭarz ile iderdi: Bile eylerdi çoḫ çoḫ G / u: - G
1816 1816-1820 beyitler - R

Çıḫmaġa gelmiş cānım ẓālim mürüvvet çaḳıdur
Bir mürüvvet ḳıl maŋa tā bende-i fermān olim

Hicrānıŋdan yandı cānım hani ol ṣabr u ḳarār
Zühre teg olgin muḳārin aya gel ḫandān olim

Niçe illerdür seniŋ çün çeker idim intiẓār
Ḳoyma Maẓlūmī kimi kūyında ser-gerdān olim

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Yūsuf didi ona k'ey mihrbān yār
Meni dutma bu yerde bile düşvār

Ṣabır ḳıl ṣabr miftāḥü'l-ferecdür
Ṭılısma kim ṭılısmıŋdan ḫaricdür

G 45b Ṣabırla dāneden baş çekse ḫūşe
Ḫūşeden ḫalḳa virse zād u tūşe

Eger bir ṣayd gicrek düşse dāma
Big ondandur bulansa bir ḥarāma

Eger ṣabr eyleseŋ yetseŋ murāda
Ki Kevs̱er'den içersen cām-ı bāde

Bu ṭarz ile ona virdi tesellī
Bu şiʿri oḫıdı itdi tecelli

1821 ona: oŋa R
1822 ḫaricdür: ḥaricdür G (mh.)
1823 Ṣabırla: Ṣabrıyla R / çekse: çıḫsa R // Ḫūşeden ḫalḳa virse: Ki ḫalḳa virsün ḫūşe G / u: - G
1824 düşse dāma: dāmġa düşse R // bulansa bir ḥarāma: ki düşse ... olsa R
1825 1825-1830 beyitler - R

[40. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

K’ey Züleyḫā çekme ġam āḫirdeki yāriŋ menem
Ger bugün ṣabr eyleseŋ daŋla hevādārıŋ menem

Ger meni doġrı seversen gel meni āzād ḳıl
Tā ki Tarı yāriŋ ola yār-ı ġam-ḫˇārıŋ menem

Ger ki menden el götirseŋ imdi dil-şād eyleseŋ
Tarı’nıŋ ḥaḳḳı ki āḫirdeki dil-dārıŋ menem

Dil-ber aytur Maẓlūm’a kim ġuṣṣa yeme şād ol
İkki dünyāda seniŋ yār-ı nigehdārıŋ menem

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Züleyḫā didi hani ṣabr u ṭāḳat
Ki senden ayrı dursam birce sāʿat

Cānım çıḫmaḳdadur raḥm eyle ey cān
Ki cānım başıŋa miŋ ḳaṭla ḳurbān

R 44b Yüregimden eger olsaydıŋ āgāh
Mene raḥmıŋ gelürdi gāh [ü] bī-gāh

Ne fāyda ki degülsen sen ḫaberdār
Ki ʿaşḳıŋ nice ḳılmış cānıma kār

Menim cānımġa ne otlar düşüpdür
Yanaram men saŋa ḫoşlar düşüpdür

1827 Züleyḫā: Züleyḫāh G (mh.)
1831 Züleyḫā: Züleyḫāh G
1832 ḳaṭla: defʿa G
1833 olsaydıŋ: alsaydıŋ R // Mene: Maŋa R
1834 - G
1835 Menim cānımġa: Ġarīb cānıma G

Ġamım yük yük yıġılmış ġuṣṣa çoḫ çoḫ
Ġarībem n’eyleyem bir ġam-ḫˇārım yoḫ

Menim derdim çoḫ olmış eyle dermān
Yavuḳdur ḥasretiŋden vireyüm cān

Maŋa raḥm eyle kim zār u ġarībem
Viṣāliŋden gel itme bī-naṣībem

Ki ḳalmupdur daḫı bir ṣabr u ārām
Bu şiʿri aŋlagil ey şāh-ı eyyām

[41. Gazel]
fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1840 G 46a Ṣabrımız ḥadden aşupdur ey ṭabīb-i bī-vefā
Bī-mürüvvet eylegin gel derdimi itgin devā

Niçe müddetdür seniŋ bīmār-ı hecriŋ olmışam
Birce inṣāf eyle gel bīmārıŋa vir bir şifā

Yandurupdur derd-i hicrānıñ meni pervāne teg
Gel otım üstine bir su sipginen mihr-i Ḫudā

Tā ki ṣabrım var-idi ḳıldım taḥammül yolıŋa
Ṭāḳatim yoḫdur daḫı ey bī-mürüvvet pādşā

Maẓlūm-ı bī-çāreem dermāndeem zār u ġarīb
N’ola ger ḥācetimi ḳılsaŋ keremiŋden reva

1836 yıġılmış: yıḳılmış R // ġam-ḫˇārım: ġam-ḫˇārī R
1837 Menim: Meniŋ G // vireyüm: vireyim G
1838 Maŋa: Mene G / eyle kim: eylegin G // Viṣāliŋden: Viṣāliŋde R
1839 daḫı: dahi G // aŋlagil: aŋlagin G
1840 1840-1844. beyitler - R
1843 pādşā: pād-şāh G

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Çi ḥadden keçdi istiġnā-yı Yūsuf
Züleyḫā ḳaldı vü sevdā-yı Yūsuf

Gicelerde yoḫ idi bir ḳarārı
Ḳaraldı bile rūz u rūzgārı

Ki hīç ṭarz ile dutmaz-idi ārām
Kiçürürdi bu ḥasret ile eyyām

Bile dīvāne oldı ol perīveş
Ki pervāne göre meniŋ şemʿ-i āteş

Çi derdi tapmadı hīç yerde dermān
Onı ḳıldı müşevveş nār-ı hicrān

Gidip dāyesine yalvardı ol-māh
Ki degilsen meger ḥālimden āgāh

Ne çün bu işde eylersen tekāhül
Nedendür kim oturmışsaŋ teġāfül

Olam haçana teg mehcūr ondan
Ki çoḫdan olmışam rencūr ondan

Çi bīgāne olup maḥrem menimle
Ne ḥāṣıl ger ola hem-dem menimle

1845 keçdi istiġnā-yı Yūsuf: kiçdi Yūsuf hicrānı çoḫ G // ḳaldı vü sevdā-yı Yūsuf: hem-çi geldi nice kim oḫ G
1846 yoḫ idi: yoḫ-idi G // u: - R
1847 Ki hīç ṭarz: Bu ṭarza R / dutmaz-idi: dutmaz idi R // Kiçürürdi bu: Kiçürür idi R
1848 meniŋ: meniñ R
1849 tapmadı hīç yerde: hīç yere yetmedi R
1850 Gidip: Gidüp G // meger: menim G
1851 Ne çün bu işde: Temām işlerde R // Nedendür kim: Nemedendür R
1852 teg: ten G // çoḫdan: çoḫdur R / rencūr: mehcūr R
1853 bīgāne: maḥrem R / maḥrem: bī-gāne R // ger: kim G / hem-dem menimle: maḥrem meniŋle G

Gice gündüz menimle vardu hem-rāh
Ne fāʾide yüzimġa baḫmaz aṣlā

Her ol ʿāşıḳ ki ʿaşḳından nefūrdur
Ve ger kim yavuḳ olsa hem ki dūrdur

Çi peyvend olmasa cān u dilinden
Bulunmaz muttaṣıl āb [u] gilinden

N'ola ger eyleseŋ bir mihrbānī
Ḳayursaŋ maŋa ol ārām-ı cānı

G 46b Cevābıŋ virdi dāye k'ey perī-zād
Seni görgeç perīden eylemez yād

R 45a Yaradupdur Ḫudāy yaḫşı cemāliŋ[1261]
Kim ola istemez vaṣl u viṣāliŋ

Eger naḳḳāş-ı Çīn naḳşıŋı çekse[1262]
Her ol büt kim onı görse dirilse

Eger kim daġlar görsün zemānī
Tökülür ondan āb-ı zindegānī

Eger kim bāġa girseŋ ʿişve-engīz
Diraḫtlar itsiler yüz naġme āvīz

1854 vardu: vardı G // fāʾide: fāyda G, R
1855 ʿāşıḳ ki ʿaşḳından: maʿşūḳ kim ʿaşḳında R // yavuḳ: yoḫ G
1856 - G
1857 Ḳayursaŋ: Ḳayırsaŋ G
1858 Cevābıŋ: Cevābın G // görgeç: görgec G / perīden: birinden G
1859 Ḫudāy: seni R // vaṣl u: ola R
1860 naḳḳāş-ı: naḳḳāşı R // dirilse: dirse R
1861 daġlar görsün: daġlu görsiŋ R / a'da "daġ" hecesi medli okunmalıdır.
1862 girseŋ: seyriŋ G // itsiler: itselerG

Ve ger kim Ehremen yüziŋi görsün
Müselmān ola yanıŋda otursun

Eger yırlamaḳıŋ bülbüle ḳonsa
Gelüp pervāne teg başıŋa dönse

Bu yaḫşılıḳa dermānde nedensen
Bile ḥayrān [u] ermānde nedensen

Bu ġamzelü ḳaşıŋdan oḫ [u] yay ḳıl
Şikār-ı ol nigār-ı dil-rübā ḳıl

Saçıŋdan oŋa ḳayır bir kemendī
Ayaġlarına vurdur eyle bendī

Yüziŋi görset oŋa köŋli alḳıl
Kirişme ile il boynına salḳıl

Yüzine bile itgil bir tebessüm
Ki der-dem ḥāliŋe ḳılsun teraḥḥum

Onıñ gözini sīmīn-gūne ḳıl bāz
Ki çevgān teg saŋa olsun ser-endāz

Yüziŋde ḳoy bile bir ʿanberī ḫāl
Ki tā kim baḫsa oŋa eylese ḥāl

1863 Ehremen: Ermenī R / görsün: görse R // ola: ola vü R / otursun: dursa R
1864 bülbüle: bülbülġa R
1865 dermānde: dermende G // ermānde: ermende G
1866 oḫ: R // dil-rübā: dil-rübāy R
1867 vurdur: vardur R
1868 Yüziŋi: Yüziŋ G / köŋli alḳıl: köŋlini alġıl G // salḳıl: salġıl G
1869 itgil bir: eylegil G
1870 - G
1871 ʿanberī: ʿanberīn G

Oŋa görsetgineñ ol sāḳ-ı sīmīn
Kim ondan ötri ola zār u ġamgīn

Yanında bile nāz u ġamze ile
Onı bir dem öziŋle ġamze eyle

Ḳaşıŋdan bir kirişme ḳıl işāret
Ki vaṣlıŋdan vire der-dem beşāret

Bile itgil onıŋla ʿaşḳ-bāzī
Ki derdleriŋe itsün kār-sāzī

Züleyḫā didi k'ey yār-ı vefādār
Menim işim olupdur bile düşvār

R 45b, G 47a Ki hergiz yüzime bir baḫmaz ol yār
Nice cevlān idim ḳılsam giriftār

Eger eylerdi yüzimġa nigāhī
Ḥālimġa raḥm iderdi gāh gāhī

Eger kim ay olim yüzime baḫmaz
Eger kim gün olim naẓar da salmaz

Gel ana derdime ḳıl birce dermān
Kim ölürem ḳalur köŋlimde ermān

Züleyḫā dāyesine aġladı zār
Yanında eyledi bu şiʿri tekrār

1872 görsetgineñ: görsetginen G // u: -G
1873 bir dem: yerde R
1874 - G
1875 onıŋla: onıñla R
1876 Züleyḫā: Züleyḫˇāh G (mh.) // olupdur bile: bile olupdı G
1878 yüzimġa: yüzime R
1879 ay olim: öleyüm R // Eger: Ve ger R / naẓar da salmaz: gözimġa baḫmaz R
1880 ḳıl: -G / dermān: devā ḳıl G
1881 1881-1886. beyitler - R

[42. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

N’eyleyem ẓālim ki hīç kim derdime ḳılmaz devā
Bu ne bī-dermān belādur gör ne tapulmaz devā

Ey ṭabīb-i ʿaşḳ bir inṣāf eyle dermān yetür
Her nice bilem ki hergiz ḥācetim olmaz revā

Bilmenem men ne yaman itdüm ki dönmiş[dür] ḥālim
Ol ḳadar baḫtım ḳaralmış kim mene baḫmaz Ḫudā

Bes ki ġamdan lāġer ü zār u żaʿīf olmış tenim
Ḳorḫar āhımdan bile devrimġa dönmez hem belā

Bār İlāhā Maẓlūm’ıŋ derdini artur dem-be-dem
Çün-sitemden ġayr Maẓlūm istemez bir āşnā

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Didi dāye oŋa k’ey cān-ı māder
Yūsuf’dan ötri olma çoḫ mükedder

Ki bir ḥīle onıñ-çün eylerem sāz
Kim elbette seniñle ola hem-rāz

Bu şarṭ ile ki çoḫ ḫarc eyleseŋ zer
Vireŋ fīrūze vü laʿl ile gevher

Ḳayırsam ondan ötri bir ʿimāret
Ki ʿaḳlını ide tārāc [u] ġāret

1883 b’nin vezni bozuktur.
1887 ötri olma çoḫ: ötr çoḫ olma G
1888 onıñ-çün: onıŋ G
1889 fīrūze vü: fīrūz ile G

Hamu yerlerde naḳşıŋ çekse naḳḳāş
Onıñ naḳşı ile birbirle yoldaş

Çi Yūsuf birce dem onları görsün
Deliler teg sene ḳarşu yügürsün

G 47b Yüregine düşe mihr-i cemāliŋ
Kim özi istese senden viṣāliŋ

Bile olsun ki il boynıŋa salsun
Bile kām-ı dilini senden alsun

Yetürsün saŋa āb-ı zindegānī
Seniñle itse yaḫşı kāmrānī

Çi dāyeden işitdi oldı ḫoş-ḥāl
Ona virdi firāvān ḫoş zer ü māl

Ki ḳayırsun onıñ-çün bir gülistān
Hamu naḳḳāş çoḫ şemʿ-i şebistān

Bile aytur ʿimāret eyleyen kāḫ
Ki oldı dāye ol taʿbīre güstāḫ

İle getürdi bir üstād-ı māhir
Ki miŋ ṣanʿat ilinde idi ẓāhir

1891 naḳşı: naḳşa R
1892 dem: - G / onları: onları çi G // Deliler teg sene ḳarşu: Delileriŋ seniñ sarı R
1893 mihr-i: mihr ü G
1894 il boynıŋa: el boynıña R // kām-ı dilini: kām u dilini G, kām u diliniñ R
1895 Yetürsün: Yetürs R // Seniñle: Seniŋle G / kāmrānī: kāmrānlıḳ G
1896 Ona: Oŋa R / ḫoş: çoḫ G
1897 onıñ-çün: onıŋ-çün G // çoḫ şemʿ-i şebistān: eyler ü serv-bostān G
1898 oldı: çoḫ R / ol taʿbīre: olup taʿmīr R
1899 üstād-ı: üstād u R

1900 Buyırdı dāye k'ey üstād-ı bennā
Münaḳḳaş yeddi iv eyle müheyyā

Ki yeddi āsmān hamu münaḳḳaş
Gülistān-ı İrem teg yaẖşı dil-keş

Bile ḳayırdı ol üstād-ı bennā
Mis̱āl-i Yūsuf [u] şekl-i Züleyẖā

Ki birbirle ola maʿşūḳ [u] ʿāşıḳ
Yatup bir yerde dil-dār-ı muvāfıḳ

R 46a Açupdur birbire yaẖşıca āġūş
Çeküpdür birbire yaẖşıca ber-dūş

1905 Salupdur birbiriniñ boynına ḳol
Ḳoyupdur birbiriniñ iline gül

Gehī birbir[i]niñ yüzin öperler
Gehī birbirniñ dudağın emerler

Yatup bir yerde maʿşūḳ ile ʿāşıḳ
Yatup yuẖuda ikki yār-ı ṣādıḳ

Ol ivlerde yoẖ idi bir mis̱ālī
Olarıŋ tims̱ālinden ola ẖālī

1900 Buyırdı: Didi G / k'ey: ki ey G // iv eyle: ivler ḳıl R

1901 āsmān: R // yaẖşı: yaẖşı ol G / Bu beyit G'de der-kenârda yer almaktadır.
1902 b: Yūsuf'ıŋ şeklini birle Züleyẖāh G
1903 ola maʿşūḳ [u]: otırmış gerçi R // Yatup: Olup R / bir yerde: birbire R / -ı: u R
1904 Açupdur: Açıpdur G // Çeküpdür: Durupdur G / yaẖşıca ber-dūş: ikkisi medhūş G
1905 Salupdur birbiriniñ: Salıpdur birbiriniŋ G // Ḳoyupdur: Ḳoyıpdur G / iline: ağzına R
1906 - G // b'nin vezni bozuktur.
1907 yerde: yerde ol G / ile: - G // b: Düşüp yuẖuya dil-dārı muvāfıḳ G
1908 yoẖ idi: yoẖ-idi G // Olarıŋ: Olarnıŋ G

Bu ṭarz ile çi ivler oldı ṭayyār
Gidüp dāye onı ḳıldı ḫaberdār

Çi ivleri bile ḳayırdı üstād
Olara virdi zīnet ol perī-zād

G 48a Hamu esbābını eyledi ṭayyār
Buyurdı Yūsuf'a itsiler aḫbār

Gidip dāye onı ḳıldı ḫaberdār
Kim istedile seni ey nikū-kār

Didi kim yaḫşıdur oldı revāne
Yetişdi ivlere şāh-ı yegāne

Ḳapudan çünki girdi māh-ı tābān
Yerinden turdı ol-serv-i ḫırāmān

İlinden dutdı ḳıldı itdi mihrbānī
Apardı ivlere ol yār-ı cānı

Ḳapusına vurup bir ḳufl-ı muḥkem
Ḫiṭāb itdi ona k'ey yār-ı hem-dem

Digil imdi neme virreŋ cevābım
Ki senden ötri çoḫdandur kebābım

1909 b: Gidip Züleyḫā'ya eyledi iẓhār G
1911 b: Gidüp Yūsuf'ı eyledi ḫaberdār G
1912 Gidip: Gidüp G / onı ḳıldı ḫaberdār: Yūsuf'ı itdi iẓhār G // Kim istedile: Gel isterler G / ey: şāh-ı G
1913 Didi kim yaḫşıdur: Yūsuf yola düşüp G // ivlere şāh-ı: çünki onda o R
1914 Ḳapudan çünki girdi: Çi girdi ḳapuya ol G
1915 ḳıldı: itdi G // Apardı: Aparup G
1916 ona: oŋa R
1917 Digil: Digin G

Daḫı ḳalmupdı bir ṣabr u ḳarārım
Çıḫıpdur öz ilimden iḫtiyārım

Ḥālimġa bir teraḥḥum ḳıl ġarībem
Diyār u yārdan men bī-naṣībem

Menim derdim çoḫ olmış eyle dermān
Yavuḳdur ḥasretiŋden vireyim cān

Didi kim itmezem hergiz günāhı
Ki vardur Ḥaḳ teʿālā teg güvāhı

Züleyḫā salmadı munca sözini
Öbir ivġa apardı nāzenīni

R 46b O iviŋ ḳapusın hem itdi muḥkem
Tażarruʿ eyledi k’ey yār-ı hem-dem

Ki bu iv vardur yaḫşıca ḫalvet
Menim boynımġa el sal eyle ṣoḥbet

Didi hergiz kişi bāġına girmem
İyesiz bāġdan bir ġonçe dirmem

Bu ṭarza ile oḫurdı fesāne
Aparurdı onı ḫāne-be-ḫāne

1918 Daḫı: Dahi G / ḳalmupdı: ḳalmupdur R // öz ilimden: ilinden hem R
1919 Diyār u yārdan men: Viṣāliŋden gel itme R
1920 olmış: imiş R // vireyim: vireyüm R
1921 kim itmezem: olmaz bu iş G / günāhı: günāhdur G // b: Bu cürme Ḫāliḳ-i ekber güvāhdur G
1922 salmadı: sanmadı G / munca: bolca R
1923 O iviŋ ḳapusın: Onı ḳapusını R // k’ey yār-ı hem-dem: oŋa mülāyim R
1924 a’da “var” hecesi medli okunmalıdır. // boynımġa: boynıma G
1925 bāġdan: bāġda R / ġonçe: ġonceye R
1926 ṭarza: ṭarz G / oḫurdı: füsūn ile G // onı ḫāne-be: ḫāneden özge R

Her ivde ayturardı özge rāzın
Onıŋ-çün çaldururdı özge sāzın

G 48b Çi altı ivde olmadı müyesser
Onıŋ işinde ḳaldı zār u mużṭarr

Onı yeddimçi ivġa iltdi ol-māh
Ki belkim ondan açulsun bu dergāh

Murādın istedi yeddimci ivden
Devā tapmadı yār iss-i devādan

Belā bu yolda yoḫdur nā-ümīdī
Giceden son gelür ṣubḥ-ı sefīdī

Eger işiñde ey dil tapmasaŋ kām
Gerek sen nā-ümīd olmasaŋ encām

Süḫan-zīnet viren sözinden açḳan
Bu yeŋi gülleri ʿālemġa saçġan

Bu yeŋi güllere ḳıldı temāşā
Düzetdi ḳıṣṣa-ı Yūsuf Züleyḫā

Çi heftüm ḫāneye nevbet yetişdi
Züleyḫā āh [u] vāveylāya düşdi

Didi Yūsuf gözime gel ayaġ bas
Menim sözimġa gel bir dem ġulaḳ as

1927 ayturardı: ayturdı R
1928 olmadı: almadı R // Onıŋ: Onıñ R / u: - R
1929 yeddimçi ivġa: yidimçi ive G / iltdi: iltti R // ondan açulsun: onda açılsun G
1930 yeddimçi ivden: yeddi ivinden R // b: Kim ola ḳurtara bile belādan R
1932 işiñde ey dil: kim öz işinde R // sen: - R / encām: ey ḫām R
1933 1933-1961. beyitler - R
1934 temāşā: temāşāh G (mh.) // Züleyḫā: Züleyḫāh G (mh.)

Bu yeddimci ivi itgin müzeyyen
Yüziŋden oldı rūşen nice gülşen

Çi girdi içeri ol māh-ı tābān
Yüzinden oldı rūşen çün gülistān

Ḥarīmi gördi onda hīç kim yoḫ
Raḳībden onda birce ters [ü] bīm yoḫ

Yūsuf'a ʿarṣa-ı meydān olup ney
Ṭamaʿ cānına hem otlar düşüp ney

Züleyḫā ʿāşıḳına mest-i cānān
Yüz miŋ köŋül ile mecnūn [u] ḥayrān

Şīrīn dilli bile ol-māh-ı tābān
Apardı onı o serv-i ḫırāmān

Serīr üstinde taşladı özini
Bile doldurdı yaş-ile gözini

Gel ey Yūsuf āhımdan bir ḥaẕer ḳıl
Menim yüzime bir defʿa naẓar ḳıl

G 49a Meniŋ gül yüzimi görseŋ nice māh
Mene raḥm eyleseŋ elbette ey-şāh

Meni haçana teg ḥayrān ḳoyarsan
Bile ḥayrān [u] ser-gerdān ḳoyarsan

Cānım çıḫmaġdadur ey-nāzenīn yār
Yüzimġa ḳıl tebessüm ey nīkū-kār

1941 b'nin vezni bozuktur.
1946 teg: ten G (mh.)

Bile derd-i dilini çoḫ diyerdi
Yūsuf'a şevḳini iẓhār iderdi

Velī Yūsuf gözin tikmiş ayaġa
Salup başın utanmaġdan aşaġa

İviŋ ferşine tikdürdi gözini
Ḳucaḳlup bir biri gördi özini

Görüp hem onda bir ṣūret çekilmiş
Ḳucaḳlup bir biri yaḫşı eğilmiş

Ḳapusını eger dīvār gördi
Müzevvec ikki gül-ruḫsār gördi

Züleyḫā şekli görindi gözine
Naẓar saldı Züleyḫā'nıñ yüzine

Züleyḫā şol naẓardan tapdı ümmīd
Kim ola başına nūr sala ḫurşīd

Didi gel imdi derdimi devā ḳıl
Öz vaṣlıŋdan menim kāmım revā ḳıl

Ki senden ötri çoḫ yanmış bu cānım
Yanıpdur hamu maġz-ı üstüḫˇānım

Seniŋ çün çekmişem men çoḫ cefālar
Meniñ başıma çoḫ gelmiş belālar

Niçe ildür bile dīvāne oldım
Temīz ü ʿaḳldan bīgāne oldım

1952 ikki: ikki ikki G (mh.)
1955 b'nin vezni bozuktur.

Ġarīblıḳ yere senden ötri düşdim
Bu yüz miŋ cebri senden ötri çekdim

Meni şehr ü diyārımdan sen itdiŋ
Daḫı ḫ˘īş ü tebārımdan sen itdiŋ

Meni ʿaşḳıŋda sen şeydā ḳılupsan
Mıṣır şehrinde hem rüsvā ḳılupsan

Bir özge ḳapunı dögdür ki nā-gāh
Ola kim açula ondan çıḫa māh

Sen ey Maẓlūm nevmīd olma zīnhār
Ki Tarı'dur kerīm [ü] ḳudreti var

Derdiŋe ḳıla vü der-dem devālı
Kereminden vire bir dem şifālı

Düşübem ḫalḳ arasın dilde senden
Olıp rüsvā aralarında senden

G 49b Seniŋ ʿaşḳıŋda yoḫdur ṣabr u tābım
Seniŋ hecriŋde yoḫdur ṣabr u tābım

Meni çoḫlar daḫı bī-tāb ḳoyma
Bile bī-ḫūrd ü hem bī-ḫ˘āb ḳoyma

Maŋa raḥm eyle maẓlūm u ġarībem
Diyār u ḫān-māndan bī-naṣībem

1959 yere: yerde G (mh.)
1962 1962-1965. beyitler - G
1963 ḳudreti: ḳudrete R (mh.)
1966 Seniŋ ʿaşḳıŋda yoḫdur ṣabr u: Seniñ ʿaşḳıñda ilde yoḫ mı R // Seniŋ: Seniñ R / yoḫdur ṣabr u tābım: yoḫ mı ḫūrd ü ḫābım R
1967 daḫı: dahi G // Bile: İle G / ü hem: ile G
1968 maẓlūm u: maẓlūmı R // Diyār u ḫān-māndan: Viṣāliŋde gel itme R

Bile odlar düşüp cānımġa sensiz
Ki olsun teşne susız cān bedensiz

Menim cānımġa odlar çoḫ düşüpdür
Yanuram men saŋa ḫoşlar düşüpdür

Temāşā eyleriŋ sen yanmaġımdan
Ölürem men gülersen cānmaġımdan (?)

Ġamım yük yük yıḳılmış ġuṣṣa çoḫ çoḫ
Ġarībem n’eyleyem bir ġam-ḫordım yoḫ

R 47a Menim derdim çoḫ olmış eyle dermān
Yavuḳdur ḥasretiŋden vireyüm cān

Büyük Tarı’nıñ ḥaḳḳı ile sevgend
Kim oldur cümle-i ḫalḳa Ḫudāvend

Virüpdür ol saŋa bu zīb ü zīnet
Ḳılupdur nūr ile rūşen cibillet

Onıñ nūr ile yüziŋdür münevver
Onıñ ʿıṭr ile boynıñdur muʿaṭṭar

Şu ḳaşıñ ḥaḳḳı kim vardur iki yay
Kim āsmānda görinse ikice ay

1969 odlar: otlar R / cānımġa: cānıma R // Ki olsun: Kim olup G
1970 1970-1973. beyitler - G / Yanuram: Yandurdım R (mh.)
1972 b’nin vezni bozuktur.
1973 ḥasretiŋden: R (mh.)
1974 Tarı’nıñ ḥaḳḳı ile: Teŋri ḥaḳı içün bola R // oldur: olur G
1975 ol: o G / zīnet: zīver G // Ḳılupdur: İdüpdür G / rūşen cibillet: ol zīb ü zīver G / cibillet: cibilliyyet R (mh.)
1976 Onıñ nūr ile yüziŋdür: Onıŋ nūrındandur yüziŋ G // Onıñ ʿıṭr ile boynıñdur: Onıŋ ʿıṭrındandur yüziŋ G
1977 1977-1979. beyitler - G / iki: ikki R

Ḥaḳı şol kâkül-i zülfiŋ ḳaralar
Ki salanup düşüp çoḫ ʿanberīler

Ḥaḳ-ı müşgīn ḫāliŋ gül-reng yüziŋde
Ki nāz u ġamze kim vardur göziŋde

Bu şīrīn gülmegiŋ ġonçe dehenden
Kim aparup meniŋ ʿaḳlımı menden

Şu hecrümdem kim ondan sīne-dāġım
Şu ol tenden ki yaḫdı çün çerāġım

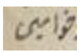
Ḳasem şol ʿaşḳa kim dutmış yaḫamnı
Ki yaḫupdur meniŋ var u yoḫumnı

Ki cānsız cānıma vir cān Yūsuf
Ölürem vir mene īmān Yūsuf

Menem susız sen āb-ı zindegānī
Menem cānsız sen cān-ı cāvidānī

Gitür ey gül-i ter ḫurmā zi-men şīr
Ḳoyan tū ḫuncede gel itme taḳṣīr

Ki menden süt senden tāze ḫurmā
Ve ṣarfa yete rehlik ey şehenşāh

1978 Ḥaḳ-ı: Ḥaḳı R (mh.)
1979 Ḥaḳ-ı: Ḥaḳı R (mh.)
1980 Kim aparup meniŋ ʿaḳlımı: Aparupdur nice ṣabrımı R
1981 - G
1982 yaḫamnı: yaḫamı R // yaḫupdur meniŋ var u yoḫumnı: yaḫmışdı menim bu var R
1983 cānsız cānıma: varsız cismime R // vir mene īmān: men saŋa vir cān R
1984 b'nin vezni bozuktur.
1985 - G // bu: tu R (mh.)
1986 - R

Bu süt [ü] ḫurmādan gel ḳūt-ı cān vir
Ki cān virmekdeem bir dem emān vir

Cevābın virdi Yūsuf k'ey perī-zād
Seniñle eylemez hīç kim perī yād

Meni imdi bu yerde dar dutma
Bile darlıḳda hem nā-çār dutma

Bu maʿṣūmlıḳ şīşeme daş vurma
Günāh-ile meni odlarġa sürme

Şu Tarı ḥaḳḳı kim bī-çūn-ı çūndur
Kim allim nūrı hem ol nūrdandur

Ṣūretinden olup cāndan hüveydā
Onıñ varlıḳdan oldı ḫalḳ peydā

G 50a Onıñ baḥrinde yeddi çarḫ-ı devvār
Suyıñ üstinde durupdur ḥabābvār

R 47b Ḳasem pāklere k'ondan doḳmışam men
Bu yaḫşılıḳa yerde düşmişem men

Olardan aḫterim raḫşān olupdur
Seḥerim laʿl-i zer-efşān olupdur

1987 Bu süt [ü]: Bu yaḳu G // Ki: Bu R / virmekdeem: virmekdenem R
1988 Seniñle eylemez: Seniŋ ḥüsniŋden G / kim: itmez G
1989 a'da "dar" kelimesi medli okunmalıdır. // darlıḳda hem: darlıḳdaam G
1990 şīşeme: R / a'da "daş" kelimesi medli okunmalıdır. // Günāh-ile: Günāh ile G / sürme: salma G
1991 Tarı ḥaḳḳı kim bī-çūn-ı çūndur: Teŋri'ni ḥaḳı içün ki çindür R // nūrı: nūr G
1992 - G
1993 Onıñ: Suyıŋ G // Suyıñ: Suyıŋ G
1994 k'ondan: ondan G // yerde: ḥīle G
1995 Olardan aḫterim: Olarda iḥtirām R

Ki ger indi meni dil-şād ḳılsaŋ
Bu gülşenden meni āzād ḳılsaŋ

Yavuḳlıḳda göreceksen viṣālim
Götürme boynıŋa imdi vebālim

Naṣīḥatlar ḳılup ona firāvān
Bu şiʿri oḫıdı ḫoş-ḥāl [ü] şādān

[43. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

K'ey Züleyḫā çekme ġam k'āḫir görürsen rūy-ı yār
Ger kim istese Ḫudāy'ıŋ işitirsen būy-ı yār

Hīç kimi nevmīd itmüpdür seni hem eylemez
Ger ona bağlasaŋ ümīdiŋ taparsaŋ kūy-ı yār

Yār ḥāżırdur hemīşe hani yāri isteyen
Gör ki ne yaḫmış onı ol nergis-i cādū-yı yār

Aḳ yüziŋde ḳara ḫāliŋi çi gördim ʿanberīn
Günimi ḳıldı ḳara Hindū kimi şehlā-yı yār

Zülfleriŋ vaṣfını itdi Maẓlūm çekdi bir āh
Ḥālimi itdi perīşān müşg-çīn-i gīsū-yı yār

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Züleyḫā didi k'ey şāh-ı cüvān-baḫt
Ki hem tācıŋ müyesser ola hem taḫt

1996 indi: imdi R // gülşenden meni: ḫalvet ivġadan R
1997 göreceksen: göreçeksen R // boynıŋa: boynıña R
1998 ona: oŋah R // oḫıdı ḫoş-ḥāl [ü] şādān: oḫudı ol-şāh-ı ḫūbān R
1999 Ger kim: Ki ger G / būy: gūy G
2000 ona: oŋa R / ümīdiŋ taparsaŋ: ümīdiŋi tapar R
2001 yāri: bir yār G // onı: oŋah R (mh.) / ol nergis-i cādū-yı: bu gözleri ḫumār G / cādū-yı: cādı R (mh.)
2002 Aḳ: Ay G // Hindū kimi şehlā-yı: ol ḫāliŋ Hindū-yı R
2003 - R / a'nın vezni bozuktur.

Menem susız susızdan isteme tāb
Ki taşlasun ṣabāḥa işdügi āb

Cānım çıḫmaġdadur raḥm eyle ey göz
Durabilmem bu gice hem bu gündüz

ʿAceb ṭāḳatsizem ārāmımı vir
Ger istersen ve ger yoḫ kāmımı vir

Yüregim oḫuŋa oldı nişāne
Kim eylersen bile çoḫlar bahāne

G 50b Bahāne igrilıḳdur ḥīle-sāzī
Degüldür bu ṭarīḳ-i ʿaşḳ-bāzī

Yūsuf didi maʿāẕa'llāh günehdür
Ki çeksem men ḫacālet bu yamandur

Maʿāẕa'llāh kim igri yol baṣim men
Bu ḥīleleriŋe ḳulaḳ asim men

Durabilmem ki bir sāʿat durayım
Durabilsem daḫı kimden göreyim

Züleyḫā didi āḫir çıḫdı cānım
Kül oldı hamu maġz-ı üstüḫ̌ānım

2005 taşlasun: tapsun R / işdügi: icdügi R
2006 çıḫmaġdadur: çıḳmadadur R // Durabilmem bu gice hem: Düzebilmem giceye ten G
2007 ārāmımı: ārāmmı R // yoḫ: kim G
2008 oḫuŋa: oḫuŋah R
2009 igrilıḳdur: egrilıḳdur G / sāzī: sāzlıḳ G // Degüldür: Degildür G / bāzī: bāzlıḳ G
2010 - R
2011 kim igri: ki egri G / başim: basim G // ḳulaḳ asim: ḳulaġ asim R
2012 Durabilmem: Düzebilmem R / durayım: durayum R // Durabilsem: Eger dursam R / kimden göreyim: hardan göreyüm R
2013 Züleyḫā didi: Seniñ derdiŋden R

Gör ey ẓālim ne yaḫmışdur bu dāġıŋ
Neler itmiş maŋa derd-i firāḳıŋ

2015 Bu kişverde düşüp āvāre senden
Kebābem görmedim bir çāre senden

R 48a Ġamıŋdan çekmişem bī-çārelikler
Hemīnden görmişem āvārelikler

Seniñ yüziŋ maŋa itmiş tecellī
Ḫudāy ḥaḳḳı maŋa vir bir tesellī

Maŋa dirsen ki imdi eylegin ṣabr
Hani ol ṣabr [u] ṭāḳat eyleme cebr

Çi öz işinde ḳaldı zār u ḥayrān
Bu şiʿri oḫudı giryān [u] nālān

[44. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

2020 Hani ol ṣabr ile ṭāḳat çıḫdı cānım vāy vāy
Hicrānıŋdan yandı maġz-ı üstüḫˇānım vāy vāy

Bir teraḥḥum ḳıl maŋa vaṣlıŋdan itme bī-naṣīb
Yandı otlara meniŋ dīn ü īmānım vāy vāy

Bī-vefā dünyāda hecrinden beter yoḫdur belā
Yandı hecriŋden menim rūḥ-ı revānım vāy vāy

2014 - G
2015 kişverde: kişverden G
2016 bī-çārelikler: āvārelikler G // b: İliŋden çekmişem men çoḫ sitemler G
2017 Seniñ: Seniŋ G // vir bir: virgil R
2018 dirsen ki: dirgilsen R / eylegin: eylegil R // eyleme: eylegil R
2019 a: Sözü dilinden ayıtdı Züleyḫā G // b: Bu şiʿri söyledi eyledi inşāʾ G
2020 Hicrānıŋdan: Hicretiŋden R
2021 ü: - R
2022 hecrinden beter: hicrāndan bed-ter G / belā: belāy R (mh.) // rūḥ-ı revānım: dīn ü īmānım G

Ümmīdim var-idi senden kesdiŋ ümmīdim[i] sen
Senden yoḫ-idi bile hergiz gümānım vāy vāy

Gice gündüz seniñ hecriŋden aġlar Maẓlūmī
Felege çıḫdı meniŋ āh [u] fiġānım vāy vāy

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Didi Yūsuf ki gel dil-şādım eyle
Bu ḫalvet ivġa hem āzādım eyle

Ki ḫoş gelmez seniŋle munda ḳalsam
Bu ḫalvet-serāda yekke otursam

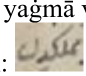
G 51a Züleyḫā didi k’ey cismimdeki cān
Ki senden ġayrı yoḫ cānımda ermān

Men öldüm haçana teg ṭāḳatim var
Ki özge vaḳte salim vaʿde-i kār

Meni yandurdıŋ ey ʿİbrī-ʿibāret
Dimekden vaḳtimi eylediŋ be-ḳāret

Nedür māniʿ bize bu maṣlaḥatdan
Ki itmeŋ şāhlıḳ bu memleketden

Didi māniʿ maŋa ikki sebebdür
ʿAzīziŋ ḳahrı Īzid’den ġażabdur

2023 - R // b’nin vezni bozuktur.
2024 Gice gündüz seniñ hecriŋden aġlar: Seniŋ hecriŋden kebābdur gice gündüz G / a’nın vezni bozuktur. // fiġānım: fiḳānım G
2025 ḫalvet ivġa hem āzādım: ḫalvetde meni āzād G
2026 seniŋle: maŋa kim R // Bu ḫalvet-serāda: Seniñle burda R / otursam: sāz çalsam R
2027 ġayrı yoḫ: ayrı yoḫdur G / cānımda: cānımdan R (mh.) , mende G
2028 haçana teg: daḫı haçan R / teg: G (mh.) // Ki: Kim R / salim: salsam R
2029 Dimekden vaḳtimi: Cānımı G / be-ḳāret: yaġmā vü ġāret G / b’nin vezni bozuktur.
2030 bize: seniñ R // Ki: Kim R/ memleketden: R
2031 maŋa: mene G // ʿAzīziŋ: ʿAzīz G / Īzid’den ġażabdur: Ḫudāy’dan hem ḳażabdur G

ʿAzīz ger bu yamanı mende görse
Maŋa yüz ḫiffet [ü] miḥnet yetürse

Yüreginde çeker odlar zebāne
Meni öldürse ol-şāh-ı zemāne

R48b Ha yerden taparam men zindegānī
Bu işden il götür ey yār-ı cānī

Züleyḫā didi ḳorḫma sen ʿazīzden
Yetişmez bize zaḥmet bī-temīzden

İçirürem ona cām-ı nedāmet
Ki turmasun yerinden tā ḳıyāmet

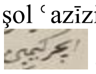
Yūsuf didi bile olmaz pesendim
Ki yetse ġayra menden bir gezendim

Ḫuṣūṣan ʿazīze k'itdi ʿazīzī
Saŋa dipdür maŋa itseŋ kenīzī

Daḫı bed-ter ölümden [de] ḳıyāmet
Ki düşse ehl-i ʿiṣyāna ġarāmet

Cezā-yı ol cefā-cūlar yazarlar
Meni onlara ser-defter yazarlar

Didi dirsen menim Tarı'm kerīmdür
Günehkārlara raḥmān u raḥīmdür

2032 2032-2034. beyitler - G
2035 sen ʿazīzden: şol ʿazīzi R // b: Saŋa dipdür ki men olsam kenīzī R
2036 İçirürem ona: oŋa R // yerinden: yuḫudan R
2037 Yūsuf didi: Didi hergiz R // yetse ġayra menden: düşüp() özge yerġa R
2038 ʿazīzī: ʿazīzlıḳ G // Saŋa: Sene G / maŋa: mene G / kenīzī: kenīzlıḳ G
2039 ölümden [de]: güni rūz-ı G // düşse: düşsün R / ġarāmet: ḳarāmet R
2040 Cezā-yı: ʿAẕāb-ı G / yazarlar: yazallar G // onlara ser-defter: ol serġa defterde R
2041 Didi dirsen: Diyersen kim R // Günehkārlara raḥmān u: Hemīşe ehl-i ʿiṣyāna R

Menim varımdur öz genc ü ḫazīne
Bu ḫalvet ivde ḳılmış men defīne

Günāhıŋdan ötür ḳılsam Ḫudāy’ıŋ
Ola şükrini itsem ʿöẕr-ḫ˅āhıŋ

Menim Taŋrım’ġa olmaz ḥaḳ-güẕārī
Dād olmaz rüşvete Āmürzgārī

Virür cān ḫalḳa Ḫāliḳ minnet itmez
Baġışlamaġdan ötri rüşvet almaz

Züleyḫā didi ey aŋlamayan söz
Meniŋ cānımı yaḫdıŋ gice gündüz

G 51b Diliŋ baġla daḫı danışma külfet
Ayadurlar ki fi’t-teʾḫīr-i āfet

Dimekden gündüzim aḳşama yetdi
Durabilmem daḫı cānımġa yetdi

Menim boynımġa il sal manẓar eyle
Ve ger ne kiserem men ḫancer ile

ʿAzīz gelsün meniŋ ölimi görsün
Ḳılıç ilen seniŋ boynıŋı vursun

2042 ü: - R // ivde: ivġa R
2043 ötür: itür R // Ola şükrini itsem: Kim Tarı’ya ola hem G
2044 Taŋrım’ġa: Tarı’mġa G // olmaz: almaz G
2045 Ḫāliḳ: çün kim R / itmez: olmaz R // Baġışlamaġdan: Baḳışlıḳdan R / almaz: olmaz R
2046 Meniŋ cānımı: Menim cānımnı R / gice: sen bu R
2047 daḫı: dahi G // Ayadurlar ki: Ki dursam daḫı G
2048 aḳşama yetdi: aḫşama çekdi G // b: Yana yana cānım çıḫmaġa geldi G
2049 Menim boynımġa: Meniŋ boynıma G // ne kiserem men: kim yoḫsa girim R
2050 meniŋ ölimi görsün: menim ölimni görse R // b: Seniñ boynıñı bir ḍarb-ile vursa R

Menim ḳanımla şol-dem tökse ḳanıñ
Onıñ ḍarbıyla der-dem çıḫsa cānıñ

Ölümden ṣoŋra topraġ içre cānım
Saŋa hem-dem ola rūh-ı revānım

Seniñ yanıñda ger yoḫdur ḳabūlüm
Bu dirlikden daḫı hem melūlüm

R 49a Durup ayaġa vü çekdirdi ḫancer
Ki suyından boġazını ḳıla ter

Çi Yūsuf gördi tīz durdı ayaġa
Elinden dutuban aldı buçaḳa

Ki tündlıḳından ārām dut Züleyḫā
Ġalaṭ yolıŋdasan ḳayıṭ Züleyḫā

Ki vaṣlımı göreceksen ḥelāliŋ
Müyesser ola vaṣlımdan viṣāliŋ

Züleyḫā ḳıldı bir özge gümānī
Hemān-dem taşladı ḫancer nihānī

Ṣalāḥ ḳaṣdına il boynına saldı
Yüzinden bir niçe dür-dāne aldı

2051 a: Meniŋ ḳanım-ile bulaşsun ḳanıŋ G // b: Meniŋ rūḥıma ḳoşulsun revānıŋ G
2052 ṣoŋra: ṣora G // Saŋa: Sene G
2053 - G // b'nin vezni bozuktur.
2054 Durup: Turup G // ḳıla: ide G
2055 durdı: turdı G // Elinden: İlini G / buçaḳa: ḳucaġa G
2056 tündlıḳından: tündlıḳdan G / dut: dur ey G // Ġalaṭ yolıŋdasan: Ḳalaṭ yolındasan G
2057 ola vaṣlımdan: olur nūrımdan R
2058 ḳıldı: özge G / özge gümānı: gümāna düşdi G // b: Atardı ḫanceri ḳıl-teg çolaşdı(?) G
2059 Ṣalāḥ: Vaṣlın G / il: el R // niçe: nice R / aldı: dirdi G

Hedef itdi onıŋ yanında cānın
Ṣadef itdi güherden ötri kāmın

Ṭuyḳun teg Yūsuf ava ḳıldı pervāz
Ola san durnanı nice ala bāz

Gelüp Cibrīl didi ṣabr eyle cān ṣabr
Viṣāliŋ vaʿdesi ıraġdı ḳıl ṣabr

Velī Yūsuf hedefe atmadı oḫ
Ṣadef mührini hem sındurmadı oḫ

Ḳoyardı şelvārından öz ilini
Açupdur bir dügün baġlap ikini

Züleyḫā öz işinde germ Yūsuf
İderdi miŋ bahāne öz tevakkuf

G 52a Gözin düşdi binā ki gördi orda
Asılmışdur zer-efşān perde orda

Züleyḫā'dan soruşdı kim nedür bu
Bu perdeniŋ içindedür nedür bu

Didi odur ki tā men saġlıḳım var
Ona çoḫ iʿtiḳādī baġlıḳım var

Menim ḳıblemdür ümmīdgāhım oldur
Menim Tarı'mdur ʿöẕür-ḫ̌āhım oldur

2060 2060-2064. beyitler - R / güher: gevher G
2061 a'nın vezni bozuktur.
2064 şelvārından: şilvārından G (mh.) // ikini: ikkini G
2065 - G
2066 Gözin: Gözi G / binā ki: hem ol-dem G // Asılmışdur: R
2067 içindedür: içinde sīm (?) R
2068 odur ki tā: ol dem ki G / saġlıḳım: saḳlıḳım G // Ona: Oŋa R / iʿtiḳādī: iʿtiḳādım G
2069 ḳıblemdür: ḳıbledür G // Tarı'mdur ʿöẕür-ḫ̌āhım: Kaʿbe'mdür ʿözr ü ḫ̌āhım R

Būtī ten zerden ü gevherlü gözler
Onıŋ ḳarnını dolu müşg-i ez̠fer

Yaşurdım perdeniŋ içinde yüzin
Ki baẖmasun bize bu işde gözin

Bu bedlıḳ resmini görmese menden
Bu dahi işde incimesün menden

Çi Yūsuf bu sözi andan işitdi
Çeküp feryād işim ha yerġa yetdi

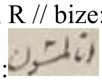
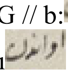
Seniŋ utanmaḳıŋ gelür bulardan
Ki bilmezler żararnı nefʿ lerden

Ölilerdür bularıŋ cānı yoẖdur
Bularda dīn ü hem īmān yoẖdur

Niye men ḳorẖmanam şu Tarı'mızdan
Ki ḥāżırdur görür bu varımızdan

Bu sözi didi turdı iş içinden
Uyuẖudan uyandı iş içinden

ʿ Aks olup ṭuyḳun ol ḳaçmaġda oldı
Züleyẖā durna teg ḳuymaḳdan oldı

2070 - G / ez̠fer: ezfer R (mh.)
2071 Yaşurdım perdeniŋ: Yaşurdum perdeniñ R // bize: maŋa R
2072 resmini görmese: resmi görmesün G // b: daẖı bu perde senden R / b'nin vezni bozuktur.
2073 Çi Yūsuf: Çi R / sözi andan: cevābı R // yetdi: gitdi R
2074 Seniŋ utanmaḳıŋ: Maŋa utanmaḳın R / bulardan: bularda R // nefʿ lerden: nefʿ lerde R
2075 bularıŋ: bularda R // Bularda: Bulardan R / īmān: īmānı R
2076 Niye: Gerek ḳorẖim G/ ḳorẖmanam şu: ol şol G
2077 a: Didi şunı o turdı içinde R // iş içinden: diş içinde R
2078 - R / a'nın vezni bozuktur.

R 49b Çi ḳaçmaḳda yügürdi sīne-dāġlu
Açıldı ḳapulardan ḳufl-ı baġlu

İşāret itdigi gūyā elinden
Açar bir bendi açardı dilinden

Züleyḫā sıçradı birden çi gördi
Ki Yūsuf ḳaçmalı oldı yügürdi

Giriside düşüp köŋlinde ermān
Ḳapunıñ āḫirinden dutdı dāmān

Çeküp ḳaytarmaġa ol nāzenīni
Giriden çāk idüp pīrāhenini

Elinden ḳaçdı oḫ-teg keçdi tenden[1448]
Etegin ġonçe teg yırtmışdı gerden

G 52b Onıñ köñlegi çün kim oldı pāre[1449]
Bile ḳaçdı ilinden çün sitāre

Züleyḫā çünki gördi gitdi Yūsuf
Savurdı başına ḫāk-i teʾessüf

Ḫurūş itdi yürekden çekdi nāle
Gözinden yaş töker andaġ çi jāle

2079 Çi ḳaçmaḳda yügürdi: Oḫ teg yaydan ḳaçup ol G
2080 itdigi: eyleyip G / elinden: ilinen G
2081 Ki: Çi R
2082 Giriside düşüp: Ardınca düşüban G // Ḳapunıñ āḫirinden: Āḫirki ḳapuda ol G
2083 ḳaytarmaġa: ḳayṭarmaġa R // idüp: idip R
2084 - G
2085 Onıñ köñlegi: Yūsuf kölegi G // ilinden çün: elinden kim R
2086 Savurdı: Vurup G / ḫāk-i: vü çekdi G
2087 töker andaġ çi: damardı nice G

Başına vurdı vāveylāya düşdi
Yaḫasın çāk idüp vāy vāya düşdi

Ki vāveylā menim taḳdīrlü allum
Ḳara baḫtım ḳaranḳu itdi allum

Ki vāveylā nice yüküm yıḫıldı
Başa yitmeyüban ivim yıḫıldı

Felek n'itdüm saŋa çarḫıŋ dolansun
Kebāb itdiŋ meni ṭarḥıŋ dolansun

Nimedür taḳṣīrim kim yandurursan[1455]
Günāhım nemedür kim öldürürsen

Bile kim yandurursan yansa çarḫıŋ[1456]
Tökünsün yulduzıŋ döndürse çarḫıŋ

Mürüvvet ḳılmadıŋ ey bī-mürüvvet
İviŋ yansın seniñ ey bī-fütüvvet

İliŋden eylerem men dād u bī-dād
Görebilmez-idiŋ bir dem olim şād

Sen ey kāfir maŋa raḥm itmediŋ hīç
Hamu var u yoḫumnı eylediŋ hīç

Eger kāfir meni görse ḳılur raḥm
Yüregiŋ daşdandur itmediŋ raḥm

2088 vāya: vāy R
2090 nice yüküm: yükim ʿaceb R // Başa yitmeyüban ivim: Ki başa yetmedi ivġum R
2091 R'de, bu beytin yeri bir önceki beyitle değiştirilmiştir. itdiŋ: itdi R / dolansun: bulansun R
2092 - G
2093 Bile kim: Meni çoḫ G / yansa: yana G // Tökünsün: Tökülsün G / Döndürse: Dönse G
2094 yansın seniñ: yansun seniŋ G / bī-fütüvvet: bī- mürüvvet G
2095 u: - G // Görebilmez-idiŋ: Görebilmediŋ kim G / b'nin vezni bozuktur.
2096 maŋa: mene G
2097 b'de veznin tam çıkması için "daş" kelimesi medli okunmalıdır.

Dirīġ ol ṣayd kim ḳaçdı dāmımdan
Dirīġ ol şehd kim aşdı kāmımdan

ʿAzīmet ḳıldı bir gün ʿankebūtī
Ki taḥṣīl-i maʿāşın ide ḳūtī

R 50a Görüp bāre oturmış şāh-bāzī
Şu ṭuyḳun-ı lūb ile ḳıldı bāzī

Onıŋ dörd yanına dönmekden oldı
Per ü bālini baġlamaġdan oldı

Zemānlar özini peykār iderdi
Luʿābını ḳanatlara tökerdi

G 53a Çi ondan şāh-bāz itdi kenāre
Yanında ḳaldı tār-ı pāre pāre

Menem ol ʿankebūt-ı zār u rencūr
Ki gitdi şāh-bāzım ḳıldı mehcūr

Reg-i cānım üzildi tārları teg
Perīşān ḳalmışam men saçları teg

Dahi n'eylim ki ümmīdim kesildi
Şāhım gitdi ser-encāmım bozıldı

2098 a: Sen ey ẓālim niye ḳorḫmaŋ āhımdan R
2099 taḥṣīl-i maʿāşın: taḥṣīl ḳıla maʿāş R
2101 Onıŋ dörd: Onıñ dört R / dönmekden: dönmekd R // bālini baġlamaġdan: bāline baġlamaḳdan R
2102 - R
2103 Çi: Ki R / şāh-bāz: ol ṭuyḳun R // Yanında ḳaldı tār-ı pāre: İlinden ḳalmadı cüz-tār-ı R
2104 ol: o R / u: - G // gitdi şāh-bāzım ḳıldı: ḳaçdı ḳaldım u men zār R
2105 reg-i cān: reg ü cān G
2106 Dahi n'eylim ki ümmīdim: Daḫı kim ümīdim bilmem R // Şāhım: Refīḳim R / ser-encāmım bozıldı: yüregim üzildi R

Ne adım ilde ḳaldı ne luʿābım
Ḳaçup ṣaydım ki derdinden kebābım

Bile derd-i dilin çoḫlar diyerdi
Cigeriŋ ḳanını gözden tökerdi

Felegiŋ cevrinden eylerdi feryād
Oḫurdı bile şiʿri ol perī-zād

[45. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

2110 K'ey felek n'eylediŋ ol serv-i ḫırāmānımnı
Merhem-i dāġ-ı nihānım derdime dermānımnı

N'eylemişdim sene ey çarḫ ki her laḥẓa dönüp
Virdiŋ aġyārıma sen ol meh-i tābānımnı

Dāġı dāġ üstine ḳoydıŋ mene raḥm eylemediŋ
Düşmenim-ile ḳoydıŋ ol şeh-i şāhānımnı

Yandurupsan meni hecir odına ey ẓālim
Yāri yandurmadıŋ u ḫurşīd-i tābānımnı

Sende ey çarḫ meger raḥm [u] mürüvvet yoḫ-ımış
Cismimi od virüban odur … cānānımnı

2115 Naʿşım[ın] üstine gelseŋ u bir görseŋ
Aġlayaŋ ḳanlu göziñ ḥāl-i perīşanımnı

2107 Ḳaçup: Ḳaçıp G / derdinden: ilinden G
2108 2108-2117. beyitler - R
2109 a'nın vezni bozuktur.
2110 b'nin vezni bozuktur.
2112 b'nin vezni bozuktur.
2115 a'nın vezni bozuktur.

Maḥşeriŋ güni eger men dutam [ol] dāmānıŋ
Ḳāḍī-i ḥaşr yanında aluram tā ḳanımnı

Dād-ı Maẓlūm'ı Ḥaḳ eger ala ẓālimlerden
Maḥşeriŋ günine ḳoyma yüce dīvānımnı

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
G 53b İlāhī her kimiŋ bir maṭlabı var
Yetür maṭlūbına zīnhār zīnhār

Ḫuṣūṣan ʿāşıḳ-ı dil-ḫaste Maẓlūm
Onı öz raḥmetiŋden itme maḥrūm

Yetür onı Ḫudāyā Sebzevār'a
Ki belkim yetse ol yār u diyāra

Bu ḳıṣṣadan o çaḳ Maẓlūm oldı
Be-tārīḫ [ol] ʿAlī Maẓlūm oldı

Bile pervāz ḳıldı ḳuş hevādan
Ki Yūsuf çıḫdı ol yeddi serādan

Görüp ʿazīz durur bā-cemʿ-i ḳullar
Olarlan iḫtilāt sözini söyler

ʿAzīz gördi Yūsuf olmış hirāsān
Sorışdı kim nedensen bile tersān

2116 b'nin vezni bozuktur.
2119 ʿāşıḳ-ı dil-ḫaste: sūḫte-i ʿaşḳında R // Onı: Onıñ R / raḥmetiŋden: raḥmetinde R
2120 Sebzevār'a: öz diyāra G // belkim yetse ol yār u diyāra: yetsün vaṣlına gül-çehre yāre G
2121 - G
2122 çıḫdı ol yeddi serādan: çünki çıḫdı bu iveden R
2123 a: ʿAzīzi gördi hem-demleri ile R // b: Ki nice hem-demleri ile R
2124 ʿAzīz: Yūsuf'ı R / Yūsuf: çoḫ R

Cevābın virdi Yūsuf ber-ṭırāzīn
Kim ifşā olmasun ʿazīze rāzın

ʿAzīz dutdı ilinden mihr ile
İve apardı onı ḳahr ile

Züleyḫā çün ʿazīzi gördi yoldaş
Didi ẓālim ki sırrım eyledi fāş

Bu ḳorḫucdan Züleyḫā çekdi āvāz
ʿAzīze eyledi ifşā-yı ol-rāz

Ki nemedür cezā-yı ol cefā-kīş
Ki ḫāyinlıḳ ḳıla bā-ḫˇāce-i ḫˇīş

Bu ḫalvetde bu dem men yatmış-idim
Rāḥat bile yuḫuya girmiş-idim

R 50b Bu yuḫuda men özimden ḫabersiz
Aġır yuḫuya girmişdim s̱emersiz

Seniŋ ḳulıŋ ive girmiş uġurlıḳ
Yüzimden niçe gül dirdi uġurlıḳ

Uyandum kim yüzimden alur alma
Ġażabla didim ʿazīz güller alma

2125 ṭırāzīn: tırāzīn G // ʿAzīze: ol ṭarza R
2126 mihr ile: mihrī bile R // ile: bile R
2127 ẓālim ki sırrım: Yūsuf sırrımı G
2128 Bu ḳorḫucdan: Ḳorḫıcından G // ol: ūn R
2129 - G
2130 bu dem men: özim çün R / -idim: idüm R // yuḫuya girmiş-idim: yuḫudan yatmış idüm R
2131 yuḫuda: yuḫudan R / ḫabersiz: ḫaber yoḫ R // b: Yatıp mestāne hīç yerden ḫaber yoḫ R
2132 a: Ki Kenʿānī ġulāmıŋ girdi burda R // Yüzimden niçe: Üzimden bir nice R / uġurlıḳ: burda R
2133 Uyandum kim: Uyandım o G // Ġażabla: Ġażablan G / ʿazīz güller alma: il boynıma salma G

Didim dutsam onı ḳılsam ihānet
İlimden ḳaçdı āh ol bī-diyānet

Cezā-yı yaḫşılıḳımızı virdi
Ki bāġbānsız bile gülleri dirdi

Munı öldür veyā zindāna salgin
Ḫalāyıḳ ṭaʿnesini menden algin

G 54a ʿAzīz buyurdı dutıŋ bu ġulāmı
Ki öldürem onı yoḫdur kelāmı

Yūsuf'ı dutdılar baġladılar zār
ʿAzīziŋ yanına apardılar ḫˇār

ʿAzīz didi ona k'ey bī-diyānet
Neden itdiŋ ḥarīmimde ḫıyānet

Buyursam vursılar boyŋını imdi
Veyā kim yarsılar ḳarñını imdi

Didi Yūsuf ki ḥāşā ŝümme ḥāşā
Onıŋ yüzine itmedim temāşā

Züleyḫā istedi meni allatdı
Çi baḫtım keştīsi deryāya batdı

2134 Didim dutsam onı: Durup yerden dutsam R // İlimden ḳaçdı āh: Meni gördi ḳaçup R
2135 bāġbānsız: iyesiz G
2136 salgin: salḳıl R // algin: alḳıl R
2137 Ki öldürem: Kim öldürim G
2139 ona: oŋa R // itdiŋ ḥarīmimde: ḳıldıŋ ḥarīmimden R
2140 kim yarsılar ḳarñını: ot virsiler ḳoyñını R
2141 b: Ki hergiz itmeyim yüzin temāşā R
2142 istedi: çün R / allatdı: allattı burda R / a'nın vezni bozuktur. // b: Ki apardı öz orda R

Özi istedi çün menden viṣālim
Men ondan ḳaçmaġa oldı ḫayālim

Çi ondan ḳaçdım ol dutdı dü-bāre
Çeküp köñlegi ḳıldı pāre pāre

Seniŋ başıŋa vü tācıŋa sevgend
Ki yoḫdur hīç günāhım orda pā-bend

Tarı'nıñ ḥaḳḳı kim men bī-günāhem
Ḫudāy üstemize vardur güvāhım

Çi ḳullar Yūsuf'ı dutdı çeküp āh
Ki ḥālinden ḫaberdārsan sen Allāh

Yetür yā Rab Ḫudāyā bir güvāhım
Ki bilsiler ki yoḫdur hīç günāhım

Duʿāsı müstecāb oldı hem ol dem
Çaḳa ile ḫiṭāb oldı hem ol dem

O yerde ḥāżır oldı birce dil-dār
İlinde ḳırḫ günlik ṭıfl-ı şīr-ḫ˅ār

Dile geldi çaḳa didi ʿazīze
Ki ḳayṭar Yūsuf'ı ey bī-temīze

2143 Özi istedi çün: Özi-çün istedi G // ondan: ona G
2144 Çi ondan: Ki men G / ol: meni G // Çeküp köñlegi ḳıldı pāre: Geriden kölegimi itdi G
2145 Seniŋ başıŋa tācıŋa: Seniñ tācıŋ vü başıñ ḥaḳ R // yoḫdur hīç günāhım orda: hīç yoḫdur mene bu işde G
2146 Tarı'nıñ: Tarı'nıŋ G // üstemize vardur: şāhiddür bu rāzda G
2147 2147-2148. beyitler - G
2149 Çaḳa ile: Ki bir ṭıfla G / oldı: itdi G
2150 O: Şu G / ḥāżır: ḥāẓır G // günlik: güŋlik G
2151 çaḳa didi ʿazīze: didi çaḳa ʿazīz dur G // ey bī-temīze: hem bā-temīzdür G

ʿ Uḳūbete degül Yūsuf sezāvār
Onı ḳayṭarginen virmegin āzār

R 51a Didi ey çaḳa yigrek eyle iẓhār
Ki kimden oldı bu işler pedīdār

Çaḳa didi degülem bende-ġammāz
Ki bir kimseden özgeye diyem rāz

Gidiŋ köñlegine ḳılıŋ neẓāre
Ki ne ṭarz ile olmış pāre pāre

G 54b İleriden eger kim yırtılupdur
Biliŋ kim taḳṣīri Yūsuf ḳılupdur

Ve ger kim giriden yırtılmış ola
Bu taḳṣīri Züleyẖā ḳılmış ola

ʿ Azīz köñlegine ḳıldı neẓāre
Görüp kim giridendür pāre pāre

Yaḳīn bildi Züleyẖā taḳṣīridür
Yūsuf bile ẖıyānetden berīdür

Yūsuf'a didi k'ey pākīze-dāmān
Gerek kim eyleseŋ sırrımnı pinhan

Ki hīç kim bilmesün rüsvā olur miz
Ḫalāyıḳ yanına şeydā olur miz

2152 ʿ Uḳūbete: ʿ Uḳūbetde G // virmegin: virmiŋ R
2153 yigrek: yegrek G // işler: sevdā G
2154 kimseden özgeye diyem: kimseye disem özge bir R
2155 köñlegine ḳılıŋ: kölegine idiŋ G // ṭarz ile olmış: ṭarza olupdur R
2156 İleriden: İlerinden R // kim: ki G
2158 köñlegine: kölegine G // giridendür pāre: giriden olmış G
2159 ẖıyānetden: ẖıyānetde G
2160 k'ey: ey G // kim eyleseŋ sırrımnı: kimi itseŋ bu sırrı R
2161 b: Olup bed-nām hem şeydā olur biz G

Züleyẖā’dan sen iʿrāż it ıraġ ol
Onıŋ yanından ey Yūsuf ḳıraġ ol

Züleyẖā sen de istiġfār eyle
Yaman işden dahi inkār eyle

Şunı didi [vü] çıẖdı ol iveden
Siyāset ḳıldı vü düşdi hevādan

Ne bī-ġayret imiş ʿazīz-i ekber
Ḫātūnı vermedi ol ẖāk ber-ser

Taḥammül yaẖşıdur ammā ne bile
Tevekkül yaẖşıdur ammā ne bile

İgide ġayret hem yaẖşıca zaddur
Ki bī-ġayret kişi hem nā-murāddur

Yūsuf hem bu belādan oldı fāriġ
Ḫalāyıḳıŋ yanında oldı ṣādıḳ

Ḫudā’ya ikki miŋ şükrāne ḳıldı
Bu şiʿri oẖudı efsāne ḳıldı

[46. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şükrü li’llāh ki ḥālimġa Ḫudāy oldı güvāh
Ki menim boynımda yoẖdur bile işlerde günāh

2162 sen: - G / it: - R // Onıŋ: Onıñ R / ḳıraġ: çerāġ R
2163 de: hem R // işden dahi: işinde öz R
2164 a: ʿAzīz söyledi vü düşdi hevādan G // vü düşdi hevādan: çıẖdı öz ivindenG
2165 - G
2167 - R / a’nın vezni bozuktur.
2168 fāriġ: fārıḳ R // Ḫalāyıḳıŋ: Ḫalāyıḳ G / oldı: ol oldı G
2169 oẖudı: oẖıdı G
2170 Ki: Kim R / boynımda: boynımġa R // a: Men ki maʿṣūm olim harda bu işlerde ha R / b’nin vezni bozuktur.

Men-i maʿṣūm harda bile işler harda
Minnet ol Tarı'ya kim ḥālime iverdi güvāh

Tarı raḥm itdi maŋa şāhid iverdi çaḳadan
Ḳoymadı ḫalḳıŋ arasında olim men rū-siyāh

G 55a Bār İlāhā bile kim Yūsuf'ı dil-şād itdiŋ
Hamu miskīnleri āzād eylediŋ Bār-ı Ḫudā

Maẓlūmī kelb-i deriŋdür onı itme maḥrūm
Naẓar-ı luṭfıŋ ile ḳıl oŋa hem birce nigāh

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
2175 R 51b Bu meclis ehlini ḳılḳan żiyāfet[527]
Bile itdi bu ḳıṣṣadan rivāyet

Mıṣır ḫātūnları işitdiler rāz
Züleyḫā'ya ḳılup ġıybetler āġāz

Kim öz ḳulına ʿāşıḳdur Züleyḫā
Onıñ ʿaşḳına lāyıḳdur Züleyḫā

ʿAcebdür kim ḳulı ondan nefūrdur
Hemānā kim Züleyḫā bī-şuʿūrdur

Züleyḫā çün işitdi bile aḫbār
Onıŋ cānına çoḫlar eyledi kār

2172 Tarı raḥm itdi maŋa: Çaḳadan G / çaḳadan: mene raḥm itdi bugün G// men rū-siyāh: yüzi ḳara G
2173 b: İle bī-çāreleri hamusı āzād it ez... R / b'nin vezni bozuktur. Bu beytin kafiyesi gazelin diğer beyitleriyle uyumsuzdur.
2174 kelb-i: kelbi R (mh.) / -: tā R // b: Senden ister naẓar-ı luṭf ki ey Şāh Rıżā G
2175 ḳıṣṣadan: destānda R
2176 Mıṣır ḫātūnları: Çi ḫātūnlar ki R / -: ol R / ḫātūnları: ḫˇātūnları G (mh.)
2177 Onıñ: Onıŋ G
2178 kim ḳulı: ol ki ḳul R // Hemānā kim: Ki biz bildik G
2179 Onıŋ cānına çoḫlar: Onıñ çoḫlar ḫātūnı R

2180 Ḳonaḳlıḳa oları ḳıldı ḥāżır
Ki bu töhmet olara ola ẓāhir

Egerçi vardu o bī-çāre ʿāşıḳ
Yaḳīn bilsile vardur ʿaşḳa ṣādıḳ

Çi ḥāżır oldılar ol nāzenīnler
Oturdılar bile ol meh-cebīnler

Züleyḫā didi k’ey zībā ʿazīzān
Hamuŋız varsız ṣāḥib-i temīzān

Niçün menden bile ġıybet ḳılursız
Cānımı ʿaşḳıŋ odına yaḫarsız

2185 Didiler Yūsuf’ı gel eyle iḥżār
Ki biz hem görelim kim birce dīdār

Gidüban Yūsuf’a giydürdi zīver
Müzeyyen nice ḫurşīd-i münevver

İline virdi zerrīn āftābe
Yüzi ṭaʿne verirdi āftāba

Yine bir ḳıza virdi ṭaşt-ı zerrīn
Muraṣṣaʿ idi çün gevher ü laʿlīn

2181 vardu o: vardur G // bilsile vardur ʿaşḳa: bilsiler ʿaşḳa var G / G’de bu beytin yeri 2176. beyitten sonradır.
2182 ḥāżır: ḥāẓır G (mh.)
2183 ʿazīzān: ʿazīzler G // temīzān: temīzler G / b’nin vezni bozuktur.
2184 Niçün: Neme R // b: Menim teg ʿaşḳın otında yanarsız R
2185 Yūsuf’ı: yaḫşıdur R/ iḥżār: iḥẓār G (mh.) // biz hem görelim kim birce: bizler göreliŋ bu demde G
2186 Gidüban Yūsuf’a: Gidüp Yūsuf’ını R // Müzeyyen nice: Kim oldı hem-çü R
2188 çün gevher ü laʿlīn: mīnā ile rengīn G

Didi her çaḳ çaġırdım yügürin tīz
Ḫātūnlar eline su tökdürin tīz

G 55b Gelüp ḫātūnları[n] virdi eline
Turuncı vü buçaḳı her birine

Didi kim bu turuncı esleyesiz
Ki tā gelmeye Yūsuf kesmeyesiz

Çaġırdı Yūsuf’ı ol māh-ı tābān
İçeri girdi ol serv-i ḫırāmān

Çi gördiler onı oldıla bī-hūş
Kim özlerini itdiler ferāmūş

Çi kisdiler turunclarını onlar
O ellerini hem kisdiler onlar

Çi illerini kesdiler ḫıyār teg
Ḳana bulandılar hamu davar teg

R 52a Götirebilmediler bir neẓāre
Kim öz illerini ḳıldıla pāre

Yūsuf geldi olarıŋ elin yuydı
Üreklerine birce dāġı ḳoydı

2189 çaġırdım yügürin: çaḳırdım getüriŋ G // tökdürin: tökdüriŋ G
2190 a: Ḫātūnlar her biri yerinde durmış G // b: Turunc u kizligi iline virmiş G
2191 turuncı esleyesiz: ṭuruncı yimeyesiz G // gelmeye: gelmese G
2192 Çaġırdı: Çaḳırdı G // ol: çün R
2193 a: Ḫ˘ātūnlar oldılar güm-rāh medhūş G // itdiler: ḳıldılar G
2194 a: Turunclarını kesdiler ḫātūnlar G // O ellerini hem kisdiler: Yimeyin illerin kesdiler G
2195 illerini kesdiler: ellerini kisdiler R
2196 illerini ḳıldıla pāre: ellerine vurdıla yara R
2197 Yūsuf: Yudılar illerin çün G / olarıŋ elin yuydı: Yūsuf G // b: Yüreklerine bir dāġ ḳoydı Yūsuf G

Su tökdi illerine şāh-ı mehveş
Ḫātūnlar bī-ḫod olup itdiler ġeş

Nicesiniñ şu demde çıḫdı cānın
Yūsuf'ıŋ yüzine virdi revānın

Nicesi ʿaşḳdan dīvāne oldı
Temīz ü ʿaḳldan bīgāne oldı

Daḫı özlerine gelmediler hīç
Yūsuf'dan ġayr hem bilmediler hīç

Niçesi baʿdü müddet hūşa geldi
Yūsuf'ıŋ ʿaşḳı ammā cūşa geldi

Züleyḫā didi bu ol nāzenīndür
Ki ʿaşḳında[n] menim köŋlüm ḥazīndür

Dahi mundan bu yan ġıybet idersiz
Ġulāmım ʿaşḳına töhmet idersiz

Didiler ona kim bu ne kelekdür
Degil insān bu gökdeki melekdür

Bu bir aydur inipdür āsmāndan
Veyā cāndur inüpdür lā-mekāndan

2198 a: Yūsuf'ıŋ suy çün tökildi ṭeşde R // Ḫātūnlar: ḥˇātūnlar G (mh.) , Ḫātūnla R / bī-ḫod olup itdiler ġeş: hamusı düşdiler ġeşde R
2199 Nicesiniñ: Niçesiniñ G // yüzine: vaṣlına G
2200 ʿaşḳdan: ʿaşḳıdan R // Temīz ü: Temīze R
2201 Daḫı: Dahi G
2202 Niçesi: Nicesi R
2203 ol: o G // ʿaşḳında[n]: ʿaşḳıdan R / köŋlüm: köŋlim G
2204 Daḫı: Dahi G / mundan bu yan: mānden yuyan R // Ġulāmım: Bu ḳulıŋ G
2205 ona: oŋa R / kelekdür: keleldür G

G 56a Ki bile hergiz insān görmemişek
Firişte bile hergiz görmemişek

Züleyḫā sen bizi maʿẕūr bilgin
Bile bilmezdi[k] ü manẓūr bilgin

Ḫātūnlar gördiler çün rūy-ı Yūsuf
Onıŋ çün çekdiler çoḫlar teʾessüf

Hamusı ona efsūn itdiler sāz
Çi bülbül ḳoşdılar birbire āvāz

[47. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Bile bir serv-i ḫırāmān ne gülistāndandur
Bu melekdür yere inmiş yā ki insāndandur

Bir naẓar ḳıldık ona cānımızı yandurdı
Nice güldür ki bitüpdür hay[ı] insāndandur

Cānımız çıḫmaġa gelmiş daḫı [neme] ideliŋ
Bu biziŋ yanmaġımız hamu[sı] hicrāndandur

Ey Züleyḫā sensen bu arada daḫı maʿẕūr
Kim seniŋ nāleleriŋ serv-i ḫırāmāndandur

Maẓlūmī teg hīç kimi oda yandurmadılar
Kim onıŋ yanmaġı hem bir gül-i ḫandāndandur

2207 bile hergiz insān görmemişek: hergiz görmemişdiŋ bile insān R // bile hergiz görmemişek: görmemişdiŋ bile z'īnsān G

2208 bilgin: bilgil R // bilmezdi[k] ü: bilmay idiŋ R / bilgin: bilgil R

2209 Onıŋ çün: Onıñ-çün R

2210 ona: oŋa G // Çi: - G / ḳoşdılar: teg ḳoçdılar G

2211 2211-2216. beyitler arası - R

2212 ḳıldık: ḳıldıŋ G (mh.)

2214 a'nın vezni bozuktur.

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Ḫātūnlar gördiler dīdār-ı Yūsuf
Temennā itdiler dīdār-ı Yūsuf

Oŋa didiler ey şāh-ı cihāndār
N’ola ger kim bizimle olasan yār

Züleyḫā ger sene yaḫşı görinmez
Biziŋ teg yaḫşı hīç dünyāya gelmez

Eger dirseŋ maŋa ol meh ḥarāmdur
Bize baḫ yüzimiz māh-ı temāmdur

Hamumız oluruk seniŋ ḥelāliŋ
Kim olmasa daḫı cürm ü vebāliŋ

R 52b Ve ger yoḫ seni zindāna salar miz
Seniŋ şīrīn cānıŋ tenden alar miz

Didi zindān maŋa yegdür günāhdan
Daḫı men ḳorḫmanam zindān u çāhdan

G 56b Ḫudā’ya özimi tabşurmışam men
İdiŋ her ne idersiz durmışam men

Olara eyledi ḫışm u ʿitābı
Bile virdi ḫātūnlara cevabı

2216 Ḫātūnlar: Ḫˇātūnlar G (mh.)
2217 Oŋa didiler ey: Didiler ona k’ey G // b: Ne olarsan biziŋlen bir oliŋ yār G
2218 sene: saŋa R // Biziŋ: Bizim R / yaḫşı hīç dünyāya gelmez: teg yaḫşıraḳ hergiz bulanmaz R
2219 Eger dirseŋ maŋa ol meh: Züleyḫā ger diseŋ size G // Bize baḫ yüzimiz: Gül yüzimize baḫ G
2220 oluruk seniŋ: iderüz seniñ R // daḫı: dahi G
2221 yoḫ: yoḫsa R / salar miz: sallıḳ R // b: İliŋde iḫtiyārıŋı da allıḳ R
2222 maŋa: mene G // ḳorḫmanam: ḫorḫmanam G / u: - G
2223 a: Özimi men Ḫudā’ya tabşurubam R // durmışam men: men durubam R
2224 u: - R // ḫātūnlara: ḥˇātūnlara G (mh.)

[48. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Men Ḫudāy’dan ġayrı hergiz şāhdan hem ḳorḫmanam
Çün Ḫudāy’dur yāverim men çāhdan hem ḳorḫmanam

Ḳorḫutırsız meni zindāndan ki belkim rām olim
Ġalaṭ ḫayāle düşipsiz māhdan hem ḳorḫmanam

Maŋa dirsiz āhımızdan ḳıl ḥaẕer k’āḫir dutar
Sizle kāfirsiz gidiŋ men āhdan hem ḳorḫmanam

Yine dirsiz yolımız āḫir ġanem ola saŋa
Yol Ḫudāy’ın yolıdur men rāhdan hem ḳorḫmanam

Maẓlūmī rengi saralmış hecrden çün zaʿferān
Men bu reng-i zaʿferān-ı kāhdan hem ḳorḫmanam

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Gel ey sāḳī maŋa vir yine bir cām[1572]
Ki bu nüsḫanı yetürsem bā-temām

Ki bu ḳıṣṣala yarumçuḳ ḳalupdur
Nice varaḳı var açuḳ ḳalupdur

Sen ey muṭrib gel eyle sāzıŋı sāz
Menimle birce dem olgil hem-āvāz

Ki yekke ḳalmışam yoḫdur refīḳim
Ġarīb yerlerdeem yoḫdur şefīḳim

2225 ġayrı: ġayr G // men: hem G / hem: men G
2226 rām: zār R // Ġalaṭ: Ḳalat G / ḫayāle düşipsiz: eylesiz daḫı men R / b’nin vezni bozuktur.
2227 Maŋa: Mene G / ḳıl ḥaẕer: ḥaẕer ḳıl G
2228 ola saŋa: olur size G // Ḫudāy’ın: Ḫudāy R
2229 Maẓlūmī rengi saralmış: Maẓlūmī’niñ reng sarılmış R // reng-i zaʿferān-ı: rengi zaʿferānı R
2230 2230-2238. beyitler arası - G

Neden kim yekke elden çıẖmaz āvāz
Çıẖar āvāz eger sen çalduriŋ sāz

Ki fikr-i ḳāfiye olmış maŋa kār
Açulur kereminle sen olaŋ yār

Ki bu nüsẖanı itmāma yetürsem
Olim rāḥat u bir yerde otursam

Bir imdād eyle ey Sāḳī-i Kevs̱er
Ki hicrāndan oldım çoẖ mükedder

Yüziŋi görset itme intiẓārım
Ki senden ötri çoẖ çoẖ bī-ḳarārım

Züleyẖā'ya bile itdiler inşā᾽
Ki çün esrār-ı pinhān oldı ifşā᾽

İşitdi çün Züleyẖā didi eyvāy
Ki ẖātūnlar meni itdile rüsvāy

Gidüp ʿazīze didi k'ey ʿazīzim
Mene fikr eyle ey ṣāḥib-temīzim

Ki bu ḳuldan olubam bile rüsvā
Ki baş götürebilmem ẖalḳa aṣlā

R 53a Bile ẖāyinleri zindāna gönder
Meni dil-şād ḳıl başıŋa dönder

2239 Züleyẖā'ya: Züleyẖā'dan R // pinhān: maẖfī G / ifşā᾽: peydā G
2240 İşitdi: İşidüp R / eyvāy: k'eyvāy R // ẖātūnlar: ḥˇātūnlar G (mh.) / itdile: itdiler R
2241 Mene: Maŋa R
2242 - G
2243 gönder: göndür R // dönder: döndür R

Onıŋ bī-ḳurblıḳı olsun güvāhım
Yaḳīn bilsile kim yoḫdur günāhım

ʿAzīz didi bu yaḫşı meşveretdür
Hamusından bu yaḫşı maṣlaḥatdur

Muraḫḫaṣsaŋ onı zindāna gönder
Onı bī-ḳurb ḳıl her yana gönder

ʿAzīzden çün muraḫḫaṣ oldı ol māh
Gidip Yūsuf'ı ondan itdi āgāh

Ona didi ki imdi ne diyersen
ʿAzīz ruḫṣat virüpdür ne idersen

G 57a Evvelen īn ki gel kāmımnı virgil
Bir ol meniŋle ārāmımnı virgil

Ve ger yoḫsa seni zindāna sallim
Hamu esbābıŋı hem senden allim

Didi oŋa ki ṣāḥib-iḫtiyārsan
Ġarībem bī-kesem sen ġam-güsārsan

Eger sen öldüreŋ yā itseŋ āzād
Ki vardur iḫtiyārıŋ ey perī-zād

Fe-emmā itmezem hergiz günāhı
Ki vardur Ḥaḳ teʿālā tek güvāhī

2244 Onıŋ: Onıñ R
2246 Muraḫḫaṣsaŋ: Muraḫḫaṣsan G
2247 itdi: ḳıldı R
2248 Ona: Oŋa R / imdi: indi R
2249 - R / a'nın vezni bozuktur.
2250 sallim: salar G // allim: alar G
2251 Didi: Yūsuf G / ona: oŋah R (mh.) , didi G
2252 sen öldüreŋ yā itseŋ: kim öldürürseŋ ḳılsaŋ R
2253 teʿālā tek: teʿālānıñ R

Züleyḫā çün kim ondan oldı nevmīd
Ġażaba geldi lerzān oldı çün bīd

2255 Buyurdı Yūsuf'ı baġladılar zār
Apardılar onı zindāna nā-çār

Çi Yūsuf onda dutdı cā vü mesken
Yüzinden rūşen oldı hem-çi gülşen

Ġarīblıḳ Yūsuf'a çoḫ kār iderdi
Bu şiʿri ḥāline tekrār iderdi

[49. Gazel]
fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Ey Müselmānlar göriŋ ḥālim nice olmış tebāh
Bu ġarīb yerde olupdur meskenim zindān-ı çāh

Ḳalmışam zindānda yekke hani bir feryād-res
Kim yetişsün dādıma derdime olsun dād-ḫ̌āh

2260 Hīç kāfir olmasun men teg ġarīb ü der-be-der
Kim menim teg āḫir olur ḥāli ġurbetde tebāh

Yā Rab atam hardadur tā görse ḥāl-i zārımı
Kim gözin nūrını zindāna salurlar bī-günāh

Maẓlūm-ı bī-çāreem yā Rab maŋa bir raḥm ḳıl
Ḳoyma maḥşerde olim ḫalḳıŋ yanında rū-siyāh

2254 çün kim: çünk G // lerzān oldı çün bīd: vü lerzān çi nāhīd G
2255 Yūsuf'ı: duttılar R
2256 cā vü: çāh R // hem-çi: nice G
2257 Yūsuf'a çoḫ: çoḳ oŋa R / iderdi: itdi onda R // ḥāline: bile R / iderdi: itdi onda R
2258 olmış: oldı R
2259 yetişsün: yetişse R / derdime olsun: derdimġa ola R
2260 olmasun men teg ġarīb ü der-be-der: olmaya bī-çāre vü zār u ġarīb R // Kim menim teg āḫir olur ḥāli ġurbette: Ey Müselmānlar olup ḥālim bu ḳurbette G
2261 hardadur: handadur G / ḥāl-i zārımı: ḥāl ü zārımı G // salurlar: salular R
2262 Maẓlūm-ı: Maẓlūmı G, R (mh.) // b: Maḥşeriŋ günine men olim yüzi ḳara G

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

R 53b Çi zindānda Yūsuf ķalındı dustaẖ
Açup Kenʿān'a sarı birce sūrāẖ

O derīçeden eyledi nigāhı
Ki vaṭan yeli ona degse gāhī

G 57b Baẖardı bir gice Kenʿān'a sarı
Görüp yoldan gider üştür-süvārī

Oŋa didi ki dur bir sorsam aḥvāl
Ki sen hardan gelürsen ey nikū-fāl

Ona virmedi Aʿrābī cevābın
Divesine vurup savṭ-ı ʿaẕābın

Ḫudāy buyurdı yerġa saẖla mālın
Ki tā Yūsuf ona aytursa ḥālin

O diveniŋ ayağı yere girdi
Ol Aʿrābiyye Yūsuf bile dirdi

Ki ey ķardaş gelürsen indi hardan
Hayı ildensen ü hayı diyārdan

Didi Şām şehrinden geldüm bu yana
Yine imdi giderem sūy-ı ẖāne

2263 Yūsuf ķaldı zindāndan: zindānda Yūsuf ķalındı G / dustaẖ: güstāẖ G
2264 ona: oŋa R
2265 bir: her R // üştür: nāķa G
2266 Oŋa didi: Didi dur tā G / dur bir: - G / aḥvāl: ḥāl aḥvāl G // nikū: nīkū G
2267 Ona: Oŋah R / cevābın: cevabı R // savṭ-ı ʿaẕābın: savṭı ʿaẕābı R
2268 ona: oŋa R
2269 diveniŋ: diveniñ R // Aʿrābiyye: Aʿrābiye R
2270 Ki: Kim R / indi: imdi R // Hayı: Hay G / hayı: hay G
2271 a'nın vezni bozuktur. // sūy-ı ẖāne: men mekāna G

Ona didi nice kiçdi medārıŋ
Meger Kenʿān'a düşdi reh-güẕārıŋ

Didi menzilimizdür şehr-i Kenʿān
Men ol menzilde ḳalmışam firāvān

Didi Yaʿḳūb peyġem-beri gördiŋ
Onıŋ aḥvālini hīç yerde sordıŋ

Didi ondan gelende gice idi
Yüzini görmedim kim nice idi

Nālesini işitdüm men ıraġdan
Fiḳān u nāle çekerdi ıraġdan

Ḫaber aldum ki kimdür eyler efġān[1614]
Ki bu gice olupdur bile nālān

Didiler vardur Yaʿḳūb-ı peyem-ber
Kim oġlından ötür olmış mükedder

Bir oġlını itirmiş nāle eyler
Cigerniñ ḳanını pergāle eyler

Zi-bes kim oġlı-çün aġlupdur ol pīr
Gözi kūr olmış u özi zemīn-gīr

2272 Ona: Oŋah R (mh.)
2274 peyġem-beri: peġam-berni R // Onıŋ: Onıñ R
2275 gelende: gelenim R // Yüzini: Üzini R
2276 Nālesini işitdüm: Fe-emmā nālesini R / ıraġdan: işittüm R // b: Gice tā seḥer şīveni işitdüm R
2277 - G
2278 a'nın vezni bozuktur. / peyem-ber: peġam-ber G
2279 Bir oġlını itirmiş: Onıñ bir oġlı itmiş R // pergāle: gülzār R
2280 kim oġlı-çün: ondan itür R

Ḳayırupdur özi-çün beytü'l-aḥzān
Hemīşe onda eyler bile efḳān

Ona didi Yūsuf ey merd-i dānā
Göresen meni bu zindānda tenhā

G 58a Ki nice bir ġarīb ü bī-nevāyam
Bu zindānıŋ içinde mübtelāyam

R 54a Gider olsaŋ eger Kenʿān'a sarı
Virürem sene dürr-i şāhvārı

Bu şarṭ ile ki yetürsen peyāmım
O kūr u ʿācize virseŋ selāmım

Didi adıŋı söle nedür adıŋ
Bu peyġāmdan neme vardur murādıŋ

Didi kim Tarı'dan yoḫdur icāzet
Kim iẓhār idim onı bī-icāzet

Şunı aytur ki bir bīmār gördim
Ġarīb ü bī-kes ü men zār gördim

Ki zindānda idi ḫᵛār u giriftār
Saŋa gönderdi o duʿā-yı bisyār

2281 onda: nāle G / bile: āh u G
2282 Ona: Oŋa R / ey: k'ey R // Göresen: Görürsen R / zindānda: zindāna R
2283 zindānıŋ: zindānıñ R
2284 Gider olsaŋ eger: Eger mundan gidiŋ R // sene: saŋa R
2285 şarṭ ile: şart-ile G / yetürsen: yetürseŋ G // kūr u: kurı R (mh.)
2286 adıŋı söle: adıŋ aytur R // peyġāmdan: peyġāmda G
2287 kim Tarı'dan yoḫdur: Ḥaḳ'dan degül imdi G
2288 bir bīmār gördim: gördim bī-nevānı R // men zār gördim: bī- aḳrabānı R
2289 ḫᵛār: zār G // Saŋa: Size G/ o duʿā-yı: ol daʿviyy-i G

2290 Ki bī-çāreye ḳılsun ol duʿāyı
Ola zindāndan tabsa rehāyı

Alup Aʿrābī dürr-i şāhvārı
Yola düşdi gide Kenʿān'a sarı

Yūsuf Aʿrābī'ye iyledi taḥrīr
Yanında bu ġazeli itdi taḳrīr

[50. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Sen gidersen yāre vü men munda ḳaldum intiẓār
Kāş hem men sen kimi kūyında itseydim güẕār

Ger ki görseŋ ḳocanı virseŋ dilimden çoḫ selām
Kim ḳalıp zindān içinde bir ġarīb ü ḫāksār

2295 İverüpdür ol ġarīb ü bī-nevā çoḫlar selām
Didi kim müştāḳıŋam ey pād-şāh-ı tācdār

Raḥm mürüvvet çaḳıdur aḥvāline ḳıl bir naẓar
Kim ḳalıp maḥbūs çıḫmış öz ilinden iḫtiyār

Bār İlāhā yoḫdı senden ġayrı bir feryād-res
Maẓlūm'ıŋ cürmini bağışla be-ḥaḳḳ-ı heşt-çehār

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Çi Kenʿān'a yetişdi ol Aʿrābī
Gidüp Yaʿḳūb'a iyledi ḫiṭābı

2290 a: Ḫudāy'dan eylegil bir istiḫāşī G // b: Şāyed zindandan tapsam ḫalāşı G
2291 Alup: Olup R // gide: gidüp G
2292 taḳrīr: taḥrīr G
2293 - R
2294 ḳocanı virseŋ: dil-ber aytur R // ḳalıp: ḳalup R / ġarīb ü ḫāksār: ġarīb-i bī-günāh R
2295 ü: - R // çoḫlar selām: çoḫ duʿā R
2296 Raḥm mürüvvet çaḳıdur aḥvāline ḳıl: Raḥmıŋ çoḫdur ger ḥāline ḳılsaŋ R // ilinden: ilinde R
2297 ġayrı: ġayr G // cürmini bağışla: cürmi baḫışlasan R / çehār: çār R

G 58b Ki men zindānda gördim bir ġarībi
Mıṣır şehrinde idi bī-naṣībī

2300 İverdi saŋa çoẖ duʿā selāmı
Ki unutmasa yāddan bu ġulāmı

Didi Yaʿḳūb onıŋ adını bildiŋ
Bu peyġāmdan murādlarını bildiŋ

ʿArab didi adın itmedi iẓhār
Ki tā ondan idüm seni ẖaberdār

Didi Yaʿḳūb āyā kim ola bu
Ġarīblıḳda güni olmış ḳaranḳu

Didi yā Rab ki oġlum ola Yūsuf
Tapulsun dahi çekmesem teʾessüf

2305 Çi Yūsuf adını ayıtdı ol pīr
Özinden gitdi vü oldı zemīn-gīr

R 54b Yine hem bir ṭarafdan oldı ẖoş-ḥāl
Ki belkim oġlum olsun ol nikū-fāl

Kim iverüpdür ondan bile aẖbār
Ki saḳlıḳından olim men ẖaberdār

2299 zindānda: zindāndan R // Mıṣır şehrinde idi: Ḥāli zār u vaṭandan G
2300 saŋa çoẖ duʿā: size çoẖ çoẖlar G // Ki: Kim R
2301 onıŋ: onıñ R / bildiŋ: bilmediŋ R // peyġāmdan: peyġāmda G / murādlarını: murādını R / bildiŋ: bilmediŋ R
2302 tā: - G / idüm seni: men sizi idim G
2303 āyā kim ola: kim āyā kim olur R // b: Ki zindānda bile ġarīb olur bu R
2304 Didi: Ola R / ki: kim R // dahi çekmesem: daẖı kim çeksem R
2305 ayıtdı: ayardı (?) R
2306 nikū-fāl: nīkū-kār G

Ve ger ne onda yoḫ bir āşnāyī
Kim iversün mene ondan duʿāyı

Ḫudāy kerīmdür ü var iḫtiyārı
Ki yetürsün mene ol dil-figārı

2310 Ḫayāl itdi vü Yaʿḳūb oldı ḫoş-ḥāl
Sevinmekden bu şiʿri itdi tekrār

[51. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün
Şükr yüz şükr ki geldi ḫaber-i yār maŋa
Tarı raḥm itdi ki yār oldı ṭalebkār maŋa

Ümīdim vardı kim görim bir didārın
İverüpdür yine ol müjde-i dīdār maŋa

N'ola ger tapıla oğlum yine dīdārın görim
Virmese çarḫ-ı felek ġuṣṣa vü āzār maŋa

Ger ümīdim kesilüpdür yine ümīdim var
Kim mene raḥm ḳıla ola ṭalebkār maŋa

2315 G 59a Ey felek oğlumı aldıŋ mene raḥm eylemediŋ
Maẓlūmī dir hani yārim ola ġam-ḫˇār maŋa

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Didi Aʿrābī maŋa bir duʿā ḳıl
Günāhım çoḫ durur derdim devā ḳıl

2308 mene: maŋa R
2309 Ḫudāy: Tarı R // mene: maŋa R
2310 2310-2315. beyitler arası - R
2312 a'nın vezni bozuktur.
2316 çoḫ durur derdim: çoḫdur derdimni R

Duʿā ḳıl Ḥaḳ bağışlasun günāhım
Ki Ḥaḳ'dan ġayr yoḫdur bir penāhım

Öziŋle meni apargil behişte
Ki ḳulıŋ olayım nīkū-sirişte

Duʿā ḳıldı onıñ-çün Pīr-i Kenʿān
Didi virsün murādıŋ Ḥayy-ı Sübḥān

Didi Aʿrābī ġarībe duʿā ḳıl
Ki ol maḥbūsı zindāndan rehā ḳıl

Didi Yā Rab vir oŋa bir necātı
Ġarīblıḳdan oŋa vir bir berātı

Yetür maṭlūbına kim ḳudretiŋ var[1651]
Onı ḳoyma bile zindānda nā-çār

Didi nāḳa maŋa hem bir duʿā ḳıl[1652]
Menim derd-i dilimni hem devā ḳıl

Ki ger men durmasaydım bir dem orda
Ḫaber yetişmez idi saŋa burda

Duʿā ḳıl tā ki men olim behiştī
Ṣavābım ola bir nīkū-siriştī

Duʿā ḳıldı onıŋ-çün pīr-i maġmūm
Ki yā Rab itme bu nāḳanı mahrūm

2317 - R
2318 olayım: olim R
2320 ġarībe: oŋa bir R // Ki ol maḥbūsı: Kim o ġarībi R
2322 bile: ḳala R
2323 Menim: Meniŋ G
2324 Ki ger: Eger G / orda: onda G // Ḫaber: Saŋa G / saŋa burda: bile müjde G
2325 b: Ki görmesem daḫı zaḥmet ü ziştī G
2326 onıŋ-çün: oŋa ol R

İkisi tabdılar ondan murādı
Ḫudāvendā bize hem vir murādı

Bizim cürmimizi bağışla bi’l-kül
Ki Maẓlūmī saŋa ḳılmış tevekkül

Züleyḫā’nı çi yaḫdı nār-ı hicrān
Yūsuf’dan ötri çoḫ oldı peşīmān

Çi derd-i diline tapmazdı çāre
Yaḫasını iderdi pāre pāre

Baḫardı zindāna tā kim ola şād
Diyerdi belkim olim ġamdan āzād

G 59b Bu ne işdür ki itdim özime men
Ne oḫ-idi ki vurdım gözime men

Birisi öz ilinden çıḫarur yār
Birisi dil-berine virür āẕār

Men özim idübem kimden göreyüm
Cenānım ḥālini kimden sorayum

R 55a Ki ḫod-kerdeye olmaz hīç çāre
Meger zindānına ḳılsam neẓāre

Ki belkim birce dem rāḥat olayım
Bu ġamdan birce ferāġat olayım

2327 İkisi tabdılar ondan: İkkisi tapdılar onda G // hem vir murādı: vir bir berātı G
2328 bağışla bi’l-kül: baḫışlagin kül R // saŋa: size G
2329 peşīmān: perīşān G
2330 tapmazdı: bilmezdi R // Yaḫasını: Yaḫasına R
2331 belkim olim ġamdan: āyā ġamdan olim R
2332 işdür: işdi R // oḫ-idi: oḫ idi R
2333 2333-2334. beyitler - G / dil-berine: dil-berini R (mh.)
2335 kerdeye: kerdeni R / olmaz: olmaz mı R
2336 belkim: şāyed G // Bu ġamdan birce: Ġam u ġuṣṣadan G

Ḳılurdı zindāna sarı nigāhı
Çekerdi yüreginden sūz āhı

Gicelerde iderdi nevḥa bünyād
Yuḫuya gitmez idi ol perī-zād

Bile hicrān onı eyledi bīmār
Ki ʿömrinden dahi hem oldı bīzār

2340 Yine yeŋiden ol dīvāne oldı
Temīz ü ʿaḳldan bīgāne oldı

Çi hicrān cānına çoḫ kār iderdi
Bu şiʿri özine tekrār iderdi

[52. Gazel]

fāʿilātün f āʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Hani Yūsuf tā onıñ başına men ḳurbān olim
Boynına dönsem dolansam ḳaşına ḥayrān olim

Yārimi özim çıḫardım öz ilimden dād dād
Ḳoymadı ẓālim felek bir niçe gün ḫandān olim

Bir naẓar ḳıl ḥālime kim çıḫdı cānım el-emān
Hicrānında ḳoyma ey ẓālim ki ser-gerdān olim

2345 Yūsuf'ıŋ yüziŋe ḳılsam ger yine birce naẓar
Ġuṣṣa vü ġamdan ferāġat oluban dil-şād olim

2338 Gicelerde iderdi: Giceler ider idi R
2339 oldı: G'de der-kenâra yazılan kelime okunmuyor.
2340 - G
2342 ḳaşına ḥayrān: başına ḳurbān G
2343 Yārimi: Tā R / çıḫardım öz ilimden: yārimi çıḫardım elimden R // niçe: nice G
2344 el-emān: vāy vāy G // Hicrānında: Hicrānıñda R / ser-gerdān: bī-dermān R
2345 - R

Bu ḫayāl ḫāmdur ki men harda görim dīdār-ı yār
Maẓlūm'em gerek giriftār-ı ġam-ı hicrān olim

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Rivāyetdür var imiş pād-şāhī
Yemen mülkinde bir ṣāḥib-külāhī

Var idi şāh-ı Mıṣr'a bile yaḳı
Ki tapmaz idi ilinden ferāḳı

Onıñla muttaṣıl eylerdi mekkār
Ki ʿömrinden daḫı eylerdi bīzār

G 60a Ḫayāl itdi bile o şāh-ı yaġı
Ki şāh-ı Mıṣr'a virsün zehr [ü] aġı

İverdi şehr-i Mıṣr'a bedre-i zer
Ki şāha virsiler ol kāse-i zehr

Yaşuran her kim alsun bu ṭılānı
Helāhil zehr ile öldürse şāhı

Gidüp sāḳīye didi ilçi ol rāz
Ḳabūl itmedi ondan itdi iʿrāż

Çi ḫan-sālāraʿarż eylediler zer
Cān u dilden ḳabūl itdi mükerrer

2346 ḫayāl: ḫayāl-i G / ki: - G / görim: vü G
2347 bir: var G
2348 Var idi: Var-idi G / yaḳı: yaġı G // tapmaz idi: ol tapmazdı G / ferāḳı: rehāyı G
2349 eylerdi mekkār: iderdi bī-kār G // ʿömrinden daḫı eylerdi: olmış ʿömrinden ol daḫı G
2350 yaġı: yaḳı R // aġı: aḳı R
2351 bedre-i zer: māl-ı bisyār R // b: Kim ondan itsile bir dūsta iẓhār R
2352 a: Her ol kimse yaşuran alsa mālın R // Helāhil: Helāl R / şāhı: ḥālin R
2353 sāḳīye didi ilçi: ilçi sāḳīye didi R

2355 Gidüp sāḳī vü şāha itdi iẓhār
Ki bugün ḫunçeden zād yeme zīnhār

R 55b Çi ḫan-sālārıŋ işi eyledi derz
Gidüp sāḳī ilinden eyledi ʿarż

Didi sāḳī ilinden içmegin cām
Helāhil zehr vardı şāh-ı eyyam

Ne zād yedi şehenşāh ne şarābı
Vezīre eyledi bile ḫiṭābı

Ki bu zād u şarābı eyle maḫtūm
Ki tā kim ola bu aḥvāl maʿlūm

2360 Bu ikkisini hem zindāna salḳıl
Hamu māllarını olardan alḳıl

Oları saldılar zindāna der-dem
Bir ile tek bile ḳaldıla muḥkem

Yūsuf'a eylediler āşnāyī
Kim itmezler idi ondan cüdāyī

Oturdılar onıŋla ḫurrem u şād
O zindānıñ içinde bile āzād

Ki bir gice durup ol ikki dustaḫ
Yūsuf'a bile ʿarż itdile güstāḫ

2355 itdi: ḳıldı R / ḫunçeden: ḫunçede R
2356 derz: farż R
2357 b: Kim aġu var içinde ey nikū-nām
2358 yedi şehenşāh: virdi şehenşeh R
2359 eyle: saḫla R
2360 hem: sen G / salḳıl: salgin G // b: Bularıŋ mālını ilinden algin G
2362 āşnāyī: āşnālıḳ G // itmezler idi ondan cüdāyī: itmezler-idi hergiz cüdālıḳ G
2363 onıŋla: oŋa hem R / u: - R // O zindānıñ içinde bile: Zindānıŋ miḥnetinden hamu G

Ki düniñ gice bir diş görik ey mīr
Eger bilseŋ bular[ı] eyle taʿbīr

Didi sāḳī ki gördüm bile ḫˇābı
Ki ḳayırram şehenşāha şarābı

G 60b Didi sāḳīye kim sāḳī olasan
Şehenşāha yine sāḳī olasan

Didi sālār ki gördim ḫunçe-i nān
Ki başımdan aparurlardı mürġān

Didi kim şeh seni dāra çeker zār
Hevādan ḳuş gelür itiŋ yiyer ḫˇār

Didi kim görmemişem bile taḳdīr
Yalan didim bu dişi itme taʿbīr

Didi oŋa ḳażādan oldı taḳdīr
Ḫudāy taḳdīridür tapmaz bu taġyīr

Sāḳīye didi ey yār-ı vefādār
Gerek ḥālimi şāha ḳılsaŋ iẓhār

Ki zindānıŋda vardur bir gedāyī
Ġarīb ü bī-kes ü bī-āşnāyī

N’ola ger şāh onı eylese dil-şād
Tarı’dan ötri onı itse āzād

2365 düniñ: tüniñ R / görik: gördiŋ R // bular[ı]: dişimi G
2368 ki: - R // aparurlardı: apardılardı R
2369 itiŋ: etiŋ R / ḫˇār
2370 dişi: işi R
2371 oŋa: oŋah R (mh.) // taḳdīridür: taḳdīrdür R / bu: mı R
2372 ey: k’ey R // Gerek ḥālimi şāha ḳılsaŋ: Ki ḥālimni ḳılasan şāha R
2373 zindānıŋda: zindānıñda R
2374 - G

Ḫudāy’a itmedi Yūsuf tevellā
Yamanı geldi ondan Ḥaḳ teʿālā

Gelüp Cibrīl oŋa yetürdi peyġām
Ki yeddi il duriŋ zindānda encām

R 56a Ḫudāy’dan neme oldıŋ bile ġāfil
Bu işi itmez idi hīç ʿāḳil

Bile kim eylediŋ Tarı’nı nā-ḫoş
O sāḳī hem ide onı ferāmūş

Ki gelmesün yādına rūzgārı
Bu zindānda çekeŋ çoḫ cebr ü ḫˇārı

Didi Yūsuf ki Ḥaḳ menden rıżādur
Veyā kim ḳahrı gelmiş nā-rıżādur

Didi Cibrīl ki senden vardı rāżī
Sen hem zindānda ol nā-çār rāżī

Didi egerçi Ḥaḳ menden rıżādur
Eger yetmiş il olsun hem ʿaṭādur

Olup rāżī vü ten taḳdīre virdi
Rıżāsından ötür bu şiʿri dirdi

2375 Ḫudāy’a: Çi Yūsuf R / Yūsuf: Ḥaḳ’dan R
2376 zindānda encām: zindāna der-dām R
2377 neme: niçün G // itmez idi: eylemezdi G
2378 eylediŋ Tarı’nı: Tarı’nı eylediŋ G // ide onı: ḳıla senden R
2380 Didi Yūsuf: Oŋah didi R / menden: mende R // kim ḳahrı gelmiş: bu sözden ötri G
2381 vardı: vard R // b’nin vezni bozuktur.
2382 egerçi: Yūsuf çi R / menden: mende R // olsun: ola G
2383 ötür: itür R

[53. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Şol yaratġan Teŋri'miz ümīdgāhımdur menim
Żulm itmiş bendesiyem dād-ḫˇāhımdur menim

G 61a Ger bağışlasa günāhım var oda sala tenim
Rāżīyam fermānına çün pād-şāhımdur menim

Her belā kim başıma gelsün yüzim döndermenem
Pād-şāhımdur hedyesi hem ḫarc-ı yolımdur menim

Ḳıbleye yüz dönderürler ehl-i ṣūret ṣubḥ u şām
Ṭāḳ-ı ebrūyıŋ nigārā secdegāhımdur menim

Maẓlūmıŋ ölüsini dil-ber yolında ḳoysıla[r]
Belki raḥm itse buyursa ḫāk rāhımdur menim

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Çi üç gün kiçdi emr itdi şehenşāh
Kim onları gitürsiler be-dergāh

Yanında itdiler şol demde iḥżār
Sorışdılar yine itdiler inkār

Şehenşāh vezīre itdi ḫiṭābı
Ki gitür ol şarāb-ile kebabı

2384 yaratġan Teŋri'miz ümīdgāhımdur: yaratḳan Tarı'mız ümmīdgāhımdur G // itmiş: ḳılmış R / dād-ḫˇāhımdur: dād u ḫˇāhımdur R
2385 oda: ota R // menim: meniñ R
2386 R'de bu beytin yerine kafiyesi gazelle uyumsuz olan şu beyit vardır:
Ne ġamım vardur ḳıyāmet günde senden ey raḳīb
Çün ʿAlī şīr-i Ḫudā püşt [ü] penāhımdur meniñ R
2387 R'de bu beytin yerine kafiyesi gazelle uyumsuz olan şu beyit vardır:
Ey Nevāyī ḳorḫmanam senden ki pīrimdür ʿAlī
Maḥşeriŋ güni Muḥammed ʿöẕr-ḫāhımdur maŋa R
2388 ḳoysıla[r]: ḫoysılar G // itse buyursa: itgey digey kim R / menim: maŋa R
2390 iḥżār: iḥṭār G
2391 Şehenşāh: Şehenşeh G // şarāb-ile: şarābı la R

Çi ḥāżır eyledi didi yiyiŋ zād
Her kim zādını yese olur āzād

Şarābı içdi sāḳī hamu yek-bār
Kebābı yemedi sālār-ı ʿayyār

İte taşladılar çatlatdı nā-çār
Didi sālāra şeh k'ey bī-vefā yār

Saŋa n'itmiş idim kim öldürürdiŋ
Meger bir kemligi menden görürdiŋ

Buyurdı kim onı çekdile dāra
Ḫalāyıḳ hamusı itse neẓāre

R 56b Sāḳīye virdi ḫilʿat şāh-ı devrān
Zer ü emvāl enʿām -ı firāvān

Yine sāḳī çi ḳıldı şāha sāḳī
Gözinde oldı çün çeşm-i çerāġī

G 61a Çi sāḳī pād-şāha oldı sāḳī
Yādından çıḫdı Yūsuf'ıŋ firāḳı

Yūsuf zindānda yeddi il çi durdı
Ki Mıṣr'ıŋ şāhı birce diş gördi

2392 ḥāżır: ḥāẓır G (mh.) // Her kim zādını yese olur: Kim öz zādına her kim yese R / b'nin vezni bozuktur.
2393 a: Şeh yanında yidi şarāb sāḳī G // ʿayyār: yaġı G
2394 çatlatdı: çaldı R // b: Buyurdı şāh ki ey fużūl-ı ʿayyār G
2395 Saŋa n'itmiş idim kim: Sene nitmiş-idim sen G // kemligi: kemiŋi R
2396 - G
2397 devrān: eyyām G // emvāl enʿām-ı: enʿām emvāl ü G
2398 - G
2399 firāḳı: söz aḳı (?) R
2400 durdı: ḳaldı G // şāhı birce diş: pād-şāha dişi R / b'de "diş" medli okunmalıdır.

Muʿabbirleri hamu istedi şāh
Kim onı itsiler taʿbīrden āgāh

Olara didi dişde görmişem men
Kenār-ı rūd-ı Nīl'e durmışam men

Ki çıḫdı yeddi gāv-ı çāḳ u ferbih
Olarıŋ çāḳlıḳı birbirinden bih

G 61b Yine görindi yeddi gāv-ı lāġer
O çāḳ sıḳırları yidile yek-ser

Yine görindi yeddi ḫūşe-i sebz
Ṭarāvetlü nice kim rişte-i naġz

Ki yeddi ḫūşe-i ḫuşk oldı peydā
O gök ḫūşeleri ḳurrıtdı yek-cā

Şehenşeh ḫˇābını çün ḳıldı taḳrīr
O ḫˇābı itmedi hīç kimse taʿbīr

Didiler vardur eżʿāf-ı iʿlām
Bile dişleri tabīr olmaz iʿlām

Muʿabbirleri hamu çekdi dāra
Bile hem öldiler āh-ile zāra

Şu yerde var idi ol sāḳī ḥāżır
Gidip şāha bile ʿarż itdi ẓāhir

2401 Muʿabbirleri hamu: Emīrlerini hamunı R // Kim onı: Ki şāhı G
2402 rūd-ı: rūdı G
2403 u: - R // b'nin vezni bozuktur.
2405 Ṭarāvetlü nice kim: hem-çi miṡl-i R / naġz: sebz R
2407 Şehenşeh: Şehīnşeh R/ ḳıldı: itdi R // O ḫˇābı: Olar R
2408 eżʿāf-ı iʿlām: aşġāf-ı aḥlām R / a'da "var" hecesi medli okunmalıdır. // dişleri: dişler G
2409 hem öldiler: öldirdiler G
2410 a: Sāḳī şāha didi men eyleyim ʿarż G // b: Ki bu dişleriŋ-içün vardur farż G

Ki var zindān içinde birce şāhī
Ki taʿbīriŋi ol bilür kemāhī

Günāhsız onı hem itdile dustaḫ
İyesi yoḫ kim ʿarż itse güstāḫ

Şehenşeh didi git onı getürgil
Menim ḥużūrıma tīzrek yetürgil

Gidip zindāna gördi Yūsuf'ı zār
ʿÖẕür-ḫˇāhlıḳlar itdi oŋa bisyār

2415 Didi senden menim ḫacāletim var
Ki şāhıŋ itmedim ḥāliŋ[i] iẓhār

Olmamışdı Ḫudāy bu emre rāżī
Ki yādımdan çıḫardı bile rāzı

R 57a Sifārişiŋni unuddurdı Tarı
Ki gelmedi yādıma rūzgārī

Oŋa didi ki bir diş görmişem men
Seniñ ḳulluġıŋa gitürmişem men

Çi ol dişleri ḳıldı oŋa taḳrīr
Didi sen görmemişeŋ bile taḳdīr

2420 Bile dişler şehenşāhıŋ dişidür
Ḫayāl itme ki kār-ı her kişidür

2411 taʿbīriŋi ol: ol taʿbīrni G / kemāhī: ki māhī G
2412 - G // b'nin vezni bozuktur.
2413 getürgil: getürgin G // yetürgil: yetürgin G
2414 zindāna: zindānda G / Yūsuf'ı: Yūsuf-ı G // oŋa bisyār: didi k'ey yār G
2415 - G
2416 Olmamışdı Ḫudāy: Ḫudāy olaydı çün R / a'nın vezni bozuktur.
2417 - G
2418 Oŋa didi ki bir diş: Sāḳī ʿarż itdi dişde G // Seniñ ḳulluġıŋa: Seniŋ ġullıġıŋa G
2419 Çi ol dişleri ḳıldı oŋa: Dişini sāḳī itdi ona G // taḳdīr: taḳrīr G

Didi çindür şeh-i devrān görüpdür
Munı[n] taʿbīriŋ[i] senden sorupdur

Didi kim yeddi il erzānlıḳ olur
Dānelıḳ çoẖ gele āsānlıḳ olur

Yine yeddi il ola ḳaḥṭī ẓāhir
Ki insān nān dise cān virse āẖir

G 62a Gidip sāḳī yetürdi bile aẖbār
Ki bile taʿbīr itdi ol nikū-kār

Buyurdı kim özini eyle ḥāżır
Ki aġzından işitsem bile ẓāhir

Sāḳī didi kim onıñ var-ıdur ʿarż
H̱ātūnlar istemaġı vācib ü farż

Didi kim olmanam men şāha ḥāżır
Ki tā ḥālim oŋa olmasa ẓāhir

Ki ẖātūnlar nemeden kisdiler el
Neme öz cānlarından çekdiler el

Olardan sorsılar nedür günāhım
Ki saldılar bile zindān-ı çāhım

Çi şeh ẖātūnları eyledi iḥżār
Hamusı itdiler taḳṣīre iḳrār

2421 Munı[n] taʿbīriŋ[i] senden: Onıŋ aḥvālni sizden G
2422 olur: olsun G // Dānelıḳ: Dāneler G / olur: olsun G
2423 ola ḳaḥṭī: olur ḳaḥṭ G
2424 Gidip: Gidüp G / yetürdi bile: bile yetürdi G // nikū: nīkū G
2425 aġzından: aġzındam G(mh.) / işitsem bile: yetişem yaẖşı R
2426 - R
2427 - G / ḥāżır: ḥāẓır R (mh.)
2428 kisdiler el: kesdiler il G // Neme: Yine G/ çekdiler el: kesdiler il G
2430 Çi şeh: Şāh R / eyledi: çün eyledi R / iḥżār: iḥẓār G, R (mh.) // itdiler: itdile R

Ki bizdendür günāh ol bī-günāhdur
Onıñ arılıḳına Ḥaḳ güvāhdur

Züleyḫā didi illā ḥaṣḥasü'l- ḥāḳ
Ki Yūsuf'ıŋ günāhı yoḫdur muṭlaḳ

İşitdi çün ʿAzīz bu mā-cerānı
Didi nice idim bile belānı

Ki burda virdi maŋa bir ḫacālet
Ki bāḳī ḳala tā rūz-ı ḳıyāmet

2435 Ġażaba geldi vü virdi ṭalāḳın
Bile dinç eyledi ondan ḳulaġın

ʿAzīz şol derdden āḫir oldı nā-çāḳ
Ġam u ġuṣṣadan içdi sirke-tiryāḳ

R 57b Bile gitdi cihān-ı bī-vefādan
Cānını virdi āḫir bu cefādan

Sevindi ölüminden bī-vefā yār
Bu şiʿri oḫudı ḫātūn-ı ʿayyār

[54. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün
Şükrü li'llāh ki çıḫdı bu aradan bed-ḫ̌āh
İmdi dil-dār gerek kim yüzime ḳılsa nigāh

2431 - G
2432 illā: elān R // b'nin vezni bozuktur.
2433 İşitdi: Yeşitdi R
2434 Ki burda virdi maŋa bir: Nice ḫ̌āṣdan (?) mene virdi G // rūz-ı ḳıyāmet: rūz-ı: yevmü'l G
2435 dinç: dinc R
2436 içdi: işdi G
2437 bī-vefādan: bī-vefā yār R // oḫudı: oḫıdı G / ʿayyār: mekkār G
2438 - R
2439 çıḫdı bu aradan: bu aradan çıḫdı G // kim: ki G

Her kimiŋ yanında ola rakīb-i bed-kirdār
Cānına degse belālar ola aḥvāli tebāh

Bī-vefā ḫātūnı gör nice olupdur ḫoş-ḥāl
Ḫᵛātūnıñ yüzini ikki dünyāda olsun ḳarah

G 62b Çoḫ sevinme daḫı ger merg-i raḳībi gördiŋ
Kim bu gündür yā ṣabāḥ sen hem ölürsen nā-gāh

Maẓlūmī gördi ki yoḫdur bu güzellerde vefā
Öz cefāsından itür çekdi köŋülden bir āh

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Gidip sāḳī Yūsuf'a virdi aḫbār[759]
Ki ḫātūnlar bile itdiler iḳrār

İşitdi çünki Yūsuf oldı ḫoş-ḥāl
Ḫudā'ya ḳıldı miŋ şükrāne fi'l-ḥāl

İverdi şāh oŋa miŋ ḳul-ı şāṭır
Kim itsiler onı yanında ḥāżır

Yine bir yaḫşı at u ḫilʿat-ı ḫūb
İverdi şāh ona ber-vech-i merḳūb

Yere döşediler zer-beft-i zībā
Ki atıŋ ayaġı degmese yerġa

2440 yanında ola: ola yanından R // degse: digse R / aḥvāli: aḥvāl R
2441 b: İkki dünyāda yaman ḫātūnlarıŋ yüzi ḳara G
2442 sevinme daḫı: ḳıvanma G / raḳībi: raḳīb G // ṣabāḥ: ṣabā G / ölürsen nā-gāh: olasan fenā R
2443 güzellerde: güzellere R // itür: ötür G / köŋülden: köŋlinde G
2444 Gidip: Gidüp G
2446 İverdi: Buyurdı G / oŋa: virdi G / ḳul-ı: ḳul G // Kim itsiler onı: Ki olsılar onıŋ G / ḥāżır: ḥāẓır G, R (mh.)
2447 yaḫşı at: yaḫş aṭ G / ḫilʿat-ı ḫūb: ḫilʿat ayru G // ona: oŋah R (mh.) / ber-vech-i merḳūb: o veche doġru G
2448 döşediler: döşediler ü G // atıŋ: aṭın R

Bu debdebe ile atlandı o şāh
Yetişdi çünki yaħun o be-dergāh

Şeh ü leşker hamusı çıħdı ḳarşu
İlerü geldiler bir nice arşu

Çi şāhıŋ gözleri ol māha düşdi
Onıñ mihri bile ol şāha düşdi

Ona çoħ eyledi iʿzāz [ü] ikrām
ʿAzīz itdi onı ol şāh-ı eyyām

ʿAzīzlıḳ çün ona oldı mukarrer
Gidip ʿarż eyledi şāha mükerrer

Ki ger vardur maŋa bir iʿtibārıŋ
Gel eyle meni ṣāḥib-iħtiyārıŋ

Sen imdi şāh men hem-çi ġulāmam
Maŋa besdür daħı virseŋ selāmım

Başında ḳoydı tāc-ı pād-şāhī
Oŋa tabşurdı mehden tā-be māhī

R 58a Yūsuf yeddi il eyledi zirāʿat
Niçe miŋ şehri doldurdı ferāġat

2449 ile: ilan R / atlandı: atlundı G (mh.) , aṭlandı R / o şāh: oŋah R // Yetişdi çünki: Yetişdiler çi G / o: ol G
2450 leşker hamusı çıħdı: ḳullar hamu çıħdılar G // İlerü: İleri G
2451 şāhıŋ: şāhī G // Onıñ: Onıŋ G / ol: … G / şāha: şāh R
2452 Ona: Oŋah R (mh.)
2453 ona: oŋa R // Gidip: Şāha G / şāha: Yūsuf G
2454 maŋa bir: mene bu G
2455 Sen imdi şāh men hem-çi: Yūsuf'a Şāh didi size G // Maŋa besdür daħı: Mene besdür dahi G
2456 pād-şāhī: pād-şāhlıḳ G // b: Yūsuf taħt üste itdi kāmrānlıḳ
2457 Yūsuf: Dahi G / eyledi: ikdürdi G

Ki ḳaḥṭlıḳ ili ṣoŋra oldı peydā
Ki ḫalḳda ḳalmadı azuġa aṣlā

G 63a Yūsuf'da var idi ġalle firāvān
Ḫalāyıḳa virürdi ġalle vü nān

Ona satdıla mülk [ü] ḫānmānı
Zer ü mālı ki var idi nihānī

Olarda ḳalmadı çün māl [ü] emvāl
Ḳız u ḫātūnları satdıla fi'l-ḥāl

Kim onıŋla hem olmadı müyesser
Dağı özlerini satdıla yek-ser

Çi bu hem olmadı derdlere dermān
Açından ḳaldılar ḥayrān [u] giryān

Züleyḫā hem özini ṣatdı şāha
Bile kim bilmedi o yüzlü māha

Yūsuf'ıŋ ġallesi çün azlıḳ itdi
Olara acılıḳ nā-sāzlıḳ itdi

Ḫalāyıḳ hamusı ḳaldıla ḥayrān
Yūsuf her birine virürdi bir nān

2458 ḳaḥṭlıḳ ili ṣoŋra oldı: geldi ḳaḥṭlıḳıŋ ili R // ḫalḳda: ḫalḳa R / azuġa: azuḳa R
2459 var idi: var-idi G
2460 Ona satdıla: Oŋa satdılar R // var idi: var-idi G
2461 Olarda: Olara R // Ḳız: Ġız R/ satdıla: virdile R
2462 onıŋla: onıñla R // Dağı: Hamu R/ satdıla: ṣatdıla R
2463 bu: o R/ olmadı derdlere: itmedi bir derde R // Açından: Acından R / giryān: biryān R
2464 ṣatdı: satdı G // bilmedi o: dimedi ol G
2465 çün: hem G // acılıḳ: aclık hem G
2466 ḳaldıla: ḳaldılar R

Çi doymazlar idi ol ḳavm-i muḥtāc
Çıḫardı āsmāna nāle-i ac

Zi-bes kim eyler idi nale vü zār
Yuḫuda[n] Yūsuf'ı eylerdi bīdār

Giceler yatabilmez idi bir dem
Turırdı yuḫudan ol şeh dem-ā-dem

Olarıŋ işine çoḫ oldı ḥayrān
Ki derdlerine hīç tapmazdı dermān

Ḫudāy'a eyledi Yūsuf münācāt
Ki bir raḥm eyle ey ḳāḍī-i ḥācāt

Gelüp Cibrīl didi k'ey nīkū-nām
Yüziŋ görsetginen her ṣubḥ her şām

Yüziŋi görsiler olsıla bī-hūş
Hamu itsile aclıḳdan ferāmūş

Bu ṭarz ile kiçürdi hem medārı
Ki kiçdi ay u gün ü rūzgārı

Gel ey Maẓlūm aytur ḳıṣṣa-ı vaṣl
Ki hamu firġatiñdür vaṣl-idür aṣl

N'ola ger sözleseŋ bir dem viṣālden
Götürseŋ il daḫı fikr [ü] ḫayālden

2467 doymazlar idi: doymazlardı G // āsmāna: felege ol G
2468 kim eyler idi: eylediler çoḫ G // b: Yūsuf yuḫudan olurdı ḫaberdār G
2469 a: Gicelerde yatabilmezdi ādem R // Turırdı yuḫudan: Dururdı yuḫuda R
2470 - G
2472 Gelüp: Gelip G / didi k'ey nīkū-nām: oŋa yetürdi peyġām G
2473 olsıla: oldıla R // Hamu itsile aclıḳdan: Acından itsiler hamu R
2474 ṭarz ile kiçürdi hem: ṭarz-ile keçürürdi G // ay u: ay R
2475 aytur: aytur sen R // firġatiñdür vaṣl-idür: firġatiŋdür vaṣfdur R
2476 - G

G 63b, R 58b Ki çoḫdandur Züleyḫā intiẓārdur
Yolıŋ üstünde durmış bī-ḳarārdur

Onıŋ gözleri kūr olmış sitemden
Viṣāle yetür ü ḳurtar bu ġamdan

Ḳıṣṣa*

Gel ey sāḳī yine gizdür piyāle
Ki ġam çekmiş menem doymaġa hāle

Meni çoḫ yandurupdur nār-ı hicrān
Maŋa vir bir piyāle eyle dermān

Ki tapsam bir ḥayāt-ı cāvidānī
Görüm dīdār-ı ol ārām-ı cānı

Sen ey muṭrib sāzıŋ[ı] eylegil sāz
Dutulmış yüregim çek birce āvāz

Kim ünińden ola ser-ḫoş dimāġım
Bu ʿaşḳıŋ odına yansun çerāġım

Daḫı bu ḫalḳı hamu raḳṣa salgil
Züleyḫā'nıñ ṭoyıdur yaḫşı çalgil

Bu sāz çalġan bile sāzını çaldı
Ki çün ol bī-nevā dermānde ḳaldı

Büt ile eyledi miŋ maʿẕeret sāz
Görüp kim ondan çıḫmaz hīç āvāz

2477 üstünde: üstinde G
2478 Onıŋ: Onıñ R // yetür ü: yetüre R
* Bu başlık - G; R'de ise der-kenârda yer almaktadır.
2479 2479-2484. beyitler arası - G
2484 b'nin vezni bozuktur.
2485 sāz çalġan: söz çalḳan G // dermānde: dermende R
2486 miŋ: min R // çıḫmaz hīç: hīç çıḫmazdı G

Onı sındurdı yüz döndi Ḫudāy’a
Kim ey şādlıḳ viren her bī-nevāya

Menim maṭlūbımı yā Rab revā ḳıl
Yūsuf’ım ile yine āşnā ḳıl

Duʿāsın ḳıldı vü turdı Züleyḫā
Yūsuf’ıŋ yolına durdı Züleyḫā

Kim oldı merkeb-i Yūsuf pedīdār
Züleyḫā dāda geldi k’ey cihāndār

Yetiş feryādıma ger şāhsan sen
Ki dāda gelmişem dād-ḫāhsan sen

Ḫudāy emr itdi k’ey bād-ı ṣabā tur
Züleyḫā ʿarżını Yusūf’a yetür

Apardı yil sözin yetürd[i] şāha
Didi kimdür düşüpdür āh u vāha

Nedendür kim bile eyler taẓallüm
Gitüriŋ tā oŋa ḳılsam teraḥḥum

Didiler birce kūr u bī-nevādur
Żaʿīf ü ḳarrı ḫātūn-ı gedādur

2487 Onı: Büti G / döndi: itdi G // ey şādlıḳ: ol şāhlıḳ R / her: bir R
2488 Menim: Meniŋ G
2489 Züleyḫā: Züleyḫāh G (mh.) // Züleyḫā: Züleyḫāh G (mh.)
2491 - G
2492 Züleyḫā ʿarżını Yusūf’a: Munıñ ʿarżasını ol şāh R
2493 sözin yetürd[i]: sözi vü didi R
2494 kim bile eyler taẓallüm: bile bī-ḳarārlıḳ eyler G // b: Ne ẓulm olmış ona çoḫ zārlıḳ eyler G
2495 u: -G // Żaʿīf ü: Żaʿīfe G / ḫātūn-ı: ḫātūn u G

R 59a Didi tapşurıŋ onı bir buraya
Kim aparsa bizim ḫalvet-serāya

Kim ordan ḳayıtanda men göreyim
Onıŋ maṭlūbını fayṣal vireyim

Çi ordan geldi oturdı zemānī
Buyurdı getüriŋ ol bī-nevānı

Züleyḫā geldi dād u dād iderdi
Felegiŋ cevrinden feryād iderdi

G 64a Getürdiler ḥużūra çün o sāre
Didi kimsen didi menem Züleyḫā

Züleyḫā çünki gördi onı Yūsuf
Özinden gitdi vü çekdi teʾessüf

Özine çünki geldi çekdi feryād
Ki ey Yūsuf iliŋden dād [u] bī-dād

Ḥālimġa bir teraḥḥum it ġarībem
Viṣāliŋden gel itme bī-naṣībem

Yūsuf didi ha yerġa gitdi mālıŋ
Ha yerġa gitdi ol ḥüsn-i cemāliŋ

Nedendür gözleriŋ bī-nūr olupdur
Nedendür kim teniŋ rencūr olupdur

2496 a: Birisi ona itsün reh-nümūnī G // b: Ḥarem-serāya aparsılar onı G
2497 ḳayıtanda: ḳayıṭanda R // Onıŋ: Onıñ R / vireyim: vireyüm R
2498 Buyurdı getüriŋ: Didi kim gitüriŋ R
2499 Züleyḫā: Ki yolda R / dād u: āh R // cevrinden: cevrden R / b'nin vezni bozuktur.
2500 Getürdiler: Gitürdiler R
2501 - R; G'de ise der-kenârda yazılmıştır.
2502 Ki: Kim R / iliŋden: ilinden R
2503 it: ḳıl R
2505 teniŋ: teniñ R

Didi ez-bes seniñ-çün aġladım zār
Gözüm kūr oldı özüm ḫ̮ˇār [u] nā-çār

Daḫı her kim yanımda didi senden
Zer ü gevher firāvān gördi menden

Yolıŋda ḳoymışam māl ü menālim
Göziŋle gördiŋ evveldeki ḥālim

Yūsuf didi ki ne istersen ey māh
Ki ḥācetiŋ revā itsem men ey māh

Didi evvel göz ü düyüm cemāldür[1818]
Siyüm igitligim çārüm viṣāldür

Didi kim isterem Ḥaḳ’dan şifā men[1819]
Ger istese Ḫudāy ḳılsam devā men

Çi Yūsuf istedi Ḥaḳ’dan bu ḥācāt[1820]
Hemān-dem tapdı fayṣal ol mühimmāt

Gözi rūşen olup tapdı civānī
Teninde gördi ayrı zindegānī

Gözi çün Yūsuf’ıŋ yüzine düşdi
ʿAceb odlar onıŋ cānına düşdi

2506 seniñ-çün aġladım: seniŋ çün eyledim G // Gözüm: Gözim G / oldı özüm ḫ̮ˇār: oldım özim ḫār G
2507 her kim yanımda: yanımda her kim G
2508 ü: - R // gördiŋ evveldeki: sen görürsen imdi R
2509 Yūsuf: Oŋa R / ey māh: imdi R // itsem: ḳılsam R / ey māh: imdi R
2510 göz ü düyüm: gözim düyyüm G // Siyüm: Siyyüm R, ... G/ igitligim: igitligiŋ R, ... G/ çārüm: çehārüm R, çārim G
2511 kim: ki G // Ḫudāy ḳılsam devā: Ḫudā itsem revā G
2512 bu ḥācāt: münācāt G // Hemān-dem: Hem’ol-dem R
2513 civānī: ṣafālıḳ G // Teninde: Cisminde G / zindegānī: zindegānlıḳ G
2514 odlar onıŋ: otlar onıñ R

Didi derd-i dilimni hem devā ḳıl
Bilürsen ḥācetimi hem revā ḳıl

Ki ḳalmupdur daḫı bir ṣabr u ṭāḳat
Ki senden ayrı dursam birce sāʿat

R 59b Yūsuf hīç virmedi oŋa cevābı
Ki tā Ḥaḳ'dan neme gelsün s̱evābı

Bir özge söz araya saldı Yūsuf
Bir özge mā-cerāya aldı Yūsuf

G 64b Ona didi henūz hem ʿāşıḳımsan
Menim dūstımsan u hem ṣādıḳımsan

Didi virgin iliŋden tāziyāne
Kim āhımdan nice odlarġa yana

İlin yetürdi çekdi bile āhı
Ki yandı tāziyāne mis̱l-i kāhī

Yūsuf didi ona maʿẕūrsan sen
Kim ʿaşḳımdan bile maʿẕūrsan sen

Eger görseŋ Muḥammed Muṣṭafā'nı
Nice ṭāḳat gitürürsen sen anı

2515 derd-i dilimni: kim derdimni R // ḥācetimi hem: ḥācetimni gel R
2516 daḫı: dahi G // ayrı: ayru G
2517 hīç virmedi oŋa: virmedi ona hīç G // s̱evābı: ṣavābın G
2518 - G
2519 Ona: Oŋah R (mh.) / hem: sen G // u: - R
2520 virgin iliŋden: virgil ilinden R // odlarġa: otlarġa R
2521 İlin yetürdi: İlinden aldı vü R / bile: bir R // mis̱l-i: hem-çi R
2522 ona: oŋa R // ʿaşḳımdan: ʿaşḳımda R
2523 ṭāḳat: ṭāġat R / gitürürsen: virürsen G / anı: onı G

Kim ol çün şāhdur men bende-i ū
Menem çün zerreī yanında-ı ū

Didi kim doġrı dirsen ey nikū-kār
Ki senden yigdür ol elbette ṣad-bār

Didi hardan bilürsen kim o yigdür
Ki görmüpsen onı kim nice yigdür

Didi ki çün onıŋ adını dutdıŋ
Öz ʿāşıḳlıḳıŋı menden unutdıŋ

Muḥammed nūrı çün köŋlimde aḫdı
Onıŋ dūstlıḳı yüregimi yaḫdı

Bu demde Cebreʾil indi zemīne
Didi ayturginen ol nāzenīne

Ki çün Muḥammed’iŋ adını dutdıŋ
Muḥammed’den ötür virdim murādıŋ

Seniŋ çün ʿarşda men baġladım ʿuḳad
Onı senden ötür men eyledim ʿaḳd

Yeriŋ yüzinde sen hem baġla ʿaḳdin
Taṣarrufa keçürgil genc [ü] naḳdin

Ki dūst-ı Aḥmed-i Muḫtārdur bu
Seniñle hem-dem ü dil-dārdur bu

2524 - G
2525 kim: - G / dirsen: dirsin G / nikū: nīkū G // yigdür: yegdür G
2526 kim o yigdür: yegdür ol māh G // kim nice yigdür: sen ey Züleyḫā G
2527 onıŋ: onıñ R / dutdıŋ: duttıŋ R // unutdıŋ: unuttıŋ R
2528 köŋlimde aḫdı: köŋlüġa yaḫdı R // Onıŋ: Onıñ R
2530 adını dutdıŋ: işitdi adıŋ R // ötür virdim: ötrü berdim R
2531 Seniŋ: Seniñ R / ʿarşda: ʿaşḳda R / baġladım: baġladum R // ʿaḳd: naḳd R
2532 yüzinde: üzinde R // keçürgil: getürgin G
2533 Muḫtārdur: Muḫtār-idür G // Seniñle: Seniŋle G / dil-dārdur: dil-dār-idür G

İşitdi çün Züleyḫā oldı ḫoş-ḥāl
Didi imdi bu işi itme ihmāl

Yūsuf esbāb-ı ṭoy ḳıldı müheyyā
ʿAceb şāhāne daʿvet ḳıldı ber-pā

Temām-ı ḫalḳ-ı Mıṣr'a ḳıldı daʿvet
Olara virdi çoḫ inʿām [u] ḫilʿat

Ḫalīlu'llāh-ı dīn ü millet ile
Daḫı İsḥāḳ [u] Yaʾḳūb himmet ile

R 60a Nikāḥ ʿaḳidini baġladı ol şāh
Ṭoyından raḳṣa düşdi mihr ile māh

G 65a Giçe çün geldi açdurdı niḳābın
Görindi ebr içinde āftābın

Züleyḫā'nı görüp kim meh-cebīndür
Diyince ince diseŋ nāzenīndür

Didi tebārek-Allāh Ḥayy-ı Sübḥān
Bile hergiz ki olmaz şekl-i insān

Güli açılmamış yuḫuda ġonçe
Yetişmemiş güle bir ḳılça rence

Çi gördi onı kim ḳızdur dūşīze
Ḫiṭāb itdi oŋa kim ey vecīze

2534 işi: işe R
2536 a: Ḫalāyıḳa çoḫ itdi ol muḥabbet G // inʿām: esbāb G
2537 2537-2538. beyitler - G
2538 ile: R
2539 açdurdı: açdırdı R // Görindi: Gör indi R
2540 kim: ol G // Diyince ince: Duyunca her ne G
2541 tebārek: kim bārek R // ki olmaz: olur mı R
2542 - R
2543 - G

Nedendür ḳalmışaŋ ḳız ey perī-zād
Nedendür virmemişeŋ güli ber-bād

Züleyḫā didi sen tabşurmış-idiŋ
Yuḫuda sen sifāriş ḳılmış-idiŋ

Bi-ḥamdi'llāh saŋa yetdi emānet
Ki degmedi oŋa dest-i ḫıyānet

Züleyḫā'dan çi Yūsuf oldı ḫoş-ḥāl
Oturdılar ikisi fāriġü'l-bāl

Viṣāle yetdi çün eyyām-ı hicrān
Ḫudā'ya şükrler itdi firāvān

Sevinmekden Züleyḫā çekdi āvāz
Bu şiʿri oḫudı ol yār-ı ṭannāz

[55. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şükrü li'llāh ki viṣāl oldı seniŋ hicrānıŋ
Derdime virdi şifā imdi seniŋ dermānıŋ

Ger ki men senden ötür cevr ü cefālar gördüm
ʿĀḳıbet çıḫdı köŋülden heves [ü] ermānıŋ

Yetmişem vaṣlıŋa ammā daḫı çoḫ ḳorḫaram men
Ki yine gelmese hicrānın olim ḳurbānıŋ

2544 Nedendür ḳalmışaŋ ḳız ey: Yūsuf didi ki ey māh-ı G // Nedendür: Ki hīç kim R / güli: mühriŋ R
2545 a: Didi ondan ki sen tabşururmışdıŋ R // ḳılmış-idiŋ: ḳılamışdıŋ R
2546 saŋa: sene G // Ki degmedi oŋa dest-i: Emānlıgıŋda olmadı G
2547 Züleyḫā'dan çi Yūsuf oldı: İkisi oldılar mesrūr G
2549 2549-2554. beyitler -R / Züleyḫā: Züleyḫāh G (mh.)
2552 a'nın vezni bozuktur.

Bir teraḥḥum ḳıl maŋa gitme yanımdan hergiz
Ṭāḳatim yoḫdı daḫı dest-i men ü dāmānıŋ

Perdeden çıḫ yüziŋi görset ü cānım algin
Tā ki Maẓlūm ola pervāne tegin ḳurbānıñ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
2555 İlāhī her kimiŋ bir maṭlabı var
Viṣāle yetür ü ḳoyma bile ḫᵛār

Ḫuṣūṣan bende-i maẓlūm [u] mehcūr
Onı ḳoyma ki ḳalsun bile rencūr

G 65b Devā ḳıl derdini maġmūm itme
Yetür maṭlūbına maḥrūm itme

Daḫı bu ehl-i meclisi temāmen
Yetürgil öz murādına cemīʿan

ʿİmāret eyleyen üstād-ı bennā
Bile ḳıldı ʿimāretler müheyyā

2560 Ki çün oldı Züleyḫā yāre vāṣıl
Murādlarını gördi hamu ḥāṣıl

Oturdı Yūsuf ile ṣubḥ tā şām
Taʿayyüş ile keçürürdi eyyām

Ḫoş ol ʿāşıḳ ki maʿşūḳını tapsa
Onıŋla gülüban bir yerde yatsa

2553 a’nın vezni bozuktur.
2555 kimiŋ bir maṭlabı var: kimi ki var maẓlūm nā-çār R
2556 - G
2558 Daḫı: Dahi G // Yetürgil: Yetürgin G
2559 2559-2594. beyitler - R

Züleyḫā çün Yūsuf'la oldı dem-sāz
Ona didi ki ey şāh-ı ser-efrāz

Seniŋ çün men ḳayırdım bir ʿimāret
Seniŋ ḥüsniŋe çoḫ itdim ziyāret

2565 Sen hem meniŋ-çün bir mescid binā ḳıl
Faḳīrāne ʿıyādet-i ḫāne ḳıl

Ḫudāy dergāhına itsem ʿibādet
Mene olsun ʿibādet resm-i ʿādet

Züleyḫā'ya diyer mālım seniŋdür
Ne mālım belk[i] iḳbālim seniŋdür

Bu işe vesīle sensen Züleyḫāh
Ki Mıṣr'ıŋ şehrinde men olmışam şāh

Meni çün şāh itdi Ḥayy-ı Cebbār
Sen itdiŋ bu arada hem sebeb-kār

2570 Nice kim ḫˇāhişiŋdür iderem men
ʿİbādet-ḫāne ṭayyār iderem men

Yūsuf buyurdı k'ey üstād-ı bennā
Bu yaḫşı mescidi ḳılgin müheyyā

Der ü dīvārını itsün güherden
Onıŋ bünyādını hem eyle zerden

Onıŋ mescidi çün oldı müheyyā
Züleyḫā gitdi eyledi temāşā

2565 a'nın vezni bozuktur.
2568 vesīle: veṣīle G (mh.) // b'nin vezni bozuktur.
2573 temāşā: temāşāh G (mh.)

G 66a Görüp ki ne ʿacāyib dil-güşādür
Behişt-i ʿAdn teg ne ḫoş-nümādür

Ona ḫoş geldi vü eyledi taḥsīn
Ol mescide verüp hem zīnet ü zeyn

Gidüp mescide eylerdi ʿibādet
Bile medhūş iderdi ẕevḳ-i ṭāʿat

Ḫudāy ʿaşḳında bile oldı şeydā
Ki Yūsuf'ına hīç ḳılmazdı pervā

Velī Yūsuf ona çoḫ oldı meftūn
Olup ʿaşḳında nice Leylā Mecnūn

Züleyḫā'sız yoḫ-idi ṣabrı bir dem
Gelürdi yanına o şeh dem-ā-dem

Züleyḫā'nıñ bāğına çünki girdi
Seḥer bil-ġonçesini açdururdı

Onıŋ köñlegi gül teg oldı pāre
Yūsuf'a didi gel itgin neẓāre

Ḳaçanda köñlegiŋi yırtdum ey māh
Ḳıṣāṣ aldıŋ u sen hem yırtdıŋ ey şāh

Men ü sen ikkimiz oldık muvāfıḳ
Kim oldık birbire maʿşūḳ [u] ʿāşıḳ

Dahi köŋlimde ermān ḳalmadı hīç
Bizim teg biri dermān tapmadı hīç

2575 b'nin vezni bozuktur.
2581 köñlegi: kölegi G (mh.)
2582 köñlegiŋi: kölegiŋi G (mh.)
2583 oldık: oldıŋ G (mh.)

Ṣadef dür-dāneye çün oldı vāṣıl
Üç dür-dāne ṣadefe oldı ḥāṣıl

Yūsuf'dan üç çaḳa getürdi ol māh
Biri ḳız ikkisi oğlan nice şāh

Biri Mūnşā idi biri Berāhīm
İkisi ṣāḥib-i tāc-ile dīn hem

Ol ḳızıŋ adı var-idür Raḥīme
Eyyūb'e naṣīb oldı ol kerīme

G 66b Züleyḫā çün Yūsuf teg tapdı bir yār
Sevinmekden bu şiʿri itdi tekrār

[56. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey ḫoş ʿāşıḳ ki maʿşūḳ[ı] onıñ-ile yār ola
Her ne kim ʿāşıḳ buyursa bende-i fermān ola

ʿĀşıḳ-ı miskīn görse çünki bir gün rūy-ı yār
Gör ki dil-şādlıḳda hem ġonçe kimi ḫandān ola

Ger ki vardur dünyāda şādlıḳ ola dīdār-ı yār
Dil-beriŋ yüzini ʿāşıḳ çün göre ḥayrān ola

Ḥasretiŋden ḳalmışam yā ḥażret-i ṣāḥib-zemān
Yüziŋi görset ki Maẓlūmī saŋa ḳurbān ola

Ḫalḳ-ı ʿālem vaṣl ister Maẓlūmī hicrān-ı yār
ʿĀşıḳ oldur kim ḫarīdār-ı ġam [u] hicrān ola

2585 b'nin vezni bozuktur.
2588 a ve b'nin vezni bozuktur.

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Gel ey sāḳī maŋa vir cām-ı gül-nār
Kim olmışam ġam [u] hecre giriftār

Daḫı ḳalmupdu bir ṣabr ile ṭāḳat
Belālar çekmege bir istiṭāʿat

Ġamıŋdan olmışam bī-ṣabr u ārām
Keremiŋden maŋa vir birce ārām

Sen ey muṭrib yine çek birce nāle
Ki ġam çekmiş menim derdimġa hāle

Ḳalubam men bile ġurbetde bīmār
Ġam-ı hicrān meni çoḫ eylemiş ḫˇār

N'ola ger ḳutaram ġurbet ilinden
Cānımġa degse vaṭanın yel[in]den

R 60b
Gel ey sāḳī meni ḳurtar bu ġamdan
Ki cānım çıḫmaġadur bu sitemden

Şarāb-ı Kevs̱er'inden vir şarābım
Ki hicrānıñdan ey sāḳī kebābem

Yetür bir cürʿa āb-ı ḥavż-ı Kevs̱er
Ki susız ḳalmışam men rūz-ı maḥşer

Gel ey Maẓlūm aytur bir ḥikāyet
Yetür Yūsuf'a Kenʿān'dan beşāret

2596 ḳalmupdu: ḳalmupdur G / ṭāḳat: ṭāġat R // çekmege bir: çekmegine G
2597 maŋa vir birce ārām: mene virgin niçe cām G
2598 menim: meniŋ G
2599 2599- 2600. beyitler - G
2601 çıḫmaġadur bu: çıḫmaġa gelmiş G
2602 şarābım: berātım G // hicrānıñdan: hicrānıŋdan G
2603 ḳalmışam: ḳalmasam G

Yola sal kārvānı Mıṣr’a sarı
Ki Kenʿān’dan yetürsiler peyāmı

Yūsuf’ıŋ gözlerini eyle rūşen
Onıñ miḥnet-serāsın eyle gülşen

Ki çoḫdandur ki Yūsuf intiẓārdur
Gözi muntaẓır-ı dīdār-ı yārdur

ʿAzīzlerne yamandur āşnāyī
Ki çün vāḳiʿ olur rūz-ı cüdāyī

Cüdālıḳdan beter yoḫdur ʿaẕābī
Ki her dem yandurur mis̱l-i kebābī

Ḫudā rūzī ḳıla dīdār-ı yārān
Viṣāle yetişe eyyām-ı hicrān

G 67a Yetürġan ḫalḳı birbirin viṣāli
Bile ḳıldı rivāyet bu makāli

Ki Yūsuf çünki Mıṣr’a şāh oldı
Serīr üstinde ʿālī-cāh oldı

Buyurdı ḳayıra üstād-ı bennā
Żiyāfet-ḫāne-i zerden muṭallā

Şehirden daşġaru ḳoysun bināsın
Gec ü sārūc ile ḳoysun semāsın

2606 - G
2608 2608-2610. beyitler arası - G
2611 Yetürġan: Yetürgin G / birbirin viṣāli: birbirle viṣāle G // ḳıldı: saldı G
2612 çünki Mıṣr’a: Mıṣr’da çün şāh G
2614 daşġaru ḳoysun: daşġarı ḳoysıŋ R // b: Ona ḫarc eylesün sīm ü ṭılāsın G

Żiyāfet-ḫāne çün oldı müheyyā
İverdi onda niçe şaḫṣ-ı dānā

Ki her yerden ki gelsün kārvānī
Olardan sorsılar nām u nişānı

Ki ha yerdendiler hay[ı] diyārdan
Hay[ı] ildendiler hay[ı] tebārdan

Yūsuf ondan itür itdi bu işi
Ki belkim gelsiler öz ḳavm [u] ḫˇīşi

Ki bir gün geldi Kenʿān'dan gürūhī
Hamusı merdüm-i ṣāḥib-şükūhī

Sorışdılar ki siz hardan gelürsiz
Hay[ı] ildensiz ü hardan gelürsiz

Didiler Kenʿān'ıñ akaları biz
Yaʿḳūb peyġem-beriŋ çaḳaları biz

Yūsuf'a yazdılar birce ʿarīża
İverdiler onı ṣāḥib-temīze

R 61a Çi baḫdı kāġaẕa çoḫ oldı ḫoş-ḥāl
Buyurdı gitüriŋ ḥużūra fi'l-ḥāl

Bu mihmān-ḫāne manẓūrı bu idi
Olardan virsiler ona nevīdī

2616 yerden: yandan G // Olardan: Olarda R / u: - R
2617 yerdendiler: yerden gelür R // ildendiler: illerdendiler R / tebārdan: diyārdan R
2618 itür: ötri R // belkim: şāyed G
2619 merdüm-i ṣāḥib: ṣāḥib-i merdüm G
2620 Hay[ı]: Ne R / ü hardan: ha yerden R
2621 Yaʿḳūb peyġem-beriŋ: Peyem-ber Yaʿḳūb'ıŋ R
2622 İverdiler onı: İverdi oŋa hem R
2624 mihmān-ḫāne manẓūrı: mihmān-ḫānede manẓūr R // b: Güllerden dirsiler maŋa bū idi R

Bi-ḥamdi’llāh yanımġa geldi dil-dār
Daḫı ol yoldan olmişak ḫaberdār

Ḥużūra geldiler ol bī-nevālar
Perīşān hamusı mis̱l-i gedālar

Olarıŋ yüzine çün düşdi gözin
Niḳāb içinde yaşın tökdi gözin

G 67b Oları tanıdı Yūsuf olar yoḫ
Olarıŋ ḥāline hem aġladı çoḫ

Yine gelmeklerinden oldı ḫoş-ḥāl
Bu şiʿri oḫıdı ol demde fi’l-ḥāl

[57. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey ḫoş ol günler ki dūstlar birbiri yād itsiler
Niçe müddet ṣon görüp birbiri dil-şād itsiler

Çoḫ dutulmış köŋlim ey ẓālim felek bir raḥm ḳıl
Ḳoy bizim bülbülleri bir nice feryād itsiler

Hīç kim dünyāda men teg görmedi cevr-i raḳīb
Şūm raḳībiŋ ʿömrini gūyā ki ber-bād itsiler

Bu fenā dünyāda hergiz görmedim mihr ü vefā
Ki menim çün dūstılar dünyānı bünyād itsiler

2625 Daḫı: Dahi G / olmişak: olmişaŋ R (mh.) , olmiŋ G
2626 mis̱l-i: nice G
2627 gözin: nūrın G // yaşın tökdi: yaşdan doldı G
2628 Oları tanıdı Yūsuf: Yūsuf oları tanıdı G // aġladı: oġladı R
2629 gelmeklerinden: gilmeklerinden R // oḫıdı: oḫudu R
2630 günler ki dūstlar birbiri: kim dūstlar birbiri bir R // Niçe: Nice R / ṣon: son R / itsiler: itdiler R
2631 dutulmış: tutulmış R / köŋlim: köŋlimiz G
2632 kim: kimi G / cevr-i raḳīb: cevr ü cefā G // gūyā: āyā R
2633 dūstılar dünyānı: dünyānı āyā ki R

İtdiler āzād ġamdan ehl-i hicrānı temām
N’ola yā Rab Maẓlūm’ı hem ġamdan āzād itsiler

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Yūsuf sordı olardan ḥāl [ü] aḥvāl
Didi hardan gelürsiz bile bed-ḥāl

Nedendür kim bile bī-çārelersiz
Hayı ilden bile āvārelersiz

Didiler ey ʿazīz bizler faḳīr miz
Peyem-ber-zāde miz ammā ḥaḳīr miz

Atamız vardur[ur] Yaʿḳūb peyem-ber
Biz on bir oġlı miz hamu berāber

Bizi ḳulluġıŋa gönderdi ol pīr
Ki belkim oŋa bir raḥm itseŋ ey mīr

Size bir hedye hem göndermiş ol şāh
Ki virgeysiz taṣadduḳ māl-ı Allāh

Taṣadduḳ adını işitdi çün şāh
Bī-çārelıḳdan ötri çekdi bir āh

Ki men munda iderem pād-şāhlıḳ
Menim ḳardaşlarım itsün gedālıḳ

R 61b Olara didi hedyeñiz neme var
Ḥużūra getüriŋ ey cemʿ-i efgār

2636 Nedendür: Neden G // Hayı: Hay G
2637 ʿAzīz bizler: ʿAzīzā biz R / miz: biz R // miz: biz R / miz: biz R
2638 oġlı miz: oğlan miz G
2639 ḳulluġıŋa gönderdi: ḳulluḳıŋa iverdi G
2642 munda: mānde R
2643 getüriŋ: gitüriŋ R / cemʿ: ḳavm R

G 68a Didiler hedyemiz hem-cins-i līmdür
Penīr ü peşm ü keşk ü ḳara sīmdür

ʿAzīzā bu saŋa lāyıḳ degülmiş
Seniŋ şānıŋa muṭābıḳ degülmiş

Ki bizler çoḫ faḳīr ü bī-nevā biz
Peyem-ber-zāde biz çoḫ çoḫ gedā biz

Bu hedyemiz teberrükdür ḳabūl it
Ṣadaḳa vir bize tīzrek resūl it

ʿAzīz didi hani ol birce ḳardaş
Nedendür gelmeyüp siziŋle yoldaş

Didiler kim atamız ḳoymaz onı
Özinden birce dem ayırmaz onı

Neden kim ḳurt bir oğlını yiyüpdür
Onıñ hicrānı ol pīri igüpdür

Didi kim onı nice yidi ḳurtlar
Ki dirsiz atamız vardur peyem-ber

Peyem-ber-zādeni ḳurd hergiz almaz
Olarıŋ itine naẓar da salmaz

Didiler çünki biz seyrāna çıḫdık
Onı ḳoydık biz özge yana çıḫdık

2644 hem: ne R / peşm: peşe G / ḳara: ḳarr-ı G
2645 Seniŋ şānıŋa: Seniñ şāhıŋa R
2646 Peyem-ber: Peyemmer G
2647 Ṣadaḳa: Taṣadduḳ G
2648 ol: o G // gelmeyüp: gelmüpdür R
2650 Neden kim: Nedendür G // Onın: Onıŋ G / igüpdür: egüpdür G
2651 onı nice: nice onı G / ḳurtlar. ḳurdlar G // peyem-ber: peyemmer G
2652 Peyem-ber: Peyemmer G / ḳurd: ḳurt R
2653 ḳoydık biz: ḳoydık bir G

Gelende görmedik ondan nişānı
Be-ġayr-ı kōñlegi bir pāre ḳanı

ʿAzīz didi nice ḳurt vurdı yara
Kim onıñ kōñlegi olmadı pāre

Yalan dirsiz sizi zindāna sallim
Hamu mālıŋızı hem sizden allim

Ki siz cāsūsa beŋzersiz ü uġrı
Görünmez söziŋizde hīç doġrı

Ḳasem yād itdiler cāsūs degül miz
Peyem-ber-zāde biz sālūs degül miz

Atamıza bizi baġışla ey şāh
Ki degülsen onıŋ ḥālinden āgāh

Kim o kūr u żaʿīf ü bī-nevādur
ʿIyāli çoḫdur u mis̱l-i gedādur

G 68b Başıŋa döndür ü āzādım eyle
Muraḫḫaṣ ḳıl bizi dil-şādım eyle

Atasınıŋ adın işitdi der-dem
Yüregi nerm olup çün mūm [u] merhem

R 62a Didi ataŋıza baġışlaram men
Fe-emmā biriŋizi saḫlaram men

2654 görmedik: görmediŋ R // kōñlegi: kölegi G
2655 nice ḳurt: niçe ḳurd G // onıñ kōñlegi: onıŋ kölegi G
2656 sallim: salim R // allim: alim R
2657 cāsūsa beŋzersiz ü: cāsūza beŋzer ü siz R // Görünmez söziŋizde: Ki görünmez söziŋden R
2658 Peyem-ber: Peyemmer G
2659 baġışla: baḫışla R // onıŋ: onıñ R
2660 u: - R // u mis̱l-i: ems̱el-i G
2662 Atasınıŋ adın: Atasın adını R
2663 baġışlaram: baḫışlaram R

Ki tā kim ataŋızdan gelse aḫbār
Ki siz ne kāresiz ey ḳavm-i ġaddār

Didiler yaḫşıdur Şimʿūn'ı saḫla
Bize ruḫṣat vir ü mundan bıraḫla

Olara ḳıldı raḥm u virdi ruḫṣat
Besī hem eyledi mihr ü muhabbet

Virüp her bire bir ḫarvār buġda
Didi virem yine bisyār buġda

Bu şarṭ ile ki obir ḳardaşı hem
Getürgeysiz bu yerde saḳ u sālim

Obir ḳardaşı tā getürmeyesiz
Gerek gelüp yanımġa durmayasız

Didiler yaḫşıdur ger ḳoysa Allāh
Getürür biz onı v'allāh [u] bi'llāh

Olara virdi çoḫlar ḫayr u iḥsān
O hedyeleri yükde itdi pinhan

Ki çün itsiler hedyeni neẓāre
Bu bahāneye gelsiler dü-bāre

Oları yola saldı şāh-ı devrān
Yanında saḫladı Şimʿūn'ı giryān

2664 ġaddār: ḳaddār G
2665 ruḫṣat: ruḥṣat G (mh.) / mundan bıraḫla: mānde buraḫla R
2667 her: - G
2668 şarṭ ile: şarṭ-ile G / obir: ol bir G // Getürgeysiz: Gitürgeysiz R / u: - R
2669 getürmeyesiz: gitürmeyesiz R
2670 Getürür: Gitürür R
2671 virdi: vird R / u: -R // itdi: ḳıldı R
2672 Ki çün itsiler: Çi eylesiler G

Olar gitdile Yūsuf ḳaldı nā-çār
Ġarīblıḳ çoḫlar oŋa eyledi kār

Vaṭandan ötri vü çoḫ ağladı zār
Bu şiʿri ġuṣṣadan eyledi tekrār

[58. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey Müselmānlar ġarīblıḳ çoḫ maŋa kār eyledi
Bile kār itdi ki ʿömrimden bīzār eyledi

G 69a Vaṭanım yādıma düşdi çekdüm ondan ötri āh
Gör nice bu ġuṣṣalar cānımnı bīmār eyledi

Vaṭanım yeli meger kim digse bir gün cānıma
Kim tapim ṣıḥḥat ki dūstlar çoḫ meni ḫ̬ār eyledi

Tā ki ṣabrım var-idi ḳıldım taḥammül cevriŋe
Ṭāḳatim yoḫdur daḫı ḥirmān meni zār eyledi

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Seferden geldiler çün āl-i Yaʿḳūb
Görüp o ḳocanı bīmār [u] maʿyūb

Oŋa virürdiler çoḫlar selāmlar
Yetürdiler ʿazīzden çoḫ peyāmlar

Çi aḥvālini gördiler dīger-gūn
Soruşdılar nedensen bile maḥzūn

2675 a: Vaṭan ötür çoḫlar eyledi kār G / ağladı: oğladı R (mh.)
2676 bīzār eyledi: yine bīzār itdi G / b'nin vezni bozuktur.
2677 çekdüm ondan: çekdim onda R // ġuṣṣalar: ḳuṣṣalar G
2678 digse: degse G // dūstlar: dūstılar G (mh.) / ḫ̬ār: zār R
2679 var-idi ḳıldım: var idi ḳıldum R / cevriŋe: ey raḳīb R
2680 Seferden: Ṣeferden G (mh.) // o ḳocanı: olurdı R

Didi Cibrīl geldi didi dir Ḥaḳ
Ki Yūsıf'ıŋ adını dutma muṭlaḳ

R 62b Ki ger mundan bu yan adın dutarsan
Yaḳīn bil kim resūllıḳdan çıḫarsan

Bu demde men köŋülden çekdim āhı
Kim ondan yandı mehden tā-be-māhī

Yine Cibrīl didi kim diyer Ḥaḳ
Ki Yūsuf'dan dahi āh çekme muṭlaḳ

Ki biz bildik ki āhıŋda neme var
Yūsuf āhıŋda var eylersen iẓhār

Göriŋ kim nice bir müşkil ḫiṭābdur
Cehennem'den beter müşkil ʿaẕābdur

Siz imdi ayturıŋ ḫaberiŋizden
Neme gitürdiŋiz seferiŋizden

Olar itdiler aḫbārların iẓhār
Velī itmediler Şimʿūn'dan aḫbār

Soruşdı kim neden Şimʿūn görünmez
Nedendür kim yüni mundan bulunmaz

2683 adını: adına R
2685 - G
2686 Yūsuf'dan dahi: Yūsuf ötri R
2687 āhıŋda: āhıŋdan R // āhıŋda: āhıŋd R
2688 beter: bed-ter G
2689 gitürdiŋiz: getürdiŋiz G
2690 aḫbārların: aḫbārlarıŋız R // Şimʿūn'dan: Simʿūn'dan R
2691 görünmez: görinmez R // mundan bulunmaz: munda bilünmez G / 2691. beytin ikinci mısrası ile 2692. beytin ilk mısrası R'de birbirinin yerine yazılmıştır; müstensih tarafından mısralar arasına konulan dikey çizgilerle bu yanlışlık düzeltilmiştir.

Didiler kim ʿazīz saḫladı onı
Ki senden ʿarża gitsün reh-nümūnī

ʿAzīz didi kim uġrısız u cāsūs
Ki gelüpsiz bu yere şekl-i sālūs

Ataŋızdan gitüriŋ birce nāme
Ki bilsem kim ne kāresiz temāme

G 69b Ki tā Şimʿūn[ʾa] men ruḫṣat vireyim
Size hem buġda vü ġalle vireyim

İşitdi çünki Yaʿḳūb çekdi feryād
Kim ey ẓālim felekden dād [u] bī-dād

Ki dāġım üste ḳoydıŋ bile dāġı
Görebilmem tapim ġamdan ferāġı

Oġulda[n] ötri çekdi āh u nāle
Gözinden aḫdı yaş nice ki jāle

Ki vāveylā ha yerġa gitdi Şimʿūn
Yūsuf'dan beter itdi meni maḥzūn

Firāġdan itdi çoḫlar dād [u] bī-dād
Bu şiʿri oḫudı çekdürdi feryād

2692 gitsün: gitse R
2693 yere: yerde R (mh.) / şekl-i: küll-i G
2694 gitüriŋ: getüriŋ G / nāme: nāmī // bilsem: bilim G / temāme: temāmī G
2695 tā Şimʿūn[ʾa] men: men Şimʿūn'ı hem R // ġalle: ḫilʿat R
2697 Ki dāġım üste: Dāġım üstinde G // Görebilmem: Görebilmeŋ G / ferāġı: rehāyı G
2698 Oġulda[n]: Oġlanı R / u: - G // nice ki: andaġ çi R
2699 ha yerġa: ha yerġa ha yerġa G // beter: bed-ter G / maḥzūn: Şimʿūn G
2700 oḫudı: oḫıdı G

[59. Gazel]

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Kim ey felek bu cism-i nā-tüvānımdan ne istersen
Oḫımnı sen çi sındurdıŋ kemānımdan ne istersen

Nedür manẓūrıŋ ey ẓālim ki her dem oda yandurdıŋ
Menim cānımnı yaḫdıŋ üstüḫˇānımdan ne istersen

Meni cānımdan ayırdı[ŋ] fiġān [u] āha saldurdıŋ
Sen ey ẓālim menim āh u fiḳānımdan ne istersen

Saŋa çoḫ dād ḳıldım derdime hīç itmediŋ dermān
Daḫı imdi bu reng-i zaʿferānımdan ne istersen

Felek Maẓlūm'a çoḫ cevr eylediŋ şād itmediŋ hergiz
Ne itdüm men saŋa bilmem yamanımdan ne istersen

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

R 63a Gelüp Yaʿḳūb'a bile itdiler ʿarż
Ki Mıṣr'a gitmek oldı bizlere farż

Ki hedyemizi saḫlamupdur ol şāh
Yaşurandan idüpdür bize hem-rāh

Kişi mālını gerek yetürelim
O ḳardaşımızı hem gitürelim

ʿAzīz-i Mıṣr'a yazdur bir ʿarīża
Ki tā virelim ol ṣāḥib-temīze

2701 Kim ey felek: Ey felek sen G // Oḫımnı sen çi: Oḫımı sen de G
2702 manẓūrıŋ: manẓūr R / oda yandurdıŋ: ot yandurursan R // Menim cānımnı: Meniŋ cānımı G
2703 Meni: Menim R, G / cānımdan: cānımı G / ayırdıŋ: ayırdı R / fiġān: fiḳān G / u: -R / āha saldurdıŋ: āh saldıŋ G // u: - R / figanımdan: fiḳānımdan G
2704 - R
2705 eylediŋ: eyledi R / itmediŋ: itmedi R // yamanımdan: cānımdan G
2707 Yaşurandan idüpdür: Yaşuran ile birür G
2708 yetürelim: yaşuralım G // O: O bir G / hem gitürelim: hem getürelim G
2709 yazdur: yazdı G

Ki ḫāṭır-cemʿ ola vü şefḳat itse
O bir ḳardaşımızı ruḫṣat itse

G 70a Daḫı İbn-i Emīn'i ḳıl revāne
Kim istüpdür onı şāh-ı zemāne

Didi Yaʿḳūb ki haçan ṭāḳatim var
Ki Yūsuf teg ḳoyim bu ṭıflı zīnhār

Didiler ger onı göndermeyesen
Gerek kim bizi hem ivermeyesen

Ki tā o gitmese bir dāne virmez
Bize hem āb u nān u ḫāne virmez

Ata öziŋ bilürsen vaḳt ʿacebdür
Kim açlıḳ çaġıdur vaḳt-i ṭalebdür

Didi ol dem oŋa ruḫṣat vireyüm
Ki sizden kāġaẕ u ḥüccet alayum

Didiler yaḫşıdur ger ḳoysa Allāh
Getürür biz onı v'allāh [u] bi'llāh

Meger kim gelse āsmāndan belāyī
Kim ondan tapmasa hīç kim rehāyī

Virüp ruḫṣat u tabşurdı Ḫudā'ya
Didi kim raḥm idiŋ bu bī-nevāya

2710 vü şefḳat: şefḳatler G // ruḫṣat: hem ruḫṣat R
2712 ṭıflı: ṭıfl G
2713 göndermeyesen: göndürmeyesen R
2714 gitmese: gitmeye G // hem: hīç G / u: -R / u: - R
2715 öziŋ bilürsen vaḳt: sen bilüriŋ vaḳt-i G // açlıḳ çaġıdur: aclıḳ çaḳıdur R
2716 oŋa: oŋah R (mh.) // Getürür: Gitürür R
2718 tapmasa hīç: tapmasaŋ hem R
2719 Virüp: Virip R / tabşurdı: tapşurdı R

Menim oġlanlarımnı gitüriŋ tīz
Selāmetlıḳa munda yetüriŋ tīz

ʿAzīze yazdı hem birce ʿarīża
Didi kim viriŋ ol ṣāḥib-temīze

Yine tabşurdı eyle pīr-i kāmil
Ki birden olmayıŋ ol şehre dāḫil

Gidiŋ ol şehre ayrı ayrı dāḫil
Ki digmesün size bir çeşm-i bāṭıl

Kim ondan yoḫ-idür beter belāyī
Yaman gözden Ḫudāy virsün rehāyı

Sifāriş itdi bile pīr-i dānā
Didi yāriŋiz olsun Ḥaḳ teʿālā

Oları Tarı'ya tabşurdı ol pīr
Olar içün bu şiʿri itdi taḥrīr

[60. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

G 70b, R 63b Sizi tabşurdum Ḫudā'ya tā ola ġam-ḫˇārıŋız
Her yerde dermānde ḳalsıŋız ola dil-dārıŋız

Men Tarı'dan ġay[ı]rı hīç kimseye bil baġlamam
Ümmīdim vardur geliŋiz hamuŋız hem varıŋız

2720 oġlanlarımnı gitüriŋ: oġlanlarımı getüriŋ G
2721 hem: - G // temīze: temīzler G
2723 digmesün: degmese G
2724 yoḫ-idür beter: bed-ter yoḫdur bir G
2726 Olar içün: Oları çün R
2727 Sizi: Size G, R // ḳalsıŋız: ḳalsaŋız R / ola: ona G, Tarı R / b'nin vezni bozuktur.
2728 - R

Lā-ʿilācem göndererem sizi ey oġlanlarım
Şol ġarīb yerdeler olsun yār siziŋ Allāh'ıŋız

Tarı'nı unutmayıŋ yād eyleyin her ṣubḥ [u] şām
Tā belālardan nigehdārıŋız olsun Tarı'ŋız

Bu ġarīb-i bī-nevā kim çoḫ olupdur bī-ḳarār
Maẓlūm-ı bī-çāredür olmış bile bīmārıŋız

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Yetişdiler çi Mıṣr'a ol cemāʿat
O şehre girdiler bir bir ferāġat

Yūsuf'ıŋ ḳardaşı ḳalmışdı ḥayrān
Yolı bilmez idi olmışdı giryān

Ki Cibrīl geldi vü didi ki ey şāh
Meger öz ḳardaşıŋdan yoḫsun āgāh

Ki şehriŋ ḳapusında vardur ḥayrān
Gözi yaşlu vü ser-gerdān [u] giryān

Ġarīb şeklinde git onı getürgil
Yolı görset oŋa munda yetürgil

Yūsuf nāḳaya mindi çün ġulāmī
Gidüp ḳardaşına virdi selāmı

2729 Şol ġarīb yerdeler: Tā belālardan nigehdārıŋız G / yār siziŋ Allāh'ıŋız: Tarı'ŋız G
2730 2730-2731. beyitler - R
2732 girdiler: gitdiler R
2733 ḳalmışdı: olmışdı G // bilmez idi: bilmezdi vü G
2734 ḳardaşıŋdan yoḫsun: ḳardaşıŋ men yoḳsun G
2735 giryān: ḥayrān G
2737 nāḳaya: dive G

Oŋa ʿİbrī diliyle sözledi şāh
Didi hardan gelürsen ey nikū-ḫˇāh

Didi Kenʿān’dan gelürem ey yār
Sen hem aḥvāliŋi gel eyle iẓhār

Ki sen kimsen ki ʿĪbrī dil bilürsen
Sen ey ḳardaş digin hardan gelürsen

Didi kim sen kimi men hem ġarībem
Diyār u yārdan hem bī-naṣībem

Vaṭanım var-imiş ol şehr-i Kenʿān[1986]
Ġarībem munda men bī-ḳavm [u] ḫˇīşān

Didi Yūsuf ki ey hem-şehrim aytur[1987]
Ki kimdür ol diyārda gözleri kūr

G 71a Didi menim atam gözleri kūrdur[1988]
Özi ḫˇār u żaʿīf ü bī-şuʿūrdur

Didi adı nedür didi ki Yaʿḳūb
Didi neden olupdur gözi maʿyūb

Didi kim var-idi bir oğlı Yūsuf
İtirçin oldı çoḫ çekdi teʾessüf

Zi-bes ondan ötür ağladı ol pīr
Gözi kūr oldı vü özi zemīn-gīr

2738 sözledi: söyledi G // nikū: nīkū G
2739 yār: şāh G // iẓhār: inşāh G / b’nin vezni bozuktur.
2741 kim sen kimi men hem: men hem seniŋ kim bir G // yārdan hem: ḫānmāndan G
2742 munda: mānde G
2743 ki: kim R / şehrim: şehrī R
2744 ḫˇār: ḫār G
2745 gözi maʿyūb: gözleri kūr G
2746 İtirçin: Ayırçin R
2747 ağladı: ağlapdur G

Atamıŋ ḥāli imdi çoḫ ḫarābdur
Yūsuf'dan ötri yüregi kebābdur

Daḫı ondan beter aclıḳ ḳılup kār
Azuġı yoḫ-idi ḳalmışdı nā-çār

R 64a Yūsuf aġladı didi k'ey ḳarındaş
Gel imdi olalım birbirle yoldaş

Ki vaṭanım yeli senden gelür bāz
Seniñle idelim ḳardaşlıḳ āġāz

Diveden düşdiler ol ikki ġam-ḫˇār
Ḳuçaḳladıla birbire pedervār

Bile aġladılar çekdiler āvāz
İkisi itdiler ḳardaşlıḳ āvāz

Yūsuf virdi oŋa bir dürr-i şāhvār
Ki menden yādgārdur ey nīkū-kār

Yola gitürdi ol şāh-ı zemāne
İleri düşdi geldi sūy-ı ḫāne

Çi ḳardaşlar hamusı oldılar cemʿ
Oturdılar bile pervāne vü şemʿ

Didi İbn-i Emīn k'ey cān-ı ḳardaş
Bir Aʿrābī maŋa virdi bile daş

2749 beter: bed-ter G // Azuġı: Azuġa R, Aẕuġa G
2750 olalım: olalık G
2751 Seniñle idelim: Seniŋle ideyim G
2752 2752-2753. beyitler - G
2754 menden yādgārdur ey nīkū-kār: mende yādgārīdür nigehdār R
2755 gitürdi: getürdi G // ḫāne: ḫˇāne G (mh.)
2756 pervāne vü: pervāne-i G

Yehūdā gördi didi daş degüldür
Bu ḳıymetlü dürīdür daş degüldür

Bu dāne vardur[ur] bir dürr-i ġalṭān
Munı hergiz ki virmek olmaz āsān

Maŋa virgil ki tā bir baḫim onı
İtürmeseŋ ḳoluma taḫim onı

İlinden aldı vü baġladı ol dür
Yine baḫdı ḳolında yoḫtu ol dür

Obir ḳardaşla hem aldıla onı
Yine öz ḳolına gördile onı

G 71b Didi İbn-i Emīn eylemeyiŋ zūr
Ki hīç kimiŋ ḳolında durmaz ol dür

Bu bir şeh hedyesidür almaḳ olmaz
Munı bir özge yerġa salmaḳ olmaz

Çi alabilmediler ḳaldılar zār
İyesine onı ḳoydıla nā-çār

Çi ol dürr-i ʿaṭā virmişdi bir şāh
Alabilmediler ol ḳavm-i güm-rāh

Ḫudāy bir bendesine virse īmān
Alabilmez onı elbette Şeyṭān

2758 gördi didi: geldi gördi G // ḳıymetlü dürīdür daş: ḳıymetlü nān u āş G
2759 ġaltān: ḳalṭān G // Munı: Onı G
2760 bir baḫim: men görsem G // İtürmeseŋ: İtirmeyiŋ G / taḫim: taḫsam G
2761 ḳolında yoḫtu: ḳolından yoḫdur R
2762 ḳardaşla: ḳardaşlar G / aldıla: aldılar G // gördile: gördiler G
2763 eylemeyiŋ: kim eylemiŋ R
2764 şeh: şāh G / almaḳ: almaġ G // yerġa: yere G
2766 virmişdi: olmışdı R
2767 bendesine: bendeye çün R

Ḫudāvendā bize vir birce īmān
Be-ḥaḳḳ-ı ḥażret-i şāh-ı Ḫorāsān

Bizim īmānımızı ol nigehdār
Ki ġāret itmese Şeyṭān-ı mekkār

R 64b Ḫuṣūṣan Maẓlūm-ı bī-çāre-i zār
Onı ḳoyma ḳala maḥrūm-ı dīdār

Yetür maṭlūbına çün ḳudretiŋ var
Be-ḥaḳḳ-ı Aḥmed ü evlād-ı Muḫtār

ʿAzīze gitdiler indirdiler baş
Yanında aġladılar tökdiler yaş

Didiler bize bir raḥm it ʿazīzā
Getürdik ʿarża ey ṣāḥib temīzā

O bir ḳardaşımızı hem getürdik
Selāmetlıḳa yanıŋa yetürdik

Atamız çoḫ sifāriş ḳıldı ey şāh
Kim onı ḳılasan elbette hem-rāh

Obir ḳardaşımıza ruḫṣat itgil
O kūr u ʿācize hem şefḳat itgil

Ḫudāy mālından ona virgil ey şāh
Ki çoḫ bī-çāredür v'allāh u bi'llāh

2768 ḥażret-i: ḥürmet-i R
2770 zār: ḫ̌ār G // maḥrūm-ı dīdār: bile maḥrūm nā-çār G
2771 Muḫtār: aṭhār R
2773 Getürdik: Gitürdiŋ R
2775 ḳılasan: ḳılmasaŋ R
2776 ḳardaşımıza: ḳardaşımızı G
2777 ona: onı R // u: - R

Çıḫarup ʿarżanı virdile şāha
Yüzine baḫdı düşdi āh u vāha

Görüp kim atası yazmışdı k'ey şāh
Degüldüm men seniñ adıŋdan āgāh

2780 G 72a Meni maʿẕūr bil ey şāh-ı ʿālem
Maŋa raḥm it ki çoḫ ṣāḥib-ʿıyālem

Keremiŋden taṣadduḳ vir ki kūrem
Faḳīr ü ʿāciz ü lāġer-şuʿūrem

Gelenler hamusı oġlanlarımdur
Cāsūs degüldiler doġanlarımdur

Bize çoḫ şefḳat eylemişdiŋ ey şāh
ʿİvaż virsün saŋa maḥşerde Allāh

Yine ümīdimiz var senden inʿām
Ki virgeyseŋ taṣadduḳ ey nikū-nām

2785 O bir oġlımı hem gönderdüm ey şāh
Onıŋ ḥālinden olgil yaḫşı āgāh

Ki bir yādgār-idür o yekke ferzend
Menim köŋlim onıŋla vardı ḫorsend

Kim onıŋ ḳardaşı olmış itirçin
Menim yanımda ol var-idi laçin

2778 ʿarżanı: ʿarża R
2779 k'ey: ey G // seniñ adıŋdan: seniŋ adıŋa G
2781 Faḳīr ü ʿāciz ü lāġer: Faḳīrem ʿācizem laʿin R
2783 çoḫ: çün R
2784 virgeyseŋ: virgeysen G / nikū: nīkū G
2785 gönderdüm: gönderdim G // Onıŋ: Onıñ R / olgil: olḳıl R
2786 onıŋla vardı: onıñla vardu R
2787 onıŋ: onıñ R // yanımda ol var-idi: yanımdan o var idi R

Men imdi mihrimi ona salubam
İtirçinden ötür ḥayrān ḳalubam

O bir oġlumı tīzrek ḳıl revāne
Ki çoḫ yanmışam ey şāh-ı zemāne

R 65a Ki yeriŋ Cennet ola rūz-ı maḥşer
İliŋi dutsa ol Sāḳī-i Kevs̱er

Saŋa imdi duʿā-gūyem men ey şāh
"Selāmul'lāh ʿaleyküm bāreka'llāh"

Yūsuf çün eyledi itmām-ı nāme
Düşüp aġlamaġa mis̱l-i ġamāme

Atasından ötür oldı mükedder
Ki ḳalıpdur acından ḫˇār u mużṭarr

Çi bilmüpdür adımnı pīr-i ġamgīn
Yazıpdur maʿẕeretler bile miskīn

Ġarīblıḳ çoḫ oŋa kār itdi onda
Bu şiʿri bile tekrār itdi onda

[61. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

G 72b Ey Müselmānlar göriŋ kim ḳalmışım ḫˇār u ġarīb
Bī-kes ü bī-aḳrabā vü ḫaste vü zār u ġarīb

2788 ona: anda R // ötür: itür R
2789 oġlumı: oġluma R
2791 -gūyem men: -gūyek biz R // "Selāmul'lāh ʿaleyküm bāreka'llāh": "Allah'ın selamı üzerinize olsun; Allah bereketlendirsin."
2793 ötür: itür R // ḫˇār u: zār G
2794 adımnı: adımı G
2796 ḫˇār: zār G // Bī-kes ü: Yekke R

Hīç kāfir olmaya ġurbette bī-yār u refīḳ
Ger başı yastuḳa yetse hani ġam-ḫˇār-ı ġarīb

Her ne kim men pād-şāham men ġarībem der-be-der
Ger ölür olsam tapulmaz üstüme yār-ı ġarīb

Ger ki şāh oġlı ġarīb olsa olur ḥayrān [u] zār
Aġlamaḳ gerek hemīşe kim budur kār-ı ġarīb

Ġarībiŋ yüregi nāzikdür oŋa cebr itmeyiŋ
Ḫāṭırını saḫlayıŋ virmeyiŋ āzār-ı ġarīb

Gitmeyiŋ ġurbette kim āḫir olursız ḫˇār [u] zār
Felege çıḫsa giceler nāle vü zār-ı ġarīb

Men ġarīb yerlerde bī-lāf [u] muḥabbet durmışam
Ola yā Rab kim göreyim birce dīdār-ı ġarīb

Başıma düşdi ġarīblıḳ çoḫ maŋa kār eyledi
Maẓlūm'em dir men Ḫudāy olsun nigehdār-ı ġarīb

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Bu meclis ehlini ḳılgil żiyāfet
Bile ḳıldı bu meclisde ẓarāfet

Ki Yūsuf ḳıldı bir meclis müretteb
Çeküp ḫunçeleri mānend-i kevkeb

Her ikkisine birce ḫunçe ḳoydı
Çi bir anadan idi munca ḳoydı

2797 olmaya: olmasa R / ġurbette: ġurbetde R // Ger: Ki R
2798 ġarībem: ġarīb ü G
2801 2801-2802. beyitler - R / ḫˇār: ḫār G (mh.)
2802 bī: bir G (mh.)
2804 ẓarāfet: ṭarāfet G

Görip öz ḳardaşı ḥayrān ḳalıpdur
Refīḳi yoḫdu ser-gerdān ḳalıpdur

Ḫaber aldı ki ey ḳardaş nedensen
Bile yekke vü ser-gerdān nedensen

Düşüp aġlamaġa didi ki ey şāh
Degülsen meger aḥvālimden āgāh

2810 Menim bir ḳardaşım var-idi Yūsuf
Onı ḳurd yedi çekerem teʾessüf

Didi Yūsuf men olim sene ḳardaş
Eger rāżī olaŋ bir ḫˇānda yoldaş

R 65b Didi kim emr ʿazīziŋdür ḫoş olsun
Faḳīrleriŋ yanında ger otursun

G 73a ʿAzīz taḫtdan düşüp onda oturdı
Onıñla bile bir ḫˇānda oturdı

Onıñ yüzinde var-idi niḳābı
Yüzi içinde miṡl-i āftābī

2815 Çi yel her dem götirürdi niḳābı
Görinürdi yüzi çün āftābī

Oŋa ḳardaşı eylerdi nigāhī
Çekerdi yüreginden sūz-ı āhī

2807 Görip: Görüp G // yoḫdu: yoḫdı G
2809 aġlamaġa: aġlamaḳa R / ki: kim R
2810 var-idi: var idi R // yedi çekerem: yipdür çeksem R
2811 Didi Yūsuf men olim sene: Yūsuf didi olim men saŋa R // ḫˇānda: ḫānda G (mh.)
2812 ger: kim R
2813 taḫtdan: taḫdan R // ḫˇānda: ḫānda G, R (mh.)
2814 var-idi: var idi R
2815 götürürdi: götür idi R/ / Görinürdi: Görünürdi R
2816 ḳardaşı: ḳardaş G

Yūsuf didi ki ey ḳardaş nedensen
Ki zād yimez misen yoldaş nedensen

Didi vardur yüziŋde noḳṭa-ı al
Ki ḳardaşımda var-idi bile ḫāl

Seni ḳardaşıma oḫşatdım ey şāh
Ki gūyā ḳardaşımsan ey nikū-ḫˇāh

Yūsuf didi oŋa k’ey cān-ı ḳardaş
Ḳabūl itseŋ olim men saŋa ḳardaş

Didi biz hardan [u] sen hardan ey māh
Ki bī-çāre ile ḳardaş ola şāh

Didi şāh u gedā ikkisi birdür
Kim āḫir hamusınıŋ yeri gūrdur

Saŋa ḳardaş diyerrem tā ki varam
Niçe ildür seniñ çün intiẓāram

Yūsuf’ıŋ ḳardaşı aġladı ġamdan
Bu şiʿri itdi taḥrīr ol sitemden

[62. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Yā Rab ola tapula serv-i ḫırāmānım meniñ
Gele yanımġa otursa māh-ı tābānım meniñ

2817 ki: kim R
2818 noḳṭa-ı: noḳṭa vü G // ḳardaşımda var-idi: ḳardaşımdan var idi R
2819 nikū: nīkū G / ḫˇāh: ḫāh R (mh.)
2820 ḳardaş: yoldaş G
2821 māh: şāh G // bī-çāre ile: bī-çārelere G
2822 u: - R / ikkisi: ikisi R // hamusınıŋ: hamusınıñ R / gūrdur: birdür R
2823 diyerrem: diyerem R // Niçe: Nice R / seniñ çün: seniñ-çün R
2825 tapula: tā ola G / meniñ: meniŋ G

Seni gördim ey ʿazīz yādıma düşdi ḳardaşım
Saŋa çoḫ oḫşar idi ḫurşīd-i tābānım meniñ

Ayturursan kim saŋa ḳardaş direm tā zindeem
Hani ḳardaş tā kim ola merhem-i cānım meniñ

Ḳardaşıŋ yerini dutmaz hīç yār-ı mihrbān
Hani ḳardaş tā ola derdime dermānım meniñ

G 73b Yūsuf'ıŋ ḳardaşı āḫir gördi ḳardaşın yüzin
Maẓlūm-ı bī-çāre dir gelmedi sulṭānım meniñ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Yūsuf bir iv ḳayırmışdı münaḳḳaş
Hamu ṣūretleri zībā vü dil-keş

Çeküp naḳḳāş onda şekl-i Yaʿḳūb
Ol on bir oğlı ile hamu merġūb

Yūsuf'a her ne kim itmişler idi
Olarıŋ şeklini çekmişler idi

O çāhıŋ şeklini ḳazmışlar idi
Olarıŋ adını yazmışlar idi

R 66a Didi Yūsuf ḳonaḳları çıḫarıŋ
Münaḳḳaş ivlere mundan aparıŋ

2826 gördim: gördüm G
2827 kim saŋa: sene G / direm: diyerrem G / zindeem: varam G
2828 ḳardaş tā ola derdime: ḳardaşım gerek tā ola R
2829 āḫir gördi ḳardaşın yüzin: gördi çünki ḳardaş yüzini G // Maẓlūm-ı: Maẓlūmī R
2831 Yaʿḳūb: Yūsuf G // Ol: On R (mh.) / oğlı ile: ḳardaş-ile G
2832 itmişler idi: itmişler-idi G // şeklini çekmişler idi: adını yazmışlar-idi G
2833 yazmışlar idi: yazmışlar-idi G

Ki bir dem itsiler munlar temāşā
Ki nice naķş idüp üstād-ı bennā

Çi ive girdiler oldıla nāżır
Hamu işlerini gördile ḥāżır

Didiler kim ne rüsvā oldık āḫir
Ġarīb yerde ne tenhā oldık āḫir

Bile işlerden āḫir el-ḥaẕerdür
Bu rüsvālıķ ölümden hem beterdür

Ķıyāmet günine beŋzer bu aḥvāl
Kim onda görsetürler hamu aʿmāl

Ḫacālet daḫı mundan bed-ter olmaz
Ķıyāmet hem bile çoḫ zūd-ter olmaz

Çi işlerinden oldılar ḫaberdār
Bu şiʿri itdiler şol demde tekrār

[63. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Maḥşeriŋ günine beŋzer ne ķıyāmetdür vāy
Kim bize görsettiler bu ne ḫacāletdür vāy

Dād u bī-dād kim āḫir hamumız rüsvā oldık
Bu ḫalāyıķıŋ içinde ne ķıyāmetdür vāy

2835 itsiler munlar: ķılsılar ondan R
2836 nāżır: ḥāżır R // gördile ḥāżır: gördiler ḥāẓır G
2837 kim ne: ki G
2838 beterdür: bed-terdür G
2839 onda: ondan R
2840 bed-ter: beter R // hem bile çoḫ: bile çoḫ hem G
2842 b'nin vezni bozuktur.
2843 u: - G / hamumız: hamu G / oldık: oldıŋ G / a'nın vezni bozuktur.

Her ne kim itmiş-idik hamu görür biz ḥāżır
Bu yaman işleri itgan ne ḍalāletdür vāy

G 74a Yūsuf'ı atadan ayırdıŋız ey ẓālimler
Bu bizim itdügimiz hamu ḫacāletdür vāy

ʿAḳl[ı] olan hamu bu dünyāda çeker ġam [u] derd
Gör ʿaḳılsızlara kim nice ferāġatdur vāy

Ey ġarībā saŋa n'oldı bizi yād eylemediŋ
Öziŋ aytur ki bile şarṭ-ı refāḳatdur vāy

Ḫalḳ dirler ki ḳıyāmet güni çoḫ vardur ʿaẕāb
Maẓlūmī dir ġam-ı hecriŋ ne ḳıyāmetdür vāy

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
ʿAzīze eyledi İbn-i Emīn ʿarż
Ki bir ʿarżım saŋa vardur bile farż

Meni naḳḳāşī ive gönder ey şāh
Naḳışlara olim yaḫşıca āgāh

Ki bir ṣūret çoḫ oḫşar ḳardaşıma
Gūyā öz şeklidür öz yoldaşıma

Yūsuf oġlına buyurdı ki turgil
Münaḳḳaş ivlere munı yetürgil

Ki bir laḥẓa ide ondan temāşā
Açulsun yüregi ger olsa dānā

2844 ḥāżır: ḥāẓır R, G (mh.) // işleri: işler G / ḍalāletdür: ḳıyāmetdür G
2845 Yūsuf'ı: Yūsuf'ıŋ R (mh.) / ayırdıŋız: ayırdıŋ G
2846 2846-2847. beyitler - R
2848 Maẓlūmī: Maẓlūm R / hecriŋ: hicrānıñ R
2850 naḳḳāşī: naḳḳāş G / gönder: göndergin G // Naḳışlara: Naḳışlar R
2853 ondan temāşā: onda temāşāh G

Eger dise saŋa oḫşar bu ṣūret
Onı iẓhār eyle bā-żarūret

2855 Ki bu ṣūret atamıŋ ṣūretidür
Ki yaḳşılıḳda hem çün Müşterī'dür

Dise kimdür ataŋ aytur ki Yūsuf
Ki ondan ötri çekersen teʾessüf

R 66b Dise hansı Yūsuf di ḳardaşıŋdur
Menim atam seniŋ öz ḳardaşıŋdur

Oŋa tabşur bu sırrı itse pinhān
Kim olmaya onı bilsiler iḫvān

Sifāriş itdi vü ḳıldı revāne
ʿAmūsı ile ol naḳḳāş-ḫāne

2860 Görüp İbn-i Emīn çün şekl-i Yūsuf
Özinden gitdi vü çekdi teʾessüf

Özine geldi didi hani Yūsuf
Ki köŋlimden çıḫa ermān-ı Yūsuf

G 74b Didi Yūsuf şu idi kim ki gördiŋ
Onıñla birce ḫunçede oturdıŋ

Gerek imdi daḫı ġam çekmeyesen
Bu sırrı özge yerġa dimeyesen

2854 bā: bī G
2855 yaḳşılıḳda hem çün: yaḳşılıda hem-çün R
2856 ataŋ: atanıñ R // Ki: Kim R
2857 seniŋ: seniñ R // ḳardaşıŋdur: sırdaşıŋdur R
2558 tabşur: tapşur R / sırrı: sırr R
2859 itdi vü ḳıldı: ḳıldı vü itdi R // ʿAmūsı ile: ʿAmūsıyla hem G / ḫāne: ḫˇāne G (mh.)

Didi git ataŋı itgil ḫaberdār
Kim ola göreyüm men birce dīdār

Gidip atasını ḳıldı ḫaberdār
Ki ḳardaşıŋ saŋa oldı ṭalebkār

Yūsuf çün geldi gördi rūy-ı dil-dār
Didi cānım fedā-yı ḳardaş-ı zār

İkisi birbire açdılar āġūş
Ġam u hicrānı itdiler ferāmūş

Çi ḳardaş gördi ḳardaşıŋ cemālin
Olarıŋ ḥāli oldı özge ḥālin

Yere yıḫıldılar oldıla bī-hūş
Bile dünyānı itdiler ferāmūş

Çi hūşa geldiler oldıla ḫurrem
İkisi birbire oldıla maḥrem

Yūsuf'ıŋ ḳardaşı çoḫ oldı ḫoş-ḥāl
Sevinmekden bu şiʿri itdi tekrār

[64. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Şükrü li'llāh ki müyesser oldı dīdārıŋ seniŋ
Bizi ḫoş-ḥāl eylediŋ Tarı ola yāriŋ seniŋ

2864 git ataŋı itgil ḫaberdār: gitgil ataŋı eyle aḫbār G
2865 Gidip: Gidüp G
2867 İkisi: R, G / birbire: geldiler G // Ġam u hicrānı itdiler: Ġam-ı hicrānını ḳıldı R
2868 ḳardaşıŋ cemālin: ḳardaşın cemāli R // ḥālin: ḥālī R
2869 oldıla: oldılar R
2870 İkisi: İkkisi G
2872 ki: kim R / dīdārıŋ seniŋ: dīdār-ı seniñ R // eylediŋ: eyledi R / yāriŋ seniŋ: yār-ı seniñ R

Ḥālime raḥm eylediŋ yüziŋi görsetdiŋ maŋa
Ḳardaşıŋ başıŋa dönsün ola ġam-ḫˇārıŋ seniŋ

Cān-ı ḳardaş ata senden ötri vardur sīne-dāġ
Tarı'dan ister hemīşe birce dīdārıŋ seniŋ

N'ola ger ataŋa virseŋ saḳlıḳıŋdan bir ḫaber
Tā ġamıŋdan ḳurtara ol pīr-i bīmārıŋ seniŋ

Maẓlūmā baġla diliŋ çoḫ eyleme āh u fiġān
Kim es̱er itmedi hergiz nāle-i zārıŋ seniŋ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
G 75a, R 67a Gel ey sāḳī yine gezdür ayaġı
Ki baḫt-ı nā- muvāfıḳ oldı yaġı

Maŋa niçe piyāle vir pey-ā-pey
Nevā-yı sāz ile vü nāle-i ney

Ki yoḫdur bu cihānıñ iʿtibārı
Bināy[ı] ḳoy ki ḳalsun yādgārī

Sen ey muṭrib yine çek birce nāle
Ki ḥālim döndi imdi özge ḥāle

Menimle dūstlarım oldıla yaġı
Maŋa bu ġuṣṣadan virgin ferāġı

2873 görsetdiŋ: görsettiŋ R // ġam-ḫˇārıŋ seniŋ: ġam-ḫˇār-ı seniñ R
2874 ata senden: ata sende R // dīdārıŋ seniŋ: dīdār-ı seniŋ R
2875 Tā ġamıŋdan: Tā ki ġamdan R / bīmārıŋ seniŋ: bīmār-ı seniñ R
2876 u: - R / fiġān: fiḳān G // zārıŋ seniŋ: zār-ı seniñ R
2877 gezdür: gizdür R / ayaġı: ayaḳı R // yaġı: yaḳı R
2879 yoḫdur: yoḫtur G / iʿtibārı: iʿtibārıŋ G
2880 muṭrib yine: muṭr dahi G
2881 Menimle dūstlarım: Menim dūstlarımı R / yaġı: yaḳı R // virgin ferāġı: virgil ferāḳı

Bahāne eyleyen ḳıldı bahāne
Kim oŋa didi ol şāh-ı zemāne

Kim ister men ki ḳılsam bir bahāne
Seni saẖlasam ey dürr-i yegāne

Didi kim şāhsan fermān seniñdür
Başıŋa döndigim iẖvān seniñdür

Didi bu şarṭ ki seni dutsam uġrı
Ḳızıl ṣāʿım ḳoyim yükinde doġrı

Ṣabāḥī istedi iẖvān-ı Yūsuf
Olara ḳıldı çoẖ iḥsān Yūsuf

Virüp azuġa vü ġalle firāvān
Oları yola saldı şāh-ı devrān

Muraẖẖaṣ itdi ondan kārvānı
Bile kim ḳaldılar ḥayrān cihānī

Çi ondan kārvān oldı revāne
Bile car çekdi o şāh-ı zemāne

Didi Yūsuf ḳızıl ṣāʿım itüpdür
Ne ṣāʿım belki evżāʿım itüpdür

Ha yerden kim bu ṣāʿım ḳılsam iẖrāc
Başını toḳmaḳ mālı ola tārāc

2882 Bahāne eyleyen: Bihān ile beyān G
2883 saẖlasam: saẖlarım G
2384 seniñdür: seniŋdür G // seniñdür: seniŋdür G
2885 ki: - G
2887 azuġa: aẕuġa G
2888 ondan: onda G
2889 Bile: Yine G
2891 ṣāʿım: ṣāʿı G // Başını: Başı G

Çi carcı carını çekdi Mışır'da
Onıŋ ṣāʿı tapulmadı Mışır'da

Bīş āvāzlu buyurdı gitsiler tīz
Gidüp ḳāfileni hem ḳayṭarıŋ tīz

Gidüp ḳayṭardılar ol kārvānı
Getürdiler ḥużūra ol zemānī

2895 G 75b Olara didi kim ṣāʿım itüpdür
Meger sizden biri uġurlayupdur

Didiler k'ey ʿazīz uġrı degül miz
Seniŋ mālıŋa cüz doġrı degül miz

Olara didi ger ṣāʿ çıḫsa sizden
Cezāŋız nemedür ger çıḫsa sizden

Didiler uġrınıñ ḳışāṣı oldur
Ki tā var ola ṣāḥib-māla ḳuldur

R 67b Çi aḳṭardılar onları bu envāʿ
Çıḫup öz ḳardaşın yükinden ol ṣāʿ

2900 ʿAzīz didi dimedim uġrılarsız
Diyerdiŋiz ki bizler doġrılar miz

2892 Onıŋ: Onıñ R / Mışır'da: şehirde R
2893 gitsiler: gitdiler G // ḳāfileni: ġāfileni R / hem ḳayṭarıŋ: ḳayṭarginen G
2894 ḳayṭardılar ol kārvānı: ḳāfileni ḳayṭar revānī G // Getürdiler: Gitürdile R / ol: bir R
2896 Didiler: Didi R / - : biz R // Seniŋ mālıŋa: Seniñ mālıŋdan R
2897 Cezāŋız: Cezāsı R / ger çıḫsa: kim görse R
2898 uġrınıñ ḳışāṣı: uġrınıŋ ḳışāṣ G
2899 aḳṭardılar: aḫtardıla G // yükinden ol: yükinde o G
2900 dimedim: dimezdim R // miz: biz R

Didiler ger ki bu itmiş uġurlıḳ
Munıñ ḳardaşı hem itmiş uġurlıḳ

İşitdi çünki Yūsuf bu yalanı
Didi nice idim bile belānı

Buyurdı dutdılar baġladılar zār
Apardılar bile zindāna nā-çār

Didiler bizleri nice dutarsan
Günāhımız nemedür öldürürsen

Olupdur dūstılar ḳardaş yerinden
Hamu ḳardaşı bir yoldaş yerinden

Bile işlerde hīç kim baş ḳoymaz
Ki ḳardaş ḳardaşıŋ yerini dutmaz

Fiġān itdile düşdile emāna
Ki bir raḥm eyle ey şāh-ı zemāne

Atamızdan ötür gel eyle dil-şād
Ki Tarı hem seni eylese dil-şād

Didi Yūsuf sizi baġışlaram men
Öz uġrımı dutaram saẖlaram men

2901 Munıñ: Munı R / itmiş: ḳılmış R
2902 yalanı: belānı G
2903 dutdılar: duttılar R
2904 bizleri nice dutarsan: neme bizi duturursan R
2905 yoldaş: ser-keş R
2906 a’nın vezninin tam çıkması için “baş” kelimesi medli okunmalıdır.
2907 Fiġān itdile düşdile: Fiḳān itdiler düşdiler G
2908 ötür: itür R / eyle dil-şād: bizi āzād R // hem seni: seni hem G
2909 sizi baġışlaram: size baḳışlaram R

Buyurdı duttılar İbn-i Emīn'i
Ḳolın baġladılar ol nāzenīni

Apardılar onı zindāna sarı
Hamu ḳardaşları itdile zārī

Didiler ey ʿazīz onı bıraḫla
Birimizi onıñ yerine saḫla

Kim onıñ atası pīr ü żaʿīfdür
Gözi kūr u özi zār [u] naḥīfdür

G 76a Eger atası mundan ola āgāh
Bu ġuṣṣadan ölür v'allāh [u] bi'llāh

Atasına munı baġışla ey şāh
Ki virse müzdiŋi maḥşerde Allāh

Didi hergiz bu işi itmezem men
Hemāndan ġayrı hīç kim dutmazam men

Çi nevmīd oldılar ol ḳavm-i bī-bāk
Cūşa geldile oldılar ġażabnāk

Didiler kim bizi çoḫ ḫ̌ār görme
Ġarīb yerlerde çoḫ nā-çār görme

2910 2910-2911. beyitler - G
2912 onı bıraḫla: bizi bıraḫgin G // saḫla: dutgin G
2913 pīr: kūr G // özi zār [u]: żaʿīf ü hem G
2914 mundan ola: ola mundan G
2915 munı baġışla: bunı yaḳşıla R // müzdiŋi: R
2916 hīç: hem G
2917 oldılar: oldıla R
2918 kim bizi: bizi kim R

R 68a Ki bir dem taḫtıŋı ber-bād ider miz
Bu taḫt u baḫtını ber-bād ider miz

ʿAzīze itdiler çoḫ zārlıḳlar
Ġażabdan itdiler bu şiʿri tekrār

[65. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Ey ʿazīz-i bī- mürüvvet bizi çoḫ ḫˇār görmegiŋ
Her ne kim yanıŋda ḫˇār miz sen de nā-çār görmegiŋ

Biz ha yerde uġrılıḳ ha yerde ey ẓālim ʿazīz
Biz peyem-ber-zāde miz sen düzd-i ʿayyār görmegiŋ

Ne ḫayāl var biz ḳırur miz leşkeriŋi bi't-temām
Degülik ḫātūn bizi nā-çār [u] bīmār görmegiŋ

Kim ider miz taḫt [u] baḫtıŋı hamu zīr ü zeber
Pehlevā miz hamumız sen çoḫ bizi zār görmegiŋ

Zūr u ḳuvvetlerine ḳıvandılar ol pūçlar
Maẓlūmī aytur men'em varam meni ḫˇār görmegiŋ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Yehūdā didi öz ḳardaşlarına
Kim ey ḳoçaḳlarım ṭurıŋ ḳarīne

2919 miz: biz R // miz: biz R
2920: zārlıḳlar: zārī zār R
2921 ḫˇār: ḫār R / görmegiŋ: görmegin G // ḫˇār miz: ḫār biz R / görmegiŋ: görmegin G
2922 Biz ha yerde: Bizle harda G / ha yerde: harda G // peyem-ber: peyemmer R / miz: biz R / görmegiŋ: görmegin G
2923 ḫayāl: ḫayāliŋ R / biz ḳırur miz: ḳırup biz R / ḫātūn: ḫˇātūn G (mh.) / görmegiŋ: görmegin G
2924 miz: biz R / u: - R // miz: biz R / çoḫ bizi: bizi çoḫ R / görmegiŋ: görmegin G
2925 u: -G // men'em: men hem R / görmegiŋ: görmegin G
2926 ṭurıŋ: turıŋ G

Gidiŋ her biriŋiz bir kūçe sarı
Kūçelerden ḳoparıŋ bir ġubārı

Ki tā dünyāda ola çarḫ-ı dāyir
Onı naḳl itsiler tā rūz-ı āḫir

Ger itseñiz kūçelerde güẕārī
Menim yünim size yetişse bārī

G 76b Çekiŋ onda ḳılıç men munda çeksem
Hamu leşkerini bir yerde ḳırsam

Eger nāle çekem hīç zinde ḳalmaz
Mışır’da bir boġaz ḫātūnda ḳalmaz

ʿAzīz didi ki ʿömriŋden doyupsan
Bizim zūrımızı hīç görmeyüpsen

Dutup ilinden ü ḳıydı ilini
Yavuḳ idi ki sındursun ilini

Olup barmaġlarından ḳan cārī
Didi imdi götürgil iʿtibārı

Var-idi bir büyük daş ol arada
Ki terpenmezdi hīç kim ol sırada

Ayaġın ucı ile vurdı Yūsuf
Göge taşladı vü gönderdi Yūsuf

2927 ḳoparıŋ: ḳoparın R
2928 dāyir: zāyir G
2930 munda: mānde R // leşkerini: leşkeriŋi R
2931 boġaz: boḳaz G
2933 ilinden ü: elinden G // ilini: belini G
2934 imdi götürgil: götürgil imdi G
2935 Var-idi: Var idi R / daş: iv R // terpenmezdi: tirpenmezdi G / ol: o G
2936 ucı: uçı R

Yehūdā didi kim sen çoḫ ḳıvanma
Bu zūr u ḳuvvetiŋe çoḫ sevinme

Ki bizde hem bile merdānelıḳ var
Daḫı hem zūr u hem ferzānelıḳ var

R 68b İliŋden geleni hīç itme taḳṣīr
Kim itdigiŋ bize virmez mi taġyīr

Yūsuf hem bir ġazel eyledi inşāʾ
Kim ondan götire ʿibret Yehūdā

[66. Gazel]
fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Ġazel ez-zebān-ı Yūsuf
Ey Yehūdā çoḫ ḳıvanma bizde hem var birce zūr
Ger inanmazsan gel imdi meydāna gir zūr gör

Her ne kim zūrıŋ ola çoḫ olma maġrūr ey civān
Bizde hem var bir ḳılıç ey pehlevān-ı pür-ġurūr

Ger Ḫudāy’dan ḳorḫmasam imdi görürsen zūrımı
Göziŋizi ger çıḫarsam hamu ḳalursız kūr

Men size raḥm eylerem yoḫsa özim yek-ser besem
Öldürürmen men sizi iverürem birden be-gūr

Maẓlūmā hīç ḳorḫmagin Tarı’ya baġla ümmīdiŋ
Tā belālardan seni saḫlaya ondan ḳalma dūr

2937 sen çoḫ: çoḫ sen R // u: - R / çoḫ: ḫoş G
2938 - G
2939 geleni: geldigi G // itdigiŋ bize: itdiŋ bize hem R
2940 2940-2945. beyitler arası - R
2943 b’nin vezni bozuktur.

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Ġażaba geldi ondan çün Yehūdā
Kim isterdi çeke bir ün Yehūdā

G 77a Yūsuf öz oğlına didi ki turgil
Yehūdā'nıñ dalına il yetürgil

Ki yüni çıḫmıya itmese feryād
Bu şehriŋ ḫalḳını virmese ber-bād

Gidüp arḫasına el çekdi fi'l-ḥāl
Yüni çıḫmadı ḳaldı vālih ü lāl

Oŋa didi niçün çaḳırmadıŋ sen
Saŋa n'oldı ki hīç baḳırmadıŋ sen

Didi munda maŋa var ḳavm [ü] ḫˇīşim
Yetürdi il maŋa olmadı işim

Çi ḳardaşlar işitmediler āvāz
Yıḳıldılar oŋa itdiler iʿrāż

Ki neme sen bizi ḥayrān ḳılupsan
Yüniñ gelmedi ser-gerdān ḳoyupsan

Didi kim bilmedim ḳahrım ötürdi
Meger il maŋa birisi yetürdi

Çi ḳaldılar bile ḥāyrān [u] nā-çār
ʿAzīze gitdiler aġladılar zār

2946 çün: ṣon R // ün: yün R
2947 dalına: biline R
2948 Ki: Kim R / çıḫmıya: çıḫmasa R // virmese: virmeye G
2950 niçün çaḳırmadıŋ: neme çağırmadıŋ R
2951 munda: burda R // il: el R
2954 kim bilmedim: eylemedim // il: el R

Kim ey şāh-ı zemāne bir naẓar ḳıl
Atamızıŋ āhından gel ḥaẕer ḳıl

Ki ger bir āh çeke der-dem yanarsan
Ḫudāy'ıŋ ḥaḳḳı kim der-hemm yanarsan

Ḫudāy rıżāsına bir şefḳat eyle
Bizi saḫla vü onı ruḫṣat eyle

Atasın ḳanını boynıña alma
O mehcūrıŋ vebāllerine ḳalma

Ki ger işitse cānı çıḫsa der-dem
Seniŋ cürmiŋ olur hem bize bir ġam

Didi danışmayıŋ hergiz bıraḫmam
Günāhsızı günāhlu yere yaḫmam

Çi gördiler ki üzlerine baḫmaz
ʿAzīz uġrısını hergiz bıraḫmaz

Ḳalup ḥayrān [u] ser-gerdān [u] nevmīd
Daḫı ondan bile kesdiler ümmīd

G 77b Ġarīblıḳdan ötür çekdile feryād
Bu şiʿri oḫıdılar itdiler dād

[67. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey Müselmānlar göriŋ k'āḫir nice oldık ġarīb
Atamızıŋ görmegiŋden nice oldık bī-naṣīb

2957 yanarsan: batarsız G
2960 Seniŋ: Seniñ R
2961 danışmayıŋ: danışmagin G // Günāhsızı günāhlu yere: Günāhsız günāhlu yerine R
2962 ki: kim R // bıraḫmaz: buraḫmaz R
2964 ötür: itür R // oḫıdılar: oḫudılar R
2965 nice oldık: neme oldı R

R 69a Ġuṣṣamız ḥadden aşupdur hani yār-ı mihrbān
Tā ki gelsün derdimize ola bir sāʿat ṭabīb

Ger ʿazīz-i bī-mürüvvet bize bir raḥm itmese
Bizi öldürse tapulmaz üstümize bir ḥabīb

Ḳalmışuz ḥayrān [u] ser-gerdān yoḫ-[i]dür çāremiz
Öldürür āḫir bizi ġurbette bu şūm raḳīb

Her kim ola bu fenā dünyāda bir ümmīdvār
Maẓlūm-ı bī-çāre āḫir oldı yārdan bī-naṣīb

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
2970 Yehūdā didi ḳardaşlar gidiŋ siz[2163]
Menim ʿarżamı atama idiŋ siz

Ki men gitmem ive munda durur men
Yā allam ḳardaşımı yā ölür men

Yā kim Tarı maŋa bir raḥmet itgey
Yā kim atam maŋa bir ruḫṣat itgey

Besī āh u fiġān itdiler onlar
Yehūdā ḳaldı vü gitdiler onlar

Çi Kenʿān'a yetişdiler seferden
Gidüp Yaʿḳūb'a virdiler ḫaberden

2966 Ġuṣṣamız: Ḳuṣṣamız G // ṭabīb: - R
2967 üstümize: üstümizde G
2968 yoḫ-[i]dür: yoḫdur bir G // Öldürür: Öldür R / ġurbette: ġurbetden R / şūm: ṣūret R / b'nin vezni bozuktur.
2969 ola: vardur R // Maẓlūm-ı: Maẓlūmı R / āḫir oldı yārdan: yārdan āḫir oldı R
2970 Menim ʿarżamı: Meniñ ʿarżımı G
2971 gitmem: gitdmem R // allam: alam R
2972 Yā: Tā G / raḥmet: raḥm G
2973 u: - R / fiġān: fiḳān G

K’ey ata āḫir oğlıŋ uġrı çıḫdı
ʿAzīziŋ ṣāʿı ondan doġrı çıḫdı

Bizi hamumızı şermende ḳıldı
Ġarīb yerde bizi dermānde ḳoydı

Egerçi doġrı dir miz sen inanmiŋ
Biziŋ sözimizi sen doġrı ṣanmiŋ

Eger kim sen inanmazsan ḫaber al
Giden ġāfileden sor ḥāl [ü] aḥvāl

Ki tā aḫbārımızdan olsaŋ āgāh
Sözimiz çindur v’allāh [u] bi’llāh

G 78a İşitdi çünki Yaʿḳūb oldı bī-hūş
Bile kim özini ḳıldı ferāmūş

Hūşına geldi çünki çekdi feryād
Bu şiʿri oḫıdı dād ile bī-dād

[68. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Felek ilinden gelince hīç taḳṣīr itmediŋ
N’oldı kāfir derdime sen hīç tedbīr itmediŋ

Kāfire döndiŋ felek işitmediŋ efġānımı
Her ne kim çoḫ zārlıḳ itdim hīç tevfīr itmediŋ

2975 K’ey ata āḫir oğlıŋ: Ata cān oğlıŋ āḫir G
2976 şermende: şermānde G // bizi dermānde ḳoydı: besī dermende ḳıldı R
2977 dir miz: dir biz R // Biziŋ: Bizi R
2979 b’de veznin tam çıkması için “çin” hecesi medli okunmalıdır.
2981 oḫıdı: oḫudı
2982 ilinden: iliŋden G
2983 efġānımı: efḳānımı G

Saŋa var-idi ümīdim kesdiŋ ümmīdim[i] sen
O güliŋ vaṣlını āyā hīç taḳrīr itmediŋ

Yalvarurdum çoẖ saŋa belkim ki raḥm itseŋ maŋa
Āh-ı serdimden meger kim hīç teʾs̱īr itmediŋ

İtdiler bī-rāhlıḳ ayırdılar yārdan meni
Şol raḳīb-i kāfiri sen hīç taḳrīr itmediŋ

Ey felek sen gerçi çoẖ mekkāre vü ḳaddāresen
Maẓlūmī teg hīç birini bile tesẖīr itmediŋ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
R 69b Didi oğlanlarım ḥīle idüpsiz
Hevān uçmağı vesīle idüpsiz

H̱udā yegrek bilür dānā H̱udāy'dur
Kim öz bendelerine reh-nümādür

Men imdi eylerem ṣabr u taḥammül
H̱udāy'ıŋ ẕāt-ı pākine tevekkül

Kim oğlanlarımı yetürse birde
Eger āsmānda ola ver ki yerde

Gerek imdi yine Mıṣr'a gidesiz
Menim ʿarżamı ʿazīze viresiz

2984 - R
2985 ki: -R // teʾs̱īr: taḳṣīr G
2986 - R
2987 vü: - G / ġaddārsan: ḳaddāresen R // hīç: ol R / bile: hīç R
2988 Hevān: Bu hevā G / vesīle: veṣīle R (mh.)
2989 H̱udā: H̱udāy G / H̱udāy'dur: H̱udā'dur G
2991 birde: birden R // ver: vir R / yerde: birden R
2992 gidesiz: gidiŋiz R // viresiz: viriŋiz R

Oları yola saldı Mıṣr'a sarı
Özi ḳaldı dü-çeşm-i intiẓārı

Gice gündüz iderdi āh u nāle
Gözinden yaş tökerdi hem-çü jāle

İderdi āh u nāle pīr-i Kenʿān
Olurdı ġuṣṣadan bir dem ġazel-ḫ̮ˇān

[69. Gazel]

mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

G 78b Tur ey ġāfil köŋül bu bī-vefā dünyānı n'eylersen
Öziŋi bir yetür dil-dārıŋa ʿuḳbānı n'eylersen

Ḫ̮udāy ʿaşḳına sūd ḳıl bile dünyānı vü ʿuḳbānı
Ki ger yār olmasa sen Cennetü'l-meʾvānı n'eylersen

Ḥaḳīḳī ʿaşḳa yār ol gitgil ʿaşḳ-ı ṣūretden
Ḫ̮udāy ʿaşḳı saŋa besdür bile īmānı n'eylersen

ʿAceb ġam-ḫ̮ˇāndur ki hīç kimseye vefā ḳılmaz
Dutam ki saḫlar devletiŋ ġam-ı hicrānı n'eylersen

Ṭabībā il götür menden ki ṣıḥḥat ümmīdim yoḫdur
Ki cān cānān-ile gitmiş ʿabeṡ dermānı n'eylersen

Kim bile bīmār olupdur ki hergiz tapmasa dermān
Bu bi[r] belā-yı ʿaşḳdur dermānı n'eylersen

2993 dü: vü R
2994 u: -R // yaş tökerdi hem-çü: tökdi yaş nice ki G
2995 u: -R // ġazel-ḫ̮ˇān: ġazel-ḫ̮ān G, R (mh.)
2996 2996-3002. beyitler arası - R
2997 sūd: sevdā R
2998 a'nın vezni bozuktur.
2999 b'nin vezni bozuktur.
3001 Bu beytin vezni bozuktur.

Çi baḥr-i müddete ġarḳ olmışıŋ çekme ġam Maẓlūmā
Ki ger Allāh yār olsun saŋa sulṭānı n’eylersen

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Çi Mıṣr’a yetdiler ol bī-nevālar
ʿAzīze gitdiler mis̱l-i gedālar

ʿAzīziŋ eline virdile nāme
Hamu aġladılar mis̱l-i ġamāme

3005 ʿAzīz ol ʿarżanı çün açdı başın
Yaḳış teg gözlerinden tökdi yaşın

Görüp atası yazmışdı ki şāhā
Süleymān-ḥaşmet ü Cemşīd-cāhā

Şehenşāhā ʿadālet dūstgāhā
ʿAzīzā müşfiḳā ümmīdgāhā

Ola tā ay u gün ü çarḫ-ı dāyir
Seniñ ḥükmiŋ ola şāhlıḳda ẓāhir

Seniñ ʿömriŋ ziyāde devlet artuḳ
Başıñ yetişe tā Keyvān-ı ʿayyūḳ

3010 Hamu düşmenleriŋ olsıla pāy-māl
Hemīşe şāh olsaŋ fāriġü’l-bāl

3002 a’nın vezni bozuktur.
3004 mis̱l-i: hem-çi R
3005 ol: ān R // tökdi: aḫdı G
3006 ü: - R
3008 ay u: ilā R / ü: - G // Seniñ: Seniŋ G / şāhlıḳda: şāhlıḳa G
3009 Seniñ: Seniŋ G / ziyāde: ziyād u G // Başıñ yetişe: Başıŋ yetişse G
3010 şāh olsaŋ fāriġü’l: şād olsan fāriḳü’l R

Adıŋı bilmedüm maʿẕūr bilgil
ʿAzīzā Tarı’nı manẓūr bilgil

İşitdüm oġlımı saḫlupsan ey şāh
Onı uġrı dutupsan bareka’llāh

G 79a Peyem-ber-zāde hergiz olmaz uġrı
ʿAmele gelmez ondan ġayrı doġrı

R 70a Meger sizler ḳonaḳı öldürürsiz
Peyem-ber-zādeni uġrı dutarsız

Menim oġlanlarımı ḳıl revāne
Ve ger yoḳsa be-ḥaḳḳ-ı ol yegāne

Kim iliŋden Ḫudā’ya dād ider men[2202]
Bu taḫt u baḫtıŋı ber-bād ider men

Peyem-berem eger çeksem bir āhı[2203]
Yanarsan odlara çün perr-i kāhī

Öziŋe gelse raḥmiŋ ey ʿazīzim
Öziŋ inṣāf it ṣāḥib-temīzim

Ki ḳırḫ ildür ki bir oġlım itipdür
Onıŋ hecri gözimi kūr idüpdür

3011 bilgil: birgil R
3012 İşitdüm: İşitdim R
3013 Peyem-ber: Peyen-ber G
3014 Peyem-ber: Peyen-ber G
3015 Menim: Meniŋ G // yoḳsa: yoḫsa G
3016 u: -R
3017 Peyem-ber: Peyen-ber G // odlara: otlara R
3018 Öziŋ: Öziŋe R / it: vir R
3019 oġlım: oġlum R // Onıŋ hecri: Onıñ hecriŋ R

Daḫı derd ü firāġa ṭāḳatim yoḫ
Bu ġamdan birce sāʿat rāḥatım yoḫ

Menim oġlanlarımı ḳıl muraḫḫaṣ
Ve ger yoḫsa oda yansaŋ müşaḫḫaṣ

Ki vācib idi maʿrūż oldı ey şāh
Daḫı öziŋ bilürsen bāreka'llāh

Oḫudı ʿarżanı oldı ġażabnāk
Olara didi k'ey aḳvām-ı bī-bāk

Size ne ḥadd yine munda gelürsiz
Meger kim bizi bī-ġayret bilürsiz

Hamuŋız uġrısız öldürrem imdi
Yā ot virrem sizi yandurram imdi

Buyurdı onları baġladılar zār
Hamusı itdiler bu şiʿri tekrār

[70. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

K'ey ata gel ḥālimizden al imdi bir ḫaber
Kim nice oġlanlarıŋ olmış ġarīb ü der-be-der

Ey ʿazīz-i bī-mürüvvet ger bizi sen öldüreŋ
Cebr idersen öziŋe ḳalmaz daḫı bizden es̱er

3020 Daḫı: Daġı G // Bu ġamdan: Ġamından G
3021 Menim: Meniñ G
3022 Ki: Çi G
3023 Oḫudı: Oḫıdı G // k'ey: ey G
3024 munda: mundan R
3025 öldürrem: öldürem R // yandurram: yanduram R
3026 onları: dutdılar G
3027 a'nın vezninin tam çıkması için "al" kelimesi medli okunmalıdır. // ü: -R
3028 daḫı bizden: mı senden bir G

G 79b Atamız vardur peyem-ber kūr olupdur gözleri
Ol ḳocanıñ ḳarġışından ey ʿazīz itgil ḥaẕer

Biz peyem-ber-zāde miz öldürme kim vardur günāh
Bī- günāhı öldüren yeri olur nār-ı saḳar

Cümle-i ḫalḳı sen āzād itdiŋ ey ṣāḥib-kerem
Maẓlūm'ı hem eyle āzād ey Ḫudāy'dan bī-ḫaber

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
ʿAzīz didi ki keçdüm men ölümden
Fe-emmā il götürmem öz ḳulumdan

Menim yanımda zerden vardı bir cām
Ki söz söyler diyer her kimseni nām

R 70b Didi oğlına kim cāmı getürgil
Yügür tīzrek gitür onı yetürgil

Getürdiler çi cāmı didi ol şāh
Ki ey cām ḳıl bulardan bizi āgāh

Vezīre didi kim bu cāmı vurgil
Bularıŋ ḥālini aytursa sorgil

Vezīr çün cāmġa vurdı mīl-i zerrīn
Ṣadāī çıḫdı ondan nevḥa-āyīn

3029 peyem-ber: peyen-ber G // ḳarġışından: ḳarḳuşından R
3030 peyem-ber-zāde miz: peyen-ber-zādeyiz G/ öldürme kim: öldürmekimiz G // nār-ı: nār u G
3031 hem: sen G
3032 ölümden: ölimden G // il: el R / ḳulumdan: ḳulımdan G
3033 zerden vardı: vardur zerden R // söz söyler: sözlidür R
3034 getürgil: gitürgil R // gitür: getürgil G / yetürgil: tīzgil G
3035 Getürdiler: Gitürdiler R/ ol: ey R
3036 cāmı: cām G

ʿAzīz didi ki ey cām bile aytur
Ki ḫāyīndile hamusını dutdur

Ki Yūsuf'ı bular saldıla çāha
Bular cebr itdiler ol bī-günāha

Bular ṣatdılar onı kārvāna
Bular yazdıla kāġaẕ ey yegāne

Didi İbn-i Emīn sözlet ki vardur
Yā ölüpdür veyā kim ḫˇār u zārdur

Didi bile diyer ki vardu Yūsuf
Göreçeksen yine dīdār-ı Yūsuf

Didi sözlet ki āyā handadur o
Öz iḫtiyārıdur yā bendedür o

Çi cāmı vurdılar çıḫmadı āvāz
Didi kim eylemez ifşā-yı ol rāz

Yine vurdıla cāmı çekdi nāle
Ki vardur ḥāżır imdi bir ḳabāle

G 80a Ki yazıpdıla Yūsuf'ı ṣatanda
Aḳasına virüpdürler ilinde

Ki ḥālā hem ḳabāle vardu ḥāżır
Çıḫarıŋ görsetiŋ tā ola ẓāhir

3038 ey: bu R // ḫāyīndile: cāyın dile G / dutdur: dutdır G
3040 ṣatdılar: satdılar G
3041 Yā: Ki G / ḫˇār: ḫār G (mh.)
3042 vardu: vardur G // Göreçeksen yine: Göreceksen bile G
3043 iḫtiyārıdur: iḫtiyārına G
3044 çıḫmadı: çıḫmazdı G
3045 ḥāżır: ḥāẓır R (mh.) / bir: ol R
3046 ṣatanda: satanda G // virüpdürler: viripdile R
3047 ḥāżır: ḥāẓır G, R (mh.)

Çıḫarup onlara virdi ḳabāle
Görüp düşdile bir özge ḫayāle

Didiler kim bu ḫaṭṭ hamu ġalaṭdur
Oḫubilmeñ ki bu ḫaṭṭ özge ḫaṭdur

ʿAzīz didi getüriŋ oḫuram men
Oḫumaġını yegrek bilürem men

Didi bu ol ḳabāledür yazıpsız
Ki çāh üstünde Yūsuf'ı ṣatupsız

Yine nā-çār ḳalup itdile inkār
Ki degül miz bu kāġaẕdan ḫaberdār

ʿAzīz İbn-i Emīn'e didi sen gör
Ki bu kāġaẕ kimiŋ ḫaṭṭıdur aytur

Çi gördi didi kim öz ḫaṭlarıdur
Ki yazıpdurlar öz ġalaṭlarıdur

İşitdiler çi ondan keşf-i ol rāz
Daḫı münkir olabilmediler bāz

Didiler kim bu Yūsuf ol degüldür
Kenīzek-zāde ḳul Yūsuf hemīndür

R 71a ʿAzīz İbn-i Emīn'e didi çindür
Kenīzek-zāde Yūsuf ḳul hemīndür

3049 Didiler: Didi R / hamu: hamusı R/ ġalaṭdur: ḳalaṭdur G // Oḫubilmeñ: Oḫubilmeŋ R
3050 getüriŋ: gitüriŋ R // Oḫumaġını: Oḫumaḳını R
3051 ṣatupsız: satıpsız G
3052 itdile: itdiler G
3053 Emīn'e: Emīn R
3054 yazıpdurlar: yazıpdılar G / ġalaṭlarıdur: ḳalaṭlarıdur G
3056 Yūsuf ol: ol Yūsuf G // b: Bu Yūsuf bir kenīziŋ zāde ḳuldur R
3057 Kenīzek-zāde Yūsuf ḳul: Kenīzek ḳul Yūsuf R

Didi kim bizde Yūsuf ḳul yoḫ imiş
Bularıŋ mekr ü ḥīlesi çoḫ imiş

Yalan dirler menim öz ḳardaşımdur
Bu ṣatılmış Yūsuf öz yoldaşımdur

ʿAzīz didi buları dutdururam
Yā sallam zindāna yā öldürürem

Buyurdı ḳullara kim dutdılar zār
O bī-çāreleri baġladılar ḫᵛār

Çi baġladıla düşdiler emāna
Ki bir raḥm eyle ey şāh-ı zemāne

Ḫudāy ḥaḳḳı bizi āzād eyle
Atamızdan ötür dil-şād eyle

G 80b Kim ol kūr u żaʿīf ü bī-nevādur
Bizi oŋa baġışla kim revādur

Atasın çün adıŋ işitdi ol dem
Yüregi nerm olup çün mūm [u] merhem

Didi kim ḳayṭarıŋ ḳıldım teraḥḥum
Bile çün gördi ḳıldı bir tebessüm

3058 bizde: bize R // ü: -R
3059 ṣatılmış: satılmış G
3060 dutdururam: yandurur men G // öldürürem: öldürür men G
3061 kim dutdılar: dutıŋ bile G // baġladılar ḫᵛār: dutdıla nā-çār G
3062 düşdiler: düşdile G
3063 ötür: itür R
3064 baġışla: bakışla R / revādur: gedādur G
3065 çün adıŋ işitdi ol dem: adını işitdi der-dem G
3066 kim ḳayṭarıŋ: ḳayṭarıŋ kim G

Çi ḳayṭardılar onları ḥużūra
Hevādan gücli yel geldi ẓuhūra

Ki yüzinden götürildi niḳābı
Görindi ebr içinde āftābı

Çi gördiler onı çekdiler āvāz
Ki Yūsuf'san degülsen ey füsūn-sāz

Didi Yūsuf menem siz ḳardaşımsız
Daḫı ḳorḫmaŋ ki sizler sırdaşımsız

Yūsuf taḫtdan düşüp indi aşaġa
Oları birbiri aldı ḳucaġa

Onıñ ayaġına düşdiler onlar
Ayaġından öpüp ḳocdılar onlar

Sevinmekden hamu oldıla giryān[2253]
Ki bir raḥm eyle ey şāh-ı kerīmān

Bizi baġışla yüzimiz ḳaradur
Ki seniŋ yāveriŋ luṭf-ı Ḫudā'dur

Yūsuf didi ki aġlatdım sizi men
Daḫı ḳorḫmaŋ baġışladım sizi men

Çi ol bī-çāreler oldıla ḫoş-ḥāl
Bu şiʿri oḫıdılar hamu fi'l-ḥāl

3067 gücli yel: köçdi yil R
3070 siz: öz G // sırdaşımsız: yoldaşımsız G
3071 düşüp: uşup G // aldı: oldı R
3072 Onıñ: Yūsuf G / düşdiler: düştiler R // ḳocdılar: ḳoşdılar G
3073 oldıla: o oldıla R
3074 baġışla: baḳışla R // seniŋ: seniñ R
3075 ki: ger R // baġışladım: baḳışladum R
3076 oḫıdılar hamu: oḫudı hamusı R

[71. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

R 71b Ey ḫoş ol günler ki dūstlar bir yere āşnā ola
Terk-i cevr itsile yek-reng çi gül-i raʿnā ola

Cebr-i hicrānı çeken çün görse bir gün rūy-ı yār
Ey Müselmānlar göriŋ kim onda ne ġavġā ola

Dil-berā raḥm eylediŋ yüziŋi görsettiŋ maŋa
Cānımız hamu saŋa ḳurbān hem şeydā ola

G 81a Gerçi köpdür cürmmiz bağışla ey ṣāḥib-kerem
Maḥşeriŋ güninde Maẓlūm'ı ḳoyma kim rüsvā ola

Kim ki vardur bu cihānda yetdi öz maṭlūbına
N'ola yā Rab kim viṣāli hem naṣīb-i yār ola

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Yūsuf bir ḳula eyledi işāret
Ki git atamġa yetür bir beşāret

Menim köñlegimi oŋa yetürgil
Hem ondan bir ḫaber munda yetürgil

Oŋa aytur ki oğlıŋ pād-şāhdur
Menim sözime bu köñlek güvāhdur

Bu köñlegi gerek yüzine sürsün
Gözi rūşen olur gözine sürsün

3077 itsile: itsiler R / çi: çün R
3078 hicrānı: hicrān G // ġavġā: ġavḳā G
3080 bağışla: baḳışla R // güninde: günine G / b'nin vezni bozuktur.
3081 - R
3082 atamġa: atama G
3083 köñlegimi: kölegimi G / oŋa: ona G // Hem ondan: Hemündan R
3084 bu köñlek: kölegi G
3085 köñlegi: kölegi G (mh.) // olur: olup R

Gidüp atlandı o ḳul şād [u] ḫoş-ḥāl
Yola düşdi Mıṣır'dan çıḫdı fi'l-ḥāl

Mıṣır'dan çünki çıḫdı köñleg-i yār
İşitdi būyını ol Yaʿḳūb-ı zār

Mıṣır'dan būy-ı pīrāhen tapar yār
Niçün çāhından olmadı ḫaberdār

Didi kim men işitdüm būy-ı Yūsuf
Ümīdim var ki görsem rūy-ı Yūsuf

3090 Didiler kim henūz dīvānesen sen
Temīz ü ʿaḳldan bīgānesen sen

Yūsuf hardan ki ḳırḫ ildan tapulsun[2270]
Meger ölile yeŋiden dirilsün

Didi men bilürem siz ne bilürsiz[2271]
Bile ṭaʿneleri niçün ḳılursız

Bu ṭaʿneden olup Yaʿḳūb ġamnāk
Ki bir hātif oŋa didi ferahnāk

[72. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Şol itirçin Yūsuf eyler yād-ı Kenʿān ġam yeme
Külbe-i aḥzān olur bir gün gülistān ġam yeme

3086 Gidüp atlandı: Gidip aṭlandı R // Mıṣır'dan: Mıṣır'da R
3087 Mıṣır'dan: Mıṣır'da R/ köñleg-i: kölegi G (mh.) , köñlegi R (mh.) / yār: ḫˇār R
3088 Niçün çāhından: Neme çāhdan R
3089 işitdüm: işitdim R
3090 ü: -R
3091 hardan: harda G // dirilsün: ḳayırsun R
3092 niçün: neme R
3093 hātif: hāṭif R

Hīç derd yoḫdur oŋa tapulmasa dermān pedīd
Derdiŋi eyler devā ol şāh-ı merdān ġam yeme

Her ne kim müşkil olup maṭlūb yüz döndürmegin
Hīç müşkil yoḫdı kim olmasa dermān ġam yeme

G 81b Ḳara gice kimi bir iḳbāliŋ olsa hem siyāh
Ay olur ol gicede şemʿ-i şebistān ġam yeme

Maẓlūmā sen hem daḫı çoḫ ġuṣṣa etme şād bol
Derdiŋi eyler devā şāh-ı Ḫorāsān ġam yeme

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
R 72a Güher-sencān-ı īn şīrīn-fesāne
Bile aytur ḥadīs̱-i ʿāşıḳāne

Ki çün Kenʿān'a yetdi ḳāṣid-i yār
Ki tā Yaʿḳūb['ı] eylesün ḫaberdār

Görüp suyıŋ başında pīre-zāli
Bükülmiş serv-i ḳaddi çün hilālī

Oŋa didi ki Yaʿḳūb ivi hani
Ki vireyüm oŋa bir müjdegānī

Didi ḳarrı oŋa ne ḫaberiŋ var
Ki tā Yaʿḳūb'dan itsem seni aḫbār

Didi oldur kim oğlı tapulupdur
Onıñ yanına meni gönderüpdür

3096 yoḫdı: yoḫdur R / dermān: -R
3097 - R
3098 daḫı çoḫ ġuṣṣa etme: dahi ġam eyleme be- G
3100 yetdi: gitdi R
3103 ḳarrı: ḳarı R
3104 oldur kim: ol dem ki G

3105 Mıṣır şehrinde oġlı pād-şāhdur
Menim ilimde köñlegi güvāhdür

İşitdi çünki ḳarrı çekdi bir āh
Ki ḥālimden ḫaberdārsan sen Allāh

Maŋa sen bile vaʿde virmiş idiŋ
Ezelden bile müjde virmiş idiŋ

Düşüp aġlamaġa vü çekdi feryād
Kim ey ẓālim felekden dād u bī-dād

Ki ol menden ileri oldı āgāh
Bile aytumış-idiŋ bāreka'llāh

3110 Beşīr didi nemedür dād idersen
Ne cebr olmış saŋa feryād idersen

Didi Yaʿḳūb bir oġlumı ṣatupdur
Bu cebr üregime oḫ teg batupdur

Çi ṣatdı oġlumı çekdüm bir āhı
Ki dādıma yetüş yā Rab güvāhī

Ki meni nice yandurdı peyem-ber
Onı hem yandur ey dānā-yı Dāver

3105 şehrinde: şehrinden R // köñlegi: kölegi G (mh.)
3106 ḳarrı: ḳarı R
3107 virmiş idiŋ: bermiş-idiŋ G // virmiş idiŋ: virmiş-idiŋ G
3108 aġlamaġa: aġlamaḳa R // u: - G
3109 menden ileri: mende ilerü R // aytumış-idiŋ: ayturma-idi R
3110 nemedür: nem-içün G
3111 oġlumı ṣatupdur: oġlımı satupdur G // cebr üregime oḫ: cebri yüregim R
3112 ṣatdı oġlumı çekdüm: satdı oġlımı çekdim G / āhı: āh men G // güvāhī: güvāhsen G
3113 peyem-ber: peyen-ber G

G 82a Nidā geldi maŋa k’ey pīr-i maġmūm
ʿAzīz oğlıŋdan itdim onı maḥrūm

Ki tā sen oğlıŋı görmeyeŋ ey pīr
O hem görmese oğlın bile taḳdīr

Menim āh u fiġānım vardur ondan
Ki o tīzrek ḫaberdār oldı menden

Beşīr didi nemedür oğlıŋ adı
Kim ondan ötri çoḫ çoḫ nā-murādī

Didi kim oğlımıŋ adı Beşīr’dür
Menim oğlum daḫı imdi kebīrdür

Didi ḫoş-ḥāl ol kim men Beşīr’em
Yüzime yaḫşı baḫ kim men kebīrem

R 72b Çi baḫdı yüzine tanudı ol zāl
Kim öz oğlıdur ondan oldı ḫoş-ḥāl

Alup oğlın ḳucaġa ol żaʿīfe
Bu şiʿri itdi taḥrīr ol ʿafīfe

[73. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şükrü li’llāh ki dil-dārımı gördüm āḫir
Öpdüm üzinden ü yanında oturdım āḫir

3114 oğlıŋdan: oğlından G
3115 görmeyeŋ: görmeseŋ G // oğlın: olmış R
3116 u: - R / fiġānım: fiḳānım G // Ki: Kim R
3117 ötri çoḫ çoḫ nā-murādī: sen çekersen āh u dādī G
3118 kim: ki G // daḫı imdi G
3119 kim: ki G // Yüzime: Yüzimġa G / kim: ki G
3120 tanudı: tanud G // oğlıdur: oğlıdı G
3121 Alup oğlın ḳucaġa: Onı oldı ḳuçaḳa R
3122 Öpdüm üzinden ü yanında: Öpdim yüzinden yanına G

Men-i bī-çāre gümānım yoẖ idi kim göreyim
Şükr yüz şükr ki aḥvālini sordım āẖir

Oġlımıŋ üzini çün gördim ü ẖoş-ḥāl oldum
Cānımı başına miŋ ḳaṭla çi ḳurbān āẖir

Dil-berā gör ki ne yaẖmış meni ol hicrānıñ
ʿAşḳıŋ otındaım özimi kurtardım āẖir

Her kim öz ḥāline bir hedye iverdi yāre
Maẓlūmī dir cānımı yāre iverdim āẖir

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
İkisi gitdiler ẖoş-ḥāl [ü] ẖurrem
Ḫaberdār itdiler Yaʿḳūb der-dem

Ki müjdelıḳ ki oġlıŋ tapulupdur
Ḥasūdlarıŋ gözi hem ḳapulupdur

İşitdi çünki Yaʿḳūb oldı ẖoş-ḥāl
Ḫudā'ya ḳıldı miŋ şükrāne fi'l-ḥāl

G 82b Didi hardan gelürsen ey nikū-fāl
Kim itdiŋ meni birden bile ẖoş-ḥāl

Didi bil kim Mıṣır'dan gelürem men
Seniŋ oġlıŋ ḥālini bilürem men

Yūsuf Mıṣr'ıŋ içinde pād-şāhdur
Menim ilimde köñlegi güvāhdur

3123 yoẖ idi: yoẖ-idi G
3124 üzini çün: yüzini G / ü: çün G / oldum: oldım G
3125 - R // b'nin vezni bozuktur.
3127 İkisi: İkkisi G, R
3130 nikū: nīkū G
3131 Seniŋ: Seniñ R
3132 köñlegi: kölegi G (mh.)

Didi oğlıŋ ki bu kōñlegi örtsün
Gözi rūşen olur gözine sürtsün

Çi gözlerine çekdi kōñlek-i yār
Onıŋ gözleri rūşen oldı çün nār

Oŋa çünki yetişdi būy-ı dil-dār
Teninde ayrı cān oldı pedīdār

Yūsuf'a sarı cānın ḳıldı pervāz
Sevinmekden bile şiʿr eyledi sāz

[74. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün
Ey ṣabā hardan gelürsen men saŋa ḳurbān olim
Yūsuf'ım issi gelür senden saŋa ḳurbān olim

Ger yine yāre gideŋ menden yetür oŋa selām
Bir peyām getür ki men ġonçe tegi ḫandān olim

Sen gidersen yāre vü men ḥasretinde ḳalmışam
Kāş men hem sen kimi kūyında ser-gerdān olim

Ey ṣabā ayaġına elbette sen yüz sürtmişiŋ
Yüziŋi ḳoy yüzime tā başıŋa ḳurbān olim

R 73a Ḫalḳ-ı ʿālem oldılar ḫoş-ḥāl men ġamnāk henūz
Maẓlūm gerek gice gündüz muttaṣıl giryān olim

3133 kōñlegi: kölegi G (mh.) , kōñlek R / örtsün: örütsün R // sürtsün: sürütsün R
3134 kōŋlek: kölek G (mh.) // Onıŋ: Onıñ R
3135 ayrı cān oldı: oldı ayrı cān G
3136 Yūsuf'a sarı cānın ḳıldı: Yūsuf sarıya ḳıldı cān G // bile şiʿr eyledi: bu şiʿri itdi çün G
3138 gideŋ menden: gidebolsan R / oŋa: mende R // getür: gitür R / ġonçe tegi: çün ġonçe teg R
3140 ayaġına elbette sen yüz: sen ayaġına yüziŋi hem G
3141 ġamnāk: ġamda G // Maẓlūm gerek gice gündüz: Bendeyī Maẓlūm gerek kim G

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Beşīr'e didi kim ne hācetiŋ var
Ki Ḥaḳ'dan istesem gel eyle iẓhār

Didi oldur ölimden ḳorḫaram çoḫ
Ki cürmim çoḫ durur yaḫşı ʿamel yoḫ

Duʿā ḳıl tā ki cān vireyim āsān
Ki ölümden çoḫ olmışam hirāsān

3145 Duʿā ḳıldı didi k'ey Ḥayy-ı Sübḥān
Beşīr'iŋ ölmegini eyle āsān

G 83a Didi ḳarrı maŋa hem bir duʿā ḳıl
Menim derd-i dilimni hem devā ḳıl

Ki peyġāmıŋ vesīlesi men idim
Bu inʿāmıŋ vesīlesi men idim

Budur mensiz behişte varmayasan
Ki tā kim meni hem aparmayasan

Bile kim dünyāda ḳırnaḳıŋam men
Behişte yine hem ḳonaḳıŋam men

3150 Didi kim yaḫşıdur ger ḳoysa Allāh
Aparuram seni özimle hem-rāh

3143 oldur: evvel G // çoḫ durur: çoḫdur R
3144 vireyim: viregin R // Ki: Kim R
3145 didi: oŋa R
3146 ḳarrı: ḳarı R // derd-i dilimni hem: derdimni hem imdi R
3147 vesīlesi: veṣīlesi G, R (mh.) / idim: idüm R // vesīlesi: veṣīlesi G, R (mh.) / idim: idüm R
3149 ḳırnaḳıŋam: ḳonaḳıŋam R // hem ḳonaḳıŋam: ḳonaḳıŋ olim R
3150 Aparuram: Aparur men G

Ḫudāvendā ki men bir bī-nevāyam
Seniŋ ḳapuŋda bir kem-ter gedāyam

Bile kim itmedi onları maġmūm
Sen hem Maẓlūm’ıŋı gel itme maḥrūm

Onıŋ maṭlūbını yā Rab revā ḳıl
Çi derdini bilürsen hem devā ḳıl

Müzeyyen eyleyen bu dāstānı
Bile ḳıldı muʿaṭṭar būstānı

Ki çün Yūsuf Beşīr’i yola saldı
Özi ḳardaşlar ile bile ḳaldı

Oları istedi bir gün ḥużūra
Yanında çünki geldiler ẓuhūra

Didi imdi gerek mundan gidesiz
Köç ü külfetiŋizi getüresiz

Didiler yaḫşıdur ger ḳoysa Allāh
Atamızla gelür miz hamu hem-rāh

Yūsuf ḳardaşlarına virdi inʿām
Çoḫ itdi onlara iʿzāz [ü] ikrām

Virüp her birisine yüz tūmān zer
Bile laʿl [ü] dür ü yāḳūt [u] gevher

3151 Seniŋ: Seniñ R
3152 onları: oları R // b’nin vezni bozuktur.
3153 Onıŋ: Onıñ R // hem: bir R
3155 ḳardaşlar ile: ḳardaşlar-ile G
3157 gidesiz: gidersiz R // ü: - G / külfetiŋizi getüresiz: külfetiŋiz gitüregilsiz R
3158 yaḫşıdur: yoḫşıdur R // Atamızla gelür miz: Ataŋla gitürür biz R
3159 b: Olara ḳıldı çoḫ ḫilʿat ser-encām
3160 3160- 3161. beyitler - G

Ḳızıl eyerlü atlar virdi inʿām
Olara ḳıldı çoẖ ẖilʿat ser-encām

R 73b Hamu zer-beft-i zībā virdi cāme
Ḳabā vü kefş ü destār u ʿimāme

Atasına iverdi cāmeler ẖūb
Hamusı şāhlıḳ ẖulḳıyla merġūb

İverdi yüz ḳıṭār üştür kecāve
Beş üz at hem oŋa ḳıldı ʿilāve

3165 G 83b Bu ṭarz ile oları yola saldı
Özi Mıṣr'ıŋ içinde yekke ḳaldı

Çi yekke ḳaldı Yūsuf çekdi bir āh
Ki kāş men-hem olaydım size hem-rāh

Vaṭan yādına düşdi oldı giryān
Ġarīblıḳdan ötür oldı ġazel-ẖˇān

[75. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dil-berā gör kim ne yaẖmış cānımı hicrān-ı yār
Ger inanmazsan menim baġrımı yar gör neme var

Tā bugün var-idi ṣabrım imdi yoẖdur ṭāḳatim
Hani ol ṭāḳat ki men sensiz otursam ber-ḳarār

3161 ẖilʿat: ẖilḳat R (mh.)
3162 u: - R
3164 Beş üz: Biş yüz G / at: aṭ R
3166 men-hem olaydım size: men hem olurdum saŋaR
3167 ötür: itür R / -ẖˇān: -ẖān G (mh.)
3168 kim: ki G
3169 otursam: otırim G

Bī-mürüvvet ẓālimā yār oldı yārinden cüdā
Gitdiler ḳardaşlarım men munda ḳaldım ḫ˘ār [u] zār

İmdi kim vaṭanıma gitdiler öz ḳardaşlarım
Vaṭanım yādıma düşdi çoḫ ġarīblıḳ itdi kār

N'ola ey dil-ber ki ḥālimġa ideŋ birce naẓar
Kim olupdur Maẓlūmī senden ötüri iḫtiyār

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Çi Kenʿān'a yetişdiler feraḥnāk
Gidüp Yaʿḳūb'a didiler ṭarabnāk

Ata hamumızıŋ yüzi ḳaradur
Bizi bağışla kim vaḳt-i ʿaṭādur

Bi-ḥamdi'llāh ki Yūsuf pād-şāhdur
Günāhımıza Yūsuf ʿöẕr-ḫ˘āhdur

Ḫacāletden hamusı çekdi feryād
Bu şiʿri maʿẕeretden itdiler yād

[76. Gazel]
feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün
K'ey ata yüzi ḳarayız bizi dil-şād eyle
Yūsuf'ıŋ başına döndür bizi çi āzād eyle

Cebrimiz her ne çoḫ ola oŋa hem baḫma daḫı
Çünki oğlıŋ tapulupdur bize imdād eyle

3170 yār oldı: itdiŋ yāri G // munda ḳaldım: mānde ḳaldum R
3171 kim: ki öz G
3172 ötüri: itüri R
3173 didiler ṭarabnāk: virdiler ḫabernāk R
3174 hamumızıŋ yüzi: yüzlerimiz hamu R // bağışla: baḳışla R
3175 -ḫ˘āhdur: -ḫāhdur R (mh.)
3176 hamusı çekdi: hamu çekdile R
3177 yüzi ḳarayız: yüzimiz ḳaradur sen R // bizi çi: ü bizi R
3178 Cebrimiz: Cürmmiz G / oŋa hem: hīç oŋa G // bize: sen bize R

Tarı'dan ötri baḳışla bizi ey ṣāḥib-kerem
Ḥaḳ murādıŋı virüpdür onı bir yād eyle

G 84a Sen peyem-bersen ü biz hamumızıŋ yüzi ḳara
Maḥşeriŋ günine fikr-i ʿamel ü zād eyle

R 74a Bile kim onlar atalarına dād eylediler
Maẓlūmā sen daḫı Allāh'ıŋa bir dād eyle

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Didi mundan bu yan bağışlaram men
Yūsuf'ı bir görim ʿafv eylerem men

Buyurdı köçlerini itdiler bār
Yola düşdile Mıṣr'a sarı yek-bār

Olarıŋ köçi çün oldı revāne
Beşīr ilerü düşdi şādmāne

Mışır şehrine çün yetişdi ilçi
Ḫiṭāb itdi kim ey Yūsuf sevinci

Kim ataŋ geldi vü ḳardaşlarıŋla
Köç ü külfet bile yoldaşlarıŋla

Yūsuf çünkim işitdi bile müjde
Başın ḳoydı Ḫudā'ya ḳıldı secde

Ki miŋ şükr ol Ḫudāvend-i yegāne
Kim aḳvāmımı yetürdi bu yana

3179 baḳışla bizi: bizi bağışla G / kerem: luṭf G // onı: onı hem R
3180 peyem: peyen G / ü biz: biziŋ G // ʿamel ü: tūşe vü hem R
3181 onlar: olar G
3182 mundan: mānde R / bağışlaram: baḫışlaram R // Yūsuf'ı bir: Yūsuf'nı çün R
3184 köçi: köç G // ilerü: ileri G
3188 aḳvāmımı yetürdi: aḳvāmım yetürdile R

Beşīr'i eyledi ol demde zer-rīz
Töküp başına çoḫ laʿl ü güher nīz

Özi atlandı vü leşker hamusı
Ki ḳarşu gitsiler yek-ser hamusı

İlerü biş yüz atlu yola saldı
Özi on ikki miŋle çöle ḳaldı

Yine ḳırḫ illi ḳoca yüzi çün māh
Atasına iverdi maʿẕeret-ḫˇāh

Çi biş yüz atlunı gördi peyem-ber
Olarıŋ ḥālini sordı peyem-ber

Didiler hamu ḳullar Yūsuf'ıŋdur
Bu tāze nevçe güller Yūsuf'ıŋdur

Hamusı Yaʿḳūb'a virdile müjde
Oŋa taʿẓīm ḳılup itdile secde

Ki ḳırḫ illi ḳoca indürdiler baş
Sorışdı kimdiler bu cemʿ-i evbāş

G 84b Didiler Yūsuf'ıŋ rāfiʿleridür
İveripdür size şāfiʿleridür

Didi maŋa neme itmişdi ol şāh
Ki maŋa iverüpdür maʿẕeret-ḫˇāh

3189 ü: - R / nīz: rīz G
3190 atlandı: aṭlandı R // gitsiler: gitdiler R
3191 biş yüz atlu: yüz miŋ aṭlu R // çöle: ḳıra G
3192 illi ḳoca: miŋ ḳocalar R // ḫˇāh: ḫāh R
3193 biş yüz atlunı: yüz miŋ aṭlını R / peyem: peyen G // ḥālini: ḥāline R / peyem: peyen G
3196 Ki: Şu G / illi ḳoca indürdiler: miŋ ḳullar indirdiler R / a'nın vezni bozuktur.
3197 İveripdür: İverüpdür G
3198 itmişdi: yetişdi R // ḫˇāh: ḫāh R (mh.)

Didiler oŋa Yūsuf diş görende
Dimişdiŋ demesün özge yerinde

Yūsuf ḳardaşlara iẓhrār idüpdür
Günāhdan indi istiġfār idüpdür

R 74b Didi bağışladım ger ḳoysa Allāh
Onıñ-çün eylerem estaġfiru'l-lāh

Yine gördi ki çıḫdı lāv-ı leşker
Hamusı ġarḳdur yāḳūt u gevher

Didi yā Rab bularda vardı Yūsuf
Ki görsem belki bir dīdār-ı Yūsuf

Didiler merkeb-i Yūsuf hemīndür
Şu aḳ atlu Yūsuf-ı nāzenīndür

Yetişdiler çi yaḫun ikki maḥzūn
Olarıŋ ḥāli çoḫ oldı dīger-gūn

Kim özlerini ḳıldılar ferāmūş
İkisi birbire açdıla āġūş

Özini saḫlayabilmedi Yaʿkūb
Kim atdan düşdi tīz vech-ile merġūb

Yūsuf bir laḥẓadan son düşdi aṭdan
İleri düşmaġı çıḫışdı yāddan

3199 oŋa: çünki G // demesün: dimesün G
3200 ḳardaşlara: ḳardaşları R // indi: imdi R
3201 bağışladım: baḳışladum R
3203 vardı: var R
3204 hemīndür: hemāndur G // Şu aḳ: Ki şol aġ G / Yūsuf-ı: Yūsufı R
3205 çi yaḫun: yaḫun çün G // çoḫ oldı: oldı çün R
3206 ḳıldılar: ḳıldıla R // İkisi: İkkisi G, R
3207 saḫlayabilmedi: ol ḳadar saḫladı R // tīz: bir R
3208 son: çün R / aṭdan: aṭın R // İleri düşmaġı: İlerü düşmege R / yāddan: adın R

Yūsuf atasıŋı öpdi ilinden
Atası hem bile öpdi gözinden

Sevinmekden atası eyledi sāz
Düşüp raḳṣa bu şiʿri ḳıldı āġāz*

[77. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şükrü li'llāh ki cānānıma yetdim āḫir
Yüzi gül lebleri mercānıma yetdim āḫir

Gerçi ümmīd kesilmişdi hamusı yerden
Tarı raḥm itdi ki sulṭānıma yetdim āḫir

G 85a Oġlımı itireli çıḫmış-idüm īmāndan
Çünki gördüm yine īmānıma yetdüm āḫir

Tarı'ya şükr ḳılur men ki murādım verdi
Men hem ol serv-i ḫırāmānıma yetdim āḫir

Maẓlūmī ḳaldı giriftār-ı ġam-ı hicrānıñ
Gördiŋiz men nice dermānıma yetdim āḫir

3209 atasıŋı öpdi ilinden: aṭasınıŋ ilinden öpdi G // bile öpdi gözinden: yüzinden bile öpdi G
3210 raḳṣa: -R
* Aşağıdaki Farsça beyitler G'de der-kenârda yer almaktadır; - R
Ḫoş āmedī ki ḫoş āmed merā zi-āmedenet
Hezār cān-ı girāmī fedā-yı her ḳademet

Eger zi-āmedenet ḫaber dāştemī
Der-reh-güẕeret gül ü s̱emer kāştemī
(Hoş geldin ki gelişin beni sevindirdi. Binlerce kıymetli can her adımına feda olsun. Eğer gelişinden haberim olsaydı geçtiğin yola güller, meyveler ekerdim.)
3212 ümmīd: ümmīdim G / hamusı yerden: hamu yerlerden G
3213 çıḫmış-idüm īmāndan: çıḫmış idim īmānımdan R // gördüm: gördim R / yetdüm: yetdim R
3214 Tarı'ya: Tarı'nı R / murādım: murādımı G / verdi: virdi R // hem: -G / yetdim: itdüm G
3215 hicrānıñ: hicrānıŋ G // Gördiŋiz: Gördiŋ R

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Bile atlandılar ol ikki mehcūr
Ki şehr-i Mışr'a yetişdile mesrūr

Atasından ötür dil-şād oldı
Hamu ḳullarını āzād ḳıldı

Ḫudāvendā Yūsuf bir bendeyiŋdür
Seniŋ peyġem-beriŋ ferḫundeyiŋdür

R 75a Seniñ luṭf u ʿaṭāŋ ondan degül kem
Muḥammed Muṣṭafā ondan degül kem

Çi maḥşerde ki görseŋ Muṣṭafā'nı
Bize bağışlagin sen o revānı

Men-i maẓlūm hem ümmīdvāram
Bağışlasaŋ meni çoḫ ḫˇār u zāram

Ne yekke men Şīʿalar varısını
Muḥammed'e bağışla varısını

Atası ile çün oldıla ḫoş-ḥāl
Oturdılar Mışır'da fāriġü'l-bāl

Bu demde Cebrāʾīl indi zemīne
Bile virdi peyām ol nāzenīne

3216 atlandılar: yetdiler R / ikki: ikkisi R
3217 ötür: itür R / oldı: ḳıldı R // R'de bu beyit, bir beyit sonra küçük değişiklerle şu şekilde yeniden yazılmıştır:
Atasından itür çün oldı dil-şād
Niçe ḳulları eyledi āzād
3218 Seniŋ: Seniñ R / ferḫundeyiŋdür: ferḫundedür R
3219 u: -R / ʿaṭāŋ: ʿaṭāyıŋ R
3220 Çi: Ki R / ki: çi R // Bize bağışlagin: Bizi baḳışlagin R / o: ol R
3221 Men-i: Meni R (mh.) // Bağışlasaŋ meni: Baḳışlasaŋ maŋa R / u: -R
3222 varısını: ḫˇārısını R // bağışla: baḳışla R
3223 ile çün: çün bile G // Oturdılar: Oturdıla R
3224 Bu: Şu G / Cebrāʾīl: Cibrīl R, G

3225 Ki ey Yūsuf buyurdı Ḥaḳ teʿālā
Ki neden eylediŋ sen terk-i evlā

Ki ataŋdan ileri düşmediŋ sen
İlerüden neme görüşmediŋ sen

Bile kim eylediŋ sen terk-i evlā
Peyem-ber çıḫmasa ṣulbiŋden aṣlā

İşitdi çünki Yūsuf oldı ġamnāk
Yaḫasını bu ġamdan eyledi çāk

Çeküp feryād nevḥa ḳıldı āġāz
Bu şiʿri oḫudı ol demde āvāz

[78. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

3230 G 85b Ey felek hergiz meni dünyāda dil-şād itmediŋ
N’itmişem bilmem ki ġamdan meni āzād itmediŋ

Yaġdurursan başıma her laḥẓa min min dür belā
Bī- mürüvvet ẓālimā derdimni bir yād itmediŋ

ʿĀdetiŋdür ivleri yıḫmaġa ey ẓālim felek
Çoḫ bile ivler yıḫupsan biri ābād itmedin

Ḳırḫ ildan ṣoŋra kim yüz virdi maŋa şādlıḳ
Görebilmediŋ ki şādlıḳda meni yād itmediŋ

3226 Ki ataŋdan ileri: Kim atanıñ ilerü R // İlerüden neme: İlerü yügürüp G
3227 Peyem: Peyen G / ṣulbiŋden: ṣulbiŋde R
3229 oḫudı: oḫıdı G
3230 meni: birce G
3231 Yaġdurursan: Yaḳdurursan R / min min dür: miŋ dür miñ R // derdimni bir yād: derdimi dermān G
3232 ivler: ivleri G, R / biri: bir iv R
3233 ṣoŋra: ṣoŋr G / kim : - G / maŋa: meni R

Ġuṣṣadan āzād ḳıldıŋ ehl-i hicrānı temām
N'oldı kāfir Maẓlūm'ı ġamdan bir āzād itmediŋ

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Sen ey çarḫ-ı felek çoḫ bī-vefāsan
ʿAceb bī-raḥmsan ṣāḥib-cefāsan

Görebilmeŋ ki hīç kim ola ḫoş-ḥāl
Ki virmeseŋ ona yüz ġuṣṣa fi'l-ḥāl

Her ol yerde ki görseŋ ikki yāri
Virürsen onlara miŋ zehr-i mārı

R 75b Oları bir[i]birden ayrurursan
Olar çün miŋ belālar ḳayırursan

Maʿu'l-ḳıṣṣa görebilmeŋ iki yār
Ayırmaġdan da ġayrı sende yoḫ kār

Bu Maẓlūm'ı sen ayırdıŋ diyārdan
Ġarīb yerlerġa saldıŋ Sebzevār'dan

Oŋa raḥm itmediŋ ey pīr-i pür-fen
Ki dil-dārından ayırdıŋ onı sen

Sen ey Maẓlūm istersen meh ü sāl
Kim oliŋ muttaṣıl mesrūr [u] ḫoş-ḥāl

3234 Ġuṣṣadan: Ḳuṣṣadan G / ḳıldıŋ: itdi R
3236 ona yüz: onı üz R / ġuṣṣa: ḳuṣṣa G
3237 ikki: iki R // b: Ayırmaġdan ġayrı yoḫ sende kārī R
3238 - G
3239 Maʿu'l-ḳıṣṣa: El-ḳıṣṣa R / iki: ikki G, R / yār: yāri R // Ayırmaġdan da: Ayırmaḳdan R / sende yoḫ kār: yoḫ sende kārī R
3240 - R
3242 ü: -R

Felekden bu taʿmıŋ ḫāmdur ḫām
Meger Allāh saŋa virsün ser-encām

Yetişdiler çi Mıṣr'a şād [u] ḫandān
Buyurdı şehri itsiler çerāġān

Muġannīler olup her sū nevā-sāz
Ḳılup her yerde yüz miŋ naġme āġāz

Düşüp bir yerde maʿşūḳ ile ʿāşıḳ
Olup bir yerde dil-dār-ı muvāfıḳ

Yūsuf bir meclis eyledi müzeyyen
Ṭarāvetlü mis̱āl-i bāġ-ı gülşen

G 86a On ikki taḫt onda ḳoydı ber-pā
Hamu zerden muraṣṣaʿ çün S̱üreyyā

Ata anasını ḳardaşlar ile
Çıḫardı taḫta öz yoldaşlar ile

Çi taḫta çıḫdıla virdile müjde
Yūsuf'a itdiler hamusı secde

Yūsuf didi ki ata gördiŋ āḫir
Dişim taʿbīri nice oldı ẓāhir

Şol on bir yulduz on bir ḳardaşımdur
Ay u gün ata ana yoldaşımdur

3243 a'nın vezni bozuktur. // virsün: virsin R
3244 şehri itsiler: itsiler şehri G
3245 miŋ: min G
3246 Düşüp: Durup G / maʿşūḳ ile: maʿşūḳ-ile G
3248 ikki: iki R // S̱üreyyā: Süreyyā G (mh.)
3249 Ata anasını: Ana atası vü G // Çıḫardı: Çıḫarup G
3250 - G
3251 taʿbīri: taʿbīr R

Ki görmişdüm maŋa secde iderler
Bu şāh olmaġıma müjde virürler

Bi-ḥamdi'llāh müyesser oldı dīdār
Ḫudāy'ıŋ taḳdīri oldı pedīdār

Ki ḫalḳ-ı Mıṣr hamu ṣatun aldum
Züleyḫā kimi yaḫşı ḫātūn aldum

Yetürdi yanıma öz ḳavm u ḫˇīşim
Muʿaṭṭal ḳoymadı hīç yerde işim

Yūsuf Tarı'ya miŋ şükrāne ḳıldı
Bu şiʿri üzine efsāne ḳıldı

[79. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şükrü li'llāh ki dil-ber maŋa dil-dār oldı
Kim hamu ḳavm [u] ḫˇīşim yanıma iḥżār oldı

Geldi dil-dār maŋa eyledi [hem] dil-dārlıḳ
Ḳara baḫtım yuḫudan gör nice bīdār oldı

Gerçi çoḫ cevr [ü] cefā çekdüm [ü] hicrān gördim
Çün viṣāl oldı müyesser hamu hemvār oldı

Dūstlarım gerçi menimle oluban düşmen-i cān
Şükrü li'llāh hamusı indi menimle yār oldı

3253 olmaġıma: olmaḳıma R
3255 - G
3256 u: - G // yerde: yerden R
3257 Tarı'ya: Tarı'na R // üzine: yüzine R
3258 Metin, bu beyitten itibaren R nüshasında yoktur. / iḥżār: iḥẓār G (mh.)
3259 gör nice: nice gör G
3261 b'nin vezni bozuktur.

Ger yetişse göge āhım yeri var ey dil-ber
Kim yine yār gelüp cānıma dil-dār oldı

Dil-berā sen çi eger raḥm [ü] mürüvvet ḳıldıŋ
Himmet-i pīr-i muġān tīz mededkār oldı

Kūy-ı hicrānda ki satarlar idi ʿaşḳ [u] viṣāl
Ġam-ı hicrānıŋa Maẓlūmī ḫarīdār oldı

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
G 86b Yūsuf öz ḳavm [u] ḫˇīşi ile ḫoş-ḥāl
Oturdılar Mıṣır’da fāriġu’l-bāl

Ḫudā’ya şükrler ḳıldı firāvān
Hemānda ḳıldılar yaḫşıca devrān

Bile kim yetdiler onlar murāda
Ġarībler hamusı yetsün murāda

Ḫuṣūṣan Maẓlūmī sen Sebzevārī
Ki ġarīb yerde yoḫdur iʿtibārī

Bu nüsḫanı ḳılup ġurbetde manẓūm
Adı Mihrʿalī-i meşhūr [u] maʿlūm

Min il ü yüz [ü] seksen biş kiçende[n]
Muḥammed Muṣṭafā’nıñ hicretinden

Vaṭan İstaḫr idi mülk-i Ḳūçān
Hevāsı yegrek ez-mülk-i Ḫabūşān

Uşaḳlar tegin itdüm hāksārī
Ki menden sora ḳalsun yādgārī

Ve ger yoḫsa degüldüm şiʿre lāyıḳ
Haçan nuṭḳım ola şiʿre muṭābıḳ

Ġaraż bu nüsḫa hem yādgārlıḳ idi
Bu ġamgīn köŋlüme dil-dārlıḳ idi

Ki her kim oḫusun dil-şād olsun
Bu Maẓlūm Mihrʿalī'ni yād ḳılsun

Gel ey sāḳī ki vardur dūst-cüdālıḳ
Yetür bir cürʿa itme bī-vefālıḳ

Kim āḫir fānī dünyādan gider miz
Bugündür yā ṣabā mundan köçer miz

Yetürgil bir şarāb-ı cāvidānī
Ki tapsam ondan āb-ı zindegānī

Sen ey muṭrib bir ayrı yerden çal sāz
Yūsuf'dan ötri nevḥa gel it āġāz

Kim onıŋ ölmegini eylerem yād
Ki nice çü felek virürdi ber-bād

Eger istemez-idüm eylesem naẓm
Şu ölmeklerini kim itmezem rezm

G 87a Fe-emmā çün kitābım nā-temāmdur
Eger naḳl itmesem nāḳıṣ kelāmdur

Ki ḥayfdur yaḫşılar mergini dimek
Bile söygülleriŋ terkini dimek

3278 zindegānī: zindegānlıḳ G
3279 a'nın vezni bozuktur.

Bu nüsḫada murādım şādlıḳ idi
Ġamīnlerden ötür dil-dārlıḳ idi

Ne ol kim ḳıṣṣaī olsaydı maġmūm
Disiler kim bizi aġlatdı Maẓlūm

Çi ölmegini naḳl itmemişdi Cāmī
Men'em naḳl eyledüm onı temāmī

ʿAcāyib bī-vefādur çarḫ-ı bīdār
Ki hīç kimseni ḳoymaz ḫurrem u şād

Her ol yerde ki görse ikki dil-dār
Oları ayırur cebr ile āzār

Felekden eyledi çoḫlar şikāyet
Yūsuf'dan bile eyledi ḥikāyet

Ki ḳıldı ḳırḫ il çün pād-şāhlıḳ
Onıñ aḥvālini dutdı tebāhlıḳ

Ki mülk ü māl yüz virdi zevāle
Dolandı taḫt [u] baḫtı özge ḥāle

Ki bir gice bile diş gördi ol şāh
Ata anası ile idi hem-rāh

Oŋa didile k'ey Yūsuf yügürgil
Öziŋi yanımıza tīz yetürgil

Ki yoḫdur ṭāḳat u durmagiŋ ey cān
Ata ana ola başıŋa ḳurbān

Ṭāḳatimiz daḫı mā-ṭāḳāt olupdur
Seniŋ hecriŋ daḫı çoḫ dāġ olupdur

Yetür öziŋi kim bī-iḫtiyārmiz
Seniñ hecriŋden ey oġlum kebābmiz

Yūsuf uyandı dişden bī-ḫodāne
Didi kim başa yetişdi zemāne

Gerek imdi gidek ʿuḳbāya sarı
İli ḫālī vü çeşm-i eşk-bārī

G 87b Züleyḫā’nıñ başına neme gelsün
Menim hicrānıma āyā ne ḳılsun

Menim ferzendlerim oldıla yetīm
Olarıŋ yüzine baḫmasa hīç kim

Niçe il ṣon[ra] men nāna yetişdüm
Felek ḳoymadı kim cāna yetişdüm

Bu çarḫ-ı bī-mürüvvet bī-vefādur
Felegi dönse kim çoḫ pür cefādur

Meni ḳoymadı kim rāḥat otursam
Niçe gün bile ferāġat otursam

Menim taḫt u baḫtımı virdi ber-bād
Görebilmedi kim bir dem olim şād

Ölümden hīç kimse cān aparmaz
Bu dünyādan be-cüz īmān aparmaz

Hamu ḳavm u ḫʷīşini yıḳdı ol şāh
Öliminden oları ḳıldı āgāh

3304 a’nın vezni bozuktur.

Hamusı düşdiler āh u fiḳāna
Oŋa didi ki ey şāh-ı zemāne

Bizi kime ḳoyarsan ey nīkū-kār
Ġarīb yerde olur miz ḫˇār u nā-çār

Didi sizi Ḫudā'ya tabşuraram
O Ḫāliḳü'l-berāya tabşuraram

Vaṣiyyetim size oldur ki zīnhār
Züleyḫā'ya munı itmeŋ ḫaberdār

İşitse eyle öldürür özini
Veyā kim çıḫarur ikki gözini

Ḫudāy'dan olmayıŋ hīç yerde ġāfil
Oŋa ḳulluḳ idiŋ ey cemʿ-i ʿāḳil

Uşaḳlarımı tabşurram size men
Sizi Tarı'ya ey aḳvām-ı aḥsen

Menim oġlanlarım şāhıŋız olsun
Şu Tarı püşt ü penāhıŋız olsun

Menim ṣulbimden olmaz hīç peyen-ber
Peyen-berlıḳ size olsun muḳarrer

G 88a Daḫı vaṣiyyetim oldur ey iḫvān
Ki tābūtımnı idiŋ Nīl'de pinhān

Ki ondan ṣon gelür Mūsī-i ʿİmrān
Aparurdı tābūtım sūy-ı Kenʿān

3308 ḫˇār: ḫār G (mh.)

Mezār-ı āl-i İsḥāḳ'da ider defn
Atam yanında bir bāġda ide defn

Sizi hem Mıṣr'a aparur öl[ü]ban
Vaṭanıŋız ola şol şehr-i Kenʿān

Meni yāddan çıḫarmaŋ ey ʿazīzler
Gehī yād idiŋ ey ṣāḥib-temīzler

Vaṣiyyetini çün kim itdi āḫir
Ölüm rengi üzinde oldı ẓāhir

Hem ol dem titredi ol şāh-ı devrān
Yıḫıldı yere vü tabşurdı ol cān

Çi cānı çıḫdı vü çekdile āvāz
Ḫalāyıḳ itdiler nevḥalar āġāz

Bile kim zelzele ḳopdı semādan
Fiḳān u nāleler geldi hevādan

Züleyḫā çün işitdi bile āvāz
Didi āyā ḳıyāmet oldı āġāz

Ki bile nevḥa vü efḳān iderler
Neme menden bile pinhān iderler

Birisi didi Yūsuf öldi nā-gāh
Cānı çıḫdı bedenden olgin āgāh

Çi hūşa geldi itdi āh u zārı
Çeküp nāle gidüp Yūsuf'a sarı

Çi gördi naʿşını ol māh-ı tābān
Özi[ni] taşladı üstine çün cān

Yine gitdi özinden ʿāşıḳ-ı zār
Özine çünki geldi ḫˇār [u] nā-çār

İki gözlerini çıḫardı der-dem
Onıñ üstine taşladı çi merhem

Didi yārsız gözi men n’eylerem vāy
Daḫı gözleri rūşen n’eylerem vāy

Refīkim çünki gitdi çıḫsa cānım
Cānım çıḫsun ki gitdi mihrbānım

G 88b Daḫı men n’eylerem bu cism ü cānı
Ḥarāmım ola yārsız zindegānī

Özimi öldürür men sensiz ey cān
Ki miŋ cānım ola başıŋa ḳurbān

Ha yerġa gitdiŋ ey ārām-ı cānım
Saŋa ḳurbān ola rūḥ-ı revānım

Bile aġlar idi vü dād [u] bī-dād
Oḫurdı bu maḳālı ol perī-zād

[80. Gazel]

fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Harġa gitdi n’eyleyim serv-i ḫırāmānım menim
N’eyleyim çıḫdı elimden māh-ı tābānım menim

Niçe müddet ṣon ki dermāna yetişdi derdlerim
Ḳoymadı ẓālim felek derdimġa dermānım menim

Görmedi dünyāda hergiz birce dem mihr [ü] vefā
ʿĀḳıbet ḳaldı köŋülde āh [u] ermānım menim

3331 İki: İkki G

Ey ecel hardasan āyā varsan sen hani ḫaber
Raḥm çaḳıdur yetiş tökdürginen ḳanım [menim]

Yār çün gitdi ilimden n’eylerem bu direngi
Alginen bu cānımı çün gitdi cānānım menim

Çünki gitdi dil-berim men hem gider men dünyādan
Belki ol dünyāda görsem rūy-ı sulṭānım menim

El-vedāʿ ey dūstılar kim cān gider cānān-ile
Maẓlum’am çıḫmaġa gelmiş ġuṣṣadan cānım menim

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

3345 Ḳucaḳladı onıñ naʿşını ol māh
Yüzin ḳoydı yüzine öldi nā-gāh

Çi cānı çıḫdı tenden ḥasret ile
Oŋa aġladılar miŋ ʿıṭret(?) ile

Ḫalāyıḳ hamusı oldıla giryān
Bile kim aġladılar ebr-i bārān

Yūsuf’ın yanına itdile medfūn
İki ḳabre mis̱āl-i Leylā Mecnūn

O hem bir ṭarafa düşdi vebāyī
Kim ondan tapmadı hīç kimse rāyī

3350 G 89a Ayırdılar oları birbirinden
Çıḫardılar Yūsuf’ı öz yerinden

3341 a’nın vezni bozuktur.
3342 a’nın vezni bozuktur.
3348 İki: İkki G

Onı ayrı yere itdile medfūn
Vebādan ḥālleri oldı dīger-gūn

Yine çıḫardılar onı ḳabirden
Apardılar onı daḫı şehirden

Tābūta saldılar naʿşını muḥkem
Nīl’e taşladılar tābūtı der-dem

Göriŋ çarḫ-ı felek n’eyledi āḫir
Ölileri ayırdı çarḫ-ı kāfir

3355 Felegiŋ işidür cebr ile āzār
Ki bir yerde görebilmez iki yār

Züleyḫā dirilikde çekdi hicrān
Ölilikde de gördi nār-ı hicrān

Maʿu’l-ḳıṣṣa ki rāḥat ʿaşḳa yoḫdur
ʿĀşıḳlarıŋ ġam u ġuṣṣası çoḫdur

Gel ey Maẓlūm itgil bir nevā sāz
Yūsuf’dan ötri bir şiʿr eyle āġāz

[81. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Ey felek ayturginen ol Yūsuf-ı Kenʿān hani
Yaʿḳūb-ı der-be-der ü külbe-i aḥzān hani

3360 Handadur Ādem ü İdrīs hani Nūḥ-ı necī
Ḥażret-i Ṣāliḥ ile Hūd [u] Süleymān hani

3355 iki: ikki G
3356 nār-ı hicrān: nār u hicrān G (mh.)
3359 a’nın vezni bozuktur.

Hani İbrāhīm [ü] İsmāʿīl [ü] İsḥāḳ Nebī
Ḳārūn u Hārūn ol Mūsī-i ʿİmrān hani

ʿĪsā vü Aḥmed-i Mürsel hani ol Şīr-i Ḫudā
Pād-şāhlar [u] hani ʿĀdil-i Şīrvān hani

Hani İskender [ü] Cemşīd hani aḥmer cām
Kāviyān[ī] ʿālem ü mülk-i Süleymān hani

Hani ol ḳayṣer [ü] faġfūr hani ol şāh-ı cihān
Ḥāṭem ü Rüstem ol nādir-i devrān hani

3365 Çeng ü ḳumrīleri danuḳla çekerler feryād
Diyecekdile ki Maẓlūm-ı ḫoş-elḥān hani

mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
G 89b Elā ey aġlayan bī-ʿaḳl [u] nādān
Belālardan seni saḫlasa Yezdān

Saŋa rūzī ḳıla ʿaḳl u firāset
Ki fermānına ḳılsaŋ hem iṭāʿat

Saŋa ḳırḫ biş il oldı [vü] maŋa penc
Saŋa ḳuvvet gelecekdür maŋa renc

ʿAmele gelmedi menden ādābı
Kim ondan olmasa cürm ü ḫaṭāʾī

3370 Seniŋ iliŋde çünkim vardı māye
Ġanīmet bil iṭāʿat ḳıl Ḫudā'ya

3361 İsmāʿīl: İsmaʿīl G (mh.) / İsḥāḳ: İsḥaḳ G (mh.)
3362 Aḥmed-i Mürsel: Aḥmed ü Mürsel G (mh.)
3364 b'nin vezni bozuktur.
3367 firāset: firāṣet G (mh.)

Yuḫu ġafletden olḳıl birce āgāh
Ölimiŋden gerek olsaŋ ḫaberdār

Ulılar teg[i] olma mest [ü] medhūş
Ḫudāy’[ı] itmegil hergiz ferāmūş

Ki ger öz il ḥāletiŋ ver ki birgün
Ecel āḫir ider ḥāliŋ diger-gūn

Bugün ki var iliŋde vaḳt [u] furṣat
Ġanīmet bilginen itgil ʿibādet

Evvel git ʿilme tā dānā olasan
Ḫudāy[ı] tanıyup bīnā olasan

Ki var maʿlūm her zad adımızdur
Ki dānā gözlüdür nādān çi kūrdur

Nedür bu ʿilm ʿilm-i şerʿ-i dīndür
Ki ʿilm-i şerʿ ḫatemü’l-mürselīndür

Bu ʿilm-i ʿaşḳdur ʿaşḳ-ı ḥaḳīkī
Ki tapġısan Ḫudāy teg bir refīḳī

Çi tapdıŋ Ḥaḳḳ’ı oŋa ṭāʿat eyle
Onıñ fermānına iṭāʿat eyle

Çi oldıŋ ʿālim ü ʿilmü’l-yaḳīn ḫāṣṣ
ʿAmel ḳıl ʿilmiŋa ammā bā-ḫalāṣ

Çi iḫlāṣ eylediŋ hem olḳıl āgāh
Ki vardur miŋ ḫaṭar iḫlāṣa hem-rāh

3371 Bu beyitte kafiye uyumsuzluğu vardır.
3373 ḥāliŋ: ḥāliŋi G / diger: dīger G
3375 a’nın vezni bozuktur.

Her ol aʿmāl kim olmasa ḫāliṣ
Yetüşmez bir yere çün vardı nāḳıṣ

G 90a İliŋi hem ḳalemden itme ʿārī
Ki ḫaṭ hem yaḫşı zaddur yādgārī

Seni devlete yetüren ḳalemdür
Nāz u niʿmete yetüren ḳalemdür

Eger olmasa ṭabīb ile ʿālim
Oturma oŋa işitgey maḳālim

Ṭabīb olmasa bī-dermān olursan
ʿĀlim olmasa bī-īmān olursan

Gerek kim olsılar yaḫşıca ṣādıḳ
Ḫudāy’dan ḳorḫsılar olsıla ṣādıḳ

Ve ger kim olsılar keẕẕāb-ı bed-kār
Refīḳ olma olara ilf zinhār

Her ol kimsele itme āşnāyī
Kim āḫirī görürsen bī-vefāyī

Her ol kimse ilen kim olasan yār
Onı āzmāyīş eyle evvel-i kār

Eger kim ola ol yār-ı Ḫudāyī
Hemūndan itmegil hergiz cüdāyī

3382 Der-kenârda bu beyit yer almaktadır:

Dilem ez-dūd ... siyāhest
Eger bāver ne-dārī ney güvāhet G
(Gönlüm … dumanından karadır. Eğer inanmıyorsan şahitlik etme.)

Ve ger kim ola yoldaş[ın] riyāyī
Onıŋla itme hergiz āşnāyī

Ki yār-ı nā-muvāfıḳ var çün mār
Münāfıḳdur oŋa yār olma zinhār

Kim āḫir seni ḥāżır virür āzār
Riyāyī dūstdan hem Taŋrı bīzār

3395 Durabilseŋ otur bī-yār u bī-cüft
İliŋden virme iḫtiyārıŋı müft

Maʿāẕa'llāh aṣlsızlardan alma
Bu ṭavḳ-ı laʿneti boynıŋa salma

Eger alsaŋ hem alḳıl Ādemī zād
Ki ṭavrından olasan ḫurrem u şād

Dağı zīnhār ki alma iki arvād
Ki bir laḥẓa virürler seni ber-bād

Seniñ aḥvāliñi virürle berhem
Seni bī-āb-ı rū iderle bir dem

3400 G 90b Daḫı nāḳıṣlara hem olma hem-rāh
Kim iderler seni ḥayrān [u] güm-rāh

Ṣūfī oldur ola dünyāda zāhid
Ḫudā'ya ʿāşıḳ ola ola ʿābid

Ne her yārī ki var ola ḥulūlı
Adı ṣūfī ola itme ḳabūlı

3393 a'da veznin tam çıkması için "var" kelimesi medli okunmalıdır.
3397 ṭavrından: tavrından G (mh.)

Ḫudāy’ıŋı münezzeh bil refāḳat
Çün itme daʿvī-i keşf ü kerāmet

Daḫı dūstlara iḥsān eyle pīşe
Ki yāriŋ olsılar saŋa hemīşe

Saḫāvetlü Cehennem’den ıraḳdur
Baḫīliŋ yeri Cennet’den firāḳdur

Ḥased aparmagin her mülk ü māla
Ki ġamdan lāġer olarsan çi hāle

Ḫudāy emrine teslīm [ü] rıżā ol
Her ol yerde ki olsaŋ bā-Ḫudā ol

Ḫudāy’dan olmaḳıl bir laḥẓa ġāfil
Murādlarıŋı itse hamu bāṭıl

Daḫı itgil şecāʿat-zād pīşe
Ki ġayretlü kişi şāddur hemīşe

Şücāʿ oldur ki nefsi itse maġlūb
Ki Tarı’nıñ yanında ola merġūb

Ki sen nefsiŋi ger öldürebilseŋ
Ġażab şehvetini öldürebilseŋ

Ḥadīṣ-i nefs ḳılsaŋ ente mevtī
Eger kim nefsi öldürseŋ çi ṭūṭī

Ḥesābıŋı bugün itgil mufaṣṣal
Ki daŋla ḥaşrde vardurur muḥaṣṣal

Her ol kimse ki ṣāḥib-ʿizzet ola
Hamu yerlerde ṣāḥib-ʿıtret (?) ola

G 91a Eger kim ḫāyin [ü] tersā olasan
Gerek hemīşe ser-gerdān olasan

Daḫı ḫātūnıŋı ivden çıḫarma
Öziŋle özge yerlerġa aparma

Ki gözi açılur bir özge yerġa
Belālar ġayırur bir özge yerġa

Onı ḳoyma iviŋden çıḫsa hergiz
Uz itme özge yere gitse hergiz

Eger kim merdsen yaḫşıca saḫla
Der ü dīvār teg yaḫşıca bağla

Ki her şāḫa çıḫarsa bāġçeden baş
Mīvesinden ṭamaʿ iderler evbāş

Her ol kim ḫātūnıŋ sözine gitse
Gerek kim miŋ tikan gözine batsa

Eger rāżī ola çıḫsa ʿıyāliŋ
Onıŋ boynındadur cürm ü vebāliŋ

Onı dutup diyerler ḫalḳ-ı ʿālem
Ki dise çıḫsa ivimden ʿıyālim

Dağı her zad-içün olma ġażabnāk
Ki senden rāżī olmaz Ḫāliḳ-i pāk

Ġażab ot teg dīvāneden haẕer ḳıl
Seni yandurmasun yaḫşı naẓar ḳıl

3421 ḫātūnıŋ: ḫāṭūnıŋ G (mh.)

Taḥammül yaḫşıdur itgil taḥammül
Ḫudāy'ıŋ ẕāt-i pākine tevekkül

Taḥammül eyle öziŋi nigehdār
Ne ol ḳadar ki seni itsiler yār

Daḫı her kesb [ü] kāra eyle ʿādet
Ki tā rūzī saŋa gelsün ferāġat

Her ol kimse özinden yetse nānī
Daḫı çekmese minnet bī-gümānī

Ḳanāʿat-pīşe ḳıl itgil ḳanāʿat
Ne yaḫşıca ferāġatdur ḳanāʿat

Ki genc-i bī-nihāyetdür ḳanāʿat
Ḫudā'ya şükr ḳıl olḳıl ferāġat

G 91b Her ol kim [ki] ḳaniʿ ol pād-şāhdur
Serīr üstinde bir ṣāḥib-külāhdur

Çi ḫalḳdan eylemez hergiz gedāyī
Ki ḫalḳdan çekse minnet ne rıżāyı

Belālarda ṣabır itgil çi Eyyūb
Kim olsaŋ Tarı'nıŋ yanında merġūb

Dağı şarāb u ḫamra olma māyil
Kim īmānıñı eyler hamu bāṭıl

Günāhlar serveridür āb-ı engūr
Ḳıyāmetde ider gözleriŋi kūr

Şarāb ümmü'l-necāsetdür ḥaẕer ḳıl
Şarāb-ı Kevs̱er'e birce naẓar ḳıl

3434 merġūb: maḥrūm G
3435 īmānıŋı: iʿmānıñı G (mh.)

Ki saŋa virse ol Sāḳī-i Kevs̱er
Seni ḳoymasa susız rūz-ı maḥşer

Şarāb-ḫˇārıŋ yeridür dūzaḫ [u] nār
Onıŋ yüzinden olur nār bīzār

3440 Naẓar nā-maḥreme salmagin ʿaver
Ki maḥşerde iki göziŋ olur kūr

Maʿāẕa'llāh eger olsaŋ zinākār
Ki yeriŋ olur onda dūzaḫ [u] nār

Bu dünyāda görürsen faḳr [u] ḫˇārı
Ḳıyāmetde görürsen şermsārī

Seniñ ʿömriŋi dünyāda ider az
O dünyāda dökeller gözine gaz

Gelür ferḫunde onda çirk [ü] rīmī
Ki bilsile zinākārsan ḳadīmī

3445 Peyen-berler yanında olasan ḫˇār
Seni dūzaḫa salsa Ḥayy-ı Cebbār

Melāyikler hamu itsile laʿniŋ
Ḫalāyıḳlar hamu vursıla ṭaʿnıŋ

Her ol kimse özi olsun zinākār
Yaḳīn bilsün ḫātūnı var bed-kār

Kişiniñ ḳapusını dögme hergiz
Ki dögmesiler işigiŋi hergiz

3440 iki: ikki G
3442 ḫˇārı: ḫārı G (mh.)
3445 dūzaḫa: dūzāḫa G (mh.)
3446 hamu: hamusı G
3447 ḫātūnı: ḫˇātūnı G (mh.) / b'de veznin tam çıkması için "var" kelimesi medli okunmalıdır.

G 92a Daḫı hīç kimseden eyleme ġıybet
Olara baġlama bühtān [u] töhmet

Ki her kime ki itse büht [ü] bühtān
Onıñ yeri olur dūzaḫda nīrān

Süḫan-çīn olma kim yeriŋ saḳardur
Süḫan-çīnlıḳ nā-ḥaḳḳāndan beterdür

Ḫalāyıḳlara saḫla fitne [vü] şeyn
Her ol nev-kīseden eylemegin deyn

Ki virmez sene bir mehl ile furṣat
Seni bī-ḳurb eyler birce sāʿat

Daġı her kimseye kim viresen ḳarż
Gerek kim kāġaẕ u ḥüccet alaŋ farż

Ne ḳarż algil ne virgil nīm ḥabbe
"Li-enne'l-ḳarże miḳrāżü'l-maḥabbe"

Her ol kimseye virseŋ māl-ı Allāh
Onıŋ başına minnet itme aṣlā

Gerek minnet ḳoyaŋ tapmaŋ ṣavābı
Ṣavāb yerine görürsen ʿaẕābı

Daḫı māl-ı ḥarāmdan yime muṭlaḳ
Ki Ḥaḳḳu'n-nās hīç baġışlamaz ḥaḳ

Ki tā olmaya rāżī ṣāḥib-i māl
Seni baġışlamaz dānā-yı aḥvāl

Yetīm mālına diş batırma hergiz
Kişiniŋ mālını yandurma hergiz

3455 "Li-enne'l-ḳarże miḳrāżü'l-maḥabbe": Borç muhabbetin makasıdır (Borç dostluğu bitirir.).

Şahādetiŋi hīç eyleme kitmān
Egerçi ola bir aḳvām [u] ḫᵛīşān

Yalandan kim ki virse bir güvāhī
Ḳıyāmetde görür miŋ rū-siyāhī

Nā-ḥaḳḳānlara fetvā virme hergiz
Kişi ivine bī-cā girme hergiz

Ki her kimse ger itse bir ne-ḥaḳḳān
Cehennem’de ḳala cāvīd giryān

Cehennem’den ḫalāṣ olmasa hergiz
Behiştiŋ yüzini görmese hergiz

G 92b Dağı ata anaŋa ḳıl iṭāʿat
Olardan olma ġāfil birce sāʿat

Eger kim senden olmasıla rāżī
Seniŋ aʿmāliŋi[n] olmaz nemāzı

Behiştiŋ yüzini görmeseŋ aṣlā
Seni dūzaḫa salsa Ḥaḳ teʿālā

Yalançı olma yamandur yalançı
İki dünyāda maḥzūndur yalancı

Hamu yerlerde olḳıl rast-güftār
Ki doġrılaradur Tarı nigehdār

Dağı ẓulm itme her maẓlūma zinhār
Ki tā olmasa yeriŋ dūzaḫ u nār

Tekebbür itme yamandur tekebbür
Yaḳīn bil kār-ı Şeyṭān’dur tekebbür

Tevāżuʿ-pīşe ḳıl ey merd-i dānā
Ki rāżī ola senden Ḥaḳ teʿālā

Ki her kimse özini eylese ḫˇār
Onı eyler ʿazīz ol Ḥayy-ı Cebbār

Dağı ʿaşḳa mecāzī olma meftūn
Ki dīvāne olursan hem-çi Mecnūn

Ḫudā’ya ʿāşıḳ ol vardur hemīşe
İki dünyāda vardur yār hemīşe

Eger ʿāşıḳ olaŋ olḳıl ḥaḳīḳī
Ki tapsaŋ Ḥaḳ teʿālā teg refīḳī

Çi tapdıŋ Ḥaḳḳ’ıŋ ʿaşḳı saŋa besdür
Behişt [ü] ḥūr-ı ʿīn emr-i ʿabes̱dür

Gel ey Maẓlūm itgil ḫatm-ı nāme
Ki çoḫ ṣafḥaları ḳaraldı ḫāme

Naṣīḥatleri gerekse işitgan
Hani işitgan u hani işitgan

Elā Maẓlūm senden bir dimekdür
Naṣīḥat-nāme virseŋ muḥkemüñdür

Ki her kimiŋ ġaşını eyle ẓāhir
Kişiniŋ ʿayblardan eyle ṭāhir

G 93a Gel indi defteriŋ adını aytur
Bu dimekden murādlarına yetür

Murādım nüsḫadan ẕikr-i Ḫudā’dur
Yūsuf Züleyḫā bir özge hevādur

3474 ḫˇār: ḫār G (mh.)
3478 emr-i ʿabes̱dür: emri ʿabesdür G (mh.)

Her ol kimse ki ola ʿāşıḳ-ı Ḥaḳ
Bu sırrı aŋlaya bi'l-ḳayd-ı muṭlaḳ

Ve ger yoḫsa ki her kim aŋlamaz sor
Bile kim şe[b-]pere görmez mi gündür

Ḫudāy yetürse bir ṣāḥib-kemāli
Kim aŋlaya bu sırr-ı lāübālī

Ki tā rencim menim olmasa żāyiʿ
Bile kim nice itmişem ṭabāyiʿ

Sorışdım adını kim ṭālibindür
Didi ki teẕkiretü'l-ʿāşıḳīndür

ʿĀşıḳla[r] çünkim oḫısıla dīvān
Meni yād itsile cemʿ-i ʿazīzān

Ki mende hem var-imiş zindegānī
Disiler Maẓlūm-ı bī-çāre hani

Meni duʿā-yı ḫayra itsiler yād
Bi-ḥamd u sūre bir itsile dil-şād

Gel ey Maẓlūm itgil ḫatm-ı nāme
Bu nüsḫa[yı] yetürgil itmāma

Kelām-ı Sebzevār Mīr ʿAlī'dür
Onıŋ köŋli temām mihr-i ʿAlī'dür

Adım Kerīm'dür aṣlım Şerīf'dür
Egerçi Maẓlūm'em ṭabʿım ẓarīfdür

3493 ḫatm: ḫaṭm G (mh.) // b'nin vezni bozuktur.
3494 a'nın vezni bozuktur.

Men hem ʿaşḳıŋ buyurdıġına gitdim
Özim-çün birce bāzīçe düzetdim

Uşaġlar tegin itdüm hāksārī
Ki menden sora ḳalsun yādgārī

Ve ger yoḫsa degüldüm şiʿre lāyıḳ
Haçan neşʾem ola şiʿre muṭābıḳ

G 93b Ki men harda u lāf-ı şiʿr harda
Çi ḫuffāş hara lāf-ı mihr harda

Ġaraż bu nüsḫada yādgārlıḳ idi
Ġamīnler derdine dermānlıḳ idi

ʿĀḳiller ehline ümmīdim oldur
Ki ʿayb itmesile şiʿre ki çündür

Eger bir ḳalaṭım yā sehvim olsa
Gerek kim luṭf [u] iḥsānları olsa

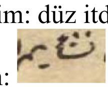
Şikeste-kibrlik ʿāḳilden yamandur
Maŋa ʿayb itmeŋ ey dūstlar emāndur

Ki bile ʿaşḳ deryāsındaam ġarḳ
Ki başımdan ayaġa eylemem farḳ

ʿĀḳiller hīç ʿayb itmeŋ sözimden
Ki Maẓlūm'em ḫaber yoḫdur özimden

Ki her kim oḫusun dil-şād ḳılsun
Bu Maẓlūm Mīrʿ Alī'ni yād ḳılsun

3496 düzetdim: düz itdür G (mh.)

3498 neşʾem: G (mh.)

Gel ey Maẓlūm şükr itgil firāvān
Ki bu nüsḫayı yetürdüm be-pāyān

[82. Gazel]

feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şükrü li’llāh ki pāyāna yetişdi defter
Gülleriŋ varaḳı teg biri birinden bih-ter

Her varaḳında yazılmış niçesiŋ ḥūr u perī
Yüzleri hamu żiyā-baḫş çi mihr-i enver

Defteriŋ ṣafḥaları ḥūr yüzi teg rengīn
Ḫaṭları rūşen [ü] nūrānī [vü] miṣl-i aḫter

Gülleriŋ yüzi kimi ṣafḥaları bir ḫaṭ [u] ḫāl
Noḳṭa-ı al yüzide nice ḫāl-iʿanber

Bāğıŋ içinde görürsen tāze güller çoḫdur
Baʿżısı ġonce baʿżısı açılupdur aḥmer

Maẓlūmī mihr-i ʿAlī’ni naẓar-ı luṭf iste
Kim murādını vire sāḳī-i ḥavż-ı Kevs̱er

Her ki ḫˇāned duʿā ṭamʿa dārem
Z’ānki men bende-i günehkārem

G 94a Kitābī neveştem be-ṣad ʿizz ü nāz
Be-vaḳt-ı cüvānī be-ʿömr-i dırāz

Men ez-merg ne-tersem ki āyed firāz
Kitābem furūşend be-sīr ü piyāz

3508 teg: teg her G
3511 b’de veznin tam çıkması için “al” kelimesi medli okunmalıdır.
3514 “Günahkâr bir kul olduğum için dua okuyandan daha da fazlasını isterim.”
3515 “Mesneviyi yüz izzet ve nazla gençlik zamanında uzun sürede yazdım.” / a’nın vezni bozuktur.
3516 “Başa gelecek ölümden korkmuyorum çünkü kitabım / mesnevim sarımsak soğan gibi (kapış kapış gidecek) satılacak.” / a’nın vezni bozuktur.

Neveştem ber der ü dīvār-ı ḫāne
Be-māned ez-men-i miskīn nişāne

Eger gūyend ū miskīn kocā reft
Be-gū bu-girīḫt ez-cevr-i zemāne

Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'l-meliki'l-vehhāb[2453]
Be-dest-i faḳīru'l-ḥaḳīru'l-kes̱īru't-taḳṣīr etrāb-ı aḳdām ẕerre-i leʾālīʿ abd-i nisyān Ramażān Veled-i Kerbelāyī Meşhed-i meşhūr Bādellu sākin-i ḳarye-i ʿAlī-ābad (H. 1261)

Şod be-tevfīḳ-i Ḫudā-yı lā-niyām[2454]
Īn kitāb der-yevm-i penc-şenbe temām

Ḫaṭ neveştem tā be-māned yādgār[2455]
Men ne-mānem ḫaṭ be-māned yādgār

3517 "Evin kapısına duvarına miskin olan benden iz kalsın diye [şiir] yazdım."
3518 Eger "O miskin nereye gitti? " diye sorarlarsa "Devrin zulmünden kaçtı." de.
[2453] Bağışı bol padişahın yardımıyla bu kitap; fakir, değersiz, taksiratı çok, ayakların tozu, incilerin zerresi, unutkan kul, Badellü soyundan Ali-abad köyünde oturan meşhur Meşhed'li Kerbelâyî'nin oğlu Ramazan'ın eliyle tamamlandı (H. 1261 / M.1845).
[2454] "Her şeyi bilen Allah'ın yardımıyla bu mesnevi Perşembe günü tamamlandı."
[2455] "Bu yazıyı yadigâr olsun diye yazdım. Ben kalmasam da yazdığım yadigâr kalsın."

ÖZEL ADLAR DİZİNİ[2456]

[2456] Özel adlar dizini tenkitli Yûsuf u Züleyhâ metnini kapsamaktadır. İsimlerin yanındaki sayılar beyit numaralarıdır.

Z

SONUÇ

Yûsuf u Züleyhâ, Türk edebiyatında kaleme alındığı 13. yüzyıldan günümüze kadar sevilen, sadece edebiyatta değil sanatın birçok dalında ele alınan bir hikâye olmuştur. Bu hikâyenin tarihi kaynaklarına bakıldığında MÖ 17 veya 16. yüzyılda Hiksoslar döneminde Mısır azizinin kardeşlerini ve babasını Mısır'a getirme hikâyesi ile Yûsuf'un hikâyesinin uyuştuğu görülür. Mısır'da bulunan bir sütunda da Yûsuf'un tedbiri sayesinde halkın yedi yıllık kıtlıktan kurtulduğu belirtilir. Tell el-Amarna-Briefen'in mektuplarından Mısır'da Filistinli bir baş anbar memuru tespit edilmiş ve Hiksos devrinde kıtlık yıllarının birbirini takip ettiği belirtilmiştir. Bunların dışında MÖ II. yüzyılın sonlarından kalma Mısır firavunu ile bir din görevlisi arasında imzalanan, yedi bolluk yılından sonra yedi kıtlık yılının geleceğini bildiren bir antlaşmayı içeren bir tekstin varlığına rastlanmıştır.

Yûsuf'tan sonra Züleyhâ'nın tarihî bir gerçekliğinin olup olmadığına bakıldığında MÖ 15.yüzyılda yazılmış *İki Kardeş* adlı Mısır hikâyesinin Yûsuf kıssasının en eski hâli olabileceği düşünülmüştür. Bu hikâye göre evli bir kadın, kocasının küçük erkek kardeşini baştan çıkarmaya çalışır. Fakat küçük kardeş bunun olmasına izin vermez ve evden kaçar. Bazı araştırmacılar ise bu hikâye ile Yûsuf u Züleyhâ arasında evli bir kadının oğlu yaşındaki bir gence âşık olması dışında ortak bir yönün olmadığını belirtir.

Hikâyenin dinî kaynaklarına bakıldığında *Tevrat, Zebur, İncil* ve *Kur'an*'da Yûsuf kıssasına rastlanılır. *Kur'an*'ın 12. suresi "Yûsuf Sûresi*"* dir. 111 ayetlik bu sûrenin başından sonuna kadar Yûsuf Peygamber'den bahsedilmektedir. *Tevrat*'ta "Yaratılış Kitabı"nın 37-50. bölümleri arası (448 ayet), *Zebur*'da "Mezmurlar Bölümü"nün 105. mezmurunda ve *İncil*'de ise "Elçilerin İşleri*"* bölümünün 7. babının 8-19. ayetlerinde Yûsuf Peygamber'in kıssası anlatılmaktadır.

Bunlardan *Tevrat* ve *Kur'an* kıssayı diğerlerine göre daha detaylı anlattıkları için çalışmada ele alınmıştır. *Tevrat* ve *Kur'an* anlatıları temelde aynı olsalar da ayrıntılarda birbirlerinden farklılık göstermektedirler. *Kur'an'*da kıssa daha şiirsel ve edebî yönü güçlüyken, *Tevrat'ta* daha tarihî, ölçülebilir ve ayrıntılı olma özelliği göstermektedir. Örneğin *Kur'an'*da Yakup, Yûsuf ve Bünyamin'in ismi dışında şahısların ismi belirtilmez. Fakat *Tevrat*'ta *Yakup Mısır'a Gidiyor* adlı 46. bölüm tümüyle Yakup'un oğulları ile onların oğullarının adlarına ayrılmıştır. Bu yönden *Tevrat* anlatısı *Kur'an* anlatısına göre daha ayrıntılı ve uzundur. Bunların dışında Züleyhâ karakterine *Tevrat*'ta Mısır azizi Potifar'ın karısı, *Kur'an'*da ise Mısır azizinin karısı şeklinde rastlanır. Bu karaktere mesnevilerde Züleyhâ şeklinde rastlanmasının kökeni H. III. yüzyılda *Taberî Tarihi*'ndeki kullanıma dayanmaktadır.

Kıssa, Doğu edebiyatlarından Arap, Fars, Afgan, Urdu ve Türk edebiyatında; Batı edebiyatlarında ise Yunan, İspanyol, Fransız ve Alman edebiyatında ilgi görmüş ve kaleme alınmıştır. Çalışmanın

sahası olan Türk edebiyatında 48 mesnevi şeklinde kaleme alınmış Yûsuf u Züleyhâ hikâyesi tespit edilmiştir. Hikâyenin manzum olarak yazılmış şekillerinin yanında mensur ve manzum-mensur karışık şekillerine de rastlanmaktadır. Hikâyenin, klasik Türk şiirinde ele alınan örneklerinin yanı sıra halk edebiyatı sahasında ele alınmış örnekleri de mevcuttur.

Söz konusu çalışmanın şairi Mazlûm ve eseri hakkında tezkireler ve edebiyat tarihlerinde herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Böyle bir durum karşısında elde bulunan tek eseri Yûsuf u Züleyhâ'dan yola çıkılarak şairin biyografisi oluşturulmuştur. Buna göre Mazlûm mahlaslı şairin adı Kerîm Mîr Mihralî/Kerim Mîr Alî'dir. Eseri H. 1185 / M. 1771-72 yılında 45 yaşında kaleme aldığını belirten şairin doğum tarihi buna göre 1726'dır. Şair soyunun Şerif, mezhebinin ise Şii olduğunu belirtir. İran'ın çeşitli şehirlerinde yaşayan müellif aslen Sebzevarlıdır.

Tenkitli metin sonucunda oluşturulan çalışmanın beyit sayısı 3518, vezni ise *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*'dür. Mesnevinin içerisinde çeşitli durumlarda kahramanların ve müellifin ağzından söylenmiş 82 gazel ve 2 müstezat bulunmaktadır. Herhangi bir kimseye sunulmayan eser H. 1261 / M. 1845 yılında Ramazan adlı bir müstensih tarafından istinsah edilmiştir.

Eserin dışyapı özellikleri incelendiğinde içerisindeki 82 gazel ve 2 müstezattan dolayı üç nazım şekli ve bunların yazımında beş ayrı veznin kullanıldığı görülmektedir. Kafiye kullanımlarında mürdef ve müesses kafiyenin hâkimiyetinin görüldüğü eserde redif kullanımlarına da sıkça rastlanmaktadır. Rediflerin çoğunun Türkçe kelime ve eklerden oluşması eserin üslubunun yalın olmasını sağlamıştır. Bunların yanı sıra hikâyenin anlatımında birçok Türkçe deyime ve deyimler kadar çok olmasa da atasözlerine rastlanmaktadır. Eser, Câmî'nin *Yûsuf u Züleyhâ*'sından serbest bir çeviri olmasından dolayı Farsçadan çevrilmiş deyim ve birleşik fiilleri de barındırmaktadır. Eserin bu özelliğinden dolayı bazen üslubunun anlaşılmaz olduğu söylenebilir.

Mesnevinin şahıs kadrosu hayli kalabalıktır. Birinci, ikinci ve üçüncü dereceden şahıslar olarak kategorilendirilen bu kişilerin yanı sıra hikâyede rol alan ve olağanüstü özellikler gösteren kurt, deve gibi varlıklar da mevcuttur.

Hikâyede büyük bir çoğunlukla hâkim bakış açısı kullanılıp olaylar anlatılmıştır. Kahramanların sözü aldığı ve gazel okuduğu kısımlarda ise kahraman bakış açısı kullanılmıştır. Hikâyenin anlatımında anlatma-gösterme, diyalog, geriye dönüş, iç çözümleme, montaj ve özetleme gibi anlatım tekniklerinden faydalanılmıştır.

Mesnevinin zamanı birçok Doğu anlatısında olduğu gibi ölçülemez bir özelliğe sahiptir. Zaman kronolojik olarak aksa da günler, aylar ve yılların konumu belli değildir. İfadeler, *7 yıl, 40 yıl, bir niçe gün, üç gün* gibi belirsizdir.

Hikâyedeki mekânların çoğu tarihsel gerçek mekânlardır. Bu mekânlar günümüzde de varlığını sürdüren *Kenan (Filistin), Mısır, Yemen, Mağrip, Şâm* gibi ülke ve şehirlerdir. Mesnevinin mekân kullanımı yönünden gerçekçi olduğu söylenebilir. Açık mekânlarda gerçekçi olan mesnevi kapalı

mekânlar konusunda daha muğlak bir özellik göstermektedir. Züleyhâ'nın yaptırdığı na*kışlı yedi ev*, Yûsuf'un şehrin dışında yaptırdığı *misafirhane* ile Mısır'da yaptırdığı *nakışlı ev,* Züleyhâ'nın Mısır'a gelirken konakladığı *çadır* mesnevideki açık mekânlar kadar yeri bulunabilir değildir.

Mesnevide dinî bir kıssa olmasından dolayı İslâm dininin yanı sıra puta tapanların inançlarından da öğelere rastlanmaktadır. Allah ve Cebrail hikâyede yönlendirici güçler olarak yer almakta, *Kur'an*'da adı geçen birçok peygambere rastlanmaktadır. Mazlûm'un Şii mezhebinde olmasından dolayı Hz. Ali ve on iki imamın övgüleri eserde yer almaktadır.

Psikolojik yönü ağır olan eserde tabiat büyük bir kaplamaz. Dış dünya çoğunlukla kendisinden bahsedilen veya benzetme unsuru olarak kullanılan bir olgudur.

İnsanın var olduğu yerde sosyal ilişkilerin ve hayatın olması kaçınılmazdır. Sosyal hayat; devlet idaresi, hukuk, eğlence, evlilik gibi öğeleri kapsamaktadır. Buna göre padişahlıkla yönetilen, kölelik sisteminin olduğu, cezaların idam ve zindana atılma şeklinde tezahür ettiği bir toplumla karşılaşılır.

Mesnevi çift kahramanlı bir aşk mesnevisi olma özelliğinden dolayı aşk, âşık, ayrılık, güzellik, hasret ve cinsellik gibi öğeleri barındırır. Bu öğeler mesneviyi sarmal bir şekilde kaplamıştır. Bunlardan cinsellik öğesinin kullanımından bir peygamber kıssası olmasına rağmen kaçınılmamıştır. Bu da mesnevinin dikkat çeken özelliklerindendir.

Mesnevide, bu hikâyenin alemi hâline gelmiş gömlek, kuyu ve aldatma motifleri vardır. Kuyu ve gömlek motifi için bu kıssadan diğer anlatılara geçmiş motifler denilse yeridir. Motiflerin yanı sıra mesnevide masal unsurlarına da rastlanmaktadır. Bunlar konuşma özelliği gösteren hayvanlar ve kadehtir. Bu öğelerin *Tevrat* ve *Kur'an*'da olmayışı bu öğelerin sonradan hikâyeye eklendiğini gösterir.

Mazlûm'un Yûsuf u Züleyhâsı Câmî'nin 15. yüzyılda kaleme aldığı Yûsuf u Züleyhâ'nın serbest bir çevirisidir. Mazlûm, mukaddime bölümünde 12 imam övgüsü, Hz. Ali'nin övgüsü, Hızır ile Cebrail arasında geçen bir hikâye anlatımıyla Câmî'nin eserinden farklı özellikler gösterir. Şair, mukaddime bölümünde bu farklılıklarına rağmen Câmî'nin eserinden çeviri beyitlere de yer vermiştir. Mesnevinin hikâyenin anlatıldığı asıl bölümü Câmî'nin eseriyle benzer, farklı ve onda olmayan bölümler içerir. Câmî'de olan olayların birebir çevirisinin yanı sıra onda olmayan olaylara da yer verilmiş bazı olaylar da farklı anlatılmıştır. Örneğin Mazlûm'da Yûsuf'un kardeşlerinin Mısır'a üç defa gelip gidişleri Câmî'de yer almaz. İki mesnevinin en belirgin farkı Mazlûm'un Câmî'den tasvir yapılan bölümleri almayışı ve ondan farklı olarak 82 gazel ile 2 müstezat söylemesidir. İki mesnevinin de vezni *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün*'dür. Mazlûm'un eseri 3518 beyitken Câmî'ninki 4012'dir.

Tenkitli metin elde olan iki nüsha esas alınarak hazırlanmıştır. Metin oluşturulurken nüshalardaki vezne ve anlama uygun ifadeler seçilmiş, seçilmeyen ifadeler ise aparatta nüshanın sembolü ile

gösterilmiştir. Vezin bozuklukları, müstensih hataları, Arapça ayet, ibare ve ifadeler ile Farsça beyitlerin anlamı aparatta verilmiştir.

18. yüzyıl Azerbaycan ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış eserin Türkiye Türkçesinden farklı dil ve imlâ özellikleri örneklerle belirtilmiştir.

Sonuç olarak 18. yüzyılda Mazlûm mahlaslı bir şair tarafından yazılmış eser Türk edebiyatına tanıtılmış, Câmî'nin mesnevisi ile karşılaştırılarak şair üzerindeki etkisi ortaya konulmuş ve Türk edebiyatına yeni bir Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA

Aça, M. (2013). *Oğuznamecilik geleneği ve Andalıp Oğuznamesi.* Konya: Kömen Yay.

Açıkgöz, N. (2017). *Riyâzî Muhammed efendi tezkiretü'ş-şu'arâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim Adresi: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0

Adıvar, H. E. (1968). *Kenan çobanları, maske ve ruh*. İstanbul: Atlas Kitabevi Yay.

Akpınar, Ş. (2016). *Tâ'ib kıssa-i Yûsuf.* Konya: Planet Yay.

Aksoy, Ö. A. (2017a). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1 (Atasözleri sözlüğü).* İstanbul: İnkılâp Yay.

Aksoy, Ö. A. (2017b). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2 (Deyimler sözlüğü).* İstanbul: İnkılâp Yay.

Aksoyak, İ. H. (2007). Manastırlı Celâl'in hüsn-i Yûsuf adlı eseri. *Edebiyat Yazıları Mustafa İsen Armağanı.* A. Külahlıoğlu İslam, S. Eker (Eded.). Ankara: Grafikler Yay.

Aktaş, H. (2006). *Abdurrahman Gubârî Yûsuf u Züleyhâ.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv.

Aktaş, Ö. T. (2003). *Köprülüzâde Esad paşa'nın terceme-i Yûsuf u Züleyhâ adlı eserinin bilimsel yayını ile eserin şekil ve muhteva bakımından incelenilmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Üniv.

Akyıldız, D. (2012). *18. yüzyıla ait bir kıssaKıssa-yı Yûsuf (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniv.

Algar, H. (2016). *Abdurrahman Câmî*. Tercüme: A. .T. Orhan, Z. H. Orhan, (Ter.). İstanbul: Litera Yay.

Allahverdiyeva, Ş. (2011). Azerbaycan ağızlarında kullanılan arkaik zarf-fiiller. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 11. s. 70-.80.

Alparslan, A. (1996). Gubârî Abdurrahman. *TDV İA,* C. 14, .167-169. İstanbul.

Alptekin, A. B. (1997). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Ankara: Akçağ yay.

And, M. (2015). *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm mitologyası*. İstanbul: YKY.

Araz, N. (2008). *Okan Demiriş Yusuf ile Züleyha (Opera, 3 perde).* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir Devlet Opera ve Balesi.

Arda, Z. C. (1970). Edebiyatta motif araştırmaları. *Fikir ve Sanatta Hareket*. S. 55. C. 5. , s. 20-23.

Argunşah, M. (2013). Haliloğlu Ali'nin Yusuf ve Zelihası ve dili üzerine yeni görüşler. M. Özkan, E. Doğan (Yay. haz.). *Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (1-2 Aralık 2010).* İstanbul: İstanbul Üniv. Yay.

Arslanoğlu, İ. (2000). Alevîlik nedir? *Türk kültürü ve Hacı Bektaş Velî araştırma dergisi.* S.13. s.1-34.

Ata, A. (1997). *Nâsirü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, , kısâsu'l-enbiyâ (Peygamber Kıssaları) [Giriş-Metin-Tıpkıbasım], 2 cilt*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Dil Kurumu Yay.

Ayan, G. (2005). Tâ'ib ve Yûsuf u Züleyhâ'sı. *Osmanlı Araştırmaları XXVI Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-II.* s. 73-84. İstanbul.

Ayan, G. (2007a). Nur Muhammet Andelip ve Yusuf kıssası. S. Şimsir, B. Aydoğan, (Eded.). *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu 21-23 Mayıs Bildiriler.*

Ayan, G. (2007b). Tebrizli Ahmedî ve Esrar-name isimli mesnevisi. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, Vol. 2/3* Summers, s. 100-105.

Ayan, H. (1983). Hâmidî-zâde Celîlî. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi,* C. 17-21. , S. 1-2. s. 15-45.

Aydemir, Y., Çeltik, H. (2012). Redife farklı bir bakış: divan şiirinde ön kafiye ve ön redif. *Kafiyenin Şiiri Şiirin Kafiyesi- Divan Şiirinde Kafiye Hünerleri-* Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.

Aydın, Ş. (2008). *İran kütüphaneleri Türkçe yazmalar kataloğu*. İstanbul: Timaş Yay.

Aynur, H. (1999). *15. Yyyy. şairi Çâkerî ve divanı-inceleme-tenkitli metin*. İstanbul: Yenilik Basımevi.

Azamat, N. (1988). Yeni bir Ahmedi ve iki eseri: Yûsuf u Zelîha, Esrarnâme tercümesi. *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, s. 347-364.

Bayram, Ö. (2005). *Azerbaycan sahası tezkireleri ve Seyyid Azim Şirvânî'nin tezkiresi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi üniv.

Bursalı Mehmed Tahir (1333a). *Osmanlı müellifleri.* C. 1. İstanbul: Matbaa-ı Âmire.

Bursalı Mehmed Tahir (1333b). *Osmanlı müellifleri.* C. 2-1. İstanbul: Matbaa-ı Âmire.

Bursalı Mehmed Tahir (1338). *Osmanlı müellifleri.* C. 2-2. İstanbul: Ali Şükrü Matbaası.

Caferoğlu, A. (1988). Azerbaycan edebiyatı. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* S. 37. s. 164-169.

Canım, R. (2000). *Latîfî tezkiretü'ş-şu'arâ tabsıratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin).* Ankara: AKM Başkanlığı.

Canım, R. (2014). *Divan edebiyatında türler*. Ankara: Grafiker yay.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay.

Cin, A. (2004a). Ali'nin kıssa-i Yusuf adlı eserinin Türkiye yazması. *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri*, ATTYK. Ankara.

Cin, A. (2004b). *Ali, kıssa-i Yûsuf (H.630/M.1233) (İnceleme-Metin-Dizin*) (Yayımlanmış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv.

Cin, A. (2011). *Türk edebiyatının ilk Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi Ali'nin kıssa-yı Yûsuf'u*. Ankara: TDK Yay.

Cunbur, M. (1999). *Son asır Türk şairleri (Kemâlü'ş-şuarâ) İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal.* C. 1. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Çavuşoğlu, M. (1979). *Yahyâ bey Yûsuf ve Zelîhâ (Tenkidli Basım).* İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay.

Çelebioğlu, A. (1999). *Türk edebiyatında mesnevi (XV. yüzyıla kadar, Sultan II. Murad devri).* İstanbul: Kitabevi Yay.

Çeri, A. (2010). *Tebrizli Ahmedî' nin Yûsuf u Zelîhâ isimli eseri (Vr. 35b-70b) (İnceleme-Metin-Dizin)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniv.

Çetin, N. (2012). Yeni Türk şairinin "Yusuf ve Züleyha hikâyesi" duyarlığı. *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*. Ankara: Akçağ Yay.

Çetin, N. (2015). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Akçağ Yay.

Çınarcı, M. N. (2016). *Şemsî Yûsuf u Züleyhâ*. Ankara: Grafiker Yay.

Çiftçi, Ö. (2017). *Fatîn Davud hâtimetü'l-eş'âr (Fatîn tezkiresi).* Ankara: Kültür Ve ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Ve ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0

Çiftoğlu, A. (2006). *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın mensur Yusuf ve Zeliha'sı transkripsiyonlu metin - inceleme - sözlük.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniv.

Daşdemir, Ö. (2012). *Halk hikâyesi olarak Yusuf ile Züleyha*. İstanbul: Fenomen Yay.

Demir, R. (2006). *Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevîleri üzerinde karşılaştırmalı bir inceleme (İnceleme-Metin).* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniv.

Demirel, M. (1983). Kemal Paşazâde Yusuf u Züleyha. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Deniz, R. (1998). *Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Zelîhâ kıssası* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniv.

Dilçin, C. (2013). *Yeni tarama sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.

Dilçin, C. (2016). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: TDK yay.

Dilçin, D. (1946). *Şeyyad Hamza Yusuf ve Zeliha*. , İstanbul: Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş.

Doğan, A. (2014). *Bağdatlı Zihnî Yûsuf u Züleyhâ*. İstanbul: Kesit Yay.

Doğan, R. (2005). *Ahmedî-i Âmidî'nin Yûsuf u Züleyhâsı (Metin-İnceleme).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniv.

Dolu, H. (1952). Yûsuf hikâyesi hakkında birkaç söz ve bazı Türkçe nüshalar. *İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.* C. IV. s. 419-437. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.

Dolu, H. (1953a). *Menşeinden beri Yûsuf hikâyesi ve Türk edebiyatındaki versiyonları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniv.

Dolu, H. (1953b). Sultan Hüseyin Baykara adına yazılmış Çağatayca manzum bir Yusuf hikâyesi. *İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. s. 51-58.

Eckmann, J. (2013). *Çağatayca el kitabı.* G. Karaağaç (Çevçev.). İstanbul: Kesit Yay.

Eminoğlu, E. (2008). *Şeyyâd Hamza destân-ı Yûsuf (Dil İncelemesi-Metin-Dizin),* İstanbul: IQ Sanat Yay.

Erdoğan, M. (2013). *Güzellik unsurlarıyla divan şiirinde sevgili*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Ergin, M. (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Ertaylan, İ. H. (1948). Türk dilinde yazılan ilk Yusuf ve Züleyha. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.* C. 3. S. 2. s. 211-230.

Ertaylan, İ. H. (1960). *Yusuf ile Züleyha*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Fayda, M. (1995). Emirü'l-mü'minîn. *TDV İA.* C. 11. S.156-157. İstanbul.

Furat, A.S. (2001). Yûsuf. *İslâm Ansiklopedisi MEB,* C.13. Eskişehir: Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri.

Genç, İ. (2000). *Esrar Dede tezkire-i şu'arâ-yı Mevleviyye (İnceleme-Metin).* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Gökcan Türkdoğan, M. (2008). *Klasik Türk edebiyatında Yusuf u Züleyha mesnevileri üzerine mukayeseli bir çalışma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv.

Gökcan Türkdoğan, M. (2015). *Ziyai Yusuf (Yusuf Can) Yusuf ile Züleyha Mesnevisi*. İstanbul: Kabalcı Yay.

Gökçimen, A. (2011). Andalip'in Yusuf Züleyhası. *Kardeş Kalemler*, S. 54. s. 47-49.

Göre, Z. (2009). *Bilâl Kıssa-i Yûsuf (İnceleme-Metin).* Ankara: Öncü Kitap.

Gümüş, K. S. (2014). *Garîb'in İbn-i Abbas'tan rivâyet edilen Yûsuf u Zelihâ hikâyesi (İnceleme-Tenkitli Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniv.

Günşen, A. (2006). Göster- ve görset- / körset- fiillerinin yapısı üzerine. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 20. S. 35-49.

Harman, Ö. F. (2013). Yûsuf. *TDV İA.* C. 44, s. 4.. İstanbul.

Hayyampur, A. T. (1945). *Türk ve İran edebiyatlarında Yusuf ve Züleyha mesnevisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). s. 4-8. İstanbul: İstanbul Üniv.

Horata, O. (2009). *Has bahçede hazan vakti XVIII. yüzyıl: Son klasik dönem Türk edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yay.

İpekten, H. (1994). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz.* İstanbul: Dergâh Yay.

İsen, M. (1998). *Sehî bey tezkiresi heşt-behişt.* Ankara: Akçağ Yay.

İsen, M. (1999). *Lâtîfî tezkiresi.* Ankara: Akçağ Yay.

İsen, M., Kılıç, F. , Aksoyak, İ. H, Eyduran, A. (2002). *Şair tezkireleri.* Ankara: Grafiker Yay.

Kadıoğlu, İ. (2017). Diyarbakırlı Ahmedî Yûsuf u Züleyhâ. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Erişim Adresi: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56157,yusuf-u-zuleyhapdf.pdf?0

Kahraman, S. A. (1996). *Mehmed Süreyya sicill-i Osmanî* C. 3. N. Akbayar (Yayına Hazhaz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Kaplan, Y. (2014). Gubârî, Abdurrahman efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniv. Erişim adresi: http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2432

Karadağ, Ö. (1999). *Gubârî Abdurrahman ve Ka'benâme'si.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniv.

Karahan, L. (1985). *Erzurumlu Mustafa Darîr kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ).* (Yayımlanmamış Doktora teziTezi). Ankara: Gazi Üniv.

Karakaya, B. (2012a*). Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir: Ahi Evran Üniv.

Karakaya, B. (2012b). Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı. *TÜBAR*. S. 31. s. 129-168.

Karatay, F. E. (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı Türkçe yazmalar kataloğu,* C. II. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yay.

Kartal, A. (2014). *Doğu'nun uzun hikâyesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay.

Kartallıoğlu, Y. , Yıldırım, H. (2012). Azerbaycan Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri.* A. B. Ercilasun (Eded.). s. 171-230. Ankara: Akçağ Yay.

Kaşkaya, M. (2004). *Yûsuf u Zelîhâ*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniv.

Kâtip Çelebi (2017). *Keşfü'z-zünûn An esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn.* C. 5. R. Balcı (Arapçadan Çevçev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Kavcar, C. (1969). Kemal Paşazâde'nin şairliği ve Yusuf u Züleyha'sı. *TDAY-Belleten. s.* 227-249. Ankara.

Kayık, S. (2007). *Tebrizli Ahmedî Yûsuf u Zelîhâ (1B-35B İnceleme-Metin-Dizin)* (YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniv.

Kazan, Ş. (2007). Hâmidî-zâde Celîlî ve gazelleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish.* Vol. 2/4 Fall. s. 466-494.

Kocaaslan, H. (2009). *Tuhfe-i Nâ'lî metin ve muhteva* 1. cilt, s.1-233. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Korkmaz, Z. (1968). Hüseyin Baykara adına yazılmış Çağatayca Yûsuf ve Züleyhâ mesnevîsinin tanınmayan bir yazması ve eserin yazarı. *Türkoloji Dergisi* C. 3. S. 1. s. 7-48. Ankara Üniv. Basımevi.

Köktekin, K. (1994). *Süle Fakih'in Yusuf ve Zelihası (İnceleme-Metin-Dizin) C. I.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv.

Köktekin, K. (1996). Bir Yusuf ve Zeliha şairi Süle Fakih ve eseri. *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.* S. 4. s. 173-179.

Köktürk, Ş. (2007). Halil Oğlu Ali'nin Yûsuf ile Zelîha hikâyesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish.* Vol. 2/4 Fall.

Köprülü, M. F. (2001). Çağatay edebiyatı. *İA MEB*. C. 3. 270-323. Eskişehir: Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri.

Kur'an-ı Kerim meâli. (2011). H. Altuntaş, M. S. Şahin (Hazhaz.). s. 254-266. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Kut, G. (2005). British Museum'daki bazı önemli Türkçe yazmalar ve tevâ'if-i 'aşere'den tâ'ife-i Bektâşiyân. *Yazmalar Arasında Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları-I*. İstanbul: Simurg Yay.

Kutlar, F. S. (2002). Cinselliğin estetik anlatımı (Hüsrev ü Şîrîn, Hümâ vü Hümâyûn, Cemşîd ü Hurşîd). *Kebikeç*. S. 13. s. 89-109.

Kutlu, M. (1979). Gubârî, Abdurrahman. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler,* C. 3. İstanbul: Dergâh Yay.

Kutsal kitap (Tevrat, Zebur, İncil). (2016). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yay.

Kuzubaş, M. (2010). *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ Oflu Bilâl efendi.* İstanbul: Karadeniz Dergisi Yay.

Küçük, M. A. (2013). Türk destanlarında sayı motifinin dinî yansımaları. *Gazi Türkiyat.* Güz 13. s. 91-109.

Kültüral, Z. (2001). *Şerîfî Yûsuf u Zelîhâ metin-sözlük-tıpkıbasım.* İstanbul: Bayrak Basımevi.

Levend, A. S. (1960). *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri*. Ankara: TDK Yay.

Levend, A. S. (1967). Divan edebiyatında hikâye. *TDAY-Belleten*. s. 71-117. Ankara.

Levend, A. S. (1968). Hamdi'nin Yusuf u Züleyha'sı. *TDAY-Belleten*. s. 173-211. Ankara.

Levend, A. S. (1969). Kemal Paşa-zade'nin Yusuf u Züleyha'sı. *TDAY-Belleten*. s. 251-281. Ankara.

Levend, A. S. (1984). *Divan edebiyatı kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Levend, A. S.(2015). *Türk edebiyatı tarihi I. Cilt*. İstanbul: Dergâh Yay.

Levy, R. (2001). Mîr. İ*slâm Ansiklopedisi İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügati.* Eskişehir: MEB Yay.

Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*. C. 5. Seyit Ali Kahraman (Eski Yazıdan Akt.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Musalı, V. (2012). *Azerbaycan tezkirecilik tarihi*. Bakü: Azerbaycan Millî El Yazmalar Akademiyası Muhammed Fuzuli Adına El Yazmalar Enstitüsü.

Muş, Z. (2000). *Arap ve Türk edebiyatlarında "Yûsuf u Züleyhâ" hikâyelerinin mukayesesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara üniv.

Nalbat, M. (2012). *15.Yy. Şairi Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (Metin-İnceleme).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniv.

Nazarov, G. (1973). Nurmuhammet Andalip Yusup-Züleyha. Aşgabat: İlim neşriyat.

Nev'îzâde Atâyî. (1989). *Hadâikü'l-hakâyık fi tekmileti'ş-şakâyık*. A. Özcan (Hazhaz.). İstanbul: Çağrı Yay.

Nîkûbaht, N. ,Yeşil. A. (2012). Te'sîr-i 'Abdurrahman Câmî ber-mesnevî-i Yûsuf u Züleyhâ-yı Türkî (Bâ-Te'kîd-i Ber-Mesnevî-i Hamdullah Hamdî). I. *Uluslara Arası Türk İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu 15-17 Mayıs.* s. 255-277. (Bildiri kitabı).

Okumuş, Ö. (1993). Câmî, Abdurrahman. *TDV İA,* C. 7. s. 94-99. İstanbul.

Onur, N. (1991). *Yusuf u Züleyhâ Hamdî*. Ankara: Akçağ Yay.

Öz, M. (2010). Şîa. *TDV İA*. , C. 39. İstanbul.

Öztürk, Z. (1993). *Hamdullah Hamdi'nin Yusuf ve Zeliha Mesnevisi'nde tipler ve motifler.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniv.

Paçacıoğlu, B. (1993). *Battal-nâme (İnceleme-Metin-İndeks)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniv.

Paker, S. (2009). Terceme ve nazire olarak çeviri: kültüre bağlı kavramlar ve Osmanlı çeviri tarihi araştırmalarına bir kavramsal çerçeve kurmak. *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları (Cem Dilçin Armağanı II).* Z. Toska (Yayına haz.). C. 33/II. s. 89-110.

Pala, İ. (2009). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı yay.

Parmaksızoğlu, İ. (1950). Abdurrahman Gubârî hayatı ve eserleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* C. 1, S. 2, s. 347-356.

Sakaoğlu, S. (1997). Halk edebiyatı. *TDV İA*. C. 15. s. 345-350. İstanbul.

Sarıkaya, M. (2009). Teklik ikinci kişi emir çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan ağızlarındaki değişik örnekleri üzerine. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*- XXV / Bahar. s. 145-157.

Schimmel, A. (2011). *Sayıların gizemi*. İstanbul: Kabalcı Yay.

Settârî, C. (2014). *Züleyha'nın aşk derdi hz. Yusuf hikâyesi*. M. Kanar (Çevçev.). İstanbul: Şule Yay.

Solmaz, A. İ. (2007). *Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev adlı eseri (İnceleme-Metin-Dizin)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniv.

Solmaz, S. (2018). *Ahdî ve gülşen-i şu'arâ'sı (İnceleme-Metin).* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Erişim Adresi: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0

Sungurhan, A. (2017). Beyânî tezkiretü'ş-şu'arâ. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Erişim Adresi: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0

Sungurhan, A. (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiretü'ş-şu'arâ tenkitli metin.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Erişim Adresi: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0

Sümer, F. (1967). *Safevî devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türklerinin rolü (Şah İsmail İle Halefleri Ve Anadolu Türkleri).* Ankara: Güven Matbaası.

Şahin, H. İ. (2015). Ritüel ve kutsal anlatı ilişkisi bağlamında Balıkesir Çepnilerinin Cem Törenlerindeki "miraçlama"lar üzerine bir değerlendirme. *Millî Folklor.* S. 27. s. 99- 110.

Şanlı, İ. (2010). Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının bilinmeyen iki Türkçe şerhi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Vol. 5/1 Winter*. s. 1328-1345.

Şemseddin Sâmî *(1314). Kâmûsu'l-'alâm* C. V. *İstanbul.*

Şentürk, A. A. (1994). Osmanlı edebiyatında felekler, seyyâre ve sâbiteler (burçlar). *Türk Dünyası Araştırmaları.* S. 90. s. 131-180.

Şentürk, A. A. (2002). *XVI. asra kadar Anadolu sahası mesnevilerinde edebî tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Şentürk, A. A. , Kartal, A. (2009). *Eski Türk edebiyatı tarihi,* İstanbul: Dergâh Yay.

Şipal, K. (2010). *Mısır masalları.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle divan şiirinde deyimler*. Ankara: Akçağ Yay.

Tanyıldız, A. (2014). Bekâyî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* Erişim adresi: http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6414

Tarlan, A. N. (2003). *Nureddin Abdurrahman ibni Ahmed-i Câmî beşinci taht: Yûsuf ve Züleyhâ.* G. Kut (Yayına haz.). Amerika: Harvard Üniv. Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.

Tekin, M. (2017). *Roman sanatı romanın unsurları.* İstanbul: Ötüken Yay.

Terbiyyet, M. A. (1935). *Dânişmendân-ı Âzerbâycân.* Tahran: Meclis Matbaası.

Terzibaşı, A. (1988). *Kerkük şairleri*, C. 3. s. 61. Bağdat.

Thompson, S. (1955-1958). *Motif index of folk-literature*. 6. C. USA: Indiana University.

Tolstoy, L.N. (2007). *Sanat nedir?* M. Beyhan (Çevçev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Tökel, D. A. (2016). *Divan şiirinde şahıslar mitolojisi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Yay.

Turan, L. (2017). *Anlatı denizinden lirizm adalarına yolculuk mesneviyi gazelle okumak (Hüsrev ü Şirin, Yusuf u Züleyha, Leyla vü Mecnun Mesnevileri Bağlamında).* İstanbul: Kesit Yay.

Turan, S. , Çetin, K. (2010a). Bilâl Efendi'nin kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ'sının Tunus nüshası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S. 11. s. 197-206.

Turan, S. , Çetin, K. (2010b). Biyografik bilgi bakımından divanlar: Nâbî divanı örneği. *Mustafa İsen Adına Uluslararası Sempozyum Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Bildiriler.* Ankara: AKM Yay.

Türk Ansiklopedisi. (1950). Azerî edebiyatı. C. IV. Ankara: MEB Yay.

Türk, Ş. (2014). *Hamîdî-i Belhî'nin Yusuf u Züleyha adlı tercümesi ve tahlili*. (YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniv.

Türkan, K. (2008). *Türk dünyası masal geleneğinde Şamanistik unsurlar. (*Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniv.

Uluhan, Ç. H. (2007). *Kerküklü şair Muhammed Nevrûzî Yûsuf ile Züleyhâ inceleme- metin (1-3734),* C. I. Ankara: TDK Yay.

Usluer, F. (2007). Aşk mesnevîlerinde cinsellik mazmunları. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Vol. 2/4 Fall.* s. 795-822.

Uygur, S. (2003). *Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u (Giriş- İnceleme-Metin-Sözlük)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Erzurum: Atatürk Üniv.

Ünlü, O.(2005). Abdurrahman Gubârî Efendi ve Kıssa-i Yûsuf'u. *Erciyes* S. 333. s. 16-20.

Ünver, İ. (2011). Mesnevi. *Türk Dili, Türk Şiiri Divan Şiiri Özel Sayı II.* S. 415-416-417. s. 430-563. Temmuz-Ağustos-Eylül 1986.

Üst, S. (2007). Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Vol. 2/4, s. 823-957.

Yapıcı, A. İ. (2006). *Ahmedi'nin Yusuf u Züleyha'sı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniv.

Yardımcı, M. (1999). Geleneksel kültürümüzde ve âşıkların dilinde sayılar. *Uluslararası Çukurova Bilgi Şöleni (Sempozyum) Bildirileri.* s. 636-647. Adana: Adana Valiliği Yay.

Yavuz, K. (2000). *Âşık Paşa, Garib-nâme I/1, I/2.* İstanbul: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yazar, S. (2006). S*eyyid Şerîfî Mehmed Efendî; hayatı, divanı ve hilyesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniv.

Yazar, S. (2007). Fetihnâme-i Kıbrıs'ın müellifi olan "Şerîfî" kimdir? *Selçuk Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*. S. 18. s. 175-192.

Yazar, S. (2009). 16. asır şairlerinden Eğirdirli Şerîfî'nin şevâhidü'ş-şühedâ'sı. *Turkish Studies, Vol. 4/2 Winter*. s. 1092-1116.

Yazar, S. (2011). *Anadolu sahası klâsik Türk edebiyatında tercüme ve şerh geleneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniv.

Yazır, E. M. H. (2014). *Hak dini Kur'an dili meâli*. L. Cebeci, S. Kılıç (Sad.). Ankara: Akçağ Yay.

Yelten, M. (1988). Şirvanlı Mahmud'un hayatı ve eserleri. *Türk Dünyası Araştırmaları,* S. 57. s. 157-169.

Yıldız, A. (2009). Tercüme kavramı ve Türkçe mesnevilerde tercüme meselesinin klâsik edebiyatlar bağlamında yorumlanması denemesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Vol. 4/7 Fall.

Yıldız, A. (2012). 18. yüzyıl mesnevilerinin ışığında Osmanlı edebiyatında edebî çözülme: klasikten klasik sonrası devreye geçiş. *TÜBAR- XXXII* / Güz. S. 307-329.

Yıldız, A. (2013). *Çâkerî, Yûsuf u Züleyhâ.* Ankara: Hitabevi Yay.

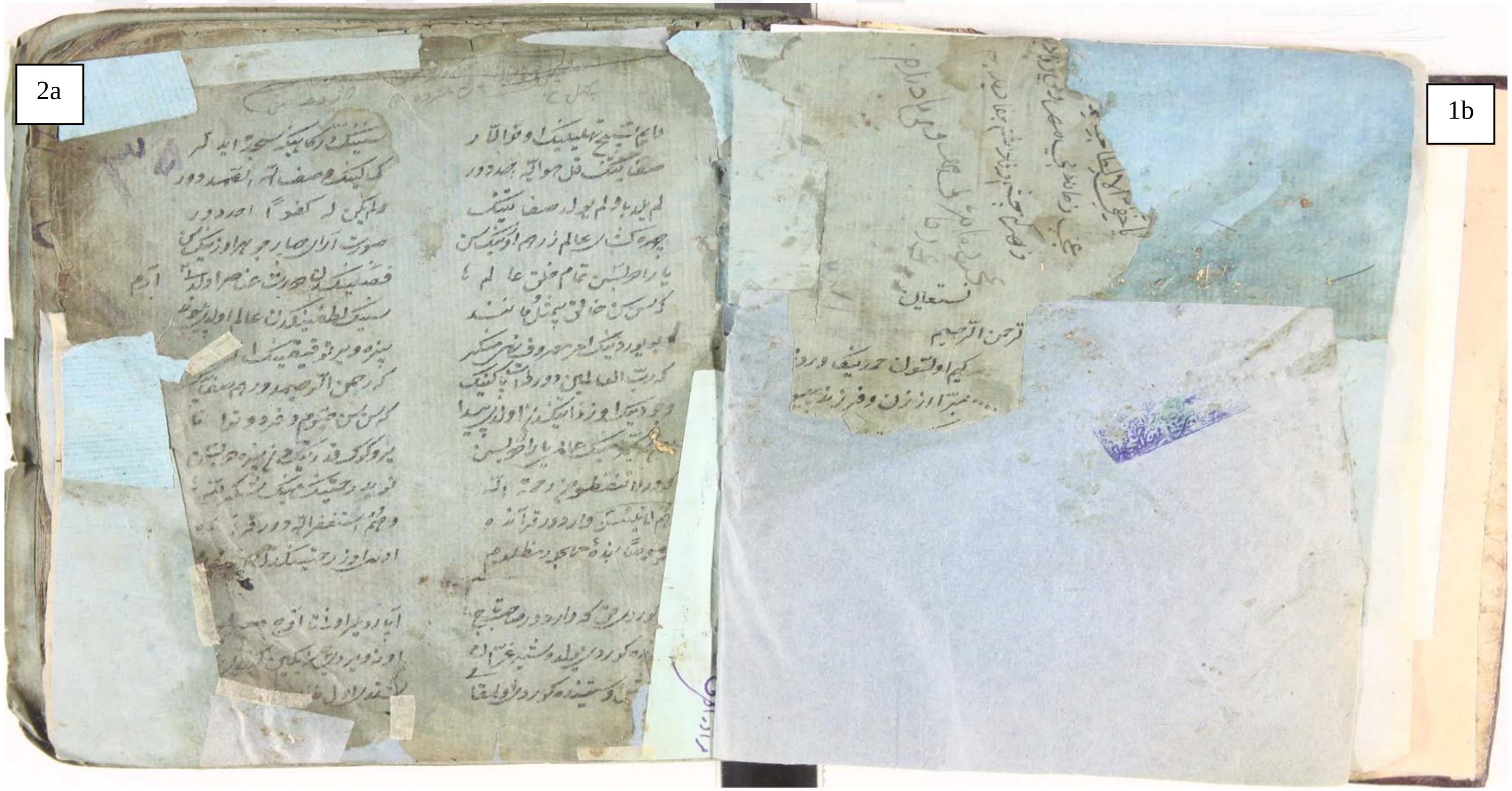
Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde ayet ve hadisler (Ansiklopedik sözlük*). İstanbul: Kesit Yay.

Yuvacı, B. (2014). *Tuhfe-i Nâilî metin ve muhtevâ (II. Cilt s.735-999).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniv.

Zavotçu, G. (2017). *Rızâ tezkiresi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Erişim Adresi: http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56060,riza-tezkiresipdf.pdf?0

EKLER

EK 1: YÛSUF U ZÜLEYHÂ’NIN G NÜSHASININ FOTOKOPİSİ

3

4

5

اولارده واردور جرخ جور وغلان
قلبجره ناموواردیلر فرحناک
منم مظلوم اصلیم سنبز واردور
آدیم کریمدور اصلیم ستریفدور
منیم بابالریمده واردی گاهی
الی عرقده وماوای بیر نو ر رر
حبوشان اولکه سینده مز غریبیم
خدا ویرسون غریب لیقده نجاتیم
شو ر سون منی بوردن سنبزواره
نیجه ایل سکینم اولدی خفاران ها
اویلک خلقی ناموس مؤمن پاک
نیجه ایل سون کیدیب زور یرکوردیم
خوش اولنزوریم خوش اولدی هواسی
بهشت عنبر بیدور بیر یوز بینده
قمرتک یوزلری ناموس منور ر
ثریا خشر خوش هوا و خوش صفادور.
خدا ایرب خدا سون او لدی هر بلادان

بیر بوشلو ناموسی ماه تابان ها
که پهلوان دیلیر اکر او اتر اک
غریب لرده نکه داریم خدا دور ها
اگرجه مظلومم طبعیم ظریفدور
کرت عر لیقده واریمش لار تمامی
کیم انغا سیندان اولدیم بیله مشهور
دیار و یاردان غربی نصیبیم
بو غم وغصه دان ویرسون براتیم
که یتیشم بلکم اول یار و دیاره
نیجه کون سوردم اونده یاخشی دوران
بیله صاحب نما زو عقل وادراک دوم
مسکنا خوش ~~کلدی~~ یاخشی اوندا اولور
دم سیر بیدان آرتوقدور خوصفاسی
اویلک محبوبلری نه نازنین له
کل ایسیندان دماغ اولمیش معطر
بهشت تک نه عجایب دلکشا دور
نکهدار اولر هر قحط قلادان
نوداهم

زلوریم نه یاخشی بحر دور فرح فزا ها
یابچ یرده یو خدور او یلک تک فزالو یر ها
خلقی عام سخی وتلو هنر دورلار بان ها
تعریفیه رست کلمز اوینک وصفی ایلیک
مظلوم بیرزار و غریبدور نه توان
صوره سطر ضراولدی مینه امکان
اوینک خلقی نه یاخشی مدارا بندور ها
بوینک نه رسی وار دور آب کوثر
اوینک جوردو پریسی ناموس مقبول
نه یاخشی وار دیلر اتراک صادق
ناموس مؤمن دیلر دیندار صالح
الی اولا ایدیدور حبیبلر ها
اولار ایرب خدا سون حق هر بلادان
بو صورت معنی دان صورت غرضدور
حقیقت عشق دور ایلر تقاضا
حقیقت بو بیر یقیدور بیرفن نه
حقیقت کر یوزین کورث منزه سی

باغلرده هم خوش هوا دور دل غلارده هم دلکش
بلبل لری قمری لری ناموس خوش صدا
ناصح اولوب رفیق منی زار بی نوا.
دال و درخت چشمه لری ناموس باصفا
نور دیده تا بیلی ناموس دردلری دوا
هوا یکیرکی زملک صفا ها ن
کویا که حرم آرام جان دور
شیرینیدور تازه وقند مکرر
سوه شیرین زبان خندان معقول
طبیبی مهربان و یاخشی بنده حق
شیرین دیلو و خوش کفتار صالح
اوینک طرز ~~اعلی~~ خلقی اودی بو طرز طیار ر
خصوصا کنتی خلقی اخلاق دان
که صورت عشقی بر ملک مرضیدور
وکر یوخ ناز ده دور یوسف زلیخا
دکر بو خسته که یوسفدور بها نه
می زعشق صورت نامه بیان

6

زلیخا یاری یوسف یاری قالدی
خدانینک آدری تیمکدور مرادیم
منم عشقینک بو دو عینه کیدوم
اوش قلر تلکیی ایتدوم توک یاکیق
که هر کیم اوخسون دلشام بولسون
که منده هیم واربدر زنده کافی
دعای خیر ایله ایتسیلر یارم
وکر بوخه دکلدر هیم شعره لایق
معقل اهلدن امیدیم اول
که نکته کیر لیک عاقلدیر
اکر بر غلطیم یا سهو
که بیله عشق دریاسنده غرق
عاقل ارلیچ عیب ایتمینک کورسین
کل ار غلطوم ایتکیل بیره کاربی
کیم انسان فانیدر باقی سخن دور
سخنی زنده ایدر نام سخن ور
هر ان کیم اوخه اونی ایدر یاد

اولاری برنه آزاد قالدی
که ذکر آولا یا موبره یارم
اوزیم چون بر چه یازیچه جاز القدوم
کم منده سوز قالسون یادکارلیق
و معلوم هر علمینی یا قیلسون
دیللر مطلوبی پیچانچه ها ان
عاقل لاردن بو حرف قول مرادیم
یاجان غلطیم او بله شعره مطابق
که عیب ایتمهلار شعر نکر چولدور
منه عیب ایتمینک ارشیفتی ابیات
که کیم لطف دعالر اولسه
که باشیمدن ایا غه ایله هم فرغ
که بطلوبم خبر و ضرور یاد
که سندن صورت قالسون یادکاربی
کلینک رنک کیدر باقی چمندور
اکر چه کیچه ایام سخن ور
دعای خیر ایله اونی ایدر شاد
که سحر ساحردی

که سحر هر رنک وار نواسر
سخن که اغیز که کلدی پرده ور
جهبو اجبار کوردوم سخنده
شو حلونده که بو جیدی نفی
بو جیدر بو جیده
وجهی وار
هر پرده بو جیدی
چاریب باشینی قاری
منزلی هر پرده وار هر جه نوری
نار قیس نالیه باشی
جه خوش هر پرده وار
اول دان ایستدی حق تعالی
یارانی قرز کوزار تا هو صیرات
قیلوب کوز کوز لره جیها و ظهور
شو نوردان زره جه افلاکه دو
ملایک لار تا موفلاک ایله فلک
شول نوردان زره جه کلز غه دو شدی

خصوصا کراوله بیر نغمه پرداز
یقین بیل کیم کرامات سخندور
معاذالله کو تر سم ال سخندن
عالمده نه زمین و آسمانی
نه قمری نیک نشتی نه صوت بلبل
نه بو ایدی بیر یکه خدا و ند
روزی اوزنور ایله اوزینه ظاهر
تجلی ایلدی انی اول نفس
کیم قبله هودم بر ظهور
جهر داشری یا ذره
کیم اوزینی انکا
که خلق تجلی
تجلی ایلدی
تا موز زهت اوندان تا بدی انوار
بیله کیم آب خراکه شعله دوشدی
دیکلر نغمه سبحان ذوالملک
که کلدی شو ربلبلر غه دوشدی

7

یوزین اول شمع نوریمه قیلدی روشن
یوزیندان قویاش چینده شدی پرتاب
یوزیندان یوزینی بیز تدی لیلی
شیرین آغزینی قندان چین قیلوب شام
مه کنعان چین و بیردی تجلی ها
و بیروب ترس یا اول چین نور آیین
او دونینک عشقیندین ایلیر زنده کامنی
هر اول کیم عاشق بیر مه لق دور
که گر حق اونه قیلیز دی تجلی ها
سنک آیینه اول آیینه آسو ها
اگر بلسنک هم آیینه حبیب دور ها
مزوسن اورنده وار میز بهانه
دیلیکی باغلان مظلوم نادن
شول ایکیدور عشقدان بیر اتیور الی
چه کونکلو مه جر شو بدور دفتر عشق
اوزینه چین که کوردی نور مطلق ها
عالمده هر نه وار دیلر خلایق ها ها

که بیر دار زینبی یاندیردی چه گلشن
قیلوب نیلوفر سیماری تاب
که مجنون کل یوزینه قیلدی میلی ها
که بیر و بیز یاندی و جانی و بیردی فرهاد
زلیخا اوندان اولدی خلقه رسوا
کیم اوندان شیخ صنعانی اولدی بیدین
نامو اجام ایله رواج ف نی
اول معشوقی کلدی عاشق خدا دور
اونه هیچ کیمسه هم قلمز دی بسیط
سنف پنهان اولدور شکاسی
دیمه آیینه هم اوردی جدا دورها
نامو بیرلرده وار هر راول یق نی
که بو قصه ده یوخدور هیچ پایان
اول کیم بو بادل قورتی زالی ها
کل ایتو رنیجه بر قصه عشق ها
جاقردی عالمه نینک انا الحق ها
اولوب هر بیرسی بیر زاده عاشق

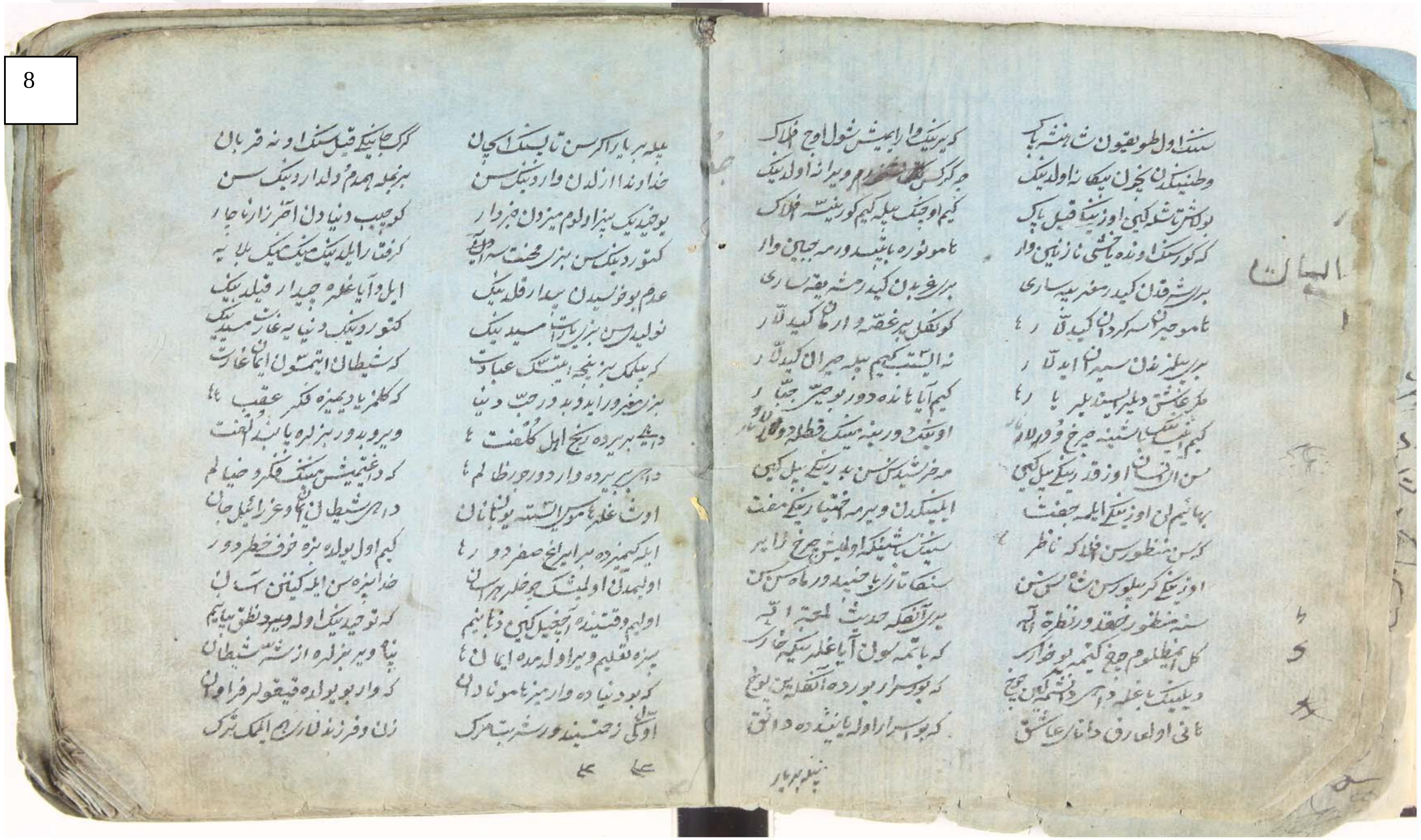
دفتر

برلسر عاشق

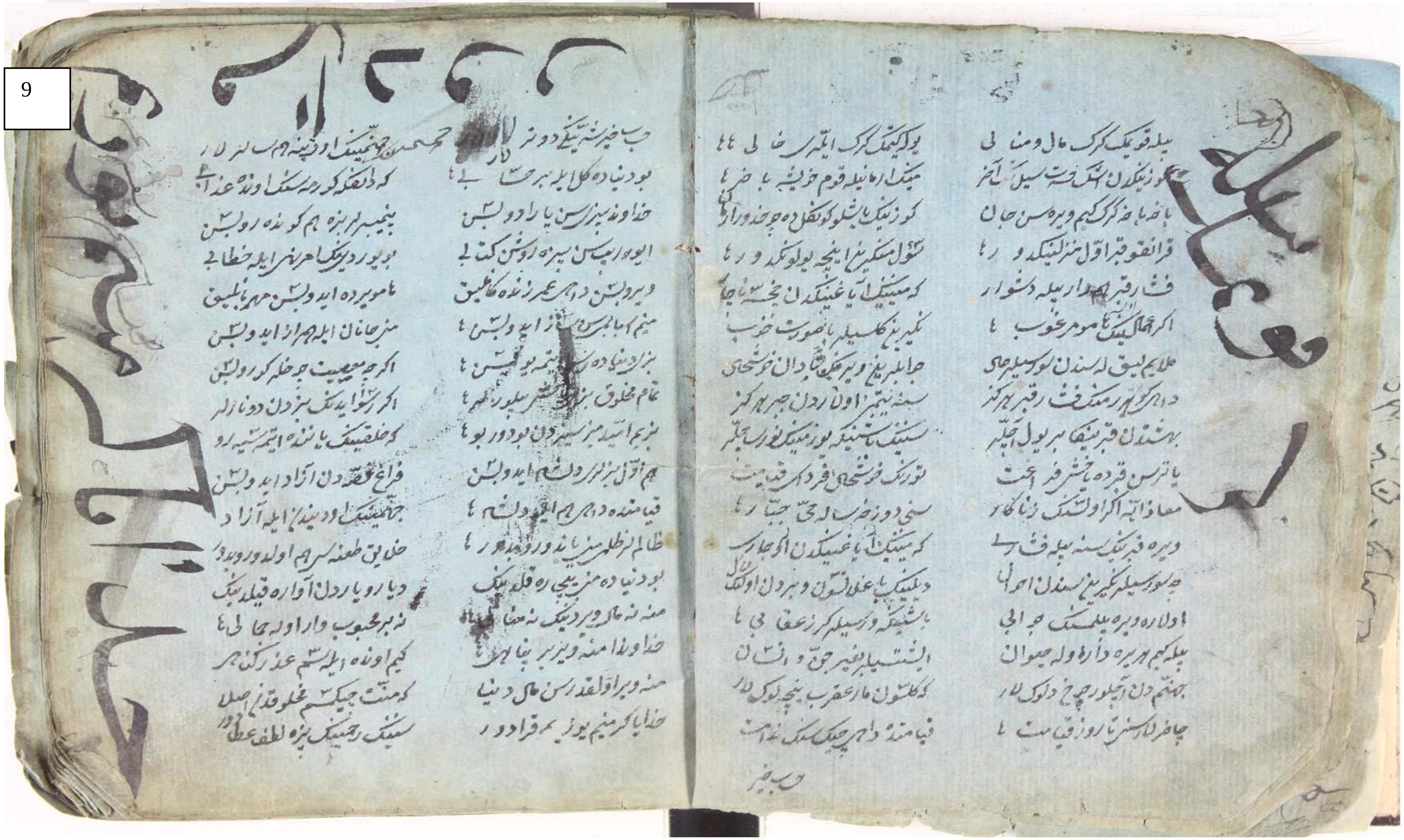
هر لیسی عاشق اولدی ملک و ماله ها
هر لیسی عاشق زریچ وز رحمت ها
هر لیسی عاشق ملا لق علم ها ها
هر لیسی عاشق اول حسن حقیقه ها
شونیل کیم عشق سیز هر کیمسه یوخدور
که بیلمزلر نه دور معشوق عاشق
قالودیلر بها ایم کی جراده ها
بحمد الله که تا اولدیم پیدا ر
عجب لر تکلودور عشق خدا او نه
هیچ غافل لر که کیندیلر جهاندان
اولاردان قالمدی نام و نشانی
اگر بو جام دان ایچمز دی مجنون
عالمده وار هر رقت شکر فراونی
اولار نینک آدینی هیچ کیمسه بیلمز
کردیلر کر عشقه کیمدی صادق
اگر کیم ایکسنک یوز دیلر بالبق
کونکلنی جانه بو دیر مجازه

هر بیسی عاشق کلدور و لاله ها ها
هر لیسی عاشق کیب جماعت
هر لیسی عاشق زنا دلقه حلم ها
که بیته حق تعالی تک رفیقه ها
انا الفکه مین دنیاده یوخدور
نه دور اول معنی سیکا ذوب صادق
خدا عشقینی بیلمزلر آزاده ها
خدانینک عشقینه اولدوم گرفتار
که بو عالمده یوقدور او نه مانند
که هیچ بیلمدیلر عشق واردنا نده
نه وار خلقینینک ایچینده داستانی
او نینک آدینی دو تر هر دیکر دون
نامو سیله طاوس خرامان
اولار نینک یوزینه نظرده سالمز
دیرلر بلبل و بیر وانه عاشق
که عشق سیز نامه سنک عمرانا لبیق
اوت غلر تک و دروس میل غازه

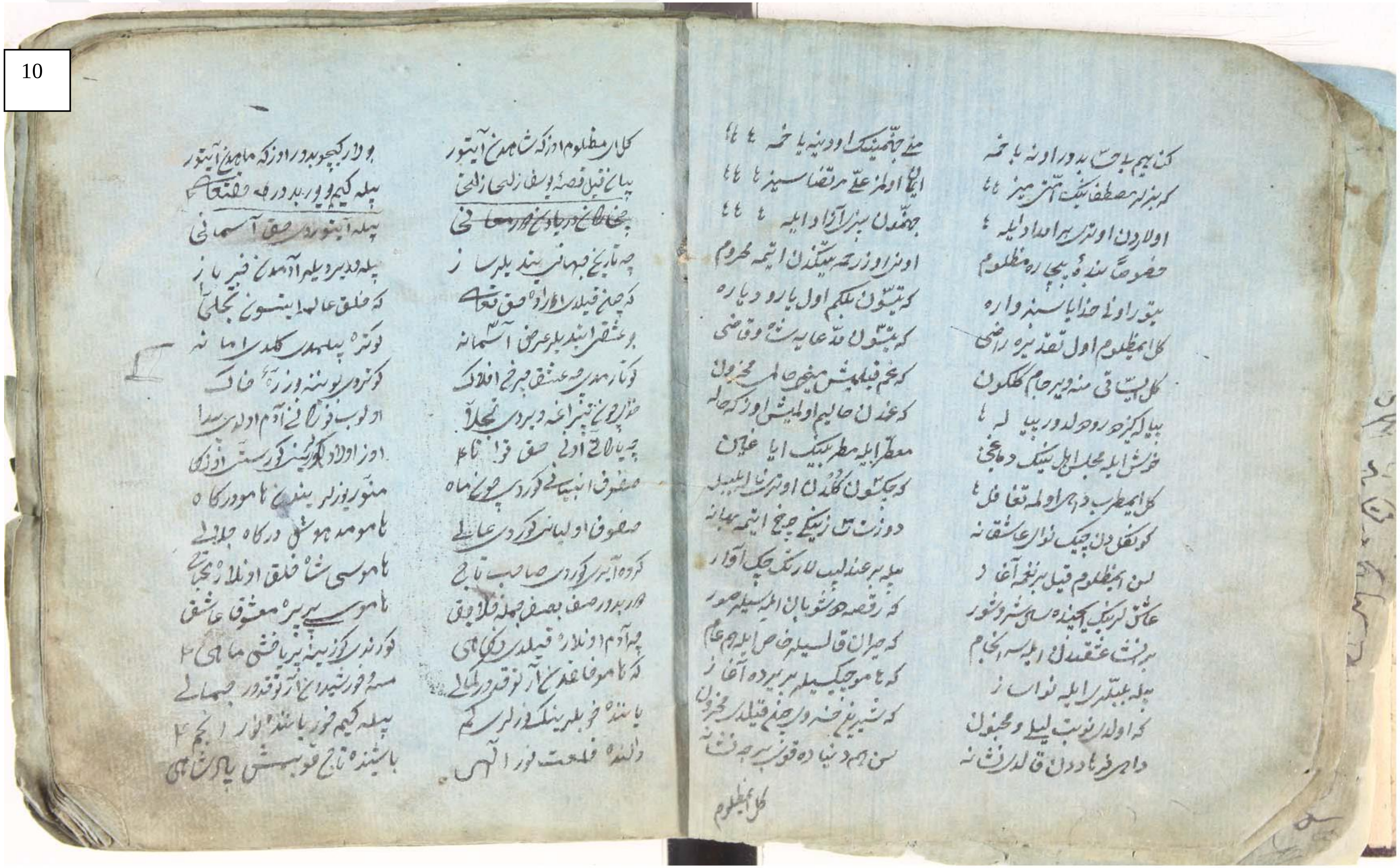
8

9

10

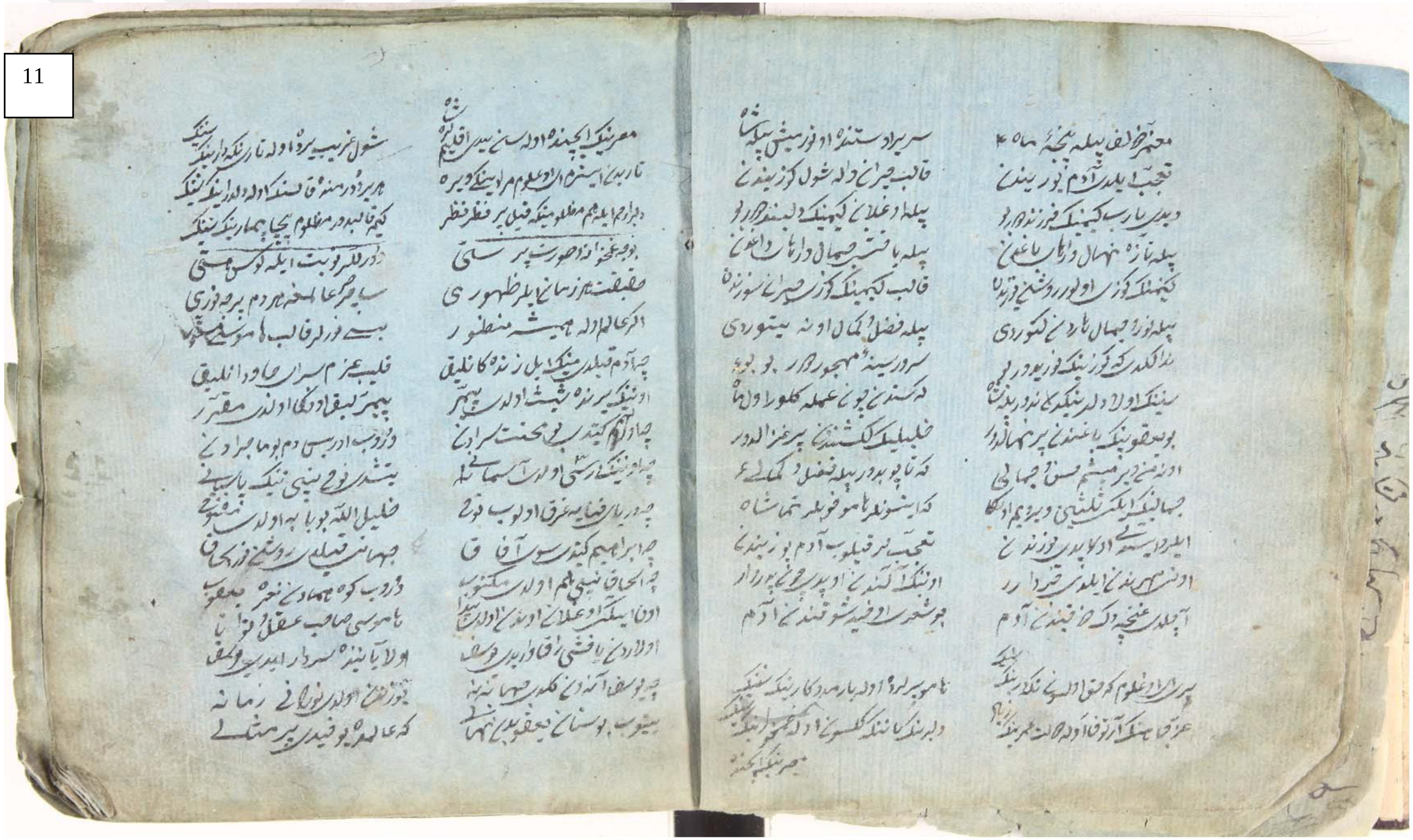
کن بیم بیاج بدور اوله یا خمه
که بزلر مصطفانینک آتی بیز ها ها
اولادن اوتری بیر امداد ایله ها
حضور حق بنده بیچاره مظلوم
بیتو راونی خدایا سینه واره
کل ایمظلوم اول تقدیره راضی
کل ایتی قی منه و بیر جام کلکون
بیا اکرچه روحلدور بیا له ها
خوش ایله مجلس اهل نینک دماغی
کل ایمطرب دهر اوله تغافل ها
کونکلدن چیک نوای عاشقانه
لسن ایمظلوم قیل بر نغمه آغاز
عاشقلرینک یحینده سای شور و شور
بهشت عقدن ایلسه انجام
بیله بیلبلر ایله نواساز
که اولار نوبت لیلی و مجنول
دایر فرهاددن قالدی نشانه

میی جمشیدنینک اودینه یا خمه ها ها
ایکی اولمز علی مرتضا سیز ها ها
جهندن بیز آزاد ایله ها ها ها
اوتر اوز رحمه بیتکندن ایتمه محروم
که تیتوون بلکم اول یار و دیاره
که بیتوون قد عایه نیچ و قاضی
که بحم قیلمیش میخوجام محزون
که غمدن حالیم اولمیش اوزکه حاله
معطر ایله مطربینک ایا غیدن
که چیکتوون کلدن اوتری ایلبلبله
دوزن تی زینیکه چرخ ایتمه بهانه
بیله بر عندلیب لار تنک چک آواز
که رقصه دوشوبان ایلسیلر صدور
که حیران قالسیلر خاص ایله هم عام
که تا موجیکسیلر بر پرده آغاز
که شیرین خسرودن جنم قیلدی محزون
لسن همه دنیاده قوپ بیرجه نشانه
کل ایمظلوم

کل ای مظلوم اوزکه شاهدن آیتور
بیان قیل قصه یوسف زلیخا زلیخا
~~چنان اتخ دریادن دور معانی~~
چه تاریخ جهانی بیند بیلر ساز
که چون قیلدی اراده حق تعالی
بو عشقی ایتدیلر عرض آسمانه
کوتارمدی چه عشق چرخ افلاک
خوازروی تیزاغه دیردی تجلا
چه بالاتی اونی حق تعالی
صفوف انبیانی کوردی چون ماه
صفوف اولیانی کوردی عالی
کروه آیری کوردی صاحب تاج
وار بدور صف بصف جمله خلایق
چه آدم اونلار قیلدی نکاهی
که تا موفا غدنی آرتوقدور ملالی
یاشنده خوبلرینک فرلری کم
دالنده قلعت نور الهی

بودار کیچو بدور اوزکه ماهدن آیتور
بیله کیم بو ور بدور در فه ختنعا
پیله آینور دور حق آسمانی
بیله وید بیر دیله آدمدن قیر باز
که خلق عالم ایشیون تجلی
توکتره پیلمدی کلدی اماننه
کونکلدی بوینه وزره خاک
اولوب فرزانی آدم اولدی پیدا
اوز اولاد کورینر کورستی اوزی
منور یوزلر بیندن نامور کاه
نامومد هوشقی درکاه جلالی
ناموسی شاه خلق اونلار تجلی
ناموس بیر پیره معشوق عاشق
کوز ندی کوزینه بیر یاخشی ماهی ۲
مسته خورشیدانی آرتوقدور جمالی
بیله کیم خوب یاشنده نور انجم ۲
باشنده تاج خوب بهشتی پادشاهی

11

چیقاریب باشنی بور جدن چیه طولدوز — ادوب روشن کیجه نیجه که گوندوز
چیچکلر حرسیا به اولمادی تا باغ — ادوب خوشحالی ادندی پیر کنعانی
خدایه شکر بر قیلدی قدرا دان — دو شعری ادخوش ای خندان

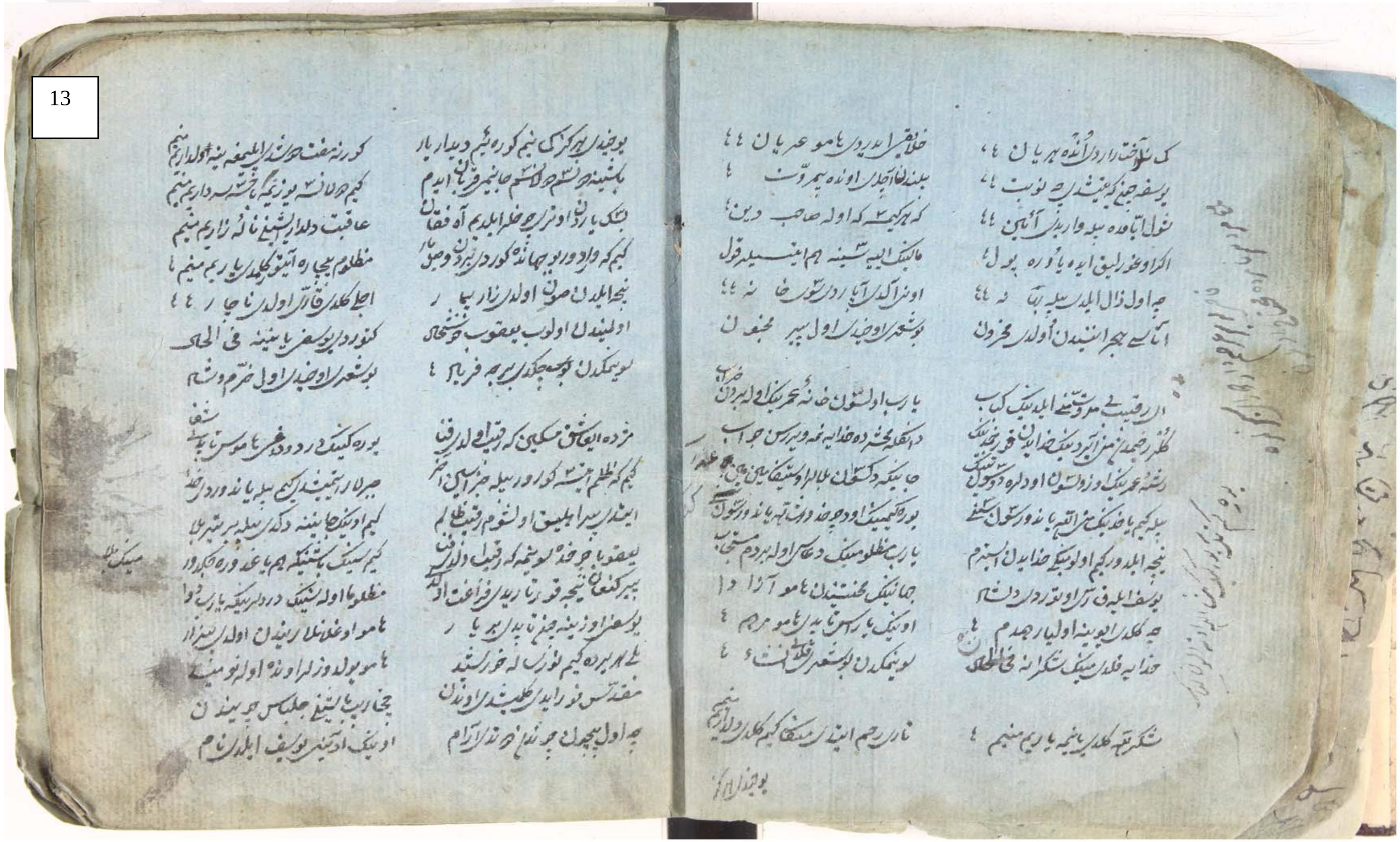
شکر لله که تاری مسکن دیر دیبر جه شاه — که قدری سرو قد ایما نو در نوری گل نگم جو ماه
مین اولدم تا بشور دم تا ربه تا یافته اوغلان — سا غلیه اوزنی بلا ایلردی ادله بهشت پناه
تو جبیقلی چافور الیمی جگر قربان یاریم اوله — یا هو بیر دادله هم جهنیم اول نور حصار
مظلوم تی کلیه بنیکر داونی دیتیمه محرم — ادر نکا هم بیر جه دفتر قیلیگاه ادوسه جاهی پناه
آناسی سا قیلدی تا دیکن باشی — ادنیک سود ندی ایلدی معاشی
چه آیر دن و سوددی اولدی بیمار — آناسی اولدی یوسف قالدی تمار
چه یعقوب یوسفی گوردی اولوب زار — دیر دوب باغین سینه قالدی اوله لار
دیر ور دی بیت نیجه که فرزند — بلبل کیم دیله گلدر اول شیر اوقند
اونیک سرو قدی رفتار گلدی — طوطی شکر بیر دیکر دیلی گفتار گلوی
عمه سی گونکلی اولدی اونه مفتون — کیم عشقیندن بیله بیبل اولدی مجنون
یا تو ور دی اوزی یاننده چو جانی — اولا ردی یاننده منیک قطله قربانی
بیله اولدی که گور مز ایدی بیر دم — فراغیندن بجز دیجانی ز دم
آناسی هم اونه اولدی هوا خواه — که یاننده اوله دایم بیله ماه

که بیر دم

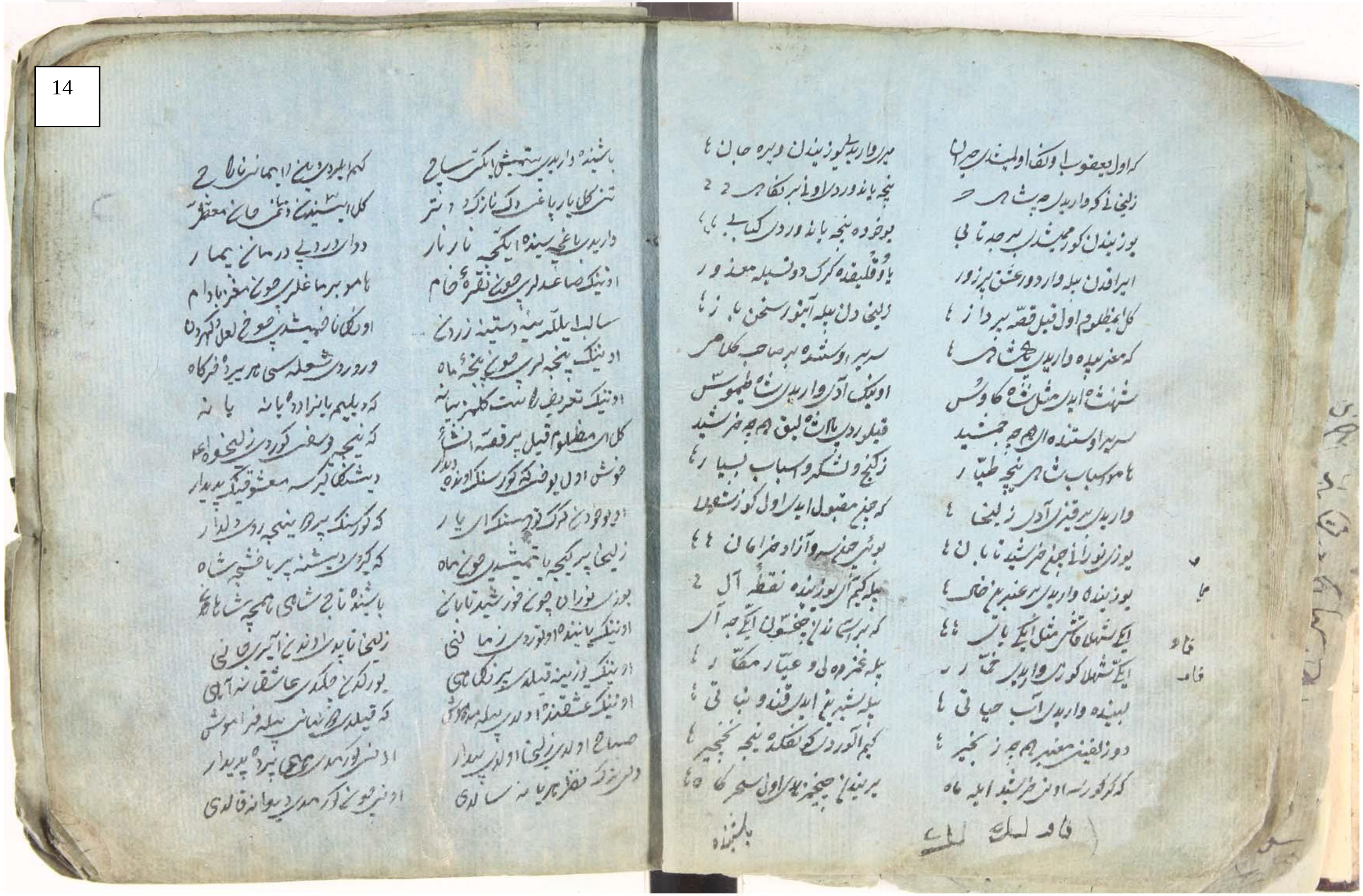
که هر دم گورسیدی آغلار ایدی ها — که هر دم گل یوزینی ایستر یدی
بیله ایستر دی اول شمع دل افروز ها — گوزین یاننده اوله کیجه گوندوز
یا جیبینه دیدر اولمه رقیبیم ها — یا نیمه گوندر اول ماه طبیبیم ها
که یوخدر طاقت دیدار یوسف — خلاصیم یوق هجر یوسف ها
دیدی که یا خش دور ظاهر ده اول بیر — ولی یاننده قیلدی بیر چه تدبیر
که حیله ایله یعقوبدن آله باز ها — اوسیکلی عشق بازلیق ایده آغاز
ایلنده واریدی بیر کمر بند ها — کیم اسحق ایوردی شیء دین خداوند
بیلینه باغلادی سیلخ پنهانی ها — ایوردی یوسفه اول لحظه [illegible]
یا شوران باغلادی اول ذال مکار — بیله کیم اولمدی یوسف خبردار ها
آنا سینه ایوردی سیلی باغلو ها — بوشعر اوخیدی اول سینه داغلو ها

بیمروت طالی دلدار یمسن [illegible] — گلیدی رحیک مشفق سردار یمسن
جا نیمی جاندن آییرگدی تا ریدی [illegible] — اول یوزلری گل [illegible]
بو غریب بیر داونیکه صرم و خوشحال ایدیم — اول ابر رخ [illegible]
اودلره [illegible] — هر هم جا گوزلری خار یمسن
طال دیلد رحی [illegible] — مظلوم بیچاره ام سردار یمسن
چه یوسف کتیدی [illegible] — که دیر بیلما غمیم ایتمش داد بیداد

13

14

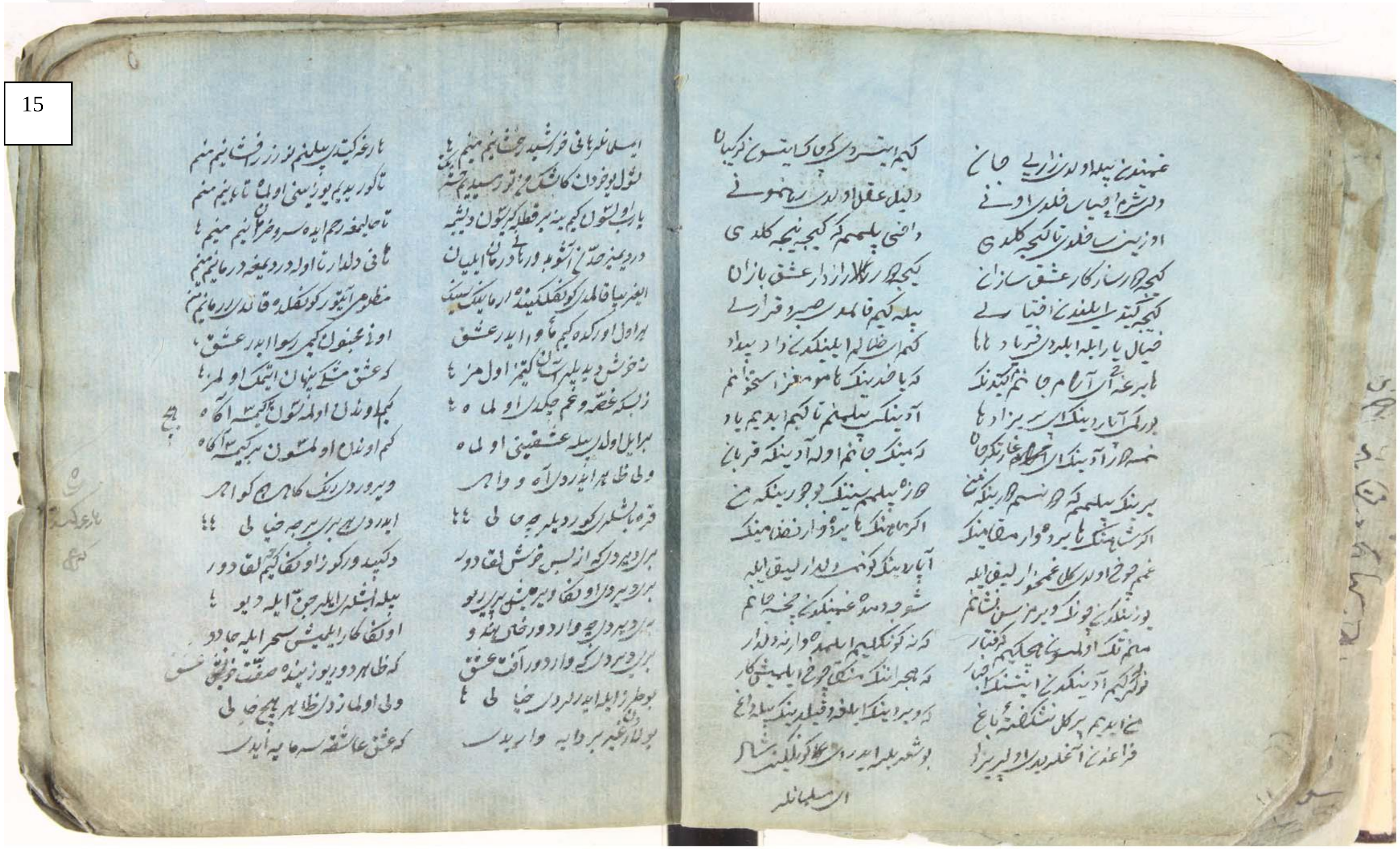
که اول یعقوب اولکه اولمیشدی حیران
زلیخانی که واریدی حیرتی هم
یوزیندان کورمیشدی بیر جهتان بی
ایرافدان بیله وار دور عشق پر زور
کل ای مظلوم اول قبل قصه پرداز
که معنیده واریدی حشمتی هم
شهنشه ایدی مثل شاه کاوس
سریر اوستنده الرهم چه جمشید
تامو سبابت هم نیچه طیار
واریدی بیر قیزی آدی زلیخا
یوزی نورانی چون خورشید تابان
یوزینده واریدی بیر عنبرین خال
ایکی شهلا قاشی مثل ایکی یات
ایکی شهلا کوزی واریدی خونخوار
لبینده واریدی آب حیاتی
دو زلفینی معنبر همچه زنجیر
که کر کورسه اونی خورشید ایله ماه
قاله لیک

میره وار ایدی یوزیندان دیده حیران
نیچه یاندوردی اونی بیر نکاهی
بو خوده نیچه یاندوردی کبابی
یاو قلیفده کرک دو قسیله معنور
زلیخا دل بیله آبنوز سخن باز
سریر اوستنده بیر صاحب کلاهی
اوینک آدی واریدی شاه طیموس
قیلوردی یارات لبق همچه خورشید
زکنج و لشکر و اسباب بیسیار
که جنجی مضبول ایدی اول کوز شهلا
بوئی جون سرو آزاده خرامان
بیله کیم آی یوزینده نقطه آل
که بیر ایسی ندای چخنوی ایکی جه آل
بیله غمزه لی و عیار مکار
بیله شیرین ایدی قند و نباتی
کیم آلوردی کونکلده نیچه نخجیر
بیر ایندی چیقار ایدی اول سحر کار
بالشینده

باشینده واریدی ستمیش ایکی ساج
تنی کل یار یا غبی دک نازک و نتر
واریدی یاغچه سینده ایکیجه نار نار
اوینک ساعدلری جونی نقره خام
سالیب ایلکلریته دستینه زرده
اوینک پنجه لری جونی پنجه ماه
اوینک تعریفی تا نیت کلمز بیانه
کل ای مظلوم قیل بیر قصه انشا
خوش اول یوسفکه کورسنکا اوندا دیدار
اوبو خودی فرک تو دیسنکا ای یار
زلیخا بیر کیجه یاتمیشدی جون ماه
یوزی نوران چون خورشید تابان
اوینک یاتینده اولتوردی زمانی
اوینک یوزینه قیلدی بیر نکاهی
اوینک عشقنده اولدی بیله مدهوشی
صباح اولدی زلیخا اولدی بیدار
دلی نیزه که مفتر بیار یا نه سالدی

کیم ایلردی بیر ایمان تاراج
کل ایشیتینک دشمن جان معظم
دوای دردی یوق درمانی بیمار
تامو بیر ماغلدی جون مغز بادام
اوینک ناخیشدری جون لعل کهردن
ورو ردی شعله سی هر یرده خرکاه
که و بیلیم یا نیر ادده یانه یانه
که نیچه وسفی کوردی زلیخا اوشه
دیشنکا کیرسه معشوقینک دیدار
که کورسنک بیرده نیچه روی دلدار
که کوردی دیسنه بیر یا فشچه شاه
باشینده تاج شاهی همچه شاهانه
زلیخا تابوردی دیندی آییری جانی
یورکدی جکدی عاشقانه آهی
که قیلدی اول نیازی بیله فراموشی
اونی کورمدی هیچ بیرده بیدار
اونی جون کورمدی دیوانه قالدی

15

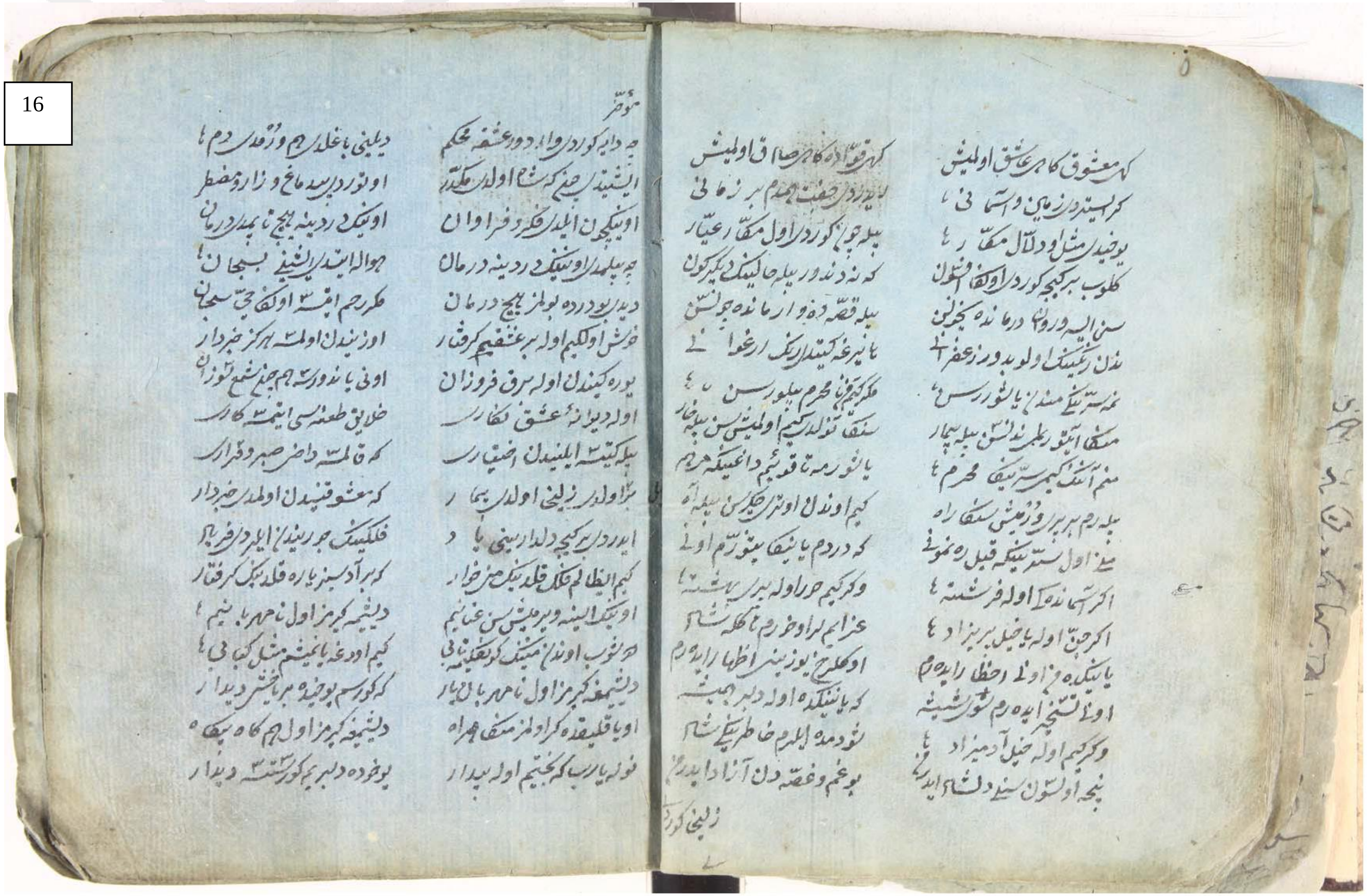
غمندن نیله اولدی زار بو جان
دل شرم ایله پاس قلدی او سنی
او زینب ساخلدی تا کیجه کلدی
کیجه هر ساز کار عشق سازان
کیجه کیدر ایلیندن اختیاری سی
خیال یار ایله ایلردی فریاد ناها
نا بر غه آی آرام جانم کیتدی نک
دور ایلمک آناردینکدای سیز زاد ها
همسر آر آدینکدای اصلاغ غار تکر جان
بر بنک بیلمیم که هر نسیم آر بنکه منی
اگر شاهنک نا بردو وار مقامنک
غمیم چوخ اولدی کل غمخوار لیق ایله
بو زینلدی چونک و بر مزسن نشانم
منم تک اولمسون هیچ کیم گرفتار
نولکه کیم آدینکدن اینشنک اخبار
منی ایدیم بر کل نشکفته باغ
فراغدن آغلدیدی او لیر بیزاد

کیم ایتسردی کوچک ایتسون گریبان
دلیل عقل اولدی ره‌نمونی
واخنی بیلمیم که کیجه نیجه کلدی
کیجه هر رنکلار زار عشق بازان
بیله کیم قالمدی صبر و قراری
کیم ای ظالم ایلینکدین داد بیداد
که یا خدنکنک تا مو مغز استخوانم
آدینکنی بیلمیم تا کیم ایدیم یاد
که منک جانیم اوله آدینکه قربان
هر ز بیلمیم سینک نوجوری‌نکه من
اگر شاهنک نا بردو وار دفتر امینک
آپاردینک کونکلم دلدار لیق ایله
شو جه دمده غمنکدین نیجه جانم
که نه کونکلیم ایلمه‌دی وارنه دلدار
که هجرانینک منکا چرخ ایلمیشی کار
که و بر دینکا ایلغه و قیلدینک بیله داغ
بو شعر بله ایدر دی هلاکو بلیک شکار
ای مسلمانلر

ایسلی غم هانی خورشید رخسار منیم
نئول بو خردان کاش ک بو تور رسیدیم حسنه
یارب او استول کیم بنه بر قطره کیریسون دیشه
دردیمیز حدی آشوبه وریانی درمانی ایلیان
الغرض یا قالمدی کونکلکینده ار مایینک سینک
بر اول اورکده کیم تا و واید رعشق
نه خوش دیده‌لیلر آستان کیتمز اولمز نا
زبسکه غصه و غم چکدی اولماه نا
بر ایل اولدی بیله عشقینی اولماه
ولی خط بر ایلدی ردای آه و واه
قره باشلری کوردیلر چه حالی نا نا
بر دیبردی که از بس خورش لق دوره
بر دیبردی او لقا و یر عشقی بر پریو
بر دیبردی چه وار دور خالی بیله و
بر دیبردی که وار دور آفت عشق
بو طرز ایله ایدرلردی خیالی نا
بو لالار غیر بردایه وار بدی

نا رغه کیتدی بیلنم نه ز رفتارنم منم
تا کوربیدیم یوزینی اولیم تا بانیم منم
تا حالیمغه رحم ایده سرو خرامانیم منیم نا
تا فی دلدار نا اوله دردیمغه درمانیم منیم
مظلومی آیتور کونکلده قالدی ارمانیم منم
اونی مجنون کیمی رسوا ایدر عشق
که عشق مشکی پنهان ایتمک اولمز نا
کیم اونداع اولمه نئول کیمسه اکاه
کیم اوندام اولمسون هر کیمسه آکاه
و یر وردی رنک کاهی هیچ کواه
ایدر دی هر بری بر جه خیالی نانا
دلکید ورکوزا و لقا کیم لق دور
بیله ابشلری ایلر جوق ایله دیو نا
او لقا کار ایلمیش سحر ایله جادو
که خط هر دو ریوز ینده صفت خوبلق عشق
ولی اولماز دل ظاهر هیچ حالی
که عشق عاشقه سرمایه ایدی

16

17

مقدم

زلیخا کوردی چنین بومباراںی
دیمک اخیر کوررهدی نوایی
منیم یاریم آنه چاغ نا پدید ورر
نیچه بر هر عذان ویرسم انش نه
ولی عشق آدین دوترلر هردم
نه شیرینرا وله عشق تلخ کامی
ایر اغلیقده اوله کی تلخ کامی
اویمگی ده ردینه چنین نا یمدی درمان
دیدی بو خابلار رخاب خیالدور
هر اول آنشته که آدی بو قدر مشهور
بو شیطاندور اوزینی ایلار اظهار
زلیخی دیدی شیطان نه یاسه
معاذ الله فرشته اوله شیطان
ینه دیدی بو دیلر یکی پلاندور
دیدی بر کز که حور اولمز یلانچی
ینه دیدی که وارسن عقله کامل
دیدی اول سید ایلاده اختیارم

بیله دیل تو که اوت نه خوابی
دایه شینه بیله ویردی جوابی
بو کنجینک قفلنا پیدا کلیددور
که عشق ایله یوب هم آشنانه
منیم مرغیمدان اول اوهم اولوب کم
یا نیده کرا اول یار ریشک آدنا می
شیرینزا وکه هر کر بیلمسه نا جانی
اولکا قلدی نصیحت بر فراوان
آدینی چنین که بیلمز سن مجالی دور
اوزینگ آخت رها قیدور امر مغرور
که خلق ایلسون مجنون بیمار
که کورستسون بیله شکل دلاسه
ملکدور هر کز اولمز بیله انسان
یالانچی ناق ویو نه کی زور دور
قویاشنک یوزی نور اولمز یلانچی
یوره کیندن چخار نو جکر با طول
که قالمدی وردی صبر و قرار

چو دایه کوردی

کیچه چنین یار اولدی پایندار اولمه
یوزینی چونکه کوردی اول پریزاد
قسم اولکا که سینی یار دوبدور
کیم آدینکی مفکلا ایله اظهار
دیدی رسول الله ایله کونکلینک اولور شام
دیجه کیمن کیم عمینکدان مرا فراغم
منیم اولدیم سینینک یوزینکه عاشق
کیم ایره دکمسنک بی یار اوتدور سینک
بیله و بیر دیر مینه سن غنچه کبی سن
اشارت هر یارینی تشیندور مینه سن
طلبینک بر نکتهن سن خلهٔ خللدان
نتونی دیدی و غایب اولدی اولمه
صبا اولدی و آچدی شیرکس وتر
اوینکن سو داشتر اولدی یوز برابر
باشنیدان کو چدی عقل اولدی مجنون
وردی کونکلسینه یا خاشی قیلوب چاک
بیله دیوانه اولدی اول پریزاد

که کیردی ریشینه بردان جانش
خطاب ایتدی اولکا که سرو آزاد
بیله تو رانه موندن کوزنده رودهدور
که تا حصلینکدان اولیم خبردار
بیله بیل واردور اصلیم آدمیزاد
که منهم سندان او تزر سینه داغم
کر کسن هم اولکه عشقیکده صادق
منیم عهدیمده سن نا چار اوتور سینک
منیم چنینی سن خلقینک رسول مونجه لیکین سن
شکر طوطی طیبه یدور مینه سن
که یل آیا رمه سون سن خزه حللدان
زلیخی اوزدان او تری حکدی برآه
اونی کوره دان چرخ اولدی چکدر
یا خاشینی ایلدی چاک اول صنمبر
اوینک احوال چرخ اولدی دیکرکون
سوردی یا شینه تیراغ ایله خاک
که هر کز کلمز ایدی اوزینه یاد

ابو بندان چیان چغردل یوح عریان
چه اولمه عشقیندان دیوانه اولدی
دوشه‌دی رقصه و ایلردی فریاد

باش او دلبر که کلمبدی مینگا دلدار ایدی
گلگز خیم یوزی بیله نه آیدی هیچ چه ماه
اولما هیچ یار شنیده وار ایدی بهشت — کلاه
کر ایلمیدی مجنو بد وردلبریم آقا جو چشم
گیمکه وار دور بو جا نده ناز ایلدار معشو — قیغه
آنا تر اولدی جنغ اوندان خبردار
اوننگ هیچ ویر مدی فایده درمان
طبیبلر زنا بیمدی هیچ اوننگ چاره
بنا قویدیلر اوننگ بند زنجیر
قایر دیلر اوینگ جنغ بند زرین
چه یاغلادیلر اوینگ جگری فریاد
که قبیله‌سینگ منی مجنوننگ پابند
کوک دلداریمه ورسیلر زنجیر

دلبرلرنگ کیزاردی سیله بریان
تیز عقلدان بیک نه اولدی
اوخوردی سیله شعر اول پریزاد

یانیمه اوتو رمشیدی دردیمه غمخوار ایدی
لبلری لعل بدخشان کوزلری خمار ایدی
رنگ روئی قیر مزو جینگی گلنار ایدی
ای خوش اول کونلر که دلداریم منیمله یار ایدی
مظلوما آیتور منینگ هم برلیگی ریم وار ایدی
اوننگ قلدی دوا درمان بسیار
اوینگ کوکلیندا قالدی داغ ارمان
که بر فکر ایتیسیلر اول دلفگار
که یاغلاسیلر اوتی بنجه زنجیر
آیا غلاریبه وردیلر جه بیر وین
کیم ایطلم فلکدان داد بیداد
بیله محبوس قبیله سینگ جنینی وقند
که فی جنونی داخی جنغ بام ایتیسیلر

که تا یوز بینه

که تا یوز بینه قیلسون پر زغماره
جگردین بیله آه عاشقانه
زبسکیم آغلدی اول زار مدهوش
او زینه چونکه کلدی جگری آواز
گهی آغلدی گاهی کلدی دسی
گهی قصه‌لر شرح ایتدی مجنون
دلی لیلیدی ایدردی نغمه دمساز

شکر الله که منی اولدیم بینه دیوانه
زاهد امن دلسیل اوزینگی قیل عاقل
گر دلیم من دوریم طعنه کمای عاقلنه منی
پر نظر قیلدیم دیبای جمالینگ اولدیم
مظلومیم بوخنی منیم غیر خدا بیمدین امید
الا ای عشق سن از رات عاقبت
گهی عاقللری دیوانه قیلسنگ
گهی منصوردار جلکدرورسن یا
گهی زاهدلری سر مست ایدرسن

منیم اردیمه قیلسون پر چیاره
که شعله سن کیدردی آسمانه
یخلدی او تیلر اولدی بیهوش
ایدردی هر زمان پر نغمه آغاز
گهی دیر بلبان کاهی اورلادی
گهی گریان اولوردی بیچ جیحون
اوخوردی بیله شعر آدیار تینی باز

کیم اوز همدمی اولوبیم داغ منی بیگانه
گر سوزینگی ارکل اهمدی کیدیلیم دیوانه
کیم اولوبیم داخی دلداریم ایله پروانه
یانوری جانیم بیله کیم او شمع یانیر پروانه
اوله یارب که منم ایشیم اوله بیریانه
نه کاهی کعبه‌سن کاهی فراباسن
گهی مجنونلری فرزانه قیلسنگ
گهی مظلومی نازه یا ندورورسن
بلای عشق ایله پا بسته ایدرسن

ناصد ولم
نامه زغام که
در سینه هزار
سیصد سینی

19

کهی سوا بورسن شیخ صنعان
کهی جون اودسن کاهی چه درمان
کهی قیون ازهرسن کاهی قند شکر
نامور دوره هم یاخشی دوا سن
زلیخا پرکیچه بی صبر و آرام
کل ایمدی حالمی کور نیچه زارم
سننگ هجرینکدین اولمیشم جگر خون
اولوبم خلق ایچنده بیله رسوا
چه آدینکی مکان آبنور سا یاشنگا
که بیلسم پرینکی کالسیم یانینکا
بیله ایلدوری سینکه نی شکایت
که قیلدی بو خفته وقت سحرگاه
یوزی خورشید کبی واربوری روشن
بوزنی چون کورگوز اول پری وش
اوزینی دیدی کیمسا عادت جه جانان
قسم شول تاریم کیم واردی حاضر
که بیلسم یار [illegible] رجا و مقامینک

کهی شیدا بودرسن پیر کنعان
کهی چینیده وصل سن کاهی چه هجران
کهی قوشچی ال سن کاهی بیکدر
نامو بیمارلرنی یاخشی شفا سن
بیله دیبردی که ای یار دل آرام
که زنجیر ینگ ایچنده بی قرارم
دلی دیوانه ام من هیچ مجنون
که بیلکی کیبه یوز جمعه باخبر اصلا
منی بیرینکده نی ایتماکیل پرده آگاه
آیا عشقینکدین اوهیم دونیم یاشینکا
قیلور دوری جهی زاریندین حکایت
کوروب کیم حاضر اولدی سینه اویلا
اونینک محنت بر اسی اولدی گلشن
اونینک احوالی چوخ اولدی مشوش
که حاضیم یاشینکا مینک قطله قربان
کیم آبینکنی منکا کل ایله ظاهر
نا بروشا سن دارا حضر امینک

دیدی مونینگکه

دیدی مونینکلکه کیرالتینینک تمام دور
بیله دیدی کوزیندان اولدی پنهان
کوریب اوزینی کیم هوشیار اولوبدور
زلیخا اوزینی کوردی چه هوشیار

شکر لله که من امیدی خبردار اولدیم
گرچه من یاردین اونگا اولیشدیم دیوانه
اهل عالمینی چه کوردیم ناموس اهل ریا
کیم که وار دور بو جهانه طلب ایلر وصل یار
چه دایه کوردی کیم اولوبدی هوشیار
که مژده ویرکه قیزینک عاقل اولمیش
آتا شیرجان الشیده اولدی خوشحال
ویروردی تحفه اولقدر زر
بیرینده توردی کیندی نج عادل
خدایه شکرلر قیلدی فراوان
زلیخا دایه سینی کوندردی شه
که کرامات [illegible] اولیم یاخشی عاقل

عزیزیم مصر و م مصرم مقامدور
بو حیدان دوردیم اوله زار حیرانه
دیلیلقدین داغی سیزار اولوبدور
سویکمدان بو شعری ایتدی اظهار

دلبریم آدینی بیلدیم داغی هوشیار اولدیم
شکر بوزر شکر که اینده ینه بیدار اولدوم
بو ریانی رفقادان داغی سیزار اولدوم
مظلوم دیر غم و عشقینکا طلبکار اولدوم
کیدوب شاهنشاهی قیلدی خبردار
کلوبدور اوزینه و کامل اولمیش
تصدق قیلا رنجا ردی چوخ زر و مال
که بیچاره لر اولدیلر توانگر
قیزینی کوردی کیم اولمیشدی عاقل
بیله شیرو داوتوردی شاه دوران
که کیبت عرض ایله کل اول یادرث
منزویر سوان عزیزه نج عادل

وکر بو تخته اوزیمه اولادور من
کیده بیان دایه عرض ایلادی شه
قیزینک عشوه فیده وار مصرنینک عزیزیدی
اونینک حالیندان اولدی ایندی آگاه
ایشتیدی چو که شه بو ماجرانی
عزیز مصر تک وارمیدی غلامیم
مینیم قیزیمه وار شهزاده لایق
دیدی کر او بیرمیه سینی اونه ایش
زلیخی دور عزیز مصره عاشق
دکیلدور یا دنی حالیندان آگاه
ندان بو کیمی یاندور شه بخم و عشق
اونینک دردینه قیلمز هیچ چاره
شهنشه اوندان اولدی خوش فکر
دیدی دایه که یازدور بیر غریبچه
دیدی کیم تخت یازدور دن نامه
بیتیتدی یک شه مصره اولدم ایلچی
کیم اقبا کیف یو خود اول اولادی بیدار

باوت وتیرم او بیمت یاندور رحمها
کر قیزینک چوخه ونشوه دور آه واه
بله ایستر اونکا ایتیکل کیزیکها
اونی ویرکل عزیزه مصره ایش
دیدی تخته ایدیم بیله بلانی یا ها
نه لایق اونکا بو صحبت جالیم
عزیز کیمدورکه اونه اوله لایق
اوزینی اولدور ور واتها یا اتها
وکر بو تخته عزیز اونکا نه لایق
کیم عشقیندان اولوب بنجه بر کاه
کرک یانیده کوندارتوان غم عشق
یماندان غیر کیمه یتو شته پاره
اونینک ایشتیده فاذدی نزار مضطر
ایوار کیمن تاکه ویرسیلر عزیزه
آباردیلر اوذی اول نیک نامه
عزیزه کیم عاقل سوبنجی ها
شهر مغرب بشنکا اولمیش طلبکار
اوبیکی بریا خش

اونینک بیر بافشی قیزی وار زلیخاه
ویروب اولنا همه نی عزیز نغا الحال
سوینچی ویردی اونکا منینک توهمان زر
ویدی چون شه منی ییرونی کوکرتدی
بو بنده نی بیله قیلمیش سرافراز
سن ای ایلچی آپار شاهه پیامم
ولیکن شه مصره وار قرار یم
اگر بیرچه ساعت آیریلسم اوندن
ایلیمه کرا ولیدی اخنیا ریم
شه آبتور منی معذور بیلسون
فامتا بو رردمی چوخه زرد ویبای
اونکا دیدی کیم احتیاجی بو دور
شاهینک مطلوبی یدور شینیک قبولینک
که تا ویرسه شکا اول نازنینی
شاهینک جوابینی یازه جاردی دردم
مصردن چون بیتیشدی قاصد یار
کتوردی مصردن بافشی پیاملار

باغیشلیدور سنکا ایمردانا
اوخودی اوندن اولدی شاه خوشحال
بیله لعل و جوارو یاقوت کو هر هر
کر قوپراغدن بیله بیرونی کوکتردی
بیر و ار جارکه افلاکه ایدیم ناز
که منی اونکا کمینه بیر غلام ها
که بو خدورا وزا ایلیمه اختیاریم
که کرک مینک جفا قرکورسم اوندن
کیده ردیم شاهه با خویشی تنباریم
منیم تقصیریمی منظور بیلسون
که کتور سیلر اول پرینی خوشحال
که سندن لشکر ا اسبابی چو خدور
که کتسه اونکا ایلچی و رسولینک
ایورسه قول لقغه اول مهر جبین
ایوردی ایلچینی خوشحال و خرم
کیدیب شاهنشه قیلدی خبردار
عزیزدن شاهه بیتوردی سلام ملار

21

اولوب خوشحال قوئیغی قیلدی آغاز / نوای جنک ایله ناله‌سازا
که معلوم کالبدور چوخ عزیزلار / ناموسی که خدا صاحب تمیزلار
لکنور دیلار اونک احتجاب بسیار / حلوینک تدارکین ناموطیبار
مغنی دار قیلوب هر سو نوا ساز / بیله معشوق عاشق تنک همآواز
بیله بو یوردی اول شاه زمانه / کیم ایتسیلار زلیخانی روانه
بزنیلر زلیخانی چه شاهاسا / عماریده اولتوردیلار چه ماهاسا
اونینک دیولرین ایندیلر بار / اونینک جهیزینی ضرور دار ضرودار
اونینکچون مینک دیوه اشتر کجاوه / اونینکچون مینک قول قیز نا خاده
ناموسی نازنینی عنبری فام / کنیزلار آغ رنک چون مغز بادام
زردار نورلری خرشید رخساره / حور کو مهری بو حدور تنا...
لمکانچه حور شمشیدر بیج تا به ها / چلکردی ناله صور ناو ربا به به
اد مجمع چاپوردی زنجی چینکلی / حور شوردی قصیده موبد رنکینی ها
بو طرز ایله ایوردی مصره ساری / چه یا خوش بیندیلر اول ره کذاری
ایوردیلار عزیزه بر سوار ره / کیم آیه قارشو جمعوبان چون ستاره
عزیز مصر اولوب اوندن خبردار / سربیدن قوردی بونی خورشید شیار
بو یوردی ایندیلار مصری صراحانی / شهر کونی صحند بلار ناموشتاباه
چه یا خوش بیندیلار اول کج کلاهانی / چادر دراز دیلا چون پادشاه
تا انتظمدکا خوشوب

ناموا طرادن درشوب ولتوردیلر جمع / بیله پروانه تک کیم کورسه یلر شمع ها
زلیخا اونده قیلدی اضطرابی / بیله کیم اودغه یاندور رشته کبابی
دیدی دایه سبینه که مهربان یار / عجایب قیل که کورسام یوزی دلبار
بیرنیدان توردی دایه بیله گستاخ / کیدیب چادیره ویردی برجه سوراخ
زلیخا اوندان ایندی چینی نکاهی / چکوب دغلو یورکدان برجه آهی
که واویلا که دیره کیم جلکدیم ها / بانشه یتمه بویان ایویم یخلدیم
دکیلدور بو که دیده کورمیشم من / اونینک چنی بیله اودغه دوتشمیشم من
نه ایدیم بر شونینکزه صحراده یالغوز / ایراقدان برجه سوکورندی کوندوز
یو کوردوم تنکه اوندان ایجتم آبی / که شوره زار ایمیش الحور الکنه ابی
نه ایدیم یکه زار و بیله بیچاره ها / یتیندوم یار کوردوم یار دکل یار
نه ایدیم بر غریب بی نوا ها / منکا توش کلدی نکه اژدهای
بیله ایستدی کیم قیتسون اولم / که بیهوش اولدی و یخیلدی ناکاه
چه هوشیار اولدی قیلدی ناله آغاز / بو شعرنی اوقیدی ویکه خطاب طناز

قرا
ایمسالنار کور یکی کور یکن یخشیم نیچه اولدی / بر خیالیه منی قیلدی دیوانه جدا
منی آلاتدی فلکین یار یمدا ایتدی بی نصیب / ایلدی بو کتدی منک بر دیو شکلی اژدها
بو دکل اول مهوشیم کیم وانسه کوردیم بور / پاره دی کلدی منکا توشس اولدی بر ظالم بلا

خلق آرسینده قاینه بلنم نه بیلیم
بار الها مظلوم بیچاره یه بر رحم قیل
یتیشدی غیبدن اونکا بر الهام
مینگکه مصر کیت امیدوار اول
داخی قورخه یتیشمز سنکا آفت
که مونینک کلیدور نرم چون موم
ایشیتدی غیبدن چون اول خوشحال
اوله بر کون که کلشون اونده یارم
بقاین بیلم کیم اونی کورم آخر ها
زلیخا بو امیده مصر کیتدی ها
کل ای مظلوم بر امداد ایله ها
نجار کیبی یوسف زندانده چاهدن
که چوخدندور زلیخا انتظار [illegible]
اونینک احوالی غایتده خرابدور
کل ای [illegible] منکا ویر جام کلنر
منکا بر رحم ایت دربانده [illegible]
که هجر ینکدن منیم حالیم خرابدور

کیده بیلم مصرعه ناقلورم اقربا ها
اوزینکا ریندی ده غیری ایتمز آشنا
کیم ایسی بیچاره قالمه قیل کیمن آرام
داخی غصه یمه وفا نغم سن اول
کلیدینکی قالور قفلینک سلامت
کلیدی مصر وار دور ایتدی معلوم
دیدی بیهره کیده رم فارغ البال ها
اونیقکه کیچه یاخشی روزکاریم ها
هر اول برده اوله تا بیرم آخر ها ها
وصاله یتمدی بیل هجره کیتدی
یوسفینک کلدی نکلی یاد ایله ها
زلیخا نجار کبی آه و وا ایدل
یوسفدن اونی چوخ چوخ بیقرار
بو مظلوم کیمی یوره کی کباب دور
که هجر اندی او کوبدور بورکیم دار
بو مظلوم حالینی دم بردم [illegible]
سنکینک دردینکدن یوره کیم کباب دور

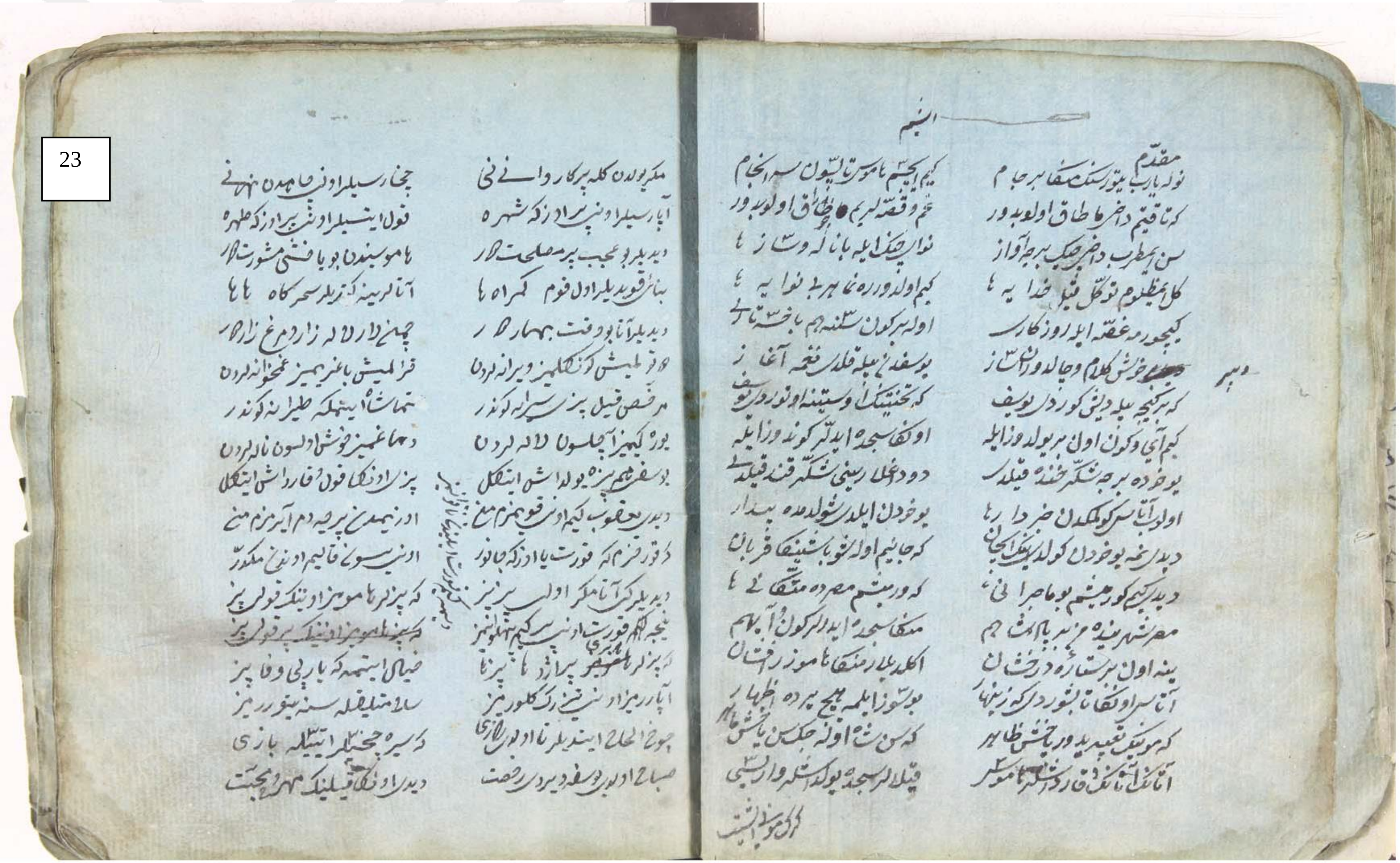
تولیه یار

موخر [illegible]

اگر کیمونی ایشیت مسیلر اخوان
اگر ایشیت سیلر مونی اول قوم دیب کر
شفارش ایتدیلر اولدم پیر کنعانی
قفا چونکی کلدی تدبیر دن نجیره
یوسف بر قاردشینه ایتدی اظهار
حسد آیاردیلر قاردشلر اوندن
دیدیلر اونی اکر کیت اولدوره لیم
بو چاق قالیدور اولمز بلانی
آتامیز اوندن واردور بیله شیدا
طمع قارکه اوغلی اوله [illegible]
نیچکه آی و کون بیل قوم قاردش
کلیشک بر مصلحت ایمدی قلالیم
آپاره لوم اونی صحراده یا القور
سالوب بر قبره اونی [illegible]
بیری دیدی کیم آخر حق کوا بدور
بو میز وارمیز آخر مسلمان
بیری دیدی که اونی تاشلمیز [illegible]

که سنکا ایتیسیلر جبر فراوان
سینی اولدور سیلر یا مو قضبناک
ایشیتکچ بیلدی تقدیر یزدان
ایدر یتیر قضا زنجیر پاره
اوکیندی اوز که لره ویردی اخبار
که بیزار اولدیلر بیله اشلر اوندن
ویا اونینک الحبیه یانه وارالیم
دینینک نیچه ایدک بیله بلانی
که بیزیم یوزیمیزه یا خوز اصلا
اونی امتیسیله سجده کوز ایله ما
الکشیلر اونکی بیل قوم بولکدش
اوله کیم آتا داغ اونی آلالیم
بیله کیم اولدوره لیک اوچه بولدور
اوله کیم بو بلا داغ قورتاره کیم
نیچه اولدوره لیم کیم بیکنا دور
کنه سیز طفل اولدور [illegible]
اگر هر غرض شر سیز [illegible]

23

النجم

مقدم
توله یارب بیتورسنك سقا بر جام
که تا قیلیم داغیها طاق اولوبدور
سن ایمطرب داخی چك بر جه آواز
کل ایمظلوم توکل قیل خدایه
کیچورمه غصه ایله روزکاری
خوش کلام وچالدور ساز
که بر کیجه بیله دیشی کوردی یوسف
کیم آیی وکون اول بر یولدوز ایله
یوخوده برجه شکر خنده قیلدی
اولوب آتاسی کوملکدن خبردار
دیدی نیجه یوخودان کولدیک ای جان
دیدی کیم کوردیم بو ماجرانی
مصر شهرینده مز بر پادشاه جم
بیله اول بر ستاره درخشان
آتاسی اوغلی تابتوردی که زنهار
که موسنی تعبیر ایدور بابشی ظاهر
آتالیغ آتی تانیق قادرلکدر تا موسکر

کیم ایچسم تا موس تاپیون سر انجام
غم وقصه لیریم طاق اولوبدور
نوای چنك ایله بابا له وساز ها
کیم اولدور ره نما هر بر نوایه
اوله بر کنعان سکننه هم باخته تا لی
یوسفدن بیله قلدی قصه آغاز
که تختینک اوستینه اونوردی یوسف
اونکا سجده ایدلر کوندوز ایله
دوداغلاری رینی شکر قند قیلدی
یوخودان ایلدی شول دمده بیدار
که جانیم اوله توبا شینکا قربان
که ورمتم مصرده منکا نه ها
منکا سجده ایدلر کون آی باهم
اکلدیلار منکا تا موز رفتان
بو سوزایلمه هیچ بر ده اظهار
که سوزیننه اوله جلکسن یاتیش ماهر
قیلالر سجده یولدا شکر وار سبی
کرکی موسوندان ایست

مکر یولدن کله بر کاروانی
آپار سیلر اونی بر ادزکه شهره
دیدیلر بو عجب بر مصلحت کار
بنای قوییدیلر اول قوم کمراه ها
دیدیلر آتا بو وقت بهار
قیلمیش کوزنکلیمز ویرانه قردن
هر قصص قیل بزنی سیرانه کوندر
یوره کیمیز آچیلسون لاله قردن
یوسف هم بزه یولداش ایتکل
دیدی یعقوب کیم اونی قوی هم رم مینی
که قورقرم که قورت یا ادزکه جانور
دیدیلر کی آتا مکر اولی بر نیز
نیجه الکم قورت اونی پس کیم تهلونیمز
که بزلر بیراق د ها بیرنا
آپاررمیز اونی تیز رک کلورمیز
چوخ الحاح ایتدیلر نادولاری
صباح اولدی یوسفه دیردی رخصت

چخاریسیلر اونی جاهدن نهانی
قول ایتسیلر اونی بر ادزکه ظهره
ها موسیندن بو یافتنی مشورتکار
آتا لرینه کتریلر سحرکاه ها
چمن دار دولاله زار دمرغ زار کار
قزلمیش باغز بیمیز غنچه وانه قردن
تماشا ایتمکه طیرانه کوندر
دماغیمیز خوش اولسون ناله قردن
بز اونکا قولی قارداش ایتکل
اونی بر چه دم آیرمزم مینی
اونی سوکی قالیم اوزنی مکدر
که بزلر ها موبیز اونینک قولی بیز
که بیزلر ها موبیز اونینک بر قولی بیز
خیال ایتمه که یاری وفا بیز
سلاح منقله سنه بیتور ریز
دکسیره چخیلر ایتیله بازی
دیدی اونکا قیلینک مهر ومحبت

24

25

که بو ظالملر الینده قالمیشم حیران زار
چهار اطرافیم رقیبلار دو تیشیب یوغندو
اگر ایلنظر مظلومینگ قیل بر نظر
پیاده ایتدیلر وکینه بیلار راه ها
آیاغلر بینه تیکانلر باتر در
که گر کافر او لی کور سیدار اولدم
اولار رحم ایتمدیلر اول صغیره
خطاب ایتدی که آتا سینه که بابا
که ظالملر الینده قالمیشم خار
منیم حالیمدن گر او لسنگ خبردار
گل ای باد صبا ازروی یارا
که آتا گل ایمدی حالیم ... اولمیش
جنی آبیر دیلر سندین منی جبر ایتدیلر
هر طرفغه باقرم کیم تاپنم بر یار دوست
کر بولارنینگ جورینی شرح المسیم
مظلوم آتا یالوار سلکیم ایتکانی سنگا رحم
یوسف دو تدیلار باغلا دیلر زار

بار الها سن کوترمه جبر یا بانه بیتور
جسمیم با تمیش تیکانلر دردی درمان بیتور
ویرعرادینی اوینگ جانینی درمانه بیتور
که چیکدی یوره کیندان ناله و آه
شول عزیقدان بیله ناله جکر در
اونینگ حالینه ایلردی تر حم ها
کیم ایتدیلر بیله جبر اول کبیره
کل ایندی یوسفینکه قیل تماشا
منزل اولدور دیلر بو قدم عذار
بیتورار اوزینگی منکا الف زینهار
بیتوریمیغ منی کنعانه بار
هر جه قطره سودی او بیر یوزکیم او کل کتاب
قالمیشم جبر ... ایچینده کیم هر جه جواب
کیم منیم آخریمه ویرسون بر جا اول بر قطره
اول عذر یا زلع کر کیم اولیر
بیتوره مظلومینگ قیلغونی دعا کیم مستجاب
آیاردیلر جاهینگ اوستینه تا جالار

دفتره

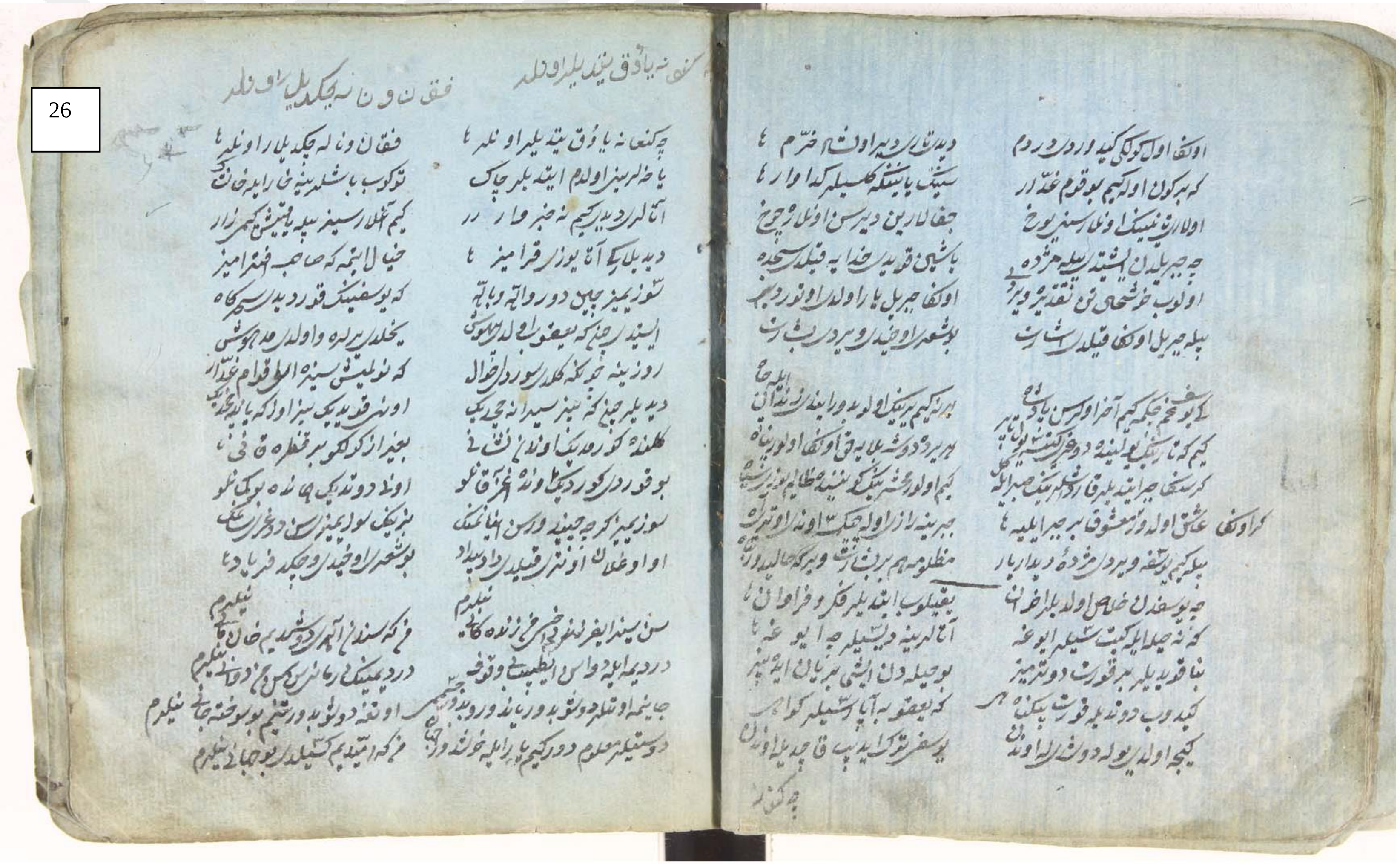
بیلمینه باغلادیلر

بیلمینه باغلادیلر ایپی محکم ها
کلوب شمعون کسدی رسمانی ها
چه اول خورشید دوشدی چاه سارا
اوئی جبریل دوتدی آسمانده ها
اوچ انچینده بیهوش اولدی یوسف
روزینه چو که کلدی جیکدی فریاد
مگر آتام دیگل مندان خبردار
گل ای آتا حالیمدان بر خبر آل ها
که ینگه قالمیشم بی یار و یاور
سینگ هجرینگدان اولمیشم غریب
که آتا گل بیر نظر قیل حالمه اولمیش تباه
نالهٔ سن آتا گل ایمدی کورمنیم دیدا ایکی
تا شلدیلر منی بر جاهه که قبرینگ دور
بار الها مظلوم حالیمقه قیل کیمی بر نظر
چه یوسف چاه ایچینده دوتدی
بو دمده کلدی جبریل امین تیز
چه ایچدی کوردی وار دور بیر بیر

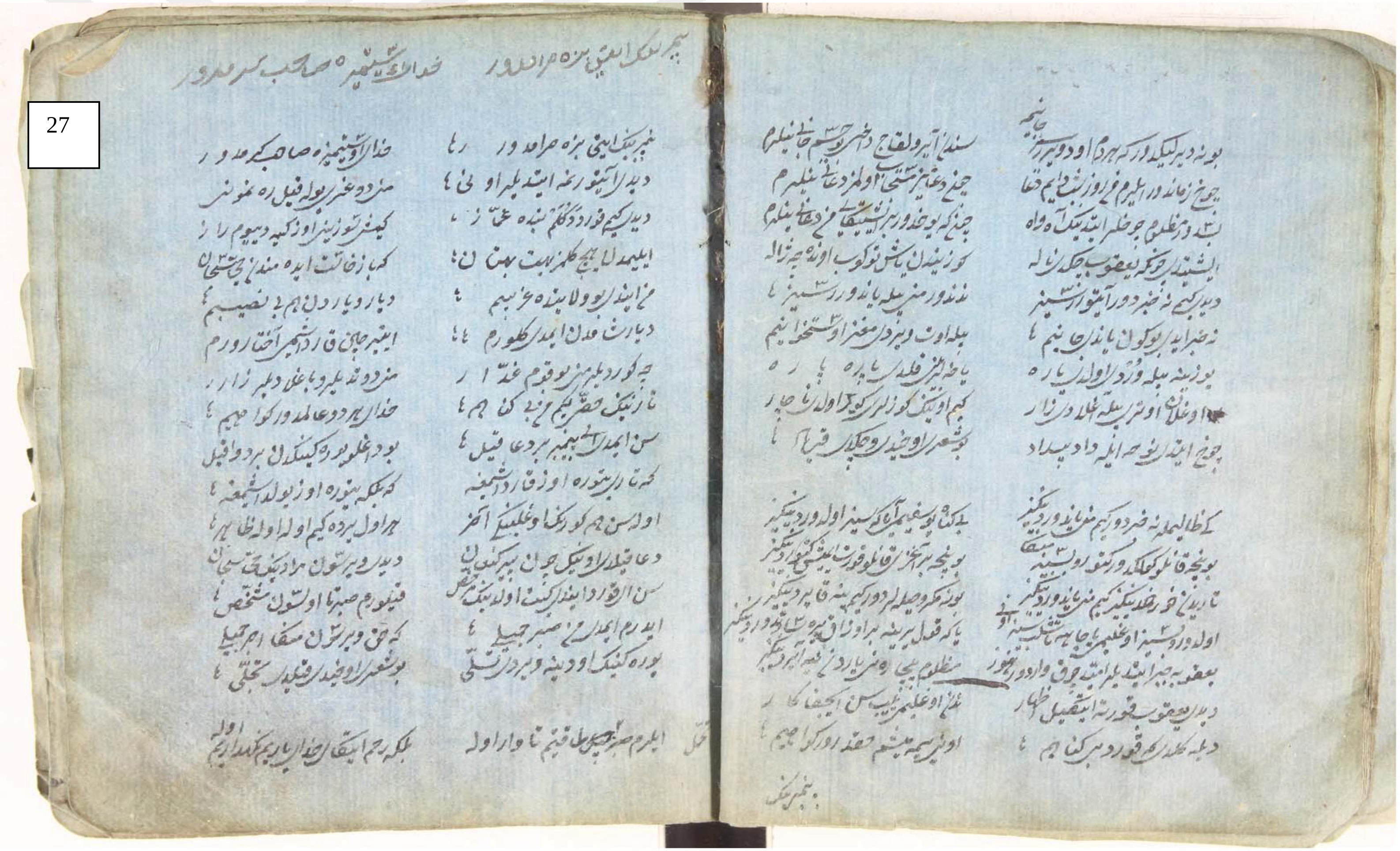
اوئی تاشلدیلر اول چاهه دردم
یخلدی یره کوکدان آسمانی ها
بسر ایتدی فغان و آه و زاری
کتوروب آسته دک قویدی بکانه
اوزینه ایکی تیندی بیهوش اولدی یوسف
که قاردشلر ایلیندان داد بیداد
که باشیمغه نه کلدی بیدار
یوسفینگدان تعوریش بر حال احوال
چاهینگ ایچینده ام مثل کبوتر
که چاهه تاشلدیلر منی اخوان
سن سیزار آتا کوزیم اولمیش گیجه کبیر
طاقتیم یوقدور غمینگدان داغی جکیم
چاهینگ اوستینده کو نور ناز تیغ
کیم منیم بیریم اولو دور ایمدی زندان
اولوب کوندور کیمی اوئی روشن
اوینگا دیدی قولیکدن ایچ بو
کیم ابراهیمه قیل طونی یار کلشن

تنگ سیاه
بیر جاه
بیر نظر
ایله جاه
تعویذ

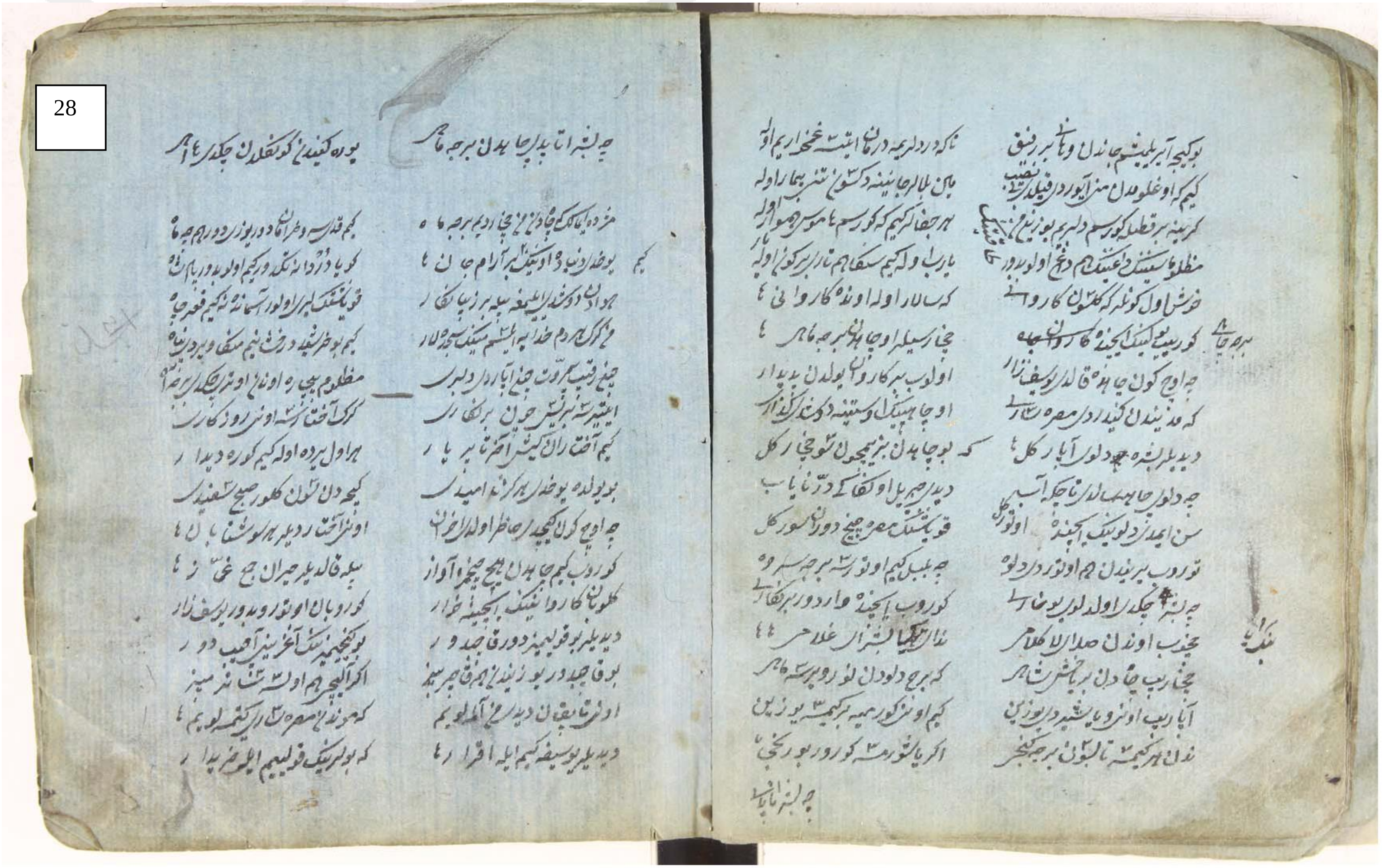
26

27

28

29

وکر یوقسه که بوزینکی ورر میز ها
چه عبرانی دیلیله اعلادی زار ر
کیم ایاکی بولرینک قویبیم حز ها
دیدی مالک بوقولی ایله قیمت ها
نیجه درهم قو بیلیر باشی ها
[illegible] لره حانه وردیلر جان
که قدر زر زرکرلر بیلورلر ها
او بینک قدرینی نه بیلورلر اخوان
ندن کیم با خدا یرکون کوزکیه ها
سوزنینک کلدی تاری بتکیل یانی ها
بنه مصره چونکیم اولدی واقف ها
چه قاردشلر کیتدیلر ایراغه ها
کیم آقالریمز قاییتر دوبار ره ها
دیدی مالک کوتر ایل ایدرسندن
دیدی کوتکلیم بیله السینه کوره ئیم
مالک قایطردی اوتلری دوبار ره
اولرینک یوب بینه ال آت لری اولماه

اولونجه چاه سنی باخشی دوکرمیز ها ها
اولومینک قورتسیندن قلدی اظهار
من آلغیل که قولینک یولبیم حز ها
که نا سینه دان آلیم واردور غنیمت
ویروب آنجه بز دو آلدی آقاشی
یوسفنک باد نشه علیه ارزان
جاه قدری چو بهر لری بیلورلر ها
که ویردیلر بیله محبوب ارزان
دیدی نیجه اولو تورسن تکت ه
کیم اوج عبا سیه حه تدوردی اونی
اوینک قیمتی چوخ اولدی مضاعف
یوسف آق سینه دیدی قراغه ها
کیم اونلره ایدیم بر دم نظر ره ها
که بیزاردیله اول آقا سندن ها
اولردن برجه حلقیت تکوره ئیم
یوسف یوزلرینه قلدی نظر رها
حقیقت البسندی بر بردن اوت ه
صلالنوی
دیدرکه آقالر

دیدرکه آقالر ایدینک حلالیم ها
آنامه یتورینک بندن سلامی ها ها
وداعی ایدیبلر قیدیلر تیز ها
که بو قول اوغریدور یا خنیجه بس خلق
بیچاره یوسفی باغلادیلر زار ر
موکل ایدیلر اونکا تکه دار
چه یوسفی بولسه لر دیلر اخوان
دیدی ظالم فلک دان داد بیداد
زنانکیم آغلادی اولمش تاب ل
اوز سینه چو نکه کلدی چکیدی فریاد
ایا فلک نیتیم شفقا یاردن جدا ایتدینک منی
شفقا یو خیدرکی نیم کیم بیله محروم ایدینک
دلبریم وصلینه السینه دیبم لبیر آب حیات
فراق کوندان اوتیکلین برجه فراق ایتمیشم
تیمکه واردور بوجهانده ملی وار دور
چه اول غافله کیدی مصره شادکر
یوسف کوردی آتاسیغیک هزارین

که من کیته دم سینه قالدی وبال بیم
مجار منوان یا دیندان بو غلامی
آق سینه دیدیلر رجیع خو نزبیز
که قاچه نوان اوتی یا خنیجه باغله
دیوه نیکال و ستینه باغلادیلر زار
که قاچمسون اوله اوندان خبردار
غریب لیقدان اوتور رحیج اولدی گریان
که منی غنچه کیمی ویردیلر باد
اوزبیندان کیتدی اولدی خراسان
بوشعری او خیدی الطیدی فریاد
منینک غم و غصه لر ایله مبتلا قیلدینک منی
دلبریم هجرانینه بس آشنا ایتدینک منی
توسینه اولدور دینک سنیدیکر بلا ایتدینک منی
[illegible]
منظلوما آیتور کدا لب نوا ایتدینک منی
دو توب اول قبعده ره کذار
کونکلده قالمدی صبر و قرار

30

سرآغاز براتپیپه کپپه

اوزینی تاشلدی قبر اوستینه تا ر تاها
نکهها کوردی کیم یوسفنی شهدار
اوزنی اقتاردی هیر یانه شتابان
اوزینه اوردی بیر بیچه تیبانچه
یوسفنینک اوزکیندن جحندی آهی
کیجه لیک قبرا نقو اولدی کوتوندوز
فی قیله شدیلر تاموفق نه

بیله کیم اولمادی هیچ کیم خبردار تاها
دیدی البته کیم واز رفیق جیبدور تاها
کوروب بیر قبرنینک اوستینده دیر کریان
کیم هیچ تابه شدی چون کی بخیه تا
کیم کونکلیک وزینی تدری سیاهی
دورردی رعد برق شعله چه یولدوز
بیله قورقدیله کلدیله اما نه نه

قالمیشوز حیران سرکردان خدایا الامان
یوزمیز وار رقرا تقصیر بیز باخمکیی
بیر نی ست دیرکیی بیز غریب بولدیر اول
کیم ترحم ایتمینک تاموادلر بیز غصه دن
مظلوم بیچاره لطفینک ایله قیل بیر نظر

بیر ترحم قیل بیزلر یارالهها الامان
جرم میز سن باقشلای خدایا الامان
دنیانی قیلدی روشن ایله یارب شتا الامان
رعد برق هم اولدی روز آخر بیتا الامان
قویمه هجر اتیکدن اوله یوزلرها الامان

یوسف

یوسف آغلدی اول قبر اوستینه زار
کل ایندی قبردین چیخ اوغلینک کور
اوزنی تندیلار اول اقوام لی با ک

آتا سینه صطلا ایلدی کی یار
کم هجرینکدن بخیه اولمیشدی تکور
ورر قبر یوزینه توقوم تا یا ک تا

اسیرتک

اسیرتک قوللرینی باغلدیلر تا ر
خدای ظالمدی آتسون داد مظلوم
ظالملرنی خدای آلسون قصاصیم تا
کیم بو غمدن تا قیتم تا روز محشر
هزار بینه قیلسون یوسف تظلم

آتا ردیلر اونی ظلملر تاچار
کیم احوالیم اولکا حرر تا مومعلوم
اوغلونینک جبریندن قیلسون تا خلاصیم
قصاصیم آله دنیاده داور
آتا سینه بیله قیلدی تکلم تا

کی آتا صبح قبرینکی کوریبیه اوایدیم آر
یوز بیمه ورد بیله بیلکی مینکی جبرا تیدیلر
تاریونی قوهمدیلر کیم من بیله وردیلر
بیهمم تا رغنه کیدیم کیم توقدی سر قیر یار رسی
توزکر یارب من آزاد قیلسنک قصه دن
حالانکه بانه دیدی نه کوردینک
دیبدی وردیم توحقلی بی کناهی تا
اونینک اهنی عالم اولدی تاریک
نکه باد کلدی آتا عینه ارشدی
آتا غیندن اوتوکاب قیلدی تظلم
دیدی یارب باقیشله کار ولی

قول بیر بینه قوللاریم باغلادیم دستگیر تا
بوظالملر ایتدیلر مینکا بیله جبر کیر
بیکناهم بیلمرم بیچاره ام حلقی جیگیر
تانی دنیاده بیر صاحب مروتلو امیر
مظلوم بیچاره ام دردمنده زار و فقیر
کیم دنیانی بیله بیر بیز وردینک
کونکلیدین چیکدی بیر تموز بنده آهی
بیز اولدی قراقنو تاه باریک
آته کینه بیله قایم یا پوشدی
بیله کیم ایلدی اولکا ترحم تا
بحق آیه سبع المثانی

31

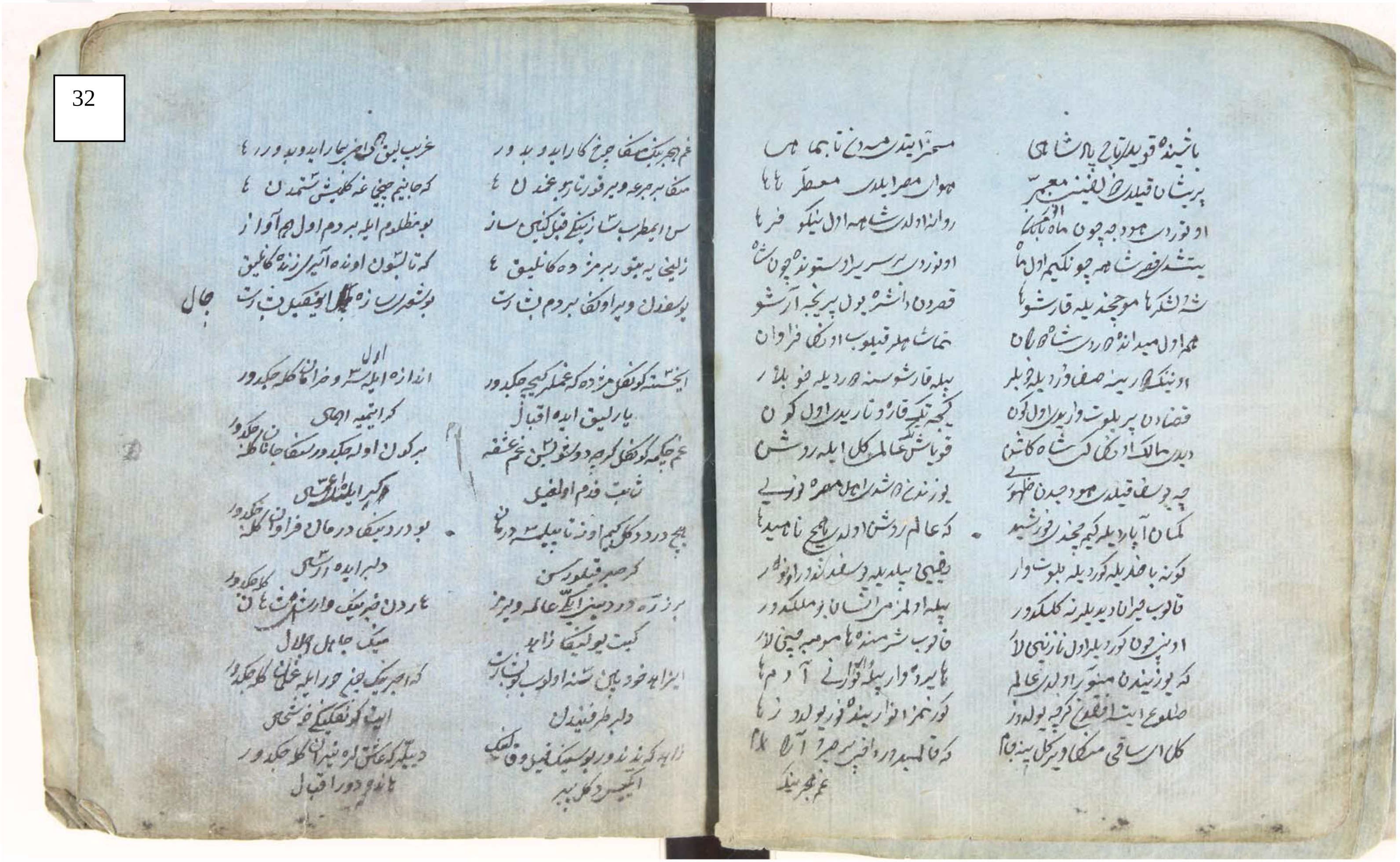
بیله اولدم عالمه اولدی روشنالیغی
خوش اول قومی کیم اوندن اوله یوسف
بوله دور شهبیلر اوندن کتیدیلر تیز
بیتشدیلر چه مصره کا شیدی آواز
که کوفه دور هیچ یرده بیله شاهی
چو شاه مصر ایشیتتی بو کلامنی
که قیلیسیم بو ربینه پیردم تماشا
عزیز مصر اولوب اوندن روانه
دو سفر کوردی چون خورشید تابان
انکلدی یوسفه تا قیله سجده ها
یوسف قویمیدی باشنی قویه خاکه
که بارها در بدور اول کل خلایق
عزیز ماکه دیدی اول قیلی آکاه
قرکا اونی آیا رینک شاه فغانی
دیدی کیم یا فتشید در وی پره مهلت
که تنیندون بو بیم کرده غنا [illegible]
دیر وب مهلت قایتدی اولدنکا دیرم

اولار ده دیردی یوسف رهنمالیغی
اولره بیله مژده ویره یوسف ها
بیله تا شهر مصره یتدیلر تیز
که مالک کتوردی یبه دور بیر قول انبار
کویا کوکدون بیندور بیر جه ماهی
دوبوردی کیم کتورنینک شوغلامی
اونی قوللار آغاسی قیلیم انشاه
بیتشدی چونکه اهل کار روانه
اونکا چرخ قیلدی تعظیم فراوان
اونینک شاه دولغینه ویرسه مژده
دیدی کیم سجده قیل اول ذات پاکه
اونینک مخلوقینه سجده نه لایق
که سندی خودرا ستید ور شهنشاه
دو ابسه ایلمه لیکی تاج اهمای ها
کتوردیم اونی کوز شمه منت
اوقوبی کتوردیم شاهه بساری
شهنشاه ده دیدی اول شه خرم
که بو خود در

که بوخد دور بو قدلیک مثل و مثالی ها
اونینک قهر بعنی چرخ ایتدارین همه ها
بو بیر دارشه که هر کیم اوله مقبول ها
که لطفی علامی کتوررنده ها
بو مقبول لاری چون کورسیله دوزکول
چه دردیم هر کونی اولسه ده خراعان
یوسف دیدی که مالک کا دل آرام ها
اوزینکدین اود بیله [illegible] آبرو ویر
بالا نفاج اولدی و اورتیندی فوط
چه اول آی سو آچنده دو تدی منزل
سو بینک ایچنده زلفی دل آرام
نو کمر در چو باشینه سو انجی انجی
چه سو ایچنده دو کشدی ماه تابان
اوزینه چونکه ویردی شفقت سوغی
عشلاری چینیکه فاریغ اولدی اولماه
مالک [illegible] خلعتیلر کتوردی
چه کیدی خلعتی سرو خرامان ها

اونینک تک بو خدا بیر صاحب کمالی ها
کیم عاشق اولدی غایبانه ها
کرک کیم اوزینی بیزنینک مقبول ها
نجالیم چیکسون اونلار کورنده ها
اونینک یارلیسی چرخ اولمسه قدر قول
قد یکیشنیک بو زینی قیلدی غایبان
سو به دوکش رود دیله و یرکل آرام
غبار ره که زردان شصت سو [illegible]
سو بینک برجبینه خورشید ایندی قوط
روانه اولدی اول سو [illegible] حل ها
بیلینک دوغاغینه چرخ دوتدی آرام
کیم انجی لر اونکا اولدی سو انجی
روانه اولدی سو هر سو شتابان
سو بینک ایچنده دوشتی مشک بوی
چون سو دن قویا نیشتیده [illegible]
اونینک اونکینه زربفت کتوردی
بزندی اوزینی چون ماه تابان

32

33

کیت مدرسه‌یه قوی بزی اوتدر غریبانلوم
اول حور دشیله
قره پرده‌یی بزار گرندر سنک ددارادن
دلدار کوررسن
بو زینک کورمؤمن ایله کافر هندو
ایمانه کلورلر
مظلومی سننک بانی فنیک ادلری اودنه بریانی
پرطافه نورزینکه
خوش اول کونلرکه کلسون تا قصد یار
اوقصد کرکیم و یرسه جانینی
زلیخانی چه یانه دردمیشدی هجران
کهی لا ایله همرازا ووارد ی
کهی بی هوش اولوردی کاهی دانا
کهی خوشحال ایدی اول کاهی غمناک
کهی اغلاردی کاهی کولردی
یادوق ایدی یار بیننی برنشنه
ایا رهرادن هر کز خیالی

منهم بیلورم کوکب رخشان کلیجلدور
ایتمه بزی اضلال
کورنیکله یا خرسن مهه تابان کلیجکدور
مجنون اوله ابدال
فور کفر نیک کیم دین ایله ایمان کلیجکدور
ایتمه بزی اضلال
کر یا خمیه‌سن صاحب قرآن کلیجکدور
اول قاتل دجال
ایده عاشق معشوقه‌دن خبردار
اوله تا بشوره روح ایله روانیی
چجوب هجر الره ایدردی سیران
کهی اغلره همآواز اولوردی
کهی سیران ایدردی که تماشاه
کهی محزون ایدی کاهی طربناک
یادیر بیلوردی کهی کاهی اولوردی
جکردی آه سوز عاشق نه
کرکوردی برانی اول امری لیکا
چه سیراندن

چه سیراندن فایده یوق اول ماه
کوروب کیم یقیلیدور خلق بسیار
دیدیلر بیع کنعانی غلام هدور
زلیخا چون اوته قیلدی نظاره
اورنیدی کیتدی بیهوش اولدی
چه دلیه اولدی حالندن خبردار
دیدی دیوانه لری چیکنیک قطاره
کتیدیلر تا هوشی چون عقلی یردیع
اورنیه کلدی چون هوشیار اولدی
سونمکدن واقف اولدی یار تن ناز

کذارج شدی تا میدانکه شاه
خبر آلدی که موینده نه خبر وار
کیم اونینک حسن خورشید تمام دار
بورکدن چیکدی حسرت ایله شوی زاده
کیچا ودن او شوب مدهوش اولدی
شته بانلره هیچ ایتمه اظهار
که بسه در ایلدیک چو قلمه نظاره
بیشدی منزلینه جارسیمی
بی خالیفه بوخودن بیدار اولدی
بو شعری ادقدی چکوبردی آواز

مژده‌ای کونکل که یا بلدی منیک اورد لدریم
نیچه ایلدیرکم اونینک چونکه جکرم غنچه وغم
یاربدن امیر ایلدیم نظر کوریم دیدارینغ
مطلوبی دیرکه‌هم یاربه دار امیدیم
دایه دیوی یوزی بیهوش اولدینک
دیدی دایه کیم مشکلدر حظیک

یارب اوله که نصیبم اوله او زغمخوارم
امیدیم وارکه نصیبم اوله او زسبرداریم
بلبل زارنکیبی کوردیم واقف اوزغمخواریم
که بنوروسون منه بردن واقف اوزرلداریم
سنه تولدی بیله مدهوش اولدینک
که بیلمم نیچه دیر یم جوابینک یانا

34

بو قول اولدور که دلینده کورمشم من
عالمده قبله کاهم جانیم اولدور
بو دور کیم بو خرده آلار قراریم
غریب لیقده دوشوب من اوندان اوتری
وطنیمدن منی آواره قیلمش
بر اول جور جفاکیم کورمشم من
بو کون حالیم اولوبدور چوخ پریشان
که بیلم نیچه اولسون روزکاریم
منه نصیب ولور بو غم یا یوخ
که رشک ایتم کیمیک یوزینده قوشه
کیمیک کوزی یوزینده روشن
که لعل جانی قرابیندن نه چه کام
اونیک کاکلیغی آیا کیم اورسون
کیم وبرسون قیمتیندن عالینکه
زلیخی فکره دوشدی قالدی حیران

غریب

قالمیشم حیران سه کردان بو بیرده من

اونیکچون نیچه ایلدور دورمیشم من
باشینه دوندیکیم جانیم اولدور
اونیکچون نیچه ایلدور انتظاریم
مصرده قالمیشم من اوندان اوتری
غریب یرلرده ایم بیچاره قیلمش
که عشقینک ایچره سعیده یانمیشم من
بو حسرتده اولوب من زار گریان
کیمه نصیب اوله زیبا نگاریم
منکا طبیب ولور بو دردیما یوخ
که بلبل تک گلستانده قونشه
کیمیک باغر اولور گلشن کوزینده
کیم سرو قدینی هم دوقته آرام
اونینک گل یوزینی آیا که کورسون
کیمه نصیب ولا آیا بیله گل
بو شعری اوخیدی نالان گریان

فصل

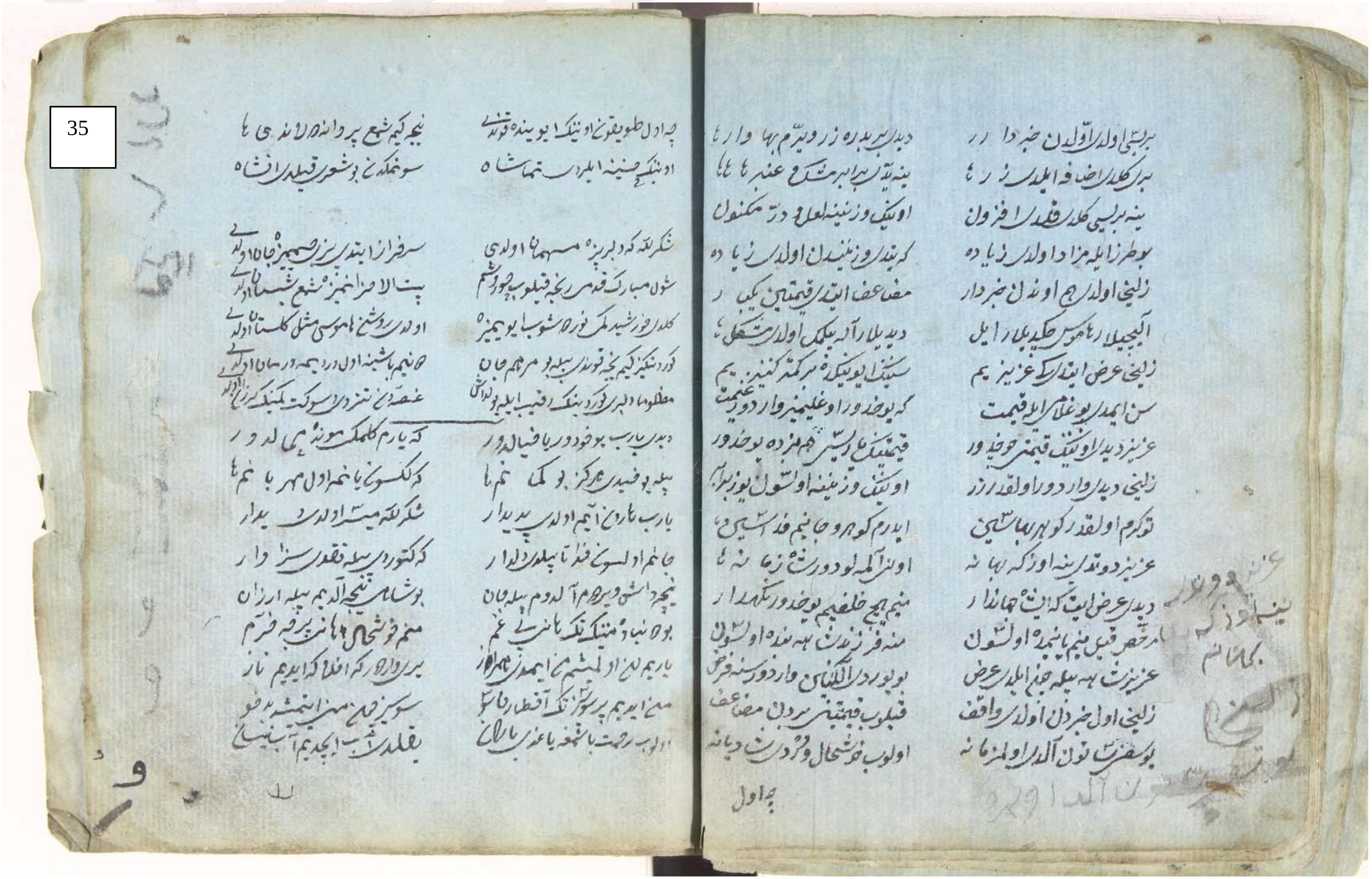
دلبریم وصلیم کیمه آیا اوله بردم

نیچه ایلردر

نیچه ایلدور اونکچون جگر ایدیم انتظار
قورخم کر اولور اولسم قصه دان فرقته من
یا رالها لطف ایت منکا ایله بر سبب
آلمه نی ایهان آتینجه ور منیک چرخ ناب
نوتول بازار کیم اونده جانیم تلمه
خوش اول عاشق که تاپ تولن آله جانی
خوش اول عاشق که وقتی اوله دلدار
یوزیندان تاپسه نور زنده کانیق
یوسفنی کیتوروب زنده دا نکله بازار
بر اول کیمسه که وار ایدی کیمک نه
الشتیدوم کیم عشقیندان بیر زالی
برابر دوکچه او ایگر میشی ایدس
اگر کیم اوله بو ظریف قماشیم
بو هم لسبد ور اولیم من هم خریدار
منا دیلیر جگر دار جاری معقول
یوزینی نور ایندور خورشید تابان
قدی شمشاد اول سرو خرامان

بیلمنم کیمیک باشینه وارسون آیا بو طبیب
باشیم اولسنیده نا ایام جانیا نریر جه طبیب
آلمسون دلداریمی اولسن نقد شوم رقیب
مطلوب جانشام اول ایکو یندان دانقکه کیم یا نصیب
کوریمک کیم نه عجب ارزانسا تله
لبیندان ایچه آب زنده کانی
که عاشق معشوقه اوله خریدار
عاشقدان ایتمسه هرگز جدا لیق
خلایق ناموس اولدی خریدار
هوس ایلیردی بعضی نهانی
بو کولیش نیچه قدی جوان الاله
خریدارلرا ایچینده دور غمینی ایدی
برابر دوکچه وار وجه معاشیم
بو بهاندان کوریم بیرجه دیدار
که کیم آلور غلامی بیله مقبول
اوزی عبرایندور که درخشان
یوزی نور ایندور جبهه تابان

35

36

ایمز میشدم بوله تا بیلدی بو لم   بوله کتوردی شاه جهاندن قولیم
که بردی قنجدی کوکدن بدر ماهی   بوله کتوردی اول کورسنتدی شاهی
منکا ایدی هم خسته و رنجور بیمار ها   اولونینک ادسنه تا پلدی غمخوار
خضر کلدی منکا و بیردی نجی نم   یازلدی حالنه دردم برا نم ها
بحمد الله وصال اولدی میسر ها   کل ایسیندن دماغ اولدی معطر
زبسکیم اولدی اول مه شاد خرام خوشحالی   بو شعر اولدی اول مره فی الحال

چو چور یارب که کوردیم باکه وار دور خیالی   کیم منیم یاریم و بر کاملک وار حسن جمالی
بو قیدی هرکز خیالم کوردیم دیدار یار   چون کونکیجه اوزینه [illegible] اولدی اوزی [illegible]
نیچه ایلدوم من یا قرحم یار شاهینک قولنه   ایمدی چوخ اوزینی کوردیم حالم اولدی [illegible]
دلبرا رحم ایلدینک کیم بزی قیلدینک سرفراز   کر کیمه الله سورسین بر کیجه کل موزه فانی
مظلوما نا بیلمدی هرکز اسنه بر دردسی   دیلیکی یاعلی داخی چوخ اینمه بیله قیلی قالی
نه بیکه عشق کورملکدن اولور تیز   ایشتمکدن اولور هم عشق انکیز
ایدر دل ادنه وصف حسن پاکی   دبر اول وصفی دردی دردناکی
کهارا بیچ و چند وردی ظرانه   ایدر ی عاشق تمامی غایبانه
واریدی یا قشن قیزا اول شهردن کار   جمالی جهانی ایله واریدی مشهور
اونیک وصلی نی ایسترنا موشاهلر   اوده مشتاق ایدی چوخ چور رحمه نر
زبسکه [illegible]

زلفنکه واریدی چرخ عزت و جاهی   هر اول کیم شبه اولمز دی یکتاهی
ایشیدی چونکه وصف حسن یوسف   اونیکچون جگرکه چرخ چه خدان تاسف
دیوه لر بینه بو کلدی جواهر تاها   زرانقدی که هم واریدی حاظر
مرتب ایتدی و اولدی روانه   بیتشدی تا که مصره اول یکانه
یوسفی چونکه روب خورشید تابان   قد و بالاسی چنخ سرو خرامان
یوزینه چونکه باخدی اولدی مدهوش   بیله کیم دنیانی قیلمیشی فراموش
اوزینه چنخ که کلدی اول پریزاد   یوسف دیدی کاشنه داد بیداد
کل آتیور کیم [illegible] و بر نخشی [illegible]   تا یولوب دور بلاغ آب حیوان
تغیینکده جانا کیم قلدی پیدا ز   عدم یوخ سیندان ایلدی پیدا ر
سنی کیم یارادوبدور بیله مقبول   تا مواعض لرینک موزون مقبول
بانی نقاش حکیمش نقش روحی [illegible]   نا پیدان وار دور بو اکبر و بیک
کیم طاق فلک [illegible] وردی بو پرکار   کیم آیینک یوزینکی قلدی پیدار
الشیدی چنکه اوندن بیله اسرار   جوابینی بیله ویردی چه اظهار
دیدیکیم صنعت الله نعم [illegible]   که بحر بیدان حباب فنعم [illegible]
کمالیندن فلک بر قوبچه سپیدور   جمالیندن فلک بر غنچه سپیدور
انور تبدان قمو باشه دوشمیشدر ناجی   اونیک بحر بیدان دولدور حبابی
تارتیک نور بیدور بی مثل و مانند   سنی نیک لیفیدن مبرا بر خداوند

37

38

چه بیتدار بر بیره معشوق عاشق ها / آچلدیلر بیله کیم صبح صادق ها
زلیخی باجادو یوسفینک یوزینه / قالوب حیران اوینک شهلا کوزینه
یوسفینک دیدارلر اولدی میسّر ها / دماغ اولدی ایسندان معطّر ها
اونو روزدار اوشبکله صبح هم شام / کیچه روزدن فعیشس بیله هم ایام
سحر اولنده کوزینکی کیچه دی / یوسف بر خلعتر بینک کیبردی ها
اولوردی سرو وش بیله خرامانی / زلیخی قدّینه اولوردی حیران
که بر کیچه اوینکه قلدی اظهار / که عشقینکدن بیچه اولدیم کرفتار
کیچه کوندوز کوزیم یولینکده ایجان / عجب یا نمقده ایم زار حیران
که هجرا ایمک منی باغمبدر ایدی ه / شویا وقلیقده هیچ اولمزدیم اگاه
که بیلمز دوم تا بردی بیچه یولدور / عجبا اولسون سنکی شمع دل افروز
یوسف نقل ایندی اونه قصّه شه / زلیخی زحتیندی اولدی آکاه
چه معشوقینه چیغی بیتیشه آزار / عاشق اوندان اولور دردم کرفتار
که طالب مطلوبینک جانلری بردور / یقینی بیل جاذب مجذوب بردور
الشیتمیشم که بر کون قلدی لیلی / قال آلمادی اوتو رغصّه ده میلی
چه فصّه قلیغینه باقردی عیشتر / مجنونینک قدلیندان قانی چیقدی خود سر
فردس ایکیمز بر جان منز وار / ایکیمز اکر وودور بر قانیمیز وار
سینک جسمیم ده شیرینی جانیم اولادور / نه جانیم بلکه جانانیم هم اولادور

دیاسی

دایه دیدی بیله بغدورسن کسن ها / که عشقینده بیله منظورسن سن
مجازی عشقده وار دور بیله سوز / حقیقی عشق اولور البتّه فیروز
خدای روزی قیله عشق حقیقی / که اوندان غیر ایستیم رفیقی
بس ایمطلوم عرضینک وار فراونی / بسی چرخ باندور ویدور ناز هجرانی
رفیقینک ایچون امیدی بردغا قیل / بو شعر راوخو یوب بر شستر قیل

ایدا غلو کونکل هرده که غم لر کیچه چکدور
یارلیق ایده کر یار
چونی روز ازلدن سنده دردوبیزدوبر و بردور
جانینکله قبول ایت
هر سحر الینک دردی قلمینکی قاراتی
ایام فراغده
حورا صفا حسینکا مغرور چرخ اوله
کیم یوخدور وفاسی
همدم اولویم نوم رقیبله نفسی
یارلیق بیله اولمز
باغلر بینک ایوفر بینکا چرخ ایتمه تفاخر
هر چیه کوب اوله

یارینک شوقی اولور دردلر کیچه چکدور
قالمینک بیله بیمار
تسلیم رضا اول که ستملر کیچه چکدور
دیدور بیله دلدار
غم چکمه کونکل قلب درطلر کیچه چکدور
کنور نمینک وار
سن تک نیچه مینک حور صنملر کیچه چکدور
تا قالمیه دیدار
آخر ده کورسن نه صرطلر کیچه چکدور
همدم اوله اغیار
چون ظالم شدّادلر کیچه چکدور
بادیده خونبار

39

فرداى قيامت كه خدا رحم قيلغده
فضلينكه منيدان
هم عالم وظالم ايكيسى خارق لورلر
فرداى قيامت
يا حضرت صاحب نوكمينه قوليغا باغ
كيم زار ورغ بيدور
خوش عاشق كه بيلسون خبر نگارس
هر اول نوعه بيه يورسون اونه دلدار
اگر معشوق اوندان ايسته سه جان
اونينك فرمانينه اتسون طاعت
پيغمبر امته جنح وار دور رهبر ها
يوسفده وار ايدى منك كامرانليق
زليخا چون ايشتدى بيله اخبار
بو يوره ردى قاپيره اخاذ بر فن
ايلينيز اورسيلر هم سيم زر دل
زليخا ايلر بيدار آرزو نحى ها ها
سبب سيز چه نكه ايتمز دى رفقا بى

عاصى لرينه كورنه جبر ملر كيچه حكيدور
زحمت قيليه غفار
قيل كوبر لسيندن پنجه ظالملر كيچه چكيدور
باغشلمه سه ستار
مظلو منيكه رحم ايله كه عملر كيچه چكيدور
دوست ايلمه زينهار
كيم اوندان اولمى چكيسون روزگارى
ايده نيچه كه ايستهر خاطر يار رر
يارنينك يولنده ايده جانينى قربان
غافل اولمه سه اوندان بر جر ساعت
شبانليغه اولورلايق پيغمبر ها
ايدردى هم تمنا شبانليق ها
شبان اسبابينه اولدى خريدار
يوسف ايچون قابرسون بر فلاخن
صاپانه تاختلر لعل گهردن ها
حقيقتده سه اوزنيز مثل هوجه
ديبردر ايلين اوسه كاكا بى
بينه ديردى

بينه ديردى كه هم اولمز پسنديم ها
مرصع اينه تير زيب ايله زيور
شبانلره زليخا ويردى فرمان
خطانى آهولرى تنگ تازه تر
ايپك تنگ بونگ لرى بار ريگ رنگى
كه قوبر قلار روار ايدى گرانبار
چيني دماچيني آهوسى تنگ نقشلو
يوسف اول آهولره اولدى چوپان
حارلرينگ ايچينده اول اهلى مه نو
كيتينگ چيرلرا اونه قيلدى مهيا
اونى ساخله سيلر هر نا پسندنا
بو نوعيله ايدردى اول شبانليق
حر شهرى ايلينه جهان لعل يوسف
شبانليق آرتوردى اعتبار ها
وكر ايستردى ايدردى شبانليق
شبانى پادشاه كشور جانى
زليخانه وصليني ايدردى تمنا ها

كه قيل تك چيته اوندى بر گزنديم
اونينك اسبابينى لعل ايله گوهر
كه آيرسيله قوزيلر فرا واغ
هاموسى مشك بوى وتلى عنبر
فاره توكلو معبر عطر مشكينا ها
كيده بيلمز لار ايدى وقت رفتار
تذرا ير شلو هر ار با قرغشلو
حمل برج ايچره دن خورشيد تابان
قوياشى تنگ اونلره سالمينه پرتو
بيله تابشوردى اونلره زليخاده
كه پيرشر بنهسوما هر انس جن ونا
موكل لار هاموسى پاسبانليق ها
آثار دى داشى بير بينه لعل يوسف
ولى چخمزدى ايليه نى اختيارلى
وگر يوخسه ايدرردى كامرانليق
زليخا جانينى ايدردى قربان
اونى كورمزيدى اولوردى شيدا

40

یوسفه سوز بیدی کیم شبانیم ها
اولیدی ایست تلکیی اولیدیم بولداش
نیچه بر کوز مر یدی یارش همی
حاشردن غصه دن اول پرخاانه

دلبریم سیرانه چخمیش هایی بر چمن قرار
یارب اولسون اول افقدر غنچه اهلم بر جی
یوسفی دردیم المدن نیلیم غم چوندن
شاخه شبانلیق نه لایق نیچه ایسدر ایلدیم
ای قریبا نوله کر جالمغه قیلنکیز بر حقل تا
کل ای شافی و بر آب زنده کانی
ایکی جرنیاد عاشقلار زنده دل جار
منکی و بر بر جه جرعه آب کوثر
سن ای مضطرب کل ایله سازنیک ساز
که بوخو جیب لر سس ایله بیدار
سن ای مظلوم ادر نیلکی بر غمان قیل

سینه قربان اوله تیغ ذکر جانیم
اولیدیم صوبانینک ایچیند پرداشی
فلک ابردن چخر دس آه واهی
اوفوردن بیله شعری اول یکانه

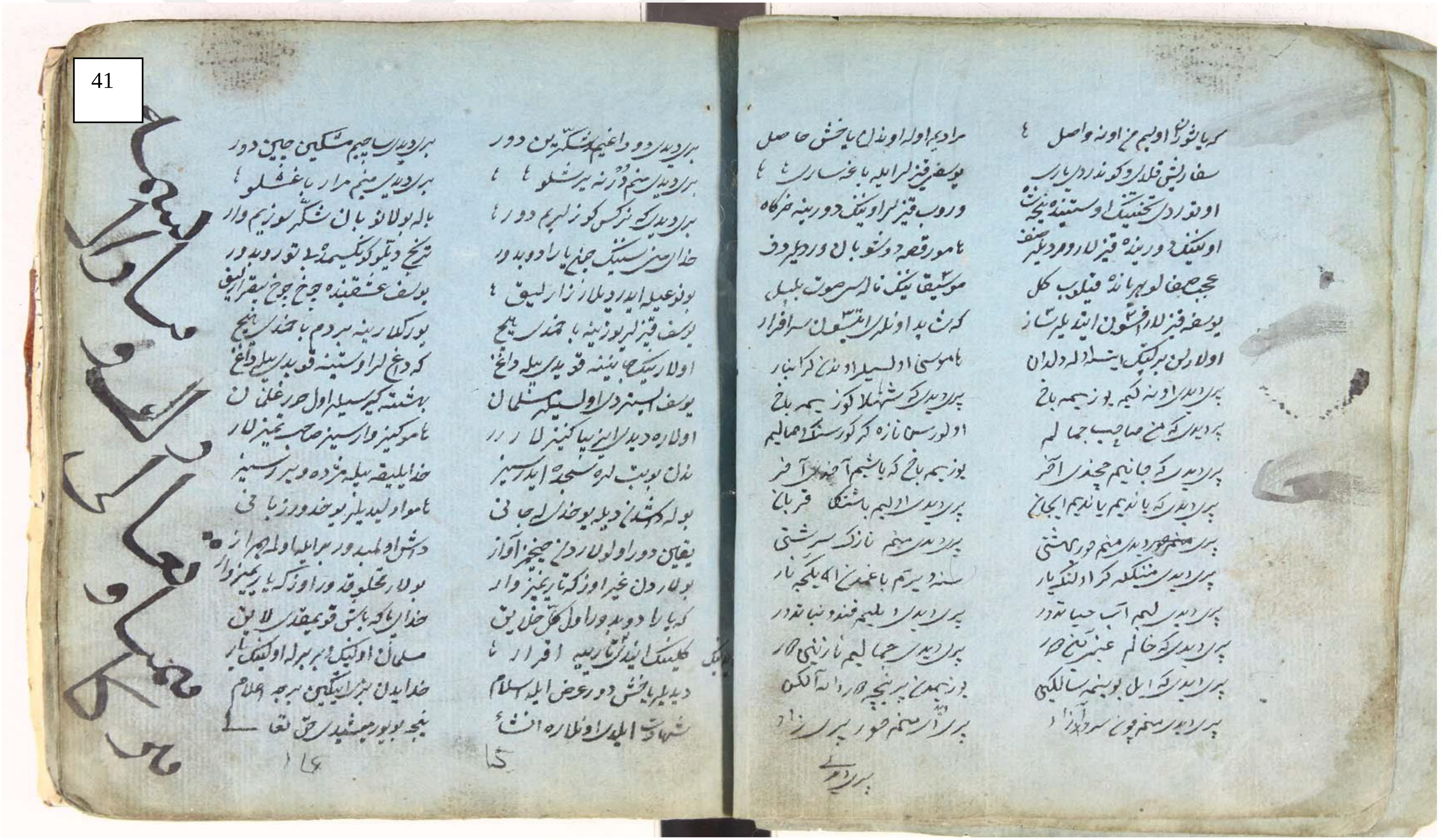
باغچه باغچه بولبه دارسیم و جکسم انتظار
کیم گل نورینی کوردیم چوح اولمیشم بی قرار
پیر سغر اینیک کر کیم واردن فصل نوبهار
تختینک ادشو بنده قرک دهر شاهم اونورسه برقرار
کیم قالبدور مظلوم بی چاره چوح بی اعتبار
که تابسیم بر حیات جاودانی
بذنی کیم مقصودی بر تازه کلدار
که سویز قالمیشم من روز محشر
تونکلدن چیک بیله باغچه آواز
بوسر عشقدن ایله خبر دار ها
اونینک باغبانلقین هم بیان قیل

جنه آکای

چن آرای بو شیرین حکایت ها
که چیچی قالدی زلیخا زار حیران ها
خیال و فکرلار قالدی فراوان ها
زلیخا المدی بر چیله سازی ها
اونی کوندز سون اول بوستانی سرایه
اوقیزلاره اکر یوسف ایل آتینه
حضوره السدیلر اونی زلیخا تا
خیال ایتمه سیزه نا مهربا نیم ها
منیم باغیمده اینقل باغبا نلیق
گلستان نیمه کیر کو رباغ گلشن
نیچه کون باغچه اول باغبا نیم
سیزه قیز خاتلی قیز بولداش ایدیم
اگر دیر سن که سیزه حرامم
بو قیزلار سیزه قالدیم حلالینک
اولاد دان هر بر بینی چکسه میلینک
کید و سیز لره هم تا شو ردار اولمه
اگر یوسف سیزه اولسه طلبکار

بیله دیدی قیدیلر دان روایت ها
اوذ یاندور منیشیدن هجران
که نیچه تاب سه وصل ن خوبان
که ویره یوسفه بر نوعه بازی
اونه بولداش ایده نیچه قیزلار
زلیخا یا نوران بیر نیده باقسه
گلشن باغچه وار ایتکیمن تماشا
سینه جانانم ال آرام جانیم ها
که سورکیمن حور زنان ایت کامرانلیق
قد و میکدان اوله باغیم مزین
میوه لردان آل ای آرام جانیم
اولاره سنی قره باش ایده رحم
بو معنیدن داخی حی شاد کام
کیم اولمه سون داخی جرم و گناه سنینک
کیرک اونی سیحره کبیچه صبحینک
کیم الیغیز لار اونینک جانیمدان آگاه
مد اول ایدینک اوزدان خبردار

41

کہ یا تشونڭ اولیم مز اونه واصل ٤
سفارتش قیلارو کیم ندردی یارب
اوندوردی تخنیتک اوستینده نیچه نث
اوتیکنفه ورینده قیزلار دومر دیلر صنف
عجب صفالو پہ یاندہ قیلوب کل
یوسفه قیزلار فشون ایندیلر ساز
اولاردین بیر لیک ایتسادله دلدان
بیری دیدی اونه کیمه یوزیمه باخ
بیر دیدی که منی صاحب جمالم
بیر دیدی که جانیم چیندی آخر
بیر دیدی که یاندیم یاندیم ایجاخ
بیری منیم دیدی منیم حور بهشتی
بیر دیدی منکله کر ادلنکی یار
بیر دیدی لبیم آب حیات دور
بیر دیدی که خالم عنبر تنیدر
بیر دیدی که ایل یوبنیمه سالکیمی
بیر دیدی منیم چون سرو آزاد

مرادیہ اولہ اوندان بخش حاصل
یوسفہ قیزلار ایلہ باغہ سارٹ ٹا
وروب قیزلار اوینک دورینه خرگاه
تامورقصه دوتتو بال وردیلر دف
موسیقا نینک نالہ صوت بلبل
کرنت بدا اولدی اتشمعال سرافراز
تاموسی اولسیدا اوندن کرابنار
بیر دیدی کوشهلا کوز یمه باخ
اولورسن تازه کر کورسنک جمالیم
یوزیمه باخ که باشیم آچندی آخر
بیر دیدی اولیم باشنکا قربان
بیر دیدی منیم نازک سرشتی
سنہ دیرم باغمدن اکلیکیه نار
بیر دیدی دلیم قند و نبات دور
بیر دیدی جمالیم نازنین کار
یوزیمدن بیر نیچه کاردانه آلکل
بیر دیدی منیم حور بیری زاد
بیری دیدی

بیری دیدی دوداغیم شکرین دور
بیری دیدی منیم دوزنه بیر شلو ٹا
بیری دیدی که نرکس کوزلریم دور ٹا
خدا منی سیتنک حبنی یا را دوبدور
بو نوع ایله ایدر دیلار زار لیق ٤
یوسف قیزلر یوزینه با ... هیچ
اولار نینک جانینه قوی دیلر داغ
یوسف اسینز دار اولسیکه سلطان
اولاره دیدی ایزیبا کنیزلار
ندان بوبت لره سجده ایدرسیز
بولهکیشیدان دیلہ بو خدا لی جانی
یقانی دور اولولاردن جیخ آواز
بولار دان غیر اوزکه تاریمیز وار
که یارا دوبدور اول کل خلایق
کلیسنک ایدنکز تاریمیه اقرار ٹا
دیدیلر یا خش دور رعض ایله اسلام
شهادت ایلدی اولاره اف

بیری دیدی سینم مسکین چاین دور
بیری دیدی منیم مزار باغشلو ٹا
باله بولالو یاران شکر سوزیم وار
ترنج دیمو کوکیمدہ تور دبدور
بو لسف عشقینده جوخ جوخ بیقراریق
بو رکلار رینه بیر دم یا خدای هیچ
که داغ لار اوستینه قو بدی بیله داغ
باشنکه کیر سیلر اول جور غلمان
تاموکینز وارسیز صاحب تمیزلار
خدا ایلیقه بیله مزده وبیر رسیز
تاموا ولیدیلر بو خدور زبانی
دشواولمبدور برایله اولمهراز
بولار تحلوقه ور اوزکه یاریمیز وار
خدادان که باتش قویمقدان لا یق
مسلمان اولنک بیر برله اولنک یار
خدایدان بیز ایکیمین بیرجه الهام
نیچه بو بوز جیندی حق تعالی

42

بو محبوبلر اولوب نامو سلمان
مسلمان اولدیلار زیبا کنیزلار

شکر الله که تاریه ثنا خوان اولدینک
تاریمینک رحمتی کونکلیم قیلدی روشن
یا غلدینک تاریمه اتقیه که رحمت ایتسه بزه
بت بیر سنلیق و زنّاردن اولدینک بیزار
کونکل یوز زینکدان قاره کونکیل اولوب نورانی

صباح اولدی زلیخانینک خندانی
کوروب قیزلار کیرداکرد یوسف
نامو بت سینده وروب تاراو زنکیش
دیلر نامو سی توحید تاری
زلیخا دیدی اکیچر رشید خاور
بو کون بیر آبیر بیذر وار دور یوزینکیده
بو کیجه کی سوز و بوتس باخشی دوران
بلی میوه میوه دان آله رنکین

یقیندن بیلدیلار وار دور حق سبحان
اولوخ دیلار بو شعری او لعنتی بیزلار

بو زینکی کوردیکیمیز جانیده مسلمان اولدینک
بت زنّاردن ایمیدی … اولدینک
بنده جاکرا اول یوسف کنعانی اولدینک
عاشق صفت سلطانی خرابی اولدینک
مظلوم دیر بیر باشینکه بیر نیچه قربان اولدینک

کیم اوله تاینه وصلت و خرابان
اولوبدور نامو سی … یوسف
ایله تسبیح ایتمیش ذکر سوزی …
خدا بینینک آتی … حاضر بلی
نه …
بیر آبیر بیچه …
بو زینکینک نوری اولوبدور عاشقان
که باخشی … اولدی

بو حکم و … دن

بو مکر حیله دن جوخ دیدی اول ماه
جیادن یوزی اولدی قیرمیزی رنک
باشن آشاغه سالمیشدی اول شاه

زلیخا کوردی اول باخیز بو زینه
بو حسن یوزی یورلدی جیکدی بیر آه
قابتدی باغدی یوز منینک حسرت ایله
وصلی کوردیم رقیب ایلنچ کیدر جیکدیم بیر آه
دلبر کوردیم رقیب بلینی کیدر جیکدیم بیر آه
هیچ کافراد لمونامین تنک قریب دربدر
غنچه قیزلار بو شیمی نیچه منکز آلدیلار
کرکنا هم جو خد راتا خلقه رسوا ایتمکیمی
مظلوم تنک هیچ … بیر … ادنه یا ندور دیلار
خوشی … اولدی که معشوقی اوله یار
اگر جانی ایستسه دردیم ویره جان
هر اول کیم ایستسه وصل نکار …
ادنی سیل کز در …
که کورسه ور بو زیبا … کورمکنی ایستر

آچیلمدی بو سوزلردن شهنشاه
بیله کیم دن ایلبردی اول ننک
که کورونماسه کوزدن بیله بدخواه
ناخوش سوزدن قولاغ آسمز بونینه
ملک آهیندن یاندی شمس ایله ماه
بو شعری اد خودی منینک عسرت ایله

اگر هم بندینک احوالینه سن کواه
حسرت ایله دلبرینک یوزینه قیلدیم سرنگاه
شوهم رقیب مردن قصاصیم آلی فدان داد خواه
محشرینک کونینده اینمه بندینی یوزی قرا
هجرانینک اد تیشه یانه دردیلر … کناه
اونینک خاطرینه و بیرمسکه آزار
اونینک یاشینه جانینی ایده قربان
ایلیند یا هیچ قالمز اختیار سیلی
که تا بیشه کوی دلبردن غبار سیلی تا
اونینکله بیر جه … سوزمکه ایستر

چه یوزین کوره ایستر وصالنی
که هر دم کوره اول حسن جمالنی
وصالی گرا وله بردن میسر اولا
اولور هجران دلبردن مکدر
نیچه عاشق کبی محزون
گرک دیوانه اولسون نیجه مجنون
ایلینده هرکز اولمز اختیاری
اونینک جاننده اولمز بر قراری
زلیخی ایدی معشوق خیالی
بیله ایستردی کیم کورسون جمالی
شو کورمک غیر بو خیدر کمانی
خیال ایلردی بیله زنده کانی
ایشتندی ایشتدن چون او دلدار
که بر لیک ایده اونینکله اولر یار
هوس ایتدی اونینک له اوله واصل
مراد خاطرین ایسته حاصل اولا
اونینک عشقنده اولدی زار بیمار
ضعیف و زار قالدی بیله ناچار
زلیخی نی چه کوردی دایه دا عزا
دیدی قولمیش سنده ای جان مادر
ندندور کیم بیله بیمار اولوبسن
بیله قوار ضعیف زار اولوبسن
دیدی ای آنه جانم چیقدی آفریاد
علاج ایت دردمه کیم یاندیم آخر
بو عبراین قول اولورمش من زار
اونینک عشقنده اممن بیله بیمار
کل ای آنه او بردلدار لقا ایله
غمم چوخ اولدی غمخوار لق ایله
نیرک کیم ایتمسنک چاره تقصیر
منک دیلمدن ایله اونکا تقریر
کیم ای روح روان یار جانیم
آیا ربسن منیم روح روانیم
که طاقتیم داخی ما طاقتم اولبدر
غم و غصه یوسفیم داغ اولوبدر

داخی قالمدی بر

داخی قالمدی بر صبر و قراریم رها
حجیبدر اورا ایلیمدن اختیاریم
سن ایلدن نیچه کدایم شاه
قاپوکده بر قریب بی نوایم
نه اولور بو کنیزن ایتسنک آزاد
مرادینی ویرک برایلیبنک شاد
نه آزاد اولور سینکدن نیکره آتش
که قرنا قیتیقه یا خشینک کامی
هوس وارکه سینه اوله قرناق ها
که دیدار تیغه وار جوخ جوخ مشتاق
رخ اول تا که سنده آله کامین
لعلکندن شکر بیدان دوله جامی
که سیندن غیر یوخ امیدگاهی
کیم اوز وصلیکدن اوز که بر پناهی
زلیخی دایه سینه اغلادی زار
بو شعرر ایلدی شو لده و نگر آنه

کال آنه جا

کال آنه جان چیقدی جانیم تیز ترحم قیل منکا
کیت کتور کلین یوسفی تا درد دیده ویرسون شوق
قالمیشم حیران که کردان اید خندور برجه دوست
تا که کلسون یوزکیم دردلرینه ویرسون دوا
بیلمیم نیلیم یارغه کیدیم فریاد ایدیم
لطف رحم و شفقت ایتسه حالی زاریمه خدا
خلقی ظلم ایتمیش منکا سن ایم ده اوندن بتر
ظالما ایله سینینک جبر نیکره اولمیش برلا
ایله بر کیم وار غریب مبتلای درد عشق
ظلومی یحی ره هم اوندن بتر اولان مبتلا
دیدی غم جکمه سن اولمه بهر آسان
که بو ایشلر یاتیمده وار دور آسان
کیدرم فسون غرایم بر بلورم
اوین افسون ایدوبان کتورورم
چادر با شینه سالدی ذال مکار
کیدوب یوسفه ویردی بیله اخبار

یوسف سویلدی یالان سوزیمی
که یولدن چیقمزم هرکز فسوندن
زلیخا ایتدی تا یی آلوپ قولیمیم
فامّا ایتمزم هرکز کنه‌هی ها ها
منه او غلان دیمه یم اولعزیزیم
ایوینده من نیجه ایدیم خیانت
معاذالله اکر اولسم زناکار
جهنم اودلرینه طاقتیم یوخ
یورکده علم جبرائیل واریمدور
منیم ایلیمده وار حقدان کتابیم
ناچار بو عصمته عصیان قیلیم من
خصوصا که پیغمبرلیقیم وار
اونه آیتور که صبر ایتسون نیجه کون
علال ایکده کوره حکیده وروصالیم
یوسفا اونه بیله ویردی جوابین
کینه وانه آیتور آیای کیم ایتمزم هرکز کنه

بو فسونده دولاندوردی یوزینی
سبیک حیله‌لرینک واردور جنوندن
اونه قول لوق ایدوبان قول بولیمیم
که واردور حق تعالی نک کواهی
زلیخانی ایدوبدور برکنیز یم ها
کنه کار اولسم و حکیمم تجلی لت
منزده زاهد اولسون حق جبّار
عذابلر چکینه حالتیم یوخ ها
کونکلده سرّ اسرافیل واریمدور
بو یورمش اهرنهر ایله حظ یم
مطاعمده بیله نقصان قیلیم من
الیمده حق کتب ویرلیقیم وار
که برکون اوله بو حالت دیکر کون
کوترمه بو رسکه ایمدی و یایم
بو شعر اوخیدی قلدی خطابین
چونکه واردور اوشمزده حق تعالی اکر کنه
پیغمبرزاده‌م

پیغمبرزاده‌ام حلیم ایرو معصوم پاک
من غریب بلا بنام یوخدی بیر فریادرس
عزیزینک ایوینده من نیجه خیانت ایتسم
طالمینا ایوی یخلسون جبر ایدر عاجزلره
طلوب بینه بیتوردی دایه پیغام
دیدی آیتور اونه کیم ایتمه سون جبر ها
که صبردن آچیلور غصّه غم ده ها
زلیخی دیدی من اوزیم کیده‌رم ها
یوسفینک یانینه کلدی قضبناک
نیجه‌ن حالیمغه ایتمزسن ترحم ها
کور عشقینکده نیجه یانمیشم ایکل
واریدر که صبریم ایلیه‌یم صبر ها
یاشینکه دوندورو آزادی ایله
دکر بو خسته یوزیمی اولدوررمن ها
اینه کیتکدن دوته رم اوزمحشر
یانینده ایلدی چوخ آه و ناله
اونی یالواردی چوخ خدان جوخ الله

خلق آراسینده اولورمحشر کوندیم قرا
کرمن اولدوررسه‌لر باشنه بر دادخواه
کل بیتینک بیر حیلم دور و یاکیم غفر جاه
کور نیجه بیچاره مظلومن یاخیدی یلکده
که راضی اولمدی اونک اتام ها
منی سیتر نیجه کوز ایله سئول صبر
که صبر ایتسون بزه اولور مرحمدم ها
یا اونی کیتورورم یا اولرم ها
اونه آیتوردی که دلدار ایله یا ک
یوزیمه بیرجه باخ ایت کین تبسم ها
دا هر قالمیدور بیر صبر و تحمل ها
دا هر قالمیدی صبریم ایلمه صبر ها
و حالینکه هنرردن‌ام ایله
و یا اوزیمی اوته یاند وررمن ها
قائیم سیندن السون حق اکبر
کرزینداندن باشی توکردی جه زاله
که بلکم حالینه رحم ایتسه اولدی

زلفکیم ایلدی چرخ داد بیداد ها

الحاصل جانیم بر تر ترحم تا ر حقیر قیل منی
یالوارام من سکا بلکه رحم ایتسنک منی
گرمنه رحم ایتمه سنک قی لوروبالیم بو بیکی
یادت هیچ کن اگر کیم اولدورنک یا یندورنک
بیلیم نه چاره قیلیم یانوز جانیم وا اوخ
زلیخی دل الشیدی شوز لر شاه
زلیخی دیدی نه اغلادینک سن ها
دیدی اغلارم اوندان الی بیرا دها
ازلدان نه عشقیمه دوروب دم
دیدیم آتام منه تکی الدی محبت
منزا ایردی جانانگ بند دن ها
بلاغ زندان کورمیشم من ها
یوره کیمدان توکر قانلو کوزیمه ها
بو منصب اونه علا الیتیم یا ر
زلیخی دیدی نکه بو رحم یا ریم ها

بو شعر اوجنیدا اول سرو آزاد ها

من سنینک عشقینک یاندوم اودلره اوردوم ها
چیچی غنچه کلیشی جانیم کل دردیمه ایتکل دوا
نه جواب ویرینک اگر سندان خبر آلسون خدا
نه اولور یوزیمه باقسنک نا اولیم سندان رضا
مظلوم بیچی ره ام بر رحم قیل ای پادشاه
دوشوب اغلاماغه چکدیم دن نیراه
ندندور بیله جانیم داغلادینک سن
سنینک عشقینکدان من هیچ اوملام بن دد
اوغورلیقده ایدیب بدنام عالم
که قارداشلر منداک کشدی اخوت
غریب بیر لره سالدی بیر وطندان
جفالار چکیب فراوان کوردوم اوندن
کیم عشقینکدان نه کلسون باشیمغه
فلیس غیره فی الدار دیار
داهر قالمیدور بر صبر و قرار یم
سنینکدور نک

سنینک نور رنک منکا قیل علینش تجلی ها
کل ایچ جانیم بر تر ترحم قیل ترحم ها
نیچه ایلدور سنینک هجران اتمیشم صبر
سنینک خورشید نی پان من چه بولدوز
سنینک یولینکره فدا بیدیم ملک و حالی
سنینک یوزیمیزه قیلمز سن اطاعت
سنی آلدوم که درمانیم اوله سن ها
بیله ایلیردی چرخ جوخ آه زار ها
چه چرخ یالوازدی اونه انیمدی کار

کی یوسف بیر رحم قیلیا باشینکا قربان اولیم
چیچی غنچه کلیشی جانیم ظالم مروت قیدور
نیچه ایلیکدان یاندی جانیم ناشی اول صبر و قرار
دردیمیز حاذق ایشوبدور باشی درمان ایلیان
نیچه ایلکردور سنینک حیران چکیب ایدیم اینتظار
یوسف دیدی اونه کان حیرانی یار
صبر قیل صبر مفتاح الفرج دور

خدا حقی منکا ویر بر تسلی ها ها
یوزیمغه بیر جه باقیب ایتکیل تبسم
داهر قالمیدی صبریم ایله جبر
سنینک جانیم باغیده بیک سن بو کوندوز
که سندان بلکه کورسیم بیر وصالی
منینک را حیله کیت منکا بیر جه ساعت
نه اول کیم آفت جانیم اوله سن
ولی یوسف هیچ ایتمز دی کار
کوزوی پاشلو بو شعر ایندی تکرار

یوزیمه ایت بیر نظر باقی اشینکا قربان اولیم
بر مروت قیل منکا تا بنده فرمان اولیم
زهر ویک اولکین مقدریم آیه کل خندان اولیم
دردیمه بر درمان اول تا دردیکه درمان اولیم
قویمه مظلوم کیمی کوینده سرکردان اولیم
منزدوقه بو یورده بیله دوشوار
طلسمه کیم طلسمکدن چرج دور

اولیم

46

کوکی یا ایل یادی یا باقی‌ید[illegible] ... حوادث دوران [illegible]

صبر ایله دانه‌نی باش چیکسه خوشه
اگر بر صید کیچرکه اتشسه دامه
اگر صبر ایلمسنک بیسنک مراده
بو طرز ایله اوزه دیردی تسلّی

که خلقه‌ده برسونی خوشه زاد توشه
بیک اوزندور بولمسه بر حرامه
که گوشردی ایچرسینی جام باره
بو شعری اوضدی ایتدی تجلّی

کی زلیخا چکمیم اوغم آفریکار نینک منم
کرمیندا عمر سورسی کلمنی آزاد قیل
کرکه منهدی ال کوترسنک امدی دل‌شاد
دلبرا ایتور بهمظلومیمه کیم غصه بیمه‌[illegible] دل

کر بو کونی صبر ایلسنک دنکله همو دارینک منم
تا که تاری یارینک اوله یار غمخوارینک منم
تاری نینک حقیده آفرازی دلدارینک منم
ایلکرادنیادا سینک یار انلکه‌هم دارینک منم
بلسنک

زلیخاده دیدی یا نی صبرده حلاقت
جانیم جحنقده‌ده رحم ایلاری جان
بورکیمدی اگراد سیه‌نیک آگاه
عزیب جانیمه نه ادنلر درشو بدور
غمی ذکی بولیغیش غصه جوق جوق
منینک دردیمی جوق ادیلمیش هم درمانی ایله
منه رحم ایله کیمی زار و غریبیم نا
که خالمیدی دردا بر صبرده آرام

که سنده کی آیریر دارسیم بیر ده ساعت
که جانیم باشنکی منینک دفعه قربان
منه رحمینک کلوردی کاهی کاه
یا نرم هی سنکا خوشلر اشتبدر
غریبیم نیلیم بر غمخواریم یوخ
یاد تید خبر تنکدان دیریم جانا
دنیا لیکدی کل ایله بیتیم نی تفهیم
بو شعری لایکله کیمی ات شاه ایام
صبر بیر ده

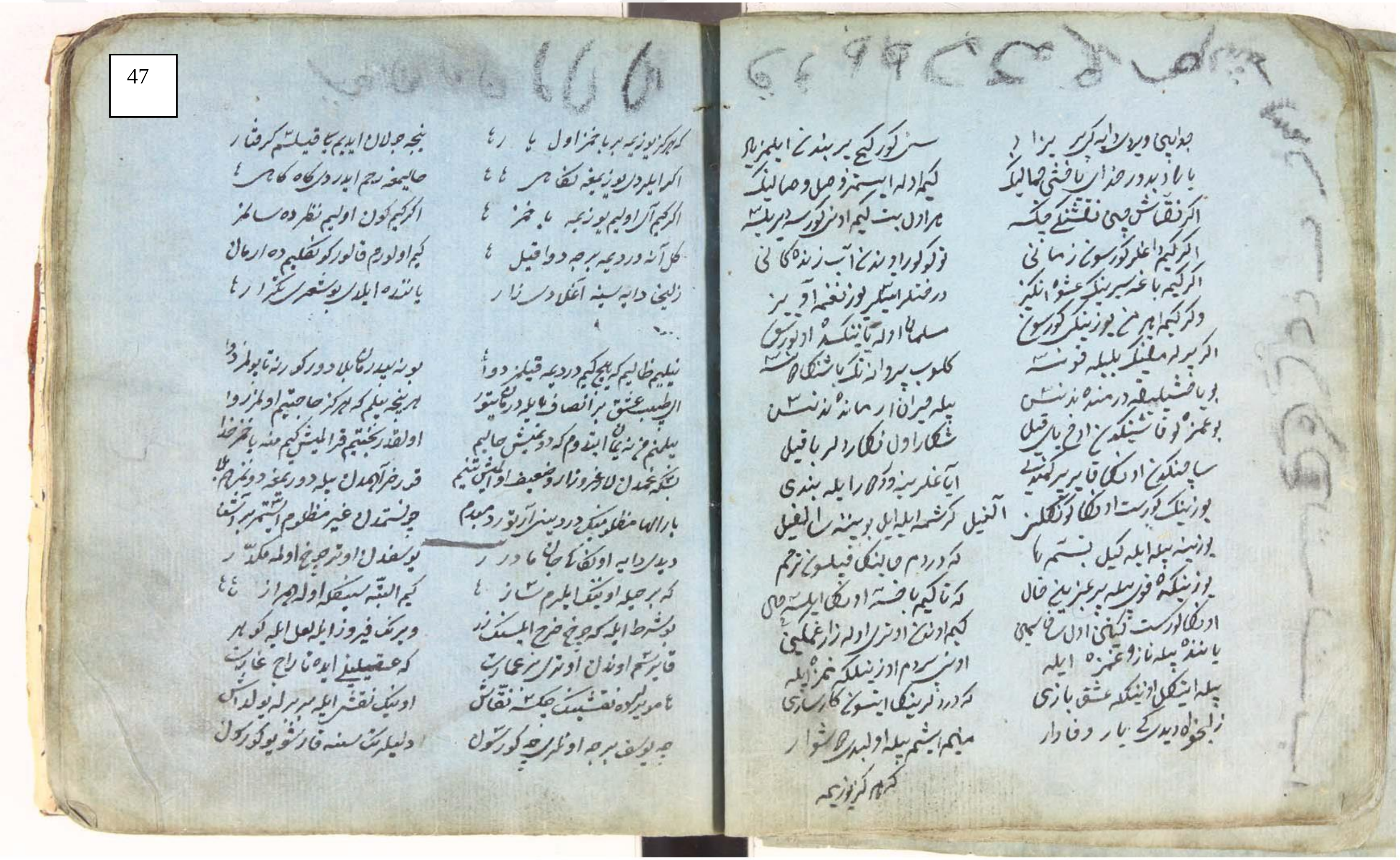
صبر مینه حدّان آشوب دوران طبیبی وی
نیچه قدّت دورسینک چارا هجر ایل اولمیشم
یاندوروبد ورد دردا هجر اهک منی پروانه
تا که صبریم واریدی قیلدیم تحمّل یو لیکن
مظلوم بیچی رهام درماندهام زار و غریب

بیمروت ایله کیمی کل وردی ایکهین دوا
بر جه انصاف ایله کلمیجا رنکیه ویر بر شفا
کل اوتیم اوستنیه بو بیکیکی یهد خنده
طاقتیم یو خه ورد وصرالی بیمروت یار
نوله کر حاجتیم قیلسنک کرمینک دل زار

چه حدّان کیچدی بولیف هجر انی هر خ
کیچه لارده بو خیدی بیر قراری
که هیچ طرز ایله دوتمز ایدی آرام
بیله دیوانه اولدی اولیر بو یش
چه دردی نامیدی هیچ بیرده درمان
کید وب دایه سینه یالواردی اولی
نه جنیم بولیشه ایلیرسن کفا هل
اولم تاچا نه تن حجرا وندن
چه بیکانه اولوب محرم بنیم له
کیچه کوندوز منیم له واردی همراه
بیر اول عاشق که عشقیده نفور دور
نوله کر ایلسنک بر جهد با فی

زلیخی هم چه علدن نیجه کیم اوخ
قار الدی سلیه روز و روز کاری
کیچه لوردی بو حسرت ایله ایام
که پروانه کوره منینک شمع آتش
اوش خیالی منتوش نار هجران
که دل کی منیم حالیمدن آگاه
نه ندرکیم اوتورمنینک تغافل
که جه حدان اولمیشم رنجه راوندن
نه حاصل کیم اوله محرم منیقله
نه فایده بوزیمه تا محرم اصل
ولکیم یوخ اولسه هم تکه دور دور
قایرسنک منکا اول آرام جانی

47

یوزگینه دوشه مهر جمالینک ها
بیله اولسون نه ایل بونینکه سوسون
ینو سوزینک آب زنده گانی
چه دایه دن ایشتدی اولدی خوشحال
که قایر سوزی اونینکچو بر گلستان
بیله آینور عمارت ایله باغ کاخ

ایله گتوردی بر استاد ماهر
دیدی دایه که ای استاد بنا ها
اگر بر یرده اوله معشوق عاشق
اپیدور یریره یاخشیجه آغوشش
سالیدور تیز بیربیرینک بوینه قول
یا خوب بیریرده اول عاشق معشوق
اول ایولرده وحیدی بر مثالی
بو طرز ایله چه ایولر اولدی طیار
چه ایولاری بیله قایدی استاد
تاموسابنی ایلدی طیار ها

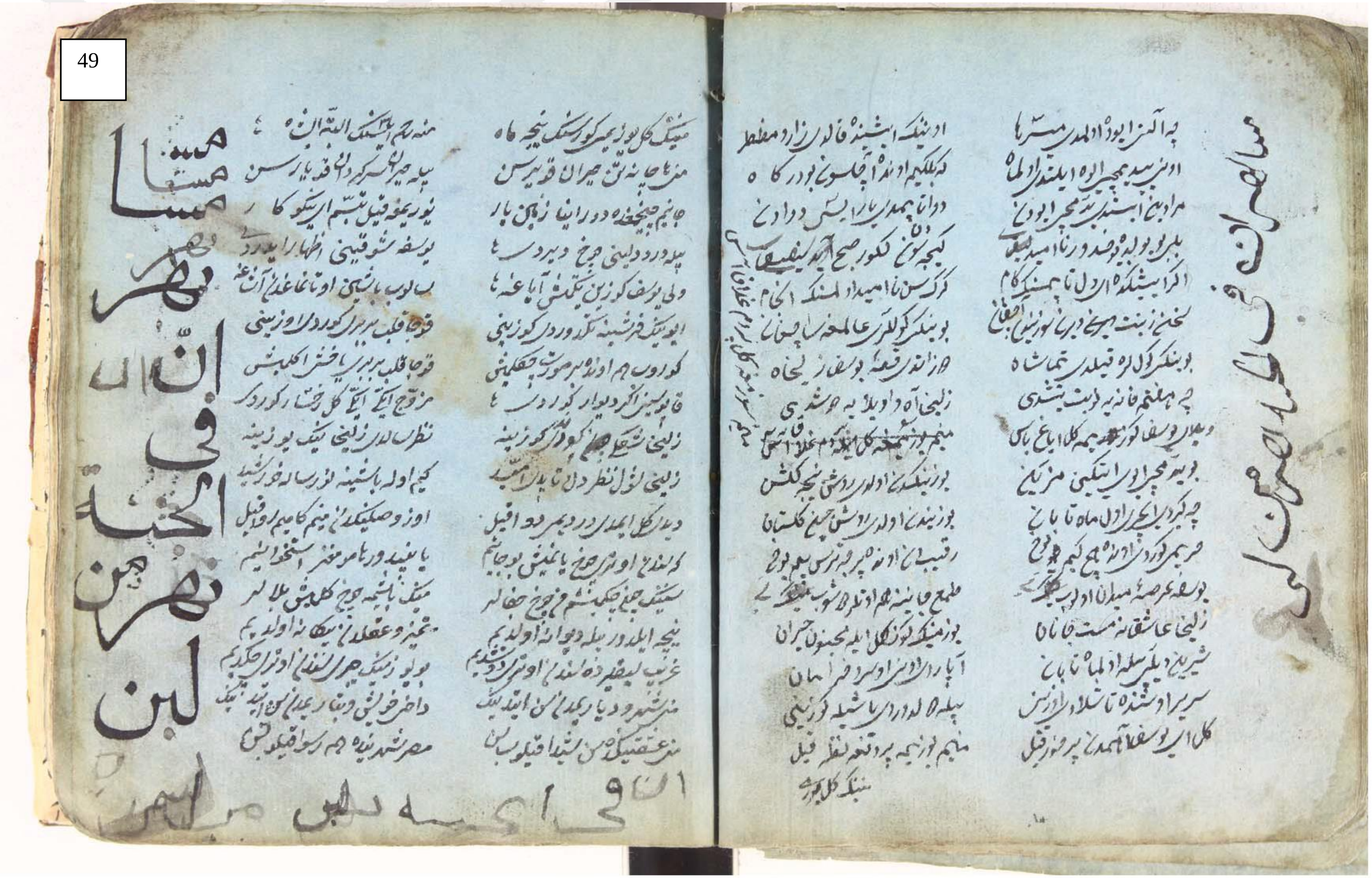
کیم اوزی ایسته سه سندن دصالینک
بیله گاه دلبر سیندن اگسون
تنیکله ایسته یاخشی کامرانلیق
اوزنه ویردی فرادانی چوخ زرهای
تاموسنقش ایله دیر دیستان
که اولدی دایه اول تعبیره گستاخ

که هنینک صنعت ایلنده ایدی ظاهر
اوصفینک شکلینی برله زلیخه
یا خوب بیربیره دلدار موافق ها
طاردیدو بیربیره ایلکسی هدم آغوش
قویبدور بیر بیرینک ایلینه کل ها
دوشوب بو خوبیه دلداری موافق
اودلاری رنینک تماشا لیدی اوده قانی
گیدیب زلیخی ایلدی اظهار
ایولرده ویردی زینت اول پریزاد
گیدیب یوسفی ایلدی خبردار ها
تاموسابهی

تاموسابنی ایلدی طیار ها
گیدوب دایه یوسفی اظهار رر
یوسف یوله دوشوب اولدی روا نه
چه گیردی قپویه اولدی تابان ها
ایلمنده ان دوتدی ایتدی هر بابی
قاپوسینه وروب بر قفل محکم ها
دیکیبین ایلدی همه ویرنه جابیم
داهی قالمیدی بر صبر و قراریم
حالیمه بر ترحم قیل غریبیم
منیم دردیم چوخ اولمیش ایله درمان
دیدی اولار بو ایش هر گز گنه دور
زلیخا ایش ... سوزینی
اوایوینک قاپوسینی هم ایتدی محکم
که بو ایوه واردور یاخشیجه خلوت
دیدی هر گز گیشی باغینه گرمم
بو طور ایله فسون ایله فسانه
هرایوده آینور دوراس اوزکر زلیخا

گیدوب یوسفی ایلدی خبردار ها
کل ایسته رلر سنی شاه نگوکار
یتشدی ایولره شاه یکانه
پریزادی گوردی اولسر و خرامان
آپاروب ایولره اولیا رجانی ها
خطاب ایتدی او نه سکا باره هم
که سندن او تری چوخ دور کمایم
چخیبدور اوزالیمدن اختیاریم
دیا رو ... بنیسیم
یا وقدور رحم تیتیکدن ویر ئیم جان
بو جرمه خالق اکبر گواهدور
او بر ایوغه آپاردی زلیخا ها
تضرع ایلدی که ای باره هم هم
منیم بو ... ال شال ایله صحبت
ایله سیز باغه بر غنچه دیر مم ها
آپاردی اول ... خانه بجانه
او تینکچون ... اوزلرنی زلیخا

49

50

سینینگ عشقینگده یوخدور صبر یاریم
منی چه خلار دادی بیتاب قدیمه تا
سنگا رحم ایله مظلوم وغریبیم
بیله اودلار دوشوب جانیمه سن سیز
بو یوکنی رشک حق ایله سوگنه
ویرور بوردا او سنینگ بو زیب زیور
اوتینگ نوریندین دور یوزینگ منور
بو شیرینی کوکلمکینگ غنچه دهن دل
قسم شول عشقه کیم دو عشقن یا حق
کر جان تشنه جانیمه ویر جان یوسف
منم بو سیز سن آب زنده کانی
که منداغی سوت سندان تازه خرما
بو یا قد خرما دل کل قدت جان ویر
جوابی ویر دل یوسف که بیرنزاد
منی امیدی بو یرده دار ددتمه
بو معصوم لیق ششیمه دکش ورمه
شونار حقی کیم بیجانی جو ندور

سینینگ باغریندکه یوخدور صبر یاریم
ایله بیخور دایله بیخواب قدیمه تا تا
دیار و خانماندان بی نصیبیم تا
کیم اولوب تشنه لوسیز جانیمه سن سیز
کیم اولور حجله خلقه خدا و ند تا
وید وبدور نور ایله اول زیب زیور
اوتینگ عطریندندور یوزینگ معطر
کیم آبار وب مینگ علقلیه مندان
که یا تویدور منینگ وار و یوحمنی
اولرم ویر منه ایمان یوسف
منم جان تشنه سن جان جاودانی
وصر فه بته ره کیلیک اتشهنه
که جان ویر بکده ام بردم اما ویر
سنینگ حسنینگدن هیچ ایتمز بیربان
بیله دار لیفده ام ناچار دو غه
کنده ایله منزا اودلا رغه سالمه
کیم آلیم نورهم اول نوردندور
[سو بلبلیک]

بیتی
سوسینیک هجرنیده هیچ دوا ر
قسم پاک یره اوندان دو عشم حق
اولردی اختیریم رخت اولوبدور
کر کرانیدی منی ددتام قیلسنک
یا وقلیغده کوره جکبن وصالیم
نصیحتلار قیلوب اونه فراوان

کزلیخی حکمه غم کافر کورسن روان یار
هیچ کیم نومیده ایتمیه ور سنی دم ایلمز
یا رحاظر دور دیشه تا فی بر یار آتینه یان
آی یوزینگده قاره خالینگی چه کوردیم عنبرین
زلفلارینگ وصفینی ایتدی مظلوم جکدی بر آه
زلیخی دیده سکوتشه حدا لخت
منم سو تشنه سو سیز دل التیمه تاب
جانیم چیخغده دور رحم ایله الکوزه
بجطاقت سیندم آراجمد ویر
یوزره کیم اوخدیکه اولدرت نه

سو بیتیکا وستینده دوروبدور جانبدار
بو یاخشیلیقه حیله وشیمشم حن
کهریم لعل زرافن اولوبدور
بو کلشندان منی آزاد قیلسنگ
کوتارمه بوی سنگه امیدی وبالیم
بو شعری او خدی خوشحالات دن

کیم کر التمسه خدا تینیک اشتری کعبی بار
کراونه تا غلسنک امیدینک تا بر لیسنک کهی بار
کورکه نه یاخشی اولدی بو کوزلاری خمار یار
کونیمی قیلدی قرا بنه وکیمی شهلا ایکی یار
حالیم ایتدی بیر لیان تمسک حاجی کیبیسی بار
که هم تا چینیک منیسر اولادم تخت
که تا شله سون صباحه لشید وآکاب
دوزده بیلم کیجیه تنی بو کوندوز
کرایستدسن وکر کیم کایمی ویر
کیم ایلیرسن سیلیه جه خلیر بها سه نه

51

بهانه اکر ایسد ور حیلت زلیخا دکلدر بو طریق عشق با زلیخا
یوسف دیدی معاذ الله که دور کر چکسم زحمتی خجالت بو بیاندور
معاذ الله که اکر یول باسیم من بو حیله لر بیکه حاله قولاق اتسیم دور
دوره بیلیم که بیرت عشق ددرایسم دوره بیلسم داغی کمینی کوراییم ها
زلیخا دیدی آخر چیقدی جانیم کورا ولدی یا سو خبر استغنا ایشیم ها
بو کشوردان دولتوب آواره سندن کیایم کوردیم بر چاره سندن
غمینکدن چکیبشم آواره کیکلر لار الیکدن چکیبشم من جوج ستملار
سینک بو زینک منی اتیمش تجلی خدای حق منی ویر برستلی
سنکا دیرسن که ایمدی الکیم جبر یانار اول صبر طاقت ایلمه جبر
سوز و دیلیندن آیتیدی زلیخا بو شعری سویلدی ایلدی اف
یانار اول صبر ایله طاقت چیقدی جانیم وای وای هجر اتیکدن یاندی مغز استخوانیم وای وای
بر ترحم قیل منکا وصلینکدن ایتمه نصیب یاندرا اوتلاره منک دین وایمانیم وای وای
بی وفا دنیاده هجر [illegible] یاندی هجر ینکدن منیم دین وایمانیم وای وای
امیدیم وار ایردی سندن کیدینک [illegible] سندن بو خیه بیله هرکز کیانیم وای وای
سینکنه هجر ینکدن کب بدور کیچه کوندوز منظورمز فلکه چیقدی سینک آه فغانیم وای وای
دیدی یوسف که کل دیب اریم ایله بو خلوتده منی آزاد ایله ها
که خوش کلمز سنکا مونده قلسم بو خلوت سراده یکه او تو رسم
زلیخا دیدی

زلیخا دیدی که چشمیمه که جان که شندان آیر بو خد ور منده ارمان
که اولدوم یا جانه تن طاقتیم وار که اوز که وقته سالیم وعده کار
منی یاید ور دیسنک از عبرت عبارت جانیم ایله بیلک منا و غارت ها
ندور مانع بیزه بو مصلحت دان که اتیمنک ننگ لیق بو مملکتدان
دیدی مانع منه اکر تسبید ور عزیز قدر خدا یدن هم قضبدور
زلیخا دیدی قورقمه سن عزیز دان یتشمز بیزه زحمت بی تمیز دان
ایچیرورم اونه جام ندامت ها که تورسون بیرینده تا قیامت
یوسف دیدی بیله او لمز اینند بیم که بیته غیره منداغ هرکز ننگ بیم
خصوصا عزیزه کا یقدر خیرلیق سنه دیه ورمنه ایتسنک کنیزلیق
داخی بدتر کونی روز قیامت که دوست اهل عصیانه غرامت
عذاب وای جفا بولار یا زلار ر منی او تلاره سر دفتر یازار لار
دیدی دیرسن منیم یاریم کرمید ور کنه کارلاره رحمن ورحیم دور
منیم وار بیده وار او زنجی [illegible] بو خلوت ایوده قیلمیش جنم دفینه
کل همیشه کی ندن اولتر قیلسم فدا ایتنک کیم یاریه اوله هم عذرخواهینک
منیم تا ربیغه اولمز حق کذار ر داد آلمز هر شو ته آخر زکار ر
ویرور جانا خلقه خالق منت التیز باغشله جاعذل او تر [illegible] آلمز
زلیخا دیدی ارا انکله منی سوز منینک جانیم یا خدینک کیچه کوندوز

۱۱۰

دیلکینک باغه دخی دانیشمه کلفت   که دورسم دخی اللهه خیر آفت
دیمکدن کوندوزیم آخشمه جکدر   یانشیانه جانیم صبحاغه کلدر
مینک بو ریشمه ایل ثاشی منظر ایله   دکرنه کیترم من خنجر ایله
عزیز کلسون منینک اولیمی کورسون   قیلیج ایلان سینک بوینینکی ورسون
سینک قیتیمله بولاشسون قاتینک   مینک وحیمه قد شول سون روانینک
اولوبدان صوره تو براغ ایچره جانیم   سنینه همدم اوله روح روانیم
تورور آب باغه و جکه بردن خنجر   که بونینک بوغی زینینه ایره تر
چه یوسف کوردی تیز توردی آیاغه   ایلینی دوتدی یان آلدی قوچاغه
که تنه لیقدن آرام دوت ای زلیخی   قلط بولنده سن قایط زلیخی
که وصلیمی کوره جکسن حلال کیبینک   میسر اوله وصلیمی وصالینک
زلیخی اوزکه بر کیمسنه دوکشدی   آتاردی خنجری قیلیک جو کشدی
وصالین قصد بینه ایل بوینینه لیک   یوزینه بر نیچه درجالانه دیردی
هدف ایتدی او تنک تنینه جانی   صدف ایتدی کوهر دل اوترکه جانی
طو یقوب تک یوسف آه وقلدی پرواز   اوله سن دردی نیچه آله یا ز
کلوب جبریل دیدی صبر ایله جانا صبر   وصالینک وعده شر ابراغدی قیل صبر
ولی یوسف هدفه آتمه ز آوخ   بوصدف هر بینی هم سینه ورقه لی اوخ
قویاردی شلیغ ارینی اوزاتلینی   آجد بو ربرجو کون باغلانی آکمینی

کوزلردی دوشندی

کوزلر دوشندی هم اولادم کورار اورده   اسکیلمش دور زلفان پرده اورده
زلیخی دان سوروشدی کیم ندور بو   بو پرده نینک ایچنده دور نه دور بو
دیدی اولادم که تا من تک قلیقم وار   اونه جوخ اعتقاد دیم باغلیقیم وار
منیم قبله دور امیدگاهیم اولدور   نیم تا زنده ور عذرخواهیم اولدور
یاشوردیم پرده نینک ایچنده یوزینی   که باخمه سون بزه بولتنده کوزینی
بوبدلیق رشیمی کورمه سون مندن   بو داهی الینده اینجیمه سون مندن
چه یوسف بو سوزی قیدیدن اشیتدی   جکوب فریاد الشیم هابیرغه یتدی
سینی اوتاممقینک کلور بولاردن   که بیلمزلار ضرر نفع لاردن
اولی لاردور بولار بینک جانی یوخدور   بولارده دین و ایمانی یوخدور
کرک قورخیم من اول تنکری تاریمزدان   که حاضردور کورور بوواریمزدان
بوسوزی دیدی توردی الیش ایجنده   اویوخ دان اویانیدی الیش ایجینده
عملشی اولوب سه طوبقوب اولقه جمعده   زلیخا درتنک قویا قدی اولقده
اوج تک پایدان قاجوراوی اشیتده   اجلدرق بولردان قفل باغلو
این تک الیب کویا ایلیانی   آچر بر ینده آکمردی دولیندن
زلیخی سیجردی بردن چه کوردی   که یوسف قاچلی اولادی یوکوردی
آردینچه دوشونبا کونکلنده ارمانی   آخر کیر قایوده اول دوتیدی داماننی
چکوب قاتیار ماغه اولان زیبی   کیبر بدان جاک ایدوب پیرا هنینی

اولدی
داغلو

یوسف کوبکا جان کیم اولدی پاره — بیله قاچیدی ایلینه ای جان ستاره
زلیخا چو کم کوردی کیتدی یوسف — وروب باشینه و چکدی تاسف
خروش ایتدی یوررکدن چکاریله — کوزیندین یاش داهر دی نیچه زالیله
باشینه وردی واویلایه دوشدی — یاخاسایین چاک ایدوب وای وایه دوکندی
کرواویلا نیم تقدیرلو آلوم — فراقنیم فراقنی ایتدی آلوم
که واویلا نیچه یوکوم تکیلدی — باشه بیتیمه یوبان ایویم یخیلدی
فلک نیته دم سفا جر چیکنده ولکنون — کبابه ایتدینک منده جیکنده ولکنون
منی حوح یاندوررسن یانه جرخینگ — لذکو آتشعالن بولدوزینکو چو قسمتی جرخینگ
هر وقت قلمدینکیال بیمروت — الویتیک یالنغوان سیتیل ایل بیمروت
ایلیگیکدن ایلارم مزداد بیداد — کوره بیلمدینک کیم بردم اولیم شاد
سن ایکی فرمنه رحم ایتمدینک هیچ — هم وار و بو خیز ایلادینک هیچ
اگرکا قز منی کورسه قیلور رحم — یوروکنگکه ایتدینگ دورایتمدینک رحم
دریغ او امیدکیم قاچیدی دامیدان — دریغ اول شهد کیم آتشدرکا صیمدان
عزیمت قیلدی بیرکون عنکبوتی — که تحصیل معاشینی ایده قوتی
کوروب باره اوتلو زمینی شادیارلی — شوطیل بقعوالیه قیلدی لب بارلی
اوینیکی دور دیاینینه دونمکدیکه اولدی — بروبالینی غلا ماغدان اولدی
زمانلار اوزینی بیکا رایددی — لعابیندن قتیل اره لنکر دی

چو اوندان

یا تلییده وا لر یا

حاجبه ر

چو اوندان نه باز ایتدی کینه ره — یاشنیده قالدی تاری پاره پاره
منم اول عنکبوت زار رنجور — که کیتدی رشته‌یا زیم قلدی رنجور
رک و جانیم او زیلیدی تارلر رشته‌لی — بیرانی قالیشم مزلسم جیلی رشته
داهی بیلیم که ایتدیم کسیلدی — نه چیهیم کیدر سرنخ جیم یوزیلدی
نه آدیم ایلده قالدی نه لعابیم — قاچیپ صیدیم که ایلیندن کیجابیم
بیله درد دیلیم چو خلار دیر دی — جگرینگ قانینی کوزه دن توکردی
فلکنینک جور بیندن ایلاردی فریاد — اوخوردی بیله شعری اول بیر بیزاد

که فلک بیلدینک او لسرو خرامانیمنی — مرهم داغ نهانیم دردیمه درمانیمنی
نیله مقیدیم سنه ای چرخ که هر لحظه دونوب — یا خبرینگ ایچرا اودینه سینه بریانیمنی
منی اوادع رخش جهددن غم ایتیه بینکا آیرو — ویردینگ اغیار رحیه سن اولمه تابانیمنی
داغی داغ اوستینه قودینک منه رحم ایتمدینک — دوستمیمله قودینک اولنه تن تابانیمنی
یا انده وار دی مسن همه هیچ اودینه اینظام — یاریاننده ور دینک و خرشید تابانیمنی
سنده ای چرخ مگر رحم هر وقت یوخیمیش — چشمیم اود دوبیر وبان اوده ورخانیمنی
نعشیم اوستینه کلنگ و برکور سنگ — آغلانینک قانلو کورنگ حال پریشانیمنی
محشرینگ کونی اگر مزی دوتم داماینگ — قاضی حشر یانیغه آلورم تا قانیمنی
داد مظلوم حق اگر آره ظالم لاردن — محشرینگ کونینه قوعیه بوجه دیوانیمنی

الهی بر کیمسنک بر مطلبی وار   بتور مطلوبنه زنهار زنهار
خصوصا عاشق دل خسته مظلوم   اونی اوز رحمتکدن ایتمه محروم
بتور او خدایا اوز دیاره   که یتشسون وصلینه کل چاره یاره
بیله پرواز قیلدی قوش هوادن   که یوسف چقدی اول یدی سرادن
کوروب عزیز دور ور باجه قوتلر   اولاری اختیلال سوزینی سویلار
عزیز کوردی یوسفا ولمش [illegible]   سوزینی کیمدن اول سن بیله تزستن
جوابن ویردی یوسف بر تر از سن   کیم افت اولمسون عزیزه رازین
عزیز دوتدی ایلنده حمد ایله ها   ایوه آپاردی اونی قهر بیله ها
زلیخا چون عزیزی کوردی بو کیفیتده   دیدی یوسف سیریمی ایلدی فاش
قورخیبیدن زلیخا چکدی آواز   عزیزه ایلدی لاف اولدیر آز
بو خلوتده بو دم مخ یاتمشیدیم   راحت بیله بو حوجره یه کیرمیشیدیم
بو بو خوده مخ اوز زیمدان خبر سیز   آغیر بو خونه یه کیرمیشدیم تمام سیز
سنینک قولکیدی اویه کیرمیش او غوریلیق   یوز یمدان بنیچه کل دیبردی او غوریلیق
اویاندیم او بوزیمدن آلور آلمه   غضبلن دیدیم ایل بو نیچه سالمه
دیدیم دوتسم اونی قیلسم امانت   ایلیمه‌دن قاچدی آه اول تیزدباشت
جزاین بخش لیقیز بیزی ویردی   که ایتمه سیز بیله کل لیری دیبردی
موسی اولدور و یا زندانه سالکین   خلایق طعنه سندین میدان الکین

عزیز بویوردی

عزیز بویوردی دوستک بو غلامی   کیم اولدور ریم او یو خند ور کلامی
یوسفی دوتدیلار باغلادیلار زار   عزیزینک یانینه آپاردیلار خوار
عزیز دیدی او نه کیم بد یا نت ها   ندن ایتدینک حریمیده خیانت
بو بیورسم ور سیلر بوینینکی ایمدی   و یا کیم یار سیلر قارنینک ایمدی
دیدی یوسف که حاشا ثم حاشا   اونینک یوزینه ایتمه‌دیم تماشا
زلیخا ایستدی منی آلاتدی   چه بختیم کتیستی دریایه باتدی
او دیجعان ایستدی مندن وصالیم   مخ او نه قحاغه اولدی خیالیم
که مخ قاچدیم منی دوتدی دو باره   کیریدن کوینکیمی ایتدی پاره ها
سنینک یاتشیغنی تا حیکنه سوکند   که هیچ یو خدور منه بو ایشده پایبند
ناری نینک حقی کیم مخ نیکله هم ها   خدا زشت بددور بو رازده کواهم
دعاسی مستجاب ولدی هم اولدم ها   که بر طفلی خطاب ایتدی هم اولدم
نو پرده حاظر اولدی بر بچه دلدار   ایلنده قرح کوتکفیک طفل شیرخوار
دیله کلدی دیدی حاقی عزیز دور   که قیطاریو سفی هم باتمنیه دور
عشق بنده هکق یوسف سزاوار   اونی قایطار کینن ویرمه کیمن آزار
دیدی ایجاق یلیرک ایله اظهار   که کیمدان اولدی بو سودا پدیدار
جاق دیندی دکیم نیدی غم ز   که بر کیمسه دان او زکیه دیم راز
کیدر نینک کوینکینه ایده نینک نظاره   که نه طرز ایله اولمیش پاره پاره

ایلر بیدان اگر کیم بر تیلو بدو رر
وگر کیم کیر بیدان بر تیلمیش اوله
عزیز کورلکینه قلدی نظاره
یقاین بیلدی زلیخی تقصیر بدور
یوسف دیدی که پاکیزه دامان
که تایچ کیم بیلمه سون رسوا اولور سیز
زلیخی دان عراض ایت ایراغ اول
زلیخی سنده استغفار ایله ها
عزیز سو بیلدی و دوشندی چو اوان
تحمل باخشیدور آنا نه بیله ها
ایکیده غیرت هم باخشیچه زاد دور
یوسف هم بو بلادان اولدی فارغ
خدایه ایکی بیت شکرانه قیلدی

شکر لله که حالیمغه خدا را اولدی کواه
منی معصوم ناورده بیله ایشلر تارده
چاقه دین بیر ایوردی منه رحم ایله کمون

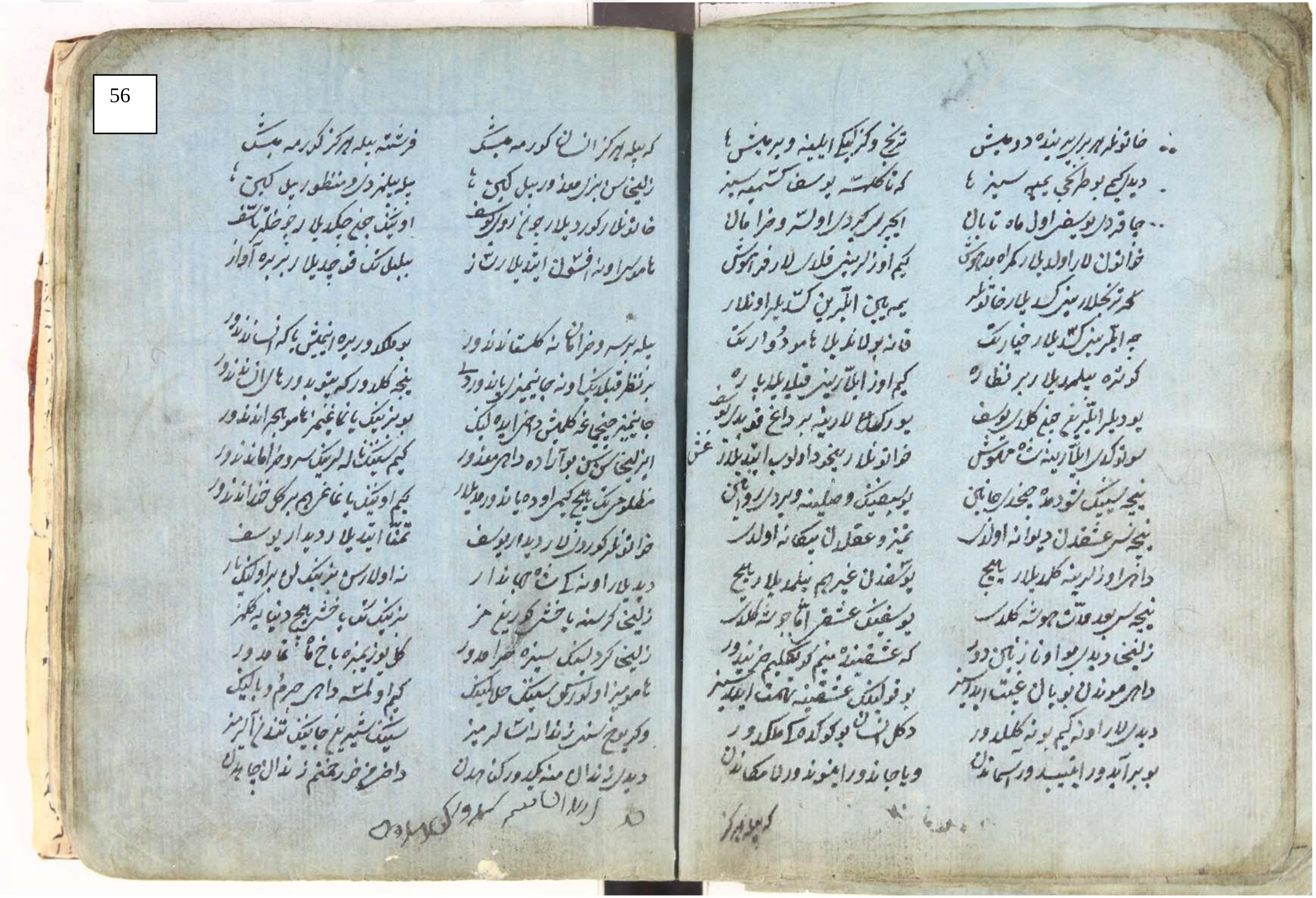
بیلینگ تقصیر یوسف قیلوبدور
بو تقصیر زلیخی قیلمیش اوله
کوروب کیم کیر بیدان اولمیش پاره
یوسف بیله خیانت ده بیر یدور
کرک کیم ایلسمک ستر یمنی پنهان
اولوب بدنام هم شیدا اولور سیز
اوتینگ یاتیدا ای یوسف قراغ اول
یمان ایشدین داهی ایتگان رایله ها
سیاست قیلدی چیخدار اوزاو ییدن
توکل باخشیدور آنا نه بیله ها
که بیغیرت کیشی هم نامرادوار
خلایق یانیده اول اولدی صادق
بو شعر اوچیدار اقش قیلدی

که منیم بوی نیمده یوخدور بیله ایشلرده گناه
منت اولیغ ربه کیم حالیمه اولدی گواه
قودیدی خلقینگ آراسیده اولیم یوزی قرا

بارالها بیلورکیم

بارالها بیلورکیم یوسف دلشاد ایتدی یینگ
مطلوبی حاصل ورینگده ور اوندن ایتمه محروم
بو مجلس اهلینی قیلقان ضیافت
همه خوانلار الشیندیلار رازه
اگرچه وار دور بیچی ره عاشق ها
یکم اوز قولینه عاشق دور زلیخی
عجیبه ورکیم قولی اوندانی نفور دور
زلیخی چون الشدی بیله اخبار
قوناق نیقه اولارن قیلدی حاضر
چه حاضر اولدیلار اولن زنانی لار
زلیخی دیدی که زیبا عزیزلار
نچه ان منیدان بیله غیبت قیلور سیز
دیدیلار یوسف کل ایله احظ ر
کیدوبان یوسف کید وردی زیبور
الینه وبیردی زرین آنش به
بینه بر قیزه وبیردی طشت قرین
دیدی پرده چاقه چاقیردیم کیتمک رنگ تیز

تاموسکین لاری آزاد ایلدینگ بار خدا
سندان ایستر نظر لطف که ان ده رضا
بیله ایلدی بو قصه دان روایت
زلیخی به قیلوب غیبت آغاز
یقاین بیل سیلر عشقه وارصادق
اوتینگ عشقینه لایقدور زلیخی
که بیز بیلدیک زلیخی بیشعوردور
اوتینگ جانینه چو خلل ایلدی کار
که بو تهمت اولاو اوله ظاهر
اولتوردیلار بیله اوله جایین لار
ناموکینیز وار سیز صاحب تمیزلار
جانیمی عشقیندا اودینه یاخر سیز
که بزلار کوره کیتی بو دوره دیدار
مزین نیچه خورشید منور رر
یوزی طعنه وردی آفتی به
مرصع ایدی مینا ایله رنگین ها
خاتونلر الینه سوتدکده ورینگ تیز

56

57

خدایه اوز بهبر باشور هشیم من
اولار ایلدی خشم دعنا پلی ها

من خدا یدن هر کز شاهدن باهم قورخنم
قورخنم ستیز مین زندان دن بیلکیم نام اولیم
منه دیر سیز آهیزدن جز زا ابت کا خره اشر
بینه دیر یز بولیز اکر غنیم اوبور سیزه
مظلوم رنکی سار المیشی اجردی قوی زعفر

زلیخایه بیله ایتدیلر انشاء
ایشتدی چون زلیخا دیدی اوای
کیدب عزیزه دیدی کیم عزیزم
بیله خاینی قورب زندانه کوندر
او ننکیله قرب لقب اولسون کوکلم
عزیز دیدی بو یافتی مشهور ستادر
هر قفص سن اوتن زندانه کوندر
عزیز دن چون هر قفص اولدی اولاشا
اونه دیدی کیم ایمدی ننده بر سی

ایدبنک هر نه ایدر سیزه رمیشم هم
بیله دیردی خواتونلاره جوابی

چون خدا ایدر یار هم هیم جاهدن من قورخنم
قلت خیاله اشتیز ماهدن هم قورخنم
سیزه کی خبر کید بنک من آهدن هم قورخنم
یول خدا اینده تو لیدرن راهدن هم قورخنم
من بو رنکی عفران کاهدن هم قورخنم

که چون اسرار مخفی اولدی پیدا
که خواتونلر منی ایتدیلر رسوای
سنه فکر ایله ای صاحب تمیزیم
منزلنده خیل باشنکی که ندر
یقینی بیلسیله کیم بوشیدر کنا هم
تا هوسینده بو یافتی قصیلت جار
اولدی قرب خیل هر یانه کوندر
کیدب یوسفی اولدن ایتدی آکاه
عزیز رخصت ویردی ونه ایدرسی

اولاً اینکه

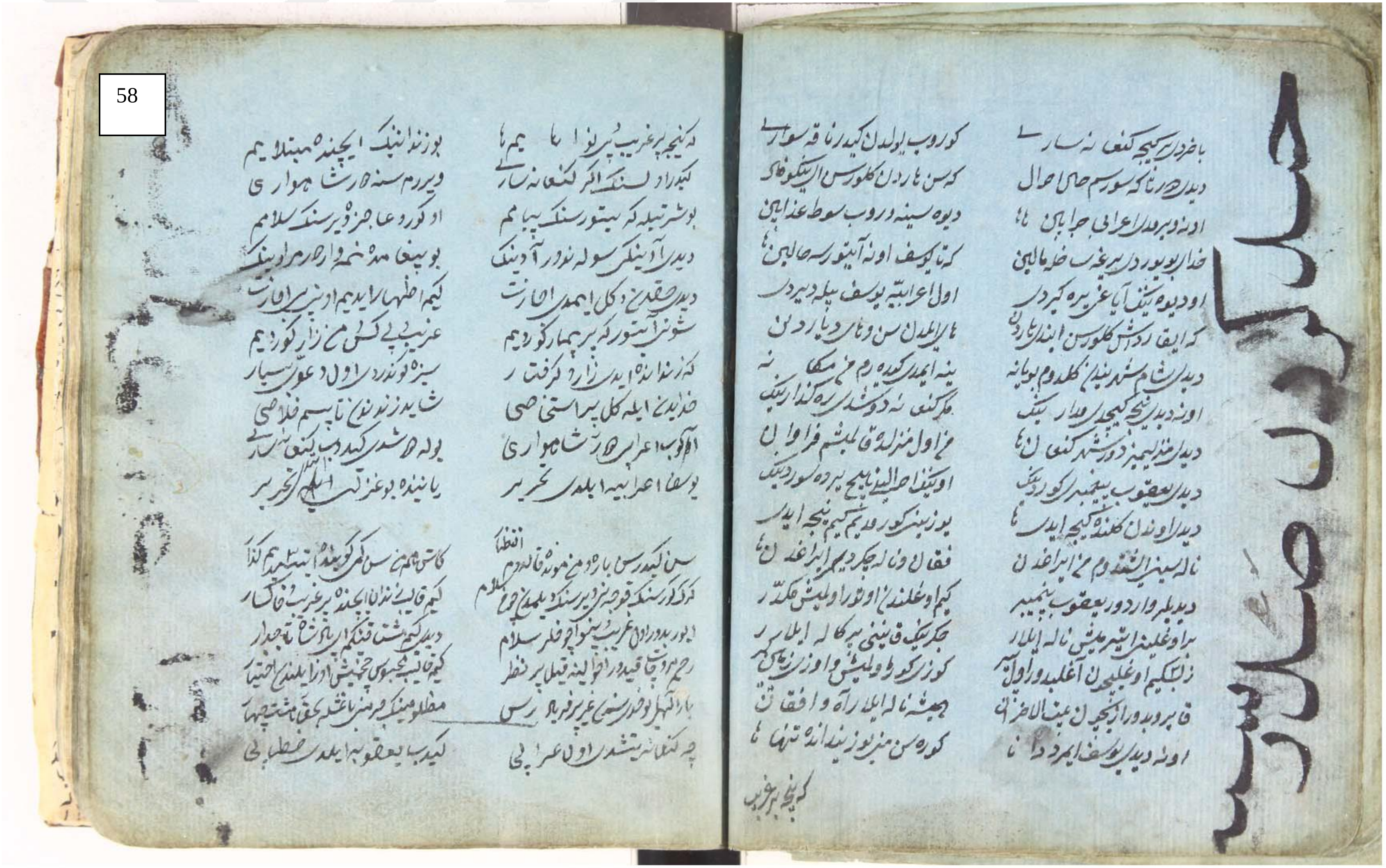
اولاً اینکه کل کامیمز ور کل ها
دکر بو حسته زندانه سالمه
یوسف دیدی که صاحب اختیار سن
اکر سن اولور نک یادینک آزاد
فاما اینهم هرکز کنا هی
زلیخا چونکه اولدی اولدی نومید
بر بوردی یوسفی باغلیلر زار
چه یوسف اولدی اونه قاد مسلح
غریب لیف یوسفیه جوخ کار ایدردی

ای مسلمانلر کورنک حالیم نجه اولمیش تباه
قالمشیم زندانده که تا بیر قریار سن
هیچ کافر اولمسون منکه غریب در بدر
یار آتام مانند زنار کوره جهی زار هی
مظلوم بیچاره ام یار منکا بیر رحم قیل
زنداننده یوسف قالندی گستاخ
او ویرچدن ایلدی نکاهی

برادن منکلا آتا بیهب وبر کیل
ها هوا اسبه بنکه هم سیندن آلمر
غریبم بیر کیسیم سن غم لسار سن
که دار اختیار زنیکیان بیر زاد
که دار در حق تعالی که کواه
غصه کلدی لیز اوچه تا بیهید ها
آپاردیلر اوتن زندانه تا جار
بو زندن روشن اولدی تیجه کاشی
بو شعری حالنه تکرار ایدردی

جو غریب بر اولسیدور مسکینم زندان چاه
کیم یتشسون داد مه درد ایمه اولسون داد خواه
ای مسلمانلر اولوب حالیم بو قریبته تباه
کیم کورنغ یوز بیزه زندانه سالور بیر کناه
تخشر نیکه کوینه من اولیم بوزی قرا
ای جب تنعانه ساری برهفته سو ناخ
که وطن بیلر اوز دلکسته کاهی

58

که من زندانده کوردیم پرغم بیبس
ایوردی سیزه چوخ چوخ خلار سلامی
دیدی یعقوب اونینک آدینی بیلدینک
عرب دیدی آدینی ایشیدی اظهار
دیدی یعقوب آیا کیم اوله بو ها
دیدی یارب که اوغلوم اوله یوسف
چه یوسف آدینی آیتدی اول بیر
بیننه هم بیر طرفدن اولدی خوشحال
کیم ایوره بیدور اوزندانیله اخبار
وکرنه اونده چوخ بیر اشنا یوخ
خدای کریم هر دوار اختیاری
خیالی ایتدی ویعقوب اولدی خوشحال

که من زنداندکو...

شکر بوز شکر که کلدی خبر یار منگا
امیدیم واردی کیم کورهیم بیر دیدار یس
تولکر تا پلا اوغلوم بینه دیدار یخ کورهیم
کرا امیدیم کم کسلمه ورینه امیدیم وار

خالی زار وطمعدن اول پر نصیب
که اونتمه سنه یاددن بو غلامی
چو پیغامده مرادلرین بیلدینک
که اونداین منی سیزنی ایدیم خبردار
عزیب بیقدره کوتی اولمیش فراقو
تا بلسون داهر چلکم ... یوسف
اوزینیدن کیندی دا اولدی رهی کر
که بلیکیم اوغلوم اوسون اولینکو
که سا قلیلیندن اولیم من خبردار
کیم ایورسون اوندکمزده دعائی
که بیتورسون منه اول دلنگاری
سو نیملکدن بو شعری ایتدی تکرار

تاری برگم ایتدی که یار اولدی طلبکار منگا
ایوره بودور بینه اول مژده دیدار منگا
ویرمیه چرخ فلک غصه آزار منگا
کیم منه رحم قیله اوله طلبکار منگا
ارنلکا اوغلی

ایفلک اوغلوم آلهینک منه رحم ایلمدینک
دیدی اعرابی منکا بیر دعا قیل ها
دعا قیل حق ... تکول کن ... جهیم باغشله
اوز یعقوبم آبا رکل بخشنه ها
دعا قیلدی او بیچاره بیر کنعان
دیدی اعرابی غریبه دعا قیل ها
دیدی یارب ویر اولغ بیرنجی ی
بتور مطلوبنه کیم قدرتینک وار
دیدی ناقه منکا هم بیر دعا قیل ها
اکرچه دور سیدیم بیردم اونده
دعا قیل تا که چخ اولیم بهشتی
دعا قلدی او بیچاره پیر
ایکیمیزی نا بیلار اونده مرادی
بزیم جرمیمیزی باغشله با الکل
ذلیخی نی چه باخدی تاره هجران
چه درد دلیمنه نا بمزدی چاره
با خزدی زندانه تا کیم اوله شاد

مظلومی دیر ها نی یاریم اوله غم خوارمگا
کن جهیم چه خداوردر دیم دوا قیل
که حقدان غیر یوخدور بر بنا جهیم
که قولینک اوله یم بیکلوسه شته
دیدی ویرسون مرادینک حق سبحان
که اول محبوس زنداندان رها قیل
غریبلیقدان اولنگا ویر برابری
اوین قویمه بیله زندان ده ناچار
منینک درد دلیمنده هم دوا قیل ها
سنکا بیتیش مژده دی بیله مژده
که کورسیم داخی زحمت ور رشتر
که یارب ایتمه بو ناقه نی محروم ها
خدا وندا بزه ویر برابری ها
که مظلوم سیزه قیلمش توکل
یوسفدان اوتری چخ اولدی ایران
یا خاپسیز ایدردی یا ره یا ره
دیمیردی بلکیم اولیم غمدان آزاد

بونه الندور که ایتدیم اوزیمه جفا
که خود کرده یه اولماز یا پیچ چاره
کرک بد که بر جه دم راحت اولیه یم
قیلوردی زنداننه سارای تکاهر
کیجه لارده ایدردی نوحه بلیه
بیله هجران اوتی ایلدی بیچاره
جه هجران جانینه جوج کار ایلدی

تا نه یوسف اولیک باشینه قربان اولیم
یار ایمدی اوزیم جفا ردیم اوزالیملای داداد
بر نظر قیل حالیمه کیم حیدری حالیم وار ادی
یوسفیک یوزینکه قلشم کرینه بر بر نظر
بو جفای خاده ورمز یارده و دیدار یار

روایت دور وار ایمش بار ات
وار ایدی شاه مصره بیله باغ
ایلدی اونیکه متصل تکار

نه اوجیداری که وردیم کوزیمه جفا
مکر زندانیننه قیلشم نظاره ها
غم و غصه دن فراغت اوله یم
جکر دی پوره کندای سوز آهی ها
بو خو به کیتمز ایدی اول بیر بزاد
که عمر نیدان داجرجه آییز زر رر
بو شعری اوز بینه تکرار ایدردی

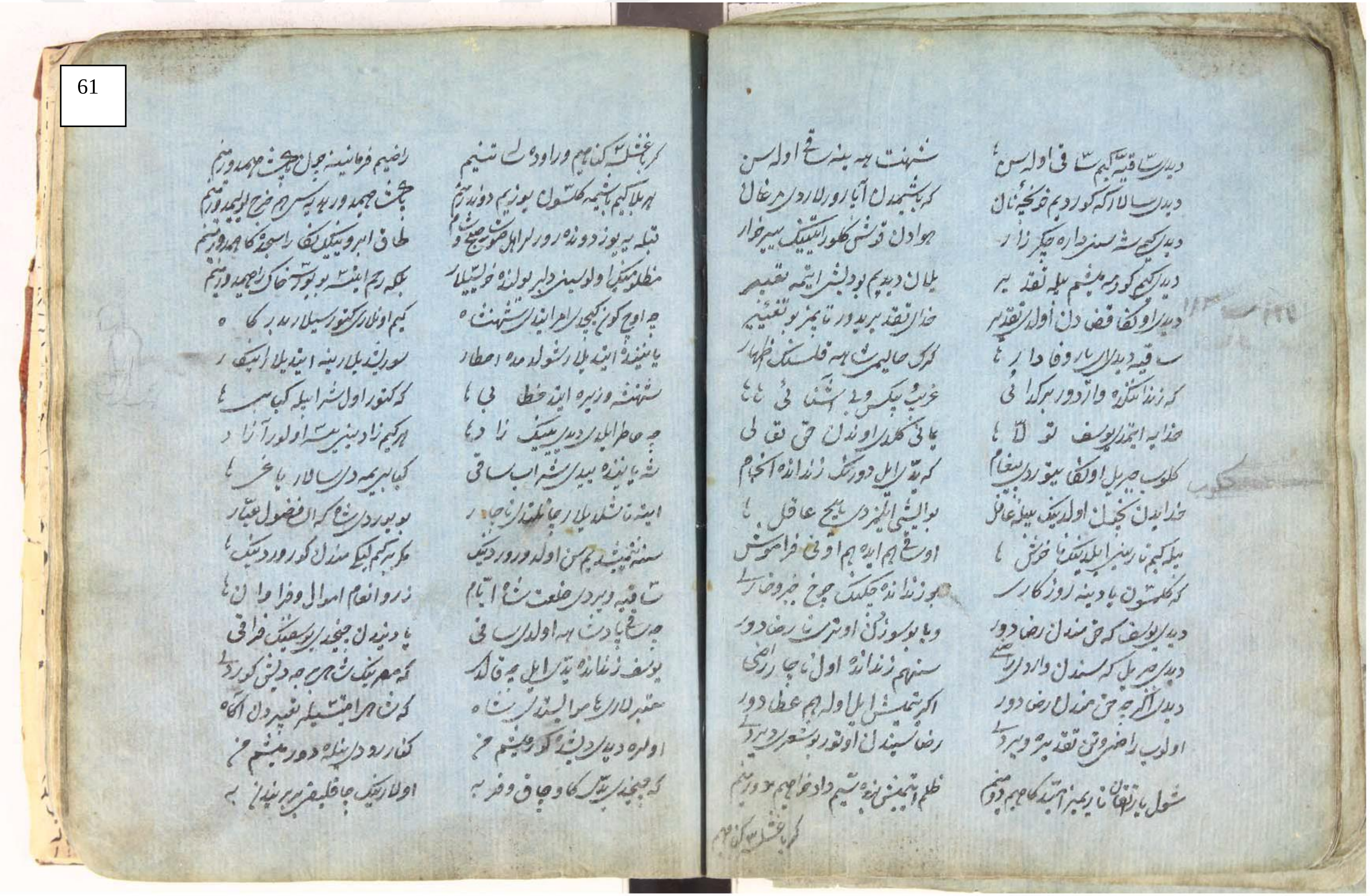
بولی نینه دوشم دولام قاشینه قربان اولیم
قو ایمدی ظالم جکی بر نیجه کون خندان اولیم
هجرانده قوییه ایظفر که سرکردان اولیم
غصه و غم دن فراغت اولوب شادان اولیم
مظلوم کورک کرفتار غم هجران اولیم

همن ملکنده وار صاحب کمالی
که اول تا بمز دلایلدی ان زنا جری
که اولیش عمر ینده اولا اضی سیز ار
خیالی ایله

خیالی ایلدی بیله اوته یاغ
ایوجدی شهر مصره بدره رها
یا شوران یامکیم آشونی بو طلانی
کیدوب ساقیه دیدی ایلچی اول راز
جه خالتلاره عرض ایلا یلر زر
کیدوب بر فروش بهه انیدی اظهار
جه خالیلاریکی البشر ایلدی درز
دیدی ساقی ایلندی ایجمکین جام
نه زادبدی شاهه نه شرابی نا
که بو زاد و شرابی ایله مخمور ها
بو ایکیسینه سون زندانه سلکین
اولار ساقلدیلار زندانه دردم
یوسفه ایلدیلار آشنالیق ها
اونلر دیلار اوینگه خرم و شاد
که بر کیجه دوروب اول ایکی دوستاخ
که دو تیک کیجه بر دلی کوریکلار میر
دیدی ساقی که کوردوم بیله خوابی نا

کرت شاه مصره وبیر سون زهرآب
کرت بهه وبیر سیله اولان نه زهر
هلاهل زهر ایله اولدورسه شاهی
قبول ایتمدی او زندان ائیله اعراض
جان و دلدان قبول ایلدی مکرر
که بکون خونجه دان زاد بیه زنهار
کیدوب ساقی ایلندی ایلدی عرض
هلاهل زهر وار دی شاه ایام
وزیره ایلدی بیله خطی نا
که تا کیم اوله بو احوال معلوم نا
بولاریک حالینی ایلندی الکلین
بر ایله تک بیله قالدی له محکم ها
یکم ایتمزدلار یدی سه کز حبدالیق
زندانیکلی مخنندی نا مو آزاد
یوسف بیله عرض ایلا یتدی له کستاخ
اگر بیلسنک دیشیم ایله تعبیر ها
که قاییرم شهنشه بهه شرابی

61

ینه کوریندی بتاری کاه و لاغرها
ینه کوریندی بتاری خوشهٔ سبزها
که بیتدی خوشهٔ خوشک اولدی بیله
مشوشه خوابنی چون قلدی تقریر
دیدیلر واردور اضغاث احلام
معبرلاری یاموجکدی داره
ساقی شه دیدی خوابیم عرضی
که دار زنداننده بر جوانی
شهنشه دیدی کیت اونی کتور کی
کیدب زندانده کوردی یوسفی زار
اولمه مبتدی خزاری بو امره راضی
ساقی عرض ایتدی دیشه کوردیشم
دیشیسن ساقی ایتدی اونه تقریر
پیله ایتدیلر شهنشاهنک دوشنی قرار
دیدی چی حالرشه حالنی کوربیلور
دیدی کیم بیتدی ایلار زنانیلق اولسونه
بشه بیتدی ایل اولور قحط ظاهر

اوجاق سیقبرلاری ده بیله یکسر
طوتلو نیجه کیم رشتهٔ نغز
اوکوک خوشه لری قوتی زندان بکی
اوخابر ایتمدی هیچ کیمسه تعبیر
بیله دلشیلر تغبیر اولمز اعلام
پیله ادلدیردیلر آهیله زاره
که بو دوشلر نیکچو یه دار فرض
که اول تعبیرینی بیلور که ماهی
منم حضوره تیز کتیورکی
عزز خوه لیق ایتدی دیدی کر باری
که بیلا همدن چیخارارسین بیله رازی
سینک عقوللو غنیکر کتوردشیم من
دیدی سن کورمه مشنک بیله تقریر
خیال ایتمه که کار هر کیشی لار
ادنیک اجو الیرسزدی سور بلدور
دانه پروغ کله آسا تلیق ادفسونه
کراث ن نان دیسته جان ویر آخر
کیدسساقی

کیدوب ساقی بیله تیوردی اخبار
بیوردی کیم اوزیشی ایله حاضر
ساقی دیدی کیم اویتک لار بیدور عرض
که خاتونلار غمه دان کسدیلار ایلر
اولاردان سورسیله رندورکنجهیم
چه بیشه خاتونلری الدیرا حظار
زلیخا دیدی الا حصحص الحق
ایلندی خلق عزیز بوماجرانی
نیجه خاتونلر منه وبیردی خجالت
غضبه کلدی وبیردی طلاقینی
عزیز تولدردی آخر اولارنا جاق
بیله کیدی جان بوفادن
سوینیدی اولندان بیوفایار

شکر که برآزاده چیخدی بدخواه
هر کمسنک یانیده اوله رحیب بدکردار
بیوفا خاتونلر کورنیجه اولوبدور خوشحال

که بیله تعبیر ایتدی اول نیکوکار
که آخر نیدم الیشتیم بیله ظاهر
خاتونلار ایتمی غزواجب فرض
بینه اوز جانلرینیدان کسدیلار ایل
که رسوالادیلار بیله نه ظالم جاهیم
ناموسی ایتدیلر تقصیر افرار
که یوسفینک کنهی یوخدر مطلق
دیدی نیجه ایدیم بیله علاجی
که باقی قالدی تا یوم القیامت
بیله دینج ایلدی اوندن فلاعلی
تخم وغصه دان ایلتدی سکه نوباق
جانینی ویردی آخر بوجفادن
بو شعری اودخیه خاتون مکار

ایمدی دلدار کرکه بو نیجه قلمسک نکاه
جانینه دکسه بلالر اوله احوالی تباه
ایکی دنیاده یمان خاتونلار یکنک یوزی قرا

63

چرخ فراغت کر مرکب رقیب کوردینک / کیم بو کونده ور یا صباسن هم او کورسن کاه
منظلوم کوردی که بو چند ور لوکوز لرده دوق / اوز جفا سیدن اولار چیکدی کوزنکلنده بیراه
کیم و سببی سقی یوسف ویردی اخبار / که خانه لر سیلا ایتدیلر اقرار رر
ایشیدی چون که یوسف اولارده شحال / خدایه قیلدی مینک شکرانه فی الحال
بو یوردی شه دیبردی مینک قول اطر / که اولسیلر اوینک یانیده حاظر
بینه بریاخش آطو خلعت آتیرو / ایوردی شه اونه اوجه دوغ وا
بره دو کشدیلر او زلفی زیبا / که آیتیق آیا غز دکسه بیر غا
بو دیده بو ایله آتلوندی اوشه / یتندیلر جه یا خرل اول بدرگاه
شه وقولار هامو چون یلار زفار شو / ایلر کلدیلار بر بیجه آرشو
چون هر کوزلار اولی هر دوشدی / اوینک حرمت ایله یوسف شه دوکشدی
اونه چرخ ایلدی اعزاز اکرام / عزیز ایتدی اونی اول شه ایام
عزیزلیق جزی اونه اولدی مقرر / شه عرض ایلادی یوسف مکرر
که کروار دور منه بو اعتبار رتبه / کل ایله من صاحب اختیار رتبه
یوسفه شه دیدی سینده غلام / منه لیدور داهی و بیرسنک سلاهیم
باشغیده قویدی تاج پادشاهلیق / یوسف تخت اوسته ایتدی کامرانیق
داهر تدبیر ایلا ایکد وردی زراعت / یتیجه مینک شهری دولدوردار فراغت
که قحطلیق ایلا هو نکه اولای پیدا / که خلقده قالمدی آذوقه اصلا

یوسفده وار ایدی

یوسفده وار ایدی غله فراوان / خلایقه ویردردی غله دوران
اونه ساتدیلار مملکت خانمانی / زروها لرکه وار ایدی نهانی
اولار دوق لمدی چون مال اموال / قیزده خواتونلری ساتدیلار فی الحال
کیم اونینکده هم اولمدی میسر / داغی اوزلرینی ساتدیلار یکسر
چه بو هم اولمدی دردلاره درمان / آچیندن قالدیلار حیران گریان
زلیخا هم اوزینی ساتدی شاهه / بیله کیم دیمدی اول یوزلو ماهیه
یوسفینک غله سی هم آزلیق ایتدی / اولاره اجلیق هم تا زلیق ایتد
خلایق هاموسی قالدیلار حیران / یوسف هر بیرینه ویردی بیر نان
چه دیمزلار دب اول قوم محتاج / چیخردی فلکه اول ناله آچ ها
زیس ایلدیلر چوح ناله زار / یوسف بو خودن اوروردی خبردار
کیجه لار یاتا بیلمز ایدیلر دم / فورودردی یوخرنی اول شه ذلمادم
اولارینک ایشتیب چوخ اولدی حیران / که اردلار سینه هیچ تا بیمزدر درمان
خدایه ایلدی یوسف مناجات / که بیر رحم ایلیان قاضی حاجات
کلیب جبرئیل اوزنکی یتوردی پیغام / یوزینیکه کورست کیدنی هر صبح هر شام
یوزینیکه توکسیلر اولسیلر بیهوش / تاهوا ایتسیلار اجلیقدن فراموش
بو طرزیله کیچوردی مدار زلیخا / که کیچدی آچی کوندروزکاری
کلکای بر ظلوم آیتور قصه وصل / که تا هو فرع نکوور وصلیدر اصل

64

کیر چو خندان دور زلیخا انتظار ار
بولنیک ادستینده دور هیچ بی قرار ار
اونینک کوزلری کور اولمیش سمیدن
وصاله یتورور تورتار بو غمدن
بو سوز چالقان پیلیچ زلیخا چالدی
که چیقیب اول بی نوا درمانده قالدی
دوت ایله ایلدی منینک معذرت ساز
کورد کیم اوندن هیچ چیقمدی آواز
بوینی سیندروب عرض ایتدی خدایه
کیم ای شاه لیقا قیرین هر بی نوایه
منینک مطلوبیمی یارب روا قیل
یوسفیم ایله بینه آشنا قیل
دعاسی قیلدی و توردی زلیخاه
یوسفینک یولینه واردی زلیخاه
کیم اولدی مرکب یوسف پدیدار
زلیخا اولکلدی کیب جهاندار
یتیشیب فریادی یمه چون شاه سکش
که داد اوکلمیشم دادخواه سن سن
فدای امر ایتدی کیر بنی صبا تور
زلیخا عرضینی یوسفه یتور
آیاردا ئیل سوزینی یتورور شاهم
دیدی کیم دور شهدور آه واهم
ندندور بیله بی قرار لیق ایلار
نه ظلم اولمیش او نه چوخ زارلیقلار ایلر
دیدیلر بر نه کورب بو احوار
ضعیفه قاری خاتون اوکدا جار
بر سوال و نه ایتسون رهنمونی
حرم سرایه آیا سیلر اونی
کیم اولدر قاپیتنده نه کورگیم
اونینک مطلوبینی فیصل ویریم
چه اودی کلدی اوتوردی نهانی
بو بورار کینور بینک اول بی نوانی
زلیخا کلدی داد دادا ایلدی
فلکینک جور بیدادی فریاد ایلدی
کنور دیلر حضوره

کنوردیلار حضوره چنین اوستا
دیدی کیم بس دیدی منیم زلیخا
اوزینه چونکه کلدی چکدی فریاد
که ای یوسف ایلیکمدن داد بیداد
حالیمغه بر ترحم ایت غریبیم
وصلکیلدان کل ایتمه بی نصیبیم
یوسف دیدی نا برغه کیندی مالینک
نا برغه کیندی اول حسن جمالینک
ندندور کوزلرینک بی نور اولوبدور
ندندور کیم تنینک رنجور اولوبدور
دیدی ازلبسینک چنغ ایلادیم زار
کوزیم کور اولدیم اوزیم خار ناچار
داخی یا نمیده هر کیم دیدی سندن
زر و گوهر فراوان کوردی مندن
یولیکده قوتیبشم مال و منالیم
کوزینکه کور دیننک اول دم کی حالیم
یوسف دیدی کر نه البته سن ال ماه
که حاجتینک روا ایتیم فی اپاه
دیدی اول کوزیم دوتیم حاجتی دور
اگر ای جاهلکیم جاریم وصالدور
دیدی که ایستریم حق دان شفا من
کر انیتتیه حدا ابتیم روا من
چه یوسف ایستدی حقدان من جان
جا نوم تا پدی فیضی اول حاجتی
کوزلر روشن اولوب تاپدی صفالیق
جسمینده کوردی آنی زنده کانلیق
کوزلر چینی یوسفینک بو زینه دوشدی
عجب وولالار ادیک جانینه دوشدی
دیدیلار در دیلیم هم دوا قیل
بیلور کیم حاجتیم هم روا قیل
که قالمیدور داخی بر صبر و طاقت
که تندن آیرودورسم بر جراحت
یوسفه بر مدار اونه هیچ جوابی
که تا حقدان نمه کلسون صوابی

اوله دیدی یوزرسن عاشقم سن
دیدی ویرکیل ایلکنکدن تا زبانه
ایلایین بیوردی حکدیکه بیلا آهی
یوسف دیدی اونه معذورسن سن
اگرکورسنگ محمد مصطفی نی
دیدی دعوی دیرسای اریکو کار
دیدی یار دل بیلورسن یکدورا ولمع
دیدی که جنی اونیک آدینی دوتدینک
محمد نوری جنی کونکلیمده آنخور
بودمده جبرئیل ایندی زمینه
که جنی محمد بیک آدینی دوتدینک
سیکنی جنی عرشده خ باغلادیم عقد
بیر نیک یوزینده سن هم باغلاعقدین
که دوست احمد محمد رید ورید
ایشتدی جنی زلیخا اولدی خوشحالی
یوسف اسباب طوی قیلدی حقتعالی
خلایقه جوخ ایندی اول محبت

میم دوستیم سن وهم صاحب قلبیم سن
کیم آلمیدی نیچه اودلار غه یا نه
که یاندی تا زبانه مثل کاهی
کیم عشقیمدل بیله معذورسن سن
نیچه طاقت ویرورسن سن اونی
که سندان یکدورا اول البته صدبار
که کورمیب سن اونی سن ای زلیخا
اوزر عاشقلیقینکی مندن اوتوندینک
اونیک دوستلیقی یوره کیمه یا خاری
دیدی آنینکو رکیابی اول یار غنیه
محمد داغ اونی روبرودیم مرادینک
اونی سندان اوتوروم ایلدیم عقد
تصرفه کتورکیل کنج نقدین
سنیکله هم دم ودلدار رید ور بو
دیدیلر امدی بوالبشر ایتمه اجاکی
عجب نهانه دعوت قلادیر یا
اولارده ویردی جوخ اسباب خلعت
نیچه جبر کلدی

نیچه جون دکلدی آچدوردی نقابین
زلیخا نی نوروب اول مه جبینی دار
دیدی تبارک الله صبحی سبحان
کلی آچلمه میش بوجوزده غنچه یا
یوسف دیدی که ای ماه پری زاده ها
زلیخا دیدی سحا تا بشورمیشدینک
بحمدالله سنه بیندی امانت
ایکیسی اولدیلر مسرور خوشحالی
وصاله بیندی جون ایام هجران
سونمکدی زلیخاده چکدی آوار

شکر الله که وصال اولدی سنکه بهجر اننک
کرکه من سندین اوتورجوراجفالر کوردوم
یتشتیم وصلینکی اما جوخ جفا تور خیرم
بیر نیرجیم قیل منکا کیتدیکانهمدن هجرکر
بیرده ونیخ بوزینکی کورست جانیم الکی
التهیر مهر کیتینک بیرمطلب وار

کورسندی ابرایجینده آفتابین
که نیجه جر نه دیسنک نازنینی دار
بیله یار قرکرداولدی شکل ان
یتشمه میش کلمپرقیل جه رنجه یا
نذرندورو یرمه میشنک کلمپر یاد
بوجوزده سن سفارش قیلمیشیدینک
اماین لکنلکده اولدی خیانت
اد بورو بلر ایکیسی فارغ البال
خدایه شکرلار ایندی فراوان
بوشعری اوخوری اول یار طلعت

دردیمه ویردی شفا ایمدی سنیدوربینک
عاقبت جخدی کونکلده هوس ارمان
کرینه کلمه ایهر لنک اولیم قربانینک
حافیمیه بوخودی داد نهدخ دها سنینک
تاکه منظوم اوله پروانه نیکی قربانینک
وصاله بیتور وقو یمه بیله جور

66

کوروب که نه عجایب دلکش دور … بهشت عدن تک نه خوش نادور
اونه خوش کلدی وایلدی تحسین ها … اول مسجدده وروب هم زینت وزین
کیدوب مسجدده ایلاردی عبادت … بیله ده خوش ایلاردی ذوق طاعت
خدا عشقیده بیله اولدی شیدا … که یوسفینه هیچ قلمزدی پروا ها
ولی یوسف اونه چوخ اولدی مفتون … اولوب عشقیده نیجه لیلی مجنون
زلیخا سینر یوخدی صبر بیر دم ها … کلوردی یانیغا اونه دما دم ها
زلیخا نینک باغینه چونکه کیردی … سحر بال غنچه سینی آچدی ووردی ها
چه بیر کونی ایستر یدی صحبت ایتسون … اونینکله بیر جای عن خلوت ایتسون
زلیخا قاچدی اونده دوتدی یوسف … اونینک کوکلینه ال دوتدی یوسف
اونینک کوکلکی کوی تک اولدی یاره … یوسف دیدی که ایکیمیز الله ره
قاچیده کوکلکی بیر توم ایماه … قصاص آلدینک وسن هم بیر تکیل ایته ه
عزیز وسن ایکیمیز اولدینک موافق … کیم اولدینک بیر بیره معشوق عاشق
دادر کیم ینکلیمده ارمان قالمدی هیچ … برزیم تک برار دیرکا نامدلی هیچ
صدف دردانه هیچ اولدی واصل … اوچ دردانه صدفه اولدی حاصل
یوسفدن اوچ جاق کتوردی اول مه … برای قیز ایکیسی اوغلان نیجه شه
برای مونث آیدی بیری برابهیم … ایکیسی حاجب ناجبه دین هم
اول قیز نینک آدردی زید ورحیمه … ایتوبه نصیب ولدی اول کریمه

دوا قیلدی دردیمنی معلوم اینمه … بیتور مطلوبیمنه محروم اینمه
دلیمی خوا اهل مجلسنی تماما … یتورگیل اوز مرادیمنه جمیعا
عمارت ایلیان استادلر بتمام … بیله قیلدی عمارتلر مهیا
که چون اولدی زلیخا یاره واصل … مرادلرینی کوردی تا موج حاصل
اوتوردی یوسف ایله صبح تا شام … نعیش ایله کیچوردی ایام
خوش اول عاشق که معشوقدین تاپسه … اونیکلکه کلوبانی پر بیردی یاشسه
زلیخا چوق توسقله اولدی دمساز … اونه دیدی کای شه سرافراز
سنینک چون من قایردیم بر عمارت … سنینک چه سنیکیه چوق ایتدیم زیارت
سینی بیم منینکیچون بیر مسجد بنا قیل … قصر ارنه عبادت خانه قیل قیل تا
خدا درگاهینه ایتسم عبادت … مننه اولسون عبادت سارسیم عادت
زلیخا بیه دیدی حالم سنینکدور تا تا … نه حالیم بلکه اقبالیم سنینکدور تا
بو ایشنی وصیله سن سن زلیخه … که مصر بینک شهر بنده من اولمشیم
من چون شه ایتدی حی جبار … سن ایدینک بو اراده هم سبب کار
نجه کیم خواهشنکدر ایدرم من … عبادت خانه حاضر ایدرم من
یوسف بویوردی کی استادلر بنا … بوباغچه مسجد قیلکی مهیا
درادبوارینی اشتوق لیه هر دن … اونینک بنیادی بیرهم ایله زردن
اونینک محرابی چون اولدی مهیا … زلیخا گیدیر ایلدی تماشاه

کوروب کیم نه

انالی حصا

بیتورلکچی خلقیبر بیرله وصاله — بیله سالدی روایت بو صدا
که یوسف مصرده چون شاه اولدی — سریرادشنده عالیجاه اولدی ها
بو بوردی قاپیرا سنهر بناها — ضیافتخانه زردن معلا
شهردن دالغمز و قوستون بناسی — اودنه فرح ایلسون سیم طلاسی
ضیافتخانه چون اولدی مهیا — ایوردی اونده یخچه شخصی دانا
که هر یاندن که کلسون کاروانی — اولاردن سورسیتلار نام نشانی
که هایرانیدیلر هاس دیاردا — های ایل وندیلر های تیباردن
یوسف اوندن ایتور ایتمدی بو ایشی — کرشاید کلسیلر او قوم خویشی
که بر کون کلدی کنعاندن گرداهی — ناموسی صاحب مردم شکوهی ها
سورشدیلر که سیز ناردن کلورسیز — های ایلدن سیز ناردن کلورسیز
دیدیلر کنعی ننک آفاقلری بیز — یعقوب پیغمبر ننک چاقلری بیز
یوسف بازدیلر بر جه عریضه ها — ایوردیلر اودن صاحب تمیزه
چه باغذی کاغذه چوخ اولدی خوشحالی — بو بوردی لیقورننک حضورشه الجی
بو مهمانخانه منظور نوا ایدی — اولردن ویرسیلر اونه نو بدی ها
بحمد الله یا نمغه کلدی دلدا رها — داهر اول بولدن اولمینک خبردار
حضوره کلدیلر اول بینوا لار — پریشان ماهوش یخچه لکار لار
اولارننک یوزینه چون ماه خورشید نوریلی — نقاب ایچنده یاشدن ماه لری کونیاخ

باشدن ماه لری کوایناخ

تنکر یوزینه چو خورشید نوری — نقاب ایچنده یا

احصلا

زلیخا چیز یوسف تک نابدیدار — سو یمکدان بو شعر ابیدی تکرار

آلخوش عاشق که معشوق او بیلکه یار اوله — همانه کیم عاشق بو یوسه نیاده فرتا اوله
عاشق سیکیی کورسه چینکه بر کون آرو یار — کور که دان هم لیقده هم غنچه کیمی خندان اوله
گر که وار دوار دنیاده نیم لیق اوله دیدار یار — دلبر بیک یوزینی عاشق چنغ کوره حیران اوله
حسرتکدان قالمشم یا حضرت صاحب قران — یوز بیکه کوردیسه که مظلوم یسف قربان اوله
خلق عالم وصلی اییر مظلوم هجران یار — عاشق اولده ور کیم خریدار غم هجران او
کلدان یسف معف دبر جام کلدار ها — کیم اولمیشم غم هجره کرفتار ار
داخی قالمبدور بر صبر ایله طاقت — بلالر چکمکینه استطاعت
غمنکدن اولمیشم بر صبر و آرام — کر بهکدان منه ویرکیل بیچه جام
سن ایمطرب بینه چک برجه ناله — که غم چکیدن منک دردیمغه ناله
کلدان یسف منزقه رنار بو غمدان ها — که جانیم چیقیغه کلیتی ستمدان
سنه اب کوثر یندان ویر ابیتیم — که هجر اینکدان الیسقی کب بم
بیتو ربر جرعه آب حوض کوثر — که سوسیندن قالمشم عمر روز محشر
کلدان مظلوم ایتور بر حکایت — بیتو ر یوسفه کنعی ندان ف رت
بولورسای کاروان مصر دان ار — که کنعی ندان بیتور سیکلر بیچاره
که چیدخ ندور که کم یوسف انتظار دور — کوزار منتظری دیدار یار دور

بیتورلکیی حلقر

68

یوسفا اولار تا پیدا اولار یوخ ها
اولار رینک حالینه هم آغلادی چرخ
ینه کلکی پیدان اولدی خوشحال ها
بو شعرلر اوچیدا اولدمده فی الحال

ای خوشحال اول کیم که دوستیلر بربرباره ایتسیلیر
نیچه مدت مونی کوره بربربره داشمه ایتسیلیر
چرخ دد نولیش کوزیلکیمز ایلدیکم فلک بر رحم قیلمش
فرقت زیلم بلبلر بر نیچه فریاد ایتسیلیر
هیچ کیمی دنیاده مونینک کوریلمدی جور و جفا
نه قوم رقیبنینک بحمر بنیر کویا که برباد ایتسیلیر
بو فنا دنیاده هرکز کورملیم مار و وفا
کر منیم چرخی دوستیلر دنیادن شیاد ایتسیلیر
ایندیلار آزاد عمدن الاهی الاهجران تمام
نوله یا رب مظلومی هم غمدن آزاد ایتسیلیر
یوسف سوردی اولاردن حال احوال
دیدی یاردان کلکور سینز بیله به حاکی
ندان کیم بیله بیچاره لار سینز
تا ایلدان بیله آواره لار سینز
دیدیلار ایا عزیز بز بزلار فقیر بیز
پیغمبر زاده میزا آقا حقیر بیز
آتا میز واردور یعقوب پیغمبر
بز اول برا وغلان میز همو برابر
بزی قید توقیف ایوردی اول بیر
که حکم اولدی بزکه ایتسک امیر
سیزه بر هدیه هم کوندرمیش اونده
که و برکای سیز تصدق ماکا ایتیه
تصدق ادکینی التقدی حرمته
بیچاره لیقدان اوتری کیلدی سیز راه
کرخ موده ایدردم یا جیزیاده لیق
منیم قارندشم هم ایشکوان کز البق
اولاره دیدی هدیه کتیز نمه دوار
حضوره کتورینک الجمع اوقار

دیدیلار هدیه

دیدیلار هدیه میزنام جنس لیمونار
سپنزیشه کونک قره سیم حار
عزیزا بو سنکا لایق دکلیش
ستنک شنبکه مطلب دکلیشی
دکبیز جوخ فقیر دیر بینوا بیز ها
پیمبر زاده بیز چوخ چوخ کدا بیز ها
بو هدیه بیز ننکدر قبول ایت
تصدق اولدیر سیزه تیز رک سوال ایت
عزیز دیدی یاشی او یرجه قارداشی
نه ندور کلمیوب سیزنینکیله یولداشی
دیدیلار کیم آتا میز قویمزادنی
اوزنینک بیر جه ادم آتیز بیزادلی
نه نده قورت براد غلیبنی بیدور
او نینک حجرانی ادی بیز الیدور
دیدیلر کیم نیچه ادنی شیدی قوردلار
که دیر بیز آتامیز داراره پیمبرها
پیمبرزاده نی قوردم تمار کرز آلمزها
اولارینک اینته فنادنی سالمز
دیدیلار چونکه بر سبر اینه محمدنینک
اونی قویدیک براد زلکه یانه حجدنینک
کلندده کور هدیه کیم اونی تقنی
بغیری کو لکی بیر پاره قانی
عزیز دیدی نیچه قوردادوردی پاره
کیم او نینک کونکلی او لمدی پاره
بلانی دیر بیزنینک سیز زندانه سالمه
تا هوما لینکیزنی هم سیزدین آلمه
که سیز جاسوسه بنکمز سیزدادعی
کورینمز سوزنینکیزده هیچ طوغری
قسم یاد ایتدیلر جاسوس دکلمیز
پیمبرزاده بیز یا توسن دکلمیز
آتامیز پیری یاغشلادی شاه
که دکلمیشیز اونینک حالینیز آگاه
کیم او کور و ضعیف بی نوادار
عیالی چوخدر امشل کداحرها

ایت

باشیکا ویرد آزادیم ایله ها
آنا سینك آدینی ایشتندی دردم
دیدی آتا نکیزه باغشدم من
که تا کیم آتا کزدن کلسه اخبار
دیدیلار یا فشیدور شمعون ساخله
ادلار قیلدی رحیم ددیردی رخصت
ویردی بیزه پرخدار بو غنده
بوشتر جلیله که اول یرفاردا شی هم
ادیرفا ردا شی تا کتور منه سیز
دیدی لیریا جشه ور کر خوسته الله
ادلار ویردی بو جلد خیر و احسان
جه ایلسه لر هدیه نی نقلار
ادلاری بوله سالدی شاه راه
ادلار کتید بیله یوسف قا لدی ناچار
وطن ادتیر جو خلار ایلادی کاز
ای مسلمانلر غریبلیقی جو منکا کار ایکندی

مرخص قیلا بیزی دستارم ایله
بورلکی شرم اد توب جون موهم هم
فاما بیر نکیزی سا خلرهم من
که سبزنه کاره سیز القدم قدار
بیز رخصت و رموندی بیر خله
بس هم ایلدی مهر و محبت
دیدی وسرم بیته بسیار بو غنده
کتورکای سیز بو بردن ساق سالم
اگر کلوب یا هم غه لار همیه سیرها
کتوردر بیز ادی والله بالله
ادهدیه قیری بو که ایندی سهان
بو بهانیه کلسلیلر جو تا ره
باننده سا خلدی شمعونی کر یان
غریب لیقی جو خلار ادنیکا ایلدی کار
بو شعدن ایلدی تکرار
بیله کلا ایندی که عمر همدنی بینه برار ایتنه
وطنیم یادیمه

وطنیم یادیمه دوشدی جیکدوم اوندن او تیز آه
وطنیم بیله مکر کیم دکنسه بیر کونی جانیمه ها
تا که صبریم واریدی قیلدیم تحمل جوریکا
صفردن کلدیلار جون آل یعقوب
اوکف ویرو ردیلار یدی خلارسلاملار
یه احوالیمی کوردیلار دیکر کون
دیدی جبریل کلدی دیدی دیر حق ها
که کرموندن بو یان آدین دوشتن
بیشه جبریل دیدی کیم دیر حق ها ها
که بز بیلدیک که اهنکاره نمه وار
کوریک کیم نیجه بر مشکل خطا بدور
سیز ایمدی آیتو ریک جز یکیز دن
اولار ایدیلار راجی رلار یتیم اظهار
سوروشدی کیم یدن شمعون کوروبمز
دیدیلار کیم عزیز ساخلادی اوشل
عزیز دیدی کیم او عزیز دجان کوکل
آنا نکیزدن کتوریک بر جه ناج

کوریک نیجه بو قصه لار جانیمیزی بیمار ایلدی
کیم تا بیم صحت که دوستیلی رحیم سیز قرار
طاقتیم بویخدور داخی جرمانیمیزی ایلکه
کورورب اوقوجنی بیمار یعقوب
بیتوردیلار رحمیز دن جو جبالار
سوروشدیلار رازنینی بیله محزون
که یوسفینك آدینی دو تمه مطلق
یقلین بیل کیم رسول القدن خبر س
که یوسفدن داهی آه جیکمه مطلق
یوسف آهنکره وار ایکان حق اظهار
جهتمدن بدتر مشکل عذابدور
نمه کتوردیکیز سطر بیکیزدن
ولی ایتمه بیلار شمعوندن اخبار
بلند ور کیم بوینی موندن بیلو تمز
که لندن عرضه کیتسون ره نمونی
که کلوبسیز بو یره کل سن کوس
که بیلیم نکاره سیز تمامی

کزنا شمعون مز رخصت ویره یم سیزه هم بو غده غلّه ویره یم
ایشتدی چونکه یعقوب چکدی فریاد کیم الیله لم هکلادن داد بیداد
داغیم اوستنه قدیه تک عجه دار کوره بیلمکت تا پیم غمدن رهایی
اوغوله اوتری چکدی آه تا له که زیندن آخذی یاشی بنجه که ژاله
که وا ویلا یا بیرغه تا یرغه گیتدی شمعون یوسفدن بدتر ایتدی من شمعون
فراغدن ایتدی چو خلا داد بیداد بو شعری اوجنده چکدی وردی فریاد

ایفلکدن بو چشم تو انمدن نه ایستر سن اوخمر سنید وردن بکی نیمدن نه ایستر سن
نه ور منظور ربیف ایظاکم که هر دم اوده یاندیردی میک جانیمی یا خد بیک و ستخو ایمانی نه ایستر سن
منیم جانیمی آیردیک فراق او اک لدیک سن ایظالم منیم آه و فغانیمدن نه ایستر سن
سنف جوخ داد قلدیم دردیمه هیچ ایتمدیک یکا داغ ایمدی بورنک زعفرانیمدن نه ایستر سن
فلک ظلمه جوخ جور ایلدیک شام ایتمدیک نه ایتدم سن سلیم جانیمدن نه ایستر سن
کلوب یعقوبه بیله ایتدیلر عرض که مصره گیتمکا اولدی بزلره فرض
که هر به بیزلره خلّه ببدور اون یا تو زان ایله بیلور بیزه همراه
گیتسک قالیندر کرک یا گوره لیم او برقارد شمیزی کتوره لیم
عزیز مصر یازدور بر عریضه که ویره لیم اول صاحب تمیزه
که خاطر جمع اوله خففه لره او برقارد شمیزی رخصت ایته

داخر ابن امینی

داخر ابن امینی قیل روانه کیم الیسته ور اوت زمانه
دیدی یعقوب که تا جان طاقتیم وار که یوسفدن قیم بو طفل زینهار
دیدیلر گر اونی گورمز سه مصر گرک کیم بزلره اویر میه سبحر
که تا او کتمیه بردانه ویرمزلر بزه هیچ آب و نان و خانه ویرمز
آتاسن بیلورسن وقت عجبدور کیم آجلیق جاعیدور وقت طلبدور
دیدی اولدم اونکا رخصت ویره یم که سیزدن کاغذ و حجت آله یم
دیدیلر یا ختیدور کرفعت الله کتورور بیز اونی والله بالله
مگر کیم گلسه اسحاب ندن بلالر کیم اوندان تا بمه هیچ کیم رها لر
ویروب رخصت و تا بشوردی خدایه دیدی کیم رحم ایدیک بو بی نوایه
منیم اوغلانلاریمی کتوریک تیز سلامت لیفله مونده ینه تیز
عزیزه یازدیلر چه عریضه دیدیلر کیم ویره ایک اول صاحب تمیزلر
بینه تابشوردیلر ایله بیر کاحل که بردن اوله بیکلر اولسون داخل
کیده یک اولشهره آیری آیری داخل که دیکسه شمیزه بر جشم یا طلی
کیم اوندان بدتره خدور بر بلا بحالی کوزدن خدا او برسون رها
سفارش ایتدیلر ایله بیر دانا دیدیلر یا ری بیکله اولسون حق تعالی
اولرتا ربه تابشوردیلر اول بیر اولر ایجون بو شعری ایتدیلر تحریر

سینه‌می تابتوردیم خرابه‌ت اولدم خوار ایکن هر یرده درمانده‌ق استیکز اونه دلدار ایکن
من تاریکی غیری هیچ کیمسه بیل یا غلمم اتمیه‌یم وار دور کلکیز نامو کیمز هم وار ایکن
لاعلاج کوزلدوزرم سیزی ای اوغلانلاریم تابلالر ده تکمه‌دار ایکن اولدوان تاریک ایکن
نایز سنر اونوت میبیک یا ایله بیبیک هر صبح شام تابلالردان تکمه‌دار ایکن اولسون تار ایکن
بو غریب نوا کیم چوخ اولوبدور بیقرار مظلوم بیچاره دور اولمیش بیله بیچاره ایکن
بیتیشدیلر اره مصره اول جماعت او شهره کیردیلر بر بر فراغت
یوسفڭ قارداشلری اولدیلر حیران دیه بیلمزدی او اولمیش دی کریان
که هیر یی کلدی دیدی که ای شاه مگر اوزرق ردشیبک ای یوسف اگاه
که شهرڭ قایوسنده وار دور حیران کوزی یاشلو و سرگردان حیران
غریب شکسته کیبی اونی کنور کل یولی کورست اوڭ منده یتور کل
یوسف دیوه منداری جلب غلام هی کیدوب قارداشینه ویردی سلام
اوڭ عبری دلیله سو بیلدری شاه دیدی یاردان کلورسن ای نیکو خواه
دیدی کنعان شهردن کلورم ای شاه سن هم احوالیڭی کل ایله اغاه
که سن کیم سن که عبری دیل بیلورسن سن ایقاردش دیکیبی یاردان کلورسن
دیدی منم سنڭ کیبی بر غریبیم دیار و خانمانڭ بی نصیبیم
وطنیم حاریجش اول شهر کنعان غریبیم مانده‌یه قدم غوریان
دیدی یوسف که ای حج سنڭدیم آیتور که کیمدور اول دیارده کوزلر کور
دیدی منیم آتام

دیدی منیم آتام کوزلری کوردور اوزی خار و ضعیف و بیشعوردور
دیدی آدی ندور دیدی که یعقوب دیدی نه‌دن اولوبدور کوزلری کور
دیدی کیم وار ایدی بر اوغلی یوسف ایتردی اولدی چوخ چکدی تأسف
زلیخا اونی آغلیبدور اول پیر کوزی کور اولدی فراق اوزرنده‌ی کبر
آتامینڭ حالی ایدی چوخ خرابدور یوسفدن اوتری بوره‌کی کباب‌دور
داخی اوندان بتر آجلیق قیلوب کار آذوقه یوخیدی قالمیشدی ناچار
یوسف آغلادی دیدی که قارینداش کل ایمدی اوله لیک بر ایله یولداش
که وطنیم یله سندان کلور یار سنیڭله ایده‌یم قارداشلیق آغاز
یوسف ویردی اوڭا بر درتنه وار که منده یا ای کارگر دور ای نیکوکار
یولاگنوردی اوشه زمانه ایله‌لری دوشدی کلدی سعی خانه
چه قارداشلاریا موسی اولدیلار جمع اولاردیلار بیله بر پروانه شمع
دیدی ابن امین الملک جانی قارداش براعرابی مسکین ویردی بیله داش
یهودا کلدی کوردی داش دکلدور بو قیمتلو یاقوت و داش دکلدور
بو دانه وار دور بر در قطعال اونی هر کیز که ویرمک اولمز آسان
مسکین ویر کل که تا من کورسم اونی ایرت مصر تیب قولومه تا خستم اونی
ابلدن آلدی و یاغلادی اولدر ینه یا خدار قولنده بوخوا اولدر
او بر قارداشلار هم آکدیلار اوندن ینه اوز قولینه کوردیلار او

72

دیدی این ایمن ایله میتک زور — که هیچ کیمسنک قولنده دور حز اولدور
بو بریشه بدپه سبدور آلی غ اولمز — مونیزه اوزکه یره ساقی اولمز ها
چه آله بیلمدیلار فالابلار زار — ایه سینه اونی فد بدیله ناچار ها
چه اول درّ عطی ویر جنی برشه — اگه بیلمدیلار اول قدم گمراه ها
خدای بر بنده سینه ویره ایمان — آگه بیلمز اونی البتّه شیطان
خداوندا بزه ویر بر جه ایمان ها — بحق حضرت نتیجه خراسان ها
بزیم ایمانیمیزه اول گیده ار ر — که غارت ایت متّه شیطان و مکار
خصوصاً مظلوم بیچاره خوار — اونی قوتیجه قاله بیله محروم ناچار
بیتو مطلوبنه جنع قدزینک وار — بحق احمد و اولاد مختار زر
عزیزه گیده بیلار اینده سیر دیلار باش — یا بنده آغلاد دیلر قولکد بیلار باش
دیدیلار بزه بر رحم ایت عزیزا — کنور دیک عرضه ایصاحب تمیزا
او بیرق ارد اشمیزه رحم کنوردیک — سلامت لیقه یا بیقا بیتوردیک
آتا منز جوخ سفارش قلدی ایشه — کیم اونی قبله سن البتّه امر اه ها
او بیرق ارد اشمیزه رخصت ایت کل — اوکوره عاجزه هم شفقت ایکل
خدای حالندن او به ویر کل انه — که جوخ بیچاره دور واه و یا اتهم
بحق روب عرضه نی ویر دیله ایه — یوزینه خدای دونلدی آه و وایه
کوروب کیم آتاسی یا زمشدر انه — هکلد و مرحوم بیتق ادیکه آکاه

منز معذور

منز معذور در سپایش عاله — منکا رحم ایت کر جوخ مما عیالم
کرهینکونی تصدق ویر کر کور رم — فقیر و عاجز و اغزشعور رم
کلنلار یا هوسی ادغلا سلار رحمدوا — حاسوس دکلدیر جوانی نلار رحمدور
بیز چوخ شفقت ایمشدینیک ایتی — عوض ویرسون سنکی محشر الله
بینه امیدیمیز وارسندنی انعام — که ویرکا بسّن تصدق ایز نیکونام
او براد عطومی همم کوندر دیم ایشه — اونینک حالیندنی اولکیل یا خبرا کاه
که بیرلم کاریده رادیکه قبر زنجیها — منیم کونکلم اونلکه واردر خبر سنید
کیم اوننیک فارداشی اولمیش ایبرجینی — منیم یا نیمده اول واریدی راجیبی ها
منی ایمدی مهرات اونه سالو هم — ایبرجیبی دنی اد تورجران حالو هم
او براد عطومیزی تیز ارکیل روانه — کر جوخ یا نیمیشم ارش زمانه
که بیر بینک جنّت اوله روز محشر — ایلنشکر و بستّه اول سافر کوتر
سنکا ایمدی دعا کوهم منّا ایشه — سلام لله علیکم بارک الله ما
یوسف جوخ ایلدی اتمام نامه — هر شوب اغلیهم مثل غنا مهه
ایا سیندنی اد تور اولدی هکدرّ — که قالیهدور آجندی زار مرطل
چه بیلممدور آدیمی سیر عشکی — یار نبدور معذرت قربیله سیلکی
عذیب لیق چوخ ادنکی کار ایتدی اونده. بو شعری سیله تکرار ایندی اوندن

73

74

75

اولاره دیدیلر کیم صاحیم ایتیبد ور
دیدیلر کیم عزیز اوغری دکلمز
اولاره دیدیلر کیم حاج تخته سیزدن
دیدیلر اوغرینک قصاص اولدور
چه آخت ر دیدیله اوغلانلری بو انواع
عزیز دیدی دیمدیم اوغرلر سیز
دیدیلر کیم بو ایتمیش اوغورلیق
ایتیغدن چه بکه یوسف بو بلالر
بو بور دن دیدیلر باغلادیلر آنلر
دیدیلر بزلری نیچه دوتر سن
اولو بدور دوستیغری ردش برینده
بیله الترده هیچ کیم باقش قتوبیز
قضانی ایلدیلر قودلشد بیلار اعانه
آتامیزدن اولدر کیم ایله دلشدر
دیدی بولیف سیزه باغلیرم چه
دیدیلر ایا عزیز بن بزی آچغین
کیم ادینک آتا سی کورلو ضعیف دور

کل سیزدن بزی اوغدرله بیدور
سنینک مالینکه جزدوغری دکلیز
جزانکیز نه دور کرتخته سیزدن
کرنن وار اوله صاحب ماله قولدور
محبوب اوزرق ردشین یوکنده اوصاحب
دیر دینکز که بزلار دوغرلار بیز
موینکن قاردشیلهم ایتمیش اوغورلیق
دیدی سینچه ایدیم بیله بلالش
ایا ردیر بیله زنا نه ناچار در
کن همیز نه مذور اولدوررسن
ناموق ردشی بیره بولداش بر نیدن
که قاردش قاردشیتنک بر بیزی دوتمز
کم برکیم الیه اینش زنا نه
که تارسنزهم ایله دنت در
اوزا اوغرمیره دوترم سا خلام چه
برامیزلر اونینک بربینه دوست کیبی
کمیذ لکوره ضعیف دهم نخیفدور

اگر آنا سر اوله موندن اگا
انا سینه موبی باغشله ایت
دیدی بر کز بوالشر ایتمزم چه
چه نو میدا اولدیلار اولقوم بی باک
دیدیلار کیم بزی چرخ خوار کورمه
که بر دم بختینکز بر باد ایدر بیز
عزیزه ایلدیلار چرخ زارلیق بلار

ایعزیز بر آدتبزی چرخ خوار کورمکیمی
بزلره ارده اوغرلیق ناردا ایط کم عزیز
نه خیمی وار بز فقیر وریز لشکر بینکه باتمام
کیم ایدر میز تخت بختیغی ناموز بیروز بر
زور قوت لرینه قوانیلر اولد بو کیلار
یهودا دیدی اوزع ردلشکر بینه
کیدینک بر بر بیکز بر کوچ ار
که تا دنیاده اوله نام چرخ نابر
کرا خبسه کز کوچ لرده کذار

بو غصه دن اولور واتاه دیانه
کوریر سه بزدینکی محنتده اتیه
جهاندن غیر رهم کیم دو تمرم چه
چو سنه کلدیلار اولدیلار غضبناک
غریب برکده بو چرخ ناچار کورم
بو تخت و بختینکز بر باد ایدر بیز
غضبدن اتیه یلار بو شعر انکار

ایرانه کیم باینکه خوار نیز سنیزنی ناچار کورمکیمی
بر نیچه زاده میز دو ردی عیار کوره مکیمی
دکولک ظالموز بیزی ناچار بیچار کورمکیمی
بیلو امیز ناموسی میزی خرج بیز زار کورمکیمی
مظلومز ایتو رینم وارم میز خوار کورمکیمی
کیم ایقوجاق لارم نوربنک فرزینه
کوچه لردن قو بار تیغ بر عبار
اوتی نقل ایتیلر تا اوز آخر
بنیم یو نیم سزه تخته بار

دیدیار همین ایتمرم
جهاندن غیرم کیم دوتمرم

چلکیب اونده قلیبج موزه چکسم — تامونکلر بینی بر پرده قرسم ها
اگر ناله چکم هیچ زنده قالمز ناها — معرده بر بوق زخالونده قالمز
عزیز دیدی که غم چکیدان دو دیوسن — بزیم زور عیزی هیچ بپرده کورسیوسن
دوتوب الدن قیدی الینی — یاوق ایدی که سندور سوال بیلینی
اولوب بر ماغلار ینداق قی نجار — دیدی کورکل امیدی اعتبار
وارید بر بولوک دیش اوزول آزاد — که تیر بیمزدر هیچ کیم او سراده
آیا غیبن ادبر ایله وردی یوسف — کوکه نا شلدر و کوندردی یوسف
یعقوب دیدی کیم سن چوخ قدانمه — بوزور وقتینکه خوش طوسونمه
ایلنکدن کلدیکی هیچ ایتمه تقصیر — کیم ایدر بکینک بزه و یرمزی تغییر
یوسف هم بر غزل ایلدی انشا — کیم اوندان کوتره عبرت یعقوبا

غزل از ناله یوسف

ای یعقوبا چوخ قوانمه بزده هم بوار بر چه زور — کرا نیا نه سن کل امیدی میدانش کیم بزور کور
هر نه کیم زور بیلنک اوله چوخ اولمه مغرور کیم آنی — بزده هم وار بر قلیچ ای پهلوان بر غرور
کر خدا ایدی قورخسم امیدی کورکسن زورنی — کوزنیکیز کر قچار تیرسم ناموق کورسیز کور
قرسینده رحم ایلرم یوخسه اوز یم بکیر قلیجم — اوله وروم قم نسیندی الهم رحم بردان نکور
مظلوما هیچ قور رحمه کیمی تاریه باغله [] — تابیلرد سنی حکمیه اوندان قلعه دور
غضبه کلدر اوندان چه حرج یعقوبا — کیم البته دی چکه بر اوان یعقوبا

یوسف اوز او غلیته

یوسف اوز او غلیته دیدی که تو ارکل — یعقوبا ایک اهلینه اهل بیتو رکل ها
که یونی چخیه ایتمه فریاد ها ها — بوشهر بیک خلقینی ور بر بیه بر باز
کیدوب آرخا سینه ال چکدی فی الحال — یونی چخدی قالدی والیو لالی ها
اوزن دیدی غلام چاپیر مدیک سن بچون — سنک تولدی کیم هیچ با قرمدیک سن
دیدی یعقوبه سنک وار قوم خویشم — بیتوردی اهل منک اولمدی ایشم
چه قدر کشکر ایشتمزبلار آواز — یغلدیلار اوندان ایتدیلار رعاز
که نمه سن بزی حیران قیلوب سن — یونینک کلدی سر کردان قیلوب سن
دیدی کیم بیلمه یم قیر یار اودنو ردی — کلر اهل منک بر لیسیر تو ردی
چه قدر بلار ایله حیران ناچار — عزیزه کیتدیلار آغلار دیلار زار
کیم ایتدی زمانه بر نظر قیل — آتا منزینک آهندن کل حذر قیل
که کر بر آه چکه دردم بالرسن — خدا اینک حقر کیم در رهم با تر سیز
خدا رضا سینه شفقت ایله — بزه ساخله و او نیز رخصت ایله
آتا سین قاینیز یوبر بیکه آلمه — او حاجی ربینک و با تر بنیه قالمه
که کر ایشته جان جهانه دردم — سنک جریبنک اولور هم بزه بر غم
دیدی داشمکیی هر کز برا خمم — که سیزی کفنه لویره یا خمم
چه کور دیلر که اوزلر بنیه باخمز — عزیز او غرلسینی هر کز ایلر خمز
قالوب حیران سرکردان تو شیله — داخی اوندان بلیه که کدی یلر آیتد

غریب لیقدن اولتوری جکدیلر فریاد   بو شعر اوخیدیلار ایتدیلر داد

ایسلی اکر کوریک کافر نیجه اولدیک غریب   آتا هر بیکی کبی رکمیندن نیجه اولدیک بی نصیب
قصه میز جدنی اشتدوب ورتانی یاره مهربان   تاکه کلمتون درد میزه اوله بر عشق طبیب
کر عزیزه بیمروت بیزه بر رحم ایتمسه   بیز اولدوررسه تا بولمز اوستیمزده بر حبیب
قالمیشوز حیرانی سرکردانی بو خضور بر جاره میز   اولدورر آخر بزی غربته بو شوم رقیب
هرکیم اولدبو دنیاده فنادن بر امید وار   مظلوم بیچاره آخر اولدی یاردان بی نصیب
یهودا دیدی قرداشلر کیدیک سیز   منک عرضیم آتامه ایدیک سیز
که بزکیت حم ایوه مونده دور رحم   یا آتم قرداشیمی یا اولرحم
تاکیم تارم منکا بر رحم ایتکلر   یا کیم آتام منکا بر رخصت ایتکلر
بر آه دفقان ایتدیلر او نلار   یهودا قالدی وکیتدیلار اونلار
جه کنعه نه بنت دیلار سفردن   کیدوب یعقوبه ویردیلر خبردن
آتا جان اوغلیک آخرلر اوغری جیقدی   عزیزیک ساعراوزانی دوغری جیقدی
بزی تا موبیزی شهر جانده قلدی   غریب بیرده بیزی دردمانده قیلدی
اگر بیجه دوغری دیرمیز سن اینانمک   بیز بیک سوزیمیزی سن دوغری صانمک
اگر کیمسن اینانمزسن خبر آل   کیده غافیلادن سورجای احوال
که تا اخبار بریر بیزدن اول سنک آگاه   سوزیمیز جینیدور والله تهم

الشندراکه

ایلتدی جونکه یعقوب اولدی بیهوش   بیلکیم اوزینی قلدی فراموش
هوشینه کلدی جونکه جکدی فریاد   بو شعر اوخیدی داد ایله بیداد

فلک ایلکیدن کلنجه هیچ تقصیر ایتمدیک   نولدی کافر دردیم سن هیچ تدبیر ایتمدیک
کاوه دوندیک فلک اشتمدیک افغانیمی   هرنه کیم جرخ زاریلق ایتدیم هیچ تقریر ایتمدیک
سکا وار ایدی امیدیم کسه تیک امیدیم سن   او کلیکک وصلینی آیا هیچ تقریر ایتمدیک
یالوار وردم جرخ سکا بلکم که رحم ایتسیک منکا   آه سرد بیدادی مکرکیم هیچ تقصیر ایتمدیک
ایتدیلار بیراه لیق آیردیلر یاردان منی   نغل رقیب کافرینک هیچ تقریر ایتمدیک
ایغلسن کرجه جرخ مکاره خدا ارسن   مظلومینک هیچ بر بنی بیلیه تسخیر ایتمدیک
دیدی اوغلانلاریم حیله ایدوب سیز   مجو آقه جیغی وسیله ایدوب سیز
خدا بکرکسلور دانا خدا دور   کیم اوز بنده لرینه ره نما دور
قرا ایمدی ایلدیم صبر و تحمل   خدا اینک ذات پاکینه توکل
کیم اوغلانلاریمی بیقوررسته بر ذم   اکر آستانده اولهورکه بیرده
کرک ایمدی بینه مصره کیده سیز   بنیم عرضیم عزیزه دیره سیز
اولار یولده سالدی مصره سارله   اوزن قالدی دو جشم انتظار ده
بیجه کوندوز ایدردی آه و ناله   کوزنیدان توکردی بیجه که ژاله
ایدردی آه و ناله بیر کنعانده   اولوردی غصه دان بردم غزلخان

تو ایغ فلک کورکلی یوقدر دنیانی نیلرسن
اوزینکی بر یقور دلدارینک عقباسنی نیلرسن

خدا عشقینه سودا قیل بیله دنیانی و عقبانی
کل کر یار اولماسه سن جنت المأوانی نیلرسن

حقیقی عشقه یار اول کیتسون عشق صورتدن
خدا عشقی سنکا بسدر بیله ایمانی نیلرسن

عجب غم خانه درکه هیچ کیم ییه وفا قیلمز
دو عالم کنزه فلک دوکیتنک غم هجرانی نیلرسن

طبیبا ایل کوتر سندن که صحت امیدیم یوقدور
که جانان جانا بیلکه کیتمیش عبث درمانی نیلرسن

نیکم بیچاره اولوبدورکه هرگز یا نه درمانی
بو بلالی عشق دوره درمانی نیلرسن

چیکمه غم

نه بحر مدتته غرق اولمیشیک مظلوما نغل
که گر ... یار اولسون سنکا سلطانی نیلرسن

چه ... تیدیلار اول مینوا الار
عزیزه کیتدیلار رمثل کیدالالار

عزیزنیک البته ویر دیله نامه ها
نامو اغلار دیلار رمثل ... مه ها

عزیز اول عرضه بنی جان اچیدانی تشبی
یا فیش یک کوزلر بنداني آخذی ...

کدروب آتا ... بازیغنه ... ها
سلیمان حشمت و جمشید جاه ها

سنهت ها عدالت دوست کاها
عزیزا مشفقا امیه کاها ها

اوله تا آر وکون چرخ دایر
سنینک حکمنک اوله رت ... طاهر

سنینک عمرینک زیاد و دولت آرلوق
باتنینک یتیشه تاکیوا عیوه ل

هاموده دشمنلرینک اولسیله یا بجای
همیشه ... اولسنک فارغ البال

آدینکه بیلدوم عنه ور بیل کل ها
عزیزا رینی منظوم ایبل کل

ایشندوم اوغلیمی ساغلیب سن ...
اوینرا وغزی دو دولتی ... بارک اتیه ها

بنیمبر زاده

بنیمبر زاده هرگز او لمزا و غزی ها
عمکه کلمز اوندان غیری دو غزی

مگر سیزلار قوناقی اولدور سیز
بنیمبر زاده تیرا و غزی دو تر سیز

مینک اوغلانلاریمی قیل روانه
وکر یو خسه کچ اول یکانه

کیم ایلیکیدان خدایه دادایدرم
بوبخت و بخت نکبر باز ایدرم

بنیمبرما اکر حکیم مراهی ها ها
یا ترس او دلره جوان بز کاهی

اوزینکا کلنه رحیمک العزیزیم
اوزینک انصافی ابت صاحب تمیزیم

که فرخ ایلدورکه سیزا وغلیم ایتیدور
اوزینک هجرکیز بیمرکور ایدوبدور

داغ درد دفراغه طاقیتم یوخ
بخندان برجه رعت راحتیم یوخ

مینکا و غلانلاریمی قیل مرخص
وکر یوخسه اوده یا لنغک متخص

چه واجب ایدی معروض اولدیان شه
داخر اوزینک بیلورسن بارک اتیه

او چند عرضه بز اولدی غضبناک د
اولاره دیدی الاقوام بی باک

سنیزه نه حدینه مونده کلور سیز
مگر کیم سیزی بغیرت بیلور سیز

هاموکیز او غری سیز اولدرم ایمدی
یا ادت وریترم سیزی باندورم ایمدی

بو بیورددیلی دو تدیلار اوغلانی دیلار زار
هاموسی ایتدیلار بو شعری تکرار ر

بسم الله

کاراتا کل جالیمز دان آل اتابر خبر
کیم نیچه اوغلانلارینک اولمیش غریب در بدر

ایلغنه بزنی مروت کرنیز سن اولدورنک
جرایدرسن اوزینکه قالمز یندیلر برابر

آتامیز واردور بشیمه کوراولوبدور کوزلری
زنشیمه تیز اولدور تکیمیز واردور کره
جمله خلقدن سن آزاد ایتدیکک ایصاحب کرم
عزیز دیدی که کیجه دوم فراولیمه ان ها
بنیم بانمده زردن واردی برجام
دیدی اوغلیم کیم جامی کتورکل
کتوردیلار چه جامی دیدی آوت
وزیره دیدی کیم بو جامی قوزکل
وزیر جان جامعه وردی زرین
عزیز دیدی که انجام بیله آیتور
که یوسفی بولالار لدیله چابه
بولالار لذ بیلار اونی کارروانه
دیدیلر ایک اوغلی سوزلت که واردوک
دیدی بیله دیر که واردور یوسف
دیدی سوزلت که ایا بانده دوراو
چه جامی وردیلار جخبه دل آوار
بینه وردیله جامی چکدریلر ها

میل

اول قوجه بیک قارغیشیدی العزیز ایتکل خداد
بیکنی اولدورنی بیز اولرنا روسفر
مظلوم سن ایله آزاد ایت خدایدن بر جیره
فاما ایل کوترجم اوزقدلیمه ان ها
که سوز سوبلیر دیر هر کیمسه بن نام
بو کوز تیزرک کتورکل اونی تیزرک
که انجام قیل بولالاردان بزی آکاه
بولالارنک حالینی آیتورسه سوزکل
صدالی چیخدی اوندن نوحه آیایکی
که جامیکی دیلدیله هاموسی دوندیر
بولالار جیر ایتدیلار اول بر کنابه
بولالار یازدیله کاغذ آیتک نه
که اولمیدور و یا کیم خ روزاردور
کوره جکسن بیله دیبار یوسف
اوزاخیتی زینه یانینده دوراو
دیدی که کیم ایلمزافنی اولراز
که واردور حاضرا ایمدی برقبله

که ها زینده بیله

که یا زینده بیله یوسفی شده ها
که حالا هم قبله واردو حاضر ها
بچاروب اونلاره ویردی قباله
دیدیلر کیم بو خط تا موقلط دور
عزیز دیدی کتورینکا اوخورم خ
دیدیلر بو اول قبله دور یازیب سیز
بینه نا چار قالوب ایتدیلر انکار
عزیز اونی امینه دیدی سن کور
چه کوردی دیدی کیم او خطلر بدور
ایشتدیلر چه اوندان کشف و لراز
دیدیلار کیم بو اول یوسف دکلدور
دیدی کیم بزده یوسف قیل بوجی ایمش
یالانی دیرلار منیم اوزرق ردر آشمدور
عزیز دیدی بولالاری باند و ورحن
بو بوردی قوتره دو یتک بیله زار
چه باغلی دیله دوشدیلر اغانه
خدا رحقبرنی آزاد ایله ها

آقا سینه و بیروبدورلر ایلنده ها
بچاره ینک کورسته یک تا اوله ظاهر
کوروب دوشده بیله براوزکه خیاله
اوخر بیلمک که بو خط اوزکه خطدور
اوخر مغینی بیکرک بیلورم خ
که چه اوشده یوسفی تبدسیز
که دکلمز بو کاغذدان خبردار
که بو کاغذ کمینک خطیدور آیتور
که یا زینده بیلر او زقلطلریدور
داخی منکر اوله بیلمدیلار با ز
کنیز کرزاده قول یوسف ایکن دورا
بولر ینک مکر و حیله سی حتی ایلمش
بوب قیمیش یوسف اوز اوله آشمدور
یاب تم زندانه یا اولدور رحن
اونیچی ره لری دوندیلر نا چار
که بر رحم ایله ال بیسف زخانه
آتا میز دال اونورددن ایله

[illegible]

کیم اول کورو ضعیف و بی نوادور … بزار اوتنی باغشله کیم کدادور
آناسین آدینی اشتیدلردم … یوروه کیر بزم اولوب جنی مرحم
دیدلر فی ط ر ینک کیم قلایم ترحم … سیله جنی کوردلر قیلدی بر تبسم
جه فی یط ردیلار اوغلانلر حضوره … جوادن کوجلی یل کلدی ظهوره
که یوزنیدان کوتر یلدی نقاب … کوردیلر ابر ایجنده آفتاب
جه کوردیلار اوتی جکدیلار آواز … که یوسفسن دکلسن ای الغمّاز
دیدی یوسف منم اوز قارنداشم سیز … داخی قورخمنک که سیز لر بیله هم سیز
یوسفه بخشدن اوتوب ایندیلر آت غه … اولر بر بیر آلدی قوجاغه
یوسف آیاغینه دوشدیلار اوغلانلار … آیاغنده ن اوپوب قوجدیلر اوغلانلار
سوینکدن ها مواولدیله گریان … که بر رحم ایله ای خسرو گرجان
بزنی باغشله یوز عیبیز قرا دور … که سینک یا ور ینک لطف خدادور
یوسف دیدیکه آغلامانگیز سیزلر … داخی قورخمنک باغشلادیم سیزگه
جه اول ییجی ره لر اولدیله خوشحالی … بو شعرلر او جندیلر نامو ده الحی
ال فرقتی اولکونکه دوستلر بربیره ایتی اوله … نرگس رانیسپیلا یکرتکنجه کل رعنا اوله
صبرایله کیچکلی جنی کورسته اول کوز روی یار … السلماندکور ینکه کیم او زنده غوغا اوله
دولاریم ایله تیلی بوزینکه کورستیکی منی … جانیمیز نامو سنی قربان هم بیده اوله

کرچه کوبدور

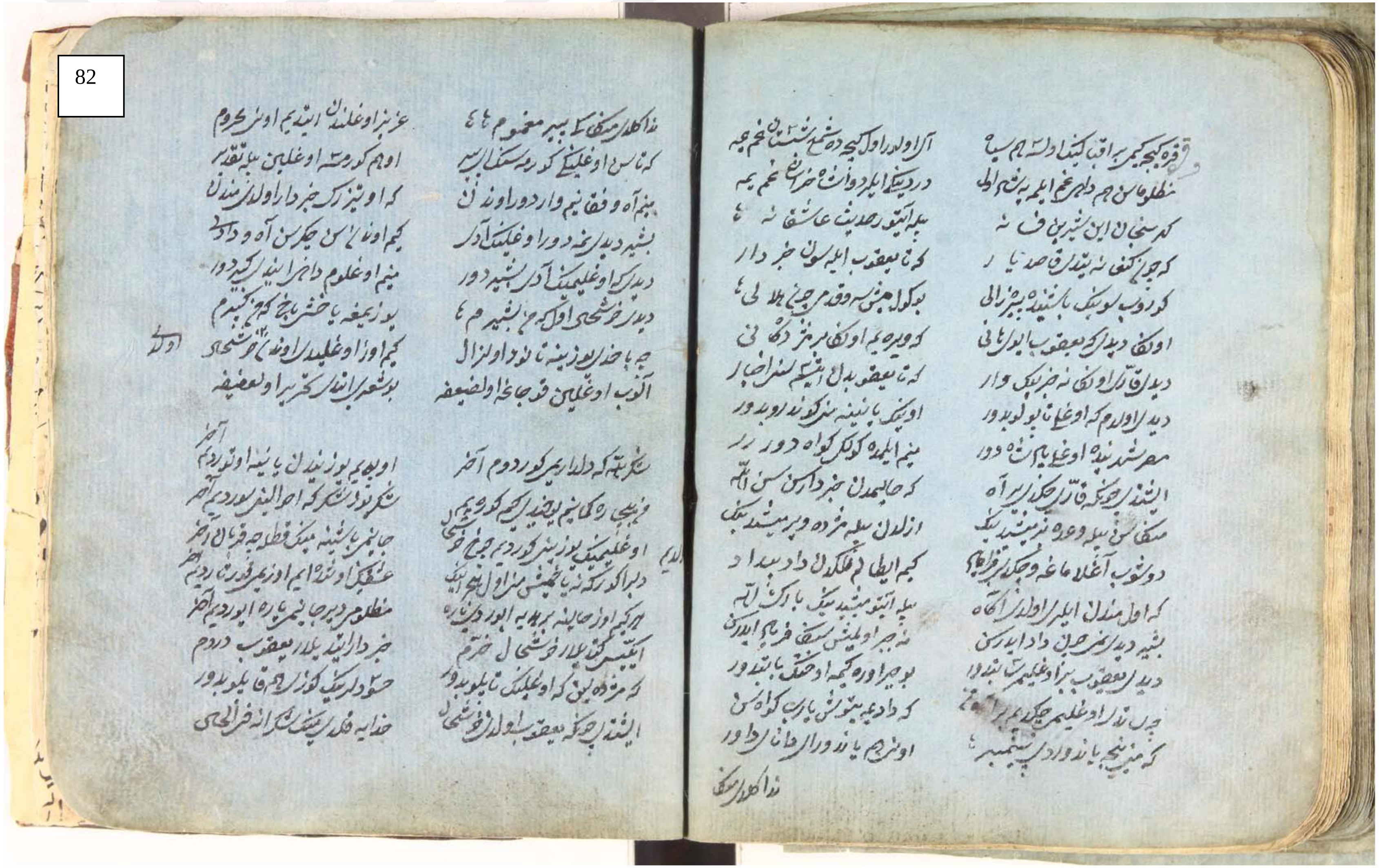
کرچه کوبدور جرم بیز باغشله ای صاحب کرم … مخفی بیک کوتینیه مطلوب قویمه کیم الواوله
کیم که واردور بو جهانده بندار او زمطلوبینه … دولب یار کیم وصاله هم نصیب یار اوله
یوسف بر قوله ایلدی اشارت … که کیت آنه بیتور بربشارت
منیم کونکلیمی اوبه بیتور رکل … هم اوندان بر خبر مونده بیتور رکل
اوکون آیتور رکه اوغلینک یا شدور … منیم بوزیه کونکلی کوراه دور
بو کونکلی کرک بیز زبینه بیتور رشتوان … کوزلر روشن اولور کوزینه بیتور رشتوان
لیک و ب آتلاندیلار او قفلا شه خوش حال … یوله دوشدی مصر دن بچار ایکی الحی
مصردان چیکه بچاریکی کونکلی یار ر … ایشیدی یوسیبیر اول یعقوب ناله ر
مصر دن یوسف پیراهن تا بیر یار ر … یخدانی جا یندان اولمادی خبر دار
دیدیکیم جنی ایشتدوم یوسف … امیدیم وارکه کورسیم روی یوسف
دیدیلار کیم جنون دیوانه سن کی … تمیز و عقلدان ییله سن سن
یوسف هاردر که فرح ابلابنای ایتوان … مکر او لیله بیکیدن دیر یل سولن
دیدی من بیلورم سیز نه بیلور سینیز … سیله طعنه لر بخیل قیلور سینیز
بو طعنه دان اولوب یعقوب غمناک … که بر ها تف اوندن دیدی فی خاک
شول ایتز جکش یوسف ایلر یارم کنعان غم … کلبه احزان اولور بر کون کلستان غم یمه
یاپیج دردیبوخدور اوتنه بولسته درمان یدیه … درد ینکه ایلر دوا اوند عمر درمان غم یمه
هر نه کیم مشکل اولوب مطلوب بو زدور یانک … یاپیج مشکل یوخدر کیم اولماسه درمان غم یمه

مکر نابارکه بلکنده … دیر تیل سون

غم یمه

غم یمه

82

83

دیدی یاردن کلورسن ای شکوفه | کیم ایلدینک منی بردن بیله نو شجاع
دیدی سیل کیم مصردن کلورم من | سینکا وعلیک حالینی سلورم من
یوسف مصر سینکا ایجینده یا ... دور | منیم ایلیمده کونکلی کواه دور
دیدی او وعلیک که بو کونکلی اورتسون | کوزلری روشن اولور کوزینه توتسون
چه کوزلرینه چکدی کونکلی ... | اوتینک کوزلری روشن اولدی چنین بار
اوکا چونکه تیتدی بوی دلدار | تتنیدی اولدی آبری جان بدید ار
یوسف سارینه قلدی جان بر واز | سونیمکدان او شهری اتندی خنده ساز

ای صبا یاردین کلورسن من سنکا قربان اولیم | یوسفیم الیسر کلورسن سنکا قربان اولیم
کرینه یا ... کیدا ... سلام | سر پیام کنور که من غنچه تک خندان اولیم
سن کیدارسن یا ... | کاش منهم سن کبی کوندره سرکردان اولیم
ای صبا سن آیا غنچه یوزینکا هم کوز تمیشنک | یوزینکا قوی یوزیمنی تا باشنکا قربان اولیم
خلق عالم اولدیلار ... هنوز | بنده مظلوم کر کیم متصل کریان اولیم
بشنیده دیدی کیم نه حاجتیک وار | که حقدن ... ابد الطهار
دیدی ... اویمدن ... | که جر ...
دعا قیل تا که جان ویریم ... | که اولمدن ... اولمیشم ...
دعا قلدی دیدی کارینک سبحان | بشیر ... اوله کیمی ...

دیده قارن

دیدی قارن منکا هم بر دعا قیل | منیم دردیمنی هم دوا قیل
که یعقوب منک وصیتکه من ایدیم | اونا منک وصیکه سن من ایدیم
بودور ورم سیز بهشته وارمیه سن | که تا کیم من هم آیا رمیه سن
بیله کیم دنیاده فیر ناقیلکم من | بهشته بیله هم قونا قیلکم من
دیدی کیم یا خوش دور کر قوبه الله | آیا روح سنی اوزیمه همراه
خداوندا که من بر بینوایم | سنینک قاپونکده بر کمینه کدایم
بیله کیم ایتمدیلار او هجر مغموم | سنی هم مظلومیمکه اینمه محروم
اوتینک ... یارب روا قیل | چه دردینی بیلورسن هم دوا قیل
مزین ایلیان بو دهستانی | بیله قلدی معطر بوستانی
که جان یوسف بشیر یولارا که | اوزاق ... لر بیله بیله قالدار
اولدار استدلار کون حضوره | یا ننیده ... ظهوره
دیدی ایمدی کرک مونداق کیچه سیز | کوچ کلفتینکیز کنوره سیز
دیدیلار یا خشی دور کر قوبه الله | آتا ... همراه
یوسف قلدی ... بنه ویردی انعام | اولاره قیلدی ... خلعت ...
هامو زربفت دیبا ویردی جامه | قبا و کفش و دستار و عمامه
آتا سینه ایوردی جامه لر خوب | هامو سر ... خلعت ...
ایوردی یوز قطار اشتر کجاوه | بینی یوز آت اونکا هم قیلدی علاوه

84

دیدیلر ای یوسفک رافع لریدور — ایوه رو به رو سیزه دخی فع لریدور
دیدی مسکین نه ایتمیشدی اوت — که مسکین ایوه رو بدور معذرت خواه
دیدیلر چونکه یوسف دلبر کورنده — دیمیشدی سنک دیمه سون اوزکه برینده
یوسف قاردشلره اظهار ایدوبدور — کناهلرن انیدی استغفار ایدوبدور
دیدی باغشلدیم کرچه ایتمشه ایته — اونیکیدن الیرم استغفار ایته
بینه کوردی که چونکی لا و لشکر — هاموسی غرق دور یا قوت وکوهر
دیدی یارب بولرده واردی یوسف — که کور رسم بلکه بر دیدار یوسف
دیدیلر مرکب یوسف اماندور — که شول آغ آتمه یوسف تا زیانی دور
بینیشه بلر یا خان جوانی ایکی مخزون — اولا رینک حالینی جرخ اولدی دیکر کون
کیم اوزلاریسنی قیلدیلر فراموش — ایکی سر بر بره آچدیله آغوشی
اوزینی خلیه بیلدی یعقوب — کیم آندن دوشندی تنیز و جهیدلر غوب
یوسف بر لحظه دم سون دوشندی آطدن — آیکرلر دوشعب جخندی باد دن
یوسفا آطه سینک الیندن اوپدی — آنا سیهم یوزیندن بیله اوپدی
سوکندن آنا سر الیدی سا ز — دوشوب رقصه یو شعری قلدی آغاز

شکر بیته که جانا نیمه تیدیم آخر — یوز کل لبلری هر جا نیمه تیدیم آخر
کرچه اتیدیم کسیلیشده اهو یرلاردن — تاری رحم ایتدی که سلطان نیمه تیدیم آخر

اوغلیم ایتیرده

اوغلیم ایتیری جهیت دوم ایماندن — چونکه کوردم بینه ایمانیه تیدوم آخر
تاری بیرشکر قیلورم که رادیمی وردیر — فراول سرو خرامانیمه ایتدوم آخر
مظلوم قالدی کرچه زغم هجر ایک — کورد یکیز غنچه درمانیمه تیدیم آخر
بینه آنلارلر اول ایکی مهجور ها — که شهر مصره بنیشدیله سرور
آنا سیندان اونور دلشم اولدر — ها موفوسنی آزاد قیلدر
خداوندا یوسف بر بنده ینک دور — سنک پیغمبرینک فرخنده ینک دور
سنک لطف و عطا کن اوندن دکل کم — محمد مصطفی اوندن دکل کم
جو محشرده که کور سنک مصطفی نی — بزه باغشله کیمی سن اور والی
عزم مظلوم بیر امید وارم ها — باغشله سنک منزوخ خارو زارم
نه یکتم شیعه لر وار سینی ها — محمده باغشله وار لیس بنی ها
انا سر جین بیله اولدیله خوشحالی — اونور دیلر مصرده فارغ البال
شودمده جبریل ایندی زمینه — بیله ویردی پیام اولنی بنینه
که ای یوسف بو یوردی حق تعالی — که ندن ایلدیکن سن ترک اولی
که آتن کندن ایلرد کشمدیک سن — ایلرو یو کوروب کورو شمدیکن سن
بیله کیم ایلدیکن سن ترک اولی — بیتیمر جنینه صلبیکدن اصلا
ایشندی جونکه یوسف اولدی غمناک — یا نه سینی بوغدن الیدی چاک
جکوب فریاد نوحه قلدی آغاز — بوشعر ادجندی اولدی آواز

ایلکلک هرگز منی دنیاده دلشاد ایتمدیک
نیتمشم بیلم که غمدان بر جه آزاد ایتمدیک
یا غدر ورسن باشیمه هر لحظه بانی ماجی دربلا
بیمروت ظالم دردیمی درمان ایتمدیک
عادة سنکه ورا بولری بخت ایلطالم فلک
چوخ بیله ایولری بخت کسن بر آباد ایتمدیک
فرح ایلان صونکره یوز ویردی منکا تشولیق
کوره بیلمدیک که نه لیق ده منی یار ایتمدیک
قصه دن آزاد قلدیک اهل هجر اغام
نه لارک فر مظلومی غمدان بر آزاد ایتمدیک
سن اکرچه فلک جوز بیوفاسن ٤
عجب بی رحم سن صاحب جفاسن
کوره بیلمنک که هیچ کیم اوله خوشحال
که ویر مستا و نه یوز قصه فی الحال
هر اهل یرده که کورسنک ایکی یاری
ویررسن اوللره منیک زهر ماری
مع القصه کوره بیلمنک ایکی یار
آیرجا غمدان ده غیرلسند بو جهد کار
بو مظلومی سن آیردیک دیاردن
غریب ایرلار غربتلری نیک سنبزوارن
اولکی رحم ایتمدیک الیسیر یرفی
که دلدارینداغ آیردیک اوندرسن
سن ای مظلوم ایستدرسن نه وسلی
کیم اولسک متصل مسرور خوشحال
فلکدن بو طمعنک خام دور خام
مکر ایتمه سنکه ویرسعان سرانجام
بتشدیلر بیجه مصره شاه خندان
بو یوردلر ایشتیلر شدی چراغان
مغنیلر اولوب [illegible]
قیلوب هر یرده بوزماری نغمه آغاز
دوروب هر یرده معشوقیله عاشق
اولوب هر یرده دلدار موافق
یوسف بر مجلس ایلدی سز بن
طوتلموشدی باغ گلشن

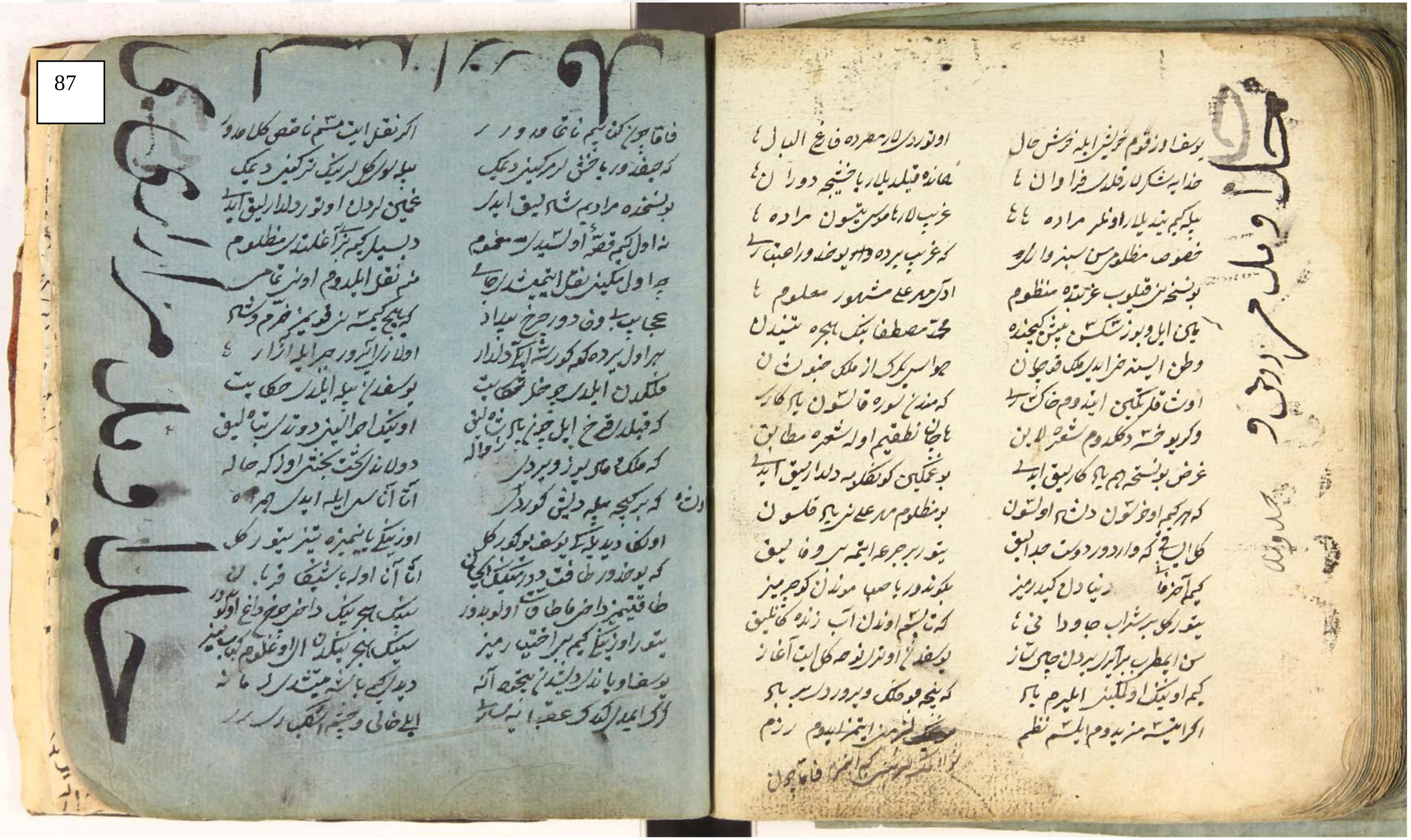
یوسف بر مجلس ایلدی مرتب

اون ایکی کت

اون ایکی تخت اوده قدیلر برپا
ناموز زردن مرصع جون سرپا
آنا آناسی وقرنداشلرا ایله [illegible]
چخی روب تخته اوز بولد خوشلرایله
یوسف دیدی که آنا کوردیک آخر
دیدیشم تعبیر نیجه اولدی ظاهر
شول اوایل بر بولدوز اون بر قرنداشمدور
آی و کون آنا آتا بولدی شمیدور
که کورمیشدوم منکا سجده ایدرلر
بوندن اولمغیمه مژده ویررلر
بحمدالله میسر اولدی دیدار
خدانک تقدیری اولدی پدیدار
که خلق مصرنا موسی تولان آلدوم
زلیخا کیمی خوش خاتون آلدوم
سئورلر باشیمه اوز قوم خویشم
معطل قومدی هیچ یرده ایشم
یوسف تاریه منکه شکرانه قلدی
بو شعر اوزمینه اوف نه قلدی

شکر تنها که دلبر منکه دلدار اولدی
کیم تاموقوم خویشم باشیمه احطار اولدی
کلدی دلدار منکه الیدی دلدار لیق
ذوق بخشیم بوخندان نیجه کوربیدار اولدی
گرچه چوخ جور جفا چکدوم هجرانی کوردم
جز وصالی اولدی میسر ناموهمو ار اولدی
دوستلر گرچه منکله اولوبان دشمن جانی
شکر تنها ناموس انلری منکله یار اولدی
کرتغنیش کوککه آتیم بر روان دلبر
کیم بنه یار کلوب جانیمه دلدار اولدی
دلبر اکن جه اکر رحم مروت قلدیکیم
همت پیر مغان تیز مدد کار اولدی
کوره هیچ انده که رسن ترد لرلاله ای عشق و جعفر
نجم هجر انکه مظلوم خریدار اولدی

87

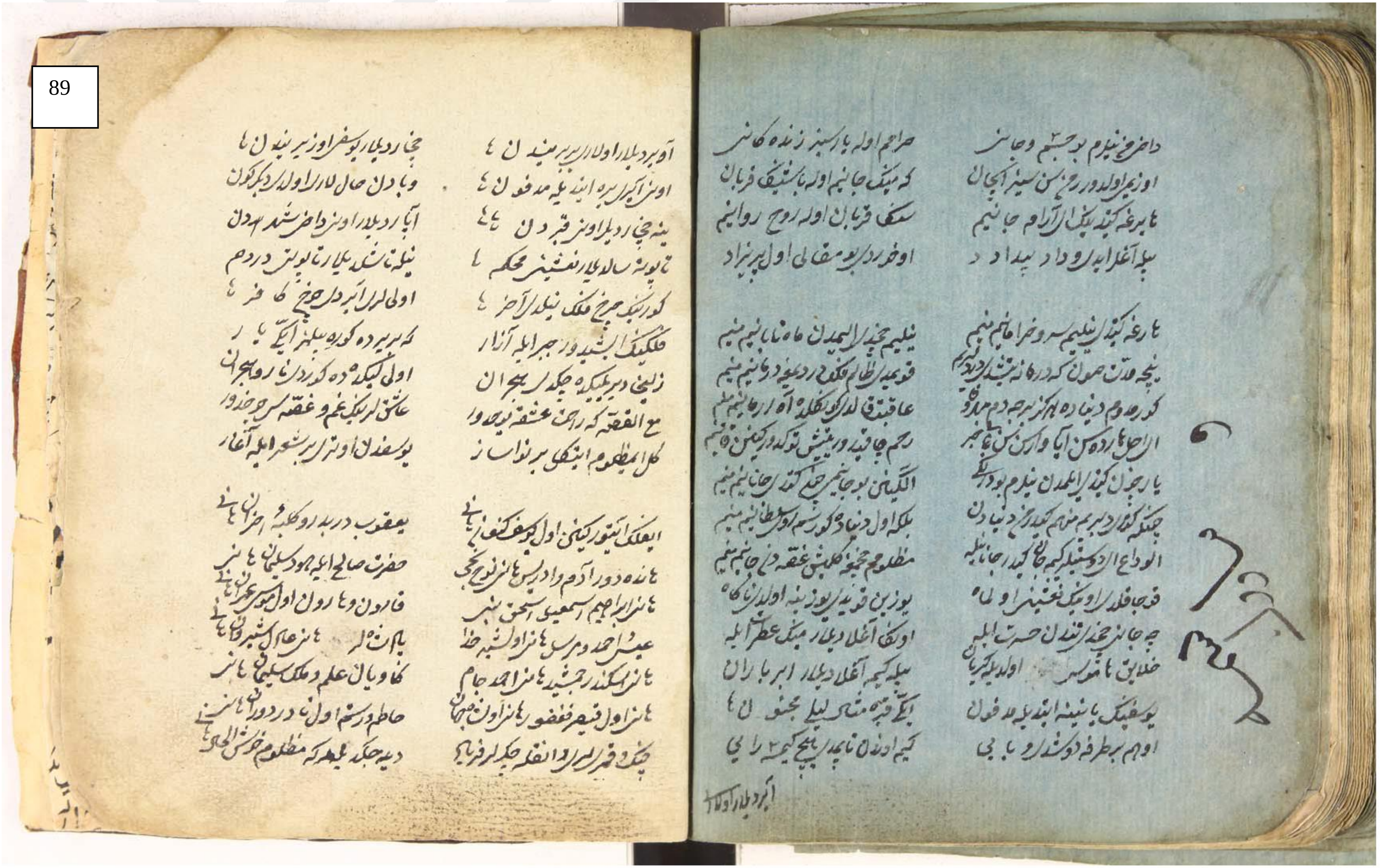
زلیخی نیک باشینه تمه کل سولن … سنیم هجر ایچمه آیا نه قبل سولن ها
بنیم فرزندلاریم اولدیله بیتیم … اودلارینک یوزینه باخسه یانخ کیبم
نیجه ایل صوان حزنانه نیشده وم … فلک قدیمدار کیبم جانه بتشنه وم
بو چرخ بیمروت بر وفی دوره … فلکی دوننده کیبم چرخ بر جفا دور
منی قویدی کیبم راحت اوتدر سم … نیجه کون بیله فراغت اونتو رسم
بنیم تخت و بختیمی ویردی بر باد … کوره بیلمدی کیبم بر دم اولیم شاد
اولوبدر هیچ کیمسه جانی آیا رمز … بو دنیادن بجز ایجالی آیا رمز
هامو قوم و خویشینی یغدی اولده … اولیمنده اولاری قیلدی آگاه
هامو سر دوکشه بلبار آه و فغانه … اوکنفی دیدی که ایتده زمانه
بنزکیمه قویا یارسن ال بیکو کار … غریب پرده اولور منزخار روناجار
دیدی سبزی خدایه تا بتوره رم … او خالق اکرایه تاشورا رم
وصیتیم سبزه اولدور که زنهار … زلیخی یه موتی ایتمک خبر دار
الیشینه ایله امنوا اولدور و راو پیشنه … ویا کیم حق ریر ایکی کوز بیننی
خدایدن اولمه یکی هیچ پرده غافل … اولنفی قد کوف ایدینک جمع عاقل
اوت قلمی تالبغو رم سبزه خ … سبزی تابیه الاقدام احسن
منیم اوغلانلاریم شاهنکیز احل کون … شوئه تا رلشت و پناهی سبکز اولسون
منیم صلبیدن اولماز هیچ پیغمبر … بینمبر لیق سبزه اولسون مقرر

داخی وصیتیم

داخی وصیتیم اولدور ای اخوان … که تا بو تیمنی ایدینک بیلده پنهان
کاوندنی صدان کلدو رمیسی عمران … آبا رو ردان بو تیم سوزی کنعان
مزار آل اسحق ده ایدر دفن … آنام یانینده بر باغده ایده دفن
سپنزیمی مصره آپارور اول بان … وطنیکیز اوله مشغول شد کنعان
منی ددان حجی رسنک العزیزلر … کمی یادی ایدینک ای صاحب تمیزلر
وصیتیمی چو نی کیم ایندی آخر … اولدم رنگی اوزینده اولدی ظاهر
هم اولدم تشنه در اودنده دوران … بخلدی یره و تابتوردی اولی ان
بو جانی تحذرو حکدیله آواز … خلایق ایدیلار نوحه لار آغاز
بیله کیم الزله قدیدی سما دان … فق ال و ناله لر کلدی هوادان
که بیله نوحه وافق ال ایدرلار … غم منده ال بیلر پنهان ایدرلار
برسیمی دیدی یوسف اولدی ناکاه … جانی تحذر ایدنلر اولکلکین الکاه
چو هونه کلدی امنید راه و زاری … چکوب نه لکید و یوسفه سالی
چو کوردی نعشینی اول ماه تابان … اوزی تا شلدی او سینه جونی جان
ینه کیندی اوزینده عاشق نار … اوزینه چونکه کلدی خوار نا جار
ایکی کوزلرینی حی ردی دردم … اولنک او سینه تا شلدی چه رحم
دیدی یا سبزی کوززغی بیلرم وای … داخی کوززلری یوشی بیلرم وای
رفیقیم چونکه کیندی تحت جانیم … جانیم تحت اون که کیندی مهربانیم

[illegible]

89

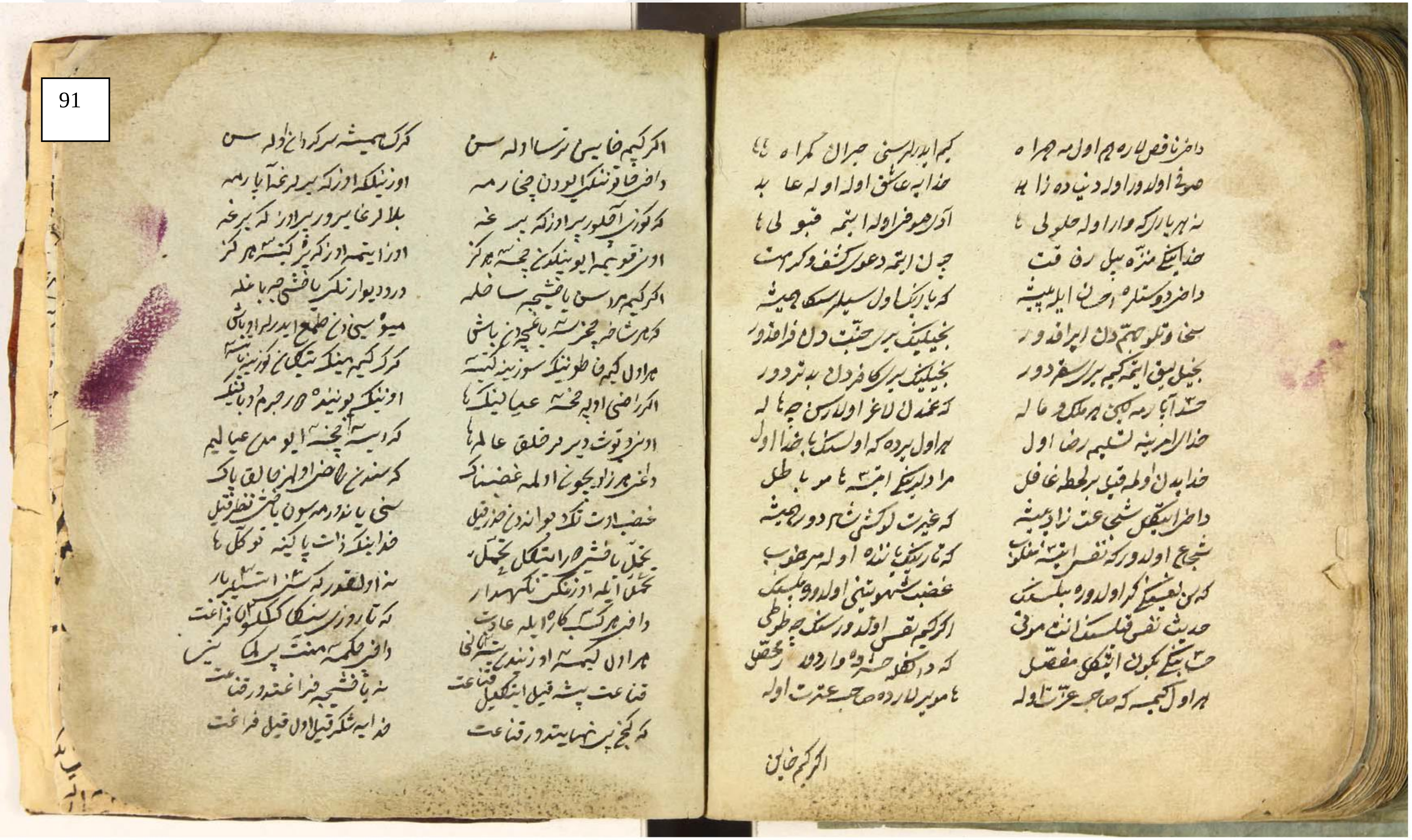

الا ای آغلیان بی عقلی دانٰ بلالر دل سنزه خلوتده یزدان
عقلی سنک روز و قبله فرصت که فرماننه قیلسنک هم اطاعت
سنک فرح بهشتی ایل ادلار منک بخ سنک قوتک کله جکدور منک بخ
عملکلر منلدن آدابی کیم اوندان اولمه جرم و خطائی
سبنقذ ایلیکده چونکیم واردر مایه غنیمت بل اطاعت قیل خدایه
یوخ غفلتدن اول فنی بر جه اکاه اولومکیلدن کرکه اولسنک خبردار
اوئی لارنک اولمه مست ملاهوش خدا ایتمه کل هرکز فراموش
که کراو زایل قیسنقدر اکه بر کون اجل آخر ایدر حالیکی دیکر کون
بکون که وار ایکیسنکده وقت فرصت غنیمت بیل کیمی ایت کل عبادت
اوّل کیت علمنا دانا اوله سن خدانی تانیوب بینا اوله سن
که وار سعلوم هر زاد آدمیزاد که دانا کوزلو دورنادان که کور دور
نه دور بو علم علم شرع دین دور که علم شرع ختم المرسلین دور
بو علم عشق دور عشق حقیقی که تا بیلسن خدانک بر رفیقی
چه تا بیلسنک حقی اونک طاعت ایله اونک فرماننه اطاعت ایله
چه اولدیک عالم و علم الیقینی خالص عمل قیل علمیک اما با خلاص
چه اخلاص ایلدیکده هم اول قیل اکاه که واردور منک خطا اخلاصه همراه
هراول اعمالی کیم اولمه خالص بتورشمر بر بره جان واردر قص

ایلکیم

ایلیکیز هم قلمدن اینمه عاری که ضعف هم یافشی زاد ار یاه کاری
سنی جوله بیتورن قلمدور نازو نعمته بیتورن قلمدور
اکر اولمسه طبیب ایله عالم اگر نورمه اونکا ایشنکلی مقالیم
طبیب اولمسه بی درمان اولورسن عالم اولمسه بی ایمان اولورسن
کرک کیم اولسیلر یافشیجه صادق خدایدن قورقیلار اولسیله صادق
وکر کیم اولسیلر کذاب بدکار رفیق اولمه اولارا الف زنهار
هر اول کیمسه دا ایتمه آشنائی کیم اصل کورورسن بی وفائی
هر اول کیمسه ایلی کیم اوله سن یار اونی آزمایش ایله اوّل کار
اکر کیم اوله اول یار خدائی همو ندن ایتمکیل هرکز جدائی
وکر کیم اوله یولداشی ریائی اونینکله ایتمه هرکز آشنائی
که یار ناموافق وار چون مار منافقدور اونک یار اولمه زنهار
کیم آخر سنی فرد ییره آزار ریا شر دشمندن هم تا بلکر بیزار
هر بیلسنکیز ادتور بی باری جفت ایلینکدن دیرم افتیار بلکر مفت
معاذ الله اصل سیز بیردن آلمه بو حلوق لعنتدور ننکه سالمه
اکر آلسنک کیم آلمقیل آدمیزاد که تورندن اوله سن خرّم و شاد
داغ زنهار که آلمه ابکر اوراد که بر لحظه دیر درلر سنکا بر بار
سنینک احوالیکیز دورلر بر هم سنی بی آبرو ایدرلر بیر دم

91

داخی ناقصلاره هم اوله همراه
صوفی اولدور اوله دنیده زاهد
نه هر بارکه وارا اوله حلولی
خدانک منزه بیل رفقت
داخی دوستلره احسان ایله پیشه
سخاوتلو همت داخی ابراقدور
بخیل لیق ایتمه کیمه بر ایسقدور
حسد آیارمه کیمه هر ملکده حاله
خدا امرینه تسلیم رضا اول
خدایدن اولمه قبل بر لحظه غافل
داخی ایتکل شیء عت زادینه
شجاع اولدور که نفسه اتبه غلوب
کهن تعسه کر اولدوره بلسه
حدیث نفس قلسه انتهمرنی
حسبنکه نکون اتنکی مفصل
هر اول کیمه که صاحب عزت اوله

کیم ایدرلرسنی حیران گمراه
خدایه عاشق اوله اوله عابد
آدر هو قراوله ابتمه قبول
جدل ایتمه دعوی کشف و کرامت
که بار رسا اول سیلر سنک همیشه
بخیلیک بر حسبت دل فراقدور
بخیلیک بر کافر داغ بدتردور
که عمدال لاغر اولارسن جهاله
هراول برده که اولسک بار خدا اول
مرادلر ینکه ابتمه نامو باطل
که غیرت لوکشی شاهدور همیشه
که نار ریقیا نزده اوله مرغوب
غضب شهوتینی اولدور بلسک
اگر کیم نفس اولدورسنک جه طوطی
که دانکله حشرده واردور تحقیق
نامو یرلارده صاحب عزت اوله

اگر کیم خاین

اگر کیم خاینی ترسا اوله سن
داخی خاینلکی ایودن چی رمه
که گوزن آچلور بر اوزکه بر غنه
اوزن قویمه ایو بیلکن بجه هرگز
اگر کیم هر دو سن باغچه ساخله
که هر شاخه بجز بسته باغچه دن باشی
هر اول کیمه فلطونیک سوزینه گیته
اگر راضی اوله بجه عیالینک
اودر دو توت دیر در خلق عالم
دغی هر زاد بجوز اولمه غضبناک
غضب اودت تکد دیوانه دن حذر قیل
تحمل یا فقیر اتکل تحمل
تحمل ایله اوز ننگی نکهدار
داخی هر کسب کار ایله عادت
هر اول کیمه اوزنیدن نیتکانی
قناعت پیشه قیل اینکیل قناعت
که گنج بی نهایتدور قناعت

گر که همیشه سرگردان اوله سن
اوزینلکه اوزکه بیرلر غبا یارمه
بلالر غایر و ربر اوزکه بر غنه
اوزا ایتمه اوزکه فر کسنه هرگز
در ودیوارینکی یا فقی جر باغله
میوه سینی دن طمع ایدرلر اوباشی
گر کیمه هینک بتکان کوزینه یا بسته
اوزنیکه بونیده دار جرم دبا فنیک
که دیسته بجه ایو مدن عیالیم
که سندن ناضر اولیز خالق پاک
سنی یا ندرمه سون یاخت نظر قیل
خدا بنک ذات پاکینه توکل
نه او لقدر که ستن اشتیر بار
که تا روز سنکا ککلکو فراغت
داخی حکمه منت پرلماکیش
نه یا فقیه فراغته در قناعت
خدایه شکر قیل اول قیل فراغت

هر اول کیم قانع اول یاره شاهدور
چه فلقدن ایلمز هرکز گدائی
بلالرده صبر اینکیل چه ایوب
داغر شراب خمره اولمه مایل
کنا هلر سردر در آب انکور
شراب ام الخبث سندور حذر قیل
که سکی ویرسه اول ساقی کوثر
شراب خواره بریدور دوزخ نار
نظرنا محرمه لکین عور
معاذ الله اکر اول سکن زناکار
بو دنیاده کورسن خفر خارک
سیکند عمرینکی دنیاده ایدر آز
کلور فرجنده اونده جرک ریمر
بیمیرلاریا ننده اولسن خوار
ملائکه لار ناموس ایت سبله لعنک
هر اول کیمسه اوزار اوکسون زناکار
کیشی بنکه قاپوسینده که هرگز

سر براستنده بر صاحب کلاهدور
که خلقدن چکسه منت نه رضا شی
کیم او لسنک تارینک پانینده محدود
کیم اعمالنکی ایلیر یاهو باطل
قیامتده ایدر کوزلرینک کور
شراب کوثره بر جه نظر قیل
سنی قویمسه سوسیز روز محشر
اوبنک یوزینده اولور نار رسوار
که محشرده ایکی کوز بیک اولور کور
که بر بنک اولور اونده دوزخ نار
قیامتده کورسن شرم سار
او دنیاده دوکز کوز بینه کاز
که بیل سیل زناکارسن قدمی
سعنر خوز ناحضت السه حق جبار
خلایق لار ناموس سبله طعنینک
یقینی بیلسون خاتون وار ایدکار
که دوکه سیکر الشیکلکه هرگز

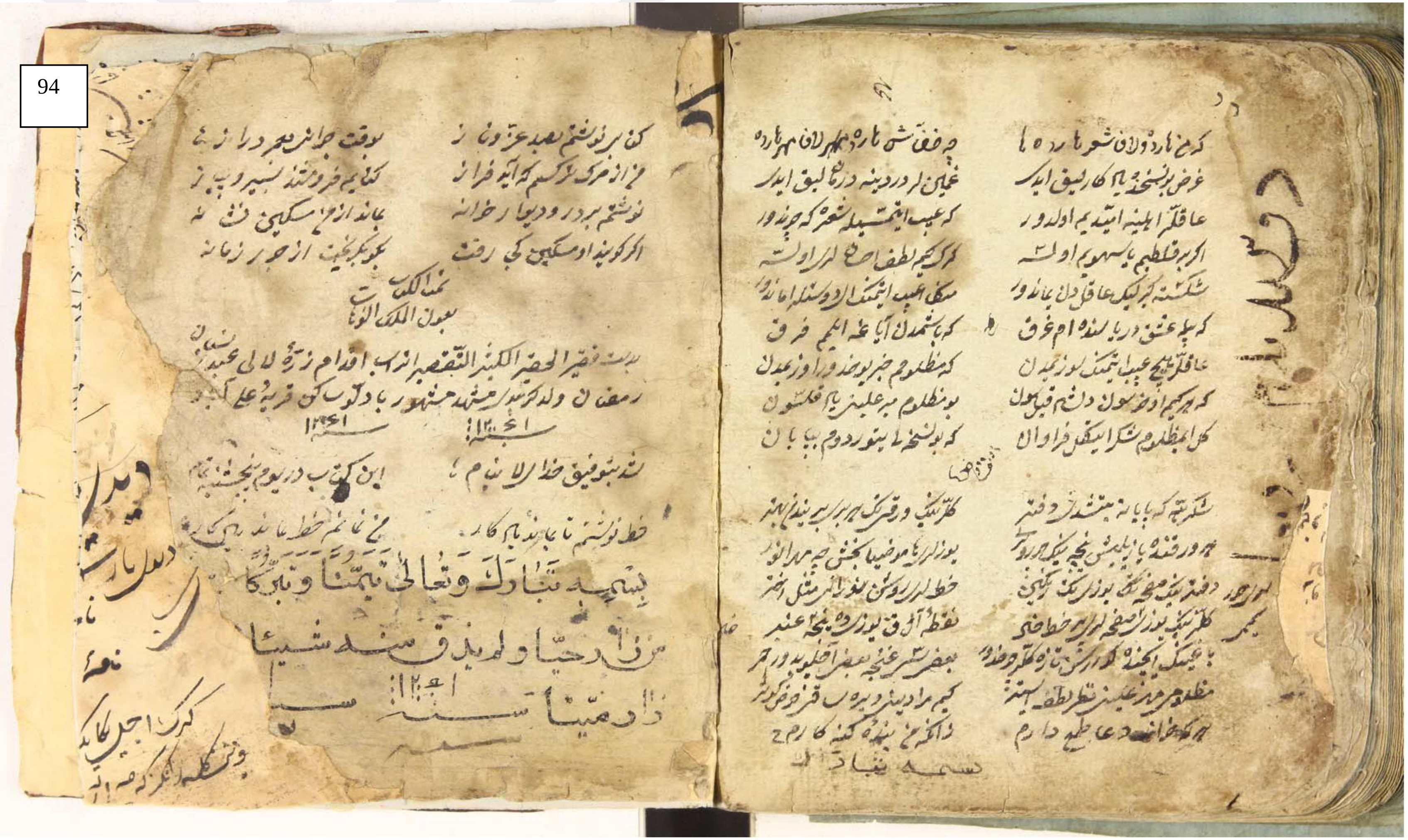
داخی هیچ

داخی هیچ کیمسه دان ایلمه غیبت
که هر کیمسه که ایتسه مهمت بهتان
سخن چینی اولمه کیم بیرینک فرار
خلایقلار وساخله منقنه شی
وکه ویرمز سنه بر مهل ایله فرصت
داعی بر لیمسه کیم ویره سن قرض
نه قرض آللیکی نه ویرکیل نیم قبه
هر اول کیمسه ویرسنک مال الله
کرکه منت قوینک تا یمنک صوابی
داخی مال حرامدن یمه مطلق
که تا اولمیه راضی صاحب مال
یتیم مالینه دیش باتر مه هرگز
شهادتنگ هیچ ایلمه کتمان
یالاندن کیم که ویرسه بر کواهی
ناحق قیلار و فتوا ویرمسه لر
اگر هر کیمسه که ایتسه بر نحق قان
جهنمدن قلامی اولمسه هرگز

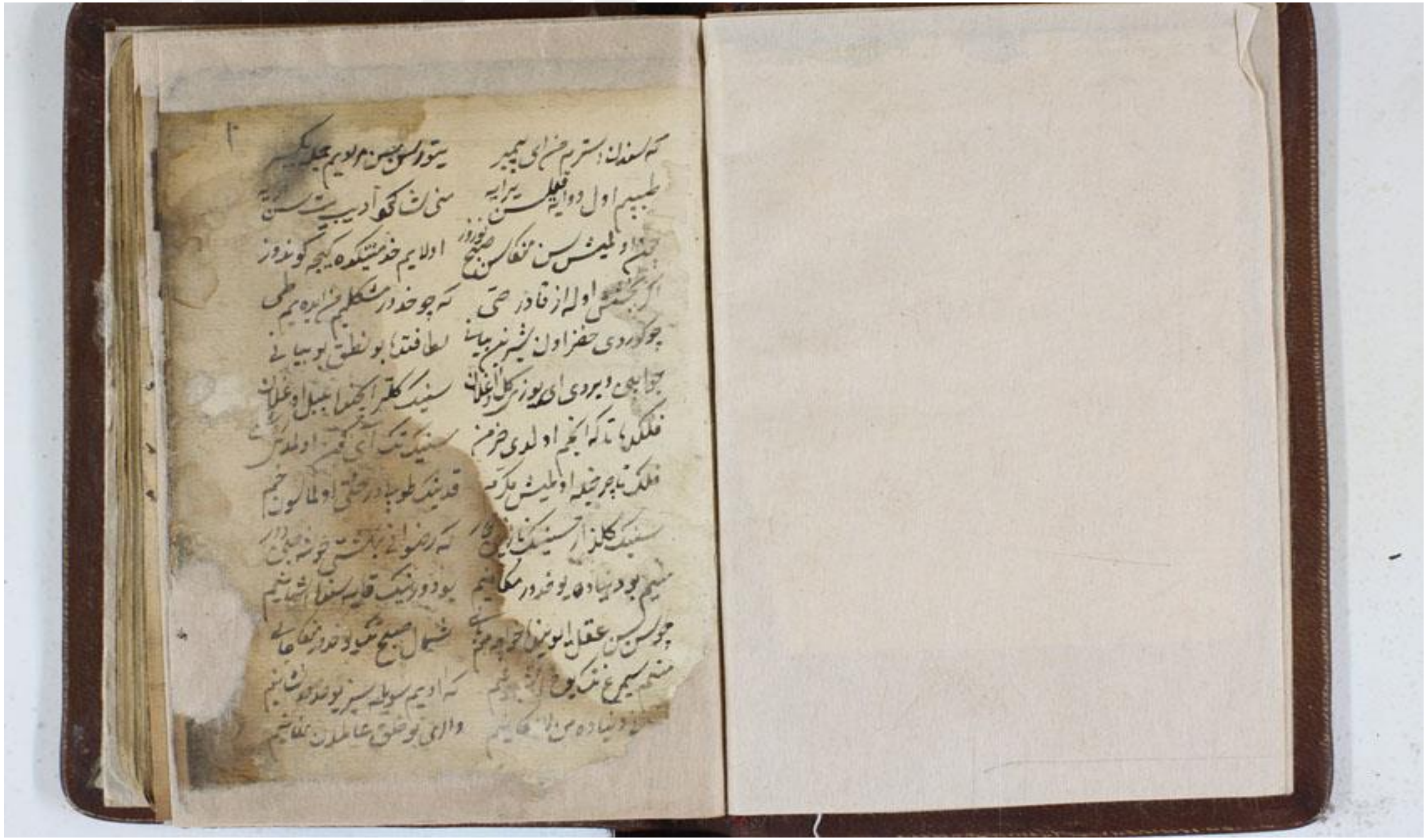
اولاره باغلمه بهتان تهمت
اوبنک بیری اولور دوزخده نیران
سخن چینی لیف یاحق قانن بتر دار
هر اول کو نیسه ابلمه کیمی ویق
سن سرقیب ایلر بیر قیچ ساعت
کرک کیمر کاغذ وحجت آنکا قرض
لان القرض مقراض المحبة
ادینک باشینه منت ایتمه اصلا
صواب بر بینه کوردرسن عذابی
که صف الناس سن هیچ باغلمه فق
سن باغلمز اناث احوالی
کیشینک مالینی یا نداهه هرگز
اگرچه اوله بیر اقوام وخویش
قیامتده کوررمینک روسیاهی
کیشی ایوینه بیکانه هرگز ها
جهنمده قاله جاوید کیرمان
بهشتنک کورزینه کورمسه هرگز

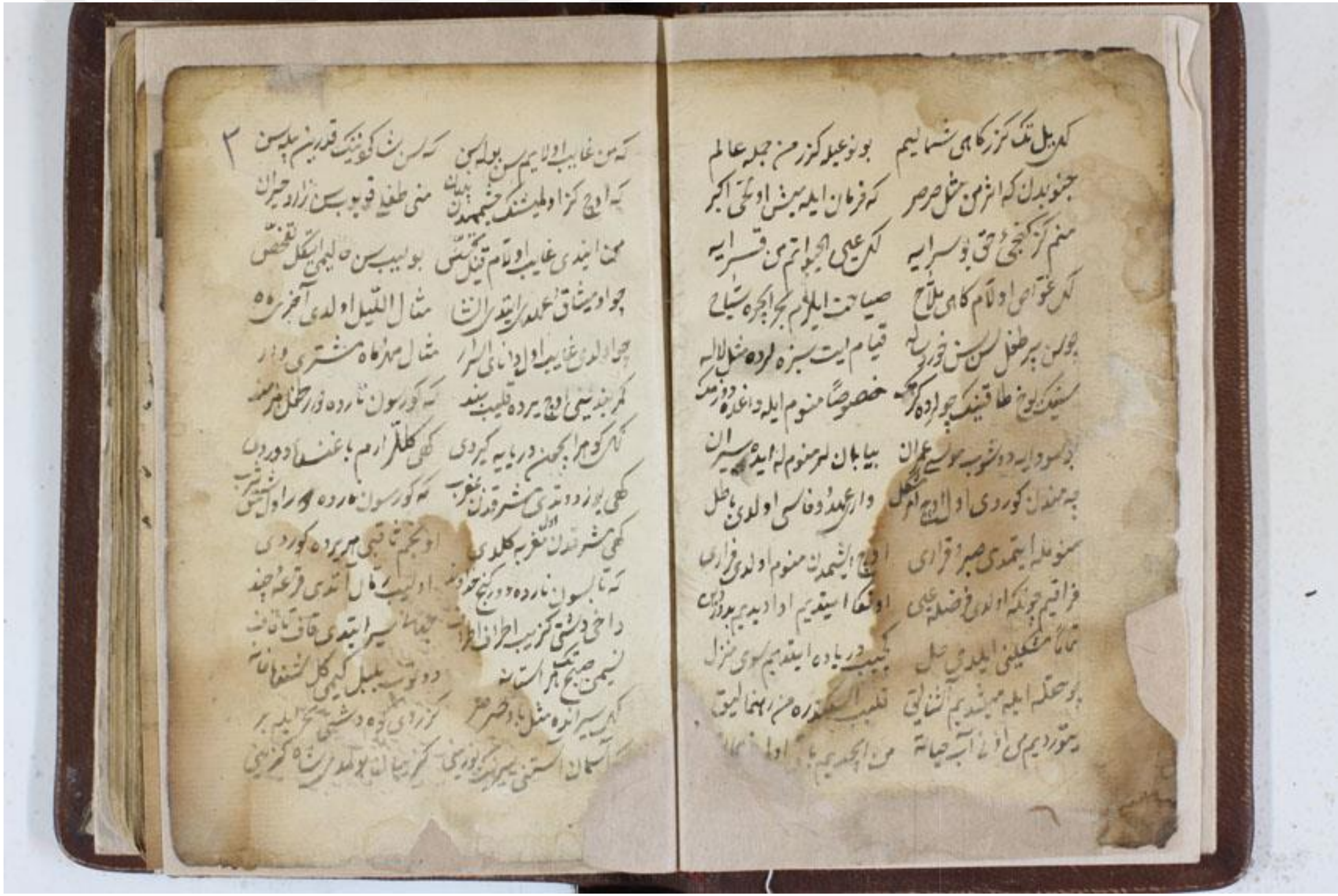
93

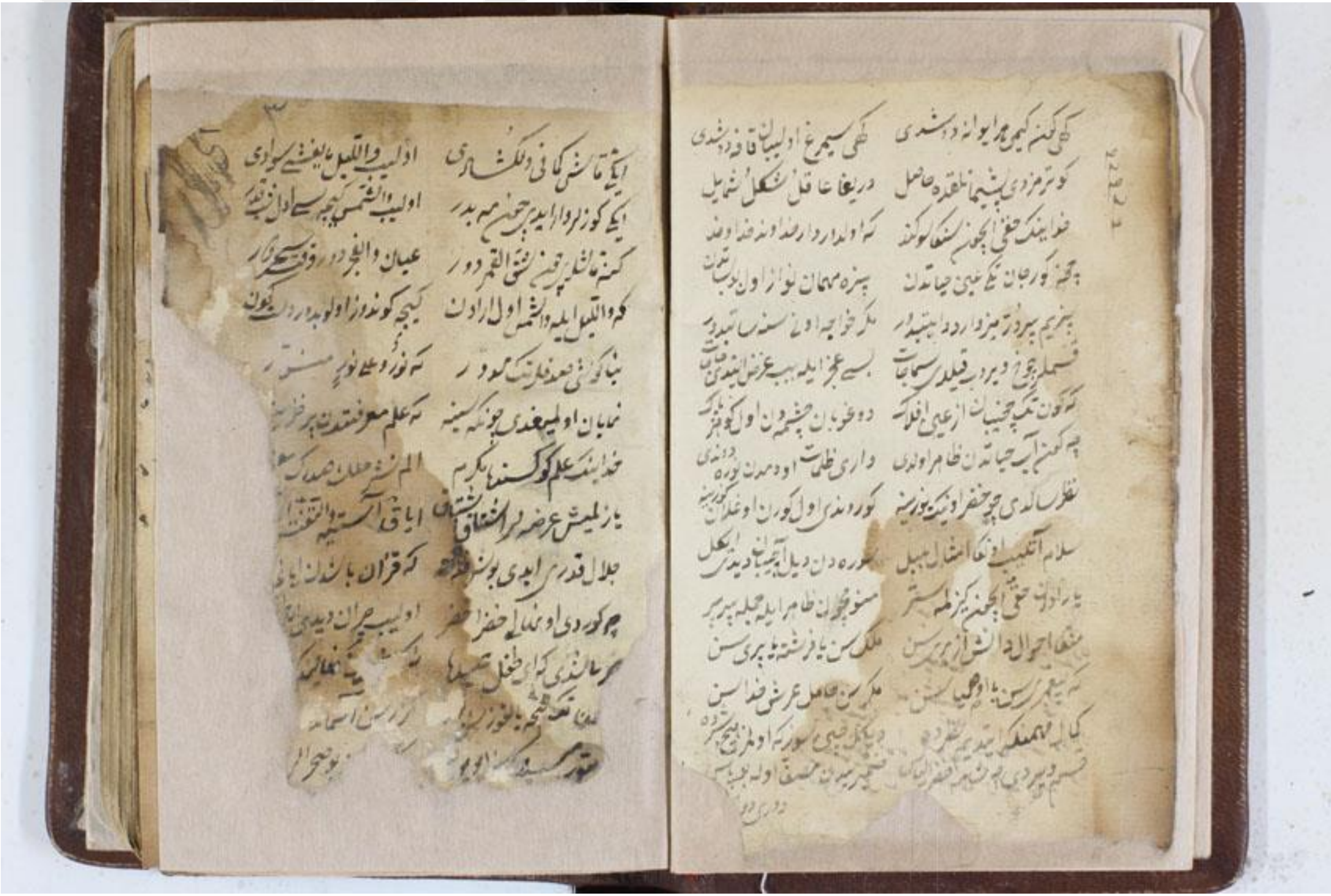
EK 2: YÛSUF U ZÜLEYHÂ’NIN R NÜSHASININ FOTOKOPİSİ

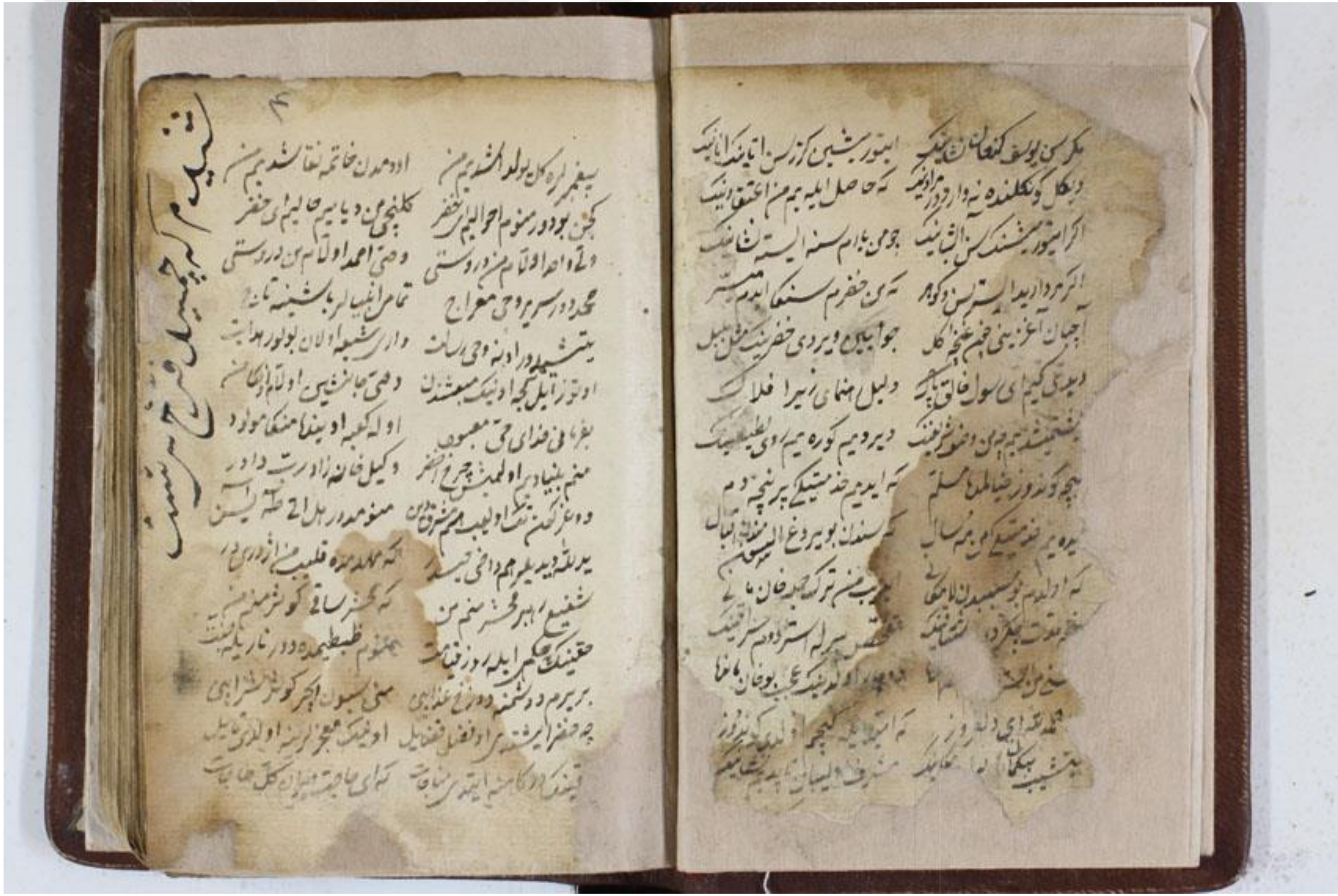

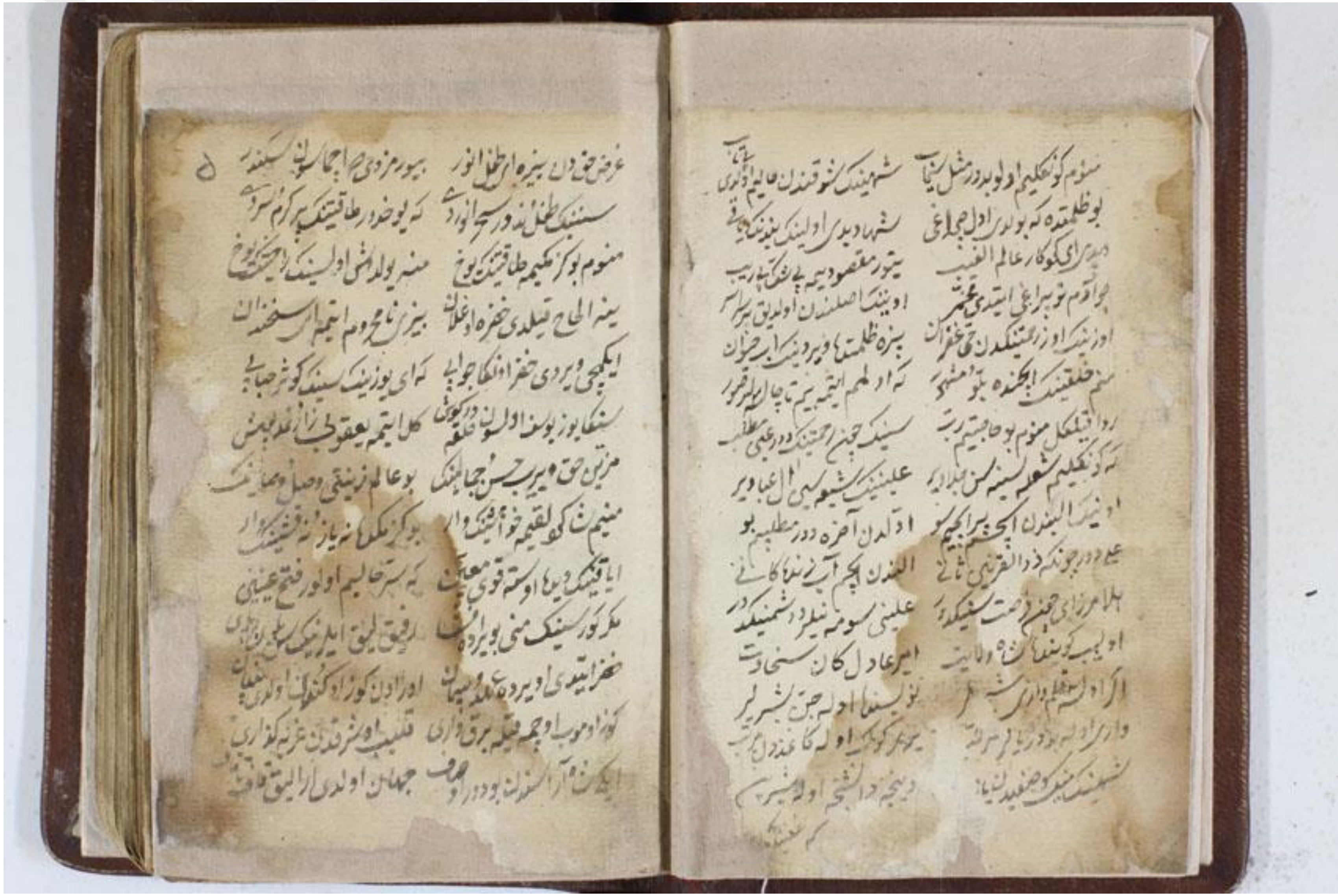

کمر بیل تک کزر کاهی نشانه‌یم بو نوعیله کزرمن جمله عالم
جنون بدن که اثر من مثل صرصر که فرمان ایله بیش اولدی اکبر
منم کزکجی حق بو سرایه لکن عیبی اچولماتمی قرار ایه
کمی غواص اولام کاهی ملاح صیاحت ایلرم لجه لجه سیاح
بولسن بر طفل سن خوردسال قیام ایت سبزه لرده مثل لاله
سنگ لوح طاقینک چولرده کزمک خصوصا منوم ایله داغلرده دوزمک
دلسوداییه دوشوب سوسی عمران بیابانلر منوم له ایدی سیران
نه منزلدن کوردی اوداده ام حاصل وارعهد وفاسی اولدی باطل
سنونله ایچمدی صبر قراری اوچ انجمدن منوم اولدی فرارسا
فراقیم چونکه اولدی فضله عیبی اونکا ایستدیم اداییدیم بردرین
تمام مسکینی ایلدی سیل نکیب دریاده ایتدیم سوی منزل
بو حکم ایلم مینندیم آشنالیق نلیب اسکندره من رهنمالیق
دیتوردیم کی اول آب حیاته من الجهیم [illegible] اول [illegible]

٢
که من غایب اولایم سن بولاسن که سن کوزینک قدرین بیله سن
که اوچ کز اولمیشسن کچمهدن بیلن منی طفلیا قو بو سن زار و حیران
منی ایندی غایب اولام قیل تجسس بو لیبب سن حالیمی ایکل تفحص
چو اویشاق عملدن ایتدی آنی مثال الکیل اولدی آخرده
چو اولدی غایب اولدی نانی اکبر مثال مهر و ماه مشتری وار
کمر بندینی اوچ یرده قلیب بند نه کورسون نارده نور تحمل
کاه کوه ابحمن دریایه کیردی کهی کللر ارم باغنده دوردی
کهی بو زدوتدی مشرقدن مغرب نه کورسون نارده بر اوچ [illegible]
کهی مشرقدن اول مغربه کلدی اوچ انجم تا قیبی هر یرده کوردی
نه تا بسون نارده نور کنج خداوند اولیب رهال آتدی قرعه چند
داخی دشتی کزیب اطراف [illegible] [illegible] سیر ایتدی قاف تا قاف
نسیم صبح تک آهر استانه دو توب بلبل کیمی کل گلشنا
کهی سیرانده مثل باد صرصر کزردی کوه دشت صحرایی بر بر
آسمان استنی سیر ایدوب کوزینی کزرمیانی بو کلدی شاه کزینی

دوباره کوردی اودر سمیی — یری کوکینه چراغی اول امینی
دیدای یوسف مصری جمالینک — یکانه کوهر بنک کلدر دو جهانینک
بو صحراده که اننک بیکماندور — سنه یول کورسه‌ن اول [illegible] جاندور
جوابی ویردی اول طفل مقدس — سنینک تک کورمدیم دنیاده بر کس
ایکی بیز چون دعا ایتدیک بیز اجان — قبول ایتدی دعامزنی رحمن
دعامزدر زمان اولدی اجابت — ایکیمز بو یره کلدیک بو ساعت
بو لطفی حاضرنده اولدی شامل — اتی کورن اولمیشدی بر بره واصل
داخی آرتوق قراقلایتمه سن بهانه — سنی شکر قیل روز شبانه
شکر قیل موسی بیلیم چاتابیم — شاید کیم پرهیز سیزدن [illegible]
جوابی ویردی خضر باسعادت — که ای یوسف تکی شیرین فصاحت
کورینک اوتکندن ادلم من یتیم — اوچوچی کزینچه کوندوزده ایکم
اکر بو کزدا اخی ای شیر [illegible] — دلکی الکیمی تک ایتدینک اظهار
سنک یا رفیق ایدم [illegible] — ویرم تعلیم علم خیرمم [illegible]
اول قدم خضر ایدردی بو تکلم — جهان سیز اولدی خضرا ولدی [illegible]
بو کوزا وکوندن اولدی خضر [illegible] — اولیت مشغول طاعت [illegible]
قلبیت طاعت [illegible] — حقه صدق قیدر زاری [illegible]

ویردی اول [illegible]

۲۶

٨

دیدی ای کوکارینده بر اور — چکیبسن یری کوکی جمله مضطر
سنه شرقی قالمیش کون لغاطر — اونی قیلمه حوادث پایمالی
بینه لطفینک ایدیبان اونی شامل — یاربا اولسون بنه منزل مقابل
اوزینک لطفینک خضره خرد قیل — او کلکی منزلینه یره قیل
اکر معراجده ایدی جایکاهی — یتور معراجه اونی یا الهی
سلیمانک بیلینک آلتینی بیتول — یتورکل مطلبینی بنه بیلسون
فلکده اولسه اونه اکشینه — دوقان کون تک اونی یتور کنه
اودم جون دعاسی قیلدی [illegible] — اوچوچمی کزکنه اشتدی [illegible]
نظر قیلدی بینه خضر [illegible] — [illegible] کیمه درا ول دعایه دیمش امین
اوچوچمی کزکینه اول بحر [illegible] — کوزوردد [illegible] جوان ماه سیما
دیدی کیم ای جوان قرة العین — سنینک [illegible] معجزات بحر [illegible]
یقینی اولدی [illegible] — [illegible]
یقینی اولدی [illegible] — [illegible]
سنینک [illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]

اوچونچی بوکه قبض اولنانجانیم ویره سن لاتحی فوهرده کانیم
بوددر اوردونچی حاجت اولسم اشاد که سن خوشنود اولندکمز اوزره شاد
بیشنچی بوکه کیدنلا بقایه یتیشه جانمز آل عبایه
خصوصا شیعلر [illegible] باقی که هرکز کورسون فرزندداغی
کنا همیز اکر دنیاده چوقدر یاغنده ابر رحمت قطره یوقدر
بو دنیا [illegible] پیرنیگ کلینه الینکه پیر زمان آلور الینه
اولماننده اراده رسم جدالیق ینه غیر ایله ایدر آشنالیق
بو دنیا مالیدور پیرز الی مکار که پیر آنه دیر بوز حیله [illegible] وار
بوزینکه یوز لسنکی قربان ایدرجان الکیب [illegible] نه سینه سیر [illegible] ایان
ای [illegible] چوقتی [illegible] سننکا سوزینی سویلدایم
بو دنیا محبوبه مایل اولما ایمانینک دیرمه کینه قایل اولما
که ذال [illegible] پیر [illegible] کمیعت حدی وار اوکنجه دایان
شرکت [illegible] که مرزای [illegible] لطفینکه
[illegible] که سن شیطان بیزدن ایده

[illegible] ۱۲۶۴

۱۰

دری دور [illegible] آچدی اوینابیوی چکیپ شیته دردل ایسندی
دیدی خضره که بیلسن ای نکوفر کچندن سویلیمه باحرف آخر
جوابین دیردی خضر باسعادت وار ایسین سوز کرنیک ایله روایت
دیدی بن مخزن علم الیقینم علی اوستاد جبریل امینم
او کونده کیم اولیپ حکم الهی که ایجاد ایله سون [illegible]
اول اول که [illegible] خلق قیلدی یقین بیل جبرئیل مخلوق اولدی
خطاب ایتدی اونکا اول اوچه سن که سن کیم سن و داخی من کیم
عطای خالق اولمیشدی [illegible] دیدی جبریله اول استار ستار
دیدی جبریل که سن سن من منم بو سوزدن [illegible] داخی اوزکه بیلمس
بو سوز [illegible] جبرئیلدن اولدی [illegible] [illegible] تمامت [illegible]
بلد کرا [illegible] بولوره قیامت کونینه قالور [illegible]
بهشتدن آدم اخراج ایدنده [illegible] امریله جنتدن کیدنده
کوز [illegible] یاشی توکیب [illegible] شفیع ایتدی بنی آل عبا [illegible]
غرض بو ایدی [illegible] قبول [illegible] توبه لرنی
[illegible]

اگر کی اولمسیدیم اونه همدم | طوغاندن قالمز ایدی اود [illegible]
چو ابراهیم اول نمرود مردود | یانرز اوته اوتاردی اودی [illegible]
اونه همراه اولدی حقه فرمان | که اوت اولدی اونکیچون گلستان
بو ابراهیمه حق ایتدی فرمان | که اوغلینینک بوینین بوزده ایله قربان
[illegible] اسمعیلی چون سنایه | چکیب خنجر قریلقانه بولایه
بوغازین کسمدی اونینک بوچاق | قرا نفوده من اولمیشدیم براغی
اونینک قربانلغی بیلدی ان | ذبیح الله دیدی حق رحمان
بولن قارداشلری اتدیله چاهه | یتشدیردیم من اونی عز و جاهه
سلیماننه اولدی کل عالم | من اولمیشدیم اونکا اولدم همدم
[illegible] معدن اولدی مخزن نور | [illegible] جوق انس [illegible]
حقیقت امرینه اولدی مقدس | یتیشدی یانینه اول تخت بلقیس
سنینک [illegible] کیم [illegible] | من اولدیم شمع ظلماتینک [illegible]
[illegible] اولمز ایدیم خضره [illegible] | نیجه ظلماته باریردی سکندر
[illegible] سایه اولدیم هم قرینه | که تا حق [illegible] اقصی المدینه
مسیح الله عیسی ابن مریم | کرامات ویردی [illegible]
بو سر اوزری اولیب [illegible] | [illegible]

سیله کیم هر بیره دار ایله حیوان | ایشت سیلر بغیر حق [illegible]
جهنمدن اجارلر چوغ دلوکلر | که گلسونه مار عقرب هم [illegible]
حساب حشر ایشترسنیکله ترلر | جهنمنینک اوتینه هم سورلر
بو دنیاده کلا ایلر بر حسابی | که وانگله گورسنک اوندا عذابی
خداوندا بزی سن یارادوبسن | پیغمبرلر بزیم چون گوندروبسن
یمان یاخشیه تقلیط قیلدینک | کهی افراط که تفریط قیلدینک
سن ایلدینک بزه لطف عنایت | که دوغری یوللره قیلدینک هدایت
ایوه رو ویرسن بزه روشن کتابی | قیلوبسن امر نهی ایله خطابی
ویروبسن داخی عمر [illegible] | نامو ویرده قیلبسن [illegible]
سنینک [illegible] سنا ایدیبسین | منی جانان ایلیس هم راز ایدیبسین
بزی دنیاده رسوا ایتمیوبسن | اگرچه معصیت چوخ گوروبسن
قیامتده نیچه رسوا ایدرسن | خلایق یانینه [illegible] ایدرسن
[illegible] بزی یاخشی بیلورلر | اگر رسوا قیلسنک بیزدن [illegible]
بزیم [illegible] | [illegible] یانینه قیلسنده [illegible]
چو اول جان بزی دلشاد ایدرسن | [illegible] ازاد ایدرسن
قیامتده یا داخی [illegible]

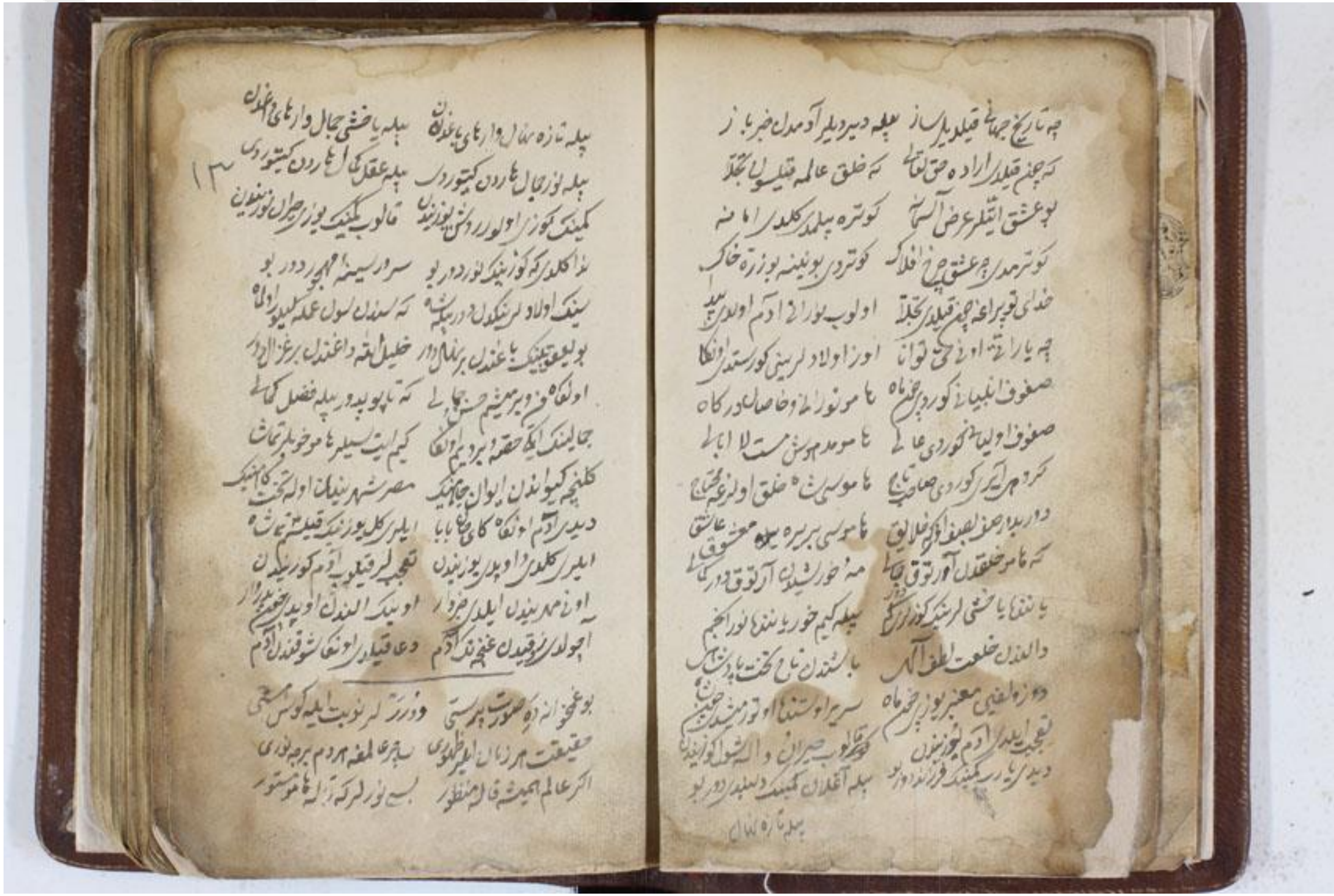
خداوندا بزی قورتار بو عدل — که جانیم چیقمقه کلمیش ستمدن
ظالملر ظلمی منزیا نودروب دور — خلایق طعنه‌سی هم اندوروب دور
بو دنیاده منی بیچاره قیلدنیک — دیار و یاردن آواره قیلدنیک
منکه نه مال و یردنیک نه جمالی — نه یاخشی خاتون نه صاحب کمالی
واحی نه خانه ویردنیک نه عمارت — که بو منت اوتر سیم بر جماعت
خداوندا منکه ویر بر بیا جیمی — که اوندا ایلسم عذر گناهی
منکا ویرا نیقدر سن مال دنیا — نه منت چکلیم من خلقدن اصلا
خدایا کرمنوم اوزوم قرادور — سنینک رحمتینک بزه لطف عطادور
گناهم گرچه چوخدور هیچ باکم — منی جهنمینک اوتیغینه یاقمه
که بزلر مصطفانینک امتی مز — علی المرتضانینک همتی مز
اولوردن اوتری بر امداد ایله — جهنمدن بزی آزاد ایله
خصوصا بنده کا بیچاره مظلوم — اونینک رحمتینکدن اتیمه محروم
ایورا ذن خدایا سبزه زاره — که بیل کیم بیتسه اول یار دوباره
کل ای مظلوم اول تقدیره راضی — واحی چوخ ایتمه بو زمانده راضی
سنکه نه بیدیکه دیسنک ایران حکایت — رضاسی هم نیچه استرن حکایت
کل ای ساقی منکه ویر جام گلگون — که غم قیلمیش منیم حالیم دیگرگون
تورانیدن ساقیا دولدور پیاله — که غمدن حالیم اولمیش ذکر حاله

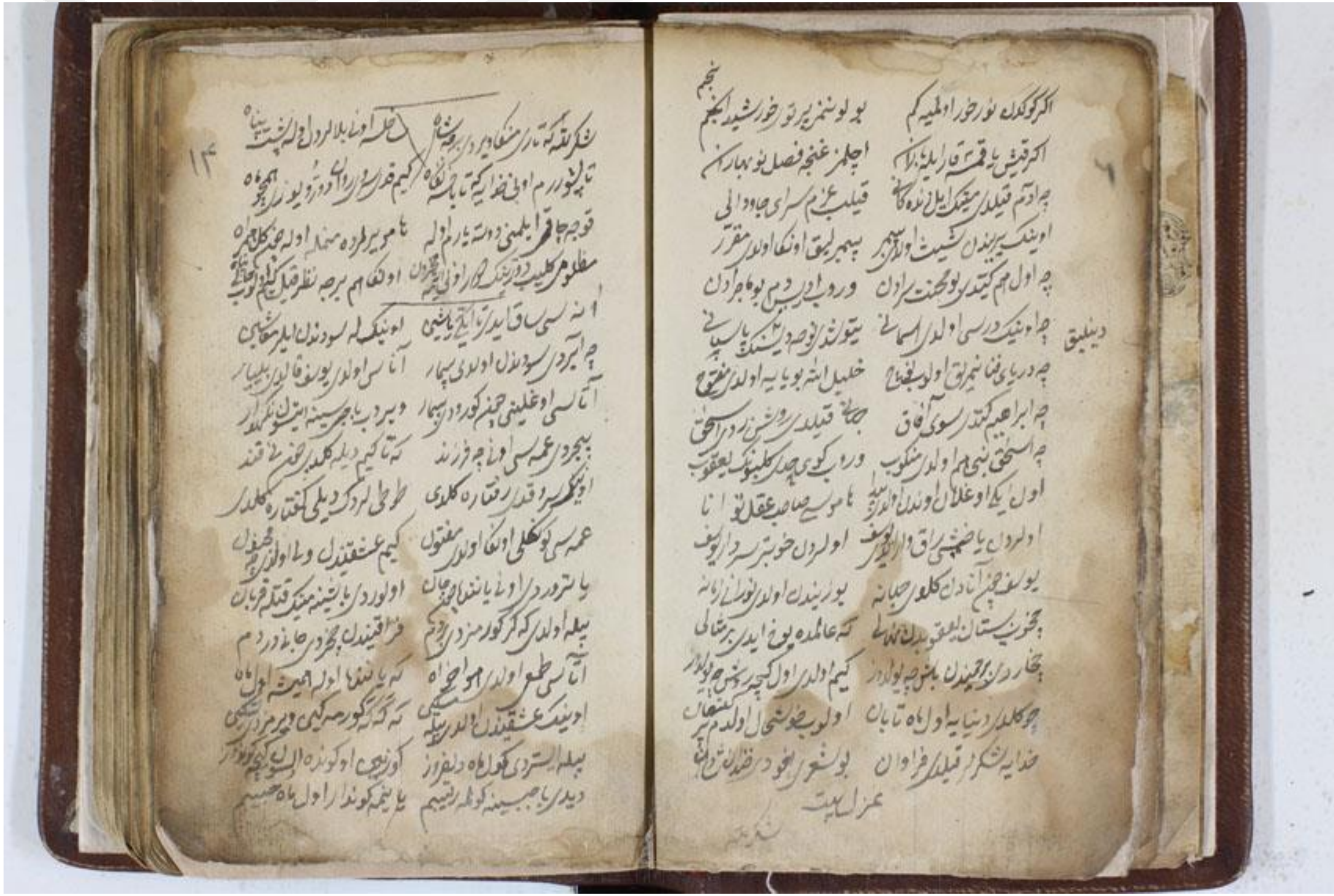
ذ ش ج

دوش الدیم قالمگل دماغیم قلو

12

خوش ایله مجلس اهلینک دماغی — منور ایله مطربینک دماغی
سن ای مطرب داخی ایتمه تغافل — که گلدن اوتری چکر ناله بلبل
کونکلدان چیک نوای عاشقانه — دوزت سازینکنی چوخ ایتمه بهانه
سن ای مظلوم قیل بو نغمه آغاز — سن هم اوز سازینکنی گل ایله برساز
عاشقلرنینک ایچینده سالکن شور — که رقصه دوشسیلر ایله سیگور
بولسون عشقدین اول قصه خوانی — که حیران قالسیلر خلق جهانی
کیتوردر رقصه یا موجمر چیندن — که ناله چیکسیلر مرغ پرنده
بیله بلبلری ایلر نوا ساز — که ها موج چکسیلر بر پرده آواز
کیم اولدی نوبت لیلی و مجنون — بزی شیرین دخسرو قیلدی محزون
واحی فرهاددان قالدی نشانه — بو دنیادن سن هم قوی نشانه
اوزالدی غصه ایله عذرا ایلیق — غریب اصفهانی اولدی بیلیق
اولپیدور الکی بهرام کلشن‌دام — اولوردن قالدی عالمده خرام
کل ای مظلوم سخن هندن آیتور — بوله کلسه دورا ایرنا آیتور
بیان قیل قصه بو نوزلیخی — بیله کیم نقل ایدو بیدو حق لقا
بجا مردان دریادل دورری معانی — بیله آیتودوری آسمانی

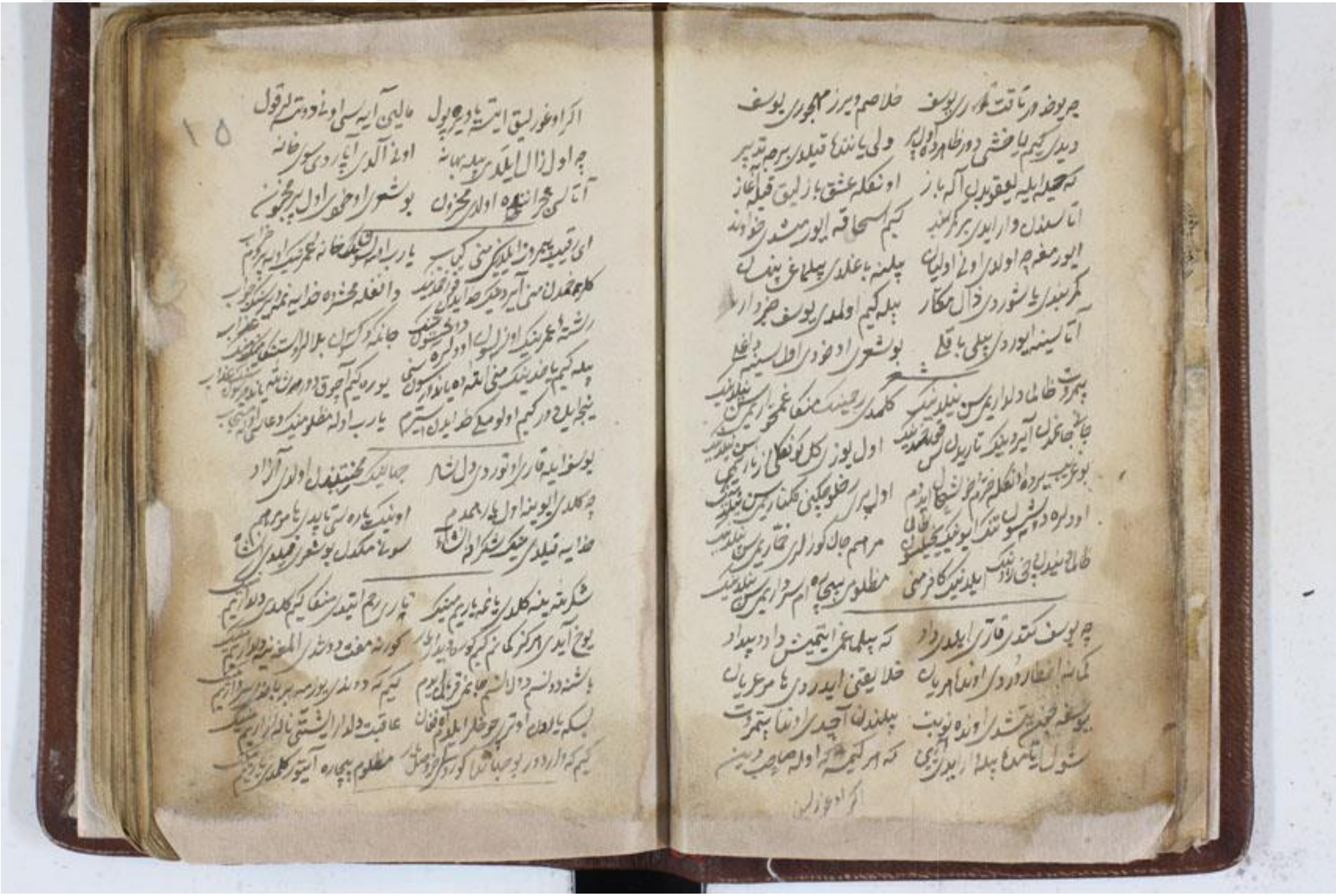

اگر گوکلك نور خور اولمیه کم — بو لوتنمز پرتو خورشید انجم
اگر [illegible] قمر [illegible] — اچلمز غنچه فصل نوبهاران
چو ادم قیلدی [illegible] — قیلب عزم سرای جاودانی
اونیك یرینده شیث اولدی پیمبر — پیمبرلیق اونکا اولدی مقرر
چو اول هم کیتدی بو محنت سرادن — وروب ادریس دم بو ماجرادن
چو اونیك درسی اولدی آسمانی — بیتوردی نوح دیننك پاسبانی
چو دریای فنا غرق اولدی نوح — خلیل الله بو پایه اولدی مفتوح
چو ابراهیم کیتدی سوی آفاق — جهانی قیلدی روشن زردی اسحق
چو اسحق نبی هم اولدی منکوب — وروب [illegible] کلبنوك یعقوب
اول ایکی اوغلان اوندن اولدی پیدا — تا موسی صاحب عقل و توانا
اولردان [illegible] یوسف — اولردن خوبتر سردار یوسف
یوسف چون آنادان کلدی جهانه — بو زینیدن اولدی نورانی زمانه
[illegible] یعقوبدن [illegible] — که عالمده یوخ ایدی بر مثالی
[illegible] — کیم اولدی اول [illegible]
چو کلدی دنیایه اول ماه تابان — اولوب [illegible] اولدم [illegible]
خدایه شکر قیلدی فراوان — بو شعری [illegible]
[illegible]

دیبلیق

14

شکر الله که تاری منکا ویردی [illegible] — [illegible] بلالردان اوله پشت پناه
[illegible] — کیم قدر [illegible]
قوجه چاقم [illegible] — تا مو [illegible] اوله جون کل [illegible]
[illegible] — اونکا هم [illegible] نظر قیل [illegible]
انه سی [illegible] — اونیك له سوزندن [illegible]
چو آیردی [illegible] اولدی بیمار — آناسی اولدی یوسف [illegible]
آناسی اوغلینی چون کوردی بیمار — [illegible]
[illegible] عمه سی [illegible] فرزند — که تا کیم [illegible] قند
[illegible] کلدی — [illegible] کلدی
عمه سی [illegible] اولدی مفتول — کیم عشقیندن [illegible]
[illegible] — [illegible] قربان
[illegible] — فراقیندن [illegible]
آناسی [illegible] — که [illegible] اوله همیشه [illegible]
اونیك عشقیندن اولدی [illegible] — که [illegible]
بیله [illegible] ماه دلفروز — کوزنیج [illegible]
دیدی [illegible] — یا [illegible] کوندرا اول ماه [illegible]

نیچه آیدن سونگ اولدی آشنا … اجلی کلدی فانی اولدی ناچار
او ملیدین اولوب یعقوب حزین حال کیتوری یوسفی یانینه احوال
سونکلکدین چیکدی برچه فریاد بو شعری اوخودی اول فخر شاهد

مژده ای عاشق مسکین که رقیب اولدی فنا یوره گینگ دردی کیتدی تامو داغی تاپدی شفا
کیم که ظلم ایتر کورر جزاسینی آخر کار جبرلر ایتمیش ایدی کیم بیله یاندی خدای
ایتدی سوراهینی اولشوم رقیب ظالم کیم اوئینگ جانینه دکدی بیله بر تیر بلا
یعقوبا چوخ ده سوزیم که رقیب اولدی فنا کیم سنینگ باشینگا اول دردی چوخ جفا
پیر کنعانی نیچه قورتاردی فراغت اولدی مظلوما اوله سنینگ دردلرینگه بر دوا

یوسفی اوزینه چون تاپدی بر یار تامو اوغلانلاری ایندین اولدی بیزار
بلی هر بیرده کیم بور سالسه خورشید تامو بولدوزلر اوندا اوله نومید
مقدس نور ایدی کلمیشدی دنیا جهان … باشینی جلباب چونکا
چو اول بیحیی جوان ده دقتدا ابراهیم اوئینگ آدینی یوسف ایلدی نام
اگر یعقوب اوغلی اولمیشدی حیران یری وار ایدی یوزینی کورسه جان
زلیخا که وار ایدی چون شاهی نیچه یاندی اوته بر نگاهی
یوزینیدن کورمیش … یوق خفه نیچه یاندوردی کیباب
ایراغدان بیله اردی عشقی پرزور یاقین … اگر دوتسه …
کل ایمدی مطلوم اول قیل قصه پرداز زلیخادان بیله آیتور سخن ساز

بیله ایتوردی

16

بیله آیتوردی راوی بو روایت زلیخادان بیله کل ایله حکایت
که مغربدا وار ایدی بیر پادشاه سریر اوستینده بر صاحب کلاهی
شمشیر ایدی شانشه کاووس اوئینگ وار ایدی آدی شاه طیموس
سریر اوستینده ایدی همچو جمشید قیلوردی یادینی … چو خورشید
تامو اسبابنی … تکلف دار زکیچ تنگ ایدی اسباب بسیار
وار ایدی بر قیزی آدی زلیخا … مقبول ایدی اول گوزل …
یوزی نورانی چون خورشید تابان بعینه حور … خرامان
یوزینده وار ایدی بر عنبرین خال بیله کیم ای یوزینه نقطه آل
ایکی قاشی ایکی مثال … که آسمان … انگه …
ایکی شهلا کوزی وار ایدی خمار بیله غمزه و عیار مکار
لبینده وار ایدی آب حیاتی بیله شیرین ده قندی نباتی
دو زلفی معنبر همچو زنجیر کیم اولوردی کوکلی … زنجیر
باشیندا وار ایدی … کیم ایلیردی دین ایمانی تاراج
تنی گل … یاق دک … گل ایسیدن … معطر
وار ایدی … غنچه سینه ایکی نار دوای درد بیدگان بیمار
اوئینگ … ساعدلری چون نقره خام تامو … باغلر چون مغز بادام
… لکلرینه دستینه زردان اوئینگ … جبین لعل گردان

اونینگ پنجه لری چون پنجه ماه / ورردی شعلسی اوربرده خرگاه

ایاغدن باشنه چون سیم سالم / داعی آرتوق دیه بیلمم زبانیله

اونی تعریف ایتکالی بیانه / نه دیلیم باترا دوغه بانه بانه

نکایمطلوم قیلین برقصه انتا / نه بنجه یوسفی کوردی زلیخا

خوش اول یوخوکه کورسنک [illegible] دیدار / نه کورسنک بر [illegible] رو دلدار

او یوخون کرکه تورسنک ای یار / دلشنغا کیرسه معشوقینگ بدیدار

زلیخا برکیجه یاتمیش ایردی چون ماه / نه کیردی دلشنه بر یاخشی چه ماه

یوزی نورانه چون خورشید تابنده / باشنغا تاج [illegible] همچون تابان

اونینگ کویانغا اوتوردی زمانی / زلیخا تاپدی اوندان [illegible] جانی

اونینگ یوزینه قیلدی هر نگاهی / یوارکدن چکدی عاشقانه آهی

اونینگ عشقدن اولدی بیله بیهوش / نه قیلدی دنیانی تا مو فراموش

صباح اولدی زلیخا اولدی بیدار / اونی کورمدی هیچ یرده بدیدار

دیلالردک نظر هر یانه سالدی / اونی چون کورمدی دیوانه قالدی

غمیندن بیله اولدی زار حیران / کیم الیستردی که چاک ایتسه گریبان

اوزنی ساخلدی تا کیجه کلدی / داعی بیلمم که کیجه نیجه اولدی

کیجه دور رازکار عشق بازان / کیجه دور راز کوار عشق بازان

کیجه ستدی الیندن اختیارین / بیله کیم قالمدی صبر و قرارین

خیالیله رایله ایلردی فریاد / کیم ای ظالم ایلیندان داد بیداد

تا یرده کستیرسنک ای آرام جانیم / نه یا خدینغا تا مو مغز استخوانیم

دوا ای کیمی یار بهزاد

١٧

یوره کیمی آیاردینگ ای پری زاد / ایو بنیینک چلمم که یم ایدیم یار

نه دور آوینی ایا غارت کر جان / نه منینک جانیمه اوله اوینک قربان

پیر ینیک بیلمم کرا [illegible] درد پنهان / حوزه بیلمم داغی بوجور پنهان

اکر کشم منینک تا یرده وار [illegible] منینک / اکر کا اینیک تا یرده وار [illegible]

غمیم چوخ اولدی کل غمخوارلیق ایله / ایاردینک کونکلمی دلدارلیق ایله

یوزینکدن چونکه ویرمدی سن نشانیم / شو [illegible] غمنکدا چیقدی جانیم

سنینک اولمسوای هیچ کیم گرفتار / نه کونکلیم ایلمدا وار نه دلدار

نه کرکیم آدینکدان ایلینک افغان / نه عجب اینکا سنک چوخ ایلیمس کار

من ایدیم بر کل شکفته باغ / نه دیر دنیک [illegible] قیلدینک بیله داغ

فراقدن آغلر ایدی اول پری زاد / بو شعر ایله ایدردی کونکلی شاد

ایمسالیلر تا [illegible] خورشید رخ [illegible] / تا رغه کیدی بیلمنم نور ز افشانیم

یو خود کاشکیم من تور [illegible] / تا کوردیم یوزینی [illegible]

یارب اولسون کیم [illegible] / تا علیمغه رحم ایلسه [illegible]

دردیم خدان [illegible] / تا [illegible] دلدار [illegible]

ای طالع [illegible] / مطلوبی [illegible] قالدی [illegible]

هر اول یورکده [illegible] ایدر عشق / اونینگ محبون کیمینیک [illegible] عشق

نه خوش [illegible] / که عشق [illegible]

امانت مهرنی سندر میه سن | شکره طوطنی ویندر میه سن
کل تیک برکلرینی خلّه خللدن | کرمیل آپارستول خلّه فردن
شوسا دیدی غایباً اولدی اولماه | زلیخا اوندن اوتری چکلدی بر آه
صباح اولدی چو آچدی نرکسی تر | اوئه کورمدی چوخ اولدی مکدر
اوئی سوملی اولدی اوز برابر | یاخاسین ایلدی چاک اول صنوبر
باشنیا کویدی عقل اولدی مجنون | اوتیک احوالی چوخ اولدی دیکرکون
ورویب غنچه کیمی کوکلکینی چاک | ساوردی باشینه توپراغ ایله خاک
بیله دیوانه اولدی اول پریزاد | که هرگز کلمیز ایدی عقلنه یاد
ایولیدن چوخ چخاردی لوعریان | دلی لردک کیزردی بیله هریان
چو اولمه عشقندن دیوانه اولدی | تمیز عقلدن بیکانه اولدی
کو شوردی رقصه وا یلیردی فریاد | اوخوردی بیله شعر اول پریزاد

ای اودلر که کلمیشدی منعادلر ایدی | یا غمدن اوتورمیش ایدی دیر غمخوار ایدی
اول صنم باشنیا وار ایدی تستهن کلاه | رنک روی قرمزی چکلی کلنار ایدی
کرچه الملدن مجنون درد ایرم آه آه | ای خوش شول دنکونکه ملوار منظلم ایدی
کمنک واردر بو جهانیا زاید عشق | مظلوم اتورمینکم بر غم ایدی

آتاسی اولدی چون اوندن خبردار | اونکا قیلدی دوا درمان بسیار
اونکا هیچ ویرمدی فایده درمان | اونیک کونکلنده قالدی داغ ارمان

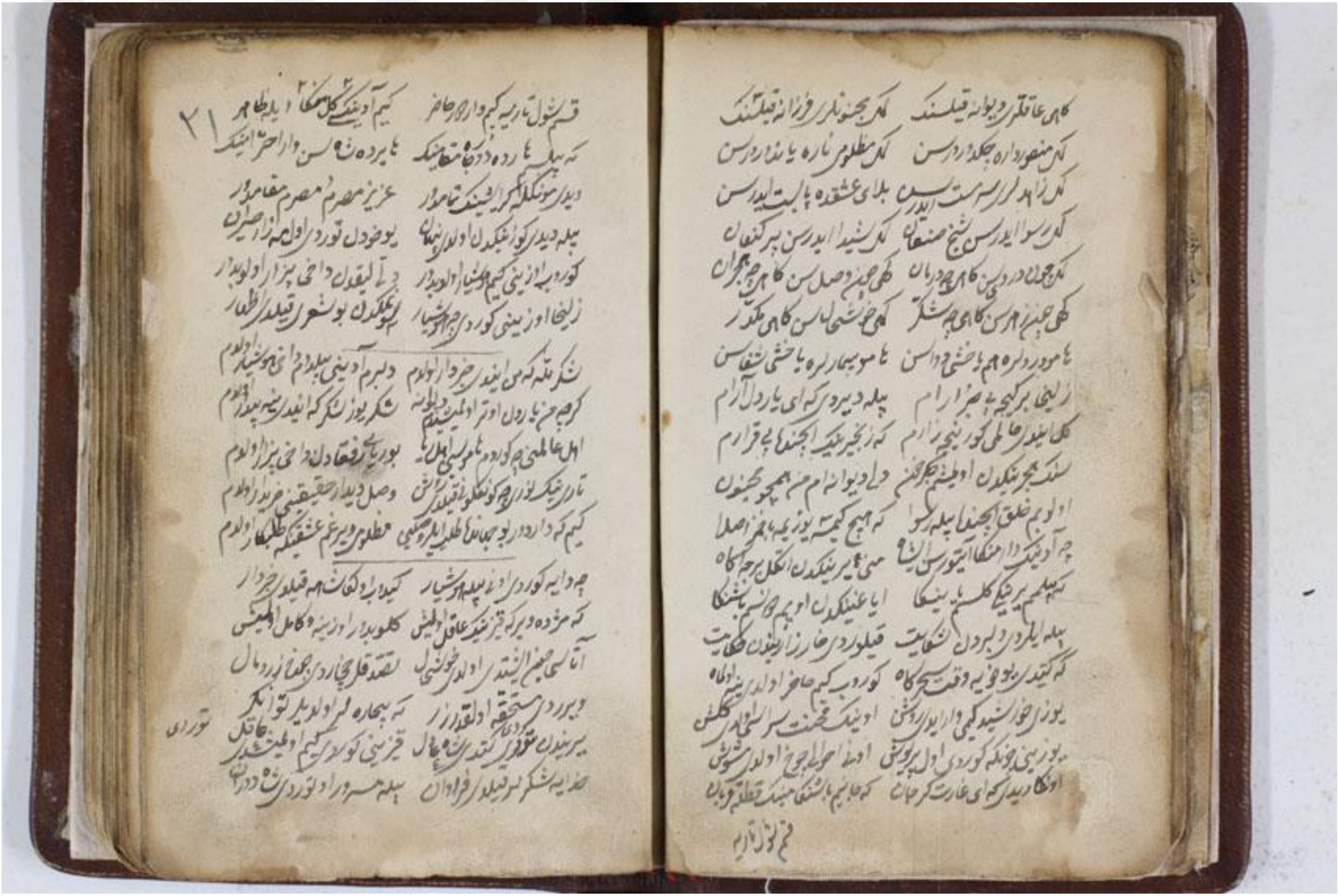
بطبر لوا ونا

٢٠

طبیبلر اونکا نه علاج ایلر چاره | که بر فکر ایتسه لر اول لغفاره
بنا قویدیلر اونکا بند زنجیر | که باغلسه سیلر اونی همچو نخجیر
قاپیردیلر اونکا زنجیر زرّین | ایاغلرینه وُردیلر چه پروین
چه باغلدیلر اونی چکدی فریاد | کیم ای ظالم فلکدن داد و بیداد
که قیلدینیز منی مجنون کیمی پابند | بیله محبوس قیلدی چون ای قند
کر کردلدار ایم زرسیله زنجیر | که قاچماسون داخی چون باد شبکیر
که تا یوزینی قیلسین بر نظاره | منم دردیمه قیلسون بر چه چاره
چکردی بیله آه عاشقانه | که شعلسی کیدردی آسمانه
زلیخا کیم آغلدی اول زار مدهوش | بخیلدی اوتباره اولدی بیهوش
اوزینه چونکه کلدی چکدی آواز | ایدردی هر زمان بر نغمه آغاز
کهی آغلردی کاهی کولردی | کهی دیرلیبو کاهی اولوردی
کهی رقصه داشوردی همچو مجنون | کهی کریان اولوردی همچو جیحون
دلی لیقدن ایدردی نغمه ار ساز | اوخوردی بیله شعر اول یار طناز

شکر لله کیم اولدم بیله من دیوانه | کیم اوزیکدن داخی من هم اوله توم دیوانه
زاهدا منی وای بیل اوز نیکی عاقل | کر سورنیک وار دور عقلا ئیدی کیم دیوانه
بر نظر قیلدم حیران چا لیکیک اولدم | یاندی جانم بیله کیم اوتغه یانر پروانه
مظلوم بو خدود منم غیر جدا ایدن امید | اوله یاربکه منم الغیم اوله بریانه

الا ای عشق پیر نیرنک علامات | که کاهی کعبه سن کاهی خرابات

زلیخا دایه نی کوندارور شاهم / که کیت عرض ایله کل اول پادشاهم
که کراستر اولمس باشنی عاقل / منی ویرسن عزیزه نه عادل
وکر یوخسه اوزیمنی اولدورارم / یا اوت ویرترم اوزیمنی یاندورام
کیدب دایه عرض ایلدی شاهه / که قیزنینک چوخ دوشوبدور راهه
قیزنینک معشوقیدور مصرینک عزیزی / بیله ایستر اونکا ایتسون کنیزی
اونینک حالندن اولدی ایدی آگاه / اونی ویرکل عزیز مصره ای شاه
ایشتدی چونکه شه بو ماجرانی / دیدی نیجه ایدیم بیله بلانی
عزیز مصرنینک وارنینک غلامم / نه لایق اونکا شو صاحب سلام
منم قیزیمه وارث زاده لایق / عزیز کیمدور که اول اونکا لایق
دیدی کر ویرمسنک سن اونکا شاه / اوزینی اولدورر والله البته
زلیخا دور عزیز مصره عاشق / وکر یوخسه عزیز اونکا نه لایق
دکلدور یادن حالتکدن آگاه / کیم عشقندن اولوبدور حیرتگاه
غزال هر کیمی یاندورور غمی عشق / کرک یانه کوندوز اسه غم عشق
اونه دردینه قیلماز هیچ چاره / هموندان غیر کیم ایتسه پاره
شهنشه اندن اولدی چوخ مکدر / اوهیت ایشندن قالدی مضطر
دیدی نیجه قیلوم اونه خبردار / که کلسون قیزمی اوتان طلبکار
دیدی دایه که یازدور بر عریضه / یوزار کیمی تا که ویرسیلر عزیزه
دیدی کیم باخشی ویازادور شاه / آپار ویرادونی اول مینک ماه

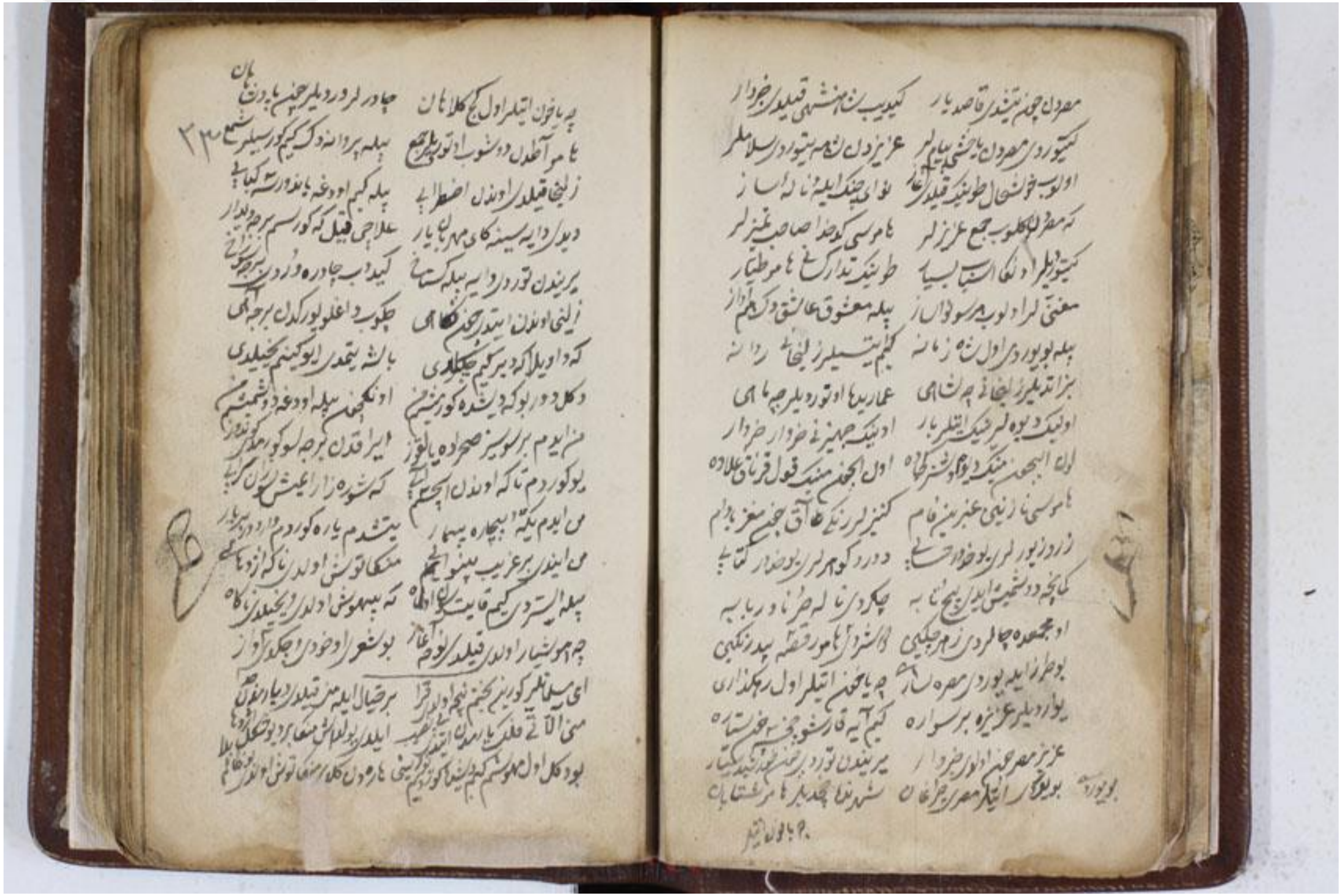
بیتشدر اکه لوه

۲۲

ایلچی

یتشدی شهر مصره چونکه ایلچی / عزیزه دیدی که غافل سوکچی
کیم اقبالینک یوخودن اولدی بیدار / شه مغرب سنکا اولمش خریدار
اونه بر باخشی قیزی وار زلیخا / باغیشلبدور سنکا ای مرد دانا
ویروب اول نامنی عزیزه نه احوال / اوخودی اوندان اولدی شاد خوشحال
سوکچی ویردی اونکا صد تومان زر / بیله لعل دور و یاقوت کوهر
دیدی چون شه منی یردن کوتردی / که توپراغدان بیله یردن کوتاردی
بو نیلانه بیله قیلمیشی سرافراز / ییری واردور که افلاکه قیلیم ناز
سن ای ایلچی آپار شاهه پیامم / که من اونه کیمینه بر غلامم
ولیکن ننه مصره وار قرارم / که یوخدور اوزامکان انتیارم
اکر برجه ساعت آیرسم اوندن / که کرکمینک صفا کورسم من اوندن
الملا کرا و لیدی اختیارم / کیدرم شاهه باخویش تبارم
نه ایتورمنی معذور بیلسونکن / منم تقصیریمی منظور بیلسون
فقط ایوررم چوخ زر و مال / که کیتورسیلر اول پرینی خوشحال
اونکا دیدی کیم احتیاج یوخدور / که سندن انکه اسباب چوخدور
شاهنینک منظوری بودور ایدارسنک قبول / که کیتسه اونکا ایلچی ور سولفیک
که تا ویرسه سنکا اول یار حسنی / ایورسه قولغه اول مه چینی
شاهنینک جوابنی یازدور دردم / ایوردی ایلچینی خوشحال خرم

اللهم یا معدن الحلم والکرم و یا خالق اللوح والقلم ...

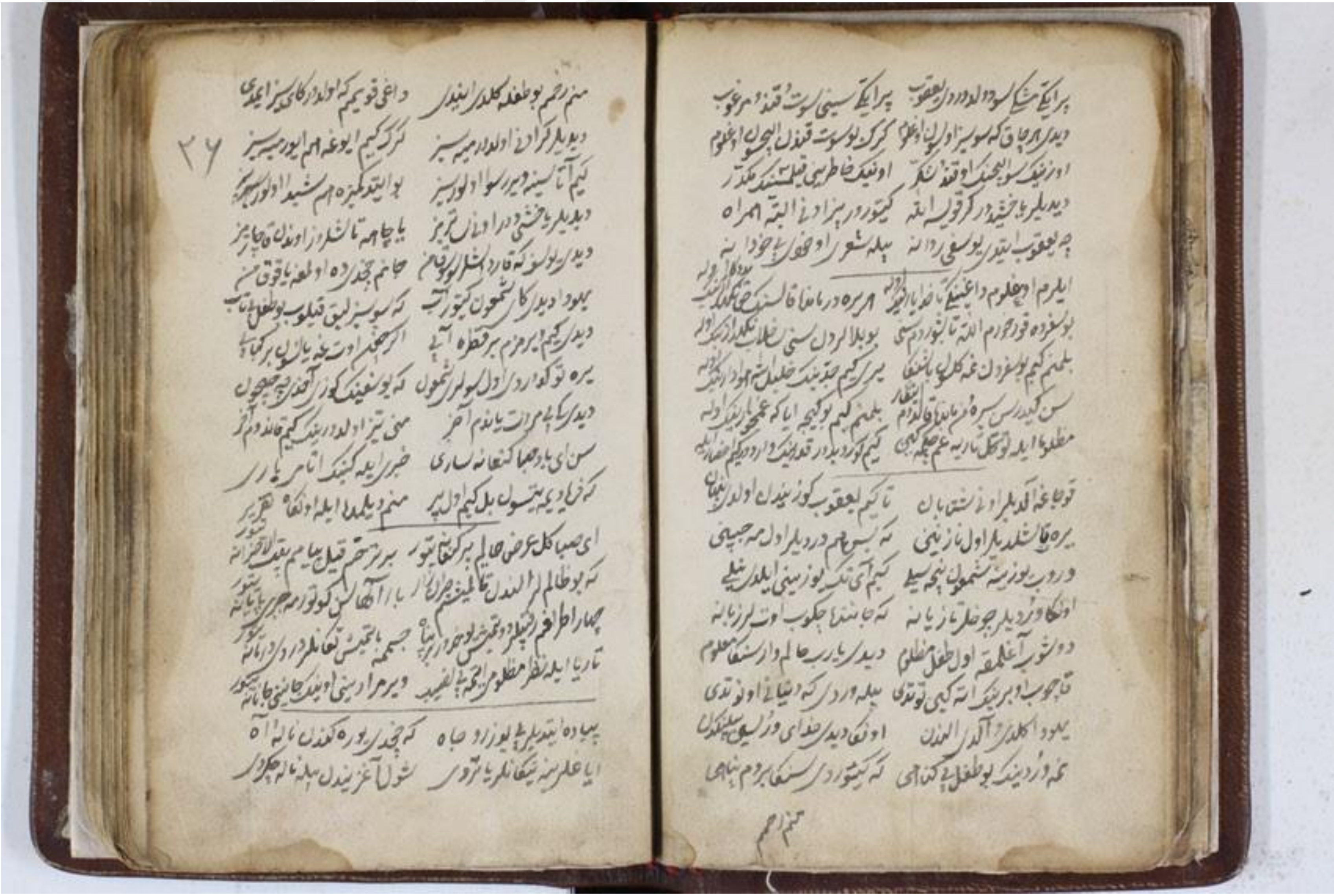

کرک موسی النتمه سیلر اخوان   که سنکا ایتسیلر جبر فراوان
اگر ایتمسیللر اول قوم بیباک   سنی اولدورسیلر تا موغضبناک
سفارش ایتدی بیله پیر کنعان   الینت کیبی نیله دی تقدیر یزدان
قضا چون کلدی تدبیردن نه چاره   ایدر تیر قضا زنجیر پاره
٥ یولنی برقادا النینه ایتدی اظهار   اوکیتدی اوز که لیره دیردی اضرار
جدا آپاردیلر قاداشلر اوندن   که بیزار اولدیلر یولداشلر اوندن
دیدیلر اونی کرک اولدوره لیم   ویا او یتینک الیندا یاندوره لیم
بو چاغا قالیدور هر کیم بلای   دینک تیجه ایدک بیله بلای
آتامز دار اوندن بیله شیدا   که پرتیم یوریمیزه باخمه اصلا
طمع وارکیم او اوغل اوله شاه   اونکا تخجلا ایتسیللر کونن یلین شاه
نه یکه ای کون بیل قوم فرداشا   اکل سیلر اونکا یار ایله یولداشی
کلینک بر مصلحت ایلدی ییلالیم   اوله کیم آتادن اونی اولالیم
آپاره لیم اونی صحراده یالغوز   بیله اولدوره لیم کیم اوجنی یولدوز
سالوب بر قبره اونی آکوره لیم   اوله کیم بو بلادن قورتاره لیم
برحی دیدی کیم آخر حق کواه دور   نیچه اولدوره لیم کیم بیکناه دور
تا موئمیز وار کیم آخر مسلمان   کنه سیر طفل اولدور یکه اسلان
بری دیدی اوتی طاشلر بیر چاهه   اگر دوغری دور شر بیز اگری راهه
مگر یولدان کلور بر کاروانی   بحار سیلر اونی چاهدن نهانی

آپار سیلر اونا

آپار سیللر اونی برادر که شهره   قول ایتسیللر بیله بر اوزگه قهره
٢٥ دیدیلر بو عجب بر مصلحت دور   تا موسندان بو یاخشی مشورت دور
بنای قویدیلر اول قوم گمراه   آتاسی ینه کیتدیلر سحرگاه
آتاسینه دیدیلر وقت بهار دور   چمنلار لاله زار دور مرغزار دور
توتولمیش کونکلمز دیوانه لردن   قره المیش باغریمز غمخوانه لردن
مرخص قیل بیزی سیرانه کوندار   تماشا ایتمکه طرانه کوندار
یوره کیمز آچولسون لاله لردن   دخا غمیز خوش الحان ناله لردن
یوسفی هم بیزه یولداش ایلکل   بیزی اونکا قول قارداشی بیلکل
دیدی یعقوب کیم ادلیم قوییم من   اوزیمدن بر جدم آیرومیم من
که قورخوردم که قورت یا اوزکه جانور   اوزی یرسن اولیم اوندان بیکور
دیدیلر کیم آتا مگر اوله میز   دیمه کیم قورت ایلنده بیز ناتوان بیز
نیچه کیم قورت اوز بیر کیم پهلوان بیز   که بیز اوغلی اونینک قوللری بیز
نه بیز لردر بری برادرها بیز   خیال ایتمه که یار بیوفا بیز
آپارده بیز اونی سیر ایکلوبیز   سلامت لیقه سنکا تیور دار بیز
جوخ الحاح ایلدیلر تا اولدی راضی   که سیره چیقه ایتسیللر باری
صباح اولدی یوسفه بردی رخصت   دیدی اونکا قلینک مهر محبت
که بو طفلم صغیر دور اکوه دور   سیز تا بشوره حق کواه دور

که کرکافر اونی کورسیدی اولدم اوینکه حالینه ایلردی ترحم
اولر ایتمدیلر رحم اول صیقره کیم ایتدیلر بیلو جبر و کیره
خطاب ایتدی آتاسینه که بابا کل ایندی یوسفینکه قیل تماشا
که ظالملر الندن قالمیشم خوار منی اولدوردیلر بو قوم غدار
منم حالمدن کر اولسنک خبردار بیتور اوزینکی منکا الف زنهار
کل ای باد صبا ایتکل گذاری بیتور پیغامیم کنعانه ساری

ای آتا کل ایشیت حالم کور کیم نیچه چکمیش برجه قطره سو اوتر [illegible]
جوان ایردیم سندن منکا جون بوز اتیدیلر قالمیشم [illegible] برجه حباب
هر طرفه باخرم کیم یا منم بر یار درد کیم منم آغزیمه بیر سو برجه قطره شراب
کر بولر بینک جبر یا شرح ایلسم دفتره او لقدر یازماق کرک کیم اوله [illegible]
مظلوم الله یا لوار بلکه [illegible] بیتوره مظلومینکا قیلک [illegible] دعا که مستجاب

یوسفی دوقیلر یا غلادیلر زار آپاردیلر چاهنک اوستینه ناچار
بیلمه یا غلادیلر ایسی محکم اوزنی تاشلدیلر او چاهه دردم
کلوب شمعون کسدی ریسمانی یکلدی یره کوکدن السمانی
چه اول اوزرا [illegible] سالم [illegible] ایتدی فغان آه زاری
اوزنی جبریل [illegible] السماندن کیتوروب راسته رک قویدی مکاندن
اوجچی [illegible] مدهوش اولدی یوسف اوزنیدان کیتدی بیهوش اولدی یوسف

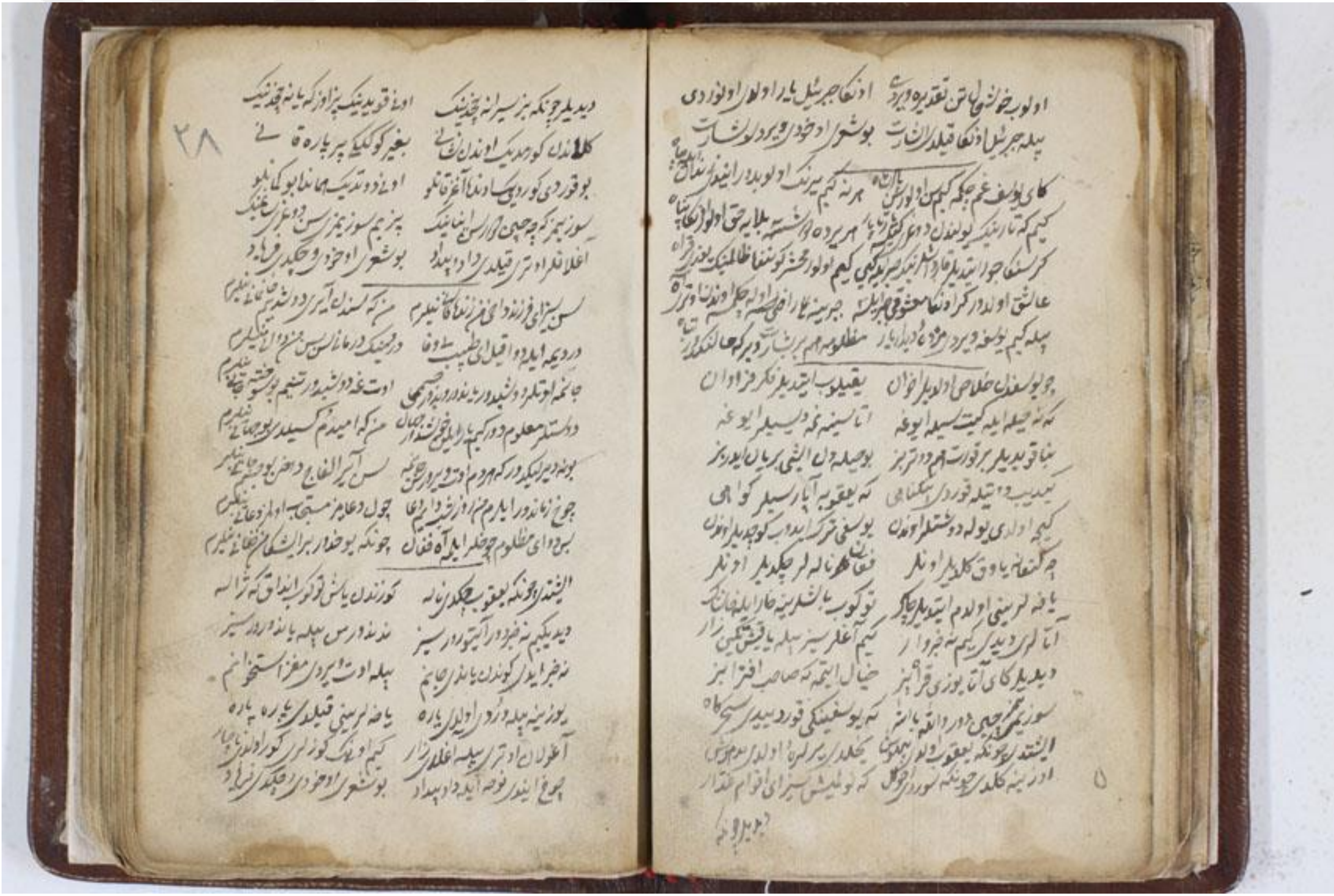
اوزبنیره جونله کلدار

۲۷

اوزبنیره جونله کلدی چکیدی فریاد که قاردا شلر الندن داد و بیداد
مکر آتام دکل منزلدن خبردار که یا شمعون نمه کلدی پدیدار
کل ای آتا حالمدن بر خبر آل یوسغنکدن سورشی حال احوال
که یکه قالدیم [illegible] چاهنک ایچنده [illegible] کبوتر
سنک [illegible] که چاهه تاشلدیلار اخوان

کای آتا کل بر نظر قیل حالمه [illegible] سن سیز ای آتا [illegible]
[illegible] آتا تا کورسید منی [illegible] خاقیتم [illegible] غمنکده [illegible]
توکدیلر بیر آره سوی [illegible] سو بیز [illegible]
تاشلدیلر منی بر چاهه که قعر [illegible] چاهنک [illegible]
بار آلها مظلومم حالمغه ایتکل بر نظر کیم منم [illegible]

چه بولدی چاهه ایچنده او آتدی مسکن ادلوب [illegible] اول چاه روشن
بو دم کلدی جبریل امین تیز اوزنعا دیدی قورقمغل [illegible]
[illegible] بر پیراهن کیم ابراهیم قیلمیش یاری کلشن
اوزنعا اول کوکلکی کیدیردی خرم دیدی [illegible]
که بر کون اوله کیم بو قوم غدار سنیکا [illegible] کلکیلر [illegible]
[illegible]
چه صبر ایلدین [illegible] مژده [illegible] خدایه قیلدی سجده

کای ظالملر نه ضرر دور کیم منی یاندوردیگز   یا که نه یوسفی آیا که اسیر اولدوردیگز
بو نیچه بر قانلو کوکلکلدور کیتوردیز منکا   بو نیچه بر آغز قانلو قورد دیب کیتوردیگز
تاریدان قورقمدیگز کیم منی چیله یاقدیگز   بو نیچه حیله لر دور کیم نیته قایردیگز
اولدوریسز اوغلومی یا چاهه تشلب یسز اونی   یا که قول بر یره بر اوزاغ یره دیگز
یعقوبه جبر اتیدیلر امیدی ... هنوز وار دور   مظلومی بیچاره نه یاردن نمه آرزو دیگز

دیدی یعقوب قورده ایتکل اظهار   که ایکی سی اوغلوم بیب بسنانی جفاکار
دیلکا کلدی که قوردان بیکنت هم   او نی بیمه میشم حقدور کیلکا هم
پیغمبرینک ایتی بزه حرامدور   خدای اوستومزه صاحب کرامدور
دیدی آیتور که نیمه ایتدیدار اونی   من دوغری بوله قیلیل همو سانی
دیدی قورد کیم دکلمن بیندا غماز   کشی سوز بنی اوزکیه دیم باز
ایلمدان هیچ کلمز تهمت بهتان   که بازخوات ایلامنندان حی سبحان
من ایندی بو ولایته غریبم   دیاز یاردل هم بی نصیبم
دیارتن سندان ایمدی کلوردم   ایتر حبیبی قاردا شیمی اختیار دورم
که کوردیلر منی بو قوم عندار   منی دوتتی لر و باغلدیلار زار
تاری حقی کیم من بیگنا هم   خدای ار دو عالم دور کواهم
سن ایمدی ای پیمبر دعا قیل   بو دا اغلو بوره کتدی بردا قیل
که تاری بیتوره اوز قارداشیمغه   که بلکیم بیتشم اوز قارداشیمغه
اوله سن کوزنکا اوغلینک آخر   هر ایل برده غیم اوله او له ظاهر

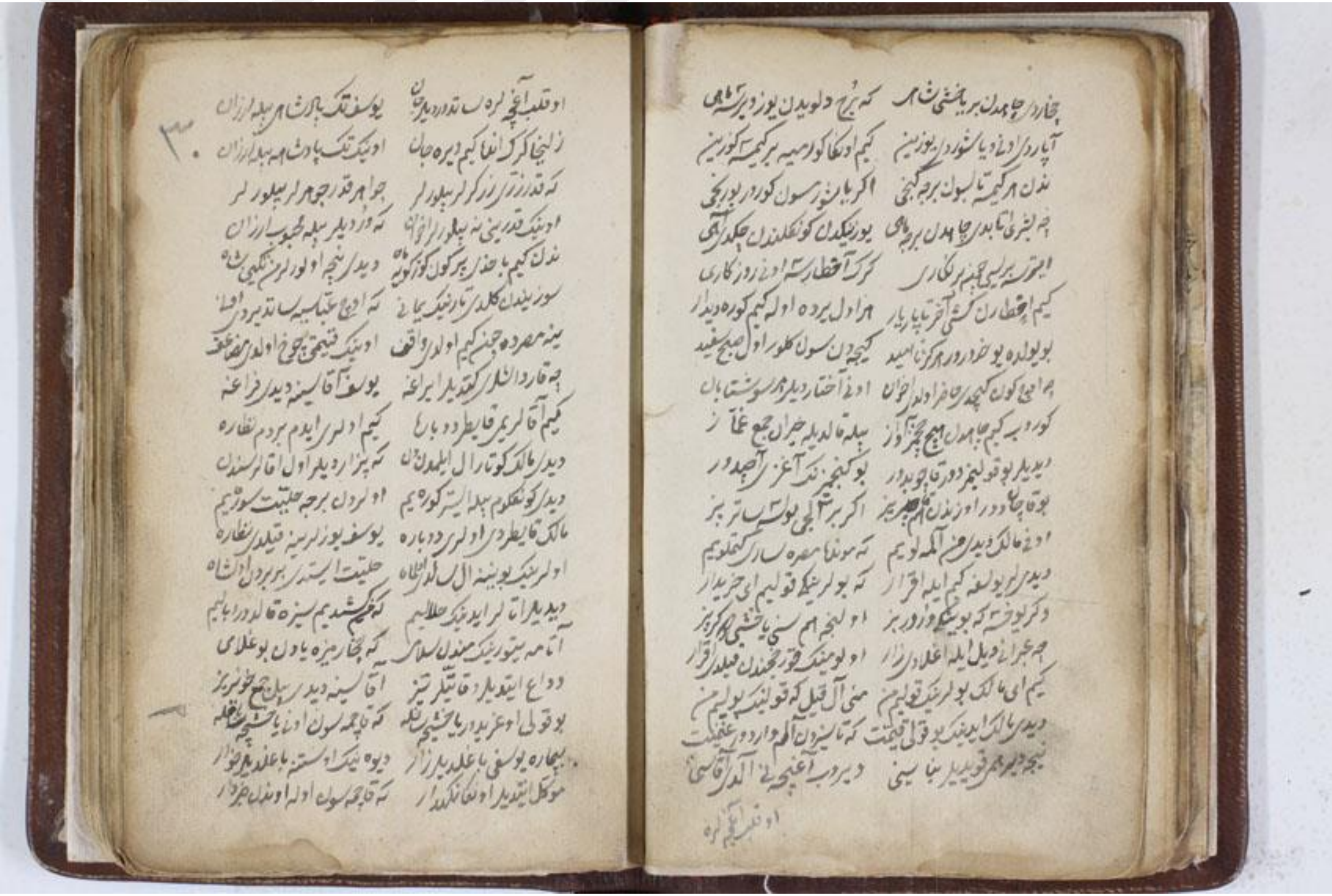
دعا قیلدی اونکهیں

دعا قیلدی اونکهیں بر کنعان   دیدی ویر سنک مرادینک حق سبحان
سن ای قورد ایمدی کیت اولدینک خلص   قیلورم صبر تا اولسون مشخص
ایدرم ... صبر جمیلی   که حق ویرسون منکا جبرئیلی
بوره کبی اوددینه ویردی تسلی   بو شعر اوخودی قیلدی تجلی

ایلرم صبر تحمل طاقتم تا وار اوله   بلکه رحم ایتکای خدا یارم منکا دلدار اوله
بو کیجه آیرلمشم جاندن بو خود در رفیق   تا که درد کریه درمان ایتسه اول غمخوار اوله
کیمکه اوغلومدن منی آیرو قیلدی بی خبر   مشتبک بلالر جانینه دکرتسنی بیمار اوله
کرکینه بر قطله کورسم دلبریم یوزینی کر   ار جفالر کیم که کورسم نا موسی هموار اوله
مظلوما سینکر داخی هر طالی اولوبدار قالمینک   یارب اوله کیم سنکا هم تاری برکون زار اوله

خوش اول کونلر که کلسون کاروانی   که سالار اوله اونداکاردانی
کوروب بولنک الچیندا بر چه جاهی   چقار سیلر او چاهه بر چه ماهی
هم اوچ کون چاهده قالدی یوسفی زار   اولوب برکاروان یولیدا پدیدار
مدینه دن کیدردی مصره ساری   اوچاههینک اوستینه دوشدی کذاری
دیدیلار بشرایه دلوی آپارکل   بو چاهدان بزچه ایچسون سو چیقارکل
چه دلوی چاهه سالدی تا چکه آب   دیدی جبرئیل وی نکاکاری دورتاب
تورایمدی دلونینک ایچنداه اوتورکل   قویاشینک مصره چه دار ... سورکل
توروب بریندان اوتوردی دلی   چه بلبل کیم اوتوروب کل چه سروه
چه بشری چکدی اول دلو یوقاری   کوروب ایچنداه وار دور برنگاری
ایچوبان دن صدا ایلیکلامی   ندای خدا یا بشری علامی

۲۹

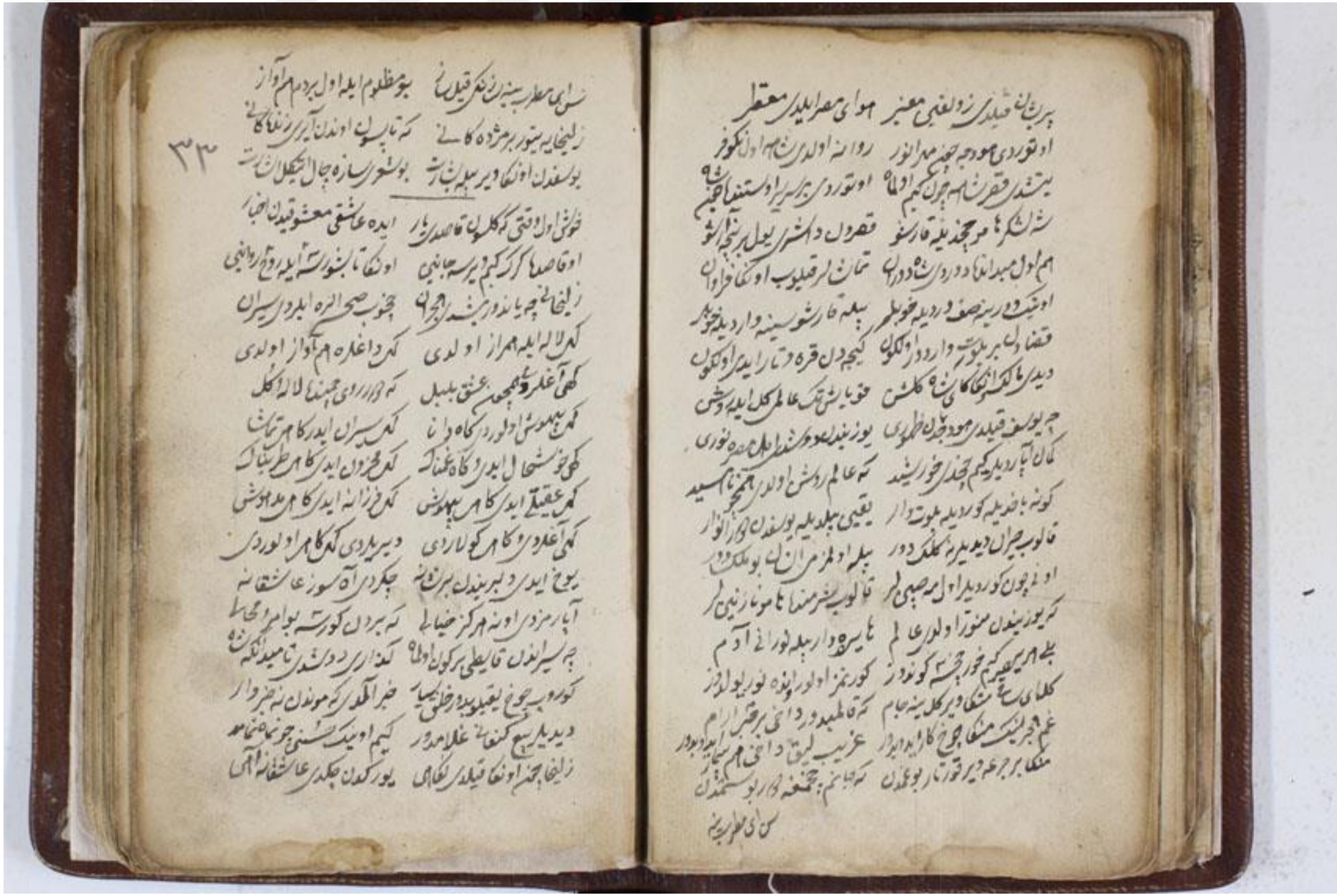

دیدی یارب باغشله کاروانی   بحق آیه السبع المثانی
هم اولدی عالم اولدم روشنایی   اوله ویردی یوسف رهنمایی
خوش اول قومکم اوندان اول یوسف   اولسه بیله مژده ویره یوسف
یوله دوشدیلر اوندان یتدیلر تیز   بیله تا شهر مصره یتدیلر تیز
یتشدیلر چو مصره دوشدی آواز   که مالک کتوروبدر بر قول انباز
که یوخدر هیچ یرده بیله شاهی   گویا کوکدن یتوبدر بر چو ماهی
چو شاه مصر اشیتدی بو کلامی   بویوردی کیم کتورسنلر بو غلامی
که تیلسم یوزینه بردم تماشا   اونا قوللر آقاسی قیلسم انشا
عزیز مصر اولوب اوندن روانه   یتشدی چونکه اهل کاروانه
یوسفی کوردی چو خورشید تابان   اونکا چوخ قیلدی تعظیم فراوان
اکلدی تا یوسفه قیله سجده   اونکا چون اولمغینه ویره مژده
یوسف قویمدی باغیی قورخا که   دیدی کیم سجدا قیل اول ذات پاکه
که یاراتوبدر اول کل خلایق   اونینک مخلوقینه سجدا نه لایق
عزیز انده دیدی اول قیل آگاه   که سندان قول ایستدیلر شهنشاه
کرک اوزی آپاریبک ...   بو ایلشه الیمنینک جمی اهال
دیدی کیم باخشیدور بر برجه ملت   کیتورم اونی و کوزیمله منت
که تندی یوقاییم کوه غباری   او قولی کیتورم اول مه سیاری
ویروب ملت ادنکی قایطی دردم   شهنشاهه دیدی اول شاه خرم

کم بو خوار بو نسا

که یوخدور بو قولینک مثل شانی   اونینک تک یوخدور بر صاحب کمالی
اونینک تعریفینی چوخ ایتدیلر شاهه   کیم غایب اولدی عاشقانه ماهه
بویوردی شه که هر کیم واله مقبول   کرک کیم اوزینی ترتیبه معقول
که کنعانی غلامی کیتوروبدر   خجالت چکسه اوندان کور نما
بو معقوللری چین کورسیله دوکون   اونینک زاری چوخ اولمش قورتولون
چودور یکجی کوزن اول سرو خرامان   قوباش تک یوزینی قیلدی نمایان
یوسفه دیدی مالک که دلارام   سویه دوش دو دنیله ویر کارارام
اوزینکدن دو دنیله آب دوریر   غبار رهگذردن شسته شو دویر
یالان قاچ اولدی دو دارای قوطه   سویونک انچنده خورشید وار غوطه
چو اول آی سو انچنده ایتدی منزل   روانه اولدی اول سو تاب حل
سوینک انچنده زوالغی جلالام   یوالینک دونغه اولدی پا خشیج رام
تو کردی باشینه کوکچی ایبجی   کیم انچه لر اونکا اولمز سپیچی
چو سو انچنده دوشدی ماه تابان   روانه اولدی سو مرا رشتا پایان
اوزینه چونکه دیردی شسته شوی   سونینک انچنده دوشدی مشک بوی
غسلدن چونکه فارغ اولدی اول ماه   بحجوب سودن قوپاشتک زر کرکاه
مالک تا خلعت لر کیتوردی   اونینک اونکیه زربف لر کیتوردی
چو ایکدی خلعتی سرو خرامان   بزنتدی اوز زینی چون ماه تابان
باغشنا قویدی تاج پادشاهی   مسخر ایتدی مه دن تا بماهی

اوزنیدن کتدی بیهوش اولدی | کجاوه‌دن بیله مدهوش اولدی
چو دایه اولدی حالیندن خبردار | شتربانلره هیچ ایتمدی اظهار
دیدی چکینک دیوه‌لر قطاره | که کتسدور ایلدیجک چو خلق نظاره
شتربان اولدی یوردم روانه | یتیشدی ایوغه اول دوز یکانه
اوزینه کلدی و هوشیار اولدی | او یوقودن بیله بیدار اولدی
دیدی آیا بندن مدهوش اولدینک | سنکا نولدی بیله بیهوش اولونک
دیدی ای آنه مشکل در خطا تنک | که بیلم نیچه دیره یوم جوابنک
بو قول اولدور که دینکا کورمشم من | اونینکچون نیچه ایلدوردم درمشم من
عالملرا قبله‌گاه جانم اولدور | بالنیسنه [illegible] جانانم اولدور
بو دور کیم بو خوده آلدی قراریم | نیچه ایلدور اونینکچون انتظاریم
بو کشورده دوشوبم اوندن اوتری | غریب یردا غالوبم اوندن اوتری
وطنمدین منی آواره قیلیبتی | غریب یرلرده ام بیچاره قیلیبتی
براول بیر و جفاکیم کورمشم من | نیچه ایلدور که اونی کورمشم من
[illegible] عالم او تو بدور دیگر کوکن | او تو بدوردا [illegible]
که بیلم نیچه اولور روزگاریم | کیمه نصیب اوله یار نگاریم
منم با اهم کمینک [illegible] | منم یاریم کمینک [illegible]
کمینک کوزی اولور روشن اوزیندن | کمینک یوزی اولور کلشن [illegible]
که لعل جانفزایندن تاپه کام | که سرو قدینه ام توت آرام
اونی کاکلونی آیا کیم اورسون | او نیک کل یوزینی آیا کورسون

کجا ایون

٣٤

کیمه ویرسون قیمتندن مالینی کل | کیمه آیا نصیب اوله بیله کل
خوش اول بازار کیم اندن بجان ساترکر | کورنیب کیم نه عجب ارزان ساترکر
خوش اول عاشق که ساتبی آل جانی | لبندن ایچه آب زندگانی
خوش اول وقتی که معشوقه اولدار | که عاشق اوله معشوقه خریدار
بولنما قوی [illegible] لا ایله سنا لیلی | که هرجه دم کوره حسن جمالی
یوزینک تابی نظرا آشنالی | عاشقی الیمه سن هرکز جدائی
کیتوردیلر یوسفی چون بهبازار | خلایق هوسی اولدی خریدار
هراول کیمسه که دارایدی [illegible] | هوس ایلردی بعضی نهانی
الشتدوم کیم غمیندن پرده [illegible] | بو کولمیشی ایدی قددی خمیدلر
برانکار [illegible] میش ایدی | خریدارلر الجسنا دریش ایدی
دیردی کیم من [illegible] قماشم | برانکه دیکه وار و جهانا عاشم
همین [illegible] اولم من خریدار | که بو [illegible] کورسم برجه دیدار
سنا ویر [illegible] جکردی جار معقول | که کیم آگر غلامی بیله مقبول
یوزی نورانی [illegible] انور | اوزی [illegible] دراول [illegible] اختر
قد شمشادی چون سرو [illegible] | یوزی مقبول در [illegible] تابان
بریسی اولدی او کیده خریدار | دیدی بر بدره زر دیرم بها وار
بری کلدی اضافه ایلدی زر | بیه ایسدی برابر [illegible] اذفر

منم بر [illegible]

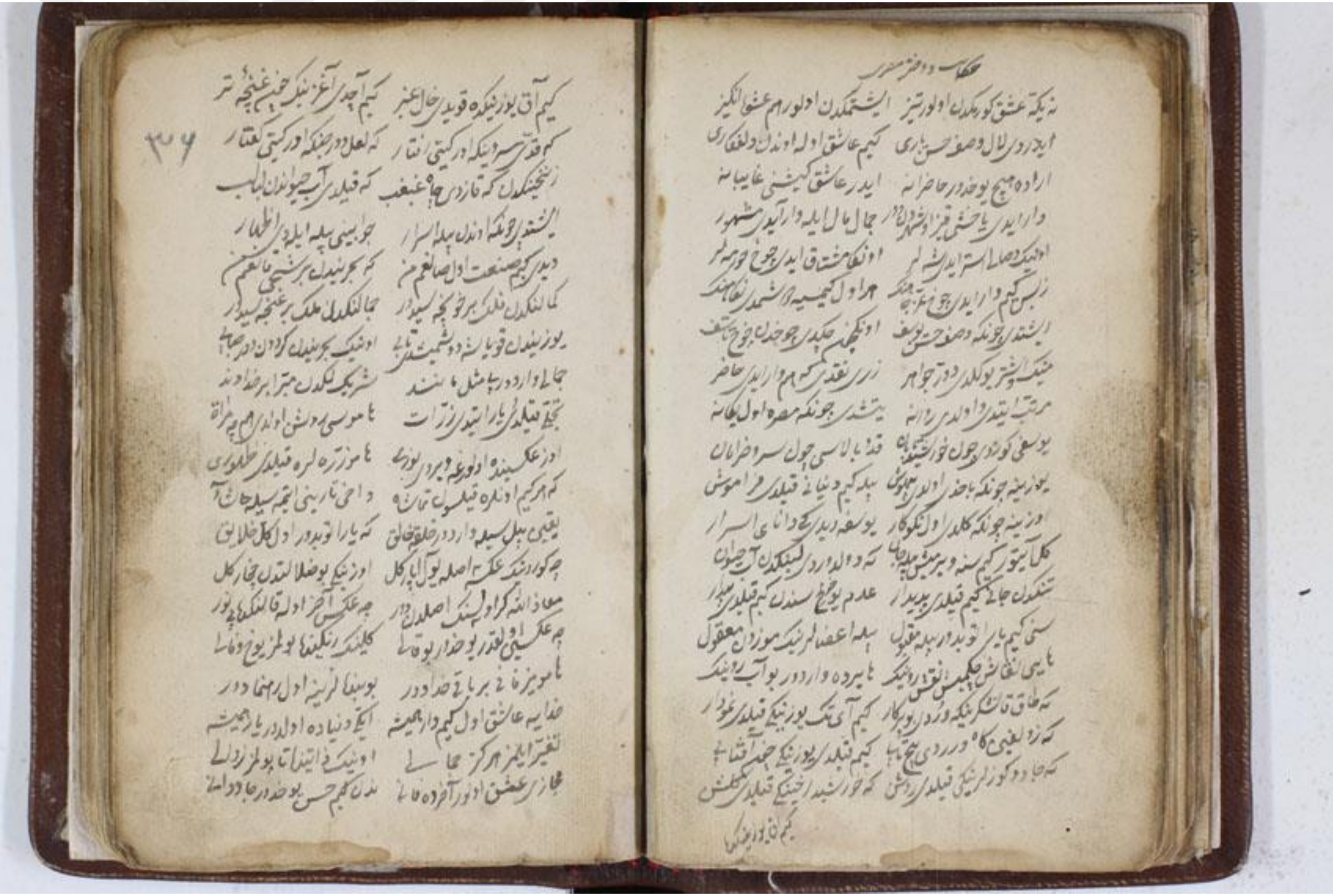
یته برسی کلدی قیلدی افزدل | اونیک جو رلعل زرینه مکملون
بوطرز ایله مزاد اولدی مزاده | که بیتدی زرزینیدن اولدی زیاده
زلیخا اولدی چون اوندن خبردار | مضاعف ایتدی قیمتنی بکبار
ایلچیلر ناموسی چکدیلر ایل | دیدیلر آنکه بیلمنک اولدی مشکل
زلیخا عرض قیلدی کای عزیزم | سنک اوینکدن بر کمتر کنیزم
سن ایتدی بو غلامی آل بو قیمت | که بزه اوغلان اولسون وار بو قیمت
عزیز دیدی اونک قیمتی چوخدر | قیمتینی بارسی ایمه بزه یوقدر
زلیخا دیر وار ایمدی ور اولقدر | کیم اوزینه هم اولسون او دلبر
تو کوهر اولقدر کوهر بهاسی | کیم اولسون کوهره جانیم فداسی
عزیز ایتدی بنم اوزکه بهانه | اوتا آلمه بودور سنه زمانه
کیم اوز قوللرا قاسی ایمانه | نامرقوللر ستاره اولماه
دیدی کیت شاه ایستور [illegible] | سنم مبیح اوغولیم بو خداوندکار
مرخص قیل سنم یا ممدان اولسون | منم فرزندیم هم بنده اولسون
عزیز چون آنلدی بیله عرض | دیدی کیت ال کنعان وار دور [illegible]
زلیخا چون خبردن اولدی واقف | قیلوب قیمتنی بردن مضاعف
اوتا آلدی ایاردی سوی خانه | اولوب خوشحال و زر دوشدی دیانه
چه اول طوطی قون [illegible] بونلا قوینه | زلیخا باشینه اوچ قطلم [illegible]
اونیک اوزینه ایلدی تماشا | سونمکدن بو شعرن قیلدی انشا
دیدی یارب بو خود ور یا خیال در | که یا رحیم [illegible] مانده محال در

بیلم [illegible]

٣٥

بیله یوخ ایدی هرکز دن کمانم | که کلدی یا غم اول مهربانم
ناچار وار ایدی امیدی منه زار | که بیله بخت کورسم وی دلدار
یارب یاردن بهم اولدی پدیدار | که کوردم اوندن اونکی برجه دیدار
جانم اولسون فدا اول نیکوکار | که کتوردی بیله نقدی بازار
نیجه دا [illegible] ویردم آلدوم بیله جان | کورنیک کیم نیجه بخشی الدوم ازان
بودنیا نه منم تک نه بی غم | منم خوشحال نه برجه خرم
چرا ایمدی ادلمیشه جان غلم هراز | بیری وار دور که بر کوه دن کنار
کتابدیم بر سوسیز تنک اضطراب | سوسیزلیق چوخ منی قلمیشدی بی تاب
ناکه بیلمدن باشمدن یاغدی باران | یقیلدی آب اچیدوم آب نیسان
[illegible] ایدیم برا ترمیش کیجه ده یول | رفیقم یوخ بولر دوار ایدی چول
که بردن بخت کوکدن برماهی | یوله کتوردی کورستدی راهی
[illegible] ایدوم خسته بیمار رنجور | اولوم اوستنده ایدی یار مهجور
خضر کلدی منکا ویردی شفای | اولومدن ویردی دراست [illegible]
بحمد الله وصال اولدی میسر | کلل ایستدی دماغ اولدی معطر
کهی یوز بنا قالوردی بیله لال | کهی غمدن اولوردی فارغ البال
کهی هجران کوسنیدا یا ایدردی | کهی کونکلنی غمدن شاد ایدردی
سونمکدن کهی چکردی آواز | کهی بلبل کبی ایاردی پرواز

کیمی

حکایت دختر مصری

نه یکه عشق کوزیکدن اولور تیز | ایشتمکدن اولور هم عشق انگیز
ایدردی لال وصف حسن یاری | کیم عاشق اوله اوندن دلفکاری
اراده هیچ یوخدور حاضرانه | ایدر عاشق کیشی غایبانه
وار ایدی بیر حسنی قیز او شهرده دار | جمال مال ایله وار ایدی مشهور
اونینک وصالی استر ایدی شهلر | اونکا مشتاق ایدی چوخ [illegible]
زبس کیم وار ایدی چوخ [illegible] | هر اول کیمسه [illegible]
ایشتدی چونکه وصف حسن یوسف | اونکا [illegible] چکدی چوخدان چوخ تأسف
[illegible] یوکلدی دوز جواهر | زری نقدی کیم هم وار ایدی حاضر
مرتب ایتدی وا ولدی روانه | یتیشدی چونکه مصره اول یگانه
یوسفی کوردی چون خورشید تابان | قدی بالاسی چون سرو خرامان
یوزینه چونکه باقدی اولدی مدهوش | بیله کیم دنیانی قیلدی فراموش
[illegible] چونکه کلدی اول نکوکار | یوسفه دیدی که دانای اسرار
کل آیتور کیم سنه ویرمیش بیله جمال | که والدوردی لبینکدن آب حیوان
تنکدن جانی کیم قیلدی پدیدار | عدم یوخدن سندن کیم قیلدی [illegible]
سنی کیم یارتدی [illegible] | بیله اعضالرینک موزون معقول
[illegible] نقش [illegible] رنگ | نه پرده وار دور بو آب رنگ
نه طاق قاشکرنکه وردی بو پرکار | کیم آی تک یوزینکی قیلدی نوردار
نه زلفینی [illegible] | کیم قیلدی یوزینکی [illegible]
نه جادو کوزلرینکی قیلدی [illegible] | که خورشید رخینکی قیلدی [illegible]

کیم [illegible]

٣٧

کیم آق یوزینکده قویدی خال عنبر | کیم آچدی آغزینک جیب غنچه تر
کیم قدی سرو [illegible] | که لعل و درینکه [illegible]
زنخینکدن که قازدی چاه غبغب | که قیلدی آب حیواندن لبالب
ایشتدی چونکه اندن بیله اسرار | جوابینی بیله ایلهدی اظهار
دیدی کیم صنعت اول صانعدن | که [illegible]
کمالینکدن فلک بر [illegible] سیدر | جمالینکدن ملک بر غنچه سیدر
یوزینکدن قویاش [illegible] | اونینک [illegible]
جمالی وار دور [illegible] | شریک لیکدن [illegible]
تجلی قیلدی یار ایتدی ذرات | [illegible]
اوز عکسینده [illegible] | [illegible] قیلدی ظهوری
کم هر کیم اوندن قیلسون تماشا | [illegible]
یقین بیل [illegible] خلق خالق | که یارا توبدور اول کل خلایق
چه کوردینک عکسه اصله یول آپار کل | [illegible]
معاذ الله کر اولسینک اصلدن دور | چه عکس آخر اوله [illegible]
[illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible] رهنما دور
خدایه عاشق اول کیم وار همیشه | اگر دنیاده اول در یار همیشه
تغیر ایلمز هرگز [illegible] | [illegible]
مجازی عشق اودور آزرده [illegible] | [illegible]

اولوم چاقندا اولور حسن زایل   عاشقینک عشق اونده اوله باطل
چو اول دانا قرا ایشتدی بیله راز   اونکا دیدی کیم ای شاه سرافراز
خدا ایله سنی دلشاد قیلدینک   اوز عشقینکدن داخی آزاد قیلدینک
بو خوغفلتدن ایتدینک منی بیدار   تکم اولدوم چشمه نوردن خبردار
منیم عشقمی بس ایتدینک حقیقی   که تاپدوم حق تعالانینک رفیقی
خدا دل بینها بریتیک رحمت افزون   که مال ارتبی هامو غارت ایتسون   ایتوب
تالبنی ایتدیلر شول دم تاراج   که برنان چوبینه اولدی محتاج
اوزی بر صحن پر عبادت خانه سالدی   عبادت خانه ده مردانه قالدی
وار ایدی اونکا تا وار ایدی جانی   کوروب جانبنی داخی ویردی روانی
چو اول قز چقدی بو حسن بزندن   ایدردی یاد اول کیبی وطندن
چو اغیاردن کوروب کونکلی خالی   سو غلکدن اوخوردی بو مثالی
کیتور ساقی داخی دیگر کیبی شراب   که تا عیش بوره کیم شکل کباب
عزیب لیق جوخ منکا کار ایتمش ایدی   غم هجر انکا بیمار ایتمش ایدی
منکا ویر کیبی شراب ارغوانی   که تا سیم اوندن آیری زمانی
سن ای مطرب داخی چک بر چه آواز   نوای چنک ایله ونا له ساز
که بو دنیاده یوخ در بر وفالی   عمر ده ام داخی بو خود ر بقای
غنیمتدور بو بیش کون زنده کانی   که تا بیلسنک سیله جان جاودانی
بو کون دور یا صبا ماندن کوچرسن   هر اول لسته آیکی سین ام بجرسن

هرزم جانی زان

خدایا عاشق اول ایتکل عبادت   که فریاد ینکا ایتم غیر طاعت   اولوم
کوتر کیبی مطلاها براعتباری   بنای قوی که قالسون یادکاری   خدایا
چو ایتدی بربره معشوق عاشق   آچولدیلر بیلهم صبح صادق   37
زلیخا چونکه کوردی ردی یوسف   دایر ایدی رحیم ایشتدی یوسف
جمال یوسفی کوردی میسر   دماغی اولدی ایسیندن معطر
اوتوردی ام اونکله صبح تا شام   کیچوردردی تعیش بیله ایام
هر اول صبحی که ینکا کون چیخردی   یوسف بر خلعتی ینکا کیردی
اولوردی سر دتک هر سو خرامان   قیلوردی جنس خورشید تابان
زلیخا اونکا ایلردی نکاهی   جکردی عاشقانه سوز آهی
که بر کیجه اونکله قیلدی اظهار   کیم عشقیندن نیجه اولدوم گرفتار
نیجه کون موندن ایلردی زار   عجب با غلط قدا ایدم ای نکوکار
که تا یردن که بو درد ایله سوزیم   ها یرده که بیله قرالتغو اوزیم
یوسف نقل ایتدی اونکا قصه چاه   زلیخا چونکه اولدی اندن آگاه
حب آی کوی ایتدی معلوم   یقینی ایتدی وار ایمیش ونکا معلوم
که معشوقینه جنبش ایتسه آزار   عاشق اوندن اولوردر دم گرفتار
که جان طالب مطلوب بر دور   یقینی بیل طالب مجذوب بر دور
بشنیمیش که بر کون قیلدی لیلا   قال المقدن بیتور فضاده میلا
چو فضاده کردعا بیشتر جیخدی جوتان   مجنول قولیندن اولدی قاچیان

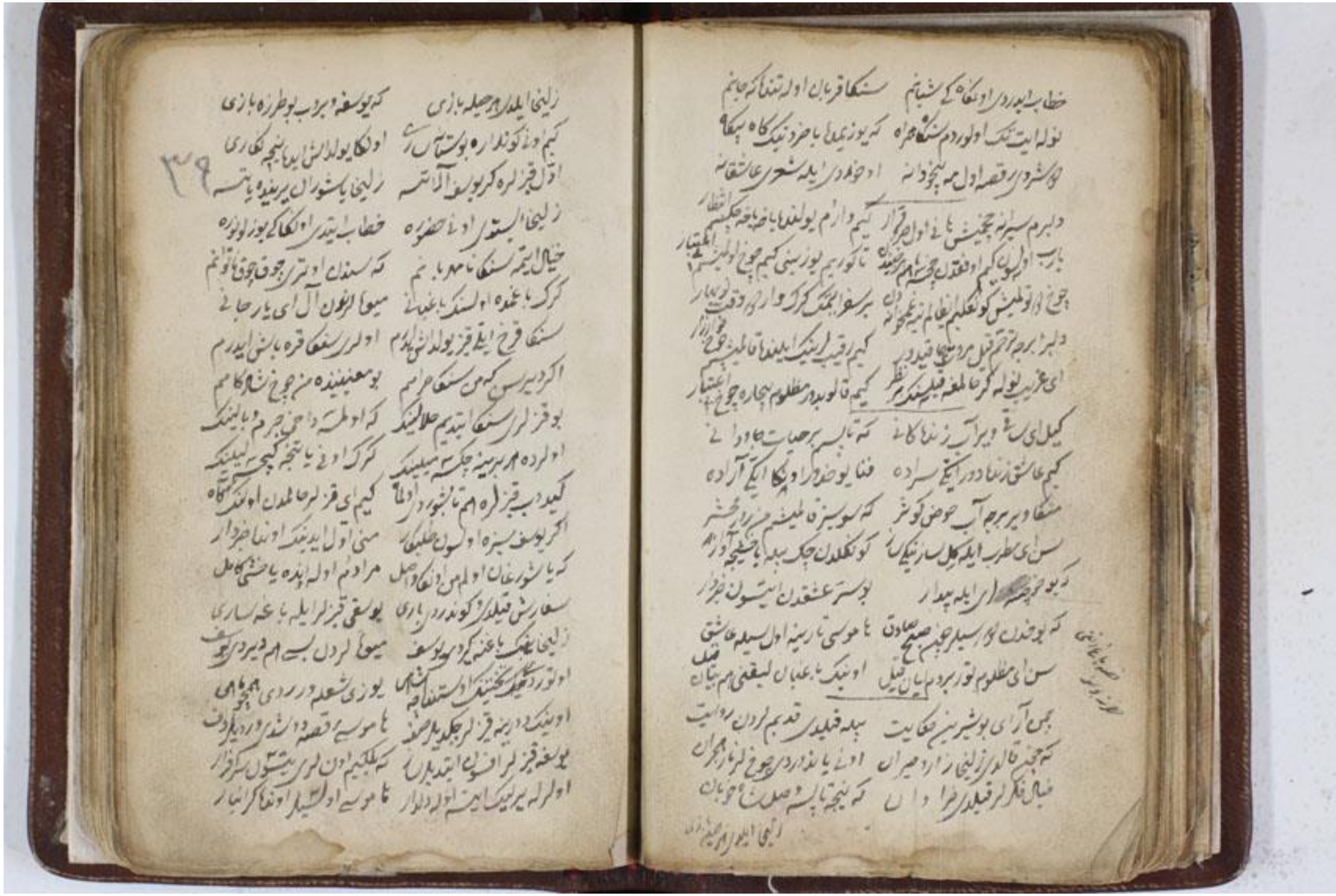
من او ایکمیز برجانمز وار　　تنمز ایکیدر برتان بیز وار
سنم تنمدن ایمدی جانم اولدار　　نه جانم بلکه هم جانانم اولدور
اناسی دیدی کیم معذورسن سن　　کیم عشقیندن بیله مغرورسن سن
مجازی عشقده وار دیکله سوز　　حقیقی عشق اولور البته فروز
حذار روزی قیله عشق حقیقی　　که اوندا غیری ایسته ام رفیقی
سن ای مظلوم غصه‌یکه وار فراوان　　سنی چیجم تاندورو بیدار هجران

خوش اول عاشق که بیلور بر نگاری　　کیم اوندن اوتری ایتسون کاری
هر اول طرزه که جالسون ساز دلدار　　دونه هر بیچه کالسه خاطر یار
اگر معشوق اوندن ایسته‌سه جان　　جانینی ایته و ردم اونکا قربان
اونینک فرمانینه قیلسون اطاعت　　غافل اولمیه اوندن بر ساعت
تمام اتمه جهن وار اوزره هر　　شبانلقه اولور لایق همسر
یوسفده وار ایدی بیک کامرانی　　ایدردی ام تمنای شبانی
زلیخا اوندن اولدی چیغن خبردار　　اونینک اسبابینی اولدی خریدار
بو یوردی قایره اوستاسه برفن　　یوسفدن اوتری ام بر جبه قلاخس
ایپینی حور کیبی اورسیله زردن　　اونکا ناحسیله چوق لعل گهردن
زلیخا ایلر ایدی آرزو دی　　کیم اوزینی سقفستر چه جوبی
سیبسیر چونکه ایلردی نگاهی　　دیردی آلیپ اولتر کاه کاهی
سنه دیدی بو ام اولمز پسندم　　که حیل تک بیته اوندن برگزندم

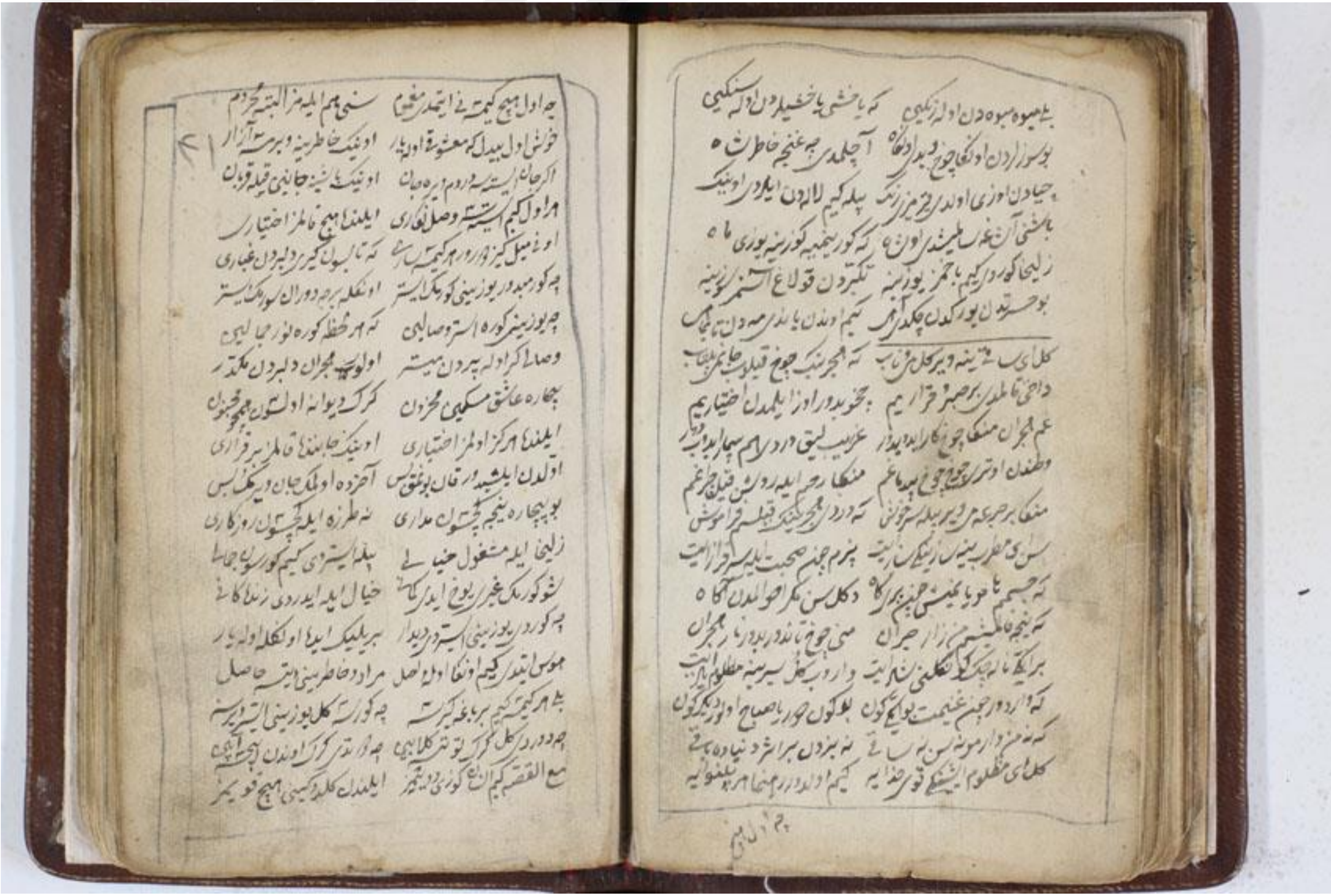
مرصع ایتدیلر

٣٨

مرصع ایتدیلر زیب ایله زیور　　اونینک اسبابینی لعل ایله گوهر
شبانلره زلیخا و بیردی فرمان　　کیم آنی سیر قویلر فراوان
ختن آهولری تک تازه تر　　ناموسی مشک بو موی معنبر
ایپک تک یونک لری باریک رنگی　　قره لولو قلوپ مثل موی زنگی
چو قویلری وار ایدی گرانبار　　کیدا ایلمزلر ایدی طاقت رفتار
هر اول یرده که کوندردی چرازان　　دیردینک موج اورور دریای رنگین
اول موجی اوستنه ذرر دچینیل　　قیلوب زنجیر باری ناق ایلین سیل
یوسف اول گلده اولمیش شبانی　　حمل بج رحیند اتک خورشید انی
دوارلر تک ایجنده اول مه نور　　قویاش تک اوملر ساطع ایدی نور
کشیلکی لر اونکا قیلدی نگهدار　　کیم اوندن اولسیلر یاغیشی خونخوار
اونه سحله سیر هر یا بسلدن　　کیم اونکا دگمسون آسیب گزندن
بو طرز ایله ایدردی اول شبانی　　موکل لر ناموسی یا سبانی
دوشردی ایلینه گر لعل جونی رنگ　　اوتاردی انجم کیم وانشد وزینه سنگ
شبانلیق آرتوردی اعتباری　　ویا یحمردی ایلدن اختیاری
اگر ایستردی ایلردی شبانی　　وگر یوخسه ایدردی کامرانی
وار ایدی پاک نه کشور جان　　که قربان اوله اونکا نکر جان
زلیخا اونکا ایلدی تماشه　　که یوز یمدن باهردی کاه بیگاه

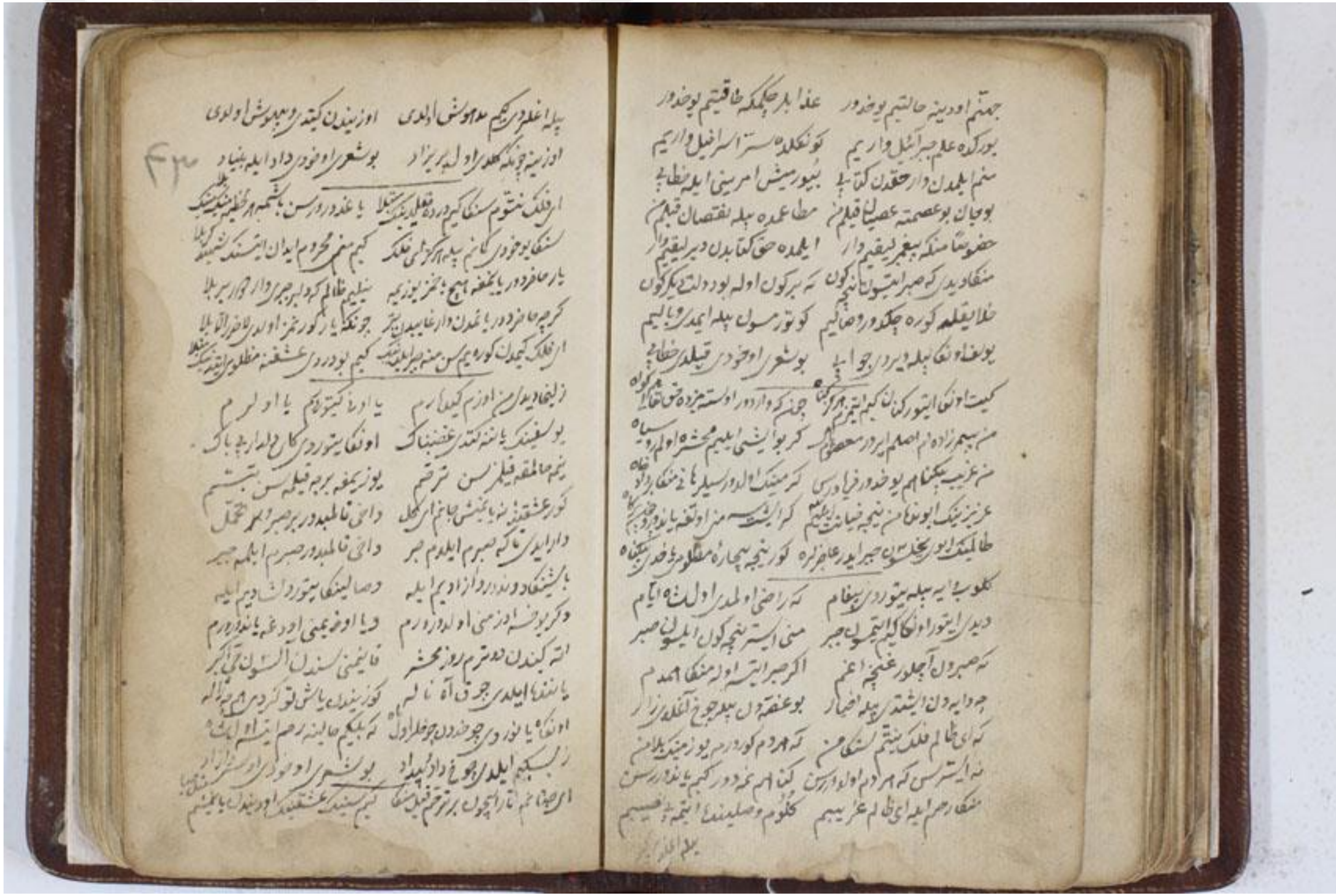

مگر گوزینی آچه دیدوره خاک کیم اوندن دولته یوجشان نمناک
زلیخا وصل ایچون ایستردی چاره قیلوردی یوسف اوندن چوق کناره
اودینک عشقندن اولدی خوار بیمار ضعیف زار مثل کاه دیوار
زلیخایه چو دایه گوردی لاغر دیدی تو لدی سنکا ای جان مادر
بدن دوز کیم بیله بیمار اولوبسن بیله خوار و ضعیف زار اولوبسن
بدن رنگینک اولوبدر زعفرانی نایر غه کیتدی رنگ ارغوانی
دیدی کیم جانسنه من اولدم آخر علاج ایت دردیمه کیم یانیدیم
بو عیب ایچون اولدور میش یحیی ار اودینک عشقندن اولدم بیله بیمار
کل ای آنه منکا بر یارلیق ایله غمم چوق اولدی بر دلدارلیق ایله
گرک کیم ایتمسنک بو ایشدا تقصیر سنم دیلیده اونکا ایله تقریر
کیم ای روح روانی یار جانی حرام اوله سن سیز زنده کانی
نه طاقتیم داخی طاقت اولوبدور غم غصه لریم چوق داغ اولوبدور
داخی قالمبدور صبر و قراریم بجنبدر اوزا ایلمدن اختیاریم
سن ایمدی شاه همچون گدایم سنکلکچن بر کنیز بینوایم
نولور بو کنیزی ایتسنک آزاد مرادینی ویرنک بر ایلسنک شاد
نه ازاد اوله سن لطفکدن اول نه قرنا قیلکه یا خسته کام بیگاه
هوسی وار کیم اوله سنکا قوناق که دیدارینکه چوق چوق واردر مشتاق
رضا اول تا که سندن اوله کامی که بیلیک سوزسیندن
که سندن غیری یوخدور آرزوی طمع ار که سندن آبروی
دیدی دایه که غم چکمه فراوان که بو ایشلر ایلمدک واردر آسان
بو دمده کیدرم کلتورم بایبلکده برجه دم بیتورم

اگر پریده اگر انسانده اوله اگر کیم سونده یا هر خانده اوله
وگر کیم گوکده اولسون فرشته وگر کیم حور ایله پری بهشتنه
اگر جن اوله یا خیل پریزاد ویا کیم اوله خیل آدمیزاد
هیچ محفظ اوزا خط ایدرمن سنی وسنکلکه دردم یار ایدرمن
ای عاشق بیچاره مسکین شتابان دلدار غیه ایچون اولمیه سن
تاریکاتو کلی قیل امید اونکی یا غلم کیم تار گرکمیدور بیله انیل اولیاسن
هیچ کیمسه محرومن بیله ایلمز اولنکه قادر که سنی دلبر غه ایله یده
هر کیمسه که عشق اوله معتبده حقیقی یا ننکا اوله هجر و وصالینده
مظلوم دیمنک باعلا داخی ایلمه افغان کیم وار سنک و ال سنه
چادر باشته سالدی فرال مکار کیدوب یوسفی ایلدی خبردار
چو دایه دل ایستدی بیله افسون دیدی کیم اولمشندای دایه محبون
نه یولدن جمعنم هرگز فسونین سنک حیله لرینک وار دور جنون
زلیخا بیک خاتون آلما قولیم اونکا قولوق ایدرم قولیوتیم
فاقا ایتمزم هرگز گناهی که واردر حق تعالی تک گواهی
که اعلان منکا دیبدور اول عزیزم زلیخا نا قیلوبدر بر کنیزم
ایونکا من نیچه قیلیم خیانت که تابشورمه منکا اوزر بو امانت
کوترسم حقه دل مدا امانت اودینک ایونا قیلسم من خیانت
کوترم نیچه باشنی قیامت یوزم اولسون قره چکم خجالت

یالواروردم سنکا بلبلکیم کهر حسنک منکا — بحمغه کلیش جانم کل دردیم قیل کلدوا
کرمنکا رحم ایتمسنک قالور وبالم بوینکا — نه جواب ویرسا اکرسندن خبر السون خدا
بارشاهم سن اکر اولدور کیم [illegible] — نوله کر بوزیغه یانسنک اول سنکدن [illegible]
تیلیم نه چاره قیلیم یا ندی جانم وای — مظلوم بیچاره ام بیر رحم قیل ای [illegible]

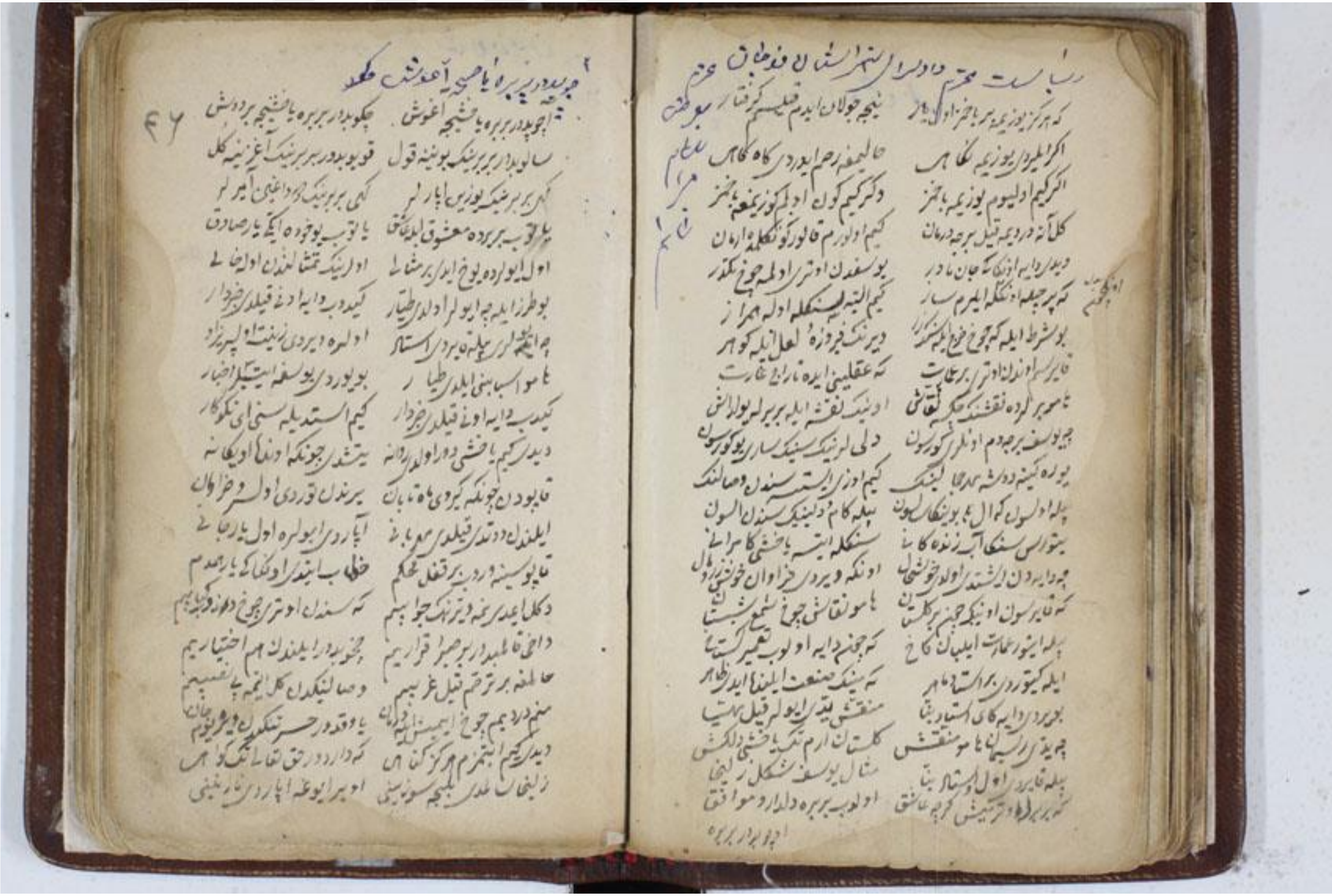
زلیخادن ایشتدی بو زاری شاه — دوشوب اغلیغه چکدی دردی بر آه
زلیخا دیدی نه اغلادینک سن — [illegible] جانم دا اغلدی سن
اوزینکه سویله اودجا نغم چاقدینک — داغی چوخ اغلم جانم یاقدینک
دیدی اغلارم اندن ای پریزاد — نه عشقه کیم دن هیچ اول منم شاد
منم عمری عشقدن وردیدم — او قورلیقدن قیلوب بدنام عالم
داغی اتام منکا سالدی محبت — قاردا شلار سنکا حسد ایتدی غربت
سنی ایرودیلر جابدن تکبدن [illegible] — غریبلیق بر غم سالدیلر وطندن
بلای چاه زندان کوردوم اوزن — جفالر چوخ قیلدان چکدیم ایندی
[illegible] قالان توکر هردم باشیمغه — کیم عشقیندن نه کلدی باشیمغه
داغی [illegible] عیو دردد — شریکیلیکدن اولدینک ملکینده خوار
بو منصبده اوزایله ایتمز یار — فلکیس عشوه [illegible] دیار
[illegible] — ستمینک ایتدی سینی یاشینه [illegible]
[illegible] قیلم سنو — نه سوزنی طلمت [illegible]
[illegible] عالمی روشن ایتدی — [illegible] عالم [illegible]
[illegible] ایتمز اوزینه رفیق — نارینه رفیق اول [illegible] حقیقی

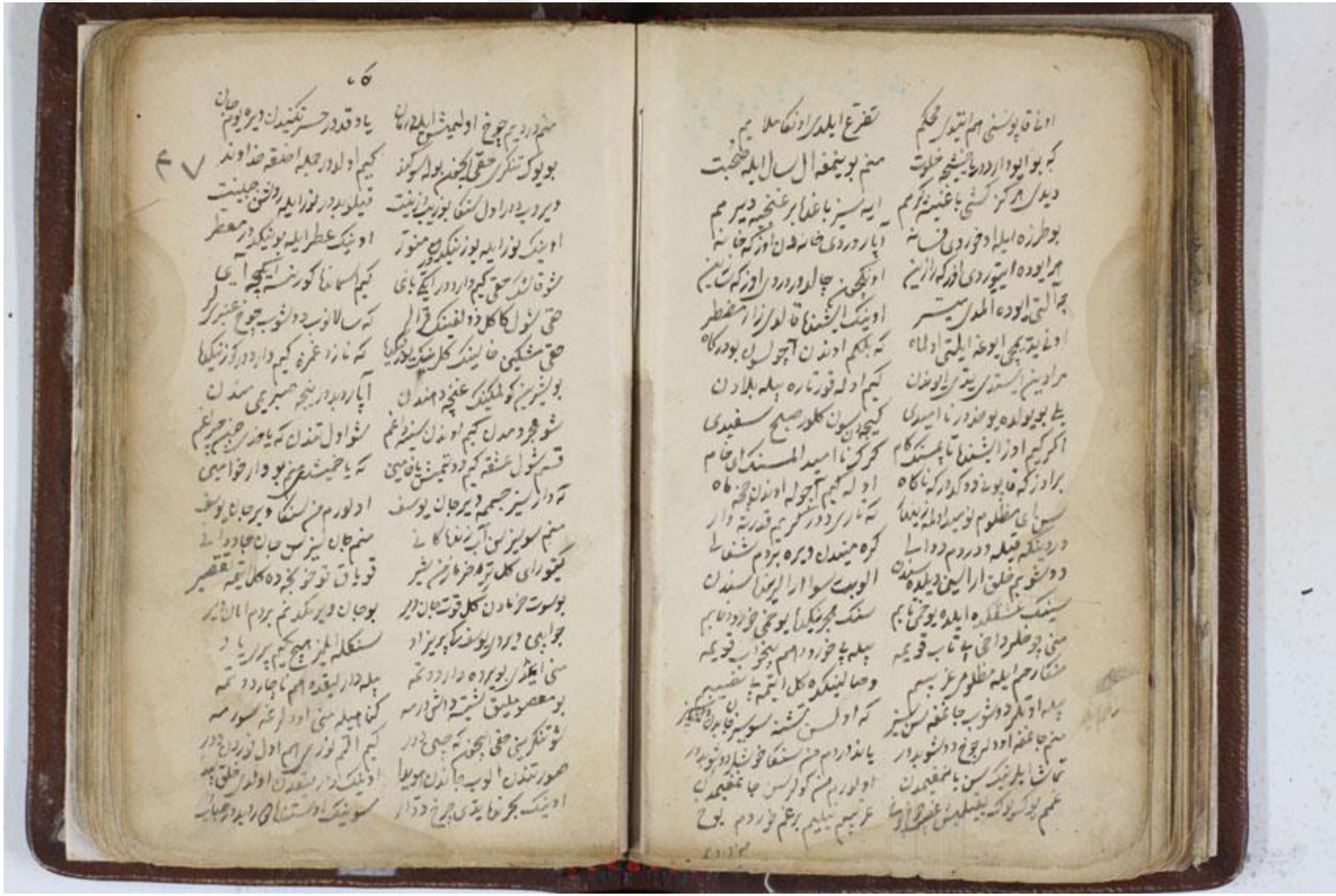
بوکون سن

44

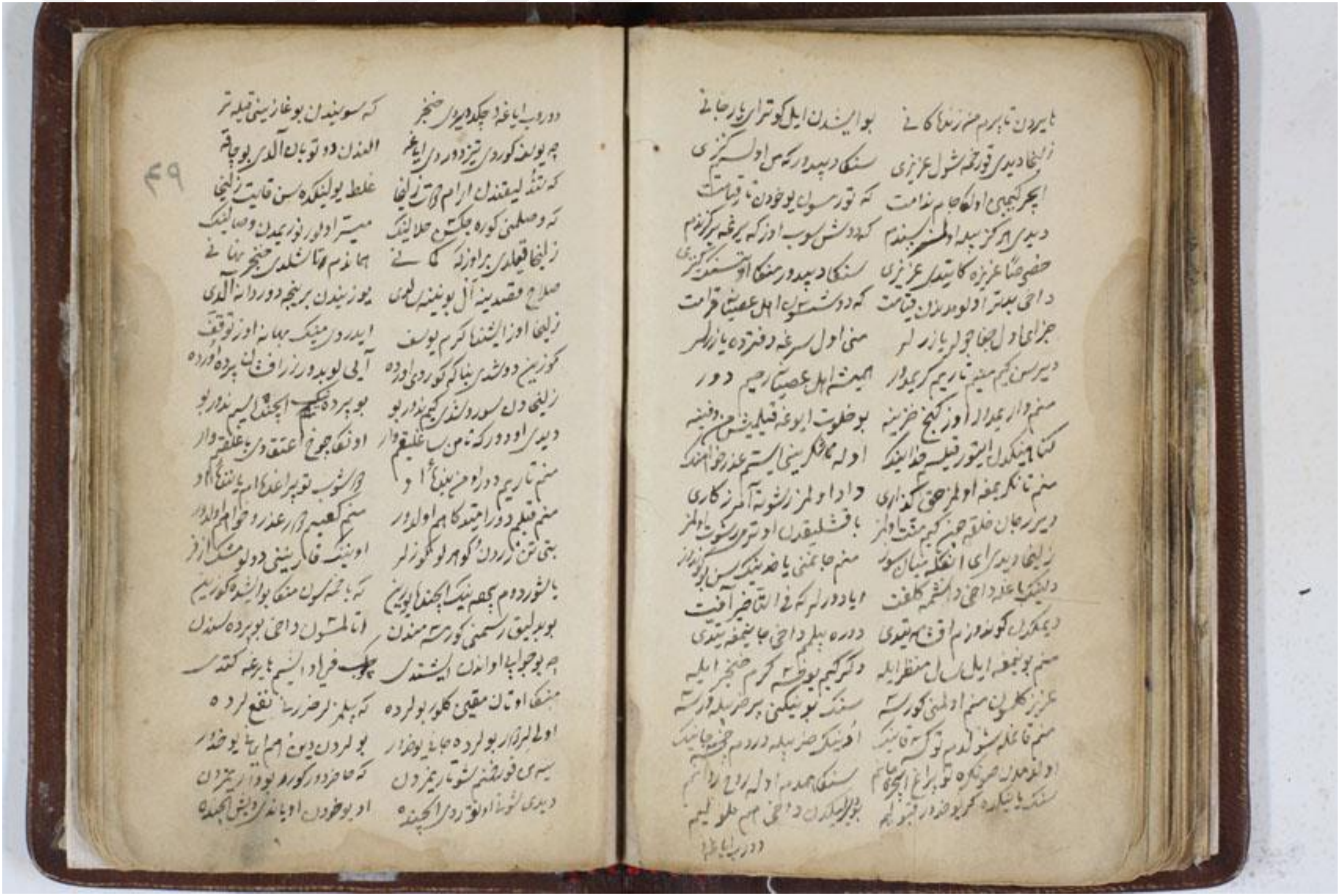
بوکون سن دار موفرداده فانی — منم جسمده اولمز جادوانی
اونینک حسنی همیشه داری باقی — انکه عالمده اولدر باری ساقی
زلیخا دیدی [illegible] رحم یارم — داغی نا امید در بر صبر قرارم
سنکه لوازینک منکا قیلیب [illegible] — خدای حقی منکا [illegible] تسلی
کل ای جانم ترحم قیل ترحم — بو زینغه بر چه باغ ایتکل تبسم
نیچه ایلدور سنکی [illegible] ایتمشم صبر — داغی نا امید در صبریم ایلم جبر
سنکا [illegible] — منم جانم نه سن یا فدینک بوکونداز
[illegible] — نه سندن ایلکه کورسم بر دم صباح
سنی آلدیم که درمانم اوله سن — نه اولکیم [illegible] جانم اوله سن
منم سوزیغم قیلغیل سن اطاعت — منم رایمه [illegible] ساعت
منم کل یوزیمه باقمز سن [illegible] — سیله یاریق [illegible]
بو سوزایله [illegible] — دیه یوسفه هیج ایتمزدی کاری
یوسف دیدی اوغاکه مهربان یار — سنی ده [illegible]
بیچه کوان صبر قیل سنک مراده — عبارتلر [illegible] باده
صبر قیل صبر مفتاح الفرج دور — طلسیم کیم [illegible]
صبر ایله دانه دن [illegible] — خوشه دان [illegible]
[illegible] صبر ایله بر قطره سولی — [illegible]
اکر بر [illegible] — [illegible]
زلیخا دیدی [illegible] صبر [illegible] — نه سندن [illegible]
جانم [illegible] — نه جانم [illegible]

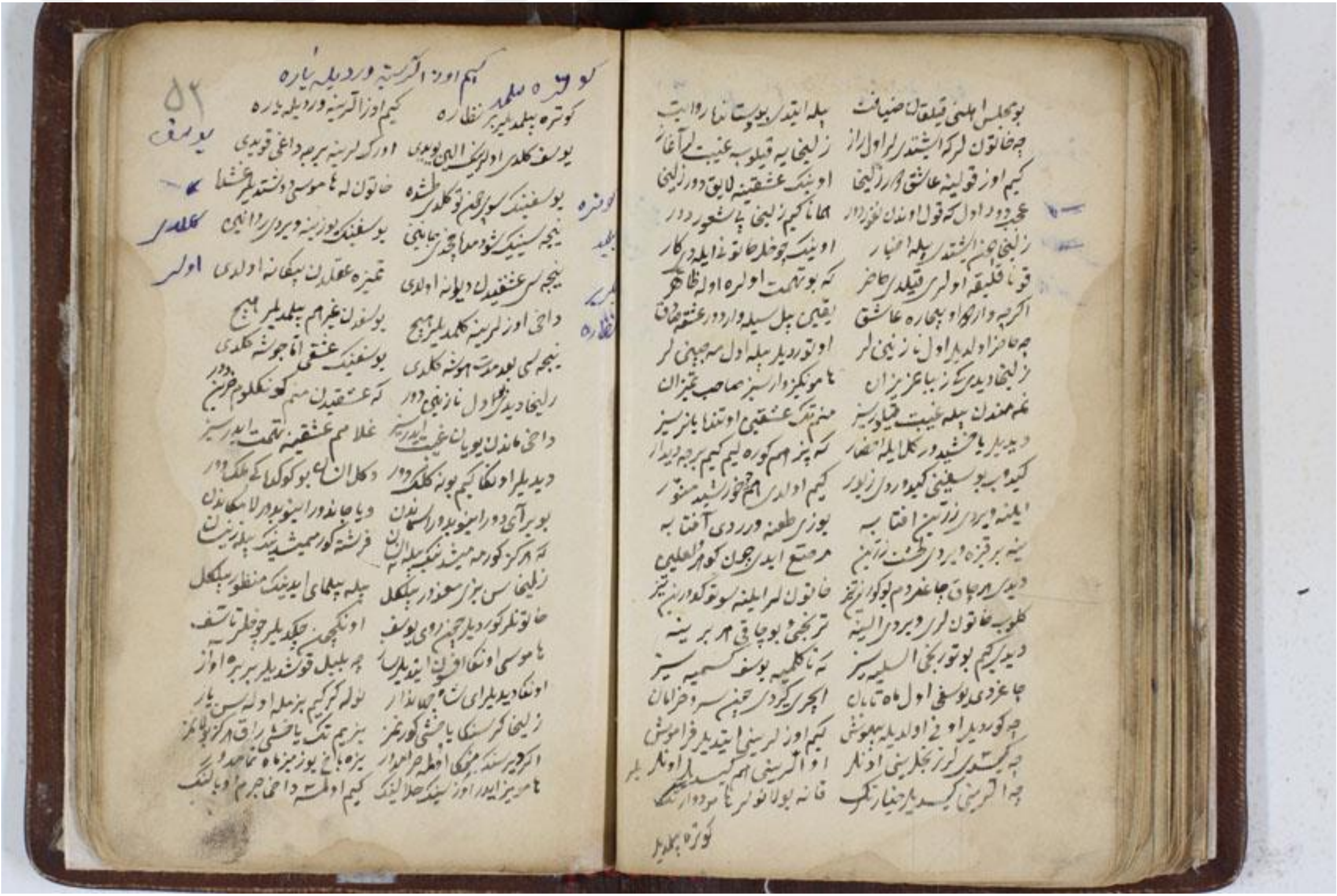
چه قاچمقده بو کوردی سینه داغلو   آچلدی قاپولردن قفل باغلو
ان رشت ایتدیکه گویا آلندن   آچر بر بندی آخردی ویلندن
زلیخا سیچردی یردن چو کوردی   چه یوسف قاچلو اولدی بو کوردی
گیرن سیما دا ثوب کونکلندن ارلین   قاپونک آخرندن واردی دامان
چکوب قیلطه قوا اول نازنینی   گیربدن چاک ایدیب پراهنینی
الندن قاچدی اوختک چیقدی ناکاه   آته کبی غنچه تک پیرتمشدی کوناه
اونینک کونکلیک چون کیم اولدی پاره   بیله قاچدی الندن کیم ستاره
زلیخا چونکه کوردی گیتدی یوسف   سا دردی باشینه خاک تأسف
خراشی ایتدی یوزکیدن چکدی ناله   کوزیندن یاشی توکر لاله گبی آل
باشینه وردی واویلا به دوشدی   یاقاسین چاک ایدوب وای ای ددی
که واویلا منم تقدیرلوا کم   قره بختم قرنقو ایتدی الم
فلک تتوم سنک چرخینک دولابسون   کباب ایتدی منی طرفینک بولاسون
که واویلا بوکیم عجب یکیلدی   که باشه یتمدی ایو غم یکلدی
یمه دور تقصیریمه کیم یانوررسن   کنا هم نمه دور کیم اولدی کوررسن
بیلمیم یانوررسن یانیم چو جنک   توکرمن کون یولدور کیجه دن دار
مروت قیلمدینک ای شهیمروت   ایوینک یاسین سنک ای تپه غیرت
ایلنکدین ایلرم من داد و بیداد   کوره بیلمز سنک بردم اولم شاد
سن ای کافر نکار رحم ایتمدینک هیچ   ها مروار و یوخ منی ایلدینک هیچ
اگر کافر سنی کورسه قیلور رحم   بو حالتده اکا تیر ایتمدینک رحم
سن ای ظالم نه قوزختیده ایتمکن   دریغ اول سعد کیم اتدی کاملیک
عزیمت قیلدیر بر کون عنکبوتی   که تحصیل حیله معاش ایده قوتی

کورندی

٥٠

کورندی کیم او توردن نه بازی   شو لطف ایقولوب ایله قیلدی بازی
اوینک دورت یانینه دو تملکا اولدی   پر و بالینه باغلو مقدر اولدی
که اوندن اول طویقون ایتدی کناره   ایلنندن نه قلدی جز تار پاره
منم او عنکبوته زار و رنجور   که قاچدی قالدیم من زار مهجور
رک جانم اوزلدی تارلر تک   هر ایشانی ایلمیشم من بایلرتک
دای بیلم امیدم کیم کسلدی   رفیقیم گیتدی لیوره کیم اوزلدیکا
نه آدیم ایلوه قالدی نه جاهم   قاچوب ای حبیبیم که دردیندن گیجام
الدهر کیمینک کم مطلبی وار   یتور مطلوبنه ریبنا رز بیغار
خصوصا سوخته عشقده مظلوم   اونینک اوز زحمتده ایتمه محروم
یتور اونه خدایا سبزواره   که بیلکم بیته اول یار و یاره
بو قصه دن اوجاق مظلوم اولدی   بتاریخ علی مظلوم اولدی
بیله پرواز قیلدی قوشی بوادان   که یوسف چونکه چقدی بوادان
عزیزی کوردی همدم لر ایله   که دومیشدی نیچه همدم لر ایله
یوسفی کوردی چون او منکر   سوزرشدی کیم ندن
جوابن ویردی یوسف بر طرازین   کیم اوف اولمسون اول طرز آوازی
عزیزه دوتدی ایلندن مهدی بیله   ایوه ایاردی اونی خار بیله
زلیخا چون عزیزی کوردی بولداشی   دیدی ظالم که سرتیم ایلدی فاش
بو قورخودن زلیخا چکدی آواز   عزیزه ایلدی لوث ای دون راز
که نه دور جزای اول جفاکیش   که حاضر لیق قیله با خواجه خویش
بو قلوسته ده اوز یم جفا تیتمش ایدم   راحت بیله یوقدور

بنه هم بر طرفدن اولدی خوشحال | که بلکیم اوغلوم اولان اول نکو حال
کیم ایوار وبدرد اوندن بیله اخبار | که سن قلیقبندن اولم من خبردار
وکر بنه اونده یوخ بر اشناسی | کیم ایو رسول منکا اوندن دعاسی
ناری کر یعدوردوار اختیاری | که یتور رسول منکا اول دلفکاری
دیدی اعرابیا منکا بر دعا قیل | کنا هم یوغندار دردمنی دوا قیل
اوزنکله منی آپار کل بهشته | که قولیغنك اولیم نیکو سرشته
دعا قیلدی اونکچون بنه بر کنعان | دیدی ویر رسول مرادینك حق سبحان
دیدی اعرابیه اونکا بر دعا قیل | کیم اوغریبی زنداندان رها قیل
دیدی یا رب اونکا ویر بر نجاتی | غریب لیقدن اونکا ویر بر براتی
یتور مطلوبنه کیم قدرتینك وار | اونی قویمه فی له زندانه ناچار
دیدی ناقه منکا هم بر دعا قیل | منم درد دلمنی هم دوا قیل
که کرمن دور سیدم بردم اوغلانکا | خبر یتشمز ایدی سنکا بورده
دعا قیل تا کمین اولم بهشتی | صوایم اوله بر نیکو سرشتی
دعا قیلدی اونکا اول بر معصوم | که یا رب ایتمه بو ناقه نی محروم
ایکیسی نا بدیلر اوندن مرادی | خداوندا بزه هم ویر مرادی
بزیم جرم میزی باغشله کیمی کل | که مطلوبی سنکا تیلیش توکل

زلیخانا چه باقدی نار هجران | یوسفدان اوتر یوخ اولدی پشیمان
چه درد دیلنه بیلمزدی چاره | یا خانسینه ایدردی بره پاره
باتردی زندانه تا کیم اوله شاد | دیردی آیا غلامم اوله آزاد
بونه ایلدی که ایتدم اوزیمه من | نه اوخ ایدی که [illegible] کوزیمه [illegible]
بر ایسه اوزا یلمندن چیرار دیاری | بر ایسه دلبرینی دیرار آزار
سن اوزیمه ایدوم کیمدن کوردیم | جنابنم حالنی کیمدن سوره دوم

که نفذ کو سایدم

55

که عجوکه نیج اولمز میچاره | مکر زندانینه قیلسم نظاره
که بلکم بر چه دم راحت اولیم | بو غمدن بر چه فراغت اولیم
قیلوردی زندانه ساری نکاهی | چکردی یوره کندن سوز آهی
کیجه لر ایدر ایدی نوحه بنیاد | یوخویه ککمز ایدی اول پریزاد
بیله هجران اوزن ایلدی بیمار | که عمر بیندن داخی هم اولدی بیزار
بنه ینکیدن اول دیوانه اولدی | تمیز وعقلدن بیکانه اولدی
چه هجران جانینه چوخ کار ایدردی | بو شعری اوز زینه تکرار ایدردی

نازنین یوسف تا اونك یاشنه قربان اولم | بو ننیه دردسنده دل اسیر قاشنه حیران اولم
تا اوزم یاریمه چخاردم الدنك داد وداد | قویمیدی ظالم فلك بر نیچه کون خندان اولم
بر نظر قیل حالمه کیم چخدی جانم الامان | هجرانکیدن قویمای ظالم که بیدرمان اولم
بو خیال حامدر که من نارده کوریهم ای یار | مطلوبم کرك کرفتار غم هجران اولم

روایت اوردوار اهیمنش پادشاهی | یمن ملکنده بر صاحب کلاهی
وار ایدی نشامه مصره بیله باقی | که تا چمز ایدی الیندن فراقی
اونکله متصل ایلردی تکار | که عمر بیندن داخی ایلردی بیزار
خیال ایتدی بیله اول شه باقی | که نه مصره ویر سول زهر آقی
ایوردی شهر مصره مال ایلیکا | کیم اوندن ایتیله بر دسته یکار
مراد ال کیمسه کوران اکه آلیه | هلال زهر ایله اولدورسه حالیه
کیددب ایلچی ستیه دیدی اول زار | قبول اتمدی اوندن ایتدی اعراض
بو عان ساله ره عرض ایلدیلر | جانی دیلدن قبول ایتدی نکرار
کیددب سالار شاه هم قیلدی انکار | که بو کون خونچه ده زاده یمه بنار

ساقیه ویردی خلعت شاه دوران | زر و اموال انعام فراوان
بینوب ساقی چو قیلدی شاهه ساقی | کوزینه اولدی جنت خشم جاغی
چو ساقی پادشاهه اولدی ساقی | پادشیندن چقدی یوسفک سوز آقی
یوسف زندانه یتدی ایلچی دوردی | چو مصر عزیزک پادشاهدن پیادیردی
امیرانه نامو سی استدی شاه | کیم احمد ایتسون تعبیردن آگاه
او شهره دیدی دلشده کوردم بن | کنار رودنیله دوز میشم بن
که چقدی یدی کاو چاق فربه | اولر نیک چاقلیقی برابرین به
ینه کوردی یدی کاو لاغر | او چاق سیغرلری ییدیلر یکسر
ینه کوردی یدی خوشه سبز | طر قلوهم چو مثل رشته سبز
که یدی خوشه خوشنک اولدی پیدا | او کوک خوشه لری قوردی بکجا
شهنشه خوابنی چون ایتدی تقریر | اولر ایتمدی هیچ کیمسه تعبیر
دیدیلر اوردو اضغاث احلام | بیله دیشلری تعبیر اولمز اعلام
معبرلر نه موجبکدی چاره | بیله هم اولدیلر ایلمیه چاره
شه برده دار ایدی اول ساقی حاضر | کیدیب شاهه بیلو عرض ایتدی ظاهر
که دار زندانده کا اجنبی برشاهی | که تعبیر بیلکی اول بیلور کماهی
گناهسز ادنیما ایتدیلر در دستاخ | ایرسی یوخ کیم عرض ایته گستاخ
شهنشه دیدی گیت انی گتور گل | بنم حضوریمه تیزرک یتور گل
کیدیب زندانه کوردی یوسفی زار | عذرخواه لیقلر ایتدی اونکا بسیار
دیدی سعدن بنم بلالتیم دار | که شهنک ایتمدیم حالنک اظهار
خدای اولیدی کیجه یوا مرم حکی | که یا دسه دن چقاردی بیله ترازی

سعادتشیلکنی

سعادتشیلکنی اونداردی تاری | که کلمدی یادیمه روزکاری
اونکا دیدی که سروین کوزه مس | سنینک قوتوغینکه یتورتیم
چو اول دیشلری قیلدی اونکا تقریر | دیدی سین کورمیشسنک بیله تقدیر
بیله دیشلر شهنشه کورکدیشی دور | خیال ایتمه که کار هر کیشی دور
دیدی یدی دونه دران کوردی دور | سوزی تعبیرینک سنسن یوروبدور
دیدی کیم یدی ییل ارزانلیق اولور | دانه لیق چوخ الله کله آنلیق اولور
ینه یدی ییل اوله قحطلی ظاهر | که انشانان دست جانی ویرا آخر
کیدیب ساقی یتوردی بیله اخبار | که بیله تعبیر ایتدی اول نکوکار
چو یوردی کیم وزیری ایله حاظر | کیم آغز یندان یتشه ناخوشی ظاهر
دیدیکیم اول منیم فرشاهه حاظر | که نا حالم اونکا اولمشه ظاهر
که خاتونلر نمه دان کیت بیدارل | نمه اوز جانلر یندان چکدیلر ال
اولردان سورسی لرنه در گناهم | که سالدیلر بیله زندان چاهم
شه خاتونلر چون ایلدی احضار | ناموسی ایتدیلیه تقصیره اقرار
که بزدن دور گناه اول بیگناه دار | او نیک اترلیکتنه حق گواه دار
زلیخا دیدی الان حصحص الحق | که یوسفینک گناهی یوخدر مطلق
یشتدی چون عزیز بو جرانی | دیدی بیچاره بدر بیلم بلانی
که بورده ویردی منکا بر خجالت | که باقی قاله تا روز قیامت
غضبه کلدی ویردی طلاقی | بیلم دیبنج ایلدی اوندن فراغی
عزیز شوال ردان اغزا اونکا جاق | غم غصه دن الجدی سر که تربیتکی

بله کتدی جهان بیوفا یار — بو شعری اوقودی خاتون عیار

شکر لله که چکدی بو ازار بدخواه — احیدی دلدار کرکیم بوزینه تمکزه
هر کیمینک اوله یانیندن رقیب بدکردار — جانینه دیکه بلالر اوله احوال تباه
بیوفا خاتونه کوزنجه اولدیدر خوشحال — خدا توبنک یوزینی ایکی دونیاده ایلیه سیاه
چوخ بو غم داغی اگر که مرتبتی کورینک — کیم بو کوزلر یا صباح سن ایلم
مظلوم کوزلره که بو خونلر بوکوزلره دغا — اوز جفاسندن ایتور چکدی کوزکلندن راه

کیدیب سقی یوسفه ویردی اخبار — که خاتونلر بیله ایتدیلیر اقرار
ایشتدی چونکه یوسف اولدی خوشحال — خدایه قیلدی مینک شکر او ساعت حال
ایوروردی شه اونکا مینک قوناشاط — کیم ایتسیلر اونی بالشنا حافظ
یینه بر باشقه آت خلعت خوب — ایوروردی شاه اونکا بر وجه مرغوب
یره دوشدیلر زرعنت زیبا — که آطین ایاغی دکمسین یرغا
بوردیلایه ایلان اطلاندی اونکا — یتشدی چونکه بانچرانی او بدرکاه
شاه نکرها موسی چغندی تا رشو — ایلرو کلدیلر برنجه آرشو
چون شاهینک کوزلری اولماغه دوشدی — اوبنینک مهری بیله اولشه ددوشدی
اونکا چوخ ایلدی اعزاز اکرام — عزیزاتیدی اونی اولشه ایام
عزیزلیق چون اونکا اولدی مقرر — کیدیب عرض ایلدی شاهه مکرر
که کرداری منکا براعتبارینک — کل ایله منی صاحب اختیارینک
سن ایمدی شه من هم غلامم — منکا لبندو ردای و برینک سلام
باشنغا قویدی تاج پادشاهی — اونکا تا لشوردی مهدنشاه جهانی

یوسف بر...

٥٨

یوسف یدی یل ایلدی زراعت — نیجه مینک شهر دوداردی فراغت
که کلدی قحط البقعنک ایلی پیدا — که خلقه قالمدی آزوقه اصلا
یوسفده وارایدی غله فراوان — خلایقه ویرردی غله و نان
اونکا بس تدبیر ملک خانمانی — زر و مالی که وارایدی نهانی
اولره قالمدی چونکه اموال — غیره خاتونلره ویردیله الحال
کیم اونکلهم اولمدی میسر — ناموازلرینی صاتدیله یکسر
چو اولدیلر هم بر دار درمان — اچندن قالدیلر حیران بریان
زلیخا هم اوزینی صاتدی شه — بیله کیم بیلمدی او بوزاوغا مه
یوسفینک غله سی چیزار لبق آیتدی — اولره آجیلیقی نار لبق ایتدی
خلایق ناموسی قالدیلر حیران — یوسف هر برینه ویرردی برنان
چه دو بمزلر ایدی اول قوم محتاج — بچغزدی آسمانه ناله آه
زبسکم ایلر ایدی ناله زار — یوخوده یوسفه ایلردی بیدار
کیجه لرده یاته بیلمزدی آدم — دوراردی یوخوده اولشه دهم
خدایه ایلدی یوسف مناجات — که بر رحم ایله ای قاضی حاجات
کلوب جبرئیل بیدی که نیکو نام — یوزینک کوررسکنا من هر شام
یوزینک کورسیلر اولدیله خاموش — اچندان ایتسیلر ناموز فراموش
بو طرز ایله کیچوردی هم مداری — که کیچدی آی کون ایل کاری
کل ای مظلوم ایتور سن قصه وصل — که نا موز عشقنک ایله دهر وصل
نوله کر سوزکه سنده بردم وصالی — کوترک نینک ابد دای فلک خیالدن

جمعه

اونیکلره

که چو خندن دور زلیخا ایشطار دور | بولنك اوستونده دورمیش بیقرار اوور
اونیك كوزلری كورا اولمیش تمدن | وصاله یتوره قورتارم وغمدن
كل ای ساقی بنه كیزدور پیاله | که غم چكمیش منم دردیمه ناله
منی چوخ یاندوروبدور نار هجران | منكا ویر بر پیاله ایلیه درمان
که تا پستم بر حیات جاودانه | كورم دیدار اول آرام جانه
سن ای مطرب ساز نیك ایله كل ساز | دد توكمیش یوره كیم چك بر جه آواز
کیم اوینكدن اوله سرخوش دوه غم | بو عشقینك اودینه یانسون چراغم
داخی بو خلق ها سور قصه سال كل | زلیخانینك طوی دور باخشی جمال كل
بو ساز چالغان بیله سازینی چالسه | که جون اول بنوا درنده قالدی
بت ایله ایلدی من معذرت ساز | كوروب كیم ایندن چكمز هیچ آواز
اونی کنده وردی بوزرده ندایه | كیم اولش هلیق ویران بر بنوایه
منیم مطلوبمی ربر روا قیل | یوسفیم ایله ینه آشنا قیل
دعاسی قیلدی توردی زلیخا | یوسفینك بولینه دوردی زلیخا
کیم اولدی مرکب یوسف پدیدار | زلیخا داده کلدی که جهاندار
یتش فریاد کیم کرنه سن سن | که داده کلمیشم دادخواه سن سن
خدای امر ایتدی کیم باد صبا تور | موینك عرضه سینی اولنی اتیور
ایاردی بیل سوزی دیدی خاصه | دیدی کیم دور دوشوبدر آه و ماهم
تندر کیم بله ایلر تظلم | کیتوریك تا اونی قیلسه ترحم
دیدیلر بر جه كوزدی بنوا دار | ضعیف عاجز خاتون تك دور

دیدی نا بنوانبر

59

دیدی تا شو انیك اونی بر برآیه | کیم آیارتسه بزمیم خلوت سرایه
کیم اوتوردن قایطنمان كوره یم | اونینك مطلوبینی فیصل ویره یم
جه آتودن کلدی اوتردی زمانه | دیدی کیم كیتوریك اول بنوانه
که یولدا كلدی آه داد ایلر ردی | فلکینك جوردن فریاد ایلر ردی
کیتوروب پیر حضوره چنداسارا | دیدی كیمسن و دیدی سنم زلیخا
روز بینه چونكه کلدی چكلدی فریاد | کیم ای یوسف ایلمنداك داد و چه داد
عالمغه بر ترحم قیل عزیزیم | وصالینكدن کلاتمه بی نصیبیم
یوسف دیدی تا برغه كیتدی ینك | تا برغه کیتدی اول حسن جمالینك
ینه هندور کوزلرینك بی نور اوبرور | نه ندور کیم تیتك بجور الیندا بدور
دیدی از بس سیكجون آغلدیم زار | كوزلرم كور اولدی اوزوم خوار اچار
داخی هر کیم یا نمزه دیدی سندن | خرده كوهر فراوان كوردی سندن
یولینكده قویمیشم مال متالیم | كوزینكه سن كوروب سن ایلدی حالیم
اونی دیدی که ینه الت تر سن ایلدی | كه حاجتینك روا قیلیم من ایمدی
دیدی اول كوزدیدیم جه اودور | سیتم ایكت لیكینك جمال و جهاندار
دیدی کیم حقدان التركم شفا من | کرا یسته خدای قیلسم دواكن
چو یوسف استدی حقدان بو حاجت | همو اولدم تا پدی قیل اول مهات
کوزی روشن اولدی تا پدی جوانی | تننینا کیردی آیرزینده كانی
کوزی جوانه یوسفینك یوزینه دوشدی | عجب اوتلر اونینك جانینه دوشدی
دیدی کیم دا دیمی امر دوا قیل | بیلورسن حاجتمن كیل روا قیل
كه تا مبعد در داخی رهبر اطاعت | که سن دان ایرور دور سنم رکبه

یوسف هیچ دیرمدی اونکا جوابی | که تا حقدن غمه کلکان شوابی
براوزکه سوزلار آیه سالدی یوسف | براوزکه ماجرایه آلدی یوسف
اونکا دیدی هنوز هم عاشقیم سن | منم دوستیم سن هم صادقیم سن
دیدی دیرکلا ایلیندان تازیانه | کیم آهمدن نیجه اوتلرغه یانه
ایلیندان آلدی و چکدی برآهی | که یاندی تازیانه هیچ کاهی
یوسف دیدی اونکا معذورسن سن | کیم عشقده بیله معذورسن سن
اگرکورسنک محمد مصطفانی | نیچه طاعت کیتوردرسن سن آنی
کیم اول جوان تعدد دردین بنیاد | منم چیز زره‌دیا بینداراو
دیدی کیم دو عزادیرسن ای نکوکار | که سندان بیک دور اول البته صدبار
دیدی تازدن بیلورسن کیم او ییکدور | که کورمس اونی کیم نیجه بیکدور
دیدی کیم چیز اونینک آدینی دوستینک | اوز عاشقلیقینکا منداین اوتینیک
محمد نوری چیز کونکلونکا یا خدی | اونینک دوستلیقی یوره کیمی یا خدی
بودمده جبرئیل ایندی ز سینه | دیدی ایتورکنان اول نازنینه
که چیز محمد نینک ایشتدی آدینی | محمدن اوتر دبردیم مرادینی
سنینک چون عشقده هم تاپلدیم عقد | اونی سندن اوترمن ایلدیم نقد
یوزینک ادیب ناکسن هم باغلنده عقدین | نقرچونه کیچورگیل کنج نقدین
که دولت احمد مختاری ربو | سنکله همدم اولدی آرداربو
ایشتدی چیز زلیخا اولدی خوشحال | دیدی ایمدی بوکن ایتم اهمال
یوسف اسباب طوی قیلدی مهیا | عجب شاهانه دعوت قیلدی پیدا
تمام خلق مصرنی قیلدی دعوت | اولره دبردی چوخ انعام خلعت
خلیل الله دین قلمت اینه | داخی اسحق یعقوب همت ایدیه
نکاح عقده

نکاح عقده عقدلار اوت ده | طولندان رقصده دو شدی بدر به ماه
نیجه چیز کلدی آنجه یردی نقابی | کوراییندی ابر آچیندا آفتابی
زلیخا کوروب کیم مه جبینی دور | دیونچه انچه دیسنک نازنینی دور
دیدی کیم باری الله حق سبحان | بیله هرکز اولورمی شکل انسان
هم کوردی اونی کیم قز دوررو شیره | خطاب ایتدی اونکا کیم ای دختره
نه منددور خالقینک قزای پربزادر | که هیچ کیم دیرمس مهرینک برابر
دیدی اوندان که سن تا بلنورمن | بوچوخ ممکن لس شکارش قیلیه منده
محمد بله سنکی بیتدی جلاامانت | که دیکدی اونکا دست خیانت
زلیخی دان چو یوسف اولدی خوشحال | اوتوردیدار ایکیسی فارغ البال
وصالیه یتدی چیز ایام هجران | خدایه شکر قیلدی قرادان
الهی دردیمی که دار مظلوم ناچار | وصالیه یتور و قویم بیله خوار
خصوصا بنده مظلوم مهجور | اوزی قویمه که تا قولان بیلم الجور
دوا قیلغیل دردینی معموم خیسته | یتور مطلوبینه محروم ایتمه
داخی بو اهل مجلسی تماما | یتورکل اوز مرادینه همانا

کل ای ساقی منکا دیر جام کلنار | کیم اولمیشم غم هجره کرفتار
داخی قالمیدی برصبر ایله طاقت | بلا ارجالمکه کر استطاعت
غمیفکدن اولمیشم بی صبر و آرام | کرمسکین منکاویر برجه آرام
سن ای مطرب نیچه چک برجه ناله | که غم چکمیش منم اززیغه ناله
قالوبیم من بیله غربتدا بیمار | غم هجران منی جوخ ایلدی خوار
نوله کرقونارسم غربت ایلندان | حاییجه دیک ستله وطنی یلیدن

کل ای ساقی منی قوتار بو غمدن　　که جانم چیغزار بو ستمدن
شراب کوثر بیندن دیر شرابم　　که هجرانیکدان ای ساقی کبابم
یتور بر جرعه آب حوض کوثر　　که سوسیز قالمیشم من روز محشر
کل ای مظلوم ایتور بر حکایت　　یتور یوسف کنعاندن بشارت
یوله سال کاروانی مصره راهی　　که کنعاندن کیتورسیلر خباری
یوسفنیک کوزلرینی ایله روشن　　اودینیک محنت سرالیین ایله گلشن
کیم جو غمدن دور که یوسف انتظار دور　　کوزی منتظر دیدار یار دور
عزیزلر نه یاندور آشنایی　　که چون واقع اولور روز جدایی
جدا [illegible] لیقدن بتر یو خدار عذابی　　که هردم یاندورور منزل کبابی
خدا روزی قیلیه دیدار یاران　　وصاله یتیشه ایام هجران
یتورغان خلقی بر برینه وصالی　　بیله قیلدی روایت بو مقالی
که یوسف چونکه مصره خان اولدی　　سریر اوستونده عالیجاه اولدی
بو یوردی قاهره استاد بنا　　ضیافت خانه در زردن مطلا
شهردن داشخی قولنیک بناسی　　کیم [illegible] ساروج ایله قوسیی سمای
ضیافت خانه جهان اولدی مهیا　　ایوردی اونده بیچم شخص دانا
که هر بیردن که کلسه کاروانی　　اولرده سورسیلر نام نشانی
که قایردن کلور های دیاردن　　های ایلردن دیلرهای دیاردن
یوسف اوندن اوتری ایتیدر لودیشی　　که بلکیم کلسیلر اوز قوم خویشی
که بر کون کلدی کنعاندن کرانی　　تا موسی مردم صاحب شکوهی
سورالشدیلر کم سیز نادان کلورسیز　　نه ایلدن سیز نابردن کلورسیز
دیدیلر کنعانیک آقالری بیز　　پیغمبر یعقوبینک چاقالری بیز
یوسف بار دیر برجه عزیز　　ایواردی ادغام صحبت [illegible]

هم بودر

(٦١)

سیلر شفا
بولایدی
ولدار

چه باخدی کاغذه چون اولدی خوشحال　　بو یوردی کیتورینک حضوره اجال
بو مهمان خانه ده منظور بولایدی　　کلیلردن دیر سیلر منکی بولایدی
بحمدلله یا مقصد کلدی دلدار　　داخی اولدی یولدان اولمش خریدار
حضوره کلدیلر اول بینوالر　　ببر پیشان ها موسی مثل گدالر
اولرنیک یوزینه چون دوشتی کوزینی　　نقاب ایچنده یاشیردی یوزینی
اولرنی یانیده یوسف اولتورغوزدی　　اولرنیک حالینه اهم ادغلادی جوخ
بیله کیلمک [illegible] اولدی خوشحال　　بو شعرا دخودی اولدم ملال [illegible]

ای خوش اولکیم دوستلر بر بیرین ایتیشسیلر　　نیچه مدت کورمان کورادیه بر بیرین اتیشسیلر
چوخ توتولمیش کونکلم ای فلک بر رحم [illegible]　　قوی بزنم بلبلار بر نیچه فریاد ایتیشسیلر
هیچ کیم دنیاده فرقت کورمسین جور رقیب　　شوم رقیبنیک عمرسینی آیا که بر باد ایتیسیلر
بو فنا دنیاده [illegible] کور مدیم مهرو وفا　　که سنی چیغده بنیادینی آیا کیم بنیاد ایتسیلر
ایتیسیلر ازاد غمدن اهل هجرانی تمام　　تو له یار منظوم مراد عنده ازاد ایتیسیلر

یوسف سوردی اولردن حال احوال　　دیدی نادان کلورسیز بیله بو حال
ننندور کیم بیله بیچاره لر سز　　نای ایلدن بیله اواره لر سیز
دیدیلر ای عزیز ابز فقیر بیز　　پیمبر زاده بیز اما حقیر بیز
اتامیز دار در یعقوب پیمبر　　بیز اون بر اتلی بیز ها سو برابر
بیز قولوغینکا کوندردی اذلیسی　　که بلکیم ادلیکا برا حرم ایستسه ای بیز
سیزه بر هدیه هم کوندرمیش اون　　که دیر کمای سیز تصدق مال [illegible]
تصدق ادیسی البته [illegible]　　بیچاره لیقدن اوتری جکیدر [illegible]
که ان [illegible] ابدرم یاد [illegible]　　منهم قارداش لری [illegible] ایتسون [illegible]

اولره دیدی هدیه گتیرمه دار حضوره گتورینکز ای قوم فقار
دیدیلر هدیه بیزه هیچ لیم دور بیزلرلشمه وگرسنک و فقره لیم دور
عزیزا بو سنکی لایق دگولمیشی سنیک شانکه مطابق دگولمیش
که بزلر چوق فقیر و بینوا ییز پیمبرزاده پیر چوق چوق گدا ییز
بو هدیه بز تبرکدر قبول ایت صدقه ویر بزه تبرک رسولایت
که ایو ییمزده بو حقدار غنیه نان یوغ ایدی آجندن ام دیرسیل جان
عزیز دیدی ها اول برده قارداش نندندر گلمیدوز سیز بعله بوالداش
دیدیلر کیم آتا بیز قویمز اودنی اوز بنیدن برجه دم آیرمز اونی
لذن کیم قورت براد غلنی بیلیدر او ینک مجرانی اول ایلری ایکیدور
دیدی کیم او نیجه بیدی تو نظر که دیرسیز آتا بیزو ار ددر بیمبر
بیمبرزاده یه قورت هرگز آلمز او دیرینک اتلنه نظرده سالمز
دیکلر چونکه بز سیز اینه بچدیک ادنی قوییدیک بزاوارکه یا بچدیک
گلنده گورمدینک اودن ناتی بغیرگو کلکی بر پاره قانی
عزیز دیدی نیجه قورت دردی پاره گیم او بینک گوکلکی ادلیدی پاره
بیلان دیر سیز سیزلرزنانه سالم نامرد لشکر ایم سیزدن آلم
که سیزجا سوزه بنکزر دنیز اوغر که گورونمز سوز بنکدن هیچ دگلمزی
قسم ایا ایتدیلر جاسوسی دگولز پیمبر زاده پیر سالوس دگولز
اتا مزه بزلر باغشله ای شاه که دگول سن اوبیت حالیندن آگاه
گیم او گور ضعیف بینوادر عیالی چوخدر و مغل گدادر
باغشلسه ک دگر اندن ازاد ایلمیه مرخص قیل بزلری دنا یا یم ایلمه
اتاسینی ادنینی ایشتدی دردم یورسک نرسم اولوبه حوال موم مرغم
دیدی آتا نکاره باغشلرم

٩٢

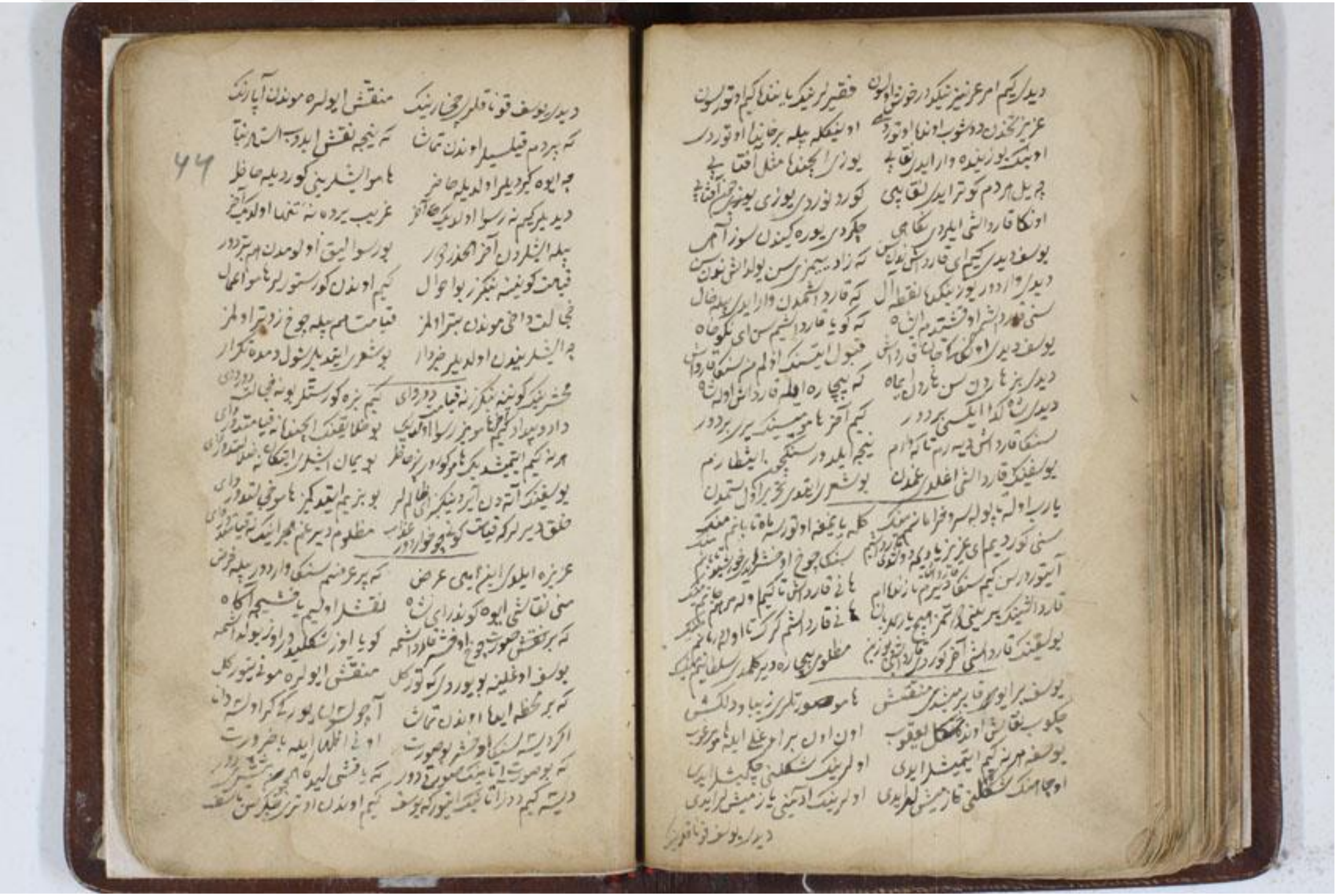
دیدی آتا نکزه باغشلرم من فاتا بیرنیکز ساغلرم من
که تا گیم آتا نکزدن گلمه اخبار اگه سیز نه کاره سیز ای قوم غدار
دیدیلر با خنید و ارشموغل غلبه بزه رخصت و یرو مانده بودا خلبه
اولره قیلدی رحم ویردی رخصت بسی ام ایلدی مهر محبت
ویریب هر بیره بر خنجر دار بوغده دیدی ویرم منه بسیار بوغده
بو شرط ایله که اد برقارداشی ام گتورگای سیز بو یرده ساکی سالم
ادبر قارداشی نا گتورمیه سیز گرک گلموب یا غه ددار میه سیز
دیدیلر یاخشی دور اگر تویسه الله گتوردر بز اونا والله بالله
اولره ویردی چوق خیر احسان اد هدیه لری بوگده قیلدی پنهان
که چون ایتسیل هدیه نظاره بو بهانه ایله گلسیلر دوباره
ادلری بولنسالر ساده دراک یا تنده ار سالدی شمعو گریان
ادلرگیتدیلر یوسف قالدی ناچار غریبلیق چوخلرا او تی ایلدی کار
وطندن او دیری جدا ایلدی زار بو شعری غصه دن ایلدی تکرار
ای مسلمانلر غریبلیق چوخ شکار ایلدی بله کار ایتور گه عمر دلبر آیلدی
وطنیم یاد دیمه شیدی گلدیم اوتری گورنجه بو غصه حالی بیمار ایلدی
وطنیم یله کیم دیک بر گون چاچه کیم تا یم صحت گه دستل چوخی زار ایلدی
تا که صبر ایم وار ایدی قیلدم تحمل طاقتیم بو خود دار غ هجران می ایلدی
سوغدن گلدیلر چون آل یعقوب گوردیلر او لوردن او پیمار محبوب
اوگا ویردیلر چوخلر سلام لر یتوردیلر عزیزدن چوخ پیام لر
چو اتدیلر اینی گوردیلر دیکر گون سوراشدیلر اندان لیس بیلمه گوزدن
دیدی جبرئیل گلدی دیدی حق که یوسفینکه ادینه دد حکم مطلق

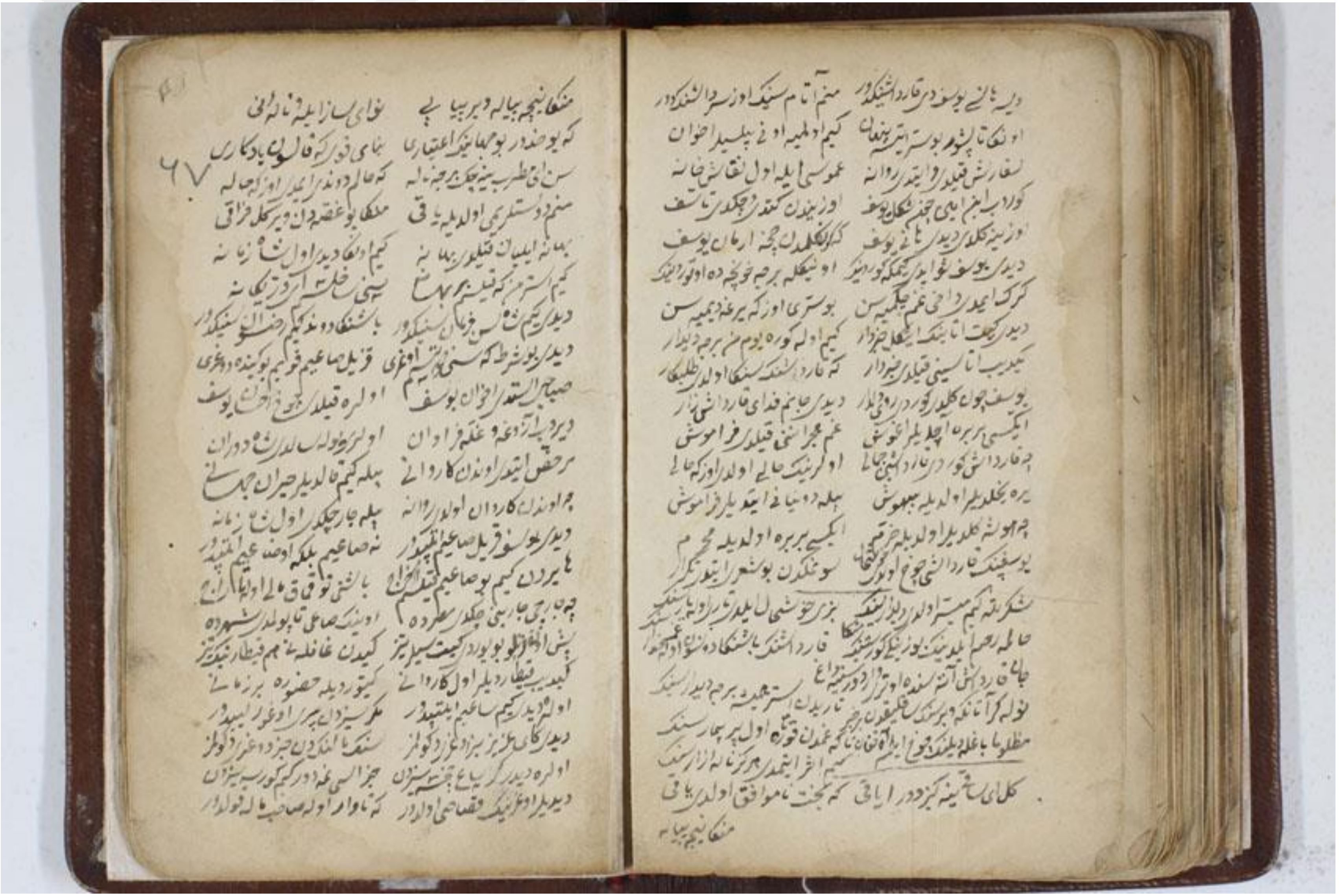

خصوصا مظلوم بیچاره زار اونه قویمه قاله محروم دیدار
یتور مطلوبمه تعیین قدرتنگ وار بحق احمد او لاد اطهار
عزیزه کتدیلر ایندیر دیلر بلشا یاننده آغلادیلر توکدیلر یاش
دیدیلر بزه بر رحم ایت عزیزا یتوردنیک عرضه ای صاحب تمیزا
اوبر قارداشیمزدر هم کیتوردیک سلامتلیقیله یاننکا یتوردیک
اتامیز چوق سفارش قیلدی ای شاه کیم اول قیلمسنک البته همراه
اوبر قارداشیمزه رخصت ایت کل اونکوردی عاجزه هم شفقت ایت کل
خدای لندن اوده دیر کلان شاه که چوق بیچاره وار در ایته بالله
چقاروب عرضه ویردیلر شه هم یوزینه باقدی دوشدی آه واهم
کوروب کیم آتاسی بار منددیکن شاه دکولدوم من سنک اوبیکدرن آگاه
منی معذور بیل ای شاه عالم سنکا رحم ایت که چوق صاحب عیالم
کره منکرلرن تصدیق ویر کرکورم فقیرم عاجزم لاعلی شعورم
کلالمرها موسی ادعلالمیدور جاسوس دکولدیلر بو علانلر میدور
بزه چون شفقت ایلیکای شاه عوض ویرسون سنکا محشرده الله
ینه امیدیمزدار سندن انعام که ویرسینک تصدیق ای نیکو نام
اوبر اوغلوم هم کوندردوم ای شاه اونیک حالیندن اول قیل یا خبر آگاه
که بر بدکار بدورار اوبکه فرزند منم کو عقلم اسکله اردوم کورسند
کیم اونک قادری اولمسون نحیی منم یا مغدن اول اوادر ایدر لا جیمی
حق ایمدی مدوم ایده سالوهم ایتر ... دن ایتور صبران گاوهم
اوبر اوغلیمه تیز ترک قیل وانه که چوق یانمیشتم ای شاه زمانه
کرم کیل

65
که ویرسینک جنت اول روز محشر ایلینکه دوت اول ساقی کوثر
سنکا ایمدی دعا کویک ای شاه سلام ایته علیکم بارک الله
یوسف چون ایلیدی اتمام نامه دوشوب اغلادی مثل غمامه
آتاسندن ایتور اولدی مکدر نه قالیبدور آچندن خوار و مضطر
چه بیلمیبدور آدیمنی بر غلکیبی یازیبدور معذرتلر بیله سکیبی
غریبلیق چوخ اونکا کار ایتدی اونها بو شعری بیله تکرار ایتدی اونها
ای سیل بلرکو نیکم قالمیشم خوار غریب یکه یالقوز خسته وزار غریب
هیچ کافر اولمسه غربتده یار و رفیق که باشی باغلو قیته نه ده غریب
هر نه کیم من باد شاه هم غریبدر بدر کرا اورا اولسم تا بو طرادستیم یار غریب
کرکه نه اوغلم غریب اولسه او ... اغلاق کرک همیشه کیم بودور کار غریب
عزیز نیت اوره کا ناز کیدار ... خاطرینی ساخلیکدر منیک ای غریب
باشیمه دوشدی غریبلیق چوخ منکه آیلوده مظلوم دیرمن خدای اوزن تو مدد ...
بو مجلس ایلیبی قیل کل ضیافت بیله قیلدی بو مجلسده ظرافت
که یوسف قیلدی مجلس مرتب چکوب خوبچه لرنی مانند کوکب
ارا ایکه سیز بر جه خوبچه قویدی جوابدان ایدی دموبجه قویدی
کوروب اول قارداشنی حیران قالدیلار رفیقی بو خود وسرکردان قالدیلار
خبر آلدی که کیم ای قارداشنی بیلدنک سن بیله بکته و سرکردان ندن سن
دوشوب اغلامقده دیدی کیم ای شاه دکولسن بکا احوالمدن آگاه
منم بر قارداشم وار ایدی یوسف اونه قوردییبدور حیف یا تاسف
یوسف دیدی دکولیمی سنک قارداش اگر راضی اولسنک بر خوانده اوداش

پر قطار دیلر اونلری بو انواع — بخوب اوز قارداشینی یوکلدن ول صاع
عزیز دیدی ویمزدم اوغریلر بز — دیرونیکیز نه بزلر دوغریلر بز
دیدیلر کیم بو ایتمیش اوغرلیق — سونت قارداشی هم قیلمیش اوغرلیق
ایشتدی بونی که یوسف بو بلانی — دیدی نیچه ایدم چیله بلانی
بو یوردی اونلری باغلادیلر زار — آپاردیلر چیله زندانه ناچار
دیدیلر نه بزی دوتوررسن — گناه میز نه دور اولدوررسن
اولوبدور دوتسیلر قارداشی بر نیله — ها مو قارداشی بر سرکش یر نیدلان
بیله ایشلاده هیچ کیم باشقه بیز — نه قارداش قارداشینک بر نیچی دوغمز
فغان ایتدیلر دوشدیله امانه — نه بر رحم ایله ای شاه زمانه
آنا میزدان ایتوردک بیز آزاد — نه باری هم سنی ایدیه دلشاد
دیدی یوسف بیزه باغشلارمن — اوزا وغریمی دوترم ساخلارمن
بو یوردی دوتدی ابن یامینی — قولینی باغلدیلر اول نازنینی
آپاردیلر اوز زندانه باری — ها مو قارداشلاری ایتدیلر زاری
دیدیلر ای عزیز اونه براخله — بریمیزی اونینک یرینه ساخله
کیم اونینک آتاسی پر ضعیف دور — گوزی گورماز اوزی زار نحیف دور
اگر آتاسی بونی بیلسه اوله آگاه — بو غصه دن اولور دیرایه بالله
آتاسینه بو نه یا غشیلادین ده — نه دیرسه میز بیله محشردن ابته
دیدی هرگز بو ایشنی ایتمزمن — اماندان غیری هیچ کیم دوتیمزمن
نچه نومید اولدیلر اول قوم بیکار — جوشه کلدیلر اولدیلر غضبناک
دیدیلر بزکیم بوناگورمه — غریبه بزلرده جوق ناچار گورمه

بو ادم [illegible]

68

نه یردم تختینکه بر بار ایدر بیز — بو تخت بختینکه بر بار ایدر بیز
عزیزه ایتدیلر چوق زاری زار — غضبیدان ایتدیلر بو شعر تکرار
ای عزیزیم دو بیز چوق خار گوردینک — هر نه کیم یا ننک غار بر نیکنی گوردینک
بزها یرده اوغرلیق هاریده الطاف عزیز — بز بیمیز زاده بیز سیز دوز زیغا گوردینک
نه حیالینک دار قرب بیزنک [illegible] تمام — دکولیک خاتون بیزی چاربار گوردینک
کیم ایدر بیز تخت بختینکه ها مو یر بر — بلبلوان بز ها مو بیز سن بیزی [illegible]
ازدورد قوتمرینه قواندیلار اولدوچ [illegible] — مغلوب اتورسن هم اما [illegible]
بلبودا دیدی اوز قارداشلرینه — کیم ای قوچاقلریم طوانیک قرینه
یکدینک هر بر نیکز بر کوچه ساری — کوچه لردان قویا رنج بر غبارلری
نه دنیا اوله چرخ دایر — اوده نقل ایتسیل روز آخر
گر ایتسه گیز کوچه لرده گذاری — سنم بو غیم سیزه بتشسه باری
چکیننک اونا قلیچ مزمانده جکسم — ها مو لشکر نیکه بر یرده قیرسم
اگر بزاوله جکسم هیچ زنده قالمز — مصرده بر بو غازه تونده قالمز
عزیز دیدی که عمر نیکدن نه بوستن — بزیم زور مزه هیچ کوری بوسن
[illegible] قتیدی ایلیبنی — یاوق ایدر که سندر سیبی ایلیبنی
اولوب بره غلط نیدان قان جاری — دیدی ایدی کوتر کل اعتباری
وار ایدی بر بویوک ایو اول اراده — نه تر بنیمز دن هیچ کیم دلشراده
ایا عنبی ادجی ایله وردی یوسف — کوکه قاشلدی آگوندر دیر یوسف
بلبودا دیدی کیم چوق سن قوالمه — بوزدر قوتینکا جوق سوانمه
گر بزده هم بیله هر دانه لبق دار — دانی هم زورده هم زار انه لبق دار

دیدی اوغلانلریم حیله ایدب سیز هوال اوجمعی و حیله ایدب سیز
خدا ایکرک بیلوردانا خدای دور کیم اوز ابنای لرینه رهنما دور
من ایدی ایلرم صبر و تحمل خدا انینک ذات پاکینه توکل
کیم اوغلانلریم کیتورسیز بردن اکر السام اوله ویرکم بردن
کرک ایدی بینه مصره کیدنکیز منم عرضه‌م عزیزه ویرنکیز
عزیز مصره یازدی بر عریضه دیدی کیم اول ویرنیک صاحب تمیزه
اولسر یوله سالدی مصره ... اوزی قالور وحشم ایشطاری
کیجه کوندز ایدوری آه ناله کوزندان یاشی توکردی همچو ژاله
ایدردی آه ناله بر کنعان اولوردی غصه‌دن بردم غزال
بو مصره کیتدیلر اول پیسوالر عزیزه کیتدیلر مثل کدالر
عزیزنینک حضوریغه ... ناهوا غلادیلر هم چه عما
عزیزان عرضه‌غه جمع آچدی باشینی یاقتل ... کوزلریندان توکدی یاشینی
کوره بر آتاسی یازمیشدی کرشها سلیمان حشمت جمشید ها
شهنشاها عدالت دستکاها عزیزا شفقت اتیدکاها
اوله تا الی کون چرخ دایر سنک حکمینک اوله شاهقیده ظاهر
سننک عمرنینک زیاده دولت ترقی بلند ... تا کیوان عیوق
هامو دشمنلرینک اولسیله پامال همیشه ... اولسن فارغ البال
ادنیکی ... معذور که کل عزیزا ... منظور بیل کل
النبتعدیم اوغلوم ... اولم ... اوزدو توبش ...
بیبرزاده هرکز اولماز اوغری عمد کلمز او دن عجزی دو غری
مکر سیزلر قوناقی

٧١

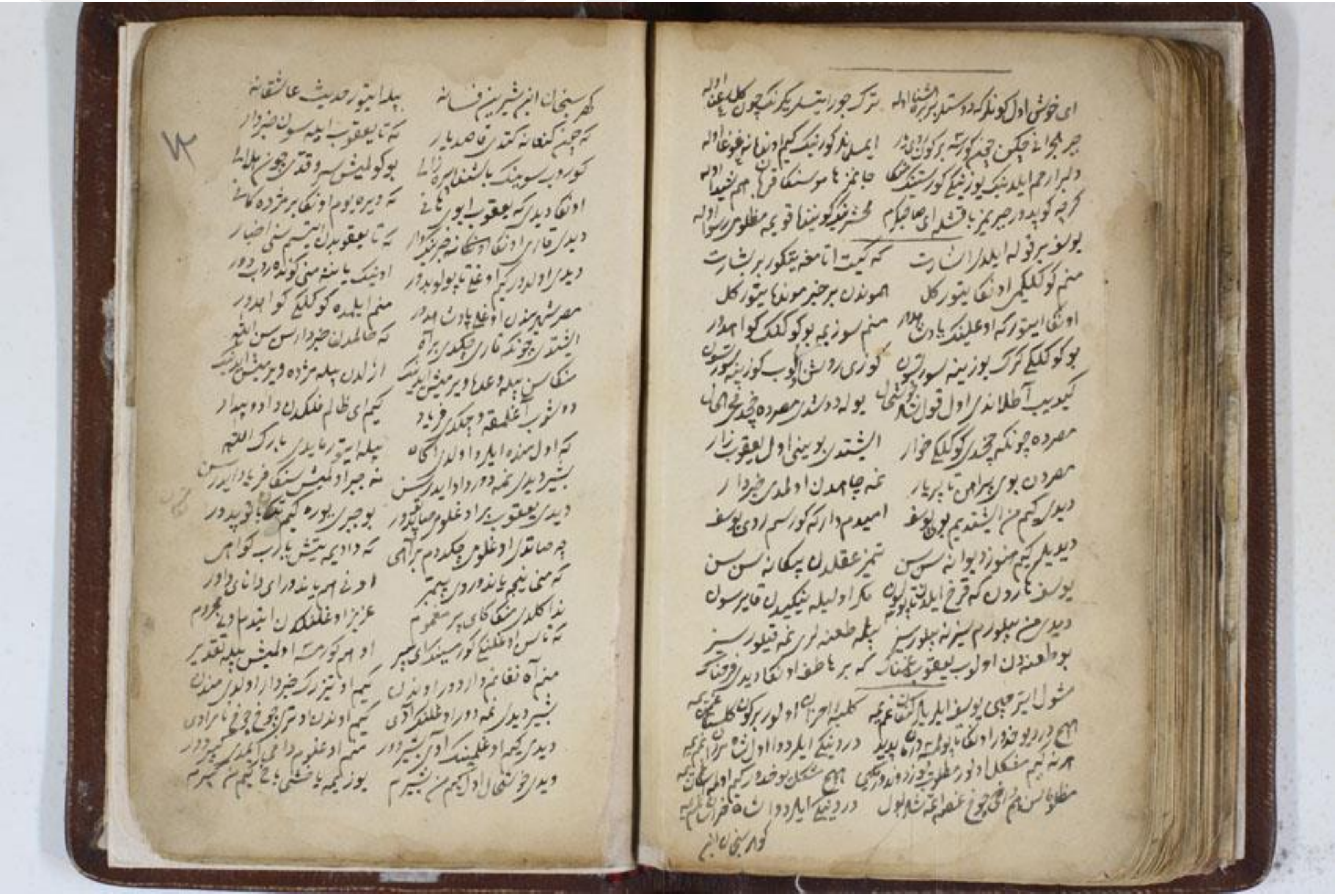
مکر سیزلر قوناقی اولدورور سیز بیبرزاده‌لر اوغری دور سیز
منم اوغلانلریمنی قیل داله دکر بوقصه بحق اولدیکانه
کیم ایلینکدن خدایه داد ایدورن بو تخت بختینکنی برباد ایدورن
بیلورم اکر ایکسن بر آهی یازرسن او تنکره جهنم تر کاهی
اوزنیکه کل رحمینک ای عزیزم اوزنیکا انصاف ویر صاحب تمیزم
که فرق ایلدارکه بر اوغلوم ایتر ویرور اوزنینک مجرنیک کوزنی کور ایدبدور
داخی دردو فراق طاقتیم یوق بو غمدان بر دم ساعت راحتیم یوق
منم اغلانلریم قیل بر خلاص دکر بو حضرت اوده یا لسنک مشخص
که واجب ایدی معوض اولورش داخی اوزینک بیلورسن بار الهم
اوچقدی عرضه‌ده اولدی عضبناک اولره دیدی کای اقوام بی باک
سیزه نه حد بینه مونداق هو سیز مکر کیم بیزنی غیرت بیلور سیز
ناسونکیز اوغری سیز اولدورام ایلدی یاوت دیر ترم سیزه یاندورام ایلدی
بو یورردی اغلادیلار اونکلی زار ناسونی ایتدیلر بو شعری تکرار
کای آتا کل تا بیزدان آل ایدی بر خبر کیم نیچه اوغلانلرینک اولمیش غریب دربدر
ای عزیز بیمروت کیم بیزرسین اولدورنک جبر ایدرسین ازینکه قالمز داخی بیزدان خبر
آنا میز داردور بیمر کور اولوبدور کوزی اول قومنینک عارفو شنده عزیز ایکی
بز بیبرزاده بیز اولدورمه کیم واردور کناه بی کناه اولدورا بیبر اولور با سعر
جبله اخلق بی آزاد ایتدینک ای حاکم مظلوم هم ابله آزادی خدایدن جر
عزیز دیدی که کیچه دم سیز اولوم‌دن فی تا ال کوتریم اوزنی اولومدان
منم باغنده وار در زردن برجام که سوزلاردور دیر هرکیمسه نام

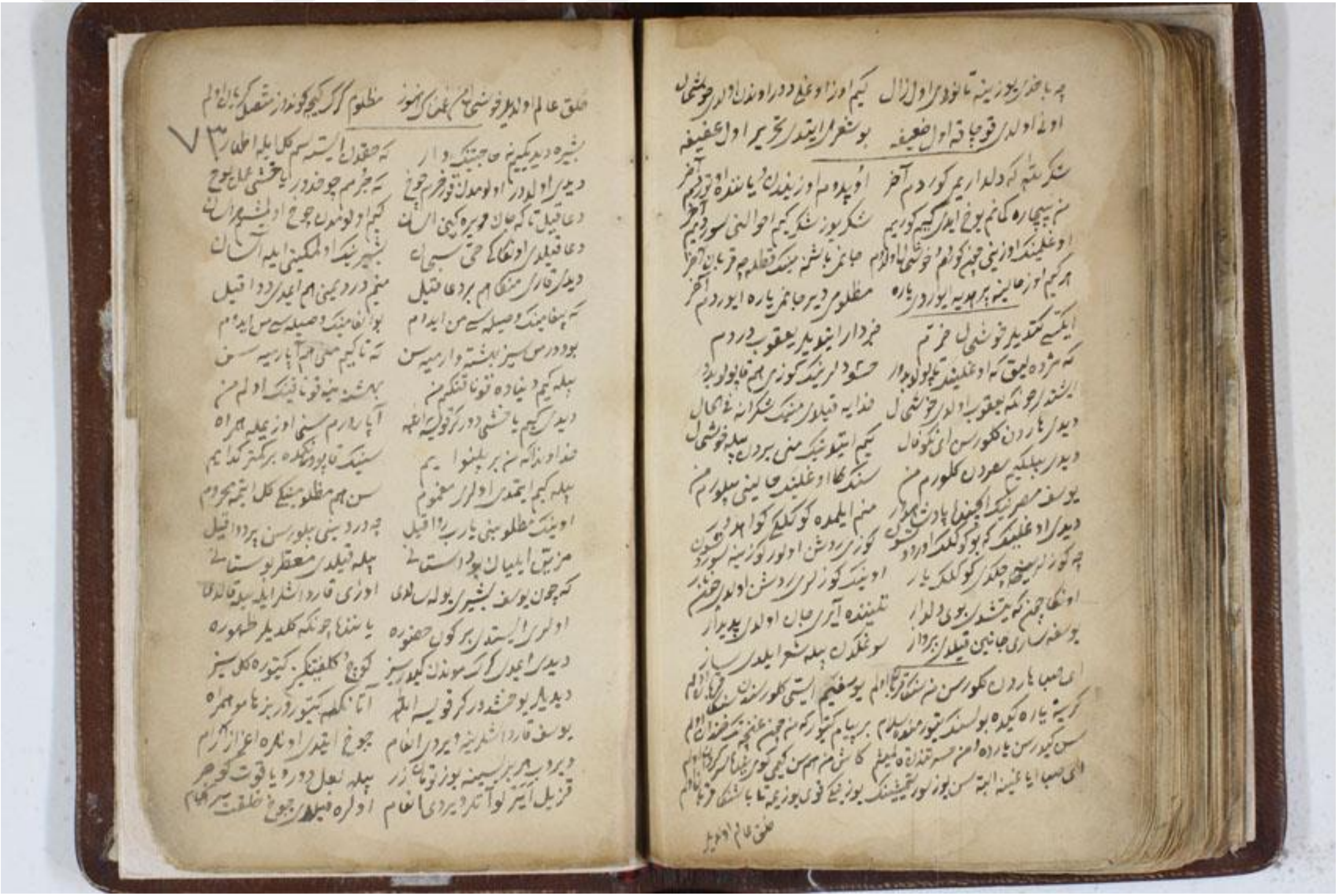
دیدی اوغلینه کیم چاهی گیتور کل   بو کوز تیزرک گیتور اونی ایتور کل
گیتوردیلر چو چاهی دیدی ای شاه   که ای چاه قیل بولردن بزی آگاه
وزیره دیدی کیم بو چاهی دور کل   بولرنینک حالینی ایتور یه سور کل
وزیر چونی چاهغه اوردی میلن   صدای چقدی اوندن نوحه آیین
عزیز دیدی که بو چاه نیچه ایتور   که حالینی دیله ناموسینی دوندر
که یوسفنی بولر سالدیله چاهه   بولر چرا ایتدیلر اول بیگناهه
بولر صاتدیلر اونی کاروانه   بولر یازدیله کاغذای یگانه
دیدی ایرانی سوزلت کیم دادار   یا اولعیدور ویا کیم خوار زاردار
دیدی بیله دیر که وار دور یوسف   کوریچک سن بنه دیدار یوسف
دیدی سوزلت که آیا قنده دور او   او زاختیار ایدر یا بنغادور او
بو چاهی وار دیلر چقدی آواز   دیدی کیم بیله حرافلر اول راز
بنه دردیله چاهی چکدی ناله   که وار دور حاظر ایمدی اول قباله
که یازیب دور بیله یوسفنی صاتقان   آق سینه دیر یب دیله ایلمندی
که حالا هم قباله وار دور حاظر   چقار نینک کورستینک تا اوله ظاهر
چقاروب اوندن دیردی قباله   کوروب دوشه بیله براوزکه خیاله
دیدی کیم بو خط ناموسی غلط دور   اوقو بیلمنک که بو خط اوزکه خط دور
عزیز دیدی کیتور نیکا اوقورمن   اوقو معنیسی نیکر که بیلورمن
دیدی بو اول قباله یازیب سن   که چاه اوستونده یوسفنی صاتوب سن
بنه ناچار قالوب ایتدیله اکار   که دکولمز بو کاغذدن ضرردار
عزیز ایرانی دیدی که سن کور   که بو کاغذ نینک خطیدور ایتور
چو کوردی دیدی کیم اوز خطیدور   که یازیبدورلر اوز غلطلاری دور
ایشتیدیلر چو اوندن کشف اسرار   داخی منکر اولا بیلمدیلر بار
دیدیلر کیم بو یوسف اول دکول دور   بو یوسف بر کنیزک زاده قول دور

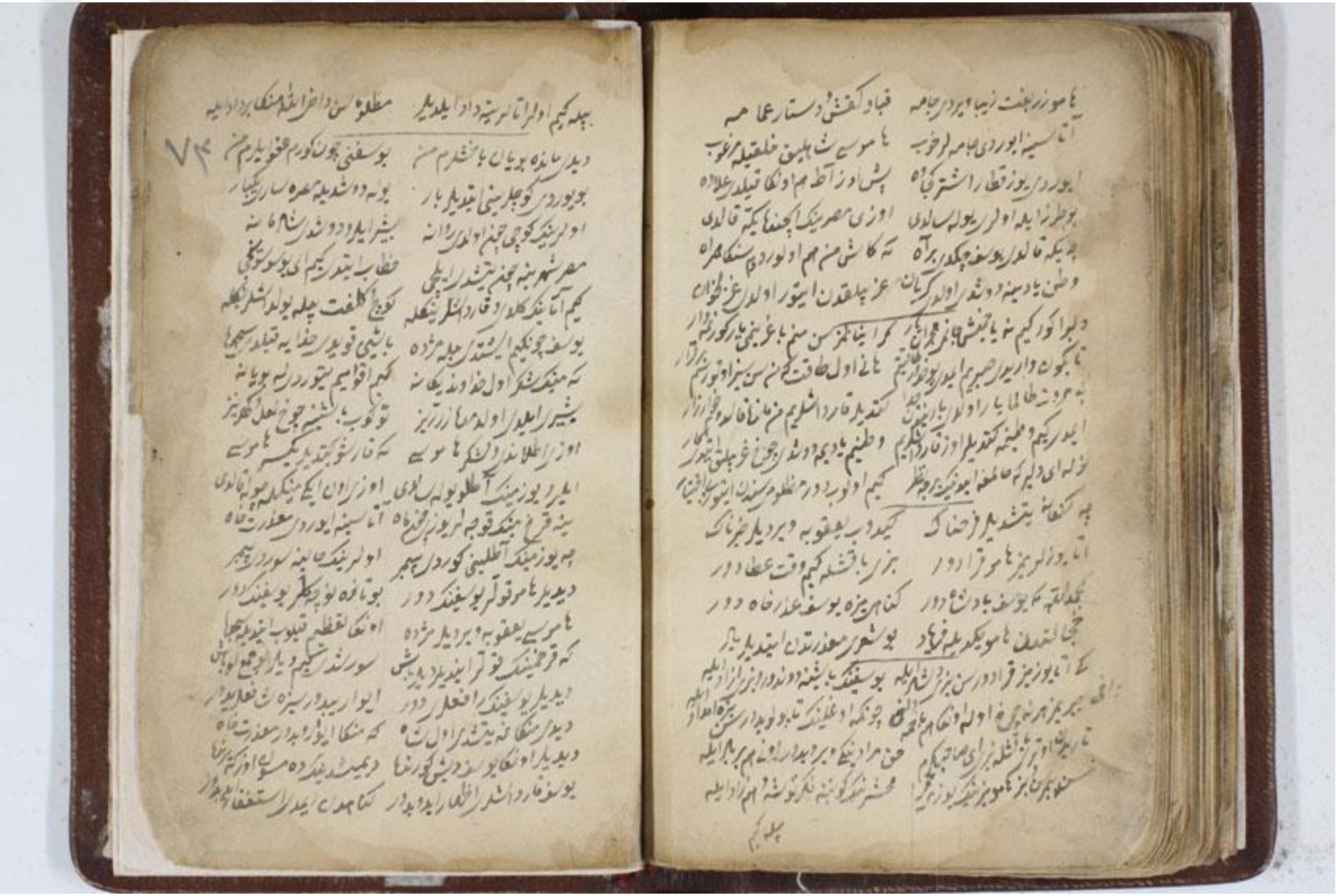
عزیز ابن یمینه

71

عزیز ابن امینه دیدی چندر   کنیزک قول یوسف هیچ دور
دیدی کیم بزه بو یوسف قولن ایچمیش   بولرنینک مکر حیلهسی چقیمیش
بلان دیرلر منم اوز جاروا ایتمدور   بو چاه ایتمیش یوسف اوز بولدا ایتمدور
عزیز دیدی بولرکیم دونده دورم   یاسالم زندانه یا اولدورورم
بو یوردی قوللره کیم دوندیلر زار   او بیچاره لری یاغلدیلر خوار
چو گوه یغلدیلر دوشتیله امانه   که بر رحم ایلیه ای شاه زمانه
خدای حقی بیزی آزاد ایله   آتا مزدان اکیتور دلشاد ایله
کیم اول کور ضعیف چیناودور   بیزی اونکا باقشله کیم روا دور
آتاسی جیمی آدینک ایشتیب اولدم   یوره کی نرم اولوب جیمی موم مرهم
دیدی کیم قیط رشک قیلدیم که رحم   بیله جیمی کوردی قیلدی برتتم
چو قیط ردیلر اوندی حضوره   هوادای کوجدی بیل کلدی ظهوره
که یوز بیندان کوتریلدی نقابی   کورندی ابراچیندن آفتابی
چو کوردیلر اونی چکدیلر آواز   که یوسف سن دکولسن ای سرافراز
دیدی یوسف منم سیز قاردشیم سیز   داخی قورقمنک که سیزلر سرداشیم سیز
یوسف تختدن چوشوب اینکدی اتخ   اولری بر بر اولدی قوجاغه
اونینک ایاغنه دوشتیلر اونلر   ایاغندن اوپوب توشندیلر اونلر
بوعلکدن ناموا اولدیله کریان   که بر رحم ایلیه ای شاه کریان
بزی باقشله بو زمیز قرا دور   که سینینک بار نینک لطف خدا دور
یوسف دیدی کرا اغلاندم سیزمن   داخی قورقمنک باقشلدم سیزنی من
چو اولدو بیچاره لر اولدیله خوشحال   بو شعر اوخوی ناموسیغا احوال

اولری پیر بردن آیردر رسن اولر حیرت سنبک بلا ارقا یردرسن
العقه کوره بلمنگ ایکی یاری ایر مقدار غیر یوخ سنده کاری
اونکا رحم ایتمدنیک ای پیر دردمن که دلدار شیدان آیردنیک دایم سن
سن ای مظلوم استرسن بره تال کیم اولسینک متصل مسرور خوشحال
فلکدان بو جمعینک جام و درمام مکر ایتمه سنکا دریابی کهر تمام
بیتشدیلر چو مصره شاد خندان بو یوردن شهردار ایتیسیلر کلاغان
معنی لر اولوب هر سو نوانک قیلوب هر پرده یوز منبک نغمه آغاز
ذ دلشور بر پرده معشوق عاشق اولوب بر پرده دلدار موافق
یوسف بر مجلس ایلدی مزین طراز قلو مثال باغ گلشن
اول ایکی تخت اوزنا قوندر ها موزردن مرصع حوز ثریا
آتا انا سینی فارداشلر ایلر چقاردی تخته اوز بولدا اشلر ایله
چو تخته چقدیلر و بر دیلر مژده یوسفه ایتدیلر هاموسی سجده
یوسف دیدی که ای آتا کوردینکیز آخر دیشیم تعبیر نیچه اولدی ظاهر
فارداشلر
شول اول بر بولدور ازل بر آی کون آتا انه بولدا اشلر
که کوردم میشدم منکا سجده ایدرلر بوت اولمغه مژده دیدیلر
بحمد الله میسر اولدی دیداری خدا ینک تقدیری اولدی پدیدار
که ملک مصر هاموسی تون آلدم زلیخا کیمی پاکشی خاتون آلدم
بیتوردی یا غمدا اوز قوم توشیم معطل تو تمدای هیچ بر دن ایشیم
یوسف تاریخه هینک شکرانه قیلورکه بو شعری بورزینه آف قیلور

تم تمت ادی

EK 3. Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/07/2018

Tez Başlığı: Mazlûm, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Tenkitli Metin)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 580 sayfalık kısmına ilişkin, 12/07/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2- ☒ Kaynakça hariç
3- ☐ Alıntılar hariç
4- ☒ Alıntılar dâhil
5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/07/2018

Adı Soyadı:	Munise KOÇ
Öğrenci No:	N12145613
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Eski Türk Edebiyatı
Statüsü:	☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Osman HORATA

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT

Date: 12/07/2018

Thesis Title: Mazlûm, Yûsuf u Züleyhâ (Analysis-Edition Critique)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 12/07/2018 for the total of 580 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is ..4.. %.

Filtering options applied:

1. ☐ Approval and Decleration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

12/07/2018

Name Surname:	Munise KOÇ
Student No:	N12145613
Department:	Turkish Language and Literature
Program:	Classical Turkish Literature
Status:	☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Osman HORATA

EK 4. Etik Komisyon Muafiyeti Formu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/07/2018

Tez Başlığı: Mazlûm, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Tenkitli Metin)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/07/2018

Adı Soyadı:	Munise KOÇ
Öğrenci No:	N12145613
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Eski Türk Edebiyatı
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Uygundur.

Prof. Dr. Osman HORATA

Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr

Telefon: 0-312-2976860 **Faks:** 0-3122992147 **E-posta:** sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT

Date: 12/07/2018

Thesis Title: Mazlûm, Yûsuf u Züleyhâ (Analysis-Edition Critique)

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

12/07/2018

Name Surname:	Munise KOÇ
Student No:	N12145613
Department:	Turkish Language and Literature
Program:	Classical Turkish Literature
Status:	☐ MA ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Uygundur.

Prof. Dr. Osman HORATA